O, Ó

ó I. *mn* 1. régi, régóta meglévő/fennálló; vechi, veche; alt, seit langem vorhanden/bestehend. *1568:* En Mentem wala walamy dolgomert Daczo Geórgijnij es talalam asz ó hazanal asz garadiczijon [Sszgy; SzO III, 326]. *1591:* az Temeteo Kertheoz attam Egy Embernek hogy az ó Seowent el bontotta f — d 12 [Kv; Szám. 5/X. 84]. *1636:* Ez kertnek mostan uy seöueniel leszara epittetett, az eggik resze leszas oh seöueni [Siménfva U; JHb Inv.]. *1649:* vöttünk az Oo hidhoz egi szeker fát padlani valot f 2 d 20 [Kv; Szám. 26/VI. 557]. *1651:* az Beldi Vramek Jobbagy s az Szaszok az oh nyeni[a] kapunal eószve talalkozva(n), ereosse(n) megh vagdalkoza(na)k [BLt. — [a]Nyén Hsz]. *1651/1653:* az oh Gatnal folt az Tatrangh [Bodola Hsz; EHA]. *1652:* Az belső regi oh kapu [Görgény MT; Törzs]. *1685 e.:* egy oh deszkás kapu [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 9]. *1692:* Kis oroszfalvi al(ia)s Soaknai hataron egy ô veszni tert, sillyedni kezdet tőgy fa talpokra, agosokra epitet Soakna, Gepelye alol tőkebe be eresztve, vas csapon fordul [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1730:* az Ne(m)es Hazának az Approbata Constitutiob(an) az malmok oculatiojárul emanalt Articulussa nem Ö, és régi, hanem uj Malmok és azok Gáttyainak oculalásárul Sonal, Az mi Varosunk Malma penig nem uj, hanem régi [Dés; Ks 25. IV. 23. M]. *1746:* (A malom) régi ó malom, nem is emlekezem reá hogy a' mikorban azon helyre a' mellyen ma is áll épittetett [Ádámos KK; JHb XIX/7]. *1767:* Hat ágasra tsinált Ö Szekér Szin o és rosz fedél alatt [Alparét SzD; Ks 35. IV/23]. *1801:* midön az Árviz végit el szaggatta egyenlö igyekezettel kötötték meg a' gátot mind addig mig azon hellyre fel vitték, hol határozodik ... 's ide is meg kötésire az Aszszony ö Ngă maga Egerfás Berkiböl Egerfákat adott, mellyek(ne)k maradványai most is azon oh gátban láttzanak [A.jára TA; BLt 12 Ferentz Márton (31) zs vall.]. *1846:* Az Ó hid függö alkotmánnyának elbonthatása, és feszittönek fel allithatása véget szükséges hogy a' hid alá állás készittessen bé verendö fenyö Czövekek Segedelme által [Dés; DLt 858/1847].

Hn. *1651:* Fogarasban O-hid uczczában [UF II, 85]. *1694:* Az ogat megett [Póka MT; EHA]. *1712:* Ó Vár n. h.ben (k) [Sebesvár K; EHA]. *1781:* az Ó Tanats Háznál [Mv; MvHn]. *1796:* az Ó Gát Szőlője [Póka MT; EHA]. *1848:* Az oh Patika elött valo Kut [Dés; EHA].

Szk: ~ *skola. 1700:* kérének münket hogy mennénk el az Méltoságos Catholicus Vrakhoz, és az Erdélyi Reformata Religio nevével, kèrnök és intenök ö Kglmeket hogy Gyula Fejérváratt azt az Reformata Oo Scholát, mellj az Várban vagyon ö Kglmek ... el foglalni, és magok számára meg akarják épittetni; hogy azt az Szándékokat ö Kglmek tegyék le [Törzs].

2. régies, régimódi; de modă veche; altmodisch. *1585:* Czhynaltatta(m) Kannagyarto Antallal az 7 oh palazkhoz 2 Vy palazkot ... fyzette(m) Neky erte f. 2. d. 50 [Kv; Szám. 3/XXII. 78]. *1589:* Eot O poharok feyerek f. 27 | Ket O gyüreo eggik beothws Niom 1 araniat beoweon f 1/40 | Egy o keosseonthiw Negy búza viragh rayta [Kv; KvLt Vegyes I/2. 31, 33, 63]. *1595:* Egj oh Sotarto egy darab kalannal M — p. 44 [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. *1611:* Egj oh pikeljes ezwst fek kinek ezwst az zabolaja | Egj oh ezwst maicos parta eö test alasos cziattal | Egj oh bokor palastra valo beörteös kapocz [Kv; RDL I. 88]. *1625:* Egy oh hailadozott gywreo [Kv; i.h. 126]. *1629:* Eöregh gyeongy iutot nro: 21 Annal aprobbak, szep vy gyeongeok oual Elegy Az mely nyom harmadfel nehezeket [Kv; i.h. 131]. *1632:* Beczybeöl az minemw marhakat Kantha Mihaly hozott mindenfele kestt f 60 ... 200 keöz swueget f 50 d — 4 masa o on miuet [KvLt II/69 VectTr]. *1681:* Konyha ö koczi, minden hozza valo Eszközével, kassaval, jó Nro 1 [Vh; VhU 505]. *1796:* Kettös, vagy duplás ajtó edgyik ó fa zárral [Déva; Ks 76. IX. 26].

Egyes adalékok esetleg a 3. jel-hez tartoznak.

3. ócska; vechi, uzat; abgenützt, schäbig. *1585:* az naghárangmonj zyat vettuk Zigiarto Balintol, mely wy wolt, pro f 0 d. 15. item hogy az o zyakat a kywel az harangot wonzak meg foldoztak attunk attol f 0 d. 10 [Kv; Szám. 3/XIX. 38]. *1587:* 12 die Aprillis Chinaltattam oh kapakbol vy kapakatt f. 1 d. 44 [Kv; i.h. 3/XXVI. 65 Suweges Gergely isp.m. kezével]. *1599:* Egy vy eoregh feoggeo eóst, mas owal eggyeott [Kv; i.h. 8/XV. 18]. *1609:* Aztalos Lukachy ... Enyuezet eoszue egy ohh aytot f — d 35 [Kv; i.h. 12b/IV. 128]. *1632:* Harom eöregh o hordok [Fog.; UF I, 140]. *1647:* Ket Uy, s ket ö feön hordani valo czeber [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1652:* egy o fogast renoaltam megh d. 40 [Kv; ACJk 72b]. *1681:* Kisded fenyö ö csebricske Nro 1 | Bor méreshez valo Uy Ejtel 2 ö ejtely 1 [Vh; VhU 530]. *1692:* egy vas sarkakon, pantokon forgo bellet ö ajto, fa kilincse | egy belöl tüzelö zöld mazos kalyhabol rakott, tőredezet ö kemencze [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1706:* obb pad szék bellett nro. 2 [H; UtI]. *1723:* vagjon egj fedel alat három szakaszban epittetet Istállo mellyen vagyon 3 Deszka Ajto fa sarkokkal es zarokkal sövennyel héjazva resz szerént szalmával resz szerent regi o sendellyel meg fedve [Holtmaros MT; Told. 29/7]. *1733:* egj meg romladazott o láda [Hacecsel H; JHb]. *1737:* ben vadnak valami oh és ujj gabona tarto szuszékok, kasok s egyéb portékák [Nagyiklód SzD; Told. 27]. *1747:* Elvetett ó Szekér Lajtorja [Borsa K; Told. 24]. *1761:* Nagyobb, s kissebb uj és o Föld Fazakok 17 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 9]. *1788:* Egy otska Szuszék. Más égy ö Szuszék [Mv; TSb 47]. *1796:* 16 ó deszka ablak födö Táblák [Déva; Ks 76. IX. 26].

4. használt, (el)kopott; tocit, uzat; abgenützt. *1579:* wöttem karot az Swüenhöz mert wala o karo es d. 6 [Kv; Szám. 1/XVIII. 12]. *1585:* tizen kilencz zaz o sendel szeg igazgattassatol az cziganoknak, attünk nekik d. 22 [Kv; i.h. 3/XIX. 38]. *1587:* Santha kowachy az Lowat hogy meg patkolta Egy wy patko es egy O patkotol attam nekye f. — d. 7 [Kv; i.h. 3/XXXIII. 22]. *1591:* Gaal kowachy wasazot

kochyi kerekett ò wasal attam f — d 32 [Kv; i.h. 5/I. 19]. *1592:* Az Malomhoz Egy kerekre ket wy falt Chinaltanak vonatta(m) Reyaya, harom Oh wassat attam Zegre 2 Apro wassat f — d 18 [Kv; i.h. 5/XIV. 38–9 Eppel Péter sp kezével]. *1593:* Mikor az templům hiazassat el keztűk vala Hiazo zeget vettúnk 26.800 o hiazo zeget vonattattunk ky az czyganokkal 8100 Azoknak ky vonogattastol Attunk f 1 d 12 [Kv; i.h. 5/XX. 124–5]. *1598:* O hiazo zeget egyengettetűnk az Cziganokal nro 9700 tezen f. 1. d 94 [Kv; i.h. 7/XVI. 35]. *1609:* fazakas Amborus chinalt egy kemenchyett ohh Mazas Cahliabol Az megh chinalastol Attu(n)k nekj f 1 d 25 | Mester Vram palotaiara chinaltatam egy zart az mel oh volt atta(m) lakathos Adamnak f — d 25 [Kv; i.h. 12b/IV. 123, 127]. *1621:* Az O Vasbol singh szeget uerettem [Kv; i.h. 15b/VI. 5 Nagy Bálint mb szám.]. *1625:* az ó vasak igen roszszak uoltak szegét verettem belölle [Kv; i.h. 16/XXXIII. 7]. *1652:* Padimentoma teglabol valo oh fel törődőzőt [Görgény MT; Törzs]. *1664:* veottűnk ô teolgy karot 7 százat, százát pro d. 30 teszen együt f 2 d 10 [Kv; SzCLev.]. *1681:* Ó Lapos Vas Nro 9 Uy Lapos Vas Nro 1 [Vh; VhU 524]. *1757/1758:* Harsányi Ur(am) măsnak atta az Stompott, ěs azon ărendăs ki vetette az uj kereket, ěs az régi oh kereket tőtte bě meg fodozván [Abrudbánya; Szer. Botár Jancsi (67) vall.]. *1779:* Gergelj Urfi Lovara 3 Ô patkot fel vertem [Szászváros H; BK Kováts Mátyás kov. szám.]. *1813:* Ezen kasak mellett három Oh Cserefa gerenda 3 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. *1846:* az elbontando hid karzatjaíba netalán találtathato oszegek kívonatván a felállíttando hidhoz kivantatnak [Dés; DLt 858/1847].

5. viseltes, kopottas; uzat, tocit (de purtare); abgetragen. *1562:* Az rwhakrwl walo ozlas Egy Atlac dolmany veres keth zőnyeg, Egy wy Egy o [K; KP]. *1576:* Wagion maas feoketeoys Jghen o wysselth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 4]. *1588:* Egy fejer o visselt Zeoniegh [Kv; KvLt Inv. I/2. 14]. *1589:* Ket Gyeongyeos hym, eggik vy Masik O visselt [Kv; KvLt Inv. I/2. 34]. *1595:* Egy oh nadragh f. 4 [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. *1596:* Egy sip wyw oh skarlat mente kopot roka hattal bellet [Kv; RDL I. 65]. *1601:* Kekes vy fewaly hej nro. 1. oh fewalj hej [Kv; AggmLt A. 41]. *1609:* Az kett Taligas Lonak az el mûlt Tellen voette(m) egj oh Cherget es egy zúrke zúrbel chinalt lasnakot voette(m) az kett lohoz f 1 d 20 [Kv; Szám. 12b/IV. 49]. *1611:* Egj oh granat uiselt kurta dolmá(n) f 6. d [Kv; RDL I. 88].

6. nem az idén termett/termesztett, nem az idei; din anul trecut, care a fost recoltat în anul trecut; nicht dieses Jahr gewachsen, nicht diesjährig. *1595:* 4. Jűly vöttem 1 Czöber oh Almat d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 199 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1728:* Az o Törökbuzanak egj részet az Egér el vesztegette [Aranykút K; Ks 55/73 Petky Dávid inv.]. *1748:* ket ő Asztag lévén illö el tséplétnűnk [Tövis AF; ApLt 1 Bartos Josef kezével]. *1753:* Első Kalongya ó Szena Masodik Uj Szena [Karácsonfva AF; Told. 18]. *1765:* az Ujj kalongya szénák(na)k also, és felső, az ő kalongyák(na)k ujjolag meghegyeztetésekre ... szalma [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1788:* Guraszádán két ó asztag tsépletlen [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1792:* A' Gubitsot a' Kultsar eladta 330 Vékát 's elis vitték, hanem az o Gubitsot, a' mellyet a 'Sidok alkuttak volt nem vitték el [Hadad Sz; JF 36 LevK 76 Benkő Elek lev.]. *1793:* A Kis Deblenböl egy kalongya oh széna ... Ugyan onnan egy kalongya Nyari Széna [Bodola Hsz; BLt 6] | Vagyon a Csűres Kertben Ó Buza Szalma égy kazalban [Kettősmező Sz; JHb XLVI/8]. *1819:* a' meg gergelitzésedett tiszta ó buza elegy helyett adatott [Déva; Ks 104]. *1850:* A más oldalán van még egy félbe lévö kaszal ó szalma [Gyéressztkirály TA; DE 5].

7. nem mostanában/nem az idén vágott/előállított/készített; vechi, veche, tăiat/făcut în anii trecuţi; nicht diesjährig geschnitten/hergestellt/erzeugt. *1596:* Az Ispotalj haznal wadnak eoregh borok mind oh s mind wy No 19 [Kv; Szám. 6/XIX. 24]. *1637:* ez bastyanak vagyon harom ablaka egy hus uago szek, eöregh taualy s harmadidej oh szalonnak vadnak benne nr. 35 [Fog.; UF I, 406]. *1639:* Szalonna ez idei no 98 Regi o hitvan zalona no. 23 [Kővár Szt; RákGIr. 437]. *1647:* Eélés haz Egy o szalonna; O háj, harmadfel [Nagyteremi KK; BK 48/16]. *1680:* ezen házb(an) találtat(na)k egy kőteses állásson oh es uj szallonák | Ugyan ezen hazban vagyon ez idei Uj Turo fenyo puttanokb(an) Item ugyan ezen hazban talaltunk ő Turokatis fa Puttonokb(an) Tőmlökben valo ô Turokat talaltunk Ezekben sok megh veszet [A.porumbák F; ÁLt Inv. 13, 15]. *1689:* Szin uj es ô Mez ur 48 [Fog.; UtI]. *1695:* oh orják fejestől nro 5 Uy oldal pecsenye nro 5 | Ô Májas tűdős nro 26 Ô tekert pecsinye nro 2 [O.csesztve AF; LLt]. *1729:* Colonellus Baro Merbek Urunk(na)k Discretizaltunk hanem bort most nem ot, hanem ujjat igirtünk [Dés; Jk 383a]. *1752:* Igen Zabos Fejer oh Tőnkölj volt in summa Gel 6 1/2 [Esztény SzD; Told. 25]. *1780:* Jotska Bor vagyon elegy O és Ujj Urnar(um) 110 [Kv; Pk 6]. *1788:* küldettem konyhára valot egy tsomo édes sajtot egy désatska Téjfelt, egy Ó Sajtat [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1823:* Pénzért el adatott ó dupla Pálinka 1 f. 6 xr [Déva; Ks 106. 132]. *1824:* Asztali O Szilvorium egy kis Atalagba Udvar szamara [Celna AF; TSb 23]. *1848:* 836 Ó szilvorium öt veder 20 rft. 846 ó szilvorium száz huszanőt veder 500 rft 847 ószilvorium három száz tizen öt veder 1,200 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

8. régebben használatban volt; vechi, care a fost folosit odinioară/pe vremuri; einst/ehemals gebraucht. *1766:* azon Ö ut már töröltetett innét, és ma már rajta nem járnak [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres II. 16]. *1805:* Ilonának az ó szőllőben lévő melioratioját Krisztinának kell megfordítani [Marossztimre MT; DobLev. IV/874. 20a Bartos Ilona, Krisztina és József osztozkodása].

Hn. *1588:* Okep erdű [Bács K; GyU 7]. *1604:* Az o Cyk vtian aloll az Tér bwk sorkat [Abásfva U; EHA]. *1631/1793:* az Óh Hégyben (szö) [Balázstelke KK; EHA]. *1676:* az O mész (!) teteye [Vista K; KHn 269]. *1712:* az O hegyben (szö) [Koronka MT; EHA]. *1750:* az ó árokra rugó lábban (sz) [Boroskrakkó AF; EHA] | Ogyepűben (k) [Etéd U; EHA]. *1788:* az O hegyben a Falu felett (szö) [Nyomát MT; EHA]. *XVIII. sz. v.:* Az Ó Nádasba (sz) [Tamásfva Hsz; EHA]. *1803:* Az Oh hegyben [M.valkó K; KHn 105]. *1822:* az Ó Szöllök rendibe (szö) [Ompolykisfalud AF; EHA]. *1831:* az ó Telek (sz) [Fejérd K; EHA]. *1847:* Ógyepűben pityoka föld [Etéd U; EHA].

9. korábban megállapított; care a fost stabilit iniţial/la început; früher festgestellt/gelegt. *1585:* Fyzettem Porozlo Matyasnak az ohbery zere(n)t az ködmennel f. 13 [Kv; Szám. 3/XXII. 80–1].

10. korábban megírt/szerkesztett; care a fost scris/redactat mai înainte/devreme; früher/einst geschrieben/verfaßt. *1767:* jollehet ugyan hogy sem az O. sem pedig az Ujj Conscriptiokban nem emlittetik ... vagyon ... még más ... két darabotska kaszállo is [Alparét SzD; Ks 40. XXVIIIc].

11. korábban tisztségben volt; vechi, care a îndeplinit în trecut o anumită funcţie; einst ein Amt bekleidet. *1733:* Mikor O biro Szöts Istvan Uram Notarius Urammal el ment volt Csabai Uramni fizettünk O Biro Uramni 6 sustakot borert [Kvh; HSzjP]. *1738:* O Biro Uram polgar Uraimekis jelen voltanak biro uramnit vacsoran [Kvh; i.h.]. *1756 k.:* A kiscéhmesterség iránt tetszett a nemes Céhnek votizálni eszerint: ó kiscéhmester uram 15 Pogáts Mihály uram — Szakmári István uram 24 [Dés; DFaz. 18]. *1780/1804:* A' Biró és Birák Hivatallyokra miként állyanak be? Mihelyt a' Biro és Birák Száma ki állittatik, és az Ó Birák a' Nemes V(á)r(me)gye részéröl azokat bé esketik, azonnal a Mlgos Familia részéröl is a' Város közönséges javára bé eskettessenek [Torockó; TLev. 44]. *1786:* az Ujj Birák szoktanak az O Biraktol számat venni [uo.; i.h. 4/13. 31]. *1817:* Vettem által az óh bírótol, Bodosi Imrétöl Rft 30 [Bodos Hsz; RSzF 301].

12. ~ *szám szerint(i)* a régi Julianus-naptár szerint(i); după calendarul vechi/iulian; nach dem alten Julianischen Kalender. *1843:* Folyó év Szent György napja elötti szeredán és csütörtökön — ó szám szerént — Doszu Seszi nevü erdőben, Preluka Bugyestyilor nevü helyet makkal bévetvén, a közelebb következett szombaton újból kimentem Bárb Kángyin társommal, s ott vártuk a munkásokat | Az idén ószám szerénti Szent György napján [VKp 75, 101].

II. *fn* 1. régi dolog; lucru vechi; Alte. *1580:* ebbe is feletteb chyelekedet Az alpóres hogy az el vyt marhat Azon allapatba kewanta helyheztetny, Mint hogy volt mykor el vytte, ohert wyatt woth, az el keoltert mast veot [Kv; TanJk V/3. 227b].

2. Julianus-naptár, ónaptár; calendar iulian; alter Julianischer Kalender. *1648:* az el mult napokban Fejirvarrul az orszag Giülisibül iöuó utaban arra talalvan jüni Also Rebran, az utczan talalta[a], melliet az falu Birajanal megh tartatta(m), az Gazdaia felelvin felöle o szerint valo szent Gieörgi napigh [Majszin Mm; BesztLt 82. — [a]A tolvaj legényt]. *1713:* a jövö ugymint 1714. Esztendöben esendö ö szerint valo Husalyo (!) kedre azon 20 husz forintokat le fonni [Guraszáda H; BK ad nr. 1125]. *1750:* Balog János az itten lévö Tisztarto Majd bordélj Házat tsinál vala, az Uram eö Exja Házábol Midön Oh szerént Aldozoban itten Sokadalam lett volna, akkor az bakkantsosok káplárját az Uram eö Exja Házában fel hivta, ivot tántsalt Dombolt Vélek égyüt [Mocs K; Ks 83 Csegezi T. Gergely lev.]. *1752:* az ö szerènt való Áldozói sokadalomkor, â mltgs Cancellarius ur(am) ö Excellja fogadója mellet lévö fundussomatt oda igirtem vala, más egy puszta ház hellyért [uo.; i.h. Trenk István lev.]. *1759:* Popa Nyikulának az lova ó szerint eset Pünköst elsö Napján estve veszett el [Bulzest H; Ks 101]. *1843:* Bárb Kángyin unokámtól hallottam, hogy a közelebb múlt ó szerénti Szent György-nap után való szombaton több bucsum-pojényi lakosok Varga Katalinnal együtt a Pojána Bogyestyilor Linge Heregus nevü helyre kimentek [VKp 79].

ó, oh *isz* 1. (érzelemteli) megszólítás elött; o (exclamaţie emfatică, folosită în invocaţii); ach! oh! (vor gefühlvoller Anrede). *1572:* Henteler Marton, Azt vallia, hogi Eotet Danchyak hytta volt az keomies Georg hazahoz be Jwt aztalos leorinczne Mond keomies gërgnenek, oh te Bestie hyres kwrwa Myert hoztad Ide a latrokat [Kv; TJk III/3. 3]. *1630:* az Azzonj monda nekem: Ö edes Azzoniom, czjak az szegenj giermekemet szanom, mert iol erzem hogy az en Vramnak ueresege miatt kell megh halnom [Kv; RDL I. 19]. *1644:* Rettegi Istvanne ... monda ... Oh edes Aszoniom, Thordai Martonne kepeben megh niomtak vala az boszorkaniok [Mv; MvLt 291. 422b]. *1704:* Ma reggel prédikálott Zilahi uram, az udvari pap, Jób 7:20,21. Vétkeztem, de mit cselekedhetném teveled, óh embernek őrizője [WIN I, 65]. *1710 k.:* Tanuljátok szeretni a könyvolvasást, ó fórenden való ifjúság [BÖn. 556]. *1761:* Te pedig oh szent Mindenhato Úr Isten ne indulj fel mi ellenünk [NyIr. 200 Bánfi Farkas álma]. *1811:* Oh Bethlenek! Oh nagy Bethlenek láttyátok? E' nevetek mely szent czélból jött réátok [ÁrÉ 192].

2. sajnálkozás/szomorúság kif.; exprimă regret/tristeţe, mîhnire; zum Ausdruck des Bedauerns/der Traurigkeit. *1657:* Ekkor adták volt Szentpáli Jánosnak Alamor és Csanád nevü falukat, kiket gyermekitöl Rákóczi György öregbik fejedelem elvöve. (Oh ki sok esett ilyen Erdélyben. Hálaadatlan hazának háládatlan fejedelmi) [KemÖn. 23]. *1671:* Oh szegény magyar nemzet! bezzeg kegyesség nélkül való emberek igazgatására jutál, ezennel is éppen oda is leszel! [TML V, 656 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1704:* Oh keserves Anyák jaj mire szültetek [EM XXXV, 274 gyászének]. *1710 k.:* Aki az örömet vagy jóllakást, a bort és kenetet szereti, nem gazdagul meg. Igy a jó hírnév, ó, ki sok embert, még pedig az embereknek jovát, a nagyját vesztette eleitöl fogva s veszti ma is az olyanoktól rendszerént félni szokott tyrannusok által [BÖn. 423]. *1823–1830:* Ó! de borzasztó nézés volt reggel, midön a grófné s gyermekei felébredvén, megtudták a gróf halálát! [FogE 157]. *1824:* oh keserves állapot melj kevés üdeig gyönyörködtete ö engemet s Édes Annyat [Nagylak AF; DobLev. V/1094. 1b id. Dobolyi Sigmond panasza fia halálakor].

3. csodálkozás/tetszés kif.; exprimă mirare/admiraţie; zum Ausdruck der Bewunderung/des Wunderns. *1811:* Vóltak két temérdek Tölgy-fák az erdőbe ... Számláltak oh mely sok szép száz esztendőket [ÁrÉ 162].

4. korholás kif.; exprimă dezaprobare/nemulţumire; zum Ausdruck des Tadels. *1585:* Dienes Jstwan vallia Mondek en Az legenieknek: oh essezek Im el vesztetek a' zegeny legent [Kv; TJk IV/1. 477]. *1586:* Jlona Takaro Martonne vallia El Ieowe Albert es igy szola be, Ianos Vram En be Mennek, Monda Iller Ianosne Ne Ieoj most Mert Az Vramis Rezeg enis Rezeg vagiok Akor egiebet Nem zola Albert hane(m) azt Monda, oh bitangol eleo te Ianos Bestie Curwa fia, Az vta(n) el Mene [Kv; i.h. 540]. *1635:* Deak istvan zent egieden Doboka varmegieben lako nemes zemel Az var megienek hwteös vice Biraia ezzel teóbbeti vallasat hogi Zabo pall azt monda az tudomani tetelben oh goromba te nekedis zinte oly kart tezen mert abbol az aghbol valo az Feleseged [Dob.; WassLt]. *1765:* mi bajod? téged vér az Urad ugye? oh te élhetetlen miért nem jösz hozzám? adnék én ollyan orvasságot hogy soha meg nem verhetne [Gyeke K; Ks 4. V/20]. *1793:* mintegy tsufason azt mondotta óh verjen meg az Isten siket bolondja [Koronka MT; Told.].

5. érzelemteli felszólítás kif.; exclamaţie emfatică, folosită în apostrofe; zum Ausdruck des gefühlvollen Aufrufs. *1662:* Ha mit a mielöttünk élöink s eleink jól cselekedtenek, ó, el ne bontsuk, hanem inkább építsünk az ö jó fundamentumokon [SKr 717].

6. érzelemteli kijelentés/kérdés nyomatékosítására; întăreşte o afirmaţie; zur Betonung der gefühlvollen Äußerung/Frage. *1811:* Oh bizony okosok voltak a' Pogányok, És

okos volt nékik ama találmányok Mely szerént a' boldog Lelkeknek számára Égy helyet gondoltak zöld fás Kert formára | Kedves Gróf! oh valyon ki volt vagy ki lenne, Kire a' János név méltábban illene? | valamint Szent János élt száz esztendőkig; Ugy Nagyságod éljen sok számos időkig; Oh éljen! 's idejit mind bóldogúl tőltse [ÁrÉ 127, 182–3].

óarany régi aranypénz; monedă veche de aur; alte Goldmünze. *1756:* Némethi István Uram leg ottan az Asztalhoz tsapván in Specie tizen egy új, és egy ó aranyat ... 's azonnal mingyárt kártyázni kezdettek [Kv; Mk IX Vall. 33].

óaranypénz régi aranypénz; monedă veche de aur; alte Goldmünze. *1659:* Az hol mi pensz vagion mind ezűst s mind o aranypensz, mind kèsz pensz ... hagiom es Testálom az en Uramnak Mihalcz Mihaly Uram(na)k [Altorja Hsz; Borb. I].

obediál engedelmeskedik; a se supune, a asculta de cineva; gehorchen. *1702:* a Meltoságos Gubernium két Tabla fiait küldett hozzánk ... hogy ha akarunk Földes Vrainknak obedialni? [Torockó; TLev. 4/3. 2a]. *1730:* az Városnak minden Uczáinak Csináltatására Hadnagy Atyánkfia eo kglme 11ma mensis Juny hozzá fogatván, ugjan azon héten meg is Csináltassa, mindenik Tized az maga ucczáját, kikis ha nem obedialnának mind marhás, mind gyalog Embereink toties quoties egy egy forintal büntettessenek [Dés; Jk 401a]. *1740/1778:* Ezen buzabeli p(rae)tensiojat az Viduanak ... Fejérvári Istvány Uram ő kegelme fizesse meg Ratio, miért nem Obedialt edes Attya Dispositiojanak, s nem adta ki mikor a Vidua ki akarta venni, az Veremből [Pókafva AF; JHb XXV/57]. *1741:* látom excusallyais magát, másként inkáb hiszem Nagd parancsalattyának obedialni fog [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. *1752:* Nemes Hunyad vármegye ordinarius v. Ispánya vallato petséttye mellett reqvirálván bennünket, hogy el mennénk ... All Gyogyra, némü némü fatensek(ne)k fassiojoknak recipiálására. Miis ezért a Mlgs Exp(one)ns Vr reqvisitioját respectálván, és Titt V: Ispány vr(am) petsétyinek is obediálni kivanván elmentü(n)k ... All Gyogyra [BK]. *1787:* Minden Verős Kováts a vas keszités modgyában a Vas valto Administratortol tartozzék dependealni midön pedig a rend szerint valo vasakan kivül nagyobb vasakbol valo mivek kivantatnak ... a kiknek ezek készitése iránt a Administrator hirt tészen, és akár Birak akár más által parantsolatot ád, eo facto tartozzék obediálni [Torockó; TLev. 9/25].

obediencia engedelmesség; ascultare, obedienţă; Gehorsam, Fügsamkeit. *1629:* kívánom, akarom s hagyom is, hogy én gyermekeim holtom után is engemet az vásárhelyi statusokkal meg ne szidalmaztassanak hanem az várossal minden egyességet megtartsanak, obedientiát praestáljanak [BTN[2] 421]. *1639:* Vegezte azt az Eccl(es)ia az Schola Mesterek feleől hogi valakj mas Diocesisből uagi Scholakbol Jőnek be mi keózinkben tartozzanak denecesse (!) senioroktol, auagi Mesterektől illendő igaz Teztimonialist ... mutatni es hozni, es az obedientiara ez mellett, kezetis be adni [SzJk 46]. *1710 k.:* Mikor ez az nagy tudós ember[a] lejött az academiákból, az akkori erdélyi szokás szerént Fejérvárott adják kezébe a poëtica classist, melyet is nem lehetett megvetni az obedientia és szokás szerént [BÖn. 550–1. — [a]Apáczai Csere János].

óbégat l. óvégat

obeliszkus obelisc; Obelisk. *1837:* Benedeken a vendég házban rakott asztal az obeliscussal ... vendég házbéli Secreter [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 13].

oberlajtnant főhadnagy; locotenent-major; Oberleutnant. *1746:* Militaris Tisztek segitő Szállásai ... Placz Major Vram(na)k cseledi szamara 3 Ober Lejtnantnakis 3 Unter Lejtnantnak 1 [Kv; Ks 11. XLVI. 25].

obersztlajtnant alezredes; locotenent-colonel; Oberstleutnant. *1695:* Ma szallottak be az Varb(a) az Hussin Regime(n)tiből valok az Obest Lejtmantyok ... ⟨a⟩sztt mondotta hogy vice Commendans leszen [Fog.; BK]. *1761:* az Néh Mlgs Oberst Lajdnánt Josika Mojses Ur [Branyicska H; JHb XXXV/46. 14].

óbester ezredes; colonel; Oberst. *1688:* Szallason nalla(m) az Obester vakmester vagyon [Kv; Utl]. *1705:* Graven obester ma nyolc órakor béérkezék az hadakkal [WIN I, 416]. *1706:* 24 Maii. Volt nálam egy kis vékony collatión az obester báró Tollett commendans uram őnagysága a vicecolonellusával [Kv; KvE 246 VBGy]. *1753/1781:* B. Josika Imre igen okos, ravasz, nagy elméjű ember vólt, a kit is sok iszonyu tselekedeteiért Szamas ujvárban fogva sokáig tartottanak, onnan időre meg szabadulván Bétsbe mene a kurutzvilág előtt, onnan le jövén Labontzok obesterének és Nemes Thorda Vármegye Feő Ispány(ny)ának tétetett [Nagyrápolt H; JHb LXXI/3. 332–3]. *1768:* panaszoltak is a falusiak az Obester Vrnak [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29]. *1773:* A Mgrtus nehány versben requiralta már az Mlgos Obester Urat [Kv; TJk XVIII/43. 125]. *1795:* egy Konya György nevű Pestesi szolgálo Limitaneus Katona mondotta volna hogy a Pestesiek közül ... az Obester ur parantsolattyára Hátszegre indultak volna bé eskünni [Pestes H; Told. 76]. *1834:* a Néhai volt Obester Mlgs Kristoff Simon Ur Massája részere lejendő assignatiojokra a mái napon ki szállottam Gombásra [Gombás AF; TSb 51]. — L. még RettE 109, 186, 375, 419; RSzF 165; WIN I, 83, 403.

óbesterné ezredesné; soţie de colonel, coloneleasă; Frau des Obersten, Oberstin. *1796:* Mlgs Obersterné Bethlen Susánna Asszony [Déva; Ks 73. 74. VII. 126].

óbesterség ezredesség; gradul/rangul de colonel; Oberstencharge. *1766:* (Teleki Ádám) kevés ideig viselt obersterséget azon regementben, de csakhamar generálisságra promoveáltatott ut amoveatur [RettE 202].

Szk: *~re megy. 1771:* Hogy a békesség meglett, kapitánnyá lett volt[a] a Tripsz regimentiben, melyet csakhamar reducáltak, de ő nem jött haza, hanem a hollandiai respublica egy magyar regimentet állítván fel, odament, az holott is obersterségre ment [RettE 256. — [a]Sándor Gergely].

obfuszkál lealacsonyít; a înjosi/degrada; erniedrigen. *1772:* 10-ma Junii 1772 vivé el désfalvi Simon György uram Salome kedves leányomat, kit is adtam volt Füzkútra oláhiványfalvi Eperjesi Ferencnek in anno 1767 die 17 Februarii, de ... hirtelen ... megholt jó nemesemberek az Eperjesiek, de abban az házban három haszontalan leány lé-

vén, obfuscálták magok rosszviselésével magok characterét [RettE 277].

objekció ellenvetés; obiecţie; Einwendung. *1775/1802:* ezen Objectiois contrariálni láttatik a Contraversiában lévő Erdőnek már praemittált oculatiojarol valo Relatioval [BSz; JHb LXVIII/3. 102]. *1823–1830:* (Basa István) a dogmatikát tanította maga mint praeses a katedrán ült, a defendens a katedra előtt egy kis asztal mellett állott, az opponensek pedig objekciójokat a deáki székekből ülve mondották elé [FogE 140]. *1826:* (Az) Esketés ellenére tett objectiokra nézve tsak ezeket reflectallyák a Felperesek ... hogy az[a] törvényesen ment végbe [Ne; DobLev. V/1114. 11a. — [a]Az esketés].

objektál kifogásol; a obiecta, a face o obiecţie; beanstanden. *1768:* Cántor vraimék-is illetlenül bántanak gyakran Tanitványaikkal szüleiket gyalázatos nével illették, illiberalitássokat objectalták [Kv; SRE 226]. *1776:* meg kivánom hogy Dobai Klárának minden el maradot Ingatlan Javai két egyenlő Részekre osztassék (!), nem obstálván a' mit eleitől fogva obiectálnak a' Titt Rettegi Atyafiak ő Kegyelmek [M.köblös SzD; RLt O. 1]. *1777:* Amint mondják, hogy Halmágyi Istvánnal, aki most Maros széki főkirálybíró, de a nagyapja egy Kosta pap volt, contendálván ezen Brukenthal, azt objectálta Halmágyinak, hogy pap-maradék. Melyre Halmágyi azt felelte, hogy neki a nagyatyja volt pap, de kegyelmednek, Brukenthal uram, az édesatyja volt pap [RettE 380].

objektum 1. tárgy; obiect; Objekt, Gegenstand. *1710 k.:* Megtapasztalhatja azt az ember mindazáltal amaz nagy bűnökben, mint az ambitio, kevélység, bosszúállásra való gerjedezés, telhetetlen fösvénység, és minden egyéb gondolatban álló bűnök, amelyek sokszor forranak az emberben akkor is mikor a fül és a szem előtt semmi arra indítható objectum nincsen [BÖn. 471]. *1766/1802:* Az Oculationak objectuma egyéb semmi nem lehetett, hanem tsak a mint a Mlgs Actorok Instantiajakban feladtanak [BSz; JHb LXVII/3. 15]. *1797:* ezen Commissiora bizattatik az is, hogy a' plenum Consistoriumnak objectumárol egy munkátskát készitvén a 'Consistorium eleiben terjeszsze a megvisgáltatás véget [Kv; SRE 214]. *1798/1799:* valamint a' látás objectumáról hitelesen bizonyitt maga a Látás, a' fülnek objectumáról, szintén olly hitelesen bizonyitt a' füllel való hallás [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 421].

Szk: *~ul feltesz. 1710 k.:* Valamennyi vallás ... objektumul teszi fel az Istent, hogy ő azt dücsőíti [BÖn. 429].

2. dolog; lucru, obiect; Sache. *1789:* A felyebb emlegetett Pintzében lévő Belső ajtott és az ottan lévő Deszka rekeszt is Néhai Vladár Adám tsináltatta, melly minthogy mikor a' Pintzébe találtatott objectumok leirása alkalmatosságával el maradott 's a' mi tudtunkra is tsak most esett ide kellett fel tenni melynek árra tétetett ki in 3 [Mv; ConscrAp. 92].

3. ügy; cauză, pricină; Angelegenheit. *1788:* Ugy vólt, hogy innep utánn mindjárt induljak Szebenbe, de meg változott, mivel G Bethlen László, holmi Szorgos objectumok miatt bé citála [Mv; IB. Toldalagi László lev.].

4. ellenvetés; obiecţie; Einwendung. *1599:* Noha az mi az eó kegme akkori Actioia az mi volt es az en obiectumom contra proposita le zallot, de az protestationak vgian stalnj kel, si Juris, Es azzal az protestatioual meltan ilhetek most in Judicio [Dés; Eszt-Mk]. *1618:* Mikor mind elvégeztem volna propositiómat, és kedvesen s csendesen meghallgatta volna[a], első objectuma is ez lőn erre: Hogy lehet ez az dolog így, ha ... az fejedelem erről nekem privatim nem írt? [BTN[2] 113–4. — [a]A vezér].

objiciál 1. (szót) odavet; a arunca (o vorbă); (Worte) hinwerfen/fallen lassen. *1782/1785:* éppen ott állottam égykor gyermek koromban mikor objicialta Néhai Détsei István Uram Ambrus Ferentznek, hogy ki hánnya az házbol [Szentbenedek AF; DobLev. III/396. 315 Fr. Szentes de Kis Baczon[a] (42) ns vall. — [a]Hsz].

2. szemére vet; a reproşa cuiva ceva; jm zum Vorwurf machen. *1618:* én úgy értettem, hogy az vezérek szavával mindenik bátorságoson assecurálta mind az adó és Jenő dolga felől Nagyságodat, azmelyben most itt őkegyelmeket csak egy vezér is meg nem tartja, sőt mikor obiciáltuk nekik, megtagadván azt mondották, hogy mutassunk csak egy levelet róla [BTN[2] 109]. *1752:* velem perlekedvén nevezett Néhai Nemes Gábor, én sokszor objiciáltam néki szemb(en) Jobbágyi sorsát [Menyő Sz; Ks 101]. *1769:* Juon is ot lévén ennek objiciálta Koszte Kirszte, hogy az Annyak kurva, mert szemeivel látta, hogy Tyu Györgyel paráználkodott [Bukuresd H; Ks].

3. válaszol; a răspunde; antworten, erwidern. *1706:* Keresztur városiakis ne(m) contribual(na)k, azt obyciallyák, hogy ha az Jobbágyok ne(m) contribual(na)k, ők sem [UszLt XIII. 94]. *1764:* Mint hogy többire ujjak a Fatensek, ugy a kérdésekis, olvastassék fel a Relatoria, és azután ha mi reflexioja lészen az A. vrnak, leszen szabadságaban objicialni [Torda; TJkT V. 202].

4. ellenkezik, ellenez vmit; a se opune la ceva, a se împotrivi; etw. verneinen. *1749:* azok mind egj huron pendűlnek, azok egjik az masiknak Semmit sem mérnek objicialni mert egyik az milyen az masik [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.]. *1786:* Az ide valo Meszarosok Arendaban birván az ide valo Meszár széket az utan az Arendát kérvén[a] objicialtak az Fő-Szolgabirō Ur Publicatioját az Meszarlas vagy husnak bé szabaditását (így!) [Torockó; TLev. 4/13. 59–60. — [a]Ti. a földesuraktól, a Thoroczkaiaktól].

objiciálhat 1. állíthat; a putea afirma; behaupten können. *1774:* A p(rae)tendensek nem objiceálhattyák hogy azok is véllek együtt Mesterségek fojtatásárol le mondottanak volna [Kv; MészCLev.].

2. ellenvetést tehet; a putea obiecta; etw. gegen etw. einwenden können. *1592/1633:* Minket ugymint fogott Arbitereket, es keoz birakat kerenek, hogy jelen lennenk es az mint az dologh keozteok ueghez megjen, bizonsagul leuelwnket adnók rolla, hogy ieouendeoben, eggykis ne obycialhatna, hogy az mostani oztas hire nelkwl, auagy akarattya ellen leott uolna [Gyeke K; Ks 90].

3. vki ellen vádként felhozhat vmit; a putea acuza pe cineva cu ceva; etw. als Anklage gegen jn anführen können. *1650:* (Az alperes) azzal diffamalt szidalmazot hogy en nyelve moso bestie fattia vetet hires kurua uagiok, az melliet en nekem nem obycialhatot uolna mert ha miben estem uolttis gyarlosagom myat de en abbol expurgalta(m) magamot, Ecclesiàt kőuettem ... az meli diffamatioyert ... 24 girakon kiuanom hogy Conuincaltassek. En abbol Ecclesiat kővettem, ennekem ne(m) obycialhattad volna [UszT 14].

objiciált felhozott; care a fost arătat/indicat; angeführt. *1788:* Szinte nagyon kezdem tsudállani az Sok objitiált akadáljokat [Komjátszeg TA; Pk 6].

objiciáltatik (érvként) felhozatik; a fi adus (ca argument); (als Beweisgrund) angeführt werden. *1769/1802:* Objiciáltatik a Meltosagos I. Urak által, hogy meg Bezdédhez más Erdők volnának [Torda; TJkT III. 23].

obláció ajánlat, felajánlás; ofrandă, oblaţie; Angebot/trag. *1657:* Mindazáltal az oblatióval meg nem elégedvén, kiváltképpen Croissi az fejedelemnek titkon azzal árult el és Rákóczi Zsigmondnak, hogy Tőrös János által római császár nékem minden bizonnyal tizenkétezer aranyakat küldött [KemÖn. 283]. *1660:* nagy gyalázatos szomorúságomra az ország statusi eleiben leveleim annak rendje s módja szerént nem bocsáttattak, oblatióim is csak megvettettek [KemIr. 336]. *1669:* Hűségét s szolgálatunkra való maga kész oblátioját Kegyelmednek kegyelmesen vesszük [TML IV, 446 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1710:* Száva Mihály kérni kezde, ne vessem meg az úr oblátióját, ha nem akarok is valóságoson pápista lenni, tettetésképpen tegyek ígíretet [CsH 306]. *1712/1781:* Hogy ha pedig akarmellyik is közüllünk ezen mostani oblationkot, és obligatoriankot, vel in toto vel in parte kévánná bontogatni, vagy mással akarná bontogattatni tehát azon specificaltt portiokban lévő minden jussunkot magunk és posteritásunk in perpetuum emittallyuk [Algyógy H; JHb LXXI/3. 462]. — L. még KemÖn. 256; TML III, 574, IV, 596, V, 130, 376; WIN I, 403.

oblátum 1. ajánlat; ofertă; Antrag. *1745:* ha más Religion lévő Papok és akármi féle Rendűek, kivánnának ezen oblatumbol részt venni, hatalmáb(an) és szabadságában lészen a Tanácsnak, és Városnak ezen oblatumot simplicit(er) annihilalni, és subtráhálni [Zilah; SzVJk 32]. *1762:* a Vármegye rèszèröl p(rae)stalando Spontanea oblationak Specificatioját hová hamarebb bé küldeni, söt az oblatumokbol legottan congerálando pénz(ne)k effectiva ad(mini)stratiojat is admaturaltatni ugy igyekezze, hogy ezen fojó Holnapnak fogytán vège legyen [Nsz; Ks 18/XCIII. 6 gub.].

2. adomány; donaţie; Gabe. *1795:* Gergely Laszlonak oblatumba 100 [WLt Cserei Heléna jk 77b].

obligáció 1. (el)kötelezettség; obligaţie (faţă de cineva); Verpflichtung. *1619:* Nagyságodnak ebbe három igen nagy difficultása vagyon. Első: ettől az Portától való fenyegető félelem; másik: az keresztyén császártól való félelem s az oda való obligatiója; harmadik az Nagyságod conscientiája [BTN[2] 214]. *1677:* A' Számado Szolgák ha mások birodalma alat vadnak, vagy nem-is elégséges residentiájuvak, azoknak Uroktol kérettessenek-fel, és prosequaltassanak ezen módok szerint: annál-is-inkáb ha nem Nemes emberek, excipialván azt, ha kinek mint valo obligatioja vagyon, a szerint-is légyen állapottya [AC 196]. *1705:* (Az urak) nem annyira a mise és praedicatio kedvéért, mint a felséges házhoz való obligatiójokért akarnak compareálni [WIN I, 475]. *1722:* midön Groff Keresztszegi Csáki Sig(mon)d és Csáki Imreh Vrak eo Nagok alább Specificalt Joszágok(na)k Dividalására hivattak volna Nemes Doboka Vármegyéb(e) Gorbora ... El mentűnk ... Gorbora, eleget kévánván eo Ngokhoz tartozo obligationk(na)k tennűnk [Gorbó SzD; JHbK XLV/50].

Szk: *homagiális ~* jobbágyi kötelesség/hűség. *1746:* Rusz Mihály, nem hogy maga homagialis obligatioja mellett az Bironak adsistalt volna, sőt bestelenséggel illette, mocskolta s fenyegette [Dés; DLt Liber Inventationis].

2. kötelesség; datorie; Pflicht. *1757:* ők obligatiójok sz(e)r(en)t ügyekezték megtsinálni az viz utát [Torockó; Bosla].

Szk: *~jának tartja. 1752:* hozá kezemben az Sz. Martoni Biro ezen itten includált mind mandatum Copiajat, mind pedig Legaliter emanalt Admonitoriat Az melly Instrumentumakhoz én magamtol nem ereszkedhetem, hanem tartottam obligatiom(na)k, hogy sietségel az Mlgos Ur(na)k inviazam [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1765:* Ennékem méltoztatván Ngod parantsolni lehetőségemig Mlgs parantsolattyát tellyesiteni tartom igen kűlönös alázatos obligatiom(na)k [Torda; Borb. II Also Lajos lev.].

3. ígéret, vállalás; promisiune, angajament; Versprechen, Übernahme. *1628:* el attak volt azt a kertet az mellyet elseo oblígatiojab(an) remittalnj igirt uolt Cosa Miklos holta uthan[a] [Kv; RDL I. 18. — *Ti. az özvegye]. *1629:* Eztys hoza tuen, hogj Toroczkay Zabo Jstuany Asztalos Balintot ez obligatio szerint, Contra quoslibet legitimos impetitores, tartozek az haznak Dominiumjaban megh oltalmazni [Kv; i.h. 144]. *1646:* Mas szoual penigh hogi tagadgia obligatioianak fel bontassat abbulis elucescal hogi mellem, s Actiom melle erezkedett [SzJk 63]. *1719:* Vass Dániel Ura(m) meg tekintvén Tamás Péternek ez iránt valo instantiáját, és obligatioját, exturbalván más molnárát az malombúl Tamás Pétert hellyében molnárságra Constitualta [Császári SzD; WassLt]. *1751:* ellébbi obligatioja ellen az I nem aquiescalt a métákot ki vetette, s mostanis háborgatotom altala, azon darabatska földőmben [H; Ks 62/5].

4. kezességvállalás; acceptarea garanţiei; Haftungserklärung. *1679/1681:* valamelj jobbagi à kezessegh utan el szökött, annak kezessei ellen obligatiojok szerint procedallyo(n) [Vh; VhU 678].

obligácionális (anyagi) kötelezvény; titlu de gaj; Schuldbrief/schein. *1818/1831:* Tatár Miklos Obligationalissa 4. Rfröl 1766. d. 16a Nov. [Aranyosrákos TA; Borb. II].

obligál 1. (adósság fejében) leköt vmit; a depune/oferi drept garanţie (în contul unei datorii); (als Entgelt der Schuld) verschreiben. *1583:* Torozkaj Jstva(n) vram ada magyar Peterde(n) Lakozo Lugossj Miklosnak kyz pinzwl flor. 35 Illye(n) co(n)ditio alatt, hogy Lugossj Mikloss kyz pinzwl tartozzik meg adnj Torozkaj Jstwannak az felywl meg irt summat. Kit hogjha megh ne(m) adhatna Lugossj Mikloss, obligallya két haz Jobbagyat Herdo Matyast es Haynal Zahült felseò olah Peterdieket [Torockósztgyörgy TA; Thor. II/15]. *1599:* Zamueueo vraim attanak Garay Eotwes Andrasnak fl 333/— az Lakatos Thamas zenwchay hazanak magahoz valo valchagaert, mely harom zaz harmincz harom forintert mind azt az hazat obligalta, s mind penigh az Kiraly vchaj mostany hazat, hogy minden Akadalnekeol el foglalhassak addigh Az summaigh [Kv; Szám. 8/XV. 37]. *1634:* Miuel azert, oda fel, az Olomuczy, es Pragay Conuictusnak marattam volt ados Azert az negy szaz Tallerig obligalom, es keoteöm az ket Conuictusnak contentalasara ... Doboka Varmegyeben leúeo Joszaghimat [WassLt Cegei Vas János végr.]. *1738:* egyszeris mászszoris vőttem kölcsön Interesre kezemhez Groff Haller Kata Aszonytol fl. hung. 500 // id es őt Száz Magyar Forintakat és ha nem refundálhatnám, obligálom Ádámosi Joszágomat Contractusom tenora szerént [O.fenes K; JHb XLV/24]. *1768:* bizanyos okaktol viseltetvén Ispány

lokáhaz tartozo széna rétemet zálagban vetettem olly Conditio alat ... obligálam azan széna rétemet, hogy akár mikar aztott visza váltani akarnám kezünkhez batsatani tartozék [Nsz; DobLev. II/399. 1a B. Josika Imre kapitány aláírásával].

2. (végrendeletileg) vkinek hagy/hagyományoz; a lása (cuiva) ceva (prin testament); (testamentarisch) vermachen/hinterlassen. *1673:* miulta a' Felseges mindenhato Istennek parancsalattya, és az Anyaszentegyháznak ez iránt be vett réghi jo rend tartása szerént eö kglmek, az szent házasságnak alkalmatosságával egyben szerkesztettek, immar bizonyos számu esztendőktül fogva(n) megh tapasztalvan eö kglme kedves Urának eö kglmehez valo buzgo indulattal, es igaz szeretettel megh mutatott affectusit adá fateala obligala, es legala azon Borzasi Portiojat ... Solnai Daniel Deák Ur(amna)k [Ks L. 4].

3. *(jobbágyul/jobbágyságra) ~ja magát (vkinek)* jobbágyul/jobbágyságra leköti magát; a se obliga/lega ca iobag; sich als Leibeigener verschreiben. *1614:* Sebe Dauid sponte obligalta magát [Erdősztgyörgy MT; BethU 75]. *1691:* Eperjesi Nagy György mű előttünk maga szabad jo akarattya szerent, es senki nem erőlteteseből kőte, es obligala magat őrökös jobbágyságra fiurol fiura, es leanyrol leanyra Tekintetes Nemzetes Uzoni Beldi Kelemen vr(amna)k [Szárhegy Cs; BLt 4]. *1692:* Bujka aliás Molnár Tamás nevü Szabad ember, kiis uratlan Szabad szemely lévén kőte és obligálá magát Kövesdj Boér Simon Uram(na)k örökös iobbagytságra [Náznánfva MT; Berz. 13. VIII/2]. *1693:* Barszán István obligalta volt magat es posteritassit Killyeni Mihally uram(na)k, és Feleségének Kis Judith Aszsz(ony)om(na)k [Kilyén Hsz; BLt 4]. *1700:* Molduvai Sánta Péter névü oláh, ki mostan all Csik Szék-b(en) Mindszenthen lakik kinek obligálta volt magát, és ki jobbágya lett volna [BálLt 85]. *1731:* Bacs Juon tőb Complex Társaival együt sok buzát loptanak volt el látván Bács Juon hogy meg kellessék halni, instantiara fogta a dolgot, s à mellet ugy obligálta volt magát Fejedelem Jobbágyának, s é szerént maradot volt meg élete [Katona K; Born. XL. 79 Sütő János (64) jb vall.]. *1757:* Sipos János mitsoda okbol obligalta magát Jobbágyul Akaszto fatol váltatatté meg avagy Tömletzből szabaditatatt meg [Dob.; Ks 4. VII. 8 vk]. *1782:* Kis Rapolton[a] Commoralo Szücs Juon és Rád Petru Katonák(na)k álván, meg bánták cselekedeteket, és remenykedvén a' Néhai Báro urnak hogy bocsássa ki, ki bocsátotta s ugy osztán obligáltak magokat Jobbágyságra [JHb XXXI. 21. 5. — [a]H].

4. *~ja magát vmire* kötelezi magát vmire/vminek a megtételére; a se angaja/obliga la ceva; sich zu etw. verpflichten. *1617:* mind magamat, posteritasimatt ezek (!) az conditiok-(na)k observalasara obligalom [Megyesfva MT; BálLt 57]. *1629:* obligala erre magat Toroczkay Zabo Jstuan, hogy Astalos Balintot, az felliül megh neuezet, hazaban statualtattja [Kv; RDL I. 144]. *1633:* Nagi Varga Mihali obligalta uolt magat arra hog eg'czer Vy kertel fel kerteli az keöz kertet, az maga haza kerte vegebe(n) [Mv; MvLt 290. 119a]. *1668:* En Jenei Gaspar obligalom magamat hogy vérekedésre vészékédesre Civodasra alkalmatossagot nem szolgáltattok [SzJk 102]. *1723:* Gáspár Mihály arra obligálta magát Hogy Sohais az Úr Tekei[a] Vr(am) földirül ell nem szökik, bujdosik [Hévíz NK; JHbT. — [a]Helyesen: Teleki]. *1730:* Melly meg adott Contractusunk(na)k szentül valo meg állására magunkat Városostul obligállyuk [Dés; Jk 392b]. *1756:* Istentől vészi Excellentiatok jutalmát, enis eletem fogytáig még hálálni Excellentiátok gratiaját magamat obligálom [Feldoboly Hsz; DobLev. I/270. 2a Bartok Aron foly.]. *1790:* Melly Summa pénzt hová hamarébb fell szedetni magunkot obligáljuk [Szu; UszLt ComGub.]. — L. még AC 257; CsH 215; RettE 224; RSzF 132.

Szk: *erős hittel ~ja magát. 1638:* a Thoroczkayaknak megengedte volna azoknak az Banyaknak colalasat, melyre erős hitte⟨l⟩ obstringaltak s obligaltak volna magokat az mi kegyels Urunk(na)k, hogy mentől szorgalmatosba(n) colalhatnak bizonyos conditiok szerent abbol valo ezüstöt, es onnot szolgaltatnak az eo Nagy(sag)a Tarhazaba [Thor.] ✱ *igéri és ~ja magát. 1621:* ada el egy hazat Farnasy Albertne Katalin Azzony Colosuary Varga Peternek f. 23 Jgeruen es obligaluan arra magokat, hogy ez haznak Dominiumaiban birasaban, Varga Petert es Successorit minden legitimus Impetitorok ellen euincalliak es megh oltalmazzak [Kv; RDL I. 116] ✱ *jobb kezének beadásával ígéri és ~ja magát. 1780:* szabad jo akarattyakbol lőtt jobb kezek(ne)k bé adásával magokat obligalak [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1787:* Lénárt Joseff eő kegyelme jobb kezének bé adásával arra igéré, és obligálá magát önként valo jo akarattjabol nem pedig valakinek kénszeritésséből, hogy maga mint kezes Fésús Joseffért a figált időben a taxat le tészi [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 2] ✱ *kézbeadással/keze beadásával ~ja magát. 1709:* Melly dolog mű előttünk igy menven veghez annak meg allasara az fellyeb specificalt szemelyek mind ket reszről kezek be adasaval obligalak magokot [Impérfva Cs; BCs]. *1713:* Popa Mihaila allita két kezeseket kik is magok szabad jo akarattyak szerént kezek bè adásaval obligàlak arra magakatt, hogy egész eletéig Popa mihaila ha Vesselenyi Istvàn ur ö nganak a kēt, két mása vasatt Annuátim nem praestalná ... a ... kezeseken az kezesek javaibol satisfactiot vehessen [Nagynyulas K; TKl Samuel Eperjesi jurátus Notárius mpr.]. *1729:* (Az) mely Cserenek ... meg állására mi előttünk, mind két részről magokat Szabad jo akarattyokbol kéz bé adással obligálák [Császári SzD; WassLt]. *1764:* Ez e' szerént kőlt Compositionak pedig szentül való meg állására, mind két felek kézbéadással magokat és Condivisionalis Attyokfiait, Successorokat, Legatariussokat obligalak [Mv; DobLev. II/357. 2a] ✱ *kézbeadással s áldomásitallal ~ja magát. 1744:* ā meg irt Venditorok magok joakarattyokból magokot kéz bé adással, s áldomás itallalis obligalák hogy ā Commerciumba forgo erdőt oltalmazzák [Torockó; Bosla] ✱ *maga kezének szubszkripciójával ~ja magát. 1688:* A sz: partialis Nemegyei Mihaly Uramnak ez egyszeri cselekedetiről, részegeskedeséről kardoskadasàrol condonál de illyen conditioval, hogy a Vissai Ecclesiat complacallya meg kövesse és obligallya magát maga kezének subscriptiojával, hogy ha többé e féle enormitásokba(n) elegyitené magát a' sz: Társaságtol reyicialtassēk [SzJk 223].

5. *~ja magát vkihez* elszegődik vkihez; a se tocmi/angaja (intr-un serviciu) la cineva; sich bei jm verdingen. *1730:* Kaczkai Illye Györgj nevü Malom Mesterét Deesi Rosahegj alatt lévő Malmunk(na)k, s Gáttyának, Malom mester(ne)k meg fogadtuk Csak hogy ős Máshoz Senkihez ne obligállya magát, amint hogj fogadása szerint, nemis obligállya [Dés; Jk 399a].

6. *~ja magát vminek* vmilyen munkát/beosztást elvállal; a se angaja la o anumitā lucrare; irgendeine Arbeit/Stelle annehmen. *1767:* ha Molnarnak obligalta magát, gondot kell vala viselni, de hijába mondottuk nekie, sem edj ikszéget a malomba nem tsinálā [Esztény SzD; Told. 5a].

obligált lekötelezett; obligat, îndatorat; verpflichtet. *1764:* Kováts nevû Praefectussa hamis lélekkel irott hazug informatiojára Bétsből 4ta 9br(is) hozzám inditott Levelét Bátyám Uram(na)k vettem okozhatott volna haborodást olly sok szolgalatommal reciprocatio nélkül obligált Atyafiutol illy motskos levél vétele [Középlak K; BfR].

obligáltatik leköttetik; a fi depus drept garanţie; verschrieben werden. *1677:* Fogaras Vára s' tartománya állapottya régi Privilegiumiban marad, exceptis juxta Articulos regni excipiendis: Catharina Fejedelem Aszszonynak nomine dotis száz ezer forintban obligáltatot volt [AC 257].

obligatória 1. kötelező adóslevél; titlu de creanţă; pflichtmäßiger Schuldschein | kötelezvény; obligaţiune, obligaţie; Verschreibung, Obligation. *1638:* hûsegtek(ne)k hadgiuk es parantsolliukis serio, ez leuelünk ueue(n), mindgiarast menue(n) Kouaczioczi Kata Aszonhoz, es ammoneallia, hogy az Attyanak obligatoriaia szerent az száz Tallert leualua(n), az falut kezebeöl ki bocsiassa [Törzs I. Rákóczi György rend. Torda m-hez]. *1641:* (Az) Eötuen forintrol ualo obligatoriaia in specie extal Meszaros Istuannenal [JHb XXXVIII/40]. *1660:* Melynek bizonsagára adtuk az mi Varosunk(na)k szokott pecseti alatt hwteös Notariusunk kezevel irott obligatoriankat [Kv; KvLt I/176 Steph. Lutsch notarius kezével]. *1698:* Recognoscalom per p(rae)sen(tes) hogy adtam volt sacczába Csik Sz Mihalyi Sandor Mihaly Ur(amna)k kölcson nyolcz szaz magyar forintokat, es obligatoriat adott volt rolla [Zabola Hsz; Borb. II G. Mikes Mihaly kezével]. *1738:* tavaj a Nms Város Malma Gáttyán(a)k eppittetésére kértenek volt ö kglmek kölcsön, magok obligaoriajokra, a Nms Város számára flor. Hung 40 [Dés; Jk 504b]. *1763:* Bereczki Ur(am) vásárlat volt ezelöt Popa Iuontol 8. veder szin mézet vedrit 10 marjasakon akkor fizetett tsak egj vederröl, az többiröl ada obligatoriajat [Torda; TJkT V. 174]. *1844:* Anno 1805 Bartok Adam Urnak adott 500 magyar forintokrol valo obligatoria [Ne/Nagylak AF; DobLev. V/1249]. — L. még CC 76; CsVh 69; RettE 271; WIN I, 402, 511, 613.

2. kötelezvény; angajament scris, obligaţie; Verschreibung, Obligation. *1712/1781:* Hogy ha pedig akármellyik is közüllünk ezen mostani oblationkot, és obligatoriankot, vel in toto vel in parte kívánná bontogatni tehát azon specificaltt portiokban lévö minden jussunkot magunk és posteritásunk in perpetuum amittallyuk [Algyógy H; JHb LXXI/3. 462]. *1774:* Zöld András Urammal valami bajaskodásom volt égy Szena fü iránt Zöld Uram minden Esztendöben két Rf imputált ream azon Szenafuert nekem Obligatoriát kelletett adnom hogy 30. vforintokat meg fogom fizetni azon Szénafuvért [Mocs K; KS Conscr. 194–5 Mich. Antal (55) tt, ns vall.]. *1776:* M Groffné ö Nga én Velem Tompos Jánossal, és Szalai Jóseffel Communicálta, mind ä Dispensatiot, mind ä Groff Lázár obligátoriáját, de az obligátoriában mentio nem vólt, hogy magát obligalta volna arra, hogy Religioját Gróff Lázár Változtassa, minek elötte ä Kis Aszszont elvenné [Egrestö KK; GyL. Joan. Tompos de Csik Sz. György (66) vall.]. *1841:* Ezen punktumoknak és conditioknak[a] megmásolhatatlanul való megállására adjuk ezen obligatoriánkat [Dés; DFaz. 40. — [a]A fazekas ifjak sírásó társaságáé].

obligatória-levél kötelezvény; obligaţie; Verpflichtung, Obligation. *1630:* eo kegelmenek[a] se(m) titkon sem nyluan se(m) bóchwleteben, se(m) egieb allapattiaban artalmara ne(m) wgiekezem valamigh eó kegelmeis ezekról nekem adat obligatoria leuelehez tartja magat [OL Gr. Csáky közp. lt CCC Fasc. 28 No. 53. — [a]Gr. I. Bethlen István gr. Csáky Istvánnak].

obligatoriális levél adósságlevél; obligaţie, obligaţiune; Schuldschein. *1717:* külde kezünkhez eö Nagycsaga egy obligatorialis vagy Contractus leveletis, mely emanalodat volt, In Anno preterito 1699 Die 2 7bris [Dob.; JHb II. 20]. *1807:* Mely ebbéli magunk le kötelezésének jövendöre bizonyosabb voltára nézve is adtuk nevünk all irása és szokott petsétünk alatt költ obligatorialis Levelünket [Kv; Somb. II].

obligatórium kötelezvény; obligaţie; Obligation. *1816:* (Elöállitották) egy bikának elkárosodása végett, gyergyószárhegyi Bartalis Pétert Daradits Mihályt úgy Veress Fülöpöt, aki az bikák teleltetésiért adott nevezett Kárász teleknek haszonfelit általvette és el is használta, az obligatoriumjának tenorája (!) szerént [Szárhegy Cs; RSzF 180].

obligátus köteles, elkötelezett; obligat; verpflichtet. *1710:* a Deputátióra ... olyanokot választa kik Teleki Mihályhoz obligátusok valának [CsH 201]. *1733:* J(ste)n(ne)k sz: óltalmában ajánlván kglmed életit maradok constanter Jó Ur(amna)k igaz obligatus Szólgája Sógora Maxay Dávid mpra [Szengyel MT; SLt 8. K. 6]. *1744:* (A puskásoknak) az három forinton féllyül való dolgokot Az Dominalis udvari Tiszt Uraimék eö Kegyelmek elejében provocalni, appellalni és assumaltatni obligatus Lészen [Déva; Ks 78. IX. 1]. *1749:* Csegezit ...recommendalom Imo Catolicus az Constienciajahoz nem ferhet anji hamisság mind az eretnekeknek 2do eddig nem volt obligatus arra az hivatalra megis eleget industriosuskodot annal inkabb ha obligatus lenne remelhetni hogj igjekeznek [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

Szk: *vki hûségére erös hittel ~. 1710:* Apafi Mihályt a török császártól, kinek hûségire erös hittel vala obligátus, a német császárhoz hajtá Teleki [CsH 190].

obliterálódik elfelejtödik; a se uita, a fi uitat; vergessen werden. *1749:* ugy jártanak azok ä földek, hogy à két fél szomszéd magaéhoz ragasztotta, és ekképpen obliteralodtak [Ó-Torda; DobLev. I/236]. *1761:* az Curialis fundusnak nagy része körös környül pusztán hagyatott, melyböl eset az, hogy az barazdais, mely distingvalta az irt Curialis fundust, az szomszédoktol obliterálodott | ezen specificalt hat Sessiok ... hatari minthogy obliteralodtanak volt, ketelenittetünk ki jártotni, és ekével körös környül azon sessiók hatarit ki baràzdaltatni [Mezöcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

oblívió feledés; uitare; Vergessen. *1619:* bátor ugyan öfelsége Ferdinándus lenne is az Romanorum Imperator, de azmég ö abba beléfészkelödik csak az német királyságba is, addig az[a] ugyan oblivióba menne [BTN[2] 275. — [a]Jenö várának átadása].

oblokvál ellentmond; a contrazice; widersprechen. *1683:* Dobai Mihaly Atyankfia ... Tiszteletes Esperestünknek obloqualt az Partialisba(n) [SzJk 194].

obnoxiáltathatik hibáztathatik; a putea fi învinovăţit; beschuldigt werden können. *1775/1802:* A Fatigiumnak re-

fusiojaval az Mlgs Inctus Urak nem obnoxiáltathatnak, eleget faradhatván magokis a Causajaknak Defensiojában [BSz; JHb LXVII/148].

obnudál kitúr; a scoate/îndepărta (pe cineva); ausstechen/beißen. *1769:* Parancsoltatik az is keményen, hogy ha a két oláh Országbol oláh Popák jönének Hazánkban Schizmaticusok, s az ide valo Popákat Ecclesiájok Fundussárol obnudálni s azok hellyében ülni akarnának semmiképpen a Mlgs K. Gubernium engedelme nélkül meg ne engedgyék [UszLt XIII. 97].

óbor egyévesnél régebbi bor; vin vechi; Altwein. *1570:* Myert az vristen az Bornak Illyen zwkes voltat Attha Immar Egynehan eztendeotwl fogwa, Es az zeoles Embereket az zeolenek Myweltetese Igen megh fogiatthkoztata Byro vram vallazzon keth Embert hozza kik(n)ek hyreknelkwl senky ó Borth Neh kezdhessen [Kv; TanJk V/3. 5b]. *1586:* vrmeós bort hoztak, harom eitelt —/12 ó bor keolt el hęt eitel — 28 [Kv; Szám. 3/XXIV. 75]. *1587:* Az oh borokban maradott 7 hordoval [Kv; i.h. 3/XXVI. 8 Suweges Gergely isp.m. kezével]. *1597:* Az Ispotali haznal wagion eoregh hordo oh bor No 1 [Kv; i.h. 7/X. 23 J. Jacobinus sp kezével]. *1606:* Neb Jstuannenal uala egj ò Borok az zegeniek(ne)k [Kv; i.h. 12a/I. 38]. *1632:* Capitan Vram pinczejiben két Negiuenes bor, kiket az Inuentalas eleőtt egi nappal uonattak uolt ki, az teőb borok keőzzwl, ô bort akarwa(n) erette adni No 2 [Fog.; UC 14/38. 115]. *1679:* Vagyo(n) ezen Pinczében maradek ô bor, Czedulajan esztendő szám ninczen [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 84]. *1683:* Borak Számai. Oh Borak vadnak in vasis nro 19 [Küküllővár KK; UtI]. *1696:* ezen Bastyanak az Kasamatajab(an) vagyon ket Hordo ó Bor [Bethlen SzD; BK]. *1733:* két átalagh félben mindenik edgyik Ürmes, másik Oh bor [Marossztkirály AF; Told. 25]. *1817:* nékem se oh boram se Ürmös boram nints [Várfva TA; JHb 48 br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz]. *1821:* Asztali Bornak a' Cancillista Urak(na)k ó bor 12 veder 2 kupa [Déva; Ks 105. 113].

Szk: *dévai ~. 1676:* Dévai oh Borok Veder szám 39//4 [Gyf; UtI] ✱ *dombai ~. 1768:* 2 esztendős Dombai jo ízű oh Bor Ur. 41 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ *kocsárdi ~. 1827:* O Kotsárdi Bort töltott 44 vedret és két kupát [Csapó KK; RLt] ✱ *mácsai ~. 1686:* Pénzen vött mácsai ô bor ann(o) 1680 vas. 2 [Vh; VhU 518] ✱ *magyarországi ~. 1737:* Mint hogj Nms Várasunkonn annyira való Ő-bor nem találtathatik Nms Dobolyi Márton Atyánkfiának ökglmének, meg-engedtetett, hogj egj Hordó Magjar-országi Ő borát ki-árultathassa [Dés; Jk 471a] ✱ *majorság ~. 1676:* Türi Majorság oh Borok Ez kicsinnyég nyulos Kutfalvi Majorsag oh Borok Ez nyulos nem allando [Balázsfva AF; UtI]. *1689:* Varszégh Mojorszagh oh Borai vasae nro 9 Nagh szőlö Majorszagh oh Borai vasae nro 6 [Küküllővár KK; UtI] ✱ *szilágyi ~. 1674:* Szilagyi Oh bor Töltelekre s Eczetekre [Radnót KK; UtI] ✱ *tavalyi ~. 1598:* Thawaly oh bor Vrn(arum) 290 de igen zegeni egereslew [Kv; Szám. 7/XVI. 67] ✱ *tokaji györgytelki ~. 1721:* Az eő Excellentiaja Italára kezdetett Tokai Györgytelki ô borok kecség kivül Innya ado Uram altal Erogaltattak [Dés; Ks 26. XIV. 1].

óborocska vinişor din recolta anilor trecuţi; Altweinchen. *1595:* Biro Wram Adot egy Oh Boroczkat: 50: vedrest ... Eyttelet p(er) d 6 ... f 22 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 219]. *1748:* Idai Ujj hegjben termet o Borotska Vas. 1 urnar. 07 [Koronka MT; Told. 11/95].

óboros óborral tele; cu vin vechi; voll mit Altwein. *1795:* tanáltunk tizen őt edény Uraság borát jol bé petsételve a petséteket fel bontván az edényeket héjánosoknak tanáltuk volna. Szükség lévén a fel nyilozás előtt a hordokat meg tölteni magunk előtt, két félbenn volt oh boros altalagokbol minden hordokat meg töltettettűnk [Ádámos KK; JHb XIX/50].

óbrassói az Ó-Brassó tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Ó-brassó/Stupini; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Ó-Brassó: Ó-Brassóban lakó; din Ó-Brassó; in Ó-Brassó wohnend. *1622:* Ach Mattias ô Brassay [Hsz; Kp 1. I. 30].

obrister ezredes; colonel; Oberst. *1753/1781:* Kriszte Kosztandin B. Jósika Imre eő Nagyságával mind végig Labontzkodott, és a kastélyban is sokat lakott, a Tutorral[a] Obrister korában, akkor is fateállya hogy a hová kellett bort, buzát eleget vittenek [Cseb H; JHb LXXI/3. 229. — [a]Jósika Imrével]. *1779:* egy Knöbel (foghagyma) nevű Trautmansdorf regimentjebéli obrister aki generálisságra is ment volt úgy elvádoltatott, hogy rangját is elvesztette [RettE 403].

obristlajtnánt alezredes; locotenent-colonel; Oberstleutnant. *1746:* Militaris tisztek segitő Szállásai Obrist Lejtnant Companiájaban ... Kapu zaro Strasa Mesternek 3 [Kv; Ks 11. XLVI. 25]. *1771:* A múlt octóberben gr. Teleki Károly urat a Wrancsics nevű szakácsa, midőn szinte azon nap invitálta volna a Bethlen regimentje obristlieutanantját s a táblát, megtámadván a nagy palotán Désen, megölte volna, ha nem superveniált volna egy szolgája [RettE 261]. *1842:* az obristleutnand Dobay Ur meg halálodzot Rozália nevű kis két éves Leánykájának egész prádéba a' Temetésére voltam [Kvh, HSzjP].

obruál 1. megtámad; a ataca; angreifen. *1657:* azzal biztattak minket, hogy lengyel segítség is jűni fog, és az német ármáda mellett könnyű had is lészen, s úgy lehet az dolognak jó progressusa; mert különben az fejedelemnek könnyű hada lévén, csak ott jár az német had előtt, az hol akarja; s míg az érkezik ... az ország hadát obruálja s minket megnyakaztat [KemÖn. 211–2]. *1734:* az I. eő kglme rut szitkok után obruálván, hajamnál, és űstőkőmnél fogva a földre ránt van, ott usq(ue) ad diffusionem Sangvinis vert rongált [Dés; Jk II. 137b]. *1743/1747:* nékem Porontsolt Az Ur Vass Adám Uram eő kegyelme ... hogy hijak egy nehány Legent elé Vas Villakkal, Csakányokkal es küldőttűk ezeket hogy kerűllyek meg az maga irotványában: Eltető Ferentzet a' mint hogy ell is mentenek, es ot obruálván meg fogták Eltetőt [Császári SzD; WassLt Báll Vaszily (40) jb, udv. bíró vall.]. *1778:* midőn eő Nsga Kéméndi Tisztye a Falub(an) lett volna, a náddal meg rakadtatott szekerekkel, és a szekerek mellet levő emberekkel edgyűtt, a Váradi Moses Ur emberei obruálták [Kéménd H; JHb XXXI/51. 83].

2. elnyom; a asupri/împila; unterdrücken. *1662:* Medgyesi januáriusi gyűlés, Rákóczi György declarálja magát: a regiment senkinek nem engedi. Hozzá való követségek. Haddal obruálja az ország népét [SKr 404 Tartalomjelző fejezetcímből].

obligált lekötelezett; obligat, îndatorat; verpflichtet. *1764:* Kováts nevû Praefectussa hamis lélekkel irott hazug informatiojára Bétsből 4ta 9br(is) hozzám inditott Levelét Bátyám Uram(na)k vettem okozhatott volna haborodást olly sok szolgalatommal reciprocatio nélkül obligált Atyafiutol illy motskos levél vétele [Középlak K; BfR].

obligáltatik leköttetik; a fi depus drept garanţie; verschrieben werden. *1677:* Fogaras Vára s' tartománya állapottya régi Privilegiumiban marad, exceptis juxta Articulos regni excipiendis: Catharina Fejedelem Aszszonynak nomine dotis száz ezer forintban obligáltatot volt [AC 257].

obligatória 1. kötelező adóslevél; titlu de creanţă; pflichtmäßiger Schuldschein | kötelezvény; obligaţiune, obligaţie; Verschreibung, Obligation. *1638:* hûsegtek(ne)k hadgiuk es parantsolliukis serio, ez leuelünk ueue(n), mindgiarast menue(n) Kouaczioczi Kata Aszonhoz, es ammoneallia, hogy az Attyanak obligatoriaia szerent az száz Tallert leualua(n), az falut kezebeöl ki bocsiassa [Törzs I. Rákóczi György rend. Torda m-hez]. *1641:* (Az) Eötuen forintrol ualo obligatoriaia in specie extal Meszaros Istuannenal [JHb XXXVIII/40]. *1660:* Melynek bizonsagára adtuk az mi Varosunk(na)k szokott pecseti alatt hwteös Notariusunk kezevel irott obligatoriankat [Kv; KvLt I/176 Steph. Lutsch notarius kezével]. *1698:* Recognoscalom per p(rae)sen(tes) hogy adtam volt sacczába Csik Sz Mihalyi Sandor Mihaly Ur(amna)k kölcson nyolcz szaz magyar forintokat, es obligatoriat adott volt rolla [Zabola Hsz; Borb. II G. Mikes Mihaly kezével]. *1738:* tavaj a Nms Város Malma Gáttyán(a)k eppittetésére kértenek volt ö kglmek kölcsön, magok obligaoriajokra, a Nms Város számára flor. Hung 40 [Dés; Jk 504b]. *1763:* Bereczki Ur(am) vásárlat volt ezelöt Popa Iuontol 8. veder szin mézet vedrit 10 marjasakon akkor fizetett tsak egj vederröl, az többiröl ada obligatoriajat [Torda; TJkT V. 174]. *1844:* Anno 1805 Bartok Adam Urnak adott 500 magyar forintokrol valo obligatoria [Ne/ Nagylak AF; DobLev. V/1249]. — L. még CC 76; CsVh 69; RettE 271; WIN I, 402, 511, 613.

2. kötelezvény; angajament scris, obligaţie; Verschreibung, Obligation. *1712/1781:* Hogy ha pedig akármellyik is közüllünk ezen mostani oblationkot, és obligatoriankot, vel in toto vel in parte kívánná bontogatni tehát azon specificaltt portiokban lévö minden jussunkot magunk és posteritásunk in perpetuum amittallyuk [Algyógy H; JHb LXXI/3. 462]. *1774:* Zöld András Urammal valami bajaskodásom volt égy Szena fü iránt Zöld Uram minden Esztendöben két Rf imputált ream azon Szenafuert nekem Obligatoriát kelletett adnom hogy 30. vforintokat meg fogom fizetni azon Szénafuvért [Mocs K; KS Conscr. 194–5 Mich. Antal (55) tt, ns vall.]. *1776:* M Groffné ö Nga én Velem Tompos Jánossal, és Szalai Jóseffel Communicálta, mind ă Dispensatiot, mind ă Groff Lázár obligátoriáját, de az obligátoriában mentio nem vólt, hogy magát obligalta volna arra, hogy Religioját Gróff Lázár Változtassa, minek elöttе ă Kis Aszszont elvenné [Egrestö KK; GyL. Joan. Tompos de Csik Sz. György (66) vall.]. *1841:* Ezen punktumoknak és conditioknak[a] megmásolhatatlanul való megállására adjuk ezen obligatoriánkat [Dés; DFaz. 40. — [a]A fazekas ifjak sírásó társaságáé].

obligatória-levél kötelezvény; obligaţie; Verpflichtung, Obligation. *1630:* eo kegelmenek[a] se(m) titkon sem nyluan se(m) böchwleteben, se(m) egieb allapattiaban artalmara ne(m) wgiekezem valamigh eó kegelmeis ezekról nekem adat obligatoria leuelehez tartja magat [OL Gr. Csáky közp. lt CCC Fasc. 28 No. 53. — [a]Gr. I. Bethlen István gr. Csáky Istvánnak].

obligatoriális levél adósságlevél; obligaţie, obligaţiune; Schuldschein. *1717:* külde kezünkhez eö Nagycsaga egy obligatorialis vagy Contractus leveletis, mely emanalodat volt, In Anno preterito 1699 Die 2 7bris [Dob.; JHb II. 20]. *1807:* Mely ebbéli magunk le kötelezésének jövendöre bizonyosabb voltára nézve is adtuk nevünk all irása és szokott petsétünk alatt költ obligatorialis Levelünket [Kv; Somb. II].

obligatórium kötelezvény; obligaţie; Obligation. *1816:* (Elöállitották) egy bikának elkárosodása végett, gyergyószárhegyi Bartalis Pétert Daradits Mihályt úgy Veress Fülöpöt, aki az bikák teleltetésiért adott nevezett Kárász teleknek haszonfelit általvette és el is használta, az obligatoriumjának tenorája (!) szerént [Szárhegy Cs; RSzF 180].

obligátus köteles, elkötelezett; obligat; verpflichtet. *1710:* a Deputátióra ... olyanokot választa kik Teleki Mihályhoz obligátusok valának [CsH 201]. *1733:* J(ste)n(ne)k sz: óltalmában ajánlván kglmed életit maradok constanter Jó Ur(amna)k igaz obligatus Szólgája Sógora Maxay Dávid mpra [Szengyel MT; SLt 8. K. 6]. *1744:* (A puskásoknak) az három forinton féllyül való dolgokot Az Dominalis udvari Tiszt Uraimék eö Kegyelmek elejében provocalni, appellalni és assumaltatni obligatus Lészen [Déva; Ks 78. IX. 1]. *1749:* Csegezit ...recommendalom 1mo Catolicus az Constienciajahoz nem ferhet anji hamisság mind az eretnekeknek 2do eddig nem volt obligatus arra az hivatalra megis eleget industriosuskodot annal inkabb ha obligatus lenne remelhetni hogj igjekeznek [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

Szk: *vki hûségére erös hittel ~. 1710:* Apafi Mihályt a török császártól, kinek hûségire erös hittel vala obligátus, a német császárhoz hajtá Teleki [CsH 190].

obliterálódik elfelejtödik; a se uita, a fi uitat; vergessen werden. *1749:* ugy jártanak azok ă földek, hogy à két fél szomszéd magaéhoz ragasztotta, és ekképpen obliteralodtak [Ó-Torda; DobLev. I/236]. *1761:* az Curialis fundusnak nagy része körös környül pusztán hagyatott, melyböl eset az, hogy az barazdais, mely distingvalta az irt Curialis fundust, az szomszédoktol obliterálodott | ezen specificalt hat Sessiok hatari minthogy obliteralodtanak volt, ketelenittettünk ki jártotni, és ekével körös környül azon sessiók hatarit ki baràzdaltatni [Mezöcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

oblívió feledés; uitare; Vergessen. *1619:* bátor ugyan öfelsége Ferdinándus lenne is az Romanorum Imperator, de azmég ö abba beléfészkelödik csak az német királyságba is, addig az[a] ugyan oblivióba menne [BTN[2] 275. — [a]Jenö várának átadása].

oblokvál ellentmond; a contrazice; widersprechen. *1683:* Dobai Mihaly Atyankfia ... Tiszteletes Esperestünknek obloqualt az Partialisba(n) [SzJk 194].

obnoxiáltathatik hibáztathatik; a putea fi învinovăţit; beschuldigt werden können. *1775/1802:* A Fatigiumnak re-

fusiojaval az Mlgs Inctus Urak nem obnoxiáltathatnak, eleget faradhatván magokis a Causajaknak Defensiojában [BSz; JHb LXVII/148].

obnudál kitúr; a scoate/îndepărta (pe cineva); ausstechen/beißen. *1769:* Parancsoltatik az is keményen, hogy ha a két oláh Országbol oláh Popák jönének Hazánkban Schizmaticusok, s az ide valo Popákat Ecclesiájok Fundussárol obnudálni s azok hellyében ülni akarnának semmiképpen a Mlgs K. Gubernium engedelme nélkül meg ne engedgyék [UszLt XIII. 97].

óbor egyévesnél régebbi bor; vin vechi; Altwein. *1570:* Myert az vristen az Bornak Illyen zwkes voltat Attha Immar Egynehan eztendeotwl fogwa, Es az zeoles Embereket az zeolenek Myweltetese Igen megh fogiatthkoztata Byro vram vallazzon keth Embert hozza kik(n)ek hyreknelkwl senky ó Borth Neh kezdhessen [Kv; TanJk V/3. 5b]. *1586:* vrmeós bort hoztak, harom eitelt —/12 ó bor keolt el hęt eitel — 28 [Kv; Szám. 3/XXIV. 75]. *1587:* Az oh borokban maradott 7 hordoval [Kv; i.h. 3/XXVI. 8 Suweges Gergely isp.m. kezével]. *1597:* Az Ispotali haznal wagion eoregh hordo oh bor No 1 [Kv; i.h. 7/X. 23 J. Jacobinus sp kezével]. *1606:* Neb Jstuannenal uala egj ò Borok az zegeniek(ne)k [Kv; i.h. 12a/I. 38]. *1632:* Capitan Vram pinczejiben két Negiuenes bor, kiket az Inuentalas eleőtt egi nappal uonattak uolt ki, az teőb borok keözzwl, ō bort akarwa(n) erette adni No 2 [Fog.; UC 14/38. 115]. *1679:* Vagyo(n) ezen Pinczében maradek ō bor, Czedulajan esztendő szám ninczen [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 84]. *1683:* Borak Számai. Oh Borak vadnak in vasis nro 19 [Küküllővár KK; UtI]. *1696:* ezen Bastyanak az Kasamatajab(an) vagyon ket Hordo ó Bor [Bethlen SzD; BK]. *1733:* két átalagh félben mindenik edgyik Ürmes, másik Oh bor [Marossztkirály AF; Told. 25]. *1817:* nékem se oh boram se Ürmös boram nints [Várfva TA; JHb 48 br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz]. *1821:* Asztali Bornak a' Cancillista Urak(na)k ó bor 12 veder 2 kupa [Déva; Ks 105. 113].

Szk: *dévai ~. 1676:* Dévai oh Borok Veder szám 39//4 [Gyf; UtI] ✱ *dombai ~. 1768:* 2 esztendős Dombai jo ízű oh Bor Ur. 41 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb] ✱ *kocsárdi ~. 1827:* O Kotsárdi Bort töltott 44 vedret és két kupát [Csapó KK; RLt] ✱ *mácsai ~. 1686:* Pénzen vött mácsai ō bor ann(o) 1680 vas. 2 [Vh; VhU 518] ✱ *magyarországi ~. 1737:* Mint hogj Nms Várasunkonn annyira való Ō-bor nem találtathatik Nms Dobolyi Márton Atyánkfiának ökglmének, meg-engedtetett, hogj egj Hordó Magjar-országi Ō borát ki-árultathassa [Dés; Jk 471a] ✱ *majorság ~. 1676:* Türi Majorság oh Borok Ez kicsinnyég nyulos Kutfalvi Majorsag oh Borok Ez nyulos nem allando [Balázsfva AF; UtI]. *1689:* Varszégh Mojorszagh oh Borai vasae nro 9 Nagh szőlő Majorszagh oh Borai vasae nro 6 [Küküllővár KK; UtI] ✱ *szilágyi ~. 1674:* Szilagyi Oh bor ... Töltelekre s Eczetekre [Radnót KK; UtI] ✱ *tavalyi ~. 1598:* Thawaly oh bor Vrn(arum) 290 de igen zegeni egereslew [Kv; Szám. 7/XVI. 67] ✱ *tokaji györgytelki ~. 1721:* Az eő Excellentiaja Italára kezdetett Tokai Györgytelki ō borok kecség kivül Innya ado Uram altal Erogaltattak [Dés; Ks 26. XIV. 1].

óborocska vinişor din recolta anilor trecuţi; Altweinchen. *1595:* Biro Wram Adot egy Oh Boroczkat: 50: vedrest Eyttelet p(er) d 6 ... f 22 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 219]. *1748:* Idai Ujj hegjben termet o Borotska Vas. 1 urnar. 07 [Koronka MT; Told. 11/95].

óboros óborral tele; cu vin vechi; voll mit Altwein. *1795:* tanáltunk tizen öt edény Uraság borát jol bé petsételve a petséteket fel bontván az edényeket héjánosoknak tanáltuk volna. Szükség lévén a fel nyilozás előtt, a hordokat meg tölteni magunk előtt, két félbenn volt oh boros altalagokbol minden hordokat meg töltettettünk [Ádámos KK; JHb XIX/50].

óbrassói az Ó-Brassó tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Ó-brassó/Stupini; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Ó-Brassó: Ó-Brassóban lakó; din Ó-Brassó; in Ó-Brassó wohnend. *1622:* Ach Mattias ô Brassay [Hsz; Kp 1. I. 30].

obrister ezredes; colonel; Oberst. *1753/1781:* Kriszte Kosztandin B. Jósika Imre eő Nagyságával mind végig Labontzkodott, és a kastélyban is sokat lakott, a Tutorral[a] Obrister korában, akkor is fateállya hogy a hová kellett bort, buzát eleget vittenek [Cseb H; JHb LXXI/3. 229. — [a]Jósika Imrével]. *1779:* egy Knöbel (foghagyma) nevű Trautmansdorf regimentjebéli obrister aki generálisságra is ment volt úgy elvádoltatott, hogy rangját is elvesztette [RettE 403].

obristlajtnánt alezredes; locotenent-colonel; Oberstleutnant. *1746:* Militaris tisztek segitő Szállásai Obrist Lejtnant Companiájaban Kapu zaro Strasa Mesternek 3 [Kv; Ks 11. XLVI. 25]. *1771:* A múlt octóberben gr. Teleki Károly urat a Wrancsics nevű szakácsa, midőn szinte azon nap invitálta volna a Bethlen regimentje obristlieutanantját s a táblát, megtámadván a nagy palotán Désen, megölte volna, ha nem superveniált volna egy szolgája [RettE 261]. *1842:* az obristleutnand Dobay Ur meg halálodzot Rozália nevű kis két éves Leánykájának egész prádéba a' Temetésére voltam [Kvh, HSzjP].

obruál **1.** megtámad; a ataca; angreifen. *1657:* azzal biztattak minket, hogy lengyel segítség is jüni fog, és az német ármáda mellett könnyű had is lészen, s úgy lehet az dolognak jó progressusa; mert különben az fejedelemnek könnyű hada lévén, csak ott jár az német had előtt, az hol akarja; s míg az érkezik ... az ország hadát obruálja s minket megnyakaztat [KemÖn. 211–2]. *1734:* az I. eő kglme rut szitkok után obruálván, hajamnál, és üstökömnél fogva a földre rántván, ott usq(ue) ad diffusionem Sangvinis vert rongált [Dés; Jk II. 137b]. *1743/1747:* nékem Porontsolt Az Ur Vass Adám Uram eő kegyelme hogy hijak egy nehány Legent elé Vas Villakkal, Csakányokkal es küldöttük ezeket hogy kerüllyek meg az maga irotványában: Eltető Ferentzet a' mint hogy ell is mentenek, es ot obruálván meg fogták Eltetőt [Császári SzD; WassLt Báll Vaszily (40) jb, udv. bíró vall.]. *1778:* midőn ... eő Nsga Kéméndi Tisztye a Falub(an) ... lett volna, a náddal meg rakadtatott szekerekkel, és a szekerek mellet levő emberekkel edgyüt, a Váradi Moses Ur emberei obruálták [Kéménd H; JHb XXXI/51. 83].

2. elnyom; a asupri/împila; unterdrücken. *1662:* Medgyesi januáriusi gyülés, Rákóczi György declarálja magát: a regiment senkinek nem engedi. Hozzá való követségek. Haddal obruálja az ország népét [SKr 404 Tartalomjelző fejezetcímből].

3. sújt; a lovi; schlagen. *1753:* a' Sz. Isten Sullyos, de igaz ostorai őt esztendőktől fogva, annjira obruáltanak, más ember Segitsége nélkűl meg se mozdulhatok [Eszt—Mk Cserei lev. Cserei Mihály nyil.].

4. hatalmába kerít; a apuca; bemächtigen. *1758:* Ezen Istenben kimúlt feleségemnek azelőtt mintegy három esztendővel igen súlyos fulladozó nyavalyája volt ... ritkán jött reá, de hogy ezen megírt gyermekszülésnek ideje elkövetkezett, hogy megszabadult, mindjárt obstruálta [RettE 71].

5. *átv* teletöm; a umple; vollstopfen. *1619:* az rettenetes sok nyilvánvaló cselekedetnek panasza obruálja ezeknek füleket. Felette igen forog penig őnagysága Ráduly uram[a] az panaszban [BTN[2] 252. — [a]Radu Mihnea havaselvi vajda].

obruáltatik 1. elboríttatik; a fi acoperit; bedeckt werden. *1723:* Sövényfalvának a Falunak marha legeltető Berki, és Berek eleje nevű Közönséges Kaszáló Réttye obruáltatiké árviz miatt nagyobb mértékben ennek a Malomnak erektioja után, mint annak előtte szokott vólt obruáltatni ? [Kük.' MbK 150 vk] | miolta ez a Malom ide épült és a Palló véginél lévő árok csinálódott, ez az ország uttya is nem annyira obruáltatik mint annak előtte [Sövényfva KK; i.h.].

2. elnyomatik; a fi asuprit/impilat; unterdrückt werden. *1662:* Bethlen István fejedelem látja vala a más félnek nagy készületit, és minden órán ellene való megindulását, hogy készületlenül ne kezdene obruáltatni és ellepettetni Rákóczi György hadaitul, ő is az egész országbéli vármegyéket, székelységet, fizetett hadakat Szamosfalvához szállította [SKr 134]. *1705:* Kérék azért felette igen a generálisokat, hogy amennyire a status belli engedi, az szegény országnak conservatiójában igyekezzenek, és a köznép, aki erőnek erejével obruáltatott volt, azoknak légyen engedelem [WIN I, 611–2].

obsit 1. kiszolgált katona elbocsátó levele; certificat de eliberare din serviciul militar; Abschied (vom Militär). *1778:* Hatzegán Angyel egy darab ideig katonáskodván onnan apszittal visszá jött a Grofne mint ven egyedűl valo embernek és azon kivűl is Apsitos katonanak békét hagyott [Fejér m.; BK ad 465]. *1796:* a' Császár Regement béli absitos Katonának absittyát vitte magával [DLt nyomt. kl]. *1801:* jön-be hozzám a' Koronkai Kocsmarosunk nagy lelkendezve: hogy oda vagyon az élete, Ládáját Quietantiajit Absittyát mindenit el-lopták [Koronka MT; IB. Fogarasi János kezével]. *1805:* Szirb János katona absit nélkül [Fintóág H; Ks 98]. *1822:* Kibédi Gergelyfi Beniáminnak hivattatom az Anglus Király nevét viselő Huszár Regementbe, mint Kadét szolgálván, ugy quietaltam, hogy ha Absittom meg jö, töstént a' Székely Huszár Regementbe aiutalliroztassam [K; KLev.]. *1832:* Antal János 29. esztendős obsitos katona az obsittya költ Nagyenyeden Augusztus 1ő napjan 1820-ba [Kőrösfő K; RAk 126].

2. *gúny* elbocsátás; concediere, demitere; Entlassung. **Szk:** *~ja adatik vkinek 1730:* Győrki uram meg Csalatot reménségiben; ā mint veszem eszembe obsittya adatik bestelenségire [Noszoly SzD; ApLt 4 Só János deák Apor Péternéhez] ✱ *~ot ad vkinek. 1752:* a szolgalonakis absitot attam [Abosfva KK; Ks 83].

obsitos 1. obsittal elbocsátott, katonaviselt (ember); care a primit certificat de eliberare din serviciul militar; mit Abschied entlassener/ausgedienter Soldat. *1787:* Jelentem alázatoson aztis, hogy a szászvárosi Bironé félete alkalmatlan gazdaszszonynak ismérvén, egy absitos káplárságot viselt embert szegődtem feleségestől együtt hellyébe [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1823–1830:* Kundon lakott egy westfáliai születésű obsitos gránátéros, Trost nevezetű [FogE 295–6]. *1838:* Katsa András (: absitos :) 26 éves [Bh; RHAk 52]. *1840:* Ide valo Darabont István éngemet ország, világ koborlonak; 's vármegye ugato kutyájának mondott én azért hogy ns v(ar)m(e)gye hajduja vagyok, — csak ugato kutya nem lennék betsűletes abschitos katona viselt ember vagyok [Dés; DLt 1008]. *1865:* (Eskettetett) Ujvári Nagy János 31. éves Absitos ifju legény Kuti Katával [Damos K; RAk 130].

Szk: *~ katona. 1742:* égy Absitos Katonához mentem Férjhez [Kv; AggmLt C. 12]. *1765:* az Vidua ment Férjhez égj Peszkár Iuon nevű opsitos katonához [Dés; DLt Liber Inventationis]. *1779:* 10-dik Vallo. Rétyen lako Apsitos katona Sipos Elek 60. Esztendős [Egerpatak Hsz; HSzjP]. *1786:* az Aszszony Joszágáb(an) lako sellere mint apsitos katona szolgálatot nem tett [Berekeresztúr MT; BetLt 6 Biró Péter (47) ns vall.]. *1827:* Felvintzen lako absitos katona Bekö András [Okländ U; BLt II. 11]. *1855:* halt meg Kis Imre obsitos katona 62 éves korában inlázban [Dés; RHAk 69]. *1862:* Vincze-virág-István absitos katona [Kalotasztkirály K; RAk 15] ✱ *~ közkatona. 1830:* Copulátatott Abschitos köz Katona Lászlo Iosef ... uj paraszt, vagy Czigány Gyalui özvegy Czigánnéval, Dioszegi Josinéval [Gyalu K; RAk 22] ✱ *~ német. 1732:* Banya videki Ujfalusi Mihály Soffit egj Absitos Nemettel paraznasagon találván vegeztetett hogj a Déési Piaczon a Kezi kalodáb(an) az Hoher altal kemenyen meg veszszőztessek es az Városrol az Szamoson által ki verettessék [Dés; Jk] ✱ *örökös ~ katona. 1834:* örökös obsitos katona Vaskár Imre (cigány) [Méra K; RAk 16].

2. állásából elbocsátott; care a fost concediat; aus der Stelle entlassen. *1841:* Égy Dées Aknai opsitos Máliciosus Tolvaj [Dés; DLt 809].

3. kb. kimustrált; reformat; ausgemustert. *1737:* Tiz Jármos, és egy Absitos vén ökőr [Melegföldvár SzD; CU Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.].

obsitoz elbocsát; a concedia/demite; entlassen. *1765:* Mihelyt megholt a császár, Josephus rex Romanorum, ki is nagyobbik fia volt, valamennyi francia cselédje volt az atyjának, mindegyig absitozta [RettE 189].

obstál 1. ellenáll, ellene mond; a se opune; widerstehen/sprechen. *1578:* Az Bribek (!) Janos haza felöl mykeppe(n) ez elot is el wegeztek volt hogy meg ne Engeggiek az haz vetelt neki, Azon keppe(n) mostanis kerik eo kegmet biro vramat hogy ... obstalna, hogy Nemes ember keozwnkbe ne zallna [Kv; TanJk V/3. 169a]. *1619:* Felette igen forog penig őnagysága Ráduly uram[a] az panaszban. Azmint lehet, eléggé obstálnék, de én immár ugyan kiállottam belőle, csak nem győzöm az szántalan sok kiáltást csak hallani is [BTN[2] 252. — [a]Radu Mihnea havaselvi vajda]. *1740:* Lengyelországban a dissidensek praetendálták, hogy ők is az officiolatusokra promoveáltassanak. Az új király, Poniatvezki, akarta, a clerus obstált [RettE 217]. *1770/1771:* Executione mediante mérés által, a' köz osztatlan hellyek subdivisioját aggrediáltuk inchoáltuk, melly Divisionak el kezdésekor senkiis, sem repulsioval, sem Inhibitioval, vagy más Törvényes remediummal obstálni, és azt impediálni nem kiván, ekkor az idöbölis ki fogyván, tovább nem continuáltuk a' Divisiot [Fejér m.; DobLev. II/428. 2b].

2. vmi akadályul szolgál; a împiedica/opri; als Hindernis dienen. *1590:* Wegheztenek volt eó kgmek varosul mint Jarion a' Gywlesben[a] de az Orzagh keozibe Ne Menne, Most sem mehetnek erreol el, Mert bizonios okok obstalnak [Kv; TanJk I/1. 141. — [a]Az ogy-ben]. *1594:* Eo kegmek varosul megh ertettek Biro vramnak propositioiat az Keozep Kapubeli Toroni eppűleti feleol Ammideore az Jsten az wdeot megh melegiti es ki nylatkoztattia, ha valami oli akadali nem obstal, eo kegmek nem akariak touab halogattni, hanem megh akariak eppiteni [Kv; i.h. 232]. *1613:* Ennek az alkuvasnak mi eleotteonk 32 forint volt ă kótele kire mind az ket fel szabad akarattiok szerint kòtek magokat ... Ebben sem Inhibitio, sem Repulsio sem Contradictio nem obst(al)va(n) [Lozsád H; Törzs]. *1671:* Adosságot mellyet meg-nyernek, remediumok nem obstalván, sententiával meg-vehessék [CC Mut.]. *1677:* Mivel némely Vármegyéknek és Székeknek Fő tisztei Udvari Szolgák lévén, gyakrabban a' Fejedelmek mellet kelletik mulatniok, hogy a' Causansoknak a' miat-is fogyatkozások ne essék, midőn Törvényes Székek celebráltatnak, edgyik Fő Tiszt mindenkor haza bocsáttassék hogy azoknak absentiájok miat a' Székeknek celebrálása el ne mullyék: ha valamely kiváltképpen valo okok a' Fejedelemnek nem obstálnak [AC 175].

3. vmi ellentmond vminek/kizár vmit; a contrazice/exclude; widersprechen, etw. ausschließen. *1671:* kegyelmes Urunk s' Aszszonyunk ő Nagyságának collatioját[a] mi-is Országul confirmaltuk nem obstalván ezek ellen a' Fiscalis jószágoknak recuperalásokrol irott Articulus [CC 73. — [a]Szelnice és Drágavilma falvak ráruházását Teleki Mihályra].

obstálhat 1. ellenállhat, ellene mondhat; a se putea opune/împotrivi; widersprechen können. *1601:* hogi ha hul az leowendeo Zent Antal napiara keez penzeol Veseleny Caspar vrunknak wagi maradekynak az tizen niegi forintoth eo maga Fratay Andras wagi felesege megh ne(m) adhatnak Nagi Dewechierben kett hasz Jobbagiath ell foglalhasson Az ell foglalas ezen lewelnek ereiewel lehessen semmj teorwenj szerent walo remediommal ne obstalhasson, Fratay Andras wagi felesege Veselenj Caspar vramnak wagi maradekanak ellene [SLt Z. 8]. *1616:* Eúictiot veőn Swkeosd Miklos vram magara, hogj azon portionak bekeseges birodalmaban Azzoniomot eo kegmet es posteritasit minden teorweni zerent walo haborgatok ellen megh oltalmazza, ha ne(m) oltalmazhatna pedigh, Azzonio(m) eo kegme, occupaltathassa Swkeosd Miklos vramnak akar hún leweő Jozagat erette Az occupationak ellen Swkeosd Miklos vram vagj eo kgmenek posteritasa semminemw teőrweni belj remediummal ne obstalhass(a)nak [Szentpál U; Ks 42. C. 8]. *1619:* az megj irt olahok vyonnan adak magokat mj eleotteonk iobbagiul Az Nemzetes Beldj Keleme(n) Vramnak fiurol fiura, maraduarol maraduara irreuocabiliter. Erre es obligalak magokat hogi ha az eo kőteseket ne(m) prestalnak megi ne(m) allanak, es az eo kegielme ioszagarol el akarnanak mennj, tehat Beldj Keleme(n) Vram megi foghassa, megj fogathassa, es az eo birodalmaba visza hozathassa semmj némw teorüenybelj remediummal ne obstalhassanak [Uzon, Hsz; BLt 3]. *1641:* Errejs rea kőte magat Benkeő Gaspar, hogy ha jo Euictor ne(m) lehetne, arrol az megh Irt Zalagos szena fűről, az derek summaigh, mind pedigh eddigh az harmincz forintigh, akar mi neuel neuezet Jouajbol, Igazat vehessen, Rethy Istua(n) Vra(m) Eő kgme, auagj eő kgmek(ne)k posteritassi, minden teőrueni nelkűl, eze(n) leuelnek erejeuel, ez leuel elle(n) pedig semmi nemű teőruenibelj remediummal ne obstalhasso(n) senkj [Altorja Hsz; Borb. I]. *1758:* A fen meg irt Relictanak s két Fiainak Tar Jánosnak és Andrásnak, Attyakrol Testvér Báttyakkal és ez Relictanak mostaha Fiaval Tar Gergellyel mi elöttünk meg edgyezvén ... kezeket bé adák, tali sub Conditione, hogy ha valamellyik ezen szép Atyafiságos edgyezést violalna, az perseverans fél az violans felen, vagy feleken Ötven Magyar forintakat exeqvalhassan ezen Levèlnek erejével melly Executionak semminemű Törvénybeli remediumokkal az violans fél ne obstalhasson [Asz; Borb. I].

2. akadályul szolgálhat; a putea împiedica/opri; als Hindernis dienen können. *1595:* Amy Az vy Jozagh Gondwiseleset nezy, vegheztenek hogy Az Jozagba valo iktatas el ne haladgion, mert most vagion egzer az occasio hozza, mely ennek vtanna Ne tala(m) hamar Nem lehet, seot egieb valtozasis obstalhat [Kv; TanJk I/1. 249]. *1608:* Ez vallástétel, veghezes, es Testamentum ellen penigh semminemw Juridicum remedium ne obstalhasson [Kv; RDL I. 85]. *1651:* melly ellen semmi teoruinbelj remedyomok ne obstalhassanak [Diós K; JHbK XVI/25]. *1673:* Ez fellyeb meg irt Extractusban computalt Bonumakat igen siecseggel kelletven computalnunk, Melyb(en) ha mi Difficultasok Talaltatnak, ne obstalhassanak [Fog.; UtI].

obstruáltatik áthágatik (rendelet); a fi încălcat (o dispoziţie); (Anordnung) übertreten werden. *1724:* it majd soholt sem obstrualtatat az mel. Gubernium poroncsolatya az szűretnek terminussa irant [Veresegyháza AF; Ks 83].

obszekviál kedvében jár; a face cuiva pe plac; sich jm gefällig erweisen. *1740:* az vadászak ha valamit kaphat(na)k mentest fel küldem; mostanáb(an) egy keves csigával kevantunk ... eo Excellentiájának es Nsgodnak is obsequialni [Kéménd H; Ks Zejk István lev.].

obszekviálhat kedvében járhat; a putea face pe placul cuiva; sich jm gefällig erweisen können. *1740:* Melgos Provincialis Fő Commissarius U(runkna)k eo Excellentiaja(na)k, és Nagod(na)kis holmival nem obsequialhattunk [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

obszeráltat elzárat; a dispune/face să fie închis; verschließen lassen. *1799:* elegedendőnek gondollya a' Fel-peres fél a' Sütmegi Lakosokat két felé hányni, és a' Praedialis Hellyetis két-felé méretni, millyetén reprotestatioját mint a' Méltoságos Felperes Groffnénak Mandatariussa a reflexioba inseraltatni, és ezen Executio-rendében obseraltatni kivánom [Magyaroság TA; JHbK LX/6. 29].

obszerváció 1. megfigyelés; observaţie; Beobachtung. *XVIII. sz. eleje:* ă Men lonak Szőrirűlis observatiód lehet: lévén elsőszőr ă Szarvas Szőrű, tüzes fako 2dik ă fekete serényű[a] [JHb 17/10 lótartási ut. — [a]Folyt. a fels.].

2. észrevétel, megjegyzés; observaţie, remarcă; Bemerkung. *1710 k.:* Ez is observatio: Apor szolgája lévén[a], már izent egyszer tőle a generálisnak, de a generális annyira utálta, megizente Apornak, olyan assasint, sicariust többször óhozzá ne küldjön [BÖn. 950. — [a]Körtvélyesi János].

3. (rendelet) betartása; respectare (a unui ordin); (Anordnung) Einhaltung. *1723:* Minthogy ă Militaris Normá(na)k is observatiójától fűgg ă Hybernumok Statussa.

Annakokáért kgltek(ne)k intimaltatik, hogy ã Tavalyi Norma mindenekb(en) helyben hagyatott [Ks 18. XCIII a gub. Kv-ról]. *1785:* a Felseges Királlyi Rendelések(ne)kis nem a tzéllya hogy annak[a] observatioja miá ilyeten Casusok és károk akár Communitasok(na)k akar kűlenes Gazdáknak emergalodgyanak; sőt ellenben hogy azok el távoztassanak [Torockó; TLev. 4/11. 1b — *Ti. az erdők óvására von. rendelet pontjainak].

obszervál 1. észrevesz; a observa, a băga ce seamă; bemerken. *1710 k.:* Lassú és késő őszülésem volt sőt observáltam ezelőtt huszonkét esztendővel, a bajuszomban néha egy-két szál ha fejéredni kezdett, egy kevés ődő mulva megsárgult s visszafeketedett [BÖn. 491]. *1723:* mind ezek felöl mit tudsz vagy mit observáltál ? [BSz; Ks 25. III. 5 vk]. *1756:* observaltuk ezen vizet meg indulni és follyni s aláb aláb szállani és apadni [Kanta[a]; HSzjP. — *Kvh-be olvadt bele]. *1764:* Nem observáltam noha Csiplőis voltam, hogy az Ispánné Buzáját böven szakasztatta [Méra K; AggmLt C. 30] | observalta hogy volt légjen véllek egy fejer kuvasz [Torda; TJkT V. 205]. *1765:* nem observáltam annak a petáknek el dugása dolgát [Karkó AF; Eszt—Mk Vall. 250]. *1770:* Sűllyedetté azon Malom, azt nem observáltom [Ádámos KK; JHb LXVII. 127] | ugy observáltom, hogy az Adámosi Malom Silip allyán Lévő porond meg tojulását; nem egyéb okozza, hanem az gátnak el szakadása [Királyfva KK; JHb 101]. *1789:* Midőn a' Pintzébe szolgálo Külsö Ajton lévő petséteket meg' visgáltuk volna, observáltuk hogy az Petsétek violáltattak [Mv; ConscrAp. 1].

2. megfigyel; a observa; beobachten. *1618:* Más az, Kegyelmes uram, hogy ezt én felette igen observáltam, hogy voltunk 10 úttal szembe Görcsi Mehmet pasával de soha csak egy szembelétünkön sem mulatta el, hogy fenyegetés módra elő nem hozta volna azt, hogy Rákóczi Zsigmond is németes volt, s ő mint rázta volt ki az fejedelemségből [BTN[2] 109]. *1748:* mint Curiosus ember igen szoktam observálni az ollyan hirű embereket és beszédbe ereszkedvén véllek töllők néha sokat kitanultam [Nsz; Ks 27. XVIIb St. Budai gub. janitor vall.]. *1758:* Tudam hogj az harom Leanjnak egj egj tehenet adtanak[a] de köntöseket nem observal(tam) [Asz; Borb. II Pető István (34) ns vall. — *Kiházasításukkor]. *1764:* öis inkább réájok vigyázván, kik, hányon, és miképpen volnanok, observalta világoson az mint földre le buva nézte, hogy hárman vadnak, s teringétnek négy sertéseket [Torda; TJkT V. 205]. *1765:* Nagy földindulás lőn novembernek elein Belényes vidékiről a havasokon által Kalotaszegen Gyaluig, Zilahig némelyek azt observálták ugyanazon időtájban, hogy szépen megvirradott egy éjszaka, azután ismét mindjárt setétség következett [RettE 190–1].

3. figyelembe/tekintetbe vesz; a lua în consideraţie; in Betracht nehmen. *1577:* Jwtthank az dengellegy porchjonak, az djwissioiara tholdalagj ferencz arrol Sem lewellet nem p(ro)ducalla, Sem az Jozagot megh ereztenj, wagj az wegezes lewel thartassa zerenth Megh oztany nem akara, Hanem elleo alwa(n) teke gaspar fellessege tholdallogj annazzony es tholdalogj Magdolnazzony kepekben, hogj eok az Wegezeshez thartottak Magokat de Tholdalogy ferencz ennie Rezeben Nem akartha obserwalny [Vajdasztiván MT; BfN 71/19]. *1586:* Ez melle vegeztek ezt (is) ennek vthanna obserualni, hogy Zent Istua(n) Napia(n) mikor polgarok valaztatnak Adegh haza senky az zaz Vraim se polgarok keozzwl Ne Mennye(n) amegh Birot Ne(m) valaztnak [Kv; TanJk I/1. 38]. *1605:* zeoleo mywesek dolgaiban obserualiak eo kgk Tanachyul az ennek eleotte valo vegezeseket [Kv; i.h. 529]. *1681:* Az földes Vrnak penigh Hunyad varasaban ket korczomaja szokot lenni, es ha az szüksegh ugi kévannya többetis erigalhat, mellyet az Industriosus Tisztnek observalnys kell [Vh; VhU 49]. *1741:* Néhai Kedves Felesègem Vesselényi Susánna decessussán èdes Gyermekimre Jure immediatae Successionis Szállott Lakatos Mihály, András és János nevü Jobbágyit reiterált árva Gyermekeimnek à Nemes Hazának, az illyen Szinü Causákban, observàlni s practizálni szokott règi jó usussa és Törvènye Szerént repetáltattam vòlna [Kr; TKl gr. Teleki Ádám prot.]. *1756:* committaltatott az mostani Dnalis Birónak, és Eskutteknek hogj magok mellé vévén az Vallyebradi ès Ribicsorai Dnalis Birókot két két Eskűttivel az örökségeket egyeztessék meg, â szolgálathoz képest az határt osszák ès rudallyák fel, observalván, hogj a' kinek lakhellye hol vagyon, körüllötte lévő eddig is birtokában lévő hellyei részében adattassanak [Bukuresd H; Ks 62/4]. *1806:* a Néhai Sogor Ur a Kaszállo részinek szélin lévő körtvélly fákot tartotta metáknak, s azon belől egyszer semis kaszáltatott, én onnan mértem ki az én részemet, de Ötsém Uramnak a Kaszássai most két esztendeje sem observalták a' metát [Szentbenedek AF; DobLev. IV/899 Bartok Ádám Mohai Lőrinchez].

4. be/megtart, tiszteletben tart; a respecta; einhalten. *1583:* myerthogy zantalan fogiatkozasokot lathnak varosul Azert vegeztek matul foghwa minde(n) wdeobe(n) obserualny hogy Biro vram, es keowetkezendeo Birakis minde(n) Negy hetben egzer az cedulat el iartassa es eo kmeket varosul egybe gywche [Kv; TanJk V/3. 275b]. *1588:* Amy Nezy az Eottweos Andras dolgat Abbanis obserualliak az Vrúnk eo Nga parancholattiat es tecczeset [Kv; i.h. 81]. *1590:* Azalos Thamas ha az eo Compositioiat in aliquot sui parte vel in toto nem obzerualna ez feleol Meg irt Sententia legyen az eo feyen [Bönye Sz; WLt]. *1599:* miuel patronj prędecessores few Maiorsagokat Alparethon tartottak az dezmaya azoknak az foldeknek oda Jart. Mostis az Regi consuetudot obserualua(n) oda Jar az dezmaia [Dés; Eszt—Mk]. *1623:* paranczioliiuk senkinek az Bor be vitelt megh ne engegie hanem az Regy vsust obserualliia [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut]. *1649:* potentiajert attrahaltalak in jus s azert litigalok most en ueled, nem egyebert hogi penigh azt allegalod hogi ugi mentel mint ver, az haza teörveniet kellet volna observalnod, es ugi kellet volna p(ro)cedalnod [Kv; TJk VIII/4. 389]. *1790:* (Senki) Puszta Szőllő Főlgyét míveletlen ne tartsa, mellyet ha nem observálna ... 8d napi Törvényre Szolittassék meg [Karácsonfva MT; Told. 76]. *1816:* Hogy ha a Törvény uttyán kivül a Pascuumat nem kell fel fogni tehát Felső Sinfalvának ezt observálni kellett volna [Kövend TA; Borb. II].

5. szóvá tesz; a aduce vorba despre ceva; etw. zur Sprache bringen. *1761:* A cum Protestatione dicit: Ezen Causa midőn in merito folyna, és az I. Iis Magok Conclusiojakat exhibealták volna observálya az A. hogj az Ilk Conclusiojakban oly levelekre digrediálnak melyek in figura sedriae fel nem olvastattanak [Kv; PolgK 41–2].

6. vmit tesz, vmilyen eljárást alkalmaz; a proceda într-un anumit fel; etw. tun, ein Vorgehen anwenden. *1756:* Molduán Vonya a' széna fű fel osztásab(an) azt observálya; hogy későn osztya fel, mely szerént a' szegény ember azután nem érkezik bé takaritani [Galac BN; WassLt Koltsár Ilia (30) jb vall.]. *1768:* a' Verős kovátsok ... A' Fu-

tatást rendel az originalis Constitutiok tenora szerént observállyák [Torockó; TLev. 9/12]. *1797:* Mellyeket[a] kegyelmed a szerint mindeneknek tudtára-adni tartsa kőtelessegének, olly végett hogy minden Uraság, és Assessor Procuratorok ehez tartsák magokat, és hogy annál jobban meg tarthassák, kivált minden Assessor magának le irja és az előtte follyando perekben observálja [Mv; MbK XII. 113. — [a]Az előírásokat].

7. előír; a aplica; vorschreiben. *1595:* my ez effele keózeónseges dolgokban egyeberth ne(m) vgy mint az Varos io rend tartasanak es teórwenyenek regy io szokasanak megh maradasaerth, az fellywl megh irth modot obserúalták [Mv; APol. I. 79B]. *1737:* A Tktes Nms V(á)r(me)gjéről repartiáltatván Nms Dés Várassára Magazinalis Széna Cur nro 20. melly 20. szekér szénának praestálásában, a mostani szűk széna idejénn, tettzett illyen modalitást observálni [Dés; Jk 473].

8. megállapít; a stabili; feststellen. *1594:* Keouetkezik rend zerent az kik hol egi wdeoben, hol mas wdeoben az Tumultusnak ideyen, hol louok hol eó maghok szolghaltanak, es az napokat nem obserualtak, az porozlokis penigh az nagi zurzauarban elfelettkeztek az postaknak neuekreol [Kv; Szám. 6/IV. 96]. *1730:* Tiszteletes Praedicator Uraink eő kglmek fizetések iránt ... Semmi fundusunk nem lévén kételeníttettűnk hogj fizetesek(ne)k felit magunkra repartialtassuk, őtt Classist observálvan az Repartitiob(an) [Dés; Jk 401b].

9. (böjtöt) megtart; a ţine (post); (Fasten) halten. *1710:* A Gubernium, látván az Istennek rettenetes ostorát[a], az egész országban minden religión valóknak közönséges böjtöt hirdete, hogy minden vasárnap, míg háromszor a templomból ki nem jőnek, addig senki ne egyék, igyék, de azt a böjtöt is, aki akarja, csak úgy observálja, ahonnan semmi jót nem várhatunk magunkra [CsH 433. — [a]Az egész Erdélyben dúló döghalált 1709-ben].

10. kb. figyelemre méltat vkit; a respecta pe cineva; jn beachten. *1718–1758:* (Kolosvári Dánielnek) sem discursusa, sem magaviselése egy batkát sem ért senki sem szerette, senki sem becsülte s nem observálta, s barátságát vele nem tartotta [RettE 60].

obszerválandó betartandó, tiszteletben tartandó; care trebuie respectat; einzuhaltend, in Ehre zu haltend. *1738:* A Tktes Nms Tanácsn(a)k Conclusumán(a)k effectuálhatására 's annak observálandó modalitassára Concludáltatott, hogj lovas atyánkfiai mikor magok rendekenn kivül postalkodásra menni kintelenittetnek, tehát a már Registrált lovatlan Atyánkfiai, minden Mértföldről egj egj lóért fizessenek Den. 12 :/: 12 [Dés; Jk 491a]. *1769:* Mi alább irt Nemes Személlyek, kézen fogott köz-Birák ... lévén mi Személlyesen hivatalosok Dobollyi Joseff Uram, és Testvérei Dobollyi Pál, és Mária eó kegyelmek által, exhibealanak Minékünk kezűnkben egy magok között egyenlö akaratbol Sub vinculu Articulari observalando Divisionalist [Ne; DobLev. II/407].

obszerválás 1. betartás, tiszteletben tartás; respectare; Einhaltung. *1617:* mind magamat, posteritasimatt ezek (!) az conditiok(na)k observalasara obligalom [Megyesfva MT; BálLt 57]. *1677:* Se Fejedelmek, se Urak, Fő és Nemes rendek, se egyebek Jesuitai szerzeten lévő Papokat, Mestereket és Deákokat, sem egyéb rendbéli embereket, kik re ipsa abban a' szerzetben voltak, s' vadnak ... sub poena in praecedenti articulo specificatâ, a Fejedelmek penig magok Conditiojoknak, az Ország Statutuminak observálására tartozo kötelességek alatt, ne tartsanak [AC 8–9]. *1757:* Ezen annectalt punctumoknak megállására mindnyájan magunkat s utánnunk való maradékunkat k⟨éz⟩beadással kötelezzűk, mint szintén az régibb articulusinknak observálására [Dés; DFaz. 19].

2. szem előtt tartás; observare; Voraugenhalten. *1657:* Értvén az fejedelem az tréfát ... ily választ tőn: Nem kénszerítjük, mond, kegyelmedet hiti megszegésére; hanem hagyjuk csak az maga emberségére. Ez noha tréfa, de olyan állapotokban valóban observálásra való dolgok [KemÖn. 48].

obszerválhat 1. megfigyelhet; a putea observa; beobachten können. *1747:* én az köntösöket Nem observálhattam mert álmos voltam és bé buytam [Désakna; Ks 27. XVIIb]. *1758:* hová valók és kik voltanak minthogj tavól voltam nem observalhattam [Harasztkerék MT; Ks 18. XC. 11]. *1776:* bé volté az ajtó zárva? vagy nem, távol lévén; ezt sem observálhattam [GyL. Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva vall.]. *1780:* hozatott ki Cserei Uram az udvarbol megint hozzám egy nagy tsomo portékát lepedőbe kőtve, de mik voltanak benne nem observalhattam [Bethlen SzD; BK. Ant. Bod (45) magister scholae ref. vall.].

2. betarthat; a putea respecta; einhalten können. *1776:* Bizom az en I(ste)nemben hogj ha ezen praescriptiot ugj observalhatom ezutánis mint a télen observalám, az kőszvenjem távozni, az Agjam miattam nyugodni fog [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.].

3. megállapíthat; a putea constata; feststellen können. *1672:* Búsulását Kegyelmednek látom Tagadhatatlan az dolog nagy lévén, az elmék is nem egy arányúak, bizony külömböztek és egy mértékben nem folytanak, noha azt azok observálhatták, kik arra vigyáztanak [TML VI, 398 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1746:* én a' mint observálhattam ugj itélem, hogj mind a' kétt Gátnál egjszer vet ki a' Viz [Dicsősztmárton; JHb XIX/8].

obszerváló tiszteletben tartó; care respectă ceva; in Ehren haltend. *1671:* Mivel az 1653. esztendőbéli Constitutioban, Part. 5. Edict. 30. expressa poena nincsen: Végeztetett hogy a' kik ez ellen impingalnának, kétszáz forinton convincaltassanak, mint az egyéb Constitutioknak nem observálói szoktak convincaltatni [CC 80]. *1691:* Egyszoval az G(ene)ralis edictuma(na)k szoros őrzői és observáloi legjenek eo Kglk [Kv; Törzs Instr.]. *1823:* Az Ekla Törvínyeit nem observáló Ember(ne)k büntetéseből 2. rése (!) a' Curator kezébe mennyen [Nagykapus K; RAk 33].

obszerválódik tiszteletben tartódik; a fi respectat; in Ehren gehalten werden. *1847:* Egyébaránt az ökörcsorda feltett pontjai szerént observálódik minden [Zalán Hsz; RSzF 204].

obszervált 1. megfigyelt; observat; beobachtet. *1740:* mint hogj a serelmes igen garázánlkodo és sokszor observált karomkodo ember ... azért injungáltatik Hadnagyunk ő Kglmé(ne)k ratione officii sui azon karonkodásárol bóvebbenis inquiráltatván via juris prosequallya [Torda; TJkT I. 181].

2. be/megtartott; care a fost respectat; eingehalten. *1730:* (A ménespásztorok) az jövendőbeli portio fizetessel nem aggravaltatnak az eddig observalt usus szerint [Dés; Jk

395a]. *1766:* látjuk, hogy mindenféle törvényünk, addig observált jó rendtartásunk felfordult [RettE 196].

3. megállapított; care a fost stabilit; festgestellt. *1746:* az utrumba forgó helynek igaz ab antiquo observált határát a' Kükülloból ki szakadott érviz ell szaggatta [Ádámos KK; JHb XIX/6] | Mint hogj a' Kis kükülloból ki szakadott ér viz azon Kükülönek régi járását ell mosván, és más felé ásván az árkát, igaz ab antiquo observált határát ... én meg nem mondhatom [Dombó KK; i.h.]. *1789:* Székely Elek(ne)k a protocollumból observált kötelessége el mulatása exprobráltassék [Csíkszereda; UszLt XIII. 97].

obszerváltat be/megtartat, tiszteletben tartat; a dispune/face să fie respectat; in Ehren halten lassen. *1589:* Az Chaplarok feleol valamit ez eleot eo kgmek varosul a' keossegh Jowara sok Munkawal faradsagal vegheztenek, Biro vram ... a' vásar birak vraimat Rea eskesse haladeknelkwl, es rigide observaltassa [Kv; TanJk I/1. 114]. *1599:* Az zeoleomywesek feleol penigh eo kgmek mostannis az elebbi edictumat observaltatny kewannyak [Kv; i.h. 337]. *1654:* ezbéli rendlésünkhöz hogy Fogarasi, és ide tartozó udvarházainknál leuö udvarbiráink, es egyeb minden tiszt-viselöink magokot alkolmasztassák, annak ideiben promulgáltassák, praefectusunk eo kglme penigh observáltassais serio parancsoljuk [UF II, 92 Lóránttfi Zsuzsanna ut.]. *1744:* Udvari Tiszt Uraimék eö Kégyelmek ezen accordát observáltatni, s manutenealtatni kötelesek lésznek [Déva; Ks 78. XIX. 1]. *1763:* Falu Törvények még a Nms Szék Prothocolumában is bé van írva ab erectione autem ... a Limitrofeus katonákkal observaltatni nem tudgyuk, az Határpásztorokot miánnok ki állittani nem tudták [Uzon Hsz; HSzjP]. *1809:* Az Erdeli Regimentek ki potlására a Fgs K. Fö Igazgato Tanáts méltoztatot ezen Ns székre 150 számbol állo Tyrokat repartialni Aprö szenték napja után esendö Pénteken estvére ezen terminust pediglen Kegyelmed ... az Falusi Birákkol, és Hütósseivel ugy observáltasson hogy az fogás se elób se hátréb ne essek Pénteken estvénél Szombatra viradolag [UszLt ComGub. 1704].

obszerváltatás tiszteletben tartatás; respectare; I ırenhalten. *1737:* Mészáros atyánkfiai, a marha húsnak jovát árúllyák ... harmadfél pénzenn Ezen dolognak observáltatására Húslátó atyánkfiai szorgalmatosonn vigjázzanak [Dés; Jk 481a].

obszerváltathatik tiszteletben tartathatik; a putea fi respectat; in Ehren gehalten werden können. *1583:* az Jdegen Nemzet Arossok feleollis vegezzenek, oly modon ky az Varos Consensussabol meg maradwan, keowetkezendeo Wdeókben eoreókeoskeppen observaltathassek [Kv; TanJk V/3. 273b].

obszerváltatik 1. észrevétetik; a fi observat/remarcat; beobachtet werden. *1746:* a megvizsgálás penig azért lészen, nehogy több sertés pascuáltassék az uraság kárára, mintsem elébb számba adták volt, mely körül ha fraus és dolus observáltatik, az krajnyik denunciální és idején ordert venni (tartozik) [Déva; ErdO I, 34]. *1775/1802:* A két részról exhibeált Inquisitoriákbeli Fátenseknek Fassioiban nagy differentia observáltatik | observaltatvan, hogy miként igyekeznek a jegyes faknak ki mutatásában a Cometaneusakot manuducálni és facilitalni, meg hagyatott nékiek hogy soholtis az Erdöben a Cometaneusakot ne praevicinalljak, s az jegyes fákat nékiek ne mutogassák [BSz; JHb LXVII/3. 123, 140]. *1789:* Ezen Processusban observáltatott hogy a' Proc(essualis) Szolga Biro a' maga hivatalját nem egész accuratioval vitte [Szu; UszLt XIII. 97].

2. tényként megfigyeltetik; a fi observat ca fapt; als Tatsache beobachtet werden. *1750:* az Valkai[a] Keletzeli[b] és Ujfalvi[c] Havasok elesíben íllyen abusus observaltatott, hogy magok az meg irt három Faluk, az Szamoson tul valo Havasokat sine scitu, és a Possessoratus hire nelkül, mintedgy zallogb(a), considerabilis summa pénzt fel vévén, vetettek [Born. II. 31. — [a-c]K]. *1756:* Minthogy az osztállyos atyafiak kőzött Mattyás Flóra maga Részét az egyszer ineált Contractus szerént nem Curálta, — s abból tős szomszéd attyafiának Maté Mariánnak a viz vehementiaja mián nem kiss kàra Cancellisták eö Kglmek által observáltatott; determináltatott azért az Inspectoratus Forumán, hogy az osztallyos atyafiak a' viz vehementiajának obstaculumára egyiránt concurrállyanak, aztott gátollyák [Újbaresd H; Ks 62/3]. *1761:* Az Város tilalmas erdején Iff. Viski Mihaly Vramnak hat ökre, szekere ... deprehendaltatván, haza jötekben ezen N(e)mes Városnak Hadnagya ál(ta)l ezen N(e)mes Város közonséges házához bé hozattatott az elöt is sok izben azon ház efféle tilalmas rontásokb(an) szokasosnak observaltatott in fh 12 Convincaltatik, es az szekerén hozott vészszöis el vetetödvén az Város szamára fordittatik [Torda; TJkT V. 38].

3. figyelembe/tekintetbe vétetik; a fi luat în considerare; in Betracht genommen werden. *1590 k.:* Ez ide ala megh irt limitatiorol wgy teczet eo kegmeknek hogy mikor Isten draga es zewk ydeot bochiat reank chiak ackor observaltassek, ha penigh Isten olchiosagot adand ackor ew kegmeknek kewleomb gondwiseleseknek tractatúsok lezen feleolle [Kv; KvLt Vegyes III/13]. *1624:* illien Conditiok obserualtassanak, az zalogianak depositioiaban, es fel ueteleben mely specifice megh uagion irva [Kvh; Borb. I]. *1681:* Ezen malombol provenialando minden féle proventus az Ur számara administraltatik (: szombati jövedelem itt senki számára nem observaltatik :) [Plop H; VhU 607]. *1764:* Also Szováton a mely Limitatio vólt az Kortsoma iránt, az régtöl fogva már nem observáltatik s nem vigeál [A.szovát K; GyK. And. Radák de Szinye (33) és Lad. Monosos de Erdöd (42) ns vall.]. *1779:* Záhon az falu felsö végin Fellyül nagy To vagyon ... ezen közös nagy Tonak Teli halásztyaban, azon Tott Biro Compossessor Urak, és ö Ngok Emberei közötti observaltatotté eleitöl fogva az a jo Rend tartás, hogy midön a' mely Méltoság Emberei leg elébb az épp Jégböl vékeket váktanak, s még azt a' keszitett hejett ... három rendb(en) azon Melg. Számára meg nem vonták, addig más Méltoság Emberei nem halászták azon helyet? [Záh TA; Mk V. VII/12 vk.]. *1817:* A' Nemesi és Civilis részröl benn lako Birtokosokbol választassanak tizenkét Magistratualis Senatorok, ugy hogy Hat nemes, hat Civis Személlyekböl állyon, ittis a' Religionis Proportio observáltatván [Szu; UszLt VIII. 68].

4. megtartatik; a fi ţinut; eingehalten werden | tiszteletben tartatik; a fi respectat; in Ehren gehalten werden. *1583:* Kerik Biro vramat, hog eó kgme chinallion tanachúl oly Instructiot, ky keowetkezendeo wdeokbennys observaltassek [Kv; TanJk V/3. 273b]. *1586:* Meg emlekeznek Vrunknak illie(n) parancholattiarolis hogy Sarampokat kewan lenny az hostatok veghin, Vegeztek eo kgmek hogy Vrunknak ebbely parancholattia is obserualtassek [Kv; i.h. I/1. 33]. *1602:* az temetesben penigh az negy mód obserual-

tassek az hyd vchanak es Thorda vchanak Also zerin valok temeteodgyenek az keozep kapubely kertben, az felseo zeren valok penigh temeteodgyenek az monostor kapubely kertben [Kv; i.h. 407]. *1677:* az adásban és vételben observaltassék ez Országnak közönséges bé-vöt törvénye | A' Törvénytelen Arestumokrol valo közönséges végezés observaltassék [AC 154, 159]. *1716/1750:* ennek elötteis el végeztetett volt a' Sz: Generálistol, hogj a' Partialisok ne divortiallyanak ... mindazon által nem observaltatott a' mint kellett volna [RGyLt A. 12]. *1747 k.:* Az Tilalmas mellett levö Retek(ne)k, 's szánto földek(ne)k kerteléseb(en) observaltassek in A(nn)o 1743. emanalt Constitutio [Torockó; TLev. 2/1]. *1789:* (A torockaiaknak) Mestersègek folytatására ha vagyon elégséges fát engedgyen, ugy azonb(an) eztet: hogy az Ordo sylvestris observaltassek [T; Thor. XX/10]. *1796:* mind a' Bányák mivelésinek, mind pedig a' Vas futatásnak, és verésnek, bizonyos meg határozott reguláji vagynak, és attól sem egyiknek, sem másiknak el állani teljességgel nem szabad, mely Regulák hogj jobban observaltassanak, az illyetén Társaságokis, mindenkor a Földes Urasag által kormányoztatnak [Mv; TLev. 5/16 Transm. 27]. — L. még AC 26, 101, 150, 185, 188, 142, 248.

5. vmilyen eljárás alkalmaztatik; a fi aplicat; irgendein Vorgehen angewandt werden. *1596:* ertik aztis ew kegmek mit kewannion az ew fe(lse)ge Locúmtenense Bochikay vra(m) hogy warossúl harom zaz puskas gyalogot allassúnk, melliet mindazaltal Biro vram telliesseggel megh ne(m) igirt, hane(m) két zazat igirte vgy hogy annak fel zedesebe(n) illyen mod obserualtassek[a] [Kv; TanJk I/1. 288. — [a]Köv. a részl.]. *1632:* egesz Fogaras feöldi Erdeöken illien mod es rend tartas obserualtatott[a] [Grid F; UC 14/38. 5. — [a]A sertések makkoltatásánál]. *1671:* Mivel Máramarosban és Hunyad Vármegyében-is, kinek kinek jobbágyinak megbüntetések, Földes Urok hatalmában volt s' vagyon, nem aláb való hivei lévén a' Fejedelmeknek a' töb Vármegyéknek lakossi-is; Végeztük közönségesen hogy a' több Vármegyékben-is mindenütt e' Hazában azon usus observaltassék [CC 45]. *1677:* A' korcsomállásban a' fellyeb meg-irt processusok és modok observáltassanak, a' Székelységen-is mindenüt | A' Szászságnak Vármegyéken lévö jószágiban a' Circálásnak Seriessében iratot közönséges Articulus, és abban specificalt módok observaltassanak [AC 107, 160]. *1734:* A Kepézésben observaltassek hogy mikor az aratás véghez megjen a Parochus mennyen ki vagj negj hittel köteleztetett Kepések a több kepesek között és csovállya el az három három Kalongyát egj földön kivüll mellyet magá(na)k tart az után szabadon hagjak [SVJk]. *1760:* Ezen Falubán ... a Törvénykedésben illy mód observáltatot hogy tudni illik elsöbb(en) inchoálodat a' Falus birák elött, az holott pronunciált Deliberátum ha nem tettzét más faluban appelláltatot, és onnét az Udvárbann [Hesdát TA; BLt]. *1790:* â kár melly Gyülése légyen â Szöllös Gazdak(na)k â Szöllö Birák rendre Szollongassák meg â Szöllös Gazdákat, és ha kík jelen lenni nem találtatnak az illyeneken a 12 pénz Bírság observáltassék [Karácsonfva MT; Told. 76].

6. kijelöltetik, elöíratik; a fi indicat/prescris; bezeichnet/vorgeschrieben werden. *1787:* Ez után a' Quantum administralasa(na)k minden Honapban két Terminus fog observaltatni, ugymint a' Honapnak közepin és végin [Torockó; TLev. 3/2. 5a].

7. elfogadtatik; a fi acceptat; angenommen werden. *1756:* Szilagyi Györgj Uram ... ez után az Catolica részén valo Candidatioban ne observaltassek es ne admittaltassék, hanem a T. Reformata részen légjen [Kv; KCLev.].

8. vki vminek/vmilyennek tartatik/minősíttetik; a fi calificat într-un anumit fel; jd für etw. gehalten/geschätzt werden. *1734:* Az kik az el mult Revolutio fodtatol fogva ab A(nn)ö 1711 telepedtek becsült földekre, azok közzül, Csak a benê merita Personak(na)k s Marhas embereknek adattassek szemelyekre felenyill föld, mint hogy azok nem observáltatnak nyillas Helyeken lakoknak [Dés; Jk 446b]. *1756/1797:* Tudjaé a' Tanu nyilván és bizonyoson hallottaé? hogy mindezen mostani Mihály nevezeten lévö Exponensek igaz N(eme)s Emberek(ne)k observaltattak minditig, és most is indubitus N(eme)s Emberek(ne)k observaltatnak? [Szság; Borb. II vk].

9. *tilalomban* ~ tilalomban tartatik; a fi menţinut ca opritură; im Gehege gehalten werden. *1784:* constál az hütösség elött: mivel 60 és 70 esztendös emberek recognoscálják, hogy a memoria hominum usussa és törvénye volt Osdola falvának, hogy az erdön lévö kaszálóhelyek és szénafüvek kert nélkül tilalomban observáltassanak Szent György-nap után, ameddig a kaszálás ideje elvégzödik [Ozsdola Hsz; RSzF 173].

10. fenntartatik; a fi menţinut; aufrechterhalten werden. *1681:* Valamikor szaraz korczoma observaltatik, minden ember minden sessiotul, egi egi Tyukot, es öt öt Tyukmonjat tartoznak adni (így!) [A.nádasd H; VhU 96]. *1756:* Meszár Székek Sokadalmas hellyek ha vadnak azok micsoda importantiájuak, és miképpen observáltatnak ? [H; JHb LXX/2. 7 vk].

11. (böjt) betartatik; a fi ţinut/respectat (postul); (Fasten) eingehalten werden. *1739:* Kedvetlenül értettük, hogy az Isten haragjának engesztelésére rendelt böjt nem kezdett volna obszerváltatni, sőt sok helyeken magok a tisztek és az első rendbéliek hadták volna félbe [SzO VII, 398 gub.].

12. látszik; a se vedea; sichtbar sein. *1757:* azonn innen amint a' sokszor nevezett Kükűllö régi fenn maradott folyomlya helye observáltatik [Balkács KK; BK].

13. kijelöltetik; a fi marcat; bezeichnet/stimmt werden. *1778:* ekkor Madaras Pál Plajásnak mondám hogy jol meg visgállya a' métát, mellyre azt felelé, hogy ö jol tudná a' Métát s mindenkor az ö relátioja szerint observáltatott a' határ [Berekeresztúr MT; Born. G. XV. 8 Belényesi György Plajás Inspector vall.].

14. használtatik; a fi folosit; benutzt werden. *1695:* mind a' Dézma Csürben mind a' boltban egy véka tartassék, egy vekával percipialtassék, és erogáltassék mind buza s mind egyéb gabona, és ez irant eddég valo abususok tollaltassanak, és az igaz veka mind két helyen observaltassék [Kv; SRE 34].

obszerváltatott 1. megtartatott, tiszteletben tartatott; care a fost respectat; eingehalten, in Ehren gehalten. *1671:* ö kegyelmek-is[a] az eddig való Privilegiumok szerént observaltatott szabadságoknál többet ... magoknak ne vindicallyanak [CC 52. — [a]A szászok]. *1673:* az Nemes Országh, ez Nemes Várast elebbi Statussa(na)k, ez Nemessi statusba(n) és karban állittatásá(na)k idején intacte ab antiquo observáltatott Successiojabeli teörvenyében, és rendtartásába(n) megh hadta [Kv; PolgK 143]. *1677:* ez meg-irt büntetéseknek modgya minden helyekre extendaltatik; meg-maradván mindazáltal a' Kapitányoknak-is eddig observaltatot authoritássok | Azon Székely Natiobéliek, hogy eckédiglen

observaltatot szabadságokban, és immunitasokban megtartassanak, és törvénytelen Executiockal ne terheltessenek végeztetet [AC 132, 149].

2. szokásos, használt; obişnuit; gewöhnlich, benutzt. *1676/1681:* Hogi szólgalattjok[a] nállam hiteles légye(n) megh kévano(m) enis, hogi hozzám valo hűsegekről erős hittel tegyenek bizonjossa; mellyet, arultatasokkal lopasokkal, vagi egyéb hitek ellen valo czelekedetekkel, ha által hágnanak, az nemetek kózött observaltatott büntettessel büntettesse(ne)k megh [Vh; VhU 661. — [a]A német vitézeknek].

3. alkalmazott; care a fost aplicat; angewandt. *1677:* A' Négy recepta religion lévök közzül a' fellyül meg-nevezett Reformata Evangelica, Lutherana, vagy Augustana, Unitaria vagy Anti trinitaria religon lévöknek tulajdon Püspökjök magok vallásán lévök legyenek, a' Catholicusoknak, vagy Pápistáknak penig Vicariusok, kik az ö religiojok és inspectiojok alatt az Egyházi rendekre vigyázzanak, mindazonáltal az eleitöl fogván observaltatott usus szerént | Authoritassok légyen pedig[a] minden legitima Executiokra, mindazonáltal nem excludaltatván mellölök és kivülöttök is, a' dolognak mivoltához és eddig observaltatot usushoz képest [AC 5, 207. — [a]A káptalanoknak].

obszerváltattatik tiszteletben tartattatik; a fi respectat; in Ehren gehalten werden. *1734:* Az egész Communitasban observáltassék es observaltattassek hogy az harangokkal ne abutallya(na)k az helységbéliek hogj minden dib dáb dologra csengesse(ne)k vagj harang felen verest tegje(ne)k [SVJk].

obszervancia 1. figyelem, tiszteletadás; atenţie; Aufmerksamkeit, Ehrenbezeigung. *1671:* A Cathikhizalasra kézek voltunk lészünk is hogy Auditorink observantiaval legyenek a' Ngd hatalma kévántatik [SzJk 117].

2. rendszabály; regulă; Maßnahme. *1687:* Az korcsomállás rendiben semmi observantia nincsen [Girolt SzD; LLt 16/2].

obszervátor megfigyelő; observator; Beobachter. *1823–1830:* Egy nevezetes szokás volt ekkor a kollégiumban, hogy minden classisbeli praeceptornak voltak observatorai alattomban, akik a más classisbeli gyermekek után vizsgálódtak, és a magyarul beszélőket, diligentia elein későn bejövőket és egyebet is hibázókat feljegyzettek | professzor Gatterer volt az idők járásainak observatora az Univerzitás részéről, melyért külön fizetése is volt[a] [FogE 125, 224–5. — [a]1796 tájt a göttingai egyetemen].

obszervatórium csillagvizsgáló; observator; Observatorium. *1823–1830:* (Göttingában) nevezetes a tanácsház, az univerzitás épületei a múzeum az obszervatóriumban az instrumentumok [FogE 231].

obszeszes kb. sarkos; cu tocuri; (Stiefel) mit Absatz. *1812:* el-szökött Sarkadi N. Mihály obszetzes atzél sarkantyus tsizmában [DLt 299 nyomt. kl]. *1838:* ótska obszeszes csizma [DLt 376 ua.]. *1845:* Grajczi Gyuri visel foltos obszeszes csizmát [DLt 1263 ua.].

obszideál (meg)ostromol; a asedia; bestürmen. *1657:* az budai vezér is, Murteza pasa Nógrádot obsideálá [KemÖn. 66]. *1661:* az ellenség ... vagy vissza megyen Erdélyre egészlen, avagy rész szerént, vagy Székelyhidat obsideálja [TML II, 156 Kemény János Teleki Mihályhoz]. *1662:* minthogy az hírek sűrűn kezdének folyni, hogy az törökség Medgyest akarná obsideálni és bennünket itt megszorítani, mind az követtel együtt alkalmatosabbnak itéltük azt, az követ Szatmárra menjen [TML II, 276–7 Kemény Simon ua-hoz]. *1694:* Kenderesi orsolya akkor fogott megh halni mikor boldogh emlekezetű Apafi mihally Kolosvart obsidealta vala [Kv; Mk III. XXXVIII. 1011]. *1704:* hallaték híre, hogy Ulmát az őfelsége hada obsideálta volna | Azt is beszélték, hogy odafel Ulmát megvették, Landaut most obsidiálták [WIN I, 153, 269]. *1710:* A császár pedig Lándorfejérváratt maradván, a fővezért expediálja, hogy Bécset obsideálja | Bánffy György elmene, de mivel a fejedelem azt kívánja vala, hogy az ármáda pénzen quártélyozzon Erdélyben, a herceg megharaguván, úgy tetteti vala, mintha Szebent obsideálná [CsH 166–7, 204]. — L. még CsH 57, 166, 193, 212, 327, 422; KemÖn. 81, 195; TML IV, 103, 348; WIN I, 113, 183, 219, 439, 482.

obszideálás megostromlás; asediere; Bestürmung. *1662:* Kornis Zsigmondot Rákóczi Zsigmonddal annyi néppel küldé alája, hogy ha Lengyelországbul segítsége érkeznék is a várnak, ne könnyen kínszeríttetnének félbeszakasztani a vár obszideálását [SKr 239]. *1664:* lelkemre írom, most is mindegyre solicitálják az mi kegyelmes urunkat az váraknak obsidiálására [TML III, 80 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. *1739:* az Muszka Gralis Felt Mareschal Minich ... Bizonyos számu hadatt küldött elöre, Hutinak Obsidealására [Ks 99 Kornis Antal lev.].

obszideáló ostromló; asediator; bestürmend. *1704:* Ma jött híre, hogy a szatmáriak az őket obsidálókra kiütöttek volna és dissipálták volna [WIN I, 68].

obszideált ostromlott; asediat; bestürmt. *1704:* Őfelsége pedig úgy kívánja, hogy mind az egész birodalomban armistitium légyen, a hadak is leszállván, az obsidiált helyeket felszabadítsák [WIN I, 183].

obszideáltat ostromoltat; a dispune asedierea; bestürmen lassen. *1657:* Hadat rendelvén azért Bethlen István mellé, az budai vezérrel, Naszupogli Huszain pasával reánk indulának, kik minekelőtte eljüttek volna, az hol miét kaphatták Bethlen Istvánnak és Péternek, confiscálák; Husztot obsideáltatá [KemÖn. 172]. *1710:* a török császár, manuteneálni akarván Apafi Mihályt az erdélyi fejedelemségben, a német császár ellen nagy haddal küldi fővezérit Magyarországban és Érsekújvárat obsideáltatja | Rákóczi penig mind Kővárt obsideáltatja, mind penig Somlyót [CsH 55, 335].

obszideáltatás ostromoltatás; asediere; Bestürmung. *1662:* Barcsai Ákos bizonyos török erővel Szebenben szorul. Szeben városának állapota, obsideáltatik, farkas-álgyú, az városnak muniáltatása, obsideáltatása contemnáltatik [SKr 522 Tartalomjelző fejezetcímből].

obszideáltatik megostromoltatik; a fi asediat; bestürmt werden. *1662:* Szatmár azért mind környül obsideáltatván és lőtetvén, a benn valók is, amint lehetne, keményen viselik s oltalmazzák vala magokat mind álgyúkkal, kézipuskákkal [SKr 208]. *1673:* Ha ... ez Vár obsideáltatnék ... Kgls Uram, s Fejedelmemtől, vagj Kgls Asszonjomtól eö Nagoktol elszakadni el pártolni ... semmi úton, módon ... meg nem tselekszem [UF II, 347].

obszídió ostrom; asediu; Bestürmung/lagerung. *1657:* Engemet harmadik része hadával Szatmár obsidiójára ... expediála [KemÖn. 194]. *1662:* Ez idén tatártól vagy obsidiótól nem félhetnénk, csak mi is volnánk emberek [TML I, 344 Ébeni István Teleki Mihályhoz] | Barcsai Ákos az obsídió alatt Szebenben a Rákóczi fejedelem mellett levő fő- és nemesi rendek szállását felveretvén, ami arany és ezüst marhát kaphatott, abból maga képére, címerére tallért veretett vala [SKr 525]. *1666/1681:* Valtozo alapatokban s haborusagokba(n) kivaltképen obsidiokor Varamban tartozanak húségesen szolgalni mind addigla(n), migh Vége lenne az haborusagnak es le czendesednenek az allapatok [Vh; VhU 337]. *1680:* Komsa Fraczilla még ā Szebeni obsidiokor ment volt Fugitivi [A.porumbák F; ÁLt Urb. 44]. *1693:* az Magyarországban lévő császár ármádája Nádorfehérvárát megszállotta, de az fővezér segítségre menvén az armáda solválta az obsidiót [IIAMN 332]. *1705:* Glöckelsperg generált mondják, hogy már a segítséggel Váradig elérkezvén, az obsidio alól Váradot fel is szabadította [WIN I, 509]. *1710:* A keresztény ármáda azalatt, az alkalmatosságnak örülvén, lejött vala Esztergom obsídiójára Párkányhoz | A herceg penig Eger várát, ki már régtől fogva obsídióban vala accorda által a töröktől megveszi, és császár praesidiumjával megrakja [CsH 174, 202]. *1725:* az obsidio alkalmatosságával ... ben lakván Szebenben Boër Sofia Aszonj igen költségtelen volt [Vizakna AF; Szentk. Joh. Bogati de M. Bogat (53) ns vall.].

Szk: *~ alá ejt* kiteszi az ostromnak. *1710:* a városi tisztek és lakosok megizenék Teleki Mihálynak, hogy a magyarok viseljenek gondot magokra, mert ők bizony a magok városokot sem a fejedelemért, sem a magyarokért obsídió alá nem ejtik [CsH 204] ✱ *~ alá vesz. 1710:* A fővezér penig későre tudván meg, hogy bádensis herceg a sáncát elhadta, és már Erdélyben Thökölyt profigálta is, az alkalmatosságot maga előtt látván, Lándorfejérvárát erős obsídió alá veszi, és a várost a várral együtt megveszi [CsH 232] ✱ *~ban tart. 1657:* palatinus kéváná azt, impetrálnók az fejedelemtől, vélünk bocsátandó embere mehetne regéci várába, kit akkor obsidióban tart vala az fejedelem [KemÖn. 210] ✱ *~ban van. 1710:* Székesfejérvár azalatt erős obsídióban lévén és minden élések a városbeli törökök elfogyván, kénszeríttetnek feladni a németnek accorda által [CsH 211].

obszídiókori ostromláskori; din timpul asediului; aus der Zeit der Bestürmung. *1662:* Gyulai Ferenc az fejedelem grátiája s kegyelmessége által Péntekhely utcában bizonyos summapénz letétele által néhai Bonczidai János maradéki kezétül nyert vala egy nagy fundusú, teleků, nagy tágas lugasos kertű, igen nagy épületű, de a régi obsídiókori pusztulásból derekasan meg nem épült kőházat [SKr 628].

obszisztál 1. ellenáll; a se opune; widerstehen. *1705:* A kurucok iránt meg az jött hírül, hogy a segítség eleibe mentenek volna Hunyad vármegye felé, hogy ha lehet, obsistáljanak nekik [WIN I, 466].

2. ellenkezik; a se impotrivi; einer Sache widersprechen. *1757:* (A perlekedés) abban maradott, az emlitett Csáki részre valo Jobbágyis továbrá nem folytotta, azért hogy az Udvari Tisztei nem obsistaltanak [Galgó Sz; JHbK LIV/6. 10].

obszkuritás *átv* homály, tisztázatlanság; obscuritate; Ungeklärtheit. *1661:* mivel valami obscuritast latni egy Donatioban, es egy Transumptumba(n) ... hogy kgd megh Lathassa, es discuralhasson felölle, ha illetie az Cheffei Janos maradekit neme? azok(na)k expositioit es declaratioit le irattam [Kv; Ks 41. C. 1 Val. Benkő lev.]. *1675:* mint hogy obscuritas va(n) az dolog (így!), Thurei Gergelyis absentalta magát, haza jövetelére halasztott eze(n) dolog(na)k dirimalasa, in suspensu maradva(n) [Kv; TJk XII/1. 121].

obszoleszkáltatik elévül; a se perima; veralten. *1671:* A Canonokba(n) a' mik nem obsolescáltattanak megh tartásiba(n) munkalodunk [SzJk 117].

obsztákulum 1. feltartóztatás; stăvilire; Aufhaltung. *1756:* az osztállyos atyafiak a' viz vehementiájának obstaculumára egyiránt concurállyanak, aztott gátollyák [Újbárest H; Ks 62/3].

2. akadály; obstacol; Hindernis. *1618:* ha, quod Deo auertat, valami disturbiu(m) uagi egeb el tauoztathatatlan obstaculu(m) miat az haz arra residiumianak megh adasa differaltatnek valami keves ideigh, abban vinculu(m) ne legien [Dés; DLt 340] | látok egy nagy obstaculumot benne[a] [BTN[2] 124. — [a]A fej-től rábízott feladat elintézésének lehetőségében]. *1642:* Hogy nagyságodat nekem kegyelmes uramat itt benn való állapotok felől későn tudósithatom, arról nagyságod kegyelmesen meg bocsásson, nem az magam restsége, és gondviseletlensége, hanem az vajda ő nagysága kállérásának szokott járása volt obstaculumom [TMÁO III, 170 Rácz István a fej-hez Konstantinápolyból].

3. akadályoztatás; împiedicare; Behinderung. *1657:* az eleobbi hely[a] alkolmatlannak lattatott lenni, az kinyer szinnek feletteb valo obstaculumia miatt [Kv; ÖCJk. — [a]Az ötvös színnek való].

obsztál l. obstál

obsztináció szilárdság, rendíthetetlenség; fermitate; Festigkeit, Standhaftigkeit. *1618:* Az bot nyele arannyal borított, zománcos; vagyon kő benne 440 az mely törökök látták, 50 ezer oszporára böcsülték Az ára után látám az embernek[a] obstinatióját azzal kezdém kínálni, hogy adja oda az botot és én jó kezest adok, hogy Nagyságod megküldi az árát éppen [BTN[2] 168. — [a]Az eladónak].

obsztrahálja magát megtartóztatja/elvonja magát; a se abţine de la ...; sich enthalten/zurückhalten. *1770:* Minthogy már ennek előtte való időkben sok ízben Szekely Mihály uram őkglme helytelen maga viseléséért és sok rendbéli haszontalan beszédéért, káromkodásáért becsületes nemes Céhünktől egyenlő akarattal megbüntettetett, nemcsak hanem őkglmének keményen eleiben adattatott, hogy a pálinka italtól magát obstrahálná [Dés; DFaz. 28].

obsztraháló vmi alól magát kivonó; care se sustrage de la ceva; sich einer Sache entziehend. *1671:* Mivel némely Atyánkfiai a gyülésekre el nem jönek, vagy a' kik el-jönek-is, meg-mutattyák magokat, és azonban nem hogy végig, de még félig sem várják az gyülést; történt s' eddig-is hallatott az sokaktul az illyenképpen magokat obstrahalóktul, hogy azzal kárhoztattak, hogy ők nem végezték, hogy azért minden ember féllyen, és Ország javára nézendő közönséges gyülésekből magát el ne vonnya [CC 85].

obsztringálja magát 1. kötelezi magát vmire; a se obliga la ceva; sich einer Sache verpflichten. *1638:* a Thoroczkayak-

nak ugy mint Thorocko varosanak heresinek es földes Urainak megengedte volna nekiek, azoknak az Banyaknak colalasat, melyre erős hitte⟨l⟩ obstringaltak es obligaltak volna magokot az mi kegyels Urunk(na)k [Thor.].

2. (jobbágyul) köti magát; a se lega (iobag); sich (als Leibeigener) verdingen. *1614:* Zabo Istuan Vasarhely eletejegh obstringalta magat [Gálfva MT; UszLt VI. 56. 62].

obsztupeszkál (el)bámul; a se mira/minuna (de ceva); sich verwundern, staunen. *1722:* Hogy Uram kgd dolgainakis és szoros szolgálattya(na)k csak olljan interpretatioja van, mint az miénk(ne)k, aszt csak ki hallja, obstupescalni kel rajta [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

obtemperál engedelmeskedik; a se supune, a asculta de cineva; gehorchen, sich fügen. *1630:* Mw az felseged ke(gyel)mes paranczyolattyanak humi(liter) obtemperaluan ... el menenk az Jonas Deak Vram hazahoz ... es ott repetalok eo ke(gyel)meteol az megh neuezett Iobbagiot Kovaczy Thamast [Kv; RLt 1]. *1661:* conditioinkhoz tartozo kötelességwnk nem szenuedheti touab azon feö kapitansaghnak Tiztit Uacantiaban hadnunk; Melyre nezüe fiunkat Kemeny Simont rendeluen azon Uduarhely Szeki Feö kapitansagh tiztiben hadni, Kegsen parantsollyuk kegltek(ne)k feö Kapitannyanak ismerue(n) parantsolatinak my utannunk mindenekben obtemperallyo(n) [UszLt IX. 75/35 Kemény János fej. rend.]. *1677:* Ha a' Gubernator[a] valakiket ártalmas tanács adókat értene lenni Iffiu Kegyelmes Urunk kőrül, a' Gubernatornak és Tanácsnak légyen authoritások, hogy admoneallyák azt az ártalmas tanács adót, ki ha nem obtemperalna, amovealhassák-is a' Gubernator a' Tanácsal edgyüt [AC 36. — [a]Kemény János]. *1701:* Ha az Méltoságos Urunk(na)k vagy a Nemes Tanácsnak parantsolattya vólna, és a Betsületes Céh Attya à Céh Tábláját el jártatná és az Iffiu Mester szep szóval az Mester embereket el hiná, valamellyik az Mester emberek közzül azon szonak nem obtemperalna az el mulatásert egy forintig büntettessek meg [Kv; PosztCArt. 19]. *1722:* már midőn láttom hogj senki nem optemperalt volna magam el mentem, s mellettek is lészek már mig a Ns Var(me)gjéb(en) lésznek [Pókafva AF; Ks 95 Borsay K. Pál lev.]. *1741:* ha nem akarnak obtemperalni jöjjen positivum mandatum a Melgos Guberniumbol akkor osztän kételenségbőlis meg keletik lenni [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. — L. még WIN I, 248.

obtemperáló engedelmeskedő; ascultător, supus; Gehorchende(r). *1677:* Legitimum Mandatumoknak nem obtemperalói in floren. 200 convincuntur [AC 268].

obtendálja magát előtérbe helyezi magát; a se pune/plasa în faţă; sich in den Vordergrund stellen. *1677:* Bánom igen, hogy Kegyelmednek külömben eszében sem jutok, hanem mikor obtendálom magamat [TML VII, 336 Teleki Mihály Lázár Istvánhoz].

obtestáció 1. kérés, esdeklés; rugăminte; Flehen, Bitte. *1619:* az flandriai követ nagy obtestatiókkal kért, hogy ez dologban commendáljam őtet az vezérnél, hogy tractálja ő is az Felséged dolgát [BTN[2] 360]. *1662:* Stépán Ferenc a levélvivők után egy levelet nagy postán küldvén az havason által, azokat rettenetes obtestátiókkal, kényszeríttetésekkel, protestálásokkal tanácsolja s fenyegeti vala is, hogy levelet a török táborra ... az ő meglátása nélkül ne vinnének [SKr 559–60]. *1672:* Meg kell vallanunk, bizony ugyan szégyenljük már ez sok sápító asszonyemberi obtestationkat [TML VI, 346 Szuhai Mátyás, Kende Gábor Teleki Mihályhoz].

2. fogadkozás; promisiuni solemne; Beteuerung. *1614/1616:* kertük az praedicator esztendökre rendeltetet nyoltz nyoltz szaz kö sokat egy kor Razman Istvan Uram(m)al, it kün Colosson ertünkor, ugyan nagy obtestatioúal szolla nekj meg igirúen Annak elötteis ... mindenkor meg adtak, vagy soúl vagy penszül [Kv; RDL I. 100 St. Gyöngyossj camerarius salis fodinae Colosiensis vall.]. *1619:* Mostan irott levelében Gáspár vajda ... nagy erős obtestatiókkal írja, hogy ... minden hadastul Felséged melléje segítségül menyen [BTN[2] 387]. *1666:* Gróf Tökölyi István uram ő nagysága bízván igen Nagyságod nagy obtestatiokkal atyjafiává fogadásakor lett kegyelmes igéreteiben, bizonyos dolgok végett találtatja meg Nagyságodat az hunyadi jószág dolgábúl [TML III, 553 Teleki Mihály a fej-hez].

3. sürgetés; stăruinţă, insistenţă; Betreibung. *1618:* Ezek után nagy sok panaszokkal s obtestatiókkal tractála sokat[a] az Jenő dolga felől [BTN[2] 133. — [a]A kajmekám]. *1619:* Az csehek nagy erős obtestatiókkal inték az magyarokat, hogy magyar király keressenek magoknak [i.h. 308].

obtestál kér; a cere; bitten. *1619:* Ezen kűvül általunk Felségedet obtestálja, hogy Felséged senki szavára semmiben meg ne induljon, az valameddig őnagyságával az dologról nem tractál [BTN[2] 293]. *1662:* Barcsai uram mind titkon s mind nyilván kért s obtestált ... egy kevéssé bízzuk meghitt hívünkre a helytartóságot [SKr 467]. *1677:* Kegyelmedet azért Istenére, lelkére, igaz magyarságára, nemzetéhez, vallásához való szeretetire, hozzánk és hazájához való kötelességire kénszerítjük, obtestáljuk realiter et conscientiose adja tetszésit ezekben [TML VII, 399 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Obtestáljuk, menjen ki az országból, ne pusztítsa ő is [BÖn. 762]. *1717/1781:* Obtestálá mind maga, eő Nagysága, mind pedig mi általunk szeretettel adhortaltatta eő kegyelmeket [Bencenc H; JHb LXXI/3. 480].

obtestálás esdeklés; implorare; Flehen. *1662:* Ali csauz újabban is nagy obtestálással, esküvéssel iterálván kívánságát, csak nagy szomorú banatos orcával kisérteték vissza a városba [SKr 186].

obtestálódás fogadkozás; promisiuni solemne; Beteuerung. *1662:* Rákóczi György fejedelem azon jeneieket biztatni oltalmat a török ellen nekik ígírni nagyon kezde, és hogy mind életét, halálát az ő életekkel egybenkötöttnek lenni akarná, nagy obtestálódással állatja, bizonyítja, intimáltatja vala [SKr 399].

obtineál 1. elfoglal, hatalmába kerít; a cuceri/ocupa; erobern, etw. bewältigen. *1672:* Már optiniálták az templomot is [TML VI, 4 Katona Mihály Teleki Mihályhoz Husztról]. *1704:* hallottam, hogy a generál olyan véggel ment volna ki a hadakkal, hogy Medgyesre, Segesvárra, Szentpálra menne, és azokat obtineálván mindenüvé praesidiumokat tégyen [WIN I, 213].

2. (meg)szerez/birtokba vesz vmit; a obţine ceva; etw. erwerben/in Besitz nehmen. *1591:* Az hol azt mondgiak hogy bele mentetek volna szantani, azt banta(m) en hogj hatalmasul akartatok kezembul ki foglalni, melliet nem akarta(m) obtinealnj [UszT]. *1640:* Vagion edgi io giumolcsös kert melliet szegeni megh holt Feiedelem comissioia-

bul Debreczeni Uram praefectussagaban keritet es ultetettet csemetekel es oltovanniakal melliet Miko Ferencz annak utanna Brazat obtinealvan az jobbagiaknak adot volt [UF I, 764]. *1652:* Vagyon egy Eőreg' Teolgyfas Erdeő idegeny keztwl teőbbire obtinealvan, mind az ideőtwl fogvan pacifice a' Falu szabadoson birta [Km; GyU 135]. *1710:* a gyalui szép úri jószágát[a] Bánffy Dénes obtineálván, semmiképpen keziből kiadni nem akará [CsH 113. — [a]Zólyomi Miklósét]. *1733:* minthogy már most a mostoha fiam haza jövén kevés ődőtől fogva a fiam a Házbol ki tudvan beres házban lakom, azért akarok magamnak kicsin fundust obtineálni [Torda; TJkT I. 17a]. *1744:* Tohàton a melly Nemes emberek laknak mitsoda jusson birnak, mi formán optinealták magoknak azon just [T; JHb XI/18. 4 vk].

Szk: *donációval ~. 1764:* 16-ta Maii indultam ki Váradra Keczeli János urammal, nem annyira az feredés kedvéért, mint nemes Bihar vármegyében való jussunk iránt való tudakozódásnak okáért, melyet Tarsoly Péternek az atyja Gergely obtineált volt donatióval [RettE 165].

3. nyer, szerez; a obţine/cîştiga; gewinnen, erhalten. *1701:* Grof Apor Istvan ur(am) ő Nga, eze(n) ben meg irt Malom dolgáb(an) Dilatiot obtineált mostan [Dob.; WassLt]. *1710:* a császárt addig sollicitálák, míg azokot a magyarok részről hasznos articulusokot a császártól decrétumot obtineálván, egészlen kitörölteték [CsH 308]. *1731:* Instáltam vala alázatosson Nms Háromszék Gyűlésében, hogy méltoztatnék Nemessi pr(ae)rogativáját p(rae)decessorimnak manuteneálni, és ne szenvedné magam személyemben ado alá valo vonattatásomott, melyre szomoru választ obtineáltam [Hsz; Kp I]. *1737:* litigalván en az Ivel a Tordai Határon lévő égy darab Széna fű iránt az I ellen per non venit Sententiat obtinealtam [Torda; TJkT I. 127]. *1740:* azon oculált Hely az Instans Varró Mihály és Makk János atyánkfiain(a)k adattathatik; melly iránt, Replicát is újolag obtineáltanak az Instánsok [Dés; Jk 535b]. *1761:* Pro I. Procurator dicit salvum légjen nékemis magam mentségemre Documentumaimat exhibealnom, fel olvastatnom, es Judiciumat obtinealnom [Torda; TJkT V. 35]. *1788:* Abrud bányán az Unitariusok ő Kgylmek Temploma az el mult esztendőkb(en) el-vétetvén, obtinealtak Decretumot ... magok számokra valo Templom vagy is Oratorium épithetesre [RGyLt Acta cons. 61].

4. elnyer, megkap; a primi/obţine; erhalten, bekommen. *1662:* Az magyar koronát is Zólyom várával obtineálván, kezére kerítvén, alá Kassára s onnan Ecsedbe hozatta vala[a] [SKr 119. — [a]1628-ban Bethlen Gábor]. *1705:* az erdélyi generálisságot mások sollicitálják Bécsben, obtineálják is [WIN I, 573]. *1710:* (Béldi Pál) A leányát is a császár nagy ellenséginek, Wesselényi Pálnak adta, s ha erdélyi fejedelem lehet, a német császár ellen Erdélyt is fellázzasztja: jobb volna azért Csáky Lászlónak obtineálni a portánál a fejedelemséget [CsH 143].

5. elér vmit; a obţine/realiza ceva; etw. erreichen. *1630:* az magunk Feiedelemsegenek ereőssitesere, Rakoczi Georgj Ur(am) promotioia ellen semmit ne(m) mouealunk, s az Orszagba(n) se Teőreők, uagj Nemet uagj egieb nemzetek eleőttis, seőt ha mit addegh az Teőreők eleött mouealtunk auagj obtinealtunk uolna is, semminemw szin es praetextus alat aual ne(m) akarunk elni [Törzs. I. Bethlen István nyil.]. *1704:* Mely resolutióját Actonnak az asszonynak nem szinten úgy reportálám, hogy nem lesz haszna felmenetelinek Ezt pedig azért cselekedtem, hogy mégis inkább vegye reá az asszony magát és menjen fel a generálhoz, tudván azt én bizonnyal hogy ha szintén elbocsátásokat nem obtineálja is, legalább allevatiójokat rabságoknak megnyeri [WIN I, 302]. *1710:* Meghalván Kinsky és a cardinál Kollonich kezire kerülvén a directió, ki is igen papos vala, valamit akarának, mind obtineálák | Haller István elesik a gubernátorság mellől, az unitáriusok is obtineálák, hogy egyenlő számmal legyenek a Deputátióban [CsH 300, 425]. *1739:* midőn a Tktes Nms Tanácstól, Deliberativè, az A. ő kglme, obtinèálta azt hogj Jurállyon az A. kell vala, modô legitimô, az Jket az Hitnek meg-halgatására Admoneálni; de ezt az A. ő kglme nem cselekedte [Dés; Jk 304].

Szk: *viktóriát ~. 1710:* Ennek az esztendőnek[a] vége felé nagy nevezetes victóriát obtineála a császár a francia ellen [CsH 354. — [a]1704-nek].

obtineálhat 1. (meg)szerezhet/birtokba vehet vmit; a putea obţine ceva; erwerben/in Besitz nehmen können. *1662:* Csáky István Szabolcs vármegyében felesége, Forgách Éva Szentmárton nevű kastélyába szállván, sokáig ott lőn lakása, még aztán Szepes várát obtineálhatta vala [SKr 130]. *1669:* maradot volt divisiora az Atyafiak közőtt f. 92. //: 57 ha obtinealhattyak oszszák fel edgymás közőt p(ro)portionaliter igazságoson [Kv; RDL I. 142]. *1692:* Ha penig az joszagot nem obtinealhattnok, tartozzúnk ő klmenek pénzül mentől hamareb meg fizetni [O.újfalu F; DLev. 1. VIB. 10]. *1708:* A Gabonás hazakb(an) sem obtinealhatánk meg eddig egyetis [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1744:* szép dolog 47 Falunak egy Compendiumban lenni, kivált ha Ngd obtinealhatná a' Vas Bányátis, a' melly azon Dominiumban vagyon [Déva; Ks 101 Pogány József Kornis Antalhoz]. *1761:* Ezek szerént tehát a' fenn meg irt Nyilak meg alván, ha Atyafiságoson meg nem egyezhettnék akar Kotzka vetés, akár Nyil Vonás által elottűnk kiki maga ráta reszit obtineálhassa [H; JHb XXXV/40. 9].

2. kaphat; a putea primi; erhalten/bekommen können. *1723:* semmi uton modon eddig szekeret nem obtinealhattam Tiszt Uramektol [Pálos NK; Ks 95 Hévizi István deák lev.]. *1766:* Kész Pénzt Semmiképen nem obtineálhatna [Berve AF; CartTr II. 831 gr. Gyulai Ferenc aláírásával].

3. nyerhet, szerezhet; a putea obţine; gewinnen/verschaffen können. *1739:* Az I. Czako Mihály Vr(am) rationabiliter excusállyá magát hogy miért nem lehet mostán az A Asz(szonyna)k keresetire meg felelni, ad futuram dilatáltatik, hogy akkoron minden továbra valo halogatás nelkűl egész documentatioval készen lévén judiciumot obtinealhassa(na)k [Torda; TJkT I. 179].

4. elnyerhet; a putea obţine; gewinnen können. *1696:* méltoztassek Ecclesiánk mellett assistentiaval lenni, és annyi Gratiayatt mútassa Donationk és Commissiónk szereztessék elő, és Scholánkhoz Conferaltatott Patrociniumunkatt obtinealhassúk [Somlyó Sz; BK]. *1701:* Isten oltalmazza ő Kglmeket attol, hogj ő kglmét Tholdalaghi András Ur(ama)t azzal busitsák, szomoricscsák, hogy ő kegjelmétől Törvényes Divisiot kivánnyanak, nemis az végre jöttenek bé az Városban, hanem hogj ... az ő kglme Gratiaját s jo akarattját obtinealhatnák [Kv; SLt FG. 55].

5. elérhet vmit; a putea realiza/obţine ceva; erreichen können. *1671:* noha sollicitaltam ki adattatását Relatoriam-(na)k, de nem obtinealhadtam [Kv; TJk XI/1. 104]. *1704:* Hogy pediglen ez megszabadult, azt az asszony nem bánja, de hogy ha valamiképpen ónagysága ezeknek szabadulásokat a generál előtt nem obtineálhatná, azt bizony igen szégyenlené [WIN I, 300]. *1708:* Az Pincze és Felső Jószágbéli

Plajások helytelen occupatioja felöll már én ednehány izb(en) sollicituuskodván ur(am) kgd parancsolattyábol hogj remittallya Bar Joseph ur(am) ö kglme mind eddig egyebet nem obtinealhattam hane(m) maga okglme valasz Tetelet [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. *1710:* az oláh püspök egynehány becsületes oláh papokot a magok házoknál, németeket küldvén rájok, megfogata ... tömlöcre hányatá s úgy kínoztatá, noha a református urak, s kivált Bethlen Miklós, eleget protestálának ... az oláh püspök ellen, de semmit sem obtineálhatának [CsH 302–3]. *1746:* constal à maga meg kötözése után valo tselekedetiből malitiája az Inek, mivel békességre is akart menni az Aval, à mellyet midön nem obtinealhatott per fortia akarta magát eliberaltatni [Torda; TJkT III. 90].

obtineált 1. kapott; primit; erhalten, bekommen. *1762:* ha Casuquo Morosán alias Malinka Vonya magát fel ütné azon hogj Szász Nyiresen Mlgs Gróff Urtol ö Ngatol magá(na)k obtinéált Házb(a) nem akarna menni lakásul, mint Sellér tehát eö Nga valahol találtatik el fogottothossa [Kóród KK; Ks 16. LXXX. 7].

2. nyert, szerzett; obţinut; gewonnen, erworben. *1741:* Lakatos Mihály, András, és János Protestatiojokban engemet nem csak Vádolnak mintha én valami keresett Szines praetextussal akarnám nékiek Nemességeket turbálni, s Armalissokat annihilálni, melly Armalis (: ha vagyon :) nem tudom hol, mikor, és kitől obtineált Manumíssionalisra extraháltanak [TKl gr. Teleki Ádám prot-ja Kraszna mhez]. *1753:* Nemes Rátoni Ötvös Samuel eö klme Ordinar(ius) Vice Ispán Tkts Nemzet(es) Gencsi Gencsi György Uramhoz dirigált Mémorialissara obtinéalt Resolutiojaval találván meg bennünket, hogy tudniaillik Krasznai Simon Ersebeth Aszszonyal valo Periben ā mit költött lēgyen azokat tennök irásb(a), és Pecset alatt adnok ki [Kraszna Sz; Borb. II]. *1765:* midön Ordinarius V. Ispány Titt. Nábrádi István Ur(am) az obtinealt Deliberatum mellett Executiora ide Arankutra ki jöt volna, az elött fegyvert hoztak Magoknak, és ugyan impediálták az Executiot [Aranykút K; Ks].

obtinencia járandóság; retribuţie; Gehalt, Bezüge. *1762:* De dato 10ma p(rae)sentis hozzam botsatott Levelit Kedves Uram Baty(amna)k atyafisagos tisztelettel veven, Sajnallom hogy a' Venitzei Joszagrol valo Literalekot Mlgs Groff Teleki Pal Ur(am) eö nsga altal nem küldötte, hollott ugy terminaltak eö Exti(aj)aval hogy meg Pünkösdben altal adgya, mi az oka nem tudom mert az eö nga obtinentiajat eö Exllja kesz kiadni [Fejéregyháza NK; Borb. II].

obtingál 1. jár vkinek; a i se cuveni, a reveni cuiva; gebühren, zukommen. *1739:* Túri Gombkötö Istvánné ö kglme, minthogj meg-hólt Férje keveset szolgált Egjházfiságí hivataláb(an), és a mi kevés Beneficiumocska obtingálni szokott az Egjházfiság után, azt mind percipiálta; azért, minthogj a szolgálatnak nehezebb része szállott Fazekas Kovács Sámuel atyánk fiára, Concludáltuk, hogj Túri Istvánné ö kglme, a' Kovács Samuel atyánkfiára, pro A(nn)o 1739 repartiált 3 ~ három Rh. forintokbol állo quantumának két Rh forintyát p(rae)stállya a Nms Városnak, Gombkötö Istvánné ö kglme Fazekas Kovács Sámuel pedig fiszessen quantumában Rh flor. 1. xgr. 12 [Dés; Jk 516a].

2. vkire esik/jut; a-i veni rîndul cuiva; auf jn (ent)fallen. *1740:* Szabo Gabor Vram ... vakmerőképpen, nem tehetetlenségből nem tart lovat, hanem a midön a Postalkodas(na)k seriesse obtingállja Capitányok és Tizedesekre veti, hogy magáért keresse(ne)k, holott azok az Instans(na)k nem szolgai, hanem maga tartozik, vagj tartani, vagy suo tempore sistálni [Torda; TJkT I. 182].

obtingencia illeték, illetmény; parte (cuvenită); Anteil. *1779:* Ha kik pedig találtatnának Communitasunkban olyanok kik az vármegjéről ottan ottan jövö terheltetésekben a szegénységet nem adjuválják, hanem tsak az magok obtingentiájokat tészik le és viszik véghez mindenekb(en) [Torockó; Thor. 21/20].

obtingens I. *mn* vkinek vmiből járó; care îi revine cuiva din ceva; etw. jm zukommend. *1732:* Hites Bor biro leven szoros gongja legjen hogj az obtingens veder bor szamnal egj egj Seriesben többet Se titkon Se nyilvan edgjik Possessor reszin is ne aruljanak [M.gyerömonostor K; MNy XXXV, 263].

II. *fn* **1.** (osztály)rész; parte (cuvenită); Anteil. *1741:* Mint hogy Keresztes Kádár István elszökött, és reá obveniált obtingensit meg nem adta lévén ennek Désen egj Haza 's Telke ... azon Házába 's telkére a' Sertes pásztor Mólduván János szállittatik belé [Dés; Jk 551a]. *1756:* Zavodszky Vr(amna)k az ujj Bánya Gyergyo Szekb(en) valo Obtingensében adtam [TL. Teleki Ádám költségnaplója 71a]. *1758:* A' M Vásárhelyi Ordinancziom(na)k a discretioval edgyüt mind öszve ment az optingense Rf 10 xr. 30 [i.h. 172b].

2. járandóság; retribuţie; Lohn, Bezüge. *1730:* Mint hogj gjakorta az Militia obtingenseinek administratioira valo pénzb(en) meg fogjatkozván, a mikorra kivánták, administralnom nem lehetett, hogj Várakozzanak sokszor borral, pujkával, vagy egjéb majorsággal, gjümölcsel, pereczczel discretizaltam, s ugj nyertem kevés időt [Kv; Szám. 56/XIX. 28]. *1749:* Érkezett az emlitett Deputationak Levele, hogy Diurnumok el kőlt, és nagyon meg fogyatkoztak azért maga obtingensét az Nemes Szék ugy incassállyá, hogy ha hamaréb nem lehetne, pro 8va Mensis affuturi Septembriis Szebenb(en) administraltathassa [ApLt 1 gub.]. *1754:* Vagyon a Malomban a Molnar obtingensin kivül Vam buza Metr. 3. Malompor ugjan a Molnar obtingensin kivül Metr. 6 [Ádámos KK; JHb XIX/10].

obtrakció ellenkezés; obiecţie; Widerspruch/stand. *1655:* Azert kerem bizodalmason kgldet mint Uramat, ez obtractio ellen vindicalni mèltoztassek [Kv; CartTr 897–8 Thomas Ozdi lev.].

obtrudál 1. rákényszerít/tukmál; a impune (cuiva ceva); jm etw. aufzwingen/nötigen. *1710:* ha a fejedelem változtatását kezdik sollicitálni a portán, ott lévén Zólyomi Miklós, bolondságból annyi pénzt talál ígírni a fejedelemségért, a török nem vigyázván arra, capax-e, nem-e, azt obtrudálja, s mi haszna lenne úgy is az országnak? [CsH 135]. *1710 k.:* Alvinczi, mikor szembefogtuk, hogy miért nem kellett münket tudósítani Mondott, amit mondott: erővel obtrudálták, nem tudósíthatott [BÖn. 836].

2. *~ja magát* rátukmálja magát; a constringe pe cineva să-l accepte; sich jm aufzwingen. *1753:* azon határ pásztorok meg edgjett akarván magok mellé adjungalni magok Segitségekre, az Falu(na)k eleib(e) atták ugjan tsak magok mellé adjungaltak Koszta Juvont is ... erőszakason nem

obtrudálta magát [Erdőalja KK; Ks 38. X. 11]. *1764:* Nékem pedig fáratságomat minthogy Bátyám Uram semminemű dolgaiban nem kivánnya, énis bizony magamat Bátyám Uram szolgalatyára nem obtrudálom [Középlak K; BfR].

obvendál árusít; a vinde; verkaufen/treiben. *1737:* Megkivánnya a Tktes Nms Tanáts és Universitas, hogy Hentes Atyánkfiai előtt mèlto respectusba(n) vétessenek a meritalis personák, és az Húsnak ne alávaloját obvendállyák az ollyas Emeritus Atyánkfiainak [Dés; Jk 255a].

obveniál 1. vki részére/részébe jut, jár vkinek; a i se cuveni, a reveni cuiva; jm zukommen. *1733:* Haller Ferentz eő Nsgának három Sessiojára obvenialnak orgiae 171 [Kiskerék AF; JHb XXVI/44]. *1750:* Pro Anno 1750 Dézma Bor obveniált Vr. 34 [Zsobok K; JHbK LVIII/4. 14]. *1751:* valami közönséges mak bérből az ötsem Dósa Farkas Ur(am)nak obvenialván részibe(n) tiz forint, mellynek ött forintyát mint hogy magam percipialtam tartozom eo Kgk deponalni [O.újfalu F; DLev. 1. VIB. 24]. *1753:* Szénafű, az Falú közönséges Nyilas Rétiből mikor jó fű szokott termeni obveniál egy egy Gazda ember(ne)k három három szekér szénára valo nyil szerint az kinek hol jut [F.zsuk K; SLt E. 20]. *1789:* Szena minden Gazdától obveniálván harom mereklyevel, vagy is egy jo szekér derekával [Abásfva U; UnEkLt 39b].

2. örökül/örökségében jut vkinek; a i se cuveni cuiva ca moştenire; jm etw. als Erbe zukommen. *1751:* lévén Szeben várossában Néhai Csitsó Kereszturi Torma Samuel, és Hidvégi Nemes Domokos Urak deffectussán ... jutot Bonumoknak fel nyilazása, Mlgs Groff Haller Kata Aszszony eő Nga Nyillyához obveniált kész pénz Nemet Flor No 5. Oláh Flor Lengyel Susták Nö 8. Lengyel Poltra Loth Nö 14 [JHbK XXIV. 13]. *1762:* az örökös szánto földekből nékem Dósa Farkasnak obvenialt tízen három kóból férő föld [Makfva MT; DLev. 2. XVB. 4]. *1769:* kiki azt, a mi Sorte Divisio obvenial akar Mobile s akar immobile Bonumokbol mihellyen a Divisio consumálodik az Arbiter Urak determinatioja szerint immediate kezéhez vegye [Mv; Kp III. 178].

obveniálandó 1. vmiből vkinek járandó/kijáró; care i se cuvine cuiva din ceva; von etw. jm zukommend. *1817:* minden obvenialando Proventus egy aránt illeti mind a' Civis mind a' nemessi rendet, mellybéli Jövedelem az Allodialis perceptor vagy város Gazdája kezében menyen [Szu; UszLt VIII. 68].

2. osztályrészül/örökségül jutandó; care i se cuvine ca moştenire; jm als Anteil/Erbe zufallend. *1764:* a' Jószág gyermekeit concernálna, tartván attol, nehogy azon Jószág felettébb sokban irattatván, a' más Urától lévő gyermekei azon Jószágtol vagy egészszen excludáltassanak, vagy nagy felettébb valo summával az nékiek obvenialando részéket kéntelenittessenek redimálni [Mezőkecsed K; RLt O. 2 Fr. Dioszegi (44) ns vall.]. *1814:* Makai Miklos azt Törvény szerént nem tehette volna, hogy Tutorság alatt lévő árva, és minorannis Testvér ötsének Makai Mihálynak azon meg nevezett Jokbol sorte Divisionis obvenialando részétis abalienálja [Dés; Borb. I].

3. vkit megilletö; care i se cuvine cuiva; jm gebührend/zukommend. *1779:* Azt mondják, hogy a császár őfelségének az ⟨a⟩ szándéka hogy a status equestris három részre classificáltassék s mindenik a maga rendi szerint obveniálandó gradusát bizonyos summa pénzzel redimálja minden esztendőben [RettE 399].

obveniálhat 1. juthat/járhat vkinek; a i se putea cuveni cuiva; jm zufallen/zuteil werden können. *1766:* Idösb Ugron István Ur(na)k Esztényi Juhos embereitől mi Dézma obvenialhat [Esztény SzD; Told. 29].

2. örökségül vki részére juthat; a i se putea cuveni cuiva ca moştenire; jm als Erbe zuteil werden können. *1780/1797:* a Mobile bonumokbol is ha mi részem nékem obveniálhotna Kedves Testver Ötsém Rosnyai Joseff Urom eö kegyelmének ... adom által ... nem külemben egyéb minden magom különös fel kelhető jovaimotis [Vargyas U; MbK X. 56].

obveniálható örökül jutható; care i se poate cuveni cuiva ca moştenire; jm als Erbe zufallen könnend. *1779:* a Gerendi Curiábol lehetö vagy obveniálhato fele részt Gerendi Sigmond Uramnak relaxálá, és Bonificatiot Uram is ezen negyed részböl nem kivána [Nagylak AF; DobLev. III/522. 1b].

obveniáló vkinek jutó/járó; care i se cuvine cuiva; jm zufallend. *1756:* az Dévai határra tavaszi és őszi legeltetésre bé fogadott Juhokból obvenialó beneficiumot a' Városiak magok Számokra Szokták volt venni [Déva; Ks 101]. *1764:* a Falu közönséges Földiböl obveniálo kaszállo [Veck SzD; JHbK LIV/29. 7].

obveniált 1. vmiből vkinek járt/jutott; care a revenit cuiva din ceva; jm etw. zugefallen. *1740:* Idei Dézmájáb(an) obvenialt tiz kalangja ösz buzá(na)k, és két kalangja dültes Majorság buzának a' szalmája, melly(ne)k szeme rostálatlan [Algyógy H; Ks 89 Inv. 63] | Elsö asztagban vagjon ez idén termet Majorság és dézmában obveniált öszi búza Gelimae 249 [Gyéressztkirály TA; Ks 89]. *1795:* Száz két Mfor(into)kot szokot vólt majd minden esztendöben ö Nga Krakkoból megadni, adatni, ide hozzám e' Summátskát elküldvén. Bizom ehez, hogy a' közelebb eltölt egy ujjabbi Esztendöre obveniált Interes(ne)k is ide kelletö megküldése végett fogott ő Nga rendelést tenni [TL. Málnási László ref. főkonz. pap Debreczeni István tt-hoz].

2. örökül vki részébe jutott; care a revenit cuiva ca moştenire; jm als Erbschaftsanteil zugefallen. *1736:* a' Parsok eo Nsgok emberei praesentiajokban az hellyek megborozdaltattanak, és kinek kinek maga Nyilja szerént obvenialt szere per manus assignaltatott kezhez adatott consummative örökös allandokeppen [Záh TA; Mk V. VII/10]. *1756:* Kodrián Filep reponit sok kérésem után egy czondrát is varrottam néki hogj obvenialt részemet adgya ki[a] [Bukuresd H; Ks 62/4. — [a]A felperes, Daraboncz Thogyer]. *1767:* Josika Imre vr ... a végre fel fegyverkeztetett Cseledivel Jobbágyival a Titt Exponens Vr rata Portiojában Sorte Divisionis obveniált, és Josika Josef vr decessussán Divisionaliter ő Ngára devolvalodott Nemes Curiajara ... potentiose reá menvén ... azon Nms Udvarházat ... Majarjával édgyütt Occupálta ... Embereit ki üzte [JHb XXXV/55]. *1769:* ez boldogtalan Vilagbol ki mult Nehai jámbor emlékezetü Dobollyi Testvér Attyafiának in A(nn)o 1765 Die 21dik Mensis 8bris ... N: Enyeden celebralt, és de Bonis Paterno-Materno-Aviticis peragalt Divisioban obvenialt, 's Consequenter recaptivalt, és relualt Bonumai felett három részre ell intézett egyenes osztállyt celebraltanak[a] [Ne; DobLev. II/407. — [a]Köv. a részl.].

obviál 1. szembe talál vkit; a întîlni pe cineva; jm begegnen. *1704:* Ma reggel nyolc órakor Acton uram eljött vala, hogy az uraknak reportálja a generál válaszát. De minthogy az úr lábainak fájdalma miatt egész éjszaka nem aludt, azért most reggel szenderedett el egy kevéssé, azért engem obviálván Acton uram, mondá, hogy az úrnak reportáljam, hogy a generál azt izente az uraknak, hogy rosszra az urak ne magyarázzák, hogy ebben az urak kívánságának nem satisfaciálhat [WIN I, 301].

2. útját állja vkinek; a se pune în calea cuiva, a tăia calea cuiva; jm den Weg verstellen. *1736:* midőn az ő kglme parolájára az I. ö kglme szekeresse fel-rakott szénámat bé hozta vólna, Nms Városunk közönséges uttzájánn obviálta még másokkal meg-nevette és maga szenája kőzzé rakatt a [Dés; Jk 201b].

3. megakadályoz/gátol; a împiedica; verhindern. *1668:* midőn procedalni akartak volna, azon legitima Executiot sokszor emlitett Kamuti Susanna Aszsz(ony), nagy sokasagot fegjveres kézzel fel gyujtven, obvialta volt, mely Processus akkor m(e)g állot [Kv; JHbK XLIII/36]. *1670:* az dnus An semmi el nem mulik abba(n) hogy debito modo juramentumát deponalni kész nem volna az Incta obviallya Appellatiojaval [Kv; TJk XI/1. 730]. *1671:* Kegyelmes Urunk az Országtol rendeltetett és ki-küldetett Commissariusok ellen, némely hellyeken, többi között Aranyas Széken-is nem régen sok számu fegyveres népet költöttenek-fel, bizonyos személlyek, kik-is mind fenyegetőzésekkel, mind fegyverkezésekkel, obvialták dolgokban azon Commissarius Atyánkfiait [CC 76]. *1722:* a' Perb(en) forgó Gónós jusson lévő Bonumokb(an) eő kglmet participálódni nem engedem az Ház penig kezemnél lévén, annak occupa(ti)oját obviálnom Salvum légyen [Ne; DobLev. I/102].

Szk: *elégtételt ~. 1752/1803:* a' meg irt udvari Biro, az elég tételt obviálta égy páltzának háromszori fel emelésével kiáltván: repellálok ! repellálok ! repellálok [Dés; Ks 79. 29. 364] ✱ *exekútiót ~. 1715:* Balásházán Lakó Rovina Todor Czegei Vas Daniel Ur(am) ő kglme jobbagy Birája földes Ura kepiben az Executiot félig három izben ki vont Szablaval, és meg annyiszor tőt prohibicioval peractae Repulsionis remedio ob viálta [WassLt]. *1729:* Meltoságos Lazár Mária Aszszony Kovács János nevű Jobbágy Birája meg alván a' meg irt Házn(a)k kapuján kivűl az Executiot Méltoságos Aszszonyok neve alat egy botn(a)k háromszori fel emelése altal tőb repulsioval az Executiot obviálta [Dob.; Born. VII. 15] ✱ *repulzióval ~* visszaűzéssel/ellenszegüléssel megakadályoz/gátol. *1585:* Gergely Deak a' Notar(ius) vallia hogy Nemet Menyhart ellen eo Irt per Non Venien(tem) egy S(ente)nciat ob Nota(m) infidelit(a)t(is) Kamuty Balasnak, Es mikoron Exequalny Akartak volna Coloswarat Repulsioual obuialt, Az Vtan eo Nem tűggya miben zallot le az sen(ten)tia [Kv; TJk IV/1. 425 Diósy Gergely not. kezével]. *1763:* léválť legjen ez előtt az I. az A eő kegjelmétől bizonyos ideig ft 500 de ft 300. ugj az olta curralhato interesse mind eddig fizetetlen, melyetis Executione mediante akarván az A. desumaltatni, az I. Repulsioval obvialta [Torda; TJkT V. 184]. *1783:* Penteken az Határ ki jarast el kezdék éppen Boér Uris akkor érkezék ide, magais jelen volt tudom hogj szoval bővebben referalhattya Excellentiádnak, de Repulsioval obviálák [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

4. ellenszegül, ellenáll; a se opune/împotrivi; widerstehen. *1592:* Az mikeppen Az vice kiralybirak megh dulattak volt az Kecheti Benche (?) Thomast ... Kecheti Galffj Istuan keuanja Az kiralybiraktol hogy Az marhabol az Benche Thamas felesege es gyermekj rezzet ki Adnak, Az ellen Kobathfaluj Antalffj Janos, obuial [UszT]. *1604:* Basta Georgy porontsolt eo Nagă Mindszenti Benedek vramnak missilis leweleben hogy az mynemy dolga Horuat Mihalnak ratione Molendini Bedeo Istua(n)nal ügya(n) el igazitsa, es az alat Bedeo Istuan kezeteol az malo(m) el keolt, horuat Mihalj maganak kjuannya, miert az ozdi Eoreoksigett megh ueotte ... mely feleol uallatasarol ualo Relatoriajatis adgyabe, Azonkippen Bikafaluais obuialua(n) Relatoriat ad be [i.h. 20/129]. *1632:* Hiripi Geőrgy Uramot az megh nevezet haznak eőrókes urasagaban azon Nemessi Zabadsaggal es igassaggal az minemwel Zegedi Istvan al(ia)s Barbely vette volt es egy nehany eztendeigh pacifice birtais iktattuk; senki nekónk ebben nem obvialvan ellenzessel [Ne; DE 2].

5. megfelel, feleletet ad; a răspunde (cuiva la ceva); antworten. *1598:* Vizont obuial ugya(n) az A az Varos biraia Zabo Georgy elle(n) Az Biro pedig azt mo(n)dgia hogy eó ne(m) perel az zek[a] felóll [UszT 13/59. — [a]Kalmárszék].

6. *az exekúciótól ~* az exekúció végrehajtásának útját állja; a împiedica execuţia; Durchführung der Vollstreckung verhindern. *1713:* Iffiu Gergelly Janos nevű Biraja előnkben alla leg elsőben maga mezitelen Fegyver(ne)k haromszori kivonasaval az executiotol[a] obviála bennűnket az Vra kepiben [Noszoly SzD; WassLt. — [a]A tilosban halászók megbüntetésétől].

7. *gráciával ~* (ítéletvégrehajtást) kegyelemmel/megkegyelmezéssel akadályoztat; a împiedica executarea sentinţei prin graţiere; (Urteilsvollstreckung) durch Gnade/Begnadigung den Weg verstellen/verhindern. *1597:* Mierthogy Kadas Janos Gratiawal obúialt, teczik hogy az azzonys annak arnyeka alat megh zabadúl, de haromzor kerewlliek megh az cziganok az perengert velle s ki keseriek az kapún, ha teöbzeor affele vetekbe(n) talaltatik sakba bútatwa igia megh az Zamost [Kv; TJk VI/1. 98].

8. ellenez vmit, a se opune la ceva; gegen etw. sein. *1672:* Örömest érteném, Bethlen János uram micsoda ratioból obviálja azt[a] [TML VI, 16 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez. — [a]A törökkel való barátkozást].

obviálhat 1. megakadályozhat/gátolhat; a putea împiedica; etw. verhindern können. *1671:* ha mellyik fél bántodását praetendallya ... egy fegyvernek ki-vonásával, vagy mutatásával obvialhattya per viam repulsionis (ha ki azzal akar élni) az exutiot [CC 76]. *1736:* Engem az Actor soha sem egyszer; sem mászszor azon interlocutorie esett szavaimért, modo legitimo nem Citaltatott, és nem is Convincalt, és igy Consequenter Executioját, Repulsioját méltán obviálhattam [Dés; Jk 185b].

2. ellenszegülhet; a se putea opune/împotrivi; sich widersetzen können. *1683:* senki az ellen ne praejudicalhasson, s ne is obviálhasson, ide értvén az oláh deákok is, kik is földesuroknak illendő honorariumot adni tartozzanak [EOE XVIII, 954].

3. elejét veheti vminek; a putea preveni/preîntîmpina ceva; einer Sache vorbeugen können. *1596:* Megh ertettek ew kgmek Varosul Byro vram eő kgme beoseges ielentesebeöl az sok kewleomb kewleomb fele zewksegnek nagy woltat, kyhez kepest kywannya ew kgme, hogy wyologh adot vessenek ew kgmek, mely altal az zewksegeknek obuialhatnanak [Kv; TanJk I/1. 275].

obviáltatás megakadályoztatás; impiedicare; Behinderung. *1739:* Jósika Imréné, Bánffi Susánna Aszszony miképpen Certificaltatta Teleki Dávid és az én Curatoriumat Executiora, arról való Relat(oria) Vgjan azonn Executionak Repulsione mediante lett obvialtatásárol való Relatoria [Kendilóna SzD; TKl].

ocet ecet; oţet; Essig. *1793:* 6 1/2 kupa ötzett[a] a xr: 9 Rf. — xr. 58 1/2 Veres Hagyma, Fokhagyma [H; Ks LVII/53. — [a]Így a specificationak egy hiányos másolatában is, egy másikban azonban: 6 1/2 Kupa etzet a xr. 9. f. — 58 1/2].

ocfalvi az Ocfalva (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Ocfalva/Oţeni; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Ocfalva. I. *mn* Ocfalván lakó; din Ocfalva; in Ocfalva wohnend. *1590:* Ozdffalj Alard Mathe veres darabant [UszT]. *1607:* Ozdfaluj Horuat mihalj [i.h. 20/354].

II. *fn* Ocfalva lakosa; locuitor din Ocfalva; Bewohner von Ocfalva. *1762:* En az oczfalviakkal jelen voltam a nevezett erdőben lévő Zállaglásban [Ocfva U; IB. Andreas Orbán (22) jb vall.].

ócsárlás becsmérlés; defăimare; Schmähung. *1710 k.:* Hasonlítja tovább Salamon Péld. 22: 1. a nagy gazdagságokhoz, aranyhoz, ezüsthöz, és azoknál is feljebb becsüli a jó hírnevet, melyet is ha rászabunk, a hírnév magasztalására vagy ócsárlására egy kicsiddel tészen csak többet, mint a drága kenet [BÖn. 424]. *1814:* ezekért oltsárolta Csipkés Albert Ur az én személyjemet el szenvedhetetlenül már tovább nem szenvedhetem személyes oltsárlását [Torda; TLt Praes. lev. ad. 136 Fodor Mihály prókátor panasza Csipkés Albert ellen].

ócsárol becsmérel; a defăima; schmähen. *1710 k.:* Noha ugyan én ezeket a feleleteket nem vetem meg, nem is ócsárlom, de nékem eleget nem tesznek, hanem megfelel maga az Isten Salamon által, Préd. 8: 10. 11. Ésaiás által 26: 10 [BÖn. 475]. *1814:* procurator Csipkés Albert Ur még a Szék Színe elött ellenem már régi magába rögzett Haragja fel lobbanván ott el kezdette személyemet oltsárolni | elöttünk meg indult ugyan Csipkés Albert Ur a gráditsan lemenni, de mit gondolt ismét velem szembe viszá fordult, és engemet kezdett Schelmázni, Huntzfutazni és szamarazni, s ezt mind folytatta mig a Kapu elébe ki èrkeztünk ott pedig meg állopadatt s nagyobb lármával kezdette személjemet az irt modon oltsárolni [Torda; TLt Praes. lev. ad 136 Fodor Mihály prókátor panasza Csipkés Albert ellen]. *1838:* edgyütt jövén haza oltsároltuk a' Komáromi Lászlo ur alatson gondolkozását [Nagylak AF/Ne; DobLev. V/1221 Szabo Joseff (52) ns vall.]. *1846:* Virág Laszlot Darvas János piszkolta, otsárolta s ... paltzajával ortzájat meg hasitotta [Dés; DLt 530/1847. 17–8].

Szk: *mesterségében ~. 1752:* Mely mester Ember égyik az masikot bestelenit, avagy mestersegiben olcsároja s reája bizonyodik, pőenaja lészen flor 2//00 [Kv; KCJk 17b].

ocsinás miatyánk; ocinaş, rugăciunea „Tatăl nostru"; Vaterunser. *1640:* Popa Sandor Falu papia, paraszt fundust es eorokseget bir, tudgia memoriter mind oczinast Credot es Decalogust | Popa Opre Az Oczinast Credot Decalogust el monda [UF I, 793, 800].

ocsinik (molnár)inas; ucenic (de morar); Müllerbursche. *1760:* Sendelyezés iránt nem Sokat busulnék tsak Sendelyünk volna, mert a mostani Otsinik is jo Sendelyezö s a Molnaral együtt hamar meg Sendelyeznék [Gáltő AF; WLt].

ócska 1. használt; uzat, tocit; benutzt, gebraucht. *1745:* Sim szeg ótska nro 60. Uj sim szeg nro 126 [Marossztkirály AF; Told. 18]. *1780 k.:* Az Béres szekérre egy lőts karikát az lajtorjára xr. 3; ket Sastis hozzája az magam vasambol xr. 6, egy pléhetis hozzajá otskát fel égettem xr. 3 [Szászváros; BK]. *1781:* A' Forspontlovakra vertem 6. otska patkot xr. 18 Az garász Lovára 2 ujjat 2. otskát xr. 30 [uo.; BK]. *1797:* Licitáltattak. — Két kotsi kerék Egy ótska fakó kerek Hf 1 [DobLev. IV/775. 2]. *1823:* 'A köz belsö Csür a Szél által ki fedettetvén az otska zsendelyekböl még használtatott 150 darab [Déva; Ks 106. 157]. *1825:* A kerék otska fél viseltes de tsak ugjan ép állapotbann lévö Szolgálhato [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 351]. *1849:* egy ablak oltska vas sarkokon [Somkerék SzD; Ks 73/55]. *1850:* Az oczka zsendelyszégen kivül még vevödött 2000. létz szeg 200 [Szucság K; RKAk 101]. *1864:* 8 ocska Srofos patkonak a grifje kielesítése fel verése [Kv; TGsz 37].

2. régi, ütött-kopott; uzat, vechi (şi deteriorat); alt, abgetragen. *1676:* Ezen udvarház kapuja mogyoró vesszővel font paraszt, ócska, egyfelé nyiló, kapubálványa négy szegeletesre faragott [Galac BN; ETF 108. 8]. *1702:* Ezen Udvarháznak vagyon egy két felé nyilo deszka kapuja kis Ajtajával edgyütt; Melly kapu(na)k ... a Zábéja, p(rae)stillaja és kis Ajtaja ócskák [O.brettye H; Born. XXIX/4]. *1730:* Két arannyas ocska kard czapávall boritott [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. *1772:* egy ótska malom köis el adattatott [O.léta TA; JHbK II/17]. *1797:* Az Udvar, és Kert között keresztül nyulo otska Dészka palánk [M.igen AF; DobLev. IV/777]. *1807:* Az udvar haz tornaltza elöt tanaltatnak 19 fen allo tornaczfak tölgy fabol ki faragva már otskak [Dés; BetLt 6 GyUjFalvi Nagy Ferencz kezével]. *1812:* Egy attska Légely [M.gyerőmonostor K; KCsl 11]. *1814:* Vagyon uj eke hoza tartozojával, a másik otska [Mezősályi TA; RLt]. *1816:* Egy otska kerekes Gusaly [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1822:* azón Malómkő ótska volt az Haszonvehetetlenség mián vólt ki vetve [Nagyesküllő K; RLt O. 1 Prunyán Vonutz (60) vall.]. *1832:* Egy rossz otska kantár [LLt]. *1837:* Egy otska szuszék Bikfa deszkából [Dés; DLt 526/1838].

Szk: *~ állapotban. 1838:* Egy Resnyitze otska álapotban [Maroscsapó KK; Berz. 20].

3. viseltes, kopott; uzat, ponosit; abgetragen, zerschlissen. *1683 k.:* Vagyo(n) Réghi ocska Abroszis Ur asztalara valo [Balla Sz; SzVJk 174]. *1717:* iden vontuk magunkat mind Nagybanyára és itten nyomorgunk s egytűlis mástul is ugy kerünk magunknak ocska hitvá(n) öltözetet s ugy vagyunk [Nagybánya; TL. Mikolay Judit Teleki Mihályhoz]. *1777:* két otska Tangyér töllö, ... öt otska Lájbri ... Egy otska Strimfi [Mk III. XXXI. XIX/97]. *1797:* Egy fekete rend otska Lajbi [Uzon Hsz; HSzjP] | Egy kis ótska Bunda Dr. 72 [DobLev. IV/775]. *1815:* Moldován Philipp viselt fejér kabanitzát, oltska topánkát | Ábrahám János elszökött egy oltska kalapba [DLt 665, 695 nyomt. kl]. *1816:* Egy aranyporszín otska Selyem elő ruha [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1837:* égy veres közepő fejér szélü meglehetős joságu két otskább avatég szőnyegek [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 28]. *1839:* Hat Párnák

otskák kevés Tolluval [Dés; DLt]. *1849:* Egy oltska Medve bőr takaro [Somkerék SzD; Ks 73/55].

4. silány; de calitate proastă; mager. *1814:* A Szálasban egy nagy otska lábat ... foglalt el [Körtvélyfája MT; LLt].

5. idejét múlt, ómódi; demodat; veraltet, altmodisch. *1879:* Már ez[a], fiam, olyan ócska formalitás, hogy amelyik tiszteletes e formalitás megtartása nélkül megesket valakit, 50 keserű könnycseppet hullatand, melyek mindegyike egy pengő forintot ér meg osztrák értékben [PLev. 48 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Az, hogy a pap megkérdezi a leányt, nem kényszerítik-e férjhezmenni].

ócskás kopott; uzat, ponosit; abgebraucht, schäbig. *1837:* Nagy virágu otskás abrosz [Szentbenedek SzD; Ks 88. 7].

ócskaság régiség; faptul de a fi uzat; Abgenutztheit. *1825:* 20 Szál deszka a Szin elején lévő fel emelhető oldalhoz és az ajtóhoz, Szálát otskasagaert per 12 xf 4 Rf [Dés; DLt 3].

ocsmány I. *mn* **1.** rút; urît, pocit; scheußlich. *1600:* Lippay Janosne Sophya azzony vallja Azt thwdom hogy zegeny Bojthos Boldisar igen bolond vala ... annak felette rusnya osmany volt Aminth lattam [Kv; TJk VI/1. 468].

2. undok, undorító; scîrbos, dezgustător; ekelhaft. *1573:* Marton Borbel Balint Inassa ... vallia ... Grwz peter disputal volt deakwl Paxy gasparal es azomba beh Megen az hazban, hat leh vetkezet Ingebe gatiaiaba vgi Ieot ky, Mond Istwan ochmany az gatia, Azt meg hallia peter Mond hogi Saros az gatia [Kv; TJk III/3. 306]. *1600:* Fogott[a] eo kgmek eleott az zantalan sok futottsagnak es kuldusoknak nagy zeornyeosegek, es ochyman deogletes voltokat latwan, kinek Akarnanak eo kgmek diligenter prouidealni hogy keozeonseges nyawalya es romlas ne keowetkeznek beleolle [Kv; TanJk I/1. 362. — [a]Értsd: forgott]. *1731:* olly bû és ocsmány ember volt, hogy az maga ganéjával bé keverte az fejét [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Provida Helena Székelly vidua (50) vall.].

3. gyalázatos; ruşinos, infam; schmachvoll. *1619:* Csak amaz rossz Ibraim csausz is, kit itt látok, hogy elvetett ember az pasa palotájában — ocsmány dolog mit beszéllett — dícsírte igen, mely igen fő módon viselte Kamuti uram az követséget | Igen előtte kell nagyságodnak az egy bolond Szinán pasának példáját viselni, mint keverte vala meg az egész világot Azmi legnagyubb, ma sem csendesedett le az az ocsmán zürzavar [BTN[2] 216, 265]. *1676:* Én nem tudom, mit csináltak az atyafiak, de itt valóban ocsmány dolog vala, kit Kende uram Kegyelmednek elhiszem megírt [TML VII, 186 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* az akkori protestatiióm, és az ellen a gubernium nevével Szász János által ő felségének írt szörnyű ocsmány munka jelen vagyon ... és bizony megérdemlik az én maradékimtól az olvasást [BÖn. 932–3]. *1764:* 22-da temettetett a szegény Décsei Zsigmond bátyám Borsán Elég jó készület volt, de a maga ocsmány magánakvalóságát egészen kimutatá Décsei Zsigmondné, mivel nem úgy viselé magát, mint keserves személy, hanem majd mint menyasszony, vagy annál is különben [RettE 169].

Szk: ~ *természetű.* *1753:* (A pópa) Igen otsmány termèszetü ember veszekedö s verekedö [Abrudfva AF; Ks].

4. becstelenítő, trágár; obscen, trivial; unflätig, obszön. *1584:* Botha Ianos ... vallia, Hallotta(m) hogy igy zidta Danch leorincz Viczej Andrast, The roz eb ... ha kezembe Akacz ketteó Zakaztlak, egieb ochma(n) Zidalommalis Zantalannal illette [Kv; TJk IV/1. 360]. *1589:* Tecczet eo kgmeknek varosul hogy ez ochman zitok gywkeresteol ky giomlaltassek [Kv; TanJk I/1. 94]. *1617:* Miuel hogy mind az ket fel az ruth oczmani ektele(n) szitkot egymasra kialtottak ... ha mindgiarast megh ne(m) adgiak az f 3 az varos birsagat mind az ket felt vigiek ki az kalitkaba ott szenuedge(ne)k 3 napigh [Mv; MvLt 290. 23a]. *1654:* En Hidueghj Georgy mostan az mi kegls eőregbik fejedelem aszonyunk eő Naga Komanay[a] Udvar biraja Illyen Dologert, kellet Ennekem Raduly passarat, ide az eo Naga Comanay szeki eleiben czitalnom ... hogy az el mult napokba(n) Rút illetlen, es mod nelkult valo oczmany szőkal szidalmazőt Raduly passara azert azt mondom hogy megh hallyon Erette [Szád. — [a]F]. *1681:* Mivel Vasarhelyi felesege mind az Predikatorok s mind penig egyeb külső még nagy rendek ellenis otsmany nyelveskedesevel gyalazasaval, sokat incommodalt Tetzet hogy meg paltzaztassek erette, az Ura penig eliminaltassek kőzzülünk [SzJk 153]. *1683:* te diffa(ma)ltal engemet, es ocsmany szitkokkal illettel [Dés; Jk]. *1715:* Miklos Deak Kata Huszti Mihally ur(am) elle(n) bestelen, ocsmanj szokkal élt nyelveskedet [Kv; TJk XV/1. 141]. *1877:* Consistoriumunk megfontolván, hogy Kaló Gergely kezde Kozma Ilonát gyalázó, ocsmány szókkal illetni ... vádlottat az 1 frt 40 kr asztalpénz megtérítésére, ezen kivül 1 frt büntetásre ítéli az ekkla pénztára számára [M.bikal K; RAk 337].

5. szemérmetlen, parázna; neruşinat; schamlos. *1637:* monda balogh Giörgjneis, oczman Kurua talam ugia(n) megh igiztek most bar szenes uizet Czinaltas neki [Mv; MvLt 291. 117b]. *1745:* Illjen actiom vagyon az I. ellen, hogy ő eleitől fogván rút otsmány parázna életben lélegzett, egy néhány rendbéli szolgáloinak hasokat meg nevelte [Torda; TJkT II. 39]. *1815:* Térjj meg azért már valahára, 's hadd el az eddig valo korhely, Részeges, Bujja, ócsmán, Fertelmes Diszno Életedet, 's meny bé Wásárhelyré Iskolában 's tanoly jol, s viseld ottán szépen magadot [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev. fiához].

6. kb. barátságtalan, ronda; urît, neprietenos; unwirtlich/freundlich. *1614:* Ez az Nikápoly szinte az Duna-parton vagyon Az városa vagyon egy igen rút gödörben ocsmány helyen | die 17 Maji jutottunk Kerklizába Ettől az várostól fogva Konstantinápolyig semmi tisztességes, emlékezetre méltó úton, városon nem jártunk, hanem csak igen rút, ocsmány erdőn, köves utakon mentünk [BTN[2] 67, 69]. *1747:* A Diósra rugo vrak Lábján fellyül lévő otsmány meredek oldal [Nagyida K; Told. 27].

7. veszedelmes, periculos; gefährlich. *1653:* Maga a Vidombáki első felesége is szekerestől dőlt volt bé a nagy ocsmány árokba, annyira, hogy dagasztó-tekenőbe vitték onnat haza [ETA I, 152 NSz]. *1665:* az viz miat igen oczmany veszet ut vagyon most [Mája MT; BálLt 50].

8. csúnya, nehezen olvasható (írás); (scris) urît; unschön, schwerlesbar (Schrift). *1895:* Az írás ocsmány. Nem tudok másképpen. Ha esetleg szedés alá kerül, kérem, engedje meg, hogy a korrigálást én végezzem el [PLev. 175 Petelei István Gyulai Pálhoz]. *1896:* Bocsánatot kérek ezért a sok zaklatásért s az én ocsmány betűimért, amiknél már nem tudok jobbat vetni [i.h. 176 ua. ua-hoz].

II. *fn* gyalázatos ember; nemernic, ticălos; schmählicher Mensch. *1678:* Az apjoknak gondviseletlensége miatt egyetmása veszett el az anyjának s kit Isten is tud, hogy én ruháztam, abból az jószágbúl nem ruházkodott; mért hányja,

hogy eddig mennyi jövedelme volt annak az jószágnak; az én lelkem ismeretire támasztja az ocsmány az miben lehetett, segítettem, de azt mondják, hogy igen kártyás az ocsmány [TML VIII, 108 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

ocsmányít becsmérel, gyaláz; a ocărî/defăima; schmähen. *1745:* Szabó Ferenc a feleségét szidja s ocsmányítja vala ilyen szóval: „ilyen, amolyan a lelked, sohasem voltál igaz tökéletes jámbor asszony" [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 165 Semény Györgyné Máthéfi Kata (27) vall.]. *1753:* Ezen szokra fel indula Popa Nyikula rutul kezdé Avramot otsmanyitani gyilkosnak szidni [Abrudfva AF; Ks 27].

ocsmánykodás 1. gyalázkodás; ocară; Schmähung. *1640:* Gagyi Jánostul én is hallottam azt az ocsmánykodásokat, azt az sok beszédet [Mv; MvLt 291. 233 átírásban]. *1744:* félven sok ótsmánkodásától, az Asszóny Tisztartót sem kaphat [Szászsztjakab SzD; Told. 11/81].

2. paráználkodás; destrăbălare; Hurerei, Buhlerei. *1700:* a' Sz: Szék lát és talál elégséges okokat arra, hogy Szodorai Clárát nyilvá(n)valo paraznának pronunciallya Az asszony(na)k Barla Dienessel éttzaka egy agyba(n) valo fekvését és ocsmánkodasokat [SzJk 329].

ocsmánykodik 1. gyalázkodik, szitkozódik; a ocărî/înjura; schmähen, schimpfen. *1585:* Lakatos Gergelj vallia, ezt halla(m) Nag Casparnetol, Ighen Nagy keserwsegembe(n) el Akarok vala Menny a' tanach eleibe hogy zasz emberre Ne tegiek, Palastos Istwant mert az Annia keritheo volt panazlot Igys hogy Zabo Istwa(n) az zolgayat az eo kapuyok Ala kwlte ochmankodnj [Kv; TJk IV/1. 418]. *1749:* Atyafiak lévén kgltek mit otsmánkodik veszekedik kgltek [Tarcsafva U; Pf].

2. utálatoskodik, utálatosan viselkedik; a se purta urît; sich ekelhaft benehmen. *1637:* monda Balogh Giörgjneis hogi utalatos kurua ne oczmanikodgjal s mind el ragadozo (!) az aztalrol az Tanierokat [Mv; MvLt 291. 117b].

3. fertelmeskedik; a se purta scîrbos; Unzucht treiben. *1772:* Jol mondá kend hogy Takáts Mihály Férfiakkal szokot ocsmánykodni [Dés; DLt 321. 81a]. *1805:* tsakhamar fel serkenvén otsmánkodni kezdett a Juhval [KLev. 9].

ocsmánykodtat utálatos munkát végeztet; a pune să execute munci scîrboase; ekelhafte Arbeit durchführen lassen. *1717:* aztis hallottam az Aszszonjtol eő kgtől hogj négj forinton vette[a], és hogj csak az hoszszából a mig ki vájták is sokatt ocsmánykodtatott vélle [Koronka MT; Mk Ugron lev. 1717–1738 László Jánosné Debenki Sophia (30) jb vall. — [a]Varró Jánost].

ocsmányság 1. mocsok, szenny; murdărie, spurcăciune; Schmutz. *1597:* Borbely Adamne Suliok Anna wallia. Az leankawal otben az toromba bezelgettem monda hogy wgy bant welle hogy azt tútta hogi az belys ky ieő, egy ingetis vetette wolna az kemencze mege chiak hogi ne lassak az ochmansagot [Kv; TJk VI/1. 101]. *1598:* Rettegj Mihali ... vallia ... Jstwan deak Az Anniais es huga Azon keppen kertek hogi engedelmes legien az kutnak keoz voltabol Mikor megh nem engette volna monda Jstwa(n) deak, hogi mind en magam es zolgam bele rutolkodom es minden ochimansagot bele hordatok [Kv; TJk VI/1. 222]. *1743:* Tapasztalunk illjen alkalmatlanságotis, hogy némélljek Hazánk lakósi közüll éppen szokásban vették, hogy a' szemetet, gazt, Moslékot és akár mellj otsmányságot házok elejében az Uttzára szoktanak sepreni, 's ki hánni masok bántásokra [Torockó; TLev. 10/1]. *1823–1830:* Bezzeg nem így vagyon Csehországban, mert ott minden merő ocsmányság, büdösség, csinotlanok magok a csehek, még a köztük lakó németek is [FogE 182].

2. becstelen/ocsmány beszéd; vorbă obscenă; abscheuliche/schändliche Rede. *1590:* az Mathias felesege ezt az Mathiast nem tiztelte hanem az az vrat azzonj ember leuen kuruanak, kigonak bekanak es minden ochjmansaggal zitta [Kv; TJk V/1. 43 Gabriel Herczegh vall.]. *1774:* hallottam egykor hogy Jánosi Márton Fűlőp Demeterrel egyben veszet vólna, és hánytak vólna egy másnak szemekre tolvajságokot sok egyébb ocsmányságokot is hánytak egy más szemire [Szentdemeter U; LLt Vall. 51].

3. gyalázat, borzalom; ruşine, groază; Schmach, Greuel. *1724:* én azért szóktem édes Uram, mert Pekri anyira el gyötrött, h. majd meg is ölt, a véle való közössülés miatt ihol a jelét is meg mutatom, és hogy magam is meg tudhassam, hogy hazugság ne légyen dolga ... a' Leány fel emelvén felső ingét, otsmányság vólt nézni a vért rajta [Mezőbergenye MT; BK. Dienes András (53) hites assz. vall.].

ocsmányul gyalázatos módon; într-un mod oribil; abscheulich(erweise). *1850:* öreg özvegy Balogh Mozesnő panaszolya, hogy ifiabb Fazakas Keresztes Mihály igen otsmányul le gazolta [Zabola Hsz; HSzjP].

ocsú gabona szemetes alja; codină, ciuruială; Afterkorn. *1587:* attak kezwnkben vetni valo buzat Cub 13 Ennek az alia miert hogy gazos vala leott Cub. 7 Maradott Nyolcz dizno Swldeo dezmaban ... Az felliwl megh neuezett het keobeol ůchůt hattuk ezeknek az tartasara [Kv; Szám. 3/XXXII. 3, 7]. *1594:* Restal az varban ochiw cub. 9. Az Maior hazban Restal ochjw cub. 5 [Somlyó Sz; UC 78/7. 4]. *1597:* Veottem az Varas zamara valo Tiúkoknak vchiút egj negiedet ... d. 20 [Kv; Szám. 7/XII. 7 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1600:* Ebben az buzaban attam el penzen Cub: 39 ... Az teobbit az ház szwksegére megh eórlettettem. Az Uczuja az my leott azt megh nem myrtwk | Ez buzanak exitussat ky vewen az Introitusbol ... Marad Inuentariumban mind ochustol gazostol Cub 12 M. 6 [Kv; i.h. 9/XII. 60, 107 Ígyártó Simon isp. m. kezével]. *1658:* Per Integr(um) Annum, az Kulcsar szam adasa szerint Erogalt Tollas Majorsagra, Ucsut, es Rosta allyat Cub. Sax. N. 19//2 [Borberek AF; WassLt Perc. 35]. *1674:* Ucsu igen alá valo Cub Sax nrō 2//1 [Radnót KK; UtI]. *1681:* Buza allya (: Ócsú :) abrak(na)k valo Cub. 6 [Vh; VhU 514]. *1717:* A' Rideg Sertéseket árpával kel taplalgattnom mert egyéb nincsen, egy asztagnak uczuja csak ánnyi mint ha nem is volna ennyi Diszno(na)k [Méhes TA; ApLt 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. *1721:* felettéb sokat erogalt Török buzát, Zabot, malomport, korpát es uczut az Szarnyas majorságra es sertésekre [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1]. *1804:* (A búzának) az Elejét masadját és utsuját ki kell választani [Borosbenedek AF; SLev.]. — L. még UF I, 333; WIN I, 371.

Szk: *~ tartani való. 1821:* Haszon vehetetlen utsu tartani valo[a] [Koronka MT; Told. — [a]Hordó] ✱ *~t tartó. 1854:* egy ucsut tarto Hordo [Sárd KK; WassLt].

ocsúdik magához tér; a se dezmetici; zu sich kommen. *1815:* több idei szenvedésiből közbámulatra, ucsudni kezdve, örvendezni engede képzelődésem [ÚjfE 15].

ocsúgabona alja-gabona; codină, ciuruială; Hinterkorn. *1563:* 1563 esztendőben jó száraz nyár lőn és száraz ősz; búzának és ócsu gabonának bővsége nagy lőn, úgy hogy a búzának a szépinek öregköble járt huszonkét pénzen az elegyesebb pedig hat köböl egy forinton [ETA I, 20 BS].

ocsútartó ocsúnak való (edény); (vas) care servește la păstrarea codinei; (Gefäß) für Afterkorn. **Szk:** ~ *átalag. 1679:* vagyo(n) ezen házban, Oczu tarto Atalagh nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 113] ✱ ~ *edény. 1757:* egy utsu tarto edény [Nagyercse MT; Told. 18] ✱ ~ *hordó. 1816:* Egy utsu tarto rosz Hordo [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] ✱ ~ *kád. 1852:* Van a' Görgényi[a] csürnél egy nagy ucsutarto kád [Born. F. VIIIb Br. Bornemisza cs. lelt. — [a]MT] ✱ ~ *szuszék. 1736:* Utsu tarto rosz szúszék [A.idecs MT; CU].

oda 1. arra a helyre (abba a helységbe/épületbe/helyiségbe); acolo (în localitatea/clădirea/incăperea aceea); dorthin (in den Ort/in das Gebäude/in den Raum). *1550:* My the N lewelenek Engedwyn mykippen tartoztonk engednye az napon oda Damosra[a] gywlenk [MNy XXIV, 289. — [a]K]. *1567:* vagion egy eztendeye annak hogy ezek vtan jarok hogy ha kezembe kerithetem ǫketh, e nyarba is reayok mentem vola oda sofalwara [Nagysajó BN; BesztLt 74 Horwath Lwkach Sayoj tyzt tarto lev.]. *1600:* Az melj kis kopaz Arua leant Puleker Vram eo kglme oda az Jspotalyba kwldeott annak veottem egy zokmant d. 45 [Kv; Szám. 9/XIII. 8 Damakos Máté isp. m. kezével]. *1687:* Fogarasban lako Nemzetes Retsei Boer Sig(mon)d Uram ... külde mi nekünk az mi kgls Ur(un)k eő Naga Valato paraczalattyat hogy menenk el Fogaras földire Hurez nevű falujaban es oda a' kiket mi ellőnkben elő hinanak, azokat erős hitel meg esketnenk [Fog.; Szád.]. *1723:* onnatt a kamaráb(a) menvèn mely is zár alat vólt de az eő kglme paranczolattyábol odais be rontänk [Hodák MT; VGy. Prekup Gligore (34) jb vall.]. *1752:* ada fel kél menne(m) s attanis keletik Dominale forumat ültetnem [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1761:* (A mobiliák) Baro Josika Antal Urfi kostelljabol vitettek altal ada [Branyicska H; JHb XXXV/45. 16]. *1799/1816:* azon őszön ugyan azon kertben lévő Sarjut Együt etettük ... s oda a Marhákot bé tsaptuk [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Nagy Sandor letzfalwi mostan Besenyőn lako (28) paraszt vall.]. *1823–1830:* mondom néki, hogy én az ispotály-templomba megyek. Azt mondja, ő is oda [FogE 90].

Szk: ~ *(a)hol. 1573:* Zabo Jstvan, Boldis Pal, Es Zabo peter Egy Arant valliak lattak hogi ... fely Erkezet oda hwl Eok voltak [Kv; TJk III/3. 78]. *1592:* Nimeti orbanne, Anna azzoni vallia mikor le vagdaltak volna Ceklast, ez Mihali ereossen kereccik vala be oda ahul fekzik vala Ceklas [Kv; TJk V/1. 211]. *1793:* Az Czigány Natsáktak parantsolatya szerént az Ráduj Házából viszsza költözött oda az hun annak előtteis lakott volt [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.] ✱ ~ *ahonnét. 1602:* Kulchyar Mathyas borat be nem hozhattya, hanem akit el hozotis aztis vigye vizza oda ahonnet zeoleyet myweltette [Kv; TanJk I/1. 423]. *1654:* masnap az falu ki mene oda az honnat el vittik az lovat [M.újfalu K; Ks 42. C. 42] ✱ ~ *ahová. 1568:* Johannes Kalmar fassus est ... Johannes brassai sic loquebatur Enis el megyek oda a howa te [Kv; TJk III/1. 219]. *1588:* mw el mennenk oda ahowa minket hjnak [Vécke U; BálLt 81]. *1788:* (A gabonának) egy részét majd Házakb(a), más részit Pintzéb(e), más részét ismét oda a' hova lehet kár-vallással elszuszokolnunk kelletik [Kercesora H; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

2. vmire (rá); pe ceva; auf etw., darauf. *1625:* az lechek Igen el rodhattak volt, es sok vy lechet kellet Oda fel szegeznj [Kv; Szám. 16/XXX. 35]. *1849:* már el lankadt volt Cseh Ur onnan ki hurtzolták a favágora oda le ültették egy tőkére ott ismét ütték verték szurták [Héjasfva NK; CsZ. Héjjasfalvi Antal (56) vall.].

3. ott (azon a helyen/vidéken); acolo (în acel loc, în regiunea aceea); dort (an jenem Ort, in jener Gegend). *1570:* Az legenyekbe Mennek be az hazba, Es Mondanak hogy az kowachne Jgen Syr oda ellenekbe [Kv; TJk III/2. 18]. *1662:* Debreczen felől is jöttenek embereim, de azok is semmit affélét oda nem hallottak [TML II, 348 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1705:* ennek előtte sok üdővel ki bucsuzván a' Tarsaságbol, es el mentek a Banyaban az olta oda idejet tőltue(n) ne(m) szolgalta Pesti Györgj Uramat legitimé Ceh Törvenye szerént [Kv; ACJk 61]. *1763:* hallam hogy adais erösen meg adosadat Baroti Uram [Kóród KK; Ks CII. 19 Szarka József tt lev.]. *1820:* Minapába Dregán János mint hogy jo félbe lenni láttzatt mondám ked Komám Uram pálinkára volt monda Oda biz én Mert meg busultam magam [Aranyosrákos TA; JHb 48 Szekeres Judit, Rosos Moses felesége (33) vall.]. *1849:* en más bajba foglalatoskodván oda meg jelenni nem tudtom [Héjasfva NK; CsZ. Héjasfalvi Krisán György (50) vall.].

Szk: ~ *bebíró/birodalmas* ott birtokló. *1643:* Gyárfás Ferencz és Thamás uram, mint az eggyik oda birodalmas külső ember [Egerpatak Hsz; HSzjP]. *1785:* A' Jobbágy Familia Jobbágy Jussan soha sem a' Szarkadi Praediumban, sem annak határán nem birt az èn értemre s másoktol sem hallattam hogy oda bé birok lettek volna [Pusztaegres (TA) környe.; BLt 12 Mik Silip (50) jb vall.] ✱ ~ *nincs birodalma* ott nincs birtoklási joga. *1592:* az my hatarunk orozhegy hatar altal ket vetes ellen valo kapukon Jóttetek oda es Jótók, azert semmy hatarossagtok Byrodalmatok oda Nynczyen [UszT II] ✱ ~ *szánt. 1598:* hogj az ethedi eörekseget valaztotta vala oda is zantott uala egj eztendeobe, hogj az battia megh hala, ugj zjnek megh [i. h. II/2. D. 97] ✱ ~ *szánt-vet. 1602:* Az Semjeneknek eleik szinte ugj birt az Betlenfalwj hatarban Semjien Janos migh ot lakęc oda zantott wetett az Betlenfalui hatarban onnan érdeolt [i.h. 16/75 Fr. Fanczali de Zombatfalwa (60) ns vall.].

4. *ide* ~ imide-amoda; încoace şi încolo; hin und her. *1670:* ugyan maga nyelve vallása Rákóczi Ferencznek egy barátunk előtt, calvinisták luttereket nem akarják magok közé venni Már most úgy halljuk, ki ide s ki oda hordozóskodik és szaladni készülnek [TML V, 150–1 Keczer Menyhárt Teleki Mihályhoz].

5. arrafelé, arra a vidékre; pe acolo, (cam) în locul acela; da hinwärts, in jene Gegend. *1668:* Feleségem noha nem igen vala kedve az háromszéki úthoz, de az most érkezett levélhez képest maga is oda jovallaná inkább az utazást, mint Kolozsvár felé [TML IV, 315 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1769:* ö Nga is alkalmatosságot kűdvén utánnam, hogj közelebb vala, oda kifordulék [Ne; Told. 5a].

Szk: ~ *kijjebb. 1678:* Az én hivatalomra azok a hadak, gróf Tököly uram, az végbelieken kívül, erre felé nem jöttek; mert hiszen ha én közikben akartam volna menni, oda kiljebb is elmehettem volna [TML VIII, 91 Teleki Mihály Thököly Imréhez].

6. ahhoz az említett helyhez; de acolo, de la locul amintit; zu dem erwähnten Ort. *1565:* tekynche meg ketek azt hogy ke. Enghemeth keeth Eztendeygh kergettetek En kedyh Ne(m) mezze woltam oda wyffalwban [Kv; BesztLt 5 Konth Janos a lekenceiekhez]. *1574:* Molnar Demeter Azt vallia hogi mykor Meg vagta ferench az germek kezet Eo Nem latta Mint leot Mert hattal allot oda [Kv; TJk III/3. 338]. *1584:* Magiar Andras vallia, Mikor meg vere Seres Balint az Tamast, keozel oda sem volt ez Zengeo B(ene)dek [Kv; TJk IV/1. 377]. *1653:* A csauzzal azért sietséggel indulánk oda, a hol hagytuk vala őket — mert egy mérföldnyire vala oda[a] csak a mint itéltük [ETA I, 131 NSz. — [a]A címszónak ez az előfordulása tartozik ide]. *1676:* Vagyon már Kegyelmednek tudtára, az oda közel való hadaknak elméjeket mint megvesztegették [TML VII, 317 a fej. Teleki Mihályhoz].

7. addig a helyig, odáig; pînă acolo, pînă la locul respectiv; bis dort/zu jener Stelle. *1606:* Tudo(m) azt hogy akkor en chjeplek uala az magam chwriben oda halla(m) az Ryadozast [Vágás U; UszT 20/189 Georgj Deak Jakab vall.].

8. vkihez; la cineva; zu jm. *1583:* Zengeo Miklós, Nadassy Keleme(n), Jacob Stheynec valliak el Indulank oda Leorinczheóz [Kv; TJk IV/1. 181]. *1585:* Anna Czementes Ianosne zolgaloia vallia Oda hozza Mene Az Inashoz Balassy Gergelne [Kv; i.h. 423]. *1592:* (A megkaszált rét) szenaiaba(n) ell vittek, kit az J. hazabwl valo akaratbwl kazaltak es vittek el, oda eo hozzá [UszT]. *1599:* Ferencz mo(n)da ier mennieo(n)k Kis Thamasnit, mondek e(n) megyek, hane(m) egy pecheniet swtetek, gyer oda hozzam [UszT 15/197].

9. vki személyéhez/ügyéhez; faţă de cineva/de cauza cuiva; zu js Person/Angelegenheit. *1619:* Nagyságodnak ebbe három igen nagy difficultása vagyon. Első: ettől a Portától való fenyegető félelem; másik: az keresztyén császártól való félelem s az oda való obligatiója [BTN[2] 214]. *1710 k.:* Daczó János is titkon Béldista volt, de sem oda, sem a fejedelemhez nem volt igaz, mindenik helyt hazudott [BÖn. 704].

10. vkivel; cu cineva; mit jm. *1586:* Vuch Tamas vallia, chak az kialtasra Menek ky es lata(m) hogy megh fogak, de az zen vczaj dologal egy oraba(n) vala vgya(n) hizem hogy tars volt oda, dardaia vala [Kv; TJk IV/1. 564]. *1629:* Zenczi Mihalj felesege uthan ver[a] volt oda az eochyemhez Zochi Andrashoz [Kv; TJk VII/3. 59. — [a]Értsd: vér, azaz vérrokon].

11. vkire; pe cineva; auf jn. *1629:* Asszonyom nem monta igyenesen hogy Bakos Jstvan dolga leot volna, hane(m) monta hogy oda gyanakodik az eo hazahoz reaja, gyanuwal monta, miuel hogy oda volt az res egyebue nem volt s magunk is ugyan oda gyanakodtunk mondotta, hogy oda Bakos Istuanekhoz vagyon az hazokhoz az gyanusagh az Zab lopas dolgabol [Kv; TJk VII/3. 22–3]. *1632:* minde(n) gianosago(m) az eòkreim el ueszesse felöl Körtòueli faj Jstuanekra uagio(n), mert hogi ne gianakodna(m) mikor eò maga Kerotòuelifai Jstua(n) elómbe(n) jót s azt mondotta hogi miert mondtad ast edes Assonio(m) hog ókreitek el ueszesse felöl az en fiamra gianakodol, oda bar ne gianakodgial mert az en fia(m) el ne(m) lopta [Mv; MvLt 290. 89b].

12. *átv* vhová, vki(k) számára/javára; pentru cineva, în beneficiul cuiva; für jn/zu seinen/ihren Gunsten. *1599:* miuel patronj prędecessores few Maiorsagokat Alparethon tartottak az dezmaya azoknak az feoldeknek oda Jart, Mostis az Regi conuetudot obserualua(n) oda Iar az dezmaja [Dés; Eszt—Mk].

Szk: ~ *szolgál. 1607:* az marthonokis oda zolgaltak az en vdeombe [Uzon Hsz; BLt]. *1609:* Aztis tudom hogi Geörczeön Andrasnakis az Attia mindeltig oda az Jankoknak szolgala [Maksa Hsz; HSzjP Martinus Faber ns vall.]. *1614:* Feye keöteött ... Tot Janos Damokos Antaltol veott buzat 8 fl. arrat meddigh megh adgya oda szolgal [Karcfva Cs; BethU 477]. *1632:* az szegjeni Azzoniom nem akara hadni hogy oda szolgalion, megh tallala feöle az vratt eo Nagatt Miko Ferenczett: hogy imar Kayczia Mihali nem akaya (!) szolgalni ha nèm Beldi vramhoz ütte magatt, s oda szolgal [Kozmás Cs; BLt 3 Ladislaus Nagy prouisor Nicolai Miko (70) vall.]. *1680:* Közönségesen tudgjuk hogj Barla Péternek az jobb attya oda szolgált az hámorra [Jenőfva Cs; CsVh 78] ✱ ~ *szolgáló. 1731:* itt az Maros Szent Királlyi[a] határon tudom hogy Nehai Üdvezült Idősbb Bánffi Sigmond és Pál Urak eö kmek engedelméböl az Keresztesi ház tartott Csonakott csak azért hogy az Keresztes házbeli Udvari nép vagy Cseléd és az oda szolgálo Jobbágyok járhassanak rajta [Told. 2. — [a]AF]. *1769:* tudgjuk hogj Oprisáék miolta Oláh országból ki Szarmaztak mindenkor oda a' Tisza részre Szolgálo Jobbágyok voltanak [Bunyila H; Szer.].

13. *átv* valahová, vkihez, vmely hivatalos szervhez; de ceva/cineva, de un organ oficial; irgendwohin, zu jm/irgendeiner amtlichen Behörde. *1661:* noha külsőképpen az töröknek lészünk alája vetettek, és adózással s egyéb külső cselekedetünkkel oda is engedelmességet kell mutatnunk, de szívünk mindenkor őfelségénél lészen [KemIr. 345]. *1665:* mi ab antiquo Erdélyhez tartoztunk s oda adóztunk (hanem Székelyhidban ő felsége praesidiuma lévén, az akkori fejedelem parancsolatjára az ő nagyságának számára tartozandó adónknak egy részét oda szolgáltattuk) [TML III, 385 Teleki Mihály a székelyhídiakhoz]. *1666/1701:* Mivel eö kgek mosta(n) incorporáltatnak az Colosvári realis nemes emberek közzé, hogy kötelességek odais ne legye(n) az lehetetlen [KvLt I/188 ogy-i végzés].

Szk: ~ *hallgat* engedelmességgel tartozik vhová/vkihez. *1658:* Szöc uraimék zászlója alá rendelők az eötvös kalandos uraimékat s oda hallgattak [Mv; SzO VI, 217]. *1759:* a' Tisztartonak pénzre lévén szüksége elment ... az Atyánkhoz, és onnat Latz Juvonhoz, bé vitte őket magával Szebenbe, és ottan Néhai Retsei Sámuel Uram édes Attyának Zálogban vetette háromszáz Forintakb(a) s azt mondá ... ihol már mán tul Rétsei Uramhoz tartsátok magotakat, oda halgassatok, mig valaki beneteket kivált a' kinek jussa vagyon hozzátok [Girbó AF; JHb].

14. vki/vmely közösség kezébe/tulajdonába; în posesiunea cuiva/unei colectivităţi; in die Hand js/den Besitz irgendeiner Gemeinschaft. **Szk:** ~ *adjudikáltatik* vki kezébe/tulajdonába ítéltetik. *1727/1751:* a' Hargita Havassa ... az A(ctoro)ké volt, és mostis oda adjudicáltatott [CartTr II. XXX. 5b határmegállapító ítéletlevél] ✱ ~ *bír* kezében/tulajdonában tart. *1574:* Arnyk Benedek Komlodon Lakozo horwat kozma Wra(m) Jobbagya ezt valla en wdömbe oda Erkedhez byrtak az kyt mostan wyolan en[a] Jartak [Erked K; LLt Fasc. 29. — [a]Elírás *el* helyett]. *1579:* ǫrǫkseghet Sylwaszy Balas wethy zalogba az mykhazy Horwat Boldysarne eleby wranak harmyncz ket ffba es oda Byrtak ennyhan eztendeigh mykhazara [Dés; DLt 205]. *1596:* Pal Ferenchtól az Szoúatan lako vęn emberteól hallotta mo(n)dotta egyebek kerdesere hogy Eó nekj vagio(n) 75. eztendeye, de azúltatúl fogúa, oda az Georgifj Matéh hazahoz birtak azt az eórekseget [UszT 12/123 Blasius Kacho de Sofalúa (40)

pp vall.]. *1607:* En az menye idöt emlitek, attol fogua tudom hogy oda birtak az vdvarhazhoz [BálLt 60].

15. *átv* arra; la ceva/aceea; auf etw., darauf. *1605:* ez leuel viveő szegi(n) Jobagi(om)nak veottek el huniad(on) valamy buzaiokat Jm Jrta(m) az harmincziadosnakis feleolle Kgldet kere(m) Kgld munkalodgiek oda szeginyekel es az mibe(n) lehet Kgld segitsen nekik, mert ... mind ehel halnak megh szeginiek [Torockósztgyörgy TA; WassLt Lad. Torozkay St. Ebenihez]. *1637:* azt monda ez az Szekely Istua(n) neki, hogy mi nelkül voltak szükös edes Katam hiszem nalad alot gjószům, s oda költeőtted penzemet, a hova akartad [Mv; MvLt 291. 107a]. *1833:* nékünk Tordai Sütőnékül azis a' fatumunk, hogy mü konnyü kenyeret szoktunk sütni Mü azt a' kőnnyü kenyeret ha fontolyuk, soha ki nem kapjuk a' mit belé sütünk, kár is volna, hogy oda kéntelenittessünk, hogy a' kenyérnek nehézségere igyekezőleg a' Tordai Szép és jo kenyérnek ... betsét 's jo emlékezetét meg homályosittsuk [Torda; TLt Praes. ir. 1534]. *1847:* Végre kiterjesztette bujtogatását oda is, hogy az úrbéri szolgálatot a szokott módon ne tegyék [VKp 296]. *1862:* a T. Papok igyekezzenek oda müvelődni, hogy a' már körözött krajtzáros évi engedelmezés minden lélektöl léphessen életbe [Gyalu K; RAk 68 esp. kl].

Szk: ~ *megy ki a dolog. 1823–1830:* utoljára oda ment ki a dolog, hogy egy ma is élő Nagy István nevü vasárus Magyarországrol hozott réztáblát[a] | utoljára pedig oda ment ki a dolog, hogy megbékéltünk[b] [FogE 121–2, 212. — [a]Egy dob készítéséhez. [b]Az író, a doktor és az úrfi].

16. *átv* odáig; pînă acolo; bis dorthin. *1775 k.:* A most élő Logáéknak Nagy Attyok, ha Opra nevet viseltis, de hogy e' lett volna az a' ki 1629-be Zálogba adatott, nem hihetni, mostani Falusiak memoríaja oda nem is mehet fel [DobLev. II/461. 1b–2a].

17. *köze van/nincs* ~ **a.** köze van/nincs ahhoz a dologhoz/ügyhöz; a avea/a nu avea de a face cu ceva; mit etw. zu tun haben/nicht zu tun haben. *1586:* Fazakas Boldisar es Ianos wallia My kezesek leonk az leanyert, az ket directorok eleibe Menenk, es vgy ereztek el az leant, Akit Igyarto Georgy varos kepebe megh fogtatot volt Kerdem azert Zeoch Martont hogy honnat Indultatot erre holot eo Nekj oda semmy keozy Ne(m) volna, es azt monda, hogy Igyarto Georgy Akarattiabol vagyon [Kv; TJk IV/1. 586]. — **b.** joga van/nincs ahhoz az örökséghez; a avea/a nu avea drept la moştenirea respectivă; zu jener Erbschaft Recht/kein Recht haben. *1568:* Martha Rta Emerici toth fassa e(st) kerdek akor az fogoth vraim, Balog Jmrehnet, ha valamy kozy volna oda[a] [Kv; TJk III/1. 177. — [a]Az örökséghez]. *1636:* Orsolia Aszzoni in paratis az negiuen forintot, tallerul le tiue, es az Attiafya Merten Sturm fel uiue, az Attiafya Teglas Anna kepeben, Es igy immár Annának oda semmi keozi nintsen [Kv; RDL I. 109].

18. állítmányként; ca predicat; als Satzaussage. **a.** távol van, nem tartózkodik itt; a fi plecat; fern/nicht anwesend sein. *1670:* Akarám, Uram, ha valami bizonyos hírrel kedveskedhetném Kigyelmednek, de a sok vadászat miatt még eddig nem sok dolognak meheténk végére, mivel a vezér is oda a császárral [TML V, 405 Rozsnyai Dávid Teleki Mihályhoz Drinápolyból]. — **b.** elveszett, odavan; a nu mai exista; verlorengegangen, dahinsein. *1625:* Orban Janos rea kwlduen szanamra, mind fejzemet keőtelemet el uetete. az feizet boratsagoson megh adak mostis oda az kötelem [UszT 181b Benedek Ferencz F. Bodoghazonfalui vall.]. *1666:* Vagyon feleségemnek is praetensiója, ilyen: Kamuthi Farkas egynehány ízben kért volt pénzt tőle, kötötte jószágát: már az pénz is oda, az jószág is oda [TML III, 606 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. — **c.** elesett, az ellenség kezére került; a căzut, a încăput pe mîna inamicului; gefallen, in die Hände des Feindes gelangt. *1652:* Szulimán török császár Budába szálla[a] ... Isabella királyné aszszonyt ... minden vitézlő népével öszve Budából kiküldé Oda Buda! [ETA I, 14 BS. — [a]1541-ben]. *1662:* Oda Jenő, mégis a kóborlásban gyönyörködik a nép [SKr 454]. *1674:* Jenő s Várad oda [TML VI, 585 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. — **d.** tönkrement, odavan; a fi distrus; zugrunde gegangen. *1663:* Oda az tetszin szoknya, elrágták az egerek [TML II, 443 Teleki Mihály Bornemisza Susannához].

odaad 1. átad/nyújt vmit vkinek; a preda/înmîna cuiva ceva; jm etw. übergeben/reichen. *1573:* Keore Iacob azt vallia hogy Kĕre Margit Lakatos Balintne megh Nitatatta az vrawal lakatos Balintal az ladat es oda atta az leweleket egi Rwhaba keottwe Ratony Janosnak [Kv; TJk III/3. 90]. *1598:* Zabo Miklos ... vallja az leany en teollem keoldeott egy kezkeneott Zabo Georgynek oda Attam nekj az Annya eleott es io kedwel vewe minth matkajatol [Kv; TJk V/1. 236]. *1639:* Eő monda hoccza ide az Jedzest en oda atta(m) s eő iratta megh [Kiskerék AF; JHb XXVI. 16]. *1690:* Docèeallya Szaczvaj Laszlo Féjér Petér ellen hogj Zabolan az szokadalomban el kerte az pistolljat, oda advan, hogj nezelljé megh mondotta, hogj töltve vagjon [Zabola Hsz; HSzjP]. *1700:* (A supplicatioban) csak a' vagyon benne hogy kerte a bardott az J az Atül; de nincsen az hogy oda adta a' bardott [Dés; Jk 303b]. *1722:* az ő kglme Felesege hozzája menvén kérte tőlle a korsojat hogj igjek, az szolgalois oda adá [Göc SzD; WassLt Marosán Gergely (60) zs vall.]. *1780:* Láttam Puskát a' Groffnál; kèrte pap János, de nem adta oda ő Nagysága [Buza SzD; LLt Csáky-per 113. L. 20].

2. vmilyen munka elvégzése céljából átad vkinek vmit; a da cuiva ceva la făcut/la reparat; zwecks Verrichtung irgendeiner Arbeit etw. übergeben. *1570:* Cristina Kadar Jmrehne hithy zerent vallya, hogy Egy Nap Mentenek volt eok ketthen Belger peternewel Zeoch Gĕrgh hazahoz valamy hythwan gereznayert melliet Annak eleotte varga ferenchne adot volt foldoz(n)y oda [Kv; TJk III/2. 158]. *1632:* én hoztam vala eccer egy ingnek való gyolcsot Szőcs Mihálynak, s ugyan én adám oda Berkeszinének, s ő csinálta meg, de én nem tudom, fizetett-e meg érette avagy nem [Mv; MvLt 290. 79–80 átírásban]. *1829:* Kertsedi Fogarasi György panasza Csöröge Szabo Janos Festő ellen — melyben szemelyesen a Magistrátus elöttt meg jelenvén panaszolja: hogy közelebröl csöröge Szabo Janos(na)k mint Festőnek valami czondra posztoját festés véget oda adván tölle Czinkustis kapott [Torda; TVLt 260].

3. állatot (gondozásra) vki kezére bíz; a da/lăsa un animal în grija cuiva; Tier (zur Pflege) js Hand anvertrauen. *1550:* harmadewy wys oda atta volt ökreet az Cyllara monostorj[a] embernek örizny [MNy XXIV, 360 Andreas Balas de damos[b] jb vall. — [a-b]K].

4. vkit kezére ad vkinek; a da pe cineva pe mîna cuiva; jn den Händen js überliefern. *1660:* (Szejdi pasa) Megkegyelmezvén[a] ada oda az hóhérok kezekben, az hol az emberek fejeket megnyúzták [Kv; KvE 180 LJ. — [a]A város küldöttségének].

5. rendelkezésére bocsát vkinek vmit; a pune ceva la dispoziţia cuiva; jm etw. zur Verfügung stellen. *1593:* vgian

Ezen ouar szorosaban vallo padimenttomoszasra kelletett szajatt maga(m) szuksigjre Hozott köuett oda Adnom [Kv; Szám. 5/XXIV. 6]. *1595:* adatanak velem Acz Ianosnak, hogy az Cziga kötelet oda atta, és az mellet valamj Aczbelj mü kellet meg czjnalta, és Acz Mester hellyeben forgolodat vgy mint f 1 d 50 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 242 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1710:* A fejedelemasszony csakhamar megíratván a grátiát, egy étekfogónak nagy ajándékokat ígírvén és a fejedelem lovászparipái közül négyet adván oda útjának continuálására, elküldé Betlenben [CsH 122]. *1772:* Jakab János adgja oda a Kabaláját hogy két véka Buzát le hozzanak vetni igen sietve [Héderfája KK; Pf].

6. odaajándékoz; a dărui/a face cadou (ceva cuiva); ver/hinschenken. *1602:* Catharina Rlcta Michaelis Keomywes fassa est eggy Ladaya volt Sala Jstuannenak az èn pinczemben az pinczebeol eggy varrott Eówet Arany fonalast is fekete barsonyost hoza fel, azt az Leankanak ky nallam lakott, oda vété és ada néky [Kv; TJk VI/1. 181]. *1633:* mikor egiöt kaptak volt Abrugiual Zabo Jacabnet az padlason but ki Abrugi az haz hiara es ugi remenkedett nekik hogy butasak el es takarjak be szenaual s araniat ad nekik, s az mentejetis oda atta volna [Mv; MvLt 290. 123a]. *1697:* Asztis tudom hogy Pater Kaszoni Sigmond uramot igen szerette Peter Deakné Sajtotis füstöltetett vala számára, oda is adta volt [Kotormány Cs; CsJk 5 György Albert (30) pp vall.]. *1755:* oda kellet adni vagy inde vagy unde, mert ha valamivel meg kinált valakit s el nem vette, az az ajándékon veszet oda [Ilyefva Hsz; HSzjP Franciscus Zajzon (50) vall.]. *1789:* Bundát kettőtis adtunk, à Mente most nints modiban à helyett vagy(na)k a Bundák, az édes Annya mentéjitis oda adtuk [Ne; DobLev. III/658. 5b].

Sz. *1818:* a' ki nékie hat napat kaszál, a' vagy egy napp szánt, annak ada adja a' Menyországbéli jussát [M.fráta K; KLev.].

7. birtokába/tulajdonába ad/bocsát vkinek vmit; a da cuiva ceva renunţînd la dreptul de proprietate; etw. in js Besitz/Eigentum geben. *1570:* Leorincz deak[a] hogy Az mely zeolet Hozzw Lwkach ely cherelt Lombon Nem volt Myth egebet neky fyzetny, hane(m) az zeolet attha oda, De az koris megh Monta Eotthues adoryannak hogy Ěrekbe Nem Aggya, hane(m) Ideowel vagy Eomaga vagy germeky megh valthatyak [Kv; TJk III/2. 193. — [a]Vallja]. *1600:* Tudom aztis hogy Imreh Isthwa(n) rezegh koraba(n) igerte wolt Chiki Thamasnak mas eöreksigert es p(ro) f. 10. Az vta(n) megh iózanodw(an) ne(m) akarta oda adni [UszT 15/136 Radics Janosne Annos Betlenfalui (48) vall.]. *1614:* En Reczey Jonasko az mely eszusteós kardom nekem iutot az szegeni Atyamreöl (!) aztis oda adna(m) [Récse F; Szád.]. *1631:* az iozágon az melliet Colomban Keresztesek adanak Kelemen Janos ura(m)nak, uagion egy Czwr, ket haz[a] ezeketis oda adak az ioszaggal egietembe(n), de kyseö feoldeket nem adának [Szentgyörgy Cs; IB. — [a]Folyt. a fels.]. *1634:* Az kis leanyanak eo kegmeknek hagyok negy borius Tehenet, à legh iouaban, ha akkor borju leszen alattajs, adgiák oda [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.]. *1707/1786:* Etzken András Uram gyermekeinek oda adá Sinkelé mindennémü acquisitumát valamellyeket ennekelőtte keresett [Albis Hsz; BLev.]. *1726:* Vagjon a Szászok Ősvenyenel circ. 12 vekas[a] az mellyet ugj adott volt oda néhai Albert György hogj mikor vetes leszen benne mindenkor tiz pénz szallyon ki a zallogjából [Gogánváralja KK; BálLt 86. — [a]Föld]. *1781:* a néhai ur az Aszszanyal együt nekem mint Bírájá(na)k meg porontsolván hogy a Hegedűs Daniel meg lött sertéséhez hasanlo 3 süldö közül amelyik tetzik meg mutattván Daninak agygyan oda [Berekeresztúr MT; BetLt Georg. Csegzi (45) jb vall.] | Hát az láttaé a Tanu hogy az Exponens az Utrizatus házától valaha tsak egy kalántis magához el vitt volna a miket a Leányával oda adatt? [T; Bosla vk].

8. kölcsön ad, kölcsönöz; a împrumuta, a da cu împrumut; leihen, borgen. *1583:* Ha ualamellyikunk az piaczon barmot venne, es az arrat ualami keppen megh nem adhatna, Az masikunk ne allion aruiaban bozzusagbol hanem inkab kegiessegre uigie magat es tartozzek neky anny penzt adni keolczion De az is ugy adgia neki oda az penzt, hogy mihelt azt az barmot a' veueo fel meg uagia tartozzek mingiarast ugian azon tablan meg fizetni [Kv; MészCLev.].

9. odakölcsönöz vmit; a împrumuta cuiva ceva; hinleihen/borgen. *1594:* Banfy Boldisar hogy leaniat hazasita, 4 On talat attam oda keteit (!) altal lukadot hogy el olwaztottak, Czinaltattam ithon wionan meg d 54 [Kv; Szám. 6/VIII. 30b Caspar Semel sp kezével]. *1735:* az executorral járó Hollomezei Nemes Ember, az ... Kővárvidéki embertöl, az pipáját kérte hogj adja oda néki dohányozni, mellyre azon ember aszt mondotta hogy nem adgya melly pipa felett ök szobol öszve kapván Az hollomezei Nemes ember aszt mondotta: de bizony oda adgja, ama (!) pedig, de bizony nem adom az hollomezei Nemes ember, aszt mondotta de bizony ide adod Huncz futt [Gáncs/Csicsógyörgyfva SzD; TKl Pintye Petre (22) jb vall.]. *1750/1778:* el kéré töllem a Lo szekeremet, hogy egy kisség adjam oda [Ilencfva MT; DLev. 6]. *1762:* A pénz kivétele elött (: ha igaz hogy pénszt tanáltak :) valo estve kétcer jött hozzám Lupsor Vonuly fia Juon hogy adjam oda a pénz keresö furut [Gyeke K; Ks 4. VII/12 Ano cons. Bogdány Juon zs vall.].

10. bérbe ad; a închiria, a da cu chirie; vermieten. *1772:* Értetteé bizanyason a Tanu ... eo Excllja Malma felöl, hogy taxara Esztendőnként 50 forintokért akar kinek ada adtak volna kenálkodtanak vélle? Mi volt akkor oka hogy óly kevés Taxáért ada adták volna? [Kük.; JHb LXVII/2. 371 vk].

11. meg/kifizet; a plăti (cuiva ceva); bezahlen. *1552:* az Bezterchey wraym, az mely zaz hathwan drabantnak walo fyzetessely nekwnk tartoztanak wolna, egy hora, aznak, az masfel zaz foryntyat vgian Bezterchen oda attak az howa my hattwk [Szentiván SzD; BesztLt 30]. *1582:* az porozlo atta wolt oda az két lora az harom lora walo fizetest [Kv; Szám. 3/V. 10 Léderer Mihály sp kezével]. *1633:* Mikor penig Marháink mjnd az Hauasan s mjnd az Erdòn ... jart, az felsö socziektöl kouettwk az hauas es Erdó vamjatjs oda attuk [WassLt Zagran[a] lako Percz Jeremja (53) vall. — [a]BN]. *1692:* Mi határosok levén az Hidegkutiakkal, tudgyuk bizonyoson hogj azon ... nagj Erdöbe(n) ... az Királyhalmi possessor engedelmiböl hajtottak sertéseket mindenkor, a Gostina pénsztis oda adták [Kucsuláta F; Ks 67. 46. 21]. *1807 k.:* Szekelly Mihally Uramat aluva talaltam s az ő Klme reszitis oda adtam az Menyinek mind az husz Forintat hogy ha fel Serkenne adgya oda, az utan látagatasara ismet le mentem egy reszint hogy meg tudgyam hogy a kezib(e) ment e a penz, s kerdem, azt monda jol tudom Ferentz otsem mert ide adta Sara a Menyem [Sinfva TA; Borb. II].

Szk: *adósságban ~. 1570:* Zabo Andras ... vallya, hogy ... hallotta azt hogy Zekel peter azt Montha Zabo vinchenek, Jm az zalonnakat oda adom kegnek az adossagba [Kv; TJk III/2. 16].

12. visszaad/enged; a da înapoi; zurückgeben/lassen. *1573:* Fassio testium St(ep)hani Adam Contra Thoma(m) Zeoch Mond oztan Zeoch Tamas No oda adom De ky Neh ad hyremnel kwl vgi adia oda, Ez Minapiban mykor be haytotta volna[a] [Kv; TJk III/3. 306b. — [a]Zeoch Tamas a perelt barmokat]. *1618:* (A falut) hatta es engette vsq(ue) bene placitüm bizonios okokertt ideigh my kezünknel gonduiselesnek ökaertt, illien Conditiokal es moddal. Hogy valamikor mj kezunktul vgj mint chiak ídeíghlen leueö gonduiseleöktul az houa eö Nga es maradeka paranczolliak kezünkbol mindgiarast ki boczattiuk es oda adgiuk [Kv; Törzs]. *1683/1751:* egy kurva Leányt tartek el szőkék, mégis ha utánna küld, gyolts felső inget, kék Selymes gyólts ingét, viseltt szoknyáját aztis adgyák oda [Süketfva MT; DobLev. I/95]. *1701:* (A) két jobbágyot én bizony jó szivel vissza bocsátom s ki adom, ha el akarnak menni, ha penig akarattyok nélkül adom oda, tudgya kgd mely hajlandó az a josság az el szökésre [Ks 96 gr. Mikes Mihály Gyerőfi Borbálához]. *1797:* a' Groffné Aszszony eö Nga emberei mind tsak Imreh Daniel mellett sompordalnak vala hogy adná oda a Marhájokot, de Imreh Daniel nem hogy oda adta hanem egy Puska lévén kezibe mind tsak fenyegetődzessel élt hogy keresztül lövi [Mk II. 8/260 hh Oltszemi[a] Olosz András (36) vall. — [a]Hsz].

Szk: *zálogot ~. 1786:* vadnak olly Szegeny állapatban hellyhesztetett emberek hogy némelly Esztendòkben el marad nállak az Vass Dézma az kinek modgya nincsen az meg adasba azt meg zálagallyak s mind addig Zalagjat oda nem adgyuk, miglen az nalla heverö restancia Dezma vasat bé nem fizeti [Torockó; TLev. 4/13. 24].

13. (pénzért) elad; a vinde (pe bani); (für Geld) verkaufen. *1591:* Eotues Thamasne Catús Azzoni vallia Hallottam mastol hogi ez Mihali feo orr volna Egikor egi kest mikor 16 penzen kere teollem mondek neki, oda ado(m) de megh ne lopi [Kv; TJk V/1. 137]. *1659:* csak az városi háza vagyon, azt, ha Kegyelmed megveszi, oda adja az öcsém [TML I, 328 Árva Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1718:* A' Török Lo egészszen executor (!) mindent kénalok vélle olcson is oda adnok, de senkinek ne(m) kel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1737:* a Venditor akárkinekis, ha 60 forintokonn meg-vészi, adja oda [Dés; Jk 236b]. *1773:* Szamosújvárt elad egy ember két juhot, melyek alatt volt két szép bárány, tiz forinton. Midőn el akarná hajtani a juhokat, érkezik egy örmény s azt kérdi, hogy nem adná-e el a bárányokat. Amaz mondja, hogy ő eladja, ha ád neki 12 forintot érettek. Az örmény elsö szóval ígér tízet, amaz oda is adja [RettE 296].

Szk: *hitelben ~. 1806:* a' kik a' Vidékböl a' piatzra el adni Szalonnájokot bé hordgyák olly bóvséggel vadnak Keddenként, hogy házrol házra járnak, szalonnájokkal kínálkodnak hitelbe is jo szivvel oda adgyák [UszLt ComGub. 1753u] ✱ *vmennyiben ~. 1656:* egi szurke meczetlen lovat ... ada oda kilenczed fel forintban [Backamadaras MT; Ks 15. XLVI. 7] ✱ *vmennyiért ~. 1730:* A hizlalo Serteseket most már tiz forintert is oda adnám ha valaki meg adná ertek [Noszoly SzD; ApLt 4 So János deák Apor Péternéhez].

14. *zálogba ~* zálogba vet; a zălogi/amaneta (un obiect); verpfänden. *1656:* ezwst marhat kelletet zalagba oda adni es azt ă zalagot Eöt száz forintal ualtotta ki annak utanna [Kv; CartTr II. 901].

15. át/odaenged (vkinek vmit); a ceda/preda (cuiva ceva); (etw. jm) überlassen. *1596:* en tóllem Sebesi Miklos el veúe az louat, azt monda hogy gondgjat viselj eö, en ne(m) tusakodam velle erette. oda ada(m) [UszT 11/45]. *1619:* Az mikor giwlekezni kezdenek az latrok, Repafaluan az en Vómnek tegze kez ya volt kezdik teolle kerni hogy oda nem atta agion vertek ot [Torda; TJkT I. 114]. *1621:* megh ertüe(n) Gubernator V eö Naga paranczolattiat valami Ajandokba(n) valo Ezwst Mwvëk feleöl valakinel valami talatatik olj az mi zwkseges megh maradasunkra, Biro vramnak es Tanaczanak oda adni tartozzanak [Kv; TanJk II/1. 334–5]. *1755:* Midőn László Pétert el akartam fogattatni hozzám jött à Felesége azon kérvén, hogy minek előtte Déván raboskodgyék (!) a Férje, inkáb ... oda adgya két őkrét, tsak ne raboskodgyon a Férje Déván [Bulzest H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1843:* (Varga Katalin) a templom előtt a népet biztatá s tanítá, hogy az erdőket, melyekben nincs épületre való fa, szabadon vágják, és fejszijeket a gornyikoknak oda ne adják [VKp 97].

16. (várat/területet) felad, ellenség hatalma alá enged; a preda inamicului (o cetate/un teritoriu); (Burg/Territorium) aufgeben, dem Feind überlassen. *1658:* Az mit az török kíván, írva küldte ide az nemességnek, ötszázezer tallért mindjárt megadja az ország másik, hogy negyvenezer arany legyen az adó; harmadik az, hogy Karánsebest, Lugast mindjárt odaadja [TML I, 276–7 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. *1662:* hogy a végházak közül csak legkisebbet is odaadni akarnának, azt hinni nem kellene [SKr 489]. *1676:* portára német követ ment és olyan szók is lettenek volna, az Tiszáig odaadják az töröknek [TML VII, 200 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

17. feleségül hozzáad; a da o fată după cineva, a-i da cujva de soție pe cineva; ein Mädchen an jn verheiraten. *1587:* az Mirche vajdáné unokáját, Ivan logofet leányát Vlad vajdának szerzették volna örömest törekedtünk benne és arra is vittük Ivan logofetet hogy oda is adja leányat [Gyf; Veress,Doc. III, 98 Báthory Zsigmond Petru-Voda Şchiopulhoz]. *1705:* ma az úr egy Szentkirályi nevű szolgájának, ugyanitt az udvarban lévő Gombás nevű leányt megkéretvén Haller György és Lázár György uramék által, és én lévén a kiadó fél, odaadák, és ugyanakkor az esketés is meglőn [WIN I, 392]. *1710 k.:* nem tudom, mi az ördög vitte Teleki fülébe, hogy Pernyeszíné által vettem én a leány megegyezését; nosza villámlani, csattogni: miért nem kellett legelébb ötöle kérni, jó szívvel odaadta volna [BÖn. 753]. *1776:* Gróf Kornis Ferentzné ... meg bánta vólt, hogy két hétig terminust tett Groff Lázárnak, és aztot izente tőlem tsak jőjen ki, mert míngyárt oda adgya Kornis Annát [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.].

18. *műre ~* inasnak beszegődtet; a da un copil la meserie; als Lehrling dingen. *1629:* en attam oda az műre az iffiaczikat en tanittattam [Kv; TJk VII/3. 110].

19. (hitet) elhagy/felad; a părăsi (religia); (Religion) verlassen. *1773:* az unitárius püspök, Ág István s a papok A confessiójokat odaadták [RettE 302].

20. *~ja magát* jb-ként földesúri hatalom alá helyezi magát; a se lega iobag; als Leibeigener sich unter gutsherrliche Herrschaft stellen. *1632:* (Kayczia Mihal) Beldi Kellement ugy zolgalta mint egik iobagia, esmet oda ada magat [BLt 3 Petrus Marton de Kozmas[a] (60) pp vall. — [a]Cs].

odaadás 1. átadás; predare; Übergabe. *1667:* Gondoltam ugyan, hogy nehézségére van Nagyságodnak az lónak odaadása, de hogy ily nagy nehézségét szenvedjem Nagyságodnak ... nem hittem volna ... ha vétek van benne, nekem ab-

ban vagyon vétkem, hogy jovallottam odaadását [TML IV, 116 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

2. (kéz-)odanyújtás; întinsul (mîinii); (Hand) Hinreichen. *1710 k.:* a sok ember között való szemérme a leánynak úgy reszkettette a kezét[a], hogy amint ekkor a jobb kezem odaadása miatt a bal kezemben kelletett a nádpálcámat fogni, amely is elég rövid volt, arra a nádpálca tetejére kellett eresztenem a kezét [BÖn. 752. — [a]A püspöknek].

3. rendelkezésre bocsátás; punere la dispoziţie; Zurverfügungstellung. *1594:* Amy nezy Az Algiuk, tarazkok, es ahoz valoknak el vontatasat, mely tereh visselesben ha az zwksegh hozna, kewantatnęk Ne tala(m) Az Zaz vraim lowaiknak Barmainak oda Adasa, az eo kgmek kichinded zabadsagok ellen [Kv; TanJk I/1. 237].

4. (vár)feladás; predare (a unei cetăţi); (Burg)Übergabe. *1657:* Kezdé olvasni és tolmácsoltatni az conditiókat, melyek közül vala egyik: Jenőnek odaadása[a] [KemÖn. 181. — [a]Folyt. a fels.].

odaadat 1. átadat; a face/dispune să fie dat cuiva; übergeben lassen. *1667:* Szilágyinak abban bizony nincsen semmi vétke, méltatlanul szenvedi Nagyságod nehézségét, mivel bizony nem akarja vala odaadatni[a] [TML IV, 116 Teleki Mihály Bornemisza Annához. — [a]A lovat].

2. kölcsönadat; a dispune să fie dat cu împrumut; verleihen lassen. *1656:* Petki uram kéreti az gyalmot, de bizony itt Sz.-Miklóson vagyon, nem Panitban, mert ha Panitban volna, csak egy czédulájára is oda adatnám ő kegyelmének az micsodás hitván gyalmom vagyon, innet is oda adatom ő kegyelmének [TML I, 11 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

3. kifizettet; a dispune să se dea/plătească; auszahlen lassen. *1675:* Már Barkóczi uram is be jött Máramarosban. Én jovallanám Nagyságodnak, az pénzt ne adhatná oda neki az terminusig; ott az itélő mester előtt adnák meg neki [TML VII, 127 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

odaadatott vki számára átadatott; care a fost cedat cuiva; jm übergeben. *1700:* Gyula Fejérváratt azt az Reformata Oo Scholát, mellj az Várban benn az Apaffi és Bethlen Sámuel Vramék házok, és az Catholicus Atjafiak(na)k nem régen az Diplomában oda adatott Templom között vagyon ő Kglmek az Catholica Religion lévők el foglalni, és magok számára meg akarják építtetni [Törzs].

odaadhat 1. átadhat/nyújthat; a putea preda; übergeben/reichen können. *1697:* szentt Peter napian el uittek az Sajtot az Klastromhoz, de akkor sem vólt mogyok benne hogj oda adhassák [Kotormány Cs; CsJk 2].

2. vki kezére adhat; a putea ceda cuiva; jm überlassen können. *1700:* (Az iskolát) ő Kglmek az Catholica Religion lévők el foglalni, és magok számára meg akarják építtetni azt az Szándékokat ő Kglmek tegyék le, mert ha csak erővel el nem vészik, edgy általljáb(an) oda nem adhattják[a] [Törzs. — [a]A reformátusok. — A szöveg elejét l. *odaadatott* al.].

3. (földet) használatba adhat; a putea da în folosinţă (un teren); (Feld) in Benutzung geben können. **Szk:** *dézmájára ~. 1664/1687 k.:* Hogy ha ezen földet ... à vérek nem vetnék szántanák az hites égy ház fiak másnakis oda adhassák dézmájára hogy az Templom kárt ne vallyon [Kibéd MT; MMatr. 200].

4. eladhat; a putea vinde/da; verkaufen können. *1737:* ha 60, forintokat ád valaki azonn Házért, oda adhattya Kóváts István ő kglme [Dés; Jk 237a].

5. feleségül hozzáadhat; a putea da o fată după cineva; jm zur Frau geben können. *1772:* Sombori János uram testvérhúgát tartja, azért én is azt gondolám, hogy ha őkegyelme elvehette unitaria testvér húgát, én is odaadhatom, kedve lévén leányomnak is hozzá [RettE 279].

odaadódik ki/megfizetődik; a fi plătit/dat; ausgezahlt werden. *1807 k.:* ő Klme beszéllette nékem, hogy tíz Forintal ados volta (!) Székelly Mihálly Uramnak ... a Menye Szekelly Mártonné kezibe adta, az után tsak ketelkedvén magáb(an) hogy az Őrőgnek oda adodaté vagy sem le ment maga Szekélly Mihally Uramhoz [Sinfva TA; Borb. II Fülep Mihálly (49) ns vall.].

odaadott 1. átadott/nyújtott; care a fost dat/predat cuiva; übergeben/reicht. *1760:* Ugyan most vettem észre, hogy a minapiban a feleségemnek odaadott két aranyat nem találjuk sohult is [RettE 110].

2. rendelkezésére bocsátott; care a fost pus la dispoziţia cuiva; zur Verfügung gestellt. *1736:* Az Actrix haladatlanul tselekedvén Borsai Vaszillyal, maga dolgara ingyen oda adott szekérét arestalni akarta [Torda; TJkT I. 109].

3. megfizetett; care a fost plătit/achitat; bezahlt. *1668:* A törvénynek igazsága is azt mutatja: ha valakinek marháját valaki megveszi, annál inkább, mikor más⟨t⟩ vet el róla, avagy az marhát el kell venni, megadván az árát, avagy odaadott Szent Miklós pénzét amittálja [Kv; KvE 205 LJ].

odaajándékoz 1. ajándékban odaad; a dărui/a face cadou (ceva cuiva); hin/verschenken. *1592:* Barat peter vramtol weóttem egi feyer zwnieget, Melliet az Katonaj Mihali vram leania Menyegzeyekor Aiandekoztunk oda tezen az arra f 7 d 0 [Kv; Szám. 5/XIV. 70 Eppel Péter sp kezével]. *1672:* én bizony soha nem tudom, mihez alkalmaztassa magát szegény Baló uram az szekerek előtt való marhák felől, ha odaajándékozza-e, nem-e [TML VI, 251–2 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1823–1830:* A bibliotéka felállítására nézve a mi hannoverai bibliotékánknak sok könyveit odaajándékoztuk [FogE 234].

2. kb. (munkát) ingyen végeztet; a oferi drept cadou (munca efectuată într-o anumită perioadă); (Arbeit) unentgeltlich verrichten lassen. *1710 k.:* Eljöve a gyűlés. Első propositio lőn a citadellához való dolgosok rendelése mondám: Igenis, amint eddig, in defalcationem quanti pro tot vel tot mensibus monda a gubernátor: De az két első holnapot jobb csak odaajándékozni [BÖn. 925–6].

odaakad odakerül, ott marad; a ajunge într-acolo (întîmplător); hingeraten, dort bleiben. *1695:* Tudok egy űnő tinot kek szőrűt idegen marhát hogy itt vagyon Fenesi Mihalynal, az mely az Tőkőly jarasakor akatt oda [Kökös Hsz; MvRKLev.].

odaalá 1. ott alant/lent; acolo jos; dort unten. *1570:* ha hwl oda alah Az Zamos Mentebe Talal Malom helt es hyrre Tezy eo kegnek Megh kely neky Engedny [Kv; TanJk V/3. 16b]. *1598:* Az Thorday wram dolgat amy nezy Biro vram erche megh az valaztot vraimtol kik oda ala woltanak az Giewlesben mibe forgot legien [Kv; i.h. I/1. 309]. *1634:* Monda Agoston Janos, Jay megh halok, kire monda az

Attya, am haly megh, mert veztegh ulheczy vala oda ala szölö uegin ne koslatnal minde(n)nut [Mv; MvLt 291. 30b]. *1637:* Monta aztis Szabo Pal hogj le tekertek oda ala az kertereöl az lakatot [Mv; i.h. 120a]. *1638 k.:* vagio(n) egi leania aszszoni ember oda ala lakik mas haznal [Km; GyU 30]. *1773:* Midőn a havas tetőre felmentek, köd volt s nem láthattak egyfelé is. Kérdezte őfelsége, vajon oda alá vagyon-é köd [RettE 299].

Szk: ~ *való* lenti. *1587:* Byro vram kert volt az fenessy byrotol az oda ala valo keet Seowenyeheoz Tamaztnak valo fatth 20 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 11 Zabo György isp. m. kezével].

2. lent délen, délebbre fekvő helységben/vidéken; în sud, într-o localitate/provincie mai sudică; in unten/südlich liegendem Ort/Gegend. *1630:* arra viseljen gondot az vezér, hogy ha ismét fel kell ülniek, oda alá Rácországban, Boszniában és több helyeken szabad legényeket jó puskásokat fogadjon tízezret [BTN[2] 427]. *1659:* Péter is, a Christophné szolgája, oda alá volt most Lippa felé [TML I, 316 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz Nagyváradról]. *1690:* az én szegény hugom jó darab üdőktől fogva fekszik oda alá Aranyon[a] [TML VIII, 504 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz Betlensztmiklósról (KK). — [a]H]. *1731:* Kovats Maria Aszszony özvegy koráb(an) meg betegedet vala egykor oda alá Szelistyén[a] [Mezőszengyel TA; Born. XXXIX. 16. — [a]H]. *1752:* Egy Dévaról aufugiált Béres itten retinealtatván, holmi Lopasokba ejtette oda ala magat [Ks 78. XIX. 24 gr. Haller János lev. Nsz-ből].

Szk: ~ *való* lent délen történő. *1672:* Jobb azert egy kevéssé tűrni s az törököt bosszúsággal nem illetni Azért az haszontalan oda alá való kapdosásnak hagyjanak békét [TML VI, 136 Teleki Mihály Pap Izraelhez Kővárból].

3. arra aláfelé; acolo în jos; dorthin nach unten. *1585:* Keozegheó Jstwan vallia ... Dauid Janos es Kutos Marton megh rakak esmegh Zekereket[a], de en vgy Adam Akor fell hogy az Templum eleybe vigiek oda Ala [Kv; TJk IV/1. 458. — [a]Kővel]. *1595:* Teyet kültünk szepen forolúa oda ala az Ispútalyba(n) [Kv; Szám. 6/XVIIa. 213 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1638:* En az en fiam utan megjek vala ki az mezeöre oda ala az sziget fele [Mv; MvLt 291. 149b]. *1681:* az Szűretre hinak oda álá mind az egész Atyafiak [Körtvélyfája MT; BálLt 1].

odaalább 1. ott lentebb; mai în jos; dort weiter unten. *1638:* Puszta haz hely Nagi Matiase ki oda alab lakik [Szászfenes K; GyU 35]. *1638 k.:* Puszta haz hely Fazakas Meniharte, de oda alab veott hazat es ott lakik [Km; GyU 30].

2. a szöveg lentebbi részében; mai jos; im Text weiter unten. *1640:* Az Kis Galacziak ... semmi adoual nem tartoznak Az külsö falukon penigh különben vagyon mind oda alab specificaltatik [UF I, 687]. *1662:* honnan lehetne annak a nevezetes főhelynek s derekas erősségnek romlása s veszedelme ! mint oda alább erről elég siralmast érthetünk [SKr 297].

odaalatt ott lent; acolo jos; dort unten. *1593:* Mikorra fel hoza az leany az bortth kezembe(n) ada az zomokott meg tekintem az bortt latam hogy kewes kerdem ha megh vagione, s monda hogy megh vagion cziák hogy az zomokban nem teczik mert Jgen zeles oda alat [UszT].

odaáldozhat arra feláldozhat; a putea sacrifica pe cineva pentru ceva; für etw. aufopfern können. *1710 k.:* Anno 1674-béli gyűlés alatt való dolgokat már megirtam és még akkor megjövendöltem. Ezt a tüzet pedig akkor jól szította Bánffi Dienesné is, és szerették volna az akkori participes conjurationis, ha annak az asszonynak, mintegy pro satisfactoria expiatione odaáldozhatják Béldit [BÖn. 676].

odaáll 1. arra a helyre áll; a sta în acel loc; sich hinstellen. *1592:* hogi be hajtak egy lyukat nytanak az kosaron es oda alla az Zaz Jakab fia [HSzj *kosár* al.].

2. odaszegődik; a se angaja la cineva; sich verdingen. *1765:* azon Béres tsak ă katonaság előtt állott oda[a], mert eddig soha nem szolgált [Szépkenyerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 47. — [a]Borsai Sándor szb-hoz].

3. vkihez/vki mellé odacsatlakozik; a trece de partea cuiva; sich jm anschließen. *1653:* 1603-k esztendőre kelve tavaszszal Székely Móses esmét feljöve tatárral, törökkel. Bektes bassa vala a törökök előtt, és sokan melléje állának a székelyekben is, s mind a városokat magához hódoltatá Szebenen és Fogarason kivül. Háromszék sem álla oda melléje, de a nemesség inkább mind oda álla [ETA I, 78 NSz]. *1662:* Apafi uram részéről, mihent Haller és Bethlen János uramék oda állottak, mindjárt felküldtek. Itt benn is bizony valóban erősödnek, mert minden rendek mellé állottak [TML II, 244 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1704:* Ma szólíták meg Toroczkai István uramat notára ... Azután Pekri uramat is, de az felesége supplicatiót adván bé az országnak, minthogy még egészen nem bizonyos, ha odaállot-é Rákóczi uramhoz vagy nem, mostanról differálák [WIN I, 67].

4. *átv* vkik közé beáll; a se alătura ...; unter irgendwelche sich einstellen. *1704:* Száva uram feladván Fehérvárat, maga is odaállott a kurucok közé [WIN I, 81]. *1716:* Pap Szávul Hadak vagy valami erőszakosok kőzzi nem igyekezik állani, s nem is áll ha penig oda állana hatalmasok kőzzi az fen meg irt poenat negyven 40 Forintokat meg véhesse [Zápróc SzD; WH].

odaállat odaállít; a pune/prezenta; hinstellen. *1568:* bochassa Kmed Ide keoz herre walahoa Tórűynre az dolgot my kezesegúnkre oda allatyúk a zaúatost [Galac BN; BesztLt 51].

odaállattatik odaállíttatik; a fi ridicat/construit; hingestellt werden. *1662:* (A váradi várban) a kődmenes épület is a kőfalon belől semmi haszonnal odaállattatván, a kasamáta erős földtöltéssel ugyan megújíttatott és jól megcsináltatott vala [SKr 600].

odaállít odahelyez; a pune undeva; hinsetzen. *1669:* Az porkoláb dolgábul az egyik helyében tehet mást, de az másik helyében kit az tanácsurak tetszéséből állított oda urunk, az helyében ő nagysága tehet [TML IV, 617 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

odaállított az adott helyen munkába állított; care a fost trimis/pus la lucru; an die Arbeit gestellt. *1840:* akkoron oda állitott öt Kaszásim édgy Szekeretskénél több Sarjut édgybe nem gyűjthettem (!) [Dés; DLt 983].

odaállíttatik arra a helyre állíttatik; a fi pus în acel loc; an jene Stelle gestellt werden. *1662:* (Szeben ostromakor) a benn valók Szebenből kiütvén, az ott levő gyalogokat és szegény paraszt szászokat is, kik akkorban a gyalogok szá-

mok kiteljesítésére, a lövőszerszámok emelgetésére nagy szerencsétlenségekkel odaállíttatni tanáltattak volna, mind levágván, a lövőszerszámoknak könnyebbjeit a városba benyerték és vitték [SKr 525].

odaáltal odaát; dincolo; drüben. *1602:* fodor marton hogi a war zolgalatiatol es egieb zolgalattol adotol ohassa magat wgi kezde oda altal a gerebeknj zolgalni [UszT 17/39 Sigmond mihaljne Ersebet Zent Abranj (50) vall.].

odaballag arra a helyre ballag; a se duce încet/agale întracolo; hinschlendern. *1633:* oda ballagek s megh riaztam az zekeret [Mv; MvLt 290. 115a].

odább l. odébb

odabe 1. ott benn (a házban); acolo înăuntru (în casă); dort drinnen. *1570:* Kathalin Adam Janos zolgaloya, Azt vallya Latta hogy az Zwrch (!) Takachne, Az Zabo Janos ablakan be keonyekleot volt, vgy zydia volt es azonba peoky volt eokett oda be [Kv; TJk III/2. 94]. *1572:* Kyral Mathe hity vtan vallia hogy smet beh ter az azzon az hazba Mond oda beh valakinek Hamar Meny ky Innet [Kv; TJk III/3. 1]. *1584:* Zentmiklossy Gergely vallia Immar oda be meg leót volt Aminek meg kellett lenny Es az Niergesne Mutattia vala a Bors Eorleo fath kyt raita el teortek volt [Kv; TJk IV/1. 295]. *1593:* Piroska Kadar peterne vallia az ablakon halgattni kezdek, halla(m) hogi valami zeorgetes vagion oda be [Kv; TJk V/1. 327]. *1633:* Zabó Jacabné es Giarmati Márton oda mentek volt az eő hazahoz megh az Aszonia reajok vetette az retezt, es azok odabe voltak [Mv; MvLt 290. 126b]. *1644:* En Ne(m) lattam hogj Haydu Marton verte volna az giermeket, hanem oda be hallam az hupogasat, ki Menek hat szinte(n) akkor hatta el az giermek vereset Haydu Marto(n) [Mv; i.h. 291. 431a]. *1764:* én oda bé hagytam Czérkesz Martzit [Parajd MT; DLev. 3/XXXIII. 9].

Szk: ~ *való* benti, a ház belsejében levő. *1582:* St(ep)hanus Bereczk fassus est Latam hog ez fel perest ky vonak ketten hayanal fogwa en az oda be valo kezdetben semmit Nem lattam [Kv; TJk IV/1. 14].

2. ott a település határán belül; acolo în interiorul hotarului aşezării; dort innerhalb der Grenze der Siedlung. *1599:* En külombe(n) nem tudom ki birta s minth birtak oda be az erdeót hane(m) az nyres mezeót túdo(m) hogy orozhegy birodalom; de az erdeyęt en ne(m) tudom minth birtak, merth en Juhual iarta(m) oda be nyarba [UszT 14/11 Joannes Andras de Farkaslaka (55) lib. vall.].

3. ott benn (vmely távoli vidéken/külső országban); acolo înăuntru (într-o regiune îndepărtată/într-o țară străină); dort drinnen (in einer entfernten Gegend/einem fremden Land). *1599:* En teobzer oda be ne(m) iarta(m) hane(m) czak ez eósze(n) [UszT 14/14 Benedictus Drabant de Fanczal (50) ppix vall.]. *1631:* aztis hallotta(m) mastul hogy megh hazasodot bizonioson oda be az Szekely gjörgj [Mv; MvLt 290. 58b]. *1671:* holmi Rabok ki váltására némely Eőrményektől maga kezességére kért volt fel bizonyos summa pénzt, mely pénzel egy Balogh György nevő embert hagyván odabe Tatárországban ki meg vévén eőket, ki is hozta már teőbb esztendejenel [Radnót KK; DLev. 3/XXXIA. 14]. *1688:* Oda be Havaselföldében 1688 Januariusban az ojeritert vettek el az vajda szamara az szám vevők az vra(m) ő kglme juhaj közzül őrög baranjos s gyapjos juhat nrö 2 [Bucsum F; MvRKLev.]. *1723:* en ide ki meg latom, mint vettethetek, el hiszem tü sem mulattyátok el oda bé [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez Méhesről (TA)]. *1747.* Ennékem kevés portiotskám lévén Nms Három Széken gyakorta fordúltom meg oda bé [BfN David Fogarasi alias Nagy (52) ns vall.]. *1771:* idősbb Eresztevényi István Uram a kurucz világnak a vége felé béis ment volt az Oláh országban s ugy hallottuk, hogy oda bé a szolgája egy éczaka ... meg ölte [Maksa Hsz; HSzjP Chatarina Antal Consors Nobilis Antony Kanyo (72) vall.].

4. ~ *a földben* benn a földben; înăuntru în pămînt; drinnen in der Erde. *1710 k.:* úgy kell a lábakat egyenesen a pogonok alá csinálni, minél erősebben lehet, úgy, hogy az olyan lábnak az alja még szélesebb legyen a kőfalnál, és mindkétfelől úgy scárpázódjék alája annyira, amint a kőfal mostani vastagsága odabé a földben [BÖn. 503–4].

5. belül; înăuntru; drinnen. *1582:* Jgiartho giörgi felesege az adgion fekszik walla es nagy eresen Jaygat wala monda Jay minttha az ebeg (!) ragnag (!) oda be a testemed (!) [Kv; TJk IV/1. 59d J. Linzinger al(ia)s Borbely vall.].

6. be (a házba); înăuntru (în casă); hinein (in das Haus). *1603:* Varadj Chizar Andras vallia Dobos Jakab all vala az Borbely Jmreh ablaka alat es kialtia vala oda be[a] [Kv; TJk IV/1. 707. — [a]Köv. a szöv.]. *1668:* énis fel kapám a Dobai puskáját, hogy bé leojjek oda bé [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 20].

7. oda (vmely távoli helyre/vmely idegen országba); într-acolo (într-o regiune îndepărtată/într-o țară străină); dorthin (an eine entfernte Stelle/in irgendein fremdes Land). *1677:* kezdék ők az követeket én hírem nélkül oda bé is küldeni urunkhoz, hogy az én interessentiám nélkül vehessenek választ [TML VII, 535 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz Kővárról]. *1704:* Ugyan ma a havasalföldi postától küldöttem leveleket odabé | A moldovai vajda is elküldötte az úrnak a Teleki uram levelét, kiben írja neki, hogy az úr tavaly béhajtotta volt marháit és ménesét odabé, az zűrzavarok mia [WIN I, 237, 283]. *1738:* ha szükségesnek fog mind azon által ítíltettni, lehet azon vállaszt innen oda bé dirigálni [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez].

odabecsültet vki számára felértékeltet, fel/megbecsültet; a dispune să fie estimat/evaluat pentru cineva; für jn abschätzen lassen. *1613/1640:* az Balogh Istva(n) leanjatol, Janosi Mihalynetol veuek megh azt az Eőrökseget Negy őkrőt 20 forintert bőczyvltetenek oda [Gyalakuta MT; LLt 71/7].

odabékéllik kb. békével teli szívvel odajárul; a merge/a se duce acolo cu inima împăcată; mit friedevollem Herzen hingehen. *1710 k.:* te is a te imádandó isteni jobb kezedet nyújtád énnékem odamenék, odaborulék és oda békéllém isteni szent kezedhez [BIm. 1005].

odabenn ott bent; acolo înăuntru; dort drinnen. *1662:* Az lengyelek a sáncok felső kapujánál menvén ostromnak, nagyon emberkedvén, a sánc kapuján felesen be is ütöttek vala. De végre a belső erő megsokasodván ellenek, visszanyomattanak, odabenn is szakasztatván közülök bennek kár is esett [SKr 329]. *1772:* annakutánna sokáig voltak oda ben mind a ketten [Dés; DLt 321. 79b Sam. Tot (26) ns vall.]. *1823:* míg én a külső szobában el szenderettem, — azalatt a gyermek oda benn meg lett [Várfva TA; JHb 48 Popa Máriska Dsoszán Simon felesége (19) vall.].

odabír (oda) bebír; a poseda terenuri din altă localitate; besitzen. *1572:* volt ... egy darab fold kyth Kerekes gyorgy az tob fogas melle zakazta az olta aztis oda byryak [Bedecs K; KP. Marta Mate jb vall.]. *1591:* halúa sem hallottam hogj Chakan Balas az Adorjan eóreksegeт penzen vette volna, hane(m) hogj Adorian Gergelj megh hala, Az felesege Chakan Balasni mene lakni vgj kezde Chakan Balas oda birni [UszT]. *1597:* (Az örökség) nem alienaltathatik igy el teöllem Verús herestól, vgjan megh kewano(m) az en hazamhoz, minth hogj oda birtak az eleóttis, es ahoz az hazhoz walo feóld [i.h. 12/9]. *1604:* Az neúezetes bűketket Abastfaluinak hallotta(m), mert oda birtak [i.h. 18/99 Georgius Becze de Janosfalua (32) pp vall.]. *1616:* holta vta(n) oda byrtak minde(n) eoreoksegytt minde(n) marhayatt Jozagatt fiaitt az Lazar Janos vra(m) vdvaraba vivek ala [Cssz; BálLt 61].

odabíró (oda) bebíró; care posedă terenuri din altă localitate; besitzend. *1721:* öszve gyülvén mind Felső Sz: Mihalyfalvi Uraimek, mind Also Singfalvi Uraimek tőb oda biro Possessor Uraimekkal edgyüt, mind két reszröl eo klmek mi nekünk az hatar(na)k terminussat mutagatták [Asz; Borb. II].

odabocsát 1. odaenged/ereszt; a lăsa să meargă întracolo; dorthin gehen lassen. *1599:* Ott wolta(m) az Wargha Pal hazanal, haza ieöwe az fia wires[a] agyal, zabliat ragada, s mo(n)da hogy Kis Thamas hazanal eset raita az a węr, mi megh kapwk s ne(m) bocsattuk oda [UszT 15/186 Stephanus Jakab vall. — [a]Javítva az eredetiben]. *1600:* Az zena feo dolgarol vgy zolottanak eo kgmek hogy valamegh az zena keon[a] lezen se az Menes Paztornak se egyebeknek barmott es menes lowakat ne legyen zabad oda bochyatany [Kv; TanJk I/1. 366. — [a]Olv.: künn] | az Bagjak[a] mind eltig megh tartottak azt az szena fűuet mind az keórniól ualo faluktol, semmi fele barmoth ne(m) bocziatottak oda [UszT 15/101. — [a]Bágy (U) lakosai]. *1618:* Kérezettem is Kamuti uramtól, hogy bocsásson az dívánba, hadd hozzam ide őkegyelméhez[a], hogy explorálja őkegyelme, ha arra való; oda sem bocsáta őkegyelme [BTN[2] 121. — [a]A tolmácsnak ajánlott embert]. *1625:* Benczeo Pal Kerek Too new heliben ki boczatuan marhayat, az meli oraban ki boczatotta volt marhaiat, azon oraba(n) harom eokrei es egi wneo tehene az otúalo gonoz fwúek volta miat megh holtanak ... az J. falu tutta az helinek gonoz voltat be kellet volna az megh Neüezet heliet kertelniek uagi szekes heliwnkeon hirdettek volna megh hogy ne boczatta volna oda az megh irt Jobbagiom marhait [UszT 47a]. *1710:* Mikor az Sarjut egyező akaratbol a Határ birák felfogják senki lovát, tehenit barmát oda bocsátani ne merészellyen mig meg szabadittya a határbiro [HSzj *határbíró* al.]

2. odaküld/meneszt; a trimite într-acolo (pe cineva); hinschicken. *1557:* Im bocyatam egy emboromert Illes barlat kegelmethez borgon vagion valamy jobagwnk kit Kegelmetek azt mongya hogy kegyelmeteke mj penygh azt mongwk hogy myenk azert Kegelmetek bocyassa oda emberet lassuk megh Teorwen zerint ha Kegelmeteket illete y [Apanagyfalu SzD; BesztLt 16 Blasius Mikó és Franciscus Apaffi Gregorius Timar beszt-i bíróhoz]. *1570:* im mostan oda bocháttam Eg' zolgamat Tamas deakot, keg:hez hog' k.gd Az zekereseket Jnditassa myngiarast, az kw hordasra [Szúv; i.h. 44 Petrus zentmyhalffalwy p(rae)fectus et provisor Arcis Nouę w(ar) lev.]. *1571:* Jm oda Bochyattham az Emberemet kdet kerem hog' kd zorgalmatosson zereztesse meg az dezkakat [Szúv; i.h. 3509 P. Zentmyhalffaluy Casp. Zewch beszt-i bíróhoz]. *1595:* Biro vramat eo kegmet kerik varosul, hogi Caspar deakot bochassa oda ammikor zwkseges lezen ott lennie [Kv; TanJk I/1. 253]. *1662:* (A vezér) mindjárt oltalomlevelet íratván a városra, egy agával vagy hatvan jancsárt is odabocsáttani parancsolt vala [SKr 658].

odabocsátandó odaküldendő; care urmează să fie trimis într-acolo; hinschickend. *1642:* Sigeti es Galaczi Uram hites tiztek leuen Doboka varmegieben ... az Vayda oda boczyatando Boeri előt referalhatnak[a] [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbíróhoz. — [a]A szóban forgó ügyben].

odabódorog odakószál, elbódorog; a hoinări; sich umhertreiben. *1779:* azután szőkött el, innen és jó darab ideig oda bódorgott [Km; KLev.].

odabogaraz odabódorog/kószál; a hoinări/vagabonda; hinschlendern. *1779:* (Vitéz Klára) egy Szilágyi nevű huncfut korhellyel elszökvén három hónapig odabogarazott [RettE 403].

odabolondoskodik szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktion: *~ja fejét* bolondul jobbágyságra köti fejét; a se lega iobag ca un tîmpit; sich dumm zur Leibeigenschaft verdingen. *1664:* mondotta neke(m) Szab⟨o⟩ Andras hogy eő oda bolondoskodta, kőtötte fejet, Jobbágysághra Béldi vramek(na)k eő kgmekk [Kovászna Hsz; BLt].

odaborít kb. felborulva odanyom; a strivi/zdrobi; hindrücken. *1657:* egy faluban csűrben készülvén asztalhoz, szinte asztalnál ülvén egy része leszakada, csak nem oda buríta; kit rossz omennek tartottam [KemÖn. 142].

odaboríttatik odanyomatik/szoríttatik; a fi împins la ceva; hingedrückt/preßt werden. *1662:* Az ellenségnek elöljárója közelítvén úgy a Marosnak szoríttatának, hogy nagy része a Marosba ugratván, odaboríttatnának | Barcsai Ákos Budai Zsigmond nevű máramarosi nemes emberrel együtt egy szekérbe, lábakon levő vasakkal felhányatván odaboríttattak, lakatoltattak vala [SKr 411, 651].

odaborul (oda) leborul; a cădea în genunchi, a se prosterna; niederfallen/sinken. *1710 k.:* te is a te imádandó isteni jobb kezedet nyújtád énnékem odamenék, odaborulék és oda békéllém isteni szent kezedhez [BIm. 1005].

odabujdosik 1. (hosszú időre) elbujdosik; a băjeni; (lange Zeit) herumschweifen. *1593:* Ach Miklos zilahi tanachbeli ember vallia: Mikor halala teortenek az Czeh Tamasne fianak, el budosek Kresteli Marton, es hat eztendeigh budosek oda [Kv; TJk V/1. 401]. *1634:* ez Azzony az Akosfalui malombeli molnarral el szőkek, es mind oda budosot [Mv; MvLt 291. 32a]. *1714:* mikoron én Magyar országról a' bujdosásbol haza jűttem azt a' Hajas Janost a hazamnal találtam, ő lakott benne mig én oda bujdostam [Somosd MT; BálLt 86].

2. (bujdosás közben) vhová odakerül; a ajunge într-un anumit loc (ca băjenar); (während der Herumwanderung) irgendwohin gelangen. *1710:* Macskásrol a' haborusag mia, el kelletet vala bujdosnom, a, moros, mellé, Veres martra,

ott szallottam, az Napolyi péter Ur(am), Földire s mikor sellernek, bé, alkuttam, eó kglméhez, kerdi tőllem, eo kglme, honet bujdostam, oda [Hosszúmacskás K; JHb III/74].

odabújik (oda) bebújik; a se ascunde undeva; hineinschlüpfen. *1590:* Azon keozbe ragada Peter kowachi egi keowet fel; az Azon keozbe bwuek el egi hordo megeo, mert ha oda nem bwth volna hat agion hagitotta volna [Kv; TJk V/1. 41 Kaniagiartho Andras leania, Sophia vall.].

odabukik (oda) bebukik; a cădea în ...; hineinstürzen. *1756:* mikor már oda érkeztem a Lajtorja a kutba volt téve, és az elsö Legényis oda bukván, még éppen meg nem holt volt hanem ott hortyogott és hirippelt [Told. 16/49].

odacéloz célzást tesz; a face aluzie la ...; Andeutung machen. *1676:* Kegyelmed foveálja az magyarországiakat és hadra is Kegyelmed akarja vinni ez hazának lakosit Nem nevezik Kegyelmedet, de bizony oda czéloznak [TML VII, 207 Matskási Boldizsár Teleki Mihályhoz].

odacövekel cövekkel kiköt; a lega de un țăruș/pripon, a priponi; anpflöcken. *1726:* ha fü lenne benne a lovát is oda tzüvekelne [Szentháromság MT; Berc. 1. 10/39].

odacsalt arra a helyre csalt; care a fost atras în acel loc; hingelockt. *1793:* Măr Pălffi Uram bujjába egyebet nem tselekszik, hanem a kednek régi oda tsalt lo cserēllő czigánynyaival sokadalomrol sokadalomba jár [Drassó AF; GyL. gr. Lázár János lev.].

odacsap (állatot) kicsap; a scoate la păscut; (Tier) austreiben. *1730:* arra való nézve osztán a' Falusi emberek is, a kik(ne)k Lovok volt s vagy czöveken, vagy penig a' Csordában tartotta oda csapta, s igy osztán mind el pusztitották a' Sarjut [Türe K; Told. 28].

odacsapat állatot kicsapat; a pune să scoată la păscut într-acolo; (Tier) austreiben lassen. *1720:* az aszszonya szánszándekkal oda Csapattya az ökreit az specificalt Retiben [Koronka MT; Told. 26].

odacsapong odakószál; a hoinări/vagabonda; hinschlendern. *1679:* hetedik esztendőben fordult immár Szöts Mihály hütetlenül feleségét Kis Katat Gyermekivel együtt el hagyta, azolta oda tsapongot [SzJk 140].

odacseppen (váratlanul) odaérkezik; a sosi într-acolo (pe neașteptate); (unerwartet) hin/ankommen. *1843:* Varga Katalin csak odacseppent egyszer a faluba valami három évvel ezelőtt [VKp 106].

odacsigáz (lovat) elcsigáz/kínoz; a istovi/chinui (un cal); (Pferd) abquälen. *1649:* Varos posta Louat Beztercze felé az Postak zellyel oda czigazuan, onnet igen igen hituanon, turosan haza kerüluen ithon holt megh | Varos Posta loua holt meghi, egi fejer miuel hogi az postak sokaigh oda czigaztak Beztercze felé [Kv; Szám. 26/VI. 552, 26/VII. 543].

odacsinál 1. vhová felépít; a construi/clădi în acel loc; irgendwo aufbauen. *1604:* ez kamara faiat penzel üeüe, ugy czinala oda, az kamara(n) alol egj kis Jstalot is czinalt agasra [UszT 18/79 Vrbanus Andras de Farczad lib. et Judex possessionis vall.]. *1606:* Azert mikor Nagj Andras chinala azt a chirt oda, ellenzette Veres Leòrinch, de azert vgia(n) megh chinala [i.h. 20/186 Michael Demeter de Ders lib. vall.]. *1736:* egyszer az urak Kolosvárrá gyülvén, az páterek comoediát csináltanak, és annak irigyivel hogy az theátrumot oda csinálják, csináltanak egy szint zsendely alá az udvaron [MetTr 426].

2. (kerítést vhová) felállít; a ridica/face (un gard în acel loc); (Zaun irgendwo) aufstellen. *1590 k.:* mikor en az kertet oda chynalta(m) en akkor eskwth sem voltam [Szu; UszT].

3. odaerősít; a prinde/fixa de ceva (pentru consolidare); festmachen. *1597:* Veottem az zen vtza kis Aitohoz egj lab fat mellien á hidnak fel tekereoie iar f — d 17 Attam az Achinak hogy meg faragta es oda chinalta f — d 15 [Kv; Szám. 7/XII. 13 Filstich Lőrinc sp kezével].

odacsinált odaépített; care a fost construit în acel loc; hingebaut. *1767:* az oda tsinált marha okol ... ki tsináltatott oda marha oklott [Koronka MT; Told. 19/29].

odacsíptet hozzácsíptet; a prinde de ceva; hinklemmen. *XVIII. sz. eleje:* A fekély ha az elein indul megh ă lónak ă Szemin ismerszik megh ... azon részirül ă hol elsöbben kezd bibircsosodni, Szakasz le egy csoport Szőrt, nap haladkor meg vágván a Csipke bokornak az alyat csiptesd oda ă Csomo Szőrt, és harmad napra Száradni kezd a fekély [JHb 17/10 lótartási ut.].

odacsődít arra a helyre csődít; a aduna/strînge acolo/în acel loc; zusammenrotten lassen. *1806:* kik mentek oda bé nézni es azokot ki tsöditette oda ... ? [Dés; DLt 250/1808 vk] | az Alperes kandikált bé elébb is az Ablakon; az Alperes tsöditette oda a' piatzon lévő sokaságot [Dés; i.h.].

odacsúszik (vhogyan) vki tulajdonába kerül; a ajunge în posesiunea cuiva (într-un anumit fel); (irgendwie) in js Besitz geraten. *1671:* Ha az enyim oda esett volna is, el kellett volna szenvednem, de azonkívül is, édes Komám Uram, ha szintén az tefter szerint vették volna is, soha bizony ő kegyelmek jószágokat nem birhatták volna, hanem azok is odacsúsztak volna [TML V, 657–8 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1753/1781:* Al Gyógyon az mely örökséget bir a Josika Moses ur Szüts Pável Jobbágya ugy hallottuk hogy az is a többivel ugy tsuszott oda, mint a többi [Máda H; JHb LXXI/3. 261] | B. Josika Imre mint nagy hatalmu ember sokat vitt végben senki sem merte kérdeni, hogy ezt miért tselekeszi egész haláláig, a Gyógyi örökség is tsak ugy tsuszott 's nyomult oda, mint a többi [Nagyrápolt H; i.h. 333]. *1762:* azon négj Szégre ki foragot cserefák most Rosnyai Joseph Vram Csürös kertében Csüre mellett vadnak, melyek csak most nem régen az irt Széna berek nevü helyből csusztanak oda, mellyik napon s kik által nem tudom [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31].

odadobban váratlanul ott terem; a apărea undeva neașteptat; unerwartet irgendwo erscheinen. *1777:* tsak oda Dobban hogy földet mérettessen eokglme pedig teljesseggel nem vártuk [Selye MT; BetLt 6].

odadolgoztat (az otthontól) távol dolgoztat; a ordona cuiva să lucreze undeva departe de domiciliu; fern (dem

Heim) arbeiten lassen. *1758:* ezen Nemes Kővár videkín lako osztatlan Czigány Jobbágyait a' Mlgs Teleki Familiának nem más Taxalja Sattzoltattya huzza vonnya és szolgáltattya, hanem az Mlgs Groff Generalis Teleki Sámuel Ur eő Nga Czigány Vajdája az eő Nga parantsolattyábul az kit a' Vajda elő kaphat és ha mindjárt Pénzt nem adhat az Urdolgának lefizetésiért azt azonnal minden irgalom nélkül hajtya, és három Négy hetekig oda dolgoztattya [Nagysomkút Szt; TKl].

odadöglik (oda) beledöglik; a pieri (înecat); verrecken. *1807:* Nagy Papának két fejér Lova Ilondanál a hidasrol a Szamosba ugrott és oda dőglőtt [Dés; KMN 367].

odadug (oda) közelre dug; a băga/înfunda în ...; hinstecken. *1823–1830:* Károly úrfi közelnéző lévén, a táblára írt figurákat sem láthatta, hacsak az orrát oda nem dugta [FogE 134].

odaédesget odacsalogat; a ademeni/atrage (la sine); hinlocken. *1688:* a Szénási Majorjában levő nemetek egj szegeny Embernek a gjermeket oda edesgettek szoktattak [Kv; UtI].

odaég tűzben odapusztul; a fi mistuit de foc; verbrennen. *1621:* (Kozma György) haza mind el eguen, az hordoban megh szin boris maraduan mind Hordoia Sepreie oda Eget [Kv; Szám. 15b/VII. 13]. *1705:* A kurucok a szalmás szekeret felgyújtják A muskotélyosoknak a tűzből ki kellett mászniok, úgyhogy ki odaégett, kinek szeme, haja perzselődött el a nagy tűzben A számtalan sok szekér pedig mind marhástul odaégett és odaveszett [WIN I, 390–1]. *1758:* Besztercének az a része, melyen a nagyanyám szállása volt, meggyúlván, mindene odaégett [RettE 55].

odaejt odajuttat/visz; a duce în acel loc; hinbringen. *1593:* Kis Tivadar Orr tarsait ezeket vallia lenni. Purul, zelechej Theoreok Janos fia: Dauid Cigan Monostoron, kinel Purul zallast tart es az or marhakat oda ejti [Kv; TJk V/1. 415].

odaél (erdőt/legelőt) vki részére használ; a folosi în interesul cuiva (o pădure/o păşune); (Wald/Weide) für jn benutzen. *1550:* az Cylla mezö walkaj hatarba vag'on, es twggiak hog' oda eltek [Szentkirály K; MNy XXIV, 291 Lad. kanta jb vall.]. *1587/1855:* Nagy Zénégeteő feő az eő emlékezetekre Kysfaludi Határ volt, és oda éltéék [Ompolykisfalud AF; EHA]. *1590/1593:* Soha az zent Benedekyek az peres feoldet bekessegesen nem ilhettek, hanem chiak az Deesieknek es az eo eörleoyeoknek volt zabad, es ada eltik mindenkor [Mikeháza SzD; Ks].

odaelegyedik beleavatkozik/vegyül vmibe; a se amesteca în ceva; sich in eine Sache hineinmischen. *1843:* látám még akkoris — hogy Szabo János Vram Pekárikot öklelte de én nem engedtem hogy üsse; — de Virág László közbe veté magát mondván nékem: ne elegyedjék oda, — igazittsák ők edgyütt [Dés; DLt 586. 6].

odaelő 1. ott elül; acolo în faţă; dort vorn. *1585:* Dely Miklos Karansebessy fassus est mikor latna Zaharia hogy oda eleo az eó zolgayat Georeog Miklost haborgatnak ... vgy Ruga ky keozzwlwnk Magat Zaharia [Kv; TJk IV/1. 527]. *1634:* az Hadnagy ... kerde kiczioda megien oda elo az szekere(n) [Mv; MvLt 291. 28b]. *1662:* Az vezér ottan hogy odaelő az erdőkben bizonyos feles katonaság lesekedésben volna, híre hozatván rájok kiment vala [SKr 625].

2. a szöveg előbbi/fenti részében; mai înainte/sus; im oben angegebenen Teil des Textes. *1608:* Iratot Coloswarat az oda eleő megh Jrt Eztendeoben, es napon [Kv; RDL I. 83].

odaenged 1. vkinek birtokába átad/enged vmit; a ceda ceva cuiva; etw. in js Besitz überlassen. *1573:* Az Espotal Mesternek Meg Engettek az Zemlye Syteoknek Molnot chinaltatny, Az eleby Malomnak fayt zerzamitis oda Engettek [Kv; TanJk V/3. 94b]. *1582:* Petrus Aztalos fassus est, hog ... A' Mustoha Aniam oda engede az eg Rend zeoleot ... Rigo Georgnek [Kv; TJk IV/1. 21]. *1596:* az Rez mywet, es egy kochit mellyet beochiewltek f 14. Annazzonnak kywansagara oda engettek az Atyafiak [Kv; RDL I. 65] | Kozárwäry Gergellj oda engedęh az my az w Rezeh volna azban az Thoh hellyben [Melegföldvár SzD; SLt DE. 8]. *1617:* az kazalo reteken valo reszet More Boldisar az battianak oda engede [Abrudbánya; Törzs]. *1632:* Recziey Boer Thamas is ielen leuen monda hogi Veer szerent eötet illetne az a' malombelj fel resz portio, de eö nem tart ellent benne, hanem odah engedi Miklos deaknak [Fog.; Szád.]. *1641:* (Egy örökségét) Karolyne aszoniom oda engede Pettki Farkas Uramnak hog Eó keglme perellie ki [Csicsó Cs; BálLt 41]. *1767:* (A) kaszálot Kretsun Ignat birta de viszsza Jövén kurutziabol egy Bátyam magáénak mandotta s oda is engedte Kratsun [Gyurkapataka SzD; JHbK LIV/28. 17]. *1784:* Malombéli ... részünket ... örökösön oda engedtük [Gyalakuta MT; Ks]. *1828:* az bor Dézmát Keserü Sándor potentiose elvete, Erőszakoson, elleget Czigánykotam velle, De nem birtam oda kellet engedni [F.gezés NK; Told. 7].

2. *kölcsön* ~ kölcsönbe ad; a împrumuta, a da cu împrumut; leihen, eine Anleihe machen. *1602:* Zattmary Andrasne Cathalin azzony vallia az Zep Janos felesege Addig futa Jgyartho Simonth hogy ket szaz forintiat megh nyere Jgyarto Simontol es keolchyeon oda engede Zep Janosnak [Kv; TJk VI/1. 573].

3. odakölcsönöz; a împrumuta cuiva ceva; hinleihen/borgen. *1756:* Tudom hogy tsak az Esztergarozó szerszámát is nagy kérelem szerént engedte oda neha neha Lenardnak estvénként [Mv; Told. 16/42]. *1796:* az Exponens Urnak Sütö Jákob Nevü Szakattsa meg pirongata a Vederért mondván hát azért kertedé el a Vedret hogy mások(na)k is oda engedd [M.fodorháza K; RLt Odorheján Nyikie (30) zs vall.].

4. kezéből ki/átad; a preda; aus der Hand geben, überlassen. *1797:* Imreh Daniel pedig látván hogy el akarják venni a' Marhákot, mivel szép szerint oda nem engedte, Puskara kapa [Oltszem Hsz; Mk II. 8/260 Simon Sigmond (30) vall.].

5. tartozást elenged; a ierta de datorii; Schuld erlassen. *1701:* Biro Samuel Ur(am) is látván az Falunak sok rendbéli Expensájokat, azon Száz forintokat oda engedé [Nagylak AF; DobLev. I/55].

6. (az ellenfél javára) hatalmából kienged; a ceda ceva (inamicului), a renunţa la ceva (în favoarea inamicului); zugunsten des Gegners aus seiner/ihrer Macht herauslassen. *1675:* A lengyel azt mondja, hogy adót adjanak, Kamenyiczot oda engedjék [TML VII, 20 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1710:* a német császár ... a magyarok híre nélkül is a törökkel megbékéllik, és a végházakot odaengedi nekiek

| a császár nem vala olyan bolond, hogy tizenhét koronás királyságokot, kikből áll a spanyol birodalom odaengedjen a franciának [CsH 71, 412].

7. (vki javára) vmiről lemond; a renunţa la ceva (în favoarea cuiva); (zu js Wohl) auf etw. verzichten. *1653:* És látván az ország, hogy Bethlen István is oda engedte volna az országot, tehát az ország is választá Rákóczi Györgyöt a fejedelemségre [ETA I, 143 NSz]. *1710:* (A magyarok) azt tudták, megijedett s féltiben a királyságot is oda engedi nekiek | a prussiai király előtte viselvén, hogy Carolusnak nagy potentiája lévén és sok fegyvere a maga jussát odaengedi Carolusnak [CsH 360, 460].

8. (vmilyen jogot) átenged/ruház; a ceda cuiva (un anumit drept); (irgendein Recht) überlassen/tragen. *1746:* Pünkösti György Vram hajadon leányi, és Néhai Nemzetes Kispál György vram relictaja ö kglmek között a' templombéli Communio alkalmatosságával néha oda engedvén Pünkösti Susánna Aszszonyomnak a' fellyül állást; de most jó idötöl fogva maga régi nemessi praerogativáját meg akarván tartani Pünkösti Susánna és Sára Aszszony, nem admittálták, az elsöségre [Uzon Hsz; Kp I. 160b].

9. (vkit vhová) elenged; a permite/îngădui cuiva să meargă undeva/în acel loc; (jn irgendwohin) hinlassen. *1773:* A Salomi[a] Eperjesi Ferenctől való leánykáját most esztendeje erövel elvitte Simon György töllem azt mondván, hogy neki kisebbségére esik, ha én tartom. Én is odaengedtem, de nem tudom hogy tractálta [RettE 308. — [a]Simon Györgyné Rettegi Salomé, az emlékíró leánya].

10. (feleségül) odaad; a-i da cuiva (de soţie); (zur Frau) geben. *1776:* hallottam M: B. Hentertől, midőn M. Groff Lazarnak mondotta, tsak légyen Papista most Groff Lázár, és oda engedi ä Groff Kis Aszony ö Ngát [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger (20) famulus vall.].

odaengedés átengedés, odaadás; cedare; Überlassung. *1671:* (A szóban forgó faluk) odaengedése felöl az fényes porta semmit sem parancsolt ugyan, de miképpen tarthassuk meg az ország számára, nagy consideratio kivántatik hozzá, sőt lehetetlennek hiszszük [TML V, 453 a fej. Teleki Mihályhoz].

odaengedtet vki birtokába átadat/engedtet; a face/lăsa să fie cedat cuiva o proprietate; in js Besitz überlassen/übergeben lassen. *1602:* Zigyarto Balinth vallia, Amikor az iffiu Vargha legeny Veinerer Martonnenak engede az eo ręz zeolejet Trausner Lukach vram zola keozikben es eo monda hogy oda engedteti mert az Nagiob rez az Azzonnal vagion [Kv; TJk VI/1. 590].

odaengedtetik odaeresztetik; a fi lăsat să meargă în acel loc; hingelassen werden. *1756 k.:* Murha és Kerpenes felöl valo felső és also tilalmasak Sz. Gál napján[a] a' szarvas marhák az után valo hetekben engedtessenek oda legeltetni járni [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv. — [a]Szabadittassanak fel].

odaépít arra a helyre épít; a construi în acel loc; hinbauen. *1772:* csodálkozhatni Bornemisza Pál úron, hogy engedé meg odaépíteni[a], mely csak egy kicsiny parányi hely [RettE 273. — [a]A szóban forgó malmot az említett helyre].

odaépíttet arra a helyre építtet; a dispune să fie construit în acel loc; hinbauen lassen. *1749:* az miolta azon Korod sz: Mártoni Malmot meg épittették, az Viz fel tojulván ugy hogy Korod közötö is az Viz Lankásobban foj mint az elöt még oda Nem építtették azon Malmot [Zágor KK; Ks 15. LXXVIII. 4]. *1815:* javaslottuk hogy Házait oda épittesse, de tellyességgel oda epittetni nints gustussa [Somkerék SzD; Berz. 11. 75].

odaépül arra a helyre épül; a se construi în acel loc; hingebaut werden. *1723:* miólta ez ä Sövénfalvi Malom oda épüle, abban a B(er)ekbe az ár viznek ki vetése miatt több kár vagyon [Királyfva KK; MbK 162].

odaér 1. odaérkezik/jut; a sosi/ajunge acolo/în acel loc; hingelangen/geraten. *1599:* meg Jyedenk hogi az tarsasagra mennek es meg sertik eoket my es hozzayok ki terenk, hogi el ereok az orzag vtan, tehat reok tamattak az olahok keppel es hagito keowel, hogi el vegiek az Juhokot az Demes lakan, vgi fogok meg az olahokot hogi oda erenk, az kepit vgy veueok el magunk otalmaba [UszT 14/19]. *1633:* mikor az az huss uetel es adas uolt en akkor erek oda, hogi Meszaros Giörgi azt monda Kouacz Istua(n)nenak[a] [Mv; MvLt 290. 139. — [a]Köv. a nyil.]. *1641:* en tolvaj kialtast nem hallotta(m) hane(m) hogi latam hogi az falu ki migien, enis ugi menek ki, mikor oda irenk hat immar megh holt Gauaj Ura(m) iobbagia Kouacz Miklos [Sajókeresztúr SzD; BfR Araniaz Imre (24) jb vall.]. *1653:* Reggelre kelvén, tehát az egész tábor jő, és az eleje oda ére a kastélyhoz [ETA I, 108 NSz]. *1657:* Meghozván hírét az fejedelemnek még az Vág vizén innen létünkben, éjjel indula sietséggel, virradatig menvén másnap odaérénk [KemÖn. 39]. *1806:* ha úgy történik, hogy a nyavallyának súlyossága mián a barom lábairól leesik, akkor csuklyáját, zekéit vagy tarisnyáját rátévén, kiáltson[a] kétszer avagy háromszor, és ha ott a környékben nem találtatik, akinek megmutathassa, otthagyván a marhára tett egyetmássát, szaladjon haza a gazdához, kinek is hírt tévén a dologról, ha addig meg nem döglik, míg odaérnének, az gazda kára lészen [F.rákos U; RSzF 196. — [a]A pásztor].

2. *elméje ~* felfog, megért; a pricepe/înţelege; auffassen, verstehen. *1782:* Az csekély Elmém oda nem ér, s meg nem ítélhetem [Arany H; JHb XXXI/51. 37].

odaered odamegy; a merge/a se duce într-acolo; hingehen. *1606:* az felperesnek fia Kys Andras, Sikej Wduarheljzekben monda ennekem. hogy erecze[a] oda Zed megh[b] [UszT 20/275. — [a]Olv.: eredj sze. [b]A körtefát].

odaeregeltet (szép lassan) odaterel; a mîna încet în acel loc; (langsam) hintreiben. *1775:* Juhaitis az Ugarrol oda eregeltették [Málnás Hsz; Mk II. 2/71].

odaereszt 1. odaenged; a lăsa să meargă în acel loc; hinlassen. *1566:* Meg Irtham Battyamnak Ewe az Jobagy ha oda Erezthy Azzalis Ew zabad ha nemis [Szentmihálytelke K; BesztLt 12 Sebastianus Erdély a beszt-i bíróhoz]. *1574:* Koppany Andras orozfay Apaffy ferencz ur(am) Jobbagya ezt walla ... hywattak wala az tekeyek ... hog erked es teke közöt hatart Jarnank, De Az tekeyek az ket kezemet meg foghak es enghemet eröwel óth hordozanak az hwn wk akarak nem ereztenek oda az hwn en twdom wala az hatart [Erked K; LLt Fasc. 29]. *1801:* láttam a Nagy Erdőnek a Csorgonál való részin a Falu Csordáját, hogy oda eresztették s étették [Koronka MT; Told. 10 Andràs Vaszilly (38) zs vall.].

2. át/odaenged; a ceda; überlassen. *1803:* az Öregebb Moses János Zsákodon mind örökös mind Állagos Joszágot birt, melyböl a Vöjinek Tordai Mihálynakis valamit odaeresztett volt bébirásért [Szenterzsébet U; Borb. Agilis Kádár Márton (81) vall.].

odaérkezés (oda) megérkezés; sosirea în acel loc; Hinkommen, Ankunft. *1638:* ertyük Chyulai Uramnak oda erkezeset [KCs 142 a fej. Kemény Jánoshoz]. *1657:* Nem késvén én is Turócban, utánok szállék Bajnóc felé Odaérkezésemkor hagyék embereket és ordinanciát Turócban [KemÖn. 232]. *1665:* az mely mesterembereket Rottal uram igért, Rottal urammal ő nagyságával azok felöl beszélgessen s haladék nélkül alkalmaztassa az én oda érkezésemhez" azoknak is oda küldéseket [TML III, 372 Bánfi Sigmond Teleki Mihályhoz. — "Székelyhídra]. *1671:* levelem odaérkezése után csak két hét alatt is én magam is oda fogok érkezni [TML V, 429 Rédei Ferenc ua]. *1822:* majd majd bövön bé-érjük a' Három sing Földi Szállással, tsak adja Isten hogy oda érkezésünk tsendes lelki-esmerettel essék [Kv; IB].

odaérkezett (oda) megérkezett; care a sosit în acel loc; angekommen. *1843:* több bucsum-pojényi lakosok Varga Katalinnal együtt a Pojána Bogyestyilor Linge Heregus nevü helyre kimentek ők a későbbre oda érkezett erdőgondnok úrral el is távoztak [VKp 79].

odaérkezhet (oda) megérkezhet; a putea sosi în acel loc; ankommen können. *1661:* Tudósíts, Bucsi uram mint érkezhetett oda [TML II, 210 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1665:* Mikes Kelemen uram eddig oda érkezhetvén, Nagyságodat informálhatta [TML III, 524 ua. a fej-hez].

odaérkezik 1. (oda) megérkezik/jön; a sosi în acel loc; ankommen. *1566:* Szulimán császár követei által azt is hagyta vala: hogy a király eleibe menne akkor Nándor-Fejérvárhoz és vélle szemben lenne mikor oda érkeznék a császár [ETA I, 24 BS]. *1570:* Czyuka Lazlo hity zerent vallya hogy Koppany leorinch es vincze deak oda Erkeznek, Es meg kerdyk ky hazat kyalthia Megh [Kv; TJk III/2. 184]. *1597:* az Hatartth megh iarok de az Nagymezeyek oda Irkezwin az Hatarrol el tyltanak [Szinye Szt; Ks]. *1599:* Kerezteny Janos vallja Ez bezelgetesnek az vtoljara Bodonj vramis oda erkezet vala [Kv; TJk VI/1. 313]. *1604:* Azon közbe az al peres El Erkezwen, az törwinnek fel kelese Elöt, Erötlennek monda az tiztasag adast, holot az zeknek fel keleseyg ra Erkezöt volna, miert hogy tiztasagat es ki nem waltotta, adig oda Erkezöt wolna az törwinnek is wgi tetzek hogi Erötlen [UszT 18/130]. *1630:* az katona Inasis oda erkezek [Mv; MvLt 290. 194b]. *1697:* érkezék oda Júdith Az Király Biróné Aszszonyo(m) embere [Kotormány Cs; CsJk 5–6 néhai János Benedek relictája Borbára (37) pp vall.]. *1753:* oda mene Csiki János es meg fogá masodikszoris Maki Samut és meg oklözé azamba Tisztarto Uramis oda érkezék [Marossztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. *1762:* (Az eső elöl) be futék eő Nga Sajto szinye ala s midön ada érkeztem volna, látam hogy az szin alat egy rakásban hantatlan Dio vala [Kóródsztmárton KK; Ks 17/LXXXI. 21]. *1798:* midön beszelgeténk, oda érkezek Nagy pihegessel az Erdő Pásztor [Ádámos KK; JHb XIX/58. 24]. *1800:* mü is mihent oda erkezénk a' Lármára, még nem is szolhatánk [Bereck Hsz; HSzjP Magdó Ferenc (40) gy. kat. vall.].

2. (levél) vhová megérkezik; (despre scrisori) a sosi în acel loc; (Brief) irgendwo ankommen. *1657:* az fejedelem halálának hírét ... Tatrosról magam írtam meg az vajdának, mely én levelem míg odaérkezett, addig már régen Erdélyben voltam [KemÖn. 301]. *1662:* Két rendbéli levelét vöttük Kegyelmednek noha mi is két ízben irtunk Kegyelmednek, ez néhány nap, mellyel, úgy látjuk, még akkor oda nem érkeztenek volt [TML I, 353–4 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz]. *1663:* míg ezen levelem oda érkezik, addig választ fog ő nagysága akkori írásunkra tenni [TML II, 484 Teleki Mihály Gillány Gergelyhez].

odaérkezte vkinek (oda) megérkezte; sosirea cuiva în acel loc; js Ankunft. *1847:* Varga Katalin legelébb Bucsum-Pojénybe érkezett, s amint hallottam, odavaló Kriznyik Todorhoz szállott, s odaérkeztekor oláhul beszélni jól tudott [VKp 235].

odaérlet odaérint; a atinge uşor; berühren. *1771:* Varga Jancsi az ökrökkel jön vala az ökrök mind szökdesve jövin az edgyike Modve István Uramé melyis az tökehez surlodik vala, azonnal ismét meg szökvén magát oldalát oda érletvén az Tökehez, csak láttom hogy az ökör le eset [Mezőmadaras MT; BK. Musta (?) Jánosné Nasztaszija (40) zs vall.].

odaért vmibe beleért/számít; a trece/cuprinde în socoteală; mit einrechnen. *1662:* Nekünk, Uram, magyaroknak elég rossz armistitiumot csinála az ő felsége bölcs tanácsa, mert minket abból kirekesztettek; nem is akarnak odaérteni [TML I, 350 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. *1856:* kezin hagyom s gondjaira bízom ... az évi bért — ebből szintén az ez előtti modon le hagyva a mit belé egyezésemmel építési jovitásra határ vagy barázda igazitás — ki járásra fordit — Adora — a birtokot illető rovatalokba fizet — a termésbeli jég és tüzkárokat oda nem értve [Gagy U; Pf Pálffi Mihály lev.].

odaértetik odaértődik; a fi inclus în acele locuri; mit eingerechnet werden. *1793:* valami több nevezett alatt lévő Helység vagjon, akár hegy akár völgy, mind a Baromlakhoz tartozik, s oda értetik [T; DobLev. IV/730. 1b].

odaértettethetik odaszámíttathatik; a putea fi cuprins în socoteală; mit eingerechnet werden können. *1747:* ha a' Czéh neve alatt ment is azon Instantia bé a' Querulansok mind Czehon kivül valok oda nem értettethetnek [Kv; MészCLev.].

odaesik odakerül; a ajunge într-acolo; hingelangen/geraten. *1670:* Ha az enyim" oda esett volna is, el kellett volna szenvednem [TML V, 657 Naláczi István Teleki Mihályhoz. — "Jószág, birtok].

odaesküszik vki hűségére ráesküszik; a jura credință cuiva; auf js Treue schwören. *1662:* Ezalatt annál szorgalmatosabban kezdék mind a megírt és Zaránd vármegyei nemességet és hajdúságot Rákóczi György hűségére esketni mindaddig, még hamarjában mind oda esküdnék [SKr 132–3].

odaexpediált odaküldött; care a fost trimis într-acolo; hingeschickt. *1664:* Isten kegyelmességébül holnapután meg akarok indulnom és az mennyiben lehet, sietek és Nagyságod reám bízott dolgában procedálnom, melyre megjövetelem után oda expediált szolgám által is jöve jó reménségem [TML III, 63 Teleki Mihály gr. Csáky Istvánhoz].

odafárad (otthonától távol) fáradozik; a se osteni/strădui (departe de domiciliu); (fern dem Heim) sich bemühen. *1593:* Amely varosunkbely Attiankfia my eretteonk mostan az hadban bochyatattanak (így!) vgy Tetczyk eo kg(mek)nek hogy amely adott az olta fel vetettenek, amiolta oda faradnak, az olta fogwa fel vetetet Adayok légyen haladasban [Kv; TanJk I/1. 323].

odafáraszt odautaztat; a face să călătorească în acel loc; hinfahren/reisen lassen. *1668:* Somlyóba Isten kegyelmébül holnap indulok. Rettenetes fáradságot kell tenni az felségemnek. Az gyülést ha elébb tudtam volna, bezzeg nem fárasztottam volna most oda [TML IV, 288 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1823–1830:* gróf Teleki Imre azt mondotta, hogy nagy alkalmatlanság a deákoknak olyan meszsze járni. Ezután nem is fárasztja oda, inkább beküldi a patrocíniumot [FogE 171].

odafárasztbat odautaztathat; a putea face să călătorească în acel loc; hinfahren/reisen lassen können. *1676:* Kegyelmed levelét böcsülettel vettem. Hiszem a semmivel egy embert oda nem fárasztbatok; inkább is tartozik Kegyelmed az idevaló küldéssel [TML VII, 137 Székely László Teleki Mihályhoz].

odafekszik oda lefekszik; a se culca în acel loc/într-acolo; sich dort hinlegen. *1584:* Jlona Theölceres Adam zolgalo leania, vallia, illyen bezelgetest hallottam zaiabol Annak a' leannak Akj ferkel Miklosnal meg terhesedet volt, Mondwan eg'kor valamy legeniek Zerzeodenek meg velem, enys vgmond mondam hogy az Ablakhoz fekzem, es chak be Niulnanak eyel az hayamhoz, oztan en ky Mennek, De ferkely Miklos fekwek oda és ferkely Miklosnak a' hayat fogtak vala megh az en hayamnak Alitwa [Kv; TJk IV/1. 227]. *1631:* lefeküttek eó neki az Aszonis feöldre uetett agjat es eö oda fekût s az Aszonys melle fekütt [Mv; MvLt 290. 61a]. *1640:* Eljöve egy molnár, egy ifjú legény ágyat vete ez az Molnár Istvánné neki, s lefeküvék az legény, s magának is külön vete ágyat az aszszony és odafekszik [Mv; MvLt 291. 233 átírásban].

odafel 1. ott fenn; acolo sus; dort oben. *1599:* En ne(m) tudok lengelfalui birodalmot oda fel noha en orozhegy fy uagiok [UszT 14/6 Martinus Kouatz de Farkaslaka (36) lib. vall.]. *1608:* hog' forintra zaloglottak wolna az marhas Embert en addig mig oda fel laktam soha ne(m) hallottam [i.h. 20/75 Orban Thamas Paloson lako feierwarmegiebe Hadnagy Matias Jobagia (35) vall.]. *1617:* Vagio(n) egi Kerek Stomp Verespatakb(an) oda fel Lazar Mihalion felliül [Abrudbánya; Törzs]. *1632:* kertetis czinaltak vala oda fel de azuta(n) Ismet lebontottak [Mv; MvLt 290. 69b]. *1664:* Ladtam oda fel az vapaba az Banny (!) Janos Gyeőmeőczeős Szilva fajan [Kercsed TA; Borb.]. *1705:* (A németek) nézték is, hol volt odafel az hegyben residentiájok [WIN I, 597]. *1731:* Monda Türi Ilona Aszony, Aszony, nincs keze között, oda fell Van ládája Szabo Peternit [Ne; DobLev. I/142 Catharina Joannis Fejervári cons. (40) ns vall.]. *1762:* Földvári Ferencz ur oda gátot köttetvén ugy szakasztott osztég erre a szamos még oda fel az mi határunknal útvén ki [Kőfarka SzD; SLt XXIV. 6].

2. fenn, északabbra fekvő vidéken; sus, într-o regiune situată mai la nord; oben, in einer nördlicher liegenden Gegend. *1631:* Toth Pal magiar orszagbol jeött Zabad Imre iobbagia volt oda fel Zakocza[a] feleol [Jegenye K; GyU 38. — [a]Nyitra m.]. *1634:* oda fel, az Olomuczy, es Pragay Conuictusnak marattam volt ados [WasLt Cegei Vass János végr.]. *1642:* Oda fel Ersek Uy var mellet egy Udvard nevö mezö varosoczka vagio(n) [Fog.; Told. 1]. *1653:* Míg ezek oda fel lésznek, ezalatt Homonnai György lengyelekkel kijöve Jeszenyőhöz — mert Rákóczi György itt alatt maradt vala s Jeszenyőt vítatta | Havasalföldéből Máté vajda urunk mellé kurtán hadat ád Bethlen Gábor hogy oda fel jára, akkor is mindenik úttal adtanak segitséget a vajdák [ETA I, 124, 150 NSz]. *1698:* miuel egy Pap fiam Albert Uagion oda fel ha meg talalna jöni es az megh irt belsö fundushoz hozzá akarna niulni eo kglme Pure bocsassa kezeben ha Pedigh megh nem talalna jöni vagy oda fel holta történnek lenni megh irt Georgy Mihaly Deak Ur(am) mint igaz Atiamfia birja őrőkősön ad Posteritas [Csatószeg Cs; CsÁLt 27. I/44]. *1704:* Azt is beszélték, hogy odafel Ulmát megvették [WIN I, 269]. *1705:* odafel az őfelsége armadái mindenütt győzedelmesen jártanak a francia ellen [i.h. 559]. *1772:* Ölvesi Jstván fia János bé lévén az udvarba véve, a' Mlgs G. Ur eö Nga az el mult Prussus Háboruba fell vitte magával és oda fel el szőkött eö Ngtol [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Conscr. 79].

3. központi/hivatalos helyen; într-un centru administrativ, (acolo) în centru; an einer zentralen/amtlichen Stelle. *1553:* Az my hyrth te k Erth odaffel Jzene megh myndenth [BesztLt 38 Pestesy mathe lev.]. *1598:* Nyreoh Miklos vallja az teob dologban en semmith nem thwdok diffamaltae Jakab deak Janos deakott, oda fel Awagy nem lewele altal awagy izenethy altal [Kv; TJk V/1. 235]. *1604:* be(ne)dek wramot Zekre hittak, s azt akarnok eo kegielmeteol meg tanulnj ha It lehethe zekes heliwnken törueniünk auagi oda fel kel wduarherre az törwinire tartoznunk [UszT 18/185]. *1619:* Béhívák Gratianus uramat az külső házból, s monda neki az pasa: Gáspár bék, hogy vagyon az, hogy te azt mondod, hogy minden dolgot eligazítottál odafel az német császárral? [BTN[2] 200]. *1652:* Hindrich Janos Ennek fia oda fel tanult mostanis oda fel szolgal Eszterhasi Janosnal [Szászfenes K; GyU 119]. *1663:* Értem azon leveléből Nagyságodnak ő felségének is odafel nagy kiszületit. Isten is segélye ő felségét az pogányságnak egészen való megrontására [TML II, 573 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1704:* Ugyan ma hozta azt a hírt is Köleséri, hogy Teleki felől olyan hír vagyon odafel a generálnál, hogy valamely német kuriert kísírne idebé Szebenbe [WIN I, 86]. *1705:* odafel is a Cancellarián a pecséteket corrigálták és a Leopoldus helyett Josephust metszettenek [i.h. 449].

Szk: ~ *való* fenti. *1711:* Kérlekis engem az oda fel valo Dolgokrol voltakeppen tudosits [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.].

4. (ott) feljebb, a szöveg előbbi részében; mai sus/înainte; weiter oben, im vorherigen Teil des Textes. *1596:* Odafelis emlekeztem az Monostor kapunal valo foliamnak az rostellianak az vasarol | Azert az mint oda fel megh summaltuk az mint percipjaltunk in summa vniversalj facit f 2450 d 20 [Kv; Szám. 6/XXIX. 82, 182 Bachi Tamas sp kezével].

1614: azo(n) kiuul penigh az mi vagyo(n) hattuk az mint odafel megh vagyo(n) irúa az Aruaknak [Kv; RDL I. 96a Andras Junck kezével]. *1657:* Ez eddig írt hadakozásokban az bátyám, kit oda fel említettem, Kemény Péter forgott [KemÖn. 35]. *1681:* Péter István rend szerint való szeres bányász lévén, úgy fizetnek, mint az oda fel meg írt szeres bányászoknak [CsVh 101]. *1704:* Ugyan odafel elfelejtettem leírni, hogy a Kornis öcsém fiacskáját Lajos Lászlónak keresztelték [WIN I, 170–1]. *1736:* Az ifjak penig nyárban ugyan hasonló fekete süvegeket viseltenek, de csákóst, abban szintén úgy az oda fel leírt forgókat [MetTr 21].

5. (arra) felfelé; (acolo) în sus; (dorthin) aufwärts. *1570:* Susanna fenessy Mihalne vallya, hogy ew vele chinaltatott Zabo Janosne egy Bokretath kyt Trombitasnak adot, hytta eotetis Zabo Janosne oda fely az Toromba [Kv; TJk III/2. 25]. *1632:* Láttam azt sokszor, hogy feljött az Szócs Péter fia, Mihály mester azzal az Berkeszi Mihálynéval az várban s felmentek, oda az Szócs Péter házában de azt nem láttam, mit csináltak — csak hogy tavalytul mind láttuk hogy jártak odafel, majd vagyon esztendeje, hogy járogattak fel az várban [Mv; MvLt 290. 79 átírásban]. *1705:* Kos Mihály a hadakat kivitte odafel a partra [WIN I, 654].

6. arra észak felé/északabbra fekvő vidékre; înspre sus, spre o regiune mai nordică; dorthin nach Norden/nördlicher liegende Gegend. *1571:* Ezen Ez Rethen Emberemet Bochyatanam oda fel ky az Ktek Embereywel az hawasra Menne [Szúv; BesztLt 3509 P. Zentmyhalffalwy szúv-i provisor Casp. zewch beszt-i bíróhoz]. *1595:* Johannes Treffer Rottenburgus oda fel Nemet orszagban hazaiaban akarna mennj [Kv; Szám. 6/XVIIa. 129 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1610:* te Janos meny el utan an(n)ak az Embernek oda fel Czo faluara [UszT 4. 9a]. *1621:* 22 Aug. Juta Karaczon Janos 2. mag(ával) Beszterczereol vitet kapiakat oda fel [Kv; Szám. 15b/IX. 84]. *1638:* Az mikor Szabo Dauit el mene oda fel eperjesre az szeöcz Daniel szekeren mene el [Mv; MvLt 291. 137a]. *1676:* Baranyai által most érkezék hírem az végbeliektűl Most az mely embert fel küldtünk volt oda fel kettőt a tótok közzűl annak egyike megjött [TML VII, 292 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

7. központi/hivatalos helyre; la un centru administrativ, la centru; an eine zentrale/amtliche Stelle. *1621:* Jeoue vizza Nagy Ferencz Posta Fejeruarrol megien oda fel atta(m) Ebedre[a] [Kv; Szám. 15b/IX. 78. — [a]Köv. a fels.]. *1634:* mindeneket oda fel Beczbe fel kwlduen ... kesz pinze tegienek eo kgmek mindeneket [WassLt Cegei Vass János végr.]. *1677:* némely nap igen titkon beszélette neki páter Kászoni, hogy Ormándi, az urunk ő nagysága papja, írt volna oda fel egy embernek, szereznék meg dolgát neki oda fel [TML VII, 392 Nemes János Teleki Mihályhoz]. *1704:* Írja, hogy most újobban felküldött egy németet Rákóczi uramhoz, s onnan meg odafel az asszony szabadulása felől | Ugyan ma is hallottam, hogy Pekri uram odafel is felírt volna, hogy útet elfogták a kurucok és kíntelen úgy kellett kuruccá lenni, de ő most nem is ellensége őfelségének [WIN I, 186, 267].

odafelé 1. arrafelé, abba az irányba; încolo, în direcţia aceea; da hinwärts, in jene Richtung. *1570:* Kyral Ambrwzne Katalin hithy zerent vallya hogy Az hercegh Antal vram Zyteoh hazaba hallotta az zytkozodast Es azonba oda fele Tekint az Zyttkozodasra [Kv; TJk III/2. 74]. *1573:* Iso Ambruzne Azt vallia hogi ... Latta az fwsteot az darochy Maioraba(n) hogi oda fele keozelget | Margit Rab Balasne Azt valliah ... az vchara ky Tekintnek hat vgi fwt egi legeny oda fele [Kv; TJk III/3. 190, 197]. *1600:* az Lokodiak Telekfaluiak fizettek az paztornak hogy ha barmok oda fele megje(n) megh tericzek [UszT 15/99 Nagy Gjeorgy Reczeniedj (75) vall.]. *1603:* Seoreoly Peter vallia ... fat akarek venny à piachon, es menek oda fele [Kv; TJk VI/1. 675]. *1619:* Az én uram minden végházaiban való vitézinek meghadta, hogyha csak két vagy három latrot meghallnak is, hogy alámennek odafelé, mindjárt megizenjék Gyulába [BTN[2] 189]. *1638:* Cziszar Andras oda fele niargala az hon az uy hazat Czenala Szabo Marton [Mv; MvLt 291. 135b]. *1662:* a fejedelem, a népet megtartóztatni akarván, maga is odafelé rugaszkodott vala [SKr 553].

2. ott, azon a helyen; acolo, în acel loc; dort, an jener Stelle. *1593:* mikor oda fele vgarlanunk kellet uolna, meg mondak hog' Jancho Peter az en felöl meg Tet feoldemet meg zantotta [UszT]. *1595:* mikor hallottúk az zaith, az vtan úgy Indúlank oda, hogy megh lassuk michoda zaigas uagio(n) oda fele [i.h. 10/101].

odafeljebb 1. ott feljebb; acolo mai sus; dort weiter oben. *1638:* Hindrich Balinte puszta haz helj oda fellieb lakik eö maga [Szászfenes K; GyU 35].

2. ott feljebb, a szöveg előbbi részében; mai sus/înainte; weiter oben, im vorherigen Teil des Textes. *1657:* (A fej.) postán az cardinálhoz, Pázmán Péterhez expediála, informálván császárt általa az törökkel akkor fennálló traktának folytatása felől, melyről oda feljebb emlékezém [KemÖn. 84]. *1662:* Legutólban kik azon sectának, társaságnak főfautori, pártja valának, Péchi Simon, kinek állapotjáról odafeljebb lőn szó, és Orbán Ferenc, ki udvarhelyszéki nótárius vala, convincáltattak vala [SKr 193]. *1665:* en elottem elö nyelvel ezeket mondotta akkor Majteny Andras, az mint oda föllyeb meg jrtam [Kv; KvRLt VII. 2 Gillanj Gergely főarendator kezével]. *1677:* Valamint oda fellyeb Madaras után meg írattatott, itt is mindenekben az szerént vagyon [CsV 60]. *1710 k.:* én akkor fogadtam azt az odafeljebb részben említett fogadást [BÖn. 526]. *1716:* Desertae Fellyeb specificalt Nyikora Susoj Desertája. Oda fellyeb Specificalt Filimon Terhettye Desertája [Grid H; BfN 92/4].

odafenn 1. ott fenn; acolo sus; dort oben. *1879:* Odafenn a királyi tábla előtt szép napfényes utcasoron szorítottunk volna kezet, ha nem esett volna az eső [PLev. 51 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. ott fenn a királyi udvarban; acolo sus în curtea regală; dort oben am königlichen Hof. *1653:* A Bocskai dolgát oda fenn mint vagyon, avagy nem tudták, vagy nem is hitték hogy való [ETA I, 97 NSz].

odafér 1. elfér vhol; a avea loc/a încăpea acolo; irgendwo Raum/Platz haben. *1592:* Zol úala en nekem Galfi Mihaly Vra(m) hogy Az eö Juhait oda fogadna(m), Mondom hogy ha az majorsagba megh eggyezhetúnk oda fernek Az Juhok [UszT].

2. kb. érvényes, vonatkozik vmire; a fi valabil, a se referi la ceva; gültig sein, sich auf etw. beziehen. *1841:* Midőn a nemes céhba mulatság lészen, az ifjak közül dékány hire és akaratja ellen egyék is el ne mehessen, ideig való parancsolatja céhmesterünk ökglmének oda ne férjen [Dés; DFaz. 39].

3. kb. méltó vmihez; a fi demn/vrednic de ceva; einer Sache würdig sein. *1619:* Az én tanácsom nem méltó az önagysága tanácsa közé ... de ha valami odaférne benne, én

bizony azt mondanám, hogy ónagysága ez dolgot ne halasztaná [BTN[2] 228].

odafértet kb. vhol helyet talál vminek; a găsi loc undeva pentru ceva; für etw. Platz finden. *1573:* Martinus Weres hity zerent ezt vallya Adam Istwan Mond az Battyanak, My dolog hogy fel fele Raktad Az en famat talam ky akarz ⟨az⟩ hazbol tenny Azert Rakam mond az Battya hogy az Enymetis oda akaram fertettny [Kv; TJk III/3. 198b].

odafizet vhová/vmire ki/megfizet; a plăti/achita o anumită sumă pentru ceva; für etw. zahlen, bezahlen. *1597:* Nicolaus Kalmancsehi fassús est Elek Janos sok ideigh budosek adossaga eleol ... azt en ne(m) thudom oda fizettee mind(en) marhaiat az adossagba wagi ne(m) [Kv; TJk VI/1. 14]. *1598:* Tothazy Zeoch Mihaly vallya ... az azzony Izoniodnek az Adosag feleol hogy az Borbely Martontol marath Jawajt oda kellene Ieowendeoben fizetnj ha hozza menne[a] [Kv; i.h. 259. — [a]Zakal Ambrushoz]. *1610:* Ez ket rendbelj Adossagokert deputaltúk ugj mind Filstich Petter vramnak az Paxchj Lukach Adossagaba(n) meljel tartozik az lok araba(n) fizessen oda f. 10 [Kv; RDL I. 6]. *1653:* (Őnagysága) módot kerese benne, és haragjában, a mit gyermekségemtől fogva kerestem vala, oda kelle fizetni [ETA I, 149 NSz]. *1803 u.:* ezen Per annyira meg rontott hogy szegény Édes Anyámrol Jutott részemet oda fizettem [DobLev. IV/864]. *1826:* te haragudni látzol azert hogy én a' pénzböl 30 forintat magamra költöttem a boltosnak pedig oda kellett fizetni [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

odafog odafordul/tér; a se îndrepta/deplasa spre acel loc; sich hinwenden. *1653:* És elméne Beszterczе felé azok a kurtánok után, a kik oda fogtak vala az elmult éjjel [ETA I, 65 NSz]. *1711:* (A kászonújfalusiak) most is oda fogytok (!) Kgdhez egj rokaczkaval [BCs].

odafogad **1.** befogad; a primi (în familie); aufnehmen. *1574:* chiaplar Mihal Azt vallia hogi megh holt volna Keotelwereo Ianos, Es Keotelwereo Berechk Bele zallot volna hazaba Eotetis oda fogatta volt zellyerwl [Kv; TJk III/3. 339]. *1606:* Mikor az A Damokos Mihalj oda fogatta vala az Bedeó Istúa(n) vdúaraba az Alperest Fabian Istuant, egikor, egy reggel tahagh be hajtottak az vra(m) eókrejt [UszT 20/155 Balthasar Zygiarto de Zombatfalúa lib. vall.].

2. alkalmaz, felfogad; a angaja; jn anstellen. *1561:* senky egy mesteris a kinek ket beres legenye uag'on ualamely mestert mihel'ebe heti berre ne merezlyen tarthani Az ky penig' azonmodon mestert akar oda fogadni az mester helyet az legent el Bochassa tolle [Kv; ÖCArt.].

3. (állatot gondozásra) el/felvállal; a primi (animale spre îngrijire); (Tier zur Pflege) annehmen. *1585:* eztis mondotta az lofeieknek hogy ha eo naghok szamara szaz awagy ket szaz diznot tartnakis tahat abba sem(m)i ellent ne(m) tart de ... masun(n)at ne(m) hagy disznot oda foghadni nekik [Pálfva U; UszT]. *1592:* Zol úala en nekem Galfi Mihaly Vra(m) hogy az eó Juhait oda fogadna(m) [i.h.]. *1809:* (A felfogadott pásztorok) magok pásztori kötelességeket nem vivén, hogy az reájok bízatott helységet megőrőznék, hanem inkább magok marhájokkal és másét is oda fogadván, nagy tetemes kárt tétettek [Szárhegy Cs; RSzF 174].

odafogadott gondozásra felvállalt (állat); (animal) primit spre îngrijire; (Tier) zur Pflege angenommen. *1776:* az Ik ő Kegyelmek tulajdon tilalmas Makkas erdejéből eö Excellajának s az udvar által oda fogadot (salva venia) Sertéseit béhajtották [H; Ks LIX/13].

odafoglal (birtokához) hozzáfoglal; a alipi (de proprietatea sa), a lua în posesiune prin alipire; (seinem/ihrem Besitz) angliedern. *1614:* Feje keoteott Bogda(n) Mihaly Incze Balastol Penzt kert volt maga eoreoksegyre az vta(n) oda foglala szabad zekel volna, de Incze Balas(na)k zolgal [Borsova Cs; BethU 467–8]. *1756:* senki sem Curálván azon Utrizált sessiot, az Ecclesiá(na)k éppen mellette volt egy Csüres kertye, és azon Dobrai Jószágát is oda foglalták [Burjánosóbuda K; JHbK XLIII/27].

odafoglalódik birtokba vevődik; a fi luat în posesiune prin preluare; in Besitz genommen werden. *1752:* a Czigánságis a tőbb Jobbágjokkal egjütt mind oda foglalódott Székely Sigmond és Tótfalusiné kezéből [Bálványosváralja SzD; Ks 43].

odafojt vhová odanyomva megfojt; a sufoca pe cineva presînd de ceva; irgendwohin niederdrückend erwürgen. *1657:* ha érkezett volna az segítség, mivel az kapu bé vala töltve, lyukon akartam volna kiszaladni, magamat is oda tapodtak volna, s fojtottak volna [KemÖn. 217–8].

odafordít **1.** arra irányít/térít; a întoarce într-acolo/în direcţia aceea; hinlenken. *1662:* valamíg az erősségek, várak a fejedelem ónagysága hűsége alá mind meg nem hódolnának, ő nem hogy kivitetné[a], de inkább a hatalmas császár kegyelmes parancsolatjábul havasalföldi, modvai vajdákat hadaival s nagyobb erőket is oda fordítván, holdoltatnának meg [SKr 671. — [a]Mehmet pasát].

2. *vki szemét ~ja* vki figyelmét vhová irányítja; a îndrepta atenţia cuiva într-o anumită direcţie; js Aufmerksamkeit irgendwohin lenken. *1710 k.:* Csudálatos szózat vagy sugallás által a te dücsőséges jelenésedről nékem hírt adál, szememet oda fordítád és királyi nagy koronában és székben a te dücsőséges orcád énnékem megmutatád [BIm. 1005].

3. vmire felhasznál; a utiliza cu un anumit scop; zu etw. benützen. *1668:* (A károlyi marhákért kapott) pénzt fordítsák oda, az hova az nemes országnak, avagy tanácsi rendnek tetszik [TML IV, 376 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1761:* ā mit ezen Bonumokból ā Vidua eletib(en) ā p(ro)prietariusok meg váltaná(na)k azon pénzb(en) szabados dispo(sitio)ja leszen ā Vidua(na)k oda fordittani az hova akarja [Hsz; BLev.].

4. vmilyen célra áldoz; a sacrifica cu un anumit scop; zu irgendeinem Zweck opfern. *1770:* a gátok a pataknak gyakor meg áradásától annyira meg romlanak, hogy az Exp(one)ns Ur egész Jószágát kénteleníteti oda forditani [H; JHb XXI/17. 3].

5. vkinek juttat/adományoz; a dona cuiva ceva; geben, spenden. *1667:* Nem szólok szegény Ebeni uram böcsülete ellen tizedrésznyi terhet szegény nem viselt, mégis ő nagysága az élesdi jószágot oda forditotta volt [TML IV, 41 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

odafordíttatik vmire felhasználtatik; a fi utilizat cu un anumit scop; zu etw. verwendet werden. *1662:* (Kassai István) az cancellárius holta után, noha titulusával azon hivatalnak nem élne, de gyakrabban valósággal azon tisztben is fungált, mellynek jövedelme is ugyan odafordíttatott vala [SKr 158].

odafordul 1. hozzá/vkihez fordul; a se întoarce spre cineva; sich an jn wenden. *1618:* Ott hárman állunk vala mellette Oda felénk fordula [BTN[2] 100]. *1724:* Magamis oda fordúltam egykor Pekri Uramhoz és mondottam[a] [Udvarfva MT; BK. Makai Mihályné (23) ns vall. — [a]Köv. a nyil.].

2. odajut/kerül; a ajunge acolo/în acel loc; hingelangen. *1644:* ugi adak ertesemre hogi az az posta mas feli ment úolna, ha úalamint oda fordúl edes fiam kerd meg az leueleket tóle [Szamosfva K; JHbK XLV/29].

odaforgat vki földjéhez odaszánt; a alipi prin arat la parcela cuiva; zu js Ackerfeld hinpflügen. *1568:* mikor my Colosy Gasparnak kezdenk szantany, akor szantua vala mellette az Balas kowach fołde, es my harom borozdat oda zantank forgatank az Balas kowach fołde fele benne, tudatlanságunkal, de hogy ezwnkbe vewek esmet viza zantok [Kv; TJk III/1. 222].

odafut 1. odaszalad; a fugi/alerga într-acolo; hinlaufen. *1573:* Anna Mossolgo ferenchne Azt vallia hogi mykor meg hallota volna hogy Az Darochy Janos Maiora egne Mindiarast oda fwtot [Kv; TJk III/3. 192]. *1588:* Monda Pascha vayda az vtzara ky vonanak rangatanak vgy hordoztak az vchan mezitelen az Czyodara sokan azzon nepek leanyok oda fwttak [Zsákfva Sz; WLt]. *1596:* Azonba Thibold Antalne is oda futa, eóis remenkedni kezde [UszT 11/53 Lucas Damokos de Kaidichfalua jb vall.]. *1600:* Nagy Mathyas vallya eoys zynten ahelyen latta az feosteott ky Jeony ahwn Jstwan vallya hogy ky Jeott amikorra oda futott tehat az az zegelety az haznak vgy lobbant fel kyweol nagy hertelenseggel [Kv; TJk VI/1. 451]. *1629:* enis oda futek az zajra [Mv; MvLt 290. 164a]. *1702:* Egykor tolvaj kiáltás Esik, Enis oda futék, latom hogy tépelődnek [Szentimre MT; BalLev.]. *1765:* Görög Kosztántin az Fiával edgyüt Kis Mihályra támadának, s ugy meg szoríták az Nyakravalojával, hogy ha oda nem futattam volna, szépen meg fojtatták volna [Marosbogát TA; Mk V. V/97 Tot Pál (48) malommester vall.]. *1784:* a lármára énis másokkal ugyantsak oda futék [Béta U; IB. Agilis Széjes János (18) vall.]. *1802:* odafuta nagy lelkindezve (!) Forro Lajos ötsém [Mv; Born. XXXIX. 53 Jos. Bako de Siklod (30) táblai scriba vall.].

2. odamenekül; a refugia într-acolo; sich hinflüchten. *1670:* Patakrúl érkezének Bocskai uramhoz levelek, hogy ötszáz német ment volt Ungvárra, és az kik oda futottak volna, mind kivitték onnan [TML V, 290 Kende Gábor Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Rhédei Istvánné Szebenben, mert egész országul minden fórend oda futott vala, jöve látogatásomra [BÖn. 750].

odafutamik odafutamodik/szalad; a fugi/alerga într-acolo; hinlaufen. *1572:* Georgy Borbel Leorinch fia, Azt vallya hogy egy estwe zytkozodast hallot az Labas haz fele, hogi oda fwtamot volna hollota hogi[a] [Kv; TJk III/3. 39. — [a]Köv. a részl]. *1584:* Varro Casparnę vallia chizar Agostonnę Jgy kezde bezelleny Az vram kialtany kezde, oda futama(m) [Kv; TJk IV/1. 275]. *1593:* Zekel Antal vallia: Mikoron eörzenenk, toluai kialtast hallank oda futamank [Kv; TJk V/1. 364]. *1594:* Szechy Marton vallia En az chattanastis halla(m) hogj vaghak, kj Menek, oda futama(m) [Kv; I.h. 467]. *1605:* Latam mikor az legeniek eózze veztek vala, oda fútamek Balint Balas hogy meg tirkeztesse eóket, Azon az A. attiafia elfutamek, hogy az kasteljba fut vala el ere, meg ragada [UszT 19/39 Andreas Czedeó de Zent Peter lib. vall.]. *1629:* oda futamek ottis utni kezde [Kv; TJk VII/3. 121]. *1638:* Szabo Ferencz Ura(m) kialtani kezde hogj ne hadjak, s ugj futamanak oda s megh fogak az legent [Mv; MvLt 291. 122a].

odafutamodik odairamodik; a fugi într-acolo; hinrennen. *1585:* Balas Varga Marton fia[a] Azon Napon Az Bika vgy Eoklele hogy az vy zwryn az ket vyomatis altal eolthettem volna, oda futamattunk vala Azert hogy Ne haggiuk de el hatta vala Az Bika [Kv; TJk IV/1. 496. — [a]Vallja]. *1604:* mikor Sipos Janos az diznayt ki kery wolt, nagi Zöretet hallek, odafwtamodam [UszT 18/129]. *1626:* Boczkor Matthias megh lata, s oda futamodek, az Beldj wra(m) molnara altalfuta az hido(n) az Peter Andras kertj mellet fel futa az molnar [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Lestian Janos pp vall.]. *1638:* Egy olykor cziak nagi sikotast hallek, En oda Futamodam az kiatasra [Mv; MvLt 291. 151a]. *1697:* laték nagj Tűzett oda futamodám hogy lássam mi dolog vagjon [Szamosfva K; Ks 90]. *1760:* aszt meg látván az társa Ilie Tsok oda futamodék [Balázstelke KK; DLev. 1. VB. 1]. *1763:* oda futomodék Vultur Juon s meg ûté egyszer Kristof Todort [Nagyida K; Told. 9]. *1779:* oda futamodek égy Iosi nevű Inaskája az mostani Tisztűnk(ne)k [Záh TA; Mk V. VII/12 Gramma Nyikulája (20) jb vall.]. *1819:* Dán Helts meg álván kezdett a' Tarisnyában keresni, és fenyegetni a' bé panaszoltat hogy meg lövi melyre oda futamodván a' bé panaszolt fóbe utötte [H; JF 36 Prot. 7 Mitu Gruntza Juon Duma vall.].

odafutott odamenekült; care a refugiat; hingeflüchtet. *1614:* Fogaras feoldennis az kapitan az ot ualo, es massunnot oda futot latrokat, azon keppen egieb Capitanokis tartozzanak megh bwntetni [Ks 87 ogy-i végzés]. *1653:* a magyar hajdu a havastorkokat mind feljárja vala, és az oda futott népet levágja vala nagy kegyetlenséggel[a] [ETA I, 86 NSz. — [a]1603-ban]. *1710:* A török császár a molduvai Rakovica Mihály nevű vajdát, azért, hogy az odafutott svécusokot nem oltalmazta mindenit felpraedáltatván, elviteté[a] [CsH 421. — [a]1709-ben].

odafuttat odaszalaszt; a trimite în grabă/goană într-acolo; hinlaufen lassen. *1592:* Merai Tamasne, Anna azzoni vallia egi fiachkamat oda futattam, hogi megh lassa alattomba mit chinalnak [Kv; TJk V/1. 244].

odagondol hozzáért/számít vmihez; a include acolo/într-acelea; hinzurechnen. *1784:* A guberniumban proponálta is, de torkában verték sokan Utoljára arra fakadott a hitvány szász, hogy ő nem gondolta oda a mágnásokat, hanem csak a nemességet [RettE 423–4].

odagyűjt 1. (oda)begyűjt; a aduna/colecta în acel loc; einsammeln. *1760:* oda is gyüjtötte mind a' Bor Interest mennyit az adosoktol fel szedhetett eö keglme [Gogánvárallja KK; EMLt].

2. (oda) összegyűjt; a aduna într-acolo; zusammensammeln. *1662:* És egy nagy ármádát nagy erős sáncba vívén, annak bástyáit lövőszerszámokkal megerősítvén, a hadakat egyszer is, másszor is nagyon szaporítják s oda gyűjtik vala [SKr 138].

3. egybehív/gyűjt; a convoca/aduna; zusammenrufen. *1710 k.:* A fejedelem a tanácsurakat odagyűjtötte volt [BÖn.

681]. *1774:* Kabos Sandor Uram harmad napi Törvényt akart reánk tétettni az vármegye Tisztyeit oda is gyűjtötte [Bedecs/Mocs K; KS Conscr. Kopáts Gyorgye (40) jb vall.].

odagyűjtetett odahívott/gyűjtött; care au fost adunați/chemați în acel loc; zusammengerufen/gesammelt. *1820:* az Iffiu Aszszony rostáloinak igaz hogy Palinkát 's Czipot vitt, de ebből az oda gyüjtetett Vallok(na)k semmit sem adott [Várfva TA; JHb 48 Pataki József (44) lovas kat. vall.].

odagyűjtött egybegyűjtött; care au fost adunați acolo; zusammengesammelt. *1775:* az Executor Tiszt urak magak rendeleseket, vagy is determinatiojakot oda gyűjtett MBándi[a] Commetaneusok előtt fel olvasták [WassLt. — [a]Mezőbánd MT].

odagyűl 1. egybegyűl/sereglik; a se aduna; sich zusammensammeln/scharen. *1573:* Mikor mi oda gyultonk wolna latok hog Eg walkay legín Egi zekerczet kezde forgatnj [O.bikal K; KCs]. *1597:* Zeoleós Balas betegh úala, oda gyültek úala Zeóles Lukachj, Kadas Georgy es Palfi Tamas [UszT 12/59 Emericus Benes de Leng'elfalúa jb vall.]. *1606:* Engem az peres heljnek hatarozasara nem hittak de hogy latam hogy sokan giwltek oda enis menek oda [i.h. 19/33 Joannes Toma de Sandorfalwa lib. vall.]. *1614:* mikor odagyűltek volna[a] titkon tanácsot tartván Csáki Istvánt generálisnak választották [BTN[2] 49. — [a]A nemesség 1600-ban]. *1746:* a Falusi Legények Tánczra és az egész Falu is holmi tanácskazassakra oda gjültenek [Kissajó BN; Ks 7. XX. 19]. *1752:* az alább meg írt személyek egy estve ősze gyűlvén ... Alb Oprának Korcsomája lévén, innya kezdettek, azon estve el szélyedvén, más nap estve ismét oda gyültek ujjalag kezdettek innya [Algyógy H; BK. Juáná cons. quondam providi Alb Lup vall.]. *1776:* (Dan Juon és Vojvod Juon) ketten tépelödni Kezdének, több ember is oda gyülvén mondok közönségesen hogy ne tépelődgyenek [Katona K; Born. VI. 14 Dán Kosztán (17) zs vall.]. *1794:* lárma esvén a' Czigányság oda gyült [Ne; DobLev. IV/728. 3b Gáspár Latzi (18) cigány vall.].

2. (gyülésre) begyül; a se aduna (pentru dietă); (zur Sitzung) sich versammeln. *1653:* szent Márton nap után Kolosvárra gyűlést hírdetének és oda gyűlének az urak [ETA I, 58 NSz]. *1658:* Rhédei fejedelem is ad diem 8 januar. 1658-k esztendőre kelve Medgyesre az országnak gyűlést hírdete esmét, és az ország oda gyüle [i.h. 166 NSz].

odagyülekezendő 1. (oda) összegyülekezendő; care se adună în acel loc; sich zu versammelnd. *1665:* Az is szükséges, az minemű levélnek Bécsből meg kell hozzattatni, annak minutáját hagyja udvarnál Kegyelmed, hadd láthassák az oda gyülekezendő fő rendek [TML III, 407 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

2. odagyűlendő; care urmează să se adune în acel loc; dorthin sich zu versammelnd. *1677/1681:* ha Őt forint Taxara magat ez Supplicans[a] és tőb oda gyülekezendő jövevényeket kötelezi, azon falumban szenyvedni őket kész vagyok [VhU 482 Thököly Imre vál. — [a]Ivanyi Ladar Peter Erdőháton (H)].

odagyülekezett egybegyűlt; care s-au adunat în acel loc; zusammengesammelt. *1671:* valakik illetlen excessusokat, exactiokat, Decretum és Articulus kivül valo Executiokat ennek előtte ab Anno 1657. cselekedtek, vagy ez után is cselekesznek, a' meg-bántodott fél Vármegye székin vagy gyülésin meg-bántodását adgya elő, s' comproballya-is mellyet a' Fő Tisztek kötelességek szerént az oda gyülekezett rendekkel edgyütt tartozzanak igazitásban venni [CC 46].

odagyülekezik (oda) összegyülekezik; a se aduna în acel loc; sich versammeln. *1599:* mikola pal vramnak zolgay es Jobbagy egi nihanian oda giulekeztek [Pocsfva KK; JHbK XIV/37].

odagyűlt (oda) összegyűlt/egybesereglett; care s-au adunat în acel loc; zusammengesammelt/geschart. *1704:* Továbbá búcsúztatá[a] császárától, országától[b] és mind az egész odagyűlt gyülekezettől [WIN I, 284–5. — [a]A halottat. [b]Folyt. a fels.]. *1711:* (A megfogadott emberek) amely nagy palotában az electorok és fejedelmek a császár választására egybegyűltenek vala, az alá puskaport ástanak, hogy mind az electorokot, fejedelmeket, mind az egész Európából odagyűlt királyok követjeit egyszersmind a házzal együtt felvettessék s megöljék [CsH 461–2]. *1736:* (A bort) az sokféle oda gyűlt, asztalon kivül való szolga s egyéb rendbeli emberek még sem tudták consumálni [MetTr 398]. *1806:* Arkosi Istvánné magais az többi oda gyült sereggel katzagni láttzatott [Dés; DLt 250/1808-hoz Morosán Aniska (46) korcsmárosné vall.]. *1847:* Varga Katalin megszólította a bucsum-cserbui kisbírót, Plésa Juont, aki az odagyűlt emberek között volt [VKp 228].

odahagy 1. (dolgot/tárgyat/állatot) otthagy vhol; a lăsa într-un loc (un lucru/obiect/animal); (Sache/Tier) irgendwo lassen. *1569:* Az Serlynghi Andras dolgabwl Nem zolhatok egyebet hanem Byrowal kellene kyerny ky az lowath talan ky Aggya hogy Jaro barom, Jaro Marha, ky kellene adnya, de Nem yo chelekedet az Zeghyn Ember (így!), Ha penygh oda haggya az lowat az zeghyn Ember tahat Nem wehet semyth teobbet rayta Immaron Merth ky Ereztete kezebwl eccer, hanem teorwynniel kereshety de awal sem Nyer semmyth [BesztLt 77 Lucas Bistakj de Bongarth[a] a beszt-i bíróhoz. — [a]BN]. *1595:* Mely louat attak volt Marton deak ala Ez zeginy Ember loua el allot volt, mert Eniedig haytottak, Onnat meg terwen Tordan el allot es oda hattak, Az vtan eo magais erte me(n)t, de az varady had el vitte ereőwel teolle, Es eo magais chiak alig Zaladot el az masik louon, hogy aztis el akartak teőlle venni [Kv; Szám. 6/XVI. 28]. *1597:* Myerthogy Karpitos Peter Rosas Janos vramnak bizonyos summawal ados wolt Mys azert az Exeqúútiohoz kezdwe(n) mikor az bechew az keozeonseges hazy ezkeoz marhabol ki ne(m) teolt volna, menenk Bornemizza Thamas hazahoz aholot mondak hogy egy boltba volna megh marhaia karpitosnenak, be menenk megh nyttatok az aitot mikor eggietmast eleo kezdetewnk wolna zedegetni kezdek mondani hogy az az marha Cantor Pale volna igy mi be vonok az aytot s oda hagiok [Kv; TJk VI/1. 3]. *1602:* Az en marham ot volt az hazba, vgy hanta ki hatalmasúl ozton az J megh foghta mind pvskastol palastostúl vgy tazigalta rangatta megh, kiról ith sem(m)i okot ne(m) ad Abbúl tiztasagot adok az zeknek, Eó az púskat palastot ozto(n) az eó tazigalasanak rangatasanak míatta oda hatta, mostis oda vagio(n), penzemís oda vagio(n), Az mj ziksegh Comp(ro)balo(m), teórúent(is) kerek [UszT 16/71]. *1633:* az tizta buszanak feiet teobíre mind el szette

uala az sok vad lud oda lattni menenek de hogi el szette volt az vad lud az feiet ugi hattak oda es el jeottenek onnet [Mv; MvLt 290. 33a/2]. *1657:* (Csáki István) hadai csúfosan szaladának: az gyalogi Gáldon, az mi falunkban lévén, dobjaikat is odahagyták [KemÖn. 115]. *1717:* En Istennek hála színten Tednap (!) del után erkeztem haza bekével en bizony az magám nagy mentemet is oda hattam hogy ne dideregjenek szegenyék[a], takarózzanak véle [Altorja Hsz; ApLt 2 Kálnoki Borbára férjéhez, Apor Péterhez. — [a]A gyermekek].

2. végleg elhagy; a părăsi definitiv; endgültig verlassen. *1594:* Sofia, Crestel Gergelne, Turban lakozo vallia: Ezt ertettem ez fogoli Peter hazasulasa feleol, hogi ejel eskette megh az vra egi hituan azzoniallattal, kit ket helireolis vertek volt ki, seot az Azzoniais el wze hazatol, minek vtanna Peter oda hagia [Kv; TJk V/1. 419a]. *1731 k.:* Moldován Opra egy kurvával őszve czimborált s hites feleseget hat vagy hét gyermekel oda hagyván kurváját egy ejtszaka egy két ökrü taligára rakván el szőkőt egy Sár Patak nevü Falub(an) a Tisztek ellőt meg kezdvén hiresedni micsoda ember onnanis visza szőkőt Sövényfalvára a feleségéhez és gyérmekeihez [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16]. *1753/1781:* Tudom azt is, hogy fel serdült Kün Miklos ur, az idő is homályba borulván, nem tudom mi októl viseltetvén a Tutor urat kéntelenittetett odahagyni, és Rákotzi Ferentz mellé menni Gavarleriara (!) [Algyógy H; JHb LXXI/3. 197]. *1771:* az én Uram vett ugyan észre a Zilahi István Uram ablaka alat égy rakás de hirtelen el jövén mellette kétségeskedet hogy nem Gunya volna, melyre meg térvén meg üte a páltzájával hát láttya hogy égy Mente és égy szoknya, melyet fel vévén gondolá hogy Zilahi Uram a Feleségével háborán élvén talám az Aszszony vettette volna ki a maga Gunyáját hogy oda hadgya az Urát [Dés; DLt 321. 21 Elizabeta Gaspar cons. Ioannis Gyöngyösi (36) ns vall.]. *1776:* Dán Juon pofon szelte Vajvod Juont tenyerivel, s ezel mejbe ragadák egyik az másikat s ketten tépelődni Kezdének, több ember is odagyülvén mondok közönségesen hogy ne tépelődgyenek hagyanak békét egy másnak de ezen tépelésből (!) nagyobb lárma eredni kezde, En magam Nevendék lévén, hogy engemetis le ne tapadgyanak, oda hattam őket s haza mentem [Katona K; Born. VI. 14 Dán Kosztán (17) zs vall.].

3. elpártol vkitől; a părăsi pe cineva; von jm abfallen, jm untreu werden. *1657:* nagy labyrinthusban hozta vala az fejedelmet ez dolog az maga alatt lévőktől is fél vala, hogy ha kitudatik, az egész erdélyi hadak odahagyják, viszszamennek, és minden dolgai periculumban lésznek Reménlvén azért, hogy elnyomhatja az dolgot, azon csauszt visszabocsátá ígíretekkel, ajánlásokkal | Bakos pedig így járt vala, hogy az hadak tumultuálódván, midőn az Fejérhegyen által akarta volna vinni őket, sokan az hajduk odahagyák, kiket előtanálván imitt-amott az fejedelem, váltig büntetteté őket [KemÖn. 268, 272]. *1662:* Azkik kapitányokat is odahagyván, de többek is sokak az harcnak kimenetelit nem várván, sőt sokak csak meg sem nézvén, hogy a főrendek között való egyenetlenséget látnák, és senkitül nem tartanának, csak jó idején, aki akarja vala, Keresszeg felé tartanak | Ezek után az erdélyi úr félrevivén őket, erős hittel megesküdt volna: ha Váradnak s Erdélynek romlására vagy valamelly várnak elfoglalására való dolgot eszébe venni kezdene, azonnal a fejedelmet is odahagyni s szökve is kijönni el nem múlatná, s ha az nem lehetne, titkon is vagy megizenné vagy írná [SKr 181, 507]. *1667:* Ha Kucsuk emberinél veszi ű kegyelme esziben, hogy az ű nagysága dolgaiban szívesen forgolódik, nem színes képpen, értsen egyet vele, ha penig nem, csak hagyja oda [TML IV, 114 Székely László Teleki Mihályhoz].

4. eláll vki mellől; a abandona pe cineva; jn verlassen. *1770:* Jó procurator lévén katonasagára resolválta magát. Gr. Gyulai István generális mellé ment. Ott mindjárt apertura nem adatván, a jószágai inspecitójára aplicálta. De rettenetes impertinens dolgai s dispositiója lévén a szegény generálisnak, megunta, odahagyta [RettE 229]. *1765:* a Csufudi Ember Izpázt Kemennyen fenyegeti vala hogy bizony el fogattya, miért adta máshoz magát, őtett oda hadta [A.preszáka AF; Mk III. LXIV/67 Vony Márk (50) jb vall.]. *1823–1830:* Egyszóval sok volt a dolgom, s minthogy mindketten kemények voltak, Dési Gábor sokat is szidott, sokszor volt az a gondolatom, hogy odahagyjam, mert úgyis convenciósa nem voltam, s minthogy királyi fizetésen voltam, mint csak scriba el is hagyhattam volna [FogE 91–2].

5. el/otthagy vmit, eltávozik vhonnan; a părăsi ceva; etw. verlassen, sich fort/wegbegeben. *1688:* Vagyon az Falunak bikkes erdeje annyera valo, hogy beő mak termes(ne)k idein megh hizhatik rajta ezer diszno. Csak hogy az Falusiak(na)kis szoktak mind(en) eszte(n)deőb(en) egy darabot szakasztani. Az teőbbire eő Ngok disznait hajtyák. Avagy mások disznait fogadgyák réá gostinab(an) az mint megh alkhatnak, noha tiz pénz volna egy disznotol. De ha annyib(an) drágállyák, s az Tisztek vellek megh nem alkusznak, odais hadgyák az makkot, es más helt keres(ne)k [Szaráta F; ÁLt Urb. 21]. *1710:* A császár követei megbosszonkodának, s odahagyák a tractát [CsH 370–1]. *1715:* az Fel Gyogyiak oda hadták Falujokat, és ide a Mogosra jövén, ott a Völgjben a Patak körül, meg irtván az helljet, szállásokat csináltanak magoknak [Lupsa TA; WH. Kosok Iuon (70) vall.]. *1774:* a Czigányok minden Esztendőben kertemet el egetik, s kevés Török Buzámat bottal kel strásálnam, melly miánis oda kell hagynam házamat [Mocs K; KS Conscr.]. *1782:* mint hogy Anának elébbi tselekedetiért hitele nem egészlen volt, féltette Irimiátol, tanácsosbnak tartotta Bocska Gligor oda hagyni Matskást [M.macskás K; Eszt-Mk]. *1823–1830:* 1713-ban már Fehérvár nagy erősségül kezdett épülni, s előre lehetett gyanítani, hogy a várban a kollégium meg nem maradna, ezen bizonytalanság között kétségkívül sokan a kollégiumot előre odahagyták | S ezzel én is Bécset odahagyám. Azonban míg Bécsben mulattam, az inszurrekciónak némely maradványait láttam [FogE 60, 259]. *1828:* Az emlitettem közelebbi gyülésbe is már bé menetelemmel a Czéh a böv beszélgetésre eléggé el lévén készülve, a Remekek bé mutatását el vártam ugyan, de azzal kéntelenittettem a Czéhot oda hagyni [Dés; DLt 581]. *1847:* azon egyetem nagyhirü rectora ... Husz János, a' tanulók kiváltságait korlátolni kivánván, 25 ezer tanuló egyszerre odahagyta Prágát [Méhes 5].

Szk: *~ja posztját. 1852:* a gazda is vagy ajton állo oda hagyta volt posztját [Dés; DLt] ✱ *~ja a szolgálatot. 1825:* Néhai Feleségemnek ... véletlen történt elhalálozásával, Székelly Aniko Hajadon, Gazdaszszonyi szolgálatra ajánlkozott hozzám, kit ... befogadék házomban; — ki azomban hon nem létemben felpakolván oda hagyta a' szolgálatot [Dés; DLt 591].

6. kezéből/hatalmából kibocsát, lemond vmiről; a renunţa la ceva; aus der Hand geben, auf etw. verzichten. *1614:* Látván Báthori Zsigmond, hogy Erdélyt nem kellett volna elhadni Opuliáért, nem sokat késék, hanem odahagyá

Opuliát és visszaszökék Erdélybe, kit az kolozsvári bíró, Katonai Mihály város és tanács híre nélkül befogadván, az ország mindjárt melléje álla, és ismét fejedelem lön [BTN[2] 46]. *1662:* Az városnak főképpen azt a főkapun volt részét, hogy ahová gyalogpuskás, muskatélyos állhatna, semmi sánca nem volna, látván, hogy meg nem maraszthatnák, oltalmazhatnák, kedvek ellen is odahagyni kénszerítettének [SKr 450]. *1704:* a kurucok is a tractát felrúgták, és felküldvén Grec felé sok számtalan falukat felégettenek, és a császár is megmondotta, hogy készebb a spanyol koronát odahadni, mégis hadait Magyarországra fordítja [WIN I, 218]. *1710:* szegény magyarok ... valóban nehezen menének arra a condítióra, jobb is lett volna örökké odahadni azt a koronát, mintsem a koronához való bolond zélusból magokat s az országokat idegen nemzet keziben ejteni [CsH 63]. *1823–1830:* Fridrich Prágát is körülvévén, seregének egy részét ide Kollin alá szállította volt, de szerencsétlen ütközete lévén, kénteleníttetett Prágát is odahagyni [FogE 175].

7. tisztségtől megválik; a se retrage dintr-o funcţie; Amt aufgeben. *1766:* Szegény Bethlen Olivér meghala s rajta marada a tavalyi megvagdaltatása s verettetése ezek által az limitaneusok által. A bátyja, Bethlen Gergely ur, eleget igyekezett, hogy satisfactiót kaphasson, de csak hijában. Ő is odahagyá közöttök lévő főstrázsamesterségét [RettE 198]. *1782:* A szegény Veress Lászlónak megesett volt, ki is Festetics regimentjében zászlótartó volt, de gorombaságból odahagyta [i.h. 420].

8. felhagy vmivel, abbahagy; a se lăsa de ceva, a renunţa la ceva; aufhören. *1710 k.:* Virginát is kezdék tanulni, se semmi sem lön belőle megunám, s odahagyám | nékem pedig balfelől a nagy hurkám s lépem körül rettenetes zörgés, bőgés és fájdalom indula; adák a kenyeres társaim tanácsul, hogy minden reggel egy-egy pipa tubákot szíjjak fel; elkezdém, de nemhogy használt volna, a fejem is megbolondult tőle; odahagyám, azután sohasem vevém a számba [BÖn. 574, 578]. *1777:* Odahagyta a katonaságot, egy falka adóságot felrakván Velencébe ment, onnat hazakerült. Sok baja volt a szegény atyjának míg minden bajából kiszabadította [RettE 377]. *1811:* Bizony jobb lett vólna a' Bort oda hadni, A' hoszszu élet és Téj mellett maradni [ÁrÉ 79].

9. felügyelet nélkül hagy; a lăsa fără supraveghere; ohne Aufsicht lassen. *1638:* akkor az legeny el mene oda hagja az eökreöket [Mv; MvLt 291. 150b]. *1674/1676:* Eormenyesnek el foglalása után Mező Szilvásra csinalának majorságot de onnetis edgj nehány izben el kergettenek az Eoreg' Rákoczi György katonai, néha cséplettünk, csak oda hadtuk a' Katonák miá a buzát, alig' Szalattunk a' Katonák előtt [Újlak K; JHbK XX/21]. *1752:* úgj oda hatta volt Marinka ã gyermekeit, hogj az Sebek és tetvek el töltették volt hogj ã tetvekis meg egjék, ugj an(n)yira hogj nem szenvedhettem hanem meg mosagattuk őket [Abrudfva AF/Abrudbánya; Ks]. *1756:* Balog Uram az Uraságtol rendeltetet kenyerünk el vonván, kételenitettünk medio tempore az le kaszált szénát oda hadnunk mely miat az Uraságnak Cir. 20 Bugja szénája el veszet [Kötelesmező SzD; TKl]. *1789:* Némellyek mellől ... mind az időnek kemény volta mind pedig utra valójok(na)k el fógyása miatt az Béresek el-állván Szekereket és quod majus Marhájókkat veszedelmezni óda hadták, a' többit mindazăl(ta)l és ezeketis mind addig él vivén azon Militia mig az utra vitt kevés kóstyok absummálodik és consequenter Marhájók penitis el veszedelmezik és romlik [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával]. *1831:* Gujásnak állattál vala tavaly, de onnétis fizetesedböl mit se lathattal és szerte szellel valo jarkalasaid miatt talan fizetesedet se kaphattad ki mert a Guját oda hagyván kárt okoztál szerte szellel valo járkalasaddal [Dés; DLt 332].

10. magára hagy; a lăsa singur, a părăsi; sich selbst überlassen. *1570:* Golnar peter vallya, hogy Ezt halwan az azzon, Mond Simo(nn)ak Bestie kwrwa fy legy, vganis Mindenkor az Eotthues Adorian Marhaiara eyhezel, De ky vonzak aztis az Erdẽgegh (!) thorkodbol Eo penigh zoly volt Mind kettőnek hogy Bekewel lennenek es oda hatta eoket [Kv; TJk III/2. 166]. *1573:* Teremy Ferench azt vallia ez ely mwlt Napokban hytta volt Eotet Aztalos Petert vitez ferenchet és Seres Martont hogi egibe alkwtnak az Mustoha Leanyawal, De veghez nem vihettek keoztek Eok oztan felj keoltek es oda hattak Eoket [Kv; TJk III/3. 193–4]. *1644:* en evel oda hagjam ökett [Mv; MvLt 291. 410a]. *1771:* Azt is hallottam égy Kirilla nevezetű Verbunkos katonától hogy a Fükötősné Leánya Maris igert volna néki égy bizonyos Eczakára a helyetis meg mondván hol legyen a paráználkodás (így!) a mely Terminusra odamenvén a katona, hát mással találja valami Burjánban, melyért meg haraguván katona jol meg vervén a Léánt oda hagya [Dés; DLt 321. 46. G. Tokai (44) ns vall.]. *1795:* De innen is, mihent szerét tehette, azonnal haza illantott, oda hagyott [Mv; Told. 47].

11. kb. elpusztulni hagy, nem törődik vele; a nu avea grijă de cineva; zugrunde gehen lassen, sich nicht um etw. kümmern. *1602:* zekerestol oda hagia, kialtek wtana hogi az Istenert kerlek hogy lowastol ne hagy Jde En magamis wgj akarek hogi el odozam s el zalagiak rajta: de az hajdok zinte Ernek uala sőt wala egi kis arok walamj fwzes bokroskak aba hengeredem be s wgj maradhatek meg hogi le nem waganak [Boldogasszonyfva U; UszT Biro Jakab lo fw Bodog azonj falwj vall.]. *1705:* Ugyan Eckler izente az úrnak tűlem, hogy ő az arenában nagy kínban lévén, ötet egy szászné orvosságra tanította, aki is neki hihetetlenül használt Ezt az asszony ugyan elkészítette, de Kőleséritől, a doctortól való féltében nem mérik béadni az úrnak, mert igen tilalmazza, hogy az ő praescriptióján kívül más medicinával ne éltessék, mert bizony odahagyja [WIN I, 528].

12. ottfelejt vmit; a uita ceva într-un anumit loc; etw. dort vergessen, liegen lassen. *1640:* Hallottam, hogy Gyulai Annók az réten hált s az alsóingét odahagyta | Az pendelyét is hallottam, hogy odahagyta volt Nagy Péterné, mert Farkas István feleségestül s Biró Pálné odahagyták szintén az szentgyörgyi malomnál [Mv; MvLt 291. 233 átírásban]. *1672:* Haydu Janos noha Lo herelő volt, de az czipteteő fát is másnak adta kezében, mással is köttette megh az Lo hérejét nem magha, és más emberek kezére bizván az czipteteó fát oda hadta ... ki miat esett az Lonak herejenek gyűkeré(ne)k be szaladása az czipteteőből, mellyet czelekedni az Inek ne(m) kellet volna [Kv; TJk XI/1. 244].

13. odaad, vki kezére hagy/enged; a da/ceda (cuiva ceva); hingeben. *1599:* Nob: Lucas Trauzner fatetur az Daroczy Peter R(elic)taia Egy fekethe zoknyaba(n) palastba(n) az hazbol kj Iowe es az adossoknak az hazat oda hagja [Kv; TJk VI/1. 354a]. *1602:* Az Tanorokot penig En chinaltam wala be haznajert, czienker Jstu(an) oda Jöue hogy el foglalia töllem en ugy zolek nekj hogy Jma⟨r⟩ Idey haznat had wögiem el chiak az zenajat, En az wtan oda hagiom knek mind kertestől [UszT 17/38 Bolgar giorgi Zent abranj palfi andras zalogossa (40) vall.]. *1630:* mégh adosságais vala ot Szabo Danielnek, de aztis oda kelletek

hadnia, nem hagyák feöl szedni [Ne; BálLt 82]. *1643:* oda hagia ⟨a⟩z kis ioszagoczka mellett az feoldet [Szentsimon Cs; BLt]. *1644:* En megh tiztita(m) az hazat hogi bele zalliak Teóreók Janosek az Atiafiak contradjcalanak, es en oda hagia(m) az hazat [Mv; MLt 291. 425b]. *1737:* Az Földekröl egyebet nem tudok irni, hanem a Földes Ur anynyit accomodálhat maga majorkodtatásához, valamennyit akar, s az többit hagyhattja az Jobbágyok(na)k vagy Sellérek(ne)k, ha mind oda nem akarja hagyni [Vajdasztiván MT; Born. X. 11 Grip Daniel lev.]. *1753:* az Elöl járó rendektöl az vraktol ollyan levelet mutattak azon Joszágról hogj az után Csáki Sigmond vr nem háborgatta, oda hagjta, mais egj Gyulából réá szállott Szabad ember Sáfár János lakik rajta [Nagyalmás K; JHb XXX/9].

Szk: *zálogon ~. 1606:* mondotta hogj az medeseri Jozagot az mint oda hattak volt Zalagon hat az wegezes zerint Jmar cziak ket Eztendö heya hogi ki ne(m) tölt [UszT 20/211 peter daniel kobat falwy falus biro (50) vall.].

14. elenged; a ierta/şterge de ...; weglassen. *1587:* Esmeg egy vargans (!) Magiar Vczaban adott 1 Keoblet de megh egy Keobeollel tartozik, melliet raita megh nem vehéttem eddig, hanem lassa Kegielmetek hogy ha oda hadgia kegielmetek vagj nem [Kv; Szám. 3/XXVI. 5 Suweges Gergely sp kezével].

15. (bányát) felhagy; a părăsi (o mină); Grube stillegen. *1756 k.:* A napon kün lévö egész kö Bányában ha ki valami venára talál, és abbol probát tévén semmi hasznot nem esmér, és oda hadgya, és Esztendö, s három napoknak el folyása ... alatt pusztán s ö általa dolgozatlan áll, ez idö mulással el veszti jussát, és más a' kinek tettzik bele állhat [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.].

16. (vízfolyás) elkerül; (despre ape curgătoare) a ocoli ceva; (Waserfluß) vermeiden. *1723:* az Kükülö Vize az Sövényfalvi Pallo veginel Csinált magának egy árkat, mely árkan ha eddigis jászoly Gáttal nem inpediáltam volna az Kükülö vizét egeszen az Kökülö azan fojna el és Malmamat oda hadta volna nekem nagy kárammal [Sövényfva KK; MbK 163].

odahagyatik vhol otthagyatik; a fi lăsat în locul re ctiv; dort gelassen werden. *1595:* adatanak az Birak Wrain Zöcz Mihaly W(ram)nak ... miert hogy az elöt oda ment varos dolgaban oda hagyatot és abban munkalkozik, költseggü' 2 Tallert 1 p(er)f 1 d 10 tt f 2 d 20 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 144 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

odahagyhat 1. elhagyhat; a putea părăsi pe cineva; verlassen können. *1823–1830:* Vacsorakor azt kérdi tölem Dési Gábor, hogy convenciósa vagyok-e Körmendinek s meddig köteleztem magamat. Feleltem, hogy nekem fizetést nem ad, nem is vagyok kötelese, amikor tetszik, odahagyhatom [FogE 90].

2. vki kezére adhat/hagyhat; a putea da/ceda cuiva; jm in die Hände geben können. *1724:* Nehai Battyok Tar András ... inscribaltatta az Aviticum bonumo⟨ka⟩tis mit utolso szükségében, mivel az Haza Törvenyeis admittallya az ollyan nagy Casusokban valo rendes inscriptiot sőt modgyával valo eladásátis az Aviticum bonumok(na)k, az acquisitumokat penig ha mik voltak, oda hagyhatta az hova akarta [Borb. I].

odahajít 1. odadob; a arunca acolo/în acel loc; hinschmeißen. *1600:* Keovesdy Janosne Anna Azzony fatetur chyak azt tabla zeordeolesere tekintek oda hogy Varady Istwanne oda hagyta Annak vthanna egy Palchawal vgy verte az azzonth Zenthmiklossy hogy vgyan pufogott az Palcha vegybe egy zegh vala en azt hizem awal serte megh az azzonnak az Allat, hogj vere kezde foliny vgy futamek el Zenthmiklossy [Kv; TJk VI/1. 503]. *1710 k.:* a tatár ráncigálni kezdi a pokrócot, nem annyira vágyván a mézre, mint a pokrócra, talán nem is tudta a méhet ott lenni. A tiszttartó méhet, pokrócot odahajít a tatár nyakába vagy ölibe [BÖn. 735].

2. besöpör; a aduna; einstreichen. *1600:* Moises Vramis egy falka penzt az aztalra olwassa azis az siwgith oda tarta, s oda haita az aztalrol, az siwegiben, De meni wolt, ne(m) tudom [UszT 15/33 Mattheus Zeöch Semienfaluien(sis) (56) vall.].

odahajlott áthajlott; (despre crengi) care a trecut dincolo de ...; hinübergebogen. *1584:* Boldis Jakab vallia, Egkor lata Danch Leorincz Viczey Andrast, es monda Jhol megien Dios Balinth Ez penig Innet leót volt hogy viczey Andrasnak kertiben vagion egy Dio faya kinek harmad rezeis a' Danch Leorincz kertibe hailoth, es az oda haylot fan talalta volna Andras az Leorincz leaniath, kiert meg Zolitotta volna a' leanth [Kv; TJk IV/1. 360].

odahajt vhová odaterel; a mîna în acel loc; hintreiben. *1624:* Az marhatis mikor be Hajtottak az Valto retbeol oda hajtottak az hul Thott Mihaly lakott [BálLt 54]. *1674:* Tudom Tilalmazta az Vas János Vr(am) Tisztartaja hogy oda ne haitsák az Marhakot, mert bé ne(m) haitatia eökeöt de az mellette valo legénieket mind megh Löveöldözteti ott [Mv; WassLt Pataki István (40) jb vall.]. *1729:* a Somkut fele valo fordulo határunkat ugy mint a Tarlot meg tiltottuk az szánto ökrök számokra mellyet Hadnagy Atyánkfia eö kglme a Tizedesekkel szorossan el jartasson, hogj Valakik szükség kivül oda hajtyák Marhajokat potentian Convincaltatnak Cum fl. hung. 1:/:1 [Dés; Jk 389a]. *1752:* hallottam az Boda Miháj szájábul mondani hogj a Tinaját ne hajcsák Furu Györgjni akár meg njuzák akár oda hajcsák csak égj nékie [Diósad Sz; WLt Elekes Gergely (38) ns vall.]. *1763:* Falu közönséges akaratjabole, vagy más privatus Embernek akarattyábol hajtották oda a' Zagoni Meddü tsordát ...? [Hsz; SzentkZs vk].

odahajtás odaterelés; mînarea în acel loc; Hintreiben. *1673:* Tudode ... hogy Haller Pál Ur(am) Vakmerö keppen megh paroncsolta eo Ngä marháinak oda haytásátt? [WassLt]. *1840:* amely marhát szánszádékból való kártékonyságba való odahajtással megtapasztalnak s ott tanálnak, hajtsák bírókézre az ilyen marhát gazdástól [Taploca Cs; RSzF 175].

odahajtat odatereltet; a dispune să fie mînat în acel loc; hintreiben lassen. *1662:* széna harmadfél boglya vagyon; ha Kegyelmed sokáig mulat, az ökör sok, Kegyelmed parancsoljon ö kegyelmének felöle, ha Új-Várason ne vegyen-e szénát, hogy tizenkét ökröt oda hajtatna tartani [TML II, 235 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1816:* ökör Bornyakat Tulkokat töbetis fognak oda hajtatni [Kv; IB. gr. Korda Anna lev.].

odahajtatik odatereltetik; a fi mînat în acel loc; hingetrieben werden. *1780:* Az inctus pásztor menti magát az

utcának szorosságával, és hogy a marháknak egy része előre magánoson vette volna arra útját, s nem kénszerítésből hajtattak oda, hanem magokra [Taploca Cs; RSzF 214].

odahajtatott odaterelt; care a fost mînat în acel loc; hingetrieben. *1759:* más Jószágomból oda hajtatott marháimat télnek idején ki tsapatta [Moha NK; TSb 2].

odahajtott odaterelt; care a fost mînat în acel loc; hingetrieben. *1679:* administrálta Katonábul[a] oda hajtott egy nehány szapornyiczás lovaknak az árát [AUt 187. — *K]. *1681:* vagyo(n) egi nagi Erdő ... Ha mikor ez Makkot terem, az oda hajtot disznokat Tizedelni szoktak, valtoja 4 pinz [Hátszeg H; VhU 150] | Valaholott az Erdő háti határon, Hunyad várahoz valo makkos Erdő talaltatik, makk termesnek idejen minden oda hajtott tiz disznobul egyet tartoznak dézmáb(an) adni [Vh; VhU 202].

odahal 1. meghal, elhalálozik; a muri; (hin)sterben. *1710 k.:* Teleki mond Halandó az ember, a fejedelem sokféle nemzet, sok történet és sok veszedelem közé megyen, mit csinálnánk, ha oda találna halni? [BÖn. 737].
2. harcban elesik; a cădea în luptă; im Kampf fallen. *1596:* Ket Dobosnak f 8. Jtem 176 Leginnek f 528 Az kik Themeswar es Eger ala voltanak, es az kik oda holtanak, az mint az partialbol megh teccik [Kv; Szám. 6/XX. 9].
3. belehal/fullad; a se îneca; ersticken. *1710:* A megbódult pogányság rátoljula a hídra, leszakad alattok, s odahalnak a vízben számtalanon [CsH 174]. *1754:* Marhaimot akarván meg itatni bökkenős lévén mindenüt hogj az viz mélj, meritteni akarván belé estem s oda is holtam volna ha a szolgám ki nem huzott volna [Nyárádkarácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/10]. *1804:* még a Tavaszszal most egy Ember három Lovaival együtt egészlen mindenestül belé veszett, s oda hott [Sárd AF; TSb 51].
4. eldöglik; a pieri/muri; verrecken. *1595:* Boldis Iakab Loaert mely oda holt, Azzonnyúnkat ö fget Wyúarbol feierwarig viúen Egez Tanaczúl ökm(e)k adatanak ertte f 8 | Warga Martonnak 1. hideluj szekeresnek loa oda holt: harmad magaúal meg esküt, hogy ez útt miatt holt meg Attam meg nekj f 6 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 315, 317 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

odahál vhol máshol hál/éjszakázik; a mînea, a dormi undeva peste noapte; anderswo übernachten. *1573:* Sophia aztalos Janosne zolgaloia Azt vallya, hogy Egjkor estwe vachora vtan ely Megen az Malomba az vra az felesege meg kerdy ha haza Ieone halny vagy oda Maradna Azt Mongia hogi oda hal, oztan kwldy Borert eotet az Azzonya, aztis hagia neky hogi be terne az vayda Katus hazahoz es egi gergel New legennek Mondana meg hogi Ieone oda mert az vra hon Nem hal [Kv; TJk III/3. 86b]. *1604:* akor mikor az öker el wezöt az örözese Janos zörin wolt, ö halt oda akor [Kiskede U; UszT 77a]. *1662:* vicekapitány uram, maga kimenvén az várbul s oda hálván, meghagyta feleségének, hogy azon vett disznóknak aprólékját árultassa [TML II, 402 Teleki Mihály Lónyai Annához].

odahány 1. odadob/hajít; a arunca (ceva) în acel loc; hinwerfen/schmeißen. *1778:* láttam, az Exponens Léány Aszszonyék káposztájok között eleven szeneket, de ki hánytа oda nem tudom [A.volál Hsz; HSzjP Anna filia Joannis quondam Pilbát de Karatna (24) vall.].
2. odasodor; a fi adus de apele curgătoare; hinschwemmen. *1770:* Az utrizált Maloman alol a Silipen alol a Silip alatt Láttom a parondat, hogy a Viz oda hánta, de a sok árviz Causáltaé vagy a Királyfalvi malom azt nem tudom [Ádámos KK; JHb LXVII/127].
3. szóban odavet; a arunca (o vorbă); (in Worten) hinwerfen. *1619:* Én is azmint tudtam, odahánytam az presta quesumust valóban. Azután kezde mindjárt istruálni az Jenő felől való tractatushoz, ki sok szóval lévén, mondám neki: No, nagyságod legyen veszteg csak most, én gondom az [BTN[2] 181].

odahányás odasodrás; aluvionare, formare de aluviuni; Hinschwemmen. *1770:* az Adamasi Silip alatt Lévő porandnak oda hányását okozta, mind a sok ár viz, mind pedig ezen Ádámasi malomnak a gáttya igen le Lévén nyumulva, a viznek az ereje bővebben menvén a gáton mint a Silipen, a miatt hányodatt a Silip alá [Sövényfva KK; JHb LXVII/113].

odahat arra bír; a impune; dahinwirken. *1869:* Mindenik körlelkésznek egyszersmind kötelességévé tétetik, hogy a rájok bizott iskolákba, e köröztetés után azonnal kiszálljanak és az egyházközségi bizottsággal egyetértve oda hassanak, hogy az 1868 ik évi népnevelési törvények életbe léptessenek [M.bikal K; RAk 177].

odahátra 1. ott hátul; acolo în spate; dort hinten. *1598:* Eger Balinth Junior az kapithan hidelwen vallya, En oda hatra Jttam Aztalos Janossal es teobbekkel, en nem lattam minth indultatott az haborusagh, es kik verekettenek [Kv; TJk V/1. 241]. *1632:* lattuk, hogj neha estve kesőn maid egj oraighis mulatot oda hatra a kertben az Aszony de mi nem tuttuk kivel volt [Mv; MvLt 290. 81a]. *1641:* Sahin Mihály szolgálója, Sófia így vall az kisebbik asszony ottbenn hált mivelünk az házban, s az másik odahátra a pajtában hált — de én azt nem láttam, ha ment-e legény hátra vele avagy nem [Mv; i.h. 291. 288 átírásban]. *1669:* Odahátra a kis kőházhoz ragasztott sövényközt, az zsendely héazat ⟨alatt⟩ levőt, én csináltattam [Kv; KvE 212 LJ].
2. messze hátul; mult în urmă; weit hinten. *1662:* Az lengyel respublica látván, hogy az fejedelemnél ígíretjek sem fogna, más, ártalmasb tanácsra fordíták elméjeket, úgy, hogy a svékusoknak odahátra, maga birodalmában szereznének dolgot és akadályt, és azt a fejedelem mellől elszakasztván, és másfelől a tatár chámot eleibe kihozván, az elfárasztandó hadakat utoljára profligálni, meggyőzni, semmivé tenni, nem nagy dolognak állítanák [SKr 357]. *1670:* Az kapucsi pasával még oda hátra van György deák; egy hétre beérkeznek [TML V, 108 Székely László Teleki Mihályhoz].

odahaza 1. otthon, házánál; acasă; daheim. *1573:* Teglas Antal es Balint valliak ... Marat az Myhal otth, Azt megh kerdezyk hogy Myt chelekettek volna ... Mond az hogy Bort arwlunk wala Az labas haznal Azzoniom haromsor Izene hogy beh vennwk az chegert es haza Mennenk, Mert Mas dolgunk volna odahaza, mjkor haza Mentunk volna, otth Ennwnk es Innwnk ada [Kv; TJk III/3. 62a]. *1618:* Hallam akor estue mikor Lestyan Janosnak Arattak volt, az Janos Tamasne fia Andras, megint Janos Mihalj fia Jmreh hjak uala kj Bayra az Boga Benedek fiat mondua(n) Jeöy ky esse lelek kurua, en Betegh ualek s oda haza hallo(m) uala en

egiebet ne(m) tudok [Kozmás Cs; BLt 3 Tamas Istua(n) ns vall.]. *1755:* meg tórtént az is, hogy Ros Éva[a] el nem mehetett Gáborhoz, illyenkor meg kémlelte Gábor hogy oda haza vagyon az Exponens[b], ha oda haza nem volt, maga mingyárt eljött a léányhoz [Déva; Ks 101. — [a]Elírás Mária helyett. [b]A leány gazdája]. *1802:* Tudom hogy Imreh Lázár Ur Innep elött valo Szombaton oda haza volt, és utolso Innepenis oda haza láttam [Oltszem Hsz; HSzjP Turóczi Málnási Nyesö István (50) vall.]. *1835:* el mentünk N lakon[a] Román Juon nevezetü Szolgálo embere Házához, akitis Személyesen odahaza találván a kezünkben levő Instructiott szorol szora fel olvastuk és az ő született oláh nyelvén meg is magyaraztunk [DobLev V/1212. — [a]AF]. *1840:* nem mehetett, mivel foglalatosságai lévén két nap nem igen ülhetett oda haza [Dés; DLt 370]. — L. még RSzF 211, 287.

2. lakóhelyén; în localitatea de domiciliu; in seinem/ihrem Wohnort. *1710 k.:* Amott falu, város, asztag égett, imitt a székely rebellált, Désnek a színe az ő felsége hűségében praesidiált helyekben volt, odahaza mindene elégett [BÖn. 965]. *1721:* Tavalyis 4. hét héjján ide Lakta(m) oda haza minden dolgom fűstb(e) ment, az idenis látom ugj lèszen [Szurdok Mm; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1722:* Tudgyaé az Tanu Felesége oda haza nemis volt Nimet Sigmond Ur(am) kerésere Medgyesre utozásban volt? [Kük.; Szentk. vk]. *1757:* Gligoria meg is hazasadván sakáig lakat ada haza [Csömény SzD; Ks 9. XXXI. 20]. *1782:* K Biró Boros Uramot oda haza nem tanáltam a Fö K Biró Urral edgyült a Savanyo vizen voltak [Szu; Ks J. Ferenczi György lev.]. *1809:* A' Kántor a ki már elöre a bizonyság tételtöl amoveáltatott Patakira[a] nézve, valja ugyan hogy nem nevezte ki a piatzon vásárlott szalonnát, de azt meg úsméri hogy oda haza hat mását a Tordaiaknak által adott [Szu; UszLt ComGub. 1753u. — [a]A szalonnakivitelen ért Pataki Istvánra]. *1814:* a' Menyemet midőn kérdőre vontam vólna azt mondotta: hogy ő az Annyánáll vólt, az Annyát a' dolog iránt meg tudakoztam, de semmit sem tudot haza való járásából a' Leányának, — én osztán a' dolgot tovább nem tudakoztam [Banyica K; BfR 117/1].

odaházasodik házasság révén vhová költözik/vhol letelepedik; a se stabili undeva prin căsătorie; hinheiraten, durch Heirat irgendwohin ziehen. *1653:* Szinán bassa tatáriban — 1594-k esztendőben hogy Budánál telelt vala a török, tehát ott megszeretvén a lakást — Pesten maradtak vala, és oda telepedtek s házasodtak valami tatárok, de nem sok volt, mintegy kétszáznyi volt; a mint hallottam azok most is ott laknak [ETA I, 50 NSz]. *1714:* Juon most is Dédrán fog lakni mint hogy oda házassodot [Kiscég K; BLt 7]. *1761:* De mindenekfelett rosszabbul járt a szegény Petki György, ki is odaházasodván ugyanott lakott s midőn examináltattak az elfogatott emberek, azt mondották, hogy mind a renitentiára ő tanácsolta őket, mind pedig most, mikor a militia reájok akart menni, ő adott hírt nékiek, mely szerént sokan elszöktenek s meg nem kaphatták [RettE 124].

odahelyeztet vhová kinevez; a numi (intr-o funcţie) în acel loc; irgendwohin ernennen. *1662:* augusztusnak utolján Váradról Ibrányi Mihály vicekapitánytul, ki fejedelemnek rokonsága lévén elsöben székelyhídi kapitányságra, de azután Csomaközi Andrásnak Váradbul való kihalása után annak helyébe ugyan vicekapitányul odahelyheztette vala [SKr 169].

odahelyeztetik vhová kineveztetik; a fi numit (intr-o funcţie) în acel loc; irgendwohin ernannt werden. *1662:* Wesselényi Ferenc tisztül helyeztetett vala oda [SKr 249].

odahí, odahív 1. (magához) elhív; a chema (la sine); (zu sich) rufen. *1552:* ewtetys oda hytak volt [Tompa TA; KvAkKt 344]. *1568:* Valentinus Erzengyartho, Simon Varga, Mathias Takachy fassi sunt Ezt túgyúk hogy Zöchy gőrg hazatys wot vala az aldomasra odais hitta volt, Ez embereket ... de az penzt ez napig sem vitte oda Soha [Kv; TJk III/1. 170]. *1570:* Zabo Janosne ky fwtot az hazbol hatra egy Zellyer hazaba es az feyere kolcholta volt kezet vgy zyr volt, kerdy my dologh legien, Az Zellyer azzon Megh Zwgta neky hogy myglen az paysos Jlles fyat es Trombitas Demetert oda nem hynak addeg Jo kedwe nem lenne | Kolb Myklos Azt vallia, hogy varga balintne hyt valamy Embereket oda hallotta hogy 12 f-ot emlegetnek volt az germek thartasa feleol, De eo megh ellenzete rola [Kv; TJk III/2. 106, 201]. *1572:* oda hiúa thoroszkai ferencz bagameri gieórginet hoszuaszai pontincz aszont [A.jára TA; Thor. IV/6]. *1589:* Engem Magyari Thamas hit vala eczer oda az maga hazahoz hozanak valami beoreokeoth ele mely keozeos volt Imreh mesterrel Az beorth megh beochiylleok egiket eggiketh 21 penzre [Szu; UszT]. *1596:* Az erdeön ualo kertet mikor el hantak uala enge(m) oda hytt uala az A fia Palfi Istua(n), latam hogy az gyepinek a' helyie megh techik úala [i.h. 11/66 Gregorius Miklos de Kobatfalua (63) pp vall.]. *1599:* Bakos Caspar vallja ... az hazat megh nitwan, az ladat nytwa talaltuk vala, kyn igenys el yettem vala, vgy hittam vala ez Thamast oda, eo ereossen sapolodek rajta [Kv; TJk VI/1. 359]. *1610:* Zabo Catus Azony Desen Zabo Istva(n) zolgaloja Igy val mint Egy hetegh lakam ot az Buday Mihaly deak hazanal, vgian eo Maga az Zeginy Buday Mihaly deak hyut vala oda hogy ot ligiek [Dés; DLt 321]. *1638:* minket azirt hiut oda Lakatos Giorgi oda (így!) hogi azt lassuk megh mint vonta el az pincze melleól az feöldet [Mv; MvLt 291. 169a]. *1752:* már nincsen borom mi tèvö legyek nem tudom ... de akor mikor az gonoszt cselekette s tekozlast senki se hivut oda [Abosfva KK; Ks 83]. *1761:* a' Falusiak egyben gyültenek, s engemet minden Citatio nélkül oda hivtanak, s a' Ház ajtajáb(an) Strását alitottak [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Katona György (38) zs vall.]. *1765:* atkozott volt azis, aki elöbször oda hivutt [Tarcsafva U; Pf]. *1783:* oda hivutt s panaszolta nékem [Udvarfva MT; Told. 44/54].

Szk: *~ hozzá. 1568:* Anna famula Suce l(ite)r(a)ti iur(ata) fassa, Engemet Andras Katho kwldọth vala el, hogy seres Annat oda hyam hoza en hiuam seres annat, es ọ azt monda ne(m) igen mehetnek most de megis el Jue [Kv; TJk III/1. 227]. *1631:* akkor eggyüt czirkaltunk my Uarga Menyhartal, s hogi az Czirkalobol haza menenk masnap ittas vala Uarga Menyhart estue s oda hiua engemet hozza [Mv; MvLt 290. 54a] ✱ *ló látni ~. 1599:* Apahidy Borsos Gergelj vallja: Ez napokban mikor Apahydan az Caspar vram lowat megh leottek, en akkoron se a puska pattanast nem hallottam, se az embert nem lattam kj leott, hanem engemetis oda hit vala az lo latny es enis lattam az sebes lowat [Kv; TJk VI/1. 319].

2. (gondozóul/oltalmazóként) maga házához hív lakni; a lua la sine (ca îngrijitor/ocrotitor); (als Pfleger/Beschützer) zu sich wohnen rufen. *1591:* Kouaczy Pal Janosnak sem fia se(m) leania nem volt teob az en ania(m)nal Katalin azzonnal Az en ania(m) abban[a] leani fiw volt ... Mikor megh hala

az en masik apa(m) Kouaczy Pal Janos megh marada az en Job ania(m) Kouaczy Pal Janosne engemet fel perest oda hiva vgjmint ygaz vert hogy en eltessem, tarchia(m) taplalliam, az eoreoksegnekis gongiat visellie(m) vgy mint enie(m)nek [UszT. — [a]Az örökségben].

Szk: *oltalmul ~. 1573:* Az annyok my eleottünk Mind helyen hatta, es wallassawal meg c(on)firmalta hogy vgy vagio(n) es Mostis azt kewannya hogy Vincze Ada(m) Byria (: mint hogy eo Maga hytta oda Melleye otalmul :) Az kis Boltot es Az vdwarkat [Kv; TJk III/3. 198e].

3. hivatalos személyként kihív/kiszállásra felkér; a invita/ruga să vină la faţa locului ca persoană oficială; als amtliche Person herausrufen/zur Besichtigung auffordern. *1793:* azon meg nevezett Hellynek a' ki járására oda hivutt [Mezőmadaras MT; Berz. 4. 24. M. 16].

4. vmilyen munkára elhív/szegődtet; a angaja pe cineva pentru a executa anumite munci; jn zu irgendeiner Arbeit rufen. *1628:* az Istenert kerlek Ur(am) hogi ha immar az en gierme⟨ke⟩mett oda hittad, vgi tarcziad hogi se en, se Ked miatta ⟨gi⟩alazatot ne valliunk s tőlczie ki eztendeiet [SzJk 24].

Szk: *ház építeni ~. 1608:* innet Musnarol oda hittak eoket szent Palra haz epiteny [Muzsna U; TSb 21].

5. vmilyen tisztségre meghív; a invita pe cineva să accepte o anumită funcţie; jn zu irgendeiner Würde/in irgendein Amt berufen. *1656:* A partialis nem engedi Széki Miklos(na)k Siboi predikator(na)k B. Varallyara valo menetelet Mert â Szomosujvari számtarto volt adjutora abba, hogy oda híják, ki a' kösseg(ne)k animussat abalienalta Raczkovi uramtol [SzJk 80].

6. megidéz, törvény elé hív; a cita, a chema în faţa instanţei; vorladen, vor Gericht laden. *1572:* Zenth Lucha Azzon Nap wttan valo Keddon Mentwnk Hwnyadra ottys Azon kepen celekeottwnk Es az Damossyakatys oda hywan, Megh wallattok Ewketh [Meregyó K; KP]. *1578:* azon helyre eoketth mynd oda hyuan holotth mykor my Lazar Leorinczetth Alard Ferencz rez Jozagaban Bozzazegben, es ahoz Thartozokban, myndenekben bele akartuk volna Statualny [Jobbágyfva MT; BálLt 79]. *1588:* Eotweos Andras vrgeallía Biro vramat, hogy az varos keozeot es eo keozte Biro vra(m) theorwent tenne ez varos is Eottweós Andrast Nem Akarya vtaban megh fogni hane(m) Mennie(n) eleo Igassagaba, hyon oda, Ahoua zokot az orzagh teorwenie zere(n)t es varos Consuetudoia zerent a' Communitas hiuatatnj [Kv; TanJk I/1. 73].

Szk: *paranccsal ~. 1572:* Engomethis wgjmond walkay Myklos wram parancholattal hjwa oda Azhol az hatarth feol wettnek de En Nem lattam sem hagitast sem nem Lattam Az Mestorth walaky zjtta wagi hagitotta wolna [Jákótelke K; KP. tolway orban jb vall.] ✱ *pecséttel ~. 1600:* Engemet az Almasiak pechettel hittak vala oda a' Mochar neúu heljre, ot leonk egy ebedkorigh [UszT 15/16]. *1730:* A meg emlitet Foglalas Vármezőn mikor eset, tudom bizonyoson, mert engemet is innét a' Foglalo Deakok akkor Pecséttel hivtanak oda [Vármező Sz; TKl Holhoz Vaszily (66) jb vall.].

7. (szem)tanúként hív vhová; a chema pe cineva ca martor (ocular); als (Augen)zeugen irgendwohin rufen. *1558:* Nogy Janos Megh eskewen azth walla hogy mykor ewrzew wolth lattha hogy Annos harom darabanthal Jacchyk wolth ... Annak wthanna az ewrzeketh oda hytta hogy lassak Az dolgoth, Ees mykor oda menthek wolna az wra hon ne(m) letebe le fekewtthek wolth ees gyergyayok megh alwth wolth [Kv; TJk I/1]. *1570:* az kerděre Lakatos Myklos hyty zerent vallya hogy hon Nem volt Sala Jmre mykor Balasy Lazlo ky Bontotta volt az keozt mely keoz Sala Jmrehnek Twlajdona, es Latta hogy egy dezka helien allatot fely egy labfat, Az talp fatis az Sala Jmre Talp fayara bochatta, Mykor haza Jeot volna Sala Jmre es megh latta volna vgy hytta volt eotet ez vallot oda, es azt Monta neky Jm lasd megh myt Myweltet Mert Ne talam nekedis Bantasodra lezen [Kv; TJk III/2. 60a]. *1597:* Bothos Mihaly wallia az zegeny zekely Andrasnak betegh agiaba(n) hallottam panazolkodasat hogi eggyik attiafia sem lat feleieis halala wta(n) penigh az marhaia fel oztozasaban ielen nem wolta(m) mert Zakal B(ene)dek es fodor Gergely chiak ketten oztozottak fel marhaiawal senkit idegent hiremmel oda nem hittak [Kv; TJk V/1. 120]. *1782:* minekutánna a' Vásárt meg ejtették a' Contractusnak tsinálására engem is oda hivtak [Torda; KW Vall. 9].

Szk: *bizonyságul ~. 1584:* hywa hozza ez Lakatosne, Es hat az Kertiben egy Anny Darab helien mint eg keozepzerew malomkerek twzet teot vala. Es twz keozepiben fazek vala Es azt monda hogy keoreos fanak forgacha vagyon benne és olayat vezy es magat megh keny velle, mert azert igen fokadekos vala, es chak bizonsagul hit vala enge(m) oda, hogy bwyeos baiosnak Ne Mondanak, holot maga giogitasara chinalna azt A kenetet [Kv; TJk IV/1. 263]. *1769:* ő Opra Opra özvegyénél éjtzakának idején a házba tanálta[a] halgatozván az ablaknál, hallotta az Ágyat csikorogni, s minek utánna megijesztette, hogy masokat-is bizonságul oda hivu, Tyiu György kérte hogy ne mondaná meg senkinek [Bukuresd H; Ks. — [a]Tyiu Györgyöt].

8. vendégségbe hív, meginvitál; a invita; einladen. *1697:* meg betegedett az ura — s nem akarja hogy vendeget hijon, de ő bizony csak hi, ha csak az Pater Kaszonitis, de oda hija, én mondám, lassa Kegjelmed [Kotormány Cs; CsJk 1 Bálint Péterné Ersebeth (60) pp vall.].

odahíhat megidézhet; a putea chema la ...; vorladen können. *1591:* En azt mo(n)do(m) Jo modo(n) chielekette(m) mert Capitani vramnak teottel ra(m) panazt oda hihattalak ahol az panazt teotted [UszT].

odahirdet (munkára) kirendel; a ordona (cuiva) să iasă (la lucru); (zur Arbeit) bestellen. *1638 k.:* Fekete Marton eoreökeös Jobbagy eokeorrel szolgal fia 1 az tiszttartonak taualj ket ekeuel ket nap ez iden harom ekeuel szantottanak mas fel nap az biro hirdette oda [Bogártelke K; GyU 40].

odahívat 1. magához elhívat; a chema prin cineva la sine; zu sich rufen lassen. *1568:* Andras Katho iur(ata) fassa e(st), Ez tudom hogy kiraly vcyan megiwnk vala Bornemizaneual, seres Anna oda talalkozek es ennekem azt monda, hogy Vaczy peterhoz a kertbe Jar feyerwary durko, mert vgyan oda hivattya [Kv; TJk III/1. 228]. *1570:* Ilona More Janos leanya hithy zerent vallya Latta aztis hogy Zabo Janos hon Nem volt, Zabo Janosne oda hywatta az Trombitast de Nem Thwgya myokaert [Kv; TJk III/2. 23]. *1590:* Mikor Mateh Vra(m) az giermekeket fel hosza, oda hyuata engem Mateh Vra(m), tahagh ot Vagio(n) Domokos Pal, monda Mateh Vra(m) Vegeszetek el Ilkej Balintal dolgúnkat az Arvak dolgoi feleól [UszT]. *1630:* Tudom azt, hogy mikor Kaloz Giőrgj az feleseget megh verte, oda hiuata engem az azzonj, hogj megh kenniem [Kv; RDL I. 19 eoregh Borbara azzonj Thorday Lakatos Tamas relictája vall.].

1631: az tauaszall jött hozzam Kouacz al(ia)s Meszaros Janos, az Bőruey Istua(n) nagiobik fiauall, es Bőrueinetis oda hiuata, es bort hozata neky uegre hegedőssőkis vala, de en kj pirongata(m) őkett az hazboll, es onnet el menenek eök tugiak houa [Mv; MvLt 290. 47b]. *1714:* mikor Szeleskei Marton Szenbenedeken volt engemet oda hivatot [Szásznyires SzD; Ks 26. XIII]. *1729:* Bodok Gyorné azt mondá hogy a tűzet ki ototta, az Birot Polgárt oda hivatván Bartok Kelemen Ura(m) kerde hogy miét ototottam ki, s monda hogy monta azért hogy ne égjen [Feldoboly Hsz; DobLev. I/149 Isak Danielne Sara (30) pp vall.]. *1774:* az Exponensné oda hivatván hogy assuk fel az szölőt az Telekbe(n) Laszlo Molyses közet és az exponensné közet [Szőkefva KK; Ks 66. 45. 17c].

Szk: ~ *hozzá. 1570:* Vrsula Hegedws Janosne vallya, hogy Eccher Menth volt Zabo Janosne hazahoz oda hyuata volt hozzaia es az kertben vitte Es vgy adot egy chalanbol keotet bokretat neky aranyal Tekerte volt, hogy az Trombitas Demeternek adna [Kv; TJk III/2. 27].

2. megidéztet; a dispune să fie chemat/citat; vorladen lassen. *1571:* Egynyhany lewelemel talalta(m) vala megh kdet az kypjro dolgabwl hogj ky s(em) akar Jwnj ne(m) akar zamot vele(m) vetnj kdet kyrem mint io zomzid vramat hogy kd hiuassa oda ne(m) gondolok vele ha ott ad zamotis legen torwin benne ktek Elot lasak ottan tőrvin zerint Megh az w zegotczzigihez kypest hogj myuel tartozik Ennek(em) [Buza SzD; BesztLt 3499 Gyarmatj Balasy Margit a beszt-i bíróhoz]. *1595:* Tilalmath teottem uolt ez alperes ellen ez el mult 1592 eztendőben szent András nap tauat tilalmamnak ezel adom okat hogy ualamire ualo gondoltaban az I hiuata oda engemet felesegem kepibe Cosa Ilona kepiben hiuanak chikba az sperest (!) szekire en arrol teok Illien ualazt hogy enneke(m) szekem uagio(n) kapitano(m) tisztartom uagio(n) es esperestem uagio(n) Jt ez szeken azok eleőt kesz uagiok teoruent allani de mas szekre nem tartozom menny [UszT 10/95]. *1722:* oda hivatának minket ö kglm(e)k holmi dolog iránt akarván kérdezkedni töllűnk, és kérdezenek is bennűnket [Köbölkút K; BetLt 6 Mich. Farkas (55) jb vall.].

3. tanúként hívat; a chema (prin cineva) un martor; als Zeuge rufen lassen. *1589 k.:* azkor vgy vagyon azert az hogy mikor en meg latam ezt hogy nem akar egyebet benne tenny hanem az penzt el akaria vinni enis hiuatek egy Embert oda hogy lassa mith akar chielekednj az I [Szu; UszT].

4. hivatalos ügyben el/meghívat; a dispune să fie chemat într-o problemă oficială; in einer amtlichen Angelegenheit rufen lassen. *1577:* barrabasy Mihali meg hala Marada meg az aszony Kendy Antal Az Azzonnak ugia(n) Alpreto(n) Meg ada Jegy Ruhaiath, hatuanhat foryntoth, az aszony ky mene az Joszagboly Marada mynd az egesz Joszag Kendy Antal kezebe(n) mynd addig bira míg Kendy Antalth kyralyne Aszon le uagatha, Annak vta(n)na Kiralne Aszony külde Margaith Kendre es oda hiuatanak mind birakat vaydakath es kyraly szamara foglalak Io rez ideig birák Király zamara Alpretoth tartomaniaual [Alparét SzD; Ks]. *1662:* Kolosváratt amelly templomot, Curlandiábul hozatván ahhoz értő fő kőműveseket, nagy mesterségesen, szép vesszősön merőn újonnan boltoztatott, cseréppel héjjaztatott és nagy szépen megújíttatott vala, annak felszentelését ad diem 10, Junii rendelvén és arra sok főrendeket odahívatván, szép üdvösséges isteni tiszteletekkel, hálaadásokkal, könyörgésekkel felszenteltette vala [SKr 284]. *1670:* Én úgy gondolom, kegyelmes Uram, mivel a dolog is nagy, hogy ők is sok tanácskozással fognak a dologhoz. De akármint legyen is, ugyan nem árt Nagyságodnak elbocsátani az innepek után Ispán Ferencz uramat, de akkorra oda kellene hivatni udvarhoz Bethlen János uramot [TML V, 113 Teleki Mihály a fejhez].

5. vendégül hívat; a chema (prin cineva) ca oaspete; als Gast einladen lassen. *1592:* Kadas Peter vallia: Ezt tudom Zep Balintne dolgaban, hogi engemet eginehanizor onzolt arra, hogi el vegien eotet: Eccer oda hivata hazahoz ... aztalt terite [Kv; TJk V/1. 281].

odahívatott (hivatalos ügyben) odahívott; care a fost chemat undeva (într-o problemă oficială); (in einer amtlichen Angelegenheit) hergerufen. *1774:* mi ketten minden más po(sse)ssorok oda hivatott embereivel édgyütt mind kiki maga Urának kárát nem kivánván, igy felelènk, hogy mi semmi Limitatiohoz hozzá nem állunk, s addig éppen ellene mondunk, míg ki ki közüllünk maga Urának meg jelenti [A.jára TA; BLt 12].

odahívattatás elhívattatás; chemarea cuiva într-un anumit loc; Herbeirufen. *1662:* a fejedelem még az üdvezült gróf úrtól való odahívattatásakor azt vette volna eszébe a bástyák mellől a lápot nagy messzére eltaszítaná, mellyet még azon nyáron véghez is vitetett vala [SKr 287]. *1823:* elsőbben az fenn meg nevezett Betsűsököt keményen még hiteltettük, annak utánna mi aránt lett oda hivattatasokot meg magyaráztuk [Ne; DobLev. V/1075].

odahívott elhívott; care a fost chemat undeva; hergerufen. *1780:* à Sz Istváni több oda hivutt emberektől hallottam hogy ugyan érossen fenyegették Kováts Péter Uramot az Etediek [Tarcsafva U; Pf].

odahódol (a másik félnek) behódol; a se supune; sich ergeben/unterwerfen. *1662:* Én Kegyelmednek kétrendbeli levelet írtam, tudósítson, adták-e meg, nem-e ... mert sok az hamis ember. Vas László és János oda holdoltak, Lázár István is [TML II, 263 Ebeni István Teleki Mihályhoz].

odahord 1. odaszállít; a transporta acolo/în acel loc; hinbefördern. *1586:* Zolotanak varosul Az tulso Zamos mellet valo vtrolis Mely Vtnak latwa(n) Swlliedeset, kerik Biro vramat eo kgmet, hogy Aggyon eo kgme valamellik fertalybol egy nehany zekeret Igirtenek egy Nehanj Vraim teowiseket talalnak hidelwe zorossonis, horgiak oda az Eoswenyre, Chinalogiek megh a' keozeonseges vth [Kv; TanJk I/1. 36]. *1793:* Gubitsot a' Joszagban égy égy Garasson vékáját, eleget probáltam, de a szopori Hutánál egy Sido mostis szedvén vékáját egy egy petákon, oda hordják a' Gubitsot és az Sido meggátolt, hogy nem szedhetem [Hadad Sz; JF 36 LevK 371 Benkő Elek lev.]. *1852:* Egy Pataki Malmom is vagyon a' gát meg kőtésihez kívántato veszszőt mennyi szűkséges léénd adok az Falusiak is kalákába le vágják oda hordgyák étel ital adás mellett [Nagylak AF; DobLev. V/1341 Dobolyi Bálint kezével].

2. rendre ellopogat/hord; a tot duce pe ascuns din bunurile cuiva în acel loc; nach und nach wegstehlen/schaffen. *1637:* oda hiuata Nagi borbely Ianosne Aszoniomat s monda neki, megh ugja(n) megh keöuetem embersegesen, hogi edes Aszoniom bizoni immar sok az mi sok, de el nem türhetem, mert az szolgaloim mindent oda hordnak, sok karokat vallok [Mv; MvLt 291. 118b]. *1764:* Hallottam azt

hogy két véka buzát itt Bögözben a Páll Joseff Házánál meg Törvenyeztek s akkor Páll Joseffnének szemibe azt mondotta volna a nevezett kertész Inas hogy nyoltz vékát hordott oda [Bögöz U; IB. Lado János (46) jb vall.].

odahordat odaszállíttat; a dispune să fie transportat în acel loc; hinbefördern lassen. *1741:* mint hogj mi Jobbagji vagyunk az Mlgs Ur(na)k s musikálni kételenségünk tartja hogj az Ur kortsomáján musikállyunk Sokszor ejjel nappal musikáltunk az boron ivokat tánczal meg elégitettük, de az fogadost Kindai Ferenczet meg nem tudtuk az fogadoban elégiteni hanem étzakanak idején egj néhány izben az Faluban vit bennünket s oda hordatta az bort az fogadobol s ott tántzolt [M.fráta K; BLt 1 Hoka Marczi (50) jb vall.]. *1794:* de ezen gatotis ujjabb nagy árviz tsak hamar el szaggatta vettem 24 szekér tővisset, 15 füzfa bakot s ă mélységét tölteni kezdettem, minden esztendőben ă majoromban gyűlt televént belé rakattam, sőtt más majorjából is pénzes szekérrel ă gazt oda hordattam hogy azon mélységnek megtöltését hamarabb végeztessem [Kv; Pk 3].

odahordott odavitt; care a fost transportat/cărat acolo; hingebracht. *1584:* vegesztek eo kgmek hog minden ember pwnkeostig haza eleót valo teolteset es odahordott feóldet ky horgya, Mesz vermet be rakia, es minde(n) Akadaliokat haza eleól el tisztichon [Kv; TanJk V/3. 279b]. *1662:* A várbul[a] a népet mind kifogyatván s fogatván, az idősbik boldog emlékezetű Rákóczi fejedelemtől maga címerére és symbólumára, szép virágosan öntetett szép lövőszerszámokat, sok szép szakállasokat s Patakról oda hordott seregbontókat, muskétákat szekerekre rakatván és belőle kitakaríttatván az földbástyáit rútul levonatta és széllyelhányatá [SKr 546. — [a]Az elfoglalt bihari Pocsaj várából].

odahordoz (magával) elvisz; a duce/purta (cu sine); (mit sich) wegnehmen. *1672:* Nemessányit az vajda el nem bocsátotta, hanem maga küldött be az portára az magyarok dolga végett; azt az okát adta, hogyha Nemessányi uramat bebocsátja, az vezér el nem bocsátja, hanem egy darabig odahordozza magával [TML VI, 227 Székely László Teleki Mihályhoz].

odahoz 1. vhová elhoz; a aduce acolo/în acel loc; irgendwohin bringen. *1568:* Anna Consors demetri nagy fassa e(st) az palastot az zonzed azyon hozta oda [Kv; TJk III/1. 153]. *1573:* Zabo Marton polgar Balasy Georgy olah Mihal Istwan deak, Azt valliak hogi mykoron feierwary Imre halala vtan gywltenek volna Andras deakhoz Nemy dolgokert Azomba Ieot Be Iffiabik Bwday Georgy egi ados lewelel Andras deak Eleyben kiben fl 99 volt Irwan Monda Bwday Georgy hogi Regestumais vagion rola, Aztis latny kewanta Andras deak, mykor oda hozta volna es meg Nezte Andras deak, Mond hogi kylembez az ados leweltwl Mert Ninchen Annye Benne Irwa [Kv; TJk III/3. 296]. *1574:* Ferenchy Antal Es Hwszar ferench hitek vtan Illen vallast tesznek, hogy hattanak egi hetet neky hogy Azkor meg egyben gywlnek Es Mind ket fely oda hozzak per folta leweleyket [Kv; TJk III/3. 323]. *1590:* En erre ezt mondo(m) tudo(m)ani tetellel sem te penzedet sem maseţ gonoz veghre oda ne(m) hosztak, sem hoszta(m) sem hozattam, sem hire(m) sem tanacho(m) nincz benne, Artatlan vetetlen vagiok [UszT]. *1606:* hozott vala marhat oda de en ne(m) tartotta(m) zamot rah [i.h. 20/156 Petrus Leorinchy de Sofalua pp vall.]. *1785:* harmad ideje ... egy Tarka nyereg takarot oda hozott [Backamadaras MT; CsS. Georgius Gubas (36) vall.].

2. odaszállít; a transporta acolo/în acel loc; hinbefördern. *1561:* Egy kor El hyua azzonyom hogy oda hoznok az zekrent az hwn lakyk uala az barla ferench hazahoz [Ráton Sz; BálLt 78]. *1600:* Tudom hogy Tibald Gergely el foglala az hazat, Sisakiat, kopiaiat, agyat, oda hozta, az vtan az azzony wgy keöltezet el onnat [UszT 15/128 Nagy Gyeörgyne Borbara, Kaidichfalwy vall.]. *1629:* Az mikor ... ezt az Szantaj Janosnet Susanna Aszont el uette valo Borbely Ferencz, en nem latta(m) semmit hogy oda hozta volna, egi kis vankosnal egjebett, s egj kis ladaczkatt [Mv; MvLt 290. 158a].

3. magával elhoz vkit; a aduce cu sine pe cineva; jn mit sich bringen. *1634:* az mikor sebesen oda hozak hazamhoz Dersi Georgiot, akkor monda enneke(m) Annya el vertenek engemet [Mv; MvLt 291. 22b]. *1653:* Koncz Marczit a dajka találá oda hozni, és oda kértem az ölembe a gyermeket [ETA I, 152 NSz]. *1771:* midőn a katonaság ide ben valának azon Mari nevű Menyetskét a katonák ada hozták a házomhoz és ott volt viradtik (!) vélek [Dés; DLt 321. 14b Molnar Anna Ifjabb Marton Jánosné (36) vall.].

Szk: ~ *magával. 1767:* honnonis el menvén csak hamar Kis Vaszij el szalodván az mogok hegedűsseknél Lévő ola Legényekhez oda hozá mogával Horsa Györgyet s azután volt az nagyobb verekedés [Betlensztmiklós KK; BK. Udvar Máthe (40) jb vall.].

4. feleségként házához hoz; a aduce ca soţie în casă; als Ehefrau heimbringen. *1606:* Aztis túdom mikor Agoston Balint oda hozta vala az A. aszont akkor 7. eokre vala [UszT 20/156 Petrus Leórinchj de Sofalúa pp vall.].

5. *fejedelemségre* ~ fejedelemségre meghív; a aduce pe cineva ca principe; zum Fürstentum berufen. *1619:* Mondottam erre meglátjátok, hogy az német és az keresztyénség azért az frigyet felbontja, s olykor jő az én uramra boszszúállásra, azmikor az hatalmas császár hadát fel nem veszitek segítségre; Erdélyt elveszik s Havaselföldet mindjárt utána, mint azelőtt. Meglátja nagyságtok, mint veritek ki oztán onnat az németet. Akkor leszen bizony, hogy Bethlen Gábort Perzsiából is odahoznátok fejedelemségre, csak lehetne [BTN[2] 203].

6. el/odahív; a chema acolo/în acel loc; hinrufen. *1657:* Váradon talán hárman alig maradtanak körülötte[a] forgolódó béjárói, kik le nem betegedtenek; ez is rossz jel lőn. Lőcsén lakott egy hóhér, ki doctoros ember is volt, ezt is odahozták vala, és curálá, lábain sebeket nyitván, hogy az benne levő nedvesség azon szivárognék ki; de heában lőn [KemÖn. 96. — [a]Bethlen Gábor körül].

7. odakísér/vezet; a însoţi în acel loc; hinbegleiten. *1585:* Mikoro(n) az olahokat fogwa kj hozak, Akoron Iutek oda Azomban my le wlenk zellel az Sebesseketis oda hozak [M.valkó K; KP. Jakab Boldisár jb vall.] | mikoron az Sebessekhez Jutank es kj hozok wketh az erdeobeöl Negj Juhazt hozanak oda, es eggiket en meg tapaztam az Morenak, Mondam Amborusnak ez vagdala tegedet [uo.; KP. Nagiobbik Bott Myhaly jb vall.].

Szk: *fogva* ~. *1585:* Mikoron az hazbol kj hozak az Sebes legenieketh es az olahokatis oda hozak fogwa, Mond az pap zolgaia Eollietek eőkeott mertt ez az en gilkossym (így!) [uo.; KP. Thamas Boldisarne Sophia jb vall.].

8. szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *Isten* ~ Isten odavezérel; a îndruma cuiva paşii Dumnezeu într-

acolo; Gott führt dorthin. *1659:* igen akarom, hogy Isten ő felsége Kegyelmedet odahozta, mivel hogyha a jobbágyok szófogadatlankodnának az én egyet-másom behozatásában, talám a Kegyelmed szava inkább fog [TML I, 359 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1686/1696:* mivel most gyülés lészen Feiérváratt, oda hozván I(ste)n Kket, akkor azon materiarol beszelhetü(n)k [Harasztos TA; JHbK XXXII/30 Felvinczi Zsigmond lev.] ✱ *az ördög ~* az ördög idehoz/hurcol; a aduce pe cineva dracul în acel loc; der Teufel bringt/schleppt hierher. *1666:* ha az ördög Soljom Mártont oda nem hozta volna, vgy bánta (!) vólna velle, hogy soha nem prokatorkodott volna [Buda K; Ks 65. 43. 10]. *1678:* ha ezen veszedelemnek a fiát Paskót az ördög oda nem hozza vala, Isten kegyelméből hozzá is fogtam volna munkájához [TML VIII, 70 Kapi György Teleki Mihályhoz]. *1770:* Ez az ember igen sok kárt tett nekünk az apahidai jussunk dolgában. Ugyanis ha az ördög oda nem hozta volna, Apahida egészen kezünkbe esett volna [RettE 232].

odahozás odahívás; chemarea în acel loc; Hinrufen. *1677:* Volt-e gróf uramnak urunktúl ő nagyságátúl arra authoritása, hogy Forvallal, Veselényi urammal s másokkal tractálhasson, vagy együtt is dispositiókat tehessenek, én nem tudom ... azon az földön való jurisdictiójuknak fenntartását és az lengyel hadaknak oda hozását, ha egyebütt nem subsistálhatnak, tészik, melybül micsoda rossz jójön ki az török részrül, akárki által láthatja [TML VII, 525 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

odahozat 1. vhová elhozat; a dispune să fie adus în acel loc; hinbringen lassen. *1657:* jó kedvvel lőn hozzám az pap, s ígíre kalauzt valamely faluig, ebédet is készíttete, és így lovaimat is odahozatám az patkolás után [KemÖn. 56]. *1669:* gyakran elmehetnénk oda[a], ha mikor nem mehetnénk is, oda hozatnók Kővárban [TML IV, 567 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz. — [a]A gyógyvízre]. *1705:* Azalatt pedig hozzám jüvén sok kolozsvári emberek, mindenik pedig két-három tál étket készíttetvén, mind odahozaták, úgyhogy az asztalra is alig fért az étek [WIN I, 636].

2. el/odakísértet vkit vhová; a dispune ca cineva să fie condus/însoţit într-acolo; irgendwohin begleiten lassen. *1662:* Bikszáda nevü faluba szállott vala, maga is mind a fejedelemasszonnyal, s az urak is Husztról odahozatták vala feleségeket, s hadait is mind környül odaszállitván, egy ideig ott laktak vala [SKr 669]. *1673:* Az császár az anyjával megbékéllék s odahozatá, nagy pompával menvén ki eleiben [TML VI, 426 Baló László Teleki Mihályhoz]. *1710:* Carafa nagy haraggal azt izeni az adjutánttól: miért nem jöttenek el a több urak is, azért elküldjön, huszonnégy óra alatt Fogarasból az urakot ... mind oda hozassa [CsH 208].

Szk: *fogva ~* fogolyként odakísértet. *1603:* En akor biro ualek hogi Janos wram Tot mihalt fogwa oda hozata [UszT 17/22].

3. *~ja magát* vhová elviteti/szállíttatja magát; a cere să fie adus în acel loc; sich irgendwohin hintragen/befördern lassen. *1672:* Én, Uram, jó reggel Isten kegyelméből megindulok, holnap Báldra, onnan egyenesen megyek udvarhoz ... Feleségem Báldon marad, mivel oda hozatta az szegény asszony magát[a] ki is igen nyomorult [TML VI, 103 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]A nagybeteg Bornemisza Zsuzsánnát érti].

odahozatik odaszállíttatik; a fi adus/transportat acolo/în acel loc; hinbefördert werden. *1761:* ã Praefectus aszt foga rea, hogj ezen buza az Melgos Josika Antal kostelljábol hazatat volna ada [Branyicska H; JHb XXXV/45. 17].

odahúz odavonszol; a tîrî într-acolo/în acel loc; hinschleppen. *1759:* mondja Bartok Kelemen Ur(am) Lassaé kglmed Anyám Aszszony itt is a Joszágb(an) egj darabot el adott, ezt miért tselekszi kegjelmed itt is illy tsufondarossan kerekitti el melyre felele Bartok Mihályne Aszszonyom én bizony fiam nem attam ott hanem tsak az h⟨á⟩z szegiig de meg fogának Bod Andrásné Aszszonyomék s oda huzának a szilva fához s meg fogaták a szilva fát hogy addig adgjam [Albis Hsz; DobLev. I/292. 3a].

odai odavaló; care este din localitate; dort heimisch. *1836:* Temettem ell Fejérden odai Pap T. Pataki János uramat [Burjánosóbuda K; RAk 97].

odaigazít odairányít/küld; a îndruma acolo/în acel loc; hinlenken/schicken. *1576:* Towaba zoltanak eo k. varoszul az postasag dolga feleolis Azert Rendeltek eo k. ... hogi mykor Eyel posta Iwtand oda Igazicak hwl az lowak lesznek Mehessen ely kesedelemnelkwl [Kv; TanJk V/3. 135b]. *1592/1593:* en mikoron eorlenj mentem Az Reti Malomba Az Molnar vgian oda igazitott az peres porond zygettre, hogi ot ne felch'em barmomat [Décse SzD; Ks]. *1644:* mi voltunk kezeseók Georffy Geórgiert Zentannan biro Vra(m) Igazìta vele minket oda ahol eleózeór megh tartottak volt [Mv; MvLt 291. 424b]. *1706:* Veresegjházi István Ur(am), Harangoztato Mesteri Tisztitől régtől fogva butsuzván, választatott ő kglme hellyéb(e) Nagyfalvi János Atyánkfia ... a' Harangozastol való pénzt, nem a' Harangozo által, hanem maga tartozik percipiálni; vgj hogj többé Harangozo Ur(am) ahoz ne nyullyon; hanem minden hozzá menöt oda igazittson [Kv; SRE 97]. *1786:* Szebenbe akarnák instantiajokot bé adni[a] ... Tudgya az Ur, ki segithetne ö kglken legsikeresebben igazittsa oda kgleket 's irjonis mellettek [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály prókátor lev. — [a]A torockóiak].

odaígér 1. vkinek/vki kezére odaadni ígér; a promite cuiva ceva; in die Hände js zu geben versprechen. *1598:* Akkor pedigh azt mondad, hogy zalago(m) sinch ben(n)e, sem se⟨n⟩kinek ne(m) ighyrtel ben(n)e; most pedigh azt mondod hogy magh⟨ad⟩ az vegezes eleótt ighyrted volt oda az fyuęt [UszT 13/25]. *1647:* odà igirte az felliül· megh irt iobbagiot [Komjátszeg TA; Berz. 7. LXV/19]. *1752:* az ô szerènt való Áldozói sokadalomkor, â mltgs Cancellarius ur(am) ô Excell(entia)ja fogadója mellet lévö fundusomatt oda igirtem vala, más egy puszta házhellyért [Mocs K; Ks 83 Trenk István lev.].

Szk: *cserébe ~. 1807:* oda igirte Cserébe [Usz; Hr 4/17].

2. ígéretet tesz, hogy lemond vmiről vki javára; a promite că renunţă la ceva în favoarea cuiva; zugunsten js auf etw. zu verzichten versprechen. *1619:* ítílem azt, azmit Felségednek immár nemcsak egy levelemben írtam, hogy gondolnám, némely félen faragó embernek animusokat, kik ezt affirmálják, hogy az német az mostani motusért ígíri Magyarországot vagy részét az töröknek, nemcsak ez mostani dologért ígíri ... hanem régen azelőtt is odaígírte [BTN[2] 386]. *1667:* Betlen uramat én felküldeni nem merém, tart-

ván attúl, hogy az útban is máshuvá tarthatja az ló száját ... Már abban kétség nem lehet, hogy Hunyadvármegyét éppen odaigérte [TML IV, 68 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

Szk: *felesében ~. 1671:* Zólyomi az falukat felesében igírte oda, az adót száz 1000 tallérra tötte, csak küldjék be fejedelemségre [TML V, 572 Dáczó János Teleki Mihályhoz].

3. vendégként ígér vkit; a promite cuiva trimiterea unui musafir; jn als Gast versprechen. *1704:* Ma én a tegnapi jóllakástól rosszul lévén, az Haller uram vendégségébe el nem akarok vala menni, de minthogy az úr el nem ment és a feleségemet is az asszony tegnap odaígírte, azért majd mintegy erővel küldének el az urak [WIN I, 231].

4. feleségül ígér; a promite cuiva ca soție; zur Ehefrau versprechen. *1672:* Asszonyunknak valaki azt mondta, hogy Aniczkát Kegyelmed Tököli uramnak oda igírte és alattomban el is idczette [TML VI, 27 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1736:* Nem értem, de hallottam régi emberektől, hogy régen olyan szokás is volt, az mely most is az székelyek között az közrend között megtartatik, hogy az leánynézés után az leány apja két atyafiát elküldötte az legény házához, azok háztűz-látóknak hivattattak, azokot is az legény cselédestől jó szívvel látta, megitatta, tánczoltatta; mikor azok visszatértenek, az legény leánykérőket küldött, ha az leányt oda igérték, még megjelentette mikor megyen oda kézfogásra; azon az nap elment ... De minekelőtte az kézfogásra kivitték volna az leányt, úgy akkor is mikor kérették, megkérdette az apja s az anyja, hogy vagyon-e kedve ahoz az legényhez való menetelre az leányoknak; és ha mondotta, hogy vagyon, ugy ígérték oda, vagy ugy vitték ki az kézfogásra [MetTr 376]. *1760:* Sinka Péter uram oda igyirte edgy Leánnyát [Szentdemeter U; LLt Litt. B].

odaígéret odaígérés; promitere (a unui lucru); Versprechen (etw. zu überlassen). *1615:* az vén szentdemeteri Balassi Ferenczet beküldi az fejedelem főkövetségbe, ön helyembe kapitianak Daniel Deákot. Látván azért Balassi mint vagyon az dolog Lippáért[a] ő is oda ígéré Lippát és véllem együtt választ tőn minden dolgokról, de Lippa oda igéretivel [ToldE 224. — [a]Erdély délnyugati végvára; ezt a trónkövetelő Homonnai György odaígérte a fejedelemség fejében a töröknek].

odaígérkezik vhová/vkihez elígérkezik; a se angaja; sich (beruflich) versprechen. *1823–1830:* Utoljára egyenesen kimondom, hogy én Dési Gáborhoz akarok menni íródeáknak, most is odaígérkeztem, templomba nem megyek, hanem hozzá írni [FogE 90–1].

odaígértet (várat) feladni ígértet; a promite prin cineva predarea (cetații); (Burg) aufzugeben versprechen lassen. *1704:* 27 Octobris. Teleki Mihály és Radvánszki János érkeznek Kajántóhoz, és készülnek a vár megvételére. Kimegyünk hozzájok tractára de semmi haszna kérésünknek nem lévén, visszamegyünk, és azon éjtszaka a várost egybegyűjtvén, proponáljuk discursusinkat nagy szorongatásban lévén, mit cselekedjünk két veszedelem közt. Rabutin is fenyeget, ha feladjuk, ezek is, ha nem. A város concludál, hogy csak adják fel. Engemet kiküldenek, és velem a várat odaígértetik. Verner Mihály volt velem [Kv; KvE 243–4 VBGy].

odaígértetik odaadni ígértetik; a fi promis cuiva ceva; hinzugeben versprochen werden. *1671:* Nem akarám elmulatni, hogy Kegyelmedet még is két-három szóval ne tudósítanám az itt való dolgokról, mivel Istennek hála az nagy ellenünk való haragja az nemzetnek csendesedett ... Már az Halmágy vizéig oda igírtettek az faluk Jenő felől, csak maradhatna abban [TML V, 259–70 Türi László Teleki Mihályhoz].

odaillik illik/talál vmihez; a se potrivi; passen. *1679:* az mint a szakasztása[a] mutatta világosan oda illet [Dés; Jk. — [a]Ti. a gyolcsé]. *1802:* a Rokontzajátis a szányának el ejtvén ugy láttuk, hogy a szányába tsak három Rokantza van, és a talált Rokantzát az elveszett Rokantza hellyébe tettük és a tökeletesen oda illett [Udvarfva MT; Told. 42].

odaindul vhová/vmerre elindul; a se îndrepta într-acolo, a se duce acolo; sich hinbegeben. *1573:* Lakatos Istwan Zen wcay Azt vallia hogy mykor vduarara Zajt hallot volna Nemely Nap ky fwtamot az haz eleybe azomba fely tekintet az kis ayto feleh hat egy feleky olah Be teotte, Eo azt latuan oda Indwl kezd feddeny az olahra myert tezy Be az aytot [Kv; TJk III/3. 197]. *1609:* Azon keozbe en oda Indwllek az Postawallj [Dés; DLt 318]. *1619:* Mond ismét Görcsi uram: Hol vagyon az királotok Mondták: Az gyűlésbe ment Frankofurtba. Mondott ezen Görcsi uram: De bizony magatok sem tudjátok, hol vagyon, azmint én látom, mert nekünk hírünkkel vagyon, hogy odaindult volt bezzeg, de az útjában felverték az csehek hadai és ti magatok sem tudjátok, hová lött [BTN[2] 315]. *1655:* az berekbe(n) talàlok Korpos Istvànt, es Sós Mártont, mondàk hogy valami Olàhok vadnak az berekb(en), keressük fel őket, azon kőzb(en) oda indulank, az társaink fel talàlàk az edgyiket [Kv; CartTr II Georg Barlabás vall.]. *1659:* most immár Isten kegyelmességébül oda indultam s ott meddig leszen késésem, magam sem tudom [TML I, 366 Veér Mihály Teleki Mihályhoz].

odaint odaszólít/hív magához; a chema la sine; zu sich rufen. *1582:* Zabo Bartos vallia, Eorizeó valek Igiarto Georg oda Inte, es Monda Meg vagion az varostol hagywa hog az eorizeok meg fogiak az farsangosokat [Kv; TJk IV/1. 52]. *1606:* Janosj Gergelt kenallja volt egy keórtúely faúal, de oda Jntette s uegie megh en vgj tudom hogj egj kenjere(n) egj darab zalana(n) s egj forinton veúe megh [UszT 20/195 Blasius Kouacz de Rugonfalúa lib. vall.].

odaír hozzáír; a adăuga ceva în scris; hinzuschreiben. *1670:* Az onnan kivül jött hireket láttam Az Prinyi uram levelét is láttam. Valóban megadta az titulust; az mi még Erdélyben nincsen, azt is oda írta [TML V, 4 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1704:* Annak utána a director a levatát elkezdvén odaírá kívánságát, hogy in poenam perpetue infidelitatis notam incurráljon | az ítílőmester eképpen magyarázá, hogy ha csak repraesentatio lészen, oda az sententiát odaírják s az appellatát nem [WIN I, 121, 185].

odaírat hozzáírat; a dispune să fie adăugat ceva în scris; hin(zu)schreiben lassen. *1607:* eó Mind azokat az porciokat az mellieket az A. oda iratot Ne(m) Atta, ugj mint Retet es Egieb To beli rezt mit, Mert az ugia(n) nem adhatoia volt [Mv; MvLt 290. 13a]. *1618:* Mindjárt ugyanott azon pasa házánál hozzája ülvén Szölfikárral, én magyarul pronunciáltam és ő törökül fordította Noha ez az particula nem volt az Nagyságod levelébe (hogy: „őnagyságának az vezérnek is írtam felőle" ... az török versióba ugyan odaírattam, hogy

inkább megnyugodjék az pasa rajta [BTN[2] 114]. *1672:* Édes Bátyám uram, az mi az Vér György uram szénája dolgát illeti, azt elfelejtettük volt, de odairatjuk [TML VI, 329 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

odaizen vhová üzenetet küld; a trimite cuiva informații despre ceva; irgendwohin Nachricht senden. *1675:* Én úgy is hiszem, sem Keczert, sem másokat be nem bocsát Veselényi uram. Ha senkit be nem bocsát, kell-e mind azelőtt reám bizott dolgokrúl, mind a franczia dolgárúl oda izennem? [TML VII, 21 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

odajár 1. vmeddig vhol máshol jár/távol van; a umbla/fi în altă parte; fort/weg/abwesend sein. *1570:* Az wtan Nemy Jdewel Latta hogy az Zabo Janosne leanya ely Ment delben mykor az Tyzenket orakort megh Trombitalta volna az Trombitas, Es oda Jart az lean az Trombitas vtan Myglen megh Talalta [Kv; TJk III/2. 106]. *1592:* Io uigh Peterne Ersebet vallia Tudom hogi az Jnas oda jart eiel, es kesen jutot megh, kerdettem mikor megh jutot, hol jart oli kesen, azt monta hogi jo helien jart [Kv; TJk V/1. 200]. *1617:* Varga Miklosnet tudo(m) hogy el szeokeot vala Cziki Janossal es egj hetig oda iaranak [Mv; MvLt 290. 27b]. *1678:* edes sogor ur(am) az hátra marat pinzt pedigh mihent Kaczkorul[a] megh jüvek bizony mingyàrt kgd(ne)k megh külde(m) az migh oda járok negy száz veka Buzàmat küldem Kolosvárra ez(en) az hete(n) az migh megh jüvek addigh aztis megh járják, mingyárt kglk megh küldem [Mezősámsond MT; SLt AI. 9 Balogh Ferenc P. Horvát Miklóshoz. — [a]SzD]. *1697:* mikor hon nem volt Peter Deak uram, Aszszonyom, Lisztet szalonnát, Sert, vett magahoz, ugy ment el hazull, késö vacsora kornal továbis oda járt [Kotormány Cs; CsJk 12 Imreh Jstvánné Katalin (19) vall.]. *1736:* (Duka Ersok) hozám jőt Eczaka, mi kevés egjet mása volt magához vette s elment véle és oda járt egy darabig, az után ismet visza jőtt s it betegedet meg [Szentegyed SzD; TKl]. *1801:* végre a kortsomáros a Sok tolvaj kiáltás után, hajadan fövel, kezekből ki haladat, ki haladván az ház reteszszét reájok vetette de a még ő odajárt a vasvillakkal az Ajtott a Sarkábol ki hánták s kimentek [Kajántó K; FiscLt Latzi Samu (50) cigány vall.].

2. vkihez (rendszeresen) jár; a merge (sistematic) la cineva; zu jm (regelmäßig) hingehen. *1570:* Agotha Bako Myhalne, Azt vallya, hogy Latta More Ambrust hogy Eot Jwt eggywt Racz Balintnewal, Es Zekeret keotezte zegitet neky, De eo sennynemw tizteletlen dolgot Nem latat hozzajok, hallota aztis hogy kerte Bachne Ambrust hogy Neh Jarion oda hozza De az azt Montha hogy ne(m) Thwd howa Menny [Kv; TJk III/2. 149]. *1600:* Fodor Martonne Durutthya azzany vallya montha egynehanyzor az en legeniemis hogy mind az vilagh legenye oda Jar [Kv; TJk VI/1. 422]. *1634:* mint hogi Sebes ualek oda jarta(m) Borbely Georgyni, lattam az Borbely legent hogy az Leany czieczyhez kapa, kire monda az leany, no ne kapdos en hozzam, hane(m) las dolgodhoz [Mv; MvLt 291. 32a]. *1771:* ègy Kurva Aszszonyt az el mult nyáron Szabo Ferkőne szállásolt es a katonák minden nap oda jártanak ki s bé jártanak a katonák a házhoz [Dés; DLt 321. 22a Elizabeta Lászlo cons. Valentini Bálint (40) ns vall.].

3. vhová/meghatározott helyre (ismételten) eljár; a merge într-acolo (în repetate rînduri); irgendwohin/zu einem bestimmten Ort (wiederholt) hingehen. *1592/1593:* Engem egyczer megh eskethe Serienj Miklos, hogy ha az Rithi Malomhoz valo zyget legienj az a' porond vetis az Reti Malom alol, de akkoris megh mondottam, hogy mikor oda iartham zabadon elthewk ha fwuet kaphattünk rejta, ha az Christoff Vram Malmában eorleottewnkis zynte vgy rea ereztettewk az barmot ha tul az Reti Malomban eorleottewnkis, akkoris zabadon iart az eorleo barom rejta, Az zent Benedekjnekis zabad volt rejta dillenj [Szásznyíres SzD; Ks]. *1598:* Azt mo(n)dgia az A vgyan katonaya volt az Atia(m)nak Moldoùabais oda iart az atiammal, louas legenje volt az Atiamnak [UszT 13/35]. *1650:* Bakos Istua(n) ennek elótte it az orszagban sz: Georgieon Contarkodot, mostis oda jar, ki ha haza jeouen miuel it valo fiu, it Cehben akar allani az Contarsagert kúlón valo búntetese leszen [Kv; ÖCJk]. *1820:* Dregán János mi hellyt meg holt a Báro mingyárt abba mesterkedett hogy Tisztarto lehessen, ő parantsolhassan az Udvarba Feleségével edgyűtt ez okozta azt hogy a Baroné ellen arulkadtak és az őrög Ganuj Silippel Kolosvárra is oda jártanak [Aranyosrákos TA; JHb 48 Opra Juon (25) majoros vall.].

4. vmilyen céllal/vmit csinálni jár vhová; a merge regulat pe undeva cu un anumit scop; zu irgendwelchem Zweck/etw. zu machen hingehen. *1616:* oda Jartunk eőrezny [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. *1751:* oda szoktak volt járni innya az Juhok marhák [CsS]. *1832:* Polosnak, mellyet a fészekbe hagyunk, hogy megint oda járjon a tyuk tojni [HSzj *polozsnyak* al.].

Szk: ~ *iskolába. 1697:* Enis aszt tudom hogy mikor Szebeni Janos Deak uram vala ugyan jde valo Szentt Györgyi Schola Mester, énis odajárva(n) Iskolaba, egykor monda estue kesén hogy Lovat fogat szanba s mennyek el azon Kotormanyba borert [CsJk 8–9 Tompos Peter (16) pp vall.].

odajárás távollét, vhová való utazás; călătorie într-un anumit loc; Abwesenheit, Hinfahrt. *1587:* Hogi meg Juta fogasbwl Katonaj Mihalj keolteot oda Jarasara louakra valo nelkwl f 3/95 [Kv; Szám. 3/XXX. 8 Seres István sp kezével].

odajárat odajártában, utazása közben; în timpul călătoriei; während der Abwesenheit/Hinfahrt. *1591:* mentem feyerwarra Keozegy Janos 4 lowan es Kochian atta(m) f 3. d 50 Jartunk oda hatod napigh keolteottem oda Jaratt eggyetmasra f 6 d 86 [Kv; Szám. 5/X. 11]. *1592:* Mikor Hoz Lerintz es Seress Jstûan vram, Az ostor Adott feyer warra vrûnknak vitteg (!), Attam eó kegymeknek kelchyegekre oda Jaratt f 18 d 72 [Kv; i.h. 5/XIV. 233 Eppel Péter sp kezével]. *1596:* Biro vram es az Tanachj akarattiabol Thekes Imrehnek, miert hogj vgian az Tanachi adatta volt paripaiat Makraj Janos ala, mikor Tokaj fele kwldeöttek volt es oda iarat igen meg hitwankozot volt, az paripa, Attam f 4 [Kv; i.h. 6/XXIX. 53 Bachi Tamás sp kezével]. *1625:* Eppelj Mihalj es Touaj Janos Vramek mennek V(runk) eo felsege elejben Tordajg Odajarat keoteottek f 2 d 75 [Kv; i.h. 16/XXXV. 169].

odajáró 1. vhonnan vhová menő; care merge într-acolo; hingehend. *1822:* Miután az óvár a város egy nevezetes része és régisége a kerités és a kapu elromlása óta az odajáró szekeresektől rondíttatik, Kötelességévé tétetik ... Csomafái Dániel afiának ... jo köfalat tsináltatni [Dés; EHA].

2. ~ *út* vmerre vezető út; în drumul lor către hinführender Weg. *1705:* Odajáró útjokban pedig fogtanak el két kurucot, egy Bágyoni nevűt és egy Iglaci nevűt [WIN I, 597].

3. odaillő; potrivit, care se potriveşte; hinpassend. *1813:* a retzés vasnak a Fája az odajáro Tengejel együtt [HSzj *fűrész* al.].

4. vkit megillető; care i se cuvine cuiva, care îi revine cuiva; gebührend. *1600:* Hogy annakaz (!) Zena fwnek, melliet Dallian twl Bereczknek hinak, az haznat Zenaiat ide hoztak wolna, ne(m) tudom. De azth tudo(m) hogy eösre gywkerre oda iaro wolt, Simon Balintnera, es onnat az maradekira zallot [UszT 15/123 Sandor Balinth Lokodi (60) vall.].

odajárogat többször elmegy vhová/vkihez; a se duce/undeva/la cineva de mai multe ori; öfters irgendwohin/zu jm gehen. *1657:* azon követet Besztercén kívül egy falucskában tartottam, s magam mint csak sétálásképpen paripán odajárogattam tractára néhány napig [KemÖn. 193]. *1772:* maga beszellette nékem Vajda Gyorgyné Aszszonyom hogy az Ura ... nagyon utánna atta magat a Dadago Bornyu pasztor Félesege Vaszilyné utan oda járagatatt hozzája ... magam is néztem hogy Vajda György Ur(am) az emlitett Pasztornéval a Máléba bujkáltak de mit csinaltak nem tudom [Dés; DLt 321. 77b Andr. Ispány (46) ns vall.].

odajárós rendszeresen odalátogató; care obişnuieşte să meargă într-un anumit loc; regelmäßig besuchend/hingehend. *1684:* En abban semit se(m) tudok ha maradotte valamie vagi nem, mivel oda iaros nem voltam [Torockó; Pk 7]. *1764:* vas villakkal, botakkal mentenek eczakának idején az fogadob(a) kikis az elöt Imbre Gjörgjen küvül oda járossok soha nem voltanak, az mint az fogadosne vallya [Torda; TJkT V. 236].

odajárt vhol odavolt; care a umblat/fost în acel loc; fort/weggewesen. *1620 k.:* Bizonyoson azt mondják az oda járt és lakott emberek, hogy mikor az Nap onnat az Indiákról az mi nyarunknak idején ide mifelénk jó közelb három egész holnapig az rettenetes esőnek szüneti nincsen [BTN² 413]. *1662:* A fejedelem búsulással érté a hadaiban esett kárt, és Sárosrul mind Kemény Jánossal, Bakos Gáborral odajárt hadakkal ottan Varannóhoz visszasietvén, Jeszenő vára megszállatását magában elrendelvén, a várnak állapotját szorgalmatosan kezdi értekezni [SKr 239].

odajárta vkinek vhol való járása; cu prilejul/în timpul mersului cuiva în acel loc; Fort/Wegsein. *1598:* Ezeken kiwly oda iartokban keoltodtek w kegelmek f 4 d 56 [Kv; Szám. 7/XVIII. 35 Masass Tamás sp kezével]. *1621:* Oda iartaban keoltot az mester [Kv; i.h. 15b/V. 12 Voghner Mihály mb szám.]. *1665/1754:* Ha valamely legény butsuzatlan el-menvén viszszá nem akar jöni Butsú-vétlen oda jártában, mig nem igazitaná dólgát, munkálkodván Asztalos művet; viszszá jövén azon butsú nem vételiért, munkálkodásáért, és létz pinz le nem tételiért, büntetödjék egy forintal, id est flr. 1 [Kv; ACArt. 19]. *1795:* oda jártomb(an) lattom egy jo fèle gyöngyböl ki rakat pártatis [Ákosfva MT; Told. 23].

odajártat vkihez eljárat; a face să meargă cineva undeva; zu jm hingehen lassen. *1585:* Catalin Varga Antalne vallia Kochis lukachne ... lakat Alat tartotta ez fogoly Azzont, es ez Markos Mihalt oda Iartatta, nekj keritette [Kv; TJk IV/1. 448]. *1635:* illien gonoz Azzony philep palne, mert oda keriti Bathori Annat, is oda jartattya az kathonakat [Mv; MvLt 291. 56a]. *1748:* a Darabantokot, s Cséplőkőt oda jártatta fa vágni, ganéj hánni, lohoz látni [Marossztkirály AF; Told. 56].

odajárul 1. vki elé járul/megy; a se prezenta în faţa cuiva; sich vor jn hinstellen. *1710 k.:* Én mint nagy bűnös gyarló ember, nem hogy oda mertem volna járulni, sőt szememet sem merém Felségedre vetni, hanem arccal le a földre borulván így reménykedém: Uram Jézus Krisztus, könyörülj rajtam [BIm. 1005].

2. hozzájárul vmihez; a se adăuga la ceva; zu etw. beitragen. *1710 k.:* Az én jussom ... Járához most olyan világos es olyan brevis, hogy egy terminuson elnyerem, de ha impetrálnám calumniával veszteném el, lelkem és becsületem sérelme is odajárulván [BÖn. 720].

odajő, odajön 1. vhová/vkihez/vki házához eljön; a merge/a se duce undeva/la cineva/într-acolo; hingehen. *1568:* Joannes gulay Paulus Dengelegy iur(ati) fassi sunt, aequaliter, Ez tugyuk hogy az gyermek oda Joue, es kerde hogy ha hon vagyon eotúes Pal [Kv; TJk III/1. 204]. *1570:* Zeoch Markos, Zas Lwkach hitek zerent vallyak hogi Iwt oda chynek Balint az Merěwel Es Mond chinek Balint az Merěnek hogy fely hold zeolet Meryen ky palochinak [Kv; TJk III/2. 167b]. *1573:* Kantha gergely ezt vallya, hogy eczer oda Jő Iweges Janos, es kenalya volt az Zeoleowel ez vallot, hogy meg vegye Mond eo hogy ne(m) vezy, mert annalkwlis eleggel Ados [Kv; TJk III/3. 259]. *1592:* Ach Lukach vallia Mikor az heazaskor oda Iwtt volna Zechi Peter az Maiorba, hogi Immar Zechi Jstuan zamara heazzuk vala, biro pechetiuel tilta Peter az battiat hogi ne heaztassa, de ne(m) gondola velle Zechi Jstuan, hanem vgian megh heaztata [Kv; TJk V/1. 235]. *1598:* Kis Peterne Martha azzonj vallja eleottemis Zabo Georginek az Anya vewe be kezet Borbely Ferencznenek Annak vthanna vgy Jeowenek oda Balassy Ambrus Zabo Georgjel es zenteol zembe vgj kerek megh az leant, es vgy Ada egy gyemanthos gyeoreott nekj Jegyben, s vgy fogdossanak kezet mind az leannyal, es mind Anniawal [Kv; i.h. 238]. *1600:* Lukach Janosni mente(m) wala, azonba oda ieő Gyeörgyffi Balintneis, zolgalattiat kezde kerni Lukach Janostol [UszT 15/38 Balint Peterne Orsolia azzoni nemes zemely vall.]. *1604:* Tudom oda jeóue Borbely Peter Lukacz Deaknj, zitkozodek [i.h. 20/265 Catherina relicta quondam Thome Basa de Vdúarhely vall.]. *1606:* Azon monda no iuy oda bestie kurua bizoni megh ollek ott [i.h. 20/275]. *1626:* Mikoron exequalni akarja vala Bjro Janos, oda Jeóue Nihay Czyki Mihaly [A.csernáton Hsz; LLt]. *1630:* Ezt latua(n) Uram is felt Szalaj Gieörgjnek gonosz czelekediteöl, sokszor megh izente Uram Zalaj Gieorgjnek hogj el legie(n) az eö hazanekül ne jeöjön oda [Mv; MvLt 290. 205]. *1656:* Mikor mü dolgoztunk akkor en ot ne(m) latta(m) Csiszér Ferenczet ... mikor Sendelt csinala(n)k akkor oda iőt uala, s ot lón migh edgiet mast keszjtenk, — s — oztan el iőue onnat [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Giűtő Jstua(n) (40) jb vall.]. *1717:* a mikor a kert vágására ment mondotta Becski Ura(m), el viszem a Csákánt, mert ha Dobai oda jö belé vágom [M.köblös SzD; RLt Szász Jánosné Miklós Déák Eva (75) ns vall.]. *1718:* az mely éczaka az major haz el eget reggelre vírradva két nemet oda jüve Baronyai Marija Aszszony major hazahoz és két karjánal fogva fél vivék az kastelyb(a) Fülei Csak Ferencz Uramat arest(um)b(a) és ott tartottak Josika Sigmond Ura(m) haza jüveteleig el

jüvetele utanis 2 vagy harom nap [Branyicska H; JHb Repas Peter (40) jb vall.]. *1735:* jüjen oda Szalai az erdőre ha oda jü, a fejszével ki vágja a bélit [Mezómadaras MT; Berz. 15. XXII/10]. *1769:* arra egyezének az emberek minthogy sokàn jüttek volt oda hogy ne büntessék meg [Bögöz U; IB. Csáki János (58) jb vall.]. *1826:* estve kesőn mint egy vatsora táját oda talált jóni Szász Sigmond Henter Gáspárral s ott nékiek tántzot adtanak [Somosd MT; CsS].

Szk: *ebédre ~. 1705:* megérkezvén Herbeville generál is és véle a tordai Gesdorf nevü generális is bejüvén, odajöve ebédre hozzá Gesdorf generál is több tisztekkel [WIN I, 638].

2. vkihez odalép/közelít; a se apropia de cineva; jm sich nähern. *1570:* Vayda Demyen vallya versengenek volt egy massal, Mond Janos kenéz Menny el dolgodra ha Rezegh vagy, Es az Botthal megh Tazytia, Azonba megis wtthy veleh Korchyolias ferenchis oda Jwt es kezdyk eoket egymastwl valaztany [Kv; TJk III/2. 12–3]. *1573:* Chapo Balas azt vallia hogi Latta kywl az korchoma haz eleot al volt az Kowach Benedek hazas leania Mas azzonial egembe Azomba oda Jeo chiuka Matiasne Mond neky myt Iars te It Eynek Ideien [Kv; TJk III/3. 229]. *1596:* hogj az Kys hydon altal lutek nagj Peter oda Ieóúe s monda houa yzed az eókret, monda(m) hogy Vra(m) hatta hogy be yzzem s be yzem [UszT 11/33]. *1597:* Az Bizonsagok meg eskwnek es hytok zerynth Azt vallak egy kor hogy twzett teonek Az olahok Es Az ola fichyor el Jndula Az twzteol es Jgyeneseon oda Jeowe Az fahoz ... es hogy ezebe weon mynket el fwtamodek: es vgyon myndjarast myes zordulank, es meg fogok [i.h. 12/67]. *1629:* az hazam eleőtt vlteőmben, jőue oda hozza(m) Szantajne Aszonjom [Mv; MvLt 290. 16/a]. *1724:* a Leány, Mostis oda jöve hozzám a kertben, és mondá nékem, hogy kgld ötet erővel meg akarta nyomni, és hogy kgldnek ne(m) engedett, kgld meg verte [Náznánfva MT; BK]. *1779:* Bethlen Ágnes br. Kemény Zsigmondné ott állott, Székelly Ferentz oda jöve meg ölelé s meg tsokolá az Aszszonyt azt minnyájon láttuk [Marosvécs MT; KS özv. br. Kemény Zsigmondné Rhédey Drusiána (61) vall.].

3. odakerül/keveredik; a ajunge acolo/în acel loc; hingeraten. *1581:* Ez alat Jsmet vyobban fwtott az zegenseg eó Ngra az zegenj vrunkra viobban keonjergettek akkoris kegielmes valazt teott volt nekjek ha Bantassokra lezen az videknek meg ne zalljak Ez keozbe vgian nem zwnének meg az ott valo zallasrol az Epittesreól vgy mint tizen hat Ember zallotta es kezdet wala Epiteni melj mind az videknek Ennekemis Igen nagy Bantassomra lewen En rea menek En magam zolgaimmal es Jobbagimmal es az ott zallott Embereknek marhaiokat eó magokkal zekerekre minden karoknel kwl fel rakattam es Jntem hogy ki ki az honnat oda Jwt haza menne. Az kezdet hazakat kit falwnak neweznek En el hanyatam vagdaltatam [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály Báthory Istvánhoz]. *1765:* èn az pinszt valami nagy ügyel bajal meg kaptam de bizany nekem ha az elebeni Hoff Mester Ur Ernyébol oda nem jut volna Besztercére meg sem kaptam volna az pinszt [Gyeke K; Ks Bíró János jb vall.]. *1798:* Bodosi fiak azt kívánták meg tudni Fhirer Vramtol, hogy azon fegyveres katonák ki parancsolatjaból jöttenek oda [Barót Hsz; HSzjP].

4. odaköltözik; a se muta la ...; hinziehen. *1604:* Jeojen oda laknj az A lakoul zolgalljon velünk eggith, megh adgiuk az rezt, de migh oda ne(m) jeó ne(m) tartozunk rezzel [UszT 18/63].

5. odatelepedik; a se stabili; hinsiedeln. *1731:* a Joszágis akkor jobb, és épebb állapotban volt mint most, mert most igen meg pusztult, sok Jobbágya szökött el eő Ngának, de akkor masunnanis oda jöttenek, és ollyan dugva volt a Faluja mindenüt hogy több ember nem igen kivántatott [Kendilóna SzD; TKl Joannes Molnar (51) jb provisor bonorum vall.].

6. (hivatalos személy) vhol/vki házánál megjelenik, vhová kiszáll; a se deplasa/a descinde la ...; (amtliche Person) irgendwo/bei jm erscheinen. *1600:* En ott uolta(m) az haznal hogy oda jeőúenek az dulok, zekeren(n) is jeottek uala oda egymast igen vjnek el: De azt azert ezembe ne(m) vette(m) hogy Hegy Balinth es Lazlo Pal valamit el vittek volna [UszT 15/27 Thomas Orban de Hoggia jb vall.]. *1710:* mar Emberek gjalazatjara ugj nem hagjom ha nem megh készitétém mind adig sunjogok tiszt uramek utan noha Kiralj biro uram soha affele sem jot egjszernel tőbszőr akor is haragjaba jot vala oda [Szentkirály Cs; BCs]. *1710 k.:* Ezek alatt érkezék nékem ő felségétől parancsolatom, hogy amint az aulica camera Apafi fejedelemmel Huszt felől concordált, és annak kézhezvételére ex parte camerae báró Kleinburg odajő: én is, mint máramarosi főispán, tempore resignationis ott legyek, Simonfi Mihály fiscalis director is ott legyen [BÖn. 878]. *1769:* a Biro feles embereket fel vévén maga mellé oda jüvenek, kikis meg értvén Csáki Ferentztől hogy kárba nem voltak[a] azt kezdik mondani hogy el kell onnan hajtani [Bögöz U; IB. — [a]Az ökrök].

7. (idézésre) megjelenik; a se înfăţişa conform citaţiei; (auf Vorladung) erscheinen. *1792:* Mi mind ketten Titt Mátéfi Moses Uramal Regiussai voltunk SzErsébeti Mojses Györgj: Daniel és Janos Uraimék(na)k Tordai Samuel Uram házánál akkor felelni oda jöve Sz. Ersebethi Idősb Györgj Péter és mikor meg felele a kérdésekre azt mondá a több ott lévő felelők(ne)k hogj ami képpen én feleltem másis ugj feleljen [Usz; Borb. II Gabriel Simon ex Kis Soljmos (66) ns vall.].

8. (állat) odatéved; (despre animale) a ajunge întîmplător acolo/în acel loc; (Tier) irregehen. *1600:* mikor leötte(m) wolna Bator vizi neweö eőstol maratt erdeömbe, zanamat megh terhelwe(n) lata(m) oda ieówe keöwetem kegk zemelit az Alpereseknek diznaia az en makkomra kealtwa(n) erosse(n) az paztorat, mierthogy paztora ne(m) leon el inditam hogy be haitsam [UszT 15/75]. *1605:* az malachok oda jeóttek vala, valtigh wsztek kj hogy az kye megh talallya [i.h. 19/36 Ursula Relicta quondam Agilis Nicolaj Koczis de Beogóz vall.].

odajöhet vhová eljöhet; a putea veni acolo; irgendwohin kommen können. *1710 k.:* Bémenék Fogarasba A fejedelem a tanácsurakat odagyűjtötte volt; az atyám oda nem jöhetett, halálosan kínlódott a vizi betegségben Keresden [BÖn. 681].

odajötte odaérkezése; sosirea cuiva într-un anumit loc; Hinkommen, Ankunft. *1847:* Mi úton és módon került Varga Katalin ezen helységekre, nem tudom. Hanem legelébb Bucsum-Szátuba ment, és ott csakhamar vélem is találkozott, mert azon időben én is ott laktam. Annak pedig, hogy ő a megnevezett faluba jött, van valami öt esztendeje, s odajöttekor is oláh nyelven beszéleni tudott [VKp 288].

odajövés odajövetel; sosire; Ankunft. *1673:* nagy czégér nélkül nem leszen az mi Fogarasban való menetelünk s az magyarországiak odajövések [TML VI, 437 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

odajövet odajöttekor; la venirea cuiva într-un anumit loc; beim Hinkommen. *1847:* Varga Katalin nálunk Kerpenyesen nem hált, hanem odajövet bément fogadós Myéra Todorutzhoz, s amint hallottam, azon ember adott ennivalót is Varga Katalinnak. Egyebet ezen pontra vallani nem tudok [VKp 261].

odajövetel odaérkezés/jövés; sosirea cuiva într-un anumit loc; Hinkommen, Ankunft. *1595:* küldek el Hersentzi Istúan Deakot az Loas Legent Tasnadig: hogy vigyazon Azzonyunk ö fge oda jöúetelere, hogy certificalhasson varasúl az Napya felöl, melyre kellene minekünkis varnúnk: Adatanak neky 1 lo: f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 81 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1596:* az gonoz zandekot fel fegyúerkezúe valo oda Jeóuetelet megh bizonytom [UszT 11/32]. *1669:* Soha bizony gondolója sem voltam Bánffi Dienes uram akkori oda jövetelinek, annál inkább az több dolgoknak, hanem én tartottam magamat csak az bonczhidai vagy szamosujvári conclusumhoz [TML IV, 515 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

odajut 1. odaérkezik; a ajunge acolo; hingelangen, ankommen. *1568:* Andras Katho fassa e(st) en haza menek, Bornemizane azyonomal az en hazamhoz, seres Annais oda iuta [Kv; TJk III/1. 228]. *1570:* Orsolya Alcz Jmrehne aztis Twgya hogi egy kort az kertthben megen volt, Es Miglen az lean oda Jwtot volna, Az azzon fely hagot volt az Almafara Es vgy eszet ala hogy azonnal megh holt | Salamon Adam Janos zolgaya, Janos Borbely Marthon zolgaia vallyak Talaltanak egy falka Dyznot Az kerthben Es az Ayto Nythwa volt, Eok hogy oda Jwtottanak az Aytot Beh teottek, es az dyznokat kergetyk volt [Kv; TJk III/2. 50, 174a]. *1573:* Katalin Kiss Boldisarne Azt vallya hogi Az vayda Katws Siteohazaba volt Halaz gergelne Sywtny akar volt, Azomba Iwt oda Beolcz Ianos | Berkezy Ianos Azt vallia hogi mykor eo oda Iwtot volna Saros volt kelemen Es Zydia volt gergelnet, kwrwa vagi te Neste lelek meg bizonitom hogi Az vagy [Kv; TJk III/3. 280, 281]. *1582:* Ioannes Zabo al(ia)s Albert fassus est hog oda Iútek latom enys a fel theorreot ladanak az Darabiat [Kv; TJk IV/1. 7]. *1591:* En a ketteit az hiuatalnak nem hallotta(m) mert ne(m) volta(m) ot hane(m) akkor Jutek oda hogy mo(n)da az bironak Im hilak haro(m) terowenniel az azzony s mihalj deak kepebe(n) mind marhastul Capitani vra(m) eleiben [Sándorfva U; UszT]. *1599:* Kadiczfalua(n) Nagy Janosnal valek, oda Juta Poliak Marto(n), Makraj Peter es Thegzes Janos, hamar ez uta(n) Júta Lippai Andras, megh ne(m) sok ydeó múlva Júta vtanna Benedekfi Christoph paripaian [i.h. 13/105 Matthias Chanj de Rugonffalua ns vall.]. *1626:* En az oduaron allek uala hallom hogj Istuan molnar es Boczkor Matthias igen zidgiak uala egymast es Boczkor Janos iuta oda es monda hogj mit garaznalkodol mindeltigh te molnar azon ugj kezde wttni az molnart [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Lestian Janos pp vall.]. *1634:* azo(n) kózben oda juta Zilagi Varga Janos egy vas vellaval, es monda neki, aha esseh lelek kurva fia, miert lövöldöztök, en ket fele ualazta(m), de akkor semmi nem lon [Mv; MvLt 291. 18a]. *1667:* két hét belételnék, mig odajutna [TML IV, 48 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

2. vkinek a tulajdonába kerül; a ajunge în posesiunea cuiva; in js Besitz gelangen. *1699:* (A jb) ha oda jutot ne(m) lehet meg haborgatni, ha akkor senki se(m) Controvertalta [Szőkefva KK; Ks 96 Sárosi János Gyerőfi Borbálához. — A teljesebb szöv. *odajutott* al.]. *1779:* ezen föld azon ház után jutott volna Ha oda jutott Loga Tyim Jobbágy is jo tehetségű ember léven tsak vgy kaparitotta a maga földihez szomszédja lévén ? [Fejér m.; DobLev. III/524. 1a vk].

odajutott vki tulajdonába került; care a ajuns în posesiunea cuiva; in js Besitz gelangt. *1699:* Egeresbe(n) vad(na)k valami Zalagositott feoldek az oda jutot Jobbagyot ki akarjak hanni beleolle, kgld eszt se tselekettesse mert ha oda jutot ne(m) lehet meg haborgatni, ha akkor senki se(m) Controvertalta [Szőkefva KK; Ks 96 Sárosi János Gyerőfi Borbálához].

odakalandozik elcsavarog; a hoinări; herumstrolchen, sich herumtreiben. *1789:* sirva kuldult ... tudom, hogy oda kalandozot, estve kész melegbe jöt haza [Dés; DLt].

odakalauzol odavezet; a conduce într-acolo; hinführen. *1742:* Timbus Györgj ugj ment fel Kis Borszora véllek edgjütt, eoket oda kalauzolván egészszen Ns Kifor Ilia Házáig [Sásza SzD; TL 42 Maxim Demián (40) ns vall.].

odakap 1. odaszorít; a prinde/strînge în ceva; hindrücken/pressen. *1758:* Én gyermek lévén megijedtem s az házból kiszaladván, úgy utánam csapta az ajtót, hogy a balkezemnek középső ujját odakapván az ajtó, az bőri körmöstől ott maradott [RettE 60]. *1839:* Molnár Jánost a' felhertz oda kapta, melly mián a földőn hurtzolodott [Dés; DLt 587].

2. odaszokik; a se obişnui să meargă undeva/la cineva; sich hingewöhnen. *1780:* Erdélyi Uramrol az Cserei Uram Apossárol pedig azt mondhatom hallomásbol hogy mig Cserei Uram oda nem kapott addig éhel is majd meg holtak, nem hogy még Selyemkőntősőket, drága győngyőket, s kőves Marhákot szerezhettek volna a Léányoknak [Kv; BK. Sig. Kun (20) lib. vall.].

odakaphat kb. odaszerezhet vkit; a putea atrage la sine; jn hinschaffen können. *1619:* ezt mondá: Isten hozott volt most közinkbe, hogy meg tudál békéltetni ezzel a lengyel követtel Ilyen szolgálatomért Ozga uram valóban ajánlotta magát, de csak két pénz ára ajándékot sem ada. Voltam egynéhányszor vendégségben nála, elég nagy kedvesen és böcsülettel látott, mikor odakaphatott, de én sem felettébb kötöttem rea magamot [BTN[2] 266]. *1770:* Sokan a Lekenczeiek buzával széna szalma árrával adossok lévén az Radnoti Udvarhoz mások pedig bor árában részegeskedések mián, irgalmatlan kegyetlenül égyszersmind fel akarják szedni és németjeket tőmleczeznekis ha oda kaphatyák meljek mián igen sok és nagy bajaim vadnak [Lekence BN; Ks 47. 67. 29].

odakel 1. odajut/kerül; a ajunge undeva; hinkommen. *1600:* Ez niaro(n) huzon negj eztendeje vagio(n) hogy en Betlenffalwra keóltem lakoul, de en ugy emlekezem hogy akkor mikor oda kelek az Osvat Mattiasne haza ne(m) vala ottogio(n) az húl most [UszT 15/90 Anna Consors Benedicti Peter de Betlenffalúa (75) lib. vall.].

2. vki gyámsága alá jut; a ajunge sub tutela cuiva; unter js Vormundschaft gestellt werden. *1584:* Margit Zeoch Kozmane vallia ... ez Bolond Azzony ... az vram ... Tútelaia Ala kele es ... tudom hogy mind Marhastol keolt oda [Kv; TJk IV/1. 379].

3. vki keze alá/tulajdonába kerül; a ajunge în posesiunea cuiva; in js Hände/Besitz gelangen. *1607:* egy fel nyilat hagianak az vduarhoz, azt nem tudo(m) mikor költ oda [Pálfva Cs; BálLt 60]. *1609:* aztis hallotam hogj varga ferencz mehet lopot volt abol kólt vala oda becz pal keze ala [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Gothar Tobias (40) ns vall.].

odakér magához kér; a cere la sine; zu sich bitten. *1653:* Die 21 dec. Kendi Jánossal itthon mulattam volt, és részegen ültem volt a tűzhelyre. Azonban Koncz Marczit a dajka találá oda hozni, és oda kértem az ölembe a gyermeket. Egykor elé hajlottam a gyermekkel, és elvont a fejem hogy a tűz sütött, eléestem mind gyermekestől [ETA I, 152 NSz].

odakéredzik odakérezkedik; a cere să fie primit/găzduit; sich hinbitten. *1583:* Janos Kowach Jstwan kowach Zolgaia vallia Leg Elseoben lakek ez Jlona leany vramnal Gergel kowachnal, De Iarny kezde Balos kowachhozis, kit hogy Aszoniom ezeben veon Gergel kowachne, Ereóssen meg kwrwaza hogy eo Ne(m) Zerethne az eo ketfele valo Iarasat, vegre elys wze, Az vtan palastos Isthwannalis lakot onnet is ky keolt, vizontagh oda keredczek Azzoniomhoz, es ot kezde illjen Modon bezelleny [Kv; TJk IV/1. 158].

odakerekedik odakerül; a ajunge acolo/în acel loc; hingelangen/geraten. *1780:* a Kamaraban egy téglás tojó Pujkát tartottak, de hogy ki által kerekedett volt oda s honnan nem tudom [Torboszló MT; BetLt 6 Michael Marusan (16) jb vall.]. *1846:* Pap Hátzig urnak piatzi fogadojában ott voltak a musikusakis — később oda kerekedett Darvas Janosis — s hitta a' Czigányokot magahoz musikalni azokis kivánvan tölle menekedni azt felelték hogy ők Virág Lászlonak musikalnak [Dés; DLt 530/1847. 15].

odakereng, odakering odacsavarog/tekereg; a hoinări, a umbla haimana; sich herumtreiben, hinbummeln. *1738:* Aleksza valami bűkön tul valo Tolvajokot ki kalácsolt volt és azok fenyégették hogy meg ölik, és nem mért meg maradni, hanem el bujdosott és oda kerenget egy darabig, az Felesége penig két Léanyával és egy Fijacskájával itt lakott [Illyésfva Sz; BfN 45. 6 Pap Gábor de Felsö Várcza (80) ns vall.]. *1748:* Gyurkánál több béres nem volt az ökrök mellett, rendeltek volt ugyan melleje, egy Martzi nevű Jobbágyot, de az is hol volt, 's hol nem mellettek, néha egy hétig is oda keringet [Marossztkirály MT; Told. 56]. *1782:* Todor édes Annya M.országra ki-szökvén és oda keringvén mint egy, egy esztendeig oda koborolván viselössen jött volna visszá | ezen Fattyu Togyer mint koborlást szeretett személy olykor meg-nevezett több Testvérei mellől néha néha széllyel járt, oda keringett légyen is [M.fodorháza K; Eszt—Mk]. *1788:* Dögmezei Palko Urszulynak nem igaz Panaszsza mert öröké keringö volt egyszer bé hozatam Lovásznak s meg ruháztam Rongyosságából Ruháson el szökött oda keringet az után ele került s meg házasodot s a Mosiáját néki atam hogy szolgáljon Aposával [Bethlen SzD; BK. Márkosfalvi Szabó András tt nyil.]. *1797:* hat hetekig ... oda keringvén minekutánna elé kerekedett volna, Nékem azzal fizetete meg [Náznánfva MT; Berz. 3.3. N. 21].

odakerget odaűz; a goni/alunga/izgoni la cineva; hintreiben. *1631:* latta(m) azt hogy Hamar Istuan eginehaniszor oda kergette az felesseget hozam vizes Istranggal, es azt mo(n)dotta az felessege Azert uer ugi mo(n)d hogi lata(m) Beórueineuel az bűnön szemelj szerint es megh mo(n)dam [Mv; MvLt 290. 47b].

odakergettet odaűzet; a dispune să fie alungat undeva; hintreiben lassen. *1771:* Ezen felső járásban két svadron s négy gyalog compania. Tavaly kevesebb volt az alsó járásban ennél, mégis ez a süsü főispán odakergettette naturával a felső járást [RettE 257].

odakerít vkinek kerít vkit; a aduce o persoană pentru cineva; jm jn hinschaffen. *1633:* ne(m) jut az eszembe hogi ha azt mondae hogi oda keritik az Mestertis uagi mint illien gonoz Azzony philep palne, mert oda keriti Bathori Annat, is oda jartattya az kathonakat | phulop Palne ez el múlt viragh nápban harmad napigh tártotta Kis Annat házánál, az kathonaval edgiut, es oda keritette [Mv; MvLt 291. 56a, 57a].

odakertel (földdarabot hatalmasul) a magáéhoz kertel; a îngrădi/împrejmui (luînd în posesiune în mod samavolnic/fraudulos o porţiune de teren); (Feldstück eigenmächtig) zu dem eigenen zäunen. *1590:* Ezt az megh newezet vtat tiltottam volt megh hogy be ne kertelhesse, mert ez ennekem hazamhoz Jaro wta(m) volt, reghteol fogwa kinek teob harminczj ket eztendeienel hogy ez Jdeigh bekeseges vrasagában volt mind az atiam, mind penig en atiam holta vtan si Juris az melj kerted fen vagion az orszagh vta feleol az en vtamban, azt mo(n)dom hogy hatalmassul kertelted oda az en wtamat megh kewano(m) szabadulni az kegtek teorwenieteol az foglalasert az Decretom tartasa szerint valo poenat keowetem rajtok mert ha Igassagokat remellettek volna hozza, teorwenniel kellett volna keresniek engemet en valazt teottem volna teorwénj zerint nekiek [UszT]. *1709:* a kerdőben forgo kertet most ebben a zene bonas kurucz vilagban kerteltek oda [F.csernáton Hsz; HSzjP Bod Daniel (50) ns vall.].

odakerül kerülve odamegy; a merge undeva făcînd un mic ocol; umkreisend hingehen. *1632:* ez az Szeöcz Mihalyis mind ala mene az patak mellet, szinte(n) oda kerüle az hun az aszony merit vala, s ot latam hogj eleget beszellenek [Mv; MvLt 290. 84a]. *1759:* amig a Legény benn éjtzakának idején véllek mulatozott volna, más oda került a lohoz el vezette az ház megi s az koszoru gerendahoz fel kötötték annyira hogy a Lonak az Veres habja harmadnap mulvais láttzat a földön [Szentlászló MT; Sár.].

odakésik vhol odamarad; a zăbovi, a sta mult timp într-un loc; irgendwo dortbleiben. *1570:* Maradek peterne Anna, ezt vallia hogy eo Nala zolgalt ez Borbara New lean es my (!) egy kort kerettzett volt Teole az predicatiora es sokaig keset oda, Masnap Megh Montak nekj hogi nem volt az predication, hane(m) Brassay Janoshoz Ment volt [Kv; TJk III/2. 89].

odaki 1. odakinn, a házon kívül; afară (din casă/încăpere); draußen. *1573:* Ilona Zegeny Zanta azzony Azt vallotta Marton porozlo Eleot, hogi mykor az haborwsag Indwlt volt otth az haz eleot, az hazba volt chisar Ianos, ky futamot az hazbol, Eo Mongia volt neky Nem Meny ky Mert Zokan vadnak oda ky, Azert vgian ky fwtot, Azomba latta hogi leh esset az haz eleot [Kv; TJk III/3. 210]. *1598:* kyldettem vala egy kis fiaczkamat vizre, hallam hogy nagy

siúas riúas uagion oda ky ugy menek kj [UszT 13/27]. *1711:* odaki köszöntettük egymást én is singuli Szentes Zoltán, Gálfi Mihály urammal a tanácsház előtt [Kv; KvE 295 SzF].

2. a falun/városon/a város központján kívül; în afara satului/oraşului/a centrului de oraş; außerhalb des Dorfes/der Stadt/der Stadtmitte. *1597:* Andrass es az Jgnat az Chyganok woltanak oda ky az Retre eotod Napig kaszaiokat es kalapaczokat az kinek el Torot chinaltak meg addig walo ot letekirt —/85 [Kv; Szám. 7/XIV. 43 Thomas Masass sp kezével]. *1620:* oda kj diligenter megh oculalwan, az Ispotalj hazat is modgjával valo fel epitesereól es minden modgiarol tractáliának, vgy hogy epittessek megh, towab ne Allio(n) puztan, hanem Enny Jdeőkteől valo rüjnabol erigaltassek [Kv; TanJk II/1. 231]. *1621:* Erkezek Gub. azzonjunk eo Naga Huztrol, megien Fejeruarra, oda ki az Czanadj pal hazanal meg zalua(n) gazdalkottam B. V. h.[a] [Kv; Szám. 15b/IX. 78. — [a]Köv. a fels.]. *1699:* Szegedi Istvan Uram kezében inventallyanak Fő Curator Stenczel Andras Uram, két Quartas Uraimék ő kglmek, Exactor Uraimék ő kglmek közzül edgyik a' ki érkezhetik mindeneket mind itt ben, mind oda ki inventálván kezében adgjanak [Kv; SRE 60]. *1704:* Ma reggel égették meg a lovas németet kancástul, azért, hogy véle vétkezett, odaki a sáncon kívül, kilenc óra tájban [WIN I, 95]. *1716:* az koczát külgje bé Ngod ha oda ki vagjon avagj ha ide bé vagjon tudosicza Ngod hol lészen [Nsz; Ks 96 Endes Péter lev.]. *1746:* de hová tették a fákot oda ki, én nem tudom, mert Semmit Sem hallottam irántok [LLt Fasc. 150].

3. a falun/városon kívülre; afară din satul/oraşul respectiv; aus dem Dorf/der Stadt hinaus. *1578:* keryk biro vramat eo keg: hogy esmeg megh kialtassa wyonna(n) hogy vala ky vagy oda ky wytet enny az mywesnek, vagy penig ithon etelt ad neky penz nelkwl, vagy Italt 10 frtal bwntetik meg annelkwl az etelt el wezyk teolle [Kv; TanJk V/3. 167a]. *1632:* Latta(m) hogj kiment Zeocz Mihaly az mezőbe s az aszonys Berkeszine az keözeön ki került oda ki s ot kin beszellettek egi massal [Mv; MvLt 290. 81a]. *1667:* Eztis hallotta(m) Csiepregi Uramtol hogy keotés levele vagyon vélle azon dologh feleol, nagy busulása volt miatta, mègh engemetis hiut oda ki az szeolejébe(n) azt mondotta: hogy ha ott találllya I(ste)n eotet ugy segillye hogy le vagdallya ott [Kv; RDL I. 148a Stephanus Cassai alias Csizmadia jur. centum vir Colosvariensis (37) vall.].

4. távoli vidéken; în ţinuturi îndepărtate; in ferner/weiter Gegend | külföldön; în străinătate; im Ausland. *1595:* Thwri Marton gyütet oda ki legenyeket, hozot Zillahrol fegyúer szerszamot és fegyúer derekat [Kv; Szám. 6/XVIIa. ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* B V eo kegme Egez Tanachiual egietemben fogada meg it valo Zabo Giorgieot ky oda ky Múnkalodgiek Zelel Varosokon Varakban falúkon túdakozni az el marat sebes es beteges legeniek feleol, kik az kereztes mezej hartzkor el temettek (!) volt, ennek szegeotsege, melliet megis attam f 13 [Kv; Szám. 7/XII. 9 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1630:* Ezalatt, míg Rákóczi György ide bejött Erdélybe az fejedelemségre, addig odaki Zólyomy Dávid a Tisza mellett csatázott [Kv; KvE 161 SB]. *1639:* monda Gergeli kovacz hogi eő azirt iöt haza hogi azt hallotta oda ki magyar orszagba(n) hogy eötet hami (!) hitüe akarjak tenni, de eö az eö hiti melle iot haza, hogi ki akarja magat tiztitani belöle abbol az rut hirböl nem akar benne fekenni [Mv; MvLt 291. 173b]. *1664/1681:* Dancs Geörgy Kocsissom oda ki Bihar var(me)gyeb(en) Nagy Kereki varosomb(an) telepedet volt megh, onnatis hivatalyanak megh felelven, szolgalatomra eljóvén, es hűseggel szolgalvan, Vajda Hunjadi varosomb(an) telepedvén megh [Vh; VhU 219]. *1683:* Győnős Istuánnak fia Győnős Márton, most oda ki Arannyas székben Szent Mihály falván lakik [Borb. I Joannes Dombi nob. de sede siculicali Kézdi Possessione Ikafalva (50) vall.]. *1739:* Néh Csetre Samuel uramis Magyar országra az Kurucziab(an) ki bujdosván odá ki meg is hólt [Mezőbánd MT; MbK VI. 6]. *1767:* Simon György másik Fia Máté oda ki Erdéllybe Pap [Kőkös Hsz; Kp IV. 242 Samuel Fülöp (67) invalidus gy. kat. vall.].

5. távoli vidékre; în ţinuturi îndepărtate; in die ferne/weite Gegend | külföldre; în străinătate; ins Ausland. *1551:* Erthyewk valamy nehessigit az my keg.-mes vronknak N.-gos Nadassy Thamasnak ez my athyankfiara Janos Deyakra, melynek engeztelisire ment odaky, kiryewk kegielmeteketh mielye az my zolgalatonkirt es barachagonkirth, engeztelye meg kegielmetek az vrat [Fog.; LevT I, 77 Daczo Mate és Thorma János porkolabok G. Parnezit, Fr. Sennyey és Val. Magiar címzettekhez]. *1599:* Kaspar Was Wander Vizen Oda ky 40. Fonnt Veres Fonalat 2//—8 Veg pachialathott 1/20 [Kv; Szám. 8/XIV. 2 Hj]. *1621:* Bakaj Mihaly Feyeruarrol oda kj leueleket vizen [Kv; i.h. 15b/IX. 77]. *1704:* Ugyan ma hallottam azt is, hogy egy Gyulai nevű szolgáját Pekriné asszonyomnak a generális akaratjából elküldötték volna odaki, de directe hová, nem tudatik [WIN I, 110]. *1710:* Teleki Mihály alattomban Bethlen Gergellyel és a tőbb urakkal ligát csinála Barcsai Mihály ellen, s a fejedelmet elhiteték, hogy mikor oda ki jártak Filek alá, Barcsai Mihály Thököly Imrével conspirált a fejedelem ellen, és Thökölyt akarja behozni fejedelemségre [CsH 177].

6. ~ *való* **a.** *mn* külföldi, az országon kívüli; din străinătate; ausländisch. *1653:* egykor megriaszkodnak, mondván: „Az áruló és gyilkos ez s ez fiait csak le kellene vágni!" Ezt hallván a gyilkosok, megfutamodnak. És volt véllek egy Marha Lukács nevü oda ki való ember is — de a bűntelen volt — de az is véllek futni kezd [ETA I, 118 NSz]. *1668:* Mit irjon Betlen János uram ő kegyelme az oda ki való állapotokról, levelit in specie Kegyelmednek elküldöttük [TML IV, 392 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1722:* az oda ki valo Vármegjék eő Excellentiáját tisztességesen excipiálták eleiben menvén magok ki késérték [Ks 18/XCIII a gub. Kvról]. *1737:* Pünkösdkoris vévén észre még oda ki valo mulatozását Ngodnak oda hiljában nemis szándékozám (így!) [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz]. *1781:* oda ki valo uttyáb(an) meg betegedet, későre gyavult meg és igen kesőre jött elő 's akkoris oljan betegen hogy ithon is majd meg holt későre gyavult meg s azért nem mehetet [Káposztássztmiklós MT; Told. 45/10]. — **b.** *fn* külföldi ember; străin; Ausländer. *1667:* szükség az odaki valókat tudósítani Baló re infecta való megjövéséről [TML IV, 47 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1670:* Kegyelmed igen megczirkálja a dolgokat, sőt még az odaki valóknak marhájoknak is behajtásokat oly szabadoson nem kell megengedni [TML V, 251 Teleki Mihály Katona Mihályhoz]. *1672:* Kegyelmed ha afféle talpasokat, vagy németeket kapathat, kik birodalmunkban bejőnek Kegyelmed csak vágassa le őket s ha az németek birodalmunkbelieket fogdosnak, Kegyelmed is hasonlóképpen az odaki valókat köttesse nyakon [TML VI, 1 a fej. Teleki Mihályhoz].

odakiált odahív/szólít; a chema într-acolo; hinrufen. *1806:* tsak annyit tudok a kérdett dologrol mondani, hogy Mészáros Áts Joseffne bé tekintvén az ablokon s hogy látta az ágyban fekũni nagy idõn másodmagával Kerekes Máriskot, vgy szollitotta oda az Exponens Aszszontis hogy nézné meg hogy alusznak ketten az ágyban s azis bizonyos dolog hogyha Áts Joseffne Arkosi Susánna leg elsöbbennis oda nem kiáltotta volna az Exponens aszszont az ablakon valo bénézésre, az hiresztelt dologbol éppen semmi semis lett volna [Dés; DLt 250/1808 Nemes Keresztes Susánna Nemes Pruner Mártonné (34) vall.].

odakinn, odakünn 1. a városon kívül; în afara oraşului; draußen, außerhalb der Stadt. *1704:* ma ment volt ki Naláczi Lajos uram is nyulászni, és estig késvén õkegyelme odakinn, a németek elõtt olyan híre volt, hogy örökösen elment volna a kurucok közé | Vala halotti solemnitasa a Kornis Zsigmond uram kis hathetõs fiacskájának, Ladislaus Ludovicusnak, kit is szép tisztességgel az urak jelenlétében kísírénk ki a temetõbe oly reménséggel, hogy ha még Isten kivinne bennünket, kivinnék és odakinn temetnék több praedecessori tetemek közé, de úgy hiszem, csak itt fog nyavalyás maradni [WIN I, 78, 223–4].

2. külföldön; în străinătate; im Ausland. *1751:* Mũ odakünnis eleget tanatskozank, régi Oláh és Görög írásainkrol emlekezvén, de soholotis egy szonak nem tanáltuk hanem egj mástol meg külömböztetõ két distinctus névnek[a] [Nsz; TL 42 Alex. Lazer (52) vall. — [a]Ti. a Toma és a Timófi nevet]. *1823–1830:* odakünn a hegyek is pflaszterezve lévén, 12 tallér büntetés alatt nem szabad a lejtõn kötött kerékkel ereszkedni, nehogy a kerék a köveket felbontsa [FogE 254].

odakívántató vhová szükséges; care este necesar pentru ceva; irgendwohin nötig. *1711:* József Császár udvarát egészlen reformálá és minden dolgokot császári méltóságához illendõ rendben állíta, minden igyekezete az lévén, hogy a provinciák jövedelmei ne fordíttassanak olyan haszontalan helyekre, mint az atyja és bátyja idejiben, hanem a francia ellen való hadaknak fizetésire és odakívántató hadikészületekre [CsH 462–3].

odakóborol odacsavarog; a hoinări; sich herumtreiben. *1718:* Ezenközben hozodék elé hogy az Inas sok versb(en) az Urat el hatta, két hetekigis oda koborlott, az Ura mégis soha az B: Céhet el hagyása felõll nem tudositotta fel sem panaszolta mellybol proventussa jöhetett volna a Céhnek [Kv; ACJk 102]. *1782:* Todor édes Annya ... M Országra ki-szõkvén és oda keringvén mint egy, egy esztendeig oda koborolván viselõssen jött volna visszá [M.fodorháza K; Eszt—Mk].

odakoslat odacsavarog/kóborol; a hoinări; sich hintreiben. *1631:* Mikor el szökékis az Aszonj akkoris Bonjhara ment vala az Vra, s hogj hija vala el uele azt monda az felesege hogi eb menie(n) mert hiszem oda koslatek Eniedre, nem koslathatok mindenũue veled [Mv; MvLt 290. 56a].

odaköltözés odahurcolkodás; mutarea/mutatul la ...; Hinziehung. *1600:* Hozzw Peter vallya Herczeg Barbara az Magyar vczay hazban megh telben keolteozeot volt Annak vtanna veotte el Teutsch Janos, es az menyegzeois ott leon Nyarban majd az azzonnak oda keolteozesse vthan ket vagy harom holnappalis [Kv; TJk VI/1. 393]. *1770:* eõ Nga Szeledsán Gligor nevũ Jobbágya most esztendeje költõzõtt beléje, de ezt az ide valo Falusi Oláhok meg nem szenvedték benne, hanem cir. oda költezésinek harmadik napján onnon erõszakoson ki hánták, s az Schismaticus Oláh Papot hellyeztették belé [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/1].

odaköltözik odahurcolkodik; a se muta la ..., hinziehen. *1598 k.:* azt túdo(m) hogj Leórinch ottogio(n) üetett uala egy eztendeóbe hogy oda keóltezzek, de hogy Hannagy Lukachy megh hala ozton úgy marada megh esmet Malomfalúa(n) [UszT 13/94 Blasius Illyes de Eted jb vall.]. *1600:* Tudom hogy Tibald Gergely oda keõltezet az hazba, de hogy walami hatalmaskodast chelekedet wolna az azzonion, wagy ki hanta wolna en ne(m) tudom [i.h. 15/128 Lokodi Janos Kaidichfalui vall.].

odaköltöztet odavisz/hurcol; a muta; hintragen. *1659:* kérjen Kegyelmed, Ecsedben házat szerezzenek, ezt is, hogy idején költöztessük oda, az mi egyet-másunk van [TML I, 451 Pekri Sófia férjéhez, Teleki Mihályhoz].

odaköt 1. odakötöz; a lega de ...; an/hinbinden. *1600:* hire nelkeõl haza nepe lowâth oda keötte, De ne(m) eõ akarattiabol [UszT 15/88]. *1633:* hallotta(m) magatol Szabo Mihalitol hog' ótet Bandi Ferencz igazgatta hog' az halazok igen szep óreg harczat kótenek az tulso hid ala, s eg' fvz fara allottanak es ug' keótóttek oda, es ug' kvldótte ótet Bandi Ferencz oda hog' meni el s hozd el [Mv; MvLt 290. 119b]. *1647:* az keõtelet nem en hanem kgld keõteõtte oda[a] en czak az szaruaba vetettem az keõtelet [Kv; TJk VIII/4. 250. — [a]A tehénét].

2. vmihez köti vminek a teljesítését; a condiţiona îndeplinirea unui lucru de ceva; die Erfüllung einer Sache von etw. abhängig machen. *1591:* Thudom mikor Zent Martonb(an) az viz kertre Simo tanorokan vit vala minket ez ket peres szokat vetekedenek ott egj massal vegre az sok szo vtan mo(n)da ferenczj Gaspar el hagio(m) hiteden ha megh eskesel hogy ezt te enneke(m) attad az viz kertet Teorwent teonk benne ha kelle megh eskedny biro Andrásnak mielhogy biro Andras Jnstantj (!) ket Emberrel akaria vala megh bizonitanj az teorwenj vgj talala hogy nem swksegh az ket bizonsagh, hane(m) eo maga eskessek megh mielhogy oda keoteotte ferenczy Gaspar. vgy eskwek meg biro Andras Azutan ozto(n) vgj appellala Jde Capitany vra(m) szekire [UszT].

3. *~i fejét* (jb-ként) vkinek köti magát; a-şi lua obligaţia de a sluji pe cineva ca iobag, a accepta să fie iobagul cuiva; (als Leibeigener) sich jm verpflichten/binden. *1614:* Feye keõteõtt Jobbagy Nyerges Peter ez Beldy Keleme(n) Megygyes kertibe ment volt, azert keõteõtte oda feyett [Szentgyörgy Cs; BethU 426]. *1616:* tudgja hogj oda keotte fejet az Dizno lopassert [Pálfva Cs; BálLt 61]. *1622:* ugy hallottam az apamtol hogy mehet lopot uolt Varga ferencz abba kotte uolt oda az feit Becz Palnak [Szentgyörgy Cs; BLt].

4. (birtokot) vki tulajdonába enged/vkire hagyományoz; a lăsa/ceda cuiva (o posesiune); (Gut/Besitz) jm als Eigentum überlassen/vermachen. *1669:* az Rákóczi Ferencz dolgábul nem jó az hirtelenkedés; mert ha igazak az oblatioi, sok hasznot tehet mind Kentével, mind Várczával. Neki gyermekei nem lévén, úgy hiszem, reá vehetné ember, egynéhány várat oda kötne õ nagyságának [TML IV, 596 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1710:* Gondolá Teleki Mi-

hály, már magáénak teheti az alsórákosi jószágot, de megcsalá magát, mert Budai általlátván a practicát soha semmiképpen Teleki Mihálynak nem adá a jószágát, noha kétanynyi pénzt is ígírt érte, amit megérne a jószágait holta után, Bethlen Sámuelt, Bethlen János fiát, fiának fogadván, odaköti, annak a maradéki bírják maig is. Bethlen János is jól megsegílté pénzzel, s amíg éle, protegálá is [CsH 149].

5. erkölcsileg köt vkihez; a se ataşa de cineva, a se lega sufleteşte de cineva; sich moralisch binden/verpflichten. *1676:* Az borbélyom felől Kegyelmedet kérem, kérjen egy parancsolatot urunktól ő nagyságátúl, hadd ne maradjak hamis hitben, mert látja az Ur Isten, mind lelkemet, hitemet, életemet, becsületemet oda kötöttem neki, hogy elbocsátom, csak Váradrúl jöjjön ki [TML VII, 268 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

6. vki hatalma alá elkötelez; a se obliga la supunere; unter js Macht verpflichten. *1710:* Vajda László követségének az vala fundamentoma: ha látja, hogy a törököt megverik Bécs alatt ... Erdélyt kösse oda a német császárnak, s Telekinek szerezzen grátiát [CsH 165. — 1682-re von. feljegyzés].

7. *~i magát* **a.** vki keze/hatalma alá köti/kötelezi magát; a se supune cuiva; sich unter js Macht/Gewalt verpflichten. *1609:* hallottam azt apamtol hogj uarga ferencz mehet lopot uolt ugj kótte oda magat hogj megh ne halion [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Fich (!) Balint (49) ns vall.]. *1615:* Becz Palnera szalla az uta(n) Mate Peter, most az fia Balas Benedeket szolgallia, oda kótte magat [BLt 3 Zent Martoni[a] Kouacz Bartalis (35) ns vall. — [a]Cs]. *1668:* edgy Drucza alias Porfyros nevű ember, ennek elötte holmi marha lopásban es nyuzásban elegyétvén magát, mely cselekedetiért Ispanok kezeben esvén ő Uratlan ember lévén Diosi Janos Vramhoz folyamodván és oda kőtvén maga jobbagyul, ő kglme szerzette ki az Ispanoktul [Dob.; RLt]. — **b.** elkötelezi magát vkinek; a se obliga faţă de cineva; sich jm verpflichten. *1619:* Nyugodjatok tü is, ne féljetek se most, se ezután az némettől, mert nem bánt, csak tartsátok igazán az hatalmas császár hűvségéhez magatokat. Mi mondjuk azt, hogyha azelőtt is ti magatokat nem kötöttétek volna az némethez, akkor sem bántott volna tütöket senki, de odakötöttétek magatokat, azt is farba rúgtátok [BTN[2] 208].

odaköttet odakötöztet; a dispune să fie legat de ceva; hinbinden lassen. *1704:* megizente, hogy azt a hitvány majort csakugyan nem engedi, hanem az ökreit odakötteti [WIN I, 281].

odaközelít vhová közeledik; a se apropia de ceva; sich nähern. *1657:* általmenénk Morvára, és az svéciai ármádát Beren obsidiójában tanálók közelítvén azért oda, az svéd generál Torstenson személye szerént excipiála bennünket [KemÖn. 276]. *1768:* magam oda közelitteni nem mertem mivel ... egy alkalmatossággal Popa Vaszilia engemet is meg csákányazatt [Katona K; Born. XL. 81 Borgován Stefán (46) jb vall.].

odaküld 1. vhova küld/meneszt vkit; a trimite acolo/în acel loc; hinschicken. *1569:* Bernard Schüler Es Franz Werth hwt zerent azt wallotak egyenlő akarattal, hogy Takach' Jacabne külte wolth wket ketten oda Siweges gergelhöz hogy ki keryek az gyapiat twlle, es adgya meg pörr nelkwl [Kv; TJk III/1. 164a]. *1570:* Im oda kűltem egy Zolgamath fwgedy Janosth kegyelmedet kirem hogy kegyelmednek az myth mond hyggye megh Zawath [BesztLt 113 Gyulafy László lev.]. *1588:* 15 January Az lowas leginek Boldisarnak attam keolchiegben Wywarigh kytt valamy Berbencek mellet kwltek oda d. 3 [Kv; Szám. 4/I. 3]. *1590:* Replicat A Az hol mondgia hogj Varos kildett fejedelemhez Az részeben felely azt hogy nem kildett eö engemet. Ezekreól engemet az theorúeni ki bochasson megh Bizonjtom hogj eö kyldett Varos ziksegeertis vgj vagio(n) hogj Enge(m) oda kjldott volna akkor, de te magadnakis zoltak es keónyeórgóttek hogj ne kwlgj oda megh maradgiak Itt hon [UszT]. *1598:* Kis Jstwan Monostor kapubelj darabant vallja Mikoron minket ketten biro vram eo kgme oda keoldeot volna Biro Mihalne fognj oda menenk es ott talalük vargha Jmrehet egy hazban Samuel deak hazanal az Azzonnyal de my semmith nem lattwnk hozzajok az azzonj valamj tejes etket kezith vala az legenj penigh az haz laban Al vala [Kv; TJk V/1. 247]. *1631:* küldeöt vala Uarga Miklos oda az Nenenkhez Medue Janósnehoz, hogi mikor betegh vola tegien ualami testamentomot [Mv; MvLt 290. 258b]. *1725:* én Királyhalmára[a], Szolgabiro Kali Sigmond uramat oda küldettem és eö kegylme által végére mentem hány persona légjen az Falub(an) ősszsösségel persona vagjon 84 [Ks 99 Miske Imre lev. — [a]NK]. *1766:* éczakára strásálni Botos Péter Vramis az Béressit oda küldette, és harmad Napig Botokkal és Csippel strásáltotott [Tompa MT; SLt XLVI. 6 Nic. Nagy (37) ns vall.].

2. tárgy nélkül; fără complement direct; ohne Objekt: vmilyen céllal elküld/meneszt; a trimite pe cineva cu un anumit scop; mit irgendeinem Ziel weg/fortschicken. *1585:* Bachy Thamas vallia, Olaios Georgy Zabo Marton Altal onzol wala az eo hazaúal cherebe, De mikor enis Akaratomat Niűtottam volna a' chereheóz hát oda kwldek, es megh hozak hogy kesen Iartam volna, Mert Hozzw Martonnal Alkut volna megh [Kv; TJk IV/1. 414]. *1604 k.:* az haza(m) Eoleol lata(m) hogy egy falyka Jóhot wznek wala altal az vizen oda kwldek hogy lassam michoda Jóhot wznek altal mondak hogy az almasi Johot hozzak [UszT 18/160]. *1620:* az saxoniai herceg odaküldött közikbe és megizente nekik, hogy ő soha Ferdinandus mellől el nem áll, sőt mellette életét is elfogyatja, ha kévántatik [BTN[2] 400]. *1760:* véglai Horvát Gáspár igen sebes-hazug volt ... Ez mondotta volt Túrban laktában Vitéz Györgynének, hogy a túri kősziklában lévő lyukakban annyi a méz, hogy a lyuk szájához viszik a kádat s meg lehet tölteni. A szegény asszony elhivén, nagy készülettel odaküld, hát soholt semmi sincs [RettE 105–6].

3. vmit vhová/vkinek eljuttat/küld; a trimite cuiva ceva; etw. irgendwohin/jm hinschicken. *1586:* Lakatos Tamas vallia ... Coloswary Balint Tutor lewen en Vele(m) perel vala, Es Igyarto Georgy vala procatora, Egykor ky Ieowe Igyarto Georgy Monda, Tamas vra(m) inkab Kdnek zolgalok eo ellene, En vgia(n) megh Eorwlek raita, Es mondek Im oda kwldeom a' leweleket es egy tallertis kwldeok Iowalla, hogy el kwlgyem. Az leweleket egybe keotem es egy tallerral egyetembe Gazda(m) Azzóntol oda kwldem [Kv; TJk IV/1. 583]. *1590:* en mo(n)da(m) en nem tudom ha adhatok vagy nem, mert zegeny vagiok vegre monda nam nem hizz Emberseget benne(m), Jm zalagott kwldeok, azomba, az felesegeteol oda kwlde az zoknyatt, az Vtan nem teolt ket ora benne az Byrora Jeouenek a dwlok [UszT]. *1618:* Ezenkőzben meghoza a gazda törők egy nagy cseber bort, de mi el nem vevők, hanem odaküldük Kamuti uramnak, ő még ismét visszaküldé mireánk, de mi osztán igen szépen

felosztúk az bort és megivúk, az maga szolgainak és kocsisinak egyaránt adánk benne [BTN[2] 84]. *1653:* Im mostan esmét császár ő felsége hallván e rebelliót — noha akkor is megparancsolta vala — de most újabban is parancsolja, hogy az árulókat megbüntessem, fejét megnyúzatván, oda szeme eleibe küldjem [ETA I, 85 NSz]. *1717:* Siko Marton hozott kilencz nestett Tudosicson Ngod ha oda külgyemé vagy ki Csáváltossam az szöcsel [Gyeke K; Ks 96 Bíró János lev.]. *1808:* oda küldettem a mettzet tsitkomat [Csapó KK; LLt].

odaküldés odamenesztés; trimiterea în acel loc ...; Hinschicken. *1619:* azt írta az francziai király az császárnak, hogy az hadnak oda való küldését nem egyébnek ítílje, hanem az barbariai tolvajoknak elunták sok szántalan kártételeket az tengeren járó hajókon, és az frigynek az ő módja szerént azoknak büntetésére küldötte [BTN[2] 242].

odaküldetik odamenesztetik; a fi trimis acolo/în acel loc; hingeschickt werden. *1663:* azon dolgok végett oda küldetett Bellyényesi Ferencz [TML II, 647 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1773:* Szebenből jött Brassó, Segesvár, Besztercére, de elsőben Nagysajón a limitanea militia exercirozott. Odaküldetetett volt az öcsém Fogarasi István. Ugyan jól jártak véle, mert a mostani viceispán Lészai György urammal nem sok becsületet vallottak volna, de az öcsém activus kis ember lévén, derekasint tudott felelni mindenre [RettE 300–1].

odaküldött vhová/vkihez eljuttatott/küldött; care a fost trimis acolo; irgendwohin/zu jm geschickt. *1664:* Micsoda izenetet tett Kegyelmed, hogy én okosabbá ne tartsam magam egy országnál, azon csudálkozom, mert soha sem más elméjét ez odaküldött conceptussal nem próbáltam sem Rottel uram ő nagysága eleiben azért nem küldtem, annál inkább Kegyelmed eleiben, hanem együgyű igaz ratioját ez véghely megmaradására küldtem [TML III, 321 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]. *1673:* Kegyelmednek azért Kegyelmesen és serio parancsoljuk, az egész gyalog és lovas minden hadakat felvévén jöttest jöjjön Isten segítségéből erre felénk Az vármegyéket is penig Kegyelmed oda küldött patens levelünk erejével viritim vegye melléje [TML VIII, 147 a fej. ua-hoz]. *1784:* a Grofné ... Árvámot elöször ugyan tsak szomszétságoson oda küldett missilis levele által répetálta, mely szomszéttságos Repetitiojára fel nem adván; kentelenittetett Legitime exmissus Cancellisták által Repertorium Mandatummol fel keretni [Fejér m.; BK ad 465].

odalakatoltatik lakattal hozzáerősíttetik; a fi fixat cu lacătul; mit einem Schloß befestigt werden. *1662:* (A foglyok) egy szekérbe, lábakon levő vasakkal felhányatván, hihető azért, valahol valakik óket az úton elszabadítani ne kezdenék, odaboríttattak, lakatoltattak vala [SKr 651].

odalakik (tartósan) otthonától távol lakik; a trăi departe de locurile sale (o perioadă mai îndelungată); (dauerhaft) von seinem/ihrem Heim fern wohnen. *1613:* zent Mihaly naptul fogva oda laktál [KJ]. *1662:* Magok[a] néhány esztendőig oda lakván Lupul vajdánál végre megunván magok odabenn való lakásunkat folyamodtak fejedelem kegyelmességéhez [SKr 161. — [a]Mikesék Tarnóczy Sára elrablása után]. *1695:* mint egy tiz esztendőktül fogva oda lakik [Ne; Told. 44]. *1777:* Gligor Turban Torda mellé menvén Pakulárkodni kevés idö hijján Esztendeig lakék oda [Szentbenedek SzD; Ks 30. 28].

odalakott vhol (tartósan) lakott; care a trăit departe de locurile sale (o perioadă mai îndelungată); irgendwo (dauerhaft) gewohnt. *1620 k.:* Bizonyoson azt mondják az oda járt és lakott emberek, hogy mikor az Nap onnat az Indiákról az mi nyarunknak idején ide mifelénk jö közelb három egész holnapig az rettenetes esőnek szüneti nincsen [BTN[2] 413].

odale ott lent; acolo jos; dort unten. *1679:* nem tudo(m) édes Ura(m) ha oda la (!) volté ollyan nagy Dér de itt valob(an) nagy volt a' kerti vetteménynek igen artot de az szolönek semmit sem [Ajton K; EMLt Ebeni Eva lev.]. *1723:* A mikor oda le az Hidacska körül ki jö is az ár viz, nem ezen Malom miá jö ki, hanem a Királyfalvi Malom Gáttyának magos vólta miá [Sövényfva KK; MbK 150]. *1736:* Kotsán oda le lakot a' falu vegin [Nagyoklos TA; JHb XIII/51]. *1798:* én pedig vgy kezdettem az Irtásház oda le ... hogy David Nyikulajnak meg jelentettem, hogy egy darabot a Nagy Erdőből ki irtok a fiammal aminthogy ő azt tőllem nemis ellenzette [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.].

odalehet tönkremehet, megsemmisülhet; a putea dispărea; zugrunde gehen können. *1677:* Ha az Isten nem könyörül rajtunk, félek bizony, mind Magyarországban, mind Erdélyben oda leszen vallásunk; mifelőlünk bizony, a mint látom, oda is lehet mindenütt. Látom, csak kinek vetésre, szűretre s egyéb maga dolgaira vagyon gondja; az Isten igyét elfelejtjük [TML VII, 498–9 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

odalep belep/takar; a acoperi; bedecken. *1805:* Nagy ho esett[a], a Szőlőt mely még szedetlen volt oda lepte [Dés; KMN 135. — [a]Október 30-án].

odalesz, odaleszen 1. elpusztul, meghal; a muri/pieri; zugrunde gehen, sterben. *1653:* számtalan sok volna, ha mind ide akarnám írni mennyi dolgon által mentünk és az Isten által vitt bennünket sokakat, de bizony sok közülünk oda is lett. Én magam, a ki ezt mostan írom, száma nélkül voltam halálos veszedelemben [ETA I, 73 NSz]. *1661:* Ha Husztot meg nem segétjük, mind várastól feleségeink oda lesznek [TML II, 151 Kemény János Teleki Mihályhoz]. *1705:* Örményesen halálos betegségembe esvén melyet a németek magyar hideglelésnek, mi pediglen hagymáznak hívunk — vala rajtam a kolyikával együtt, mely nyavalyában is az emberek úgy holtanak, hogy aki egyszer abba esett, többire mind megholtanak, az én inasom is azt gondolta, hogy már odaleszek, melyhez nem is messze voltam [WIN I, 614–5]. *1710 k.:* Isten irgalma volt, hogy erősebben nem ütköztünk, mert úgy a portus kapujában süllyedtünk volna el, és nem sok jött volna ki, mert ott csolnak nem volt; én legalább, mivel olyan jó úszó vagyok, mint a kő, odalettem volna [BÖn. 589]. *1762:* egy Fatensem ... Constanter az elötis masok elöt hitelesen meg vallatta hogy bizonyosan tudgya, hogy az Ia az fen specificalt Esztendőben viselös volt, és annak utanna aztis bizonyoson tudgya hogy az terhe oda lett [Torda; TJkT V. 93]. *1775:* Ilyen casus esett a záhi tón, melyen egy odavaló tiszttartó feleségével együtt keresztül akarván két lóval szánkázni, alattok leszakadván a jég, szánastól lovas-

tól, emberestől odalettek a jég alá. Tavaszig ott is ültek, míg a jég elolvadott [RettE 344].

2. tönkremegy, megsemmisül; a se nimici/distruge; zugrunde gehen, vernichtet werden. *1619:* azmég az az segítség aláérkezik, odalészen Erdély addig [BTN[2] 277]. *1671:* Magyarországon már szintén oda leszen az Isten dücsőssége | Oh szegény magyar nemzet! kegyesség nélkül való emberek igazgatására jutál, ezennel is éppen oda is leszel! [TML V, 655–6 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1672:* én félek az ecclesiák is oda lesznek, mert én nem hiszem már, hogy az török német ellen cselekedjék [TML VI, 145 ua. Bánfi Dieneshez]. *1710 k.:* A szász strázsa csak alant volt a szállásunk kapuján, és szabad volt akárkinek hozzánk jöni s menni a fejedelem a jószágunkat is visszaadatá szüret után üresen, noha azután odalőn minden [BÖn. 559–60]. *1752:* (A telek) igen elromlott a' sok források miá, és az útatis réá tsinálták, mivel az ország úttya oda lött, mind ingoványná vált [Mocs K; Ks 83 Trenk István lev.].

3. el/odavész; a dispărea, a se duce; verlorengehen. *1591:* Hallottam hogy montak Magiari Thamasnak hogy megh eresze az feóldet az Capitan hazahoz mert ha megh nem ereztjis de ki foglalliak kezedbwl s mind szantasod s mind penzed oda leszen [UszT]. *1602:* volt Vas Gergelnelis egy kechebe takarua vramnak valami ruhay, az kechét megh adák de az Ruhák Oda leonek [Kv; RDL I. 73]. *1605:* ez leuel viueő szegi(n) Jobagi⟨om⟩nak veottek el huniad(on) valamy buzaiokat Kgldet kere(m) Kgld munkalodgiek oda ... es az mibe(n) lehet Kgld segitsen nekik, mert ha oda lesz buzaiok mind ehel halnak meg [Torockósztgyörgy TA; WassLt Lad. Torozkay St. Ebenihez]. *1710:* Csíkban létemben Rákoson a ládáimot a csűrben elásattam vala soha bizony egy pénzt érőt sem kaphaték meg benne, mind odalőn [CsH 368]. *1742:* Hallottam hogy a' Gárgyásiak míg kűn öttenek addig oda lett a' kortz a bányájokból [Torockó; Bosla. Gáspár Gergelly (30) jb vall.]. *1751:* Ezen Esztendőben lévén az en Házamnál Quartéljos Nemet Nyergesnek Korcsomaja ... törtenik hogj ... Vandor Juonnak egj Talléra csak oda lesz [Balázstelke KK; IB. Georg. Rempler (40) jb vall.]. *1768:* Sz.Mihally nap Után vőtték eszekbe hogy oda lett az pénz [Martonos U; Pf]. *1831:* Kovács Elek ... más nap hogy a Lovak oda lettek, veled több rendbe találkozott [Dés; DLt 332. 15].

4. ellenség kezébe kerül; a ajunge sub stăpînirea dușmanului; in die Hände des Feindes geraten. *1662:* Itt, Uram, mi éjjel-nappal félünk s rettegünk, az török alá s feljár minduntalan az Tiszáig; félő, ez eddig megmentett szegelet is oda ne legyen [TML I, 379 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1679:* a török az Vaskapu tetejét kivánja határnak Haczag vidékit akarja magáévá tenni ha ő nga s az ország nem keménykedik, a bizony oda lesz [TML VIII, 443 Naláczi István ua-hoz]. *1705:* A lovas tisztek, úgy látom, nem nagyon bánkodnak rajta, hogy odalött Medgyes, hihető, azért, hogy féltenek attól, hogy egyszer csak nekihajt a generál, hogy megsegítse [WIN I, 458].

5. elcsügged, letörik; a se descuraja, a-și pierde entuziasmul; entmutigt werden. *1670:* Vesselényi Pál uram igen várja az választ. Oda leszen az fejedelemasszony, ha most Kegyelmed jól nem teszen velek. Kérem, segítse [TML V, 277 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1791:* Állj félre, baszam az Anyádba a' lelket, mert úgy fel rúglak Kukra hogy a béled is tsingilládzik, 's még én a' gyermekecskét magamhoz hivtam 's bátorítottam, hogy ne féljen mert el rettent és oda lett vala [Bács K; RKA].

6. hosszasan távol lesz/van; a rămîne mult timp undeva; dauerhaft fern sein. *1591:* Mikor Miklost le vagdalak akkor en Karacho(n) Mihaly zolgaja valek, Az lonal fekszúnk vala, egykor az eb vgatni kezde valamj ember mene ott el; Mikl⟨os⟩ fel vghręk, mo(n)da(m) hogy ne mennyen vtanna, mo(n)da hogy el megie(n) megh lattya kicsoda, el mene Jgen sokaigh leon oda, egykor megh Juta monda hogy Engem el veztenek, le vaghanak [UszT 13/71 Blasius Andras de Mogyoros jb vall.]. *1618:* úgy is disponáltam vala, hogy még ebédig is elindítsam Dunát, de az mi rossz kurvafi csauszunkat én fel nem vehetém aznap estig odalőn, és így az rossz csausz miatt el kelle haladni az Duna indulásának [BTN[2] 122–3]. *1732:* kőszönőm az eo klme joakarattyát, hogy sz: Andras napjára invitál, de szinten most menenek el az fiaim az Vad kecskekre es szombaton estig oda lesznek [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez, Kálnoki Borbarához]. *1805:* a' borju Csordábol Szöts György keze alol, eltévellyedven egy Fejős bival Fitori Pétere, nagy ideig oda lévén, a' pásztor annak utánna Megtalálta Űrmősőn [F.rákos U; Falujk 4 Sebe János pap-not. kezével].

7. (nyomtalanul) eltűnik; a dispărea (fără urmă); (spurlos) verschwinden. *1614:* 16 die Maji jutottunk Eszkipolisra, azhol megháltunk. Itt szökék el az Balassi uram szakácsa az gazdát is nyakon köték az törökök az szakácsért, hogy az város népe inkább megkeresi az szakácsot és nyakon kötve hozzák Kerklizában, de abban semmi nem kele, hogy a szakácsot meghozzák, hanem ugyan ebbe szégyenekre is el kelle ereszteni az gazdát, s az szakács is odalőn [BTN[2] 68]. *1771:* Pénteken csak bé jő a házomba két idegen barát kérdém mi volna kivánságok, felele a nagyobbik: egy pár tojás, én két tojást adok néki, melyet bé eresztvén a kapájáb(a) meg fordulának, és ki menének az ajton, de sem mikor bé jöttek sem mikor kimentek nem kőszöntek kik után ki menvén az ajton az Uczcza ajton sem menének ki, tsak oda lett mind a kettő a szemem elöl melyre oly félelem foga el éngemet hogy szinte le rogyantam a lábomrol [Dés; DLt 321. 31–2 Georgius Háncz (56) vall.] | Bölkényi és a Botskorne Ura a szakáts publice kiáltották Nagy Josefnét és Anuczát Boszorkánnak sőt az emlitett szakáts a mint Boszorkányi modon bé mentek volna a házában Nagy Josefné gyapjat fonván ottan ottan az ágya lábához Sétálván, melyet nem álhatván fel kele haragjában, és kapván a Konyha kését az orczájába ütötte, melyel tsak oda levének a hazából, ugyan azon Két más nap mindgyárt meg beszélvén a dolgot voltaképpen nékünk mutogatta [Dés; DLt 321. 47b].

Sz. *1722:* találtunk Tizen négj ökőrre valo harangokat én kértem Péter Uramtol, de nem adta el rejtették hirtelenséggel, mint ha az föld(be) rejtődőt vólna, vgj oda lőtt [Kecset SzD; TL].

8. (betegség) megszűnik; (despre boli) a se sfîrși; (Krankheit) aufhören. *1710 k.:* én mind a két szememmel olyan nyavalyába esém, hogy fel sem nyithattam, csak szüntelenül folyt a könnyem rettenetes bőséggel éppen harmadnapig azután jól is láttam, a könnyezés is elmúlt, a himlő és egész betegség is odalett [BÖn. 524].

9. elpusztul, tönkremegy; a se distruge/nimici; verderben. *1761:* bizany nékem is volt egj jo arasz magassagu Fuszujkam de mind oda let [Kóród KK; Ks CII. 16 Szarka József tt lev.]. *1765:* ültettem volt kapával magnak kendert a' Török buzák közzi, de annak oda lett a' szála, hanem két vékányi kender magot nem igen jot prosperaltam belőlle [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.].

◇ **Szk:** ~ *dolga* megtörténik/végbemegy dolga; a avea loc, a se întîmpla; erfolgen. *1697:* affele dolgairol feddette az Annya ... meg verte, Kinzotta affele dolgaiert[a], rettenetesen, mikor osztan az Anya keze alóll ki szabadult, hallotta(m) mondotta, csak héyáb(an) uersz s őrzesz, mert ha rea uetem magamot, csak oda lesz dolgom egj órában [Szentsimon Cs; CsJk 10 Gőve (?) Mihály (38) pp vall. — [a]Kikapós viselkedéséért] ✱ ~ *a jó alkalmatosság* elmúlik a jó alkalom/lehetőség; a se risipi un prilej bun; die gute Gelegenheit vergeht. *1711:* Jászvásárról a cár visszamegyen Bender felé continuálá útját, ahol a svéciai király bátran ül vala. Ott addig keringe alá s fel, míg oda lőn a jó alkalmatosság, a hadának intertentiójára penig semmi provísiója nem volt, s gyalázattal jára [CsH 468] ✱ ~ *szíve* elbátortalanodik, megfélemlik; a se descuraja, a i se face cuiva inima cît un purice; entmutigt werden. *1662:* És noha Bethlen István nagyon biztatja, bátorítja vala őket: ezek már eloszolván, a fejedelem hadai is (mellyek csak valami kevés nemességből állanak) annyira megfélemlének, hogy minden szívek oda lenne [SKr 177] ✱ ~ *vére* meghal; a muri; sterben. *1653:* Bakón éjjel egy emberséges embert megölt volt egy székely szekeres-féle oda lőn vére akkor szegény jámbornak, hanem megfenyegetének, hogy soha nem hagyják — valakin esik meg, de kitöltik — a halálért halál lészen [ETA I, 138 NSz. — 1621-beli eseményre von.].

odalét 1. távollét; absență, lipsă; Abwesenheit. *1670:* Ha, Uram, Kigyelmed ebben oda létemig szolgál, jobban esik, mintha hon létemben kétannyiban szolgált volna [TML V, 375 Rosnay Dávid Teleki Mihályhoz]. *1803:* Az igahúzó barmok pedig minden reggel korán béjőjjenek, és ha akármellyik gazdának ökre vagy lova odamarad és teljességgel a pásztor tunyasága mián, marhája odaléte mián munkájában csonkaságot szenved, az olyan gazdának a pásztor napszámját megfizetni legkisebb mentség nélkül tartozik [M.hermány U; RSzF 193].

2. vhová való menetel; plecarea cuiva într-un anumit loc; Hingehen. *1591:* Ezenn kwel keltettenek eo kegyelmek oda Lettegbe(n) f 8 d 30 [Kv; Szám. 5/I. 14]. *1705:* Keresztesi uram az Acton uram consensussából két lovas szolgáját elküldötte a militiával, de más senki nem küldött. Immár megválik, mi hasznot tehetnek odalétekkel [WIN I, 609].

3. elvesztődés; pierdere; Verlorengehen. *1693:* Czitaltatta(m) az It oka czitatiomnak az hogy egy fürész vasamot meg nem adta vallotta(m) az vasak(na)k oda lete miat â mire merek szollani azt is megh kivanom az tőrveny kőzb(en) megh szidot hamis bestye kurva fianak az mit akarok mondani kesö ne legyen megh mondano(m) szava megh halva p(rotesta)l(o)k [Szentegyházasoláhfalu U; Törzs].

odalétel 1. távollét; absență, lipsă; Abwesenheit. *1619:* Noha volnának, Kegyelmes uram, egynéhány rendbéli dolgok, azkikről szükségesnek ítílném, hogy Nagyságodat vagy eddig is certificáltam volna (ki az szolgáimnak odalételek miatt nem lehetett), és most certificálnám, de Nagyságod kegyelmesen megítílheti, hogy ez mostani tabellariustól nem ismertem illendőnek lenni, hogy Nagyságodnak minden dolgokról írhassak [BTN[2] 231]. *1665:* Magam privatumimban, Uram, most kivántatik Kegyelmed jó akaratja: 1. Az fiscalis jószágok igazítása az én oda lételem alatt leszen, mindazokrúl securitast kell szereznem, másképpen Lápos, Libaton ellocsog [TML III, 421 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. ellenség kezére kerülés; cădere, faptul de a ajunge în stăpînirea dușmanului; in die Hände des Feindes Geraten. *1660:* Bosodi uram ide jött, Ujvári Ferencz több szolgáival az urnak vadnak ott. Ha Isten Váradot megtartja, azt is nem bántják, de amannak oda lételével bizony ez is oda leszen, kitől Isten szent fiáért oltalmazzon [TML I, 539 Rhédey Ferencz Teleki Mihályhoz].

odalobban odatoppan; a apărea pe neașteptate/deodată; plötzlich vor jn hintreten. *1798:* Midön a fakot le vagtuk volna oda lobban az Erdo Pasztor | midön Szép egjenes hat Szál fakot le vagtunk volna, s megis nyestük volna akarván már a tajigara fel tenni oda lobbana ö nga Erdő Pásztora [Ádámos KK; JHb XIX/58. 26].

odalocsogás odasodrás; aluvionare; Hinschwemmen. *1855:* (A földnek) A tul partrai költözése locsogtatás által történt ... De a mi okot ád ő nagysága[a], hogy miért nints jogunk keresni a tulso parton földünket, nem áll: mert helységnek (!) százados szokása az, hogy ha innen is tul is a vizen miénk a határ, ugy ha a locsogás által tul költözik valakinek a földje ott ki keresheti és métáztathatja az előjároság által, s ezen ősi szokást épen a ... Báró ö nagysága is használta most három éve midön egy lábjának egy részét a viz a locsogás által elmosta, az innenső parton el foglalta az oda locsogás által szaporodott földet [Szentmargita SzD; SzConscr. — [a]Br. Huszár Sándor].

odalövöldöz odalődöz; a trage într-acolo; öfters hinschießen. *1704:* a kurucok kezdettek elsőbben ágyúkkal lőni, aminthogy lőttenek háromszor, és egyszer sem esett hijában lövések. A mi németink is, a Kaszás ezere, amely felöl volt, oda kezdett lövöldözni ágyúkkal, és minekutána háromszor lőttenek volna, csak kavarogni kezdettek, és az egész lovasság csak megszaladott [WIN I, 257].

odamarad 1. sokáig elmarad/időzik vhol; a rămîne mult timp undeva; lange fernbleiben. *1573:* Anna Beke gergelne Azt vallia hogi ... Azt Twgia hogi holt hyret hoztak volt pwskarnak felesege vtanna Ment varadra Es oda Maradot [Kv; TJk III/3. 168]. *1618:* Mint ilyen nagy dolgaiban Nagyságodnak csak immár ezután meg ne fogyatkoznám, ha szolgáim mind odamaradnak és ennyit késnek, mert immár énnékem ... nincs, kit kiküldjek [BTN[2] 219]. *1770:* nem volt nékem hétfün estve tehenemet a pásztortól kérnem, minthogy hazajött volt, s estve meg is fejtem, hanem kedden estve, azaz 13 Augusti estve, amikor odamaradott [M.hermány U; RSzF 210]. *1806:* Dologidején maradván oda az igás barom, mihelyt hírt tészen a pásztornak a gazda, tartozik legottan azon marha keresésére visszafordulni, és egész estvéig is keresni [F.rákos U; RSzF 197]. *1812:* Ugy tapasztaltam hogy a Groff Ur eő nsga szerette volna a Groffnét, de a Groffné éppen nem és inkább másokon kapdosott, 's mikor a' Groff utbol megérkezett is azt mondotta a' Groffné: Bár tsak maradtál volna oda tsendesebb vagyok mikor nem látlak [Héderfája KK; IB. Magyari János (19) grófi kertészlegény vall.].

2. hátramarad; a rămîne înapoi/în urmă; zurückbleiben. *1657:* noha Ibrányi Mihály, Bakos Gábor, Huszár Mátyás az hadakkal oda maradtanak vala, mindazáltal semmi kárt az ellenségben nem töttek vala, és tizennégy napok alatt igen jól megpihentek és éléssel megrakodtak vala [KemÖn. 228]. *1704:* Ugyan ma hoztak borokat és egyéb holmit két

szekeren és béres ökrökön Fehérvárról, de Szentkirályi még odamaradott, ha több szekereket hajthatna a borok alá [WIN I, 73].

3. ottmarad; a rămîne acolo/în acel loc; liegenbleiben. *1572:* Ilona Hegedus Janosne Zolgaloia azt vallia hogi Istwan vayda fia keretzyk volt hogi be Ereztene Mert megh hal hidegel Mert Mynd kapcaya Eowe oda Marat keomyes gérgne hazanal Az dolmanyatis aligh rangatta ki kezekbeol kyk onnan ky wztek [Kv; TJk III/3. 7]. *1653:* Onnat Báthori Sigmond elszakadván, a kikkel lehete haza jöve, de számtalan lövő-szerszám oda marada az ellenségnek. Azon télen nyúgovék, de elég szomorusággal és gondolkodással [ETA I, 50 NSz]. *1759/1772:* Málde Sztratyi ...maga szolgalatya beli fizetéseis Tiz forintya oda maradott Mosa uramhoz (!) és Igy nem hogy Tit. Mosa Laszlo Uram fizetett volna Málde Sztranak szolgálatyáért, de Malda Sztratyi fizetett Mosa Uramnak meltatlan [Mánya SzD; DobLev. II/435. 36 Krisán Gavrilla (42) zs vall.].

4. fogságban marad; a rămîne în captivitate; in Gefangenschaft bleiben. *1710:* Rákóczi Ferencnét a császár, ki eddig Csehországban Prágában árestumban tartatott, mind az apja, a hassiai landgrávius intercessiójára, mind penig, hogy ne láttassék asszonyok ellen keménykedni, elbocsáttatja, és az urához menvén Rákóczihoz, Lengyelországban mene lakni pro securitate, de a Rákóczi két fiai odamaradának a németek keziben, senki nem tudja, hová tették őket [CsH 406].

5. háborúban elesik/meghal; a muri în războiu; im Krieg fallen/sterben. *1585:* Taniztra keoteo Gergely vallia wagyon huz esztendeie hogy Tokay Alat valank es wthy tarsom vala zent kiralj Andras, De en sem ezwstit, Araniat Nem latta(m), mert Neke(m) Ne(m) Mutatta, Az tatarok Reank talalanak es Aligh zaladank, Andras oda marada Mert meg leówek [Kv; TJk IV/1. 429]. *1606:* uayda Janosnak uala egj Istuan new fia az hadakozasnak Jdeyen hadakozot es ugjan odays maradot ebest faluana⟨l⟩ [UszT 20/181]. *1703:* De immár csak közel nyomulván Fehérvárhoz, még egy máshova expediáltatott trupp német volt ... meggyőzték a kurucokat. Ut dicitur 4 szász 40 kuruc veszett, mivel a gyalogja majd mind odamaradt [Kv; KvE 280 SzF]. *1704:* Mellysok szegeny Atyak az hartzon el estek Sok virag Ifiak mind oda maradtak [EM XXV, 276 gyászének]. *1714:* oda maradat Csatlos Györgj Fia [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1731:* Én azon Bucs Istvánnak kiről kérdez Klmetek fia vagjok az én gjermek koromban az én Atyám szolgálta vala Mikes Pált innen Bitárol, osztán hogj Mikes Pál Tökölyivel bé ment 's oda maradott Jankó Mihály ismét el adta Henter Urak(na)k, mivel ollyan álhatatlan ember vólt ez a' Jankó Mihály [Bita Hsz; Szentk. Balthazár Bucs (44) jb vall.].

6. (állat) elpusztul; (despre animale) a pieri/muri; (Tier) verderben, umkommen. *1561:* Zenyessy Luckachhoz haytata vala az dyznot toth estuan aztys twdom hogy az ǫregy oda marada az malachyaban haytanak meg de oda az azzonnak semyt nem adanak bene [Ráton Sz; BálLt 78]. *1642:* Jonas deak idejeben allattak volt 24 eokreot harom ekebe kiken Aytonba szantottak: annak ketteit Zilagj Thamas Seres Janosnak atta egy gyermek loert, es azok oda marattak [Gyalu K; GyU 83]. *1775:* Makk soholt sem hallatott. Tavaly elég volt, de nékem semmi nyereségem nem volt benne, mivel a Ködmenesi erdőre hajtván sertéseimet, 14 odamaradott [RettE 361]. *1795:* Nékem ... egy Tehenem és egy Tulkam maradtanak oda[a], ezeketis az éhséggel őlték meg [Msz; MbK 104. — [a]A havaselvi telelőhelyen].

7. odavész, elvesztődik; a se pierde; verlorengehen. *1573:* Pyroska Nagy Benedekne, hity vtan Ezt vallya, hogy tuggya Eczer Ennek az fekete kathonak Matkaya volt, Ad tyzennyolcz forynthot Neky hogy kereskedyk velle eokreot vegie(n) velle, Megie(n) vasarherre, onnet soha Meg ne(m) Jěwe, Az pinz es oda Marad [Kv; TJk III/3. 86b]. *1588:* Mikor haza fele Jeottem volna Jsmeg vyonlan latam hogy vtannam Jeo Pascha vayda monda ah nem mehecz bestye Kwrwa fia meg fwtamodwan eleotte hat ell eytettem egy Jzak bwzath azt eo fel veotte s el dwgta az Jzakbeli bwza es az Sakbeli oda marada ky kilencz veka buzath teoth [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. *1598:* Kadar Antalne Duruttja Azzonj vallja Ennek eleotte minth egy eztendeowel lakom vala Sarkeozy Janosnit s egyczer zappanozek ... az en feore valo gyolchom oda marada [Kv; TJk V/1. 272]. *1600:* Azert azt mo(n)dgiuk hogy mjert igy hatalmaskottak határunkon erette az maior potentianak terhén vadnak, Affelett az egy megh ytelt marhanak bechyen mjert azt megh ne(m) attak, es az meny penzink oda maradott az Alperesek chelekedetek mya Annakis bechyen vadnak [UszT 15/41]. *1607/1608:* Elegge Exponaltuk az mi Euocatorianknak Seriesseben az mi Actionknak formaiat, az I(n)cta ellen, de megis hogi Vilagosban megh mutassuk keresetwnknek veleiet az eő Nagha Tablaia eleőt Azt mongiuk hogi ... megh neuezet Testamentumban nekwnk legalt iokat, mind ez ideighlennis megh nem attak hane(m) oda maradot [Kv; JHbK XII. 6]. *1692:* Mint hogj pediglen tartok az Kiraly biro Ur(am) megh altalkodot elmejetől ebben arra kellene vigjazni. 1. hogj semmi authoritas, az Országh kezeből se fel vetésbe(n) se repartitioban ki ne vetetődgjék. 2. Az eő kglmek közi engethetet Joszagok ha oda maradnanakis, de egjeb rend semmi se adozzek közikbe(n) [Szőkefva KK; Törzs. Sarosj Janos keze írása]. *1732:* nem lehet hogy oda maradgyon minden, è lehetetlen, hogy mi is mezítelen maradgyunk. bölcs itiletére hagjom az M: Ur(na)k [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1751:* Magam tulajdan gabonamban is kaptam Marhajokat[a], magokatis Marhájok mellett állani, mellj akkori gabonamban esett káromot semmiképpen megh nem tudtam rajtok venni örökké oda marad [Balázstelke KK; IB. Georg. Rempler (40) jb vall. — [a]Vándoréknak].

Szk: ~ *ajándékon. 1710:* a császártól új decrétum jöve az erdélyi milítia iránt Sőt az is inhibeáltaték, az ország in natura húst ne tartozzék adni a milítiának, mint eddig, melyből sok kára következett mindenkor az hazának. Mert a marhákot, ha lábán vette be a milítia, amely marha háromszáz fontot tett volna is, csak száz fontban limitálták, és a húsán felül mind bőre, fagyja odamaradott ajándékon, ha pedig lenyúzták is, a tisztek egynehány fontot ajándékon elvontak belőle [CsH 438].

Sz. *1665:* Az muszka császárt útban mondják lenni Az moldavai tanács discurálván felőle, azt találták fel vagy Havasalföldében, vagy Erdélyben egyeznek meg egymással, a mint Brassót igen emlegetik, mely, kitől Isten oltalmazzon, ha úgy lenne, a másik csizmája is Kegyelmednek oda fog maradni az sárban [TML III, 481 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

8. *az övébe* ~ az ő részében marad, neki jár; a rămîne cuiva drept cotă-parte; in seinem eigenen Teil bleiben, ihm gebühren/zukommen. *1595 k.:* Tudom hogy az Kisfalúdi berchen vetekednek vala Sofalui fere(n)cz es Kis Pal Istúan valami feóld feleóll, eggik is tudgia vala hogy az eőúebe oda marad, az masikis tudgia vala, de megh alkotok eőket, es

egyikis en hallaso(m)ra ne(m) zolt fenyteket az masiknak [UszT 10/44–5].

9. *zálogba ~* akarata ellenére ott tartatik vhol; a fi reţinut drept garanţie pentru indeplinirea unor obligaţii; als Garant irgendwo zurückgehalten werden. *1753/1781:* Josika Imre ur eő Nagysága a Mostoha fiát ijeszgette, hogy a Császár Bétsben hivattya, unszolta is hogy mennyen el, de Kun Miklós Ur félven Bétstől, hogy ha odamégyen Zálagban oda marad, Josika Imre urat mint mostoha attyát consulalta, hogy valamiképpen azon Bétsbe valo meneteltől mentse meg [Kisalmás H; JHb LXXI/3. 305].

odamaradás odaveszés; pierdere; Verlorengehen, Verlust. *1678–1683:* mivel mar ertettek az Tatar Cham utannok letit, igi az mezei had es varmegie, s nemelj reze az Giałoghsagnok, az Feidelemtől el maradvan az Feidelem, Erdeljben haza jűn nogi insegel, farocsagal, s, mindenek oda maradasavol [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1806:* Hazajővén a káros Fitori Péter, a bivalt el nem hozhatván, teljes harmadnapokig a pásztornak semmi hírt nem tett a bival hogylétéről s odalett maradásáról; és így a pásztor azt állítja, hogy mivel onnan kivették, az huvá ő jó móddal tette s utána mentenek, annak utána is az odamaradásról semmi hírt nékie nem adtanak. Ő azt tartotta, hogy elhozták és kéznél vagyon [F.rákos U; RSzF 221].

odamaradhat elmaradhat vmi; a putea fi scutit de o obligaţie; weglassen können. *1714:* In Visita(ti)one annotavimus. Mivel az Kővesdi[a] Eccl(ana)k sok földei vad(na)k mellyeket az tövis fel vőtt végeztetett, hogy ha valaki valamely földet az tővisből meg tisztít, dezmáját ki adván birhassa mig akarja, és senki tőlle el ne vehesse ki menvén az Eccla s meg intézvén mennyi ideig valo dezmája maradhasson oda az föld tisztitasáért. Ugyan ezen végeztetett az Retek(ne)k ki irtasáért [MMatr. 399. — [a]MT].

odamaraszt vhol ott-tart; a reţine; dorthalten. *1662:* Panaszolkodik Kegyelmed élésből, még is az minap egy agaramat oda marasztá; igazán panem habet, canem non habet; Kegyelmedet kérem, küldje meg [TML I, 328–9 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

odamegy, odamegyen 1. vhová/vkihez/vmihez odalép/közelít; a se duce acolo (la cineva/undeva); irgendwohin/zu jm/etw. hintreten/sich nähern. *1570:* Zygartho Mathias vallya hogy Egy koron Meryt volt az kwthon Megien oda Zygarto győrgh gyermeke Es az kwth kerekehez Nywl, Az kerek megh Serthy az kezet [Kv; TJk III/2. 74d]. *1588:* mellette wala Az Kaza, es azt ragada, es hatra wete Az Kazatt, Azonban vgy tazyta haromzoris Az kopiawal: Bathory Boldisar Azonnal oda mene hozzaia es keri wala Az kopiat [Perecsen Sz; WLt]. *1597:* az riazkodast hallja es vgy megyen oda [UszT 12/67 Simo Andras Kereztwrfalwy jb vall.]. *1631:* mostani dolgat Szalontainak en nem latta(m) ... hanem hogj megh fogak menek oda hozza az kalitkaba(n) s mondam neki hogj vaj Gergely Ura(m) hogj nem tartoztatod megh magadatt [Mv; MvLt 290. 237a]. *1745:* latok ket itas paraszt embert hogy egy mást vonyák egy katona oda megyen az vonakodásb(an) az katona el esik az ember reá esik [Tuson K; Ks 5. X. 6 Molduván Todor (30) zs vall.]. *1756:* menne oda azon Imecsfalvi legénjhez hiná férre és igérne három vagj négj Márjást [Karatna Hsz; HSzjP Adamus Könczei de Karatna (34) vall.]. *1776:* az Flintaknak Sarkányát fel hűzták ... azt mondván nagy agyargassal, hogy ugy menyenek közel az Sántzhoz hogy ők mindgyárt agyon lövik az ki oda mégyen [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/4]. *1791:* az Pincze ajtonál retesz tsatonást halván, lassan oda menék, hát Látam hogy Filip Csukur a pinczébe bè megyen egy lapoval, és égy tömlővel egyenesen az hordohaz [Sebeshely AF; JHb Koman Sztenus (59) jb vall.].

Szk: *segítség(é)re ~. 1592:* Merten Gruz vallia egi zabliat kere[a], es vgi mene ki. Aztis latam hogi frilig Georgyheoz zabliaiaual chapa, Georgi egi arpa keueuel veue fel az chapast es ha mi segitsegre ne(m) megiwnk vala oda, Biro Mihali megis sertegeti vala Georgiieott [Kv; TJk V/1. 288. — [a]Bíró Mihály]. *1783:* az Utrizált Csürnek rontásáb(an) és széjel hányásában magam consensusomat is a több Falusiak(na)k, consensussához adtam, de se én se Gyermekkem, oda nem ment, segétsegekre [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.] ✱ *tolvajkiáltásra ~. 1630:* hallam hogy vajologat vala az olah oda megiek az toluai kialtasra mert ne tala(n)tan az reszegh kuruak megh eolik az szegeni Embert [Mv; MvLt 290. 201a]. *1827:* éppen éjjel történt az én Falusi biro koromban mikor az Exp(one)ns Aszszonyt Néhai Férje lako össi Curiájából Ladamotzi Horváth János Ur fegyveresen a Curiára rá menvén ki kergette Tolvaj kiáltásokra én is oda menvén ugy láttam a Horváth Ur erőszakos illetlen tselekedetét [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 17].

Sz. *1756:* oda nem mentem volna a' fejemért [Galac BN; WLt Marikutza Szimion (30) jb vall.].

2. vki házához/otthonába (hosszabb v. rövidebb időre) elmegy; a merge/a se duce acasă la cineva (pentru o anumită perioadă); zu js Haus/Wohnung (längere od. kürzere Zeit) gehen. *1568:* Toroк Marta fassa est, hogy eo ezt hallotta, hogy Andras Katho az Anyat bestye lelek kuruanak szytta, Eztys latta hogy oda ment Brassay Janos, es Egy sak penzt vith volt oda [Kv; TJk III/1. 233]. *1570:* Sofya Kanna Jarto Gergel hwga hythy zerent vallya, hogy Eotet az Batthya zabo Janosnehoz attha gomb keotthnj es Lattha hogy az Trombitas oda Menth mykor zabo Janos hon Nem volt, es egywt eoteth (!) Jttak | Angalit Palochy Janosne Azt vallya, hogy Mykor Koppanj lorincz es Marto(n) Az poroszlo oda Menthenek volt az Thorozkay Gergel hazahoz ... semy egeb ne(m) volt ket hytwan altalagh negy kad[a] [Kv; TJk III/2. 29, 144. — [a]Folyt. a fels.]. *1596:* Engem Porkolab Vram kildett uala az zegeni Andrashoz, oda menek, de im(m)ar igen el betegedett úala [UszT 11/44]. *1598:* Zabo Ferenczne al(ia)s vilagtalan Ersebet Azzonj ... vallja, Enys oda mentem vala Damen Peternj borert [Kv; TJk V/1. 243]. *1632:* hus hagjo kedden, oda mentünk vala az Aniamhoz [Mv; MvLt 290. 87a]. *1647:* mi oda menenk Marto(n) Matenj az Mate Pal fiaual Jánossal [Cssz; CsÁLt F. 27. I/13 Bak Janos szent Imrehi vall.]. *1769:* mikor meg hólt oda mentem s az hideg tetemit Lattam a' nyutto padon [Szárhegy Cs; LLt]. *1772:* Ő kglme adosa s azert mengyen oda [Dés; DLt 321. 63b Helena Katso cons. J. Pataki (40) ns vall.]. *1776:* Néhai Erdős Istvánné Aszszonyom halalakor enis oda mentem vala holmit segelteni [Kovászna Hsz; HSzjP Butyka Gáspárné Kovács Boricza (30) vall.]. *1843:* Mikor a Bottyán Minya Kuttyát fel ásták panaszolta nékem a Menyem, hogy vén Bottyánné azt mondotta volna, hogy ha Kis Sigáné oda mégyen rudolyák ki [Bágyon TA; KLev. özv. Kis Mártonné (50) vall.].

Szk: *aludni ~. 1589:* Mizaros Mihalne Sophia azonj Deesi ... vallia Hallottam az zolgalo Leaniatul, hogi Bak

Annawal Matias deak egi kadba feredet es Delbe odament alunni es egi mas mellet aluttak dyl almot [Dés; DLt 226] ✱ *égettbor inni ~. 1723:* Marosán Gligor odamént égétbor innya hozzája [Szásznyíres SzD; Ks 27. XVI] ✱ *kézfogásra ~. 1736:* régen olyan szokás is volt hogy az leánynézés után az leány apja két atyafiát elküldötte az legény házához, azok háztűz-látóknak hívattattak, azokot is az legény cselédestől jó szívvel látta, megitatta, tánczoltatta; mikor azok visszatértenek, az legény leánykérőkat küldött, ha az leányt oda igérték, még megjelentette mikor megyen oda kézfogásra [MetTr 376] ✱ *kvártélyba ~. 1704:* Volt ott[a] egy lovas leitman szálláson Szentjóbi György uramnál, aki ennek előtte csak három hetekkel circiter ment oda quartélyba innen énmellőlem [Kv; KvE 284 SzF. — [a]Kolozsvárt, a Híd utcában] ✱ *vacsorára ~. 1593:* Anna azzoni, Merai Tamasne vallia az legenis be jeoue az mihelibe az hatulso aiton, be mene, az Azzonis vtanna be mene Eccer vaczorara oda menek ... be iuta az leginj meg mosdek, le wle. Egi kis vartatua be iuta az Azzonis meg mosdek, es le wle vgian melleie [Kv; TJk V/1. 331–2].

3. (beteget/elesett öreget) meglátogat; a vizita (un bolnav/un bătrîn neajutorat); (Kranken/hilfsbedürftigen Alten) besuchen. *1592:* Tot Mihaly, kit Deesen Molnar Mihalynakis hynak zillel Molnokba lakot, Az miuel lehetet azert az Attjat segitette, taplalta, odais ment hozza Neha, Neha [Mihályfva SzD/Dés; DLt 235]. *1599:* hogy a' seb esett volth Christoph Vramo(n), oda me(n)tem uala hosza, Azt mo(n)da hogy ne(m) az sebteól betegh [UszT 13/108 Georgius Nagy de Kadiczfalua jb vall.]. *1629:* Az mikor penigh Borbely Ferencz megh nehezedet vala, menek oda hozzaya s kerdem hogj ha tette Testamentomot, s monda hogj tet de ige(n) megh uetkezet [Mv; MvLt 290. 159a]. *1630:* Tudom hogy mikor az az Fazakas Gyorgi felesege beteg leuen az mely betegsegeböl meg ne(m) giogyula, oda menuen megh kenegettem [Kv; RDL I. 20]. *1633:* Felej Gasparne terhes leuin, az gjermek szülesben giötrödik vala, en oda megjek vala hogi az miben tudok segitsegel legjek nekj [Mv; MvLt 290. 140a].

Szk: ~ *látni. 1600:* Balogy Farkas es Eotwes Fenessy Marton valliak Annak vthanna minth egy hettel menenk oda latny minthogy erthetteok vala hogy megh nehezedet chyak magunktol mentheonk [Kv; TJk VI/1. 496]. *1728:* Mikor Serester Mihály a sebek és verések mia el nehezedet volna én oda menék látni [Szemerja Hsz; HSzjP Joannes Abrám (60) pp vall.].

4. (házastársként) vki házához odaköltözik; a se muta la cineva (ca soţ); (als Ehegatte) in js Haus hinziehen. *1570:* Ferenchy Ambrws, Kwthy Antal, Nagy vinche hitek zerent vallyak hogy Mykor Byro Myhal Az Syluester Thakach hazaba zallast Thartana, hogy Jmmar Megh holt volna az Thakach, Thwgyak azt hogy Mykor Byro Myhal oda Menth semy Marhaia Nem volt hanem az azzon az Thakachne thartotta, De megh azkor az azzont hozza nem veotte volt, Azwtanis Mykor az azzon hozza Ment volna, vgian Mynd Azbol elthek mynd ketten Az my Siluester thakaczwl maradot volt [Kv; TJk III/2. 40].

5. letelepedik vhol; a se stabili undeva; sich irgendwo ansiedeln. *1591 k.:* Fazakas Lukach hogy megh hazasodott az vtan ment oda valaminth Ez Lukachys neotelen koraba nem lakott a Gerebek[a] feóldeken, hanem hazasulassanak vtanna kerelemböl menth oda Jo akarattja zerint [UszT. — [a]A Geréb családbeliek földjén]. *1652:* Pots Mihaly ... Idegeny jobbagy ... Aranyos feolderwl ment oda [Szászlóna K; GyU 123]. *1761:* a curutziana revolutio alkalmatosságával a tővissiek ott nagy fűzes lévén, mind oda mentenek volt lakni és kalibákat csináltanak [Tövis AF; EHA]. *1776:* Hogy kolosvari Szolga biro által procedaltatott, minek utánna az I. eö kegjelme oda ment volna lakni, itten minden jószágát eladván, az igen hellyesen esett, mert Tordai Szolga bironak ottan nintsen hatalma hogy procedalhassan, ergo abban az A. nem vétett [Torda; TJkT V. 349].

6. munkavégzés céljából megy vhová; a se duce undeva să lucreze; zwecks Arbeitsleistung irgendwohin gehen. *1570:* Eothues Jacab es Eotthues gaspar Zatthmaryak hithek zerent vallyak hogy ewk zatthmart Mesterek voltak es cehek volt Es oly cehek volt hogy ha mykor Inassok vagy legenyek onnath Ide Jeottek helt attak Nekyk, vyzont Jnnetis ha oda ew hozzayok mely oda Menth Eokis helt atthanak nekyk [Kv; TJk III/2. 135]. *1592:* Emlekezetemteol fogwa tudom hogy fanchaliak bírtak nywladot kertemis teolleok le vagot fayokban ... az fenywbennis teolleok tartottwnk mikor oda menteonk | az Erdeore ky menek orozhegy fele egy fat le akarek vagnj, az orozhegiek nem hagiak hane(m) hatra kwldenek az fanczialy rezre, oda menek es ott rakodam megh, de azt nagy mezeonek mondgiak vala hogy hiak [UszT]. *1782:* ö Ngokis nem tették eladova Erdeiket, hanem hallyuk hogy pásztoroltattyák, és tiltogattyák, hogy oda menyünk [Torockó; Thor. XX/4 Andreas Vernes (55) jb vall.]. *1782/1799:* vett Erdeinknek vágására oda menni tilalmaznak, hogy oda ne mennyü(n)k, mert a' ki oda megyen, Lovát és magátis meg kötik [uo.; TLev. 5/16 Transm. 388–9]. *1783:* Már egész nyáron semmi contraversia az árpa felől, amíg az árpa megérik; akkor Szekeres Gergely meg is arattatja. Lészen rajta 13 kalangya. S Vizi Péter odamenyen azon földre, s ⟨az⟩ árpát felrakja, s mind elhozza [Jenőfva Cs; RSzF 165].

Szk: *bérességre ~. 1689:* Netoti Iuon egy esztendöt ki töltvén más esztendöben ott sem szolgált, harmad esztendöben, oda menvén ismét bérességre mint szintén az elött, ugy elte mint Feleségét[a] [Kopacsel F; BK. Vlád Muntyán Leánya Alixa (18) zs vall. — [a]Ti. asszonyát, Mihály deák feleségét] ✱ *fáért ~. 1597:* az Alpretyak eleytol fogwa eöweknek tartottak azt az darab erdeót, Seóth meegh az Alpretyak Keozwlis walaky ha oda ment faerth es Rayta kaphat hogy ú magok megh bwntettík merth tilalmossnak tartottak [Alparét SzD; Ks] ✱ *kaszálni ~. 1782:* a mi magunk Tanátsábol mentünk oda kaszálni Senki bennunket nem tanatsolt [Mocs K; JHbK LIII Magyar Mitre (32) jb vall.] ✱ *őrleni ~. 1592/1593:* az Attiammal mentem volt oda eórlenj az Rithi Malomban [Szásznyíres SzD; Ks 35. V. 12] ✱ *sás tépni ~. 1764:* Az hideg kuton alol volt ... egy darab Rettyek ... mikor az Inoskák sástépni oda mentenek, Miklós Déák Uram megkergette őket [Ne; EM XXXVIII, 228] ✱ *szolgálatra ~. 1818:* oda mentem szolgálatra és akkoronn volt ... ide s tova járó két paripája [Szentkatolna Hsz; HSzjP Kanabéj Joseff (26) szabad személy vall.].

7. haddal megy/vonul vhová; a se deplasa cu oastea/oştirea într-acolo; mit dem Heer irgendwohin ziehen. *1670:* azt izenték az törökök, hogy két hét alatt egész Dupapiatráig holdoltatják be, sőt Hunyadvármegyének is izentek Már Urunk ú nagysága parancsola kétszáz lovasnak, hogy oda menjenek s ne engedjék beholdolni [TML V, 22–3 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1705:* Ma reggel Graven uramat és Acton uramat a generál a királybíróhoz és az tanácshoz küldé, excusálván a disznódi égetést, hogy kítelenségből cselekedték, mert elöl elküldött Graven uram, hogy mond-

ják meg, ha van-é ott kuruc. Azt felelték, hogy nincsen. Azután odamentenek valamely németek és rácok, kikben a kurucok meglövöldöztenek [WIN I, 524]. *1710:* Carafa Veterani generált két regementtel commendérozza Brassó alá. Teleki Mihály is mint erdélyi generál a székely hadakkal odamegyen[a] [CsH 210. — [a]1688-ban].

8. (hivatalos megbízással) kiszáll vhová; a se deplasa la faţa locului (într-o misiune oficială); (in amtlichem Auftrag) irgendwo eine Besichtigung vornehmen. *1570:* Aztalos peter, Vitez ferench Hoszw Jacab, Gallus Man, azt valliak hogy az ely mwlt Ideoben hittak uolt eoket Koppany leorinch es Kob Myklos hogi az Thorozkay hazat megh beochwlnek ⟨eok⟩ Oda Mentenek volna senkyt otth Nem Talaltak [Kv; TJk III/2. 150a]. *1571:* az petresffaluj plebanos hordaton horgia az Mustot mj helt nyomiak kérem kedet ... hadna megh az zeginsignek hogy chak eg' vedret se adgianak addig se papnak se senkinek mig az vr w Naga dizmasa oda nem mygien [Kentelke SzD; BesztLt 3572 Ioan. Thorma provisor Casp. Zwch beszt-i főbíróhoz]. *1593:* latiae ked Porkolab vram Meny bortt adnak kilencz penzen kĕd dolga volna ez s mo(n)da porkolab Im lato(m) vgy kwlde ell engemett hogy az zolgaiawall ell menniek s a bor cziapiatt ell messwk Oda menenk s vgy mecze ell az porkolab vram zolgaia az cziapiatt [UszT]. *1602:* Zabo Andras es Schmelczer Leorincz Vramek hewteok zerenth recognoscalnak igy, amikor Pokos Peternenek marhayt Jowayt Inúentaltattuk az Notariussal eggyewt voltunk post Inuentationem az be pechetelese mindeneknek az ket felnek egyenleo akaratiabol leot harmad vttal esmet mikor oda mentewnk volna ... kerdem ky zabaditotta rea vgy monda hogy biro Vram megh monduk neky hogy megh bantattiuk velle, hogy akaratunk ellen megh nitotta [Kv; TJk VI/1. 611]. *1632:* Az arujokba(n) ot nem volta(m) mikor megh uette Nagi Marton az Haz helt, de azutan, mentünk vala oda hogj ket fele oszuk [Mv; MvLt 290. 68b]. *1701:* Tudom asztis hogy mikor azon Deakok oda mentenek, az Falub(an) azon Jobbagjok repetalására Tekint(etes) Kendeffi Janosne Teleki Kristina Asszony ö kglme egy szolgája is lévén ö kgkkel, azon Jobbágyokat nevezet szerint kerdezte ott az Faluban [Kereszténynalmás H; Szer. Steph. Kőrösi (40) gondv. vall.]. *1803:* más égy vasárnap estvé felé a' Topplitzai Öregekkel, hogy a' hellyet ki metàztassam oda mentem [Szászrégen; Born. XVc. 1/63 Joannes Frittsch (43) civis vall.].

Szk: *dézmálni ~. 1754:* nem hagyatt Tisztarto Ur(am) hogy oda mennyünk dezmálni [Veresegyháza AF; Told. 28] ✱ *exekúcióra ~. 1828:* Fejér ⟨Várme⟩gye V. Ispánnya Tkts Szalánci Sigmond Ur én velem edgyütt Ispánlakán Miske Joseff ur javaibol ā Nyertes Felet ki elegitteni kivántuk, de ö Klme kérvén minket hogy lakása Nagy Lakon lévén mennénk oda executiora és ott ki fogna elegitteni [Fejér m.; DobLev. V/1133] ✱ *vizitálni ~. 1617/1687 k.:* János Pap ā Kőlpényi azt vallya ... hogy Johannes Szilvási[a] Seniorságában ö Kövesdi Mester volt, oda ment visitalni Szilvási, mikor meg vallatta volna à falubélieket [Kövesd MT; MMatr. 398. — [a]1586–1602 között volt esp.].

9. helyszíni szemlére/vmit megszemlélni kimegy; a se descinde/deplasa; örtliche Besichtigung vornehmen/hinausgehen etwas zu besichtigen. *1574:* Beogler peter hity vtan azt vallia hogy mykor meg hallota volna hogi az kapa peter Maioraba egi holt Embert talaltak volna, Megien oda meg latny [Kv; TJk III/3. 378]. *1590:* Sikej Embertöl vettem vala zena fiueth, oda menek az zena fibe Az vaghasi hatarba | Theoreok Gergely ker vala engemet hogy oda menniek velle ahol az eo diznat megh wteottek [UszT]. *1593:* Nimet Borbeli Janos es Borbeli Balint valliak: Taualy eztendeoben az varos Directori keuanak mi teollwnk hogi Zeoch Palhoz menniwnk, es az Musnai Lukach megh holt fiat latogatnuk megh mit itilnenk feleolle, mikor oda mentwnk volna, megh tapogatuk az Jnast mindenwt hul aranzankk hogi valami mirigi volna raita de egiebet nem lathatank, hanem az vekoniat latuk hogi fekete es kek vala [Kv; TJk V/1. 404]. *1605:* Thorda útzaba(n) Örög Sütö hazat akarna Biro W. epitenj az öt fertalba(n) valo Capitanok tizen oda mennyenek és meg ocúlalyak azt a heltt [Kv; TanJk I/1. 507]. *1699:* praetendallya az I. hogy a' teslastol kiszakasztatott 2. ökör kárt tett eö knek a' buzajaba(n), ugya(n) azert mentem oda hogy megnezeltesse(m) Dezmas Uramekkal, ha vané kára vagy nincs [Dés; Jk 295a]. *1768:* Az Utrizált Naponis a' Léánykájával Tot Mihályné szemünk láttára, üres Sákot honya alá, nagy kosztot vévén kezibe el menének az Utrizált berekbe, holottis midön kosztolta volna a' Vad almát az Utrizált Molnár meg tudván oda ment s az factumon alma szedésen s Lopáson találván, mondotta Tot Mihálynénak, miért tselekszi azt [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 3a].

10. (kötelezően) megjelenik vhol; a se duce/prezenta undeva (în mod obligatoriu); (pflichtgemäß) irgendwo erscheinen. *1584:* Ha penigh walamely Chiaplar az eo[a] hireknelkewl walakinek korchiomallana Awagy penigh annak nem korchiomallana, kinek a walaztot zemelliek adnak es rendelnek, es el nem akarna oda menny, Tehat a kalitkaba vitessek, es az utan az Chiaplarok keozzewl ky zamlaltassek [Kv; KvLt Vegyes III/11. — [a]A vásárbírák]. *1634:* Kakoni Ersebet Azzoni, mostan hazaia kivól exiliomba(n) leven az Z. zek varia az I(ncta)nak personalis Comparicioiat, auagi menien oda, ā hol personaliter contendalhat velle [SzJk 43]. *1666/1701:* az Nemes Ország igen méltán meg kivánnya, hogy az hireknek mi voltához képest, nem válogatván az dolgokb(an) semmit, valamikor az Colosvári Feö Kapitány, ki egyszersmind Feö Ispanis lészen, parantsolni fogja, oda mennenek és azt tselekedgyék tehetségek szerént, az mit az szükség kiván [KvLt I/188 ogy-i végzés]. *1769:* Szebenbe egy Loibel János nevü Szamvetö Tiszt, a Szamvetés Mesterségének ujjabb Formáját es modgyat találván fel, már azt Szebenbe tanitaniis kezdette, azért valakik ezen tudománt az Iffjak közzül ... meg tanulni kivánnyák, oda menni ne mulassák [UszLt XIII. 97]. *1775:* a quaerulans oda ment, és a quaerulatus ellen Sokat Szájaskodott, s kérése után is attól meg nem Szönt [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1788:* Hetfün pedig vármegye gyülese lévén Régenbe vasarnap oda kelletik mennem, a' honnat mihelyt elé jöhetek mindjárt Udvarfalvára le-mégyek [Kisilye MT; IB. Rosnyai János lev.].

11. erőszakkal rámegy/támad; a se năpusti asupra cuiva; mit Gewalt d(a)raufgehen/angreifen. *1732:* felesed magokkal mera et absoluta potencia mediante oda menvén körülötte lévő kertet le vágták, le vonták, es eadem potentia mediante az Varos sertéssit reá hajtották [Sáśvári MT; EHA]. *1762:* Az én tavallyi szolgám Nemes György mondotta nèkem, hogy az Utrumban denotált Házrıál jelen vólt, midön Kassai János potentiosĕ oda ment s ott tèpelődett s az Iffiu Baboczi Mártont ... pofon verte [Geges MT; IB. Mart. Kis (39) pp vall.].

12. fenyegetőleg; ameninţător; drohend: (majd/ha) odamegy és megmutatja, hogy ...; dacă va merge acolo, o să

arate că ...; geht einer (mal) hin und zeigt, daß *1651:* monda Beczky Sigmond mennyel te njlua(n) valo vin lilek kurua innet mert ha oda megjek ugj megh rugdoslak hogy megh hàlsz bele [M.köblös SzD; RLt 1 Nagj Mihaljne Uy Budaj Diosi Anna Asszonj (22) ns vall.]. *1696:* Kovács János kialtya vala az Pásztornak, várj megh Lecsi lucsa, mert majd oda megjek enis [Mikháza MT; Berz. 17. XII Kis György (21) vall.]. *1754:* Baszam az Huntzfut lelkedet ha oda mégyek ugy meg rugdaslak hogy Segged Valagad mind ősze szakadaz [Szentrontás MT; Sár.]. *1759:* Kik fenyegeték azzal hogy ha oda mennek Veégh Éva Aszszony emberei, vgy bánnak véllek hogy a' béleket mind vondozva viszik az Udvarházig [Hosszútelke AF; Kath.]. *1763:* Mányika Iuon egyebet nem tuda mondani, hanem tsak azt felelé: Ne ugass baszam a' lelkedet mert ha oda megyek be törem a' fejedet [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 51 Antal Mihály (34) jb vall.].

13. állat (tilalmasba) odacsatangol; (despre animale) a se rătăci/duce undeva; Tier sich (im Gehege) herumtreiben. *1596:* walamytth az kapyta(n) wra(m) teôruenye megh lel megh Ado(m) mertth Akaratomnal kwl menth oda[a] Illyen zaladasba(n) az tôruentelen kertten [UszT 11/90. — [a]Ti. a marha]. *1629:* egy kor egy malacza az Zülenek oda ment vala az Zomzedomhoz s az kutiaja megh mara kj ůzé [Kv; TJk VII/3. 120]. *1632:* ennek penigh az Nagi Martonnak egj kis borja oda ment volt az Eötuös Istua(n) Uduarara [Mv; MvLt 290. 60a]. *1731:* Nzetes Dadai Joseph és Kolosvári Danial Atyánkfiai a város felől valo Kis Terecsket az erős oldal alatt el Csovalva(n) az szegényseget kiknek marhájok oda mentenek Taxálták [Dés; Jk 417a]. *1758:* marháink ha innya oda mennek njakra fôre hulnak a' vizbe [Karácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/11]. *1810:* Fola Gligor Hajtás is Lévén az Mlgos Uraság gabonáját Nagyon Örizte a falusi Marhákis oda Menvén igaz hogj hajtogatta Keményen kitől mit huzot Nem tudom [Sóakna MT; Born. G. IX. 4 Roska Vaszilika (35) vall.]. *1843:* Én magam is jelen voltam, midőn az erdővetés dolga történt, több falusiakkal, kik kérték az ott volt gornyikokat, hogy oda erdőt ne vessenek, mert a marháinkat nem őrizhetjük, hogy oda ne menjenek [VKp 103].

odamehet 1. vhová elmehet; a putea merge undeva/într-acolo; irgendwohin gehen können. *1573:* Boldisar ez Eleot varos zolgaia, Azt vallia hogy mykor Zakan perel volt Hersel Lwkachal es Byro vra(m) hitet Itelt volna pwskarnak, Byro vramat kerte Zakan hogi egi zolgat adna kytwl pwskarnak meg Izenne az Theorwent, ha meg eskessik vagi mit akar Mondot pwskar Im latod hogy halalnak vagiok fya, En most oda Nem Mehetek | Sala Bartos vallia Ment volt eo ala Bestercere Iffyw farkashoz fely hiny Ide hogi meg oztozannak ... Es hogy zolt volna vele Mond Io Sogorom en oda Nem Mehetek, Mert az Isten engemet talam hamar ky vezen ez vilagbol [Kv; TJk III/3. 128, 133]. *1632:* Azután ismét uram eccer oda talált volt menni, s haza jöve, s mondá, hogy az Isten bár ne adta volna, hogy odamehetett volna [Mv; MvLt 290. 79 átírásban]. *1719:* Mihelljen én oda mehetek, ă kalongyákrol küldök Specificatiot [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfalváról]. *1812:* En adig is Mig ada mehetnék, kivánom a Tekintetes urat tudositani, hogy Lássa az ur miben kárasatam én ugy el [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.].

2. (vhogyan) eljuthat vhova; a putea merge (într-)acolo; (irgendwie) irgendwohin geraten können. *1662:* azon napon és annak éjszakáján könnyen odamehetnek vala [SKr 587]. *1669:* Az mely városba most az császár ment, Egriposnak hijják. Rettenetes szoros hely, hogy semmiképpen szekérrel oda nem mehetni [TML IV, 533 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz Bukarestből]. *1677:* Kegyelmed látta az Székely László uram levelét, kit urunknak írt, tudja az portai dolgokat is, vehette eszében az urak elméje is mint jár, azomban lám nem messze vannak, egy éjszaka oda mehet a posta [TML VII, 511 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

3. meglátogathat; a putea vizita; besuchen können. *1704:* Pekriné asszonyomnak is megengedte a generál, hogy doctor és pap mehessen hozzá, és asszonyok is, akik akarnak menni, odamehessenek hozzá [WIN I, 90–1].

4. vhol megjelenhetik/jelen lehet; a putea fi prezent undeva/într-un anumit loc; irgendwo erscheinen/anwesend sein können. *1671:* (A) Jobbágyok reductiojokrol való Articulusunkat mindenekben in vigore hadgyuk cum hac declaratione; hogy ha valamelly personak, avagy hellyek az execututiot (!) akar mi uton nem admittalnák, avagy a' megbántodott fél executiora oda nem mehetne, tehát valahol azon helynek contumax lakosi avagy javai találtatnának, azokon avagy azokból tehessenek és tétethessenek executiot [CC 58].

odamehetés vhová elmehetés; posibilitatea de a se duce într-acolo; Möglichkeit des Hingehens. *1661:* édes szivem, ne gondold valami oly dolognak vagy idegenségnek mostani oda nem mehetésemet [TML II, 23 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

odameneget odajárogat; a se duce frecvent într-acolo; wiederholt hingehen. *1793:* Csernátoni Uram oda menegetett, 's ketten ött tőltették idejeket [Koronka MT; Told.].

odamenés 1. odamenetel; plecare într-acolo; Hingehen. *1567:* az Cirkalo Vraynk Nem Attak volt hirre az Eo oda Meneseketh [Szászmáté SzD; BesztLt 14 Nic. Thomory Beszt. városához]. *1584:* alazatoson yelenthem felseged meg emlekozhethjk felseged rola az thawaly ezthendoben my kor wala felseged kegyelmes parancyolathjabol akor ys yelenthetem wala few okath oda menisemnek hogy ha weselenj wramthwl ez kjs riz yozagocykath kólcygem athaljs meg zabadithatna(m) [Komlód K; WLt Petrichewich Kozma lev.]. *1592:* az lianya ket foryntya az En oda meneseom(m)el wezeot wolna el; erre azt mondo(m) hogy az en oda meneteleom az A akarattyabol wolt [UszT]. *1598:* Kúldenek mínket feieruarra keolteóttem Eöteódmagünkra es az loakra oda menesben ott ualo warakodasban 6 napig f 8 d 58 [Kv; Szám. 8/V. 37]. *1606:* Az keózenes es oda menes feleòl s fenjegetes feleòl hallotta hogy azt mo(n)dotta Osuat Janos, zalljon le mert rozzat kapsz (így!) [UszT 20/204 Catherina consors Stephani Nagj Georgi Janosi zs vall.]. *1830:* Az ily szükséges fáknak elhozására oly conditio határoztatott, hogy aki ezen kinevezett napon kívül megtanáltatik, ⟨ha⟩ az fenn említett szükséges fáját hozná is, az erdő tilalma szerént büntetődik; s azon kikért fát pedig az kikérő mindenkor tartozik az erdőbírónak tudtára adni az odamenéskor [Árkos Hsz; RSzF 115].

2. vhová költözés; mutare (la ...); Hinziehen. *1779:* Sztán Antoni, Ignát, Nutzoj, és Nyíkula édes Atyak meg házasulása után jo ideig itten lakott midőn már két Nagyóbb Fiai termettek volna, ide hagyta ola Monostort és Mariselbe ment Ipjához lakni, oda menése után termettek osztán ket

kissebbik Fiaí [O.monostor K; GyL. Gligor Nyisztor (70) jb vall.].

odamenet menet; mergînd într-acolo, în drum spre acel loc; im Gehen. *1582:* Keolteot Gergely v. oda menet es haza Jeowet melyert most attam f. 1/15 [Kv; Szám. 3/V. 16 Lederer Mihály sp kezével].

odamenetel 1. odamenés; plecarea într-acolo; Hingehen. *1592:* az lianya ket foryntya az En oda meneseom(m)el wezeot wolna el; erre azt mondo(m) hogy az en oda meneteleom az A akarattyabol wolt [UszT]. *1667:* az én odamanetelemet Kegyelmednek semmi hasznára nem látom lenni, ellenben penig magamnak nagy káromra leszen [TML IV, 146 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1701:* ő tülle oda menetelemrül fogom tudositani Kégyelmedet [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálához]. *1721:* A Csür földin hogy több buza nem találtatott oda menetelekor Szemül vagy az Csür Biro hiteles rovássával, vagy attestatioval hitelesse(n) fulciallya Szükséges [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1763:* oda menetelemig Záhon nem forgattam s Mányika Iuon miket tselekedet légyen nem tudom [A.preszáka AF; Mk V. VII/1. 55 Sztán Dregus (29) jb vall.]. *1841:* Egyébb aránt addigis mig odamenetelemmel ölelhetnélek Testvéri szeretetedbe ajánlott maradtam szerető testvéred Dobolyi Sigmond mtk [Veresegyháza AF; DobLev. V/1236 Dobolyi Sigmond Dobolyi Bálinthoz]. *1860:* közelebbrölis nem soká lééndö oda menetelemmel használni az alkalmat el nem mulatandom [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

Szk: *látogatásbeli ~. 1662:* arra vetette vala elméjét[a], hogy székes helyét Szebenbe helyeztetné egy alkalmatossággal minden hadait, lovasit, gyalogit egybegyűjtvén, és mint másszor való látogatásbéli odamenetelt és fordulást tettetvén, a szebeniek is, mint máskor is, törvényes fejedelmüket jó kedvvel, szívvel excipiálván bébocsáták vala [SKr 89. — [a]Báthori Gábor].

2. *~ében* mentében, menet; în drum spre acel loc; im Gehen. *1620:* Ez leuelem mutato Jambor szolgam Michael Demeter, Migyen oda Szekelli feodire Szepsi szekbe Illiefaluara édes Annia vagion ott annak megh latogatasara, Keteket kírem szeretettel megh ne haborittassik hanem mindenüt oda meneteliben es vizha ieoueteliben bikiuel minden ba(n)tas nekwl bocziatassik [Borb. I Nimetthy Gergelli usz-i kapitány úti lev.].

3. (hivatalos) kiszállás; deplasare, descindere; (amtliche) Besichtigung. *1830:* (A) ki rendelt Exequutor Ur, a' Commetaneusoknak; oda lett menetelünket el beszéllette, a' Törvények szerént meg magyarázta [Msz; DobLev. V/1158]. *1848:* A' Tks Dobói (!) 'Sigmond Úr Laka messze, Veresegyházán lévén, s az Elöterjesztők sem sürgetvén az oda menetelt ellene e' törvényes eljárás nem tétethetett meg [Fejér m.; i.h. V/1271].

4. állat odacsatangolása, rătăcirea în acel loc a animalelor; hinlaufen des Tiers. *1843:* Mákáve Moiszi és Nyikoláj s vélek együtt a szolgáló emberek is kérék, hogy azon helyet ... ne vetnők bé, mert ha bévettetik, onnan marháikat béhajtván, rájok büntetést rónak. Hanem ha csakugyan bé akarnák vetni, kerítenék bé, különben marháikat az odameneteltől meg nem őrizhetvén [VKp 75].

odamenő I. *mn* **1.** vhová menő/tartó; care este în drum spre acel loc; irngedwohin gehend. *1657:* látánk ... hogy ... ordinanciát vinne az odamenő embere és biztatást [KemÖn. 210]. *1817:* Ezen oda menö szekeren petset alat küldöm az négy véka fejér Lisztett [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.].

2. odacsatangoló; care se rătăceşte în acel loc; hinlaufend. *1843:* Az idén ószám szerénti Szent György napján a templom előtt tudtunkra adván az erdőgornyikok, hogy ezután a Preluka Bugyestyilor nevű hely is erdővel bé fog vettetni és az odamenő marhák be fognak hajtatni, először 30 krajcár, másodszor egy forint büntetéssel pengő pénzben meghatározta a közönség, hogy menjen ki és kérje, hogy azon hely bevetésétől szűnjenek meg [VKp 101].

II. *fn* vhová menő/tartó ember; persoană care merge în acel loc; Hingeher. *1759:* azon Czégéres személljek[a] miat azon kortsoma háznál estenek gyakorlatossag(g)al sok féle zenebonás dolgok, ugymint meg esett azis hogy nemelyjek oda mentenek azok közzül kiket el illaszttottanak onnan, kiket penig meg marasztottanak némelyj oda menők előtt az ajtot bé zárták [Szentlászló MT; Sár. — [a]Egyik fattyavetett, a másik házasságon kívül terhes korcsmárosné]. *1847:* Mire én előállva, azt mondotta nékem[a]: „Hát te vagy azon erdőgornyik, ki az embereket az erdőből tűzifát vágni megtiltod s az odamenőket megzálogolod s megbünteted ...?" [VKp 191. — [a]Varga Katalin].

odament 1. vhova bement; care a intrat în acel loc; hineingegangen. *1676:* continuálódik az rossz hír hogy újabban bé költenek Váraddá azon dézma dolgáért, csak onnan várják embereket és az oda ment törököket [TML VII, 20 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

2. vhova költözött; care s-a mutat undeva; irgendwohin umgezogen. *1677:* Debrecemből 1625 előt oda ment Jobbágyokat ki adni nem tartoznak, az után valok ki-adattatásoknak processusa [AC 254].

odamente 1. vkinek vhová odamenetele; plecarea cuiva într-un anumit loc; js Hingehen. *1600:* Oda mentemet ne(m) tagado(m) de ne(m) gonoz wegre me(n)tem [UszT 15/25].

2. *~ben* **a.** vkinek vhová menő útjában; în drumul cuiva spre acel loc; während js Hingehens. *1590:* Keolt. Hogy 24 february Egyedre Mentünk volt Zab Zennara Mind oda mentünkbe ez haza Jottünkbe Zenna Teze(n) f. 5 d. 51 [Kv; Szám. 4/XXI. 16 Kis István sp kezével]. *1670:* Ha, édesem, nehézségedre nem volna, bizony igen-igen akarnám és felette kedvesen venném, ha holnap hálni elémben jünél Ilondára[a], oda az hol odamentünkben háltunk vala, édesem [TML V, 103–4 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz. — [a]SzD]. — **b.** odamenetele alkalmával; la sosirea cuiva în acel loc; gelegentlich des Hingehens js. *1602:* it a' Tanach haznal megh eskeowek birak vram eleot es my eleottewnk hogy semmit ky nem veot az ladabol, de keoleomben latuk oda mentewnkben, vgy hozattuk az ladat onneth el [Kv; TJk VI/1. 611].

odaméretik (földméréskor vmely terület) vhová méretik; (o porţiune de teren la măsurarea pămîntului) este măsurat împreună cu terenul din care face parte; (bei Feldmessung irgendein Feldstück) anderswo zugeschlagen werden. *1828:* Ezen Hurubának leg kissebb Kertye sintsen, mert más Telken lévén építve annak areája oda méretett, mint hogy az által használtatik [Mohaly SzD; WassLt].

odamódosít (vallomást) vmiképpen megváltoztat; a modifica într-un anumit sens (o mărturie); (Geständnis) irgendwie umändern. *1843:* ezen vallomást kereskedő Pap Ferencz a ki nyomozás 3k lapján oda modositja, hogy[a] [Dés; DLt. — [a]Köv. a módosított vall.]. *1849:* bárha vallomását Kelemen Béni maga szavalta szorul szora penna alá Kelemen Béni oda kivánja modosittani, mi szerént nem a' gyakornok, hanem a' fiutska vágyon pártfogás alatt Zsibon [Kv; Végr. Vall. 83–4].

odamond (kertelés nélkül) vkinek szemébe mond; a-i spune cuiva în față; (ohne Umschweife) jm ins Auge sagen. *1586:* Kalachswteo ferenczne es Kotloczy Imreh valliak Ezt filewnkel hallok az tanach haz kapuya keozeót hogy zola ezenkeppen Igiarto Georgy a' Beregzazy lukach zolgalo leania Attianak, Jeozte Imreh Biro, fogadom Nem te Akaratodbol Irtak az feleletet Akit ellene(m) leaniod be Ada, Monda erre a' leany Atthia Bezzegh Jstenre mondom en Akaratombol Irtak, meegh my mondank bezzegh ighen oda mondad azt io Atiamfia [Kv; TJk IV/1. 597]. *1618:* 1 die Julii hívata bé az vezér délután Ekkor lőn valóba való contentiónk ratiocinála Kamuti uram, de bezzeg odamondta az mufti, hogy: Hazugok vadtok mind te s mind az uratok s mind országtok [BTN[2] 92–3]. *1629:* En el bozzonkodua(n), oda mondam enis nekj pironsagh keppen, hogy ollyanra ingerli az leant, azolta oda sem jeot az hazhoz [Kv; TJk VII/3. 148]. *1653:* De bizonyára a közrendnek is a hajduk és németek ugyancsak oda mondották azt: „Áhá, tarka hitü hajas török, ez s ez lélek kurvafiai ! nem szánom — Isten úgy segéljen — levágni az erdélyi embert, mint a pogányt" [ETA I, 83–4 NSz]. *1710 k.:* Gyulafira és tőle reám jövén azon pohár, elvevém és mondám: Miért nem mondád oda a nagyját, mint Teleki ? Monda: De Isten úgy segéljen, ő sem mondana bár olyan bolondságot [BÖn. 738].

odamondhat (szóban) vmihez hozzátehet; a putea adăuga ceva (la cele spuse anterior); (mit Worten) hinzufügen können. *1710 k.:* A világ még csak 6000 esztendőt sem ért a teremtéstől fogva, hát mikor telik el egy millió esztendő ? De a te elmédnél nyelved tovább ér, mert nem mondhatodé oda: Nem egy millió, uram, hanem tíz, száz, ezer vagy tízezer millió [BÖn. 450].

odamorzsol szétmorzsolva ráhint; a presăra fărămițînd; zerreibend daraufstreuen. *1710 k.:* A szégyen, noha a bűnnel jött bé, de már az ellen való orvosság és pásztor, mint a skorpióról mondják, akit megmar, ha rajtaéri az ember és odamorzsolja, s béköti véle, maga meggyógyítja marását [BÖn. 428].

odamulat elidőzik vhol; a zăbovi undeva; irgendwo verweilen. *1570:* Nyreo Matthe hithy zerent vallya, hogy Latta mykor az Zabo Janosne harmad Magawal fely Menth az Trombitashoz az urais vele volt egywttal es oda Mwlattak [Kv; TJk III/2. 32]. *1666:* várok minden órában hírt s ha azok miatt lehet, okvetetlen ez héten kimegyek és oda mulatok egy kevéssé [TML III, 625 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1670:* Az császár[a], minthogy egyéb napokon is ritkán mulatja el az vadászatot, 7-dik is ki ment volt ugyan, de akkor estve ismét bejővén, 8-dik ment úgy el, hogy 25 napokon oda mulasson [TML V, 402 Rhédei Ferenc ua-hoz Drinápolyból. — [a]A török szultán]. *1705:* az este indultanak meg, és ma reggel itt voltanak Szebennél hét órakor, nem sokat mulattanak oda [WIN I, 453].

odamutat 1. (kezével) vmely irányba mutat; a arăta (cu mîna) spre ...; hinzeigen. *1582:* Sophia Balint Deaknę[a] kerdette az felperes leant hol Astak volna ki, mondot (!) No Nem Mutatom Mert iobban tuggia az aki ki Asta, Megis ez fogolj leany ... oda Mûtatwan ahol az Asas volt īg kerdezkedet Amot Astakę vgmond ki a' penzt [Kv; TJk IV/1. 102. — [a]Vallja].

2. vmilyen értelmű parancsot ad; a da dispoziție într-un anumit sens; irgendeinen Befehl geben. *1570:* Chazkay Myhal, Nagy Janos, Monostory eskwt polgarok ezt vallyak hitek zerent, hogi ez ely mwlt Napokban vyte volt Bachy gĕrgh eo felsege parancholatiat, Az Monostory Thyztartonak, az bironak es eskwtteknek hogy az Mynemw zeoleye Monostory hataron volna az parancholat zerent megh Beochwllenek, Mert az koloswary Thanach oda Mwtatot [Kv; TJk III/2. 108].

3. kb. vmire utal; a se referi la ceva; hin/andeuten. *1670:* Az Zólyomi rész, ha törekkel fenyegetnek is, idevaló; aval mit csinálna ? mely úgy nem lesz, magam is jól látom. Míg az asszony élt is, az országnak az szeme oda volt; akkor is Fogarasért mind oda mutattak, noha én hallgattam [TML V, 81 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

odanyargal 1. odalovagol; a se duce călare într-acolo; hinreiten. *1588:* My Eleötteönk Rathony Boldissar es Rathony Istwa(n) Nemes zemelliek hyteók vthan igy wallanak, hogy mennek wolt Az mwstrara Erdeóteleki Martonnal, es kyrtt el Az zolgayatol egy kopiat Es Erdeóteleki oda Nyargala, onnet wizha jeöwe es ada ide nekem ... Az kopiat, Ismegh Nyargala massowais, es ismegh el kyre teolle(m) Az kopiat [Perecsen Sz; WLt].

Szk: *lóháton ~. 1757:* Boër Samuel Ur(am) ló hátan oda njargala, puskával akarván Dávid Pistáékot el zaklatni [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 82].

2. odaszalad/rohan; a alerga la acel loc; hinrennen/laufen. *1794:* látam tsak hamar az Sogorát oda Nyargalni, két ki vont kardokkal. kikis meg ragadván az Exp(onen)st martzongollyák vala a Földre le vervén, és verik vala [Déva; Ks 79. XXVI. 10]. *1804:* láttyuk, hogy az akkori Ménes Pásztor valami vélle volt kutyákkal Sertéseket ugattat, melyet meg halván az Exponens urnak velünk volt 2 kutyai azok is oda nyargaltanak a több kutyák ugatására [Dés; DLt 82/1810]. *1807:* Mi hallván Birákakul a Tolvaly kiáltást oda Nyargaltunk [KLev.].

odanyom vhova beszorít; a apăsa lipind de ceva; ein/festklemmen. *1842:* A' múlt évbe a' fürész malom viz felöli fala le omolván, a fürész kerék gerendelyet oda nyomta — ĕ miatt ez görbeségetis kapván ma már alig használhato — mivel rángattya à gépejt [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

odanyomorodik nyomorúságában/szegénységében vhová odaköltözik; a se muta undeva constrîns de sărăcie; in seinem/ihrem Elend/Armut irgendwohin übersiedeln. *1673/1782:* tudom, hogj oda nyomorodék Bernáld Mártonné, a hol most Váncsa András lakik [A.csernáton Hsz; HSzjP Agilis Georgius Kelemen (70) vall.].

odanyomul kb. (föld) vki birtokába kerül; (despre pămînt) a ajunge în posesiunea cuiva; (Feldstück) in js Besitz geraten.

1751: Kapolna birtoka alatt volt azon föld ... az öreg Silló István idejében Kapolna Curatora vala S. I., s akkor nyomula oda a föld; Istenben elnyugodt Farkas Máté Uram kérte vala meg, hogy lennel be vettesse [Csicsó Cs; EHA].

odanyúl kezét kinyújtja vmi után; a întinde mîna după ceva; hinlangen. *1591:* Zabo Andras vallia Boncidan az sokadalomban, mikor kenieret akarnek venni az kenier zerben, es Kis Mihali mindenwtt Vtanna(m) iart, es ahul az kenierhez akartam niulni, eois ott toliongott mellettem, es eois mintha kenieret akarna venni, oda niult Vegre mikor eggiwt kinieret veottem volna, akarom megh adni az arrat, tahat az Erzint el meccettek, es sebembeol mind pinzesteol el vittek [Kv; TJk V/1. 136].

odaoszlik vhová szétoszlik; a se împrăştia; sich zerteilen. *1662:* kinek-kinek hol rendeltetett volna szállása, a sok szép friss házakba odaoszlottak vala [SKr 268].

odaöl (agyonnyomva) elpusztít/megöl; a omorî (strivind); (erdrückend) vernichten/töten. *1588:* Immar eo kgmek varosul el vntak az sok feo feo Nemes zemelieknek panazolkodasat az keomyweseknek tudatlansaga miat Mert ha mit Epitenekis Sacczoltatassal Epitik gondwiseletlenewl Es hol vgyan Az Epites ideie keozt le omol zegheny Iffiakat keomywes Inasit, seot Neha eó magokbannis oda eolik [Kv; TanJk I/1. 60]. *1618:* én abban az házban nem merek telelni ... mert azmint áll, csak egy darab szegeleti megszakadjon is, utána vonsza az egész épületet és így mind magamot szolgástul, lovastul egy órába odaöl [BTN[2] 112]. *1633:* (A harcsa) oli igen nagi uala hogi tarso(m) mikor az Vallara uötte az földet erte az farka, sót az Vizbenis ugi be rantotta uala hogi ha ot ne(m) leszek uala mellette az tarso(m)nak ugi oda óle uala az harcza ötet [Mv; MvLt 290. 120a]. *1777:* ott kőzel valami Czigány Hurubák lévén az őszsze vagdalt fákat mind réájak hánták ugy anyira hogy majd oda ölték a Szegény Cziganyakat, mint hogy jól fel borozták az Jobbágyakat [Hosszúaszó KK; BLt 9]. *1814:* a Bogja teteje le dőlt a' Szolgámra, ugy hogy színte oda ölte [Dés; Ks 79. 29. 794]. *1831:* Házomnak fái el ázván réám rogyik és benne lévő Vagyonkáimmal együtt oda öll [Dés; DLt 951].

odaparancsol 1. odarendel; a ordona cuiva să se prezinte undeva; hinbestellen/beordern. *1826:* Balo Borbára Aszszony, Ns Rátz Györgynének Palinka arulásbéli PraeVaricatioját a Mlgs Uradalmi Tisztségnek fel fedezvén, és annak fel Motoztatására többekkel edgyütt énis oda lévén parantsolva, ottan öszve találkoztam Ballo Borbárával [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. parancsot küld vhová; a trimite un ordin undeva; Befehl hinschicken. *1675:* Rettenetes vén s beteges is a franczia, Segesváratt mulatni akar, orvosságokkal akarván élni. Bár Nagyságod oda parancsolna, provideálnának reájok [TML VII, 17 Teleki Mihály a fej-hez].

odaragad ott ragad/marad vhol; a zăbovi/a sta prea mult timp într-un loc; dort bleiben. *1823–1830:* Este hálni hazamentem, szombaton reggel ismét felvitt, és akkor este haza nem bocsátott, ott voltam vasárnap is, és így odaragadván, elmúlt a szabóinasnak való szegődtetés [FogE 88].

odaragaszt hozzáragaszt; a lipi de ceva; hinkleben. *1770:* egy Ládának a' le petsettlett fonala tsak alig van a' petséttel oda ragasztva, s kűlőmbenis fagygjuval mind el volt tsepegettve az Láda [Bencenc H; BK sub nro. 1017 Jos. Orbonas (42) ns vall.].

odaragasztatik odaerősíttetik; a fi prins/lipit de ceva; fest/angemacht werden. *1662:* (A gerenda) csak valami kevert mésszel, a kőfal színén hosszára lefektetve odaragasztatni láttatnék, mindazáltal azt középben és ép helyen találván[a], helyébül a kőfal széliről nem leütné, hanem mintha fúróval általfúrták volna [SKr 601. — [a]A lövés].

odarak odahelyez; a pune/aşeza acolo/în acel loc; hinsetzen/stellen. *1598:* Kalmar Istwa(n) wallia. Egi Zombaton estwe kese(n) wala mikoron satoromba be rakodam ieowe oda hozza(m) ez fogoly azzon hogi lata hogi az ladakat oda rakam, kerde hogi ha ot hadgiake eyel az ladakat [Kv; TJk V/1. 153]. *1629:* az Teoser Peter szolgaia Balint az Phileop Palne kertire rakia vala az fat monda az legeni Lonczios kurua kertire bizoni ugj oda rakom az fat hogi az kert mellet az Tiuk se mehessen el [Mv; MvLt 290. 33a]. *1667:* Tudom aztis hogy egy kevés buzát rakot volt oda egy kis asztagb(an) [Kv; RDL I. 148e]. *1769:* az ollyan köveket ... az hol Nagy sáár találtatik az utba oda kell rakni, s Fövénnyel fellyül Jó vastagon bé teritteni [UszLt XIII. 97].

odarakás odahelyezés; aşezarea în acel loc; Hinsetzen/stellen. *1617:* egy Malomnak az Arok Torkaba Zegeket veretet es agakatis rakata oda, az mely Agnak Oda rakasa az Malom vyzenek Artalmas [HSzj *szeg 2.* al.].

odarakat odatétet; a dispune să fie pus/aşezat (ceva) acolo; hintun lassen. *1617:* egy Malomnak az Arok Torkaba Zegeket veretet és agakatis rakata oda [HSzj *szeg 2.* al.].

odareked ott reked vhol; a se împotmoli undeva; irgendwo steckenbleiben. *1681:* Kglmes Asszonyom az Fiam felől igen nagy busulásom vagyon, nem tudom ha oda rekede e, vagy penigh az Ngod Meltosagos Udvaraban vagyon [Somlyó Sz; UtI]. *1710:* A tatár studió megszalad előttök, amazok örömökben kergetik oda is rekedének, vissza nem jöhetvén helyekre [CsH 226].

odarekeszt 1. vhova beszorít/zár; a ţine închis în acel loc; ingendwo einengen/schließen. *1662:* Az mieink pedig a vajda mellől elszaladott népet, hogy inkább az ország lakosi volnának, nem fölöttébb űzék, hanem egyenesen Jászvásárára, s onnan, tudván, hogy a vajdáné fiastul Szucsva várában volna, egyenesen oda sietének és azokat oda rekesztették vala [SKr 325].

2. (útjában) feltartóztat vhol; a reţine undeva (în drum); (auf dem Weg) irgendwo aufhalten. *1771:* 22-da kereszteltettem meg utolszori kis leányomat Advigának. Eléggé megnyomorodtak, akik Derséről által nem jöttek volt vasárnap, mivel a víz odarekesztette őket [RettE 249].

odarendel 1. odaküld/irányít; a trimite (într-)acolo; hinschicken/lenken. *1571:* Ezennys kerik eo Kegelmet Byro vramat es az Thanaczbely vraimat, hogy az ket Egyhazfya Melle eo k. valazzanak az Thanaczbely vraim keozzwl ketteot, kyk az Templum alat heuerezeo zegenyeket lassak megh, Es az kyk az Espotalban valok Rendellyek oda [Kv; TanJk V/3. 41a]. *1671:* Csuti uramat rendelem oda, mindjárt megyen, magam ... Sorostelra s onnand Sz.Ágotára

szándékozván [TML V, 474 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz].

2. vmilyen munkára/feladatra odaküld/parancsol vkit vhová; a ordona cuiva să meargă în acel loc pentru a îndeplini o anumită sarcină; jn zu irgendeiner Arbeit/Aufgabe hinschicken/beordern. *1596:* Mierth hogy az biraknak sok keöltesek volt eleyteól foghúa posta louaknak vendegh louainak szena ige(n) kellett, az birak panazolkottak az keóltes felóll az Theórek Leórinch vra(m) hazanal rendeltèk uala biro zamara, az zegensegh ugjan ne(m) igen akaria úala, de úgyan oda rendelek [Szu; UszT 11/37]. *1779:* Toldalagi Ferenc úr, meg Keczeli Sándor is oda volt rendelve[a] [RettE 402. — [a]A zsinat gyülésére, gr. Teleki Imre válóperére]. *1798:* Turi Lászlo Ur ez előtt mint egj négj hétel engemetis oda rendelvén a Bíro, hogj Királj Bíro Urhoz késérjük [Tamásfva Hsz; HSzjP Kökösi Moses (24) vall.]. *1812:* égy falusi bízot embert rendelek oda akki ... kortsomárollyon [M.egregy Sz; JF V. Baczó László lev.]. — L. még FogE 178.

3. (pénzt) vhová kiutal; a mandata (o anumită sumă de bani); (Geld) irgendwohin anweisen. *1669:* Czeglédi uramnak is íratott urunk levelet, de nem egyébrül, hanem az mely pénzt ű nagyságok odarendeltek, afelól, hogy más alkalmatossággal megküldik ű nagyságok [TML IV, 491 Székely László Teleki Mihályhoz].

odarendelt (vmilyen munkára) kirendelt/parancsolt; scos prin poruncă (la lucru); (zu irgendeiner Arbeit) hinbestellt/beordert. *1792:* ezen Város nagy Ország Uttyában lévén ama nevezetes Nagy Meszesen lévő Utakat minden nagy essözés alkalmatosságával Százanként oda rendelt emberekkel égy nehány napokig kelletik ujra tsináltatnunk, annyira hogy ha ezeket, külömben is, igen sok terhekkel küszködő Városunk szorgalmatoson nem tsinálna, minden felé járhatatlanok lennének az innen ki menö Utak [Zilah; Borb. II].

odarendeltetik vhová irányíttatik/állíttatik; a fi trimis acolo/în acel loc; irgendwohin hingelenkt werden. *1677:* Az szászok gyalogi felól nekünk is írtanak. Nem tudjuk: kellessék-e hittel kötelezni vagy nem, holott nem udvari gyalogok ... Mi elbocsáttatások felól azt a választ adjuk: az tanácscsal megegyezett értelemből az haza határainak oltalmazására rendeltetvén oda, elbocsátásokhoz nem szóllunk [TML VII, 461–2 a fej. Teleki Mihályhoz].

odarohan odaszalad; a fugi acolo; hinlaufen. *1758:* Keresék a tolvajt a pinczetorkába ... lakat zördülés esett kiáltás azonba hogj itten vagjon azonba oda rohanván hogy meg fognák nagjot virditte [Kvh; HSzjP Kolosvári János (23) vall.]. *1794:* ugy rohontonok oda egynéhány férjfiak [Marosztkirály MT; Berz. 6. 51. S. 73].

odaromlik odapusztul; a muri/pieri acolo/în acel loc; verlorengehen. *1664:* senki ebbül az várbúl[a] az lövő szerszámokat ki nem hordhatja, mert az híd most is alig áll bejövetelemkor az én lovam alatt is egy helyen betörék, csaknem oda romlék az lovam [TML III, 288 Stepan Ferenc Teleki Mihályhoz. — [a]Székelyhídból].

odaront (erőszakosan) el/odavisz; a duce/lua (cu forţa); (gewaltsam) hin/wegführen. *1719:* (A katonák) lovokot elvevén egy s két hétig s tovább is oda rontván, nyargalván mind lovokra az egy forintot, mind magokra a személyes adót rájok vetik és extorqueáljákis [Cssz; SzO VII, 263].

odarontás (kényszerű) odavivés; ducere/deplasare (forţată); (gewaltsames) Hinführen/bringen. *1662:* Palatinus midőn szinte már induló félben volna Kassáról, érkezék híre postán, meg ne indulna, mert már oda hijába menne. Kinek mennyi búsulása, törödése lött légyen az ármádának odarontásán, az nagy káros veszedelmén és gyalázaton, akárki megítélheti [SKr 141].

odarugaszkodik 1. odanyargal; a călări acolo/în acel loc; hinreiten. *1743:* midőn egj alkalmatossággal az falú közönséges széna fűiben szénát gyüjtettek volna ... meg látván Damokos Jmreh Uram őket, oda rugozkadék az lóval, és szidni kezdé őket [Meződomb MT; Ks 5. XII. 10].

2. vhová odasiet/szalad; a se repezi acolo; irgenwohin eilen/laufen. *1631:* hogi megh rikanta magat az földuarine fia oda rugozkodanak az keözbe(n) elejben s hat eök eözue czapkottak kette(n) [Mv; MvLt 290. 50a]. *1661:* Csak tudhatnám, Kegyelmedet hol találom oda rugaszkodnám [TML II, 39 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1779:* tudván pedig azt hogy a fiaimis kün volnanak az halászaton, énnis oda rugaszkottam Láték egy Czigant az kiis Stephan nevű beressit az Expon(ens) Urnak vgy meg üti homlokba, hogy mingyart még az egész abrazotyat is el lepi a vér [Záh TA; Mk V. VII/12 Punze Gyorgyitza (62) jb vall.].

3. odaszökik; a sări/a se repezi la cineva; hinspringen. *1768:* Vonu Tominyi ... meg szidá ... Popa Vaszilynak Anyát, ez hozzája rugozkadván verni útni kezdé egy bottal ... torkánál fogva fojtogatván, hogy tolvajt ne kiálthasson Vonu Tominyi oda rugazkattam és egy mástol el valasztottam eőket [Katona K; Born. XL. 81 Dan Lázár (26) zs vall.].

odasiet sietve odamegy vhová; a se grăbi acolo/în acel loc; hineilen. *1574:* Ersebet beolch Ianosne Azt vallya hallota hogy valamy harch Tamadot volna Monostor wchaba, Es hogi az fiais keoztek volna es meg eolnek, Syet oda es wgy talalta Eoket hogy egimassal feddenek volt de ely ozlottak onnat bekewel [Kv, TJk III/3. 386]. *1662:* Az mieink tudván, hogy a vajdáné fiastul Szucsva várában volna, egyenesen oda sietének [SKr 325]. *1665:* Rottal uram három vagy négy ízben is írt s kéretett, hogy siessek oda[a] [TML III, 425 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz. — [a]Szatmárra]. *1710:* mivel hír vala, hogy Lándorfejérvár visszavételire a török nagy erővel jöne, bádensis herceg odasiet, hogy a töröktől megoltalmazza [CsH 222].

odasikkaszt elsikkaszt; a sustrage; unterschlagen. *1710 k.:* Ők a húsra rendelt commissariusoknak vagy conniveálván, vagy ugyanazokkal egyetértvén, odasikkaszták 25.000 marhának bőrit, faggyat, mert soha exactióra az a sok marha nem jöve [BÖn. 799].

odasinylődik sinylődve/nyomorultul odamarad vhol; a rămîne mult timp undeva într-o stare deplorabilă; schmachtend/elend irgendwo bleiben. *1781:* oda ki valahol le betegedet oda Sinlődőt későre került haza [Káposztássztmiklós MT; Told. 45/10].

odasújt kb. (sietősen) odakanyarítja az aláírását; a-şi pune iscălitura/semnătura acolo (în grabă); (rasch) unter-

schreiben. *1710:* megijesztetvén Carafától, hogy addig Szebenből ki nem mennének, csak meg kelle eskünniek a császár hűségire, Teleki legelől csakhamar odasújtá. Azután a szegény fejedelemre is ráküldvén Carafa, neki is csak deponálni kelle a homágiumot Fogarasban[a] [CsH 209. — [a]Az 1688. május 9-én kelt behódoló iratról van szó].

odasül ? elvesztődik; a se pierde; verlorengehen. *1584:* Jgiarto Georgy Coloswari vallia az Daroczy Janos leany giermeky, valtig keresek teorwenniel s perlettek Daroczi Petert az Attioktol rea (!) nezendeó rezeokert hog peter ky Aggia reszeket, seót en voltam p(ro)catorok az leany giermekeknek, de vgia(n) Daroczy Peter kezenel maradwa(n), es oda Swle ezenkeozbe [Kv; TJk IV/1. 230].

odasüllyed 1. elvész; a se pierde; verlorengehen. *1710:* Mikor Barcsait megfogák féltvén, ha megnótázzák, jószágát elveszik, a suki jószágát titkon Székely László keziben bocsátja s amaz hittel fogadá is, ha Isten kiszabadítja, visszaadja. Mégis azalatt a fejedelemtől magának megkéri, soha vissza nem bocsátá. Azután Barcsai Mihály kiszabadulván, eleget perlé a feleségit, ki Haller Istvánhoz ment vala férjhez, csak oda sülyede Suk [CsH 178–9].

2. elpusztul; a muri; zugrunde gehen. *1710:* A szegény Sándor Pálnak használa a Thököly bejövetele, különben odasülyed vala pogány országban [CsH 236].

odasüt elsüt, nyakába sóz; a vinde ceva prin viclenie; anbringen. *1763:* ha a két Sézás Lo nagjab let volna ugjan ada Sütném mast Tudi (!) Sigmand Urnak, de kitsidelli [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.].

odaszáguld (lovon) odanyargal; a călări acolo/în acel loc; (zu Pferd) hinrennen. *1588:* latank keet Embertt ismegh weztegh wlny, Eznek wala, El kire teóllem Az kopiat[a], s oda zagwlda, es el fwtamek eggik Az embereknek [Perecsen Sz; WLt. — [a]Erdőteleki Márton].

odaszakaszt szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *Isten ~ja vki nyakát* Isten elpusztít vkit; a-l prăpădi pe cineva Dumnezeu; Gott richtet jn zugrunde. *1635:* oda szakaszsza Isten az niakatokot bestie lelek kurua fiai [Szacsva Hsz; BLt].

odaszakasztatik (másoktól) elválasztatik; a fi separat (de alţii); getrennt werden. *1662:* a szorosbul a mienk ellen feles lovas török ütvén ki a gyalog szállott dragonyok odaszakasztatván, levágattak vala [SKr 412].

odaszalad odafut; a fugi acolo; hinlaufen. *1623:* affele diznokban masunnat oda szalada az mw szallasunkra [Csicsó Cs; BálLt 60]. *1751:* Ismét más alkolmatossággal mikor Vándor Iuon és Péter a' Mester Házára menvén a' Mesternét megh verték azon lármára oda szaladtam az holott is engemet ujjobban le taglának megh verének [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall.]. *1768:* estve hallattam az uttzábol Boka Mitrának Feleségit kintálodni es oda szaladtam es lattam Boka Mitrát az földen mint egy holtat heverni [Kiskaján SzD; BK. Pupa (?) Grigoria (36) jb vall.]. *1782:* oda szalada hogy egy darab fával teten üsse meg [Szörcse Hsz; HSzjP Donat Debora (34) ns vall.]. *1804:* a kutyák a kapun kivül levö magos partos Szegeletben a Sertéseket körül vévén, en oda Szaladtam, és a partrol vizben bé hánytam a kutyák elöl | az Exponens Ur oda Szaladott az hol az Sertésekre valo kutyàk ugatása és Sertések röhögése volt [Dés; DLt 82/1810].

odaszaladott odafutott; care a fugit acolo; hingelaufen. *1720:* az oda szaladot Marhakat ki szokták belölle az Lovászok kergetni [Koronka MT; Told. 26]. *1776:* a veszekedésekre oda szaladot katona káplárnak tet relatioja bizonyitya, hogy ok nagy lármával mentek [H; Ks 111 Vegyes ir.].

odaszáll 1. megszáll vhol; a trage (la o gazdă), a se opri undeva spre a fi găzduit; absteigen. *1606:* Az keórtuettis zedgietek megh jmezt, azt mútata az mely alatt az zeker vala s mo(n)da nekem az keózes volna, mjert oda zallottal, de en meg nem zedem [UszT 20/203 Brittannús Imreh de Kis Kede pp vall.]. *1705:* megmondák nékem, hogy mikor Schlick uram még elsőbben béjött vala Kolozsvárra, egy Viard nevü colonellus odaszállván, felrontotta az boltot és feles szőnyegeket és paplanokat, óntál, tányér és rézkandérokat az úrét elvitte [WIN I, 642–3].

2. vki házához telepedik; a se muta (definitiv) în casa cuiva; sich bei js Haus niederlassen/ansiedeln | vhová letelepedik; a se sălăşlui/stabili într-un loc; sich irgendwohin niederlassen. *1573:* Marta taligas Albertne, Azt vallya hogy Twgy azt mykor Veres Sigmond meg holt Marhaya es eleg volt, valamibe Mostan Veres Thamas vagion mynd Veres Sigmondrol Marat, Mert egy zegen legen volt Tamasnak az attya hogi oda zallot volt [Kv; TJk III/3. 165]. *1585:* Varga Georgy vallia Azt Ne(m) tudom, Minemeo Igassaggal birta pulacher Sebestie(n) a' hazat, smint zallot oda [Kv; TJk IV/1. 381]. *1597:* amykor oda zallot reclamalni kellet volna akkor de hogy pacifice le hattak telepednj annak az haz helyek zama zerent any hatart zakazt a' teorweny akywel annj zamw ember megh ery [Ipp Sz; Ks]. *1603:* Aztis tudom hogj mikor En oda Zallottam wala mi(n)d köz kert epen wolt, mind az Erökseg kwlön wala [UszT 17/21 Gedö balas Etedy lo fw Ember vall.]. *1625:* eseoben (!) ugj futamodot uala az hir mikor Louaz Janos oda szallot uala hogj az fiat Czore Mihaline bele ualotta wolna[a]; az uta(n) ugj hallam hogj zaz forintal uette megh Bothos Miklóstol [Keresztúrfva U; UszT 59c. — [a]Ti. az ingatlanba]. *1629:* Moldouaj Martonis oda szallott voltt [Mv; MvLt 290. 161b]. *1632:* az utolso Fazakas Balas oda szalla abba az házba(n) kiben most Zabo Andras lakik [Mv; i.h. 75b].

3. letáborozik, haddal megszáll vhol; a-şi aşeza tabăra undeva, a campa o trupă; irgendwo Lager aufschlagen. *1653:* Skender bassa pedig a maga pecséti alatt az országba mindenüvé levelet külde[a], és a népet bíztatá, — és Kolosvárra gyűlést is hirdetének és táborostól oda szállának [ETA I, 115 NSz. — [a]1613-ban]. *1662:* Az hadnak bizonytalan kimenetelére a fejedelem Salamon nevü falunál a Tiszát szálakkal általköttette vala, és maga is táborostul odaszállott vala [SKr 224]. *1704:* ma jött a híre, hogy a generál Fejérvárat obsidiálta volna és oda szállott volna a Maros-partra, aholott a sópajták és egyéb sóalkalmatosságok voltanak [WIN I, 224].

odaszállandó vhová letelepedni szándékozó; care se va stabili într-un loc; sich irgendwo niederlassend. *1692:* Az töb oda szállandó zselléreknek is dolga s állapotja mindenekben az feljebb megírt mód szerint légyen [Köröspatak U; Barabás, SzO 386].

odaszállás letáborozás; aşezarea taberei; Lageraufschlagen. *1657:* Kimenvén az táborról az fejedelem csakhamar odaszállásunk után, hogy az sáncot contemplálná egy helyben megállapodék [KemÖn. 46]. *1662:* És ugyan odaszállásoknak estin a gyulai alajbég Boldvai Mártonnak beizent vala, hogy a székesfejérvári passa vele való ismeretségért oda be hozzá kívánkozott volna [SKr 569].

odaszállít 1. vhová elszállít/visz; a transporta acolo; irgendwohin befördern/bringen. *1662:* Az mi az Torma István uram búzáját illeti, tudósítson Kegyelmed felőle, mindenestűl mennyi volt, mert mi 50 köbölnél többet nem tudunk, hogy oda szállítottak volna [TML I, 354 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

2. odaköltöztet; a muta pe cineva în acel loc; hinziehen lassen. *1573:* Kolosy peter hity vtan azt vallia, hogy vagion hat Eztendeie Mikor az Ilona Azzony Molnar Mattet az hazba Bochatta De Most ki akaria volt kwldeny az Azzony Mert Mast zallit oda [Kv; TJk III/3. 273]. *1653:* igen szép gyümölcsös és lapos veteményes kert vala a barátok idejében. Azután osztán, hogy eskolát csináltanak belölle, és a deákokat oda szállitották belé is, ugyan kert vala [ETA I, 111 NSz]. *1700:* Az Eccla adosságát ha Dési Györgj Sz György napig le nem tészi; az Eccla a' szász Cantort oda szállittya, mint hogj a' Háza vagjon réssz szerént az adossagb(a) kőtve [Kv; SRE 68].

3. odatelepít; a stabili/coloniza; ansiedeln. *1651:* az mely Jobbagiokat az Azzoni oda szallitot valamikor akaria el vihesse minden iouokkal [WassLt].

4. (hadsereget) vhová vezényel; a trimite în misiune (o armată); (Heer) irngendwohin kommandieren. *1653:* A bassa megindula a vár[a] aloll és alá mendegele Buda felé, és a hódoltságra telelni alá méne, és az hadait oda szállitá [ETA I, 43 NSz. — [a]Komárom]. *1662:* maga is mind 'a fejedelemasszonnyal s az urak is Husztról odahozatták vala feleségeket, s hadait is mind környül odaszállítván, egy ideig ott laktak vala [SKr 669].

odaszállíttat 1. vhová elszállíttat; a dispune să fie dus/transportat în acel loc; irgendwohin wegbefördern lassen. *1772:* Mi légyen az oka[a], Isten tudja. Némelyek azt mondják, hogy a kenyérnek szűk s a sónak a felső országokon lévő rosszasága miá sok ezer emberek elhalván, oda akarná őfelsége szállíttatni [RettE 276. — [a]Annak, hogy a hatóságok hétszázezer mázsa sót gyűjtöttek össze egyes helységek raktáraiba].

2. letáboroztat; a ordona aşezarea taberei in acel loc; lagern/ein Lager aufschlagen lassen. *1710:* Pekri Hárság mellett erős sáncot csináltata, a hadaknak jobb részit oda szállítatá [CsH 380].

odaszállíttatás odavitetés; transportare în acel loc; Hinbeförderung. *1665:* Az úr abban difficilis levén: a vár[a] kicsiny és másé is lévén s a várossa hódolván, nem itélte illendőnek oda való szállíttatásokat[b] [TML III, 390–1 Teleki Mihály a fej-hez. — [a]Nagykároly. [b]A municiónak és a marháknak].

odaszállíttathat odavitethet; a putea transporta în acel loc; hinbefördern lassen können. *1663:* tegnap Cob uram s a követ küldettek vala ki hozzánk egy commissariust ily dolog végett, hogy vagy 600 köböl búzát akarnának oda Kővárban szállíttatni s igyekeznénk szekerek szerzésében, kiken oda szállíttathatnák fizetésekért [TML II, 421 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

odaszámlál oda/hozzászámít; a adăuga la socoteală; hinzurechnen. *1570:* Obel Gergel hithy zerent vallya, hogy Henzel Janos vgian Arw zerent veotte megh az zebeny Azzontwl az Hoz peternek ket Rezet, fl 200 vgy hogy az Theob atthyafyak kyk volnanak Az azzon megh Elegíthe az 200 fl-bol, Mely 200 fl-t keozybe az Eleby 40 fl-ot oda zamlaltak [Kv; TJk III/2. 206].

odaszánt (más földjéből vki földjéhez) elszánt; a lua în posesie la arat (o fîşie mică) călcînd răzorul; (vom Feldstück eines anderen zu seinem Feld) wegpflügen. *1568:* mikor my Colosy Gasparnak kezdenk szantany, akor szantua vala mellette az Balas kowach fołde, es my harom borozdat oda zantank forgatank az Balas kowach fołde fele benne, tudatlansagunkal, de hogy ezwnkbe wewok esmet viza zantok [Kv; TJk III/1. 222].

odaszármazás vhol való letelepedés; stabilire (în acel loc); Niederlassung. *1758:* hat esztendős voltam, mikor az édesanyámat elvette[a] s mindjárt kimutatta a fogafehérét, mert az édesanyámnak egy Rogoz Marci nevű jobbágyát talán egy héttel odaszármazása után meg akarván verni, a házban megrekesztette volt s úgy verte-kínozta [RettE 60. — [a]Az emlékíró mostohaapja, Kolosvári Dániel].

odaszármazik odatelepedik; a se stabili în acel loc; hinsiedeln. *1669/1726 k.:* Mivel Dées várossát a Nemes Ország nobilitálta meg akarván feles néppel telepiteni sok felől származnak oda az emberek a nemesi szabadságra [Dés; Jk 4]. *1752:* Néhai Désházán lakott János Istvánt vagyis Nemes Gábort ugy értettem, hogy Falumb(a) Désházán Petkes Kis Annat elvèvén a Kurucz világkor, ugy származott oda, és ottan sok féle nevei voltanak [Désháza Sz; Ks 101].

odaszármazott odatelepedett; care s-a stabilit în acel loc; hingesiedelt. *1780:* a szegény Eckhard is megholt Feleségül vette volt el Désről Filep Ádám nevű székely, odaszármazott ember leányát, de attól elvált volt [RettE 411].

odaszegez szeggel odaerősít; a fixa/prinde cu cuie de ceva, a bate în cuie; festnageln. *1744:* Ezen Udvarban vagjon köböl állo pincze kettős A belsőnek Zárja két vas szkábával van oda szegezve, fa kolcsal nyilo [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. *1765:* az Executor ugy nyomorgatta, Sárba ültette, és hóra, meg furván a gerendát, szakállát vagy háját oda szegezte faszeggel, gombolyokban kötötte, s e képpen a Contribuens népet nyomorgatták [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 298].

odaszegeztet szeggel odaerősíttet; a dispune să fie fixat cu cuie; an etw. festnageln lassen. *1662:* a székelyhídi határban egy szép halastót tiszta kecsegehalával meghalasított vala[a], a pataki praefectusa, Debreczeni Tamás által számos hordó kecsegét parancsolván beleküldeni melly igen gyenge halak hogy a szánakon való hordozásban is meg ne törödnének ... a hordók feneke eleiben ... vászonból parancsolt vala ollyan előzőt csináltatni és odaszegeztetni [SKr 296–7. — [a]I. Rákóczi György].

odaszerez vhová állásba juttat; a plasa intr-un post; jm eine Stelle verschaffen. *1570:* Angalit Emryh gasner Eozwegie, Ezt vallya Hallotta aztis hogy az Gereb Balas leania ezt Montha hogy Nem tagadya azt hogy harom forintot adot hoz Bartos az espotalba, Mykor az Eochet oda Zerzette volt [Kv; TJk III/2. 155]. *1659:* Azt is hallom, hogy beszélik, hogy Desznit vissza adják Barcsainak s azt mondta Tisza István, hogy az öcscsét szerzi oda kapitánynak [TML I, 317 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

odaszoktat odacsalogat; a atrage (la sine); hinlocken. *1688:* az Szénási Majorjában levő nemetek egj szegeny Embernek a gjermeket oda edesgettek szoktattak egj üdó el telvén aszt fogtak ra hogj az puskajokat el lopta [Kv; UtI].

odaszól 1. (röviden) mond vmit a közelében levőnek; a se adresa (scurt) cuiva; etw. einem in der Nähe befindlichen (kurz) sagen. *1584:* Christina Cheob Iosanę vallia, Olah Tamasnak Semmy gonozt Nem zola Zengeo B(ene)dek, hane(m) tiztesegesen Mene ell es azonba wtny kezde Tamast Seres Balint ... de B(ene)dek oth Ne(m) volt hane(m) tauol Nezy vala, es semmit oda sem Zolot, hane(m) chak igy zola oda, wsd ne banch (!) wsd Ne banch, de semmit Ne(m) vetet [Kv; TJk IV/1. 376]. *1669:* mikor Balogh Laszlo Uramot Vasárhelyi Gyülesen meg Szolitotta az Fiscus én mondam Praesidens Uram(na)k hogy az Országh szolgálattyáb(an) vagyon megh Praesidens Uram megh Szolita, ki kért arra hogy oda Szollyak [Gyf; SLt 30. A. 9 St. Déczei de Thorda (35) ns vall.]. *1843:* oda szolla Mészáros Szabo János — mondván: — na baszszam a' Thot Teremtésedet, — hát miért nem tudtál másokatis exequalni, — mint éngemet [Dés; DLt 586. 5].

2. szól/közbenjár vki érdekében; a interveni pentru cineva; sich in Interesse js einsetzen. *1591:* Thudom hogy egy estwe Jeowe hozza(m) kere valami belenczieket teollem magam menek oda s latam hat deak Thamast fogta megh harmad nap mulwa vagy masod nap kwldi hozza(m) az Jstenert keretet hogy lennek kezes erette haromszoris kwldeott hozza(m) vegre menek oda szollek Galffi Jstwannak vgy kere(m) kj teolle kezessege(n) [UszT].

3. odamond; a-i spune cuiva (în față) părerea; gründlich die Meinung sagen. *1704:* Ma hívta vala az urakat az úr egy galócára amelynek alkalmatosságával is sokáig ittanak az urak. Annak utána pedig kártyához fogván, egész késöig mind kártyáztak. Apor uram Haller urammal öszve is kapván, egymásnak rútul odaszólottanak, mint részeg emberek [WIN I, 79].

4. ellenez, tiltakozik; a protesta pentru ceva; verneinen, gegen etw. Einspruch erheben. *1550:* wk warczaban[a] löttek ez wylagban es otth neweködtek volna es az Cylla mezön, diszno barommal es egieb fele barommal sokat Jartak, de wk soha nem twdgiak, hog' az monostoryak oda szoltak wolna hanem myndeltik (!) walkayak, kelecelyek, wyfalwyak eltek [MNy XXIV, 291–2 Briccius Andro de gyalw et Benedictus gycher de Lona jb vall. — [a]Eltűnt település M.valkó (K) táján].

odaszólat odamondat, vki által megmondatja a véleményét; a dispune ca cineva să spună cuiva părerea lui; seine Meinung sagen lassen. *1673:* azt is írja nekem egy barátom, nekem tulajdonítják az Petróczi megfogását Isten ítilje meg s Kegyelmed is tudja, úgy van-e, nem-e? Ezeknek, Uram, én bizony keményen oda szólyattam [TML VI, 424 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

odaszólít odahív; a chema acolo; hinrufen. *1570:* Bonchiday Gergel, Es Eotthues gergel vallyak, hogy Az wthan alwan Eotthues ferencz panazolkodyk volt nekyk hogi Nem twggya myt kellien az kwtthnak mywelny hogy Ely apad az vyz beleole, Azonba Megen volt azon eleh az kwt asonak egyk (!) hogi megh latthya oda zolyttia, Es azt Mongia neky Jo attiam fia Nem Thwdom myt kely Mywelny az kwtnak hogy ky apad az vyz beleole [Kv; TJk III/2. 194]. *1573:* Dorottia Nehay Zabo lazlone Azt vallia hogy latta puskarne Egi darab giolchal kalachsitěneh Satoraba Ieot, Eotetis oda zolitotta es kerte hogi meg Merneh, Eo hogi meg Merte volna Igen kichin heat talalta hogi 12 zing Ne(m) volt [Kv; TJk III/3. 268]. *1775:* kötéllel keresztül kasul mérvén a Földet ... Nyilat csinálának 's azon Nyilakat egy kucsmában hányván egy kis Pásztor Gyermeket Szolitának oda 's azzal ki huzaták a' Nyilat [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c]. *1806:* Mészáros Áts Joseffne bé tekintvén az ablokon s hogy látta az ágyban fekűni nagy időn másod magával Kerekes Máriskot, ugy szollitotta oda az Exponens Aszszontis hogy nézné meg [Dés; DLt 250/1808 Keresztes Susánna Pruner Mártonné (34) ns vall.]. *1817:* azon hellyen a' hol a' Ló meg Döglött is a' kis fijam tanálta meg ... ő is szollitott oda hogy ne Apa itten egy ló van [Szárazajta Hsz; HSzjP Nagy István (36) prov. vall.].

odaszóláttat odahívat; a chema prin cineva; jn hinrufen lassen. *1653:* egykor látám, hogy gubernator uram vagy negyven lovassal jó az Olt mellől. És hogy meglátott volna, megtartózék, és oda külde egy lovast és oda szollittata [ETA I, 127 NSz].

odaszorít odanyom; a apăsa/strînge de ceva; hindrücken. *1771:* most az közölebb el mult tavaszszal egykor a midőn itattam volna, es dörgölődvén egy csutakhaz le esvén az ökör odaszoritotta az csutak az lábát és ázolta mind Sánta [Mezőmadaras MT; BK. Szőcs Vonya (41) zs vall.].

odaszorul 1. beleszorul; a se strînge de ceva; eingeklemmt werden. *1597:* Kalmar Ambrús ... wallya ... ez fogoly legenys egienessen rea valla hogy eois tars wolna az orsagban, mert az feizewelis ew fezitette volna fel az ladat s az penztis ew veotte volna ki beleolle, seot megh az kezeis oda zorúlt volt az ladaba [Kv; TJk VI/1. 5].

2. vhol odareked, ott reked; a rămîne în drum; steckenbleiben. *1704:* Nékem is hozott levelet Szilágyitól, kiben írja, hogy Moldovából megjöttenek az öcsémmel, Gyulai Istvánnal, és írja, hogy embert fogadtanak volt, hogy általa végére menjenek, az én marháim, kik ebben a tumultusban oda szorultanak volt, hová löttenek [WIN I, 277].

3. kényszerűen tartózkodik/marad vhol; a fi constrîns să rămînă undeva; sich gezwungenermaßen irgendwo aufhalten. *1660:* Én is tegnap voltam szemben hitre az fejedelemmel Görgény várában, mivel oda szorúlt [TML I, 579 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1705:* odamentenek[a] valamely németek és rácok, kikben a kurucok meglövöldöztenek. Azután maga odamenvén Graven uram kérte, a kastélyokat hogy adják fel, minthogy mindenestül fogva oda szorultanak volt [WIN I, 524. — [a]Disznódra (Szb)]. *1780:* Magokis a' tehetősek kik most biztattyák magokat edgyütt annyi veröt fognak hogy nem építhetik s még hama-

rébb pusztul, mert edgy Gazda két kézzel két három verő épitésire nints mód hogy el érkezzék, hanem[a] sokat fog fel, 's egyiket épiti az hól mivel, másutt veszedelmezik a' Czimboraság miatta, 's a' szegény kinek kevesebb vas száma lesz, de oda szorult mivelni épiti ha mivelni akar a' tehetös részirölis [Torockó; TLev. 9/16. — [a]Utána kimaradhatott: *ha*].

4. szűkös helyre szorul; a fi înghesuit într-un spaţiu strîns; in eine enge Stelle eingepreßt werden. *1586:* Az Hidelwiek kewansagat semmi keppen varosul megh Nem engedhettek, Mert lattiak hogy minden fele baromnak arra a' veolgre kel zorulnia Azert hogy ot Juhis Iarion, Az Barom is oda zorullion es ot zantasis legien, Nem itilik eo kgmek engedheteonek [Kv; TanJk I/1. 27].

odaszorult vhol benn rekedt; rămas închis undeva; irgendwo steckengeblieben. *1662:* A fejedelem, hogy mindjárt rájok szállana az odaszorult pártosokra, neki megparancsolván, kívánsága szerint reá bízta vala [SKr 233].

odatakarít odahord; a căra/duce acolo; hintragen. *1614:* adá[a] az fejedelemséget Báthori Andrásnak, az nagy szegény ártatlan papnak, és ő maga egy falka ideig Vécsben[b] lakék, minthogy minden kincsét is odatakarította vala [BTN[2] 47. — [a]Báthori Zsigmond. [b]MT].

odatakarodik odagyűl; a se aduna în acel loc; sich versammeln. *1736:* Nagy-Boldogasszony napján az monostori templomban búcsú volt, messze földről az catholicus mind urak s mind nemesség, község oda takarodtanak [MetTr 435]. *1829:* mivel ott suhult ház nintsen a' mezöröl mind oda takarodtak az egerek [Kv; Pk 6].

odatalál odatéved; a ajunge undeva (fără să vrea); hingelangen. *1573:* Somogi Janos hity vtan ezt vallia mykor eo egczer az zeoleobe myel volt, talal oda Jweges Janos, mond, ez volnae az eottwes Lerincz zeleye [Kv; TJk III/3. 259].

odatalálkozik (váratlanul) odakerül/téved; a ajunge undeva întîmplător; (unerwartet) hingelangen. *1568:* Andras Katho fassa e(st) kyraly vcyan megiwnk vala Bornemizaneual, seres Anna oda talalkozek es ennekem azt monda[a] [Kv; TJk III/1. 228. — [a]Köv. a nyil.]. *1573:* ⟨eoi⟩s oda talalkozot, Mykor Molnos mihal az Sombory ⟨har⟩minczadost Mihal deakot vendegge hytta volt [Kv; TJk III/3. 210a]. *1605:* meg is verhették volna csak ezek is minden hadát Rácz Györgynek, hanem a csatej patej közt futtában találkozott oda Petki János és felszóval kiáltotta, hogy fusson a ki futhat, mert, ugymond oda vagyunk [MonIr. XXXIII, 61 Gyulafi Lestár felj.]. *1618:* 23 die Octobris mentem vala az reszkitábhoz az új csausz levelééért és odatalálkozék Mark Antoni [BTN[2] 148].

odatámaszt nekitámaszt; a rezema de ceva; an etw. (an)lehnen. *1617:* Varga Miklosnet az katona az kemencze oldalahoz tamaztotta oda es ugy cziokollia uala [Mv; MvLt 290. 27a]. *1803:* Nézze meg ked azért csináltatták a tzifra Tornátzot Fodor Sigánéjék hogj inkáb s.v. meg baszhassák a Katonák a Pintze Torkáb(an), mint hogj odais tamasztatták a Leányát [Aranyosrákos TA; Borb.].

odatapod el/odatapos; a călca (în picioare); zertreten. *1657:* mivel az kapu bé vala töltve, lyukon akartam volna kiszaladni, magamat is oda tapodtak volna, s fojtottak volna [KemÖn. 217–8].

odatart **1.** odanyújt; a întinde/ţine acolo (în dreptul cuiva); hinreichen/halten. *1600:* Moises Vramis egy falka penzt az aztalra olwassa azis az siwegith oda tarta, s oda haita az aztalrol, az siwegében, De meni wolt, ne(m) tudom [UszT 15/33 Matthaeus Zeöch Semienfaluien(sis) (56) vall.].

2. vmerre/vkihez megy; a se îndrepta spre ceva/cineva; irgendwohin/zu jm gehen. *1639:* en nem hallottam hogy Modovay Marto(n) orgazdanak montta volna Meszaros Jmrehet, hanem latom hogy hulmi lator lo kötö vagion mind oda tart azt tudom hogy valamit hozhatnak azok a lokótók [Mv; MvLt 291. 201b].

3. (erőszakosan) magánál (vissza)tart; a reţine (cu forţa); (gewaltsam) bei sich zurückhalten. *1586:* Az leweleket egybe keotem es egy tallerral egyetemben Gazda(m) Azzonтol oda kwldem sok ideigh tarta oda leweleimet [Kv; TJk IV/1. 583]. *1594:* Tartotta oda Lûgosra az Lowatt 3 Egez hettig az Nyergett es az fekitt oda wezttettek [Kv; Szám. 6/VIII. 166 Casp. Semel sp kezével]. *1600:* maior hazamra hatalmasul rah ytúen, haro(m) zaz Juhomnal teóbbet el hoztak, melljnek az feyeoje zaz tizen hat wolt, es azt egy hetigh oda tartottak, feitek [UszT 15/81]. *1614/1616:* Azonkeppen szaz sot az Jegh rakasert kellet volna adni de meg nem atta aztis negy esztendöig oda tartotta [Kv; RDL I. 100 Joannes Bottyani civis opp. Colos senex (60) vall.]. *1654:* Orda feozeo wsteomòt tartotta oda melyben ket veder orda volt az iutalma [HSzj *veder* al.]. *1660:* minden eokreimet az mezeőre ki haítatuan egy gyermekkel Eger Banczi nevűvel eokreimre hatalmasul rea menven mostanis azon hatalommal oda tarttya nekem szegeny embernek nagy karomra es fogyatkozasomra [Kv; TJk X/3. 280–1].

4. vkihez/vhová tartozik; a aparţine de cineva/ceva; zu jm/einer Sache gehören. *1570:* Kwtas Jsthwan Ezt vallya, Thwgya Azt hogy Markos Ambrws Antalnak az Atthia megh holt volna Ez Markos Antal volt ĕrebyk (!) gyermeke az Theoby Approk voltak, es ez Anthal Thartotta Eoket, Mykor annera fely Ĕrégettek volna, Aztis Latta hogy Antalnak az Eochey Magoknak kereskettek ky Barom Mellett ky penigh lo haytassal, chyak hogi Thartottak oda Antalhoz mynt atthiokfiahoz [Kv; TJk III/2. 137]. *1614:* Chjat Janos igen vagdolt ember buzaert keotte magat Dersi Janosnak s ket ókórert, migh megh adhattja Anni 2 hogy oda tart [Kövesd MT; BethU 30].

odatartatik visszatartatik; a fi reţinut; zurückgehalten werden. *1761:* Szolgalattya ezen két Jobbágyoknak az hogy mikor oda mennek dologra egy jo darabig oda tartattnak [A.gezés NK; JHbK LXVIII/1. 457].

odatarthat (magánál) visszatarthat; a putea reţine; (bei sich) zurückhalten können. *1606:* az mely marhakat ... az eó kezehez adott, Azokban nemelljeket egy teólle el vett loúayert adott de hogy Adúa attak volt kezehez ne(m) dúlt marha volt, ne(m) tarthatta oda [UszT 19/19].

odatartozandó odatartozó; care aparţine de ...; hingehörig. *1801:* Midón a Kolos Monostori Béres Biro edgy más oda tartazando Béressel szoba jöttek, en is a fogadoba voltam [Kajántó K; FiscLt Markosán Szimnyina (18) hajadon leány vall.].

odatartozó odavaló; care aparţine de ...; hingehörig. *1663:* az oda tartozó vidékbeli puskásság és nemesség felől mit irjon, értjük [TML II, 412 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

odatartóztat ott-tartóztat, visszatart; a reţine; zurückhalten. *1662:* Az vezér, míg a nagy summa pénz megküldetnék, a követeknek néhányát, mintegy zálogképpen odatartóztatta vala [SKr 455].

odataszít odalök; a împinge ceva acolo; hinschmeißen/werfen. *1710:* A székely is a kopiáját visszafordítja, Teleki mondja neki: „Ugyan nekem hozod vala a kopiát?" Mond amaz: „Egy szerencsére, nagyságos kegyelmes uram, bizony odataszítom vala" [CsH 171].

odataszíthat odalökhet; a putea împinge ceva acolo; hinstoßen können. *1841:* láttam hogy a kantza tsikot a Butsi ur lova játtziságbol meg kergeti egy jukba el törte a lábát, már hogy-hogy nem, anélkül hogy valamitöl meg ijedhetett, avagy valami oda taszithatta volna [Dés, DLt 1541. 2b Grosán Iuon[a] vall. — [a]Csatáni (SzD)].

odatehet szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *nevét ~i* nevét odaírhatja; a putea subscrie (la ceva); seinen/ihren Namen hinschreiben können. *1853:* Igy ott[a] eljárva, már arra Semmi modon nem mehettem, hogy tegye oda a' nevét; pedig megmondám, hogy a' mint a' Csehi Bíztos oda tette, ő is oda teheti — a' vala a' felelet, hogy ötet Cseh nem regulázza [Szilágycseh; BfN Szipolly Elek nyil. — [a]Ti. Dabjonban és Dabjonújfaluban].

odatekereg időz vhol; a rămîne mult timp într-un anumit loc; irgendwo (ver)weilen. *1663:* az egész ország hada Fejérvárnál mustrál meg, én is oda megyek és úgy hiszem, hideg őszig oda tekergünk, mivel az fővezér úgy parancsolta, táborban legyünk [TML II, 585 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1682:* Stephán Iuon szegődött pakulárja volt Diosi János Ur(amna)k szám ádatlan szókőtt, égy ideigh oda tekerget [M.köblös SzD; RLt Nagy Ferencz (60) jb vall.]. *1831:* Dávid Antal a Boltamba bé lopta magát és el lopatt volt 110 Rftakat, mellyet észre vévén hertelen a zsebiből huztuk ki másakkal edjűt, melly tettiért el szőkőtt s oda tekergett egj néhány esztendeig Magjar országon [A.jára TA; TLt Közig. ir. 403 Dávid Jakab örmény kereskedő vall.].

odatekint 1. odanéz; a se uita la ...; hinschauen. *1570:* Paly Janos, Ezt vallya, hogy Ew Borth Theoltet volt Barat Istwan hazanal, Azonba Latta hogy Kys Isthwan ky vonta volt zablayat ... Esmet oda Thekintet es latha hogy az zablya Mindenesthwl Nagy Imreh kezebe volt [Kv; TJk III/2. 195]. *1588:* Chyoma Balas perechyeny, Bathory Sigmond Jobagia hyty vthan ezt walla: hogy hallam Az zendeólest hogy leön, oda tekintek chyan Janossek fele, hogy Az zolgam kezde mondany, hatt Immar Erdeótheleki Marthon kezeben nyncz kopia, megh eóklelte wolt Immar chyan Janos [Perecsen Sz; WLt]. *1600:* Zynthay (!) Palne Margith monostory azzony vallya azon erkeze(m) ky hogy kezdek mondany ahwn vgimond az az féketebely Mind vede annak eleotte es im az is neky tamada, oda tekintek tehat az megh holt embernek az hajat rangattya [Kv; TJk VI/1. 507]. *1657:* mellik kezdette elsoben az ueszekedest nem tudom, hanem egi kor az palcza harsogast kezdem hallani, oda tekintek, latom hogi Dobos Georgi uer szörnyen Janka Mikloshoz [Berz. 12. 92/127]. *1771:* látta hogy Bogdány Jánosné a leányának odavetett egy csomót a ka(t)rincájába, és azután oda tekintvén látta, hogy olvassák a pénzt [M.hermány U; RSzF 267].

2. szemmel tart vmit; a ţine sub ochi, a nu pierde din vedere; etw. im Auge haben. *1675:* Úgy vagyon egy barátomat kértem, oda tekintsen; talám az is nem volt akkor ott, noha az én akaratomból másképpen lett volna [TML VII, 23 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

odatekintget oda-odalátogat; a face vizite din cînd în cînd; wiederholt besuchen. *1662:* gyakorta a fejedelemasszony maga mulatásában is Fejérvárrul is odatekingetvén, magát az új égvétellel újítani szokta vala [SKr 200].

odatekinthet odalátogathat; a putea face vizite din cînd în cînd; wiederholt besuchen können. *1660:* Édes Bátyám uram, bizony Kegyelmednek megszolgálnám, ha Kegyelmed oda tekinthetne Ebesfalvára [TML I, 515 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

odatelepedés vhová való letelepedés; stabilirea cuiva într-un anumit loc; Hinsiedelung. *1671:* Végeztük-is Nagyságoddal edgy consensusbol, hogy connumeraltatván a megemlitett sessiok és fundusok a' melly puszta hellyekhez valaki praetendensnek mondgya magát, az ollyanokhoz tudni-illik, mellyek régtül fogván pusztán állottak, ne legyen elég csak szóval az ollyanokhoz való competentiaját állatni, hanem doceallyon rólla, mivel láttatnék sok ember nem anyira maga jószágát óltalmazni mint mások oda telepedését meg-gátolni irigységből [CC 47]. *1824:* Megértvén a nemes communitás ezen szegény ember kévánságát, s általadá azon lakhelyet ... hogy építsen oda és légyen becsületes ember. Oly conditio mellett, hogy ha az otton lévő több zsellére inknek ezen ember odatelepedése valami elszenvedhetetlen kárára lenne és szolgálna, tehát azon esetben azon ember köteles légyen 8-ad napok alatt a nemes communitásnak megjelenteni sérelmét [Jenőfva Cs; RSzF 111].

odatelepedett vhová letelepedett; care s-a stabilit în acel loc; irgendwo angesiedelt. *1669/1681:* Karan Sebesbűl es Lugosbul ki bujdosot s mostan Haczok Varosaban lako Nemessi es paraszti rendeknek alazatos könyörgesekbűl ertyűk, hogy oly rend kivűl valo dolgokkal oneraltatnak naponként, az mely oda telepedteknek adatot annuentialis Zolyomi Miklos levelevel ellenkezik [VhU 353 fej.]. *1671:* Végeztük hogy A' melly hellyeket szántó földeket és réteket az Possessorok közzül nem manutenealtak az odatelepedett Embereknél Privilegiumok szerént meg-adattassanak [CC 48]. *1715:* azon oda telepedett lakosokis körűllette nagj darab helljeket irtogatván a Kurucz Világ után ki mentenek a Gyogjiak oda a Mogosra [Lupsa TA; WH. Girsa Flora (56) vall.]. *1823–1830:* Egy alkalmatossággal valami ötvenen menvén, beszállottunk oda, ahol egy Helvétiából odatelepedett fogadós volt [FogE 251].

odatelepedik vhol megtelepedik; a se stabili undeva/în acel loc; irgendwo ansiedeln. *1653:* Szinán bassa tatáriban — 1594-k esztendőben hogy Budánál telelt vala a török, tehát ott megszeretvén a lakást — Pesten maradtak vala, és oda telepedtek s házasodtak valami tatárok [ETA I, 50 NSz]. *1674:* Minden Nemes ember Annűatim adgio(n) eo kegyk(ne)k Possessor Vraink(na)k, Successorinak vagy Lé-

gátáriussok(na)k Capetatim edgy, edgy, io konyha Báránt, az kik(ne)k Johok lészen, az paraszt emberek penigh kik oda telepednek, adgianak mind Johokbol s mehekből igaz Tized dézmát [O.zsuk K/Kv; SLt D. 18]. *1677:* A' Váradi Fiscalis joszágokban lako Nemesség tartozzanak producalni Exemptiojokrol és ... a' kiknek productiojok, és helyben hagyattatások elucescal, azok ez után-is meg-tartassanak, a' kik penig nem producaltak, avagy az után telepedtek oda, producalván discussioban vétessék levelek [AC 143]. *1722:* az Bolonia ez országba(n) ben járásakor az szarkádiak futottak volt Puszta Egresre, az után ugj telepedtek oda és úgj csinálták oda az Falut [Pusztaegres TA; JHb XIV/7].

Ha. *1781:* ada telepetenek [Msz; LLt 89/5].

odatelepít vhova letelepít; a stabili într-un anumit loc; irgendwo ansiedeln. *1749:* Ha mit Kabos Ferencz Ur(am) vagy Successori azon mostan alt(al) adott portiob(an) epitendö lèszen nem külömb(en) ha a fugitivus Jobbagyok reductiojára költeni fog, mind azok aestimaltatván es Pensitaltatván tartozzék Korda Susánna Aszszony és Successori Kabos Ferencz Uram(na)k és Successorinak refundalni, nem külömb(en) ha maga Joszágibol Jobbagyit oda telepitené Kabos Ferencz Ur(am) vagy quo quo modo Jobbágyokat örökösitene azok(na)k el vitelekb(en) szabacscsága lészen [Kv; Borb. II].

odatelepíttetik vhová letelepíttetik; a fi stabilit într-un anumit loc; irgendwo angesiedelt werden. *1756:* Hát edgyik Joszágbol, a másik Joszágban hány Jobbágyok, és kik szállittatanak hány esztendeje hogy oda telepittetek? [H; JHb LXX/2. 7 vk].

odatér 1. odamegy/kerül vhová; a merge/a se duce undeva; hingehen, irgendwohin geraten. *1583:* Molnar Gergely vallia Eorizeok valank, Es mikor eggywt meeg tizen egy ora vtannis Rezegeskednenek a' korchoma(n) oda terenk vagy harma(n) hogy lassuk michoda emberek [Kv; TJk IV/1. 212]. *1591:* Vaida Mihali vallia. Vasarnap estüe kesen, hogi az orzagh vtan megiek vala, kialtast hallek, fogiad, fogiad, vgimond, Oda terek, es talalek egi vy swueget. Azomba latom hogi ez fogoli olahot le wteottek az lorol [Kv; TJk V/1. 142]. *1634:* hallam az Siualkodast es oda terenk [Mv; MvLt 291. 22b]. *1657:* elvégződvén az tracta, Bécsből visszajüvénk az követekkel. Én is utamban oda térvén megesküvém mátkámmal [KemÖn. 152].

2. vhová odafér; a reuşi să se apropie de ceva; hinlangen. *1754:* magam mint hogy öreg ember vagyak az Iffiaktol oda nem tértem [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a].

odatestál (örökséget) vkire ráhagy; a testa cuiva ceva; (Erbe) jm vermachen. *1650:* Ezen kül hordott, kadat, czebret, festekest mind oda testalom holtom utan Barta Mihaly fiamnak [HSzj *festékes* al.].

odatesz 1. vhová tesz/rak; a pune undeva/în acel loc; irgendwohin tun/setzen. *1570:* Harangozo Cristannus, Ezt vallya hogy Eotet hyttak volt Segeswary Damakos hazahoz hogi Testamentomot Jrion De heltay Gaspar azt Monta hogi hazanal Iria megh az vtan eo ez vallo az Testamentum lewelet oda vytte volt Segeswary Damakosnak es Megh olwasta elewtte azt monta Segeswary Damakos hogy Tegye chyak az zeonegh ala az Testamentum lewelet ... Es oda Theotte ott hatta [Kv; TJk III/2. 130]. *1574:* Margit Broz Swllerne, Angalit Varga Martonne, Anna Varga Symonne Azt vallyak hogi ketteyt vicey Antalne tanytotta volt rea, Egiket Mas azzon Ember, hogi Beteges germeket kyn az Ebagia New betegseg vagion, Az eb keolyeknek feiet Meg feozek, Es azban feressek, Eok az zerent chelekettek, kylenczer fereztettek, Nemellyik az vtan az Zamosba eotette, Nemellik veotte oda teotte ky penig chiak vduaran ely ontotte [Kv; TJk III/370]. *1633:* ezt az kis hust az meres uta(n) teòd oda [Mv; MvLt 290. 130a/2]. *1667:* Asszonyunk valóban keresé az maga egyet-mása között is, ha oda találta volna tenni, az kengyeleket, de itt nincs [TML IV, 238 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1737:* nalam tartotta Marti Janosne egj parna hejban ket darab vasznat meljet meg akkor tött volt oda mikor ez előtt ama zene bona idő következett vala [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Koncz Andrásné Margit (30) jb vall.].

2. vhová beletesz; a pune în ceva; hineintun. *1630:* Kerdeztem most fogsagaba(n) teöle hogj mint let[a] azt mondotta hogj eleset mikor ki iöt az ajto(n), czak ugj suhadot el teöle, de ugia(n) halua let s eö maga meczete el az keöldeöketis, s egj ejel az moslekos czeberbe halt, eö maga tette oda [Mv; MvLt 290. 191–2. — [a]A gyermek].

3. beledug; a băga/vîrî în ceva; hineinstecken. *1699:* en a' magam földeime(n) káraimat szemlélvén az A. ellene(m) kegyetlenül furialt, hamis hitünek szidalmazott, rea(m) tamadott szolgaival Jobbagyaval huztak vontak fojtogattak; sőt az ujjatis a' szájamba dugta, nyelvemet akartae ki huzni vagy penig torko(n) ragadasaba(n) hirtelensegebe(n) talalta oda tenni [Dés; Jk 294–5].

4. ráhelyez/tesz; a aşeza pe ceva; daraufsetzen/tun. *1759:* az edes Annya amikor az Nyujto padon vala, Bartok Kelemen Uram hoza szem fedelet és ujj főre valot de Bod Andrásné Aszszonyom nem engedé meg hogy oda tegjek [Albis Hsz; DobLev. I/1. 292. 3b Boér Gaborne Nagj Sofi (38) vall.].

5. vhová elrejt; a ascunde undeva/într-un anumit loc; irgendwohin verstecken. *1582:* Kalamar Cassaj Tamasne Barbara azzonj[a] be fwtamék Hegedws Mihalne es az haz heazatiara mene fel es eleo hoza az fedelebeol minden ezwst marhaiat es rwhaiat akor mw az hazba laktwnk, es nem twtwk mikor oda tette wolt az fedelbe [Kv; TJk IV/1. 59g. — [a]Vallja].

6. máshová áthelyez/rak; a aşeza/pune în alt loc; anderswohin umsetzen/legen. *1782:* Hallották Illyés György Uramtol beszélleni hogy Biro Sigmond Uram Ditsekedett azzal ő kglmének hogy ezen Utrizált helyen ő kglme mozditotta ki a Határkövet és tette oda a hol most találtatott [Kide K; EHA].

7. odaír; a aşterne pe hîrtie; hinschreiben. *1775:* Neki volt annyi esze, hogy a Bánffi György leveleit mind elégette, amaz pedig egyet sem, pedig minden levelében odatette, hogy mihelyt elolvassa, mindjárt égesse el [RettE 359].

Szk: *nevét ~i. 1853:* Igy ott[a] eljárva, már arra Semmi modon nem mehettem hogy tegye oda a' nevét; pedig megmondám, hogy a' mint a' Csehi Bíztos oda tette ő is oda teheti [Szilágycseh; BfN Szipolly Elek nyil. — [a]Ti. Dabjonban és Dabjonújfaluban].

8. (pénzt) vmire elköltöt; a cheltui pe ceva; (Geld) für etw. ausgeben. *1598/1635:* De eo errol az eo fogadasarol megh nem emlekezeue(n), enneke(m) bózúsago(m)ra azokat az felliul megh irt hazakat keduem ellen el atta, es az arrat az houa akarta oda tötte [Mv; APol. I. 68].

9. hozzáfűz/tesz; a adăuga; hinzufügen. *1710 k.:* Micsoda stílusú leveleket és pátenseket bocsáttatott ki vélünk, meglátszik magokból osztán csak elvégzők, hogy valamint izeni vagy mondja Acton, vigyázzon jól reá a secretarius, registrator, csak expediálják, odatévén: Méltóságos generális úr őexcellenciája íratja vagy parancsolja általunk [BÖn. 966].

odatétet odaírat; a pune pe cineva să aşterne ceva pe hîrtie (ca adaos); hinschreiben lassen. *1669:* Kegyelmedet kérem, édes Komám uram, ő nagyságának az dolgot én nevemmel jelentse meg és az arról való levelet urunk ő nagysága neve alatt expediáltassa, így az mint ez vagyon, az kit Kegyelmednek oda küldöttem, belé tevén először az Hedri uram nevét, azután az ráczét, s ha mi több kellene hozzá, tétesse oda [TML IV, 563 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

odatétetett odahelyeztetett; care a fost pus în acel loc; hingesetzt/gelegt. *1798:* a' K.[a] Templomban a' Papok széken állott és az Ur Asztalától oda tétetett, dirib darab Posztokból egyb(e) varratott Takarót, adtuk az O Fenesi Matrizaltatott Nascens Ecclanak [Kv; SRE 319. — [a]Kis].

odatett odarakott; care a fost aşezat/pus acolo/în acel loc; hingetan/gesetzt. *1842:* Ezen gabonás elein van, minden oszlopok nélkül égy tornáczotska, mely néhány interimaliter oda tett dészkákkal van ki padolva [Oprakercisóra F; TSb 51].

odatódul odanyomul; a se îngrămădi acolo/în acel loc; hin/herandringen. *1780:* Az inctus pásztor menti magát az utcának szorosságával, és hogy a marháknak egy része előre magánosan vette volna arra útját, s nem kénszerítésből hajtattak oda, hanem magokra; belehullván némelyik, azoknak bőgésire tódult oda az több marha is [Taploca Cs; RSzF 214].

odatódult odacsődült; care s-au îngrămădit în acel loc; hingedrängt. *1844:* a csudára[a] oda todult embereket el oszlatta [Torda; KLev. — [a]A verekedésre].

odatojul odatódul/csődül; a se îngrămădi în acel loc; sich hindrängen. *1812:* Azomba Grantzki a Mesterhez ki szaladt — az emberek oda tojultak utánna [Héderfája KK; IB. nemes Jánosi Ersebeth Takats Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje vall.].

odatojult odacsődült; care s-au îngrămădit în acel loc; hingedrängt. *1835:* egy Kováts Josef nevü emberét egy szent Péteri vásár alkalmatosságával meg verte, de mi formán — nem tudom; mért én mint kissebb, az oda tojult nagyobb emberek miatt nem láthattam [Zsibó Sz; WLt].

odatokmál el/odacserél vkinek; a face schimb cu cineva; ein/vertauschen. *1775:* (Szombatfalvi László) özvegyember lévén, kinek felesége, valamint Toroczkai Ágnesnek az ura csak akkor holt volt meg, öszveszűrik a levet és minthogy ez az asszony az én gyermekim füzesi jószágotskájára tette volt a szemit könnyen reávette a szegény Szombatfalvit, hogy engemet turbáljon belőle, amint hogy ki is fizetett. De azután észrevévén, hogy nem derék állapot azon füzesi portio, abban mesterkedett, hogy Szentiványt nekie csinálja csakugyan oda tokmálta, de 1500 forintot fordított a fiscus számára [RettE 355].

odatol odataszít; a vîrî/băga în acel loc; hinstoßen. *1639:* mondom Ismet hat lelketlen kurua latade hogi felfogta az inghalliat hat latade az mezitelen testet az aszonnak, arrais azt monda hogi eö azt sem latta; hat mondek Ismet, mi keppen tehette megh neki; mert az ingh altal azt od⟨a⟩ nem tolliak [Mv; MvLt 291. 177a].

odatoppan vhová hirtelen belép; a apărea undeva pe neaşteptate; irgendwohin plötzlich eintreten. *1831:* ezen közbe oda toppanván a' Tektes Ferentzi Károly ur Kocsissa igy kiáltott utannom — Hajja kend mondja meg a' Gujásnak, hogy vigyázzon egy kitsit mig visszá térek a Lovaimra [Dés; DLt 332. 8–9].

odatosszant odataszít; a sili (o fată în căsătorie); hinstoßen. *1735:* Kecskemetre keretenek nem adanak, Egy varganak keretenek oda toszszantanak [Kvh; HSzjP].

odatör eltör; a sparge; zerbrechen. *1596:* Cancellarius Wram zallasara Sęczj Istuan W. kochnyaiaban, Attam. 1. nagy föld fazakat varoseth, melyet oda törtek [Kv; Szám. 6/XVII. 4 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

odautazik a călători în acel loc; hinfahren/reisen. *1896:* Ha a gróf[a] Sáromberkén volna, odautaznék hozzá, hogy alássan megkérjem, beszéljen Rudolf trónörökösről a Társaságban[b] [PLev. 186 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Teleki Samu. [b]A Kemény Zsigmond irodalmi társaságban].

odaügethet odasiethet; a se putea merge în grabă acolo; hineilen können. *1671:* ha ... Kegyelmed ugyan nem halasztja[a], Fogarasbúl postaképpen ha oda ügethetek, kit is magam megcselekedhetem, de feleségem ugyan csak el nem jühet [TML V, 462 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz. — [a]A keresztelőt].

odaül 1. asztalhoz leül; a se aşeza la masă; sich zu Tisch setzen. *1657:* (Brandenburgi Katalin udvarában) három vala az konyha: egyik német, másik magyar, harmad rendbéli az belső konyha maga ebédlő házában hová egyenlőképpen tálaztak, szabad volt bőcsületes főember szolgáknak, mind magyarnak, németnek odaülni [KemÖn. 141].

2. vhol hosszan időzik; a zăbovi, a rămîne mult timp undeva; irgendwo lange (ver)weilen. *1782:* Ilonka el ment hazul égy hétig is oda ült [Ikland MT; Berz. 12. 92/217]. *1797:* rosat is küldjön jot vagy 8. köblöt hanem kérem hogy öröltesse meg T: Tisztarto Urram mivel itt igen szorgos a Malom Ket harom napig oda ülnek a Malomban a szolgálatban [Muzsna U; Borb. II Musnai Zoltáni János ub lev.]. *1800:* El küldöttük Kriza Ferentzet, és Ekárt György Birák Társunkat Tordára ... Ezen Atyánk fiai oda ültek negy napokig [Torockó; TLev. 5].

odaülés hosszas időzés vhol; zăbovire, zăbavă; langes Verweilen/bleiben. *1659:* Az mi Kegyelmednek oda kedve szerint való ülését illeti, megmondtam ő nagyságának, Kaszáné asszonyom látogatására ment Kegyelmed, ott levő mágnes kő[a] vonja Kegyelmedet [TML I, 360 Gabriel Kövér Teleki Mihályhoz. — [a]Teleki Mihály leendő első felesége, Pekri Zsófia].

odaültet 1. *átv* beleültet; a planta/inocula; einpflanzen. *1710 k.:* Nem igyekeztem-é magának ennek az embernek és

az ő tolmácsának minden tisztesség, becsület, kedveskedés, szolgálat és sinceritassal lenni, mint azelőttieknek ? s még feljebb ? de én semmit sem használék véle, soha azt a mérges plántát szívéből ki nem vehetém, melyet a sátán és az én társaim odaültettenek még béjövetele után csakhamar [BIm. 994].

2. vkit vmilyen tisztségbe helyez; a instala pe cineva într-o funcţie; jn in irgendeine Würde (ein)setzen. *1704:* Azért reménykedék az Istenért az úrnak, hogy vegye maga patrociniuma alá, mert ... azzal hivatalját cselekszi, nem azért ültetvén oda az ítílőmestert, hogy ott csak olyan legyen, mint egy váz, hanem hogy szóljon hozzá az ügyekhez [WIN I, 138].

odaültethet vmilyen hivatalba helyezhet; a putea pune pe cineva într-o anumită funcţie; in irgendwelches Amt einsetzen können. *1580:* Az my az Dezmalast illety Miert hogy ez Ideig az dezmanal Idegen es Nemes deakok voltak vgya(n) az quartasok ... ekedig is az zegeny keössege(n) sok kwlen kwlen sarc esset kewannyak azert eó kegmek hog ennek vtanna, e ne legien hane(m) Jambor varassunkbely fiakat is talalnak eó kegmek, kiket oda wltethetnek [Kv; TanJk V/3. 228b].

odaüt 1. halálra sújt/nyom; a strivi/lovi mortal; zu Tode schlagen/drücken. *1720:* Popa Abrám azon bányába(n) dolgozik, mint hogj ő idegen ott a bányát nem epitette az mint szokás fákkal nem támogatta, hanem tsak a hasznot kereste, és félő hogj ... a bánya elromol vagi oda út minket [Nagyalmás H; BK ad nr. 184 Komba Péter (60) vall.]. *1761:* Gr. Teleki Mihály úr Gyéresen midőn valami boltozatot vagyis oszlopot megmozgattatott volna a végre, hogy valami inscriptiós követ beletétessen veszi észre hogy omlani akar s azzal ki akarván szaladni elesik. Azzal úgy odaüti a boltozás, hogy semmi csont épségben nem maradott szegénynek testében [RettE 125]. *1806:* elmentünk a Toldalagi házhoz hol egy bot hajtás le esvén egy néhány embereket oda ütött [KMN 184]. *1814:* (A) Kapu a' régiség miánn meg emésztetve lévén egy alkalmatossággal ki dolt, és ... egy fijatskaját ugy oda ütötte, hogy mindgyárt meg holt [Dés; Ks 79. 29. 796].

2. hozzáüt vkihez; a lovi pe cineva; jn schlagen. *1598:* Zabo Ferenczne al(ia)s vilagtalan Ersebet Azzonj vallja it keon az olah molnar legennjel tehat eozze vezet az haydw es vgy eote Agjon, amikorra az chyap zekteol kj Jeott volna immar akkor az legenj az feoldeon fekzik vala, megh az masik legenihez az en kannamat hozza meritette vala, de nem hagjam enjs oda eotnj [Kv; TJk V/1. 243].

3. rajtaüt; a ataca prin surprindere; überfallen. *1704:* Keresdről jövén valami szekerek, az emberek referálták, hogy harminc német éjszaka odaütött volt, és Toroczkai uramnak ott rezideáló trombitását elvitték [WIN I, 288].

odaüz odahajt/terel; a mîna în acel loc; hintreiben. *1606:* (Az) eókret ... teóllem wsze el ... En valtig mo(n)dam hogy kart vallek hogy vgy wszi el, s mo(n)da az A. hogy Job Jarmasokat wsz oda annal [UszT 20/240 Petrus Istua(n) de Ilke ppix vall.]. *1607:* az en Ania(m) zola volt Galfy Janosnak hogj abba a kertbe zabadiczia hogy az boriukat wzze, egj kor az aniam oda kezde üznj az boriukot, Tot Mathene megh lata s meg zolitta hogj ne wzze oda [i.h. 20/55]. *1670/1740:* Ha p(e)d(ig) azt az tiltott hellyet valamikor megszabadittják a falu egy akaratbol szabadittsa meg, egy akaratbol tiltsa meg, az Vrak eö kgylmek Vidéki Jobbágyinak Marháinak addig ne légyen szab (!) oda üzni, hanem az Szabad marha éléséb(en) hajtsák mert ha oda üzi a Biro büntesse egy forintra [Homoródsztpál U; WLt].

odavagyon, odavan 1. távol van, máshol tartózkodik; a fi plecat de acasă, a nu fi acasă; fern sein, sich anderswo aufhalten. *1569:* Jm Peter wra(m) Jeowe en hozam hogy el kellene mennwnk az Iteleo mester hez de Nynchen hon merth Malom wyzen oda vagyon [Bongárth BN; BesztLt 61]. *1593:* Zabo Marton vallia ... mikor az Keomies Esaiasne hazaba lakot volna es az hazbert meg ne(m) fizette volna, Keomies Esaiasne akara meg tartatni az toroniba[a], Nagi Benedek meg eskwwek neki, hogi Jsten eotet vgi segillie hogi addigh el ne(m) megien az varosrol azmegh megh ne(m) fizet, de eo hitet meg ne(m) teokelle, hanem el mene innet, mostis oda vagion [Kv; TJk V/1. 402. — [a]A városi fogházban]. *1598:* Mikor az harcz megh leon Moldúaba, en az Leng'elek kezebe estem uala, fel vynek Leng'el orzagba, Veghre el zabadulek, Ala Jeoúek Moldouara Az Zekel videkre ieoúek ... ottogio(n) vadnak Barrabasi Lenart es Chwder Lenart kik az Molduaj Vaidatul Jeónek uala keoúetsege(n) voltak oda, oztan enis eo altallok ieóúek kj [UszT 13/37 Martinus Sillo de Chichio pp vall.]. *1628:* Kovacz Thamas ... hitótlenól el hagiua(n) feleseget el ment, es oda vagion [SzJk 20]. *1632:* Ez falubeliek referalliak hogy az el mult negy eztendeőkteól foghua huzon niolcz jobbagy futott el keözzwllek, kik mostannis oda vadnak [Kocsoláta F; UC 14/38. 143]. *1664:* Tudom azt hogy Zagori Janos az Törőknek inne(n) el meneteli után, harmad nap viszá jöve 20 marha hijjával, s én mondék néki miért cselekette, mert bizony fel akad; azal virattát nem várá, hane(m) el alla, tizen egy marhat czak hamar meg haita, kilenczével mais oda vagion [Szentanna MT; BálLt 55]. *1736:* Egy Vaszilia Teoful nevü Iffiu legényt azert hogy szolgalatra nem ment ugy meg tsapatott hogj a veris a labra valon általlhatott, a szegeny el szóket maig oda vagjan [Récse F; JHbT]. *1745:* Rezes Páskul csak esztendövel ez elött innen ell keringett, s oda vagjon, nem tudgjuk hová lett [Nagyszeg Sz; WLt].

Szk: *hadban ~. 1657:* Az egyikben egy homorogi nemes ember kezes érette, az oda volt az hadban, immár nem tudom, ha oda veszett-e vagy nem [TML I, 54 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] ✱ *kékes drabantságra ~. 1667:* oda vagyon most Kékes Drabantságra ... az után meg jövén az Kékességről, senkit jobbágjul nem szolgált [LLt 69/5] ✱ *kurucságra ~. 1710:* Henter Mihály gonosz, factiósus lator ember ... most is Rákóczi Ferenccel odavan a kurucságra [CsH 226].

2. nincs meg, elveszett/vesztődött; a nu mai exista; nicht vorhanden/verloren sein. *1572:* az Retet Sak falwsi[a] Ember hatta volth az Romlotti[b] papnak, attul waltotta wolt meg Bredj Paska wajda az penzis oda vagion, az Rethis, ezt meg bizonito(m) ha meg bizonìthatom [WLt. — [a-b]Sz]. *1573:* Kowach Lwkach Azt vallia hogi mykor az Thabor zamosfalwanal volna Azkor az vasart ky kwlte volt az Byro, Eois teobekis Az kapw eleot arwlnak volt kasat[a], Az kowachok ely veottek volt benne mostis oda vagon eot kasaia [Kv; TJk III/3. 178. — [a]Olv.: kaszát]. *1629:* az erszinie-metis Rab Gergely szakazta le az oldalamrol, tizen Niolczadfel tallerom vagjon oda [Mv; MvLt 290. 184a]. *1668:* az penznek az szepi s' az deraka oda vagyon ell veszet az Szekely Istvan Uram Turbajabol [Imecsfva Hsz; HSzjP Demetrius Sido de Szent Katolna (28) ns vall.]. *1746:* egy jo

harangom a bé hajtásban a bornyumrol elveszett mais oda vagjon [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1812:* a Groffnak Asztalnémúi ... ezűst nyelű kései 's tőbb a félék oda vagynak [Héderfája KK; IB. Bali Borbára (22) grófi konyhaszolgáló vall.]. — L. még ETA I, 99; RettE 72; TML V, 507, VII, 61; WIN I, 545.

Sz. *1762:* Sákokat Sokat csinálánk de az is mint ha az kutb(a) eset volna mind oda vagyon, a' Mlgos ur betegeskedése alkalmatosságával mind el rejtődék [Oltszem Hsz; Mk IX. 109].

3. vmiből vmennyi még hátra van; a mai rămîne ceva din totalul de ...; von etw. etliches noch übrig sein. *1588:* ket Eokreomet veotte ell, az karert penig hatwan forinthon vetthe az teorweny esmet hogy az buzat vizza aggia kinek mostis Negy vekaia oda vagyon [Zsákfva Sz; WLt Lucas Barlas jb vall.]. *1600:* En ebben ezth tudom, hogy Janos Gerebne akkori azzoniunk az wstet Zaz Mathiasnetol el witete, es annak az berebe elseö eztendeóben egy saitoth es egy wider ordat megh igerte (!) wolt, az saitoth megh atta, de az egy wider orda mostis oda wagyo(n) [UszT 15/51 Peter Isthwan Betlenfalui Zabad zekely vall.]. *1694:* az el mult esztendőben Luczai Janos Ur(am) beressének tőt Kgls Ur(am) jamborul szolgaltom, fizetesemben még hat forintom, czondoram, Kuczmam oda vagion meg nem fizetet ő kglme [Törzs. Moldovai Karaczon majoshegyi jb foly. a fejhez].

4. (állat) eltűnik/vész; a se pierde (animalul); (Tier) verschwinden/verlorengehen. *1642:* egi harmad fu Tulikom (!) valora fl. 5 oda vagion szaamadattlan [HSzj *harmadfű* al.]. *1704:* amely két lovamat ... beküldöttem a többi lovaimhoz Havasalföldébe, mind a kettő elveszett s odavagyon [WIN I, 282]. *1705:* Egy ökrünk a szállásról kimenvén reggel, odavan, elsikkasztották [WIN I, 545]. *1764:* azon Etzákátol fogva egy lova oda van [Héderfája KK; BfR VI. 125/18 Bali Ferentz mediocris (60) jb vall.]. *1806:* a' Pap Demeter Kantzája meg is került a' Pap Vaszaliaé máig is oda vagyon [A.várca Sz; BfR 130/1 Kis György (50) col. vall.].

5. (zálogként) vki kezénél van; a fi la cineva (ca zălog); (als Pfand) in js Hand sein. *1676:* hat ökret az Attyámnak kezes leven erette[a] Kolosvaratt Samai Peter el veve s mostis ada vagyon [Mezőbánd MT; MbK. — [a]Szász Mihály szőkött jb-ért]. *1783:* meg támodta a Fiamatt hogy a Vetésitt tapodta volna ès el vette a Süvegit Nanya Makavéj ... máigis oda van nálla a Fiam Sűvege [Faragó K; GyL. Oprika Lup (60) jb vall.].

6. (vár/erősség/terület) az ellenség kezére kerül; (cetatea/fortificaţia/ţinutul) a fost cucerit de inamic; (Burg/Festung/Gebiet) in die Hände des Feindes geraten. *1653:* Ezenközben hallák, hogy Austriából Maximilianus herczeg alá jött volna; de késén, mert már oda vala a híres neves Eger vára [ETA I, 49 NSz]. *1679:* Diviny hogy oda vagyon, szomorúan értem [TML VIII, 436 Teleki Mihály Ispán Ferenchez]. *1705:* már Medgyes feladása után a verestoronyi passus is odavan [WIN I, 485]. *1710:* Minekutána a török császár látná, hogy már Buda, Esztergom, Szolnok s a több véghelyek odavolnának ... újobban nagy erővel s készülettel való tábort készíttet [CsH 202]. *1763:* A victoria sem tudatik kié, mert némelyek azt mondják, hogy Szilézia egészen odavagyon [RettE 156–7].

7. elromlik, tönkremegy; a se strica; zugrunde gehen, verderben. *1676:* Nyilik innen az ... felso rend ház pitvarára vas sarkon, panton, holyogos szegekkel megh vert regi bellet festett ayto, melynek zarja oda vagjon [Fog.; UF II, 729]. *1722:* lenne bezzeg nékem három, ha Malma meg maradna, mivel most két kerekem már oda van, idővel a' más kettőreis fel hatna a' viz [Kük.; JHb LVII/221]. *1729:* az kertnel valo gatunk oda vagyon el hajtotta a viz [Szamosfva K; Ks 99 Fagarasi János lev.]. *1735:* vagjon egj Kamara, mellyis tellyesseggel romlo félben vagjon, az ajto felei oda vadnak a Padlásais bé romlott [Ó-Torda; JHb XI/8. 55].

8. termőföld/termés elpusztul, tönkremegy; a fi distrus terenul/recolta; fruchtbarer Boden/Ernte verderben. *1760 k.:* Az Olt Nyolcz helyen öblegeti hatarunkat, a szomszed határra ugy-annyira hogy Sokaknak közülünk Szánto földek Retyeik oda vagyon [Apáca Br; BrÁLt Ţ. B.V. — Binder Pál kijegyzése]. *1788:* éppen a szőllőt vesztegette meg a ho harmat ... leg inkább az édesebb természetűek u: m: kővér, király, s asszony szőllő egésszen oda vagyon [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

9. nagyon beteg/rossz állapotban van; a fi foarte bolnav; schwerkrank/in schlechtem Zustand sein. *1773:* Mikor osztán látta maga is az úrfi[a], hogy nehezedik, maga kérte, hogy vágja meg az ereit az anyjához ment, ki is ... mondotta neki: „Jaj fiam, micsodás a te ábrázatod?" Melyre azt felelte: „Én egészen oda vagyok" [RettE 294. — [a]Bánfi Dénes]. *1792:* mihent egy kis hideg ér, Enis mingyárt oda vagyok [Szőkefva KK; BálLt 1].

10. pusztulóban/halálveszedelemben van, elvész; a fi în mare pericol; dem Verfall nahe/in Todesgefahr sein, verlorengehen. *1573:* Beke gergel ... azt vallia hogi mykor Segeswarrol Jeouenek Meggies fele ... haylany kezd az Baly gërgy kochia Be deol az Thoba felesege germeky Rayta voltak. Azt latwan Eo zeokellet Be az thoba Es vgi vonta ky feleseget es kis germekel (!) mykor azt ky hozta volna vgi Mongia az azzony hogi meg egik germeke oda vagion esmet Be Ment es az vyz fenekeręol vonta fely egi leankayat [Kv; TJk III/3. 270]. *1605:* meg is verhették volna csak ezek is minden hadát Rácz Györgynek, hanem a csatej patej közt futtában találkozott oda Petki János és felszóval kiáltotta, hogy fusson a ki futhat, mert, ugymond oda vagyunk [MonIr. XXXVIII, 61 Gyulafi Lestár felj.]. *1657 u.:* Ezek[a] mind oda vannak ki meg holt kit a' Tatár el rablott s oda veszett [MMatr. 12. — [a]A lőrincfalvi jb-ok]. *1762:* Semmi bizonyos és meritális jó dolgok országunkban nem estek Odavan a magyar! [RettE 145]. *1800:* az Exponensis meg sikaltatta magát kiáltván jaj oda vagyok [Dés; DLt].

11. *átv* elpusztul/vész; a se pierde; verlorengehen. *1662:* Majd hasonló panasz ez a Jeremiáséhoz, mintha azért így szólott volna a próféta: minden mi igaz, valóságos örömünk és vigadozásunk már odavagyon [SKr 688]. *1705:* Igen kevélykedtek az asszonyok a német világgal, hogy micsoda becsületük vagyon ... De most bizony igen alászállott a becsület, mert hóhérral fenyegeti őket[a], odavan a dámák becsületi [WIN I, 498. — [a]A gubernium]. *1801:* midőn a' Csiki Lengyelekről jövő Katonák két napi rostokjok után Masirozni akarnak vala ki a Falubol Hazájokfelé egyszer hát jön-be hozzám a' Koronkai Kocsmarosunk nagy lelkendezve: hogy oda vagyon az élete, Ládáját Quietantiaját Ábsittyát mindenit ellopták [Koronka MT; IB. Fogarasi János kezével].

12. *~ a gyógyulása* nincs remény a felépülésére; nu este nici o speranţă de însănătoşire; zur Gesundung keine Hoffnung haben. *1573:* Ilona zas Ianosne Azt vallia hogy Eleozer Kalmar Albertne leanat Borbel Balint feleseget mykor kerdęne ha gyogwlhatna, Azt Monta hogi Noh oda

vagon az en gogwlasom Mert nekem vram az Irmes Borba ada meg Innom azba kely meg halnom [Kv; TJk III/3. 111].

odavaló I. *mn* **1.** abba a városba/faluba való, onnan származó; originar de acolo/din acel loc; dort heimisch/gebürtig. *1586:* Testes Mich(ae)lis Feozeo de Porch halma Foris Caspar, es Ianos kowach porchalmy valliak bizonnial tuggiuk hogy ez feozeo Mihaly egy feozeo peterrel, mert Mys oda valoak vagiunk [Kv; TJk IV/1. 559]. *1608:* az oda valo erdölöknek utát semi lött okon el ne fogiak hanem szabadon iarhassanak [Csicsó Cs; BálLt 60]. *1616:* bizonysagul Beldj Kelemen Vram czedolaiatis ada eleò hogj oda ualo Jobagj [Hatolyka Hsz; BLt]. *1621:* Hozattam ket bokor Malom keóuet Czicziorol Az egik bokrat hoztak az Corodiak Az Masik bokor keouet odaualo zekeresek hoztak [Kv; Szám. 15b/V. 12 Voghner Mihály mb szám.]. *1701:* Ha pedig lakta földiben hazájában akarna menni szabados utya lehessen menni hazájában azaz Havasalföldiben, mivel oda valo fi [Papolc Hsz; HSzjP]. *1757:* Szter Gligoria, Attyával, és testvér Battyával együt régentén az villango Idökben laktak ugjan Szakaturán ... de nem voltanak oda valo ös Emberek [Kővár (Szt) vid.; Ks 9. XXXI. 20]. *1784:* más ada való Lakosnak [Nyárádsztanna MT; MRLt]. *1793:* Serbán Péter attya, a Somllyo Csehi Fogodoban lakott, ugy gondolom az oda valo emberek többet tudnak nállamnál 'a kérdések szerént valani [Récse Sz; TKhf 13/34 Fr. Utó de Komolo (46) ns vall.].

2. a szóban forgó helységben vmilyen tisztséget viselő; care poartă o anumită funcţie în localitatea respectivă; in der genannten Ortschaft ein Amt bekleidend. *1668:* En Istuan deak szolgaia voltam azis az Miklos ki most fogua vagion odavalo paztor uolt [Kászonújfalu Cs; CsÁLt F. 27. I/30 Nagi Istuan Daruas Mihaly vram zolgaia (25) vall.]. *1721:* én Dobucz Peter edgj alkalmatossággal menvén Somkerekre egj oda valo noszodi hitös Krajniktól hallék erös hittel illyen beszedekét [Priszlop BN; Ks 184. LXXXV]. *1759:* Docz Péter el veszett ökrét Tapánfalván Kirilánál találta meg és ötet az oda valo Ispánj el fogattatván, feje dijján valo változásával, a káros(na)k kölcsége s fáracsága meg forditásával, és a marhának szőrin valo viszá adásaval szabadult meg [Bulzest H; Ks 101]. *1769:* Kosztin Kirszte (!) Sokkal Sokszor veszekedvén ... hánta szemére ... Kirsztének hogy mennyen ugymond Alparétra mert oda valo Báts lévén ott van az Mósiája [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres III]. *1772:* abban az időben mikor a' Királjfalvi Malomnak Gáttja meg köttetett, ezen Malomra a' Viz mindgjárt nagjon fel tojult, mellyet az oda valo Molnár vévén eszre, ugj értettük hogy a' Jászoly Gáttját el rontotta [Ádámos KK; JHb LXVII/291]. *1774:* Velkérre mentem hogy az oda valo Birot ide küldjöm [Záh TA; Kf Nagy Sámuel lev.]. *1796:* már ha Torotzkonak illyen Birája vagyon, mint akármely alá valo Falunakis, és azzal a' Characterrel él az oda valo Biro, mint más Falusi Birák, ugyan mitsoda Jurisdictionatus Magistratust vendicalhat Torotzko magának [Mv; TLev. 5/16 Transm. 86 tábl.].

3. oda tartozó; care aparţine de ceva; hingehörig. *1570:* az Mjolta Ew Emliti azulta az Zena fenekbeli feoldeket, gyalakwti hatarba es oda valonak tutta [Gyalakuta MT; BálLt 1]. *1630:* megh monda az férfi gjermek is hogj nem oda valo tehen [Mv; MvLt 290. 227b]. *1725:* az oda valo tonak meg halásztatását is eö kgjlme Nságodn(a)k jovallya [Vajdasztiván MT; Ks 95 Földvári Ferenc lev.]. *1741:* mais, az egjgjik Malombiró Catholicus; noha az Reformata Eccla Curátorát illetné az Malombiróság, lévén a' Fundus oda való[a] [Dés; Jk 547b. — [a]Ti. a ref. eklézsia pénzén építették újra a malmot]. *1792:* az oda valo Ton lévő lisztelő Malma Zugoját minémünek látta [Szászerked K; LLt Csáky-per 224 L. 25 vk]. *1803:* egy ejczaka az Kerekes Marjan szolgaja 6 ökrőt maga eleibe vévén el hajtotta a' Remetei határra, az ide valo határ kertet le huzta, és az oda valo Zabokba belé csapta [F.köhér MT; Born. G. XIX. 3 Kószta Gavrill az ifjabb (30) vall.]. *1847:* Kérdett Varga Katalint esmérem, kit legelébb Bucsum-Pojénybe az odavaló templom elött egybegyült emberek közt láttam [VKp 278].

4. odaillő, arra a helyre megfelelő; care este potrivit pentru ...; passend. *1595:* Azon oraban, hogy Tiúaez (!) Istúan Deak Wrúnk ö fge komornyikya mennyekzeien az Ajandekot fel kel vala mutatni: Külde Biro W. hogy valahonnet egy zep feier zönnyeget hoznek meg izentem hogy sohút p(er) f 6 zönnyeget az mostanj haboru idöbe oda valot nem talalnj [Kv; Szám. 6/XVIIa. 126 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

5. ottani; de acolo; dortig, von dort. *1585:* Az Vrúnk Boray mellet Tordaig ket Kadar mene Attam Nekiek oda walo munkaiokert ... d. 50 [Kv; Szám. 3/XVIII. 31a Gellien Imre sp kezével]. *1618:* Csak ne esett volna valami rossz dolog az szolgámon, hogy semmit felöle nem hallhatok sem útonjáróktól, sem másunnét az odavaló állapothoz képest [BTN[2] 136]. *1619:* Mondották neki[a] az vezérek Bizony abban egyéb nem lehet, hogy ti Szkender pasával az magyarországi és erdélyi dologból hátramaradjatok, mert ti tudjátok az odavaló dolgokat [i.h. 177. — [a]Mehmet pasának]. *1668:* Magatt petrik Janost nem értem ott mikor engem oda valo Ispansagra allattanak [Dés; Ks 9. XXXIII Szücz Janos (40) vall.]. *1672:* Mivel penig odavaló híreknek bizonyos megtudakoztatása Kegyelmednek volna inkább keze ügyiben, mi is Kegyelmedtűl várhatnánk ottan ottan tudósítást [TML VI, 56 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1768:* Tilolt kender Percept(ioja) Tekébol[a] Dézmában impediált az oda valo szokás szerént aproság 80 kalongya Virágos 64 kalongya Magos [DobLev. II/390. 8a. — [a]K]. *1809:* az Udvarhellyi Lakosok(na)k is Udvarhellyt Szalonnakat és egyébb victuálékat-is felesen fel szedni és Idegenek(ne)k el adni nem szabad hanem Udvarhellyt kelletik az oda valo Szükségre mérséklett nyereséggel distráhálni [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

6. vhová/vkinek járó; care i se cuvine cuiva; irgendwohin/jm zukommend. *1734:* A Butczegi meg kaszáltatását en ugj értem, mikor, és miképpen kezdődött nem tudom, vgj hallom egjebaránt hogj az oda valo Quarta azert engedödött el a Possessorok(na)k hogj aszt meg kaszállyák [Dés; Jk 556a].

7. vmire/arra a dologra vonatkozó; care se referă la ceva; sich auf eine Sache beziehend, einer Sache bezüglich. *1662:* úgy megharagudott vala hogy még csak az elrendelt pompás vendégség is hogy meg ne lenne ... és hogy minden odavaló fáradsága ... csak hijába lenne, elintő, gonosz tanácsával oka lett volna [SKr 79].

8. kb. illendő; cuviincios; passend, angemessen. *1678:* Nem tűrhetem, hogy ne írnék, noha tudom, hogy nem volna odavaló dolog s nem is örömöst búsítanálak, de nincs mit tennem [TML VIII, 165 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

II. *fn* vhol lakó/vhová való személyek; persoanele din partea locului; die dortigen Personen. *1771:* A szegény Egri János is megholt ... Ki apoplexia tactus ezelőtt esztendővel

valamennyire convalescált volt s Hídalmásra jövén ... ebédre hívott egynéhányat az odavalók közül [RettE 255]. *1823–1830:* tartottak egy perselyt előmbe, s abba négy jó garast kellett tenni, kétségkívül a templom számára. Ezt pedig nemcsak idegenek, hanem az odavalók is, akik úrvacsorájával akartak élni, cselekedték [FogE 195].

odavan l. odavagyon

odavándorlás távollét; absență, lipsă; Abwesenheit. *1777:* Irinát egy Gligor nevü ... Legény Felesegül el vette vala ... de ... azon Gligor el bujdosott az melly oda vándorlása alatt Gligornak, azon Felesége Irina meg viselösödven ... akkor közönséges hir volt ... hogy akkori Udvari Tiszt Filep Antal Uramtol viselösödött volt meg [Szásznyíres SzD; Ks 30. 28].

odavár vhová elvár vkit; a aştepta pe cineva în acel loc; jn erwarten. *1662:* Gróf Dorstenson azért a többi fejedelmekkel együtt a fejedelemmel egyetértvén, egy bizonyos napra Beren alól néhány ezred magával odajött vala, s hogy az közhelyen volna, az fejedelmet is ebédre odavárta vala [SKr 267]. *1666:* szükség felette igen, hogy Kegyelmed in transitu Balásfalva felé menvén, Szent-Miklósra hozzám jójön én Kegyelmedet oda várom [TML III, 563 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1705:* azt beszéllette, hogy Medgyesen lesz gyülések, és oda várják generális Glöckelsperget valami nagy urakkal [WIN I, 545].

odavárás vhová való elvárás; aşteptarea cuiva în acel loc; Erwarten. *1662:* ha az váradi kapitány a fejedelemasszony odavárása, menetele miatt az hadaknak felvételében, ültetésében hátra nem vetődnék az dúló, prédáló ellenség szégyenvallás nélkül vissza nem megyen vala [SKr 367].

odavarr hozzávarr; a coase de ceva; hinzunähen. *1653:* Cardinalis[a] fejét oda vitték volna a vajdának[b] A székelyek a testet is oda vivék, és megmosogatván szépen, oda varrák a fejét a derekához [ETA I, 53 NSz. — [a]Báthori András. [b]Vitéz Mihálynak].

odavehet hozzávehet/számíthat; a putea include/socoti la hinzunehmen/rechnen können. *1710 k.:* Mind a cél, mind a vég jó; de abban vétenek osztán mindnyájan, még azok, akiknek a szentírás kezekben vagyon is, azokon pedig értem, akik a római, augustai, helvéciai és görög confessióval neveztetnek, és magyarul közönségesen és rész szerént helytelenül is pápistának, lutheránusnak, kálvinistának, görőghitűnek (és Erdélyben az unitáriusokat is ha oda vehetjük) hivattatnak [BÖn. 430].

odavekturáz odafuvaroz; a transporta în acel loc; hinbefördern. *1809:* Groff Bethlen Josef egy uj Pappiros malmot épitvén ... olt Bogáthon, mely papiros Fabricához, mostan számos rongyok Kevántatnak, egyet értőleg az ide valo ugyan eő Exja Kükülővári Uradalmában levő Főbb Tiszt Urakkal alázatosan batorkodom requirálni a Tkts Tisztséget, hogy azon rongyot, a mely a Nemes Székbe őszve szokott gyülni oda vecturázni, és aztot papirossal fel váltani meltoztassék [Küküllővár KK; UszLt ComGub. Buzgó József ub lev.].

odavekturáztat odafuvaroztat; a dispune să fie transportat în acel loc; hinbefördern lassen. *1736:* a Mltgs Gubernium-hoz, Szebenbe expedialtuk Nztes Dobolyi Márton kedves Atyánkfiát ő kglmét Instantiákkal ő kglme facultáltatik, hogy Mltgs Gróff Gubernator Hallerkői Haller Janos Urunk ő Excellentiájának igérhessen egy pár Malom követ; melylyetis a Nms Váras oda vecturaztat az hova ő Excellentiája foja (!) parantsolni [Dés; Jk 460b].

odavekturáztatik odafuvaroztatik; a fi transportat în acel loc; hinbefördert werden. *1809:* Meltoztassék a Tkts Tisztség ezen rendelését ki adni, hogy ezen jövő 7ber holnapba, a rongy őszve szedessen, és oda Vecturáztasson[a] [Küküllővár KK; UszLt ComGub. Buzgó József ub lev. — [a]Az újonnan épült oltbogáti papirosmalomba].

odavendégeskedik vhol (sokáig) vendégeskedik; a sta/rămîne (mult timp) ca musafir într-un loc/undeva; irgendwo (lange) zu Gaste sein. *1640:* Az mikor megjött, én megmondottam a katonának, Ha lefekűdt is, mindjárt felkölt, s elment, s odavendégeskedett [Mv; MvLt 291. 212 átírásban].

odavergődhetik üggyel-bajjal eljut vhová; a putea ajunge undeva cu chiu, cu vai; sich irgendwohin mühsam durchschlagen können. *1670:* Én sem Sorostélyra, sem Szent Péterre nem megyek; nálad nélkül én bizony írtózom odamenni. Ha elébb nem is, de szombaton, úgy mint holnaphoz egy hétre talán oda vergődhetem [TML V, 102 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

odavesz 1. kezébe vesz; a lua în mînă; in die Hände nehmen. *1591:* Kerekes Jstwan[a] Az elmult hetfeon eiel teortenek hogy Joborw Antal fel kele, az iermek (!) sirasert, es weon oda egj cherepet hogy wizelne beli, monda az giermek minkel (!) wizelnem [Kv; TJk V/1. 55. — [a]Vallja].

2. magához vesz/fogad vkit; a primi pe cineva la sine/în familie; jn zu sich nehmen. *1683:* ha oda ueszik, hiszem marad eőrőkseghe, az kiből meg fizessek [Szentimre MT; BálLt 50].

3. odavisz; a duce (pe cineva) în acel loc; hinbringen. *1742:* én akor fel fogadám hogy tsak most szabadulhassak meg azon arestombol tőbszer oda nem vesznek [K; LLt Fasc. 93].

4. (vizet) vhova elvezet; a abate/deriva (cursul unei ape); (Wasser) irgendwohin ablenken. *1762:* Hogy ha az Exp(one)ns urfi malmot nem épittetett volna és gátlással a viznek egyik ágát oda nem vette volna most is egészszen Magos mart felé fojna [Kőfarka SzD; SLt XXIV. 6].

odavész 1. elvész, odalesz; a se pierde/duce; verlorengehen. *1568:* Emericus Sala fass(us) est, hógy mikor az lean Calara ρ nalla lakik volt veztet volt egy kapat Sala Imre el az vtan ρ maga monta meg az lean, hogy im meg leltem az kapat, mert zalogba vettem vala agy ρth penzt es meg hozom, es az en felesegem ada neky nyolch penzt, de azert az kapat vgyan ne(m) hoza meg, hane(m) vgya(n) oda veze en teρlle(m) | Veronica szasz Janosne fassa e(st), Ennekem veteth vala szalagba Egy ontalat, 40. penzbe, kyt Tordan Nagy Matenetol lopot volt, es en atta(m) meg Nagy Matenenak, az en 40 penzem oda vezet [Kv; TJk III/1. 199, 231]. *1586:* Az melj Talakat Kendj Sandor vram meniekzeoiere zettwnk vala ketteo veszet oda [Kv; Szám. 3/XXIV. 71]. *1591:* az eőrekseget ki ereztók kezünkből oda veze penzünk [UszT]. *1593:* Chanadi Janos, Coloswari ... vallia ... mind Coloswari s mind Bechi embereknek sok

adossagok vez oda [Kv; TJk V/1. 441]. *1631:* engem ugj megh ütenek feöben hogj en rajta(m) soha ollia(n) ütes nem eset, az sűegemis oda vesze [Mv; MvLt 290. 245a]. *1745:* bizony el hagyom Aszszonyomat, mert Sokat vér; én mondottam néki el ne hadd mert a fizetésed oda vész [Szentbenedek SzD; Ks] | ő Kglme és felesége már meg őregedett beteges állapottal lévén ă mi kevés pénzek vagyon, vagy tőllők el lopják vagy sokan kőlcsőnben ki kérik, és osztán fel nem vehetik, hanem őrőkősőn oda vész [Torda; TJkT II. 36].

2. meghal; a muri; sterben | csatában elesik; a cădea în luptă; in der Schlacht fallen. *1598:* B: wram w kegelme kwlte wolt Seress Balintot lewelekkel Sotitben hogy Ment Zamossfalwanaly Egy Nagy partrwl ugrot be az lw welle az zamossban w Magais cziak nem oda weszet Czák alig Maszot ki az Zamossbwl [Kv; Szám. 7/XVIII. 53 Masass Thamas sp kezével]. *1612:* 16 Octobris. Veré meg az fejedelem népe az brassai hadat. Fejér Mihály odavesze, az ki elöljárójok és fejek volt az brassaiaknak [Kv; KvE 146 SB]. *1657:* Moldva felé akarván menni, eltévelyedtenek, és ott veszedelmeztek, sokan odavesztek éhség s fáradság miatt | általvergődvén az Morva szakadékján tartóztattuk volna az ellenség menetelit; de ... azok bennünk sok károkat tőnek Én ekkor is csaknem odaveszék [KemÖn. 29, 44]. *1676:* Tudom azt is, hogy ennek az exponensnek az Attya az őregh Rákoczi Györgyel el méne magyar országban az hadban. oda is vesze [Szu; Borb. I Nagy Szőcz János (50) ns vall.]. *1708:* a német kevés számmal gyalázatosan a magyart megveri sok odavész a magyarban [Kv; KvE 252 VBGy]. *1710:* Bethlen Sámuel commendója alatt ötszáz székely hadakot küldeª Szentbenedekhez, de azokat a kurucok ... jó reggel felverék, sokan is odaveszének a székelyek közülök, sokan rabbá is esének [CsH 334. — ªRabutin generális]. *1745:* Hallottam alsó Istvánffi Andrástól, hogy mondá: „én bizony megmerném Szabó Ferencnétª usztatni, nem félnék, hogy odaveszne" [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 162. — ªBoszorkánysággal gyanúsított asszony].

3. (állat) elpusztul; (despre animale) a pieri/muri; (Tier) umkommen. *1649:* Biro vram eő kegyelme adatot egi roz el czigazot posta louat Balogh Pal(na)k mivel hogi az maga louat posta ala aduan oda vezet uolt [Kv; Szám. 26/VI. 562]. *1720:* csak Molduvában tőbb másfélezer marháinknál ... egyszersmind oda vesze [Cssz; SzO VII, 283]. *1756:* azon kezes lova oda veszet szőrőstől bőröstől [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX/16]. *1795:* Székely Mártonnak egy Ünő Tinoja hasonloképpen az étlenség és roszsz gondviselés miatt el szakatkozván, haza felé jövő uttyokban à Sárban esett, és az Allperesek fel emelni nem akarván ott hagyták a' Sárban, 's oda veszett [Msz; MbK 104].

4. vki kezénél odamarad/elvész; a se pierde datorită cuiva; bei js Hand bleiben/verlorengehen. *1604:* tudom minden vegh igi león keoztek az iozagh feleól, hogi Galfy Mihalj ura(m) azt monda hogi im(m)ar masfelzaz forintot kyldek az zent Egiedy iozagh valtsagaba hogi oda ne veszen [UszT 20/128]. *1676:* hat őkret az Attyamnak kezes leven erettеª Kolosvaratt Somai Peter el veve ada veszenek az kezesseg miatt [Mezőbánd MT; MbK. — ªSzász Mihály szökött jb-ért]. *1749:* ha Isten éltet, ha az üvegcsür oda vészª is, úri személyedet ... csak meglátogatom [Bodok Hsz; DanielAd. 274 Hídvégi Mikó Ferenc Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz. — ªTi. a pereskedésben]. *1759/1772:* (Az) elvett ökrokotis maga Kozák Gábor valtotta ki Titt. Mosa Uramtól nyoltz forintokkal es negy sustakkal, hogy oda ne veszszenek marhaji, latván hogy Mosa uram Törvenyt sem akar lattatni réajok, hanem tsak simpliciter vész oda [Mánya SzD; DobLev. II/435. 35–6 Krisán Gavrilla (42) vall.]. *1763:* egy őkrét tizennégy forintokb(an) el betsülteté ugy egy két esztendős Ökör Tulkát is bor árrában valo restantiáert, ezen két Marhaja az Angyamnak tudom hogy Mányikához oda veszet s máig is nálla vadnak [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 50 Antal Mihály (34) jb vall.]. *1779:* ezen helyről még kisidek (!) beljebb a Szent Egyedi Határ felé el vétetvén égy Üres Szekerem a Széki Lakosok által máig is oda veszett [Szentegyed SzD; WassLt Mich. Kozma (50) ns vall.]. *1807:* ha ezen alkalmat felrugnám az meg adatt pénz maradgjan veszszen oda [Aranyosrákos TA; Borb.].

5. (vár/erősség) ellenség kezére kerül; (cetatea/fortăreaţa) a fi cucerit de inamic; (Burg/Festung) in die Hände des Feindes geraten. *1662:* lehetne reménség, hogy a szegény ország s fejedelem könyörgések által őfelségétül valami jó módokkal ismét visszanyerhetnékª, de ha török kezébe talál esni, úgy lehet, hogy örökké odaveszne [SKr 587. — ªTokaj várát].

6. (termés) tönkremegy; (despre recoltă) a se distruge; (Ernte) verderben. *1658:* A jobbágyok buzája is odavész, ha így fogsz hozzá, a mint elkezdted [TML I, 309 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz]. *1720:* In Anno 1719 Alakor mind oda veszet [Széplak KK; SLt AL. 15]. *1743/1747:* a Szegény Pulyani Mesternekis Léven azon eő kglme hellyéb(en) egj kevés kendere, azis mind oda veszet [Szentegyed SzD; WassLt Lad. Csékei (40) ref. pap vall.]. *1756:* Egyszer sem elégszünk meg mi az Ur eo Ngátol rendeltetett szolgálattal, hanem mindenkor tőbbet szolgálunk, no hiszem nyárban nem lehet controvertálni, hogy az Ur eo Nga Gabonája inkább oda ne veszszen, ha szer felett menyűnk is, de e' nem tsak nyárban van, hanem minden idő-b(en) [Galac BN; WLt Oltyán Nikuláj (45) zs vall.]. *1774:* 1772-ben Bálint Uram Tisztartoságában 15. Szekérre valo Széna az Ordástina alat lévő Rétben kaszálatlan maradot, és Oda Veszet [Mocs K; KS Conscr. 79].

odaveszet elveszejt; a-i lua cuiva viaţa; ums Leben bringen. *1667:* Mivelhogy Vasadi volt az fő tanácsúr Zólyomi uram mellett, úgy látom, az indulatja is olyan, minemű az tanácsa. Vesselényi Pál váltig áldja Zólyomit, hogy az Uristen odaveszesse; nem kiván más fejedelmet, azt mondja, soha a mostanin kivül Erdélyben [TML IV, 93 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

odaveszhet kárba mehet; a se putea pierde/prăpădi; verlorengehen können. *1678:* Az mely levelet Vér Mihály Úr az békésieknek adott, Szilágyinál vagyon Azok nyavalyások kételenek voltak megedgyezni Vér Mihály urammal, mivel hogy messze volt, az járást elunták: ha magad valami jót nem cselekszel véllek, ez mián oda veszhet marhájok [TML VIII, 171 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz].

odaveszt 1. elveszít; a pierde; verlieren. *1592:* Egi lampast veöttem, melliet oda ueztettekª f 0 d 12 [Kv; Szám. 5/XIV. 188 Eppel Péter sp kezével. — ªA halastónál dolgozó emberek]. *1593:* Hogy Jdees wraim 7 die augusti ala menthenek Wrunkhoz feierwara ... wgyan akor weztetek oda egy wi abrozomat [Kv; i.h. 5/XXI. 68]. *1600:* Aztis tudom hogy az Bogardfalui ember zabliaiat eö uezte oda [UszT 15/1 Gyeőrgy Isthwan Bogardfalui vall.]. *1630:* Nagi Janos sogorat Nagh Matiast fogatta meg az falu egi puskat adot

volt neki az sogora oda uestette az puskat [Szentegyed SzD; WassLt].

2. elpusztít, pusztulásba sodor; a nimici; vernichten, ins Verderben bringen. *1617:* Elegge hallottam hogi igi zitta antalfi tamasne antalfi matiast, hogi amaz uakissa bestia hires kurva az antalfi matias az zep meneczketis eó vezte oda az uakissa eb [Kobátfva U; Pf]. *1657:* Tők azért az fejedelemnek intimatiót, hogy simulálná, mintha meg akarna harcolni mely miatt hátam megé sok szidalmakat szenyvedék, tulajdonítván nékem, hogy elfordítottam volna elméjét az fejedelemnek előbbi rendelésétől, és odaveszteném őket [KemÖn. 205–6]. *1662:* Barcsai minden maga mentsége a portán helyesnek találtatott ... s azon ellene való vád, hogy ő a török hadakat segítségnek színe alatt csak becsalni s odaveszteni akarta volna, hamisnak találtatott [SKr 505]. *1710:* A vezér megellenkezvén a keresztény haddal hátat ad ... gyalázatoson elszalad, odavesztvén sok ezer embert a harcon [CsH 172–3].

3. (a terméssel) kárban marad; a se distruge, a se duce de rîpă; (mit der Ernte) Schaden haben. *1711:* a széna csenálasnak ideiebé a mi hitvánság fű volt is abban le kaszáltatta(m) vala egy kèvésset, az Űdő még essősűlvén azt oda vesztette(m) [Vacsárcsi Cs; BCs 53].

4. kb. elprédál; a risipi/irosi; vergeuden. *1618:* azmint az bort is kémélé[a] tőlünk asztalánál, hogy pénzt gyűjthessen véle, azt is csak úgy odaveszték, hogy azmit az bor restantiáinak az árába megadának is, csak az első rovásra hordott bornak az árát sem adhatá meg belőle [BTN[2] 102. — [a]Kamuti Farkas].

5. *Isten ~* Isten veszni/elpusztulni enged; Dumnezeu face să se piardă ...; Gott läßt verlorengehen. *1663:* (A tatárok közül) három ezeret és hat százat Horvátországra küldtek rablani; azokat az Isten oda vesztette, mert kilenczvennél több vissza bennek nem jött [TML II, 651 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. *1667:* oda veszti Isten egész Szilágyságot tőlünk s félő, az többit is [TML IV, 49 Bethlen János uahoz].

6. *fejét ~i* meghal; a muri; sterben. *1606:* hallottam aztis zöke lörinczneteöl hogy monta hogy ezröl ne Zolgalljon[a], senkj mert az en vram ezröl az feiet oda vezteotte [UszT 20/309. Pal Janos löuetej lib. vall. — [a]Ti. az örökségről ne szolgáljon a hadba].

odaveszteget elveszteget; a risipi/prăpădi; verschwenden. *1638:* oda jöue Giöngjösi Ferencz panaszla hogj el vitte lovat hatalmasul az Cziszar Andras oda veztegete [Mv; MvLt 291. 137a]. *1710 k.:* én itt privatum collegiumot senkinél sem tartottam, hanem csak az astronomiára, Gassendusra Goliusnál, ugyan az ő kedvéért egynéhány hetet és tallért odaveszteget az arabica linguára [BÖn. 579].

odavesztés elvesztés/károsodás; pierdere; Verlust, Schaden. *1595:* Biro W. Tanaczaúal egyetembe(n) itiltenek adni Tothazj Zöcz, aúagy Ötves Istúan(n)ak Hauaselőföld szolgalattyaert, és lowa oda veszteseert f 20 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 314 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

odaveszthet (vkinél) odamaraszthat; a putea face să rămînă (la cineva); (bei jm) etw. liegen lassen können. *1705:* Mikola László azzal adta bé Bánffi Farkas uramat, hogy Forgách uramék magok kínálták véle, hogy tegye le magát, minthogy erőtelen öregember de mégiscsak mindenkor fegyvereskedett ... Melyen igen kapván a németek mindenütt exagerálták. Ez pedig azért vala csak, hogy inkább rémítsék nyavalyást, hogy haza ne jöjjön és ládáit odaveszthessék [WIN I, 642].

odavet 1. odadob/hajít; a arunca acolo; hinwerfen. *1573:* Anna nehay Theouissy ferenchne Azt vallia hogi latta puskarne ... oda vety neky az giolchot Es Mond hogi Merye meg ezt K. [Kv; TJk III/3. 268]. *1662:* Horváth János valahány harsányi hajdú kezébe akada amazok dolmányát, fegyverét is kívánnák ki, csak hogy mehetne békével azokat is könnyen odaveté [SKr 178]. *1771:* a 42-dik fatens azt fateálja, hogy ... Bogdány Jánosné a leányának odavetett egy csomót a ka⟨t⟩rincájába, és azután odatekintvén látta, hogy olvassák a pénzt [M.hermány U; RSzF 267].

2. félvállról odaszól vmit; a arunca cîteva vorbe peste umăr; etw. jm von oben herab sagen. *1879:* (Czakó József) Lebegtette a frakkját, csapta a levegőt klakkjával, odavetett ismét egy-két mélységes — mert érthetetlen — szót, s eltűnt ismét [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. *szemét ~i* (futólag) odatekint; a arunca o privire (fugitivă); (flüchtig) hinblicken/schauen. *1653:* a császár valamicsoda választ tött, hallhatta a csauz, de mi nem hallhattuk a szavát; hanem gyengén fejét hajtá láttunkra, és szemeit oda veté a szekerekre és reánk [ETA I, 134 NSz].

odavétetődik (víz) vhová terelődik; a fi abătut/derivat (din albia sa naturală); (Wasser) irgendwohin hingelenkt werden. *1765/1770:* Simény András Uram Uj Malmának Árkát a' mint ásatta, ha az Viz oda vétetődik, Titt. Horváth rész földben ütközik meg, és nagy darabot fog el szakasztani [Széplak KK; SLt évr. Transm. 178].

odavetődés odakerülés; ajungerea cuiva într-un anumit loc; Hingeraten. *1768:* Tudgya Hogy idegen hellyről vetődet jövevény ember volt néhai Triff Isztraty Meleg Földvárat, oda vetődesekor mellyik Possessor urnak a Földire telepedett meg ...? [Dob.; Born. XL. 80 vk].

odavetődik odakerül; a ajunge (întîmplător) acolo/în acel loc; hingeraten. *1765:* a Commissarius Karallyvárról ki jövén engemet két istrangnál fogva gombollyégba kötöze oka pedig tsak az volt, hogy nem akartam adni innya, hogy dősőlhetett volna benne, oda vetődik a lármára a Sertés pasztoris, és aztis gombollyégban kötözé [Borbánd AF; Eszt—Mk Vall. 163]. *1770:* Füleki György Szükerekről vetődött volt oda az Udvarba s ugy tették volt Koltsárnak [Szásznyíres SzD; Ks 30. 28]. *1796:* az én fiatskám is jelen volt Marhaimmal oda vetődött [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Joh. Menyhárt (45) gy. kat. vall.]. — L. még RettE 369.

odavezérel odavezet; a conduce acolo; hinbringen. *1823–1830:* a' Falu végén pedig tanálkozván egy 'Sidoneval, kérdeztem, hogy volna é a' Faluba egy Josef nevű Szabo legény? Ő mindgyárt ajánlotta magát, hogy oda vezérel engeme, az hol az a' legény vagyon [FogEK 461].

odavezet 1. odavisz vkit vhová; a conduce (într-)acolo; jn irgendwohin hinbringen. *1671:* eő vitte vezette oda azon házhoz azt az kar teveő szemely szolgálót; azonban commendálta is, hogy nem volna lopo [Kv; TJk XI/1. 153].

2. vmi odamenni késztet; a determina pe cineva să meargă undeva; etw. hinzugehen nötigen. *1847:* Bucsumba

történt legelső megszállásom eshetett, amint emlékezem, az 1840. év őszén senki által az odamenetelre előlegesen felszólítva nem voltam, csupán utazás közbe a történet vezetett oda [VKp 167].

odavigyáz odafigyel vmire; a fi atent la ceva; auf etw. aufmerksam sein/aufpassen. *1638:* Uarga Miklos ... El iôt oda My hozzankis s kert bennünket hogi ha valami riadast hallunk, oda vigjazunk, mert azt hallia hogj valami iffiu legeniek jarnak oda az felesegehez [Mv; MvLt 291. 146b].

odavihet odaszállíthat; a putea transporta (într-)acolo; hinbefördern können. *1687:* ily meszszérül mig oda vihetnék, semmire kellők lennének Ennyok (!) nélkül[a] [Balázsfva AF; UtI. — [a]A malacok].

odavisz 1. vhová elvisz vkit/vmit; a duce (într-)acolo; jn/etw. irgendwohin hinbringen. *1557:* ez el mwlt napokba eg yobaguk (!) ment wolt K. eleybe walamy marhaya wezet wolt el demeteryben az el mult özel wyte wolt oda az kyral ő felsyge yobagahoz [Somkerék SzD; BesztLt 32 Erdely myklos somkereky zolnok warmegey yspan a beszt-i bíróhoz és a száz emberhez]. *1573:* Eg walkay Ember kezde asot kapat vynj hog az hatart fel vessek, s en mondek, ne vid adig oda az asot, ward meg az tilalmat [Gyerőmonostor K; KCs 40 Kenez Tamas jb vall.]. *1584:* Chiszar Antalne vallia, Eg giermekemet peókdeostek vala megh, ez Catalinhoz vym es huzon eót penzbe zerzeodem meg velle Delkort esmeg oda vym giermekemet, Es azt monda hogy Ne(m) keoti be mert meg zidtam, Ereóssen tagadam, de vgia(n) azt monda hogy Bestie Curwanak zittam [Kv; TJk IV/1. 279]. *1593:* Jlona, Nagi Janosne vallia: Mikor Zappanios Petert Keozegi Tamas megh fogada ... az meli zalogot oda vinek, ne(m) elegedek megh velle [Kv; TJk V/1. 374]. *1631:* Forrai Benedeknel czeplet Kutas Janos hat azt a sakot oda vive hogj az maga resze buzat be merie [Mv; MvLt 290. 254]. *1656:* En Ozdy Thamas ur(am)hoz oda uiue(m) ă leuelet [Kv; CartTr II. 903 Georg. Vizi (40) vall.]. *1731:* Togyer Gidu Onya Gidut az Opra Vlád fiát oda vitte még gyermek korában és ott meg is hazasitotta [F.gezés NK; KA]. *1766:* gyere vigy oda aki meg kergetett engemet hogy adgyak neki enni [Szilágycseh; BfR 101. 2 Joan. Sárkőzi (24) zs vall.].

Szk: *pecsét alatt ~. 1569:* Nyro Josa, kwldoth volt ky 160 ftot, Kys Imretol Beke Gergelnek Debrecenbe, es azt a penzt Kys Jmre pechyet alat oda vitte, es keszebe atta Beke Gergelnek [Kv; TJk III/1. 255].

2. odaszállít; a transporta (într-)acolo/undeva; hinbefördern. *1585:* Keozegheó Jstwan vallia Ieowe oda Dauid Ianos es Kutos Marton, es Mondanak hogy eoket Seoch Marton kwlte Volna hozzank köyert, Megh Zanók hogy heaba Ne Iarianak ha ell Ieóttek, es Adank ket Zekerrel Az vtan valo Napokba(n) esmegh el Ieowenek ... megh rakak esmegh Zekereket, de en vgy Adam Akor fell hogy az Templum eleyben vigiek oda Ala De hat Nem vittek volt oda, hane(m) Azt (is) Szeoch Marton haza eleibe viwen, ot tapaztalta Budaj Tamas Vram [Kv; TJk IV/1. 458]. *1588:* 12. 8bris hogy az Nagy hid meg bomlott volt az Ispotalnal vittek oda 9 zeker ganet attam egy egy zekerteol d. 4. tezen d. 36 [Kv; Szám. 4/I. 40]. *1653:* A szekereket meghagytam vala hogy hun várjanak meg ... csak szerencsére találtam Toldalagi uramra, és úgy mondottam meg néki: hogy hol hagytam a szekereket, és hova jőnek s hun lesznek ha a vezér mit parancsol az élés felöll, hogy oda vigyem a hova a parancsolat lészen [ETA I, 130 NSz].

3. (lopott holmit) odahord; a duce acolo/în acel loc (lucrurile furate); (gestohlenes Ding) hintragen. *1637:* Mondotta hogi gjanakodik az Leanira Borbeli Janosnenak hogj az eő szolgaloj oda visznek hol mi egjet mastt de hogi ornak vagi or gazdanak mondotta volna en nem hallattam [Mv; MvLt 291. 118b].

4. (vki színe elé) odavezet; a duce pe cineva (în faţa cuiva); (vor js Augen) hinführen. *1660:* végre izenvén az vezér, hogy vitetnénk hozzája. Odavivén eleibe, hát kegyesebb szemmel néz reánk [Kv; KvE 182 LJ].

5. törvény elé visz/állít; a duce pe cineva în faţa instanţei; vors Gericht bringen/stellen. *1600:* A mikor ezt az olahot megh fogtak, ieőwe hozza(m) az mi Juh paztorunk s mo(n)da, Leörincz vra(m) ier mennieönk az biro hazahoz lassuk megh michoda paztorth wittek oda Kenieres Balintek kith megh fogtak [UszT 15/131]. *1604:* kerdeznj kezde hogy miczioda legin az kire gianakodnak ... fogiatok meg hozatok Ide: meg fogok s odá uiuők oda Jöue Zombatfalwi wramhoz[a] mondá hogi miert fogattiatok meg törwínekwl, arra monda Zombatfalwi hogy wgian törwinre tartottam meg [i.h. 18/147 Fanczialy peter de eadem pp vall. — [a]A hadnagyhoz]. *1677:* élés adással a' raboknak nem tartoznak: midőn onnan ki-viszik, ha meg szabadulásra valók, azok a' kik oda vitték, a' szokott tömlőcz váltsággal tartoznak [AC 129–30].

6. (helyszíni szemlére) hivatalos személyt odahív/kivisz; a chema/duce o persoană oficială (la faţa locului pentru inspecţie); (zur örtlichen Beschau) amtliche Person rufen/(hinaus)bringen. *1597:* Biro Mihalne Magdolna wallia. Mikoron Beke Gieorgy oda witte wala az Teolcheres Leorincz hazahoz az polgarokat az foliam intezesere Teolcheres Leorincz azt monda hogi soha nem engedy hogi arra mennye(n) az viz [Kv; TJk VI/1. 79]. *1599:* Vasarhely Zabo Menihart vallya en ezt mondam hogy igy chelekedgyeo(n)k hogy im enys irok az eochyemnek, hogy ket Nemes embert vigjen oda azonkeppen Keopeczy vramis ket nemes embert, es azok mindeneket fide median(te) inquirialanak es circalljanak, es annotalyanak [Kv; i.h. 274–5]. *1628:* kett eokreom el vezuen az Pokay hataron az melynek eggiket talaltam megh Maioso(n) ezen Thorda varmegieben melynek az masikiatis azon hataro(n) niuztak megh zolga birot vittem oda [Torda; TJkT I. 261]. *1823:* Dobai Uram nem engedte, hogy a' betsüseket oda vigyem [Dés; DLt].

7. vkit vmilyen munkára odahív; a chema pe cineva în acel loc pentru a executa ceva; jn zu irgendeiner Arbeit rufen. *1592:* Susanna Kalmar Janosne zolgalo leania vallia mikor megh akarua(n) nittni az aitot, az kolchnak eggik tolla bele teorek Az lakatost oda viuwk, es mikor az plehet akarna egi feleol le vonni oda Iuta Seres Peterne, es egi darab faual be vere [Kv; TJk V/1. 231].

8. vmilyen tisztségbe hív/állít; a chema/invita pe cineva pentru ocuparea unui post; in irgendein Amt/Würde rufen/stellen. *1625:* Jure regni ne(m) szabad volt ott praedicalani es nekedis ne(m) kellet uolna ... keresned hogj papista papot uigjenek oda [UszT 78]. *1784:* Ez[a] is inspector volt azután, hogy Wesselényi Farkast kitették a főispánságból s vitték oda Kornis Zsigmondot [RettE 426. — [a]Teleki Lajos].

9. hivatalos iratot előterjeszt/a törvény elé visz; a prezenta un act oficial în faţa instanţei; amtliches Schreiben unter-

breiten/vor das Gericht bringen. *1570:* Orsolya az Nehay Mezaros Myklosne Azt vallya, hogy Twgya Mykor Syweges Gergel Bé Jdezte volt Nagy Benedeket az ew vra halala vthan, Nagy Benedek Menth volt ew hozza, Es Byro eleybe hytta hogy Az Leweletis oda vigek, volt eo Nala Egy chedula es oda vytte az Byro eleybe [Kv; TJk III/2. 151]. *1680:* igy a' menyire az dolgot világositották eő kemek előttünk oda vive(n) genealogiajokat fel, vehetik az harmad ket reze(ne)k harmadgiát [Kv; RDL I. 158].

10. (állatot) odahajt/terel; a mîna în acel loc (un animal); (Tier) hintreiben. *1579:* Hoztag ö Nāga loaytt Gyalúbol az ő Naga loaytt segytete oda vynny vywarban [Kv; Szám. 1/XVIII. 7–8]. *1636:* vigiek oda az kancziat, es jo herelt louat czierélhétnék uele [Mv; MvLt 291. 72b]. *1654:* oda uittem uolt ... az Johajmot [Kozmás Cs; BLt]. *1676:* Articulussa lévén az nemes orszagnak arrol, hogy az ollyan idegen kereskedőknek az országb(an) szabadossan szellyel járni, ne legyen szabad, hanem bizonyos helyen meg állapodván ha kik(ne)k elado marhajok lèszen az ott köröl valok(na)k, vigyek oda az hol megh állapottanak, s ugy vehessek megh es hajthassak ki az országból [Fog.; BesztLt 45 a fej. a beszt-i főbíróhoz].

11. *nyomot* ~ lopott állat nyomát vmeddig követi; a merge pe urmele animalului furat; der Spur des gestohlenen Viehs bis zu irgendeinem Punkt folgen. *1606:* ök kezek megh Eskenny hogy az melj niomott oda uitek Uy szekeilyre az eo marhayok nyoma [UszT 20/103].

12. (vizet) vhová elvezet; a deriva/abate (o apă curgătoare); (Wasser) irgendwohin ableiten. *1757:* Bethlen Miklos Ur a' Vizet maga szokott árkából azon helyröl el vétette, és vitte oda hol most Continuállya folyását [Bolkács KK; BK].

13. *tüzet* ~ tüzet elterjeszt; a răspîndi focul; Feuer verbreiten. *1679:* sok ijjegetesek utan az Aszszony ember, mégh vallá hogy eő maga vitte oda az Tüzet [Dés; Jk 41b].

14. *Isten* ~ Isten megadja, hogy odamenjen; Dumnezeu conduce paşii cuiva spre acel loc; Gott hilft, hingehen zu können. *1661:* Bizony nekem is igen nehéz, de mit tehetek róla? Egyéb dolgokrúl, Isten oda vivén, coram plura [TML II, 16 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1668:* halasztom azt akkorra, mikorra Isten oda viszen [TML IV, 316–7 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

odavitel odaszállítás; transportare; Hinbeförderung. *1582:* 3. Decembr(is) veottem az Tanach hazhoz egy Eol Azzw fat oda vyteleuel eozze attam f. 1/10 [Kv; Szám. 3/V. 27 Lederer Mihály sp kezével]. *1589:* Az meg neúeszet ket wy rendelt auditoriumoknak padimontom es wleo zekeket chinalassara (így!) vitettünk a templumbol oda dyreb (!) darab fakat, oda vitteletol f. — d. 5 [Kv; i.h. 4/IX. 14].

odavitet 1. odaszállíttat; a dispune să fie transportat în acel loc; hinbefördern lassen. *1586:* Az Tawaly eztendoben wöttem wala az hid kapúhoz 25. Zal fat ezeket witettem oda [Kv; Szám. 3/XXVII. 12a]. *1589:* vittetünk ... oda dyreb (!) darab fakat [Kv; i.h. 4/IX. 14]. *1592:* Ket kadat uitettem vala oda, az abronchiait le hullattak vala, az megh keöteseteól fizettem az kadarnak f 0 d 12 | Veöttem 4 fwrez dezkat, kit oda uitettem kin abarlottak kin vagtak melliet kit el hasogattak kit el uittek, fizettem erte f 0 d 40 [Kv; i.h. 5/XIV. 130 Eppel Péter sp kezével]. *1605:* egy nehany chywreokben az priúatus emberek cheplesit zakazak megh, es vitesse(ne)k buzat oda s erre a gazdalkodasra" veresenek buzat [Kv; TanJk I/1. 527. — "Ti. a fej. jövetelire]. *1649:* Ezert citaltatta(m) az It Illiefalui Christoph Ur(a)mot, hogi az Thordai utszai hazunkhoz ... menve(n) az ajtok zarjat megh nittatta, zarjat le vonta, mas keppen csinaltatta, es azzal nem elegedve(n) lisztet oda vitette, haza nepet bele szallitotta [Kv; TJk VIII/4. 363]. *1653:* A fejérvári farkas-ágyút oda viteté. A ki oda viteté, Szalai Farkas vala neve az embernek [ETA I, 103 NSz]. *1660:* Izend meg Lysztes Ferencznek, hogy mentest húsz köböl árpát szállítson Váradra, addig oda vitesse, mert ebül jár [TML I, 491 Teleki Mihály feleségéhez, Pekri Sófiához].

2. vkit vmilyen tisztségre odahívat; a dispune să fie chemat/invitat cineva pentru ocuparea unui post; in irgendein Amt berufen lassen. *1672:* Már kegyelmes Asszonyom, ha Vér György uramat akarja-e oda vitetni ? ha ő kegyelmét akarja, fizetése dolgát jó rendben kell venni [TML VI, 268 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

3. (állatot) odahajtat; a dispune să fie mînat în acel loc (un animal); (Tier) hintreiben lassen. *1633:* En töllem ket ökrömet Nagy Thamas Vr(am) ell ueue, oda vitete Komanara [F.venice F; Szád. Dobra Thomey Roskaj (30) vall.].

odavitetés odaszállíttatás; transport, transportare; Hinbeförderung. *1606:* Veöttem az kayanto Vtbeli zöleöhöz Teölgy karot negj zazat, teölt szaza az oda uiteteseuel eggiwt hatua(n) hatua(n) penzbe, tezen f 2 d 40 [Kv; Szám. 12a/I. 4].

odavitetett odaszállíttatott; care a fost dus/transportat în acel loc; hingebracht. *1847:* A károlyfejérvári várörségi kormányzóságnak folyó hónap 8-án e megyei tisztséghez intézett hivatalos megtanálását, melyben a jelen évi innen felsőbb rendelet következésében odavitetett Varga Katalin élelmezése és szállásköltségei címe alatt Martius hónapra 2 forint 9 7/8 krajcár, Aprilis hónapjára 9 forint 7 5/. krajcárt ezüstpénzben kíván innen fizettetni [VKp 204].

odavitetik 1. odaszállíttatik; a fi dus/transportat acolo/în acel loc; hingetragen werden. *1842:* Gábor Antalnál több portékájit vette észre lenni, a' mi orozul vitetett oda [Bereck Hsz; HSzjP].

2. lopott állat nyoma vhová vitetik; a fi urmărite urmele animalului furat; der Spur des gestohlenen Viehs bis zu irgendeinem Punkt gefolgt werden. *1677:* Ha hol pedig a' Városokon, vagy azoknak hóstátiban a' Fejedelmeknek fizetet hadai lévén quartélyban, az el-veszet marhának nyoma oda vitetnék, azoknak előttök járói ... meg-engedgyék afféle marhának meg-keresését szállásokon [AC 231].

odavitt I. *mn* vhová elvitt; care a fost dus acolo/în acel loc; irgendwohin weggebracht. *1615:* Meli oda vit Jokrol Verner Georgy vram es Neb Janosne Duruttya Azzonj egy massal igy vegeszenek hogi az Jokot fel inuentalnok, es az Jok maradgyanak Duruttya Azzonnak kezenel [Kv; RDL I. 96b]. *1657:* Az kölcsön odavitt hétezer forintnak is ötezerét elosztogaták, kétezerét visszavittem, mely ötezer forintokat felette nehezen extorqueálhattam azután Rákóczitól [KemÖn. 133]. *1710 k.:* énnékem adának száz aranyat, quietantiát vévén tőlem az odavitt cédula hátára [BÖn. 594]. *1821:* Mitu Andron mind a' ki ványolot tart, magához kapván ezen Asszonnak a' ványolás véget oda vitt subáját, magánal tartoztattya [H; JF 36 Prot. 6].

II. *fn* vhová elvitt dolgok; lucruri duse în acel loc; hingebrachte Sachen. *1831:* az oda vitteket is naponként lo-

potskálta vissza [Angyalos Hsz; HSzjP Forró Dávid (37) vall.].

odavivő vmit vhová elvivő; care duce ceva acolo/în acel loc; etw. irgendwohin wegtragend/bringend. *1661:* az én búcsúzó supplicatiómat jól bepecsételvén spanior viaszszal Ezen levelem odavivő embertűl is elküldheted [TML II, 14 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz]. *1718:* Pestis alkalmatosságával a midőn ezek[a] vásárolnak is valamit, annak is legien olly rendi, hogj tétessek le nekiék a kivántato bizonyos hellyre ă honnan is midőn azt az óda vivő el távozik, és nem előb légjen a le tettnek el vétele [Kv; KvLt I/225 gub. — [a]Ti. a pestisesekkel való érintkezésre kijelölt emberek].

odavonattat odahúzattat; a dispune să fie tras cu animale în acel loc; hinziehen lassen. *1662:* Mellyet[a] is a fejedelem tengelye, kerekei nélkül ... egy vasas talpú szánon Szeben alá odavonattatta vala [SKr 524–5. — [a]Egy nagy ágyút].

odavonhat odavonzhat; a putea atrage acolo/în acel loc; heranziehen können. *1672:* Itt, Uram, csuda hírek kezdettenek vala ugyan bizonyosan folyni de strategmájok volt csak, hogy inkább az táborra menőket vígabb szívvel vo(n)hassák oda [TML VI, 262 Baló László Teleki Mihályhoz].

odavonszon szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *szíve ~* szíve odahúz; a ţine la cineva; sein/ihr Herz zieht irgendwohin. *1657:* Minket mindjárt vivének fel audientiára az palatinus embertelen szókkal is kezdvén illetni az fejedelmet, Lónyai Zsigmond, ki nálamnál elsőbb vala, de csak könnyen mulatja vala, mert őnéki nagy favora vala ott, szíve oda is vonszon vala [KemÖn. 207].

odavontat vmit vhová odahúzat; a dispune să fie tras (cu animale) în acel loc; hinschleppen lassen. *1591:* Monostor vdtza kapû ellót valo hidhoz vettem ... keet zal faat ... Az en Lohaymon vonttatom odah [Kv; Szám. 5/I. 37]. *1710:* oda vontatá[a] Karikáról a lövőszerszámokat, s a hajdúságot beléje állíták, a lovashadak penig hátul a völgyben rendelt sergekben állottanak [CsH 364. — [a]II. Rákóczi Ferenc].

odazárolja magát bezárkózik; a se încuia; sich einschließen. *1574:* Orsolia zeoch gèrgine Azt vallia hogi ky leo az azzon az hazbol es az Retezt fely very Megien az elseo hazban oda zarollia Magat [Kv; TJk III/3. 356].

odébb, odább távolabb; mai încolo; weiter (weg). *1584:* Zentmiklossy Gergely vallia odab Menek, es Zologatny kezdek Georgyfalwy sigmondnak hogy myert Megien valaky hazara Rezegen [Kv; TJk IV/1. 295]. *1585:* Zabo Marton Reichesdorffer vallia, Latam hogy az hayduk ot forgodnak vala Dardaual, Odab Menek es azonkeozbe megh leon a' dolog, Ne(m) lattam ky wteotte Eger leorinczet [Kv; i.h. 520]. *1828:* Várallyai Györgye Magár árestáltatott és Kalodába küldetett azzal menti magát hogy ő paputsot akarván vásárolni, égy párt kezébe vett, 's a' mint a' vàsárba szokott lenni a' nagy tojongásba odébb taszittatott a' Csizmadiák pedig azt gondolván hogy el akar vele menni mindjárt el fogták [H; JF 36 Prot. 1]. *1894:* Sok minden tetszik nekem a világon, ha egy-egy jóravaló verset olvasok könnyen felsóhajtok, s azt gondolom: mégis jó dolog élni. Aztán odébb megyek, s keresek valami kedvest, ami melegebben érdekeljen [PLev. 170 Petelei István Jakab Ödönhöz].

odébbállhat lopva távozhatik; a o putea şterge, a putea pleca pe furiş; (heimlich) sich entfernen/davongehen können. *1846:* mig ezen fel adott panasz mind két részről bővebb fel vilagosodas altal eligazítodik a' vádlott legény mint bizonytalan szállásolo nehogy odébb álhasson, további rendelésig a város fog házába detensealtassék [Kv; ACLev. Kül. Perc. 51].

ódium kb. gyűlölködés; ură, odiu; Haß. *1761:* az I Anya fajdalmason hallya hogy odiose formálta vólna à maga p(rae)tensiojit holot ... azért hogy törvényesen kivánja à magáét és maga aqvisitumit maga reszire ki adattatni 's kiszakasztatni, azért nem lehet odium(m)al vádolni [Hsz; BLev.].

odor csűrben búzatartó rekesz; despărţitură a şurii pentru cereale; Verschlag für Weizen in der Scheuer. *1593:* Az odorban való búzabol az zolgaknak fizessenek megh [UszT]. *1630:* Maradék zabok az csűr odrában [Szu; SzO VI, 121 Székelytámadt vár lelt.]. *1648/1687 k.:* szolitották vala előnkbe ă Csokai[a] Vraimekot ă Praedikátor házánál valo Csűrnek épitése felől hogy ő kglmek A' Csűrnek földit tartozzanak ... az odrával édgyűtt meg csinálni [MMatr. 87. — [a]MT]. *1700:* Az Gabona ... asztagocskab(an), es Csűrbeli odorb(an) vagio(n), az mi vagion [Csicsó Cs; BálLt 71]. *1744:* A Csürnek két felől két odra [uo.; Ks 65. 44. 12]. *1756:* az Varoljai Janosi Janos Kadatsi Tsürinek odrabol el hozatta potentiose az buzát [Kobátfva U; Pf]. *1757:* kétt Csur vagyon mind kettő regi, és Fenyö Boronakbol szalma Fedel alatt válok kétt kett odorral epittéttek [Taploca Cs; Sándor conscr. I]. *1776:* Az Csűr odrában magvak Rakatott ösz Buza in Gel 128 [Nagyida K; Told. 56]. *1785:* Egy Csűr, melynek Székely modra két felől két Istálloja, és azok felett, két gabona tarto Odra vagyon, Szalma Sub fedele [Szu; Ks 73/55]. *1808:* Lévén egy fel álitandó nyoltz ől hoszszuságu, és negyedfél szélességű fa épületen, melynek közepében egy tsűr, két felől két pajta részen, a pajtákon feljül az épületnek fél ől magassagu odra [Kakasd MT; DLev. 4. XLI]. *1817:* Ezen Esztendöb(en) is meg kaszált annak szénáját odorban s hijakban rakattatva talált Széna Füvek ezek[a] [Szentimre Cs; Hr. — [a]Köv. a fels.].

odorbeli odorban levő; care este depozitat în despărţitura şurii; im Verschlag in der Scheuer befindlich. *1592:* Balas Janos ket eókret hagiot vala az Apianak, egyebeket mindeneket Az felesege Apianak fyayual egyetembe hagiott vala, hane(m) az odor bely buzat vgy hagia hogy zolgaknak fizesse | Az tőbjt penig az ki az Büzaban az odorbaliba meg marad, ozzak ki az szegenyeknek [UszT].

odrocskájú kis odorral ellátott; cu o despărţitură mică pentru cereale; mit kleinem Verschlag in der Scheuer versehen. *1722:* egy közönséges két odrocskáju Csür [HSzj *odor* al.].

odros (fűrész)malom része; parte de joagăr acţionat de apă; Teil der (Säge)Mühle. *XIX. sz. e. f.:* Az alsó szabad zsilip, és kerék zsilipek fenekei ki padolására odrossival együtt kivántatik 5 fertáj tutaj | 48° fenyő gerendából valo odros a' zápor tartó oldalai padolása alá [Marosbogát

TA/Kv; GyK kv-i építőmester malomszám.]. *1813:* elmentünk az ugynevezett Nagy Zágon vizen levő Fürészekhez a viz Darék Tengelj, egyik silib odros Fa öt szál Silib Padlok [HSzj *fürész* al.].

odrú vmilyen odorral ellátott (csúr); (șură) cu despărțitură pentru cereale; (Scheuer) mit irgendeinem Verschlag versehen. *1825:* egj valosagos Derék, jo nagy és úgyesenn Szep Sima fenyő Boronákbol épittetett Csür mindket felöll földig erő tagos odru es hasonlo jo Szarvazatu [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 365].

Szk: *egy ~. 1731:* fenyö baranákbol rakott jó edgj odru Csür szalma fedél alatt [Impérfva Cs; BCs] ✱ *két ~. 1758:* Jo szalma fedél alatt valo két odru Tsür [HSzj *léc* al.]. *1771/1817:* Csür két Odru Bükfábol rakatt, szalmával fedett [Bözöd U; Mk]. *1817:* Csür fenyőfa boronákbol két Odru suppal fedett Középszerű fedele; — két Oldalán két kapui vannak [Kadicsfva U; Mk]. *1825:* A Csür ezenn Csürös Kertben vagjon Derék fenyö, jo, sima, rako Boronabol valo Székelly modonn keszittet ket odru mellynek mind ket felöll szeles Deszka Csür kapuja vagj ajtoja van [Papolc Hsz; SzentkZs Conscr. 150]. *1852:* Egy jo Zsupfedél alatti két Odru nagy csür [Backamadaras MT; CsS].

odú üreg a fában; scorbură; (Baum)Loch. *1823–1830:* a prussus háború alkalmatosságával azon szerencsétlen tiszt az ellenségtől való féltében azon nagy fára felhágván, a fa odvának felső lyukán beesett, s azon szűk és mély helyről ki nem mászhatott, hanem nagy kínok között ott megholt [FogE 218–9].

Hn. *1729:* bükös udu berczire [Tarcsafva U; EHA]. *1737:* gyéres, tilalmos Erdeje a Galamb udu n. h.-ben [Vista K; KHn 270]. *1752:* Bükös udu nevű hellyben (sz) [Tarcsafva U; EHA]. *1781:* Nyires uduba (sz) [Kiskede U; EHA] | Udu farkán (sz). Bükús uduba (sz) [Medesér U; EHA]. *1797:* Sómos udu farkán (k) [Tordátfva U; EHA].

odúbeli az Odú nevű helybeli; din porțiunea de hotar numit Odú; aus dem Ort namens Odú. **Hn.** *1765:* A Bükús udubali (föld) [Tarcsafva U; Pf].

ó-dutka 1. háromgarasos ezüstpénz; dutcă veche; Silbermünze von drei Groschen. *1628/1635:* Arany, Taller es o dutka ... Dutkak: Egj hozzu sakban negj zaz forint arra apro dutka. Masik sakban harmincz penzes dutka negj zaz forint. Harmadik sakban, kett zaz harmincz forint erő dutka [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1629:* Penzetis tudom hogi ugjan szepen vala mert o dutkai s talleraji valanak [Mv; MvLt 290. 166b]. *1634:* A Bosznay Prouinciaba leueo Franciscanus Baratok Conuentyenekis, hagiok ô dutkat, fl. 100. Orent pro me [WassLt 73/1 Cegei Vass János végr.]. *1637/1639:* tizenkett Penzes barna Garasok no: 16 f. 1 d. 92. O Dutka tiz Penzes no: 12 f. 1 d. 20 [Kv; RDL I. 111]. *1653:* 1604 esztendőben igen jó pénz jár vala: amaz szép ó dutka 9 pénzbe járt [ETA I, 92 NSz]. *1655:* 1150 O Dutka. Jttem jo barna o penz ... f 63 [Kv; RDL I. 29]. *1656:* adot haromszáz s tize(n)hat forint árra oh dutkakat erette [Ádámos KK; BálLt 93].

Vö. a *dutka* és *ezüstdutka* cimszóval.

2. *~n* ó-dutkában; (calculat) în dutcă veche; in Dreigroschenmünzen. *1621:* Balas Deak Gub. eo Nga paranczolattjat hozuan, hogi szaz forint ereo garast melliet ide hozot o dutkan es barna penzen p(er) mutalnak eo kemek [Kv; Szám. 15b/IX. 177].

odvas 1. üreges (fa); scorburos, găunos; (Baum) hohl. *1592:* az kosarba[a] egi odvas fa wala ebbe tevek el[b] [HSzj *kosár* al. — [a]Értsd: juhkosár, karám. [b]Ti. az ellopott és leöltt két disznót]. *1647/XVIII. sz. köz.:* vagyon az arok szélén egy odvas Gyertyánfán kereszt [Csóka MT; DLev. 1. VIIA. 5]. *1674:* Két őregh kő tarto valu, egjik tölgj fabol ki vetetet, az masik udvas fűz fabol ki faragtatot [A.porumbák F; UF II, 614]. *1749:* a szalonnakat őszve darabolva egy odvas fába rejtették el [Kismuncsel H; Ks 112 Vegyes ir.]. *1769/1802:* egy nagy Udvar bikfán láttzott ismét régi kereszt [Torda; TJkT III. 21]. *1834:* Az ugy nevezett Rákos nevü Berek, melyben nagyobb részint eltsonkázott és Udvas Szilfák tanáltatnak [Marosgombás AF; TSb 51].

2. pudvás, taplós; găunos; mulmig, schwammig. *1717:* Czéklábol árultam 4 sustákot, odvas volt senkinék nem kellet [Búzásbocsárd AF; BfR Sigmond János kezével].

3. lyukas (fog); (dinte) găunos, cariat; kariös. *1788:* az elsö fogai roszszak, odvasok [Dés; DLt].

odvasocska meglehetősen odvas; destul de scorburos/găunos; ziemlich löch(e)rig. *1769/1802:* Buda Juonnez egy felett (!) Udvasotska nagy bük fában mutatott régi kereszt formát [Torda; TJkT III. 19].

óesztendő óév; anul care tocmai s-a încheiat; Altjahr. *1690:* ez boldogtalan ó esztendő concludálódott [IIAMN 328].

offendál 1. megtámad vkit; a ataca pe cineva; angreifen. *1664:* valyon, édes Apám uram, ha ő nagyságok, ő kegyelmek offendálni akartak volna, eddig vagy egy várban volnae ő felségének praesidiuma? [TML III, 90 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. *1758:* midőn az Erdő-allyai Falus Biro a Falu Tagjaival bé érte a Titt Sombori György Uram ekéit, az Erdő allyaiak kezdetteke elsőbben Szitkozodni és verni, vagy e Contrario ő kegyelme és Cselédgyei offendálták az Erdő allyiakot ...? [Kük.; Ks 66. 44. 17f vk].

2. megbánt vkit; a ofensa/insulta pe cineva; beleidigen, kränken. *1657:* Én azért intimálám nékik, ne jünének, mert nem Catherina szolgái, sem semmi interesséjekben járó dolog nem volna, s az erdélyi fejedelmet fognák offendálni [KemÖn. 142]. *1662:* a fejedelem holta után is azon rabságban maradván[a], nemhogy az ifjú fejedelemnek kegyelmességéhez folyamodott volna, de ... annyira offendálta az successor fejedelmet[b], hogy az is semmiképpen el nem bocsáttatná [SKr 153. — [a]Zólyomi Dávid. [b]II. Rákóczi Györgyöt]. *1677:* Látja Isten lelkemet, offendálni Kegyelmedet legkissebb írásommal nem kivántam [TML VII, 453 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. *1683:* Dobai Mihaly Atyankfia Sátoros Innepeken háromszoris egymas utan comunioval nem élven Ecclesiajat ne(m) kevesse offendalta [SzJk 193]. *1726:* én látya az Isten leg kissebben sem kivántam az urat Groff Uramat offendálni [Betlensztmiklós KK; Ks S. 19]. *1746:* Kiket az Falusi lakosok kőzzül, mivel offendált, és miért nem edgyezhetet meg az Falusiakkal Szuszán Dávid [H; Ks 112 Vegyes ir.].

3. háborgat vkit; a deranja; stören, belästigen. *1669:* Ennek felette in confidentia kénszerittetem Kegyelmed tanácsához is ragaszkodnom abból, mit kellessék cselekednem? elmenjek-e a mi kegyelmes urunk ő nagysága udvarlására,

vagy ő nagyságát alkalmatlanul ne offendáljom [TML IV, 556 Fleischer András Teleki Mihályhoz].

offendálhat sérthet; a putea ofensa pe cineva; beleidigen können. *1670:* Az electoroknak szóló levél minutáját ujjobban revideáltam az mely czikkelyek az pápista atyafiakat offendálhatnák ki hagytam [TML V, 382–3 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

offendálható esetleg megbántó; care poate ofensa pe cineva; vielleicht/zufällig beleidigend. *1670:* A Moguntinusnak csak az egy pápistákat offendálható szóknak kihagyásával az dolog meritumát éppen megírnám, kivált ha az előtti Moguntinus még él [TML V, 371 Bethlen Miklós Bethlen Jánoshoz, Bánfi Dieneshez, Teleki Mihályhoz].

offendáló megsértő; ofensator; beleidigend. *1753:* Mint hogy magok az Felső Lapugyiak azon hétenis igen hibáson praestalták a Szolgálatott; mellyért hogy indulatoskodot Krajnik uram hivatallyát kővette, Pedurán Jion pediglen Krajnik Uram ellen magát opponálta az többinek a szofogodotlonságra utat nyitot, azért mint Tisztett igyekezetiben meg gátlo, és offendálo Nyakos 12 Lapát ütésekkel meg Csapatassék ... iteltetet [F.lapugy H; Ks 62/11].

offendálódik megneheztel; a se ofensa; jm etw. übelnehmen. *1710 k.:* Én mondám az uraknak: hogy azt úgy a commissiónak adni nem jó; a generális rettenetesen offendálódik véle [BÖn. 856].

offendáltatik 1. megbántatik; a fi ofensat; beleidigt werden. *1657:* az fejedelem is offendáltatván, az contractusnak vinculumja szerént Fogarast is amittáltatják véle | Ezen házasságszerzésben az fejedelem meg is indula midőn az herceg követjeit Moldvában expediálta volna, másfelől maga oratorának az portára értésére adá, és az nem helyesen az dolgot megcégérezvén, az pedig Lupulnak értésére esvén igen offendáltaték [KemÖn. 143, 189–90]. *1726:* én látya az Isten leg kissebben sem kivántam az Urat Groff Uramat offendálni, ha pedig az Ur Groff Uram általam offendáltatott, az iránt az Groff Uramat alazatoson követem [Betlensztmiklós KK; Ks S. 19].

2. (ellenség) megtámadtatik; a fi atacat (inamicul); (Feind) angegriffen werden. *1677:* az mint az tractatusban fel van téve, hogy az felséges franczia király legkisebb részben sem kiván olyat, hogy az török offendáltassék [TML VII, 430 Teleki Mihály Absolon Dánielhez].

offendikulum megbotránkoztatás; provocare de indignare/scandalizare; Anstoßgeben, Entrüstung. *1670:* Dioszegi Istua(n) régi előttünk profitealt Schismaticusságát Pünkösdi publicu(m) Scandalumjával nevelte Scandalumjárol az Ecclesiat reconciliallia, melynek modussa illyen. Praedikallyon az Templomban, es deploratiojaval az offendiculomját amoveallyia [SzJk 110].

offenza 1. támadás; atac; Angriff. *1669:* meg kellene írni, ő kezdte megsérteni s bontogatni az két haza békességét és diplomáját, bizony félő, ő unja meg, mert ha az erdélyi végházakbúl az offensához fognak, bizony nem jár Majtény, Szaniszló táján [TML IV, 612 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1670:* urunk azt parancsolja Illyét én hányassam el, menjek alá. Kigyelmed tudja, már régen mind Illye az többivel együtt az én dispositiom alól ki vétetődött volt; az ki dirigálta, bonttassa is el nem is örömest adnék offensára való okot az dominus pretendenseknek [TML V, 393 Kapi György ua-hoz].

2. megbántás/sértés; ofensă, supărare, jignire; Beleidigung. *1750 k.:* En a' meg bantodást vagy offensat négy Classisban helljheztetem: ... A negjedik, midön mi Sem Szonkal, sem tselekedetünkel valakit meg nem bántunk, hanem a' mi Szonknak vagj tselekedetünknek nem helljes vagj bal magjarazattjával magunk Szerzünk, gondolunk és itilünk vagy tsinalunk magunknak offensat [Ks 83 Onadi Szakács Mihály lev.].

offenzió 1. megbántás/sértés; supărare, jignire; Beleidigung. *1672:* Vékony tetszésem nekem ez: Hogy az religio persequutiáját és az pápista rend offensioját igen eltávoztassa Kegyelmetek [TML VI, 316 Bethlen János Teleki Mihályhoz]. *1678:* Kgltek közül senki ne gondolja, hogy én csak miben is az Porta offensiójára céloznék [TML VIII, 60 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz].

2. megbántódás/sértődés; supărare; Beleidigung. *1662:* azután elváltak vala egymástól, és az asszony dévabéli és Tasnádban való jegyruhabéli jussát bizonyos alkuvás által fejedelemnek adta vala, mellyet Bethlen István nem is offensió és megbántódás nélkül szenvedett vala | Zákány András és több akkor udvaránál levő szolgáival azt találták, ha császár birodalmában a respublica követe megtartóztatik, császárnak abbul igen nagy offensiója, bántódása, s a fejedelemasszony ellen haragja és abbul sok károk, búsulások fognának következni [SKr 154, 357–8].

offerál 1. felajánl; a oferi; anbieten. *1579:* Amy penigh Az 15 hordo bort es 40 kóbel buzat illety kit Ferencz vram pro Jnue(n)tario hagiot volt es offeralt, aztis mikor Az quarta be takarodyk, aggiak kezebe plebanus vramnak [Kv; TanJk V/3. 196b]. *1647:* offeraltuk hogi leveledet ratificalliad, es bizonsagodotis az uta(n) be adgyad, eggiket sem czieleketted [Kv; TJk VIII/4. 254]. *1722:* Nanasi Szabo János egj tarka Kilimet az Ur asztalára offeralt A(nn)o 1722 [Sámson Sz; SzVJk 166]. *1733:* A mely ötöd füre menö Gjermek lovat offeraltam vala Nagy(ság)odnak, ki fogattam, és most sziligyittetem, vezetékeltetem [Harasztos TA; Ks 99 Üdösb Orbán Elek lev.]. *1748:* az Inctus sponte offeral harom öl szölöt az Anak, hogj életeig birja [Torda; TJkT III. 249]. *1761:* jelen voltam az midőn már készek valának a' Nyil Czédolák mind a két udvarra hogj Mlgs L. B. Josika Daniel Vrffi eő Nagjsága offerálta Mlgs L. B. Josika Jmreh Urnak az első nyil vonást [Branyicska H; JHb XXXV/46. 15]. *1767:* Offerálom Excládnak a' Testvér Bátyámnak Bálványos Várallya nevű Hellységben valo Portioját [Teremi KK; Ks 66. 45. 17b]. *1783:* Irja gondviselőm: hogy az Vrak a' zálog summát ő nekie offeralták azon kérdésben forgo földekért [Mezőszakál TA; DobLev. III/582 Kendeffi Pál Szántó Sándorhoz]. — L. még BÖn. 705, 759; KemÖn. 84, 194, 274, 278; RettE 223, 38, 390; TML VII, 19; WIN I, 123, 25.

Szk: *békességet ~. 1745:* Mi az I(nctusokna)k békességet offeraltunk hogy a hütlést kerüllyük [Torockó; Bosla] ✱ *fejedelemséget ~. 1657:* az fejedelemséget offerálták volt Bethlen Gábornak [KemÖn. 25]. *1710:* Mikor rabságban volna is, egynéhány ízben offerálták Béldi Pálnak a fejedelemséget [CsH 147] ✱ *generális amnesztiát ~. 1705:* Romai Császár es Koronás Király Kgls vrunk eo Felsege ... Melt(ó-

ságo)s Generalis Rabutin Vr(am), es Mü általunk, mind az népnek közönségesen ... mind pedig az egesz Nemességnek, azokon kivül, kik fö indittoi s okaj voltak ennek a mostani haboruság fentartásának, Gratiat és minden eddig valo tselekedetekről generalis Amnestiat offeral [KvLt I/192 a gub. Nsz-ből] ✱ *gráciát ~ → generális amnesztiát ~ ✱ hitet/hitét ~(ja). 1805:* Elé állíttatván az all-peres az öreg hitet offerál, melyre a' Fell peres is réá állván, az öreg hitét le tészi [Petrilla H; JF 36]. *1840:* a' bépanaszlott pásztorok meröben ragaszkodtak elöbbeni felelettyekhez, melyre nézt hiteketis offerálták [Dés; DLt 370]. *1845:* Székelly Aniko ... Azt meg esmeri hogy nállom az irt idöben és alatt szolgált, 's hogy a' kapu félfátol véve butsút honnem (!) létembe(n) elillantott. én hitet offerálok azon káraimnak tölle estére [Dés; DLt 591] ✱ *juramentumot ~. 1798/1799:* ezen nyilvánságok[a] ellen még-is Iuramentumat offerálni, éppen annyit tészen, mint a Iuramentummal játzodozni [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 425. — [a]Nyilvánvaló tények] ✱ *készségét ~ja. 1783:* mü arra kész indulattal és szivességgel keszségünköt offeraltukis [Ádámos KK; Pk 7] ✱ *szatiszfakciót ~. 1667:* mikor már az császár demandál, satisfactiot offerál, egyszeri kérésünk elfelejtésével sok rosszat szerzünk [TML IV, 48–9 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

2. *~ja magát* felajánlja magát, ajánlkozik; a se oferi; sich erbieten. *1593:* latuan orzagunknak niomorult allapattiat, vltro io akarattiokbol kellene offeralni magokat ez tereh viselesre[a] [Kv; TanJk I/1. 221. — [a]A rendkívüli adó megfizetésére]. *1604:* az kd el meneteli vtan az dologban az mintt lehetett laboraltunk, Teoreok Mihali maga ultro offerala magatt, hogj kez Eo is ... mindenekett igazan megh mondani [Ks 38. I. 16 Melchior Bogatty Kornis Boldizsárhoz]. *1670:* eöttet nem is kertem az oda valo menetelre de maga oferalta magat hogi nekem hüssegessen akar szolgalnj [Born. XL. 184 procurator Petrus Bessenyej alias Eöttveos de Des nyil.]. *1762:* az A. nem hogy impedialta volna, söt offeralta magát, hogy minden ládáit ki nyittya [Torda; TJkT V. 86]. *1769:* Azon el veszett jószágok(na)k ki kalátsolására offerallya magát egy tordai Lakos ember [Dés; DLt]. *1792:* Az Amicabilis Compositiotol Mi idegenek nem vagyunk, s valamiképpen eddig is Offeráltuk Magunkat, ugy mostis Offerállyuk [Ne; DobLev. IV/704]. *1806:* a Bitangnak offeráltad magadat szolgálattyára [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII].

Szk: *~ja magát a szolgálatra. 1751:* Kováts János Uram offerallya magát â szolgálatra, de még Ferentziné aszszonyomnál idej kinem tölt [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

offerált I. *mn* **1.** felajánlott; oferit; angeboten. *1681:* Gyerőffi Györgj Tholdalaki (!) János és András Uramék az Asszony(n)ak eö Nag(an)ak offeralt conditioit meg tekintve(n), contradictiojokat simplicit(er) remittálak [Nagysajó BN; Born. I. 8]. *1771:* proponáltatott Nzts Farkas Jánosné Aszszonyom ingyen offeralt Ajándéka a' külső Templomba való égy orgona aránt [Kv; SRE 229]. *1773:* Nzts Szánto Sándor Uram admoniáltatya és in simul kénáltattya imhol ezen kezemhez által adott csomo pénzel ... Kegyelmedet ... Miske Maria Aszszonyt ... Tessek az ... offeralt Zalog Summát kezemböl leválni [Fejér m.; DobLev. II/443. 1]. *1802:* Tessék Nagyságodnak ezen offerált Mínor summát fel venni, és a' meg-emlitett Komjátzégi tellyes portiot az Exponensnek mint Vérnek ... ki botsáttani [Torda; JHb XIII/9].

2. kínált; (cu care a fost) servit; angeboten. *1763:* Kettség kivül van az is, hogy Urat eger kövel készült pogatsával intoxicalni az offeralt pogatsának más részit egy csèplönek adván az Csèplő annyera inficialtatott, hogy ha édes tejjel, 's fekete retekkel nem orvasaltak volna, halált okozott volna [Torda; TJkT V. 178].

II. *fn* felajánlott értékek; valorile/lucrurile oferite; angebotene Werte. *1826:* az Allperes Özvegy elégedjék meg a két féle modonis vidualis intertentiojab(an) offeraltakkal atyafiságoson jovasollyák a Fell peres Atyafiak [Ne; DobLev. V/1174. 11a].

offeráltat felajánltat; a oferi cuiva ceva prin cineva; anbieten lassen. *1757:* ha az fiscus békességet offeráltat Nagy(ság)tok(nak) azt bonis modis amplectállya [Somogyom KK; Ks 101 Tolnai János aláírásával]. *1769/1775 u.:* Tordai Lászlo Vr(am) és Turóczi Lajos Vram Baladfianusok, offeráltattyák â Zálog summát, és citáltattják a Jármiánus Successorokat a' Torda V(árme)gyei Inclyta Continua Táblára a' két Jobbágyért és a' rétért mellyet Baromlaknak hivnak [DobLev. II/461. 1a]. *1815:* tessék az Aszszonynak hitelesen mutatnia melioratioirol, Zállogrol, inhaerentiairol, mellyeknek kifizetését az Exponens Ur a Kezünknél lévő Csomo pénzböl offeraltatja [Szentbenedek AF; i.h. V/976].

offeráltatik felajánlatik; a fi oferit; angeboten werden. *1750:* offeráltaték ezen Quartasi es Malom Birói Hivatal a' Magyar Nation Tek. Senator Enyedi Jstván Uram(na)k ó Kglmének [Kv; SRE 183]. *1786:* Consistorium gyüjtetven ... Néhai Tktes Radnotfáji Sigmond Ur Domesticus Curator halálával lett Curatori vacantiának suppleálása irânt, meg egyeztenek abban, hogy offeráltassék Tktes Senator Telegdi István Uramnak, a' mellyet ő kgylme fel is vállala [Kv; SRE 242]. *1802:* a' mely ingatlan fekvő Jószágok offeráltatni fognak, pro Fundo Executionis, azok igaz betsü szerint acceptáltassanak [T; BLt 12 Véglai Horváth Gáspár szb kezével].

offeráltatott felajánltatott, felajánlott; care a fost oferit; angeboten. *1664:* én az ő felsége tavalyi 7 Junii költ levelében kiírt jövendőlő sententia mellől, úgy tetszik, el nem mehetek, s lehessen-e s mikor oly pacificatioja a hatalmas nemzetnek az némettel, hogy abban Erdélynek is dolga jó karban állíttathassék ? az valóba kétséges dolog, és így a magoktól offeráltatott jó alkalmatosságot, ha mód lehetne benne, talám mégis posthabeálni ő nagyságának s az szegény hazának magáról szántszándékkal lerázni talám nem kellene [TML III, 190 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

officér, officír, officírer katonatiszt; ofiţer; Offizier. *1657:* midőn az generál Nigron mellette lévő sok nagy emberekkel, officérekkel az szembenlételre az sáncból kijütt volna, az fejedelem is sok színnéppel az hagyott közhelyre közelíttetek volna tetteté, mintha az lóról leszállani akarna ő is az német generál lováról leszálla [KemÖn. 46]. *1658:* Az Gaudi uram oficérit mind itt látom inkább [TML I, 303–4 Barcsay Gáspár Teleki Mihályhoz]. *1689:* Tegnap estve Brassóból egy német officir jött incognite, ki is mindgyárt szemben volt az vajdával oláh ruhában [Veress,Doc. XI, 312 Lessenyei Nagy Mihály Apafi Mihályhoz Bukarestből | érkezett az artellariabol való két officer [SzZs 709]. *1707:* Kapitan Vr eó kgelme fejer Zaszlot tetetven ki Glilkesperg (!) Generalis, min(djár)ast jött az vár árka

mellé, egy nehány officírekkel My ki menvén az Generalis Glilkesperg kűlde két officirert be helyettünk [WassLt Irsaj István volt szúv-i ub vall.]. *1710:* A német officér, ki strázsamester vala, megindítván azokat Grécből gyalog hajtatta Tergestum nevű olosz városba [CsH 98]. *1718:* most együve hozták ă Militiat ugy hogy kettő van egy Gazdánál; a' belli Ratiot okozvan az officérek [Szentkirály Cs; Ks 95 Bors Mihály lev.]. *1736:* Nem volt abban az lakadalomban[a] sem paszamántos köntösű, sem porozott haju ... magyar csak egy is, hanem az német officirek [MetTr 399. — [a]Gr. Székely Ádám és gr. Bánfi Anna lakodalmán 1702-ben]. *1738:* az Haracz regimentiből egy Officér jött Montirokkal Sz. Mihállyfalvárol el vitt kilencz szekeret [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. — L. még CsH 58, 342, 441, 445; KemÖn. 263; SKr 663; TML II, 649, III, 77, VIII, 34; WIN I, 75, 168, 175, 187, 538.

Szk: *alsó ~. 1739:* hatvan nyolcz also és felső Officerok vesztenek [Ks 99 Kornis Antal lev.] ✱ *felső ~ → alsó ~* ✱ *nagy rendű ~. 1664:* Stroczi is ott esett el, más nagy rendű officérek is [TML III, 179 Szentpáli János Teleki Mihályhoz].

officiál *ige* **1.** *szitkokkal ~* szitkokkal illet; a aduce cuiva o insultă; mit Schimpfwörter beleidigen. *1735:* az I: eő kglme engemet sok féle szitkokkal officialván, Eget borfőző fazakamat el rontotta, magamat a földre le vert, taglott [Dés; Jk 150a].

2. elintéz; a rezolva ceva; etw erledigen. *1704:* Ma reggel jőve az úr udvarlására Apor Péter uram, és ugyan énvelem is ma beszéle és sok ígíreteket is tőn, hogy csak officiáljam az úr előtt, hogy hadd légyen neki az úr patrónusa [WIN I, 311]. *1705:* sok beszédem által officiáltam, hogy Andrásiné asszonyomat nyakkal nem vetették be a tömlöcbe a kurucok kegyetlenségek miatt [i.h. 648].

officiál *fn* breviárium, zsolozsmás könyv; breviar; Brevier. *1591:* Az Vdwarhaznal az Espotalyban a' keönyvek ... Egi Magiar Cantualis ... Egi breuiar vagi official Deakul es magiarul enekiras [Kv; AggmLt A. 53].

officiális 1. tisztségviselő, tiszt; funcţionar, oficial; Dignitar, Beamte(r). *1677:* a' Fiscalis Váraknak Possessori, és azokban lévő Fő és Vice Tisztek s' Praesidiumok, hittel légyenek kötelesek a' Fejedelmek hűségére, és az Ország szabadságának, és végezésinek meg-tartására s' oltalmazására mellyet ha nem praestalnának a' Possessorok in amissione arcium et omnium bonorum az Officialisok omnium bonorum suorum a' Praesidiariusok penig, capitum convincáltassanak [AC 58]. *1705:* A generálisnak jó kedve érkezett, jobb, mint akármelyik officialisnak | Azt is mondá[a], hogy akik őfelsége officialisi voltanak, mint Forgách és Bercsényi (azoknak nem), de a többinek gratiájok lészen [WIN I, 410–11, 643. — [a]Herbeville generális]. *1738:* Tegnap megint Rakosra szállott bé 25 szekérrel a Podstaczki Regimentinek egy Officialissa [Harasztos TA; Ks 99 Orbán Elek lev.]. *1745:* en laudetur nomen D(omi)ni Sem magamra Sem Hugomra fel nem czifraztam a Szek penzit baragtsagert (!) a Nimet officialisok(na)k superfluē nem administraltattam, őtt hat liberias szolgát belölle nem erigaltam [Árkos Hsz; ApLt 4 Benkő Raphael Apor Péterhez]. *1832:* a' D(omina)le Forumon, a' D(omi)nus Terrestris praesidiál, a' Zob Privilegiuma[a] szerént pedig, az officialis jelen van de nem praesidiál [Borb. II. — [a]Zob Mihálytól a tekeieknek[b] 1486-ban adott kiváltságlevél. [b]K].

Szk: *hadi ~. 1710:* Rátoni János olyan provisiót tett a várban, hogy magok a tanult, híres német officérek is megvallották, akármely császár, király ármádájában egy hadi officiálisnak beillett volna [CsH 399].

2. uradalmi/urasági tiszt/tisztségviselő; administrator de moşie; Domänenverwalter/dignitar. *1681:* Valamire az Officialis per bona(m) Industriam kénszeriti illendő keppen tartoznak praestalni, úgj mint: Makk, vad alma, körtvély, kőkiny, gomba; kival képpen komlo szedessel, es gyűmölcz aszalassal | Minden egész örökséges ház nép egi egi fót fonalatis tartozik fonatni de nem ă magokeből, hanem az Officialisok industriajabol adattassek ki nekik szőszűl es kenderűl | Officialisok háza vagyon itt: Béres szekerhez valo ... Uy Tesla Nro 1 [VhU 82, 201, 601].

officiálista (diák) tisztségviselő/elöljáró; superior, şef (dintre elevi); (Schüler)Vorsteher. *1870 k./1914:* Neuter, nutralista: V. és VI. osztályos nagyobb szolgatanulók, kik naponként cipót kaptak s ezért az officiálisták mellett (contra, senior, thekarius) szolgálatokat tettek [MvÉrt. 27].

officina *átv is* műhely; atelier; Werkstatt. *1710 k.:* A pogányok között, akik az üdvességet, kárhozatot és a lélek halhatatlanságát vagy nem tudták, vagy igen kevesen és igen gyengén hitték, ez egy volt minden virtusnak és tisztességnek anyja és officinája, műhelye [BÖn. 426]. *1786:* (A) Toroczkoi vas, és régebben ezüst Bányák Cultoriis ... igyekeznének ... a' Styriai vas mivesek, és Ezüst bányászok Reguláihoz magakat conformaltatni, és hellységekbe tzéllyokot kònyebbitő officinakat erigaltatni [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály ügyvéd lev.].

officiolátus 1. törvényhatósági tisztség/hivatal; oficialitate; Munizipialwürde/amt. *1769:* Az mely Falukban szőkőt katonák volnának az ollyanok tőstént el fogatván ide az Officiolatus eleibe bé hozattassanak [UszLt XIII. 97]. *1784:* Rosnyai Ur az akkori Officiolatusra instántiát adván bé kentelenitettem mindenekről Complánalni [Msz; MbK XI. 71]. *1787:* a' Falusi Notariusok ha ollyas dolog lenne mely semmi remorát nem szenvedhetne, tartoznak kemény számadás alatt igen sietve egyik meg hitt Falusi Eskűt által az Off(icio)latusnak Relatiot tenni [Torockó; TLev. 3/2. 1]. *1788:* Könyörgök alázatoson a Melgos officiolatusnak meltoztassek rajtam könyörülni és a fen irt 15 Rforintoknak meg fizetése alol ki menteni [Ne; DobLev. III/641 Árva Szántó Drusiánna foly.]. *1790/1799:* Fő biro Atyánkfia mennyen el késedelem nélkül Torotzkora mindeneket tőkéletességre vivén leg fennebb 30 napok alat tsalhatatlanul referaljon az officiolatusnak [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 410].

2. tisztség/hivatalviselés; funcţie, demnitate; Amt, Würde. *1770:* Lengyelországban a dissidensek feles számmal lévén, praetendálták, hogy ők is az officiolatusokra promoveáltassanak [RettE 217].

3. tisztségviselő, elöljáró; demnitar; Dignitar, Vorsteher. *1640:* Officiolatusok Fazakas Istuan ... Folnagy | Alde Kraczun Polgar [Betlen F; UC 14/48. 15] | Ez 5 puszta teleken kivűlis ket puszta desideraltatik az elebj urbarium continnentiaia szerent meli ket puszta haz heli a donatariusok es az eo Nga officiolatusi közöt a mint referalliak nem keves veszekedes leven mostis czak abban vagion [UF I, 770]. *1681:* Minden rendbeli officiolatusok(na)k mind szemelyek s mind sessiojok ki hagiatván, csak szinten az

Aku Zab fizető jobbagi sessioja specificaltatik az harmadik Lineab(an) [VhU 205].

officiolátusság tisztség; funcţie, demnitate; Amt, Würde. *1739:* azt mutattyuk meg az ő Felsége Kgls Diplomajabol hogj az Unitariusok minden Officiolatussagra aplicaltassanak [Étfva Hsz; ApLt 4 Benkő Ferenc Apor Péterhez].

officium 1. tisztség; funcţie; Amt, Würde. *1586:* Biro vram eo kgme lathwan az Wdeonek Alkolmatossagat az zam weweo Vrainknak valaztasara myerthogy lattatik p(rae)thendalni az Vnio hogy minde(n) affele keozeonseges Igazgatasra Niolcz bizonios megh hiheteo zemeliek valaztassanak ha Negy lenne, teortenhetnek betegsege eggiknek vagy ketteynek, fogiatkozas lenne az eo offitiumokban, Megh maradwan Azert eo kgmek varossul az Regy Rendtartasban illyen megh hiheteo zemelieket valaztottanak[a] [Kv; TanJk I/1. 37. — [a]Kōv. a nevek fels.]. *1722:* Tiszt Huszti Mihály vram Harangoztató Gazdasagat tovább nem akarván viselni tettzett a T. Consistoriumnak hogy ö klmet tovább azzal az officiummal ne terhellye [Kv; SRE 146] | Ha kiket Curatornak és választtott embereknek az Megye illendöket deputal, sub poena flor. 12. tartozzanak fel venni, viselni előttők lévő officiumokat azon emberek [HbEk konz. hat.]. *1727:* A T. Quartas Vraimek(na)k valtozasa rend szerent Juliusban levén T. Quartas Szölösi Gabor Uram eddig nagy hasznossan Szolgalt ö klme kiván officiumatol el butsuzni [Kv; SRE 153]. *1737:* a Tizedesek ha Officiumokb(an) el nem járvánn, a munkáb(an) defectus és hátramaradás esnék, Cum Den. 48 :/: 48 büntettessenek [Dés; Jk 482a]. *1745:* más szinü officiumban lévén ő kglme Porcuratora(na)k ki ki úgy fogadgya, hogy az ő Kglme absentiája senkit nem excusal [Torda; TJkT II. 69]. *1763:* ā Praedikator felöl Hallottuk Háromszéken, hogj infamis rosz ember, Officiumabol is gyalázatoson ki tsapatatott [Kóród KK; Ks 22/XXIa]. *1803:* noha már magam hálá Istennek jobbatskán volnékis, de az Harmintzadas szüntelen betegeskedvén, az officiumot el nem hagyhatom [Ebesfva; Pk 4].

Szk: *~át teszi. 1746:* in Praesentia Domini Inspectoris a' Templom kolcsa is a' Popának kezebe adatik, hogy maga officiumat tegye [F.lapugy H; Ks 62/11].

2. hivatal; oficiu; Amt. *1769:* A Felséges Udvar eleibe hatván Némely Lakosok(na)k panaszszai, hogy a so aknákon Lévö officium számára Fa vitelre eröltetnének, eo Felsége innen Anyai könyörületességéböl vigyázván az elö Tárházánakis meg maradására, az efféle eröltetést keményen meg tiltotta [UszLt XIII. 97].

3. *leteszi ~át* (ló) megdöglik; (despre cai) a muri/pieri; (Pferd) verrecken. *1719:* Az Szeg Sikari Spanyol Mén Lo, le tette officiumat és â mint â Számtarto irja megis nyuzták [KJ. Rétyi Péter lev. Ebesfalváról].

officiumocska tisztségecske; slujbuliţă; Ämtchen. *1741:* pro Harmonia Christiana, azt cselekettük, az ö kglmek[a] p(rae)tensiojok felett, hogj 'e szegény Városb(an) lévö Officiumocskákra ... Catholicus atyánkfiait admittaltuk [Dés; Jk 548a. — [a]Ti. a dési rk-ok].

ó-fillér régi aprópénz; filer vechi; altes Kleingeld. *1637/1639:* Ó fillyer megh merue(n) nyom p. 30 [Kv; RDL I. 111].

Vö. a *fillér* cimszóval.

ofincsa ágyúfajta; un fel de tun; Kanonenart. *1605:* Az Dobolo Bastiaban uagio(n) egy forgo Tharaczk negy kereken. Vgian ot, egy nagy hozzu O fincha. Vagion hatodfel tonna puska por [Gyalu K; Sennyei 11/17 fej-i inv.].

Vö. a *hofnica* cimszóval.

ó-garas régi aprópénz; groş; Groschen. *1637/1639:* vagjon regj Ezüst ozpora .p. 8 Ittem tizenket penzes ó garasok no: 8 Regy Eött penzes ó garasok no: 10 Elegy belegy harom penzes garasok kopasz garasal elegy [Kv; RDL I. 111].

Vö. a *garas* cimszóval.

ográda udvar; ogradă, curte; Hof. *1763/1786:* a szénás ogradájban (!) levő égy Daniel Ház hely [Romlot Sz; BetLt 5 Miklos Péter (70) jb vall.].

ohábai az Ohába (AF) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Ohába/Ohaba; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Ohába: Ohábához tartozó; din Ohába; zu Ohába gehörig. **Hn.** *1681/1748:* az Ohabai kutnal (sz) [Tűr AF; EHA]. *1745:* Az Ohábi ut mellett. Az ohabi Határon [Besenyö AF; Told. 18].

óhaj kívánság; dorinţă; Wunsch. *1860:* (Fiam) szíve leg föbb ohajja az, hogy Mari Hugamat a leg jobb egességbe othan találhassa [M.fülpös MT; BetLt Boér György lev.].

óhajt 1. kíván/akar vmit; a dori ceva; wünschen. *1657:* Engedd boldog állapatban találnunk minden kedvesinket, hogy kegyelmet nyervén szegény bünös fejünknek és lelkünknek a' Te gyülekezetedben mindazokkal, kik a' mi megszabadulásunkat óhajtják. Tenéked örvendező hálákat adhassunk [KemIr. 334]. *1658:* Én, Istennek hála, egészségben ugyan, de Ledniczen való lakásunknak miatta nagy unalommal töltöm az üdőt, melyeknek eltelését szűből kívánnám és elmozdulásunkat óhajtanám [TML I, 261 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1756 k.:* midön a' Nsagtok szép Uri házának számos esztendökig virágzó allapotban valo meg maradását szivesen ohajtanok, s magunkot tovabrais a' Nságtok gratiajaban alazatoson Commendalnok vagyunk s maradunk alázatos szegény szolgai Torotzko Várossának Lakossi [Torockó; TLev. 9/9. 2a]. *1780:* A' menyi pap itt van, és lészen, légyen mind elsö, akár ki, akar honnan hozott légyen, nékem mind egy. Ezt az egyet ohajtom, hogy légyen jo szivü ember és jo pap [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. lev.]. *1808:* Midön boldog Inneplést ohajtanék az egész városnak, és az igaz elöll Jároknak, vagyok a Torotzkai közönség(ne)k alázatos Jovát akaro, és munkal(o)dhatoja Nagy Daniel mpr. [Torda; TLev. 7/14]. *1863:* Az ezüst nemüm ohajtam és kívánam hogy gyermekeim között 6 egyenö rèszekre osztassék fel [Kv; Végr.].

Szk: *~va vár* várva vár. *1668:* az egy Istennél több vigasztalóm nincsen, kinek szabadító kegyelmét óhajtva várom [TML IV, 381 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz]. *1696:* Meg szünik az Viz özön es ez sok nyomorusagoknak vizózónyetül hanyatatat barka t.i. ez Haza Meg allapadik az Ararat Hegyen, mellyet is ohajtva Várjuk (így!) [Vécs MT; TKl Kemény Simon Teleki Pálhoz]. *1792:* Törvényeink Sebeinek bégyogyult fris Hártyikáit ollyanok által ... fell bontattni láttyuk, kik magokis a' Sérelmek iránt Siránkozván azoknak orvosságát, ohajtva várták [Déva; Ks 73. 74. VII. 18]. *1861:* ohajtva váram K Bátyám bizalmas és ba-

rátságos kőrében eröl tőbet beszélni [Köblös SzD; BetLt 4 Vajda Ágnes lev.] ✱ *szív(é)ből ~.* *1768:* Drága Kedves Édes Aszonyom Anyám! Most 7. darab Csukával kivántam Fiui kötelességemet bizonyitani melyetis hogy frissen költhessen szivemből ohajtom [Záh TA; DobLev. II/387 Székely István lev.]. *1800:* Hozzám utasitott kedves rendeidet az örömnek könyv hullatásival meg tölt Szemekkel olvastam, értvén azokbol terhes nyavaljádbol valo meg fordulásodat, ohajtván szivböl, hogy az Vr Isten tégedet továbra is tartson meg kívánt jo egességben [Torda; i.h. IV/833]. *1802:* Nagyságos Uram ! azt ohajtam szivemből, hogy nagyságtokkal edgyűtt Uri Maradekjak élhessenek az általam óltott gyümöltsfák termésével [Kv; IB. Létzfalvi Szatsvay Sándor lev.].

2. fn-i in mellett; cu infinitivul; bei Infinitiv: szeretne vmit tenni, szeretné, hogy vmi megtörténjék; ar dori să facă ceva, i-ar plăcea ca ceva să se întîmple; etw. zu tun wünschen, wünschen/mögen, daß etw. erfolge. *1842:* Földvári itt is járt vizitába mondotta hogy ugyan jol vagy ezt mondta Nagy Miklos, és az Esperest is ugy ohajtottam már valahára bizonyost tudni hálá istenek hogy jol vattak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1852:* én ha te volnék kedvit tőltenem szegénynek menyire ohajt látni és menyire szeret téged [Kv; Pk 6]. *1886:* Megszerezni és megtartani óhajtván mindazon barátokat, támogatókat, melyekkel az eddigi két lap[a] dicsekedhetett, e szándékom bátorít föl, hogy Nagyságodhoz ... kéréssel forduljak [PLev. 131 Petelei István Szilágyi Sándorhoz. — [a]Kolozsvári Közlöny és Magyar Polgár].

3. vágyik vmire; a dori ceva; a rîvni la ceva; sich nach etw. sehnen. *1692:* Szeginy edés Feleségem egész Eletembeli Istapom lélkit az eo Teremtő Istenének, kit is egisz elétében, és mind hálalaig bizónyós reménseggel ohájtot, fohaszkodva, szép csendesen meg adta [DLev. 5]. *1724:* Mikesné Aszszonyom csak félen kezdett beszelni mosolyogva ... csak el esett s igen roszszul van gutta ütése vagy mi Isten tudgya, elig az hogy az olta csak az álmat ohajtya s aluszik is [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János Apor Péterhez].

4. meg/viszontlátni vágyik vkit; a dori să revadă pe cineva; jn wiederzusehen wünschen. *1672:* ide mindenfelé csak Nagyságodat ohajtják és várnák [TML VI, 139 Teleki Mihály a fej-hez].

óhajtandó kívánatos; de dorit; wünschenswert. *1868:* Ohajtando volna, hogy az uj év kezdetével ki indulando vi'sgálo szék arrol szerezzen meg győzödést, hogy az Iskolák virágzó állapotja ezen tudositásokkal ellenkezöt bizonyit [Gyalu K; RAk 140].

óhajtás 1. könyörgés; implorare; Flehen. *1571:* Keonyergunk ty kegielmeteknek az eleo Istenert es az eo zent fyaert hogy ty kegielmetek Illien nagy Insigekbeol rabsagbol eoket zabadicha meg mert ... chak ohaytasokkal fohazkothatnak az eleo Istenhez [SzO II, 330]. *1594:* Mierthogi penig az vristennek kemeni feniegeteset es ostorat feiwnkeon erezzwk, kire az mi bwnejnkel ingerlettwk eo felseget nem egiebel hanem zwbeol valo ohaitassal, keoniergessel vehettiwk elejt ennek az reank keouetkezendeo vezedelemnek [Kv; TanJk I/1. 240]. *1678–1683:* Is(te)n akarattja ellen nem erőszakkal, s, okoskodassal kel ellent vetni, hanem az alatta valoknak, eletek megh iobbitasavol, magok megh alazasavol, penitentia tartassol Istenhez szűrű buzgo ohaitassal valo fuhazkodassal kel, az engezteleshez niulni [Ks Kornis Gáspár kezével].

2. kívánság, óhaj; dorință; Wunsch. *1679:* Ilyen tisztességes ohajtásokkal holt meg[a], látja meg kell halni, de csak azt bánja, ellenségin boszút nem állhatott [TML VIII, 562 Székely László Teleki Mihályhoz. — [a]Béldi Pál]. *1871:* A harangláb gyenge; ehelyett egy díszes torony építése buzgó óhajtása a híveknek s valósíthatására van is már némi kő- és mész-készlete [Marosdécse TA; ETF 107. 32].

3. vágyakozás; dorință puternică; Sehnsucht. *1661:* Kegyelmed 24. írt levelét igen nagy örömmel vettem, mert valóban nagy ohajtással is vártam [TML II, 214 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz]. *1759:* Varsányi Mózes Hunyad vármegyében Kitid nevű faluba házasodván in Februario pleuritisben megholt. Csudálkozásra méltó dolog ily három embernek hat hónapok alatt elhalni, kiknek az atyjok Varsányi Benedek, máig is életben vagyon, holott kivált a szegény Varsányi Zsigmond felette nagy óhajtással várta az atyja halálát [RettE 86]. *1827:* Vigosztolo és kegyes válószátt ohajtása mellet örekes mély tisztelettel maradtam Nagyságodnak és a' Tektes Ns. Tisztségnek Alázatos könyörgő szegény szolgája Fonyi Sándor mp. [TLt Közig. ir. 1519].

óhajtó kívánó; doritor, care doreşte ceva; wünschend. *1849 u.:* mindenki azt gondolta, hogy az egyezkedés tárgyában tartozik az ülés, sittem (!) tehát Szegedre, hogy a békét meg köti óhajtó pártot csekély erömmel gyámolitsam; fájdalom, csalódtunk [EM XLIX, 550 Zeyk Károly kezével].

óhajtott kívánt; (care este) dorit; gewünscht. *1636:* Nem szánom semmi fáradtságomat hane(m) áldom inkább érette az én Vramot, hogy engemet, illyen gyenge edényt, rendele volt eszközül ennek az régen ohajtott, sz. munkának véghez vitelére [ÖGr Aj.]. *1667:* Az én dolgom, édes Sógor uram, elég ebül van. Látom, ő nagyságok által leszen kezdése gonosz akaróimtúl régen óhajtott romlásomnak s böcstelenségemnek egyszersmind [TML IV, 228–9 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1817:* Régen várt és ohajtatt leveledett vettem [Vingárd AF; KGy]. *1833:* Az ezen Erdelyi Nagy fejedelemsegbeli régen ohajtot Dietát Felséges Fejedelmünk Isö Ferentz Magyar Ország Királya Kolosvárra 26dik Majusra határozván személyessének unoka Ötsit Estei Ferdinánd ő Fö Hertzegsége neveztetvén ki 8dik Majusba meg is érkezvén nagy pompával fogadtatot [Kv; ACLev. Perc. 5].

óhajtozás vágyakozás; dorință puternică; Sehnsucht. *1678–1683:* kiknek akkoris ez vilagh böcstelensegel fizetet, Is(ten)nek hala, az kiknek megh ert idejekbe(n) sok haza fiainak, somoru suihaitozasi (!), s, ohaitozasi közben Lelkeket az ő teremtőjeknek megh kellet is adni de mind azoknak Is(te)n sep maradekot heljekben hagiot [Ks Kornis Gáspár kezével].

óhajtozik kb. vágyakozik; a dori ceva foarte mult; sich sehnen. *1662:* nagyon óhajtozik s illyen szánakozó szókra is fakadván ki, siránkozik vala: ó, úgymond, szegény édes kegyelmes úr, hogy csak egy igaz híved sem találkozott ! [SKr 394].

óhatatlanul elkerülhetetlenül; (în mod) inevitabil; unvermeidlich. *1723:* ohatatlanul akarattyok ellenis à Karacson-

falvi lakosok(na)k marhajok azon helljben be szaladván, à Kakasdi lakosok szorossa(n) be szokták hajtani [Told. 76].

óhegy régi szőlőhegy; podgorie veche; alter Weinberg. **Hn.** *1744:* Lévén kglmetek(ne)k az Oh hegj nevezet alatt lévő szöllö hegjben egj darab puszta szöllö földei [Koronka MT; Told. 11a. 14/10].

óhitű görögkeleti vallású; ortodox; griechisch-orthodoxer Religion. *1847:* Én ezen számokkal Bucsumba[a] érkezvén, hallom a szomorú hírt, hogy újra katonákat akarnak rájok hozni. De azonba az óhitű püspökhelytartó úr[a] is azt izeni, hogy kerestesse fel a három helység, mert valami izenetje volna hozzájok [VKp 156 Varga Katalin kezével. — [a]AF. [b]Andrei Şaguna].

ojerit 1. juhtenyésztés; oierit, creşterea oilor; Schafzucht. *1688:* Oda be Havaselföldében 1688 Januariusban az ojeritert vettek el az vajda szamara az szám vevők az vra(m) ö kglme juhaj közzül örög baranjos s gyapjos juhat nrö 2 [Bucsum F; MvRKLev.].

2. juhlegeltetési adó; oierit; Schafweidensteuer. *1796:* A Bukarestben lévö Császári K. Agentia azt jelentvén hogy az oláh országi Vajda a' Marha legeltetésért eddig Szokásban Volt Ojerit és Vakarit Nevezetü Taxán felyül még egy uj Taxa Nemét általjában minden némü Marhától parantsolt volt ugyan fel vétettni, és ez véget a' Marhákot megis számláltatta, az ö közben járására mind azon által közönségesen meg Parantsoltatta, hogy ezen Rendelés tsupán tsak az oláh országi lakosokra értettetik [TVLt Közig. ir. 623 kv-i gub. rend. 5530].

ojtozi az Ojtoz (Hsz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Ojtoz/Oituz; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Ojtoz. **1.** Ojtoznál levő; care se află la Ojtoz; bei Ojtoz befindlich. **Szk:** *~ passzus* ojtozi szoros. *1707:* A(nn)o 1707 Zajzon Mihály igen szomorú időben lévén egyházfiú, midőn futna az ellenség előtt Moldva felé, az Ojtozi passusra, azoknak kezekbe esett [Uzon Hsz; SzO VII, 126]. *1738:* Ugy tapasztallyuk hogj Kgld ... az mostani Circumstántiákba sokat szenvedett nyomorult Beretzk Várossát el akarja pusztitani, a' midön az Ojtozi Passuson excubalo Militiának kivántató Servitz, Gyertya, Szalma heti Szekerek praestálását, Profontyok vecturáját a' nyakába vetette [ApLt 1 a gub. Apor Péterhez] ✱ *~ út. 1657:* Örizteti vala pedig az ojtozi utat Lupul [KemÖn. 187]. *1711:* Nemellyek ... az oytozi utnak includalása miat ben rekettek nemellyiknek pedig Cseledgyi bé sem mehettek [Csíkszereda; Born. XXXIX. 50] ✱ *~ vár. 1627:* Harom szeken az Oytozj Varban Erigaltunk egy Harminczadot mely megh neuezet Harminczadnak Tiztit es gonduiseleset Conferaltuk az my Vitezleö hiuwnknek Lemhinben lako Kanistos Mihalynak [Törzs. fej.].

2. az ojtozi szorosban szolgáló; care este de pază în pasul Oituzului; am Ojtozpaß dienend. *1740:* Az Ojtozi Strasalo Springerianusok in Casu defectus graminis mindennap Szenaert importunuskodnak, bizonyos hogj füvet nem kapnak, mert ott terdnel fellyeb èr a hó [Ikafva Hsz; ApLt 4 Dombi János Apor Péterhez].

ok 1. késztető/kiváltó indíték; motiv; Beweggrund. *1571:* Ertyk eo k. varoswl aztis hogy Az ely mwlt gywlesbely zoók Megh Nylatkoztak Vayda vrunknak es gywlay Myhal vramnak kybeol Nehessegis Thamadot volna az vraimra feokeppen hogy Gywlay Myhal vramat megh Nem Beochwltwk volna, Ely akarwan Tawoztatny Minden haragra valo okoth, Az vayda vrunknak eo Naga(na)k kewansagara ... Mostan eo k. varoswl Esmet vetettek egy vonasra fl 1 [Kv; TanJk V/3. 43a]. *1598:* Lakatos Thamas ... wallia Az eozwe vezesnek okat ne(m) thúdom [Kv; TJk V/1. 159]. *1613:* ha az I: megh eskűzik hogy feleletiben eló adot okokbol es nem egieb wgyből ment el az vra hazatul, az sz: zek absolvallia az Actor hazassagatul [Dés; KJ]. *1615:* az melly Iobagiok magokat akar mj okbull masnak kötettek uolna, Azokatis Szigethy Jstua(n) Vram visza hozhassa [SLt 29. Y. 12]. *1619:* Azmennyiben hozzáférék, aperiálám önagyságának okát és indulatját annak az indignatiónak [BTN[2] 251]. *1726:* En Haromszéken voltam és fül hegyjel hallottam hogy Ngtok nem eppen egjes, de okait nem hallottam azert hogj Ngtok között valo ellenkezeseken inkább szanakoztam mint Sem hallani kivantam [Kv; ApLt 2 Henter Dávid Apor Péternéhez]. *1765:* amint halljuk, a jövő tavaszszal hadakozni akar ellene, melynek okát által nem lehet látni, mivel a múlt esztendőkben szoros egyezséget kötött volt őfelsége vele. Hacsak nem religiosum az ok, mivel bizonyosan beszélik a catholicus katonatisztek, hogy a francia király a római pápátul megintetett [RettE 189]. *1849:* felkelhető vagyonomnak Kelemen által lett kihordatása okát kérdeztem [Kv; Végr. Vall. 40].

Szk: A. *~ adatik/adattatik vmire. 1659:* Valamint Kegyelmednek megmondottam vala, csak Kegyelmedtűl ok reá ne adassék, soha miattam búsulást nem szenved [TML I, 432 Teleki Mihály Pekri Ferencnéhez]. *1679:* teöbszöri busitásunkra ok ne adattassek [LLt 2. A]. *1792:* jol láttyák az Urak azt hogy Néhai Testvérek és Dotalista Aszszony el halálozásával sok kőrnyűl állások változtanak és sok ujjabb p(rae)tensiokra Ok adattatott el maradott Jok iránt mozdithato p(rae)tensiokra nézve [Ne; DobLev. IV/704] ✱ *~ot ad vmire/vminek. 1572:* Ertem at thy kmtek Mostany panazolkodassatis hogh az En Jobagim adnak Myndennek okott Egetessel papyroz Malomrol valo lakat orzasawal kynek okott megh latia kmtek. Nem adok Ennek vtannais ha Mytt az En Jobagim vettenek. Megh Latia thy kmtek. Bintetes nekel Nem zenwedem [Kewar[a]; BesztLt 3659 Chr. Hagmas de Beregzo Comes kezével. — [a]Kővár Szt]. *1579:* Byro vram hywassa be Az czeh mestereket es Inchie eoket hogy ky ky mint (!) vgy aggia mywet hogy az Nemessegnek Nagiob panazra es kialtasra okot ne Aggianak [Kv; TanJk V/3. 181b]. *1590:* nekwnk teorwenj zerent ugj teczik, hogy minden haborusagnak Bartha Andras adoth okoth [M.gyerőmonostor K; KP]. *1743/1770:* ezt[a] pedig tartozzék kiki meg adni, ha szinte tsak két vagy három hetig járna-is Oskolába, ha a' Mester nem ád okot a' Gyermek' el-idegenitésére [Bethlen SzD; SzConscr. — [a]A tandíjat] ✱ *~ot mutogat* (színlelt) okra hivatkozik. *1657:* kelle azért élnem ily okoskodással: kapitánságonként szaggatva proponálám nékik az dolgot megcommendálván híres vitézi forgolódásokat, hűségeket, megköszönném fáradságokat, okot mutogaték nékik, mintha az pacificatiónak conditiója kévánná az fejedelem felől, hogy hitelesb lenne az dolog császár előtt, azért kell elbocsátani hadait [KemÖn. 287] ✱ *~ot szolgáltat vmire. 1688:* az felesege ... mint jambor aszony szokta magat viselni ugy viseli, semmi botrankozasra szanszandekkal okot ne(m) szolgaltat [SzJk 226]. *1760:* Intimálja penig a' Consistorium Ujhellyi Krisz-

tina Aszszonynak is, hogy Férjéhez engedelemmel viseltessék, és nehéz szovaival a' viszszálkodásra okot ne szolgáltasson [Kv; SRE 195]. *1762:* Kovács Ferencz Uram szavaival, vagy maga viselesevel szolgáltatote okat azan karankodo, fenyegetödzö es mocskolodo szemellyek(ne)k hogy egész Familiaját Szidgyak, mocskollyak, söt fenyegessek [Msz; MbK IX. 29 vk]. *1794:* Iffi Asszony okot szolgáltatott volna ezen Lármára Czihodásra nem hallottam, de nemis hiszem [Eresztevény Hsz; HSzjP Demeter Bátsné Oláh Anna (27) Besenyön lakó lib. vall.] ✱ *lesz/van ~a vmire. 1736:* igyekezzék ugy moderalni maga dolgát — hogy továb valo mélto instantiára oka ne légyen [ApLt 2 a gub. Nsz-ből]. *1765:* volté arra eo kgylmének óka, hogy egyben szidgya, kurvanyázza, Hunczfutozza Varga Györgyöt ? [Dob; Eszt—Mk Vall. 8]. *1818:* ha nem lesz okunk reá Kötséget Szükségtelenül ne okozzunk [Sülelmed Sz; IB. Medgyes Lajos kezével].

B. *derekas ~* alapos/nyomós ok. *1629:* immáron bizonyoson informáltattunk felölle, hogy az Csizmadia Mestereket arra a scissiora nem valami derekas és helyes ok, hanem, czak valami egymás között valo priuata iniuria vitte [KvLt Céhir. I fej-i rend.]. *1662:* bizony írhattál volna, lelkem Jutkám, ha akartál volna de melynek, édes szerelmes lelkem Feleségem, talám van valami derekas oka, avagy beteg vagy [TML II, 305 Teleki Mihály Veér Judithoz] ✱ *fontos ~. 1827:* Hogy Curatorsag alá ne tevödjem arra fontos okaim vagynak [Uzon Hsz; Kp V. 351 Kispál Károly Kispál Lászlóhoz]. *1838:* a fiuk 20, a léányok 15 évek bé töltése elött házasságra különben nem botsáttatnak, hanem azt fontos okok kivánnák [Nagykapus K; RAk 15] ✱ *fő/főbbik ~. 1584:* akor ys yelenthethem wala few okath oda menisemnek hogy ha weselenj wramthwl ez kjs riz yozagocykath kólcygem athaljs meg zabadithatna(m) [Komlód K; WLt Petrichewich Kozma lev.]. *1585:* az be giwtesnek feö oka nem egieb volt, hanem az teorwenyreöl irot Articulusoknak el olvasasa [Kv; TanJk I/1. 9]. *1618:* az dolognak főbbik okának találták a vezér Daut pasa Duna mellé való szállását [BTN[2] 115]. *1813:* Látom, hogy édgy mással nem jol vadnak az Exponens és Barátosi Joseff eo kigyelmek, de mi légyen fü okok Czivodásoknak azt nem tudam [Dés; DLt 56. 5]. *1821:* é volt fövebb ok [M.légen K; KLev.] ✱ *fundamentális/fundamentumos ~* alapvető/fő ok. *1697:* Bethleni Kis Ferencz és felesége, Gellert Kata között a' divortiumra illyen fundamentomos okokat látunk [SzJk 301]. *1761:* Az eö Nagok köszt visszáson valo elesnek fundamentalis okat nem tudom, ha nem látom asztat hogj miolta meg osztaztanak egj más ajtojan igen keveset alkalmatlonkodnak [Branyicska H; JHb XXXV/45. 15] ✱ *helyes ~* alapos ok. *1770 k.:* méltoztassék Koronkai János Atyankfianak demondálni, hogy helyes okból lett maga Cselekedete altal Causált, büntetésnek Subcumballyon, hogy igy a' fel Zendült nép le Csendesedgyék [Torockó; TLev. 9/14]. *1806:* A Panaszoltatott Két Fél Communitas minden Fundamentum és hellyes ok nélkül excipiál ezen processus ellen [Szu; UszLt ComGub. 1753u] ✱ *igaz ~* alapos/nyomós ok. *1619:* Monda az pasa nékem az csehek feltámadtak az urokra, úgymind királyokra s véle harcolnak, mikor az tü törvényitek szerint Ferdinandus[a] törvényben állana az csehekkel Meliknek vagyon igazb oka az hadakozásra? [BTN[2] 298. — [a]II. Ferdinánd német császár és magyar király]. *1650:* Bizonitsa az Actor, hogj az Ik igaz ok nelkült tamadtak rea, es vagdaltak megh [UszT 11b]. *1814:* Mikor az ember minden igaz ok nélkül fenyegettetik és egyéb illetlenségekkel érdekeltetik nem lehet szájosnak nem lenni 's bekességes türéssel el szenvedni [Dés; DLt 56] ✱ *indító ~. 1653:* Ezelött 1599-k esztendőben is mikor Mihály vajda Báthori Andrástól elnyerte vala az országot, Bocskai is Monostorig jött vala az ő hadaival, de akkor nem szolgála néki a szerencse indittó okait is mi végre volt ? azt is tudom igen jól [ETA I, 94–5 NSz]. *1844:* az indittó okok le sorolása mellett, fel szollittatik a Ns Szék: hogy az Köztemetők mellett ... halottak háza építtésére tervet készitteni ne késsék [UszLt XI. 85/1. 3] ✱ *méltó ~* elfogadható/méltányos ok. *1636:* ennek eleotte ualo wdeokben bizonios melto okokert conditiokert es szwksegekert kelletet uolt az Kozmasi resz portiokot magoktol abalienalni [Cssz; BálLt 53]. *1677:* Az Országtol rendeltetet időkre az adót minden helyekröl tartozzanak bé-szolgáltatni az holot a' restantiák volnának ... ha valami oly mélto ok, vagy akadály találtatik lenni a' dologban, azt mindgyárt igazitsák halogatás nélkül, és az adót meg-vegyék minden birság fizetés nélkül [AC 70]. *1785:* Kik azok, a' kik meg pusztitatván, alamisnára szorultak méltóbb okon, nagyobb 's kissebb gradusb(an)? [TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez] ✱ *ösztönző ~. 1676:* Lelkem Uram, munkálódjék Kegyelmed benne, hogy én közöttem s Kegyelmed között, az én s Kegyelmed maradéki között maradjon mindenkori egymás szeretetire ösztönző okül köztök az Kegyelmed eziránt való hasznos szolgálatja [TML VII, 227 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz] ✱ *szerző ~. 1710 k.:* Anno 1660. hogy tizenkilenc esztendőmbe fordulék, rettenetesen megbetegedém. Alkalmatossága és szerző oka volt, úgy hiszem, sok mindenféle, mind szelid, mind vad gyümölccsel való élés, dorbézolás [BÖn. 525] ✱ *valóságos ~. 1665:* Hogy gróf uram ő kegyelme kételkedéssel viseltetik Székelyhidhoz rendeltetett hadaknak késedelmek miatt, elhisszük, mindazáltal azon nem keveset csudálkozunk, hogy maga is vélekedik Kegyelmed, kész tanúsággal távozván el töllünk Melynek is valóságos okát ekképen hidgye bizonnyal [TML III, 362 a fej. Teleki Mihályhoz].

2. (igazoló) magyarázat, indok, megokolás; motiv, explicaţie; Erläuterung, Begründung. *1545:* Egymas akarathiabol vegeze(k) punkesth vtan tizen otod napoth hogy az koron rea menjenek Es az Jozagoth meg oziak azth semmj Egiebh ok el ne mu(la)thassa hanem betegsegh dolga tiztessegh dolga es orzagh dolga [Fiátfva U; MNy XXIV, 216–7 ozdy gergel és gaspar gerebh Fráter Györgyhöz]. *1572:* Jm ertem mit felel es mit keres en raytam Kys mihaly Erre azt mondom hogy en azt nem Mondom hogy nem zolgalt, De az kyt eo en raytam keres, ezeket eo apronkent en tüllem fel keregette, Ha zinte valamy hatra volna benneys, azt Mondom hogy nem tartozna(m) azt eo nekye meg fyzetny Oka ez hogy az en hazamat meg kyssebytette vala [Kv; TJk III/3. 262e]. *1635:* az cziszmadja Vraink Ennek Eleötte ualo Vdeókben Vagi ket Eztendeövel, Elegedendeö legenjek uolt, megh magok fel kerkettenek Vele hogi nem tudnak Eleghseges miuet nekiek szereznj, mostan Jm(m)ar nem tudgiuk mj legien az oka, hogi az legeni dolgabol fogiatkozasban Vadnak [Kv; KvLt Céhir. I. 13 A varga céh lev. a tanácshoz]. *1655:* Az szent Ecclesia meg itelte az Galambfalvi Ferencz kivansaga szerint, hogy azok az okok, mellyeket Kalmandi Anna jelentet, nem elegsegesek arra, hogy Urat el hagyta volna [SzJk 75]. *1677:* Fejér Vármegyében a' Törvényes Székek-is, Vármegye Gyülési celebraltassanak, ha szintén a' Fö Ispánok magok személyekben Ország és Fejedelmek dolgai miat el-vonattatván, vagy egyéb kiváltképpen

valo okoktol impedialtatván, jelen nem lehetnének-is mindazonáltal el-mulhatatlan okokon kivül, azon igyekezzenek, hogy ha csak edgyikis a' Fö Ispánok közzül, jelen lehessen [AC 140]. *1699:* ez a' Szék lévén competens Forum: okat ne(m) lattyuk miert hogy nem lehetne ez a Forum Competens abbol emergalt vagy emergalo törvényes dolgoknak dijudicalasara [Dés; Jk 296b]. *1772:* eö Excellentiája ilj csekély okbol ellenem Causat nem mozditott volna, ha rosz akaroim igaságtalanul nem informálták volna eö Excellentiajat ellenem [Kük.; JHb LXVII/237]. *1786:* az Taxát ... ma sem engedetlenség, ha nem az Szegénység oka, ha mindgyárt meg nem fizetheti [Torockó; TLev. 4/13. 29]. *1826:* A' Martiusi Jövedelem hogj kevéss volt, a gaz idö volt az oka [Mv; Told. 7].

Szk: ~ *adni* törvény elött számot adni/indokolni. *1566/1576:* rea inteok porkolab ferenczynet henge anna azzonyt felseged eleybe ok adny az felseged leuele tartasa zerint tizeneoteod Napra [Kisszölös KK; SLt XY. 21]. *1579:* biraiat barta Andrast Kemenj Giorgj wdwaraba(n) talaliok eö altala nagsagod Elejben Inteok ok adnj hatod napra az nagsagod leuele tartassa zerint ... Nagod Alazatos Hyuej Derettej Kabos fere(nc) es Kabos Thamas gero monostorroll [Gyerömonostor K; KCs IV/49]. *1614/1618:* hoza minekwnk Erszentkiraly Szikszaj Gieorgy felesege Banffi Iudit Azzoni kepeben az Ngod paranchiolattiat, meliben Ngod paranchiol minekwnk hogi Zentelken Banffi Peter es Banffi Mihali vramat, neminemw Banffi huniadi Colosuarmegiebeli, vambeli reszenek el foglalasaert ez mostani Terminusra Ngod eleiben ok adni hinok el menenk Zentelkere es Banffi Peter vramat szemelie szerent talaluk es Euocaluk, Banffi Mihali vramat penigh nem talaluk [Ks 14. XLV. 2] ✱ *~át adhatja. 1589/XVII. sz. eleje:* Mikoron penigh uagy az Mesterek keözwl vagi háza nepe keözwl valaki ez also vilagbol ki mulik, es annak megh hirdetet temetesere eleö nem jeöuend valamely mester, huszon eöt penzt vegienek raita, ha elegedendö okát nem adhattia [Kv; KömCArt. 24]. *1677:* A' kik az ide fellyeb meg-irt modok szerint, Fejedelmek Salvus Conductusának impetralásával, és annak virtusával tartoznak járni, és a' Salvus Conductus denegaltatván nékik, még-is elmennének és comperialtatván, hogy vakmeröképpen a' Fejedelmek ellen mentenek-el, mélto okát nem adhattyák, magok személyekre nézendö minden javokat amittallyák [AC 88] ✱ *~át adja. 1545:* ha egiebh okkal vitalius gerebh Ezt El mulathna hogj Ez Iozagh ozthasara rea nem menne tahath az Jozagh keronek leuele Ereiebhe legien aznak vthana tizenwthed napra rea thartozek mennj okath adnj mierth megh nem oztottha az Jozagoth [MNy XXIV, 216–7 ozdy gergel és gaspar gerebh Fráter Györgyhöz]. *1571:* Chyany Ferencz ez okat aggya az contradictionak Gheöchy Jakabnak es hazanak azert contradicaltatta(m), hogy Gheochy Jakabot az en Eleim tartottak Neweltek fel az en Eleymeth szolgalta, soha falw keozeot ne(m) zolgalt [Szentgyörgy MT; BálLt 78]. *1625:* Azt kewanom Agya okat myert nem veotte el az zalagos eoreoksegnek az zalagiat ha Jo okat nem Adhatya penig twdomanth tezek Azt mondo(m) hogy pynzet el vezteotte, es meg any pjnzel tartozyk myerth el nem veotte pynzet [UszT 138]. *1850:* ha ismételt hibájának semmi okát nem adándja, Esperessi hivatalábol függesze fel [Nagykapus K; RAk 3] ✱ *~át kívánja. 1593:* Akkor mikor ez tilalmat tettek uala okat keuanta(m) vala az tilalo(m)nak Bogartfalu kepeben [UszT 14/4] ✱ *~át-módját látja vminek* indokoltnak tart vmit. *1619:* az hatalmas Istenért kértem én Mikó Ferencet és öáltala az uradat is, hogy hirtelen s mód nélkül semmit ne indítson, hanem én Mehmet pasát bocsátottam el az uradhoz, hogy egyetértsenek, és ha okát-módját látják Ferdinandus ellen való felkelésnek, egy értelemből cselekedjék [BTN[2] 347] ✱ *~(á)ul/~ként ad* hivatkozik vmire. *1585:* Jlona Szeremy Gergelne Vallia egy leankat tartek fel kit ez Alperesekhez Atta(m) vala de el hagia eoket, ezt Adwa(n) okul hogy chak keritettenek velle [Kv; TJk IV/1. 453]. *1747:* Pap Iuonis hallottam hogy meg lopta volna azon M. Aszszonyok Erdejet, s az Faluban járt az Erdö Pasztor eleget hogy meg tiltathassa két penzel az Papnak az udvarán, de Senkiis töllö az pénzt el nem vötte, ezt advan okaul hogy nékiek az Pap udvarán bé menni nem szabad Esperest hire nélkül [Cintos AF; SzentkGy György Vonya (78) jb vall.]. *1805:* nem tudtam a Letzkét, has fájásomat adtam okául [Dés; KMN 86]. *1844:* Csép Tamás mindenféle szidalmokkal szidalmozott oként azt adván, hogy én gyümolcsit el oroztam volna [Bágyon TA; KLev. Nemes Iuon (22) vall.]. *1867:* Szabó István gondnok, okul adván, hogy mint magános ember házi elfoglaltatásai miatt az egyház ügyeinek elég idöt nem szentelhet, hivataláról lemond [M.bikal K; RAk 261] ✱ *~ kívül* indokolatlanul. *1688:* Minden igaz ok kövüll most az el mult Czötörtökön ... Hidelven lako Binesz (?) György Szalloja Jakob, az Uramot, verte taglotta meg kötözve(n) kenoszta [Kv; UtI] ✱ *~ nélkül. 1653:* ö kegyelmenek meg mond tegye le az oknel kül valo haragot [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. *1689:* Ok nelkül le szidogatta [Dés; Jk]. *1768:* Miölta ide jött Drágus Márkully azolta ismérem másokba ok nélkült valo gráználkodását nem tapasztaltam [Mezömadaras MT; BK. Atyim Flora (65) jb vall.]. *1796:* De én talám nem oknélkül tartok attól, hogy eltekerik fatsarják é dolgot [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. fökonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. *1855:* Mondják s tán nem is ok nélkül, hogy a magyar nemzet függetlenségi vágya merőben értelmetlen volt s épen ezért kellett sükeretlen elenyésznie [ÚjfE 334] ✱ *~ot ad* **a.** megmagyaráz, magyarázattal szolgál, *jog* törvény elött menti magát. *1593:* Deliberatum Okoth kel adny, hogy azth mongia Janos, hogy el szokeöth wolna az Annossal, es parazna eletteö woth wolna [UszT]. *1595:* az J. olyan valazt teön hogy feizetis vitt el hatalmasúl eo nekj hyre nelkil, mellyet az A ne(m) tagad, de ollyan okoth ad hogy Attiatul maratt Zabadon el vihette [i.h. 10/49]. *1604:* Az vtan mikor ele kellet volna az leúelet hoznik azzal attak okot hogy az koborlasba az leúel el vezett [i.h. 17/13]. *1606:* Az J Euictorra fog Daniel Peter vramra vgy mint az Janosj Tamas aruajnak Tutorara, protestal az J. ho⟨gj⟩ ha az Euictor nem mentene ne legien keseö okotth adnj | Replicat A et dicit im ertem maga mentsegire miczoda okot ad hogj ne(m) is uolt eonekj arra adatot autoritassa [i.h. 20/1, 17]. — **b.** számot ad, felel vmiről. *1573:* Racz agota Azt vallia hogi mykor Kalmar Albertne halwa meg hozta volna leaniat Mond hogy mynt Isten akarta vgi kely lenny, Aggion Isten eleot okot rola ky myat enneke(m) Az en germekemtwl meg kellet valnom [Kv; TJk III/3. 112]. *1598:* Mely valaz titelek vtan harmad nap mülvan el mentenek Kozaruarra ... es ... mindenik kwleón kwleon az pinznek fel nem viteliert es az zallagos iozaghnak megh ne(m) ereztisiert felged eleyben Euocalok, az felieol megh irt dologrul okot adnj [Dés; SLt BC. 9]. *1604:* Actores Segesdi zazok Alperes Zent Torontassi predicator fogot wolt menedekre az alperes Czegey görgi p(rae)dicator, Zembe hoza menedeket wadasdy Tanzios menyhartot. Jelentek hogi ha Zembe wolna-

nak az fel peres zazok kezeok wolnanak minden keresetek ellen okot adnj okotis adnanak de p(ro)testalnak hogy miert Zembe ne(m) tartoznanak keresetektöl zabadsagot kiwannok [UszT 16/86] ✱ *~ot adhat* megmagyarázhat vmit, magyarázatot adhat vmire. *1632:* Azert teczet az sz. szeknek hogi ha el akaria az Leant[a] hadni az legeni, hat deponallion f. 12 ha hol nem hat maradgion Ligaban mivel hogi semmi okot az leannak megh vetesere nem adhat [SzJk 40. — [a]A mátkáját]. *1643:* az à fundus Eosteol maraduan Lazar Peterre, elegseges okot nem adhatott volna az Eoreokeos el idegenittesre, es igy gyermeki s Attyafiay Contradicaluan exturbaltak volna, az meg irt fundusnak birasabol, Nagy Istuan maradekit [K; Ks 65. 43. 10] ✱ *~ot kíván* kb. indoklást kíván. *1606:* Sentent(ia) Sedis Judi(cia)riae keseo okot keuan(n)j az Jnek hane(m) az hitet hallja megh s fizessen [UszT 20/208] ✱ *~ot vet/~ul vet* hivatkozik vmire. *1569:* Megh ertette(m) Mihal wramtwl az Peter Neths dolgat Mywel hogy Appellalny Akarna es mychoda okokat weeth az dologban, de az mynd semmy Nem Appelalhat ez okerth [BesztLt Lucas Pistakj de Bongarth[a] a beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz. — [a]BN]. *1634:* Haller Peter Uram Leania Kakoni Ersebet kepeben kivannia az Z. Eccliatol hogi legien zabad Leania ellen az Atol el inditando Propositioiara Replicalni es Causaiat agalni, ielentve(n) ezt, es mint egi okol vetven hogi Leania mosta(n) exiliumban volna, hazaiaba zabados be Jóuetele nem lehetne [SzJk 42]. *1770:* a Kiralyfalvi utrizált malmat vetik okul, hogy az Adámosi nem forog [Királyfva KK; JHb LXVII/102 Ilie Drus (60) jb vall.] ✱ *helyes ~* nyomós indok. *1780:* hólmi bajaskadások iránt Városunk gyülése lévén, ez eleiben adtuk illyen fundamentumból méltonak itélhető kérésünket hogy ha helyes okból el maradatt futatást edgy esztendöröl másra által lehet vinni, mely ugyan határaztatik, és lehet ki futatni felis mivelni [Torockó; TLev. 9/17] ✱ *igaz ~ nélkül.* *1666:* minden igaz ok nelkül el hagyot [Kovászna, Hsz; HSzjP]. *1732:* latam Medgyes Janos Uramot hogy Balog Sandort minden igaz ok nelkül meg tamadá [Szentimre MT; BLev.]. *1749:* minden igaz oknélkült réám jóvén az földre le nyoma [Tarcsafva U; Pf] ✱ *illendő ~* méltányos ok, magyarázat. *1662:* nem hogy tisztek, kötelességek szerint, vagy hogy illendő okokkal való kemény választ, vagy hogy csak választ sem tévén levelére, követségbe a vezér népe eleibe csak mentül sűrűebb álgyúgolyóbisokat küldenek, szórnak vala [SKr 434–5] ✱ *jó ~* 'ua' *1625:* ha io okat nem adhattia, az be haitasert az nagi hatalomnak terhe(n) vagio(n) erette [UszT 109a]. *1664:* az Orbay szeki Baratosi Templomban ollyan szeket tetetet be, a ki az en szekemnek utczaiaban vagyon, ha io okokval nem menti maior potentian kivanom convincaltatni [Páké Hsz; HSzjP] ✱ *méltó ~* 'ua.' *1677:* A' kik elmennének és mélto okát nem adhattyák minden javokat amittallyák [AC 88]. *1806:* Hogy pedig egyedül Pataki István Uramot a szalonnája ki adásátol a Com(muni)tas tiltya s többek(n)ek pedig szabad volt innen feles számu Mázsa szalonnát ki adni ? annak meg külömböztetö mélto okát nem tudom [Szu; UszLt ComGub. 1753u] ✱ *ily ~ alatt* ezért, emiatt. *1658:* Bethlenbe lako Sala Iános proponal Burjan Annok ellen es kevan tulle el valaszt Ily okok alat 1. Lopassal vadoltatik 2. alkalmatlan a hazassagra 3 egy nehany uttal el hadta [SzJk 85]. *1660:* Szeken lako Fekete Andras jelent meg felesege felöl, hogj tülle el vallyek ily ok alat, hogy hitetlenul el hadta [i.h. 89] ✱ *minden ~ nélkül.* *1608/1623:* az eö Apjat minden oknelkwll ugj megh uerte uolt ... hogj ugian ott az feöldeön holt eleuenen hatta [LLt Fasc. 75]. *1801:* az anyám semmiségekért örökké bennem lakik mingyárt szüntelen belém akad minden ok nélkűlt [Mv; SLt 17 P. Horváth Trézsia atyjához] ✱ *semmi ~ nélkül.* *1618:* lehetetlen dolog, hogy ez az Báthori András híre semmi ok nélkül indultatott volna [BTN[2] 149] ✱ *törvényes ~.* *1847:* nyolc tanúk maradtak hitelesíttetés nélkül, anélkül, hogy ennek elegedendö törvényes oka adattatnék [VKp 294].

3. vmit kiváltó/okozó dologi tényező; cauză; Ursache. *1577:* keryk azert eo kegmek Byro vramat tanachyawal hogy meg lassak my legie(n) az oka az gatnak el zakadassanak, ha az Bonczyday Gergel kerty è vagy egieb [Kv; TanJk V/3. 150b]. *1710:* Apafi Mihály fejedelem hirtelen megbetegedvén, harmadnapra meg is hala Fogarasban Halálának okáról sok hír vagyon, ki guttaütésben mondja, hogy megholt, ki penig, hogy Teleki Mihály étette volna meg méreggel [CsH 220]. *1723:* A' sövénfa⟨lvi⟩ malom gáttya az oka inkább hogj a Berek vizbe borul [Királyfva KK; MbK 162]. *1772:* eö Excellentiaja Malma fogjatkozásának nem az én kisded két kövü Malmocskám, hanem az eö Excellentiaja Tisztei gondviseletlenségek okai, kik szántszándékkal nem igazittattak [Kük.; JHb LXVII/238]. *1778:* Ha pedig az ... forró nyavallyákban belé esnének legelsö gongyok a' légyen, hogy a' továbbra nyavallyát szerzö okokat tellyességgel elkerüljék [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.]. *1806:* 'a Nagy Kotzán és ket Süldön, ollyas verést rajta végben vinni nem Lattam, hogy oka lett volna meg dögölhetésének [Dés; DLt 82/1810].

Szk: *~a és módja vminek.* *1653:* Ez lött azért a Zolyomi Dávid fogságának eredeti oka és módja | E dolognak és csudának[a] pedig ratióját ha ki meg akarja visgálni, könnyen végére mehet minden okának s módjának, ha physica szerént kezd discurálni felölle [ETA I, 145, 154 NSz. — [a]A tüzhányó müködésének] ✱ *~ot ad vmire* előidéz vmit. *1600:* Noha az Tanuknak vallasibol eliceal hogy Menihart deaknak halala az zekernek el deolesse miatt teortent, De mjwelhogy ollian hozzw Jdejgh futtattanak, es az futtatasban az el deolesre nagy okot az Nemes ember kwchyajs Adott, nem tekinthet arra az teorweny hogy zanzandekkal deolteotte Balinth vgy el az zekeret hogi Menihart deaknak holta teortennyek [Kv; TJk VI/1. 390].

4. vminek előidéző(je), indító(ja), kezdeményező(je); persoana care iniţiază ceva, iniţiator; Anreger, Urheber. *1562:* azért király szálla Segesvárra, és ott nagy gyülést tétete; és oda az erdélyi urakat mind elhívatá hitetlenség alatt, hogy megérthesse: kik legyenek a székelyek feltámadásának okai? [ETA I, 19–20 BS]. *1568:* Vrsula Rta Joannis Bornemiza ac Margareta filia eiusd(em) fassae sunt hogy eo keozeottok valo haborusagnak Nem seres Anna Az oka [Kv; TJk III/1. 226]. *1573:* hywanak mynket Az Gerömonostory Nemes wraym Nag. paranczioladattiaual Gierömonostorara Hog' my azrol wallatnank Hog' mikor walkay Myklos az hatar Jarny Ment wolt, hog' ot kitól Eset Es kitol Indultatot wolna az Eg'be wezes Es Egyben walo Rohanas Es kyk löttenek uolna Annak az okay [Gyerömonostor K; KCs]. *1605:* ha penig valami esett volnais az eó Inditasabul esett, eó volt oka [UszT 19/34]. *1628:* Az A. igh Replical az J. ellen ... minden idegensegnek az Attiad az oka nem en [SzJk 21]. *1741:* én mind ezekben nagyob vétkesnek tartom Kloczánét, mert ő az oka minden rosz tselekedetnek [Sámsond MT; Ks 183. LXXXVIII]. *1794:* ki kerekedvén a házbol az udvarra, Horvát Josef uram az udvaron; Barátosi Josef vram pedig az uttzára ... egy mással fàntalodtak, hogy

ezen veszekedésnek te voltál az oka, de bizony te [DLt az 1799. évi iratok közt]. *1808:* ha igaz az hogy az vram Tiriával közösködöt, enis oka Vagyak, mert én az Vram kivánságának mindenkor nem engedtem [Radnótfája MT; Born. G. XI. 19 Ujfalán Irimiánét idézi Muntyán Iuonné Szezák Voané (30)]. *1826:* Szégyellye azt emlitni az Alp(ere)s Aszszony, aminek oka respective maga volt [Ne; DobLev. V/1114. 7a]. *1846:* azon hibának nem mük Atsokul vagyunk okai hanem a Kőmivesek [Dés; DLt 78].

Szk: *~ul vet vkit* vkit vmi előidézőjének vádol. *1619:* Másikat azt kérdém, hogy: Ha az frigy felbomol ... Az hatalmas császár nem veti-é okul az én uramat az háborúságnak [BTN[2] 210] ✱ *fő ~. 1653:* Bástya bémenyen és vallat felölle: „kik voltak azok, a kik fő okai voltanak az árultatásnak" [ETA I, 91 NSz]. *1702:* Zalassi Samuel és Pávai István(n) mind ketten nemes Thorda Varmegye(ne)k hűtős szolgabiraj midőn volnánk Toroczko várossába(n) hovays mentünk ket Meltosagos Fő Ispa(n) Urak eő Ngok poroncsolattjabol az végre, hogy az kik az mostani Toroczkai Tumultusnak főb főb okai és inditaji volta(na)k azok(na)k meg fogatatások felőll poroncsolna [Thor. XIX/2] ✱ *indító ~* kezdeményező (személy). *1750:* Ezen verekedésnek ki volt az indito oka [Told. 43]. *1763:* Inditó oka vólt ezen erdő depopulatiojának Leopold Jóseff Uram ő Kgylme, ki Klákát kert azon Farkas Domb Nevű Erdő fájának hordatására [Zágon Hsz; Szentk. Joh. Elekes (40) jb vall.] ✱ *kezdő ~* 'ua.' *1767:* eők ketten a sok Magyor Legényektől el akarván venni az Hegedűst, Tudom hogy ebből kezdették eők ketten a verekedést, melynek mondhatam hogy minden kezdő oka Kis Vaszilia volt [Betlensztmiklós KK; BK] ✱ *szerző ~* 'ua.' *1662:* Melly dologban az új ítílőmester, Nadányi Mihály nem utolsó szerző oknak állíttatik vala, kinek elméje vindictára, ingerkedésre nagy hajlandósággal viseltetik vala | azkik a várban zúrzavaroknak fő szerző okai voltak, a várbul kimentek [SKr 486, 592].

5. vmiért felelős/felelőssé tehető személy; persona care poartă răspunderea (pentru ceva); Verantwortliche(r). *1590:* En allok wala az waros haza eleoth latam hogy az Bernad Antal az masik zeren walo egj hazban massal egjbe vezeth, mikor immar az hazbol ki ieottek wolna, az Bernard Antal ellenkezeoie el mene onnet, tehat az Bernad Antal tamoda erre az Sandor Gergeljre, miwel hogy eo leoth volna bekessegh zerzeo, illetwen illien zokkal, merth nem hagial beket annak az embernek te wagy oka hogy el ment, azon keozben vthe Bernard Antal ezt az Sandor Gergelt egj Sombottal az feiet [Kv; TJk V/1. 37 Zakach Jstuan vall.]. *1594:* Erreolis megh fenychek valoba Zent palit, hogy Io Gondwiseleo embert tarchion a' haznal hogy vigiazzon zolgallion az varos keozibe, mert ha mj teortenik vezedelem, eo lezen oka, eo zenwedj a' karatis [Kv; TanJk I/1. 231]. *1613:* ha Jeouendeobe a' kegd kesedelmessege mia valami artalmas akadaliok keouetkeznek zegeni hazankra nem mas ember, hane(m) kegd lezen annak oka [JHbK XLII/12 fej.]. *1695:* Mint hogy a' dezmálásban sok fraudulentiak szoktanak esni, ha kik effelenek okai találtatnának törvény szerent igazitassék el dolgok, ugy hogy az Ecclesia kárt ne vallyon [Kv; SRE 37]. *1716:* A jószágnak határit és rendeit ugj oltalmazza hogj abban Csorbulás ne legjen avagj foglalás ne essék mert annakis maga lesz oka [Szászerked K; LLt Lázár Ferenc ut.]. *1768:* az Falusi Pásztor a Csordát a Falunkban bé hajtván ... admoneáltatta a Gazdákat hogy ki ki itassa meg Marháját mert ha a Szomjuságnak miatta bajak betegülések annyival inkább meg halások Történik ő oka ne légyen [Kissármás K; RLt O. 4]. *1789:* oka ne legyek ha a Zsitárok mellé Segélycsegűl rendelendő értetlen Embereim által valakinek kedvetlenűl történhető baja, vagy kára következnék [Déva; Ks 74. VII. 74. 1/4]. *1809:* a' pásztorok izaztották volt ugy el a' kantzát, és ha az italból kellett megdőgleni, ők az okai [F.rákos U; Falujk 43 Sebe János pap-not. kezével]. *1852:* Mi a' kamatokat illeti, hogy azokot ki nem fizethetem nem más mint maga a'követelő asszszony oka [Nagylak AF; DobLev. V/1130].

Szk: *~ul alíttatik* felelősnek ítéltetik/tartatik. *1699:* Mind az Kgld Leveléből mind mások Szavaibol ugy veszem eszemben, hogy az Kglt(e)k között lévő Difficultásoknak okául én alittatom, és iteltetem [Jobbágyfva MT; Ks 96 Sárosi János Gyerőfi Borbálához] ✱ *~ul tesz vkit* felelősséget ráhárít vkire. *1781:* Ezen Mezeire régen haragszik Bánffi Sándor úr s azért ő is vasra verette őkegyelmét. Elhiszem, hogy az Erdélyin tett verésnek is okául őtet teszi [RettE 414]. *1823–1830:* Ha írok, a dolognak okát is meg kell írnom, azt pedig nem kívánhatják, hogy magamat okul tegyem, utoljára az úrfi mondván, hogy én el tudom csinosítani a dolgot, azért kért az írásra, melyre reá is állottam [FogE 212] ✱ *fő/fundamentális/principális ~. 1568:* Anna Rta Gregory Bornemiza fassa e(st) Az Kodory Gasparnetoł ǫ semit ne(m) hallot hogy zydogatta volna az zǫchnet, hanem az Kodory Gasparne gyermeke szidogatta az zǫch fabiane gyermeket, illyen szoual kurua kolkenek zydogatta, es ezth vallia hogy ǫ fo oka Kodory Gasparne Az kǫtel fel bontasnak, nem az zǫchne [Kv; TJk III/1. 223]. *1591:* Zeoch Mathene vallia Tudom hogi minden zomzediual feierdine beketelen lakik, kibeol Itilem hogi ennekis eo volt feo oka [Kv; TJk V/1. 114]. *1794:* Az egisz verekedésnek Principális oka Veres György volt [Déva; Ks 79. XXVI. 10]. *1817:* hogy penig a' Soós kut sokszor bé zárva volt mindenek(ne)k a' Contrás légjen fundamentalis oka [KLev.].

6. (hivatkozási) alap, (jog)cím; bază legală, titlu (constitutiv), cauză, motiv; (Berufungs) Grund, Rechtstitel. *1595:* Az haz es eóreksegh dolgat a' mi nezi, my nekjnk hatta, eggik okon hogy az felperest ki hazasitotta belólle, masik okon hogy az felperesnek hazat chjnaltatott az my Aniank, penzen es keólchégen [Szu; UszT 9/50]. *1604:* Mjwelhogi ennek eleotte Bedeó Istuan vram Capitansagakor, az ket fel, Benedekffy Janos vram es Gherendi Palne Azzonio(m) egi mas Akarattíabul az Galfy Mihalj vram haiadon lianianak Tutorsaga feleoll ualo dolgoth teórwenre wettèk volth, es akkoris az Tutorsagoth a' teórwenj Benedekfy vra(m)nak ítelte volt, mostis eleó hoszok de mostis az fen megh irt okok alatt ugia(n) Benedekfy Janosnak itelj az teórwenj a' Tutorsagoth, mywel hogi Benedekfy Janosne Azzoniommal eórekes az liany, ne(m) Gherendj Palne Azzoniom(m)al [i.h. 20/128]. *1710 k.:* Egykor a gubernátor mondja: A generális azt parancsolja, Olosz Mihályt, a secretariust fogassuk meg mindjárt. Én azt mondám: Miért? Felele: Csak azt izente: nagy közönséges jó, és a császár szolgálatja azt kívánja, hogy megfogják, én egyéb okát nem tudom [BÖn. 976–7]. *1790:* Instalam a' Méltoságos Urat méltoztassék ezen Törvénjes okaimat magais böltsön egjenes szivére venni es Komaromi Urat arra Disponalni hogj ne kivánnjon Engemet meg haboritani, mert Injuratiommal a' Jószágot semmi képpen biradalmában moston telljesseggel nem botsátom [Radnót KK; DobLev. III/678. 2a]. *1843:* véleked-ésem szerént a kérelmesek több szolgálattal nem tartoznak, mint amennyire az 1789-béli egyezmény kötelezi őket,

akármely okokat soroljanak elé a kamarai tisztek [VKp 137].

Szk: *~át adja vminek* jogosságát bizonyítja/igazolja. *1713:* adgja okát Eó nga miczoda Jussan birja sztanyisa nevu falut [Ribice H; JHb XXXVII/5] ✱ *~ nélkül* alaptalanul, jogtalanul. *1565:* myerth hogy Ertem azt, hogy az en hazamtwl adóth kyértek, az hahot (!) en elattam mynden Eoreokseghęwel Egetembe, de walaky meg tyltotta, tartotta az Én házamath oknęlkyl, az aggyon adoth tewle [Kv; BesztLt 5 Konth János nyil.]. *1570:* Borbel Boldyzar vallya, hogy ew Semy Latot dolgot Nem Thwd Mondany Zabo Janosne es Trombitas Demeter keozet, Ment volt az fokhazba hozzaya Es Mongya volt Trombitas Demeter hogy ha ki zabadwlhat Megh allya Bozzwyat rayta Zabo Janoson hogy oknelkwl megh fogatta [Kv; TJk III/2. 31]. *1749:* Szolga Biroságában sokszor oknelkülis rántott elö némelyeket s jol meg vont [Fejér m.; Told. 3]. *1780:* ö Felsegenek Rescriptuma extal arrol hogy a mely Dominus Terrestrisek kegyetlenkednek ok nelkül magok Jobbagyok ellen a Tiszt Urak vagy Fiscus oltalmazzák [Bözödújfalu U; Pf] ✱ *~ot vesz* jogot formál. *1766:* szükségesnek itilte a Mag(istra)tus, hogy a Nmes Var(me)gje Táblájátol két Regius sollicitaltassek, kik által a p(rae)tendalt kár tételek exquiraltassanak, okot vévén a Mag(istra)tus erre, hogy mint nyakas, és Hąnagj Uramat kedve szerent hordozo ember az elmult káratsoni Innepek elöt dördületkor egy napon, nem rendes, hanem rendetlen Executiot ültetvén perfunctorie Ratiotinált az Városnak kárára [Torda; TJkT V. 235–6] ✱ *semmi/semmilyen ~ból/~on* semmi szín alatt. *1559:* Walamely Mezaros penigh az Thewsersegeth walaztangya Maganak, es az Mezarlasnak ellenemond, Annak harom Eztendeygh ne legyen zabad, Mezarlani, de Bathor eztendew mwlwa az Warasnak kedveth lellye Az harom ezthendewnek ky thelesnek elewtthew (!) es Alatta semmy okon Ne Mezarolhasson [Kv; TanJk V/1. 57]. *1578:* En Zamossy Pether feyedelmewnk Eu Nagha zolgaya wywarban[a] en illyen wallasth es fogadast tezeok Eghyz Dees warossa Eleoth hogy en az waros keozzewl azt az hazatth soha ky nem Akarom wenny, Megh nem Akarom Nemesitthetny Semmi okbul Sem en Sem Maradekym, hanem az varossal egyetemben egyenleo terhet Akarok wyselnem [Dés; DLt 202. — [a]A szúv-i várban]. *1608:* az oda valo erdölöknek utát semi lött okon el ne fogiak hanem szabadon iarhassanak [Csicsó Cs; BálLt 60].

7. feltétel, kikötés; condiţie; Bedingung. *1603:* Minthogi az hazassagh dolgat ez mostani nyawalias wdeonek allapattiahoz kepest eo kegmek Tanachul megh tiltottak wolt, most ezert Varosul wegeztek eo Kemek hogi megh zabadullion ez ide ala megh irt okokkal Masodzor hogi az Menniegzeo, awagi lakodalom adas Egi Ebed legien, tizenegy orakor, wgi hogi, az Menniegzeo Nap estin legie(n) az hiúogatas az ayandek be kwldesis azon nap [Kv; TanJk I/1. 446].

Szk: *ily/ilyen ~ alatt.* *1569:* Esmet Egyenlewkeppen Margyt azzony es Kerestely Balas Meg Engedek Buday Gergelnek Mynd zamadast, es Myndent walamyn Nekyk maradot volna Gergelj wram ellenek, Jly ok alat hogy az Lapos tot kezebe aggya pynznelkwl [Diós K; JHbK XLV/13]. *1595:* Baraj Gergelt kjbocsatta kezességek alatt Illyen ok alat, hogj mynden masod hetbe be jwjeón hjuatalt ne varjon [Noszoly SzD; Ks 42. E].

8. rendsz. határozatlan v. ált. nm-i, számn-i v. ilyen jel-ű mn-i jelző kíséretében; de obicei este precedat de un pronume; in der Regel nach einem unbestimmten od. fürwörtlichen, zahlwörtlichen od. ähnlichen adjektivischen Attribut: megfontolás, szempont, tekintet, körülmény; chibzuială, punct de vedere, consideraţie, circumstanţă; Überlegung, Gesichtspunkt, Betracht, Umstand. *1560:* Igy Egienessedenek meg mj Eleóttwnk Ezer Mag'ar Arany forint keótel alat Hogy az mely fel eszt valami okbol Meg nem Akarna tartani hąt Az Mely fel meg allya, Az mas felt az Reóuid teóruinire hihassa [Mv; JHbK XII. 7]. *1581:* az varas el vegezte azt hogy idegen procatort be ne erezzenek sok okokert [Kv; TanJk V/3. 238b]. *1588:* Az Stamp Janos es Eordegh Andras theosersegeyert. Akartak Varosul eoket az meszarlasbol feltiltany, De bizonios okokbol ez Ieowendeo gywlesre halaztottak [Kv; i.h. I/1. 84]. *1625:* Az eot fertalyban az inquilinusok Adaiaban szall le bizonyos okokert az mint Rationkban keouettkezik [Kv; Szám. 16/XXIX. 3]. *1674:* Asztalos Andrást hozattuk ki Teorvényre Akkor bizonyos okra nézve haladékban menvén dolga feleségével édgyütt az Toromban valo bé vitelekért adtunk f — d 6 [Kv; i.h. 34/L. 19]. *1700/1808:* Szegeny Atyam lévén Regius benne Harko Balintal nemely okokra nezve a Contractust nem petsételte meg, melyért Szegény Atyámra Sok ideig nehezkedett Néhai harko Péter Deák Uram [Vaja MT; VH]. *1703:* az ország' Gyulése(ne)k bizonjos kiváltkeppen valo okokra nezve haladni kellet, és az udö telten telik, s már ugjan elis tolt [UszLt IX. 77/57 gub.]. *1745:* à melly széna fü vagyon à Szénás völgy fejiben és mostan Tisza Vr(am) pénzt adott vagy adni akar Kapusi Katának réaja annihilaltassék, sokféle képpen valo okokrá nézve [Torda; TJkT II. 89]. *1769:* A Felséges Királlyi szent Igyekezet kivánván sok hasznos, és szükséges okokra nézve az Határoknak három Részekre valo szakasztását, s ugy az három Határnak felállását igen keményen porontsollyuk, hogy az Három Határokat kettöre le hagyni meg ne mérészellyék [UszLt XIII. 97 gub.]. *1786:* ha szinten Szegenysegek mián restantiariusak maradtanak vagy bizonyos okakra nézve dologra nem mehettenek, mind azokat annak utanna bé fizették[a] s fizettik robbotajakan ki potoltak s potollyak [Torockó; TLev. 4/13. 62. — [a]A taksát]. *1800:* Dosa Adám vr ... A' Makfalvi Joszágotis el adta de nem torkosságáert és reszegeskedésiert mert azt soha nem tapasztaltam hanem más egyéb okbol [DLev. 3. XXXV. 6]. *1821:* tettzet a Feleknek mostan mind kettejeket egy formánn érdeklö okbol azonn Cserét olly formán változtatni meg hogy Tekintetes Dobai Ur Gerendi Urnak N. Lakonn a völgyen lévö Rétet, Gerendi Ur pedig T. Dobai Urnak N Csánba azon földet az alatta valo réttel viszsza botsátták [Nagylak AF; DobLev. V/1043]. *1852:* Kelemen István 24 éves, Both Kata 18 évessel ki kérdeztettek, és semmi okok egybe keléseket nem gátolta [Mákó K; RAk 32].

9. felelősség; responsabilitate; Verantwortung. *1763:* az egés után egjmásnak szemire hánták az egés okát [Torda; TJkT V. 153].

Szk: *~od ad vkire* okol vkit, felelősséget ráhárít. *1669:* Gyulai uram panaszára, bizony dolog, urunk Kegyelmedre adott okot, de én az mennyiben lehetett mind urunkot lecsendesítettem, mind Gyulait [TML IV, 570 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *~ot vkire fordít* 'ua.' *1763:* söt[a] az én Inasom egészszen a Bőszörményi Mihaly Ur(am) Inasára fordítván az okat, agnoscalta, leg alább nem reclamalt, nem tagadta [Torda; TJkT V. 153. — [a]A főszövegben levő adalék közvetlen folyt.].

10. ürügy, álok; pretext; Vorwand, Scheingrund. *1662:* (Szapolyai János) mint hozatta feleségül lengyel Zsigmond

király leányát, Izabellát 1540-ben meghalván, és azután Izabellától egy fia születvén, az mint neveltetett anyja és Fráter György tutorságok alatt, és ezek a gyermekkel Erdélybe küldetvén, hogy nem volnának elegek az országnak s Budának megtartására? Mint és minémű okokkal vette volt Szuliman azt kezébe oly fogadástétellel, hogy azt jövendőben, midőn a gyermek királyfia felnevelkedik, minden kétség nélkül visszaadatná? Mindezek megírattak többek között Istvánffy Miklós historicusnál is [SKr 78].

Szk: *~ot keres vmire. 1813 k.:* Dobai Mihály az Alpereseket szüntelen motskolta, és minden Gyülésben okot kereset a' beléjek valo akadhatásra [Dés; DLt 56] ✱ *~ot vehet* ürügyet találhat. *1659:* ugy veszem eszemben, hogy ha kitavaszodik az üdő, s csak mi kicsin okot vehetnek is az országban lévő egyenetlenségből, s teljességgel le nem csendesedik az itt való állapat, nem lészen többé fejedelemség Erdélyben [EOE XII, 207 Barcsay Ákos II. Rákóczi Györgyhöz]. *1665:* Tanácsolja is igen Nagyságodnak s az országnak az úr ő nagysága, hogy az töröknek igyekezzék igen-igen kedvét keresni mindenképpen s ajándékkal is csendesíteni, hogy legkissebb dologban is okot ne vehessen az ellenünk való grázdára [TML III, 375 Teleki Mihály a fej-hez] ✱ *~ot vesz vmire* ürügyet talál. *1668:* ha ő felsége nem remedeálja az magyarországiak sok insolentiájokat és Erdély injuriáit, félő, az török nemzet is okot nagy gonoszra ne vegyen [TML IV, 390 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1679:* kérni kellene Nagyságodnak az egri pasát, ne idegenítenék az bujdosó magyarokat császár hűségétűl, hogy azzal is okot ne vennének az némethez való visszamenetelre [TML VIII, 559 Teleki Mihály a fej-hez].

11. cél; scop; Ziel. *1619:* Mondek erre: Innet is kitetszik, hogy nagyságod az én uramnak csak veszedelmére igyekszik Jól látom én, hogy mind csak ez ennek az oka, hogy nagyságtok kiveszesse az én uramat fejedelemségéből s mást valakit hozhasson erdélyi fejedelemségre [BTN[2] 205]. *1776:* Tudom aztot, mert nékem a' Groffné titkon jelentette, hogy MVásárhellyre éppen azért megyen bé, és nem egyéb okból, hogy a' B. Hentertől való elvalás dolgát tökéletességre vihetné a Mlgs Praepost Ur előtt [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonffi (31) rk káplán vall.].

Szk: *~ nélkül* hiába, feleslegesen. *1570:* Megh Ertettek az Zaz vraim varoswl, Az Espotal Jozaga feleol Jndwltatot per dolgat Ew k. biro vram es az Tanach visselyenek gondot Rea mynt Ioban Thwgyak hogy gondwiseletlenzegh myat es oknelkwl ely Neh Jdegenwllien [Kv; TanJk V/3. 13b]. *1746:* ezen ok nélkül valo Strásálás az adozo kösségnek nem annyira hasznára, mint kárára, és vexájára vagyon [Somlyó Cs; ApLt gr. Kálnoki Ferenc nyil.]. *1796:* az All Peres Rész méltatlan hurtzoltatik, sőt a Méltoságos Királlyi Táblais ok nélkűlt terheltetik, mert ollyan levelet Repetaltatni, mellynek hasznát nem vehetik képtelenség, 's ez által tacite azt recognoscalják, hogy a praetendált Levélhez, semmi Competentiajok nintsen [Mv; TLev. 5/16 Transm. 19 tábl.]. *1823:* ez világon minden Ember azért fut, fárad és nyughatatlankodik, hogy mind annak valami hasznát is lássa, és láthassa; és senkiis ok nélkül, és ingyen másért futni, fáradni, nyughatatlankodni, és perelni nem tartozik [Mocsolya Sz; SL].

12. birt szr-os és *-ért* ragos alakban nu-szerű haszn-ban; prevăzut cu sufixul posesiv şi cu sufixul *-ért* avînd rol de postpoziţie; in Form mit Possessivendung und mit der Endung *-ért* gebraucht als Postposition: *vminek ~áért* vminek a céljából, kedvéért; cu scopul de a ..., cu un anumit scop; zwecks, -halber. *1571:* kerem kedett mindt byzoth vramoth, hogy te .k. Jo zomzidsagnak okairth, az foglyokat kyk kys Demeteriben vadnak bochatassan el az wayda kezzesegere [Nagysajó BN; BesztLt 3496 Lúcas Chewj Zewch Gaspar beszt-i bíróhoz]. *1583:* Ielentette volna eo felsege Lengiel kiraly, hog papawal egietembe el vegezet es teokellet Intentioia volna az eg nehany zamw Iffiaknak be iktatása es hozasa ez varosban epitet collegiumba az Iesuitak keozibe tanitasnak okaert [Kv; TanJk V/3. 271b]. *1584:* Myerth hogy penigh, az keozeonseges Wasarnak helie[a], Azerth senky seminemew Wasarlasnak okaerth, az varosbol ky Ne mennien [Kv; PolgK 5. — [a]Ti. a város]. *1589/XVII. sz. eleje:* Ha teőrtennek az Varosra valamely farago, vagy Rako Legennek iőuese, miuenek giakorlasanak okaert Az mesteris az Ceh mesterek hire, engedelmeknelkwl touab nalla ne tarthassa, ne miueltesse, eöt forint birsagh alat [Kv; KőmCArt. 10–1]. *1597:* birak sem voltunk, cziak bekesegnek okaert hogy inkab alkhassanak vegwlle, azert intiztwk el keozteok [A.csernáton Hsz; HSzjP Nic. Bod de Albis (60) ns vall.]. *1600:* menék egyzer vasarlasnak okaerth Bűrkőrne Bothyaban [Kv; TJk VI/1. 489a]. *1639:* Kegldet kérem hogy éngemet tudositson ha jeoheté én hozzám beszélgetésnek okáért vagy ne(m) [Homoródsztpál U; Szád. Redej János Nagy Tamás de Fogaras szu-i várprovisorhoz]. *1654:* Deceben[a] lako Jo Jstvan szolgalo leanya Jakab Eőrsebet jelenti hogy igerte magat hazassagnak okaert Berkenyesi Gyeőrgynek, de az legenynek illetlen rut magaviseleseert tüle meg unatkozot [SzJk 73. — [a]M.décse SzD]. *1794:* Mely vegezeseit 's hatarozasait a Communitasnak nagyobb hitelessegnek okaért e szerint irván meg Varosunk petsetivelis meg erősitént [Torockó; TLev. 9/26].

13. ragos alakban mn-i haszn-ú mutató, általános, határozatlan nm-sal alkotott szk-ban hsz v. ksz értékkel; prevăzut cu un sufix, în construcţii formate cu pronume (demonstrative, nehotărîte) avînd valoare de adverb sau de conjuncţie; mit Flexionsendung in Wortkonstruktion gebildet mit attributiv gebrauchtem Fürwort mit Wert eines Adverbs od. Bindeworts. **A.** *~áért: annak ~áért* ezért, következésképpen, tehát; de aceea, prin urmare, deci; folglich, deshalb, darum. *1561:* Myel hog' az my meg holt eleinknek Birainknak es Polgar tarsainknak io Rendelesebeol Az ewtues Cehneky mynden hadi zerzamokkal. Egy tornyot kel tartaniok ... Annak okaert. Mikorontan az zwkseg' mwtattya haborusagnak ideien Az mesterek, annak meg otalma(za)sara tartozzanak wig'azni [Kv; ÖCArt. 6. 10]. *1584:* Ertik varosul Biro vramtol hogy sok zeoksegek Ieoűenek eleo holot vrunk eó Ngais ide akarna Ieony, az keoltsegh penig zewkeon volna a' Saffar polgar vraimmal Annak okaert az zewksegnek be telliesitesere vetettek Adot, Egy Wonasra fl 1 [Kv; TanJk V/3. 286b]. *1623:* Nem keues kara vagion korcsiomanknak az galaczy korcsiomay s annak okaert megh hirdesse tilczia a faluban senky bort sertt az faluban ez vtan soha arulny ott ne meryen [BGU 120]. *1794:* a' veteményes, és gyümőltsos kertnek nagyobb Része haszantalan helly vólt, ugy hogy még a' Szántásra is alkalmatlan vólt, annak okáért egy néhány Metzenszaifereket hozatván azokkal Szépen ki planéroztatta az Exp. M. Gróf Ur [Mezőmadaras MT; BKG St. Szép (28) lib. vall.] ✱ *az ~áért* **a.** amiatt, azért; din această cauză, din acest motiv; deshalb | ugyanis; adică, va să zică; nämlich. *1552:* Barchay g'ergis ada Kelemen papnak Harom haz Iobbagyoth es Neg'ven forintott, az thonak feleerth Cherebe vg' hog' mynden keolchegeuel Barchay Gyerg' az ... Thoth meg teoltese, es zwgothis

chynaltassan azan Thora, ky mostan teliesseggel pwzta volna az okaerth hog' az Kelemen pap taual voltaerth, Semmikepen Nem Byrhatna, sem oltalmazhatna [Mezőszengyel TA; BfR]. — **b.** azért, a célból, avégett pentru/de aceea; zwecks | mivel, minthogy; deoarece, fiindcă; nachdem, weil. *1600:* Sofaluy Kacho Isthwa(n), tiltotta wagy chowalta wolt ky egy Sarospataknal walo zanto feöldibol wgya(n) Sofalui Wargha Balast, az okaerth hogy az orzagh vtat akarna arra az feoldre wetni [UszT 15/212] ✱ *ennek ~áért* **a.** ezért, emiatt; de/pentru aceea, din această cauză; deshalb, darum. *1573:* mikor az dologh megh essett wolt[a] chak hamar az vtan megh jelentettem k.nek ezt az dolgot, .k. akor ezt monda hogy k; megh erty es weghere megien az dolognak, ennek okaert sem akartam az vtan kedet bantani [Sajó BN; BesztLt 3766 Horwat Myklos Nagy Sayoy Tyzttarto Thymar Gergely beszt-i bíróhoz. — [a]Jb-ának megveretése a drabantok által]. — **b.** ezért, azzal a céllal; pentru aceea; deshalb, zwecks. *1619:* az mi hůvünk Bethlen Gábor és Erdély ellen hadat indítottatok Mi is hogy az mi ótalmunk alá azkik folyamodnak, azoknak ótalommal akarván lenni ez mü böcsületes vitéz kapucsi pasánkat most bocsátottuk hozzád ennek okáért, hogy ezáltal intünk szeretettel, hogy ez napságtól fogva az mihozzánk folyamodott híveinknek: Magyarországnak, Csehországnak, Murvának, Sléziának, Austriának békességet hadj [BTN[2] 352] ✱ *ez ~áért* emiatt, mivel; din cauza aceasta; deshalb. *1558:* Jeoth vala Jde my Eleonkbe Myszaros peterne, kj Rygen bezterchey szeoch Vynchene volth, Ez okayrth, hog w vöth volth Ezwsth feybe, az ty kegelmetek varosaban lakozo farkas vrtol penzt ... Mel farkas Vr az penzt kyry az Mysaros peterne battyatol Thymar Jakabtol ... Azirt Myzaros peterne ezt valla, hog thymar Jakab w Jrette Nem leoth kezes [BesztLt 9]. *1575:* Az espotal Mester dolgat hattak eo kegelmek Mas gywlesre ez okaert hogy Mostan Nemellyeknek keozzwlek vtok vagion Nem Mwlathatnak anyet hogi Beoweben zolhassanak es vegezhessenek rolla [Kv; TanJk V/3. 110b]. *1595:* 21. Jüny Christoff Deaknak az Warmegye Ispanyanak küldette Biro W. Ajandekot: Janos Wramis velem volt, mert impetallya vala Waros szabadsagat az Witze Ispan, es ez okaert küldete ö kgme bösegesen 2. Szęp Ludfiat ... d. 16. 4. Czirket d 12 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 181 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

B. *~ból: abból/ebből az ~ból, az(on)/ez(en) ~ból* **a.** amiatt, emiatt, azért, ezért; din această cauză, de aceea; darum, deshalb, deswegen. *1592 k.:* Az menire az szo leott volnais ez okbwl leott volna [UszT]. *1598/1635:* In summa semmibe(n) keduem kereseo fiam ne(m) uolt; Eszekbol azert az ókókbol eo nekie az teob gyermekimmel egienlo rezt az en jouaimbol nem hagiok [Mv; APol. I. 68]. *1752:* abbol az okbol abjudicaltatanok azon őkrök és Szekerek post Evocationem: hogy ez előtt valami Marhak Csabárol gonoszul el veszvén akkor a Szent Mártoniak adták volna a' Vitzeieknek azon hellyet hogy az ők Hatarok légyen [Vice SzD; MvRKLev.]. *1803 k.:* Koránt sem csupán azon okbol invalidáltatott az 7. alatt valo abalienatorius Contractus, hogy a' Felperes Urak a' keresetben forgo ház el cserélésekor meg nem kínáltattak volna [Dés; Ks 79. 29. 311]. *1807 k.:* a meg mondatt két hold Földet testalta az okbol, hogy a Fia Economiara járván, nem volt ki innya adgyan hanem tőbnyire mind ezen Unakája látott hozzá [Sinfva TA; Borb. II Fülep Mihály (49) ns vall.]. *1831:* Ami pedig a Guja mellett lett szolgálattya berinek ki fizetesét illeti, minthogy ős sok kárt szenvedett, ezen okbol nem fizethette ki őket [Dés; DLt 329. 9]. — **b.** ezért, ezen az alapon/címen; din acest motiv; aus diesem Grunde. *1852:* Lisznyofalva Uzonfalvával csaknem egytestvér falu lévén, 's határai egybefügvén, ezen okbol a' bé biro birtokossági jogot magunknak fentartyuk [Uzon Hsz; Kp V. 386] ✱ *ily ~ból* azért, amiatt, avégett, azzal a céllal; cu scopul de a ..., din acest motiv; aus diesem Grunde, mit dem Ziel. *1657:* Ezek azért Fogarasban indulának Bükösről; én pedig Váraddá ily okból [KemÖn. 128].

C. *~ért: ez ~ért* emiatt, ezért; din această cauză; deshalb, darum. *1569:* Nem Appelalhat ez okerth [BesztLt] ✱ *ily/ilyen ~ért* **a.** ezért, emiatt; din acest motiv; deshalb, aus diesem Grunde. *1647:* Zekeli Gorgiot et Lodingos Georginet Kata azzont, illie(n) okert kaptiualtattak Director vraimek, hogi paraznasagba leledzettek [Kv; TJk VIII/4. 176]. — **b.** ezért, ezzel a céllal; pentru aceea, cu scopul de a ...; mit diesem Ziel, deswegen. *1590:* Bornamissa Gergel vram(na)k Attunk f 400 d. — Jllien okertt hogy eokme kuppat Ayandekban walokat Chinaltasson [Kv; Szám. 4/XVI. 22]. *1634:* Maczkassi ferencz vra(m) ide Sukra iüwe(n) ily okert, hogi Suki Benedek vramat Mustoha Anniaual Suki Palne Azzoniommal My altalunk az Suki Eos iozag felól meg alkuttatna [Zsuk K; SLt A. 46].

D. *~kal: ily/ilyen ~kal* így, ilyen feltétel mellett; cu condiţia că ...; auf diese Weise, unter der Bedingung. *1551:* az kowos pado(n) valo reze fywit vete zalagon Jllin (!) okal hogy mykoron meg valtana owmaga tartozzek meg bochyatany [Torda; SLt QR. 2]. *1577:* Meg ertettek eo kegmek egez varassul az Mezaros vraim keonyeorgesseket az Mely Terhet az Mezaros vraimra egez varos vegezesseból vetettek volt, meg zalytottak De ily okkal hogy ez vtan semmy vton es Semmy modon által ne meryek hagny az varas wegezesset [Kv; TanJk V/3. 150b]. *1669:* el vegre a peres Aszszony mostan a sz(ent) partialis admonitiojanak hel (!) advan redeat ad maritum hanem ilyen okval hogy mint keresztyen hazas emberhez illik feleseget becsulletben tarcsa [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1688:* Szathmári Jérémiás szabad jo akarattyából adá és köté magát fiurol fiura jobbágyul a' Széki Sz. Társaság(na)k illyen okkal hogy ha pedigh el találna szoknj, vagy magát masuva kötelezi, szabad légyen hozzá nyulni, s nyulatni mint sajátunkhoz [SzJk 176] ✱ *ilyen/oly ~kal és móddal* úgy, ezzel/azzal a kikötéssel; în aşa fel, cu condiţia că unter dieser/jener Bedingung. *1600:* En Kardos Miklosne, Erdeö teleky Borbalazzony attam Szanizloffy Batthory Peternek Petenieben zalogban eg Retet Attam eó kegnek 16 forintba, Illien okkal es moddall, hog' ha az en giermekim megh akariak waltany penze le teuen tartozzek eó kegme megh adny [Perecsen Sz; WLt]. *1677:* A' kapu szam utan valo Adórol a' szükség nevekedvén, a költésnek-is nevekedni kellet, a' szerint az ado fizetésbéli summának-is rendel fellyeb fellyeb nevekedvén, ment fel szintén ad flor. 22 mindazáltal nem tőbször, hanem in anno 1634 de akkor-is olly okkal és móddal; hogy többé az-is szokásban ne kellyen [AC 67–8].

E. *~on: az ~on* **a.** mert, mivel; deoarece, fiindcă, pentru că; weil, da. *1562:* Az zallagybol engedet biro vram Kakas gergelnek, ez okkon hogy az Janos deaknak canadinak atta volna az kertet hogy az donacio levelet meg hoszta [Kv; Szám. 1/VII. 61]. *1840:* huszár katona Márton Tamás ökegyelme is jelenté magát az okon, hogy egy ökre eloroztatott [Jenőfva Cs; RSzF 105]. — **b.** azért, azon az alapon/címen; de aceea; deshalb, auf Grund von *1593:* Almadj Caspar ... az het falubelj reszt nem engedje oszlasba az

okan tartia megh ... hogy anay Ioszagy Jankafj Kataline az w szwlo anniae [Szükerék/Girolt SzD; JHbK XVII/24]. *1761/1808:* minthogy ennek egy rèsze az Unitária Ekklesia Földei véginn fekszik, s a Forrása is onnan származik, az okon praetendál az Ekklesia hozá [Szind TA; EHA] ✱ *ez(en) ~on* **a.** emiatt; din această cauză; deshalb. *1590:* eok le nem tezik az vegezest ... Az Vagasi Biro vgja(n) azt monda hogy eok nem alnak el melleóle, mert teórwenniel vettek mellejek az eó Attiok fiat meghis Birsaglottak nem hadgiúk el Allani mellólle ez okonnis [UszT]. *1749:* Ezen okon kelletett ezen Detentakat Törvényre certificaltatnom, hogy Inczefi Peter Vr(am) Thordai kortsoma házánál katonákkal paráznalkod(na)k [Torda; TJkT III. 261]. *1837:* (A viszálkodásokra) nézve meg-hivatva lévén a' mostani Kalandos-Apa Asztalos Sándor azt felelé: hogy a' mostan Czéhokba lévő Jfjak nem tudnának ezen édgyütt valo kötésünkről, 's ez okon történhetett a' mult eset [Kv; ÖCLev.]. — **b.** evégett, ezzel a céllal; cu scopul de a ...; zu diesem Zweck. *1748:* Midőn lettűnk vólna ... V. Hunyad várossában Nemes vitézlő Ifjabbik Vdvari Janos Vram lakó Házánál; ez okon: hogy eo kgylmét fekvő beteg ágyában meg látogatnok, jelenté minékűnk és egyszersmind kére is bennünket, hogy ne Sajnálnók fáradtságunkat egy kis irásban le téjendő Testamentaria dispositioit annotálnok mi azert Testamentaria dispositiojat dictamene szerént következendő képen le irtuk [WassLt]. *1811:* Egybegyülekezvén nemes Szárhegy falvának hütös bírái és esküttjei, ez okon, hogy közönségesen az esztenáknak szükséges léendő havasokot kirendeljük [Szárhegy Cs; RSzF 184]. — **c.** ezért, ezen az alapon/címen; de aceea, din această cauză; auf diesem Grund. *1604:* En georfi mihalj onokaia vagiok, wgy mint leanía gyermeke, mert az En aniam Jlonazony, georfy mihalj leania, wolt azert Ez okon anak az öröksegnek felę Enekem saiatom [UszT 18/21]. *1792:* A' királyi kegyelmes Engedelem is, a' hol Száz, kepe fizető Gazdák találtatnak, magános Ekklát formálni szabaddá tette: ez okokon törvényes dolognak tartya magát a' Mater Eklesiátol elszakasztani [Mv; MMatr. 452]. — **d.** következésképpen, tehát; prin urmare, deci; folglich, also. *1662:* Debreczenbűl jű s megyen emberünk, Husztban az szerint és ha Zólyominál avagy akár holott Erdélyben volna, az Kegyelmed huszti nem jó akarói örömmel beszélnék; itt penig Beregszászban híre sincsen. Ez okon, édes Sógorom, ezt hazug hirnek kell hinnünk [TML I, 349 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1764:* (Az alperes az ítéletet) ma uj documentumaival melyek(ne)k semmi ereje nintsen, fel nem fordithattya, ez okon salva conscientia itilhet mais ă Biro [Torda; TJkT V. 197] ✱ *ily/ilyen ~on* **a.** emiatt, ezért, azért; de/pentru aceea; deshalb, deswegen. *1649:* Actor Dn(us) Director dicit illjen okon fogtattam megh ez ket szemelt hogy ... egy massal paraznaul eltenek [Kv; TJk VIII/4. 427]. *1737:* Illyen okon prosequalom törvénnyel az Iket, hogy az Uj Tordai utza Kapitánt Nms Jarto János Vramat az Ik meg támadták az földre le verték taglották [Torda; TJkT I. 135]. — **b.** ezért, azért, azzal a céllal; de aceea; deshalb, zwecks. *1627:* Thordan lako Vernes Janos vrunk talála megh mínket illjen okon, hogy it falunkba(n) Bogaton Thorda vármegéb(en) akarna ualami bizonsagot be uenni [Kv; RDL I. 17]. *1679:* Székely Orsolyia Kallyanb(an) lako Procuratore(m) constituit Visaba(n) lako János Lőrintzet. Székely Istva(n) ellen. illyen okon hogy teölle el válhassék [SzJk 137]. — **c.** így, ezen az alapon/jogon; pe bază de ...; so, mit diesem Recht. *1625:* az eggik peres feoldet ... illien okon birtad hogy az en anjam hatta birnod ugj hogj Dezmaiat ki adgiad es kertit el tarcziad [UszT 2]. — **d.** így, ilyen feltétel mellett; în așa fel; so, unter dieser Bedingung. *1600:* ezekkel a mi peöresinkel ezen dologbol minekeőnk wegezeseönk wagio(n) illien okon hogy semmi teörwenynek remediumiaval ezt az dolgoth ne vithassak. Ha walamelik fel megh ne allana, eőtwe(n) forinto(n) maradgyon [UszT 15/54].

14. kérdő nm-sal alkotott szk-ban; în construcții formate cu pronume interogative; in Wortkonstruktion gebildet mit fragendem Fürwort. **A.** *~(á)ért: mi ~(á)ért* **a.** miért?, mi okból?; de/pentru ce?, din ce cauză?; warum?, zu welchem Zweck? *1558:* Thar Simon Megh eskewen azt walla hogy Thwggya hogy Annost megh fokhtak wolth egy Myklos newew darabanthal de ne(m) Thwggya my okerth [Kv; TJk I/1]. *1573:* Balassy Georgy chiaplar ... vallia, hogi ez elymwlt Napokban hogi bort arwl volt Kapa myhal hazanal, Latta hogy Kelement ketzer vteotte Zekercewel az vyztay Ember De Nem twgia my okaert Es mynt Indultatot keoztek az haboru [Kv; TJk III/3. 100]. *1638:* eregy hid ide, kergyuk megh mi okaert czelekezy azt [Dés; DLt 402]. *1681:* Az Ebedlö palota, es nagi Tornacz alattis volna egi gerendas nagi pincze; de mi okért hattak el veszni. nem tudatik [Hátszeg; VhU 600]. — **b.** miért?, mi célból/végett?; de ce?, cu ce scop?; warum?, zu welchem Zweck? *1623:* My Nylas Gaspar, es Gergh volma(n), Huteos diuisorok Mikoro(n) Tiztunk szerent kerdettuk volna, hogj mi okert hittak volna, hazokhoz, Jelente az Relicta Orsolia Aszony kepeben Veg leorincz Vram, hogi Somliay fazakas Mihaly meg holt volna es maradot ket fia hogi az eö giermekinek az eö Attiai Reszeket kj mutatna es adna [Kv; RDL I. 121]. *1765:* Mitsoda pálcza, vagy bót bólt à kezében Varga Györgynek? Mi okért forgatta azt maga elött midön adoriálta Szabaszlai Uram[a], hogy el fogja, azérte, hogy meg üsse azzal eö kgylmét, vagy tsak defendálta magát [Dob.; Eszt-Mk Vall. 9 vk. — [a]A szb]. — **c.** miért?, milyen jogcímen?; de ce?, pe ce bază?; unter welchem (Rechts) Titel? *1575/1784:* öket[a] adjad az eö Nagysága Táblája elött, mi okért nem adtad meg az én Joszágomat, ki engemet az én meg holt Atyámfia Joszágábol illetne [Gyf; DobLev. III/586. — [a]Tollvétség *okát* h.].

B. *~ból: mi/micsoda/minemű ~ból?* **a.** miért?; de ce?, din ce cauză?; warum?, weshalb? *1583:* Kozaruary annazzon Jllen vallasth teón hogy Komornyk Myhal ... kinek eő az eo Leanyath hazos Tarswl attha volna Nem Twdwan mynemw okbol es gondolattyabol, leanyananak (!) halalos bettegsegenek Ideyn hamys es alnok Testamenthom leweletth zerzetth es Jratotth volna az eo Eósteól maratth Jozaga es morhaya feloll [SLt V. 13 Jmreh deak Papay a gyf-i kápt. hites not. kezével]. *1642:* Engemet Tanczos Gergeli el jedezet volt, de nem tudatik mi okból engem megh vetet es ajandekat megh küldte [SzJk 58]. *1746:* ő Kglme nem tudatik mitsoda okból magának oly autoritast attentalt vindicalni, mely az Hadnagysagi hivatalnak kissebbsegire és tsonkulasára vagyon [Torda; TJkT III. 45]. *1787:* minémü okbol esett légyen ö Kgylmének a' Magistratusbol valo ki maradása azt a Consistorium visgálni nem kivánnya [Kv; SRE 250]. *1796:* Kegyelmed ki tudja mitsoda okbol Törvénytelenűl az Exponens Vrnak 30 kalongya rosos buzáját via facti el vitette [Ne; DobLev. IV/770. 1]. — **b.** miért?, milyen alapon/címen?; de ce?, pe ce bază?; warum?, aus welchem Grunde?, unter welchem Titel? *1843:* A malmokért, pálinkafőző üstekért évenként a kamarának fizetnek-é valami taxát, ha igen, mennyit és azt mi okból

fizetik [VKp 130–1]. — **c.** miképpen?, milyen feltételek mellett?; cum?, în ce fel?; auf welche Art?, wie? *1561:* Az hol Ceh Nynchen Meddig' es my okbol leg'en' az legennek oth zabad Miuelny [Kv; ÖCArt. 15].

C. *~kal: mi ~kal?* miért?, mi okból?; de ce?, din ce cauză?; warum?, aus welchem Grunde? *1558:* kwltem vala igartho christophot oda Berterkchęre (!) mely Jgartho christophot le vertek Égh Nemw nemw Nemetekhez Partolo Ember azęrt kęrem kmedet ... hogh Mennien vegęre Jol, Mi ockal Mywelthe eszt az Nemetes Ember, es te kmed thegen törwent chözeotteok [Retteg SzD; BesztLt 5 Margay Menharth Gr. Thymar beszt-i bíróhoz].

D. *~on: mi ~on* **a.** miért?, mi okból?; de ce?, din ce cauză?; warum?, aus welchem Grunde? *1561:* eg' mesteris effele legent ky ez warosba eg' Mestertol mas mesterhez akar zolgalni menni meg' ne mereslyen addigy fogadni a mig' megy nem erti az wratol mi okon es my modon ualt el [Kv; ÖCArt.]. *1722:* maga Angjom Asszony verte az földhöz Mihaly mester viz edényett de mi okon nem tudom [Göc SzD; WassLt Vig György (26) jb vall.]. *1776:* azon Malomban lévő Molnárt ki agrediálta és ki verte meg és mi okon? [Mezőpagocsa MT; MkG 36, 5/1]. — **b.** miért?, mi célból/végett?; de ce?, cu ce scop?; zu welchem Zweck?, weswegen? *1764:* Meghivattattam ezen Tekintetes Magistratus eleiben, itten impetralando oculator 's Reambulator Commissariusak exmissiojak végett béadando Memorialisnak meghalgatására: de ottan égy szóval sem indigitáltatik mi okon fognak a' Commissariusokat ki kérni, és hová [Torda; TJkT V. 231]. *1783:* azonn Tanuk közzőtt az Esketés alkalmatosságával kik? mi okonn forgodtak? [IB. Kraszna m-i vk]. — **c.** hogyan?, miért?, milyen alapon/jogon?; cum?, de ce?, pe ce bază?; wie?, auf welchem Grunde? *1590:* az feöld ne(m) tudo(m) my okon tyed, ha docealz hogy my okon tyed, kesö ne legyen Arrays teöb valazt tennem [UszT]. *1598:* Nyreö Andras Wduarhely Nemes Ember fatetúr En azt tudom ez dologban hogy Elteig Zabo Jmreh es az felesegeis elteig ahoz az hazhoz birtak, de azt en nem tudom mj okon birtak [i.h. 12/8]. *XVII. sz. eleje:* tudom hogy becz Imreh bira az farkas molnat, de nem tudgiuk mi okon birta [Cssz; BLt]. *1701:* ennekelötte Sokszor kérdésbe tötte azt a' T. Consistorium, mi okonn adnak a' közönséges Dézmájábol a' két Ecclésiának bort, hol többet s hol kevesebbet Kolosvári Hadnagj Uramnak ö kglnek [Kv; SRE 77]. — **d.** hogyan?, milyen feltételek mellett?; cum?, în ce condiţii?; unter welcher Bedingung? *1584:* Feyerdy Matthias vallia ... megh Arula Bokor Caspar Koos Istwannal, Iuta oda az Caspar feleseges S monda neky Caspar: Gazda Aszony en Az hazat el Adam, Monda az Azony, No ha ell Attad en ellene Ne(m) zolhatok, de lasd megh my okon Adod ell chak hogy meg ne banniad towabbara [Kv; TJk IV/1. 317].

E. *~tól: mi ~tól?* mitől?, mi által?; din ce cauză?; wovon?, wodurch? *1662:* Váradi török parasztság által holdoltatása. Szamosig, Tiszáig, Erdélybe ís, mellybe mi októl tartóztatott tovább? [SKr 675 Tartalomjelző fejezetcímből] ✱ *mi(csoda) ~tól viseltetvén?* miért?, mi okból?; de ce?, din ce cauză?; weshalb?, warum? *1679:* nem tudom micsoda gondolatoktul és okoktul viseltetvén [Dés; Jk]. *1700:* mi oktol viseltetve(n) az I. rút szidalmakkal szidalmazta[a] [Dés; Jk 317a. — [a]Az actort]. *1721:* el külde bennünket hogy meg kérdenök eo kegyelmitt, hogy mi oktol viseltetvén verte, sebhette és rontotta eszsze Esztelneken lako Fábián István nevű Jobbágyát [Esztelnek Hsz; HSzjP]. *1773:* azon ... Ház helyre Román Joseff épitetett Házat, Pintzét, Istállot de az után nem sok üdö mulva mi oktol viseltetvén meg unakozott és vgy adta által ... Groff Petki Dávid Urnak [Dombó KK; JHb XIX/15].

oka 1. súly-mértékegység (kb. 2 1/4 bécsi font = 1,26 kg); oca; altes Gewichtsmaß. *1681:* Belső Sáfár ház ... Vagyon itt Oka szerint valo font (: réz pondusaval, vas rudgiaval, horgaval :) Nro 1 [Vh; VhU 563].

2. vhány okányi súlyú mennyiség vmiből; cantitate de un anumit număr de ocale din ceva; einige *oka* schwer. *1618:* commitálá ökegyelme[a] nekem, hogy az maradék kénesöt adjam az cserge sátor árába. Ugyanakkor chirographumot vöttem Kamuti uram előtt Eötves Mihálytól, mennyi az kénesö maradéka. Énnékem Eötves Mihály száztizenkét okáról adott cédulát, ki nálam vagyon; mikor én felmérettem az maradék kénesöt, nem száztizenkét okának, hanem kétszázhúsz okának találtam az cserge sátor árába adtam | Az Tóth Mihály uram hozta kénesöt, Kegyelmes uram, eléggé próbáltuk az mérésbe De én nem tudom, mint s hogy lött az mérés, de több nem lött mind tonnástul, egyéb szerszámostul, hanem egyik 51 oka, az másik 50 oka, az tize mindenik 48 oka ... az tonnáját, bőrit, kötelét három-három okára tudtuk [BTN[2] 121, 167. — [a]Kamuti Farkas]. *1671:* Egy kosár figét melyben vagyon oka 50; okáját vevén harmincz pénzen [AUt 100]. *1676:* Cserei Farkas administrált: Vizát kétszázharmincöt okát pro. fl. 25, 85 Riskását negyven okát, pro. fl. 7,20. Habarniczát öt okát pro. fl. 9 Mandolát húsz okát pro fl. 19,60 [AUt 245]. *1720:* az káve ollyon drága hogy elig kaphatni okajat bizony husz mariason én a Jerusalemi Görögtöl kilencz mariason fel okat vettem Ngod számára [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nszből]. *1805:* Vettem Túrott per 20 x okájátt [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.].

3. jelzői haszn-ban; atributiv; attributiv gebraucht: vhány okányi súlyú; de un anumit număr de ocale; einige *oka* schwer. *1618:* Kamuti uramnak adtak élésbe négy juhot, 15 oka tehénhúst 156 kila árpát [BTN[2] 85]. *1620:* Egy oka fejer fonaltul f —/5. Egy oka Farkas Mazlagtul f —/5 [KvLt II/69 VectTr 9]. *1685:* administrált Medgyesi Sámuel hat oka, ~ libr. 15, gálickövet, okaját fl. 3 [Vh; AUt 501]. *1687 k.:* Egy oka fejtötöl f —//10 Egy litra fejtötöl f —//07 1/2 [MvRKLev. Vect. 13]. *1688:* Egy oka festett Gyapjutol f —//03. Egy litratol f —//07 1/2 [i.h. 26]. *1721:* p(ro)ducallyon ... Az 28 oka Vajnakis 17 forinton 22 penzen való vételeröl dispositiot s Testimoniumat [Dés; Ks 26. XIV. 1]. *1734:* Groff Kornis Ferencz vr(am) ö Nga vitetett el Sz. Benedekrül ... Az M. Aszszony ö Naga számára édgj oka kave. — facit f. 4//12 [Gyf; Ks]. *1765:* Az Lapas Vasnak Nádalására Vettem két óka aczéllat d 34 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.]. *1791:* 20 oka Maszlina [Mv; MvLev. boltbeli portékák közt]. *1794:* Két oka tehény husért xr. 8 [Kosesd H; Ks 78. XVII. 12]. *1795:* 14. oka Csikert okaja per 18 xr. Rf. 4 xr 12 ... 15. oka vizáért ... Rf. 5 xr. 15 [Ks 95]. *1818:* 30. oka viza ... f 50 ... 2 oka ikra ... f 9 [Déva; Ks 103.278].

4. (folyadékmérésre való) egy oka űrtartalmú mérőedény; oca, vas de măsurat (pentru lichide) avînd capacitatea de o oca; Meßgefäß von einem *oka* Rauminhalt. *1658:* Vadnak Rez szerszamokos Eoregh Mozarok Eóregh Eósztók Apro Eosztók, Rez Oka, Rez talak [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.].

5. (folyadékból) vhány okányi mennyiség; cantitate de un anumit număr de ocale (dintr-un lichid); (Flüssigkeit)

einige *oka* viel. *1618:* Kamuti uram meghadta vala Sajgó Istvánnak die 19 Maji, hogy rovásra hordjon bort az asztalra, és usque diem 7 Junii hordottak bort kiben mi az úr asztalán meg nem ittunk 400 okával, az többit eltékozlották [BTN[2] 86]. *1676:* Item vásárlott egy átalag faolajat, melyben volt harminczkilencz oka, vévén okáját 30 ó pénzen [AUt 244]. *1678:* (Vásárolt) Fa olajat egy kantárt, okáját 40. ö pénzenn: teszen Tall: 13. d. 33 Czitrom levet harmincz négy okát okáját harmincz öt pénzen tészen Tall. 9 [UtI]. *1731:* Az Mangorlo házba Lëven Fa Olaj circiter 10 Oka [Kv; Ks 15. LIII].

6. jelzői haszn-ban atributiv; attributiv gebraucht: vhány okányi (folyadék); de un anumit număr de ocale (dintr-un lichid); (Flüssigkeit) einige *oka* viel. *1618:* Ebben az nagy suma borban az én szolgáimnak nem adtak ... külön az én szolgáim számára hoztak 57 oka bort [BTN[2] 102]. *1676:* Cserei Farkas administrált Harminczhárom oka czitromlevet, tall. orosz. 8. Husz oka mandulát tall. orosz. 8 [AUt 246]. *1678:* Cserei Farkas administrált 34 oka faolajat, mely tészen fl. 26,30 [AUt 250].

okád 1. *tlan* hány, rókázik; a voma/vomita/vărsa; kotzen, erbrechen. *1614:* Mikor általmenénk az tengeren, csak alkolmas hab vala, de mégis nékem az fejem az habhányás miatt elszédüle nem nézhettem széllel a tengeren, hanem az hajó szélire borultam le és rettenetesen okádtam, hogy csaknem kifordult az belem is [BTN[2] 71]. *1639:* aha Istentelennek az leana mostis megh akarsz vala etetni az kutia fel kapa ki ment az hazbol az kutia azis ugy okadot [Mv; MvLt 291. 196b]. *1710 k.:* dicsérék azt a hajót Nyolcan vagy kilencen (hajósokon kívül) ...beléülénk olyan szélvész indula úgy hogy nemcsak én (ki egyébkor is nehezen hánytam, csak főfájással voltam a tengeren), hanem a hajósok is, úgy okádtunk, amint kifért a szánkon [BÖn. 589–90].

2. *ts* szájon kiont; a vărsa; durch den Mund ausstoßen. **Szk:** *tüzet ~. 1811:* (Szent György a templomképen) Pántzélban öltözve iratik, 's Lovával Tapodtat égy Sárkányt, a' melyet dárdával Által szurt és meg ölt, mivel hogy égy Szüzet Kergetett, 's szájából okádta a' tüzet [ÁrÉ 87].

okadás 1. igazoló magyarázat, (érvelő) vallomástétel, indokolás; motivare, justificare; rechtfertigende Erklärung, Begründung. *1571:* Wasarhelyek ok Adassok Thot Myhal ellen. Nyerges Marthon ez okat Aggya ac contradictionak[a] [Mv; BálLt 78. — [a]Köv. a részl.]. *1583:* Lazlo Santa Andras kowach Zolgaia[a] egibet Ne(m) tud az Mihal dolgaban es okadasaban hane(m) Azt tuggia Amit Az Actorert meg vallot [Kv; TJk IV/1. 135. — [a]Vallja]. *1590 k.:* Megh erte(m) az en peresem az hol azt mo(n)gia hogy az kertet Ingie(n) nem eo kertelte de az nem elegh okadas mert kezebe(n) vagio(n) [UszT]. *1595:* Erte(m) myúel Adgia okat tilalmanak, Azt mondom ne(m) elegh ok adas myert sem(m)i Jo okat ne(m) adhattya tilalmanak, Azt mo(n)gyúk patuaro(n) vagyo(n) veztegsegetes keuanunk hogy teóbzer ne tilchón [i.h. 10/84]. *1601:* Daurert Georgy Juxta exmissionem vilagoson megh bizonittja mind Az Actoroknak az keozteok leott haborusagh eleott valo zandekokat Intentioiokat, de kiwaltkeppen az haborwsagra valo ok Adasokat mind zydalmokkal s mind penigh chelekedetekkel hagytasokkal valo dolgokat [Kv; TJk VI/1. 535]. *1610:* engemet az teórueni megh suliosita sem(m)i ok adasokkal el nem tudam kerwlni [UszT 4. 9b]. *1629:* Tetzet eo kglmeknek teoruenj szerént hogy nem stál ok adasa Pal deaknak hane(m) az ház Szasz Simonnal marad [Kv; TJk VII/3. 202]. *1792:* Repulsiokar volt Executor Diurnuma H. f. 2 Repulsio ok adására meg hivo Ass(ess)ornak a Munkáért Diurnumával edgyütt Hf 1 Dr 20 [Msz; MbK XII. 86 Executiós költségjegyzék]. *1833:* a Sz Benedeki[a] Határon Isztina pataka Nevezetű helyben birván az Exponens Tekintetes Aszszony égy darab szánto földet aszt a Tiszteletes Aszszony nagy reszibe el foglalta, melyet az Exponens Asszony nem szenvedhetvén törvényesen ki jártatott vala de aki (!) jártatás után ... a T: Aszszony ellent állással annak viszszá adattatását meg akadályoztadta, tessék azért a Tiszteletes Aszszonynak in ipso 8va a Tisztelt Törvény Szek elődt ezen erőszakos ellent allásnak ok adása aránt meg jelenni [Ne; DobLev. V/1196 Miklosi István kezével. — [a]AF].

Szk: *~ra bocsát. 1592 u.:* tilalmat teotte(m) az J.k ellen mely tilalomnak okadasara az olahffalwy biro Jakoczy Georgy Jde bocziatot Capitan vram eleyben az szombat szekre, az tilalomnak ezzel adom okat [UszT] ✱ *~ra certifikál. 1663:* az füreszt epittetven, töb munkasokkal eggiüt, el ellenzem, Tisztem szerent, Certificaltám is Kereszturi Istvanne Aszszonyomat az hatalmaskodásért, az Szeredai szek(ne)k első napjara ok adasra, az szokas szerent nyolczad napra [Szováta MT; Berz. 11. 79/7] ✱ *~ra citál/citáltat. 1623:* Sok panaz Jeott eddigis eleonkbe nemely Nemes vraymnak illetlen chelekedetek feleol kik nem varuan adossagoknak megh fyszetessett magok kezekkel ueóttenek igazatt, sokakot az Recuperatussok keozúl megh fogtanak vertenek minden marhayokot elueottek ... sokakot hazokbol ki hantak. Effeleknek elueót marhayokot Kegd restituaitassa, magokot penigh az nemes vraynkott kik vyolentiakot chelekedtek egi Assessor altal citaltassa ez ieuëndeö kezelbyk országh giulessere okadasra [Csíkszereda; Törzs]. *1641:* Egy Laczko Něw Ciganiat kertek fel en Citalta(m) Sukj Pal Vramot okadasra, mj okaiert nem attak megh az megh neueszet Cigant [Mocs K; SLt Y. 39]. *1643:* citala(m) Eordogh Susanna aszont az breuis szerent azon felljeb declaralt contractusnak uiolatioiaert, ezen Doboka varmegye(ne)k elso toruenyes szekire ok adasra [Doboka; JHb III/45]. *1654:* Fö Biro Uram Czitallya Vas Laszlo és Vas Janos Uramekat az repulsio tetelért Doboka varmegjenek elso torvenjes székire okadásra [Dob.; WassLt] ✱ *~ra evokál. 1607:* az Nagos Alia Farkasne azzoniomat Banffy Margit azzont ... Niolczad napra ok adasra az Nagd tablaiara, Nagd eleyben Euocalok [Kisfalud MT; Ks NN. 25]. *1609:* My azertt az felged Paranch(ola)ttia szerintt ok adasra Nyolczad Napra, az Felged Tablaiara felged eleyben Euocalok szemelye szer(int) eo Magat Mykola Judit aszontt [Csapó KK; BLt 1]. *1630:* mi azert ezeket az contradictorokat Euocaltuk az Felseged Tablaiara ok adasra [Derse SzD; JHb III/42] ✱ *~ra int. 1572:* My az teorwennynek Mogya zerent, tulaydon Az Jozagnak zynyre Az feoldnek hatarara[a] Onnat my hyttwk es Intettewk okadasra hogi Aggya okat, hogy mywel az vytezleo Apaffy Jstwan penzet, fel nem veottek kywel my meg kenaltwk [Sajókeresztúr SzD; BesztLt 3702. — [a]Értsd hozzá: kimentünk]. *1581:* Hjwata Engemett az vytezleo nemes zemyl galaczy Jstwan lompertra[a] hogy nemyniemev zalagyos Jozagrul megi kjnalnya Zekel Jlliest Jnte Zekel Jlliest galaczy Jstwan ok adasra az var megiere hogy miert nem veotte el a pinzt az zalogyos Jozagiertt lomperton [Füzkút K; WLt. — [a]K]. *1599:* De mikor az eo contradictioiokra Nem akartunk vol-

na az executiotul cessalnj ... mingiarast egj nagi Imre neúeó mikola pal vram zolgaia, az vra es mikola Ianos vram kepeben kardot vonuan monda repellalok az en vram es mikola Janos vram kepeben az Repulsioert, azon nagj Imre altal mi velunk az eo felsege báthory Sigmond vrunk Curiaiaba(n) ok adasra Intete es citaltata [Pócsfva KK; JHbK XIV/37] ✱ *~ra (meg/reá)hí. 1564:* az feolseged poronczjolattja Zerenth, az meg Irth Jozag feleol, hyttuk ... kemen ferenczneth szent paly Ersebeth Aszonth feolseged Elejbe ok adasra tizen eotteod napra [Zutor K; SLt 42. B. 25]. *1569:* my az felsiged Parancsolata szeri(n)t hywok es inteök Mihalfy Janost Nolczad napra felsiged wdwaraba es felsiged szine eleibe ok adasra [Msz; LLt 77/3]. *1590:* vgj vagio(n) hogy tilalmat tette(m) Az tilalo(m)nak ok adassara rais hittalak [UszT]. *1793 k.:* az edjik fèl közülünk ... néhai Tordai Lászlo vivén a per folytatást abban az üdőben, tettzet ismét Repulsiojoknak ok adására meg hivni az Al pereseket [T; DobLev. IV/730. 2b] ✱ *~ra szólít/szólíttat. 1606:* az el mult 1599 eztendóben Eószel megh borozdolok teóruin modgia zerint, kilench borozdakal, minket soha senki az ok adasara nem zolitott, mert senkjnek sem(m)i keöze ahoz ne(m) wolt | Az Alperes zolitattia az Actort az diofa feleòl valo tilalo(m)nak okadasara, de ne(m) compareal, 25. fori(n)t keotelen keresi [UszT 18/12, 19/98] ✱ *~ra tartozik. 1597:* az Actrix megh izentette hogy az tilalo(m)nak okadasara tartozzam [i.h. 12/54] ✱ *vkitől ~t kíván* törvény előtti magyarázatot kér/követel: *1604:* mynket soha senki az ok adasra nem zolitott, mert ßwkőnek sem(m)i keözi ahoz ne(m) volt, s azert ne(m) keua(n)tak ok adasunkot [i.h. II/3. C. 54] ✱ *~t megmond. 1591 k.:* Tilalmat teotte(m) az Ik ellen 1591 eztendeö ben Zent Janos nap távat, mely tilalmamnak okadasat az Capitany vra(m) zekin akartam megh mondanj [UszT].

2. okozás; pricinuire; Verursachung. *1672:* szükség ... az kedvetlenségre való ok adást távoztatni [TML VI, 316 Bethlen János Teleki Mihályhoz].

okadatol igazol, indokol; a se justifica; rechtfertigen, begründen. *1862:* minden T. Pap köteles meg jelenni a' Partialison ... s a' ki meg nem jelenhetnék, köteles magát okadatolva jelenteni [Gyalu K; RAk 72].

okadó 1. vmit előidéző/kiváltó tényező; un factor care cauzează/pricinuieşte ceva; etw. hervorrufender/auslösender Faktor. *1600:* Deliberatur in causa Valentini chako et Directorum: Myerthogy euidenter megh latczyk hogy minden haborusagra feo ok Ado az chako Balint negedes felelety es zowa volt ... melyert az varosnak enny keolchege esset: Techyk azert az theorwennek hogy mind azokat az keolchegeket valamith ez okon Zekely Janosnak fizetet az varos, hogy chako Balinth tartozzek azt megh fizetny [Kv; TJk VI/1. 445].

2. vmit előidéző/kiváltó személy; persoană care cauzează/pricinuieşte ceva; etw. hervorrufende/auslösende Person. *1725:* Biro Martzi az Sátorban lopás(na)k vétkéb(en) akarta magát elegjiteni, ott tekeregvén sok üdőkig a' sátor kőzött, sőt a' kezénis tapasztaltatván egy kötés Doromb; Azért a' mi verettetést kapott, magha lévén ok adoja, szenvedgye fajdalmát [Kv; TJk XV/4. 168].

okádozik ökrendezik; a vomita/vărsa; erbrechen. *1638:* az Tauali Esztendeóben korczioma borom uala Valami iffiu legenek ittanak nallam az boron, es ... Varga Miklosné oda ioue, es ott ijutt Nagi Miklossal es az tobbiuel, es holt reszegh uolt lattam hogy kis (!) be jartak, okadozot es ez az Nagi Miklos honia ala fogta es keozkenóieuel tórlótte az szaiat [Mv; MvLt 291. 142a].

ó-kalendárium ónaptár, Julianus-naptár; calendar vechi, calendarul iulian; Altkalender, Julianischer Kalender. *1591:* 24 die Decemb(ris) Az oh Calendariûm zerent, ata(m) az Czedula hordozastul f — d 10 [Kv; Szám. 5/I. 5]. *1592:* 1591 Eztendeóben Az o Calendarium zerent 31 die Decemb(ris) Az vonass Jgazgatto vraimnak, Eó kegyelmeknek feózettem Eó (!) Zerentt [Kv; i.h. 5/XIV. 213 Eppel Péter sp kezével]. *1595:* en frathay Janosne Azzoniomat azon kertem, hogj hitemen erezzen el ó kgme, im meg eskezzem óknek, ktek elot, hogj ualamj buza arra hatra vagion az mynd nallam vagion, es ha az ó kalendariu(m) zerent valo nagj pentekre megh nem hoznam mynd egj porig, ezen en hit leuelem tartassa zerent, ualahol kapathat fel akaztasson [M.fráta K; SLt U. 42].

okás-kantár oka súlymértékegységgel mérő mérleg; cîntar cu greutăţi în ocale; mit dem *oka* messende Waage. *1674:* egy okás kantár [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.].

okirat okmány; act, document; Urkunde. *1851:* dij mentesek azon ok iratok, melyek kőz czélokra nézve, vagy az Egy ház figyelemre (!) vonatkozó tárgyak felól adnak ki. Illeték kőtelesek, az Egyházi fő Tanács, oskolák, és Egyház hatoságok vagyonát illetők [M.bikal K; RAk 45].

okkal-móddal bölcs megfontolással; cu măsură/cumpătare/prudenţă; mit Maß und Ziel/und Vernunft. *1841:* Így tehát a folyamodók elnyomásaiknak s ezek miatt azoknál történt nyughatatlanság s zenebonának nem lehetett más oka, mint az, hogy ők régi szokásaiktól nem okkal-móddal, hanem erővel, hirtelenkedve s okát nem adva mozdíttattak el [VKp 62].

Szk: *jó ~. 1791:* Aztatis instálom alázatoson Nsgodtol, hogy méltoztassék Nsgod Mlgos Torotzkai Mihály Urnak irni (: mert tudom hogy meg fogadja :) hogy jártassa ki jo okkal moddal a Bokai Malma körül valo controversiás helyet, melyen erőszakoson bir Torotzkai ur, és ha ugy jön ki a dolog, amint vannis, hogy Nsgodat illeti a Toldalagi jussan, botsattassa ki per nélkül [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

okkázió alkalom; ocazie; Gelegenheit. *1595:* Amy Az vy Iozagh Gondwiseleset nezy, vegheztenek hogy Az Iozagba valo iktatas el ne haladgion, mert most zallot be egyzer a' had, most vagion egzer az occasio hozza, mely ennek vtanna Ne tala(m) hamar Nem lehet, seot egieb valtozasis obstalhat [Kv; TanJk I/1. 249]. *1598:* az eo felge kegelmes Donatioiabolis erthjeok minemeo kegelmesegel es zeretettel Donalt egez varoswl minket, melyben az varos ennek eleotteis gyakran faradozott, de az occasio nem volt hozzaja hogy eo felget megh talaliwk feleolle [Kv; i.h. 139]. *1619:* Noha, Kegyelmes uram, Felségedet azmint szintén kívántatnék, az mostani előttünk álló dologról nem szintén olyan plenarie és sufficienter informálhatom mindazáltal írásomra ez kevés occasió adatván, mégis ítílem illendőnek lenni, hogy eddig való dolgokról Felségedet tudósítsam [BTN[2] 331].

Szk: *~t kaphat. 1619:* ha valami kűs occasiót kaphatnának innét Nagyságod felől az accusatióra és discordiára,

felette igen készen tartanák íjokat-nyílokat hozzája [i.h. 257] ✱ *~t keres. 1618:* Azmi az erdélyi háznak épületit nézi, én arra occasiót kerestem [i.h. 111] ✱ *él az ~val. 1619:* Kegyelmes uram, nékünk úgy tetszett, hogy élni kell az occasióval [i.h. 247].

okkludál zárlatban/karanténban tart; a ţine în carantină; in Schutzverwahrung/Quarantäne halten. *1740:* a' Pestis miatt occludálva volt a Falu [Bencenc H; BK. Csizmadia András (40) jb vall.]. *1753:* még mind eddigis occludalva vagyunk az Marha infectiójára nézve, noha már I(ste)nnek hala szünni kezdet, egy fele sem mehetünk sem küldhetünk [Kecset SzD; TKI Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz].

okkludált (levélben) mellékelt; care este anexat (în scrisoare); (dem Brief) beigeschlossen/beigefügt. *1774:* Ezen occludált kis Demonstratiotskat Curiosusabbatskan comportaltam volna de egész Confusioba voltam mert a mehes kertemet fel vertek, tegnap ettzaka, sok fáradtság után meg kaptam a Tolvajt [Sáros KK; SLt XL Körmötzi Ioseff Suki Jánoshoz].

okkludáltatik lezáratik; a fi închis; versperrt werden. *1724:* Most peniglen az marhadög is hallatván, tétova-járó utaink is occludáltatnak [Cssz; SzO VII, 315].

okklúzió zárlat, karantén; carantină; Quarantäne. *1723:* Tudom az egész Falu is akarja ennek a Malomnak meg maradását mert ha a Pestiskori Occlusioban ez a Malom nem lett vólna, a Buzánk mellett mindnyájan éhel hóltunk vólna meg, más malmokban való menetelre Szabadságunk nem lévén [Sövényfva KK; MbK 150].

okkultál rejteget, (el)titkol; a tăinui/ascunde; verstecken/schweigen. *1619:* Így azért, Kegyelmes uram, az perzsák állapotjába ennél tovább nem mehettem. Emberséges embereknek itt ennél tovább az perzsiai hír nincsen. Hiszem, Kegyelmes uram, nem török vagyok, hogy ezeknek infelicem sortem occultálnám, de ha mit nem hallok, nem írhatom [BTN[2] 247]. *1671:* Végeztük hogy meg-halván az Nemes ember, azon Vármegyéknek, vagy székeknek Tisztei pecsétellyék-el az leveleket mindgyárt, és el-temetvén a' Nemes embert, annak adgyák kezében, a' kit de jure Regni illet a' levél tartás, de ugy hogy meg-esküdgyék ... a Relicta, hogy a' Levelekben nem occultált, sem egy sem más uton el-nem vesztett, sem enyisztett [CC 68].

okkultum rejtett/titkos dolog; lucru secret; Geheimsache. *1736:* az illyen szinü Paráznaságbéli dolog, ollyan occultum, hogj vóltaképpen annak idejét, Locussát meg-mondani bajos volna [Dés; Jk 218a].

okkupáció 1. erőszakos foglalás, birtokbavétel; ocupaţie, luare în posesiune/stăpînire (cu forţa); gewaltsame Besitzergreifung. *1604:* Azt az fellel megh irt molnoth az J. hatalmasul el foglalta teölle(m) Vgiminth az malom hazba be szallott mostis benne lakik, es az fellel megh irt occúpatiotúl fogwa haznatis percipialta [UszT 18/91]. *1609:* keresi uala teoruenniel Beldi Kelemen ... az mogiorosiakot ugj mint falu kepeben, nemi nemû to helynek es Zena fw helynek occupatioiaert [Uzon Hsz; BLt 3]. *1674:* Nehai Arkosi Benedekne Orelt Anna Asz(szo)ny ... p(ro)testal azon, mivel az Nadas teriben ... eó kglme feöldet, mellyet őzvegyi erőtlenséghe miat eddégh ne(m) birhatot, hane(m) masok(na)k adva(n) hasznoczkajaval eldegelt, mostan Czehi Marton Magiar Cantor Vr(am) potentiose el foglalni akarja ... kikrolis p(ro)testal ... occupatioja ellenis contradical [Kv; TJk XI/1. 321]. *1722:* lássa az Actrix Aszony a' Thót Jérémiás Vram jussán, kihez, és minémű p(rae)tensiot erigál, ahoz nem szollok, de a' Perb(en) forgó Gónós jusson lévő Bonumokb(an) eő kglmet participálódni nem engedem ... ha az Actrix valamit obtinealnais, a' Gónós jusson lévő Bonumokból, az Itől, annak nem annuálok, az Ház penig kezemnél lévén, annak occupa(ti)oját ... obviálnom Salvum légyen [Ne; DobLev. I/102].

Szk: *~ra keres* erőszakos foglalás miatt törvénybe idéz. *1592:* Ez az mint az En actiombol Constal, Nem kerestelek teged occupatiora [UszT] ✱ *illegális ~* törvénytelen foglalás. *1722:* látván az eo Kglme illegalis occupatioit és ellenzettem az illyen erőszakoskodásáért [Balavásár KK; Ks 13. XV].

2. elfoglaltság; ocupaţie, preocupare, activitate; Inanspruchnahme. *1572:* Meghertettem en az kegd lewelet az Lekenczey hatar foglalas feleol es conferaltam tërwyn twdo Emberekkel myndyayan (!) Egyet wegeztwnk beleole hogy foglalasra kel Hynnya farkas wramoth es az feyedelemteol Mestert kel rea kyerny, Im Rewyd nap haza ozolwnk Mesternek sem lezen anny occupatioya kegd ozton Ez Jnnepen kwlgyen egi polgarth myndenekrwl paranchyolattokat Megh wegywk, enys akor othon lehetek [Gyf; BesztLt 3737 Lucas Pistakj Gr. Daum beszt-i bíróhoz]. *1597:* ha el mehetnek eoreomest Mennek az dologert kyt twd keg: zantala(n) ocupaciokkal terheltette(m) kyk myat feyerwarat kelletet mwlatno(m) most sem vagyok wres azuktul [Ipp Sz; Ks].

okkupál 1. térben helyet foglal; a ocupa loc; Platz einnehmen. *1748:* A' Mészár szék(ne)k annualis Taxája lévén tiz forint az Instansok árulo hellye pedig két akkor hellyet occupalván az közönséges piaczbol, nem sok(na)k itiltetik tizenkét forint pro anuuali Taxa [Torda; TJkT III. 225].

2. szállásul elfoglal; a ocupa ca sălaş/adăpost; als Unterkunft besetzen. *1741:* az Badensianus Colonellus ... eo Herczegsége parancsolattjára ki ment és occupalt olly hazakat a mellyekben mindenkor kapitanya szálottak [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

3. (irtásból termőre földet) felfog; a lua în folosinţa, a începe să cultive; (aus Rodung Boden) zum Anbau nehmen. *1770/1771:* A fogott Sessiok azoknál kík occupálták meg hagyassanak [Fejér m.; DobLev. II/428. 2b]. *1777:* egy darab Allodialis szanto földe, melly földnek felsö végit ... ki itván occupálta [Árapatak Hsz; EHA].

4. elfoglal, birtokba vesz; a lua în posesiune/stăpînire; in Besitz nehmen. *1604:* az meg newezet feoldemeth hatalmasul be kertelte es maganak occupalta vgymint 32 karo kertel [UszT 18/15]. *1609:* Az actor azt forgattia hogy az In causam attractus Zent martonon egi darab eoreogseget potentiose occupalta uolna kiert maior potentiat intental az actor [Csíkszereda; BLt 3]. *1625:* egy feöldemre ... igy hírnelkul reà ment es az megh szantassal occupalni akarta [UszT 66a]. *1647:* az Springhi hatar mellet ket feold ... Az Borsos feold ... Eztis eo N száamara occupaltak [Vingárt AF; BK 48/16]. *1762:* eö Nsága mikor azon Curiát ocupálta ö Nsága személlye szerint lakot bene harmad napig, de akor is ... mikor fel ment belölle nem mondot le rola, söt udvari Biráját ... és koltsárját hatta benne, dispositioja alat

[Branyicska H; JHb XXXV/51. 10]. *1772:* a' Bátoni határszéllyb(en) Sommezö nevü hellyb(en) nem igen régen is az az egesz Terrenum jo mak termö bükkös Erdö volt, mikor mü Várollyaikal birtuk, hanem azoltátol fogva Irtogatták a' Bátoniak mitöl fogva töllünk approdonkint occupálták [Bálványosváralja SzD; Ks 101]. *1776:* azon Földiböl potentiose occupaltanak és Sántzoltanak el egy nagy darabot [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/4].

5. lefoglal; a popri/sechestra; beschlagnahmen. *1623:* Az mely faluban menye lófeo drabantot, Eözuegyet aruat Eoreokseget occupalnak annak szamat neueket szorgalmatosso(n) consignallyak Regestumba chenalliak hogj azmikor eo Felsege eo kegemekteol eleó keuannya, tizta purgatim Regestumba p(ro)ducálhassak [Csíkszereda; Törzs]. *1705:* a szászsebesiek küldöttenek bé ide, hogy az ottvaló sok élésröl provideáljon a generális, akit a kurucok gyüjtöttenek volt oda és Fehérvárra. És úgy küldött osztán a generális militiát oda, aki consumálja addig és occupálja, amig a nagy armada elérkezik arra [WIN I, 604]. *1728:* vagjon Kovacs Ferencz Uramnak fl. 21//72 Melly(ne)k meg vehetesit maskint nem remelhetven Megje biro Ur(am) occupalta azon joszagot megje szamara, mellyen most lakik [Bikfva Hsz; SVJk]. *1732:* az Springiek mondtak volna hogy nem az ö határok volna az, h(ane)m a Gergellyfaiaké s nékik kelvén az ökrök[a] árrát meg fizetni azért occupaltak volna azonn erdöt [Gergelyfája AF; JHb XXVII/7. 5. — [a]Az ott megnyúzva találtakét]. *1743:* Nogicza Péter deficiálván a mi kevés substantiája volt a Creditorok occupálták [Kersec H; Ks 81. LXII. 13].

6. el/kisajátít; a expropria; zu eigen machen. *1591:* Ez okayert hogy megh Ertettem hogj potential(ite)r az my Erdeonkre kwltel kjhez neked semmy keozeod nem uolt nem akartuk patialni hogy ususat p(er)cipialljad et p(er) hoc magadnak occupallyad [UszT]. *1605:* vagyon ennekem vargiasfalwan Bardoch zekben egy Zalagos molnom mely molnomot az J az el mult 1603 eztendeoben potentia mediante pro se occupalt es annak mynden vsussat maid kilench holnapig pro se occupalta, es percipialta [i.h. 19/83]. *1633:* az Tizenket kalongia dezma buza felölis, azont vallia mint az elsö mindenekben; Hogy Nagy Thamas Vram nem akarta maganak occupalni cziak hogy Asztagat megh ne hassa az essö azert Rakata az Tetejere, de megh hatta hogy az Biro az fejdelem Buzaja közé czepeltesse [F.venice F; Szád. Sztan Paszerey (45) vall.]. *1689:* Mint hogy elsöbb és nagyobb jussais elucescalt azon Ecclanak ä meg emlitett házhoz s Szölök(ne)k dézmájához mint sem Dosa Thamas Atyánkfianak mégis azon háznak edgy részit s à Szölöknek dézmáját maganak vindicalta s occupalta, holott azon Eccla emlitett jussat oltalmazni inkább s szaporitani, mint sem kárositani s fogyatni tartozott volna; Tehát azon házat egeszszen azon infans Eccla számára restituallya [MMatr. 441 P. Alvinczi protonot. kezével]. *1767:* mindeneket, valamelyeket azon Curiában talált, ocupálni bátorkadot némely részeit a Faluba imide amoda el hordatta [JHb XXXV/55].

7. csatában elfoglal; a ocupa/cuceri în luptă; im Kampf erobern. *1603:* Noha penigh Raduly vaida ellensegkeppe(n) reank ieouen, my raitunk zerencsietlensegett eitett, de azertt eo teolle tartasunk ninche(n) felwnk chiak attol hogy az Theoreok olly derek ereouel ide az my segitsegwnkre ne ieoieon hogy oztan az orzagott telliessegesen maganak ne occupallia [Ks 38. I/8 Az erdélyi rendek Kornis Boldizsárhoz és Zsigmondhoz]. *1705:* Verestoronyhoz is ma küldött a generális németeket, akik az ott lézengö kevés hajdúktól occupálják és manuteneálják [WIN I, 604]. *1710:* A francia négy esztendeig való frigyet tön a császárral, hogy valamit eddig occupált, mind nála maradjon, de nem várá a négy esztendöt, csakhamar azután felbontá a frigyet [CsH 165].

8. (tisztséget) elfoglal/betölt; a ocupa/deţine (o funcţie); (Amt) bekleiden. *1630:* Theoreok orzagbol megh Jeoue az megh holt Fejedelem es az Feidelemseget occupala [Péterlaka MT; BálLt 51].

okkupálás 1. birtokbavétel; luare în posesiune; Inbesitznahme. *1769:* (Ha) akár szölönek ocupálásaba, akár egyéb Iszágnak faglalásában gátot vetnénk az Creditor Aszszony eö Nagyságának ... in Calumnia Decretali incurájak [Ádámos KK; MbK IX. 39].

2. (csatában) elfoglalás; ocupare, cucerire; Eroberung. *1645:* Latuan mind az declaralt feöldnek occupalasat hadj Expeditio alat [Szászsztjakab SzD; Told. 27].

okkupálhat foglalhat, birtokba vehet; a putea ocupa/lua în posesiune; in Besitz nehmen können. *1650/1667:* Csákány György semmit el adni abalienálni senkinek Kendi János vramon kivül szabados ne legyen és lehessen ha hol másnak adná simpliciter occupálhasson és occupáltathasson Kendi János vram [Kelementelke MT; Ks NN. 25]. *1673:* mivel vgy lattzik hogy eo Naga(na)k porontsolattyabol haytattak azok az marhak az A, eo klme kaszalo retire s, ugy lattzik hogy ollya(n) veggel, hogy maganak occupalhassa avagy approprialhassa azt az Darab Retet; Tetzet mü nekünk hogy azon tilalmas szena fúból be haytot marhak adiudicaltatnak az Do(mi)nus Anak [Mezözáh TA; WassLt]. *1739:* a' fenn emlitett immobile bonumokhoz senki ne nyulhassan, és semmit ne occupalhassan, hanem mind azokat birhassa és usualhassa az praetitulált M. Ur[a] [Ne; Incz. IX. 5a. — [a]Váradi Inczédi Joseff itélömester].

okkupálódik foglaltatik, birtokba vétetik; a fi luat în posesiune; in Besitz genommen werden. *1760:* Mlgos Groff Betlen Páll Ur eo Nga Telkeig extendalodik ezen falu közönséges hellye az melly telken actu Ilyés Burik nevü Taxás Sidoja lakik micsoda Szin alatt occupalodot és mennyit occupaltanak el ezen utrizált hely mellöl nem tudom [Bethlen SzD; BK].

okkupált foglalt, birtokba vett; care a fost luat în posesiune; in Besitz genommen. *1731:* kegyelmed azon Curia appertinentiai körül erigalt kerteket vonassa le az occupalt szánto földeket Gyümölcsös, es vetemenyes kerteket, szölöket, Halas Tot ... az Familiának rémittállya [Fejér m.; JHb XXIX/13]. *1735/1760:* Találtattak még ezen falunak mind belsö Gremiumában, mind külsö territoriumában, külömb külömb féle képpen Occupált és falu köz földéböl, quo quo modo apprehendált, Sessiok, és mezö béli commoditásokis [Elekes AF; DobLev. I/164. 8]. *1786:* Csato Mihály Vram iratása[a] mind késö ... mind pedig Törvény ellen valo mert ante quindenam Auspicatae hujus Executionis kellett volna eddig efféléket explánálni, ímmár 'a quindena expirálván tegnap, az Ocupált Bonumokat 'a Triumphansnak assignálni kelletik, és egyéb továbra valo disputationak semmi hellye nintsen [Nagylak AF; i.h. III/607. — [a]Értsd: tiltakozása].

okkupáltat foglaltat, birtokba vétet; a dispune să fie luat în posesiune; in Besitz nehmen lassen. *1738:* fel kelvén az Tihoiak és el eskűvén azon darab helyet magok határoknak lenni akkor occupáltatta ... Csaki Imreh Vr ő Nga [Galgó Sz; JHbK LIV/5]. *1765:* Tudjaé a' Tanu ... itt also Szováton a Josika Részen benn a' Faluban Sessiok vadnak vagy hogy némellyeket egészszen vagy valamely részíben occupáltanak, ha occupáltattanak mellyiket egészszen, és mellyikből mennyit ki, mikor occupált? [K; JHb VI/16 vk].

okkupáltathat foglaltathat, birtokba vétethet; a putea dispune să fie luat în posesiune; in Besitz nehmen lassen können. *1616:* Euictiot veőn Swkeosd Miklos vram magara, hogj azon portionak bekeseges birodalmaban Azzoniomot megh oltalmazza, ha ne(m) oltalmazhatna pedigh, Azzonio(m) eo kegme, occupaltathassa Swkeosd Miklos vramnak akar hún leweő Jozagat erette tudni illik ahoz hasonlot [Szentpál U; Ks 42. C. 8]. *1650/1667:* ha hul másnak adná[a] simpliciter occupálhasson és oocupáltathasson Kendi János vram [Kelementelke MT; Ks NN. 25. — [a]A földet].

okkupáltathatik birtokba vétethetik; a putea fi luat în posesiune; in Besitz genommen werden können. *1780/1804:* A régi bé omlott 's el pusztult Bányák(na)k foglalásában illyen mod tartassék: Valamely Bánya ruinában találtatik Esztendő és harmad nap eltelvén, régi gazdáji admonealtassanak, kik ha fel nem fognák, akárkitől szabadossan occupaltathatnak, felfogattathatnak [Torockó; TLev. 4bis. 4–5].

okkupáltatik foglaltatik, birtokba vétetik; a fi luat în posesiune; in Besitz genommen werden. *1632:* Siluae. Vagion hauassok igen hasznos melliet a' memoria hominu(m) eők birtanak, de az el mult 1631 eztendeőben az Brassai szász Urak bele kapuan, potentia median(te) occupaltatott teőllek ... minden igaz ok nelkwl foglaltak el [Persány F; UC 14/38. 10]. *1758:* Ezen vicinitalt (!) Földek mikor és mi formán occupáltattak [Feketelak SzD; LLt 64/1767]. *1763:* A' Maroson túl, egy darab a' Maros szent Györgyi határhoz occupáltatott [Udvarfva MT; EHA].

okkupáns foglaló/birtokba vevő személy; ocupant, persoană care ia în posesiune ceva; Inbesitznehmer. *1780/1804:* valaki az elsö Ocupans Bányája mellett más Bányát kivánván kezdeni, amannak torkától négy négy felöl a Város Biráji által méressen 16 öl földet, ennyi distantiara, vagy meszszéségre az elsö occupans Bányája torkátol vjj Bányat indithasson | Documentumokbol világosságra jövén az, hogy a' régi ös Gazdák Bányájokat magok öntötték bé, vagy a romladást öntésekkel segitették, ekkor az Occupansok foglalt Bányajokban manuteneálhassanak [Torockó; TLev. 2/4 bis 4, 5].

okkupátor 1. foglaló/birtokba vevő személy; ocupant, persoană care ia în posesiune ceva; Inbesitznehmer. *1722:* (Iffiab Sarkőzi Istvantol) apprehendalta Kglmed ezen fen specificalt igaz verseg szerint utanna engem illető jószágokat. Azert kglmed ha Concambialt producalya leveleit a Tekentetes Nemes Varmegye eleib(en), ha pedig emptionaliter, vagy zalagositotta vagy jure perpetuo approprialta Kglmed azon joszagokat, ugy is docealyon kglmed hadd lassa es tudgya Borbereki Dániel Vr(am) mert ő kglme kglmed(e)t azon Joszagnak birasab(an) el nem Szenvedi ... mert eő kglme es eő kglme Posteritasi kglmed(e)t es Posteritassit mint illegitimus occupatort es bonorum invasort ugy fogja keresni [Szászújfalu AF; DobLev. I/101]. *1749:* hányad magával volt az occupator, s' kiknek hivják (így!) nem tudom [Algyógy H; JHb XXXIV/18]. *1775:* potentia iránt Via Juris Longioris processus fog Ngod és az több occupatorok ellen procedalni [JHb XXXV/4].

2. bitorló; uzurpator; Usurpator. *1715:* el foglalásokbéli Törvénytelenségekkel s Violentiajokkal ollyan jussunk occupatorinak egyedül én Viaskodtam, és patificum Dominiumokkot tehetségem szerint, minden uton modon én Impediáltam [JHb I/23].

okkupátus (munkával/gondokkal) elfoglalt; ocupat (cu multe treburi); (mit Arbeit/Sorgen) beschäftigt. *1621:* Eo kemek[a] megis occupatusok leue(n) az Keozeonseges haza gonduiseleseben hozattam eo kemeknek az Tanaczi haznal Ebedelue(n) 8 Eitel bort ... f —/96 [Kv; Szám. 15b/IX. 185. — [a]A tanácstagok]. *1708:* meg eddig csak edgy Pallért sem tudék allitani szep szerint senkit ne(m) Találhatok. A Birak penig anyera occupatusok az ő Fel(se)ge Servitiumáb(an) hogy altalak Semmi dolgot ne(m) folytathatok [Fog.; KJ Fogarasi János lev.]. *1718:* enjm let volna a kötelesség hogj a Groffnak eléb inserviállyak, de késöcskén érkezvén kevés Szüretemen vagjok occupatus [Pocstelke KK; Ks 96 Székely Ádám lev.]. *1753:* En sok izben notifikáltam jo Ur(amna)k hogy szeginy Pap Mihály miben occupatus el foglaltatot az eő Felsége Széki Aknájának fel épitésére [Szék SzD; SLt XL Soos Pál széki bíró Suki Jánoshoz]. *1779:* Csudálkozom a méltóságos supremum consistoriumon, hogy rendelt olyan sokféle, vármegye dolgaival occupatus ... beteges embert odaküldeni [RettE 402].

okkurrál 1. előadódik, mutatkozik, támad; a se întîmpla/ivi; sich ergeben/zutragen. *1599:* Miwelhogy penigh oly dolgainkis occuraltanak, kikreol kewantatik hogy orzagwnkbely hiweinkel tractalliwnk, es wegezzwnk, tanachiwnknak akarattiabol, rendeltwnk ith Feyerwarath ez ieowendeo Zenth Lukachy napiara ... Generalis giwlist celebraltatni [Gyf; Törzs. fej.]. *1623:* Ha penigh valamy Extra ordinarium Zwksegh occuralna melyet az Eö hetib(en) valo zegenysegh Zolgalattiauall veghez ne(m) vihettne hertelen olliankor teőbyczye annyuall, az eleőtte valo Zolgalatott supplealia es azoknak akory valo zolgalatiokot tugia ky Jgazan [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1662:* Mostan többet nem írhatok, hanem ha mik occurálnak, újabban tudósítom Kegyelmedet [TML II, 277 Kemény Simon Teleki Mihályhoz]. *1692:* occuralta(na)k oljan nagj dolgok, a' melljeket a' mi kedves Atjánkfiaival a' Tanacsi rendel ő kglmekkel el ne(m) igazithattu(n)k [UszLt IX. 76/22 gub.]. *1729:* mivel nekem azon dologban[a] pronuncialt Deliberatumban pregnans difficultasim occuralnak, azoknak explanatioját et dilucidatioját ... recomendálom az Mlgs Guberniumnak [Ks 25. IV. 17 M. Kornis Zsigmond aláírásával. — [a]A szentbenedeki malom dolgában].

2. (beszéd közben) előhozódik/felemlítődik; a fi pomenit (în timpul discuţiei); (während der Rede) vorgetragen/erwähnt werden. *1618:* Ha valaha valahogy occurálna az Báthori András felől való emlékezet, és arról való controversia, ez csak ilyen dolog[a] [BTN[2] 104. — [a]Köv. a részl.]. *1619:* Több sok tractánk között önagyságával az vezérrel ezen dolog occurrált, és valamennyiben tractába menvén, nékem monda az vezér[a] [i.h. 242. — [a]Köv. a nyil.].

3. odaillik, talál; a se potrivi; hinpassen. *1619:* Azféle ratiókat azki occurált, eleget adtam eleibe; vettem az Bocskai fejedelem példáját is elő. Arra csak azt mondá, hogy külömb volt az Bocskai dolga [BTN[2] 350].

4. érkezik, befut; a sosi; eintreffen. *1704:* Még ugyan a leveleket mind el nem olvasták volt, hanem amik ezután occurálnak ... azokról is tudósitja az urat [WIN I, 215].

5. előbbre jut, halad; a avansa; vorwärts gehen. *1605:* Mi legyen az oka, hogy ti kegyelmetek az minapi írásunkra nem felele nem tudjuk mire vélni, holott mi az közönséges jót, az közönséges megmaradást es uniot előttünk viselvén, kegyelmetekkel és az egész országbéliekkel egyesülni akarván, hogy prospiciálnánk és tempestive occurálnánk, minden tehetségünkkel azon volnánk [SzO VI, 11].

okkurrálandó I. *mn* adandó, előadódható; care apare/se iveşte; vorzutragend. *1674:* Kérem, Kegyelmed is tudósítson, mikor indul be és továbbra való dispositiojárúl is, úgy egyéb occurrálandó hírekrűl is [TML VI, 592 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

II. *fn* előfordulható dolog; lucruri care apar (pe parcurs); vorkommende Sache. *1678:* Hogy gondolkozásra való materiám avagy scrupulusim nem lőttek volna, az bizony tagadatlan, mert az példák világosítják; mind azokban is és több occurrállandókban is bizom Kegyelmed hüttel sokszor confirmált gratiajában [TML VIII, 12 Csáki László ua-hoz].

okkurrálhat 1. előadódhatik, támadhat; a se putea întîmpla/ivi; sich ergeben können. *1667:* (Küldöttek Pozsonyba menesztésének) ilyen ratioját adta Rottel uram: Mert, úgy mond, közel kell lenni ő felségéhez, mivel oly dolog occurrálhat, ő felségének is értésére kellene adni és ha messze volna, későre mehetne végben [TML IV, 213 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

2. adódhat, kerülhet; a-i putea veni, a pútea avea; sich finden können. *1722:* Rövideden ez az en opiniom mindazonalt(al) Ngodnak jobb is occurálhat en a Ngod elmejet nem hatarozom ezzel meg [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.].

okkurrálható előadódható, felmerülhető; care poate să apară; zu ergebend. *1770/1771:* méltoztatott a' Tabula bennünket exmittálni Forroban a' végre, hogy minden Indivisumokot, a Somlyai és Lugosi részt bíró Possessorok között, Törvényesen, és ígazságoson subdividálnánk, és a' pársok között occurrálhato praetensiokot, differentiakot, Deliberative decidalnok, sopialnok [Fejér m.; DobLev. II/428. 2a].

okkurráló előadódó/forduló; care apare; sich ergebend. *1761:* az Uraságnak más itten lévő Faluiban occurralo dolgok el igazittasában jártam [Bulzest H; Ks 113 Vegyes ir.].

okkurrált előadódott/fordult; care s-a făcut/întîmplat; sich ergeben habend. *1718:* Sokszor ebben a Fogarasi Dominiumban occurralt molestiák véget kgd(e)t busitottam mellyek miattis kgd neheztel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1787:* vegeztetett, hogy midőn az ujj eszközeket el készitvén, a meg romlottakat közönseges vasnak fel miveli a Czimboraság, a mennyi vas ebből telik azt tartozzanak a Vasvalto hazhoz az Administratorhoz bé vinni, es fel adván ezen romlas fel epitesében occurált költségeket, az árrát a közönséges költségben convertalni [Torockó; TLev. 9/25].

okkurráltatik adódik, akad; a se ivi; vorkommen, sich ergeben. *1731:* minden Jozagath ky erezti ... hogy ha valamellik felnek halalos betegsege nem teortennek, vagy fejedelem dolga nem occuraltattnek [Szentmártonmacskás K; SLt 30. A. 6].

okkurrencia 1. esemény, történés; eveniment, întîmplare (importantă); Ereignis. *1669:* Kegyelmedet kérem, minden occurrentiábúl tudósítson [TML IV, 599 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1670:* (Parancsoljuk) ennek utánna is vigyázásban lenni és minden occurrentiákról bennünket tudósítani el ne mulassa [TML V, 20 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1749:* Joseph Battyam Vram is köszönteti alazatoson Nacsádot, és hogy ha valami occurentia tanal lenni alazatoson fogja tudositani [ApLt br. Apor László Nsz-ből].

2. ügyes-bajos dolog; treburi anevoioase; Beschwerde. *1679:* ha csak magam leszek bizony nagy confusio leszen miatta Azon kivül is mennyi occurrentiák érkeznek, melyekkel Uram osztán én mit tudok csinálni? Hanem az én Uram megírom Tövissi uramnak mingyárt innen, hogy ossza el az krasznavármegyei falukra [TML VIII, 463 Rhédei Ferencz Teleki Mihályhoz].

oklándi az Okland (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Okland/Ocland; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Okland: Oklándról származó/való; din Okland; aus Okland stammend. **Szn.** *1625:* oklandj Mihaly [Bözöd U; UszT 89a].

oklevél (bizonyító) okirat; act, document; Urkunde. *1559:* Ezt akarok the ke tudasara adnonk, hog kultonk kegelmed hazahoz Mostan Balas Gęrebtol Eg kush ladath kyben Mynden priuilegiomonk Benne vagon es okleuelonk Azert keriuyk (!) the ke, myg Boszasy ferench vthana Besztcherе mehet tetese the ke Eg Zekrenbe, merth nekenk E kis ladanal dragab marhank Nynchen [BesztLt 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Suchy Lenarthoz Beszt-re] | My, Myhal deak datosy, es Porkolab Istwan Kisfalwdy Aggiük mindeneknek Emlekezetere es tuttara hog ez witezleo Rakosy Antal Rakosy Janos es Rakosy Ferencz, keötek my eleottunk magokat Illienmodon, hog ez Jeowendeo zenth Margit Azzon napiara Az ok leveleket, Mindeneket Az melyek Az Zengiely Jozag feleol wolnanak, mely leueleknek Az Bizonsagaual es Ereieüel Az Zengiel myklostol es Zengiel Andrastol es Az Sarkan reznek felereol, Eo Reaiok, weer zerenth Minden Jgassagal zallot wolna Barchaj Farkas kezebe Zengielbe tartozzanak Adnya [Mezőszengyel TA; BfR VI. 304/39]. *1560:* az Minemeo hyty wolt volna harinaj farkas Wramnak, Az ok Lewelek ffeleol, Az eo Attiafia Petky Katalin Azzon azt my eleottunk neky meg Engede, az eo hozza walo Jo Akarattiaert es teteiert, mert, meg Esmertük Az Eo ok leuelebeol, hog nem Jllet leant az Jozagh [Ebesfva; Ks 101]. *1606:* Az mint pedigh az Jozaghrúl valo leúeleket Palfi Istua(n) kezehez keua(n)nya, az Decretu(m) co(n)tine(n)tiaja zerint, az Atiafiak keozt az nagyubbik tarthatná az ok leúeleket, Palfi Istua(n) nagyub s Palfy Fere(n)ch az Palfy Istua(n) kezehez tartozik adnj az leueleket [UszT 20/183]. *1647:* Mind ket fel comparealua(n) es az exmissio szerent colligalt Testimoniumokot, es az peres szeöleöert valo ok leueleket exhibealua(n) az szek szenin Birak Uramekis rend szerent minden arrol valo exhibitakot megh oluastatua(n), ě mellet qualificatiojokot admittalua(n) igy deliberalnak [Kv; TJk VIII/4. 218]. *1791:* tessék

azért Ngodnak ... minden némü ok Leveleket elé szerkeztetni melyeket a gyakran tisztelt Nagy Aszszony ő Ngától el vitt [Kv; JHb XLIV/4]. *1822:* Esedezem Nagyságodnak alázatoson, és a Tekéntetes Rendeknek nemességemről bé adott ok Leveleimhez képest mint nemes személy publicáltassam [Zilah; Borb. II Décsey György lev.]. *1831:* jöjjen tsak hozzám mert mutatok én egy olyan régi Ók Levelet ebben meg vagyon különböztetve a Toplitzai határ a Ditraitol [Gyergyóremete Cs/Toplica MT; Born. XVb]. — L. még VKp 135.

Szk: *eredeti ~. 1837:* Also Szőtsi Jószágrol Szollo eredeti ok Levelekett ... tsak Inventariumban valo iktatás, és hiteles bizonyság jegyzet mellett kéri kézhez adattatni [Dés; BetLt 5] ✱ *fundamentális ~. 1781/1785:* a Paczolaiano Somlyaianus descendenseknek Fundamentalis ok Leveleiket gyakor izben láttam és olvastam [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 189 Ios. Szabo de Pálfalva (36) ns vall.] ✱ *zálogos ~. 1795:* Zállagos ok Levelet előttek szorol szora fel olvastuk [Mezősámsond MT; Berz. 5. 43. S].

okleveles diplomás; cu diplomă; diplomiert. *1848:* Kunovics István Ágoston okleveles sebész [DLt kv-i nyomt. kl].

oklevéltartás okiratok/oklevelek őrzésének joga; dreptul de a păstra documentele; Recht der Urkundenbewahrung. *1559:* kultonk kegelmed hazahoz Eg kush ladath kyben Mynden priuilegiomonk Benne vagon es okleuelonk ... Mert Nem akaryuk hog Bozasy Peter vchem kezebe allyon, Mert az oth (!) leuel tartas Engemet Illet [BesztLt 58 Nicolaus et Franciscus Bozasy Suchy Lenarthoz Beszt-re].

oklocska aklocska, (állattartó) szálláshelyecske; ocol/ţarc mic; Viehhürdchen/pferchchen. *1767:* egy kis oklocskában tartván[a] | Mokányokkal hajtották bé[b] egy szoros Kis oklocskában [Mocs K; HG. Eszterházy lev. — [a-b]A marhákat].

oklos aklos; cu ocol/ţarc; mit Hürde/Pferch. *1623:* Tudom aztis hogy bekesegesen iartam az Johal az kapolna mezeon senki nem haborgatot sohul, Tudom aztis hogy Marosszeki hatar mind az fen meg neuezet oklios hely s ott bekessegesen feytwnk senki nem haborgatot mint Maroszeki hatarba [Szováta MT; JHb Albertus Bako (50) jb vall.].

okmány okirat; act, document (oficial); Urkunde. *1851:* az Osztozo felek Személynökeinél semmi okmány nem lehetett [Bányabükk TA; MkG]. *1856:* van szerentsém a' nékem át adott 9 darab okmányokat az erdőstől meg küldeni [Kv; BetLt 4 Toth Zsigmond lev.]. *1862:* Mely ilyetén költsőnös végrendelkezésünkről a törvényszerűség között készitett okmányunkat, két egyforma példányban kiállitva ezennel kiadjuk [Kv; Végr.]. *1871:* átadattak urasztali készületek, okmányok leltár szerint [M.bikal K; RAk 290].

okol 1. karám; ocol, ţarc; Hürde, Pferch. *1682:* Kgd szolga biro Vra(m) az mü nevünkel ugy mint felső Magyar Suki Suki Pal es Mihaly nevekkel, Kőbölkuti Szánto Georgy Urat tilcsa illyen formá(n), hogy az melly oklot kertestől csinaltatni akar az mi kötelendi[a] földünkre meg ne epittesse, se jobbagyink reszire nézendő erdőtis ne vágattassa, mert megh ne(m) engedgyük [SLt O. 31. — [a]K]. *1714:* hozam jüt Szeleskei Marthon Ur(am) hozam az ókolban mivel Pasztór voltam [Szásznyires SzD; Ks 26 XIII]. *1727:* Az Kőzepiben ennek az okolnak hoszszan egy nagj tágas Sövényből font jászolly vagyon. Az Eszak felől valo széllyin tizenhét ágosokon állo, szalmával fedett árnyék allya vagyon [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 14]. *1743:* Krisztua Iuon Teleke féle, Puszta ... Ebbül Toma Ignat el foglalt volt, és oklot, s valami olatskátis épitett rá [Kincsi KK; SLt 8. K. 15]. *1750:* kőzőnséges Sátoros kertel kőrül vett rüdeg Marhák(na)k készitett okol [Papolc Hsz; Hr]. *1776:* Tudgyae az Tanü, hogy Néhai Pap Lup Eö kegyelme juhok számára épitetet oklát, kik és kinek parantsolatyából vagotották le? [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/2]. *1782:* Báro Josika Daniel Ur maga Személyessen Tseledjeivel felesen elmenvén Borsára, és onnét ejjel az okolbol hir nélkül occulte a Ménest ki hajtott (!), es magával, a maga Jószágában elis vitte [Kv; JHb V/9] | az ökrökőt az okolbol ki választván a Lovakat mind az okolban hagyta | az Okla kis kapuja Nyitva vagyon [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1830:* Vágo hidnak és ahoz meg kivántato okolnak ... foglaltatik el ezen hely [Dés; DLt 222]. *1850:* a' legelön lévö hurubára, okolra, kutra 's ennek minden instruktussaira ... a haszonbérlő tartozik jo gondot viseltettni [Km/Kajántó K; KmULev. 2].

2. (juh-, marha- v. ló)istálló, ól; ocol, grajd; Stall. *1653:* Az Okolb(an) az Mely Szena vagyon; Varase [Mv; MRLt]. *1736:* A' Záhi régi Udvarház ... minden épületekkel, Csűrős és Veteményes kertekkel, s Oklokkal, és az Udvar előtt valo Házatskákkal marad egészszen az Urnak Bánffi Sigmond Uramnak [Záh TA; Mk V. VII/10]. *1756:* Lovai nállam voltanak bé rekesztve az okolba [Galac BN; WLt Rob Thodor (40) jb vall.]. *1767:* a mostanság épült okol [Koronka MT; Told. 19/29]. *1774:* az udvarhaz tartazo okol [T; CU]. *1796:* részégen Házamra 's Okolomra jövén a' Vejembe kőtelődzőttenek [Déva; Ks 75. VIIIb. 142]. *1837:* Az okolban nagy Tehén [Budatelke K; Born. F. I h].

Szk: *baromtartó ~. 1675:* Egy jo Czür. mellette vagyo(n) barom tarto okol major hazaczka jo, Egy Diszno pajta [Dés; Borb. II] ✱ *marharekesztő ~. 1809:* Egy Marha rekesztő okol a Tőrőkbuzás kassal egyetemben [Kendermező Szd; LLt Csáky-per L. 9 409] ✱ *telelő ~. 1732:* a Marhák Telelő-ókla; Ezen okolban marhák számára valo Perje szalma fedéllel fedett Árnyék vagjon [Szentjakab SzD; Told. 11/67].

3. (disznóól) fedetlen kifutója; loc îngrădit în faţa coteţului de porci; unbedeckter Auslauf (des Schweinestalls). *1699:* cserefa ágasokra koszaruzat rosz szalma fődel alat sövenyből font őreg diszno pajta, ezen belől hat ágasokra perjezet rosz szalma fődel alat valo szin, vagy árnyék e mellet mingyárt agasokra perjézet meg bomlot fedelű sövenyből font kis Diszno pajta, ezeknek oklya rosz sövény kertel van bé keritve [Szentdemeter U; LLt Inv. 31].

Az erdélyi magyar nyelvjárásokban a szláv eredetű *akol* szavunkkal párhuzamosan használt *okol* változatot a román nyelvjárások hatására alakultnak minősítik. Vö. TESz *akol* és az ott közölt irodalom. L. még RK *okol*.

okolhely (marhatartó) szálláshely; loc de ocol/ţarc (pentru vite); Hürdenstelle. *1717:* az meg irt helyen Marha Tarto okol hely volt [Szopor K; Ks 90]. *1744:* az meg nevezet okol hellyet Kornis Ferencz Uram ő Nsga birta, esztenát és akllyot vagj sztrungát tartván rajta [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXIV. 27].

Hn. *1713:* Az Régi okol helyen (sz) [Disznajó MT; EHA].

okolkapu (a telekből elkerített) akolkert kapuja; poarta ocolului; Tor des (von dem Grundstück abgezäunten) Hürdengartens. *1620/XVIII. sz. eleje:* Az Csür kertb(en) három asztagh vagjon, annak az nagjobbikát az okol kapu felöl valot Judithnak hagjom [SLt AI. 11 P. Horváth János végr.].

okolkert akoltartásra szolgáló bekerített telekrész, akolkert; loc îngrădit pentru ocol; zum Hürdenhalten dienender abgezäunter Teil des Grundstücks, Hürdengarten. *1650:* (Az udvarocskát) legien szabad altal rekeszteni az baro(m) vduaro(n) leuó okol kert kapuianak az kis ayto felöl ualo baluaniaigh es onnet az Cziőros kertben napniugat felöl ualo Asztag labakig [Folt H; BK sub 117]. *1780:* reambuláltatván es Commensurálatván a remittált Curia Gyümöltsös, Veteményes, Tsürös, es Okol Kertivel ... in Suis veris et antiquis metis afigáltatván extensioja [Nagylak AF; DobLev. III/544. 1b].

okolkertelés akolkert bekerítése; karám körülkertelése; îngrădirea/împrejmuirea terenului/locului cu ocolul; Abzäunung der Hürde. *1682:* Kgd szolga biro Vr(am) Kőbölkuti Szánto Georgy Urat tilcsa illyen formá(n), hogy az melly oklot kertestöl csináltatni akar meg ne epittesse Azert el menve(n) tiltam az Instru(cti)o szerént mind azon okol kertelestöl, s mind az erdőnek vágatásától [SLt O. 31].

okos I. *mn* **1.** eszes, éles eszű; deştept, isteţ, ager la minte; klug, gescheit. *1594:* Ez Mihály vajdának volt egy rokona Jane Vizter, ki kraiovai bán volt eszes és okos ember [MonIr. XXX, 92]. *1623:* Az jo zamtartora nem keueseb zwksege vagion mint az kenyerre Annak okaert egy igen jo rationistatt keressen olliat az ky igen teökelletes es igaz okos tudos legyen az eö tisztiben [BGU 118]. *1710:* Senki, aki okos ember vala, nem ada hitelt Pekri pátensének, mert ismerték jól, hogy azelőtt is mindenkor hazug ember volt [CsH 375]. *1764:* Szegény bátyám mennyi kurvaságát, mennyi helytelen embertelenségét szenvedte életében[a] mégis úgy szerette, mintha jobb, becsületesebb, okosabb a világon nem lett volna nálánál [RettE 169. — [a]A feleségének]. *1782:* A Báttya mind nagyobb mind okosobb lévén mindent el követett, a' mit tsak lehetett a' Productio kőrül [Torda; KW]. *XVIII. sz. v.:* én ekkor forditottam a G. Battyániné ö Nga Processussára a' dolgot, 's erről sokat tractaltunk, a' Békességet, valamint én, 's más okosb emberek nállamnál, magais felette commendállya [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.]. *1804:* tudom aztot hogj okos, tanult és valoságos emberekkel, atyafiakkal lészen tractám, abba nem tudok kételkedni hogy tőlem lehetetlenséget kivánnának [Ádámos KK; Pk 5].

Szn. A. *1602:* Okos Mihály szab. Okos Miklós szab. [Menaság Cs; SzO V, 239]. *1614:* Okos Demeter ppix [Bánkfva Cs; BethU 428] | Okos Istva(n) ppix. Okos Antal Civis [Menaság Cs; i.h. 430] | Okos Istwan jb [Lisznyó Hsz; i.h. 231]. *1759:* Michael Okos [Bánfva Cs; EHA]. *1806:* Ókós György [Zentelke K; BfR]. — **B.** *gúny 1775:* (Domokos Ferenc) Büszke, haszontalan ember, kit némelyek Nemokosnak, némelyek pedig Moslékosnak hívnak [RettE 360].

Szk: *~abbá tartja magát vkinél. 1664:* Micsoda izenetet tett kegyelmed, hogy én okosabbá ne tartsam magam egy országnál, azon csudálkozom, mert soha más elméjét ez odaküldött conceptussal nem próbáltam ... hanem együgyű igaz ratióját ez véghely megmaradására küldtem írva [TML III, 321 Boldai Márton Teleki Mihályhoz] ✱ *~ elme. 1779:* (Bíró Anna) olyan szép leány volt, hogy akár német, akár magyar gavallér fordult légyen meg Kolozsvárt, ezt meglátogatták. De igen okos és nem hiábanvaló elmével bírt, nehezen is mene férjhez a miá [RettE 405].

Sz: *nem kellene az szolgának az uránál ~abbnak lenni. 1676:* a magyar atyafiak nekem oly dolgot írnak, a kit Kegyelmetek írt volna oda ki, hogy arrúl a mi kegyelmes urunk ő nagysága soha nem is gondolkozott. Immár Kegyelmetek írta-e oda ki, nem-e, én nem tudom. Nem kellene az szolgának az uránál okosabbnak lenni [TML VII, 139 Teleki Mihály Pernyeszy Sigmondhoz és Inczédi Mátyáshoz] ✱ *senki nem elég ~ magának. 1710:* A szegény Bethlen Miklós is megesik Szebenben, amint örökké hallottam, senki nem elég okos magának, és a bölcs ember, mikor megbotlik, mindenkor nagyobbat esik, mint az együgyű [CsH 344] ✱ *sokat teszen az ~ ember. 1747:* Sokat teszen az okos ember s nagy kincseknél drágább a' szép tudomány ! fel magasztallya az az embereket, 's sokkal boldogabb, a' ki esze után éri el maga tzélját, mint sem az, a ki penzel vásárol szerentsét magának [LLt 135. C Cserei Farkas Lázár Ferencnéhez].

2. értelmes, értelemmel bíró; inteligent; vernünftig. *1636:* Ez vólt az Istennek minden munkáinak tzélul fel tétetett végek, hogy az ő neve ditsőittessęk belőlök Erre mint fő végekre irányoznak és igyekeznek minden teremtett állatok, mind égiek, s — mind földiek, mind érzékenyek, s — mind érzéketlenek, mind okossak, s — mind oktalanok [ÖGr Aj. 5]. *1847:* Ki és mi vagyok én? Vagyok én ember, azaz okos lélekből és érzékeny testből egybealkotott valóság A most született gyermek fejét forgatván keresi az emlőt, és a jó Isten gondot viselt néki arról. Hát velem már, okosabb teremtésivel szeretetlenül bánna-e? [VKp 162–3].

3. józan gondolkodású, megfontolt; chibzuit, cumpătat; bedachtsam. *1586:* Ennek eggik zeker zenajat attam Mezaros miklosnak, ket hetigh mind lowastol valo zolgalattjaert. Megh emlekezhetik kegtek rolla, ez eleött valo eztendeökbennis mindenkor relaxalt kegtek adajaban mostis kegtek megh tekinche keönieörgeset, mert feökeppen az mikor vendegles vagion igen nagy haznot zerez az Varosnak, mind vasarlasban s mind kj adasban. Okos, megh erdemlj hogy ha kegtek megh tekinti zolgalattjat [Kv; Szám. 6/XXIX. 174 Bachi Tamas sp kezével]. *1664:* ezen rebellisek dolgában bizony félek rossztól Nem jó az császár szakálába kapni egy nehány rebellis miatt, melyet, úgy gondolom, okos ember nem is cselekszik [TML III, 43 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. *1705:* Talán azt gondolja, hogy erdélyi fejedelem lészen. Okos embernek azt bolondság meg is gondolni [WIN I, 649]. *1732:* ő Ngok(na)k semmi okos becsületes Tanács adojak nincsen még eddig, hanem Csag (!) afféle rosz emberek a kik nem értik a dolgot [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1879:* A Sándor K.-féle ügy egészen felingerelt, mert akit te szeretsz, azt én szívemen hordozom. Én efféle dolgokban nem tudok okos lenni, kivált a téged érdeklőkben [PLev. 45 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

4. bölcs, tapasztalt; înţelept, cu experienţă; klug, erfahren. *1618:* Mindjárt imez okos kazul pas(a) látván, hogy országában igen benn vadnak, semmit sem késett, hanem igen bő élést küldött mindjárt táborába az vezérnek és posták által futtatta az országot, hogy minden ember hazaszálljon, és az hatalmas császár hadának gazdálkodjék és élést hordjon, mert ő meg akar békélleni [BTN[2] 170]. *1653:*

A két had árpa-aratásig egybe ére a Szilágyban Czigánihoz, és Básta okosabb lévén a hadakozásban, megveré Sigmondot Czigániná [ETA I, 60 NSz]. *1710:* Hajszler mint okos hadi ember tudakozódott, ha van-e másutt közel olyan hely, ahol az ellenség bejöhetne [CsH 224]. *1870:* Nem kis bajjal, de ma már meg van nyugtatva minden szüle, s nem győz eléggé áldázkodni, hogy gyermeke okosabb volt nálánál [Kv; Borb. I Szeremley Lajos nyomt. felterjesztése].

5. *gúny* ostoba; neghiob, nerod, prost; dumm. *1777:* az okos L. Janko mikor a Felesege meg betegedet azért hogy az egyik fia kiseb volt mint az másik a Baba aszonynak ugy fel patogatta az orát hogy a' Vér is kijöt belöle, és mikor az felesége jajgatot ö akkor musikásokat hivatot 's más házba tánczolt [Sáromberke MT; TSb 18 gr. Teleki Samuelné Bethlen Zsuzsánna lev.].

6. bölcs, ésszerű; înţelept, judicios; klug, verstandesmäßig. *1710:* azért, hogy a hadi okos regula szerint, Komárom, Pozson, Győr és más fortalítiumok, kikben erős praesídium vala, hátok megé maradván, ha valami cásus találná Bécs alatt őket, praecludálnák visszajövő útjokot Jobb volna azért vagy Komáromot, vagy Győrt megszállani [CsH 167]. *1710 k.:* Mint akármely gyermek, a gyümölcsöt, salátát, retket, káposztát igen szerettem, mely e mai napig is, csakhogy okos mértékletességgel megvagyon bennem [BÖn. 513–4]. *1823–1830:* Ezen ház romlás fátumát okozta az apám nem elég okos vigyázatja s siránkozása [FogE 86]. *1884:* Keszler úr, úgy tartom, nem cselekedett okos és igaz dolgot, ha lekapta Mikszáthot. Nem hasznos dolog ez, mert nem vagyunk olyan sokan, hogy afféle tehetségeket, mint M., ledorongolva, mégis maradjon elég. És nem igaz dolgot: mert M. olyan poéta, amilyen nincs most [PLev. 110 Petelei István Jakab Ödönhöz].

7. fortélyos, ravasz; şiret, viclean; schlau. *1653:* A míg ezek lőnek a dolgok Erdélyben, tehát egynéhány székely főemberek Molduvára által mentek, s onnat Lengyelországba és szinte abba a várba, a hol Báthori Sigmond lakott; nagy kedve ellen és csuda nagy okos mesterséggel onnan ellopák a fejedelmet, és által hozták Molduvába [ETA I, 58 NSz].

II. *fn* **1.** okos ember; om deştept/inteligent; kluger/gescheiter Mensch. *1664:* Úgy vettem eszemben mintha megijedkezett vóna Kegyelmed. Ha lehet, édes Öcsém uram, azt az emberek eszekben ne vegyék, mert ártalmas vóna mindnyájunknak, kiválképpen Kegyelmednek. Az a jó hajós, a ki akkor tusakodik az habbal, az mikor legnagyobb szélvész éri. Ezt okosabbnak írom magamnál, de hozzá az igaz sinceritas; azért bocsánatot várok Kegyelmedtűl [TML III, 169 Vér György Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Becsültetnek a tudósok az ő tudósságokért; orvosok, borbélyok a nyavalyák ellen való segítségekért; az okosok, elmések, tanácsosok ... elméjekért, tanácsokért [BÖn. 415].

Sz. *1663:* Mert Isten az együgyűk által szokta hatalmát véghez vinni s az okosaknak okosságát bolondsággá teszi [TML II, 439–40 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. birt szr-os alakban; cu sufix posesiv; in Form mit Possessivendung: vkik közül az eszesek/értelmesek; înţelepţii; die Klugen/Gescheiten. *1710 k.:* Én, és nagyobb része az emberek okosainak inkább hittük ezaránt a Béldiék szavát, de az ország és községet a másikkal hitették el [BÖn. 710]. *1724:* Némely Paterek a' míkben elegyitik magokot bizony nem szép dolog; Látom az okossa, értelmesse valoba busul rajta Az valo hogy Pater Cseh Ur(am) valoba busul ... nagy bestelenségnek tartja hogy most à Paterek menni földet, széna fövet s egyebeket vettenek [ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez].

okosan 1. ésszel, meggondoltan; în mod inteligent; klug, bedachtsam. *1662:* (Bethlen Gábor) az ország népét mindannyi hadakozása alatt is olly dicséretesen megoltalmazta vala, hogy szerencséjét s népét császár derekas fegyveres ármádájával kockáztatni, bátorságosnak, hasznosnak nem állítván, azhol mi súlyos particuláris, rész szerint való csatáknak kell vala lenni, fizetett népével viteti vala inkábbra végbe, derekas harcot okosan eltávoztatván [SKr 125]. *1677:* (A) levelekben mind kapikiha, Buda János mind az magyar követek mind urunknak s mind nekem s másoknak is cum summa obtestatione írják hogy ne siessünk az dolgokkal és okosan cselekedjünk, mert mind urunk s mind országa veszedelemben forog [TML VII, 429 Teleki Mihály Absolon Dánielhez]. *1761:* hálákat adék az én Istenemnek, ki engemet ez álom által tanított, hogy tudnám ez kétséges állapotban az én dolgaimat okosan folytatni. El is végzém, hogy megtartóztassam az én ajkaimat a szólástól, és meg vonjam magamat a közönséges dolgoktól [NyIr 200 Bánffi Farkas álma]. *1872:* Mivel az Viski Pál, Otrokoczi, és Pásztai Uramék adosságok(na)k meg fizetésekb(en) meg tréfálodtam, nem okosan küldvén kezemhez, ca(m)biumot fizette(m), ugyan ebből es kőcsönpénzbűl Tall. 2 [PatN 3b].

2. helyesen; cuminte; richtig. *XVI. sz. v.:* Mikoron az asztalnál ül[a], szépen viselljen magát okosan, szemeit csatára széllyel ne bocsássan, az vitéz kappanban vagy pecsenyében legelől ne öklelljen sem alábvalo konczokkal ne vagdalkozzék [Hsz; Barabás,SzO 349. — [a]A diák]. *1762:* A. intette, és okoson tiltotta az I. eőkegyelmet, hogy ne gyujtana meg az bokrot, mert az tűz széllyel terjed, a' mint megis esett [Torda; TJkT V. 104].

3. ügyesen, fortélyosan; iscusit, cu viclenie; geschickt, pfiffig. *1662:* Ezalatt a fejedelemnek Gyulai Ferenchez levele érkezett, mellyben íratik s parancsoltatik vala: az vezérrel való szembeszállással igen-igen okosan kellene cselekedni, annál inkább hogy az vele való harcot ugyan el is távoztatni, mert az az erő nem ahhoz való volna [SKr 538]. *1679:* Cserei János Uram izené általam azon Nagy Miklos nevű szolgájának: Az melly levelet kezében attam: ugy visellye gongyát s oly hellyre tegye hogy okoson járjo(n) mert ha az katonak talallyák ha száz lelke volnais megh ölik érette [Fog.; Törzs. St. Nagy de Fogaras (30) ns, miles vall.]. *1710:* Teleki azért külsőképpen azt tétetvén, hogy mindeniknek igaz barátja, serénységihez képest hol egyiket, hol a másikot mind az udvarnál, mind házoknál gyakorta meglátogatja, oly okoson mindazáltal, hogy egyik is esziben nem venné, amit akarna [CsH 110]. *1763:* kerülőleg elé hozza Bodoninak Causaját ... s jovalja szegénynek minden képpen a' békességet, s addig disponálja, de okoson Bodonit, hogy jól tartja nehány márjással meg is ajándékozza, tsak járjon békességet [Mv; Told. 33/26].

okoskodás 1. fontolgatva/mérlegelve elmélkedés; chibzuinţă; judecată cumpănită; Erwägung. *1710 k.:* Az Isten előtt mind a maga isteni tökéletességei, mind a teremtésnek minden dolgai és munkái öröktől fogván örökké mind egyről egyig egyszersmind jelen vagynak, és azokban szakadatlanul egyszersmind gyönyörködik Akarták némely tudósok ezt az aeternitast emblemában kitenni, írtak egy kígyót öszvetekeredve, a farkát a szájában, mintha maga magát megenné, és ismét maga magát helyben nevelné ... Nem

rossz okoskodás ugyan, de csak semmi [BÖn. 462–3]. *1795:* azon Sessio emberi emlekezettöl fogva Eccla birtokába(n) volt ezutanis abba hagyattassék, nem jövén az ki semmi bizonyittásbol, sem okoskodásbol, hogy az Antiqua Sessiok sorába köz osztállyra valo föld maradhatott volna, és idő jártába(n) az Eccla azt fogta volna fel [Gergely-fája AF; DobLev. IV/743. 1b].

Szk: *emberi ~. 1710:* Bizony dolog, a szegény Apafi Mihály a mellette valókkal együtt igen nagy félelemben vala, mivel Kemény Jánossal olyan szép mind német s mind magyar hadak valának öt annyin is számmal, mint a törökök, úgy annyira, emberi okoskodás szerint desperáltanak volt a török had győzelméről | A keresztény had a török tábort, mely minden kigondolható világi jókkal emberi okoskodás felett gazdag vala, felpraedálák [CsH 52, 173] ✱ *józan ~. 1761:* nemde tsupán a' jozan okoskodás-is mutatja és bizonyitjaé? [Koronka MT; Told. 26]. *1784:* a' jozon okoskodas es az egyenes lelkü Biro nem itelhet arendat hanem tsak azt itélheti hogy ha mit a' joszágbol magam hasznára forditottam annak adjam meg az árrát [Msz; MbK XI. 71].

2. (spekuláló) okfejtés; raţionament; spekulative Beweisführung. *1783:* le-irt egy sereg Volnával valo okoskodást [Mv; Told. 20]. *1796:* egész okoskodását vészi a' Fell peres B Ur azon praetensioban forgo Privilegialis Levélből, a' melynek még se valosága se Törvényessége még soha meg nem állittatott | nem jo az okoskodás; hogy az Fel Peresek Paraszti állapotban lévén, nem lehetnének az Austriából jött szabad Vas mivelőknek maradéki [Mv; TLev. 5/16 Transm. 57, 66 tábl.]. *1820:* kötöleségül tészem ezen meg telepitett Colonusomnak hogy a Tks Urbarialis Commissarius Urakot ezen Irásommal találllya meg a nevezett szánto földhöz goromba paraszt indulatbol, s okoskodásbol formált praetensiójára nézve hogy annak egy részet Néhai Férje, vagy ennek Apja irtotta volna meg világositani, hogy a parasztnak tsak két esztendeig vagyon jussa Munkája jutalmát kivánni [Ne; DobLev. V/1032 Bartók Ádám kezével].

3. ügyeskedés, taktikázás; iscusinţă, dibăcie; Geschicklichkeit, schlaues Vorgehen/Handeln. *1662:* garázdálkodás fogta vala szerezni a portán azt a kárt is, hogy az ország tízezer arany szokott adóját holmi színek alatt öt-öt ezer arannyal minden esztendőnként neveltetni akarnák. Mellyet noha a fejedelem sok okoskodásival életéig mind elhalogatott s múlatott vala, de holta után ugyan reá kellett vala szállani successorának és a szegény országnak [SKr 276]. *1678–1683:* Is(te)n akarattja ellen nem erőszakkal, s, okoskodással kel ellent vetni, hanem az alatta valoknak, eletek megh jobbitasavol, magok megh alazasavol, penitentia tartassol Istenhez szürü buzgo ohaitassal valo fuhaszkodassal kel, az engezteleshez niulni [Ks Kornis Gáspár kezével].

4. akadékoskodás; contrariere; Nörgelei, Krittelei. *1665:* Vajha, Uram, a sok okoskodásnak békét hagyunk vala, és az ország végezésit effectuáljuk vala, ez ilyen difficultásokat régen el is felejtettük volna [TML III, 370 Teleki Mihály Boldvai Mártonhoz]. *1721:* hogj pedig igj esett a' dolog ennek nem más hanem a' Dosa Mihok Ur(am) okoskodása az oka [Jövedics KK; Ks 96 Sig. Kornis aláírásával].

okoskodik 1. (fontolgatva/mérlegelve) érvel; a chibzui/cumpăni; überlegen, erwägen. *1619:* ha ezek nem tanultak filosofiát Párisban s Páduában, Hejdelbergába, de tudnak okoskodni, azt látom [BTN² 191] *1662:* Az mi az asszonyom levelének continentiáját illeti, látom vízre akarnak vinni s azért kellett nekünk is tapogatva és okoskodva az dologgal bánnunk [TML II, 393 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Ha pedig ebben a nagy matériában szabad tovább okoskodnunk emberi mód szerént, vagy inkább ha tovább is vakoskodnunk tetszik, én azt mondom: hogy mind evvel az eleshetéssel, labilitassal is így teremtette az Isten az embert legjobban, amint teremtette volt. Egy teremtett állathoz illendő s attól bévehető tökéletességet, ajándékot így adott néki többet, mintsem úgy adott volna, amint az ember okoskodik. Mert a léleknek essentiája, valósága: az értelem és az akarat [BÖn. 477–8]. *1823–1830:* ugy okoskodván, hogy a' ki le tudta tsendesiteni a' Székelyeket, bizonyosan a' lázzasztotta fel, azért Borsait el fogták [FogE 28].

2. bölcsködik, fontoskodik; a face pe deştептul; klügeln, wichtig tun. *1770:* estve voltam vacsorán a főispánnénknál, gr. Teleki Pálné gr. Haller Borbára asszony őnagyságánál Mentünk által gr. Bánffi Dénesné kastélyába, az holott universa excellentiaque aedificia ad ruinam tendant. Ugy is kell annak lenni. Inkább hiszem, hogy egyszer elpusztuljon, akármint okoskodjék az ember de fatum nec virtus, nec murus aeneus mutare potest [RettE 219–20]. *1823–1830:* Dicsérni kezdik[a], én is belevágtatok, s azt mondom, hogy azt a papot occasionis filiusnak tartják, melyre mondja Domokos, hogy a nemigen nagy dicséret. Ekkor az asztalnál mind elnevetik magokat, én pedig elpirulok, s magyarázni kezdem De késő volt már a magyarázat, mert lenevettek volt, és én amíg Debrecenben voltunk, nem sokat okoskodtam, hanem csak bámultam az ott való derék embereken és a rengeteg nagy kollégiumon [FogE 165. — [a]Borosnyai Siméon mv-i papot].

Sz. *1772:* Ez az ember[a] gubernialis consiliariusságot is ért volt és ugyan felhágott volt az ugorkafára. De amely könnyen felhágott volt, tízszerte könnyebben leszállott. Csak úgy jár az aki nem contentus azzal, amiben Isten hagyja, hanem feljebb akar okoskodni [RettE 283–4. — [a]Bogáti Pál].

okosodik okosabbá/megfontoltabbá válik, megokosodik; a se face mai deştept, a deveni mai inteligent/isteţ; klug/vernünftig werden. *1823–1830:* (Reméltem) hogy ha már annyi esztendeig idegen földön lakott, tsak okosodatt, és haza jövén, szegyenletiben is el hagyja a' korhelséget 's élet modjához kezd, de mái Napig is az a' ki volt [FogEK 462].

okosság 1. eszesség, éles elme, ész; deşteptăciune, isteţime; Gescheitheit, Vernunft. *1561:* ides few nepek leg'enek kyk az mellettek ualo iffiakat okossagokkal es io thanachokkal segitsek [Kv; ÖCArt.]. *1598:* ha ualamelik az germeknek (!) meg iöuend idegen orzagboll latod hogj okossaga elmiye uagjon, nem tikozlo ... huzon nigj eztendős koraban boczas keziben mindeneket [BálLt 51 Kowachoczy János nyil.]. *1636:* (Más teremtményeknél) az ember fellyeb való lévén az Vr Isten, értelmet, okosságot, iteletet-is adott [ÖGr Aj. 3 I. Rákóczi György aláírásával]. *1771:* Szilágyi Sámuel Azután lejött Erdélybe s lett tabulae regiae assessor. Értelmes ember volt, de az ő okossága nem az ország javára, hanem a királyéra volt [RettE 254].

Szk: *józan ~. 1710 k.:* (Az örökkévalóságot) mondjuk véghetetlen vagy örökké megálló üdőnek, mert ezzel sem a szentírás, sem az igaz józan okosság, recta ratio, sem a természet ellen semmit nem vétünk [BÖn. 460]. *1765:* váldoltatik az Ia ... hogy ő bűjes, bajos boszorkanysági mesterse-

gekben gyakorolván magát, maga gonosz mestersegével sokaknak ártott edgjik magárol vallya hogy ötet szemely szerént győtrette, s edgjik házbol az másb(a) altal vetette, kínozta nemellyekre meg neheztelven, vagy meg fenyegetvén azok meg betegedtek, vagy valamely nyavalya követte őket, mely ezen fatensek fassioinak hitelt adni, és annak valóságát bizonyittani eppen nem engedi a jozon okosság [Torda; TJkT V. 290]. *1814:* meg mondotta a' Boszorkány Péternek, hogy meljik volt a' károsittó, vagy pénz el lopó — melj gyáva és a' Papi tiszteletes rangal s a józon okossagon épült tiszta Tudományokkal ellenkező Boszorkányokhoz valo foljamodás következése a lett, hogy a' Pap meg kötöztetvén a Menyemet Kolosvár felé Tömletzbe indittatott [Banyica K; BfR 117/1] ✱ *nagy ~gal járó* okos, körültekintő. *1662:* a grófᵃ igen modestus, minden dologban nagy okossággal, móddal járó, okos, elmés, tanácsos ifjú ember vala [SKr 148. — ᵃIfj. Bethlen István].

Sz. *1663:* Mert Isten az együgyük által szokta hatalmát véghez vinni s az okosaknak okosságát bolondsággá teszi [TML II, 439–40 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

2. bölcsesség, tudás; inţelepciune; Klugheit, Wissen. *1772:* El merem mondani, hogy többen vannak most, akik minden világi dolgoknak folyásait egyedül az emberi okosságtól függesztik fel, meg sem gondolják s gondolni sem akarják, hogy az Úristenen áll minden [RettE 275].

3. értelem, felfogóképesség; inteligenţă, facultate de percepere; Auffassungsfähigkeit. *1624/1671:* Bartok Andrasne Ilona Kelemen Andras Leannja vala, de nem volt tellies eszű elmeje, okossaga [A.csernáton Hsz; HSzjP G. Kelemen (60) pp vall.]. *1648:* miolta penigh annyra ualo elmeuel es okossaggal birok [Burjánosóbuda K; BálLt 82]. *1778:* Az egésség dólga ⟨le)lki esméretbe járó dolog. Mert magok g(on)datlan és vakmerö életével okozott halál nem külömb gyilkosság, mint ha késsel vagy fegyverrel ölné meg az egyébként okossággal felruháztatott ember önnön magát [MvALt Mátyus,ConsSan. gub.]. *1847:* A most született gyermek fejét forgatván keresi az emlőt, és a jó Isten gondot viselt néki arról. Hát velem már, okosabb teremtésivel szeretetlenül bánna-e? Halált nyújtana-e nékem, amikor tőle életet kérek, mi reménységgel táplálhatja az én lelkemet a magárahagyott okosság? [VKp 163].

4. józanság, megfontoltság; chibzuinţă, cumpătare; Besonnenheit, Klugheit. *1561:* mynd az tiztesseges okossag mynd penig az istenhes (!) es atiankfiahoz ualo zeretet azt mutattya hog' az hallottaknak wtoso es wegsew zolgalattyokbaes ielen leg'w(n)k [Kv; ÖCArt.]. *1662:* azt az minden fundamentum nélkül elveszett sok vitézlő népet is valljon nem hasznosabb leszen vala-e jó okossággal megmarasztani, s az ő idejében Rákóczi fejedelem mellett levő derekasabb erővel egybefoglalni? [SKr 549].

5. mesterkedés, fortély; maşinaţie, viclenie; Machenschaft, Listigkeit. *1657:* egy török bassa által a tatár kám hitre a generalist, Kemény János uram ő nagyságát kihívatta a sánczból. De az is magok hasznára való álnok hamis okosság volt. Mert mihelyt kicsalhatták onnan a generalist, Kemény Jánost ... ezalatt el volt töllök rendelve, hogy a sánczot megostromolják derekasan [ETA I, 164–5 NSz]. *1773:* A kapitány úr lóra ülvén azon éjszaka 28 legénnyel, hadnaggyal Páncélcsehre menvén olyan okossággal élt, hogy a falut egybegyűjtötte avégre, hogy amije még maradott báró Inczédinek újra felprédálják [RettE 306].

6. okos/bölcs dolog; lucru inţelept; kluge/gescheite Sache. *1660:* Azt mondják, 1653 esztendőbeli ⟨consultatum⟩ szerint vérekre szállᵃ. Ha az summát leteszed, mi neked engedtük, de ha fassiót feleségeddel nem tétettél, nem volt okosság [TML I, 493–4 a fej. Teleki Mihályhoz. — ᵃAz örökség].

7. *gúny* ostobaság; neghiobie, prostie; Dummheit. *1670:* (Zrinyi Péter) fia immár gratiáért Bécsben volt s azt ott megarestálták. Az bolond atyja is utána felment s azt is ott arestálták. Ezek abban semmit sem tudtak, nem lévén dolgoknak semmi fundamentuma, kitetszett hiszem okosságok [TML V, 151 Keczer Menyhárt Teleki Mihályhoz].

okoz 1. okol, hibáztat; a invinui; jm etw. zur Schuld legen. *1664:* Én, Uram, úgy értem, hogy engemet okoznak, hogy Sekeli Hid várát miért nem adtam meg római császár számára, mivel urunk parancsolt, az tanácsurak felőle [TML III, 293 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]. *1676:* Én bizony Kegyelmed ellen való dolgokat nem vettem eszemben, nem is vádolták Kegyelmedet; másokat okoznak [TML VII, 230 Teleki Mihály Vesselényi Pálhoz]. *1775:* (Meghalt) Bajtay a püspök, akit holtig átkozott Teleki Pálné azért, hogy őtet okozta, hogy el nem válhatik a leánya Toroczkai Gergelytől [RettE 356]. *1809:* a' kantza azon ejtszaka viradtig eldőglőtt a károsodásban okozza a' Káros Gazda a' pásztorokot, kivánnya azért, hogy megfizessék [F.rákos U; Falujk 40 Sebe János pap-not. kezével]. *1815:* ha valakit valami éri ötett ne okozzák [Vécke U; Told. 37].

2. előidéz, maga után von; a cauza/pricinui; hervorrufen, nach sich ziehen. *1745:* Sokkal aláb szállittatott azon Bethlen Adam ur malma, melynek aláb szallittása nagyon okozza ezen malom kerekeknek holt vizben valo allását [Backamadaras MT; CsS]. *1749:* kost nem lete okozta öt ökrökn(e)k el dögleset [Marosszkirály AF; Told. 25]. *1752/1785:* de hogy az Kegyelmed meg átolkodott és Vér Attyafiainakis részeket továbrais usurpálni kiváno szándéka valami kedvetlen consequentiat ne szűllyön, az Exponensekneks tőbb kárt és költséget ne okozzon, tessék Kegyelmednek atyafiságosabban gondolkodni [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 266]. *1765:* Vallyon azon seb curáltatotté illendőképpen, vagy magára hagyotván a seb az gondviseletlenségből következett el mérgesedése okozta a' halált? | (A) Sententianak alteraltatása ... törvénytelenséget okazna [Torda; TJkT V. 261, 265]. *1772:* (A malomkerék) nem forgását okazza a meg kivantatott habzonak egészszen ketté tőrött volta, a Gátnak roszszasága [Kük.; JHb LXVII/2. 361]. *1795:* a közelebb múlt szőrnyű vastag Jegek Nagy erővel valo szakadások alkalmatosságokkal ... eö Nsgoknak, s Embereiknek, ugy Másoknakis ezenn Ádámosi, s Dombai mind két Határakonn a ki tojult Vizek sok felé ágazott árjaival sok károkat okoztanak [Ádámos KK; JHb XIX/48]. *1809:* némely heljeken a Jégis okozta a terméketlenséget [Tarcsafva U; UszLt ComGub. 1614]. *1850:* Egésségünk tűrhető, én kissé marodí vagyok, fáj a derekam, meghült é, vagy a' sok ülés okozza, nem tudom [Kv; Pk 7]. *1864:* Csinod pataka el nevezését valo színűleg onnan nyerte mivel essőző esetén ... gyakran Sebes folyamu Csintalansága nem reméllet károkat okoz [Szárhegy Cs; GyHn 53].

3. csinál, tesz; a face; machen, tun. *1765:* az I bűjes bajos boszorkanyi varaslásokot vitt véghez sokaknak veszedelmes nyavalyákot, tsonkaságokat okozatt [Torda; TJkT V. 284–5]. *1775:* Most ismét a' mint vészszük eszünkben azon Verő iránt háborgatni akar műnkőt Kováts Márton eo kegyelme, 's nékünk is magával együtt költséget, fáradságot, hurtzoltatást okozni [Torockó; Bosla]. *1789:* G. Kemény

Farkas Vr eo Exellentiaja és Groff Teleki Lajosné eo Nga három kis asszonyokkal itt hálának vissza menet elég bajt okoztak mert sokad magokkal lévén nehezen férték, az ődő hideg volt, fánk pedig kevés volt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1826 k.:* azon meg lábolhatatlan károkat, a mellyeket esztendőnként, mind Nagyságodnak, mind a Falu közönségének okozond a meg szoritott Kelementelkiek pataka, ö kegyelmek fizessék meg esztendönként [Gyalakuta MT; GyL]. *1830:* A Telket a melly állapotban által vészi ki költözésekor abban az állapotban remittallya, hami kárt azokba maga, vagy cselédjei okoznának, azt köz betsek mellett refundalni köteles lészen [Kv; Somb. II]. *1852:* Luka Színyíonné sok károkat okozott, azért bériből akkor el huztunk, mint kár tévötöl [Nagylak AF; DobLev. V/1282 Dobolyi Bálint kérv.].

4. kelt, támaszt; a produce; hervorrufen, erregen. *1801 k.:* p(ro)testáltatnak az Exponensek hogy az Vr ellenek költséget ne okozzan [DobLev. II/310]. *1823–1830:* A kasseli maskara öltözetben pedig a személyt meg lehet esmerni. Brillén kivül pedig szoktak még felvenni dominót vagy venetianert, mely fekete selyemből készült palást forma ha a bálba mennek s táncolni akarnak, akkor mind a brillét, mint a venetianert leteszik, mert a brillé igen is izzadást okozna a szem körül [FogE 248]. *1831:* három Esztendeig rabaskadtam a Szamosujvári Várba s azt tulajdonithatom Dgyisán Gyurinak, aki több Cselédekkel az Ország uttyába verekedést okozvan Engemetis béhuztak a bajba [Dés; DLt 332. 21]. *1835:* (A) huzalkodással nagy lármát okoztak [Szucság K; KLev.].

5. (érzelmet/indulatot) kivált/fakaszt vkiből/szerez vkinek; a produce/face; (Gefühl/Aufregung) auslösen/verschaffen. *1776:* én általom izente M. Groffné Aszszonyom, hogy mondanám meg à M. B. Henter Antal Urffi ö Nga Cselégyinek, mennyenek el, és ennyi Szivbéli haborusságot ö Ngok(na)k itten létekkel, ne okoznának [Kóród KK; GyL] | Azért is szántam, hogy hol és miképpen történt halálozása nyavalyásnak[a]. Elég siratói voltak s nagy rémülést okozott sokakban [RettE 370. — [a]Egy fiatal nőnek]. *1780:* Hogy fel adattattam, nem tsudálom; mert affélében mar sokat tapasztaltam ... Azt tsudálom, hogy egy feladás bölts emberek elött annyi erejü, hogy indulatot okoz [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. lev.]. *1805:* Sajnállam hogy minden tzélom s akaratam ellen is nyughatatlanságat látztzatik okoznam Ngodnak, azoknak a perditus szászoknak fortélyoskodási miatt [KCsl 15]. *1826:* Ha a kalandosbéliek közül valamelyik a' temetésközben a keserves háznál az uton, vagy a temetőben lármát, vagy veszekedést szerezne 's botránkozást okozna büntetődjék 1 frttal [Kv; EM XI, 377 A külközép-utcai Kalandos-társaság art. XXVIII]. *1853:* Leveledet kezemhez kapva még fel bontása elöt minö meg ütközést és sziv bé kötödést okoza azt ki nem irhatom, mert elöre gyanitam hogy néhai Jo Bátyám halalát adja tudtomra [Uzon Hsz; Kp V Kispál György Kispál Lajoshoz]. *1870 k./1914:* A szózatot legelőször 1846-ban Molnár János kitünő fuvolista jurátus ... tanitotta be 4 szólamra a poetikának s a vizsgán nagy meglepetést okozott az elöljáróságnak [MvÉrt. 16].

6. okul felhoz; a pune pricină; als Ursache vorbringen. *1671:* Édes Bátyám uram, bizony dolog az sok bosszuságunk s busulásunk volt ezekre az emberekre, mivel mind Boér Sigmundot, mind Enyedit, mind Gyulait mind szép szóval, mind fenyegetéssel kérte s parancsolta uram ő kegyelme, de soha nem akarának menni, holmi hitván, alávaló dolgot okozván [TML V, 487 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1679:* Bohamék ide elérkezének mondván azt, Betlen Gergely uram oda be vagyon, mentik is magokat, okozván azt, nem lévén quartélyok az hadaknak, attül is kételenittetik elmenni és hogy ők a végre mentek volna utánok, hogy visszahozzák őket [TML VIII, 419 Naláczi István ua-hoz]. *1729:* ã Nsinki chyrurgus csak à vért okozza hogj nincs jo circulatioja, hane(m) kicsinj vért akarna bocsátanni [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékről (NK)]. *1765:* én égy Hazánkba 's Nemes Városunkba lévő Religio ellen sem szollottam, hanem külenesen tsak némely személlyek ellen a' kik engemet részeg koromban hurcoltak es Vertek s káromoltak ekkor pedig okozták a' mit mondottam azok a' kik engemet vertek és hurtzoltak [Torda; TJkT V. 264].

okozandó előidézendő, szerzendő, teendő; care va fi produs/făcut; zu verrichtend/schaffend/tuend. *1780:* az okozando mindennémü károk(na)k meg-terítesere, kötelezem minden magamat illető fekvő és fel-kelhető Iszágaimat [Kv; MbK X. 58]. *1807/1808:* meg kévánnya a Praetendens Rész, hogy ezután okozando költsége Farattsága meg fordittassek [Asz; Borb. II]. *1810:* (A zálogösszeg le nem tétele esetén) protestalván az Exponens Ur minden kegyelmed által okozando költségeitől fáradságától és maga tulajdon pénzinek nem használhatásától, mind azt a' mit'a Törvény és igazság szokott magával hozni Klmed ellen el követni és követtetni el nem fogja mulatni [Egerbegy TA; Tolvaly lev.].

okozás 1. okolás, hibáztatás; învinuire; Zuschreibung, Beanstandung. *1678:* Itt is több okokat elhagyván, kell térnem méltatlan személyemre. Sokan az hazafiak közül honnan s micsoda okoktül indittatván, magok tudják, mert bizony lelkem ismereti nem vádol, minemü veszedelmemre készitett szándékkal és igyekezettel legyenek, azt bizonyos jelekbül kitanultam és hogy azt hogy elkövetik, abban is bizonyos vagyok. Hogy azért az engem okozásnak színe alat senki az újabb strepitusok csinálására alkalmatosságot ne vehessen [TML VIII, 102 Teleki Mihály a fej-hez].

2. csinálás, előidézés, tétel; producere; Hervorrufen, Tun. *1765:* Imre György az Murvai fején esett Seb okozasa alólis meg nem menekedik [Torda; TJkT V. 260]. *1795:* az Nagyságtok Gáttya a felettébb valo fel emelés miatt állandó sem lévén, hanem a sok károk okozások mellett a szörnyü ostromló vastag Jég Menések belé útkezési 's viz arja ujulási miatt az irt Dombai határon lévő földjeit el szaggatván elis mosta hordotta [Ádámos KK; JHb XIX/48].

okozhat 1. okolhat, hibáztathat; a putea învinui; jm etw. zur Schuld legen können. *1662:* nem lévén már tovább holott és mint élhessünk, már minden értékünkből kifogyván, ha lelkünk fájdalmával ellenkező dolgokra kell lépnünk, senki méltán bennünket nem okozhat [TML II, 316 Teleki Mihály Wesselényi Ferencz nádorhoz]. *1678:* Én az mit elkövethetek, el nem mulatom Ha mi akadály következhetik, méltán jó lélekkel senki engem nem okozhat [TML VIII, 226 ua. a fej-hez]. *1710:* Senki Béldi Pált nem okozhatná jó lélekkel, ha annyi szenvedési s méltatlan vexátiói után, melyeket Erdélyben szenvedett Teleki Mihály miatt a fejedelemtől idegen pogány országra exulálván a fejedelemségen kapdosott volna [CsH 146].

2. előidézhet, maga után vonhat; a putea cauza/pricinui; hervorrufen können. *1772:* A' kérdésben forgo hegjnek ...

oly nevezetes suvadozását és omlását nem. tapasztaltuk, a' mely a' Kükőllő fenekének fel telését, s következendőképpen a' Viznek fel dugulását okozhatta volna [Ádámos KK; JHb LXVII. 294]. *1819:* azt nem határozhatom mégis meg, hogy egyenesen ezen iszakossága halált okozhatott é néki [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. *1842:* mond meg mi okozhatta ezen gyermeknek idő nap előtti el szüléset? [Dés; DLt 85. 9 vk]. *1852:* a munkát márol holnapra marasztani nagy kárt okozandhat [Kadács U; Pf Pálffi Dávid Pálffi Lajoshoz]. *1855:* Bartok Ur arra határozta magát hogy már aratás utánig nem fog a Gát tsináláshoz miuel ott a Gabonákba sok kárt okozhat masok(na)k [Nagylak AF; DobLev. V/1386].

3. kiválthat, szerezhet; a putea să producă; auslösen/verschaffen können. *1764:* Kováts nevű Praefectussa hazug informatiojára hozzám inditott Levelét Bátyám Uram(na)k vettem okozhatott volna haborodast olly sok szolgalatommal reciprocatio nélkül obligált Atyafiutol illy motskos levél vétele ha[a] [Középlak K; BfR. — [a]Köv. az enyhítő körülmény kifejtése].

4. okul felhozhat; a putea pune pricină; als Ursache vorbringen/anführen können. *1672:* mikor az Ur Mikola Sigmond Ura(m) malma még keszen ne(m) uala nagy aruiz jeőue, s az Ur Biraja engemet, s Nemes Gergelyt ki uýn hogj megh nezneòk az Kýkeolleonek arradasat hogj meddig uetett uolna ki, hogy jeóuendeòbenis az Ur eó kigjelme Malmat ha el keszýlneis senki ne okozhatna hogj annak az Malomnak miatta, ualaki kart uallana [Ádámos KK; JHbK XXI/16].

5. oka lehet vminek; a putea fi cauza unui lucru; Ursache einer Sache sein können. *1770:* Az Adámasi Silip alatt valo porondat mind a Királyfalvi Malom okozhatta [Dombó KK; JHb LXVII/136].

okozható 1. (esetleg) okozó, szerző; care s-ar putea produce (eventual); (möglichenfalls) verursachend. *1784:* Tessék azért Nagyságtoknak azon praetensio iránt a' Méltoságos Cavens Méltoságos Maradekihoz nem ragoszkadni, és mason az iránt kereskedni, s az Exponens árva Haereseket nem fárosztani, azonban minden okozhato méltatlan költségekrol, és perbéli fárosztásokrol protestáltatnak [JHb LXVI/38]. *1856:* Molduvai János[a] csak olly moddal athatom ki hogy ha az egèsz pénzt, az egesz földért egyszerre teszik le s az egész Földen fekvö adotol is mentesitenek — protestálván az okozo vagy okozhato méltatlan költség és fárattságrol [Egerbegy TA; Tolvaly lev. — [a]Értsd: ezt feleli a zálogos földek visszaadására nézve].

2. (esetleg) keltő, támasztó; care poate să stîrnească (eventual); (möglichenfalls) erregend, hervorbringend. *1813:* az azon házban valo szállásozása iránt Méltoságos Harsányi Samuel Urnak, ez után is valami versengés és izetlenséget okozhato ellenkezés ne származzék, tehát előttünk kéz fogás mellett a következendőkben egyeztenek [Mv; Berz. 21].

okozhatott (esetleg) okozott; care a fost cauzat (eventual); (möglichenfalls) verursacht. *1799:* A Vetzelei kőzőnség ellen, a Dévai Uradalom Kortsomárlásbeli — Iússában eshetett avatkozása, s ezzel az Uradalom(na)k okozhatott sérelme aránt bé jelentett panaszokra nézve bizonyossá válik, hogy az emlitett Vetzelei Kőzőnség még ã Szélybeli Katonaság fel-állása elöttis, ã Kortsomárlás Jussával békességesen élt [Ks 101 a gub. Kv-ról].

okozó I. *mn* **1.** előidéző, szerző; care produce/cauzează; verursachend. *1765:* kárt okozó Executiokkalis hajtatta fel a mü Falunkbol eö kegyelme a Contributiot [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 254]. *1768:* Determináltatott ezért hogy mind az két Groff Ur egyenlö erövel a Götzi Hidtol fogva egeszszen le a' Malomig a' Viz folyamattyát vegyék jo Arokb(an) és egyenlö erövel procurállyák tollaltattván e szerint ã keresztül kötött és kàrt okozo Gátlás [Cege SzD; WassLt]. *1830:* (A) betsûsok által külömb féle, és a' perlekedő Feleknek kárt okozó rendetlenségek csusztattak bé [Borb. II a gub. Kv-ról]. *1840:* méltoztatik költségeimet fáradságaimat az azokat okozo Katona György Urammal nékem megfordittatni [Dés; DLt 704].

2. keltő, támasztó; care stîrneşte; erregend. *1662:* Az havasalföldi pártütésnek okozó indulati, Bihar vármegyei főispánysag helybeállíttatik [SKr 332 Tartalomjelző fejezetcímből].

II. *fn* **1.** vmit előidéző személy; persoană care provoacă ceva; verursachende Person. *1765:* (Földvári Ferencné) ma is él s 29 esztendőtől fogva megbolondult és minden emberi értelemtől megfosztatott. Úgy mondják, hogy az ura nagy okozója lett volna ezen causának, mivel túlnézett rajta [RettE 181]. *1809:* a ki okozoja a Katonaság ide lőtt szállittatásának, itten mulatásának, a lévén okozoja itt veszteglése iknekis [Szu; UszLt ComGub. 1616]. *1847:* Kik voltak név szerént azon lakosok, kik okozói s eszközlői voltak annak, hogy az elfogattatás iránti rendelkezéseknek sikere ne légyen? [VKp 209].

2. vmit előidéző dolog; lucru care provoacă ceva; etw. verursachende Sache. *1787:* A Torotzkai Verös Kovatsi Communitas szoross visgálasra vévén maga el nyomorodott sorsa(na)k okait midön tsalhatatlan jelekből altal latta volna hogy a rendetlenség ennek nagyon okozoja gondolkozott mind maga, mind a több Contribuensek fel segettetesekre egy közönséges Vas valto házat fel allitani [Torockó; TLev. 9/25].

okozódik okoztatik; a fi produs/făcut; verursacht werden. *1787:* a' Tilalmas oly kemény büntetés alatt meg tartassék, hogy ha leg kissebb szántszándékos kára valakinek okozodik a' károsnak okozott kárát egyenesen a' Birák fizetik meg [Torockó; TLev. 3/2. 2a].

okozott 1. előidézett, szerzett, tett; (care a fost) produs, pricinuit, cauzat; verursacht, gemacht. *1778:* Az egésség dólga ⟨le⟩lki esméretbe járó dolog. Mert magok g(on)datlan és vakmerö életével okozott halál nem külömb gyilkosság, mint ha késsel vagy fegyverrel ölné meg az egyébként okossággal felruháztatott ember önnön magát [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.]. *1792:* (Az adósság) restitutioja okazatt költsege Fáradsága Usus Fructussával edgyűtt meg itéltetett [Msz; MbK XII. 87]. *1801:* Sándor Jantsi nevezetű azon vjparaszt Colonussát nem is esmértem olly modon mind addig, mig eö Nagysága Erdeiben tüz gerjesztesével okozott kartetelért el nem fogattatott [Erdősztgyörgy MT; WH]. *1819:* a' kérdésben forgo kutya az Marhákra tanult volt minthogy azon kártékony kutyát magánál meg szenvedte szenvedgye azon kutya által okozott kárát [H; JF 36 Prot. 10]. *1820:* az Élöfaknak meg hagyni kelletett Cserefa fiataloknak kivágások miatt okozott erdőbeli Károkat betsültetném meg [Szászerked K; LLt 67/1846].

2. okozta, előidézte; (care a fost) cauzat; verursacht. *1789:* (A kanca) a' szára kőzepin a' nyűg okozott kis gőtsősségről esméretes [Dés; DLt].

3. keltett, támasztott; care a fost stîrnit; verursacht, hervorgebracht. *1764:* Az ő kmek[a] közötti rosszalkodást okozott suspicioban levő legenyt házokhoz ne jártassák [Kv; SRE 209. — [a]A házastársak]. *1801:* Proponáltatott a Curator ur által mostani fungens Pap T. Vas Daniel Uram az Ecclesia előtt sok versen unalmat okozott cselekedeti melyek miat anyira jött dolga hogy az E(cc)l(esi)a bizonyos ... okokra nézve többé nem kivánnya meg tartani [M.köblös SzD; RLt]. *1841:* fájdalom, egynémely előre nem néző vagy látó tisztnek felőlök tett bal tiszti tudósítása, s azáltal okozott zenebonában talán csak kedve teltét keresése által mennyi szegény hív jobbágy sanyargattatása következett [VKp 61–2].

okozta vki által okozott; (care a fost) cauzat/pricinuit de cineva; von jm verursacht. *1836:* meg kivánnya az meg vexált Alperes Özvegy Hogy ... az fel peresek keresetek aloll az okozta költség és fáradságnak meg fizetése mellett fel oldoztassék [Ne; DobLev. V/1213. 4b]. *1837:* azon szerentsétlen tűzi veszéllyek kárát mellyeket a Zallagot biro vigyázatlansága, vagy tselédei támasztottak, a Zállagba vevő Ur tartozik viselni, ki vévén a fatalis Casusokat um. a menkő vagy rossz emberek gyutogatásából eredett gyuladásokott, és ezek okozta károsodásokat, vagy rend kivülli ár víz által eredhető hijányokot [Dés; BetLt 5].

okoztat 1. keltet, támasztat; a face să fie stîrnit; verursachen/hervorbringen lassen. *1801:* Varga Samuel a' Czéhnok idő töltést, ellenkezést, és viszontogságokat okoztatt még mások által is [Kv; ACLev.].

2. kényszerít, serkent; a obliga/sili; zwingen, aneifern. *1663:* az el kerülhététlen szükség okoztat bénnünket Generalis Insurrectiora kénszeriteni kegltеket [UszLt IX. 75/58 fej.].

okoztatás 1. (vkit ért) hibáztatás, vád; invinuire; Bemängelung, Anschuldigung. *1666:* Kgd irasának eleget akarvan tennem, értem Ur(am) hogj az Brassai Urameknak valo választ adast akarna Kgd érteni, mit resolvalt legjen Urunk Eo Naga Kgd okoztatasara [Fog.; BLt 9 Inczedi Peter lev.].

2. keltés, támasztás; stîrnire; Hervorbringen/rufen. *1763:* Hogj el szaladott az gyuladáskor Iosi, ezértis simpliciter vétkesnek nem lehet mondani, s az tűznek általa lett okoztatását concludálni [Torda; TJkT V. 159].

okoztathatik 1. hibásnak/vétkesnek tartathatik, vádoltathatik; a putea fi învinuit; verschuldet/angeklagt werden können. *1662:* ha mi kár, és egiéb galiba esik mi semmivel mélta(n) nem okoztathatunk [UszLt IX. 75/40 fej.]. *1793:* Az Pallér Nem okoztathatik Ebben az Romlasnak és Hasadasoknak Miana [Kv; Pk 2].

2. oknak/magyarázatnak tekintethetik; a putea fi considerat drept cauză; als Ursache angesehen werden können. *1771:* Tudgjaë a Tanu hogj azon el dőglőt Bivalon mind betegségíben mínd meg Nyuzásakor, mitsoda jelek láttattak hogy azokkal a' verés által lett el károsodását lehetne itélni, Nevezetesen hogj vért vizellet, es s(it) resp(ectu) midőn ganéllott mint az háj ollyan menté el tőlle ? mely az kenegetés által meg melegedvén és az hájja meg olvadván okoztathatott volna [Msz; BetLt 7 vk].

okoztatik 1. hibásnak/vétkesnek tartatik, vádoltatik; a fi învinuit; für schuldig erklärt/angeklagt werden. *1666:* Azért ha Kegyelmetek tetszése az, hogy az törököket levágassuk, ím parancsolunk mingyárt az végekben levő praesidiumnak, valahol kaphatják, csak vágják le őket, ne okoztassunk ezzel is [TML III, 557 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1681:* Brettyén ... jövének illyen Quaerelákis be à Connumerator elejb(en); panaszolkodván a szegeny jobbágyok à végre, hogi karosittatasak meg orvosoltatnek; mind azon által ennek megh orvoslasara sem ideje, sem ereje nem lévén a Connumeratornak ... à mellyekre ereje nem volna, Relatoriab(an) vetetvén közlené à földes Vrral; hogi eö jeövendőb(en) negligentiaval ne okoztatnek [VhU 118]. *1698:* a' Malom Hazat meg nem epitik es ha a' Malomhaz Segre űll; en se most se ennek utanna ne okoztassam [Dés; Jk]. *1705:* Békési János Kováts Vr(am) Felesége Gulácsi Kata senkinek is bestelenül veszekedésre okot nem ád; sőt ha mások arra ingerelnék is azokat is bestelenséggel nem illeti, hanem elsőben a város Hadnagyá(na)k és a Nemes Tanács(na)k panaszképpen meg jelenti hogy senkitőlis ne okoztassek [Dés; Jk]. *1718:* Horánczki Gyurka el hagjvan ... az Urát már égynéhány hetigh elabalt, azert a' btes Ceh mostan hadgya arra, hogy többé ezen ifiu ne excipialhasson, es mys Cehül ne okoztassunk, ha el vetemedik ... az hová tettzik neki, oda adgya a' B: Céh [Kv; ACJk 106]. *1745:* okoztatnak a tisztek, hogy plájássai által elegendőképpen nem vigyáztatnának [Nsz; SzO VII, 436].

2. előidéztetik; a fi produs; hervorgerufen werden. *1795:* (Az erdő) pusztulása leg inkább okoztatik az Emberek által [Vécke U; BálLt 1]. *1864:* Omláka félig bokros, félig szántó s kászálokbol áll — nevét hihetőleg azon omladékosságtól kapta — mely némely részében a víz által okoztatott [Bereck Hsz; Pesty,MgHnt 41. 460a].

3. szereztetik; a fi făcut/pricinuit; bereitet werden. *1767:* a Falu közönséges innya valo kuttyánis egész télen altal Groff Toldalagi Pal Vr ő Nsga itattotta marháit, mely mián a vize roszszabba változvan a kut hibázott, romlott; és azzalis az egész Falunak szenvedhetetlen boszszuság okoztatott | a mely házat epittetett, annak egy ágossát kitetette, mely miatt az uttza szorult, és a szegeleten lévén a sikatorban járo szekerek(ne)k azon ház által nagy alkalmatlanság okoztatott [Koronka MT; Told. 19/29].

4. tétetik; a fi cauzat/produs; gemacht werden. *1781:* az erdőkben épített kalyibák nemkülönben az ilyen kunyhókra menő és más olyan utak miatt is, melyek szem előtt nincsenek, nem kevés kár okoztatik [ErdO II, 457 II. József erdőrendtartásából]. *1786:* a' Sérelmesek felsőbb Instantiákra menvén Kegyelmetek ellen panaszolni, Sőt ha mi költség és kár a' Communitasnak fogna okoztatni Kégyelmeteken keresni el nem mulattyák [Torockó; TLev. 9/23]. *1795:* ha a kegyelmed Tégla vetése miatt, ottan a mart el romlik a Hidnak Szükséges képpen veszedelmezni kelletik, sőt tsak az elsö egy középszerű áradás általis, a Hidot a viz meg kerüli, és igy ő Natságanak meg betsülhetetlen kár okaztatik [Ádámos KK; JHb XX/18]. *1803:* rojtos végű ... Toth abrosz, melyen a' rosda által három jukakis okoztattak [Harangláb KK; Palotay 21]. *1839:* ezen foglalás és fosztás által mintegy mennyi kára ... okoztatott az exponensnek esztendőnként? [Fejér m.; DobLev. V/1223. 2a vk].

okoztatott 1. okozott, előidézett; (care a fost) produs/cauzat; verursacht. *1791:* azonn terhes Summa pénz még mais a költsönözőnek a sok szüségektől s rend kivül esett te-

reh viselésektöl okoztatott Hellység tehetetlensége miánn meg nem fizettetvén ... kéntelenittetnek az fenn irt falusi Lakosak ... ezenn ... Falusi Just avagy Joszágot ... el adni [Ádámos KK; JHb XIX/32]. *1807:* A Székely Udvarhelyi két fél Communitas ellen, a Tordaiak(na)k el alkudt szalonnáimnak meg tartoztatásokért és abbol kifolyó káraimért mozditott peremben abbol ki folyo, vagy az által okoztatott Káraimnak, Költségeim, és Fáratságaimnak meg fizetéseket meg itélni méltoztattak Excellentiátok [Szu; UszLt ComGub. 1753u]. *1814:* En pedig már többé általa[a] okoztatott káromat és apro gyermekeim közötöt folytatott rosz példaadását nem szenvedhetvén, tovább a házomb(an) meg nem engedem lakását [M.gyerőmonostor K; GyL. — [a]A testvére által].

2. keltett, támasztott; produs, cauzat; erregt. *1806:* Fellegszakadásokbol, erőss záporokbol hertelen okoztatott árradásokba ne hajtsa, 's botsássa, a' mellyekb(en) elveszvén a' Sertés, ugyan a' Pásztor kára lész(en) [F.rákos U; Falujk 17a Sebe János pap-not. kezével].

okoztattatik 1. okoltatik, hibásnak tartatik; a fi învinuit; beschuldigt werden. *1833:* kéntelenittetik ittenn fel hold szánto földjét el Zállagosittani — amelj földnek meg vételével az irt Atyafiakat kénálnám meg, s adnám értésekre, hogy ha mostann meg nem Vásárolják, kéntelenn lészen idegennekis el adni, és akkor az Venditor ne okoztattassek [Sinfva TA; Borb. I Fogarasi Huszti István falu hites jegyzője kezével].

2. okoztatik, tétetik; a fi produs/făcut; verursacht werden. *1841:* a' Szamos vize follyama mellett az irt nagy anya gáton a' fák leszállittásaikor Bakkok, 's tzövekelések altal fel állittatni szokott Sorompok által a' Gàtbanis nagy romlások okoztattatván, az ebbéli károsittattásokot nagytságtok magok fordittsák meg [Kv; KmULev. 2].

okszerű célszerű; raţional, util; zweckmäßig. *1843:* Jeles nevü kanczát okszerűnek gondolám más családba hágatni, hogy osztán nékünk is sikerűlhessen annak idejében az elegyítés, tehát őt a Cato családbol Comus nevű — gyönyöru alkotu egygyetlen egy ménnel vegyittetem [F.zsuk K; SLt évr. Szigethi Cs. Zsigmond P. Horváth Ferenchez].

okta szk-ban; în consctrucţii; in Wortkonstruktion: *maga ~* magától; de la sine, benevol; von sich. *1666:* midön azon nap vjjobban azon eo kegyme hazahoz edgyüt mentünk volna, a' meg emlitet ládát Varadi Szöcz Ianos Uram maga okta minden kenszerites es untatas kivül ki hozatván fel nyittatá, es a' praespecificalt Ecclesianak hagyot penzt fel kerestetven Jstvandi Balint Uram kezeben ada [Kv; KvRLt VII. 6–7 Tolnai István ref. préd. kezével].

oktál ejtel; o optime de kilogram; Achtel. *1637:* Azon beleöl nylik egy boltocsykara egy vas sarkas pantos ayto, benne ... Szin vay octalia nr. 16 ... jros vay octalia nr. 3 Fenyeö magh octalia nr. 2 [Fog.; UF I, 402].

oktalan 1. értelem nélkül való; fără raţiune, lipsit de raţiune; sinnlos. *1636:* Ez vólt az Istennek minden, üdövel végben vitetendö munkáinak, öröktöl fogván el intéztetett, és tzélul fel tétetett végek, hogy az ö neve ditsöittessek belölök Erre mint fö végekre irányoznak és igyekeznek az Istentöl beléjek óltatott természet és indulat szerént, minden teremtetett állatok, mind égiek, s — mind földiek, mind érzékenyek, s — mind érzéketlenek, mind okossak, s — mind oktalanok [ÖGr Aj. 5].

Szk: *~ állat. 1644:* aztis lattam hogy elegh niües volt az szegeni Aszony ... vgi iöt ki beleole az niü, mint az oktalan allatbol [Mv; MvLt 291. 421b]. *1697:* a paraznasag sötettsegnek munkája es Törvenyes Felesegevelis szem elöl az Ember el rejtezik s nem esmeri oktalan allat modgyara [Dés; Jk 252a]. *1776:* a' két Czinterem ajtoban egy egy tanulo allyon minden Isteni szolgálat alatt, a' kik oda Semmi oktalan állatot bé ne botsássanak [Torockó; TLev. 16/1] ✱ *~ barom. 1636:* akar mi dolog tételbéli munkának fáradságát-is meg-enyhiti ... az ... musikai zengedezés Hogy ne emlitsek némelly oktalan barmokot, az mellyek-is természetek szerént tsengetyüknek zengésekben, és trombitáknak harsogásokban tsuda melly igen gyönyörködnek [ÖGr Aj. 7–8].

2. ostoba; stupid, prostesc; blöd. *1808:* (A jb-ok) olly okoson tudják ezen állapottyokhoz magokat szabni, indulattyokat mérsékelni, dólgaikat tsendesen igazitani, Földes Uraik, Vármegye Tisztyeik, Tisztartojok előtt meg hunyászkodni, azok(na)k leg oktalanabb szavaikat, tselekedeteiket is, szemben helybe hagyni 's tsudálni, ha szintén magokban nevetik is, hogy ezek által mindeneknek kedveket meg nyerik [Kemény,CollMss. Tom. XXX Varia XII].

oktalanul értelmetlenül, ostobán; fără rost; unvernünftig. *1768:* Inferaltatván az-is hitelesen, hogy Cántor vraimék-is illetlenül bántanak gyakran Tanitványaikkal, mint t.i. oktalanul és tisztességes emberek gyermekeit illetlenül disciplinázták [Kv; SRE 226].

oktat 1. (jóra) int; a sfătui (de bine), a povăţui; (zum Guten) mahnen. *1572:* Sophia Kadar Markosne azt vallya ... latta hogi valaztig Jartak hozza az Iffyw vraim Mwlattak vele, Zolytis hegedws Janosnak hogy Ne Engedne az feleseget Annyera Zabadon az vraim keozybe. Azt Monta hogy En Nem twdok myt tenny az Esse kwrwanak, valaztig oktatom de ne(m) tehetek Iot benne [Kv; TJk III/3. 33]. *1607:* Olvasák meg az Bocskai István testamentumát az koporsó mellett, az nagy templomban kérvén mind kicsinytöl fogva nagyig bocsánatot, ha mit vétett ellenek, és oktatván az egész országot, mint szeressék egymást [Kv; KvE 137 SB]. *1623:* Az jo zamtartora nem keueseb zwksege vagion mint az kenyerre Annak okaert mingiart egy igen jo rationistatt keressen olliat az ky igen teökelletes es igaz okos tudos legyen az eö tisztiben es aztis oktassa tanyczia zoktassa maga mellet az gonduiselesre mayorkodasra teöruenynek discussoyara [BGU 118]. *1657:* kéredzém az fejedelemtöl, s igen örömest bocsáta, mert gyönyörködött igen abban, az mely hazafiában jó indulatot látott; bezzeg valóban apjok is volt, nem különben tanítván, oktatván szegény bennünket, mint jó atyjafiait [KemÖn. 53].

2. óva int, figyelmeztet; a avertiza; warnen, aufmerksam machen. *1745:* „az[a] bizony nem más, mint Szabó Ferenczné Vizi Borbára volt, neki van olyan practicája", és oktattak a jámborok, hogy ahhoz a házhoz ne vétsek, mert megbánom [Kőrispatak U; Ethn. XXIV, 161. — [a]A boszorkány].

3. biztat, késztet; a îndemna; anregen/eifern. *1598:* Zaz Gergeline Catalin azzony vallya hogy penigh Simandy Janos oktatta es nogatta volna s tanitotta volna az Georgyfalwy embert [Kv; TJk V/1. 262]. *1766:* Petrucz János most cir(citer) két esztendeje Udvari Biroságot viselvén Ribicsorai Glis Thodor nevezetü Jobbágyát Aszszonyunk Eö Excel-

lentiájának katonának el fogatta volt, de szabadságát meg igyirte, ha Petrucz Györgyre hamis kalácsot vészen, és minden névvel nevezendö czégéres vétkeket reája fog Mely reája fogot vétkeiért midön Petrucz György keservesen tömleczeztetnék, meg Sajnállotta Glis Thodor ártatlan szenvedésit, és meg vallotta az egész falu hallatára, hogy eötöt Petrucz János ingerlette, oktatta, és tanitotta a hamis kalácsnak fel vételire [Grohot H; Ks 40/9 Román Juon (40) jb vall.].

4. tanít, okít; a învăţa; lehren. *1623:* Ha ... Nyaualiak myatth tiztinek megh nem felelhett Egy Jo sereny Ertelmes Iffiu Embertt keressen maga melle kit Vice Uduarbironak substitualion ... tanicza oktassa [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1710 k.:* Becsültetnek az atyák, anyák gyermekektől azért, hogy azokat e világra hozzák, oktatják, nevelik, oltalmazzák, táplálják, és erre a világi, sőt sokan, ha lehet, a következendő örök életre is alkalmatossá tészik [BÖn. 415]. *1780 k.:* Mi, im ezek: Nemes Céhünknek választatott látómesterei esküszünk az élő Istenre hogy ezen hivatalunkat illető tisztünkben igazán eljárunk inasokat, legényeket tisztünk szerént oktatunk munkájokról, fogyatkozásokról gyakorta megintünk [Dés; DFaz. 30].

oktatás 1. (jóra) intés; sfătuire, povăţuire; (zu Gutem) Mahnen. *1628:* az én szerel(me)s Uramot kerem az en hozza(m) valo igaz szeretetinek megh mutatasaert az en fiamhoz Allia Samuelhez[a] az en holto(m) uta(n) mutassa minden igaz io akarattiat, Tanittasat, oktatasat [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei lev. Bánffi Mária végr. — [a]Mostohafiú az első házasságból]. *1710 k.:* Látjuk, a vizek folyását emberi erő soha vissza nem fordítja, így a természeti hajlandóságot is; noha ugyan a nevelés, oktatás és a tanítás és szoktatás sokat igazít rajta [BÖn. 500].

2. okítás, tanítás; învăţare; Lehre. *1796:* (A) Grlis Synodus két végezése Isö különös kötelesség lévén a' Sz. György naptol fogva, Sz. Mihály napig a' vasár nap reggeli Cultus után a' Legények Estvéli Cultus után pedig a' Leányok oktatása [HbEk]. *1859:* Jámbor tanitványunkat, munka adással, és oktatassal, s pártolással ellátni kötelességünknek tartjuk [Szúv; KovCLev.].

3. utasítás; îndrumare; Anweisung. *1788:* E Nemes Vármegye Fö Közép és Also rendbéli minden Caracterü Tiszt Urainak és Tisztviselöinek illendö betsületeket tartozo kötelességem szerint kész engedelmességgel mindenekben meg adom, s parantsolattyokat, Tanitásokat, Oktatásokat tellyes igyekezettel fel venni Magistratusomhoz illendö engedelmességgel, szelidséggel leszek [BLev.]. *1790:* Jelentyük alázatoson Nságod(na)k és Kegyelmetek(ne)k hogy mái napon Melts Miksa Gábor, János és Istvan Vrfiak adának kezünkben egy irott Instructiot, vagy Oktatást hogy annak tartása szer(ént) Mlgs L: Baro Nagy Váradi Intzédi Gergelly Vrat tennök bizonyossá, és kinálnök meg az Oktatásban irt Háznak el adása, és magokhoz váltása aránt a fejebb irt oktatást Ő Nsága elött el olvastuk [Ne; Incz. XI. 19b]. *1847:* Eleget vesződött véle a tanú Pojénba, hogy ne elegyedjék se a szolgálattétel dolgába, annyival kevésbé a tiszt urakot ne piszkolja, mivel nem fog jól járni, de mind ok nélkül, mivel nem hajtott tanácsára, s ha nem tetszett megfogadni oktatásait, úgy is nyeré megérdemlett bérét [VKp 188].

4. felvilágosítás; lămurire; Aufklärung. *1778:* Ezek a' Rendelések minden némü forro nyavallyákban, veres és hollyagos himlözésekben, tüzes orbánczokban közönségesen hasznosok, és a' megtartásra igen szükségesek. Mellyre nézve commendáltatik, hogy ... gyakran olvassák fel, hogy a' mikor efféle nyavallyák adgyák elé magokat, addigis, a' mig ezekröl, s' többb effélékröl bövebb oktatást vehetnének, tudhassák a' Betegeket mint eddig szoktak volt, nagyobb haszonnal segiteni [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.].

5. biztatás, késztetés; îndemnare; Anregung. *1847:* egy versen Varga Katalin az úgynevezett cserbui templom elött a templomból kijövö embereknek oly oktatást adott, hogy ezentúl akárhonnan nékiek tetszeni fog és amennyire szükségek van, fát vágni és hordani az erdőktől szabadságokban áll [VKp 182].

6. tanulság; învăţătură; Lehre. *1736:* Gondolod talám, ez az utolsó két-három historiácska nevetésre való; de bizony nem nevetésre, hanem nagy oktatásodra vagyon, kedves olvasóm [MetTr 420–1].

oktató I. *mn* intő, óvó; sfătuitor, ocrotitor; mahnend, warnend. *1796:* hathatós Ajánló Bizonyság Leveleit küldvén ezen Ns Uradalom(na)k Tisztsége Bulzest Dsurds Gavrilának ... ott hellyben bé iktatandó popizáltatása éránt, melly ezen Ajánlo Levelit mélto tekintetbe vévén ... Néhai Püspök Úr, az ki nevezett popizálandó Személlyt Szebenben maga oktató Szárnyai alá oly véggel, hogy azon belsö Szolgálatra fel szenteltessék, be is fogadta vala [H; Ks 75. VII. 245].

Szk: *~ példa. 1766:* én hogy meg olvasám a' Transmissiot irtozatos Káromkodásaitól el irtoztam az életit vagy fejit meg marasztám; de az Nyelve hegyiböl elitilének annyit mint ez az I, mind magának s mind mások(na)k oktato példájokra [Nyárádsztbenedek MT; Told. 5].

II. *fn* **1.** irányító, tanító; îndrumător, sfătuitor; Lehrer, Lenker. *1710 k.:* Vala ugyan Heidelbergában ekkor egy Joachimus Camerarius nevü vén föember, ki Fridericus V. cseh et Gustavus Adolphus svéciai királyok secretarius és consiliariusok volt, aki nékem igen jóakaró oktatóm volt, az electornak is tanácsosa, és igen tudós, nagy látott, hallott ember lévén, minden ember elött nagy tisztesség és becsületben volt [BÖn. 573].

2. hirdető, terjesztő; propovăduitor, propagator; Verkünder, Verbreiter. *1662:* Kicsoda késztetése, hogy ófelsége, a mi néhai kegyelmes urunk a bécsi békesség szerzésének megtartására ne legyen köteles? A pilises papok! Kicsoda vezére és oktatója amaz szörnyü regulának, hogy keresztyén evangélicusoknak (kiket ök csalárdul eretnekeknek neveznek) a hittel való fogadást nem kell megtartani? A pilises papok! [SKr 105].

oktáva[1] 1. nyolcadnapi törvényszék; judecata din ziua a opta; Gericht am achten Tag. *1590:* Egy Cedolaual egyetembe mellyet Reminisere (!) vasarnap Az octauakort keolteonek Attunk ... f. 60 [Kv; Szám. 4/XXI. 1 Kis István sp kezével]. *1657:* Nyugovék azért az ország ab anno 1638. usque 1664. annyében, hogy külsö hadakozások nem lön ellenséggel, de belsőképpen szünetlen oppressio, a fejedelmeknek az országon, széjjeljárások, törvényes székeknek, octaváknak, diaetáknak celebrálása [KemÖn. 188–9].

2. a nyolcadnapi törvényszék megtartását megelőző nyolcnapos időszak; perioadă de opt zile înaintea judecatei din ziua a opta; achttägige Zeitspanne vor der Abhaltung des Gerichtes am achten Tag. *1767:* a mig teldegelik az Octava a Sententiat Mandatumb(a) lehet foglalni [Torda; Ks 66. 45. 17h].

octáva[2] nyolcadnapi ünneplés; serbare ţinută în ziua a opta; Feier am achten Tag. *1697:* Voltunk az comédiáb(an), kit is az felséges császárné Sz(ent) Leopold octavájára czináltatot(t). Olaszul volt az actjo, mind ének(k)el mondották. Igen fényes frecventia volt és mil(l)iókba tölt az sok gyémántos öltözet, volt l(e)ghaláb(b) 200 válogat(t) (!) dáma, sok fejedel(me)k, hercegek, grófok etc. [AIN 148].

octaválís 1. nyolcadnapi törvényszék; judecata din ziua a opta; Gericht am achten Tag. *1736:* Vala egy úr, az ki székelyek generálisa vala vala penig octaválís akkor Gyulamost Károly-Fejérváratt, az mint azon úr praesidens szerszámos paripán megyen már fel az Táblára, csak elében áll egy kézdi-vásárhelyi varga s elkezdi az praesidensnek: Maga, sógor, vétesse elé kegyelmed az törvényemet[a] [MetTr 416. — [a]Folyt. a bizalmaskodó szöv.].

2. jelzői haszn-ban; atributiv; attributiv gebraucht. **Szk:** ~ *törvény* nyolcadnapi törvényszék; judecata din ziua a opta; Gericht am achten Tag. *1635:* Feiedelmi tiztűnknek eleget akaruan tenni; minden rendbeli hűveinknek az Octavalis teóruenieket ki szolgaltatni akartuk uolna [WassLt fej.].

octávás nyolcadnapi; din ziua a opta; vom achten Tag. **Szk:** ~ *gyűlés* nyolcadnapi törvényszék. *1642:* Meszaros Istvan vram ... mutata mi nekünk egy Definitiva Sententiat, mely kőlt Fejervarat 1573 Eszten(deob)en, az Nehai Felseges Bathori Jstvan akkorj Fejedelműnk ideieben leot octavas Gyűlésben [Nagymeregyó K; JHbK XVII/20].

október octombrie; Oktober. *1584:* yrtham Komlodo(n) okthobernek 22 napya(n) [Komlód K; WLt Pethrythjeuyth Kozma lev.]. *1609:* Az Vrunk eo F: zamara ez eztendeobeli vasarlasomnak Summaia, melliet eo .F. az Zent Georgi napi es Octoberben fel uetet Adonkbol defalcaltatta tezen egi Summaba n f. 688/83 [Kv; Szám. 12b/IV. 420]. *1658:* kivantatik az kgltek öszve gyűlesenek October(ne)k ötödik napjan Segesvaratt lenni [WassLt fej.]. *1684:* October 18. Virradolog vágta el egy zsibai legény az Borbély Mihály kezét [Torda; SzZs 257]. *1807:* 1802-ben 22-kén Octobernek Dél után mint egy két orakor támadott remittő Földindulás [Cófva Hsz; HSzjP]. *1831:* a Ferentzi Karoly Ur Lovai Meleg őszszel u.m. october 6kára viradolag lopattatak el, a' mikor a nagy sár és hideg még bé nem következett [Dés; DLt 332. 19]. *1849:* közönségessen elhatározták: mivel mindenfelé drága a' bor — adjon minden gazda egy véka ro'sot: october 16án vgyan e' tárgyban Ecla gyűlése lévén sok alkalmatlan kunyorálásokra el engedtem egy vékából — egy kupát [M.bikal K; RAk 43].

októberi 1. din octombrie; Oktober-. *1702:* A zab és széna qvantumab(an) pedig, vjg értse kegjeltek hogj ez jelen valo Octoberi holnapi subintelligaltatik [UszLt IX. 77/55 gub.].

2. októberben sorra kerülő; care va avea loc în octombrie; im Oktober an die Reihe kommend. *1896:* Téged arra kérlek, menj fel Teleki Samu grófhoz megkérheted, álljon mellénk s az októberi felolvasáson vegyen részt | idejekorán tegyük meg az előkészítést az októberi ülésre [PLev. 186 Petelei István Jakab Ödönhöz].

okuláció helyszíni szemle alapján végzett felmérés/becslés; oculaţie, descindere la faţa locului pentru examinarea personală a unui fapt; Okulation, Ermessung auf Grund einer Lokalinspektion. *1721:* Mi alab Subscribalt személyek Felső Sz: Mihalyfalvi Uraimék eo klmek Instantiajokra exmittaltattunk volna, az meg irt Falu és Also Singfalvi öszve folyo s eo klmek közöt Controversiaban forgo határ terminussanak oculálására Mely oculatio, es descriptio mi eltöttünk, és mi altalunk igj menven vegben irtuk és adgjuk műis ezen Relatoriankot futuro pro tes(tim)onio fide nostra mediante [Asz; Borb. II]. *1730:* (A) Mgos Gubernium Commissioja, és resolutioja ellen reluctalni nem akarunk, mind az által azon eo Exja Varosunk ellen valo processussat edes Hazank Törvényével meg edgyező processusnak Semmikeppen nem agnoscallyuk, az Ne(m)es Hazának az Approbata Constitutiob(an) az malmok oculatiojárul emanalt Articullusa nem Ő, és régi hanem vj Malmok és azok Gáttyainak oculalásárul Sonál, Az mi Varosunk Malma penig nem vj, hanem régi [Dés; Ks 25/IV. 23. M]. *1745:* Mathe juon junior kiván azért ujjalag oculatiot mi azért ki menvén ad faciem loci ujjalag fel rudaltuk mindenik Attyafi reszit, és nem nyolcz ruddal hanem csak néggyel találtuk tőbnek a Báttya részit, és mivel hogy forrásos nagy darab része azon hellynek, vgyan csak neki adjudicáltuk, a szilva fákat pedig által cseréltük, hogy Mathe juonnak Cedallya az öccse földin ültetett szilva fáit, az öreg Mathe juon pedig Cedala az öccsének Mariannak földin ültetett 26 szilva fáit [Újbárest H; Ks 62/3]. *1770:* a Titulalt Groff Ur eő Nga által az Tit. Gróff Aszszony eő ngá(na)k az Instructionak tenora szerint notificalok hogy az Instructioban írt malom oculatiojára exmittalt Tit. Commissariusok által Lett oculatiojaknak reportálását és ventilláltatását, és a Differentiának definiáltatását ad 8vum Diem eo Exllja el nem mulattya Solicitalni [Kük.; JHb LXVII/15]. *1784:* Mind ezek valamellyek itt hoszszason allégáltottnak ollyanok a' mellyeket Oculatio nélkül el igazitani nem lehet, az occulationak pedig éppen most de tempore vagyon hellye, mert a' praejudicium eppen most látzik leg jobban meg azért instál a' Querulans Comunitas, hogy mennél hamarébb az Oculatorok exmittáltossanak [Mv; Mt tábl.].

okulál 1. helyszíni szemle alapján hivatalosan felmér/becsül; a evalua/examina ceva pe baza unei oculaţii/descinderi la faţa locului; auf Grund einer Lokalinspektion amtlich ermessen/schätzen. *1582:* Valaztottak ... Niolcz zemelt az viz foliasanak es Niawalianak (!) meg latasara es Circalasara az viz foliasat ez varos hataratol fogwa Zent Miklosigh, el Iariak lowok hatan es Az viznek Niawaliaya feleol valamith ez valaztot zemeliek oculalnak es vegeznek, azt aminth referalliak, Biro vram eo kegelme wgiekezzek exequalny [Kv; TanJk V/3. 267a]. *1610:* vjgjenek az Zekre Eskwth Embereket azokra az vtokra kik ocullaljak es referalljak az Vice Zekre [UszT 50]. *1666:* mi az toáb valo menetellel senki határát el ne(m) veszszük, hanem had oculállyuk mindenik hellyet, oculalván lassuk hová mutathatna helyesben az határ járt levél [Thor. III/6 országos komisszió jel.]. *1677:* A' melly hadban szolgálo ember, (a' Nemességen kivül) el-akarná zálagositani örökségét, adgya hirré a' Tiszteknek, kik ki-menvén, és oculalván a' helyet, valora szerint engedgyék-meg el-adását, bocsássák kezében az emptornak [AC 155]. *1727/1751:* müis hogy az igazságot, és valoságot jobban experialhassuk es ă Controversiat inter Praefatas Partes aszerint decidalhassuk; Elsőbben azon Controversiaban lévő Havasokat magokkal a' Peresekkel eő Kegyelmekkel edgjut meg jártuk, mindenik részről

a' magok praetensiojok szerént valo Határokat investigaltuk, az egész hellyeket circumspicialtuk, meg szemléltük, revideáltuk, és oculaltuk [CartTr II. XXX. 2 határmegállapító ítéletben]. *1747:* Infrascripti recognoscimus per praesentes Onod Anno praesenti 1747 die 15ta Mensis 9bris Mlgs Groff Erdelyi Gubernator Ur Dobrai Districtusbeli Dominiumában azon Dominium Dézmálására edgyüvé Conflualtunk volna, eö Excellentiája Udvar Birája Nzts Kolonai Ádám Uramtol requiraltotván, mentünk azon eö Excellentiája Laszoi vendeg fogado Csüres kertében találtato Allodialis 12 Kalangya Szénája oculátiojára, melly Kalangya Szénákot, midön Circum Circa oculáltuk volna intéztük és limitaltuk, mind az tizenkét kalangja Szénákot; Negjven hat Szekér Szenának lenni [H; Ks LXII/21]. *1784:* A Controversiáb(an) lévö Malomnak, Arkok(na)k oculatiojára Commissariusok(na)k exmittáltottnak Boros Daniel Pokai Sárosi Samuel, és Gegesi László István Nemes Szék Assessorai ö Klmek, kikis a Controversiát oculálni a' parsokat 's bizonyságaikat meg halgatni Documentumokot exculialni (!) köteleztettnek [Mv; Mt tábl.]. *1825/1826:* Kerületbéli VKBiró Atyánkfia a' D Commissarius ö Klmével együtt az Oculatio végbe vitelére ugy kirendeltetnek hogy a' Nemes Szék Geometraját is magok mellé vévén, azon patak árkát oculalják, 's kiásatása eránt a szükséges rendelést tegyék meg [Msz; GyL].

2. okulációkor tanúként megfigyel; a constata/observa ca martor (în timpul unei oculații); (bei einer amtlichen Lokalinspektion) als Zeuge beobachten. *1804:* Oculálván a' Tanu elöbb azon hellyet, annak mivoltát cum Omnibus Congruis Circumstantiis igaz le tett hite után beszéllye elö a Tanu [Sárd AF; TSb 51].

3. megnéz, szemügyre vesz; a examina/verifica; anschauen, ins Auge fassen. *1786:* A mint tsak most oculálok azon házát én ugy itélem: hogy oldalt magától dölt el [BetLt 6 Fr. Nagy de Bere Keresztur (58) vall.].

4. (háztűznézőben) nőt szemügyre vesz; a privi cu atenție fata (la întîlnirea pusă la cale de pețitori); (bei Brautschau) Frau beaugenscheinigen/mustern. *1671:* Csernel uram most van az nézőjén; most vacsorán oculálja az dominát [TML V, 543 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

okulálás 1. okuláció, helyszíni szemle alapján végzett hivatalos felmérés/becslés; oculație, descindere la fața locului pentru examinarea personală a unui fapt; Okulation, auf Grund der Lokalinspektion erfolgte amtliche Ermessung/Schätzung. *1590:* Az Erdeo dolgarol zollottak hogy ky mennyenek, es megh lassak mind a' feleken, smind Zoporban, smind feokeppe(n) a' Kerek erdeóbe(n) megh Aszot zal fakat, melynek Oculalasara valaztottak eo kgmek keozzewl[a] Hetfeon megh latogatwa(n) eo kgmek ozta(n) referalliak a' tanachnak [Kv; TanJk I/1. 149. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1645:* mikoron gyültünk volna Farago András ur(am) azon Vajda Szent Iváni[a] határon építtetett malmának gattya oculálására [BálLt 51. — [a]MT]. *1677:* az akadályokat nemző uj Malmoknak erigalásoknak oculalására a' Vármegyék és Székek Commissariusokat bocsássanak-ki, a' kik oculallyák, és a' Székre bizonyos relatiot reportallyanak [AC 113]. *1679:* Ki menvén ezen darab puszta helynek oculalasara, Semminemü pertinentiák nem lévén hozza, az helyis kicsiny, harom forint Taxat adhat tüle, és harom nap az szőlőben dolgozhatik [Vh; VhU 461]. *1738:* a Tőke szerben lévén Nztes Zilahi István atyánkfián(a)k egj(gj) darab szántó földe ahoz ö kglme ... a Nms Város földéből, mindenfelőll sokat attrahált, melly dolog(na)k meg-tudására s oculálására exmittáltatnak[a] ... atyánkfiai ö kglmek, jelen lévén ö kglmekkel a p(rae)tendensekis [Dés; DLt 400. 497–8. — [a]Köv. a nevek fels.].

2. ellenőrzés, felülvizsgálás; verificare, examinare; Überprüfung. *1638:* En az Talp fanak oculalasaba(n) ot nem volta(m), hanem Lakatos Giörgy mutata hogy mint el hasadozot az haza felöl, az szeker Geörzölése miat [Mv; MvLt 291. 163a]. *1682:* Mint hogy most az Tűztűl valo felelem mi(n)denűt közonseges, rendeltük az Kormos Kemenczek(ne)k es rosz Kémenyek(ne)k Oculalasara, Assessor Uraimek közzűl Körmendi szabo Ianos Vr(amat), Tanacs rend Uraimek közzűl Varga Tott Ianos Hiripi Mihaly Uraimekat az hites Tizedesekkel együt [Dés; Jk 18b]. *1733:* Tiszt. Baczoni Mihalyné Aszszonyomnak, es a Bonis Janos vram telekek között levö kőz kert helyének s határának oculálásara, s ki hatarozásara Exmittáltattanak [Dés; Jk 442a]. *1739:* Minthogj Nemes Városunk Conservatiojára tartozik az is, hogy a' tűznek tamadhatásától óltalmaztassék Nms Várasunk, tettzett, mostis a' kéményeknek perlustratioja 's oculálása [Dés; Jk 526a].

3. felderítés, kémlelés; iscodire, cercetare; Aufklärung, Kundschaftung. *1669:* Az portán avval is vádoltatott ö nagysága, hogy Érsek-Ujvár alá ö nagysága is bizonyos számu hadait küldte az németnek, kinek is bizonyosan végére menésére az kaimekán Sebesvár oculálásának praetextusa alatt császár csauzát küldte, hogy megczirkálja, az fejedelem mit csinál [TML IV, 478 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

okulálhat 1. megnézhet/vizsgálhat; a putea verifica/examina; be/anschauen/untersuchen können. *1676:* Ezen valazto háznak sendelyes uy heazattya vagyan ex fundamento ujalagh epitetett az valaszto házban 2 valasztásra valo katlanakis teglakbul vadnak rakva. Egyeb benne leveö eszközeit az valaszto mester ott nem lete miatt az házban be nem mehetvén nem oculalhattuk [Fog.; UF II, 796]. *1786:* Szerettem volna, ha Ngd Szüret elött a' Hegyeket Czelnán oculálhatta volna [TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

2. nézhet, vizsgálódhatik; a putea inspecta; schauen/herumsuchen können. *1766:* Ki keresni és figálni a' Métát p(er) Ocula(ti)onem et Rectifica(ti)onem határozta a' Törvény a' Métat p(er) Ocula(ti)onem lehet kikeresni, de a' hol Méta nints oculalhat ot Hiúzi Szemekkelis, mégis meg nem kapja [Torda; TJkT V. 328–9].

okulált helyszíni szemle alapján hivatalosan felmért/becsült; care a fost măsurat/estimat cu ocazia descinderii la fața locului; auf Grund einer Lokalinspektion amtlich ermessen/abgeschätzt. *1740:* azon oculált Hely az Instans Varró Mihály és Makk János atyánkfiain(a)k adattathatik [Dés; Jk 535b]. *1775/1802:* Az oculált Erdőis tiszta bükkös nem pedig tölgyes vagy Tserfás sem nem elegyes [BSz; JHb LXVII/3. 92]. *1780:* Engedvén Kézdi Györgyöt azon oculált Udvarhoz tartozo Tseléd házba ezzel a Contractust violálta [Nagylak AF; DobLev. III/544. 1b]. *1833:* ugy találtuk, hogy azon Oculált Hely éppen a Határszélben több Birtokosoké lévén a Városnak nagy incomodumára lenne ha olyan távul szakasztatnék ki a Téglavető hely [Dés; DLt 904/1831 mell.].

okuláltat helyszíni szemle alapján hivatalosan felméret/becsültet; a dispune să fie măsurat/estimat cu ocazia

descinderii la faţa locului; auf Grund einer Lokalinspektion amtlich ermessen/abschätzen lassen. *1677:* Az exempta földekröl a' gabonatakarodásnak idején a' kiknek exempta földök vagyon, azokrol szabad a' közönséges fel-szabaditásnak elötte-is bé-hordani a' gabonát; de ugy hogy marháját a' gabona közöt ki ne bocsássa, kárt ne tétessen Ha kik penig az ellen cselekednének, azon helybéli gondviselök melléjek vévén egy Vice Szolgabirot, vagy egy Nemes embert két Városi polgár embert, azok mellet azon helynek Biráiban és Polgáriban ki-vivén oculaltassa a' kár tételt-is ezen Articulusnak vigorával a' kár vallot embert contentaltassák [AC 76]. *1739:* oculáltattanak Gál János és Ajtai Györgj atyánkfiai a Rósa Hegyröl Szent-Benedek felé lemenö út félen egj darab bokros erdös Hejet [Dés; Jk 511b]. *1793:* kentelenitettek eö Nságok az irt Ns v(arme)gye Tiszti által a nevezett hidnak orvoslando hibáját oculaltatni s annak effectualása (!) Titeket a Contractus szerint adurgealtatni s szorittatni [Ádámos KK; JHb XIX/46]. *1833:* jo lessz oculáltatni minden romlást — igazitásban vétetni [Marosludas TA; Kf].

okuláltatás helyszíni szemle alapján való hivatalos felülvizsgálat; verificare făcută cu ocazia descinderii la faţa locului; auf Grund einer Lokalinspektion erfolgte amtliche Überprüfung. *1730:* Malmunk oculáltatásakor lött Protestationk(na)k Parjának ki vételere, Oculator Urakhoz eö kglmekhez ... expediáltuk N: Kibédj Marton Atyánkfiát eo kglmet [Dés; Jk 398a]. *1769:* abbéli edig is következett, s ezután még bövebbenis bizanyason következendö kárát nem szenvedhetvén az Exponens Aszszony az emlitett Ttes Táblától oculator Commissariusokat fog ki kérni az Nsgod malmának es gáttyanak Oculáltatására, és eszerint kárának orvoslására [Kük.; JHb LXVII/2. 9].

okuláltatik 1. helyszíni szemle alapján hivatalosan felméretik/becsültetik; a fi măsurat/estimat cu ocazia descinderii la faţa locului; auf Grund einer Lokalinspektion ermessen/abgeschätzt werden. *1745:* azon helyre selléreket vagy Jobbágyokat ne telepitsen, hanem csürt csürös kertet tartson, az denominalando reambulatorok ál(ta)l oculaltatván circumferentiája figáltatik, úgy hogy sem à describalt szekèr út, sem az viz partján levö ösveny ne p(rae)cludáltassék [Torda; TJkT II. 61]. *1775/1802:* akárhogy s mint maradott ki ezen rész Erdötske a Conscriptiobol, de amint oculaltatott nem lehet iránta meg állitani hogy ez a resz Erdötske inferáltatott volna a Conscriptioban [BSz; JHb LXVII/3. 98]. *1842:* (A hely) ha oculáltatik 's el adhatonak határoztatik, — a' ns városnak hasznasabb leénd [Dés; DLt 368].

2. hivatalosan megfigyeltetik, felülvizsgáltatik; a fi verificat/observat; amtlich beobachtet/überprüft werden. *1732:* oculaltatva(n) az N: Kádár Istvá(n) Atyánkfia Hazáb(an) a Deesi Refor. oscola felöl valo kemenczeje, s annak be kerteltétese ugj tanáltatott, hogj az Nemes Város földén vagjon mind a kemenczenek egj része, s az kerteles egeszen [Dés; Jk 431a]. *1770:* a mikor oculáltatott ezen Királyfalvi ... malom a Kükülló nem szállott volt vgy meg mint most [Királyfva KK; JHb LXVII/96].

okuláltatott helyszíni szemle alapján hivatalosan felülvizsgált; care a fost verificat cu ocazia descinderii la faţa locului; auf Grund einer Lokalinspektion amtlich überprüft. *1775/1802:* Mely modo praevio subjungált consideratiokra nézve a Bezdédi Meltoságos Possessor Urak ductussak szerént oculaltatott jegyes fák, törvényes hatar Jegyeknek, és métáknak nem itéltethetvén azok szerènt a Bezdédi Határ a Nagy Kristolczi Határtol nemis Separaltathatik [BSz; JHb LXVII/3. 142]. *1815:* az Executionak Törvényesenn léjendö végben vitelere a velünk Bizanyság okáért lévö Commetaneusok elöttis, a Leveleket fel olvastuk annak utánna a patak árkának delinialtatott, Oculaltatatt Helynek ki nyittatását probaltukis, de semmire nem mehettünk, mert a Biro Repellált [Borb. II Kövendi* Létai Péter hütes assz. kezével. — *TA].

okulár, okuláré 1. szemüveg; ochelari; Brille. *1599:* Garay Andras. Hozot Crakay Marhatt 12 Okular —//1 [Kv; Szám. 8/XIV. 20 Hj]. *1618:* Az bot ilyen az tollai rubinokkal rakott, az nyele arannyal borított, zománcos; vagyon kö benne 440, kinek öte smaragd Okulár által is valóban meglátogatám az köveket, de úgy ismerém, hogy az köveknek fele is közel hirvadt; azmely törökök látták, 50 ezer oszporára böcsülték, feljebb nem [BTN[2] 168]. *1668:* Egy Meczet ezüstb(e) foglalt ocular [Mk Kapi György lelt. 13]. *1732:* egy tokban ezüstben foglalt pugilare, pugillussával, és ezüst arannyos szélü occuláral [Ks Kornis Zsigmond lelt. 19]. *1733:* Edgj okulár Tokostol [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1761:* oculár tokostol 1 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. *1781:* Három Oculár egyiknek tsak egy üvege [Mv; Told. 9a] | magam mestersegének némelly reszét oculareval kelletik véghez vinnem [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1796:* egy Zsákfenekben egy okulár [Esztelnek Hsz; HSzjP]. *1806:* (Vásárolt) 3 Oculárt —//45 [Mv; Ks 34. VII]. *1807:* egy okulárt vettem [Dés; KMN 377]. *1817:* Egy kis Dohány Füzö, égy kontyolo Tök, Két Réz Gyüszük, és két oculár [Mv; MvLev.].

Szk: *~ral él. 1710 k.:* Ötvennégy esztendös koromban elkezdettem okulárral élni [BÖn. 491] ✱ *~ral néz* kb. meszszirol figyel/követ nyomon. *1723:* Mit adot pedigh nekik es hova epitettek a' kölcseges Csürt es egjeb epületeket aszt Szava vra(m) Soha ne(m) latta hane(m) Kolozvarrul az olahok szava uta(n) ocularral nezte [O.fenes K; JHb Mikola László Jósika Imréhez] ✱ *velencei ~. 1732:* 4. Venenczei occulárok [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt.].

Sz. *1632:* Pirongatis kd irasaban hogi ocular nelkul latnam az kd igassagat ha akarnam az emberseget keouetni de magamat igen szeretem [Kv; Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.].

2. *~ forma* szemüvegszerü (álarc); (mască) în formă de ochelari; brillenförmig (Maske). *1823–1830:* Ábrázottyakát is korommal, 's egyébbel be nem mázolták hanem volt egy Okulár forma kötés fekete, mint egy 8. szám, ezt nevezték Brille, de nem volt üveg benne mint az Okulárban szokott, hanem üresen volt a közepe, 's azt az orra felibe kötvén azon keresztül nézett ki, és már ha valaki ... tsak a' Brillét fel tette, elég Maszkarának láttzatott, 's esmertetett [FogEK 424–5].

okulár-üveg szemüveglencse; lentilă de ochelari; Brillenlinse. *1807:* Sok dirib darab okulár üvegek és romlot Tokok [Körtvélyfája MT; LLt].

okuláta okuláció, helyszíni szemle alapján végzett hivatalos felmérés/becslés; oculaţie, descindere la faţa locului pentru examinarea personală a unui fapt; Okulation, auf Grund einer Lokalinspektion erfolgte amtliche Abmessung/

schätzung. *1579:* Az 24 July ... Az Napon atam az varos zolgayanak Menhartnak ö Naga parancholatgyat hog az zolga byrot hina ródról[a] az Chey (!) antalt hog ö vele zolgabyroval parancholattal hyna az metanossokot az hatarnak ocülatara atam kölcheget d. 12 [Kv; Szám. I/XVIII. 26. — [a]Röd K]. *1585:* Berzete Myhaly Koloswary Balint Herczeg gaspar Barat Peter Keomywes Ferencz[a], Mykor Eottweos andras vram, Bornemyza gergelj vram minket oculatara hittanak volna harmad veolgybe Az Eo Towok latny, Miert hogy andras vram az Melj patakba halazot volna. az andras vram es az Gergelj vram Towa keozeot valo foliamba, Mely foliamot gergelj vram Eomagaenak mond. Mynekink vgy Teczet az My Lelkink Esmerety zerint, hogy az hal fel Meheteth az also Tobolis az foliamba, Az felsseo Tobolis ala Ieohetet azert Nem Twgiwk az hal mellike volt akit ot andras vram ky halazzot [Kv; TJk IV/1. 430a. — [a]Vallja]. *1638:* oculatara boczatanak ki bennünket, s latok hogi valami kiczinniegh killieb Czuszot az Lakatos Giörgy talpfaia, s akkor inteök eöket hogy megh eggyezenek [Mv; MvLt 291. 164a].

okulátor okuláció/szemlevezető hivatalnok; persoană/funcţionar care ia parte la o oculaţie; Okulator, Beschau leitender Beamte(r). *1591:* az oculatorok megh lattak az kert foliast hogy ott nem volt eo nekj kertj s eo nem kertelj [UszT]. *1592:* Balogdi farkas vallia talalam megh Mezaros Simont, ki Nagi Salat giermeksegeteol fogva zolgalta, es Bek Janost, hogi ammit az keoz fal dolgaban tudnanak, mondanak megh: Ezek io lelki esmerettel es io intezessel vgi talalak, hogi az a' keofal telliessegel Nagi Sala hazahoz valo volna Azonkeppen az hittuan keofal feleolis bizonsagot teonek, hogi Naga Sala rakatta es hogi az rakasabannis Mezaros Simon forgodot volna Nagi Salae volt ... Mind ezekbeol megh teccik hogi Bek Janos es Mezaros Simon voltak az oculatorok [Kv; TJk V/1. 273]. *1677:* Vámok tollaltatnak valahol az utak hidakkal, töltésekkel, gátakkal nem tartatnak; minéműveк meg-látására Oculatorok destináltatnak [AC 272]. *1716:* az Nemes Var(me)gjét Solicitallyák, az oculátorak ki bocsáttása felöl [Kük.; MbK 120]. *1757:* Die 17 Ianuar(ii) lött törvényes szektöl Egjenlö akaratbol Oculatorokat kértünk s megis mutogottuk mind két banyáb(an) az difficultásakot az mely iránt lött az Contraversia onnan le jövén mind az Oculatorak jovollásából s az magunkébol azan törvenyes Processus le hadtuk es ex Communi Consensu Kezünk bé adásaval s aldalmas itallal azan négy Oculatorak elött meg bekellettünk bizonyos Condiciók alatt [Torockó; Bosla]. *1764:* Az oculatorok elött kell vala meg forgatni ezen quaestiokat, mert azért exmittaltottak innen az Oculatorok hogy azok elött producalván Judiciumot tegyenek, a melly ha valamellyik felnek nem tettzik apellalhattya ad revisionem a Ns M(a)g(istra)tus eliben [Torda; TJkT V. 231]. *1770:* midön eö Excellentiaja az Oculatorokat ki hazá az utrizalt Király falvi malomnak Oculatiojára, akkor a Viz nem vala ollyan kitsin mint most, hanem fel árjában vala [Királyfva KK; JHb LXVII/95]. *1826:* a' Magistratus a Hiuz Aroki szölös Gazdaságnak Panaszos Instantiájára az Oculatorokat és Investigatorokat ki rendelte [Dés; DLt 821/889-hez].

Szk: *hites ~. 1667 k.:* Mi Colosvárat lako hütös oculátorok Egér Jstvan, es Fekete István | My Colosuarmegyeben ugyan Colosuarba Lako nemes szemelyek, es ez Nemes Varostol Valasztatott hütös Aszessorok[a] es ugja(n) ez Nemes Varostol ualasztatott hütös Oculatorok es Szölömerök[b] ... kj menenk Bekas Patakba(n) az Hoszszu Labba(n) az Monostorj Jstua(n) es az Nagy Szöcz Mihaly Vram Szölejekben leueö dificultasok(na)k el igazitas(ara) [Kv; RDL I. 148a, 148f. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1728:* Mü Székely Lörintz és Kövendi Daniel, mind ketten Kolosvár Városának választtott hütös Oculatori és föld meröi [Pk 7].

okulátor-komisszárius okuláció/szemlevezető biztos; comisarul unei oculaţii; Okulationskommissar. *1764:* Meghivattatam ezen Tekintetes Magistratus eleiben, itten impetralando oculator 's Reambalator Commissariusak exmissiojak végett béadando Memorialisnak meghalgatására [Torda; TJkT V. 231]. *1769:* abbeli eddig is következett, s ezután még bövebben is bizonjoson következendö kárát nem szenvedhetvén az Exponens Aszszony Oculator Commissariusokat fog ki kérni a' Nsgod Malmának és Gáttyának oculaltatására [Kük.; JHb XX/25]. *1795:* Certificaltattyák Nsgtokat Küküllö V(á)rm(e)gye akár holottis celebralandó G(ene)r(a)lis Székére Oculator Commissarius Uraknak oculatióra lejendö ki kérésekre | eö Nsagának ellenire nincsen söt akarja hogy erre rendelendó oculator Commissarius vrak ki jovén oculálják, a Malomnak statussát, situssát, viz eszközeit, s gattya állapottyát [Ádámos KK; JHb XIX/48, XIX/49].

okulátus szemtanú; martor ocular; Augenzeuge. *1680:* Causa Füzesiensis. Birta Kata az Attyát Birta Martont vallja Procuratorá(na)k Sipos Istva(n) ellen. Divortiumot kiván. Deliberatu(m). Birta Marto(n), Leveleiböl ha oculat(us) löt volna Sipos Istvánnak meg tanulhatta volna hogy Jobbágy Legény legye(n), Divortiu(m) azért Leányának nem engedtetik [SzJk 146]. *1764:* a mely fatens p(rae)tendaltatik oculatusnak lenni az, háromszor meg eskettetvén a két felek részérol, mi nemü difformitásokot subinferal, az Inquisitoriabol constal, ergo látni valo, hogj beszédin nem lehet fundálni [Torda; TJkT V. 203].

okulhat okulni/tanulni képes; a fi capabil să învețe din ceva; lernen können. *1843:* egykor a vármegyebíróhoz menvén, ott mondatott, miszerént ezen asszony[a] a faluknak úrbéri dolguk igazításában jár. Mire én még azon észrevételt tettem, hogy „Nagy bolondság tőletek egy kóborló fejérnép szaván megindulni, nem okulhattatok az elmúlt szerencsétlenségen?" [VKp 84. — [a]Varga Katalin].

okuli vasárnap húsvét előtt a negyedik vasárnap; a patra duminică înainte de paşti; der vierte Sonntag vor Ostern. *1569:* hjwanak minketh oculj wasarnapra Manikra [Mányik SzD; IB VI. 225/13].

okvetés ellenkezés, ellenvetés; obiecţie; Widersetzung. *1678:* Bizony Bátyám uram csak sóhajtással, egymást szólással, okvetéssel nem lesz vége az dolgoknak [TML VIII, 265 Teleki Mihály Rhédei Ferenchez].

Szk: *minden ~ nélkül. 1571:* eo k. Byro vramat es Kyral byro vramat keryk azon varoswl hogy az eo Naga parancolatiat Mindenfele cehbely ceh Mester vraimnak Ideien Agyak erteny hogy Tarciak hozza Magokat es mykor az Ideo ely Ieo kesedelemnelkwl es mynden okwetesnelkwl Indwlhassanak es ely Mennyenek az helre es dolognak vegezesere az eo Naga parancholatia zerent [Kv; TanJk V/3. 52a]. *1574:* Erre[a] penig hogi eo k. Elegek legienek es veghez vyheszek, Eo k. Biro vram parancholyon Capitanoknak Tyzedeszeknek es az varos zolgaites melleyek aggya hogi az

myt Nekyk meg hagiandnak az ket vraim ez dologban Minden okvetesnelkwl ely Iarianak benne [Kv; i.h. 97b. — [a]A késedelmes adófizetők elfogatására]. *1578:* az mely puszta wles helyett ... ős minden ok vetes nelkwl megh erezty neky [Uzon Hsz; Kp I].

okvetetlen 1. ellenkezés/ellenvetés/okvetés nélkül; fără nici o obiecţie; ohne Widersetzung/Einwendung. *1567:* Kwryak Demeter ok wetetlen ezer forint keotel alat be wallya es ez wegezesth minden rendibe ereybe haggya [Nagybölön Hsz; HSzjP]. *1574:* Rendeltek Eo k. Tyzen ket Embert az zaz vraim keozzwl kyk my helien az Jeg ely Indwl Meg Iariak az vyz foliast, Es hol walamynemw Bantast Esmernek Az vyznek foliasaba Meg zabadichak, kiknek Eo k. telles hatalmot adot, Es eo kegis Byro vram Aggyon egi fertalt Melleyek Az korchioliastis hogy Az myt az 12 vraim parancholnak Azt chelekedyek okwetetlen [Kv; TanJk V/3. 99b]. *1608:* ő kegelmet tellies eletekig Jamborul es okvetetlen akariak szolgalnj [Lisznyó Hsz; BLt]. *1682:* Gyula Fejervari varosunkban bizonyos Attyokfiai altal megh jelenni okvetetlen el ne mulassa [UszLt IX. 76/12 fej.]. *1728:* okvetetlen az egy forint taxa deponaltassek az Eccla szamara [Étfva-Zoltán Hsz; SVJk].

2. feltétlenül, mindenképpen; neapărat, cu orice preţ; unbedingt, durchaus. *1664:* Ez orában erkezék bizonjos hirűnk hogj ok vetetlen Estvere bé erkezik Taborunkb(a) a Fő Vezernek ujjabb Kapucsi Passaja; Minekokaért bőcsülletire parantsoljuk Kgl(me)d ejjel nappal mindgyarast jőtest jűjjon Taborunkb(a) Orszagos gjülesre [WassLt fej.]. *1683:* olly Perceptorságot viseltek(ne)k elsőben is mindenek előtt(is) az eő dolgok vétetődhessék elő az országh előt okvetetlen [UszLt IX. 76/13 fej.]. *1716:* az harmad fél Ézér hátra maradot téglát azt fogadá Polgár Mester vram hogy ezén a hetén okvététlen alá küldy [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. *1769:* Szabo János Az Közelebb következendô Husvethi Szt Innepeken ok vetetlen (: addig Hiteles Társat keresvén magának :) meg hazasodjék míg meg házasodnék egész Jobbágyi Szolgálatot praestálni tartozzék [Marossztgyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. *1812:* a pénzt mindjárt ok vetetlen külgyek sijetve [Sárd AF; KmULev. 3 Szilágyi Ádám lev.]. *1824:* Mikeszászára kell a' heten okvetetlen mennem [Hosszútelke AF; DobLev. V/1084. 2a].

3. *minden ~* **a.** ellenkezés/ellenvetés/okvetés nélkül; fără nici o obiecţie; ohne Einwendung. *1541:* az joszagoth mynden ok vettetlen megbochyassak a varosnak [HSzj *jószág* al.]. *1560:* farkas Wram my Eleottunk fel Weue ezt, hog Ez ieowendeo Pűnkest napiara, kezebe Bochattia az Jozagot, Minden ok Wetetlen [Ebesfva; Ks 101]. *1580:* vala ky talaltatyk hogy Rawazul, karosson es chyalardul zant Annak az zantasnak bery el wezze(n) minde(n) ok wetetle(n) [Kv; TanJk V/3. 215a]. *1596:* Haggiuk ti nektek, hogj az menni hwzad es Kapw zamrol ualo gialoggal onnet tartoztok, azokat minden elesekkel, es tabori kezuletekkel minden ok uetetlen, mingiart ide feierwarra kulgietek taborunkba [APol. I. 61 fej.]. *1603:* Ezen penigh my Eleottunk be is ada az kezit Hadnagy Lukaczne hogy valamykor paranczollyak az otalmak minden ok vetetlen ky megen beleolle[a] [UszT 17/79. — [a]A házból]. *1605:* Eo kgme biro vram Az varosnak adossytol exigalia minden ok vetetlen az varos adossagit [Kv; TanJk I/1. 530]. — **b.** feltétlenül, mindenképpen; neapărat, negreşit, cu orice preţ; unbedingt, auf jeden Fall. *1577:* az Ispanok ... eztennapig minden ok vetetlen zamot aggianak [Kv; TanJk V/3. 147b]. *1581:* Az ferodeo haznal Biro vram eo kegme, az Saffar polgarral chynaltasson egy kemenyechyket minde(n) ok vetetlen, hogy nagyob nyawallya abbol ne essek [Kv; i.h. 238b]. *1603:* az Sattz Adonak fel vetésének minden ok vetetlen véghez kellenne menny [Kv; i.h. I/1. 460]. *1604:* az mig Isten eotet eltetj Janos deakot es maradekit minde(n) ok vetetle(n) zolgallia [Sóvárad MT; Berz. 15. XXXIX/2]. *1636:* Dezmanak Cseplesehez valo kezdeshez, modunk nem leven az jövő hetfűn, minden ok vetetlen, Nagos Ur(am), hosza kezdetek [Teke K; BK]. — **c.** kifogás/mentség nélkül; fără nici o obiecţie/scuză; ohne Ausrede. *1578:* eo kegmek az Regy Io rendtartas zerent tablara Iarwa(n) zam weoweket walaztottak ... Wegeztek eo kegmek hogy minde(n) zam ado tyztbelyek kezek legienek minde(n) Laistromywal ... vala mykor az walaztot zam weweok elo hywattyak hogy minde(n) ok wetetlen, es minden halogatas nelkwl elo Ieoien Az Zamadasra mindenik [Kv; TanJk V/3. 176b]. *1579:* minde(n) zam ado tyzt visseleo ember senkit ky nem vewe(n) vgy keozwllie(n) Rea hogy valamykor eo kegmek eló zolyttia eoket minden ok vetetlen eló Alhasson es kezen legien hogy semmy mentseget ne vesse(n) Akor hogy ezert vagy Imezert ne(m) alhat eló [Kv; i.h. 202b]. — **d.** ok nélkül, alaptalanul; fără nici un motiv; ohne Grund, unbegründet. *1649:* az Ik hatalmaso(n) fegiueres kezzel minde(n) ok uetetl(en) rajok tammadva(n) uertek, megh sebhettek [Kv; TJk VIII/4. 433].

okvetetlenül feltétlenül; neapărat; unbedingt. *1817 k.:* A' Malom Mester Nagyságos Groff Ur nem mehet Vasár napig, mivel a' Kűküllö nagyon kezdett nöni, s azt állittya hogy fél elmenni a' míg az Uj Gátak állandoságát nem fogja látni — hanem Vasárnapra okvetetlenül elmégyen [Héderfája KK; IB. Ütő Bálint tt lev.].

okvetlen okvetetlen(ül), feltétlen(ül); neapărat, negreşit; unbedingt. *1823–1830:* Az apámnak az udvarba egy külön szoba adattatván, abban őrizet alatt dolgozott egykor megszoritják, hogy egy bizonyos napra okvetlen készen legyen a köntös, az apám mondotta, hogy lehetetlen volna, hogy egyedül elkészitse; melyért megharagudott a gróf, de csakugyan ... rendeltetett varrni két mesterlegényt [FogE 61]. *1853:* okvetlen íde jöjjenek Pünkőstre [Kv; Pk 7]. *1869:* A magtári kamattal tartozok felszólittatnak hogy tartozásaikat ... Jan 27n okvetlen fizessék be, különben exeqáltatnak [M.bikal K; RAk 272].

ól 1. kisebb gazdasági építmény (főként háziállatok számára); coteţ; kleiner Stall (hauptsächlich für Haustiere). *1597:* Bachio Gieorgi ... wallia ... egizer az olhozis keoteotte volt[a] az giermeket aki megh holt [Kv; TJk VI/1. 41. — [a]Kis Imreh]. *1652:* Ezen Udvaron harom reszbe, talpfara az patak feleol czövekekre csinált sasokban boronakkal gerezdekbe felrott négy szegeletu, Tyuknak, Ludnak, Réczének, s hizlalo disznoknak valo oll. Az allya temerdek szin deszkával hidlásos gerendákon állo, mindenik olnak közfalais boronakbol felrakott [Görgény MT; Törzs]. *1680:* Iuhok(na)k a vagy (: ha az szűksseg kevanja :) lovak(na)k valo ól avagy Pajta, az szalma fedele jol meg vagyon poznazva [A.porumbák F; ÁLt Inv. 36]. *1805:* A többi épületeket Pajtát, Szint, olot és kertet a paraszt tsinálta, a gyümőlts fákotis ő ültette, s ezek nem mentek calculusba [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 20a].

Szk: *lábas ~.* *1757:* az Udvarhaznal a Labos olban [Jobbágyfva MT; BálLt 71]. *1769:* Az Istállo mellett lévő

Lábos ól Hflor. 2 Dr. 4 [Felőr SzD; BetLt 7 özv. Szalánczi Józsefné Boér Borbála inv.]. *1774:* (Az) Ur Venitzéje oldalában az utra ki tsináltatott Lábas ollya oly veszedelmet szerzett az utban, hogy mellette ... az utis nagyon miatta meg keskenyedett [Udvarfva MT; Told. 44a]. *1798:* volt jo Haza Tsűrit és Pajtáját is tudam Lábas olat is tudak [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1804:* Szilágyi György épületei A' Lábos ol mellette egy fedél alatt lévö Szekér Szinnel 4 MF [Radnótfája MT; Born. G. IVa. 5]. *1809:* még betsültette Joszaga kűrül Levö kerteket, Gjepűket, Ugj Labos olot ereszszivel egjűt [Gálfva MT; Sár.] ✱ *törekes ~* törektartó ól. *1765:* Suppal és Szalmával fedett alkalmasint ép Törekes ól [HSzj *zsúp* al.].

2. disznópajta; cocină, coteţ pentru porci; Schweinestall. *1579:* vegeztek hogy biro vram kiáltassa megh hogy az dyzno barmot matul fogwa harmad napigh ky haytassa Az varosrol, vagy olaba rekezze [Kv; TanJk V/3. 195b]. *1694:* az hízó Disznók olára njilik tsak egj Ajtó [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1732:* a malatzos sertések számára rako fábol ki rakot ol [Nagyida K; Told. 11/70]. *1760:* A Hizö Sertések ólán feljűl égy jó árnyék szint kell tsináltatni a' hol a' Sertések a mellyek ólban nem lesznek lehessenek [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1793:* égy hizlo Sertesek számára készült oll Jo moddal készült Szarufázattal és Létzezéssel [Borsa K; EMLt]. *1810:* 15. 16 Sertésre valo hitvány Olok [Doboka; Ks 76 Conscr. 43]. *1824:* vagyon Rűdeg Sertések számara készült Sövény keritesű oll jó álapotban egy [Mezőbodon TA; Ks 89].

Szk: *lábas ~. 1744:* hoszszu Lábos ol Sertés hizlalo Dranyica fedelü [LLt Fasc. 67]. *1763:* egj boronákbol rakott labokon allo szalmával fedett, hat hizo sertésnek valo lábas Ol [Szakatura SzD; TGsz 70]. *1781:* egy meg romlodazatt, sendelyes fedelű, Sertést hizlalo lábos ol [Pálos NK; Hr]. *1784:* Vagyon két Sertés pajta mellyek kőzzűl az edgyik lábas ól, a más foldön valo [Burjánosóbuda K; JHb LX/18. 9] ✱ *ridegdisznó ~. 1855:* rűdeg diszno ol ajto nelkűl [Kara K; HG Vegyes] ✱ *ridegsertés ~. 1819:* A Venitze udvarán tanáltatik egy Sövénybol font Szalma fedél alatt lévö rűdeg sertés ol [Baca SzD; TSb 6]. *1823:* Rűdeg sertés ól, veszszőből [Csekelaka AF; KCsl 16] ✱ *sertés hizlaló ~. 1819:* egy Cserefa rakofákbol épűlt Sertés hizlalo oll Szalma fedél alatt epűlt [Baca SzD; TSb 6]. *1820 k.:* A Csűrős kertbe Balkéz felől vagyon a Hinto szinhez ragasztva egy Tölgyfa deszkákkal rakott Sendelyes Sertès hizlalo òl jo állapotban, melynek Hidlás deszkái is Tölgy fábol valok [Dés; RLt] ✱ *sertéshízó lábas ~. 1732:* a Sertes hizo Lábas oll, külön lábakon rakőfábol ki rakva ál a patakhoz közél [Nagyida K; Told. 11/70].

Vö. a *hízó-ól* és *hízósertés-ól* címszóval.

3. baromfiketrec/ól; coteţ de păsări/găini; Geflügelhaus, Steige. *1594:* Az Maior hazaknal Ludnak ualo oll vagjon No. 2 Thjuknak walo oll wagjon No. 2 [Somlyó Sz; UC 78/7. 9–10]. *1647:* Az kapún beleol, egy Tyuknak, Ludnak valo szalmas Ool; boronabol rott [Megykerék AF; BK]. *1648:* Ez uy maiorhaz udvaran vagjon egj boronabol rot hoszszu eót reszben allo reghi suppal kötöt fedelw tyuknak ludnak s recenek valo ol [Porumbák F; UF I, 898]. *1676:* az csűres kertben kett contignatioban valo szárnyos mayarsagoknak czinalt alok Az felső contignatiora leven harom olakra vagion harom rendbéli deszkára szegezett lepczes gradics. Also es felső oloknak jo padlások supos fedel alatt vadnak [Fog.; UF II, 742]. *1716:* vagyon egy sövenyböl font tehenek pajtaja ... mellette ... Sertes es Szárnyas Majorsagok ola [Doboka; JHb III/68]. *1729:* A' chirős kerten alól a' verő fényb(en) vagyon az marha akoly mellette az okolynak jó erős támoszos fedeles kertel kűrűll véve majorház pitvarával kamarájával edgyűtt szalmával fedve, annak udvarocskáján majorság(na)k valo olak [Buza SzD; JHb V/2]. *1747:* Majorság(na)k valo egj ol kett részbe osztva A felső Fenjö fával van meg padolva, az Alsó négy részben vagyon el rekesztve [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

Szk: *majorság hizlaló ~. 1816:* Hat rekeszű majorság hizlaló ól [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/8] ✱ *majorság ~. 1732:* a Majorsag oll Cserefa talpakb(an) veset Sas fak köziben veszszövel font, tapasz nélkül valo oldala, a Majorságok kedviért négy szakaszokba rekesztetett [Nagyida K; Told. 11/70]. *1811:* Rako fákbol épűlt három Majorság olak [M.bogáta SzD; BetLt]. *1841:* Ezen Épület magába foglal kétt Sertés, kétt majorság ollat [Egeres K; Ks 89] ✱ *majorság tartó ~. 1819:* égy Majorság tarto ol [M.köblös SzD; Torma].

4. kutyaház, cuşcă de ciine; Hundehütte. *1680:* Talaltattak az Istallo vegehez ragasztot egy hitvan olban eo Ngok ebeit[a] [A.porumbák F; ÁLt Inv. 25. — [a]Köv. az ebek fels.]. *1732:* a' kert szegeleti felé menvén egj Sövényből font s. v. kopok ollya [Buza SzD; LLt 244. B].

5. kunyhócska; colibă; Hüttchen. *1631:* mondotta aztis Halom Kata hogj ha czak egj kis olat czenalhatis, de nem lakik soha eö teöbször senki hata meget [Mv; MvLt 290. 58b].

ólacska 1. gazdasági építményecske (háziállatok számára); coteţ mic; Ställchen (für Haustiere). *1743:* Kriszta Iuon Teleke féle, Puszta Ebbűl Toma Ignat elfoglalt volt, es oklot, s valami olatskátis épitett rá [Kincsi KK; SLt 8. K. 15]. *1746:* Gabonás mellett két felöl vagjan Sövényből font s a kettő Négy Szakaszakra osztott, szalmával fedett Olacskák Kiknekis ketteje Szárnyas Majorság, ketteje jo Sertések számakra csináltattak [Ádámos KK; Ks 23. XXIIb]. *1753:* Mindenféle Pajták, Csűrös kertb(en) levö szinecske hizó ól és illyen ehez hasonló aprólek accidentiák mint a kapun kivűllis egj olacska [M.nádas K; RLt].

2. disznópajtácska; cocină mică; Schweineställchen. *1729:* Szurdokonis az Malomház mellet Csináltattam 3 sertes(ne)k valo oloczkát [Ruszkova Mm; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1775:* Rűdeg sertés hitván olotska [Kisillye MT; LLt].

Szk: *lábas ~. 1717:* Ezek(ne)k az Istállok(na)k hátok meget ... vagjon egj kis udvarocska, mellyen vagjon két lábas olocska, edgjikben mostan van két kövér Sertés [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 7].

3. baromfiketrececske/ólacska; coteţ mic pentru păsări/găini; Geflügelhäuschen, Ställchen. *1694:* Vagjon Ennek vegib(en) egj rendib(en) ragasztatott, hasonlo Barona fákbol fel rotatott, Tjukok(na)k, Ludak(na)k, Réttzek(ne)k és egjeb apro majorsagok(na)k valo Olatskak is [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1697:* Ez Udvaron Vad(na)k szarnyas majorsag(na)k valo olacskák [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 6]. *1741:* A major ház véginél majorság(na)k sövényböl font négy szakaszu ollotskák majorság lud egy egyikb(en) 13 [Mezőbánd MT; LLt 146. B]. *1753:* vagyon még ezen Circulusban egy Majorságnak való olotska [Karácsonfva AF; Told. 18].

Szk: *lúdhizlaló ~. 1636:* E mellet egy lud hizlalo olaczka szalmas, egy aytoczka rajta [Siménfva U; JHb Inv.] ✱ *ma-*

jorság hizlaló ~. 1750: (Az) épület ... végibe majorság hizlalo két Rekeszbe lévő kis olacskák vagynak [Papolc Hsz; Hr]. *1809:* egy majorság hizlalo olacska [Torda; KW] ✱ *majorság ~. 1767:* Majorság Olacska [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6].

oláh I. *mn* **1.** román nemzetiségű; de naţionalitate română, valah; walachischer Nationalität. *1614:* Farkas Miklos Moldway fy, Incze Jakab sellére, olah [Bodos Hsz; BethU 211]. *1672:* Egy oláh vice udvarbiró forma ember van ott; jelentse meg Kegyelmed ő nagyságának [TML VI, 266 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1747:* hallotta é à Tanu, hogy Pop Vanka Alpareton[a] esset Sokadalomra masod magaval ment be, magos, szaraz, Sarga bajuszu, czondrás es fejér kapcsos darolczu olá tarsaval ...? [KSz; Ks 27/XVII vk. — [a]SzD]. *1753:* En Nagj Almáson[a] tudok ... egj ola Petencs Simon máskint oláhúl Zimbra Simon Csáki István Ur idejében levő Vármezőről[b] származott Tisztarto mellett [JHb XXX. 9 Franciscus Pap de Középlak (54) vall. — [a]K. [b]Sz]. *1784:* Felséges Tsászári, és Királlyi Fejedelműnknek értésére esvén, hogy némely hellységekben, melly ártalmas és meg veszett indulatbol származatt fel háborodása légyen az Oláh parasztságnak, és ugyanezen Oláh Nép által minémű irtozásra mélto erőszakok és meg fosztattatások vitettenek eddig végben [Borb. II a gub. Nsz-ből]. *1807:* Olah mossoné 5 [WLt Cserei Heléna Jk 98a].

Szn. *1453:* Olaus lewrencz. Franciscus Olah [TT 1882. 535, 741]. *1513:* Stephanus Olah [Dés; DLt 93]. *1542:* Olah Balas [Fog.; LevT I, 19]. *1554:* Olah Thamas [Kv; Szám. 1/IV. 20]. *1560:* Wolah Antal [Ketesd K; SLt J. 1]. *1566 k.:* Ioannes Olah [Hagymáslápos Szt; Makkai, SzDPuszt. 58]. *1570:* olah Demeterne [Kv; TJk III/2. 43]. *1584:* Orsolia olah Mihalne [Kv; TJk IV/1. 227]. *1590:* Olah Istvan [UszT]. *1592:* Olah Balas Monostori [Kv; Szám. 5/XIV. 177]. *1594:* Olah Istwan [Kraszna Sz; UC 113/5. 19]. *1602:* Olá István szab. [Dánfva Cs; SzO V, 222] | Olá Demeter jb [Gelence Hsz; i.h. 198]. *1614:* Volah Bal(int) jb. Vola Gergely jb [Lázárfva Cs; BethU 451–2] | Olah Kelemen Hauasely zs [Kövesd MT; i.h. 12]. *1642:* Ola Pal [Peselnek Hsz; HSzjP]. *1668:* olah Mihok [Noszoly SzD; Ks 41. E. 15]. *1679:* Olá Lászlo [Sóvárad MT; Ks 18. LXXXVIII. 1]. *1712:* Olah Panna [Karatna Hsz; HSzjP]. *1714:* Oláh Simon [Dés; DLt 496]. *1759:* Oláh Nyáguly [Zágon Hsz; Szentk.]. *1772:* Oláh Janos [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. *1829:* Olá Gergely [Csókfva MT; TSb 24]. *1836:* Medű Pásztor Ifjabb Olah Nyikulaj [F.rákos U; Falujk 129].

Szk: *~ asszony. 1667:* Tudom aztis hogy egykor keresi Vala egy oláh asszony [Réty Hsz; BLt]. *1687:* Ez mult hétenis egi Oláh Asszony el szaladván az kútrúl, ma is oda van [Szilágycseh; GramTr VIII. 45 Szűcs Mihály (45) praesidiarius tizedes vall.]. *1731:* Kovács Maria Asszony engem el küldőt vala egy Bogács[a] nevű Faluban egy oláh Aszszanyhoz azért hogy onnét valami orvosságot hozzok ő kglmé(ne)k ... küldőt az az oláhné tőllem ő kglmének valami bodza rozsát [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16. — [a]KK] ✱ *~ asszonyember. 1764:* Halottam én Henter István magátol Providus Vontsa Mihailátol hogy az Utrumban expressált időb(en) ment volna hozzá egy Oláh Aszszony ember Attya fia, ki egetbort vitt vólna hozzá [A.szovát K; GyK. St. Henter de Sepsi Szt.Ivány (28) vall.] ✱ *~ atyafiak. 1752:* a Falu szándékát[a] approbalák olly formán mindazonáltal hogy nékiek is a pénzből ... magok Ecclajok számokra valamit az Oláh Atyafiak szakasztanának [Nagylak AF; DobLev. I/1248. — [a]A templom helyének megvételét] ✱ *~ béres. 1662:* Az olá béres is elszökött [TML II, 235 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz] ✱ *~ cseléd. 1755:* In Majo 4ta Az oláh Tselédimnek mind közönségesen Pastyára xr. 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 23b] ✱ *~ daszkál. 1745:* Az ezeken alól való Sovány Dombot ... hagyták az Olá Daszkálnak vagy Mesternek [Nagyida K; Told. 9]. *1844:* Batizi oláh Daszkel Gyermán Vaszilika [KCsl 3] ✱ *~ deák. 1653:* ez orszagbeli embereket is kegyelmetek be ne botsássa mod nelkwl olah deakokat penig es olah papokat senkit ne [Radnót KK; Hurm. XV/II. 1226 Steph. Sulyok Beszt-hez]. *1714:* azonban megismerteti magát a nagyobb kalugyer, mert igen részeges és rendetlen életű ember volt s gyanoban is esvén, elszökik, a mellette való kalugyer meghal, nem lesz kinek tartani a monaszteriát, a sok oláh deák elszéled [Déda MT; MúzBf Páska Vojnicza (80) vall.]. *1785:* ezen Oláh Deak ... Urat adja kivel ment el s hová járt [M.nagyzsombor K; KLev. Porucza Aleksza (32) zs vall.]. *1835:* Meg parantsolta ő Nagysága az embereinek, hogy az oláhok az Oláh Deákhoz, a' Magyarok pedig az oskola Mesterhez gyermekeiket fel küldjék hogy tanuljanak [Dellőapáti SzD; WLt] ✱ *~ deákné. 1761:* ihon Darabont Vonulné nem éri meg azzal hogy az oláh Deáknét arra a babonaságra tanitta hogy mossa meg a' szemérem testit sós vizzel s meg nem verheti [Gyeke K; Ks 4. V. 20] ✱ *~ ember. 1683:* azon Mogyorosi Folnagyot az Korcsomarossal fel hozattam, kiket examinálván azon ott Korcsomán mulatot Olah Emberek felől menti Kgls Uram az Folnagy magát hogy eő nem ismérte, nem is vötte eszre ott való mulatásokat [Brassó; KJ. G. Drandt a fej-hez]. *1724:* Moldovan Nicola nevű Olah ember ... Bándi Menes Pásztor [Náznánfva MT; Berz. 14. XV/3]. *1761:* Vagyon itten edgy Oláh ember a kiis Fogaras földiről szarmazott volt el [Mezőcsávás MT; TL. Ioannes Simon (68) pp vall.]. *1791:* a mi Ketseti Falunkb(a) égy Fejurgyán Karátsun nevezetű igen Őrőg Vénn ember Szállatt be Harmad magával Oláh emberekűl [Kecset SzD; WassLt] ✱ *~ fajzat. 1840:* Kereskedö Amberboj Josefné Alexander Mária a város jelenlegi Fő Hadnagyát, Tkts Vajda Pál Urat Olá fajzatnak ... szidta, nevezte [Dés; DLt 1452] ✱ *~ fáta. 1659:* Notandum tamen, quod musicus militum waywodatium vulgo törökszípos, vallachiam istam totam in ingressu continuat quae hungarice vocatur, az oláh fata nótája [EOE XIII, 326 Jelentés az 1659. szept. 24–okt. 7 ogy-ről]. *1720:* Mathe Mihálly iffiu Legénykorábann aufugialvánn[a] Sarmásonn edgy Oláh Fátátt vévén, éll, Nevét oláh vallásra állvánn, valtoztatta Todorn(a)k [BK. — [a]Mezőbodonról (TA)]. *1807:* ős járattas volt azon olá fátához [Burjánosóbuda K; KLev.]. *1823:* Nms Csernátoni Sámuel Uram Oroszfaluba ismég egy Muta olá Leánt ferteztetet meg, de mikor a Mlgs Fő Ispány Ur Ő Nagyságát a mult Esztendőkbe kisérték bé a Bor vizre, akkor is ugy hallottam, hogy egy Libánfalvi oláh fátát meg nyomoritot [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez Baroti János (44) ns vall.] ✱ *~ fi. 1591:* hat vtannunk ereossen iw ket ola fi es egi loűat hoznak [Kv; TJk V/1. 72]. *1614:* Naguly Jstua(n) olah fy Jeoueueny [Bölön Hsz; BethU 196]. *1657:* Az ide előbb nevezett Páris Pál is, ki mintegy comissariusok vala az oláh hadaknak, mint hogy ugyan oláh fi is volt [KemÖn. 47] ✱ *~ ficsor. 1597:* Az Bizonsagok ... hytok zerynth Azt wallak ... egy kor hogy twzett teonek Az olahok Ez Az ola fichyor el Jndula Az twzteol es Jgyeneseon oda Jeowe Az fahoz [UszT 12/67]. *1676:* Miko-

ron volnánk ... Also Galdon[a] ... Jóve mi elönkb(e) egy kis Olah ficsor [BK. — [a]AF] ✱ ~ *fiú. 1623:* Tudom aztis hogy Vokon Istuan olah fiu [BLt 3 Veres Miklos Chyeke falui[a] (70) pix vall. — [a]Cs]. *1696:* Jancsi nevü legény olá fiu vala Molduvai fiu [Hsz; LLt] ✱ ~ *gyermek. 1667:* Hallam egy olykor egh ala Gyermek vajlogat vala annak uttanna ugh hallok megh hogy az Reman Fia volt [Pálos NK; Ks IV. 11]. *1668:* ez okon kelletet ketelen Zalaghba(n) adnom Egy olah Mihok nevü gyermeket [Noszaly SzD; Ks 41. E. 15] ✱ ~ *ifjú legény. 1641:* lata(m) azt hogi egi olah ifiu leginy hozza vaga Kerezturj Kouaczi Mikloshoz es megh serte az kariat ... az Kentelkj biro azonba(n) ki jeöue toluajt kialta, az az olah ifiu leginy az Ciukliaiat levete az Keövarj Markos Uduara(n) eö maga az kertre futa [Kentelke SzD; BfR Szekelj Geörgj (35) jb vall.] ✱ ~ *ifjú rend ember. 1667:* Jüve mi elönkb(e) egy ola Ifju rend ember [Mezösámsond MT; Berz. 12 92/111] ✱ ~ *jobbágy. 1585:* 3 Juny hoztanak az harom falubely[a] olah Jobbagiok záz zeker karot [Kv; Szám. 3/XVII. 15. — [a]Asszonyfva, A. és F.füle (TA)]. *1597:* Biro vram Egez Tanachy akaratyabol Mentte(m) Miklos Deiakal Beztertzere, hogi Az ollah Jobagiott, az Akazttofarol Megh walttük, keolttette(m) f 1 d 25 [Kv; i.h. 7/VIII. 24 Altzner Georgy reg. Steffen Lüsten kezével]. *1706:* Szent Léleken vagyon két Taxas Olah jobbágy, kikis esztendönkent edgy-edgy tömlöt adnak [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.] ✱ ~ *leány. 1573:* Katalin Kalmar ferenchne Azt vallia hogi eo Egiebet nem hallot Mazas Balintnetwl hogy zolt volna Mazas peterne feleol hane(m) az zolgaloianak az olah leannak azt Mongia volt ha meg zidot hog Nem Montad vyzza neky ha Jambor az Anyad [Kv; TJk III/3. 271]. *1669:* Postamester uramnak, kérem, mondja szolgálatomat. Igen elfeledkezék ö kegyelme felölem. Talám a jasi szép oláh leányok vonták el elméjét ö kegyelmének [TML IV, 615 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1720:* mind Miklos Catha mind az oláh leány Roska Maricza fertelmes rut paráznaságban elegyiteték magokat [Kv; TJk XV/3. 78] ✱ ~ *legény. 1598:* Farkas Janos vallja. En akkor ott voltham az korchioman de minth indult az haborusagh es azt az olah legent kj Jktatta el onnet ne(m) tudom [Kv; TJk V/1. 242]. *1668:* mi elöttünk ada Jobbagjul Magat edgy Molnar alias Porfirus Ianos neuö olah Legeny [M.köblös SzD; RLt 1]. *1752:* Boér Klára egy rut oláh legényhez adván magat meg fatyazott töle [CsS]. *1764:* Azon verekedés alkalmatosságával ott meg fogának égj potentiariuskodo verekedö Sámsondi olah legént [Mezömadaras MT; BK. Kalusár Ilé (22) jb vall.] ✱ ~ *menyecske. 1813:* egy alá menyetske hazat hazám egy darab aranyat [Mv; CsS] ✱ ~ *mester. 1657:* Az olá mesterröl [UF II, 180 Fejezetcímként]. *1662:* Tiszteletes Szylvasi Mihált Fogarasi oláh mestert haszon szolgának itelven azon helyben töb kglsegünkötis várja [UF II, 214 fej.]. *1748:* (A sessziót) az oláh Mesternek, alias Dászkelnek designaltak [O.hidegkút U; Told. 79] ✱ ~ *molnárlegény. 1598:* Molnar Miklos vallja latham azt hogj ez peres Molnar Janos tazigala azt az olah molnar legent | Iffjw Zejffer Mathyas vallja az olah molnar legenj ... ugjan vakmereo keppen esmet rejaiok akar vala mennj [Kv; TJk V/1. 242, 245] ✱ ~ *móré. 1742:* Gál János Uram penig olá morékat és valami Czigány purdékat Bereseknek fogadván azok ă dîrib darab Béresek panaszolkodtakis hogy meg nem adta[a] [Méra K; AggmLt C. 12. — [a]Az ígért járandóságukat] ✱ ~ *nemes (ember). 1819/1843:* Fogaras földén in genere az oláh nemes emberek Boeroknak neveztetnek [Puşcariu,Fragm. IV, 775 mv-i táblai produkcionális perirat]. *1849:* a Pagotsai[a] rész szerént vólt ki váltságos oláh Nemesek, — rész szerént a Falusi — rész szerént a Pagotsai határonn lakó mezei újj polgároknak 's lakosoknak nagyobb része [TSb Horváth Imre pagocsai jegyzö kezével. — [a]MT] ✱ ~ *szolga. 1720:* ne hajtana az olá Szolgával az ökreit az to helyire, mert ötet rontják meg ez idén érette [Koronka MT; Told. 26] ✱ ~ *születés. 1810:* Görgényi Görög János Olah születés, mintegy 34. Esztendös szökött-el [DLt 181 nyomt. kl] ✱ ~ *születésü. 1808:* Tzura Adám, Oláh születésü veres pofatyos ábrázatu [DLt 647 ua.]. *1810:* Bontzidai Sugár János Kánya orru, gesztenye szin haju Oláh születésü; de jól tud Magyarul [DLt 554 ua.] ✱ ~ *tanítvány. 1657:* Az olá schola mindgyárt a magyar schóla mellet légyen az nagy haszonért, úgymint, jobb modgyával valo jnspectióért, az ola tanitványoknak magyarul való tanúlásokért, a' magyar és deák irásnak is könnyeb meg tanúlhatásáért, értéséért, és viszont hogy a magyar scholabéliek is, a kiknek kedvek lészen hozzá, olá szot és irást tanulhassanak [UF II, 185] ✱ ~ *üveges. 1648:* Vagjon az czwrben egj hitvan negj czöueken allo asztal körwllötte ket pad szek, egj tölgj fa szek, wuegh palaszk fa formak N. 12 az olah wuegeseke [Porumbák F; UF I, 903] ✱ ~ *varga. 1614:* Egy olah varga Havaselvy Gaspar Janos hazaba(n) tart szallast [Kászonfelsöfalu Cs; UszLt VI. 56/413].

Sz. *1762/1845:* Igenben lévén egy Generális Synodus, maga is eljöve a' még eleven 's jó korbeli Deákiné az ö egésszen ösz Férjével azon gyülésre, 's hajadon Leányit is elhózá fitogatni mint az olá Fáta a Vásznát és kecskéjét a' Topánfalvi vásárra [Hermányi,EDem. 536–7].

2. szk-ban; in construcţii; in Wortkonstruktionen: ~ *bojér* havasalföldi/moldvai bojér; boier din Valahia/Moldova; Bojar aus der Walachei/Moldau. *1584:* (A csausz) által császár azt parancsolja vala, hogy az mely oláh boérok ugy mint Ivátsko, Demeter Vornik és az többi onnan ide szöktenek volna, azokat az vajdának mindgyárást beküldjük mivel hogy ezek a boerok és kiválképpen ez az Demeter Vornik a császárnak sokkal volna adós [Veress,Doc. II, 299]. *1657:* az szultán Szulimán idejebéli és azután való athnamék, törökkel való végezések szerént nem vala szabad az oláh vajdákat és bojérokat Erdélyben béfogadni [KemÖn. 140] ✱ ~ *követ* havasalföldi/moldvai követ; sol din Valahia/Moldova; Gesandte(r) aus der Walachei/Moldau. *1666:* Az tatár és olá követek mivel jönek? [TML III, 633 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *nació* oláh nép; valahii; walachisches Volk. *1677:* A' Mint hogy az Oláh Nationak vallása-is nem a' négy recepta Religiok közzül valo, ugy az a' szerzet, melyben lévök Kalugyereknek neveztetnek, nem acceptaltot, söt inkáb meg-tilalmaztatot [AC 136] ✱ ~ *nemzet* **a.** oláh nép; valahii; walachisches Volk. *1657:* Mi ezért az rendeléseket, mint az mellyek sem az közönseges igassággal sem az Ország törvenyivel semmiben nem ellenkeznek, az Isten dicsössegire penig, és az olá nemzetnek epületekre igen szüksegesek helyben hagyuk jovalyak, és meg erösittyük | Eszünkben vévén minémü temerdeki nagy tudatlansagban tartatnék ez mi Fagarasi joszágunkban az egész olá nemzet, mind kösség mind bojérságh és tulajdon azok is, kiknek egyebekben tanitások tisztekben vólna [UF II, 183, 185 A Fogarasföldi iskolák szabályrendeletéből Lorántffi Susánna aláírásával]. *1677:* az Oláh nemzet admittáltatott ez hazában [AC 15]. — **b.** oláh származás; (de) origine valahă; walachische Abstammung. *1807:* Felesege hasonlo modon Ola nemzet fekete Szokmányba, bör mejre valóba ... csizmába járt [DLt 494 nyomt. kl] ✱ ~ *nép*

a. román nép; poporul român; walachisches Volk. *1657:* Fogaras földin az olah nép vaksaganak bötsületes ahoz értő szolgainkal tanácsat tartvan bizonyos visitatorokat rendeltünk [UF II, 182 Lorántffi Susanna aláírásával]. *1784:* Felséges Tsászári, és Királlyi Fejedelmünknek értésére esvén, hogy némely hellységekben, melly ártalmas és meg veszett indulatbol származatt fel haborodása légyen az Oláh parasztságnak, és ugyan-ezen Oláh Nép által minémü irtozásra mélto erőszakok, és meg fosztattatások vitettenek végben ... ezen Tsászári, és Királlyi Felség arrol kegyelmesen Rendelést tenni méltoztatott[a] [Borb. II a gub. Nsz-ből. — [a]Köv. a részl.]. — **b.** tbsz-ú alakban; la plural; in Mz: román népesség; populația română; walachische Bevölkerung. *1610:* Kolos Varmegiebe(n) leueó Kozma Telke Neueò falunak az Vitezleò Kraynik Laszlo ioszaganak, meliben ennek elótte Magiarok laktanak, de ez el mult ezte(n)deökbelj disturbiomokb(an) el pusztulua(n), mint hogi annak utanna sok heljekrul ideghen Olah nepeket rea hoszua(n) ugi telepetette uolna megh, hogi az mi nemeò Immunitassal egieb dezma adatla(n) szabad Olahsagok ez orszaghba(n) elnek minden vetemenjeknek dezma adasabol eokis azerint elhessenek [BfN fej.] ✱ ~ *ország* Havasalföld v. Moldva; Valahia sau Moldova; die Walachei bzw. die Moldau. *1571:* Myert penig az harom zek az ket olah orzag zelein vagion es gyakron teoreokek miat rablas esset, vadnak keozzeottek magok oltalmara epitett ereos Casteliok es Cynteremek [SzO II, 331 a székelység panasza az ogy-hez]. *1671:* Haromszéki Atyánkfiai-is, kik a két Oláh Országból szoktanak magok szüksegekre gabonát hordani sohult vám, és harminczad adással, ne aggravaltassanak [CC 35]. *1769:* Poroncsoltatik az is keményen, hogy ha a két oláh Országbol oláh Popák jönének Hazánkban Schizmaticussok, s az ide valo Popákat Ecclesiájok Fundussárol obnudálni s azok hellyébe ülni akarnának semmiképpen a Mlgos K. Gubernium engedelme nélkül meg ne engedgyék [UszLt XIII. 97]. *1791:* Kis Csergedi Bojtos Dumitru, Popa Juón Moldovan Lupuj most Esztendeje az Erdellyi, szük Marha kost idejét a' mi meg kudusittatasunkal magok hasznokra forditták, velünk Alkalomra mennek, hogy Juhainkat Oláh országra ki hajtyák [Széplak KK; SLt évr.]. *1792:* Pakulár Szinyivon harmad napok alatt Alá országban Menynyen [uo; i.h.]. *1805:* Todoszi Jantsi a ki meg ijedvén nem mehetet bé kalahuznak Olá Országba [Szárazajta Hsz; HSzjP Kalános Todor (30) zs vall.] ✱ ~ *vajda* **a.** havasalföldi/moldvai vajda; voievod al Munteniei/Moldovei; Woiwode aus der Walachei/Moldau. *1601:* Nagy népet készitte Sigmond[a]. Az oláh molduvai vajda adott három ezer kurtánt; az alföldről is jövének sok ráczok [ETA I, 185. — [a]Báthori Zsigmond]. *1657:* Szkender pasa Lengyelországra indulván s melléje felvévén az két oláh vajdákat is, Erdélynek és Bethlen Gábornak is ... melléje kelletett menni [KemÖn. 30]. *1663:* Az két oláh vajdát minden hadokkal, az csauz pasát sok szép seregekkel eleiben kiküldte az vezér [TML II, 635 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1670:* az két oláh vajdának is meg van parancsolva, hogy készüljenek táborban [TML V, 126 Székely László ua-hoz]. *1710:* Az erdélyi fejedelemnek is megparancsoltatik[a] a fővezértől, hogy minekutána a tatár hám és a két oláh vajda kimentenek volna az országból Érsekújvárhoz megyen a fővezér táborára [CsH 55. — [a]1663-ban]. — **b.** kb. cigányvajda; voievodul țiganilor; Zigeunerhäuptling. *1835:* Ő Nagysága egy Kováts Joseff nevű Emberére ... veretett egy oláh Vajdájával valami tizet tizenkettőtt [Zsibó Sz; WLt] ✱ ~ *vátra* oláh (családi) tűzhely; vatră valahă; walachischer (Familien)-Herd. *1740:* Itt Borzáson mindenféle Dézma egyedül az Vraságé szokott lenni, minthogj Olá vátra, a' Fiscus nem dezmál semmit [Borzás H; Ks 89 Inv. 93].

3. román (katona/katonaság); (soldat/armată) român(ă); rumänischer (Soldat/Militär). **Szk:** ~ *darabont. 1600:* Janos Deakne Rosa azzony vallia Senkit Nemes Janos Nem eoteot[a] az olah darabantok keozzeol | Halaz Jstwanne Catalin azzony vallja: En arolom vala az halat egy nehany olah darabont el weowe ereowel teollem az halat [Kv; TJk VI/1. 453. — [a]Értsd: ütött] ✱ ~ *ezredbeli. 1846:* Székely gyalog ezeredbeli Máthé Antal Olah Ezeredbeli Gligor Nicolae Pánfiloga [Dés; DLt 1238] ✱ ~ *had. 1657:* Mihály vajdával oláh, lengyel, Bástával német, vallon hadak egyszersmind benn voltak [KemÖn. 24] ✱ ~ *kapitány. 1609:* Jakochj Leorincz Zagonj eskeöt biro ... fass(us) est mikor az olah Kapitan Arbonas Kouazn(an) Kapitán uala akkor en biro uoltam, akkor hazamhoz hoztak uala Baczj Jstuant Kouachj Demetert Andorko Andrast de Esmet el bochjátata az olah kapitan [BLt 3] ✱ ~ *tábor. 1849:* ki kellet telni az 55 számnak a mint az olá Tábor ki parantsolt[a] [Héjasfva NK; CsZ. Fodor Péter (68) vall. — [a]Juhot].

4. románok lakta; locuit de valahi; von Walachen bewohnt. **Szk:** ~ *falu. 1596:* Biro vram kwldi Hersenczej Jstuant filere[a], hogy az harom olah falubol az oláhok ala Ieonenek az kirali reti jrtani, es megh egetni, fizettem neki f. — d 25 [Kv; Szám. 6/XXIX. 25 Bachi Tamás sp kezével. — [a]A. v. F.füle (TA)]. *1618:* Ngos Bochkoj Miklos vrünk(na)k az mynemö faluczkaia itt ben Erdeljben most vagjon in Co(mi)t(a)tu Thordae(n)si (!) Kakucz Neueö ola falu hatta es engette vsq(ue) beneplacitiim [Kv; Törzs]. *1632/1720:* az regi eleink idejébenis ezen Sz. Gothárt[a] Oláh és Magjar Falu volt mostis penig oláhal kellett meg Szállitanunk [WassLt. — [a]SzD]. *1817:* Felséges Urunk a' földi Magyaro, Nagyobb mértékben lejéndő mivelésének elő mozditása tekintetéből méltoztatott meg engedni, hogy az olá falukban azon Lakosok közzül kik nagyobb mennyiségü földi Magyarot termeszteni találtatnak jutalom adassék [Kv; DLt 632] ✱ ~ *falucska. 1814:* égy kis oláh Falutskába küldötte [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 35] ✱ ~ *község. 1674:* Nemcz alá községet Moldovában hajtják botokkal, fustélyokkal, ha megvehetnék [Bodola Hsz; Veress,Doc. XI, 151 Béldi Pál a fej-hez] ✱ ~ *szer* románok lakta falurész/fertály. *1614:* Az Olah zeren. egj Puzta haz helj [Nagymoha NK]. *1717:* A sövényfalvi Gáton és malmon aloll levő magyar és oláh szerben levő és fundusokra hova való gát dagassza, tolja fel a vizet [Sövényfva KK].

5. görögkeleti szertartású; de rit ortodox; von griechisch-orthodoxer Zeremonie | a görögkeleti egyházhoz tartozó; care ține de biserică ortodoxă; zur griechisch-orthodoxen Kirche gehörig. **Szk:** ~ *cinterem. 1695:* adának Zálogban Nagylakon[a] egy Házhellyet, az ola czinterem szomszédságában [DobLev. I/42. — [a]AF]. *1776:* Az Oláh Popak Sessioja ennek felsö Vicinussa az Oláh Czinterem melly Csere által acquiráltatott [Mezőbánd MT; WassLt Mart. Szodos (56) ns vall.]. *1793:* Motsár nevezetü Marha legelő hely ... és Erdö melynek edgyik vége a Poka Kereszturi Erdőbe a másik az oláh Czinterembe ütközik [Sárpatak MT]. *1814:* Az egész Curia körül tsupán tsak az oláh Czinterem felöll volt betsü alá jóhető Kert [Benedekfva Sz; BetLt 3] ✱ ~ *egyházi rend. 1677:* Noha az Oláh Natio az hazában sem a' Statusok közzé nem számláltatot, sem Vallások nem a' recepta religiok közzül valo, mindaz-

által, propter regni emolumentum, miglen patriáltatnak, az Olah Egyházi rendek ehez tartsák magokat [AC 14] ✱ ~ *eklézsia. 1621/1681:* Hunyadon lako Olah Ecclesianak Esperestye(ne)k Janos Poopnak hogy az maga Szőlejében termet bort ... Hunyadon az maga hazanal ki kortsmaroltatni kegyelmese(n) neki megh engedtük [VhU 397–8 Zólyomi Miklós aláírásával]. *1657:* Az oláh papoknak Fagarasföldin visitatori, azonok legyenek az kik az Fagarasi ola eclesianak, az feö tisztek authoritasabol [UF II, 182]. *1724:* Popa Niczul Oláh Láposi oláh Ecclesia Praedikatora [O.lápos SzD; BK]. *1761:* Az Falunak közönséges Erdeje nintsen, hanem a Tisz(te)letes Oláh Ecclesiának van egj darabotska tilalmas erdeje [Kisenyed AF; JHbK LXVIII/1. 792]. *1810:* az óla Ecclesianak harangazoja [KLev.] ✱ ~ *esperes. 1643:* az Elias Jorest Wladikasagaban el maradt esztendö adot be kel szedetnunk. Kegyelmetek azert olah esperes uraim az alattok leveö olah papokon menteöl hamareb azt az egy forintot fel szedgye [Hurm. XVII/II, 1109 Gelei István erdélyi ref. püspök a román esperesekhez Gyf-ról]. *1671:* Nemely Oláh Eszperestek és Papok eglsz falukat tiltottanak-el a' Templomtol, hólt embereket-is el nem temettenek az kisdedeket-is kereszteletlen hadták meg-halni [CC 4]. *1677:* (Az örökös jószág) árát Hunyad Varossaban az Olah Esperest Ur(am) hazanal kezemhez vöttem [Vh; VhU 478]. *1766:* az Szász Nyiresi Olá Esperest Popa Páskuj [Ks 33 Szásznyires II. 16] ✱ ~ *hit. 1682:* Ratz Janosne vallasunko(n) leuen ennek elötte mitsoda gondolatbol Apostatalt, olah hütre keresztelkedet [SzJk 172] ✱ ~ *kalugyer. 1767:* Hire volt, hogy oláh schismaticus kalugyer Soffronius látitálna a Mezőségen [HalmágyiNIr 317] ✱ ~ *kép* szentkép, ikon. *1740:* Vagyon egy rosz záratlan tarka Láda, mellyben vagyon egy néhány oláh kép [ApLt 5 Apor Péterné lelt.] ✱ ~ *megye* görögkeleti egyházmegye. *1786:* Magyar megye Oláh megye [Udvarfva MT; Told. 44/56] ✱ ~ *monasztéria. 1726:* elmentem nemes Közép Szolnok v(ár)-megyében Kővár Vidékén a Nagy Somkuti határban lévő oláh monaszteriánál valo ... Buda János Vram házához [Nagysomkút Szt; TKl Somkuti Buttján Simon hütös szb aláírásával] ✱ ~ *pap. 1595:* Negy olah papok negy Lasnakal tartoznak valtiak megy f 4 [Kv; Szám. 6/XV. 91]. *1632:* Olah Pap ... uagion No 1. Popa Koman [Kapacsel F; UC 14/38. 31]. *1688:* Egy Olá papnak valo Süvegtöl f —//01 [BfR Vect.]. *1698:* az vlah Papok dolgarol [UszLt IX. 76/63 gub.]. *1717:* Velkéren[a] vagyon egy olá Papnak egy haza [Gyeke K; Ks 96 Bíró János lev. — [a]TA]. *1738:* ala Bagatan[a] Lako ala pap [JHb XXVI/61. — [a]SzD]. *1779:* Ott a volt a híre hogy nyavállyátis kapott volt Csesztvén a Menyetske, s azért gyogyittattais az Apja edgy Vadveremi[a] oláh pappal [M.lapád AF; Mk 5/5 G. Szilágyi (46) judex poss. vall. — [a]AF]. *1817:* Hodákon[a] az hol most a' mostani fungens oláh Pap lakik [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5 Lászlofi Joseff (70) ns vall. — [a]MT] O Hn. *1745:* A Vatzkor fak Patakja és Oláh Pap szántó földe között (sz) [Nagyida K]. *1776:* az Alá pap Házán tull [Csekelaka AF; KCsl 2] ✱ ~ *papi parókia. 1729:* A Falunak leven egy közönseges hellye ... a közönseges Falu engedte az ola Papi Parochia(na)k mellyen most az ola Pap lakik [Árapatak Hsz; SVJk] ✱ ~ *papné. 1835:* kereszteltem Dioson[a] N: Sárközi Istvánnak Josefát Mosája a Diosi oláh Papné [Burjánosóbuda K; RAk 52. — [a]K] ✱ ~ *papság. 1710 k.:* a máramarosi minden oláh rend és papság olyan zelussal vala ellene, ha bément volna oda, bizony megölik vala [BÖn. 831] ✱ ~ *pópa. 1735:* azon Széna fü tetején ... juta ... A Felső rész az Oláh Popáknak exscindalt Nyilig a' Torma és Jósika Részre [Mezőcsán TA; Born. X. 7]. *1741:* Instálok Gróff Uram(na)k: méltoztassék parancsolni, hogj mind az három Oláh Popák Marháit el végyem é avagy csak az Popa Kománét [A.árpás F; TKl Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. *1754:* Olá Pópa vagyon 4 [Bukuresd H; Ks 92. X. 2]. *1769:* Porontsoltatik az oláh Popaknak hogy a kösséget meg intsék az el szökéstöl irtoztassák fenyitsék [UszLt XIII. 97]. *1788:* Levelemet meg ado ifju az itt lévő olá Popának Sogora ittis nevekedett nálla, jora menendo ifju [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] ✱ ~ *prédikátor. 1725:* Popa Vonya velkeri[a] olah Praedicator [Ks 7. XV. 12b. — [a]TA] ✱ ~ *püspök. 1672:* Asszonyunk mondja vala, oda kell mennem az oláh püspökkel való alkalomra [TML VI, 248 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. *1677:* Az Oláh Püspökök, Esperestek, és Papok a' visitalásnak idején a' külsö Tiszteknek hivatallyokban magokat ne elegyitsék [AC 14]. *1686:* olá Püspök administralta honorarium nestek nö 32 [UtI]. *1710 k.:* jöve a generális levele hozzám, hogy a máramarosi oláh püspököt bé hivassam holmi tudakozódásra [BÖn. 879] ✱ ~ *rác pap. 1660:* Nekem úgy tetszenék az ráczokhoz egy oláh rácz papot kellene küldeni [TML I, 504 Balogh Máté Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *szekta. 1677:* Ide[a] nem értvén az Oláh, vagy Görögök sectaján lévőket, kik pro tempore szenvedtenek [AC 2–3. — [a]A katolikus és protestáns egyházi rendszabályok terén változtatásokat végzők közé] ✱ ~ *templom. 1657:* A grammatikoknak az kik már jól épültenek szabad légyen kiváltképpen vasárnapokon s jnnepeken, egyebkor is mikor érkeznek a Fagarasi olah templomban és a falukonn is predikállani magok gyakorlásoknak okáért [UF II, 187]. *1727/1790:* hiva minket ... tiszteletes Popa Mihaila hogy el mennénk Adámosra az oláh Templom vagy Czinteremhez tartazando Darabotska helyetskére ad faciem loci [Ádámos KK; MvLev. 8]. *1746:* ahol a' regi veszet utak vadnak az olah Templom felöl [Bágyon TA; Told. 21]. *1752:* (A falusi hitesek) szinten pusztulo félb(en) lévő Oláh Templomjok(na)k restauratiojokra reménkedének [Nagylak AF; DobLev. I/1248]. *1808:* a Dévai Olá Templom számára tulajdon szerzeményeiből hágy mind öszve 200 Rforintokot [Déva; Ks 119b] O Hn. *1686:* az olah templomon feliuly (sz) [Fejérd K]. *1744:* Az olá templom meget [Szentdemeter U]. *1780/1790:* Az Alsó Tőki puszták alatt az oláh Temploman felyül (sz) [F.tők SzD; THn 14] ✱ ~ *törvényt tart* görögkeleti (vallási) szokást tart. *1599:* Szilvasi Jstuannak vrunk postaianak kwldtwnk ayandekot Biro vram parancziola hogy iobbadon legyen masnap, mint hogy ola teórwent tartot kewltem ezeket[a] vaczorara es ebedre [Kv; Szám. 8/XIII. 11 Szabó András sp kezével. — [a]Halat, bort, cipót] ✱ ~ *valláson levő. 1639:* az nemes országgal articulusban irattuk, hogy az egész erdélyi birodalmunkban az oláh valláson levő Genadi György vladika esztendeiben minden nemű inquisitiora kimehessen ... mindeneket tiszti s hivatalja szerint meg büntethessen [Veress,Doc. X. 62 a fej. Beszt. városához]. *1728:* Tiszteletes Nemes Popa Joseph Ur(am) Dobra Városa és Dobrai Tractusnak Görög vagj oláh Valáson lévő Ecclesiak(na)k Esperestye és Papja [Gura Dobra H; Szer.] ✱ ~ *vallásra áll. 1750:* Ketskés Peter Maramaros Vármegyéb(en) Sajón lakik edgy ólánnét vagyis Orosznét vött el hazasságab(an) olah Vallásra állott az nevét is el változtatta [Ks 14. XXXIV. 10] ✱ ~ *vallású. 1826:* Engem hivnak Pop Péternek, ide valo Dévai, 30 Esztendős oláh vallásu a Dévai Ns Uradalom Gyalag Hajduja vagyok [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] ✱ ~ *vladika.*

1671: concludaltuk azért hog' az Oláh Vladica sub amissione honoris et officii, az illyeneknek igazán végére menvén, az hol comperialtatni fognak, az illyen exorbitálo Esperestek és Papok[a], mind most s' mind ennek utánna érdemek szerént igaz törvény szerint meg-bünteszék [CC 4–5. — [a]Akik a templombajárást, a temetést és a keresztelést megtiltják]. *1682:* Én a miultától fogva réa emlékezem, hogy vladikák vannak Erdélyben, mind oláh vladikákat tudok [EOE XVII, 298 Vallatás Acacius Josephat vladika ellen] ✱ *nem unitus ~ pópa. 1777:* (Mikor) nem Unitus oláh Popa a Házanok fundamentumat tette volna, ember tetemet kapot | egy nem Unitus ola Popa epitette volna ezen Házot halála után két Gyermeke maradván egy ideig a Házban, azok is innen el pusztulván, azután Tit. Also Péter Uram Sármasrol jött ember szalitott belé [M.pogocsa MT; BK. Petrus Fejér (60) szb vall.] ✱ *ordinárius ~ pap. 1735:* azon Széna fü tetején Az szélső nyil az M.Csáni Ordinarius két Olah Papok számára szakasztván ... juta az Felső rész a' Torma és Jósika Részre [Mezőcsán TA; Born. X. 7] ✱ *schizmatikus ~ pap/pópa. 1770:* Moston ezen a' helyen az Schismaticus Oláh Pap lakik rajta, s birja mint az Oláh Ecclesiának földit [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/1.]. *1803:* a' Schismaticus Oláh Popa [Koronka MT; Told. 23].

6. görögkatolikus szertartású; de rit greco-catolic; von griechisch-katholischer Zeremonie | a görögkatolikus egyházhoz tartozó; care ţine de biserică greco-catolică; zur griechisch-katholischen Kirche gehörig. **Szk:** *unita ~ eklézsia. 1813:* egy közös Erdő, közös az Unita oláh Ekklézsiával a Keresztfánál [Sztána K; KHn 307] ✱ *unitus ~ pap. 1729:* eö felsége a mostani kolosvári rector pater Fitter Adam urat pro directore poparum graeci ritus Valachorum kegyelmesen resolválta hogy az unitus Oláh papokra inspiciállyon [Hurm. XV/II, 1627–8 a gub. Hsz-hez]. *1768:* „akkor a Popa mellett Deak vagyis Mester voltam" — vallja Popa György unitus oláh pap [Koronka MT; Told. 26] ✱ *unitus ~ vallást tart. 1831:* Dregan Vonutznak hivattatom lehetek 42 Esztendős Unitus ola Vallást tartok [Dés; DLt 332.1].

7. ~ *nyelv* román nyelv; limba română; rumänische Sprache. *1640:* Popa Komsa igen simplex tudomannial bir az olah nielven valo jrastis igen akadozva olvassa az Credot, koniv nelkul nem tudgia [UF I, 791]. *1657:* Az egész Fogarasföldén lévö grammatikok tartozzanak ez Fogarasi ola scholaban tanulni be jöni ... a Catechesis végin a tanulok számára irott könyörgésekkel ola nyelven Minden estve közön seges könyörgést tégyenek olá nyelven a scholaban [UF II, 187]. *1811:* Déési Bányai Samuel felette beszédes, magyar, és oláh nyelvet tud, sebes hazug [DLt 629 nyomt. kl].

Szk: ~ *nyelven beszél. 1799:* Pap István beszél sebesetskén Magyar és Oláh nyelven is [DLt nyomt. kl]. *1847:* Varga Katalin oláh nyelven jól beszél | Annyit hallottam, hogy ezelőtt három vagy négy esztendőkkel érkezett[a] legelébb Bucsumba, és ott oláh nyelven beszéllett [VKp 217, 247. — [a]Varga Katalin] ✱ ~ *nyelven megmagyaráz/megmagyaráztatik. 1794:* a' Conscriptio a' Falu nagyob része hallottára az osztoztato Birák által fel olvastatott és oláh nyelven is voltaképpen meg magyaráztotott [Fejér m.; DobLev. IV/734. 1b vk]. *1797:* az már praeinseráltt Instructiót szóról szóra nem tsak fell olvastam, hanem Oláh Nyelven elegedendő képpen meg is magyaráztam [H; Ks 115 Vegyes ir.] ✱ ~ *nyelven szid. 1843:* Szentyit kezdé olá nyelven szidni és aknai mutának nevezé [Dés; DLt 1300] ✱ ~ *nyelven szól románul beszél. 1831:* Szép hold világ lévén, és csendes idö hallania lehetett, hogy ött (!) mit szolattak egymáshoz Olá Nyelven [Dés; DLt 332b] ✱ ~ *nyelvre fordíttat. 1601:* Touabba az Compolonghj Vorniknak írtam vram egy leuelet magiarul, kegyelmed fordittassa olah nielwre [Hurm. XII, 1203 Gyeröffi János Beszt. városához] ✱ *született ~ nyelvén megmagyaráz* román anyanyelvén megmagyaráz. *1827:* el mentem Alsó Fejér Vármegyében Szent Benedekre a' Tkts Dobai Klára Tkts Bartok Adám Vr(am) kedves élete Paárja Curialissában, a' holott Oda valo Dnalis Birája Kingya Atyimat és szolgálo Emberet magam eleiben ki szollitottam, a' kik elött a praeinseralt Instructiot szorol szora fel olvasván, és született oláh nyelveken voltaképpen meg magyarázván Földös Asz(szo)nyokat mindenekben az Instructionak tartása szerint meg intettem [DobLev. V/1126. 2a]. *1835:* el mentünk N. Lakon[a] Román Juon nevezetű Szolgálo embere Házához, akitis Személyesen odahaza találvan a kezünkben levő Instructiott szorol szora olvastuk és az ö született oláh nyelvén meg is magyaraztunk [i.h. V/1292. — [a]AF].

8. román nyelvű; în limba română; in rumänischer Sprache. **Szk:** ~ *mondás. 1724:* Rusz alias Haffrik Mihály Annyát el hozák Bethlen váráb(a) a Tömlöczben egjszer vajudni kezde és egj bástya alatt szülte Mihállyt, Bábát sem kapánk hamar ha nem egj Omlás allyi öreg ember lévén ott rabul azal vágatok el a köldöket és a volt az olá mondás szerint a Mosaja [Kiskájon SzD; BK Kiskájoni lev. Ollár Iuon (80) jb vall.] ✱ ~ *szitok. 1796:* az Utrizalt Béres a Vángyiliáját Tusa Ioseffnek öszve szidta, egyéb több motskos olá szitkokkal is illetvén mejre Tusa Ioseff oláhasan az Annyában butatván az mondotta, felöllem el is vihetet[a] [M.fodorháza K; RLt. — [a]A kutat] ✱ ~ *szó* román beszéd. *1657:* Az olá schola mindgyárt a magyar schóla mellet légyen az ola tanitványoknak magyarul való tanúlásokert és viszont hogy a magyar scholabéliek is, a kiknek kedvek lészen hozzá, olá szot es irást tanulhassanak [UF II, 185].

9. román nyelven beszélő/tudó; care vorbeşte/ştie româneşte; rumänisch sprechend/könnend. **Szk:** ~ *tolmács. 1657:* Az vélem való tractában sem az fejedelem oláh tolmácsát, kit magammal vittem, sem magáét nem admittálta, hanem az mint tudtam oláhul, magamnak kellett véle beszéllenem [KemÖn. 297] ✱ ~ *tolmácskövet. 1625:* Kis Leorincz 2 loan Zekere(n) vitte az Olah Tolmaczj keouetet Varadig [Kv; Szám. 16/XXXV. 146].

10. ~ *skóla* román nyelven tanító iskola; şcoală cu limba de predare română; in rumänischer Sprache unterrichtende Schule. *1657:* A Fogarasi olá schólának rendi és törvényj | Az egész Fagarasföldén lévö grammatikok mindenünnen tartozzanak ez Fogarasi ola scholaban tanulni be jöni [UF II, 185, 187].

11. cirill betűs; cu litere chirilice; mit zyrillischen Buchstaben | román nyelven írt/nyomtatott; scris/tipărit în limba română; in rumänischer Sprache geschrieben/gedruckt. **Szk:** ~ *ábécé. 1657:* Tanitsa leg elsöbben mind nagyot, kitsint, az ola abécére [UF II, 186] ✱ ~ *betű. 1657:* tanitsa öket az oláhúl váló eneklésekre (hoc addito, hogy olá bötükkel kell le irni azokat) [UF II; 186]. *1735 u./XVIII. sz. köz.:* A' Harangon oláh betűk vagynak [A.ilosva SzD; SzConscr.] ✱ ~ *biblia. 1849:* Egy oláh biblia 5 f Egy praedicateros (!) oláh könyv xr. 30 Egy oláh Cáthécismus 4 xr [Mv; MvLev. 8 Trombitás Parthenias gr. kel. pap hagy.] ✱ ~ *írás* **a.** cirill betűs írás(mód). *1658:* Sarkanyicza Papjok. Popa Mitre ... az olah irást is alkalmasint tudja ...

Bucsum Papjok. Popa Jónásko Olvasniis nem igen tud olah irást [UF II, 193–4]. *1730:* Thodor Körtvélykapun[a] poposkodik, s mellette laknak az öcsei Simon és Vaszália, oláh irást tanulnak [Meződomb K; TKl Marusan Illye (26) prov. vall. — [a]MT]. *1799:* Vaszi Halmáts „Nemes Felső Fejér Vármegyei Sárpataki" 32 éves „nem Edgyesült Görög Valláson lévő Dászkel, beszél oláhul, és tudja az Oláh irást" [EM XLIX, 541]. *1808:* minthogy az Oláh irásra a' Popa meg tanitott volt, 's látván annak nevezetességét nagy kedvem eredett, hogy valami képpen maga(m)n(a)k leírjam [Kemény,CollMss XXX Varia XII]. — **b.** cirill betűs szöveg. *1640:* Iuvon Popa Ez az pap nem tudta el mondani memoriter a Credot az olah Irastis Csak Sillabikalia (!) elegh olvashatta Iobbagy fiu mostan tanulgatna niavalias [F; UC 14/48. 50]. *1647:* Thodoriczan Iuvan Popa Az olah irast mediocriter tudja olvasni, az racz irast jobban [UF I, 837]. *1658:* Popa Juon. Ennek az eö modjok szerent valo tudomannya megh lehet, de az olah irasnak olvasasat nem artana hogj jobban tudna [UF II, 197] ✱ *~ katekizmus* → *~ biblia* ✱ *~ könyv. 1746:* (A) Házat popa Kirsztye veje Nyikulaj csinálta ugjan de az Ipája ... mikor neje onnét el ment egy oláh könyvön mely is drága volt a vejétöl popa Kirsztye meg vásárlotta [Középfva SzD; SLt 29. Y. 30] ✱ *~ olvasás. 1658:* Papjok[a]. Popa Nyagoj. Az Mi Attiankot, Credot tudja, de a Tiz Parancsolatot nem, s az olah olvasásban is majd gyárlo [UF II, 194. — [a]A herszényi (F) híveknek] ✱ *prédikátoros ~ könyv* → *~ biblia.*

12. románosan/román módon elkészitett; făcut în felul românilor; nach rumänischer Art verfertigt. **Szk:** *~ ajtó. 1789:* A Curialis háznál az első Szobának az ajtaja paraszt fa kilintsel való olá ajto [Csitsztiván MT; Hr] ✱ *~ házacska. 1825:* Oláh Házotska avadag rongyos Szalma fedéllel meg fedve [Papolc Hsz; SzentkZs Conscr. 272] ✱ *~ hordó. 1806:* egy Oláh hordo fenek nélkül [Bodola Hsz; BLt] ✱ *~ kalamáris. 1830:* Egy réz hosszukó oláh kalamáris [DLt 499 nyomt. kl] ✱ *~ kengyel. 1714:* Violaszin Barsonnjál boritott Török Nyeregh ... hozza való Szerszámmal, s réz Oláh Kengjellel együtt fl. Hung. 7 [AH 53] ✱ *~ láda. 1801:* egy Szekrény, vagy is Oláh Láda [BLt II/11] ✱ *~ nyergecske. 1688:* Egy kis olah nyergecske pusztán, nintsen semmj szerszam rajta [Beszt.; Ks S Misc. 2] ✱ *~ pokróc. XVIII. sz. eleje:* Vagyon viseltes oláh pokrocz Nro 3 [Kv; LLt Fasc. 71]. *1787:* Vagyon egy viseltes takarodzo oláh Pokrotz Dr. 72 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 5] | Két Oláh pokrotz égyik jobb, a másik pedig viseltes Dr. 28 [Mv; i.h. Elisabeta Nádudvari cons. Joannis Nagy alias Koronkai hagy. 8] ✱ *~ sajtó. 1785:* Egy nagy Sajto hozzá tartozandoval Egy Oláh Sajto vas pléhestöl Kementzéstöl [Borosbenedek AF; SLev.] ✱ *~ vászon. 1569:* Két vég oláh vászon [Veress,Doc. I, 280] ✱ *~ veres ürmös. 1758:* Oláh Veres Ürmös Ordinar Ürmös [Déva; Ks 76. IX. 8] ✱ *(muntyán) ~ nyereg. 1661:* Az olá nyergem[a] [TML II, 189 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz. — [a]Fels-ban]. *1714:* Oláh Nyereg, Vörös bársony Vankossal, arany Skofium Virágokkal ki varrott körös korül aranj sinorral elöl s hatul meg aranjozott ezüst bagjoggal, s figurakkal s hasonlo szegetskekkel ékesitett, meg aranyozott ezust Kengjellel fl. Hung. 180 [AH 16]. *1737 k.:* Edgy kis oláh néregh. Egy muntyán olah Aranyas néregh [Brassó; ApLt 5 Apor Péter lelt.].

13. román ízlés/szokás szerinti, romános szabású; românesc, propriu românilor; nach rumänischem Geschmack/rumänischer Art geschnitten. **Szk:** *~ babó. 1808:* Fogaras Földi Felsö Porumbáki Gyitza Pap János ... visel szörös Oláh Babot vagy szárikát [DLt 171 nyomt. kl] ✱ *~ bunda. 1801:* Szávu Popa mint egy 24. esztendös fekete szemü és haju, az Óláh Országi modra, fésülve egy nagy Oláh bundát ... viselvén [DLt ua.] ✱ *~ fersing. 1749:* Az Inctus edgj sákot lopott edgy hoszu gjolts oláh fersing ingestöl [Torda; TJkT III. 267] ✱ *~ fota. 1812:* Busta Thodornak Felesége visel kék veres fejtövel nagyon erössen meg varrott Oláhos Inget, egy egész testét meg kerülö Olah Fatát [DLt 642 nyomt. kl] ✱ *~ guba. 1789:* igen viseltes oláh guba (vagy Bobo) bör mellyre való [Dés; DLt] ✱ *~ gúnya. 1811:* A' mely Oláh Fáta köntössit el-vetné, És öltözetében a' Magyart követné ... a' milyen szép a' tiszta Oláh gunya, Az Oláhos Magyar Köntös olyan tsunya [ÁrÉ 72] ✱ *~ harisnya. 1799:* fejér hoszszu Oláh harisnyában elszökött [DLt nyomt. kl] ✱ *~ hím. 1729:* Egj veress selyemmel varrott kis keszkenö. Más elegyes sellyemmel ola himre varrott [Erösd Hsz; SVJk] ✱ *~ ing. 1719:* Egj olá ing méjjire való három szor scofiommal és gjöngjözéssel való varrás ugjan azon ola ingre hat darab scofiommal valo varrás gjönygözve (!) [WassLt Wass Dánielné „arany marhái"-nak lelt. Wass Dániel kezével]. *1816:* Gyolts Oláh ing 3 Rf [Kv; Born. IV. 41]. *1839:* Majláth Jerémiás visel durva vászonból készitett tágos ujju oláh inget, széles övet [DLt 1355 nyomt. kl] ✱ *~ kalap. 1836:* Juon Hejnutz viselt ótska kerek oláh kalapot [DLt 1016 ua.]. *1840:* Also Gyerési Juon Novák ... viselt szürke babos fekete olákalapot [DLt 694 ua.] ✱ *~ kozsók. 1804:* Pozna Jonás szökött-el kurta fejér oláh Kosokba [DLt ua.] ✱ *~ köntös. 1679:* Gyarmati[a] most is itthon volt, mihélt érkezett, mindjárást jött ki olá köntösben bocskorban Bolet uramhoz [TML VIII, 564 Nemes János Teleki Mihályhoz. — [a] Béldi Pál szolgája] ✱ *~ köpenyeg. 1832:* Barok Moses visel rongyos oláh köppenyeget [DLt 607 nyomt. kl] ✱ *~ mente. 1628/1635:* Egy uiselt igen kopot zold barsonj felzer ualba(n) uagot olah mente [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]. *1656:* hagiom Basa Peter leendo sogor Ur(amna)k, kek Angliai, roka torokkal berlett, olah mentemett [Ádámos KK; BálLt 93]. *1662:* Az oláh mentémet egyiket Bucsinak adjad, az másikat Györgynek [TML II, 24 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz] ✱ *~ öltöny. 1843:* Akim Volyán ... visel oláh öltényt [DLt 1210 nyomt. kl] ✱ *~ öltözet. 1823:* visel Brassai oláh öltözetet [DLt 207 nyomt. kl] ✱ *~ párta. 1742:* Egj oláh párta [Kisborszó SzD; TL 42 Kifor familia lelt.] ✱ *~ ruha. 1689:* Tegnap estve Brassóból egy német officir jött incognite, ki is mindgyárt szemben volt az vajdával oláh ruhában [Veress,Doc. XI, 312 Lessenyei Nagy Mihály a fejhez Bukarestböl] ✱ *~ szokmány. 1811:* szürke oláh Szakmányban szökött-el [DLt 810 nyomt. kl] ✱ *~ teveszöröv. 1697:* Egy oláh veres teveször eo [Beszt.; KGy] ✱ *~ viselet. 1806:* Jevutza Armenyi mint egy 20. Esztendös oláh viseletben járt, és piros Csiszmában [DLt 786 nyomt. kl] ✱ *maszkura ~ ing. 1816:* Egy férfi, és egy fejérnép arannyal varatt maszkura oláh ing nyakra valoval égygyütt ... 25 xr [Kv; Born. IV. 41].

14. a románok körében szokásos, román szokás szerinti; după obiceiul românesc; nach rumänischem Brauch. **Szk:** *~ lakodalom. 1800:* bé menék Esztán György házához az Olá lakodalom látni [Bereck Hsz; HSzjP Echárd János (18) gy. kat. vall.] ✱ *~ nyepászta* román rágalom/rágalmazás. *1710 k.:* Ennek alkalmatosságával ilyen oláh nyepásztát is ejtének rajtam[a] [BÖn. 856. — [a]Köv. a részl.] ✱ *~ ser. 1789:* A vajnak ki-vert édes téj savója, ha minekelötte magában

megsavanyodnék, sajtos részétől főzés által ki-tisztul és jól meg-szürettetik Nálunk Erdélyben a major-házaknál oláhsernek hívják [MNy XVII, 48].

15. havasalföldi/moldvai (pénznem); (monedă) care a circulat în Valahia/Moldova; (Geld/Münzsorte) aus der Walachei/Moldau. **Szk:** ~ *arany. 1756:* Azok kőzt vólt akkor az őt száz forintos arany is egy más Mólduvai Oláh arannyal edgyütt [Kv; Mk IX Vall. 131] ✱ ~ *forint. 1751:* Mlgs Groff Haller Kata Aszszony eö Nga Nyillyához obveniált kész pénz Nemet Flor No 5. Oláh Flor Lengyel Sustak Nō 8. Lengyel Poltra Loth Nō 14 [JHbK XXIV. 13] ✱ ~ *izlot* oláh ezüstérme/pénz. *1702:* Az Olah Zlotnakis materiaja felett valo valorb(an) Járassa nagy karaval leven az Hazanak igazitast kiván [UszLt IX. 77/52 gub.]. *1711:* Szükségesnek lenni ítéltük ... az Arany oroszlános Tallér és Oláh Zlotok válora iránt e determinációt tenni: hogj tudni illik az Arany f. hung. 5 denar 25 ... az Oroszlános Tallér f : 2; Oláh Zloth f : 1; denr. 20 járjon [KvLt I/201 gub.]. *1722:* tizenkét oláh zlot nem lévén acceptabilis, a tizenkét zlotokot viszszá adtam [Kál MT; Born. G. IV. 28 Cserei Mihály lev.]. *1723:* a 1ma Juny az Olá Zlotok egj garassal kevesebbé ugy mint csak huszon egj garasb(an) az az Szaz huszanhat pénzb(en) járjanak [Ks 18. XCIII gub.]. *1724:* Lukács János uram keziben adtam, háromszáz oláh Zlotot, kiis tészen egeszen háromszáz hatvan magyar forintot [Kv; ApLt 2 Árva Berthen Druzsiána Apor Péterhez]. *1748:* Nékem meg mutogatá az Ur, s Némellyikét fel is bontá[a] előttem, kiben oláh izlót, kiben Tallér, kiben válogatott Arany, kiben peták, kiben tsak garas vólt külőn külőn elválogatva [Csúcs AF; Szentk. Nic. Sebestyén (60) jb vall. — [a]A zacskókat]. *1755:* Le tétetett, és prohibitaztatott Dutkát három sustákost, Oláh Zlotát két izben adott meg mérvén az Erdéllyi igaz fontal és lottal őtt ~ 5 egész fontot [Petek U; TGsz 51]. *1757:* étzaka 300 oláh Izlottyát el lopta [CsS]. *1770:* az Husz vedres általagokot pedig egy egy óla zloton vette Udvarbiro Uram ö kegyelme [Balázsfva; UtI]. — Vö. az *izlot* címszóval ✱ ~ *pénz. 1709:* Havasalföldéb(en) Erdellyi penzel mentenek bé apro penzt adva(n) nekiek szamtarto ur(am), sok kárral Tehetik ola pénze 200. zlotra valo penzt adott nekiek [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

16. ~ *öl* a magyar öllel (= 1,6–2,0 m) azonos hosszmérték; stînjen (ca unitate de măsură pentru lungimi); mit dem ungarischen Klafter identisches Längenmaß. *1761:* Sztanisának mindenféle Határait egy más közőtt fel osztottunk (!) négy száz egyenlő részekre, melj rész mindenik(ne)k külön külön áll hoszsza tiz, szélessége ismét öt Magyar, vagy oláh ölből [Sztanisa H; JHb LXVIII/2. 35].

17. oláhországi fajta; specie din Valahia; Rasse aus der Walachei. **Szk:** ~ *gyermekló. 1713 k.:* Szántani valo lovak ... az olá gyermeklo [Hsz; ApLt 2] ✱ ~ *kanca. 1713 k.:* az olá kancza csitkostol [Hsz; i.h.].

18. ~ *lárma* a Horea-féle felkelés; răscoala lui Horea; der Aufstand von Horea. *1784:* két Originalis Cautionális Obligatorialis, mindenek külön külön 100-100 Forintoknál tőbbet érő Levelei, a mult Oláh Lármában el-vesztek légyen [UszLt X. 80 gub.].

◇ **Hn. A.** *1399:* fontem Olachwewlghkuta vocatum [M.bikal K; KHn 70]. *1688:* az Olah porgolátban (k) [Magyaró MT]. *1699:* Oláh Kosárban (sz) [M.zsákod U]. *1700:* az olah Beszerika mellet egy verő feny oldal [M.köblös SzD]. *1710:* az Oláh uczában [Sárd AF]. *1712:* Az Ola Utnal (e) [Komjátszeg TA]. *1722:* Az oláh holdba(n) [Zágon Hsz]. *1728:* oláh ülés nevű helyben (sz) [Egerpatak Hsz]. *1738:* Olah szil alatt (sz) [Ketesd K; KHn 61]. *1740:* Olá Padon [Inaktelke K] | Az Olá Mezőn (k) [Sztána K]. *1744:* az ola erdö alat levö rét [Bh]. *1754:* az Oláh kereszten fellyül (sz) [Borsa K; BHn 115]. *1771:* Az Olah szállásban (k) [Marosjára MT]. *1779:* az oláh ősveny nevezetű helyben (sz) [Csöb U]. *1807:* Az Oláh Kutnál a Keresztül Jároban (sz) [Kalotasztkirály K]. *1825:* Az oláh hold nevü hellyen (sz) [Zágon Hsz]. — L. még KHn 223, 287, 313.

B. *1446:* Vla desmir [Csánki V, 345]. *1450:* Wolah dezmer [i.h.]. *1556:* olah frathan [Fráta K; SLt U. 26]. *1606:* Ola Pataba(n) [Kv; Ks 33 Györgyfva 22]. *1650:* Olah Fenesi [O.fenes K; JHbK XLVIII. 31]. *1703:* oláh magurai [O.magura K; Told. 24]. *1738:* ala Bagatan[a] [JHb XXVI/61. — [a]SzD]. *1753:* oláh Nádasi[a] [JHb XXX/9. — [a]K]. *1773:* Oláh Letai [O.léta TA; JHb III. 3]. *1774:* oláh Csesztvei[a] [Bordos U; LLt Vall. 146. — [a]AF]. *1797:* olah Bikal [O.bikal K; CU IX. 2. 151].

◇ **Szk:** ~ *korcsma* ' *1702 k.:* Dólgosianak rendi ez volt Abrudbányán ha mi dólgosia penig az oláhok résziről béjöhetne, azt a két részrol lévö Egyházfiak, minden héten a Berbenczés oláh Korcsmához el járván két felé oszszák és ki ki az Eccla Szüksegire fordicscsa [Born. XXXIX/6] ✱ ~ *rózsa* rózsaféleség; un fel de trandafir; Art Rose. *1745:* Virágok között edénybe épen valamire valót nem láttam; olá rózsát ... bizziókot s a félét az melyet én kihányatok az kertemből [DanielO 235 Daniel Istvánné Bécsben írt naplójában].

II. *fn* **1.** román ember; valah; Walache. *1555:* w walkon[a] lötth ez wylagra es twg'a hog' azt á Cylla mezöt walkayak eltek, es mikor kaszalni keztek elözerys egi kelecelj[b] olah Berkes Thamas eg' daraboth be kertelt wolt Abba a mezőben es megh kazalta wolt [MNy XXIV, 357 St. Weres de Petri[c] jb vall. — [a-c]K]. *1557:* az mel öl̈ahot az demeteryek meg öltek ... az nal talaltak walamy marhat ysakokba [Somkerék SzD; BesztLt 32 Erdely nyklos somkereky yspan a beszt-i bíróhoz és a száz emberhez]. *1581:* 11 Marty ket olachnak hogy fywrez dezkakat fel wontanak az haz heara fyzetünk Vgian Azon nap attünk alchyoknak ket napra Borra valot d. 6 [Kv; Szám. 3/IV. 11]. *1584:* Az Wasar Vamrol ualo ieczés ... Az mely olah tekeneot hoz ló terhbe Atwl egy pinzt vezen Aky hatan hozza atwl semmith nem wezen [Kv; PolgK 9]. *1586:* ket fogoly olach askalta wala megh az foghazat [Kv; Szám. 3/XXVII. 11b]. *1587:* Az feleky volahok hogy fat Agat vagtanak attam nekyek f — d. 70 ... Egy olahtol veottem 3 Eoreg Teolgy fath p(ro) f — d. 60 [Kv; i.h. 3/XXXIII. 12]. *1604:* En pedig Jgen mondam az olahnak hogi mohaj miklost hoza ele menedekwl [UszT 16/55 Lőrincz Janos czieherdfalwi lofw Ember vall.]. *1609:* Keowár vydékj valahok zallottak uolt megh, de azokat Christoph deak mind vizza vitette [Kv; KvLt D. 44. — Tanúvallatások Kendi Istvánnak a Kv város elleni peréből]. *1690:* ados volt azon ohlanak (!) tiz forinttal [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1718:* (A juh) Meregjoi Ján György nevü oláhé lött volna [Türe K; Told. 2]. *1797:* Lakossai olah Bikalnak mind Oláhok, kik Mokányoknak neveztetnek [O.bikal K; CU IX. 2 151]. *1807:* a Kolosvár felé menő ország uttyában ... két tzifra fa kereszt volt fel ásva, az hová szoktanak a Falusi oláhok processioval ki menni [Apahida K; RLt O. 2].

Szk: ~*nak mond. 1599:* Zenthmiklosy Gergely ... vallja ... hallottam gyakorlatossagal Zakal Benedek zajából hogy my eleotteonk morenak olahnak mondotta Seres Jstwan vramat [Kv; TJk VI/1. 337] ✱ *csuklyás* ~. *1665:* találok én is egy nehány csuklyás oláhot s bizony reá megyek, ha úgy kell lenni,

hogy fegyverrel tegyen az ember igazat [TML III, 491 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *havasi ~. 1805:* edgy Havasi Oláh el árendalta volt a' Makkat [Ozd AF; MúzRadák] ✱ *kabolás ~. 1742:* Fenesrül sok izben jüttek Taligás, Kabolás és Szekeres oláhok, s Magyarokis [Méra K; AggmLt C. 12] ✱ *szekeres ~ → kabolás ~* ✱ *taligás ~ → kabolás ~.*

2. *tbsz* oláh lakosság/emberek; populaţia valahă; walachische Bevölkerung/Leute | oláhság; valahii; Walachentum. *1570:* Kazas Albert palotthkay Vallya, hogy Mykor Az Moldoway olahok ky Jeottek volt az orszagba, Az kor hozot (!) volt Siluester Thakach hazahoz oltalamra Az falw kehleyt [M.palatka K; TJk III/2. 163]. *1573:* Meg lassak az Erdeoketis, Mert Nagy Panazolkodas vagion az olahokra hogy zok wy Irtasokat teottek volna [Kv; TanJk V/3. 91a]. *1591 k.:* Thudom hogy ezen dologert perlik vala az fogarassi olahok az derek zeken [UszT]. *1594:* Az feleki olahoknak Biro vram es az Eghez Thanacz Akarattiabol atta(m) kenez valaztasra f 1 [Kv; Szám. 6/VI. 5]. *1597:* B V kwlde Istúan Deakot Filere az olachokban ala hini az Kirali retnek meg kazalasara f — d 25 [Kv; i.h. 7/XII. 72 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1683:* Ez[a] vajda avagy bíró az oláhok között [Újvágás Sz; BfN. — [a]Szarka Mihály jb]. *1721:* Az Falu és Város Nyil földeiből Dezmál(na)k az Magjarok az Templom Számára, az oláhok az Beszerikához [M.gyerőmonostor K; KCsl 5]. *1775/1802:* az emlitett Slam nevezetű hely iránt hogy ez a Slám nevezet tészen magyarul Holt ember, vagy Sir Halmat Ugy referáltatván a velünk lévő Emberek által hogy a régi Pogány Járásakor ezen helyben a Pogányak egy Embert ölvén meg oda temettetett volna el, és amint az Oláhaknál Szokásban vagyon hogy az hol Erdős helyen holt Ember temetése vagyon, a temető helyre az uton járok agokkal bé szokták hányni, s az olyan Sir halmat nevezik az Oláhak Slámnak [BSz; JHb LXVII/3. 84–5].

Hn. *1728:* az olahak kuttyanul (sz) [Kál MT]. *1768 k.:* a Losárdra falubol ki járó út mellett egy Dombon situalt oláhok Keresztinél [Doboka; DHn 15]. *1805:* Az Oláhak Szénafüviben (k). Az Oláhak Szénafüve alatt (sz) [M.sülye AF; MúzRadák. — Tomai László kijegyzése].

Szk: *~ok dolga* a románok ügye. *1593:* kultek w kegmek tanaczul gellien Jmre, es Toth hazj mihalj wraimat gerendj Janoshoz az olahok dolgaert [Kv, Szám. 5/XXI. 15]. *1594:* Stencel Andras es Marthon Deak vramek, hogi megh zerzetek az Olahok dolgath Thordan. Egire masra keolteotek eo kemek f 2/35 [Kv; i.h. 6/VI. 16].

3. román nyelv; limba română; rumänische Sprache. *1640:* Popa Sandor ... Falu papja ... tudja ... Az Racz jrastis olvasni olara forditani perfecte [UF I, 793].

4. a románok (görögkeleti) hitéhez/egyházához tartozó; care ţine de credinţa/religia (ortodoxă) valahă; zur (griechisch-orthodoxen) Religion/Kirche der Walachen gehörig. **Szk:** *~ok beszerikája. 1693:* Gyula felöl ott az hol most az olahok Beszerikájához szakasztanak az Atyafiak egy kűs darab kaszalo helyet [Gyula K; SLt AH. 17] ✱ *~ok egyházfia. 1756:* Molduán Vonya el hiva edj fertály egett bor innja ... és elis mentűnk ... az oláhok egy ház Fiához [Galac BN; WLt Pásk alias Tyirila Onul (42) jb vall.] ✱ *~ok temetőhelye. 1750:* ki adta volt ezen betsűletes Falu az oláhok Temető helyett [Vaja MT] ✱ *~ok temploma. 1727/1790:* Utrumban specificált Gyermány nevű Ember az Utrumban forgo Templomhoz tartazando Csegelyre csinált egy Hurubát, osztán Templom őrizőnek tévék az oláhok ugy szolgált az oláhok templomához [Ádámos KK; MvLev. 8 Kováts Mihály (68) jb vall.]. *1811:* Szent László képe Sajnálván ama' szent képet az Oláhok Templomjokhoz vitték [ÁrÉ 63–4] ✱ *~ok vallása. 1687:* Sütő Ferentz Felségétől Lorincz Annoktul divortiumot kiván, ez okon, mert vallásunkan lévén, egy oláh leginy szolgájával el szökött és az oláhok babonás vallására állott [SzJk 218] ✱ *a disunitus ~ok temetője. 1794:* A' Dis Unitus oláhak Temetőjekkel egy Contignitásban [Hosszúaszó KK].

5. a románok (görögkeleti) vallása szerinti; după religia (ortodoxă) valahă; nach der (griechisch-orthodoxen) Religion der Walachen. **Szk:** *~ok fejér hete. 1754:* Az melly Tanorokat actu keze alatt tart Alsoné Aszszonyom aztot kezdettűk elsőben irtani 1753dik esztendőben az Oláhok fejér hetiben [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a]. *1827:* Itten Czegébe Eszendőnkét kettzer szokot Vásár esni ugy mint az Olahak fejér hetíbe Szomboton; és a Magyarok pünköstyök harmad napján [Cege SzD; WassLt Conscr. 85] ✱ *~ok húshagyókeddje. 1831:* az oláhok Hust hagyo keddek előtt egy héttel [Dés; DLt 332] ✱ *~ok húsvétja. 1698:* Az olahok Husvettja előtt egj alkolmatossággal az Falu véginél itt Gyulatelkén kertelek vala [Gyulatelke K; Ks Petrus Marcsinán (40) jb vall.]. *1777:* tavaly az Oláhok Husvettya után hányottatott ki az Exponens eő Natsága Jobbágya ezen hellyről [Burjánosóbuda K; JHbK LVI ad 1] ✱ *~ok karácsonya. 1742:* 19na Febr. Fogadtam az oláhok Karácsonyáig Fűzesi Máriát[a] [M.köblös SzD; RLt Rettegi István, DiarOec. 17. — [a]Köv. a szegődmények fels.] ✱ *~ok karácsony(a) böjtje. 1719:* az el múlt olahoc kracsón bűtiben jöven hozam edgj Doboka varmedgyei Uj falusi ember [Rogna SzD; Ks 25. V]. *1735:* az oláhok karátsonya böjtikor hushagyat alkolmatósággal kik verekedtek ...? [BSz; Ks 27. XVI vk]. *1774:* En csak az őszel az oláhok karátson Bőjtiben mentem az Uraság Motsi Toi Malmában, s adtam bé azon üdőtől fogva eddig vámot[a] [Mocs K; KS Conscr. Áts István (30) molitor vall. — [a]Köv. a vámtételek fels.] ✱ *~ok nagyböjtje. 1785:* Karátson után az oláhok nagy Bötők tájat [K; Sár.] ✱ *~ok pünkösdi ünnepe. 1752:* az ell múlt oláhok Pünkősti Innepjekkor, igen sok, és hoszszas esőzések lévén meg türemedett â főld [Mocs K; Ks 83 Trenk István lev.] ✱ *~ok pünkösdje/pünkösd napja. 1796:* itten Ujfalu felöl az Határ Szélibe Három vagy négy falu Szokot most az oláhok Pünkősd Napján egyben gyűlni és ottan mulatni [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. *1806:* Az oláhok Pünkőstyin fizettem két rendbeli musikusok(na)k 5 Rf 30 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]. *1853:* én jonak látom hogy várd meg az Oláhok Pünköstyit [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez] ✱ *~ok újesztendeje. 1774:* az olahok uj esztendejere virradolag ... Setét hajnalba [Msz; Pf]. *1811:* az Oláhak uj Esztendeje [Kissármás K; KLev.] ✱ *~ok ünnepe. 1795:* a Benedekfalvi Borokbol tettem égy hordoval 3 garason kupáját, a Buk alá is adunk most az olahak Innepekre [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.] ✱ *~ok vízkereszt(i) nap(ja). 1630:* az Kukura Thamas meg ueretelj hideg eozzel az Olahok Vizkerezti nap taya(n) eset, utanna keouetkezendeo beotben holt megh [Czeged TA; WassLt Gierman Juzup (40) jb vall.]. *1742:* Mlgs Matskási Kata Aszszony eő nga Kintsi Jobbágyi az Oláhok Vizkereszt napja táján rá jöven ezen nyil erdőre néhány izben egy szálig le vágtak [Kincsi KK; SLt 8. K. 15].

6. *szitk 1749:* baszom az Anyádot oláha ide miért hajtod a ménest [Kóród KK; Ks 15. LXXVIII. 17]. *1757:* hunczfut Ménkő teremtette oláha mingyart meg kőttetlek [Majos MT; Told. 35]. *1767:* baszom az Anyád tolvaj oláha [Ko-

ronka MT; i.h. 19/33]. *1842:* Eb szülte oláha, láttzik hogy Vajda magával hordozza nevét [Dés; Dlt 1452].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

oláhborsó paszuly; fasole; Fisole, Fasel. *1681:* Fenyő Cseber Nr 1 Ebben Olah borso [Vh; VhU 562]. *1697:* Viszsza tervén ... az hazok hejjára: Itt vagjon Mezei Borso Cub 12//3. Olah Borso Cub 1//1 [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter lelt.]. *1702:* Vagyon veteményes kertis Ebben mind kerti borso s oláh borso vagyon [O.brettye H; Born. XXIX. 4. 10]. *1712:* kerti borso ola borso is leszen [Ohába F; ApLt 2 Lukáts János Apor Péterméhez]. *1727:* Dézmát adnak a' Földes Urak(na)k minden Mezei Veteményekből, az olah Borson Fuszulykán kivül [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]. *1760:* Oláh Borso Tavalyrol nem maratt semmi [Szőkefva KK; Ks 71/52 Szám.]. *1770:* leszen Esztendöre fizetese Ket veka borsoja, egy veka Oláh borsoja [Nsz; BálLt 92]. *1772:* Olah Borso Cub. 1 [Hévíz NK; JHbT 14].

Az ért-re l. a *bab* és *fuszuly* alatti jegyzetet.

oláh bot bunkósbot, macsuka; măciucă; Knotenstock. *1572:* Rusa Mathe Ezt wallá hogy Mykoron Az haborusag Jndultatoth wolna. Az olahoktwl. Lattam hogy Rado Myhaly Egy Nagy olah Bottal az olahoknak Eleykben Alloth Es vyzza werte Ewketh hogy My Reank Ne Rohannanak az olahok [Zentelke K; KP]. *1732:* egj ola bott is leven az kezeben az fejét betörte [Hosszútelke AF; Kath.].

oláh csákány oláh fokos; ciocan de luptă folosit de valahi; walachischer Streithammer. *1769:* Régi Pallos 1 Olá Csákány Buzugány Lanczos 1 [Nagyercse MT; Told. 19].

oláhdellői az Oláhdellő (TA) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Oláhdellő/Dileul Vechi; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Oláhdellő. **1.** Oláhdellőhöz tartozó; care ţine de Oláhdellő; zu Oláhdellő gehörig. *1623:* latua(n) mindenik fel az Maros vizenek giakorta ualo aradasat mely mia darakas dolognak ideje(n) giakorta keues uagy semmi haznokat Jarni Miklos Vra(m) az Erdő allyaj ... Baladffi Magdolnazzony penig az Olah Delej Jozagoknak Szolgalatiokat ne(m) uehetnek [Besenyő KK; DobLev. I/5]. *1728:* azan Lábnak az felsö vegiben mellj is mégjen ki véggel az Ola dellei Határra [i.h. I/132]. *1750:* Oláh Déllei bizonyos Portio [Kük.; i.h. I/239]. *1793:* olá Déllei Portiojáért Jármi Miklos Baládfi Magdolnának adja Erdőallyán lévő Portioját [T; i.h. IV/730. 1a].

2. Oláhdellőről származó; din Oláhdellő; aus Oláhdellő stammend. *1828:* Aláb irt adom ezen Contractualis levelem rendeibe örök emlekezetül hogy jüvének (így!) elömbe Oláh Dellei Demeter András aki jelenté[a] [i.h. V/1142. — [a]Köv. az ügy részl.].

oláhfalvi a (Kápolnás- v. Szentegyházas)oláhfalu (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului (Kápolnás- sau Szentegyházas)oláhfalu/Căpîlniţa sau Vlăhiţa; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON (Kápolnás od. Szentegyházas)oláhfalu. **I.** *mn* **1.** Oláhfaluban lakó/működő; din Oláhfalu; in Oláhfalu wohnend/tätig. *1590:* Tofalvi Mihaly Olahfaly bizonsagj Bordas Gergely olahfaly Vrunk Jobbagia [UszT]. *1591:* Az szek ad Exemtorokat Chigan Gothardra olahfalwire Palfaly Istwant mare-falit ... Tanko Andrast Tanko Thamast olah faliakat [i.h.]. *1591 k.:* szembe hyak ... olah falúy tanko ballasnet Anna Azzont [i.h.]. *1592 u.:* tilalmat teotte(m) az J-k ellen mely tilalomnak okadasara az olahffalwj biro Jakoczj Georgy Jde bocziatot Capitany vram eleyben az szombat szekre, az tilalomnak ezzel adom okat [i.h.]. *1604:* Tanko Andrasne durutia azonj zent egihazas olah falwi vall [i.h.]. *1606:* Ferencz Andras Zent egjhazos olafalj lib(ertinus) Annor(um) 28 | olahj falj mate palne Kataljn az en anyam [i.h. 20/173, 20/181]. *1614:* Jakoch Tamas olahfaluy [Máréfva U; BethU 128].

2. Oláhfaluban készített; făcut în Oláhfalu; in Oláhfalu erzeugt. *1715:* Oláfalvi deszka vagyon nr. 31 [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. *1725:* vásárlottam Deszkát oláhfalvit nro 101 [Kv; Ks 15. LIII. 5]. *1726:* vettem Maros vásárhellyi embertöl 98 Száll valogatott oláhfalvi deszkát párkányozni fl: hg 7// d: 36 [Kv; i.h.]. *1728:* A meg irt Istallonak Harmadik resze padlásan Talaltatott Olahfalvi Deszka nro ketszáz Tíz [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petki Dávid inv.]. *1729:* találánk A negj Csűrön kivül az eszteha alatt oláfalvi deszka nro 32 [Marossztgyörgy MT; Ks 29. XXIIb].

3. Oláhfalut illető; privitor la Oláhfalu; Oláhfalu betreffend. **Szk:** *~ adó. 1730:* az olahfalvi ado mindenkor az ns Székre vettetett quantumbol excindáltatik [Szu; Ks 99] ✱ *~ törvény. 1693 u.:* Ohla fali Törvény iteleti [Törzs. Tartalomjelző rájegyzésben].

II. *fn* Oláhfalu lakosa; locuitor din Oláhfalu; Einwohner von Oláhfalu. *1677:* Az Oláh-Falviak Privilegiumok a' menyi részben nem invalidáltatot-is ugy tartassek az-is meg, hogy a' Fiscusnak tartozo szolgálatot ezután-is praestallyák | Székelységen a' Zetelakiak, és két Oláhfalviakon praetendálván az Nemes Szék harmad idei 780//forint restantiat ... azon restantiajok relaxáltatot [UszLt IX. 72/43 gub.]. *1727/1751:* contra omnem Rationem et aequitatem lett volna: hogy azon kápolnás oláhfalviak határa a' Fenyéd fejénél abscindaltatott volna [CartTr II. XXX. 5b].

oláhforma romános; românesc; von walachischer Art. *1637/1639:* Egj fel bokor viragos, nyeset agas regi forma kapocsj mas egj ola forma lapos viragos fel kapocsikaual egjütt nyom p. 26 [Kv; RDL I. 111].

oláhné, oláhnő román asszony; valahă; Walachin. *1573:* Thakacz Kelemenne Borbolia Azt vallia ... hallotta hogi az zolgalo leannak[a] hytwan olahneo Myert Bantyatok az germeket [Kv; TJk III/3. 272. — [a]Tollban maradt: mondja]. *1584:* Lantos georgne Ersebet vallia, mikor az betegsegh el wteotte volna fazakasnet oda Jeowe az vra az olah newal, mert az az olahne giogitotta | Mezaros Oswaldnę vallia hogy eg wneye holt megh es azt Monta Az olahneo hogy az zabo Cato chelekette [Kv; TJk IV/1. 218]. *1590:* Az falus Birot oda hyttuk, teob polgarokkal egyete(m)be, Azt mondottuk nekik, Ez pinczíben vagion egj fogsagh myatt megh holth olahne [UszT]. *1595:* Az feleki feketitő olahne tol, võttem 1. veka Mogyorot [Kv; Szám. 6/XVIIa. 215 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1633:* Varga Janos Deak ... egi giapiat adot az olahnenak es fel vitte az hiuba [Mv; MvLt 290. 131b]. *1637:* Alde Boldogul megh regen Hauaselfeöldeb(e) buydosott Az hazb(an) valami buydoso olah neök lak(na)k [A.komána F; UC 14/42. 184]. *1662:* az eo puskaia miat eset az Olanen az leoves [Szszgy; HSzjP]. *1687:* Porkoláb Vr(am) az rab Pásztort ... az Oláhnéjért erőssen meg verte [GramTr VIII. 50 Nagy Márton (44) csehi ispán vall.]. *1705:* Kőrösi Pétert az Olá Esperest felesegétöl Kapi-

tány Annoktol divortiàlván a' mi tòrvinyùnkis a' keresztiny Asszonyi allatot annak az hitetlen olahninak kötelebül fel szabadittya [SzJk 349]. *1725:* Bajszaj László más feleséget vön el egy sánta oláhnét, Szenttamáson[a] vevé el [SándorO 269. — [a]Cs]. *1750:* Bethlenbül[a] ketten szoktök el Ketskés Peter Maramaros Vármegyéb(en) Sajon lakik ottan Molnarkodik meg is házasadot, edgy olannét vagyis Orosznét vött el hazasságaban olah Vallásra àllott [Ks 14. XXXIV. 10. — [a]SzD]. *1768:* az oláni azt felelte [Kük.; Pf].

Hn. *1774:* az Oláhné Dombjánál (sz) [Gerendkeresztúr TA; EHA].

Szk: *~ asszonyember. 1761:* egy Olane Aszsz(on)y ember ott mulatván, pénzül meg nem fizethette az bor árát, hanem egy kendöt, és párna hajat hagyott zalogb(an) erette [Torda; TJkT V. 46].

oláhországbeli havasalföldi/moldvai személy; persoană din Valahia/Moldova; Person aus der Walachei/Moldau. *1657:* szultán Oszmán török császár az lengyelek ellen akarván hadat indítani ezt Bethlen Gábor idején megértvén, az szándékot és azt is, hogy mint az két oláhországbélieknek és vajdáknak, úgy Erdélynek és az fejedelemnek is parancsolni fognának véle való elmenés felől az hadra [KemÖn. 80].

oláhországi I. *mn* **1.** Havasalföldében/Moldvában lakó, onnan való; din Valahia/Moldova; in der Walachei/Moldau wohnend, von dort stammend. *1769:* Gyermán Togyer szöke bajuszsza, a haja mint az oláh Országi Oláhok(na)k kereken körül van nyirve, Fekete hoszszu Czondráju [UszLt XIII. 97].

Szk: *~ bojér. 1672:* tegye fel ő nagysága bizonyságúl az két oláh országi bojérokat, hogy öt vagy hat esztendőktől fogva az két oláh országból élt ez az ország [TML VI, 243 Naláczi István Teleki Mihályhoz] ✱ *~ had. 1664:* Hírek itt az töröknek nagy készületi és hogy most az két oláhországi hadakat hivatja az fővezér maga mellé bizonyos számu tanácsokkal [TML III, 84 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz] ✱ *~ lakos. 1796:* A Bukarestben lévö Császári K. Agentia azt jelentvén hogy az oláh országi Vajda a' Marha legeltetésért eddig Szokásban volt Ojerit és Vakarit Nevezetü Taxán felyüll még egy uj Taxa Nemét parantsolt volt ugyan fel vétetni, és ez véget a' Marhákot meg is számláltatta, az ö közben járására mind azon által közönségesen meg Parantsoltatta, hogy ezen Rendelés tsupán tsak az oláhországi lakosokra értettetik [TVLt Közig. ir. 623 kv-i gub. rend. 5530] ✱ *~ vajda. 1658:* a fejedelem a fővezér hivatalára el nem ment vala Azért mindjárt ez nagy erejevel Boros Jenőnek megvételére elindula ... más felől ugymint Bozza váránál Brassó táján két oláhországi vajdákkal, kurtányokkal, mintegy 50.000 emberrel [ETA IV, 269].

2. Havasalföldébe/Moldvába vezető; care duce în Valahia/Moldova; nach der Walachei/Moldau führend. *1677:* Székelység az Oláh Orsági utakban lévö erősségecskékre jol provideállyon [AC 268].

3. Havasalföldön/Moldvában gyártott/készített; fabricat/făcut în Valahia/Moldova; in der Walachei/Moldau erzeugt. **Szk:** *~ cápbőr. 1725:* szabados vásárlása és hajtása engedtetett az oláhországi marháknak, cáp és marha bőröknek [Cssz; SzO VII, 317] ✱ *~ hosszú hordó. 1785:* Egy oláh orszagi hoszszu hordo [Borosbenedek AF; SLev.] ✱ *~ marhabőr → ~ cápbőr.*

4. Havasalföldön/Moldvában tenyésztett; crescut în Valahia/Moldova; in der Walachei/Moldau gezüchtet. **Szk:** *~ göje sertés. 1810:* Egy Oláh Országi fejér szörü malatzos göje Sertés [DLt 69 nyomt. kl] ✱ *~ marha. 1725:* szabados vásárlása és hajtása engedtetett az oláhországi marháknak [Cssz; SzO VII, 317]. *1824:* ide a' Sombori hátárra egy tsoport oláhországi marha érkezett a' meg hálásra [M.zsombor K; Somb. II].

5. Havasalföldön/Moldvában viselt; care se poartă în Valahia/Moldova; in der Walachei/Moldau getragen. *1806:* Iuon Dregoi visel egy hoszszu Oláh-Országi Inget, fejér Zeke poszto nadrágot [DLt 527 nyomt. kl].

6. *~ módra* Havasalföldön/Moldvában szokásos módon; după obiceiul din Valahia/Moldova; nach der in der Walachei/Moldau üblicher Weise. *1801:* Szávu Popa mint egy 24. esztendös ... fekete szemü és haju, az Oláh Országi modra fésülve ... szokott járni [DLt nyomt. kl].

II. *fn* havasalföldi/moldvai személy; persoană din Valahia/Moldova; Person aus der Walachei/Moldau. *1780:* Az oláh országiakkal virgob(an) lévö Havasok iránt [Kf Kendefi Elek Regesztaszerü rájegyzése egy levélboríték hátán].

oláhos I. *mn* **1.** românos, românosan hangzó; românesc; rumänisch klingend. *1849:* Kolgya Mitra a Görög nem egyesült vallást önként el hagyni kivánván Reformáltam 16 éves korában — kinek is oláhos neve hejet Kolgya Márton név adodott akkor, az ő kivánsága szerént [Jákótelke K; RAk 167].

2. românos, román módon elkészített; făcut conform/după obiceiul românesc; nach walachischer Art verfertigt. **Szk:** *~ kapta. 1812:* Tizen három pár olahos kapta Rf 1 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 4] ✱ *~ kemence. 1757:* a Cseléd, vagyis Sütö Ház ... Sövényböl font oláhos Kementzéje [Budatelke K; LLt Fasc. 129] ✱ *~ parasztház. 1761:* A' Kapun beloll jobb kézre csere ágasokra szalma fedél alá elejével Napkeletre vagyon egy oláhos, mind az által tisztességes uj paraszt ház épitve, pitvarával, és kamrájával [Bolya NK; JHbK LXVIII/1. 303] ✱ *~ parasztkapu. 1761:* (A Curialisra) a' regi Malom helly felöl csak oláhos paraszt kapun járnak bé [uo.; i.h.] ✱ *~ tarka pokróc. 1761:* két oláhos tarka pokrotz [Koronka MT; Told. 8].

3. românos szabású/készítésű; cu croială caracteristică românilor; von walachischer Art geschnitten/verfertigt. **Szk:** *~ babó. 1821:* Küküllö Varmegyei Hondorffi Közzlakos Rusz Ávrám visel lambos oláhos Babot [DLt nyomt. kl] ✱ *~ cepők. 1829:* Vaszi Patkové viselt ... oláhos inget, Harisnyát, kalapot, és czepöket [DLt 942 ua.] ✱ *~ friskó. 1847:* Triff Dumitru ruházattya oláhos ing, lábravaló, egy kis fejèr kurta oláhos frisco [DLt 1035 ua.] ✱ *~ gyapoting. 1811:* vittenek el Egy nagy oláhos gyapot inget [DLt 629 ua.] ✱ *~ harisnya → ~ cepők* ✱ *~ ing. 1812:* Busta Thodornak Felesége visel kék veres fejtöuel nagyon erössen meg varrott Oláhos Inget [DLt 642 ua.]. *1836:* Juon Hejnutz viselt hoszszu oláhos inget [DLt 1016 ua.] ✱ *~ kalap → ~ cepők* ✱ *~ köntös. 1807:* Gyurka alias Oláh Istok fegyvereit Csukjájában szokta hordozni, és merejében Oláhos köntöst visel [DLt 101/1808 ua.] ✱ *~ mellrevaló. 1802:* a' velle el-szökött Felesége járt fekete Darotzba oláhos szederjes mejre valóba, Vászon-fersingbe, és Csizmába [DLt ua.]. *1844:* Sztojka Ferencz ... öltözete ... oláhos mejre való, övedző gyüszü [DLt 1248 ua.] ✱ *~ öv. 1811:* vittenek el Öt veres oláhos övet [DLt 629 ua.] ✱ *~ rancos harisnya → ~ zeke* ✱ *~ süveg. 1807:* Báts Vonuly ...

oláhos magossatska kivül szöretlen ... bör zsiros süvegbe járt [DLt 494 ua.] ✱ ~ *zeke. 1812:* Szemeriai Miklós ... visel oláhos hosszu Zekét [DLt 601 ua.]. *1822:* Felsö Rippai vagy Répai[a] Bore Gábor visel oláhos szürke zekét rántzos harisnyát [DLt 795 ua. — [a]MT].

II. *fn* '?' **Hn.** *1732:* Oláhos nevü helyben (sz) [Etéd U; EHA]. *1739:* Oláhasban [uo.; EHA]. *1748:* Oláhos nevü helyben a Felso határon [uo.; EHA]. *1765:* Olahos oldalabann (sz) [Kibéd MT; EHA]. *1804:* olahosba (sz) [Etéd U; EHA]. *1824:* Oláhos oldalán (sz) [uo.; EHA].

oláhosan **1.** román módon/módra; româneşte; nach rumänischer Art/Weise. *1747:* Balla Ursz egy dorongot vévén kezib(e) szidta oláhoson Buttyán Simonnak a lelkét [Nagysomkút Szt; TKl Tyehár Petre (50) vall.]. *1773:* ã Gornik, és Dominális Biro egyik a màsikát oláhoson egybe szidák [Guraszáda H; BK. Kaprár Petru (36) educillator vall.]. *1796:* az Utrizált Béres a Vedret le vette és meg indulván vélle Tusa Joseff oláhasan az Annyában butatván azt mondotta, felöllem el viheted [M.fodorháza K; RLt Franc. Jakab de Középlak (42) ns vall.]. *1804:* szidni is kezdet oláhoson halálomat s egyebemet [Farnas K; KLev.].

2. román módon készítve; făcut conform obiceiului românesc; nach rumänischer Art verfertigt. *1771/1817:* egy sütö kementze Oláhosan [Mezőszopor K; Mk Török István ub házában, a „kisházban"].

3. román szokás szerint; caracteristic românilor; nach rumänischem Brauch. *1801:* Nikulaj Vlád Mustátzi kereken oláhoson nyírt sárga haju [DLt nyomt. kl].

oláhosbeli az Oláhos nevü határrészben fekvő/levő; care se află în partea de hotar numit Oláhos; in der Dorfflur namens Oláhos liegend/befindlich. *1688/1748:* az ohlahosbali rövid Föd alat [Etéd U; NkF].

oláhság román nép; valahii, poporul valah; walachisches Volk | vmely helység/vidék román lakossága; populaţia valahă dintr-o localitate/regiune; Walachentum, walachische Einwohnerschaft eines Ortes. *1572:* Az hagigalást Lattam, hogi waltygh hagitottanak de En Nem twdom kyheoz hagitotak De ha az olasagoth Az Neomeos wraym hattra Nem weryk wala talam sok Megh holth wolna Bennunk [Jákótelke K; KP]. *1595:* 19. July[a], Miert hogy az Olahsag böitelt fözettem Olaios kapoztat nekik: Radnothi István penig azt keüanta hogy eleget adgyak nekik, ot ne eheztessem a Jobbagyot [Kv; Szám. 6/XVIIa. 270 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]Július 20-a Szent Illyés napja, azon a héten a románok böjtölnek]. *1677:* Urokat fegyvereckel szolgálo embereken, latrok kergetésére, vagy meg-fogattaknak örzésére, keresésére menö embereken kivül, egyéb rendbéli Oláhság puskával, tegezzel, kardal, pallossal, csákánnyal, dárdával, és egyéb fegyvereckel járni ne merészellyen [AC 234]. *1729:* Aszt irják Fogarasföldiröl 6. Ekénél többet az elmult héten nem állithatta(na)k az oláhság közzül [KJ. Rétyi Péter lev. Almakerékröl (NK)]. *1744:* az olahság Instalta az Ercsében[a] biro Mélgos Possessor Urakat [Told. 21. — [a]MT]. *1784:* az ottan[a] lévö Uraság joszágaiban pusztitásokat és prédálásokat kezdettek tenni a Mlgs VIspány Urhoz instálván segedelmet a' fel támadatt s' predara rohant olásag ellen, de segedelmünk nem érkezvén egy felöll is azon napon resistálni nem bátorkodhattunk [Torockó; TLev. 4/12. — [a]Bedellön és Gyertyánoson (TA)]. *1850 k.:* szálos erdejét a mult forradalmi idöben az 1848ik év telén — az oláhság némely akkori tudatlan elöljárok tanátsokbol le vágták ... azon erdöbéli kár meg fizetésiböl réám is háromlot 105 Rfl és 12 xr [Szászújös SzD; TSb 35].

Szk: *külső* ~ a városon kívüli oláh lakosság. *1584:* Az Wasar Vamrol ualo ieczes Aky Zalonnat hóz kewlseó olahsagh, wagy Eggiet hóz wagy teóbbet, Atwlis chiak ket pinzt vegien[a] [Kv; PolgK 9. — [a]A vásárbíró] ✱ *szabad* ~. *1610:* az minemeó Immunitassal egieb dezma adatla(n) szabad Olahsagok ez Orszaghban elnek, ugi mint Buzabol, Borbol es egieb minde(n) vetemenyeknek dezma adasabol eokis[a] azerint elhessenek [BfN fej. — [a]A Kozmatelkére (K) máshonnan telepitettek].

oláhszentlászlói az Oláhszentlászló (KK) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Oláhszentlászló/Laslăul Mare; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Oláhszentlászló. **I.** *mn* Oláhszentlászlón lakó; din/care locuieşte în Oláhszentlászló; in Oláhszentlászló wohnend. *1737:* Olah Szent Lászlai Számos Emberek [Széplak KK; CU Petrichevich-Horváth Boldizsár conscr.].

II. *fn* Oláhszentlászló lakosa; locuitor din Oláhszentlászló; Bewohner von Oláhszentlászló. *1692:* Lattam enis egy izben hogj az Oláh sz: Laszlaiak eot vagy hat Disznot eolenek meg affele Szeplakiakot [O.szentlászló KK; SLt HF. 20].

oláhul románul; româneşte; rumänisch. *1599:* Zeken[a] lakozo Zekelj Mihalj ... vallja ... latta hogy eggymassal kezet fogwan egynehanzor kj mentenek es suttogtanak bezélgettenek hol zazul, hol olahul egymassal [Kv; TJk VI/1. 316. — [a]SzD]. *1668:* az megh fogas ellöt, illen szot monda az felesegenek ollahul hogi az felesege azon inty vala hogi haza boczatanak az Nagi Jstuan el uezet marhaitt [Cssz; CsÁLt F. 27. I/30 Szabo Mihalj (20) pp vall.]. *1717/XVIII. sz.:* kis Babocza, Oláhol Babezisora[a] [Szság; Berz. 7. 68/1. — [a]Sz]. *1721:* az Nyirtetőn olahul Kabose nevü hellyen (sz) [M.gyerőmonostor K; EHA]. *1745:* az előmbe adatatot verbalis Instrucsiot magyarul es aláhul punctualiter exprimaltom, ki beszéllettem [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. *1766:* Vagyon az Stubéjban oláhul (: de Magyarol :) az Lencsés Kutnál ... égy darab Ne(me)s szánto föld [M.köblös SzD; RLt]. *1813:* Gros Julis Katonáné beszél Totul jól, Németül, totoson Magyarul, és tud oláhül-is [DLt 63 nyomt. kl]. *1819:* Kurta András ... Magyarul, és Oláhul leppegve keményen beszéllő [DLt 571 ua.]. *1824:* Fassiojokat olahol előttek meg magyaráztáké [K; KLev.]. — L. még UF II, 186.

Szk: ~ *berbetél. 1759:* Oláhul eleget berbetélt, de mint-hogy oláhul nem tudok, mit mondott nem érthettem [Kovászna Hsz; HSzjP Sara Köntzei (30) ns vall.] ✱ ~ *beszél. 1747:* mind az két személy Olá fogott lenni mert oláhul beszélettenek [A.hagymás SzD; Ks 27/XVIIb]. *1782:* a Temetés után midőn a Torba lettünk volna edgyütt ottan ollyan Emberek sokan voltak akik oláhul beszéltek [Kézdimártonfva Hsz; HSzjP Andreas Gligor junior (20) vall.]. *1807:* beszél Oláhul még pedig habarva, és selypen [DLt nyomt. kl]. *1842:* Filko Károly beszél németül jól, magyarul és oláhul kotsintva [DLt 1488 ua.]. *1847:* Annyit hallottam, hogy oláhul beszélni tudott[a] [VKp 220. — [a]Varga Katalin] ✱ ~ *ír. 1657:* (Az oláh mester) Légyen igen jó oláúl mind irni mind szollani tudó, igaz tudományú tudos ember, a magyar reformata scholakból való [UF II, 186] ✱ ~ *leírat. 1710 k.:* Egyszer rágondolá magát,[a] hogy idegen nyelveket tanuljunk, oláhul, tót- vagy lengyelül, törökül, németül, franciául, de

ezeket nem egyszersmind, hanem egymás után. Először oláhul ezer vagy kétezer vocabulát leíratott [BÖn. 541. — [a]Keresztúri Pál] ✱ ~ *mond. 1801:* Tottfalusi János eö Klme Runk Demeter felé hadazván kezével mondotta oláhul. Baszom a lelkit [Mákó K; KLev.] ✱ ~ *olvas. 1640:* Ez mind Pater nostert, mind Symbolumot es Decalogust memoriter el monda. Annak felete az Evangeliumotis olahul olvasa [UF I, 716–7] ✱ ~ *szól. 1600:* Andreas Gergo fassus est nem tutta(m) vellek bezelleny mert ok az iuhazzal olahul zoltak [Kv; TJk VI/1. 413]. *1736:* Nem vala akkor híre az sézának, mert ha eléhoztad volna hogy séza azt gondolták volna hogy oláhul szólasz sez, az az ülj le [MetTr 361] ✱ *vmit ~ vminek hív. 1653:* az Feniues Erdeob(en) kit mi pödnak hiunk olahul [Podsága TA; Thor. X/8 Vona Philip jb vall.].

oláhvalkói az Oláhvalkó (Sz) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Oláhvalkó/Valcăul de Sus; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Oláhvalkó: Oláhvalkón működő; din Oláhvalkó; in Oláhvalkó tätig. *1594:* Vy uaghass Portio. Olah valkai Simon Andras krainikok [O.valkó Sz; UC 113/5. 51].

olaj 1. étolaj; ulei comestibil; Speiseöl. *1582:* 12 January weotte(m) karazt 1b. 8 d. 24. sos kabozta feozny d. 4. olay ratany es az kaboztahoz 1b. 5 d. 20 [Kv; Szám. 3/V. 5 Lederer Mihály sp kezével]. *1585:* olait Karaz Ratany es Tiúkmoniat Sutnj wotte(m) f. — d. 12 [Kv; i.h. 3/XVIII. 18b Gellien Imre sp kezével]. *1596:* attam Estwere kasatt f. — d 6 ollaiot hozzaia f — d 5 [Kv; i.h. 6/XXII. 11]. *1625:* wóttwnk az Jobagioknak Etelekre Olayt 1b. 3 [Kv; i.h. 16/XXXI. 17]. *1680:* egy kis vas csatorna, mellyen az olaj szivárkozik az Sajtobol [A.porumbák F; ÁLt Inv. 35]. *1721:* Az mint küldöttemis két Jcet igen finum Olajat [Szurdok Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz]. *1798:* Egy kupa Alajért xr. 30 [Kosesd H; Ks 78. XVII. 23]. *1847:* a' két üveg olajat pedig küldöm égy kisztenbe rakva [Kv; Pk 7]. — L. még BÖn. 516.

Szk: *~ban ad* olajban sütve ad. *1595:* Az mi az fejer kenyerben penig, úgy mínt Czőregebe(n) meg marada, mas napra attam ö km(ne)k olaiban [Kv; Szám. 6/XVIIa. 15 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *~ban megránt. 1599:* 3. Font karazt. ezeket meg ratottak olaiban [Kv; i.h. 8/XIII. 13 Szabó András sp kezével] ✱ *~ban rántat. 1595:* Biro Wram ada 3 Retkeet hozzam, hagya ö kme hogy ... az halat olaiban ratassam [Kv; i.h. 6/XVIIa. 140–1 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *~hoz való korsó. 1594:* Olaihoz ualo korso No. 5 [Somlyó Sz; UC 78. 7/23] ✱ *~nak alkalmaztatott üveg. 1714:* Olajn(a)k vagj eczetn(e)k alkalmaztatott, s tekenyös beka formara tsinált üveg [AH 11] ✱ *~nak való általagocska. 1638:* Vagjon eggj hal hordozo legelyke Eggj olajnak valo altalagoczka [A.porumbák F; UF I, 658] ✱ *~nak való edény. 1807:* Egy nagy Ezüst (vagy) Aufsatz Etzetnek, Olajnak, Mustárnak, 's törött Nádméznek való edényekből állo [DLt 378 nyomt. kl] ✱ *~nak való mázas korsó. 1679:* paraszt Csupor nro 8. olajnak valo mázos korso nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 36] ✱ *~ sajtolni való eszköz. 1789:* Olaj sajtolni valo 3. darab Eszköz, melly(ne)k ketteje merő Srofos vas, egyike pedig esztergával készült Fa facit Rft 4. xr 48 [Mv; ConscrAp. 7] ✱ *~ verni való sajtó. 1594:* Olai verni ualo Saitho vagjon No. 1 Kasa teöreö kwlw vagjon No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 17–8].

2. faolaj; untdelemn (de măsline); Baumöl. *1823–1830:* Második vacsora neme volt a faolajos saláta. Ott az olaj olcsó, a szolgáló megtisztítva eléhozta a salátát tányéron, én egy félfertályos pohárba ecetet töltöttem, feljül reá olajat, a salátát belemártogattam, s jó olajosan ettem, e belékerült két jó garasba [FogE 229].

3. lenolaj; ulei de in; Leinöl. **Szk:** *~nak való lenmag. 1757:* Kö és agjagbol csinált Katlan, melyben Olajnak valo Len magot szoktak pergelni [Budatelke K; LLt Fasc. 129] ✱ *~ul adminisztrál/beszolgáltat. 1632:* Vagion negy kwlwis, kiben keölest es Len magotth teörnek, az vamiath olaiul es kasaiul az varba(n) administralliak [Fog.; UC 14/38. 110]. *1640:* Vagyon a' varosban egy Malom haz ezen Malomban uagyon Negy kasa csinalo es Len magh teörö külöis, melynek vamyát kasaiul es Olayul szoktak a' varban be szolgaltatni [Fog.; i.h. 12] ✱ *magot ~nak kiüt. 1774:* Lent vetettek a' Magját olajnak ki ütötték [Szentdemeter U; LLt Vall. 34].

4. gyógyolaj; ulei folosit ca leac; Heilöl. *1778:* Ha forró nyavallyákban belé esnének, akár gyermekek, akár nagy emberek bort, egetbort ne igyanak, Terjéket, Tótoktól vett olajokat, bé ne vegyenek [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.].

5. kórisfa kérgének gyógyszerként használt váladéka; decoct din scoarţa de frasin folosit ca leac; Ausscheidung der Rinde des Eschenbaumes als Arzneimittel. *1584:* Catalin Nilas Simonne vallia Lakatosne Az kertiben twzet teot vala, Es az twz keozepiben fazek vala Es azt monda hogy keoreos fanak forgacha vagyon benne es olayat veszy es magat megh keny velle, mert azert igen fokadekos vala [Kv; TJk IV/1. 263].

6. kb. étető olaj; ulei folosit ca otravă; Vergiftungsöl. *1583:* soha chak eg penzt sem kwldeot Jgiarto Georgy az orwosnak az feiebe hogy feleseget valamy olj olayal meg Eolne [Kv; TJk IV/1. 142].

7. balzsamolaj; ulei balsamic; Balsamöl. *1710 k.:* kiváltképpen adta volt az Isten Zsidóországnak az opobalsamumot, balzsamolajat melynek az ő minéműségeit egészségnek, szép ábrázatnak megtartására, sokféle betegségeknek orvoslására nézve nem tudnak eléggé leírni s dícsírni az orvosok és physicusok. Erre az olajra és nemcsak a közönséges ennivaló faolajra céloz maga a próféta is a 104. zsoltárban, v. 15 senki az üdővel hamar avasodó, kedvetlen szagú faolajjal nem köpülte bé orcáját, testét hanem ezzel a balzsamolajjal szokták volt a holttesteket is megkenni a rothadás ellen, több füszerszámokkal s olajokkal együtt | Egykor mondja vala a szegény gubernátor: Hatalmas Isten, mü csak hóhérok vagyunk; Apor meg ismét: Olaj is kellene a sebhez, nemcsak bor és étető, bizony kiesik ennek a csebernek a feneke [BÖn. 408, 966].

8. kenőolaj; ulei de ungere; Schmieröl. **A.** *1668:* Én nem irigylem Nagy Katának kenését, feresztését, de az mint én gondolom, senki jobb orvosságot Kegyelmednek fel nem tálalt, mint Rodeus mondta vala nekem, de Kegyelmed nem engedé, az mint olajt is csinált vala [TML IV, 262 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. *1674:* Kender mag erogatioia. Pénzen adtam el, és olajt csenáltattam a Bialok kenesire Cub. 23//3. 1/2 [UtI].

B. *1581:* elseobe veottem 7 zarw zeget p(ro) d. 6. veottúnk olayt hogy Az zeget meg kentek d. 2 | Az Lezeget hogy meg kentek olajra d. 2 [Kv; Szám. 3/IV. 6, 10]. *1585:* olaiat zek kenny hozattunk p(ro) f 0 — d 3 [Kv; i.h. 3/XIX. 38]. *1809:* Az Ujjonnan építtendö Archivumnak bé fedeleztetésére meg kivántatott Létz Szegeknek meg Sirozására

olaj vétetett 30 xr [Szu; UszLt XII. 88]. *1810:* Sendely Szeg zsirozására olaj vétetett 9 xr [Szu; i.h.]. *1824:* az Udvari orának ... meg kenésére kivántatnék oloj, a mind hogy meg is vétetődet 15 xr [Déva; Ks 106].

9. mécsolaj; ulei pentru opaiţ; Lichtöl. *1823–1830:* A fenn írt kővágók az eislebeni bányában nyolcórai munkájokért kapnak öt-öt garast, melyből élnek és mécsnek olajat is vesznek. Ez ugyan keserves kenyérkeresés [FogE 207].

10. *átv is* ulei; Öl. *1678:* kérem arról is írjon Kgld udvarhoz, bizony jobb volna, ha ... procurálnák ne annyira a magok dolgát, mint az hazáét, bizony nem tartanók igen eszes embernek a kinek a háza meggyulna s mind azt kiáltaná hozzá, olajat, puskaport etc. [TML VIII, 49 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1811:* Nyújtotta életét sok időkre néki, 'S A' már kész halálból négyszer mentette-ki; Jéru'salembe a' Tömletz fenekéből, Rómába a' forró olaj hévségéből [ÁrÉ 179].

Sz: *~at önt a tűzre. 1710 k.:* Én mondám köszönvén: Elég énnékem ez az excellenciad szava, azzal az írással ne öntsünk több olajat a tűzre | Hívata engem a generális és nagy haraggal mondá: Nézd, uram, a gubernátor csúfolódik énvélem, mintha bolond volnék ... Én ekkor sem önték olajat a tűzre, hanem csak elmenék [BÖn. 853, 976] ✱ *~t tölt vki tüzének gerjedezésére. 1662:* Azalatt őkegyelme minden tekintetét félretevén, a tömösvári passa által sollicitálta ura székibe való ültetését, sokaknak az ország közül szívekbe konkolyt hintvén, elidegenítette tőlünk. De remélvén őkegyelme abbéli engedelmességünket[a] is dissimulátiónkkal olajt töltöttünk őkegyelme ellenünk gyüjtött tüzének gerjedezésére[b] [SKr 462. — [a]Értsd: engedékenységünket. [b]II. Rákóczi György vádja a vele szemben fej-mé választott Barcsay Ákos ellen] ✱ *az Istennek haragját ~jal öntözi. 1704:* Ma reggel prédikálott Zilahi uram Az applicatióban az urat erősen kiprédikálá az erőszakért. Úgymint, hogy most is az Istennek felgyúladott haragját olajjal öntözik és erőszakot cselekszenek [WIN I, 254] ✱ *a tüzet ~jal gerjeszti/öntözi. 1657:* Ekkor az Úristen megmente bennünket; de ímé esmét az pogányságnak fúriáját nem hagyák megcsendesedni, hanem az tüzet olajjal gerjeszték; mert 1637. késő ősszel porta engedelmével moldvai Lupul vajda reá indula havaseli Máté vajdára haddal [KemÖn. 185]. *1677:* Azokra a terminusokra való válaszomat szántszándékkal mulatom el, nem akarván az tüzet olajjal öntöznöm [TML VII, 393 Teleki Mihály Nemes Jánoshoz].

◇ **Szn.** *1828:* Olaj István [Kv; ACSzám. 80].

◇ **Hn.** *1807:* Olaj szegben (sz, k) [Mikháza MT; EHA].

Vö. a *faolaj, kendermag-, kőz- és lenmag-olaj* cimszóval.

olajcsináló I. *mn* olajsajtoló; de/pentru presat seminţele plantelor oleaginoase; Öl pressend. **Szk:** *~ vassajtó. 1744:* olaj csinálo srofos rosdás vas sajtó [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

II. *fn* olajsajtoló mester; uleier; Ölpress(er)meister. *1596:* Olaiat veottem ... Az monostor vczai olai chinalotol 4 fontot d 36 [Kv; Szám. 6/XXIX. 169 Bachi Tamás sp kezével]. *1632:* Molduuai Marthon Olay czinalo [Fog.; UC 14/38. 102].

olajfa Olea europaea; măslin; Öl/Olivenbaum. *1820:* Az Also Gyümöltsös Kertetskében vagyon egy Lábnyi vastagságu ép olaj Fa [Páncélcseh SzD; Becski].

olajfafiatal olajfacsemete; puiet de măslin; Ölbaumsetzling. *1632:* Ez masodik kert szylua es megy fa chiemetekkel megh vagion rakua lugas forman. Vagion benne kett olai fa fiatal ... N. 2 [UF I, 191].

olajfalevél *átv* békét jelképező olajág; ramură de măslin; Ölzweig als Symbol des Friedens. *1704:* Emlékezzél meg, édesanyám[a], mennyi követségeket és útokat vittem életem nagy veszedelmével végbe érted. Vajon in anno 1690, nem olajfalevelet hozó galamb voltam-é a Diplomában [WIN I, 178. — [a]Erdély].

olajfesték vopsea de ulei; Ölfarbe. *1650:* festettem ket vasas ayttot olay festekel [Kv; ACJk 57b]. *1725:* A' Sakok(na)k Olai festekkel valo jegyezesiert d 68 [Kv; Szám. 54/II. 9].

olajmag sămînţă de plantă oleaginoasă; Ölsame(n). *1589:* 15 Juny Biro vram, es kirali biro vramek, hogi Kendi Sandorhoz mentek volt, teolteottem az vtra nekik, negi ejtel ô bort ... d. 24 Ket font olai magot d. 64 [Kv; Szám. 4/X. 25]. *1592:* 6 Nouemb(ris) Kuchis Janos vizen vrunk Zamara olaj magot es eggieb eggiet mas vyvarigh .4. lowan f 1 d 50 | 2 die decemb(ris) Hoztag esmeg Schmeltzer Lerintztol olay Mogot p(ro) f — d 50 [Kv; i.h. 5/XIV. 97, 346 Eppel Péter sp kezével].

olajmagszín olajmagszínű; oliv, măsliniu; olivenfarben. *1710:* Egy kávészín aranyos szoknya Egy hamúszín bársonymente Egy olajmagszín lengyel palástocska [DanielAd. 90–1].

olajmerő olajmerőkanál; polonic/lingură mare de scos ulei; Ölschöpflöffel. *1728:* Kovasz keverő kettő, olaj merő egj, Vizmerő Kartos egy [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petki Dávid inv.].

olajos I. *mn* **1.** ét- vagy más olaj tartalmú; uleios, care conţine ulei; ölig. **Szk:** *~ lére megfőz. 1599:* 4 Fontos czukat ueóttem feóztek olaios lere megh d 16 [Kv; Szám. 8/XIII Szabó András sp kezével] ✱ *~ szer. 1808:* A' Szarvas Ro'snak mérgét az édes téj leg-jobban gyengitti, hasznosok mindenféle olajos, nyákorjás szerek, fejér mályva, matska méz, híg tojás, 'sa't [DLt 868 nyomt. kl].

2. étolajjal (el)készített; gătit cu ulei comestibil; mit Speiseöl zubereitet. **Szk:** *~ káposzta. 1595:* 19. July[a]: Miert hogy az Olahsag böitelt, főzettem Olaios kaposztat nekik [Kv; Szám. 6/XVIIa. 270 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — [a]Július 20-a Szent Illyés napja, azon a héten a románok böjtölnek]. *1621:* Egi fazek olajos kapoztahoz Veotte(m) kapoztat. d. 5 olajatis egi fontot d 5 [Kv; i.h. 15b/IX. 196] ✱ *~ kása. 1595:* 19. July: Miert hogy az Olahsag böitelt ... Waczorara, főzettem ismeg nekik Olaios kassat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 270 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ *~ lepény. 1723:* Mária fel véka Lisztét, és egy korso olajat félpalacsintázott, és hordotta az olajos lipint Marosán Gligorhoz [Szásznyíres SzD; Ks 27/XVI] ✱ *~ vágott káposzta. 1621:* Olajos vagot kapoztanak veottem kapoztat f —/. 13 Olajat hozza es hal ratnj 2 1/2 fontot f —/25 [Kv; Szám. 15b/X. 38].

3. olaj tartására való; de (păstrat) ulei; zum Ölaufbewahren dienend. *1822:* Márus[a] korso olajos, és Degenetes [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8. — [a]Múrusnak és Múrasnak is olvasható].

Szk: *~ korsó. 1589:* A haz szuksegere valo Eggyetmas aprolek vetel. Vóttem ... Egy olayos korsot f — d. 1 [Kv;

Szám. 4/XI. 43]. *1777:* A nyagyabbik szekrént ... fel nyitván, abban találtunk illy portékákat lenni Üres olajos korsot[a] [Nagylak AF; DobLev. III/503. 2a. — [a]Folyt. a fels.] ✱ *~ légely* olaj tartására való (kis) hordó. *1660:* ket olajos legel [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117] ✱ *~ pléh* lámpa bádog olajtartója. *1805:* Egy Alabástromkő függő Lámpás, Luster hellyett, bele járó olajos Plével [Mv; TGsz 52].

4. *~ festék* olajfesték; vopsea de ulei; Ölfarbe. *1595:* 28. Marty Az varos eggyik Dobyara Biro W. iratta az Waros Cimeret: Fizettem kępiro Jakabnak tõle hogy Olaios festekkel irtta az essö ellen d 40 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 125 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

5. *~ festékes* olajfestékkel festett; vopsit cu vopsea de ulei; mit Ölfarbe gemalt. **Szk:** *~ könyvestéka. 1866:* Egy nagy olajos festékes könyves téka [RLt] ✱ *~ kredenc-kaszten* kb. festett tálalószekrény. *1849:* A For tzimerbe égy nagy veres olajos festékes krédentz kaszten belől égy poltz ezen részében voltak portékák Egy Batizi portzelan leves tál, — két bé tsináltos tál[a] [WassLt. — [a]Folyt. a fels.].

II. *fn* **1.** olajsajtolással szolgáló személy; persoană care se ocupă cu stoarcerea uleiului din seminţe, uleier; mit Ölpressen dienstleistende Person. *1640:* Olayos Dragumir Egetboros a' varhoz. Olayos Páll Olayos a' varhoz Balas Mihaly Liszt hordo [Fog.; UC 14/48. 8].

Szn. *1453:* Mathyas Olajus [Kv; TT 1882. 533]. *1457:* Olayas [Kv; Csánki V, 318]. *1568:* Margaretha R(elic)ta Andre olaos [Kv; TJk III/1. 191]. *1570:* Margit olayos Andrasne. Zabo peter olayos Andras fya [Kv; TJk III/2. 177]. *1585:* Olaios Georgy [Kv; TJk IV/1. 414]. *1592:* Ollaios Janos [Kv; Szám. 5/XIV. 169–70 Eppel Péter sp kezével]. *1607:* Zabo Mihaly alias olajos [Kv; TJk VII/1. 183]. *1614:* Olayos Janos ppix [Gelence Hsz; BethU 374]. *1630:* Korlat Mathe szolgaia Olajos Varga Janos [Mv; MvLt 290. 199a]. *1640:* Olayos Dragumir. Olayos Pall [Fog.; UC 14/48. 8]. *1727:* Olajas Csizmadia János [Mv; Told. 15/9]. *1747:* néhai Fogarasi Olajos Miklos János ö kglme [Fog.; DobLev. I/224]. *1774:* Olajos Márton nevű Jobbágya [Hidvég Hsz; LLt Vall. St. Szanoszlo (70) vall.]. *1799:* Olajos Anna [Mv; MvLev. 8].

2. olajjal készített/olajos étel; mîncare gătită cu ulei comestibil; mit Öl verfertigte Speise. *1590:* Keouetkezik az 1590 eztendeöbeli keölchegh az Zegeniekre Januariusba keölteöttem mind husra halra es olayra, mert minden heten eottek olayost de halat chak masod heten, fl. d. 31 [Kv; Szám. 4/XIX. 8].

3. '?' **Hn.** *1712:* Az Olajosban a Patak melet (sz) [Borsa K; BHn 111]. *1730 k.:* Az Olajosban [Pinárd MT; MMatr. 431]. *1736:* Az Olajosban (sz) [Várhegy MT; EHA]. *1845:* Az Olajosba (sz) [Retteg SzD; EHA].

olajosan (meg)olajozva; îmbibat cu ulei (comestibil); geölt. *1823–1830:* Második vacsora neme volt a faolajos saláta a szolgáló megtisztítva eléhozta a salátát tányéron, én egy félfertályos pohárba ecetet töltöttem, feljül reá olajat, a salátát belemártogattam, s jó olajosan ettem [FogE 229].

olajoz 1. étolajjal leönt; a uleia, a pune ulei comestibil; mit Speiseöl begießen. **Szk:** *laska ~ni. 1773:* Sinka Jutzi is bé jöve egy Csuporral, s ő is ki meritte egy Csupor olajat, laska olajozni [Selye/Magyaró SzD; BetLt 7 Elizabeta Márton cons. Ioannis Varga (66) jb vall.].

2. olajjal megken; a unge cu ulei; mit Öl schmieren. **Szk:** *szeg ~ni. 1587:* szegek olaioznj hordottak olait —/8 [Kv; Szám. 3/XXX. 21 Seres István sp kezével] ✱ *zsindelyszeg ~ni. 1738:* Sendely szeg olajozni olajat [HSzj *olaj* al.].

3. *~za énirántam a dolgot* kb. igyekszik nekem segíteni vmiben; a susţine/sprijini pe cineva în ceva; bei etw. jm behilflich sein. *1677:* Már ő nagysága mit parancsoljon, ha ugyan conjungálják magokat, kell-e velek correspondeádni (!) vagy nem? Im látja Kegyelmed eléggé olajozza én irántam az dolgot; de bezzeg ha ő nagysága specialiter nem parancsolja, én nem correspondeálok ám velek [TML VII, 516 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz Kővárról (Szt)].

olajozás olajjal kenés; ungere cu ulei; Schmieren mit Öl. *1587:* Szegek olaioszasara apronkent attam —/14 [Kv; Szám. 3/XXX. 20 Seres István sp kezével].

olajpergelő-serpenyő olajmagpörkölő serpenyő; tigaie de prăjit seminţele plantelor oleaginoase; Pfanne zum Rösten von Ölsamen. *1785:* Az olajütő Tekenőn két Vas kapots Egy olaj Pergelő Serpenő uj; őt forintal vétetett [Szu; Ks 73/55].

olajsajtó olajsajtoló/ütő; presă/teasc de ulei; Ölpresse. *1679:* Olaj Sajtojahoz valo Balha fa nro. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 72]. *1687:* az Szekér szinben egy olaj sajto [Déva; Szer.]. *1732:* bé menvén az meg irt lovász udvarra, talál az ember egj jó sendelj fedél alatt, cserefa lábokon álló jó Sajtó szint, alatta lévő jol el készült must, és olaj Sajto, készületivel edgjütt [Kóród KK; Ks 12. L]. *1774:* egj Deszka födél alatt való két kövü Malom ã Kászon Vizin melyben Kása, és Len mag törö három Külü és Olaj Sajtóis vagyon [Kászonjakabfva; EMLt]. *1789:* a' Gerendáb(a) szegezve egy pár le függő Vas Karika, és egy darab olaj Sajtohoz valo Cserefa [Mv; ConscrAp. 16].

olajsajtoló 1. olajütő; presă/teasc de ulei; Ölpresse. *1789:* Egy Vas Srofos Cserefából valo Olaj Sajtolo Koltsostol Rf 3 [Mv; ConscrAp. 8].

2. olajsajtoló épület; clădirea în care este presa de ulei; Ölpreßgebäude. *1627:* a hol most az Kelemen telky malom vagion oda Zygethj Pal Deak czinaltatot uala egj molnot s egj olay Saytolot [Kelementelke MT; BálLt 1]. *1815/1817:* Az Olaj sajtoló Deszkából való Ház a benne lévő sajtóval, egy új nagy, és egy avatég mindőszve két len mag pergelő réz serpenyőkkel egygyütt Rfl 55 [Szu; TSb 47].

olajsütő olajmagpörkölő/pergelő; de/pentru prăjit seminţele plantelor oleaginoase; Ölsamen röstend. *1721:* 1 Sajto minden keszületivel, 1 külüvel vallujaval edgyut, olaj sütő ben(n)e [Kőrispatak Hsz; Told. 19].

Szk: *~ serpenyő. 1629:* Egj olaj süteo czierpenio [Szentdemeter U; LLt]. *1730:* Egj olaj Sütö Sörpenyö [Kőrispatak Hsz; Pf]. *1770:* Egj olaj Sütö sörpenyö közös [Usz; Pf].

olajszín zöldessárga v. sárgásbarna színű; măsliniu, (verde) oliv; oliv. *1726:* A két Eöcsémnek ... Öt réf Olaj szin posztot réfit fr. 2 x 45 — 13 x. 45 [TKl Barcsai János tutorsága]. *1752:* Egy olaj szin Bársony Mente [Marossztkirály AF; Told. 19]. *1754:* Olaj szin Anglia posztora kürüdös körül Arany szkofiommal és fonallal varrott Mente [Nsz; i.h.]. *1761:* Egy Olaj szin Anglia mente, Nusztal premezve, elegyes varrással, egy ujni arany paszománt a szélen [Koronka MT; i.h. 8]. *1768:* Egy olaj szin Ezustös közepü Paplan virágos Trokét kérülettel [Nsz; TGsz 51]. *1810:* Egy olaj

szin Sleppes Kotzkás sellyem Köntös [Kv; Berz. 20] | Dávid Abrahám 'Sido ... visel Csikos zöldes hoszu nadrágot, Mantseszter matériából, hoszu olaj szin poszto Kaputrákot [DLt 582 nyomt. kl]. *1812:* Egy Olaj szin Materia Bunda Rf 20 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 9]. *1815:* szine hagyott olaj szin Köpenyeg [DLt 131 nyomt. kl]. *1842:* Zeke olajszín, a más zöld flánerrel [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.]. *1851:* Egy olaj szin selyem árnyékló [Dés; DLt 2284].

olajszínű zöldessárga v. sárgásbarna színű; măsliniu, (verde) oliv; oliv. *1750:* Olaj Szinü Satérozott Ezüstös Materia Szoknya, az allyán egy rend keskeny és két rend ezüst Paszamánt [WassLt Wass Dánielné portékái közt]. *1826:* egy Olajszinü köpenyeg [DLt 1123 nyomt. kl].

olajtartó I. *mn* olaj tartására való; de/pentru păstrat ulei; zum Ölaufbewahren dienend. **Szk:** *~ fazék. 1679:* Olaj tarto szoros szaju fazék nro 1. (: ebb(en) pecz olaj. octal 1/2 :) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 59].

II. *fn* (asztali) olajosüveg; sticluță în care se servește uleiul (la masă); Ölflasche. *1847:* Etzet olaj tarto Platirt [MkG Conscr.]. *1853:* ecet és olaj tartó 25 garas [KCsl 3 útiköltségjegyzék-tétel berlini vásárlásról].

olajtörő I. *mn* olajmagzúzó; de/pentru strivit semințele plantelor oleaginoase; Ölsamen pressend. **Szk:** *~ külü. 1745:* az ványoló és külü ház olaj törő külü [Alfalu Cs; LLt Fasc. 149]. *1845:* Őt olaj törö külük [Doboka; Mk].

II. *fn* olajmagzúzó szerkezet; presă/teasc de ulei; Vorrichtung zum Ölsamenpressen. *1783:* Egy fedél alatt Sajto szin, Sajtoval, Gabonás, olaj törö [Nagyrápolt H; JHb XXXI/28]. *1802:* Egy rossz olaj törő [Benedek AF; SLev.]. *1815/1817:* Az Olaj törő, 6 törő botokkal, vállujával, és egyéb hozzá tartozó részeivel egygyütt Rfl. 87 [Szu; TSb 47].

olajtörő-sajtó olajmagzúzó-sajtoló; presă/teasc de ulei; Ölpresse. *1822:* Olaj törö sajto minden requisitumuval [M.köblös SzD; RLt Pataki József hagy.].

olajütés olajsajtolás; presarea semințelor oleaginoase; Ölpressen. *1652:* Pots Mihaly Eddig olajwteseuel kasa czinalasaual szolgalt [Szászlóna K; GyU 123].

Szk: *~re való vasserpenyő. 1676:* Eö Nga atta volt Menyhárt Uram altal Mathe deák szamtarto kezében Olajütésre valo vas serpenyü czojével Nro. 1[a] [Fog.; UF II, 712. — [a]Folyt. a fels.].

olajütő I. *mn* 1. olajsajtoló; de/pentru presat semințele plantelor oleaginoase; Ölpreß-. **Szk:** *~ bak* olajsajtoló faállványa. *1679:* olaj ütö bakon levő, hoszzu kender kötél nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 139] ✱ *~ eszköz. 1636:* egy olay üteö szin minden olay üteö ezkeöziuel keszen [Siménfva U; JHb Inv.] ✱ *~ ház. 1785:* Az Olaj ütőház fenyő Boronakbol ki rakva jo deszka fedéllel [Szu; Ks 73/55] ✱ *~ szerszám. 1698:* edgj sajto arnyekostol hozza valo olaj ütö szerszámaval [Kórod KK; LLt Fasc. 72] ✱ *~ szín. 1636:* az molnar haza ellenebe(n) egy olay üteö szin agasokra epituen, uydön uy karfazott keöreös keörül, minden olay üteö ezkeöziuel keszen, sindelyes [Siménfva U; JHb Inv.] ✱ *~ teknő. 1785:* Az olajütő Tekenön két Vas kapots ... Egy olaj Pergelő Serpenő uj [Szu; Ks 73/55].

II. *fn* 1. olajsajtoló szerkezet; presă/teasc de ulei; Ölpreßvorrichtung. *1662:* Egy Olay ütöben üstivel edgiut vagion az Arvanak penze f. 2 [Kv; RDL I. 146]. *1717:* Egy jo alma Sajto az vegiben jo olaj ütö [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 7]. *1720:* vagjon az Olaj ütö kalánnyával es külőjével edgjütt [Szurduk SzD; i.h. XXXVI/12]. *1785:* Vagyon a Kükülő Vizén egy Jo Malom, melyben tanáltatnak Három Lisztelő kövek, két valura intezett dörötzkölő, Három külü kása törő, és Olaj ütő, két bottal járo Csertörő minden szükséges szerszámaival égyetemben [Szu; Ks 73/55].

Szk: *kétbakú ~* kettős faállványú olajsajtoló. *1674:* Vagjon ismet egj ket baku olaj ütő minden apparatussaval [A.porumbák F; UF II, 614].

2. olajsajtoló malom; presă de ulei; Ölpreßmühle. *1680:* Az meg irt Folljo Vizen[a] vagjon ö nagok(na)k egy egy nyilo kása Törö malmok, kinek elötte egy olaj üttöis vagjon. Vagjon ugjan ezen vizen az ö naga Iobbagyinak egy Vanyalojak Vagyon esmét egy Döröczkölöjökis [A.porumbák F; ÁLt Urb. 51. — [a]Az Olton].

3. olajsajtoló malomrészleg; partea de presă de ulei la o moară; Ölpreßabteilung der Mühle. *1636:* Az malom(na)k masik reszeben egy kerek ezis feölül Czapo keö nelköl ualo, Vaniolo, kasa teörö, es olay üteö ezis minden eszkeóziuel kesz, uy mostan epittetet jo [Siménfva U; JHb Inv.].

olajütő-fasajtó olajmagzúzó-fasajtoló; presă de ulei din lemn; Ölsamenpresse aus Holz. *1717:* vagyon olaj ütö fa Sajto. Kétt kása Törö külljü egesz keszsegekkel edgyütt [Aranykút K; Ks 55/73].

olajütő-sajtó olajmagzúzó-sajtoló; presă/teasc de ulei; Ölpresse. *1632:* Komanai Udvarház egy hozzu Szekér szin alatt uagion egy olay wteö Sayto No 1 [UC 14/38. 118–9]. *1680:* vagyon eö Ngok(na)k két erös tölgy fa oszlopok közöt egy jo olaj ütö sajtoja [A.porumbák F; ÁLt Inv. 35]. *1732:* a Sajto szin mely alatt vagyon olaj ütö réghi Sajto egész készületivel edgyütt [Erdőszengyel MT/Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1766:* Az Malmokb(an) az olaj ütő sajto [Déva; Ks 76. IX. 16].

olajüttető 1. olajsajtoló; presă/teasc de ulei; Ölpresse. *1815/1817:* Vagyon egy 5. kereků lisztelő igen derék Malmok az alsó végibe hozzá ragasztott Cser törő, és olaj üttetőkkel egygyütt Az Olaj törő, 6 törő botokkal, vállujával, és egyéb hozzá tartozó részeivel egygyütt Rfl. 87 Az Olaj sajtoló Deszkából való Ház a benne lévő sajtóval [Szu; TSb 47].

2. olajsajtoló épület; clădirea în care este presa de ulei; Ölpreßgebäude. *1810:* A malom hely kiterjedésén valo tőbb épületek, u.m. Csür, Pajta, Olaj üttető az ott lako Molnár építményei [Doboka; Ks 76 Conscr. 92].

olajüttető-sajtó olajmagzúzó-sajtoló; presă/teasc de ulei; Ölpresse. *1781:* Bor és Olaj üttető Sajto négy Lyuku len mag törő külüvel [Mocs K; CU].

Szk: *srófos ~. 1757:* Vagyon Sorofos Bor, Vadalma és olaj üttető Cserefából állo Sajto, és hat küllő fa Bottyaival, mellyekben az emberek lábai által Kása tőretetik, és Len mag [Budatelke K; LLt Fasc. 129].

ólálkodás alattomos leselkedés; pîndă; Herumschleichen. *1748:* Az exhibealt Documentumok importallják Sz. Benedek körül azon éjszaka, melyb(en) a' fenn forgo gjer-

mek Lo el veszett, ottan való olálkodásokat ... és a' Szilágyban Pap Vonkának haza takarodását [BSz; Ks 27/XVIIa]. *1757:* Miféle erköltsü Embernek tudja a Tanu Pakular Vaszilyt halattaé vilagoson valami tolvajkadását, etzakai olalkodását, valamelj ház(na)k fel véresét avagj valakire valo fel támadását? [Kük.; Ks 8. XXV. 14 vk].

ólálkodik vmilyen szándékkal leselkedik; a sta la pîndă, a pîndi; herumschleichen. *1847:* Mélly alázatossággal instálok azért a' Tekintetes Nemes Tanátsnak gonosz fiamnak ki üzésére méltoztassék erőt tizedet rendelni mert azzal ki engem föbe lövéssel fenyeget, mind fegyveresen olálkodik, másként birni nem lehet [Dés; DLt 617].

Szk: ~ *vki után. 1623:* en hogi latam eőkett[a] megh riaztam az azzoni fel alla es monda nekem, lata(m) en hogi mi utanno(n)k oralkodol [Mv; MvLt 290. 32b. — [a]A közösülő legényt és asszonyt]. *1757:* Pakular Vasil hogj valaha valaki után alálkodat volna nem tapasztaltuk s nem is hallattuk [O.kocsárd KK; Ks 8. XXIV. 14].

ólálkodó szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktionen: *élete után* ~ életére leselkedő; care atenteazā la viaţa cuiva; auf js Leben lauernd. *1634:* Barczaj Sigmond uram, felesege ellen Propositioiat az z. zek eleőt proponaluan es abban elete utan mereggel valo olalkodonak, jelentven lenni, kivania az zent zektól hogi biszonios Utromokkal exmittaltassek [SzJk 43] ✱ *utána* ~ **a.** vki után alattomosan leselkedő; care pîndeşte pe cineva; nach jm verstohlen lungern, jm verstohlen auflauern. *1678–1683:* Ez Alhatatlan vilagh sok vezedelmes tőrei kőzőt az emberek megh eitesi, utannok, sűntelen olalkodo, testi lelkj ellensegi munkaiban, a felseges Jstennek, szűksegh szegiczegit buzgo gjakor imacsagal kerni [Ks Kornis Gáspár kezével]. *1808:* ezen utánam olálkodó szándékjok, és most is fenn tarto Haragjok el enyészni nem kiván [Kv; ACLev.]. — **b.** vki után kémlelődő/szimatolózó; care spionează pe cineva; jm nachspürend. *1710 k.:* az erdélyi egész regimen vagy politia vétessék olyan jó és állandó rendbe, hogy a király nyughassék meg a mü hűségünkben, informatióinkon; ne búsíttassék ottan-ottan a többi között az utánunk ólálkodó kamarától [BÖn. 906].

olasz I. *mn* **1.** italian; italienisch. *1585:* 24 May adata byro vra(m) Olasz kapytannak Tordayg 4 louat fyzette(m). f 1 [Kv; Szám. 3/XXII. 7]. *1594:* 9. Juny. Banclert az vrunk olaz zaboyath, vitte volth Madarasi Mihali. 2. loan Deesre [Kv; i.h. 6/VI. 18]. *1595:* Az Olaz fegyüeressek és Loassok ala adot Biro Wram ennyi szekeret Thordaigh [Kv; i.h. 6/XVIIa. 101 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1653:* De ezenközben, mivel már minden újitásra kaput nyitott vala a Luther és Calvinus az az: anababtisták tudománya, tehát támada akkorban egy Dávid Ferencz nevü tudományos ember, esmét egy olosz Blandrata és egy Franken — az is tudós ember számban volt immár | Ott azért Galatában Konstánczinápoly mellett a tengerszakadék vagyon, közöttök egy olosz város volt, kik mostan is ott laknak nagy békességben, de azért elegy vannak törökkel [ETA I, 27, 118–9 NSz]. *1710:* A magyar nemzet a keresztény, magok nemzetekből álló királyok alatt minemű nevezetes dolgokat viseltenek éppen Mátyás király halálaig: megírta deák nyelven Antonius Bonfinius olosz nemzetből álló históricus [CsH 48]. *1809:* ă Frantzia Hadi Seregből el fogatott Olosz, és Német Birodalombéli Foglyok kőzűl ... meg telepittethetnek [UszLt ComGub. 1736].

Szn. *1566 k.:* Andreas Olaz [Hagymáslápos Szt; Makkai,SzDPuszt. 58]. *1570:* olos Andrasne [Kv; TJk III/2. 50]. *1573:* Olaz Myhal deak [Kv; TJk III/3. 157]. *1597:* Olaz Moises az keoűet Tolmachia [Kv; Szám. 7/XII. 83 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1603:* Joan. Olasz szab. [Udvarfva MT; SzO V, 268]. *1614:* Olaz Mihaly D(eak) [Kv; TJk VII/2. 206]. *1630:* Olasz Trombitas Istuan [Kv; TJk VIII/1. 39]. *1687:* Kglmes Urunk eő Nga mostani Somlyai fő Capitánnya Tekéntetes Nemzetes Olosz Ferencz Vr(am) eő kglme [GramTr VIII]. *1710 k.:* Olosz Mihályt, a secretariust fogassuk meg [BÖn. 976]. *1717:* Ittilő Mester Tektts Nemzetes Olasz Mihály Uram [Nagyrápolt H; JHb XLVII/18]. *1748:* Olosz György jb [Zágon Hsz; HSzjP]. *1752:* Mlgs Olosz Ferentz [Algyógy H; BK]. *1755:* Mlgs Lib Baronissa Olosz Klára Aszszony ö nga [H; BK Misc. 1143 Szent Györgyi Ferentz kéméndi[a] ref. préd. kezével. — [a]H]. *1823:* Timárok: Olosz Josef (N.Bányai) [Dés; DLt].

Hn. *1607:* viae publice ad Vincz tendentis ab alia partibus, in Magiar Ucza. in Olaz zer vcza [Váradja AF; EHA]. *1695:* Szent Mihály es Olasz Ucza [Gyf; EHA].

Szk: ~ *muzsikás. 1590:* Kartyas Mihály vitte el 3 Loúon Hunyadra Az olaz Músikassokat atta(m) f. 1 d. 50 [Kv; Szám. 4/XXI. 81 Kis István sp kezével].

2. olaszos, olasz szokás/divat szerint készített; făcut în felul italienilor; auf italienische Art verfertigt. **Szk:** ~ *csövű. 1805:* Pistolyok Egy pár arannyal incrustalt Olasz-csőjű, elefánt-csont ágyu, igen szép faragott sisakos fő kápával [Mv; TGsz 52] ✱ ~ *himmel varrott. 1574:* Egy mereó Jnguál oloz himmel varroth veres seliemmel [Gyf; JHbK XXI/12. 5] ✱ ~ *kemence. 1756:* Virágos kert melegittetik parasztos kállyháju olasz kemenczével, és mellette lévő kis fűttővel [Déva; Ks 92. I. 32 kúrialeír.] ✱ ~ *korsó* **a.** olasz típusú korsó. *1645:* Kupas peter csinalt olasz korsot Nro 11 Item csinalt egy csecses kupat gyermeknek valot d 06 [Kv; ACJk 63b]. — **b.** reneszánsz-korsós dísz. *1618:* Egj himes karzek, ket oloz korsoual ... tt. f. — d. 75 [Kv; RDL I. 104 Vzdj György hagy. Andr. Junck kezével] ✱ ~ *korsóforma. 1626:* Az Lakatosok ... czinaltanak ket labat az kerek kemenczehez olasz korso formara [Kv; Szám. 16/XXVII. 25] ✱ ~ *korsós* reneszánsz-korsódíszes. *1611:* Egj zeölden festet Zekfeöues karzek oloz korsos [Kv; RDL I. 88] ✱ ~ *kötés* olasz mintájú könyvkötés. *1802:* B: Trenk Fridrik életének Historiája 3om darabban Olasz Kőtésben Magyar Béli sarius (!) Olasz Kőtésben Német és Magy (!) szo kőnyvetske Olasz Kőtésben Holbergii Historia Universalis Olasz kőtésben ... Francia Országnak valoságos szerentsétlen Történeté(ne)k le irása, de A(nn)o 1793. Olasz kötetben [Ne; DobLev. IV/858. 5b] ✱ ~ *kötet* → ~ *kötés.* ✱ ~ *mennyezetes. 1676:* Ezen haznak felső resze olasz menyezetes [UF II, 728].

3. Olaszországban gyártott/készített; fabricat/făcut în Italia; in Italien erzeugt. *1614:* Cserep korso, Oloz [Kv; PLPr 1612–15. 113].

Szk: ~ *gallér. 1628:* Ket öregh oloz galler [Bodola Hsz; BLt] ✱ ~ *galler-fátyol* ? olasz gyolcsfátyolfajta. *1629:* Egy eoregh olasz galler fatiol [Gysz; LLt Fasc. 155] ✱ *galler-támasztó* '?' *1629:* Egj olasz galler tamaszto[a] [Gysz; i.h. — [a]A jel-re nézve l. a ? *galler-támasztó* címszóhoz csatlakozó jegyzetet] ✱ ~ *kárpit. 1620:* Balikonak iutot Ket darab oloz karpit f. 3 d. 50[a] [Kv; RDL I. 97. — [a]Fels-ból kiemelve] ✱ ~ *kép. 1788:* 65. darab nagyobb és aprobb rámás olosz képek Huszon égy darab víseltes Olosz képek [Mv; TSb 47] ✱ ~ *kerekes pisztoly. 1703:* Edgj pár olosz kerekes

pistoly [Zabola Hsz; HSzjP] ✱ ~ *kocsiláda. 1737:* Edgy Olasz Kotsi lada belöl záros [Berve AF; Told. 19] ✱ ~ *kolbásztöltő pléhecske. 1788:* Olosz Kolbász töltö kítsín pléhetske, és égy kís Szürö [Mv; TSb 47] ✱ ~ *konfektum* olasz édesség. *1662:* Az eledelek sok szép húsokbul, madarakbul, halakbul ... habarnicának, austrigának, szplatajcnak, efféléknek bőségébül, különb-különb olasz confectumokból, confrejtekbül, nádmézes eledelekbül állanak vala [SKr 269] ✱ ~ *kötő* '?' *1629:* Egj darab Olasz keoteo Ket ezvst eolteozteteo teö Pappirosra tekerve fejer olasz keoteo [Gysz; LLt Fasc. 155] ✱ ~ *makaróni. 1841:* 8 lt olosz mákároni 8 Rf 12 lt olosz Riskása 7 Rf 12 xr [Kv; Born. F. VIa] ✱ ~ *posztó. 1584:* (Sokadalom napján) Sywegwth Aggion hordowal Giol chot Ballal Sayat, Londist, es egieb olasz posztot mindenth Weggel [Kv; PolgK 4] ✱ ~ *rezes flinta. 1788:* Olosz sima tsöjü hoszszu rezes Flinta égy [Mv; TSb 47] ✱ ~ *rizskása. 1841:* 12 lt olosz Riskása 7 Rf 12 xr [Kv; Born. F. VIa] ✱ ~ *szuperlát. 1758:* Ezen Szobának vagyon Ágy mellé valo Virágos fára szegzett olosz Supellát 1 [Déva; Ks 76. IX. 8] ✱ ~ *tű. 1682/1687:* Attam Egi koszoru akasztalo Feier ezüst Tött, melire iduözült Leaniomnak az Neue fel uolt irua, Melliett olosz Tönek is hinak [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] ✱ ~ *vászon. 1628:* Egy Darab oloz Uaszon. Valami rosz poszto szely [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 3] ✱ ~ *virág* olasz művirág. *1789:* vettem kezemhez 1. Nagy bokrétát Olosz virágbol valok [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. *1799:* Két fatyol keszkenök fóre fel csinálva, fejér s' fekete hozzá valo tollakkal, és olosz virágokkal [Kelementelke MT; LLt]. *1817:* 1 nagy olasz virág [Mv; CsS női kelmék közt] ✱ *kézre való* ~ *csipke. 1628:* Negj kezre ualo oloz czipkek [Bodola Hsz; BLt].

Lehetséges, hogy az ide sorolt adalékok közül némelyik a 2. jel. alá tartozik.

4. olasz reneszánsz stílusban faragott; cioplit în stil renascentist italian; in italienischem Renaissancestil geschnitzt. Szk: ~ *asztalláb. 1692:* Vagyon egy pecsetis, ugy mint Ceh Pecséti, veres rézben meczue ugy mint egy Olasz Asztal láb [Kv; ACJk 13] ✱ ~ *lábas. 1694:* vannak ebben[a]: egj kis Asztal, Olasz lábas. mellette annak egj darab béllett Pad szék [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír. — [a]A boltban] ✱ ~ *lábas asztal. 1656:* (A palotában) vagyon, egi olasz labas zeöldén festett asztal, feödelesteöl [UF II, 134]. *1699:* Olasz labos tabla asztal egy, negjszegü olosz labos Asztal egj [Boroskrakkó AF; BfR dobozolt anyag VI] ✱ ~ *lábas asztalka. 1679:* olasz labas hoszszu asztalka czak fejéren nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 18]. *1681:* belső boltos Ház Vagyo(n) ezen házban Olasz Labas hoszszu Asztalkais Nro 1 [Vh; VhU 545] ✱ ~ *lábas íróasztal. 1679:* olasz Labas, mind vegig Veres Fajlondis posztoval buritott, harom fiokos, hoszszu iro asztal [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 1] ✱ ~ *lábas parasztasztal. 1681:* Ezen also Contignatio felett levő Kő ház Vagyon ezen házban. Asztalos csinalta, olasz lábas négi szóghü paraszt asztal [Vh; VhU 503] ✱ ~ *lábas táblaasztal. 1699:* Olasz labos tabla asztal egy, negjszegü olosz labos Asztal egj [Boroskrakkó AF; BfR dobozolt anyag VI] ✱ ~ *lábon álló asztal. 1648:* Egy olosz lábon allo fejér aztal [Komána F; UF I, 930]. *1652:* Ezen Filegoriában vagyon eg' hosszu Olosz labon allo fenyeo deszkábol csinalt Asztal [Görgény MT; Törzs] ✱ ~ *lábra csinált. 1648:* Egy régj aztal, olosz lábra czinalt, körwlleötte két köteött feyér padszék, két kar szék [Komána F; UF I, 927]. *1656:* Ezen hazban ... 2 fejer asztal az egik kerezt labra csinált, az masik olosz labra csinalt [UF II, 121].

5. olasz fajta/féle; (de soi) italian; von italienischer Sorte. Szk: ~ *gesztenye. 1598:* (Vettem) mas fel 1b. olaz geztenjeth d 37 1/2 [Kv; Szám. 8/V. 6] ✱ ~ *gyümölcs* déligyümölcs. *1592:* 22 die Januar(ii) Elek Janos uit ket tonna malosat egi tonna olaz giwmeolchièot 4 lowan Tordaigh f 1 d 0 [Kv; i.h. 5/XIV. 75 Eppel Péter sp kezével]. *1599:* Kaspar Wasswander. Hozot Bechy Marhatt Egy Lada Olaz gwmelchett — // 25 ... Egy Masa. Mandolatt — // 40 [Kv; i.h. 8/XIV. 12 Hj]. *1671:* Meg bocsásson Kegyelmetek, bizony nincsen mivel kedveskedhetnünk. Olasz gyümölcs volna, de nem vihetik el az posták [TML V, 541 Türi László Teleki Mihályhoz Drinápolyból] ✱ ~ *gyümölcsfa* déligyümölcsfa. *1697:* Voltam az Faboritában[a], szép kert házok és sokféle olasz gyümölcsfák voltak, szép vizi mesterségek, halastó, források etc. [AIN 150. — [a]Bécsben a Favoritenstrasse császári kerttel és kastéllyal] ✱ ~ *nyárfa. 1821:* (A kertben) vagyon hét olosz nyárfa [Koronka MT; Told.] | 29 Termö Szilva fák Rhf 14 Den. 30 Két olasz nyárfa Rhf 4 [Dés; Ks 79. 29. 708].

6. ~ *játék* biliárd; biliard; Billard. *1594:* Az Thoroni alat ualo Thar hazban Olaz jatekhoz valo tolio bot No. 2. Chjont Goliobis No 4 | Olaz jateknak ualo poztos hozzu aztal No. 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7/30–2].

7. ~ *mérföld* itáliai mérföld; milă italiană; italienische Meile. *1662:* a magyar birodalom is — mellynek mind szélére-hosszára terjedtsége Mátyás király idejében, amint a históriák tartják, nyolcszáz olasz mérföldnyire való vala kétfelé szakadott vala [SKr 75].

A különböző mérföld-elnevezésekre l. Bogdán, MMért. (1987) 58.

8. olasz nyelvű; de limba italiană, scris(ă) în limba italiană; in italienischer Sprache. *1679:* Az Bohamnak intitulált olasz levelet megfordíttatván, az fordítást az originállal együtt Kgdnek megküldöttem [TML VIII, 407 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

9. az olasz nyelvet beszélő; vorbitor de limba italiană; italienisch sprechend. *1657:* (Báthori Zsigmond) Elméjében változó, állhatatlan volt, egyébiránt szép virtusok voltak volna benne, jó deák, olasz, német serény elméjü, bátor ember is volt [KemÖn. 21].

10. ~ *opera* operă italiană; italienische Oper. *1823–1830:* 6-ik febr estve a Nemzeti Teátrumba mentem[a] s néztem egy olasz operát, neve Spiegel von Arkadien [FogE 176. — [a]Prágában 1796-ban].

II. *fn* **1.** olasz ember; italian; Italiener. *1575:* Mikoron à Peter király meg latta volna, hogy à királyi birodalo(m) az Andorias es Levente kezébe vólna, Illára véué a' dolgot, soc Németeckel és Olaszockal, Bęts ország felé [HeltKr 34b]. *1583:* az Jdegen Nemzet Arossok feleollis vgmint Georeogeokreól, olazokrol, Nemetekreól Raczokrol vegezzenek, oly modon ky az Varos Consensussabol meg maradwan, keowetkezendeo Wdeókben eoreókeoskeppen observaltathassek [Kv; TanJk V/3. 273b]. *1620 k.:* volt egy Assan pasa, azki az egiptumi pasaságot bírta és Kairnak avagy Memfisnak, annak az nagy városnak az népét meg akará számláltatni ... Számláltak volt meg benne egiptiust, zsidót, görögöt, olaszt, törököt [BTN[2] 415]. *1669:* azt mondják, hogy egy olasz menvén az fő vezérhez, már annyira effectuálta Candiának expugnatioját, hogy az egyik kerítését az városnak megvötték [TML IV, 533 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz Bukarestből]. *1806:* delután egy Olosz jöt valami

bubákat és egy kutyát tánczoltatott, egy Tengeri tövisses disznot is mutatott [Dés; KMN 175]. *1818:* a Gyalui Favágo Oloszok számára adminisztrált 73 véka Szemes Török Buzának árrát ... moston bonificalom [Eszt-Mk].

2. a fejedelem szolgálatában álló olasz; italian în slujba domnitorului; Italiener im Dienste des Fürsten. *1589:* 9 (Juny) Az fejedelem olazzat, olaz Janost, vitte Pap Janos ket louon Huniadigh, attam neky f. 1/— [Kv; Szám. 4/X. 69–70]. *1591:* 4 die Jûly vrûnk Lapta Chenalo ollazatt, vyzi Zabbo Martton, 2 Lowal Tordara f — d 50 [Kv; i.h. 5/I. 75]. *1596:* Donatús Hectort Wrúnk ö fge oloszat, vitte Thordaig fa Alma Mattyas 4 loúal ... f 1 [Kv; i.h. 6/XXI. 22]. *1599:* Veg Jstuan uitte vrunk olaszat 3. louon Tordara d 75 [Kv; i.h. 8/XIII. 52 Szabó András sp kezével].

Szk: *fö ~. 1588:* Veres Peterne Azzoniommal volt egy feo olaz Eoteod magawal biro Vram akarattiabol kwlte(m) egy Eoregh kakast neky es Egy Tikot veottem d. 11 [Kv; Szám. 4/I. 30].

3. olasz had; oaste italiană; italienisches Heer. *1618:* az kozákok felöl semmi hír nem jött egyéb, hanem az minap, hogy két rossz sajkát hoztanak 30 kozákkal ... Azmi az tengeri expeditiót nézi semmi derék expeditiókot nem halljuk sem olosznak, sem hispánusnak, csak az egyébb forma szerént vigyáznak egymásra [BTN[2] 126]. *1667:* A császár azt írta a fővezérnek, ottvaló dolgát csendesítse le, akár vegye az várat, akár ne. Az olasz is hajlandó a békességre. Annak okáért ... maga Kegyelmed menjen Kővárban [TML IV, 163 a fej. Teleki Mihályhoz].

4. *tbsz* olasz nemzet/nép; naţiunea italiană, poporul italian; die italienische Nation/das italienische Volk. *1848:* Azon improvisált barátságban sem hiszek, melyet az olaszok Magyarország iránt nyilvánítanak. Azt, amint előhozták a körülmények, szintúgy el is enyésztetik [Közlöny 1848/45. 204 Kemény Domokos nyil.].

5. Olaszország; Italia; Italien. *1614:* mondá az pasa Mit gondolok véletek, ha mind német, lengyel, olasz, francuz s az több országok mellette lesznek is, semmit nem tartok tőletek [BTN[2] 77].

olaszfa erkélyoszlop; coloana balconului; Altansäule. **Szk:** *orsós ~* orsó alakúra faragott erkélyoszlop. *1710 k.:* hozzáfogék ... a fejérvári új házamhoz ... és ha a háború ne légyen, 1703-ban a harmadik rend is, csatornás fedele, és azon feljül deszkás egész folyósója vagy altánja orsós oloszfákkal elkészül vala [BÖn. 903–4].

olaszfal spanyolfal, paraván; paravan; spanische Wand. *1738:* egy olosz fal Sárga festékkel öt rámával [M.bikal K; MLev.]. *1784:* Egy három darabbol állo rosz fáju Oloszfal, a Fáji szurkos vászonnal bé huzva [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]. *1793:* egy olosz-fal ket darabba 14 levelből allo otska egy olosz fal hat tablaju szakadozott [Kv; TL Conscr.]. *1816:* Egy Olosz fal fenyö fábol tarka kartonnal [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1821:* Van egy avaték kis olosz fal gyertya eleibe valo [Veresegyháza AF; Told. 19]. *1849:* Egy olosz fal kék virágokkal ki festve foglalattya massív, — sárgára politurazva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1854:* Egy oloszfal — mely vagyon Mlgs Földvári Urnál [Sárd KK; WassLt].

Szk: *ágy körül való ~. 1719:* Egy agy körül valo olosz fal vagy superlát [TSb 26] ✱ *gyermek ~. 1845:* Egy gyermek oloszfal boritatlan, hat tábla [Doboka; Mk gr. Rhédei Ádám szobájában] ✱ *hat táblájú ~. 1832:* Egy mettzett üvegü hat táblája szép oloszfal [LLt] ✱ *kék virágos ~. 1736:* Az Úr Házáb(an) Kék virágos oloszfal [Várhegy MT; CU XIII/1. 104] ✱ *metszett üvegü ~ → hat táblájú ~* ✱ *négy táblájú ~. 1736:* Négy Tábláju zöld kék, és veres festékkel virágozott olosz fal Cortina [CU] ✱ *zöld selymes ~. 1802:* Egy ajto eleiben szolgálo Zöld selymes olosz fal ... Egy más fejér és kék csikos olosz fal [Mv; TGsz 52].

olaszfalfa spanyolfalfa, paravánfa; lemnul paravanului; Wandschirmholz. *1813:* Olosz fal 10 Tábláju ... Olosz fal fa hét darab [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

olaszfok 1. olasz reneszánsz épületdíszítő pártázat; coronament în stil renascentist italian; italienische Gebäudekrönung im Renaissancestil. *1662:* (A) toronybástya puszta kőfaláig való sorépületek Bethlen fejedelemtül olaszfokokra és sűrű csatornákon lévén építtetve, hogy a csatornák minduntalan csorgók ... az olaszfokokat mind lehányatván, mind szarufákra és sendely alá vetette vala [SKr 299].

Szk: *~ra építtet. 1662:* (A) toronybástya puszta kőfaláig való sorépületek Bethlen fejedelemtül olaszfokokra és sűrű csatornákon lévén építtetve [SKr 299. — A teljesebb szöveg fennebb].

A címszó jel-ére l. B. Nagy Margit Reneszánsz pártázatok című tanulmányát a Reneszánsz és barokk Erdélyben (Bukarest, 1970) című kötetben (60–71).

2. kb. csipkés (záró)dísz; ornament crenelat; gezacktes (Schluß) Ornament. **Szk:** *~ formára csinált. 1656:* Uy kereszteni csinalta kerek fejer mazas viragos kalyhakbol rakott kemencze, az felseö vege 's ennek az vegen fügeö csipkes, az felseö feleis olosz fok formara csinalt kalihakal czipkezett [Fog.; UF II, 121] ✱ *~ formára metszett végű. 1679:* Az Padláso(n) keresztül, vagyo(n) egi által járo Ezen folyosonak rámai fenyő gerendabol czináltattak; Az két oldala olasz fok formara meczet veghü gyalult deszkaval borittatott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 53] ✱ *~ra metélt végű. 1679:* Az Kertnek dél felöl valo rámás oldala, az Tó mellett alá olasz fokra metelt végü fenyeö deszkaval buritott [uo.; i.h. 99] ✱ *~ superlát* '?' *1724:* Egy viselt olasz fok superlát [Koronka MT; Told. 27].

olaszfokos 1. olasz pártázatos; cu ornament în stil renascentist italian; mit/von italienischer Krönung. *1681:* Vajda Hunyad vára Vár hidgya. Ez Nagi Magasso(n) öt Keö Labakon állo, es az also vegenel ket felöl olasz fokos keö fal vagyon [Vh; VhU 502, 507].

Szk: *~ ház. 1696:* olaszfokos ház [Alvinc AF; VKU 257].

2. *~ formára metélt* kb. csipkésen faragott; cioplit/tăiat în formă de dantelă; gezackt/zackig geschnitzt. *1681:* Ur Háza Deszka rekesz ezen házban; mely Talp fára van czinalva zölden festet, partazatos, oldal deszkainak felsö véghe olaszfokos formara metelt [Vh; VhU 542].

olaszfokosan 1. olasz reneszánsz pártázattal; cu coronament în stil renascentist italian; mit italienischer Krönung im Renaissancestil. *1662:* (Bethlen Gábor) az fejedelmi házakat és udvart itt is, székes helyén[a] nagy friss és pompás épülettel kívül olaszfokoson[b] [SKr 96. — [a]Gyf-on. [b]Építtette]. *1681:* Vajda Hunyad vára. Ennek külsö kerétése ... mind à negi oldalrol kőböl rakatott, nap kelett felöl valo oldala ... olasz fokoson vagyon, mely olasz fokoknak sok helyen mind vakolasa s mind rakasa ighen megh kezdet romladozni [Vh; VhU 502]. *1699:* Vagyon ezen Kastély joféli köböl,

imit amot teglaval elegy meszszel fel rakva harom oldala penig oloszfokoson, négy jo bastyájaval együt [Szentdemeter U; LLt].

2. kb. csipkésen faragott; cioplit/tăiat în formă de dantelă; gezackt/zackig geschnitzt. *1679:* Belső kis Udvar. Ez az Leány Aszzonyok külső haza szegeletitől fogva (: hogi az Leányok ajtajahoz s ablakához alkalmatlan ůdőben akár kys ne jarhasson :) fenjő deszkázattal (: mellyeknek felső végek olasz fokoson vannak metelve :) buritott karfas gerendaval vagyo(n) által rekesztve [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 57]. *1688:* Vagyon Kozmáson egy nemes Udvarház, mely(ne)k az kapuja deszkábul valo teteje olosz fokoson van meg czifrázva [Kozmás Cs; Eszt. Inv.].

olaszkáposzta varză italiană; italienisches Kraut. *1795:* Szoboszlai Josef küldett Tiz fő Olosz nyers Káposztat [Kv; MkG].

olaszkáposztamag sămînță de varză italiană; Samen des italienischen Krautes. *1724:* en eddig elé kaulifiol (!) magot, ugy olosz kaposzta magot ket izbenis küldöttem veres káposzta magotis küldottem, im most kék kaposzta magotis küldőttem [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. *1735:* Olasz káposzta mag egy Zacskóba. Veres fodor káposzta mag egy Zacskoba [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

Szk: *nyári ~. 1824:* A' Nyári kártifiol, nyári korolábé, és nyári olosz káposzta Magokat, mellyeket — Nagyságod levelébe bé petsételve küldeni méltoztatott, — Ma a Meleg ágyba el vettettem [Perecsen Sz; IB. Tamas Mózes lev.].

olaszos az olaszoknál szokásos; italienesc; von/auf italienischer Art. **Szk:** *~ fűtő alja. 1758:* Oloszos Fűttő allya, mellynek felső részén Uraság czimerei vadnak épségb(en) több figurakkal edgyűtt két végin Lévő vas pléhből kő Lábokon allo tűzelő vas kemencze [Déva; Ks 76. IX. 8].

olaszosan olaszos módra/módon; conform/după obiceiul italienilor; auf italienische Art. **Szk:** *~ készült. 1756:* Virágos kert az udvar felőll külőnoztetik valami törpé olaszoson készült kőfallal [Déva; Ks 92. I. 32 kúrialeír.].

olasztelki az Olasztelek (U) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Olasztelek/Tălișoara; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Olasztelek: Olaszteleken lakó/működő; din Olasztelek; in Olasztelek wohnend/tätig. *1597:* olozteleki Kereztes Georgy [UszT 12/129]. *1600:* Borbat Peteor Olazteleky [i.h. 15/16]. *1614:* Kelemen Janos olazteleky [Patakfva U; BethU 114]. *1796:* Olasztelki Tit. Kolumbán Samuel Uram [Kük.; JHb XX/23].

olaszul olasz nyelven; italienește, în limba italiană; italienisch, in italienischer Sprache. *1620:* nem tudván Mark Antoni, hogy az vezér jól tudott olaszul azt mondotta olaszul az követnek[a] [BTN[2] 395. — [a]Köv. a mondott szöv.]. *1697:* Voltunk az comédiáb(an), kit is az felséges császárné Sz(ent) Leopold octavájára czináltatot(t). Olaszul volt az actjo, mind ének(k)el mondot(t)ák [AIN 148]. *1770:* (Wesselényi Ferenc) Olaszul, németül tudott, deákul nem igen [RettE 226]. *1800:* beszél Németül, Déákul, Oloszul [DLt nyomt. kl].

olcsó 1. nem drága; ieftin; billig. *1542:* kegelmedeth kernem mynth kegelmes wramoth, hog ... neg zantho ewkrewth adasson k., ǫth kedeg olcso az ewkewr, wagon es [Fog.; LevT I, 17–8 Petrus Orozy Zalay Janoshoz, Poson m. isp-jához, Fog. vára urához]. *1598:* akkor az marha olchiu vala, eötedfel forintra bechillettek [UszT II/D. 115]. *1602:* monda fancsali Janos hogy ... mostis olcho az búza [i.h. 16/22 Petrus Benedek vall.]. *1696:* ne igenn félljen eo kglme tölle, mert igen óltso, és akkor vették volna Gyűrűt nagj ólcson [Mv; BálLt 85]. *1710:* az Nemes Tanács ... akarja, hogj harmad fél pénzen mérjük[a] melly nékünk kárunkra lészen, mivel ezutánis tsak két pénzünk jö egj font husért, holott nállunk sem óltsób az marha mint masutt [Kv; KvLt I/199d a mészáros céh a gub-hoz. — [a]A húst]. *1733:* (A portékákat) ha ocsonak látja lenni, egj versen it akartam hagjatni nállom [Borosbocsárd AF; Borb. II Récsei Boër Samuel lev.]. *1755:* az oltsu bor él pusztittya a drágát [Nagydevecser SzD; WLt Bőszörményi András (39) zs vall.]. *1756:* Én bizony egy pénz ára palinkát Sem Vettem igaz hogy Kolosvárt otso [Kendilóna SzD; TKl Perlaki András Teleki Ádámhoz]. *1854:* A rothadásnak egyformán jo a leg drägäbb mint a leg oltsobb portëka, mindenikből egyforma betsű hammu lesz [Kv; Végr.]. — L. még BÖn. 577; WIN I, 77.

Szk: *~ra becsül. 1602:* Fejer Peterne Angalith azzony vall eoys olcholotta az zeoleot, de mikor megh ertette volna hogy azert beochyewleottek olchiora mint attiafiaknak enys nem tartottam ellenth benne [Kv; TJk VI/1. 591] ✱ *~vá lesz. 1773:* A törökbúza pedig valaminemű drága volt, olyan olcsóvá lett, mert most öt-hat polturán lehet vékáját megvenni [RettE 317].

2. *~ világ* olyan idő, amikor olcsóság van; ieftinătate, situație caracterizată prin prețuri ieftine; billige Zeit (in der Billigkeit herrscht). *1804:* ezen külső Eszközök igen keveset érhettek, mivel akkor oltso világ volt a mostani idöhez képpest [Marossztimre AF; DobLev. IV/875. 4a].

3. *~ időben* olcsóság idején; în perioada cînd este ieftinătate; in der Zeit der Billigkeit. *1593:* Attúnk nekye[a] kesz penzt f. 35 az olchyo es Beo Jdeoben az harom Bor sem teot volna teobet [Kv; Szám. 5/XVII. 25. — [a]János papnak a járandó három hordó bor helyett]. *1606:* ket túlkotis vitte(m) vala, melljek megh ertek Akkor az oltso wdeóben f. 7 [UszT 20/153 Sofalúi Agoston Balintne Damokos Dorottja aszonj vall.].

4. *~ város* olyan város, ahol az élet nem kerül sokba; un oraș ieftin/caracterizat prin prețuri ieftine; Stadt, in der das Leben nicht viel kostet. *1823–1830:* Azonban Birótól választ kaptam, melyben írja, hogy menjek inkább Jénába, mivel azt sokkal olcsóbb városnak tartják [FogE 201–2].

5. *kf* kevesebbe kerül; mai ieftin, costă mai puțin; weniger kosten. *1823–1830:* Regensburgban kétféle hajók vagynak, bavariai és regensburgi. Az elsőn utaztam, mert olcsóbb volt [FogE 261–2].

6. *~ szolga* kis fizetésért tartott szolga; slugă ieftină; für wenigen Lohn angestellter Diener. *1573:* Balogdy farkas, Azt vallia hogi egjkort puskarne Ig zolt az ket Inas feleol, vgan panaz kepen, En vgimond kes kener Eoweket[a] hazamnal ne(m) Tartok chak lo vakargatasert, Mert en olchob zolgawalis Meg Erem [Kv; TJk III/3. 110. — [a]Olv.: kész kenyérevőket].

7. kb. könnyen megszerzett; care a fost dobîndit/obținut ușor; leicht erworben. *1570:* Kolb Myklos es, fazakas gal vallyak, hogy ezt Mongya volt chynek gergelne palochy Janosnak Byzon Jo Ërekseget Attham en Kegnek byzon olchyo Ërekseget atta(m) en kegnek, chyak kapaltasd

Jdeien megh Mert harom Eztendeie hogi my nem kapaltatwk [Kv; TJk III/2. 167].

8. nem megbecsült; care nu este apreciat aşa cum se cuvine; nicht geachtet/geschätzt. *1667:* Itt, Uram, eddig sem volt százhúsz székely felett, nemes rend penig egy sem, azt az tisztek otthon hatták s haza bocsátták. Igazán, Uram, olcsó haza ez nekünk, félő, Isten el ne vegye s oly nemzetnek ne adja, az ki jobban megbecsülje [TML IV, 136 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

9. alábbvaló; mai puţin valoros, mai prejos; weniger wertvoll. *1665:* Kérem csak azon, az mennyire Isten segíti, vigyázzon kicsiny böcsületemre, mely nem olcsóbb életemnél [TML III; 470 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

◇ **Hn.** *1632/1664:* Az Olcho Gergely hegye oldalában (sz) [Koronka MT; EHA].

olcsóbbacska vmennyicskére olcsóbb; mai ieftin cu ceva; ein wenig billiger. *1739:* Mlgs Gróff Fő-Ispán Urunk ő Ngának igért 50. Köböl Zabn(a)k penzen lejendö meg-vétettésére, mig ólcsobbacska lészen a' zab, facultáltatik Hadnagj atyánkfia ő kglme [Dés; Jk 523a].

olcsóbban 1. kisebb áron; mai ieftin, la un preţ mai mic; zu billigerem Preis. *1570:* Az varga vraim dolga feleol Ig zoltak hogi Byro vra(m) Be hywassa az ceh Mestert es Eleybe aggya hogi vgi Arwllyak Myweket es oly arron aggyak hogi ky Melto es Alkolmas Arra Myert hogi Az Beort eokis olchoban vezik, vgi hogi panaz Reaiok Neh Ieoien feletteb valo draga volta feleol [Kv; TanJk V/3. 11b]. *1573:* Ferenchy Ambrus vallia hogi Ban Ianostwl es felesegetwl hallota azt Montak hogi ely aggyak az hazat, Megh olchobbannis hogi ne(m) mynt meg beochwltek [Kv; TJk III/3. 136]. *1681:* Per djem szoktak erogalni az hizo disznok(na)k fel fel veka buzat teszen fl 40/50 Ugi teczik vehetninek ennel olcsobban is két jo kövér disznot [Hátszeg H; VhU 604]. *1757:* Kűlőnős árron kit ocsobban kit dragábban adván 26 Gyapjuért és 2 bárány gyapjuert Forint 6 Den. 25 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.]. *1762:* az Szöts Céh az eladando bárány böreket ugj meghánta, hogj az szép fekete bőrtis, fejér bőrül akarja acceptalni, azért ma 52 pénzeknél oltsobban az mint idegen vévők meg igérték, nem adhattya [Torda; TJkT V. 127]. *1841:* az uj bor sints még meg emelve, igen drágán lévén ki tsapolva nem kél, mivel más Fogadokba mind oltsobban árullyák [Mv; IB. Magyari Anikó lev.].

2. kisebb fizetésért; pe un salar mai mic; für einen kleineren Lohn. *1851:* fogadj[a] mentől olcsobban és a' kenyér evőt ne szaparitsuk, nem szegyen alkudni [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez Ádámosra (KK). — [a]Mindenes cselédet].

olcsóbbodik olcsóbbul; a se ieftini; billiger werden. *1697:* az Ur Istennek jo tettzesebűl naponkentt mindenfele labos marha olcsobbodik [Dés; Jk].

olcsóbbság kisebb/olcsóbb ár; ieftinătate; kleinerer/billigerer Preis. *1579:* Az kadarokat penigh eo kegme biro vram hywassa be es vgya(n) valoba inchye eoket hogy az Limitatio zere(n)t Mywellienek Myert hogy iste(n) olchyobsagot is adot mind borbol buzabol [Kv; TanJk V/3. 197b].

olcsócska az olcsónál is olcsóbb; foarte ieftin; billiger als billig. *1785:* ez előtt ... oltsotska volt a rosz bor, de a millyen szűkség volt az idén ezen a földön felejtették inya a parasztok s még másokis [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

olcsódik olcsul; a se ieftini; billiger werden. *1699:* vegeztük hogy a' diszno husnak a' fontyat Hentes es Meszaros Atyank fiai fontyat első intrataba(n) adgyak den 4 mig ne(m) olcsodik vagy dragodik a' diszno [Dés; Jk]. *1718:* A Buza és egjeb Gabona ige(n) olcsodni kezdet Brassobanis ã mint értette(m) [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1740:* Minthogj már, a' marhákis ólcsottan(a)k, injungáltatik, hogj a' marha húsnak fonttya árúltassék Cum Den. 3:/:3. a' java mind Mészáros, 's Hentes atyánkfiaitól [Dés; Jk 541b]. *1742:* Az Gabona rettenetes képpen napról napra olcsódik [ApLt 4 Apor Anna Apor Péternéhez]. *1788:* ide bé a' Gabona kezdett óltsódni [TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez Nsz-ből]. *1823–1830:* Ír, hogy az idő káros on jár fél, hogy nagy romlás lesz. A gabona pedig olcsódik, írja Kolozsvárról [FogE 219].

olcsóító kb. lekicsinylő; dispreţuitor; geringschätzend. *1795:* Kegyelmed mi gondolattol viseltetve maga tudhattya hellytelen és igen Tréfa beszédekkel felelt, igazán szolva olly oltsoitto consunsussal (!), a mellyet a Mlgos Báronissa Exponens Ur Aszszany Kegyelmedtől nem várt volna [Ádámos KK; JHb XX/18].

olcsóíttatik olcsóbbittatik; a deveni/a se face (mai) ieftin; billiger gemacht werden. *1792:* ezen Tüzi fának a vizen valo le hozásával mind a Szegénység könyebittetik mind pedig a fa olcsoittatik [Egeres K; Ks 89].

olcsóll olcsónak tart, kevesell(i vminek az árát); a considera/găsi ieftin; für billig halten (den Preis einer Sache). *1602:* Takach Jstwan vallya az zeoleonek bewchywyet igen olcsolottak | Fejer Peterne Angalith azzony vall eoys olcholotta az zeoleot, de mikor megh ertette volna hogy azert beochyewleottek olchiora mint attiafiaknak enys nem tartottam ellenth benne [Kv; TJk VI/1. 590–1]. *1771:* énis azért azon nagy jószágot igen otsolván tellyességgel káromal nem adhatam [Mv; Ks 38/II. 28 Pápai János lev.].

olcsón 1. olcsó áron; ieftin; billig. *1602:* Myerthogy az boriukatis mostan mind Annyostol felette olchion vezik fontiat Adgy p(er) d. 5 [Kv; TanJk I/1. 407]. *1696:* ne igenn félljen eo kglme tölle, mert igen óltso, és akkor vették volna Gyűrűt nagj ólcson [Mv; BálLt 85]. *1735:* Lo vasarlo muntyanok avagy Tőrőkök egy nihanyan vadnak de az lo olcso olcson ve(szik) [Kv; TKl Mihály Deák Teleki Ádámhoz]. *1797:* a Reszeges ember aki Szokott inkább innya Hetfőn Tekebe Megyen hogy oltson kapja mind bort mind palinkat [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. *1876:* A gondnok, ha olcsón alkudhatik, felhatalmaztassék még most 18,000 zsendely megvételére [M.bikal K; RAk 325].

Szk: *nagy ~. 1677:* az Arvák javait nagy olczón el vesztegetvén, azon Tutrixtol maradott jókból az Arvák kára ekképpen supplealtatott [Kv; RDL I. 155b]. *1818:* ne kénteleníttessűnk Marháinkot nagy oltson most el vesztegetni [M.igen AF; KmULev. 3 Benkő Sámuel lev.].

2. ? könnyen; uşor; leicht. *1705:* Mindezek után asztaltól felkelvén kezdének kártyázni valami apró rossz pénzekkel, melyet Debrecenben lelték a kűfalban hordókban, és Schlick csak olcsón magához váltván, azzal fizetett az hadaknak és az jó pénzt magának hagyta [WIN I, 634].

olcsós olcsón adott; vîndut ieftin/la un preţ foarte mic; billig gegeben. *1597:* Neha megis Elegetidtek (!) az ocszos (!) borral de Erossen feddotenek hogy czák asz korcoma Borban Adgiwnk ne Adgiwnk egiebet [Kv; Szám. 7/XIV. 21 Masass Tamás sp kezével].

olcsóság 1. *vmi(nek) ~a (van)* vmi(nek) olcsó ára (van); ieftinătatea a ceva; Billigkeit. *1582:* Ezeknek felette Nezwen az Gabonanak ez mostany wdeoben olchosagath amy megh maradott el Nem Attak es penze Ne(m) theottek [Kv; Szám. 3/VI. 15 Diósy Gergely not. kezével]. *1588:* mindenkor az Authoritast Magoknak tartottak varosul hogy az Baromnak oltsosaga zerent Az huss Arrat zallíchak, Az Dragasagba penigh Newelliek Az Arrat [Kv; TanJk I/1. 61]. *1597:* mind addigh mig az miessek el takarodnak az kenyer zerben vigiazasok legien es vgi adassak az kenyeret amint melto s illendeo, holot Jsten az búzanakis olchosagat mútatta [Kv; i.h. 296]. *1653:* Eltelék ez az esztendő is, a mely esztendőn az búzának oly nagy bővsége és olcsósága vala, hogy vékája a búzának öt pénzen is járt jó búza | csak igen kicsid hasznom volt, mert mind nagy olcsósága volt a bornak — sokáig három pénz, négy pénz s két pénz volt kupájának az ára [ETA I, 111, 121 NSz]. *1828:* a' Thorotzkora idegen hellyekröl bé hozott nyers és készitett marha börök szerfelett valo oltsosaga miatt kentelenittetett a' Hazai piatzon le vágott Marhák bőrét Vásárokra hordozni s tetemes károkkal adni el [Torockó; TLev. 13/3].

2. olcsó világ/idő; ieftinătate, situaţie caracterizată prin preţuri ieftine; billige Welt/Zeit. *1584:* Az Wasaron minden félét mint kellessek adni. Ez ide ala megh irt limitatiorol wgy teczet kegmeknek hogy mikor Isten draga es zewk ydeot bochiat reank chiak ackor obseruaitassek, ha penigh Isten olchiosagot adand ackor ew kegmeknek kewleomb gondwiselesek tractatusok lezen feleolle [Kv; PolgK 13]. *1614:* azelőtt oly igen nagy olcsóság vala Erdélyben, hogy az elegy búzát egy vékájával az vásárhelyi piacon megvehettek három pénzen [BTN[2] 42]. *1653:* 1583 esztendőben is hasonló olcsóság volt; mert a búzának a szépi négy maros-köblével járt egy forinton, az elegyesebb járt hat köblével egy forinton [ETA I, 39–40 NSz]. *1779:* Gabona mindenfelé nagy bővséggel[a] és azért igen nagy olcsóság vagyon ma is, mert se marhának, se gabonának ára nincsen [RettE 408. — [a]Termett].

Szk: *~nak idején. 1592:* Vagion nagi panaz az swteokre, hogi elegedendeo kenieret ne(m) swttnenek ammit swtnekis illien olchosagnak ideien, keccer arran adnak [Kv; TanJk I/1. 192] ✱ *az időnek ~a. 1584:* az Zegensegnek sok kwleón kwleon fele zewksegey wadnak az wdeonek oltsosaga zerent semmibeol sem Borbol sem buzabol penzt Nem terempthetnek [Kv; i.h. V/3. 281a].

old 1. elold; a dezlega; los/abbinden. *1639:* monda hogy eregi szomszed mert am most odgya horuat az lovadat s en riaszta(m) megh ugi mond [Mv; MvLt 291. 203a].

2. megold; a dezlega/desface; aufmachen/lösen | kigombol; a descheia; aufknöpfen. *1823–1830:* Midőn az elébb nevezett köves utakon gyalogolnánk, egyszer veszem észre, hogy az én úrfim alig jöhet. Meg-megáll, gyakran nadrágot old, mintha peselne [FogE 180].

oldal 1. coastă; Seite. *1570:* Zwfogastol es Nylallastol Job orvossag ennel soha nem lehet, Mint ez: wegy kasath egy rezth, wegy korpat 1 rezth, wegy len Magoth 1 rezth, wegy soot egy rezth Egyenlö Mertekkel es Meleg echettel habariak meg özuesegel, hogy kenhessek Ruhara, es Kössek zyuere wagy oldalara, es meggyogyul egy orayg auagy kettöig [Nsz; MKsz 1896. 372]. *1584:* Bokor Caspar vallia egg gonoz zot sem Zolt Dauid Ianos mikor le wthek, es vgy verek mint egy Barmot mind hasat oldalat [Kv; TJk IV/1. 348]. *1593:* Orsolia Takach Casparne vallia: Eoteod nappal az Jnas halala eleot kezde nekem mondani hogi neki igen fai az oldala [Kv; TJk V/1. 405]. *1600:* Catha Chyge Georgine leania vallja kichin hogy eotetis az zekerchewel Agion nem eoteotte az azzonnak az oldalat az pad zek zelyhez verte [Kv; TJk VI/1. 416]. *1630:* Opra Andras euel teobbiti mikor el temetek Kukura Thamast lattam hogy az odala iob kez feleol megh hasat uala, az ver kj iart beleolle [Ceged TA; WassLt]. *1731:* Kovács Maria Asszony láttam hogy orvosoltatta magát holmi fűvekkel, melyét s oldalát melengette nyilalás lévén rajta [Szelistye H; Born. XXXIX. 16]. *1768:* a' kemény veréssel rutul meg sértegették sebesitették volt fejin, karjain, oldalán, hátán vékonyán [Karácsonfva MT; Told. 3a]. *1778:* A' kiknek a' Torkok, oldalok, vagy mejjek fáj, azok mindent melegetskén igyanak [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.]. *1833:* hátán, oldalán, ületjén, szélesen el terjedt verhenyeges halál petsétéket [Dés; DLt 200].

Szk: *~ba döf. 1573:* Benedek Kowacz, Lazlo es Gergel Kowach legenyek egy Arant valliak Mond Mate Eregy ... Neh Morogy Mert Imar Nem zenvedhete(m) Annal Inkab zydia volt panithy, oztan vgy vezy kezebe az leochet Mate es wgy deoffy oldalba vele [Kv; TJk III/3. 88] ✱ *~ba rugdos. 1849:* édes anyám a mint a földön voltunk a csidma sorkával fejbe s oldalba rugdosta [Szentkatolna Hsz; HSzjP] ✱ *~ba szúr. 1650:* fogek egj nagy palczatt hogj odalba surjam vele [Nagykede U; UszT 8/64. 68g] ✱ *~ba taszít. 1686:* Kálmá(n) Péter Taszitta oldalban engemet edgy vas villával most is odalomo(n) az hellye [Madaras Cs; BK] ✱ *~ba üt. 1590:* kapa egj szekerczett a tizedes ereosse(n) wte oldalba Albertott velle [UszT]. *1812:* a Groffné édes Annya kotsissais a kezével oldalban úte [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.] ✱ *jobb ~. 1710 k.:* Következék jobbfelől a fejem felének rettenetes fájdalma, és az egész jobb oldalomnak csak, nem a balnak, lábom, karom, s fél testemnek igen erős izzadása [BÖn. 527–8].

Sz. *1704:* Ugyan azmely ember jött volt Fehérvárról azt beszélte, hogy nagy hadak Fehérvár körül nincsenek, hanem széjjeloszolva vannak szavaiból csak kémnek ítíltetik, hogy onnan küldték bé, kiért a vasat megismeri az oldala [WIN I, 142–3].

2. *~a csontja* oldalborda; coastă; Rippe. *1570:* Zeoch Gërgh hithy zerent vallya hogy az kezkeneonel fogwa Mely az Agy feleth volt fely keotthwe akar fely kelny ferdeos kelemen az Agyba, Nagiot Jaydwlt Es valamyt patthanastis hallot, kerdette myh patthogh, Azth Montha nekj hogy az oldala chontya patthant [Kv; TJk III/2. 186]. *1710:* addig mászkáltam, míg a hijú szélire jutván, a magos helyről leestem, két oldalam csontja mindjárt kettétörött, egész esztendeig feküttem, s nehezen gyógyíthattak meg [CsH 138]. *1717:* Azonkívül az pater Franciscanusok atyám vraimék lovászát, vagyis kocsisát ugy meg döfötte az puska végivel, hogy egyiknek az oldala csontya be is romlott volt, hogy az várbeli borbély gyógyitotta meg [Taploca Cs; SándorO 242]. *1722:* Pap Vónka ur(am) egj Palagyia nevű szegény Aszonyt Clakáb(an) hiván, hogj ne(m) mehetett meg Tamadta s ugj meg ütötte az oldala Csonttyát hogj most Sem

jö belé [Kecsed SzD; TL. Magoczán Peter (48) ns vall.]. *1767:* A szegény asszony nagy indulatjában Pikler nevü hadnagynak az oldalába ütötte a zsebbeli bicskáját, de az oldala csontjában megakadott [RettE 212]. *1808:* Egy kanczámot épen kiadtam a' pásztorok eleibe, és nékem betegen hozták haza, eleget orvosoltam; de tsak vgyan megdöglött, és ugy gyanakszom, hogy a' pásztorok bottal hajtották meg, és a' mián kelletett el dőglení; mert az oldala tsontya kőzött ütés helly látzodott [F.rákos U; Falujk 35 Sebe János pap-not. kezével].

3. kb. az ember derekának/testének bal oldali része (ahol fegyverét/erszényét hordja); şoldul stîng (unde se poartă arma/punga); linke Seite des menschlichen Körpers (wo man seine Waffe/seinen Geldbeutel trägt). *1570:* (A molnárlegény) Azt Montha ... ha vetthkem volt vele[a] soha vyzza Ne Jeohessek, hanem az oldalamon valo Zablya myath halyak megh [Kv; TJk III/2. 103. — [a]A városról kivert Rengő Annával]. *1585:* Ferenczy Istuan Zentgereczy[a] vallia ... egik Ewsteokeon kapa, az masik az feiet kolchiola Altal, az harmadik az oldalan valo kardhoz kapdos vala [Kv; TJk IV/1. 486. — [a]MT]. *1591:* Zigiarto Georgine Martha azzoni vallia Kis Mihali egi eoreg ven embernek az oldalarol egi nagi erzent mecze el [Kv; TJk V/1. 137]. *1603:* Zegedy Istwan Leania Annok vallia lattak volt egy sachikochikat az oldalan, azt akartuk el venni teolle vgy wte belem az kest [Kv; TJk VI/1. 706]. *1629:* az ersziniemetis Rab Gergely szakazta le az oldalamrol, tizen Niolczadfel tallerom vagjon oda [Mv; MvLt 290. 184a]. *1632:* Hamar Istok rutul megh szidogata Niuzo Giurkat s feniegete is, amazis monda hogi megh lad azt hogi bizonj el nem szenvedem egjebkor en nem hatta(m) el az oldalamrol a vaskot, de bizonj nem hagjom ez utan [Mv; i.h. 71b]. *1755:* Egj ezüstes gjermek oldalára valo Kard [Petek U; TGsz 51]. *1827:* Azon haramiáknak oldalakrol fako szijjan függő Törek Kardok ki voltak takaritva [DLt 1261 nyomt. kl].

Szk: *~ára felövedzi fegyverét* felfegyverkezik (és hadba vonul). *1643 k.:* Mivel az magyar orszaghi urak, nemessek ... ighen megh bantodtanak de nemeth Czaszar eöket semmi könyeörgesekbe(n) megh ne(m) halgatta talaltanak megh minket, hogy fel kelven es fegyverünket oldalunkra fel eövedzven seghitsegekre mennenk, es eöket vennök az mj oltalmunk es gondviselesünk ala [Törzs. fej.] ✱ *kard/szablya (van) ~án. 1592 k.:* kep úala kezebe Jakab Istuan(n)ak es zablía oldalan [UszT]. *1593:* Jlona Kouach Balint felesege vallia Zablia vala vincenek az oldala(n) [Kv; TJk V/1. 423]. *1630:* latam hogj Banhazi Uramnak kard vala az oldala(n) [Mv; MvLt 290. 196a]. *1657:* nékem is, mint úti embernek, kardom oldalamon, lódingom nyakamban lévén, sokáig ... beszélgetett vélem deákul [KemÖn. 104–5].

4. állat oldala; coastă, partea laterală a corpului animalelor; Seite des Tiers. *1597:* Mattes Raw vallia. Lattam az húst az Mezarzekben ... ne(m) embernek walo wala esett volt az tehen, az oldalan nagy lyk volt hogy megh az zelis ki ment rajta ... harmad nap múlwais megh holt volna deogh mia, ha megh ne(m) vagtak volna [Kv; TJk VI/1. 6]. *1638:* Hegies tòrömòtt meg fogta az lovam oldalan cziak alig ohattam meg magamott [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1649:* A Posta Lonak sebes hata es oldala mosogatni ueóttem egi for. Zappa(n)t | Az mezön leuen az Posta Louak es az hatok, Oldalok igen Sebessek leuen, ueottem esmet egi eöregh fazakat, hogi az leginyek Lapukot főzuen benne mosogassak az hatokat f — D 5 [Kv; Szám. 26/VI. 528, 539]. *1674:* Ménesnek rendi ... Hodos sarga harom laba szár job oldalan egj kis fott [A.porumbák F; UF II, 612–3]. *XVIII. sz. eleje:* Az lovat hoszszu kötéllel urokkal kel ki fogni a' Menesbül, és a kötelet ött vagy hat ember fogja modgyával az oldala felöl mennyenek melléje, és az Urkán tegyenek tágitást megint tagicsák meg az urkot [JHb 17/10 lótartási ut.]. *1721:* van Lesneken Majorsagh Diszno nro 35 azok köztis van egj fejer kan a bal oldalan egj kis fekete folt [Lezsnek H; Szer.]. *1820:* két ökrei közül edgyik a tőbb heverö Marhák között a jobb oldalán el nyulva dögölve tanáltatott [F.rákos U; Falujk 103 Barrabás Áron pap-not. kezével].

5. (füstölt) sertésoldal; costiţă (afumată); (geräucherte) Schweineseite. *1685 e.:* két üveg ablakos éles ház vagyon Holott vadnak Diszno háj Nro 8. Sodor Nro 8 Uj oldal Nro 2 Orja Nro 3 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 15]. *1688:* Disznó Aprolék orja fejestöl nr. 64. Oldal vagyon nr. 17 Keresztcsont nr. 95. Nyullya nr. 3. Sodor nr. 15. [Radnót KK; UtI]. *1690:* Sertesek aprolékja: Orja nrö 22. Feje nrö 26 Nulja nrö 18. Oldal nrö 32 [Küküllővár KK; UtI]. *1722:* vittem ... egy orjost, egy oldalt kereszt tetemestöl [Tarcsafva U; Pf]. *1741:* Oldal 4 hoszszu petsenye 1, Nyula 2 Füstölt Lud 3 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 10]. *1767:* az Élés ház Szalonnákkal, Bog-Hájokkal, oldalokkal, órjákkal, Désa Vajokkal ... olly rakva volt, hogy alig fordulhatott meg az Ember [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. *1793:* 12 Kővér és 61 Dézma Hadadban megölt Sertesek(ne)k Szalonnáirol Hájairol és egyéb aprolekjairol irt Specificatio A 12 Sertések orjái Szalonnáson veve orja 6 Kopatz orja 6 Oldalai 24 [Hadad Sz; JF 36 LevK 151–2 Benkő Elek számt. kezével]. *1823:* Quietaltatik Budatelky Tisztem Negy Kereszt tsontos oldalrol [Kv; Born. F. IIe].

Szk: *bőrös ~. 1793:* Idei Torok petsenye 6 Idei orja 6 Idei Hoszszu Petsenye 12 Idei oldal 12 Tavallyi oldal kereszt tsontostol 3 Tavallyi Bőrös oldal 9 Tavallyi Bőrös Labak 8 [Drág K; JF 36 LevK 108] | A 61 Dézma Malatzok Aprolekjainak Specificatiója Ezeknek orjai 61 Bőrös oldalai 102 [Hadad Sz; JF 36 LevK 152–3 Benkő Elek számt. kezével] ✱ *idei ~ → bőrös ~* ✱ *tavallyi ~ → bőrös ~.*

6. vmely tárgy oldalsó része; partea laterală a unor obiecte; seitlicher Teil irgendeines Gegenstandes. *1587:* Pwspeok Vram Tanachibelj vraimmal Jndulanak az varos ket kochiat keoteóztettem Jstrangra geplwre keolteottem — /35 Jtt(em) Kerekes Mihalj harom kereket czinalt wj falozassal kwliokkel fiszettem teolle —/78. Jtt(em) az varadj vtra az oldalatis el teortek volt —/32 [Kv; Szám. 3/XXX. 13 Seress István sp kezével]. *1592:* Az ket kuchinak az oldalara wteöttek 4 Apro marokvasat f 0 d 32 [Kv; i.h. 5/XIV. 116 Eppel Péter sp kezével]. *1648:* Az Oltvizen egj eoregh hajo jar ket feleöl az oldalan az viz be megyen [Porumbák F; UF I, 902]. *1670:* Csinaltam egy oregh Könytartot, ket oldala magam deszkambol [Kv; ACJk 70a]. *1714:* Más Négj szegletes Asztali óra, ház formáját representálván melljne)k a' tetején meg aranjozott réz szarvas vagjon négj oldalan penig apro képekkel ekesitett fl. Hung. 100 [AH 19]. *1734:* két káposztás hordoba hoztak bort, a' mint ki Láczik az oldalán valo nagy Csapokbol [Szamosfva K; Ks 99 Veres János lev.]. *1753:* Az Vr hazában ket kitsiny iró Asztal ... melynek az edjikén vagyon egy gyalog Theka mely Thekanak óldalán vagyon hat rézböl valo horog [Marosvásárhely AF; Told. 18]. *1789:* Egy Cserefa Deszkábol tsinoson készült árulo Asztal, melly(ne)k külsö oldala ki vagyon rakva 3 Táblákba, melly(ne)k közepiben a' Néhai Vladár

Familiája Czimere vagyon szép Czirádáson ki rakva. Ennek belso oldalán vagyon 28 kihuzo Fijok vagyis Supláda | Ezen nagy Patika Házban es abban lévö Stellásiknak mind két felöll valo oldalokban találtattak ezen alább irt rendel Specificált Materialék [Mv; ConscrAp. 42–3, 67]. *1801:* ezüst Ibrik, a' melynekis mind két felöl valo oldala bé vagyon hojpodva [Gyalakuta MT; LLt 106/1]. *1845:* a katlan fedele és oldala nagyon gyengén és alatsonon van csinálva [Dés; DLt 716].

7. szekéroldal; partea laterală a carului; Fuhrwerkseite. *1609:* Az Kerekessel falaztatam meg egy kereket veöttem esmet eg odalt is [Kv; Szám. 12b/IV. 57]. *1681:* Konyha szekerhez valo uj oldal Nro 1 [Vh; VhU 505].

8. kemenceoldal; partea laterală a cuptorului; Ofenseite. *1617:* Varga Miklosnet az katona az kemencze oldalahoz tamaztotta oda es ugy cziokollia uala [Mv; MvLt 290. 27a]. *1621:* Basilius Patakfalui kamara(ia)ban az kemenczenek Eggik oldala, es az eley ki omlot vala, Czinalta meg[a] d. 25 [Kv; Szám. 15b/IV. 28. — [a]Fazakas István]. *1677:* Ebben az házban vagyon egy Paraszt kályhas kemencze; az oldolában egy Rez fedeles fazék [Mezómadaras MT; Borb. II]. *1679:* Leány Aszszonyok belsö Háza belöl szenelö, Zöld mazos kalyhas kemenczeje nro 1. Kemencze also ket oldala festet deszkával buritott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 23].

9. épület/épületrész oldalfala; perete lateral al unei clădiri; Seitenwand eines Baus/Bauteils. *1582:* Balas Kowach, Zeóreos Andras Tablas Mathias valliak Az zoba oldalaban latank egy Darab helt (is), kyn egy ember Altal mehetet volna, de be tapazthwa vala Akkor [Kv; TJk IV/1. 104]. *1599:* Judith az feoldre le ite Veghre kezejwel feyemet az en magam hazam oldalahoz verte tazigalta [UszT 14/42]. *1636:* az malom haz ... harom oldala boronafa, az eggik keö [Siménfva U; JHb Inv.]. *1647:* Vagyon az Udvarhazon felywl egy Czwr kertis Vagion benne egy szalmas Czwr, az oldala rosz tapaszos [Megykerék AF; BK 48/16]. *1681:* Vajda Hunyad vára Orszagh Haza oldalanal lévö hoszszu Garadics Lapos sindelyezese ighen el sorvatt | 8 szegre valo filegoria szep recreatiora valo hely volna ha a' várbol erre ki jaro hidaczkat csinalna(na)k (: mint régen volt es még mostis a' vár oldalan ahoz valo le eresztö kapu megh vagyon :) [Vh; VhU 502, 543–4, 573]. *1694:* mind az Garadics oldala, mind az Konyoklo es Folyoso oldalai Bik és Tölgy fa Deszkakkal elegyeslég meg van deszkasva [Kóvár Szt; JHb Inv.]. *1732:* a hazak oldala, kivül, belöl szépen meszelt [Nagyida K; Told. 11/70]. *1754:* Pajtanakis rosz szellel berlett oldalai vannak [GörgJk]. *1767:* A Gabonas tizen öt cserefa oszlopokon, vagyis sztompökön oldala fenyö deszkákból, fel az eszterháig rakva [Csapó KK; Berz. 3. 7. 6. 6]. *1797:* Ezen árnyék széken alol vagyon egy pálinka fözö árnyék kötésekre 3. oldalai veszöböl fonva az egyik oldala bütüül fonatlan fenyö avatag deszkákkal fedve tapaszos valamenyére [Kőrispatak U; Pf]. *1844:* 'Sendely fedél alatt égy épület — mellynek is nagyobb része minden oldal nélkül van, 's eresznek használtatik [Mv; TSb 37].

Szk: *belsö ~. 1736:* Mikor az egész ceremoniának vége volt, ha fiai voltak és az közelebb való atyafiai fogták az koporsót azok vitték az testet az sírig; mikor osztán az sírban bétették ... az ezüst czímert az templom belsö oldalára felszegezték [MetTr 410] ✱ *elsö ~. 1810:* az ujj Udvarház ... Szarvazattya elsö oldalán három világosíto fiok ablak [Doboka; Ks 76 Conscr. 35] ✱ *felemelhetö ~. 1825:* 20 Szál deszka a Szin elején lévö fel emelhetö oldalhoz és ajtóhoz, Szálát otskasagaert per 12 xf 4 Rf [Dés; DLt 3] ✱ *külsö ~. 1623:* Az Jstalloknak mindenwtt Egy Tornacza legyen mind vegygh zelyessege negy Jo sengh legyen Talph fanak belseö rezzeteöl fogua az Istallok kulseo oldalaygh [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. *1694:* vagjon az Eökör Pajta, mellj(ne)k külsö oldalat az Udvar keritesek sövennje; belsött penig njolcz agasok tartjak [KaLt Bálpataki János kisenyedi udvarházának leír.] ✱ *sövényes ~. 1679:* Ezen malom ház szegeletib(en) vagyo(n) az molnar(na)k egi kis háza, sövenyes oldala tapaszos; fellyül hasábos deszkával padlott [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 142]. *1694:* Ez meg irt Udvar ház elött altal ellenéb(en) vagjon az Majorház ... meljnek kötéses fákbol valo és sövénjes oldalai avagj falai, imitt amott tapaszossak [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.] ✱ *tapaszos ~. 1719:* Egy fiokos tapaszos oldalaival edgyüt ép Csür [Hosszúaszó KK; JHb XX/35] ✱ *udvar felöl való ~. 1735:* vagjon egj Konyha, cserefa ajto felekkel ennek az udvar felöl valo oldalán, egj kis ablak, kö ablak felekkel [Ó-Torda; JHb XI/9. 55] ✱ *utca felöl való ~. 1794:* vagyon édgy 14. Agosokra készült ... Sajto szin melynek az Uttza felöl valo oldala tsak holmi hányt vetett rako Fákbol vagyon [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. *1823–1830:* A háznak az utca felöl való falának vagy oldalának mintegy negyed része fal, a többi mind ablak [FogE 208].

Sz. *1736:* Vagyon a Kűkűllö parton egy darabotska puszta Telek a kűkűllö annyira vágja mint valami vár oldalának Szegeztetett ágyu [Mikefalva KK; EHA].

10. gödör/kút/pince (kővel/tölgyfával borított/kirakott) oldalfala; peretele lateral al gropii/puţului/pivniţei; (mit Steinen/Eichenholz belegte) Seitenwand eines Grabens/Brunnens/Kellers. *1599:* Makraj Peterteól hallotta(m) mo(n)dotta hogy ha rah bochattak volna megh eólte volna Benedekfy Christophot, de azert ugy hagitotta volt melybe a' chakannal hogy az melyireol az keó pince oldalara zeókett volth [UszT 13/109]. *1647:* Az Pincze oldala faragott fabol vagion fel allatúa [Drassó AF; BK]. *1679:* Pincze Oldalai faragot, temerdek tolgi fa deszkával borított [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 108]. *1680:* Ezen pinczenek ... negy oldala köböl vagjon fel rakva [A.porumbák F; ÁLt Inv. 3]. *1732:* Az udvarnak szintén a közepiben, Huruba modgyára földböl ki ásott pintze vagyon, mely(ne)k oldala, s torka; gömbölyeg Cserefával rakott ki [Erdőszengyel MT; TSb 51]. *1756:* a Nagy vagyis belsö udvar közepében vagyon egy ugro kút ... kölcséges munkálódással és faragott kővel feneke és oldala rendesen kirakva lévén [Déva; Ks 92. I. 32]. *1762:* Minekutánna a megirt helyröl à pénz kiásattatott observálté à Tanu à megásott gödör szélyin oldalán vagy fenekin olly jeleket, hogy onnan valami edény vétetett vólna ki? [Dob.; Ks 4. VII/12 vk]. *1810:* égy Földbe ásott pintze oldala lapossan faragott vastag cserefákbol van ki rakva [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 386].

11. (körülhatárolható) terület/térség vmelyik széle/vége; una dintre laturile/marginile unui teren/spaţiu (delimitat); irgendein Rand/Ende eines (begrenzbaren) Gebiets/einer Fläche. *1580:* Meg ertettek eo kegmek varossul Az hydelweyeknek keonyeorgesseket, wegeztek hogy az Kayanto wólgyebe ket lab feoldet mind a' ket oldalon megh zabadichyanak tawaz vetesnek, de vgy hogy ky ky mind az gazdaytol meg keowesse az feoldet Regy zokas zere(n)t [Kv; TanJk V/3. 212a]. *1598:* az vegeben Jrotwania volt Annak az feöldnek, semmikeppen Nem ohatta szep paltul,

hane(m) Mindenkor az oldalaban el szantot [M.fodorháza K; Ks]. *1621:* Czinaltattunk esmeg, az Kajanto Veolgieben, az innegseo oldalon az buza keozeot egy Vy hidat [Kv; Szám. 15b/VIII. 11]. *1679:* Répás kert ... három oldala gyalog sövénnyel kerített [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 138]. *1680:* Szarataj Halas To az hegy es Porumbak felöl valo oldalai nádosok [A.porumbák F; ÁLt Inv. 37]. *1693:* az ujtobeli retet eö kglme reszire mindenkor az szengothart felöl valo oldalon kis Vizmosas jó le adig kazaltattam [Cege SzD; WassLt Szakács Andras (55) vall.]. *1699:* egj vetémenyés, es viragos kert egyik oldalát kerti egres fak harmadikot veres szöllö fák[a] [Szentdemeter U; LLt. — [a]Szegélyezik]. *1750:* a' Fel hegy nevü szölö óldala megett maradott még egy darabotska tsegelyes Tziher, melly is Gyepük tartására hagyatott [Koronka MT; Told. 14/38]. *1797:* A' Veteményes kert körül valo kertek egy oldala palánt kert, a' több oldalai pedig sövény Lészás kertel vagynak bé keritve [Ajton K; CU IX. 2. 13a]. *1804:* A Viz felöl valo Kert oldalára tolteseket tsinálni gatokot kötni minden Joszagbeli ember meg jelennyen [Zágon Hsz; Szentk.]. *1830:* (A) Szánto Föld oldalát Korül veszi az ottan Kanyaradolag hoszszan le follyo Soos Arok [Kajántó K; KmULev. 2]. *1841:* Tudja-é a Tanu az ugy nevezett Puszta Petlendi Praediumba lévö azon fogadot mely a Tordárol Kolosvár felé menö Országos Ut Oldalán fekszik ut hosszában [Petlend TA].

Hn. *1731:* Az irtományban, az ehszeg felé valo oldalán [Zentelke K; KHn 139]. *1734:* a kis To ejszak felöl valo oldalán (k) [Szentmargita SzD]. *1737:* Benedek-aly oldalán lévö Láb (sz) [Gyalu K]. *1823:* a Sükö felé fordulo határban a Lászlo András kertik oldalában (sz) [Nyikómalomfva U]. *1878:* A Szentye Kendermál felöli oldalán [M.zsombor K].

Szk: *alsó ~. 1681/1748:* (Egy föld) also oldaláb(an) a' tulso láb földek ütköznek meg [KvAkKt Mss. lat. 236]. *1752:* (A földnek) az innetsö also szegelete jö az Szölök also oldalában [Káptalan AF; DobLev. I/248. 1b]. *1811:* A' Veteményes kert alsó oldalába A' virág ház elött egy hosszu Táblába gyümölts-fák valának [ÁrÉ 29] ✱ *dél felöl való ~. 1773:* a Vatsora utnak dél felöl valo oldalában [Szárhegy Cs] ✱ *déli ~. 1833/1841:* a Czigányok lak hellyinek deli oldala mellet bé menö árok vagy viz follyamot hely [Uzon Hsz; Kp V]. *1864:* Feketerez déli oldala ... magos, erdös-köszirtes [Tekerőpatak Cs; GyHn 56] ✱ *délkeleti ~. 1843:* a maros elhagyván ... a ... régi árkát, oda vágatt magának árkat a grófné önga, juhokberkének dél keleti ezen oldalát el szelvén, a hol most is foly [Körtvélyfája MT] ✱ *északi ~. 1807:* ezenn erdonek talaltatott az Eszaki oldala, minthogy hajloson jár Gyulai rész erdö Szegeletin allo keresztes Vad alma faig 81 ölnek [Harasztkerék MT; MMatr. 475]. *1813:* A Koronkai fel dugott új Tón vagynak két új zugok — az Eszaki oldalán lévö zúgó derék ujj és erös [Koronka MT; Told. 18] ✱ *felső ~. 1841:* a Felsö oldalról végedes végig egész hoszszába szomszédja ezen földemnek az Idösbb Sombori Elek Bátyám Allodialis török buzás Tábla földje [M.zsombor K; Somb. II] ✱ *napkelet felöl való ~. 1720:* Vagjon ezen Csürös kertnek nap kelet felöll valo Oldalaban ragasztva az Marhák aklya [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12].

12. vmely természeti alakulatnak az aljától a tetejéig terjedö része; suprafaţa înclinată a unei înălţimi, coastă; sich vom Fuße bis zum Gipfel erstreckender Teil irgendeines natürlichen Gebildes. *1684:* (A határ) ment fel az elecskenek vagy ormonak nem a tetejin, hanem az oldalab(an) [Dob.; Szentk.]. *1727:* ezenn bértznek oldalaban egy nagy Dombot miis értűnk de azt az essö le szaggatta s le hordotta [Ks 12/III]. *1735:* a Bóldutz Hatarig le rugo Bértzn(e)k mind két oldala a barázdált métáig juta Fejér részre [Szentjakab TA; DobLev. I/160. 8]. *1742:* mikor fel fogtuk a' bányát, megh egyeztenek az Jstalljosok és Gárgyásiak a' bányának mind két óldalan hegyre krútsát tsináltanak [Torockó; Bosla. Moréh András (31) jb vall.]. *1769:* az ország uttya a' Hegj oldalának éppen töviben ment, s ugy tert s kanyarodott fel azon régi által járora | hogy a' mostani hid épittetett ... az ut a' Hidon által menvén a' Hegj oldal allyában kapván, azon oldal alatt ment elé [Apahida K; JHbK XLII/24]. *1775:* az Nagyszegi[a] Kondások ... ezen hegynek Groppa felöll valo adalán meg taglotak s kemenyen meg vertek [TSb 20 Madán Juon (66) ns vall. — [a]Sz].

Hn. *1514:* ascendendo ad montem Hozywberz oldala vocatum [TelO II, 329]. *1607/1685:* Az kortovely berczi oldalaba(n) (sz) [Karácsonfva MT]. *1614:* Az keoz bercz oldalon [Egrestö KK]. *1650:* Az keóz bircz oldalon (e) [Burjánosóbuda K; BHn 40]. *1676/XVIII. sz. eleje:* Az Közep Bertz oldalan (sz) [Nagyercse MT]. *1703:* közep bercz oldalában (r) [Nagyfalu Sz]. *1726:* Föld vár oldalán (sz) [Nyárszó K; KHn 121]. *1740:* A Fejér kö oldalán (sz) [M.gyerömonostor K]. *1789:* a Szurdok oldalában [F.tök SzD; THn 15]. *1818:* A' Farbértz oldalán (sz) [Árapatak Hsz].

Szk: *észak felöl való/északos ~. 1725:* (A) tsúpnak észak felöl valo oldalabol leg elöszször vészi eredetit[a] [Ménes MT; BK. — [a]A határvonal]. *1766/1802:* a Bértznek eszakos oldalában levö Doszul máre nevezetü nagy erdö [BSz; JHb LXVII/3. 7–8]. *1775/1802:* a Bércznek eszak felöl valo oldalában situaltatott ... Bezdédhez tartozo Mak termö vagy bükkös Erdö [BSz; JHb LXVII/3. 92] ✱ *felső ~. 1784:* a Várhegyi hegjen nehai Szabo Mihallynak itten laktában Bongorttya volt, fen a' Tetön a' felsö oldalán pedig a Hegjnek ... Szölöje volt [Várhegy MT; MNy XXXIII, 337].

13. (lejtös) hegy/domboldal; pantă, povîrniş; (abfallende) Berg/Hügelseite. *1591:* Magiari Mihali vallia Mikor az Jspotalion felliwl az oldalban volnek, hallek valami kialtast, hogatast, ho ho vgimond: Az vtan kezde kialtani oru vagi te [Kv; TJk V/1. 142]. *1597:* az oldalon wgyan iol menenk ele eggywt az wetis kózót megg allanak [Giró SzD; Ks]. *1606:* en laktam hogjaban maknak Jdeien az Njres new heljen egy oldalban Kosart vagtunk [UszT 20/173 Ambrus Tamas Arwatfalj (40) lib. vall.]. *1618/1729:* az Göcsi Marhának szabad légyen az Kükülöre az Balavásári határban bé Járni innya annak utánna az oldalra ki hajtani és ott addig őrizni, Jártatni meddig akarják [Balavásár KK; Ks 13. XV]. *1681:* Az Arkon tul edgj nagj odol az falu közöt valo uton felliülis edgj nagj odal [Csepegómacskás K; SLt AM. 11]. *1731:* fü az oldalakon elég van de az réteken igen igen roszsz van [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.] | sokszor jartam mas falusi gyermekikkel együt ezeken az oldalokon [Szind TA; JHbK XXIV. 26]. *1741:* Kornis rész kaszáloja veginel lévö régi Tó dugáson feljül eöt darab szanto föld az odalba [Velkér TA; Ks]. *1762:* kévánnya kihozni Hogy az én általam meg gyujtatott bokornak tüzitöl hatott volna ki az oldalon a' harap égés az A ur szénafüvire [Torda; TJkT V. 105]. *1767:* a falubol essös idö alkalmatosságával ki follyo Patak, és az oldalakrol rá follyo záporak vizei gyakron el borittyák [Bö MT; LLt Fasc. 129]. *1774:* Zöld Uram aban az Üdöben a Falun kivül egy oldal-

ban az Uraság fölgyin egy paraszt Hazikot epitetett [Mocs K; KS Conscr. 31]. *1796:* adott ... egy darab eddig merőben haszon vehetetlen odalt [Lukafva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. *1875 k.:* Van a' kántori telken egy kő bólthajtásos pincze egészen az oldalba bé épitve, fejűl bé földelve [Szucság K; RAk 107].

Hn. *1570:* az Bermal oldalan (sz) [Vaja MT]. *1571/XVII. sz.:* az erőss oldal [Diós K; BHn 67]. *1590:* Zekeli oldal oldala [Szentdemeter U]. *1590 k.:* Az Nagy oldalon [Szu; UszT]. *1616:* Az Baratok Oldala alatt [Pókafva AF]. *1641:* Ravasz lyuk odalaba(n) (sz) [Déva; JHb 53t]. *XVII. sz. köz.:* Bakmálj oldalan [Kászonimpérfva Cs]. *1669:* Tilalmas oldalon (e) [Bencéd U]. *1679:* Az Somos oldalb(an). Az Vég oldalb(an) (sz) [Vajdasztiván MT]. *1681:* Az Sós oldalo(n) (sz) [M.szovát K]. *1685:* az musdolyos oldalon az verőfényen (sz) [M.köblös SzD]. *1697:* Az oldalon (sz) [Ilyefva Hsz] | az sovany oldalban (sz) [Csókfva MT]. *1699:* Szőlős Málj oldalan (sz) [Vadad MT]. *1703:* Az Tekenős Mál alat a' Rakottja oldal(on) (sz) [Ádámos KK]. *1714:* felső hatarban Kőkőnyes oldala nevű helyben (sz) [Árkos Hsz]. *1734:* Az oldalban az nyilas melet (sz) [Oltbogát NK]. *1736:* A kövecses óldalb(an) [Bonchida K]. *1737:* a Kőkényes óldalon innen (szö) [Gyalu K]. *1752:* Varga vagy Harakájos oldal [Andrásfva MT]. *1753:* A Nagy Oldalan (sz) [Cente SzD; JHb IV/12] | ez a' három darab erdő egy Corpusba lévén csak Pálfi János óldala nevezete alatt iratott [M.décse SzD]. *1758:* Az App Aga oldalb(an) az folt erdőb(en) (k) [Egrespataka Sz]. *1760:* A Maj oldal [Vaja MT]. *1761:* Eperjes oldalon [Komjátszeg TA]. *1764:* Hideg áj oldalán [Göc SzD; BfN]. *1765/1799:* az Ebhajto Oldalon égy kőves Szántó Föld [A.jára TA]. *1766:* a Nagy Völgy oldalan (sz) [Backamaradas MT]. *1767:* A Nyir Vápa oldalba [Toldalag MT]. *1769:* Kápolna oldalában (sz) [Kozmás Cs] | Sáros oldalban (sz) [Lázárfva Cs] | Kővetses Óldal (sz) [Bethlen SzD]. *1771:* A' Nagy laposs oldalon (sz) [Körtvélyfája MT]. *1772:* Az oldalban az Roka Liknál [Szentmárton Cs]. *1773:* a Köves oldalban [A.jára TA] | Olves oldalan (sz) [Etéd U]. *1780:* Az oldalban (sz) [Pálos NK]. *1781:* A fel osztando Erdők ezek Egett oldal háttya [Mogyorós MT]. *1781/XIX. sz. v.:* Szép patak oldala nevezetű falu közönséges osztályos helye [Küsmöd U]. *1783:* Kovats mal odala [Perecsen Sz]. *1789:* Szakadálly oldala (k) [Kőrispatak U]. *1791:* Az uj Szőllők közt a Tekenyős mál oldalon (szö) [Ádámos KK]. *1795:* Az agyagos oldalan (sz) [Harasztkerék MT]. *1797:* Az akaszto fa oldalban (k) [Tarcsafva U]. *1799:* Nyáros oldal nevű erdőnk [Torockósztgyörgy TA; TLev. 10/7]. *1806:* Erős oldal nevezetű helyek [Szentháromság MT]. *1807:* A Köves Rét oldolán (sz) [Nyárádremete MT].

Szk: *déles/délre fekvő ~. 1815:* Szánto föld egy magos hegy tetején Tövisses egy része Szakadasos haszon vehetetlen Zabot termö a menyiben mivelhető külömben Deles oldal [Somkerék SzD; Ks 77/19 Conscr. 167]. *1864:* A' Mál — mely a Rétse felől kanyarulo patak mentén egy délre fekvő oldal gyanánt nyulik a' varsoltzi határszélig [Haraklán Sz; Pesty,MgHnt 24. 143a] ✱ *erdős ~. 1766:* az Tit. Possessoratus a Határnak akár mely reziben, az mely osztatlan hellyek bokros és erdős oldalak patak szellyek és egyebek találtatnak azokot a mellyik Tit. Poss(ess)or maga Udvara s Joszága után elsőbben el jedzétte vagy borozda vonás által vagy irtás és egyéb mod által el foglalt valamekkora darabban el jedzette akkorán meg is tartotta [Árapatak Hsz; EsztMk] ✱ *északos/észkes/észkos ~. 1693:* Az szálában levő Falu helyt, to helyt, és egjeb kaszálo helyeket megh járván s visgálván es megh mersekelven kinek kinek valo birodalma helybe' hagyatot ... s' a' mellé ragadot Eszakos oldal marada Sarosi Susanna Aszszonynak [Gyalu K; SLt AH. 17]. *1748:* A Rona Hegy nevű Oldalnak észkas oldalában is vagyon egy darabocska hitván erdő | A Berek közben vagyon ismet egy darab eszkas oldal | Vagyon a Falun fellyűl egy Szép nagy erdő, melyet Nagy Erdőnek Szoktanak hivni, ez fekszik az észkos oldalon [Koronka MT; Told. 79]. *1769:* a Faluval által ellenben az Észkos óldalan gyümölcsős vagyon [uo.]. *1788:* Bala felöl az Erdő farkában nagj darab Láb föld az Eszkos oldalon [Nagyercse MT] O **Hn.** *1744:* az Eszkes oldalon (sz) [Kályán K]. *1751:* a' Himberke észkos oldalán [Koronka MT]. *1756:* Buzas ály Eszkos oldalán (sz) [Farnas K; KHn 287]. *1762/1792:* A Somoson az Eszkos oldalon (sz) [Szilágycseh]. *1763:* A Köböl kutnak ... az észkos oldalán [Udvarfva MT]. *1797:* a' Szőllő Hegynek északos oldalába (sz) [Ajton K]. *1802:* az észkas oldal alatt (sz) [Meggyesfva MT]. *1811:* Az Andits Eszkos Oldalaban (sz) [Mezőcsán TA] ✱ *gyümölcsős ~. 1727:* In A(nn)o 1703 az akkori Possessorok az Nyerges hegj nevű puszta szőlő hegjet a Falu felett valo gyümölcsős ódalt meg osztván es ki ki maga részit apprehendálván s meg jegyezgetven pacifice birták sokáig tudgjae ... a Tanu [Dob.; RLt vk] ✱ *holdvilág ~* északos oldal. *1728:* az holdvilag oldalan ket darabotska[a] edgj borozdan [Magyaros Hsz; SVJk. — [a]Föld] ✱ *kopár ~. 1748:* a Váczmán Kapunál Vi(cinusa) egy felöl a mellette el menö Ország uttya, mas felöl a mellette feküvö Nagy Kopár oldal [Koronka MT]. *1869:* Kukuk hegy haszon vehetetlen kopár oldal [Marossztkirály AF] O **Hn.** *1718:* A kopar oldalan [Csicsómihályfva SzD] ✱ *kopasz ~. 1732:* van egj darab kopacz óldal ... most gjepben hever [Kissajó BN; Ks 12. I]. *1748:* egy Láb föld ... egj része tsak kopacz oldal [Nagyercse MT; Told. 79]. *1766:* A Békésd alatt lévö kopotz oldal [Koronka MT; Told. 3a]. *1782:* egy darab haszon vehetetlen kopasz oldal [Gyula K] O **Hn.** *1714:* A Kopacz Oldalon (sz) [Csicsómihályfva SzD]. *1775:* A Kopatz oldalon (sz) [Muzsna U] ✱ *kőszíklás ~. 1782:* Az udvar Territoriumát nagy munkával meg egyenesíttette Eszak felöl lévő kösziklás oldalt Sokat Tisztogatta ásatta [Nagyrápolt H; JHb XXXI/21. 15] ✱ *közönséges ~* köztulajdonban levő domboldal. *1751:* a Falu közönséges kopatz oldala [Vámosgálfva KK] | az alsó fordúló Határban Kis Hollós, Nagy Hollós nevezetű közönséges óldalok vagynak [Koronka MT] ✱ *osztatlan ~. 1764/1786:* Vagynak affele puszta osztatlan oldalok az város részéröl [Sárd AF] ✱ *puszta ~. 1617:* (A) bercz alat ualo, darab puzta oldalt megh Beczjulúin az falu, Betsvllette harom forintban [Szászfenes K; KCs VIII. 448]. *1780/1784:* a Függö felette lévö vápás puszta oldalal edgyütt [Koronka MT]. *1792:* az Ur azon szánto hellyét ki hadta hanem tsak a felette lévö puszta oldalt fogta fel [Nagylak AF; DobLev. IV/693] O **Hn.** *1795:* puszta óldal n.h.-en (sz) [Nagyfalu Sz] ✱ *verőfény ~a. 1747:* a' Méta viszszá nyulván a' Verőfény oldalában [Nagyida K; Told. 27] O **Hn.** *1783:* A' Kender Aszo verőfénye oldalában [Bádok K; BHn 26]. — Vö. a *verőfényoldal* cimszóval ✱ *verőfényes ~. 1684:* A Taba nevü Verőfenjes odala(n) edgi darab Tabla fold [Gyulatelke K; SLt AM. 24]. *1739:* Az Andits háta megett lévő egész verőfényes oldal [Mezőcsán TA]. *1747:* (A) rész szerint Verőfényes oldalan feküvő Bükkös erdő [Nagyida K]. *1748:* Vagyon egy jó nagy verőfényes oldal, mely verőfényes oldalt a ... Jobbágyok egy más között bizo-

nyos hasábokra fel osztottanak [Nyárádsztbenedek MT; Told. 79]. *1751:* ki mégyen a' Meta egészen azon verőfényes óldal felett lévő élig | A' Bordás Hegynek verő fényes oldalan alól egy szélesetske föld [Koronka MT; Told. 31/4] O **Hn.** *1751:* vulgo a Megyes Verőfényes óldalán, alias az új hegy szőlő alsó végénél verőfényre fekvő oldalon [Koronka MT]. *1769:* Kerek Hegj verőfényes oldalában (sz) [Vadad MT]. *1782:* a Bonczos völgy(ne)k Verőfényes oldala derekán (sz) [Zutor K]. *1819:* Nagj Verőfényes oldalon (sz) [Borsa K; MúzBf]. *1864:* Székoldal verőfényes oldalan lévő (sz) [Tompa MT; Pesty,MgHnt 28. 269b].

L. még a *meleg oldal* cimszót.

14. vízpart, mart; mal; Ufer. *1585:* Koúetkezik az my az púska por Malomra koltt ... 100. Karo fat wottem Choweknek walot Az wizben az Talpok koriul kit wertek es az wiz oldalara a Silipen felliúl f. 1 [Kv; Szám. 3/XVIII. 36 Gellien Imre sp kezével]. *1593:* Az ouarsorban vallo folliamra vallo kollczig ez viz folliamnak kett fellöl vallo odalatt kellett Hatt Hellien viollag meg rakattno(m) [Kv; i.h. 5/XXIV. 5–6]. *1600:* Mo(n)ta azt hogy az Feier Niko oldalaba(n) ala ne erezkedgyeönk az diznowal, hane(m) chak a kareba iariunk, mert be wiznek az Farkaslakiak [UszT 15/106 Bartha Marto(n), Malo(m)falui, Zabad Zekely (25) vall.].

Hn. *1699:* az Horgas Tó oldalán fellyül [O.csesztve AF]. *1758:* A Halas to oldalán (sz) [Bh]. *1767:* az Kútpataka óldalán [Szacsva Hsz]. *1773:* a Fejér patak oldalában (sz) [Szárhegy Cs]. *1830:* a' határpataka oldalába [Hidvég Hsz].

15. híd vmelyik vége; una din marginile unui pod; irgendein Ende der Brücke. *1656:* Ezen hidnak első resze az mint enek elötte az allia sendeli hejazatt ala volt veue mostan annelkül vagjon, az peczer haza feleöl valo oldala, az párt felöl 28 szövekekigh (!) temerdek faragott teölgifa boronakkal bellett [UF II, 144]. *1823–1830:* A hídnak mindkét felöl való oldalaiban bizonyos prospectusokban kőpadok, melyek a víz felöl befelé vagynak építve, úgy hogy a gyalogolóknak akadályokra nincsenek [FogE 187].

16. vmely tárgy/építmény vmelyik (jobb v. bal oldali/belső v. külső) fele; partea laterală a unui obiect sau a unei construcţii; irgendeine (rechte od. linke/innere od. äußere) Seite irgendeines Gegenstandes/Baus. *1681:* Vajda Hunyad vára Praefectusok háza Ajtaja az ajto félnek külső oldalab(an) vagyo(n) egi ighen temerdek vas Sarok Nro 1 [Vh; VhU 502, 544]. *1714:* Zöld böres Superlat aranjos Viragokkal, és figurakkal ékesitett, 20. Tablabul allo, hasonló Primmel mind két oldalrul fl. Hung. 84 | Egy Üveg az Vallokon, és két oldalon Zöld Seljemmel ki varrott fl. Hung. 4 [AH 17, 31]. *1772:* egy öl hoszszasságu Pintze Torok, mellynek két oldala kőből vagyon ki rakva [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1803:* Vagyon egy szép kis harangocska melynek külső oldalain kerekdeden ezek olvashatók [O.asszonynépe AF]. *1815 k.:* Az egy Monostorkapu fatoronyban vala egy óra, a torony mindenik oldalán számtáblával s mutatóval ellátva [Kv; ETF 107. 15]. *1823–1830:* Ezeknek[a] számokra a császárné, Clementina és Amália hercegasszonyok két zászlót varrtak volt. Egyik-egyik oldalokra e lévén írva: Oesterreich über alles, wenn es nur will. A másik oldalokra: Für Gott, für den Kaiser, für das Gesetz, für das Vaterland [FogE 259. — [a]Az insurgenseknek]. *1851:* A' gát felöli odala a' zsilip és záportartónak együtt véve 16 öl a malom felöli oldala a' zsilip és zápor tartónak 19 öl [Erdősztgyörgy MT; TSb 34]. *1869:* nézegettem a tojást minden oldalrol de nem láttam semmit [Mk Balog Simon székely zsellér gr. Mikó Imréhez].

Sz. *1765:* De ezen nagy kegyelmességéért a királynak ő is megszolgált, mert végbevitte, hogy a liberum exercitum religionist a francia király egész országában megengedte, s egyéb néki hasznára szolgáló dolgokat azon asszony[a] által végbevitt. Már most mihelyt fogja észrevenni, hogy a kocka más oldalára fordul, mindjárt mégyen Prussiába [RettE 190. — [a]Pompadour marquise].

17. fatörzs/rönk/deszka vmelyik hosszanti fele; una din laturile unui trunchi/buştean/unei scinduri; irgendeine Längsseite eines Baumstammes/Klotzes/Bretts. *1652:* Az deszka oldalán két levélre hasitot vasbol csinalt fa nyeleo, Taraczk tisztito vas [Görgény MT; Törzs]. *1746/1831:* égy jó magos nem régen meg nyesett, az oldalán nagy forrás bogu Cserefa [Szentdemeter MT; Told. 38]. *1782:* Dakó György előttünk a' Nagy fejszével darabolván a' Gerendának való fát, már azon részét a' mellyet mi utánna bárdoltunk, ki vitte vala, és más oldalához nem kezdhetett [K; KLev.]. *1791:* a patak marton, az ugy Nevezett föld hidnal hoszszan az erdön, domb hányások és fák oldalára tett Kereszt jegyzésekkel lineat csinálván ekképen itt is a Toth János Ur Successori Részeket a Toth István Ur Successori Részektől meg Különböztettük [Jobbágyfva MT].

18. irat/levél/pénzérme egyik v. másik fele/lapja; faţa sau dosul al unei foi scrise/al unei monede; die eine od. andere Seite eines Schreibens/Briefes/einer Geldmünze. *1740:* ezen Levelnek más oldalán valo Contractualis [Gyertyános TA; Bosla]. *1799:* fel irattak az Inventariumnak 98 dik Levelére vagy oldalára [Zágon Hsz; NkF]. *1818:* A Külső Oldalán e vala: A Martonfalvi Katona Bironak adassék Levelünk [F.csernáton Hsz; HSzjP]. *1823–1830:* adtanak egy ónpénzt, akkorát, mint egy régi vastag krajcár, az egyik oldalán volt valami címer, a másik sima volt [FogE 195].

19. (irat/levél) széle, margója; margine (a unei scrisori); Rand (des Schreibens/Briefes). *1670:* Ime Sóti uram most is mit ír, én is mi választ tettem reá, meg van az oldalán [TML V, 49 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz].

20. *fal ~a* fal felülete; suprafaţa peretelui; Fläche der Wand. *1592:* Kuti Janos vallia Mikor en az keo falt el inditottam volna eppiteni, a zeget Berekzazi feleol az falnak az oldalaba wtteottem: es ahoz keottem az sinort [Kv; TJk V/1. 273]. *1677:* polcz az fal oldalán vagyon no. 2 [CsVh 52]. *1694:* Az fal oldalan, festekes karos Fogasok vad(na)k nro 5 [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1732:* ezen hazokban ... gjalog fogasok vannak vas Szegekenn az fal oldalára Szegezve [Kóród KK; Ks 12. I]. *1744:* Fal oldalán harom régi parasztos fogosok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. *1757:* a fal oldalán két kopott Kárpit [Nagyercse MT; Told. 18]. *1763:* Az Házakban a falak oldalain levö képek közül egy tertialitast elvén az Aszszo(n)y eo Nga [Hsz; Ks 23. XXIIb].

21. *vminek az ~ában* **a.** vmihez hozzáépítve; lipit de o construcţie; zu etw. hinzugebaut. *1694:* az Var Piattzán, az Varnak az also Kapuja felöl valo oldalaban va(gyo) n egy Czeyt ház [Kővár Szt; JHb Inv.]. *1732:* ezen major háznak is van az óldalában egy kamarácska [Kóród KK; Ks 12. I]. *1734:* Az malom oldaláb(an) egy molnár ház kas kemence bene. Az ház(na)k oldaláb(an) egy kamara [Bogát NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1736:* az ... Udvarház ... vagyon két részekre szaggatva. Első a' Palota mellyben az Urak szoktak lakni ... Második ezen Palotának oldalában lévő kis ház, melly hivattatik Leányok házának [Bongárd BN; CU]. *1748:* Ezen Malomnak oldalában alol felöl vagjon

két ványolo, két Kása tőrő [Csekefva MT; Told. 79]. *1783:* Ezen Házak oldalában ... egy kis Arnyék Szék [Mocs K; JHbK XXXI/1]. *1797:* Ezen ház oldalában tsinálva vannak kétt kitsid kamarátskák [Kőrispatak U; Pf]. — **b.** vminek a közvetlen közelében; în imediata apropiere/la o distanţă foarte mică de ceva; in nächster Nähe. *1801:* Jö bé emlékezetbe azon Mezei Helly, a Monosteria oldalában [Nagynyulas K; DLev. 5].

Szk: *vminek az ~ában ragadott. 1743:* Tsűr, oldalába ragadott ött ágosokra hoszszan lévö polyva tartojával vagj csűr fiacskájával edgyütt [Boroskrakkó AF; BfR dobozolt anyag VI].

22. *átv* kb. vonatkozás; latură; Beziehung. *1811:* Már a' gondok felett sebessen repülő Ifju elmét, ama gondosságot szülö Emberkor, a' Grófban[a] fel-váltotta vala; Szemében tünék e' héjjános óldala Gazdaságának, 's el tökéllé magában, Hogy kedvit töltse a' Ménes tartásában [ÁrÉ 133. — [a]Bethlen Jánosban]. *1847:* Nem méltó a világ semmi dicséretre, nem lehet találni állandó jót ebbe, mert én megtekéntém minden oldaláról, miólta vizsgálom mint egy szarándokul, de nem dicsérhetem semmi méltóságát, sem magos, sem mélyen kecsegtető jovát [VKp 158–9].

◇ **Szk:** *~ba rúg vmit* megszeg vmit; a încălca ceva; etw. brechen. *1675:* Barkóczi is, úgy látom, hamar oldalban rúgná az császárhoz való kötelességét [TML VII, 62 Székely László Teleki Mihályhoz] ✱ *jobb ~ára fordul* meggondolja magát; a se răzgîndi; sich bedenken. *1787:* sirasd meg edig valo bolondságodat, forduly jobb oldalodra semmi hejehujásakrol ne gondolkodj Buszerzönevel valo Conversationak is békét hagy [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond tréfálkozó lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez] ✱ *marja az ~át* bántja vmi; îl supără ceva; etw. verdrießt ihn. *1666:* én neki csak azt írtam, az mit az ország nekem előmben adott és írt s még azt is mitigáltam; de egyéb marja az oldalát [TML III, 632 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] ✱ *vki ~ából el nem marad* nem szűnik meg (kísérteni); a nu înceta (ispita); nicht aufhören zu versuchen/verfolgen). *1710 k.:* majd erővel és kedvek ellen a Felséged rendeléséből nagyobb tisztre s méltóságra emelének ... de úgy tetszék Felségednek, hogy mindazolta eddig a szempillantásig a sátán ösztöne az én oldalamból el ne maradjon [BIm. 990] ✱ *vki ~a mellé törleszkedik* hízeleg vkinek; a se linguşi (pe lîngă cineva); schmeicheln. *1682:* Causa Sayo Kereszturiensis. Szasz Marto(n) Ex missiot kivan felesege Kovats Judith ellen. Mert azt mondotta, hogy az ö oldala mellé nem törleszkedik. Az Aszonyi allat menti magat hogy ige(n) verte [SzJk 175] ✱ *vki ~ára köti a kardot* fej-i hatalommal felruház; a investi pe cineva cu puteri depline de principe; mit fürstlicher Macht ausstatten. *1665:* Hatalmas császár kötötte oldalára az kardot, az mit fejedelemségének vételekor kezéhez vett az országban, azt feje fennállásaig nem engedi senkinek | az hatalmas császár azért kötötte az kardot oldalára a fejedelemnek hogy az országot ne engedje kóborlani [TML III, 506–7, 512 Paskó Kristóf Teleki Mihályhoz] ✱ *vki ~ára övedztetik a császári kard* fej-i hatalommal felruháztatik; a fi investit cu puteri depline de principe; mit fürstlicher Macht ausgestattet werden. *1662:* Apafi Mihály ő nagysága fejedelemmé választatván 16. Septembris a csergei mezőn a császári kard oldalára övedztetett [SKr 665].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

oldalacska (lejtős) hegy/domboldalacska; coastă (mai) mică; abfallendes Berg/Hügelhängchen. *1640:* mentwnk ... egi oldaloczikara [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. *1657:* Az sereget ... rendben állítván magam felnyargalék egy oldalocskára [KemÖn. 203]. *1741:* az Kornis rész kaszalonak felsö szeliben lévö oldalacskát dézmálta volt [Velkér TA; Ks]. *1745:* A Kis Tekenyösben vicinussi egy felöl mellette fekűvö Falu közönséges Erdellye, vagyis nagy bokros óldalotskája [Koronka MT; Told. 26]. *1746:* (A méta) ütközik Tziheres, bokros óldalocskáb(an) [Nagyida K; i.h. 9]. *1751:* A' Tsűr helly nevezetű gödrös helly mind két felöl mellette lévő erdős két óldalotskákkal együtt, azon két eletskéknek küzepéig hoszszára gondoltatván, keresztül két egyenlő részekre szakadott [Koronka MT; i.h. 31/4]. *1767:* haszantalan Semmire kellő forrásos oldalatskájak oldalos forrásos Sessiocska [Vajdasztiván MT; LLt Fasc. 129]. *1807:* Dsiszán el foglalta a' fellyebb ki szomszédolt oldalacskát és magának réa szőlőt épitett [Kersec H; Ks 116 Vegyes ir.].

oldalágas ágasfa; stîlp, taraş; Pfosten. *XVIII. sz. eleje:* Vagyon az Udvaron egy Csűrnek valo 4 horgas ágos, oldal ágos Nro 11 [Kv; LLt Fasc. 71].

oldaláni szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *négy ~* négy oldalán való; pe cele patru feţe/laturi; an/auf vier Seiten. *1846:* 10/12 hüvejk vastag tölgyfának negy oldaláni ki faragása, s a szükséges hellyekre leéndö alkalmazása feldolgozása és elhellyheztetésiért Rfrt 301 Kr 48 [Dés; DLt 858/1847].

oldal-aranylánc kb. oldalt viselt aranylánc; lănţişor de aur purtat pe partea laterală a corpului; an der Seite getragene Goldkette. *1781:* Körtvélly formára csinált oldal Arany Lántz Gyöngyel el rakva tizennyoltz remekből állo, és tizen hét kitsi Lántz szemmel öszve Lántzolva [Nsz; Told. 3].

oldalas 1. oldalos

oldalasacska meredekecske; uşor înclinat, în pantă uşoară; ein wenig abfallend/steil. *1767:* a hoszszu lábban oldalasatska, de alkalmas jóságu helyen [Dányán KK; LLt Fasc. 129] | a hágoban oldalasacska ugyan, de jó gabonát termö helyen [Pócsfva KK; i.h.].

oldalasan kb. lejtősen; în pantă, înclinat; abfallend. *1662:* Az kozákság táborának nagyobb része a táborhelynek situsához, fekvéséhez képest hogy oldalason volna, sáncokbul nagyon kitetszik [SKr 328].

oldalaslag 1. oldalt, oldalról; lateral, alături; seitlich/wärts. *1680:* Az Liszkorban zabnak valo föld ... egy darab vicinussi ennek ö magok Rethi, oldalaslag az Falu földei [F.porumbák F; ÁLt Urb. 58]. *1732:* Az Felsö Bellahegjen Rácz Uraimek szolejek tetejen kivul oldalaslag Kozarvar felöl levö darabocska erdö es Gaz [Dés; Jk 428a]. *1745:* A Házhelly felsö részit circumveniallyak az arra két felöll véggel jövö szánto földek, alól pedig folly le mellette az falu közönséges kuttyárol le jövö patakotska, oldalaslag pedig szomszédgyi ... Nemes Petrestyán Tódor Házhellyei [M.fodorháza K; RLt]. *1753:* kis Rétetskéje oldaloslag valo vicinussa fellyűl és alóll valami N. Enyedi Török Buza Földek [Marossztkirály AF; Told. 25]. *1768:* (Az út) az ott lévő igaz határ uton készántullag keresztül menven az oldalon ugy fog bé dél felé egyenesen a mü határunkban ... és ott a Sz:

Lászlorol Thordára menő ország uttyába belé megyen vagyis belé rug oldaloslag [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17]. *1784:* ezen nevezett helly szomszédsagait ugy tudom Tot szállása felöl az oda-valo Határ szél, fellyül oldalaslag az Erdő [Gorbó SzD; JHbK LIX/4]. *1791:* ada oldalaslag hosszára ki hasitva egy igen kitsin hellyetskét [Karácsonfva MT; Told. 76]. *1797:* a' mellette oldaloslag menő falu szorossa sikátora [Pujon SzD; WassLt Conscr. 485].

2. vkinek az oldala felöl; din partea laterală a cuiva; von js Seite her. *1796:* a Beres is más szál veszszöt ragadván, elsöben is Tusa Joseffhez tsapat ha Nem igen erössenis oldalaslag a fejét és Vallátis érte [M.fodorháza K; RLt Odorheján Nyikite (30) vall.]. *1802:* Maxa Trifu maga fel ment volt a hijuban a hijuban lévő fél mazsa soval, azt egyik(ne)k fejire vetvén oldalaslag fejét meg ütvén bétörte [Remete TA; TLt Közig. ir. 1029 Papp Josef kezével].

3. szélről (vkik mellett) haladva; mergînd lîngă (mai multe persoane); an der Seite (neben jm) gehend. *1823–1830:* Régen a cellától fogva csak a poetica classisig volt zászló, mellyel és dobszóval mentek a kollégisták rekreációra szeredán és szombaton a Vár mellé a Cigánymezőre, délután két órától fogva ötig, hatig. A logicusok pedig vagy nem mentek, vagy ha elmentek is, a kollégiumi sereg vagy rend mellett oldalaslag. Sajnáltam, hogy mintha a kollégiumhoz nem is tartoznánk, csak oldalaslag megyünk [FogE 121]. *1845:* a' Groff meletünk oldalaslag járt tölünk el nem ment [Moson MT; TSb 35].

Szk: *(ló) ~ jár. 1768:* azon két szürke kantzák a töb ott lévö kantzákkal oldaloslag jártak külön szakadvan [Páké Hsz; SzentkGy Jos. Szörtsei keze írása].

4. oldalra; lateral, într-o parte; nach der Seite. *1710:* a szél éppen szemben fúván a regimentekkel, oldalaslag fordítá Hajszler őket, akkor, ha nem tudta volna is Thököly, mennyin vadnak a németek, még a környétákot is megolvashatta [CsH 225].

5. oldalról kerülve; ocolind spre lateral; von der Seite umgehend. *1710:* Hajszler monda deákul ha meg találják kegyelmeteket nyomni, ne jöjön egyenesen a regimentek eleiben, hanem oldalaslag, én esmét visszaverem a törököt [CsH 225].

6. *~ való atyafi* oldalági rokon; rudă colaterală; Seitenverwandte(r). *1824:* Potsa Tamás oldaloslag valo atyafi [Peselnek Hsz; HSzjP].

7. mellesleg, mellékesen; pe lîngă altele; nebenbei. *1671:* Valami oldaloslag valo suspiciokis lennének melyeket sponte el hagynak [SzJk 113].

8. *~ hall* fél füllel hall; a-i trece cuiva pe la ureche, a auzi în treacăt; mit halbem Ohr hören. *1801:* felette nyughatatlan voltam oldalaslag halván, hogy a forró hideg mellett angina is szorongatott [Berve AF; GyK gr. Gyulai Sámuel lev.].

oldalatlan oldalfal nélküli; fără pereţi laterali; ohne Seitenwand. *1825:* a Ház délfelöl valo kis oldalatlan pitvara [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 366] | egj oldalatlan pitvar és egy Padlástalan kamara vagyon [Moha NK; i.h. 33].

oldalazott vmilyen oldalfallal épített; (care este) construit cu un anumit fel de pereţi laterali; mit irgendeiner Seitenwand gebaut. *1772:* fenyőfa gyalult Deszkákkal padolt és oldalazott Fojaso [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

oldalbástya szélső bástya; bastion lateral; Randbastei. *1694:* (Az) oldal Bastya az fel vono Kapu mellet be menőleg bal kez felöl nyúl fel [Kővár Szt; JHb Inv.].

oldalbástyácska szélső bástyácska; mic bastion situat la margine; Randbasteichen. *1694:* Az Kapun belöl Balkez felöl egj oldal Bastyacska va(gyo)n [Kővár Szt; JHb Inv.].

oldalbélés (deszka) oldalborítás; căptuşeală (de consolidare); (Bretter) Seitenbeschlag. *1842:* (A) malom árka torkolattyánáli Zugó egy átalyába oly minden állandoság nélküli kontár munkával 3/4 zollos deszka oldalbérléssel ellátva, hogy azt tsak az ige tartya, következöleg a' leg elsö áradás martaléka könnyen lehet [Km; KmULev. 2].

oldalbeli a (domb)oldalban levő; de pe coastă; an dem (Hügel) Hang befindlich. *1683:* Az Gorsadbali földet nem tudgja Az Gorsad oldalbali földön küvül s az Erös oldalbali gyümölcz fakon küvül Es az Szöverd oldalbali gyümölcz fakon küvül [Szentrontás MT; BálLt 50]. *1694/1784:* A Templom felöl valo aldabéli (!) szánto földek [Forró AF; DobLev. III/586. 43]. *1769:* Dobolyi Pál Uramnak juta a Gerepén véginél lévö oldalbéli Kukuruz föld, ugyhogy a mellette valo hat forintos Zállagos Delnitzétis hozzáválthassa [Ne; DobLev. II/407]. *1770:* a Torom odal beli Bányák nagyob része külenes emberek földein vadnak [Thor. XVI/39]. *1775/1802:* amint referalja ezen Buda Juonutz, Ő mintegy 15 és 16. Esztendős Legényke korában ... pásztorolt Bezdédi Sertéseket azon északos oldalbeli Erdőben, mint Bezdédhez tartazando Erdőben, annak az időnek lehet 56 Esztendeje [BSz; JHb LXVII/3. 11]. *1856:* Közép Biro Sámuel[a] mint hogy azon Szereda oldalbeli Széna fût mellyet Tolvaj Ferentzné töllem fel kéretett Csere uttyán kaptam kezemre s azon alkalommal meg is volt kináltatva tehát ki nem adom [Egerbegy TA; Tolvaly lev. — [a]Értsd: ezt feleli a zálogos földek visszaadására nézve].

oldalbolt oldalsó boltíves helyiség; încăpere laterală boltită; gewölbter Seitenraum. *1662:* Gyulai Ferenc a fejedelem grátiája s kegyelmessége által nyert vala egy nagy fundusú kőházat felül a vár felöl való kapujafélin is nagy tágos két erős boltok valának napnyugot felöl is a kapu mellyékén jó ép kész ház-, oldal- és konyhaboltok valának [SKr 628–9]. *1726:* A nagj házból, az oldal bóltb(a) bé járó, kö ajtó-mellyék, meg lehetős; de ezen oldal bótnak, a' béjáró felöl való fele része, vgj a' bótózásais le omlott; ezen óldal bótnak ... kö ablak kereszti jó, az ablakban, az ablak keresztin alól két lapas hasagatott vas benne [Ne; DobLev. I/124].

oldalbőr 1. állati bőr oldalsó része; piele de pe părţile laterale ale corpului animalului; Seitenfell. *1810:* Két darab oldal fako bőr Rf 8 Xr 16 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 9].

2. ? bőr-lótakaró; învelitoare de cal din piele; Leder-Pferdedecke. *1659:* az Kegyelmed egyet-másit elküldettem. Híja peniglen az oldalbőr s nadrágra való kapcsok, én nem tudom, hol vannak [TML I, 398 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1713:* Moldovai forman Csinált faragot Szijbol valo lura valo ezüst, boglarokkal Csinált szerszám, kantár, Szügyellő, Farmatring Egy pár Tőrök országi aranyas oldal bőr [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária

hagy.]. *1717:* Mentére valo reghi óldal petsenje ige(n) szép gombostol 1 ... oldal bőr aranjas pār 1 [TSb 5].

oldalceigház oldalsó fegyverraktár; arsenal lateral; Seiten-Waffenlager. *1662:* Melly két bástyák között való egész oldalceigház ... meg is rakatott vala a kőfalak alatt különbkülönbféle álgyúkhoz való golyóbisokkal szép lövőszerszámokkal ... és várban[a] kívántathatandó mindenféle szükséges matériákkal [SKr 298–9. — [a]A váradi várban].

oldalcsont 1. oldalborda; coastă; Rippe. *1751:* Vándor Iuon engemetis magam tulojdan Szöllőmben megh támadott ... rutul megh vert ... edgyik oldal Csontomotis el törte [Balázstelke KK; IB. Matthias Hoch (50) lib. vall.]. *1783:* hallattam hogy az előttis az oldal Csontya el valt tőrve, és most ujjabbodatt azan Nyavajája az Térdivel valo meg nyomás által [Kisfalud MT; Berz. 13. VII/22]. *1809:* Előlről Jobb felől a 4dik 5dik és 6dik oldal tsontok első részénél tsapanolag égy mély Juk [Dés; DLt].

2. *~okra csinált vasderék* ? derékra simuló páncéling; cămaşă de zale, platoşă; (an den Leib angepaßtes) Panzerhemd. *1714:* Vas derék Atzélj Oldalcsontokra tsinalt Vas derék Sisakkal egjütt [AH 51].

oldaldeszka építmény oldalfalát borító deszka; căptuşeală de scînduri care acoperă total pereţii laterali; Seitenbrettbeschlag. *1652:* Job kez felől az oldal deszkákba vert fogakon Agyuhoz valo Réz serpenyeo hosszu fakon új N. 6 [Görgény MT; Törzs]. *1681:* Deszka rekesz ... mely Talp fára van czinalva zölden festet, partazatos oldal deszkainak felső véghe olaszfokos formara metelt [Vh; VhU 542]. *1697:* Hogy az égés volt Kolosvárat, az Harang lab fedelét le vertek, sok bontakozás eset a' gradicsokba(n) es az oldal deszkakban [Kv; KvRLt I. C. 8:5]. *1775:* az alatta lévő Kő pintze Gátorja felett, egy kis Sendely fedel alatt lévő, mind fedelire mind oldal Deszkaira nézve meg rongyollot és el pusztult filegoriátska [Buza SzD; LLt Csáky-per 107. L. 14].

oldaldeszkázat (oldal)deszkafal; pereţi de scînduri; (Seiten) Bretterwand. *1681:* Nebojsza Bástya ... Külső ajtoja felszer ... Ezen belől le eresztő keskeny kapuja ... à le eresztő kis hidaczka mellet ket felöl deszkas volna Ugyan, de eszak felöl valo oldalarol a deszka ighen le hullott; szükséges mestersegh volna, ha ezen hidaczka mellet ket felöl talp fara, oly forman épétenenek, hogi egiszer s mind sindely alays vetetödnek; hogi igi se az oldal deszkázat, se a' le eresztö hidaczka ramaja(na)k Sarka ne rothadna [Vh; VhU 557]. *1781:* A' Fogado házhoz mennek tserefa graditsokon a' tornátzba, melly elött vagyon a' Pintze torka felett egy tágos mulato helly vagy Filegoria, mellynek oldal deszkázottyai mind jok [Kelementelke MT; Told. 18].

oldalerdő oldalas erdő; pădure în pantă; Wald am Hang. *1720:* minden féle hitván s nagy csere fákbol is allo ritkás oldal erdő [Apanagyfalu SzD; EHA].

oldalfa oldalsó tartófa; stîlp lateral; seitlicher Pfahl. *1638:* Ez curia eleott vagjon fenjőfabol kifaragot hosszu hajonak valo ket oldalfa, es hozza valo fenek deszka no. 13 [A.porumbák F; UF I, 662]. *1677:* Vagyon az fellyeb inventalt vas hámoron alól jó deszkás héjazat alat nyolcz oszlopokon egy fűrész malom, melynek tőke tartó nyolcz karikás szekere, két párnája, fűrész járma, járom oldalfája ... egygyütt meg vagynak [CsVh 54]. *1699:* Edgj eőreg uj Hajo is készülöben vagjon ... de edgyik oldalára még nincse(n) oldal fája [Mihálcfva AF; LLt Gyulafi László inv.].

oldalfájás oldalfájdalom; durere de coaste; Seitenschmerz. *1778:* A kiknek a' Torkok fáj Kivül szorgalmatoson kötözzék száraz meleg ruhával, vagy téjbe meg főzött s' Leviböl jol kinyomott borza virággal, mellyet gyakran ujjitani, s' ujabban meg melegiteni kelletik, hogy meg ne hüllyön, mert az illyenkor sokat ártana. Az oldal fájásbanis a' fájdalmas hellyet, efféle lágyitó meleg kötökkel kötözni különösen hasznos [MvÁLt Mátyus, ConsSan. gub.].

oldalfal oldalsó fal; perete lateral (al unei clădiri); Seitenwand. *1738:* az udvar ház fedelétől különes ... 4 szegű fedél alatt oldal falai nélkül valo alol, rosz Padlásos fellyül ... Filegoria vagj Folyaso [Szászvessződ NK; Born. XX. 12]. *1752:* a Sütő Kemenczes Pitvara oldal falai ki kezdettek dőlni 's pusztulolag is vagyon [Pókafva AF; JHb XXV/73]. *1781:* a' malom háznak falait felső gerendait, oldal falait minden juncturáit vélle edgyűtt tettük és tsináltuk [Mihálcfva AF; Eszt-Mk].

oldalfegyver derékon viselt fegyver; armă purtată la şold; Seitenwaffe. *1823–1830:* ebben láttuk[a] a sokféle régi lószerszámokat Augustus elektornak lakodalmi öltözetét, nagy pisztolyokat, oldalfegyvereket [FogE 184. — [a]A drezdai múzeumban].

oldalfél 1. oldalas hely; teren înclinat/în pantă; abfallende Stelle. *1589:* Irtas feoldem vagio(n) az nagy oldal felben omlasban [Székelysztkirály U; EHA].

2. ajtófélfa oldalsó része; uşorul uşii; Türpfosten. *1772:* Az Ajtonak Felsö szömödeke és alsó küszebe, ugy oldalfelei is Cserefábol valok [Szászfenes K; BethKt Mikes consr.].

oldalfélt 1. oldalt; într-o parte, lateral; seitwärts. *1648:* Vagion két aytaya, mellyek igen roszszak; keörül az oldalay sasokban vadnak fel rova, hol féligh, s-hol fellyeb, azis el deöleöleghi aáll, rosz fundamentuma, az hejazattya el sorvatt az réghiségteöl, kivwl oldalfélt megh támogatták [Komána F; UF I, 937]. *1723:* egy uj jo keszületü Buda mind oldalfelt, mind alol meg deszkázva [Holtmaros MT; Told. 29/7]. *1724:* Itt oldal félt egy deszkás retesz [Koronka MT; i.h. 29/12]. *1748:* az Erdős Fiak Joszágában bé járo uttza és Oldal felt a Nagy uttza [uo.; EHA]. *1789:* Az fellyebb emlitett hálo Házban az Falban hellyheztetett Almarium fellyül vagyon 4 rendbeli Poltza, alol és oldalfélt 10 ki huzo Fijokja nagyobb és kissebb [Mv; ConscrAp. 4]. *1833:* a hid két szélsö lábainál oldalfélt a' part meg erösittésére meg kivántato fák [SLt Vegyes perir. Enyedi Sándor In'sener kezével]. *1855:* Oldalfélt a falon függ a kakukos pókháló lepte nagy óra [ÚjfE 176].

2. vmely terület oldalánál/szélében; de-a lungul unui teren, lîngă marginea terenului respectiv; an der Seite/dem Rand irgendeines Gebiets. *1740:* óldal féltt endgj felőll a' Nádas pataka [Vista K; KHn 270]. *1748:* a Nobilitarius Curia ... Oldal felt valo Vicinussa [Koronka MT; Told. 79] | Egy darab To hely mely kezdödik a Néhai Rhédei Ur el Pusztult Malom hellyinél tart egészszen le az hidig, vic(inusa) oldal felt ab Una a Falu Széna füve, más felol az Ország uttya [Nagyercse MT; EHA]. *1750:* oldalfélt vagyan

más kaszalo hely [Vecsérd NK; Berz. 11. 88/5]. *1757:* Vicinussa ... oldalfélt a' Patak [Hosszúmacskás K; BetLt 7 Popa Filimon (66) parochus greci ritus vall.]. *1784:* az hely nagy Erdőböl irtottatott ki ... Szamszédgyai ennek, fellyül oldalfélt a' Kereszturi erdő, belöl felöl a' Tot szállási határ szél [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 25]. *1843:* (A tavak) hoszszaságokra oldal félt mind pedig széleségekre nézve végeiknél lántzal fel mérhetők [Kötelend K; SLt Vegyes perir. Valentinus Todor (33) col. vall.].

3. vmivel távolabb/arrébb; cu ceva mai încolo/departe; etw. weiter/entfernter. *1705:* Oldalfélt pedig három falukat felgyújtottanak és elégettenek a kurucok [WIN I, 552]. *1710 k.:* távolkán egy kis kapun hozzák a venerabilét ki előttünk oldalfélt ő vallása szerént letérdeple valami ott heverő vas ágyúra [BÖn. 583]. *1832:* a' Vágohidnak felépítését tovább nem halasztván, annak jóbb alkalmatosabb lehető helyet nem talált, mint a' város végén az úgy nevezett Bánfi Fogadónál, de oldalfélt eső Szajka Patakának a' Szamosba folyó torkán [Dés; EHA].

4. (kissé távolabbra) oldalra; puţin mai lateral; (etw. mehr/weiter) seitwärts. *1662:* Kétfelé szakasztván a sereget, egyik részével maga távolabb mene oldalra, a másik sereget is ugyan oldalfélt távolabb küldvén, meghagyá: hogy Jézust-Jézust kiáltsanak [SKr 177]. *1710 k.:* Az aër másként láthatatlan, de mikor a nap valamely kisded lyukon vagy nyíláson bésüt, ha oldalfélt állasz, szemeddel is meglátható apró fényecskemorzsáknak ... számtalan sokaságából álló nagy test, halom vagy rakás [BÖn. 448]. *1843:* a székely szekeret Bottyán Mihály hajtotta, Asztalos tsak fel csipezkedett reá, Gáboris, s a Czigányok a szekérbe ültek, a Székelly szekerét oldal félt állították a Szekerek mellé [Bágyon TA; KLev. Kis János (51) rétpásztor vall.].

5. oldalról; dintr-o parte, lateral; von der Seite her. *1678–1683:* Rakoci az előt ellenseget nem talal vala, mostan hon elöl, hol oldalfelt, hol hatul útten útik hadat, s nemzetünk hulton hul [Ks Kornis Gáspár kezével].

6. oldalosan, oldalazva; (mergîndu-se) într-o parte, (arătîndu-se) dintr-o parte, lateral; seitwärts (gehend). *1823–1830:* Lichtemberg[a] egy nagyon púpos hátú ember volt, és mintha szégyenlette volna ... mikor a tanulószobájából kilépett az auditóriumba, a fal mellett mind oldalfélt ment, s úgy állott az asztala eleibe [FogE 237. — [a]Professzor Göttingában 1796 tájt].

7. (vmely emberi/állati testrész) oldalán/oldalsó részén; pe parte laterală (a corpului); an der Seite (irgendeines menschlichen/tierischen Körperteils). *1584:* Markos Caspar vallia ... vizza Ieowe Kutos Marton es hat eg kichinne megh veresedet a' homloka oldal felt, kerdem my lelte es Monda Im az Nagy Mate miwelhogy rezegh vala Zerettebe Eolele megh es vgy serte a' chakannial [Kv; TJk IV/1. 282]. *1644:* Az mint engemet Munkaczi Borbely Istua(n) el hiut vala, ennek az Baczio Ianos fejenek fel meczesere hogi sebes vala ugia(n) en meczem fel az sebet, az melliet üteöttek volt hanem egi igen kicziny sebeczike vala az fejen oldal felt mint az körmöm feketeje | Baczio Janosnak az fejen oldal felt vala egi egi kis niuzas mint egi kes meczes ollian vala [Mv; MvLt 291. 411b, 418a]. *1837:* (A) Ló hasa alatt óldal félt bal felöl egy sérvés-zatskó [DLt mv-i nyomt kl].

8. ~ *feküdve* az oldalán feküdve; culcat pe o parte; seitwärts liegend. *1823–1830:* Ahol vágják az ércet, nem tágasobb hely, mint két koporsó tágasságát képzelje az ember, ott bal oldalokra feküve, csákánnyal vágják a kőszikllát, de szörnyű apródanként vághatják, mert oldalfélt feküve nem adhatnak elég erőt a vágásnak [FogE 207].

9. ~ *való átv* kb. hát megetti; lăturalnic, ocolit, ascuns; hinter dem Rücken. *1678:* felette rossz jelnek tartom az adónak nem császárnak magának való praesentálását; félek, első grádicsa ne legyen az oláhországi állapotoknak, kit is én az oldalfélt való követségnek tulajdonítok [TML VIII, 41 Teleki Mihály Haller Jánoshoz].

oldalföld lejtős/meredek földdarab; parcelă în pantă; abfallendes/steiles Feldstück. *1782:* Az csitkós kancákat az oldalföldek mellé ne cövekeljék; vagy ha cövekelik, csitkaját pásztorolják akiké; különben ha kárt tészen, az annyát lehessen bévinni és kárra kiadni [Oroszfalu Hsz; RSzF 172].

oldalföldecske lejtős/meredek földdarabocska; parcelă mică în pantă; abfallendes/steiles Feldstückchen. *1694/1764:* A Törvény fánál valo oldal földetske [Abafája MT; EHA].

oldalgát dig lateral; Seitendamm. *1752:* a Malom körül nagy hiba vagyon ezer szeker ag tövissel együt kivántatik pincze gátra, és oldal gatra mart erösitésire [Abosfva KK; Ks 83]. *1818:* Az Nagy Anya Gátra ment belé 30 szekér vesző ... az oldalgátra Jukak dugására 1 szekér veszö [F.zsuk K; SLt]. *1843:* mely meg betsült fiatalos Erdönek erdő gyapját ... az Nemes Szék a Megyesfalvát sinte (!) végtére el pusztito Viznek más huva valo vételéert az Csapo es oldal gátakban tétetnek (így!) [Meggyesfva MT; LLt].

oldalgyepű oldalsó határsövény; gard viu de hotar (între două ogoare); seitlicher Grenzzaun/Hecke. *1691/XVIII. sz. eleje:* (A) Béke nevü szölö Hegyben lévén egy szölöje, kinek egy felöl valo vicinussa az megirt szölö hegjnek oldal gyepüje [Szentgerice MT; MMatr. 451]. *1737:* Néhai Dobolyi Szabó Daniel édes Atyánkrol ö kglméröl feles Adósság maradván reánk ... ezen Csikos Ajtai 15 forintyaért, a' Körtvely fáb(an) lévő, oldal gjepü mellett valo Quártás Szölönket vgj Csikos Ajtai(na)k itilte a' Ns: Tanáts, hogj mivellye s birja, mig ki válthattyuk, hogj azért ezen specificált Adosság(na)k Foenussa reánk ne nevekedgjék [Ne; DobLev. I/168a]. *1751:* a Fell Hegy felöl valo oldal gyepük [Koronka MT; EHA]. *1790:* Mind két Szöllö Hegyek körül a' Szöllös Gazdák magok jelen létekb(en) minden nyil Szöllöre esendö vég és oldal Gyepüket meg mérdekelvén s igazságasan listab(an) vévén minden Ember a maga vég és oldal Gyepüit akár melly időben ollyan meg tsinálva tartsa Sem az Ember, de kiváltképpen a Marha által ne mehessen a Szöllöben [Karácsonfva MT; Told. 76]. *1801:* (A szőlő) szomszédja ... Nap nyugotrol az Alján az Temető oldal Gyepüje [Ne; DobLev. IV/847. 1b].

oldalhatárkő oldalsó határkő; piatră de hotar (între două ogoare); seitlicher Grenzstein. *1807:* (A) kö ezen kérdésben forgo le járo földnekis oldal határ köve, valamint a többinek bütü határ köve a' régi helyén állván volt oldal s egyszersmind bütü határkö [Tarcsafva U; Pf].

oldalház oldalszoba; cameră laterală; Seitenzimmer. *1745:* az oldal ház ... amelyet nem régen valami quártélyos Németek ragasztottak és csináltattak az Városiakkal, melly bitang munka volt [Kraszna Sz; BfN]. *1763:* az Oldal Házban ... kemenczéje hasonlo képpen süket paraszt kály-

hából valo és mészszel meg fejéritve vagyon [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa 19 néhai Hortobágyi Gergély György conscr. 14–5]. *1773:* az irtt oldal háztol egy kis bérlett ajton a füst házba juttänk [Tekerőpatak Cs; LLt]. *1777:* azon Ház Kőből való állot két jo szobából, azok mellett lévő két Oldal Házak, avagy Boltok [Dés; Ks 79. 29]. *1787:* Vagyon égy Civilis Jószág rajta az utcza felöl lévő első nagy házzal, és oldal házzal, pitvarral és hátul egy pálinka főző házzal | (Az) oldal házba Egy Gunya szaraszto fenyő fa Rud [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 1, 12]. *1815:* a mellette lévő odal házban [Görgénysztimre MT; Born. G. II. 20]. *1852:* Az oldal vagy kisház jo állapotba ... tsak hogy két üveg tábla hibázik belölle [M.felfalu MT; DE 4]. *1854:* A Bogdán fele Udvar ház Kő fundamentuma jo tölgyfa talpokra epitett, és szalmával bé fedve, ennek el osztása egy elsőház mellette levő oldal házzal és ezzel össze köttetésbe levő sikátorral és kamrával, Füstház tornátz és hatulso ház [M.köblös SzD; Torma].

oldalházacska oldalszobácska; cameră mică laterală; Seitenzimmerchen. *1725:* Nehai Ne(me)s Szathmári Szabo János Ur(am) decessusa után ... gyermekire ... maradván eö kglmekre mind ketten itt N Enyeden edgy fedélnélkűl valo romlondo kö házak egy oldal kamarácskával, egy oldal kis házacskával [Ne; DobLev. I/115]. *1742:* Ezen Aszszony házából ugjan Eszakra, az Udvar felöl keskeny hoszszu oldal házotska nyulik, mely keskeny ház kis Aszszony Házának tartatik [Gyeke K; Ks 4. VII. 1].

oldali eke meredek oldal szántásához való ekefajta; plug reversibil; Art Pflug, gebraucht zum Pflügen steiler Hänge. *1814:* Sántzolo nagy Eke Oldali nagy Eke [Alpestes H; Told. 19].

oldalírás lapszéli bejegyzés; note/însemnări marginale; Randeintrag. *1816:* Meg igazittatták (!) általam az 1so Lapon a 3k rendb(en) Custos mellett oldal irással [Asz; Borb. II Rákosi Borbélly János a szék assz. kezével].

oldalka domboldalocska; versant de deal; Hügelhängchen. **Hn.** *1795:* A' meleg oldalka [Szénaverős KK; EHA].

oldalkályha oldalcsempe; cahlă laterală; Seitenkachel. *1745:* Kementzéhez való Paraszt párkány kályhák nro 60 egy avadég óldal kályha nro 3 Bokáj szegelet kályha nro 3 Oldal kályha nro 3 [Marossztkirály AF; Told. 18].

oldalkamara cămară laterală; Seitenkammer. *1638:* Vagjon az konjhanak eggj kis oldal kamoraja; ajtaia fel szer, vas nelkül valo [A.porumbák F; UF I, 695]. *1679:* az házbol nyilo oldal kamora Puszta ablakában, darab sing vas nro. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 10]. *1694:* Ezen haznak a' szilvás kert felöll való oldaláb(an) voltanak rendel harom óldal kamorák, de azok mind falastol, padlasostol elpusztultak | ezen Pitvar mellett jóbb kéz fel⟨öl⟩ egj haz, oldal kamorástól: mellj(ne)k negj felöll valo falai oldal kamorastul ugj padlasa is egészlen ruinalodta(na)k, oda vannak [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1702:* ezen oldal kamarának vagyon egy kis ablakja ... belöl Vas Sarkokon forgo vastag Cserefából Csinált Táblácskájais vagyon [O.brettye H; Born. XXIX. 4]. *1768:* Vagyon egy agyaggal mind két felöl meg tapasztattott és mészszel kivül belöl fejéritettett ... épület, a' mely complectál magában három szobát, egy oldal Kamarát és egy konyhát [Backamadaras MT; Ks 74/55 Conscr. 75]. *1777:* az elsö szoba mellett volt egy Bolt is vagy oldal kamara [Dés; Ks 79 Dési ház pere 222]. *1797:* az irt kamara le nyulik a nagy ház oldal kamarája ajtajának az alsó feleig [Kőrispatak U; Pf]. *1830:* Egy Nád Fedelü Udvar Ház — mellyben vagyon edgy elsö Ház oldal Kamarájával, edgy Pitvar Konyhájával és égy hatulso Haz vgyan oldal kamarájával [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748]. — L. még UF II, 607–8.

Szk: *bortartó ~. 1805:* azon ... bor tarto oldal kamarának ajtoját fejszével kéntelenitettünk bé feszitteni [Mv; Told. 35a]. — L. még az *élés-oldalkamra* címszót.

oldalkamarácska cămăruță laterală; Seitenkämmerlein. *1638:* Az masik szobarais nilik hasonlo aito Ebböl nilik eggj oldal kamoraczkara egj felszer fa sarku aito. Benne vagjon az major eggjetmasa [A.porumbák F; UF I, 663]. *1656:* az hatulso hazbolis nyilik más egy oldal kamaraczkara egy Ajto mellik [Doboka; Mk Inv. 4]. *1725:* Nehai Ne(me)s Szathmári Szabo Janos Ur(am) decessusa után ... gyermekire maradván edgy fedélnélkül valo romlondo kö házak egy oldal kamarácskával [Ne; DobLev. I/115]. *1729:* Vagyon egy szep proportioju rakó fabol épült házocska mellette lévő oldal kamarácskájával edgyütt | (A) két ház mellet két oldal kamarácska [Buza SzD; JHbK V/2]. *1732:* Az Aszszony hazabol egj keskeny ajtotskan jarnak be az oldal kamaratskab(an) | az oldal kamaratskab(an) aprosag egjet mas conservaltatik [Nagyida K; Told. 11/70]. *1748:* A' Sz. Jakabi udvarhazok háta meget van egj oldal kamarátska [Told. 11/95].

oldalkelevény vmilyen kelés (az ember oldalán); furuncul pe partea laterală a corpului; Seitengeschwür. *1835:* (Temettem el) Molnár Borbárát 50 eszt: meg holt oldal kelevényben [Nagykapus K; RAk 7].

oldalkert oldalkerítés; gard lateral; Seitenzaun. *1851:* káposztás kert bejáró nagy kapuja Az itteni oldalkert a' Gróf Rhédei udvaré, a' bütü kert a 'gabonás felöl sövény, zsendely fedél alatt [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

oldalkötés egy fajta ácskötés; un anumit fel de îmbinare; Art Zimmermannsbindung. *1732:* A régi Csűr Talpakban véset Sas fák köziben borna fábol ki rakot oldalu, kilentz bokor szarufái a koszoru gerendakban egy rend oldal kötéssel erosittettek [Nagyida K; Told. 11/70].

oldalkút domboldalban levő kút; fîntîna de pe versantul dealului; am Hang befindlicher Brunnen. **Hn.** *1753:* a Rakottyán az oldal kut aránt (sz). az Oldal kut alatt (k) [Vaja MT; EHA].

oldallajtorja szekéroldal; loitră (la căruță); Wagenleiter. *1649:* Posta Louak Zekerinek az egyik Oldal Laytoraia eltöruen, czinaltatam eg vy Laytorat Kerekes Istuannal D 40 [Kv; Szám. 26/VI. 541]. *1652:* Szekérre valo két bokor oldal lajtorja vasatlan [Görgény MT; Törzs]. *1797:* Egy avadék Béres Szekér ... avadék ket oldal Lajtorjákkal [M.igen AF; DobLev. IV/777. 18].

oldalló ?oldalgó; care umblă într-o parte; sich herumdrückend. **Szn.** *1614:* oldallo Peter jb [Székelyszállás U; BethU 185].

oldalmérték vmely terület oldalának mérete; mărimea în lungime; Seitenmaß. *1811:* Méretetett meg 3. Singes öllel ... Szt Imrént (!) azon kis Belső Jószág ... két oldal mértékei ugy feje Lábja és közepe menvén végb(en) ... az ut felöl valo Lábja vagy also vége 8 öl hosza 26 öl Fenn a teteje vagy felsö vége 7 öl a Közepe 4 öl és 2 Arasz [Szentimre MT; BalLev.].

oldalnyavalya oldalfájás/betegség; junghi (în regiunea intercostală); Seitenstechen/schmerz. *1704:* Ugyan az oldalnyavalyában meghalván Kordáné asszonyomnak egy frajja, ma temeték el [WIN I, 193].

oldalnyillalás oldalfájás; junghi (în regiunea intercostală); Seitenstechen. *1811:* meg holt ... Török Ersok Szöts Ferentzné 35 esztendős oldal nyillalásb(an) [M.gyerömonostor K; RAk 118].

oldalnyűg oldalbéklyó (a lovon); piedică (la picioarele calului); Seitenfessel. *1657:* tréfáson járt vala Vitéz György főember atyánkfia, mert Debrecentől is elindulván az vízetlenség miatt egyvégtében szinte Tiszáig kelletvén mennünk, ő jó erős moldvai kék paripáján virradtig mind úgy ment, hogy két lábain az oldalnyűg rajta volt, az tudatlan lovásza úgy adta alája, le nem vévén [KemÖn. 38].

oldalos, oldalas I. *mn* 1. meredek, dimbes-dombos; inclinat, în pantă; steil, hügelig. *1729:* Vagyon ... egy oldalos helyben valami el senyvedett, s megh rongyollott Tamoszos kertel körül véve egy jo nagj tagos kert [Buza SzD; JHbK V/2]. *1737:* egy darab Oldalas es teres Loczóveklö helly mely fekszik a Falu hoszszára [Nagyida K; EHA]. *1742:* ne mennyetek az uton a' szekérrel mert el dűl mível az az ut oldalos [Buza SzD; JHbB]. *1761:* A második különösön szakasztott Curiális vagyon mindgjárt az patakon túl jo nagyságu de igen oldalos hellyen situaltatván [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 207–8]. *1768:* A Falu mellett vagyon valami Kopatzos közönséges odalos helly [Borosbenedek AF; BfN dobozolt anyag V] | A Szén egetőben alkalmas termő irtvány föld ... oldalos, de trágyázni lehet [Kál MT; EHA]. *1782:* a' regi Rátz jusson lévő udvarház hellyek ... Baro Josika Daniel Ur eö nga Sokat munkálodtatott s költött is hogy meg egyengette s kövekkel az oldalosob részét ki rokatta [Nagyrápolt H; JHb XXXI/21. 4]. *1790:* Lévén ... Magyarosi Lászlo úrnak Dupe Rity nevezetü hellyen egy szegelet haszonvehetetlen oldolos hellye [O.asszonynépe AF; DobLev. III/673]. *1815:* Az Ispán rétbe ... jo Szénát termö helly ... menedekes oldalasabb vízes vad fűvet termö [Somkerék SzD; Ks 77. 19 Conscr. 191]. *1820:* a' tőbb hellyek is oldalosok lévén bajossan trágyázhatok [Bács K; KmULev. 2]. *1826:* az egész falu tsudálkozott ... hogy lehessen ollyan hellyre Curiat Épitteni melly a falutol félre egy magos hellyen fekszik, iszanyu oldalos és hápahupás [Alparét SzD; BLt 11].

Szk: *~ erdő. 1751:* a' Batzka Madarasra el menő ország uttyán alól vagyon egy darab teres és óldalos Erdő [Koronka MT; Told. 31/4] ✱ *~ gyümölcsös. 1736:* oldalos Gyümölcsös [Rigmány MT; EHA] ✱ *~ hegy. 1757:* Fát termő Hegyek ... nincsenek, hanem azok hellyet haszontalan Kopaczos, Kőves oldalos hegyek Vadnak, mellyek a Falut környűl vészik [Budatelke K; LLt Fasc. 129] ✱ *~ kert. 1737:* az Udvarház mellett kaposztá(na)k és kerti vetemény(ne)k valo oldalos Sovány kert [Buza SzD; JHb IV/2. 2] ✱ *~ (láb)föld. 1641:* (Szomszédja) fellyül egy oldalos föld [Csepegőmacskás K; SLt AM. 19]. *1722/1814:* az Szőlő hegy alatt lévő odalas Láb föld farkától fogva az Losárdi Patakig [Kisjenő SzD; BetLt 1]. *1803:* Nagyobb részént rosz sovány és oldalos földek, a' melyeket ha szinte trágyázna is az ember kevés ideig tartana rajta a trágya mert a viz mind le mosná [Berekeresztúr MT; i.h. 5 Fr. Boér (53) col. vall.] ✱ *~ szántó. 1864:* Szárazvápa egyenes tér kevés része oldalas szánto [Gyszm; EHA] ✱ *~ szessziócska. 1767:* oldalos forrásos Sessiocska vagyon a felszegybe [Vajdasztiván MT; LLt Fasc. 129].

2. *~ hús/pecsenye* (disznó)oldalas hús; costiţă (de porc); (Schwein) Rippenstück/fleisch. *1681:* Belső Sáfár ház ... Vagyon itt Ez idei Diszno Láb promisc(ue) Par Nro 6 oldalas pecsenye Nro 2 [Vh; VhU 562–3]. *1734:* Vagjon az Tisztarto ház végeb(en) egj éles kamara melybennis találtatott Szalonna nö 11 Oldalos pecsenye no 9 [Datk NK; JHbB D. 1 gr. Bethlen Farkas inv.]. *1768:* A Szalonnás Boltb(an) tanáltatott, oh Szalonna 1 Türedékb(en) varott hájok 12 ... Oldalas Hus 14 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb].

3. kb. erős oldalú (ló); (cal) puternic, robust; (Pferd) mit starken Seiten. *1669:* Az fekete lovakrul, ha kettő lesz is, kérem mint Uramot, ne felejtkezzék Kegyelmed, csakhogy oldalas, vesés, nyakas legyen s tiszta fekete, nem barna [TML IV, 624 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz].

4. *~ láda* '?' *1615:* Egj hitua(n) oldalos lada f — d. 10 [Kv; RDL I. 97].

5. oldalági; pe linie colaterală; seitenverwandt. **Szk:** *~ atyafi. 1796:* 'Suki Lászlo Vr oldálos Attyafiai [SLt 17]. *1804:* Hogy ha valamellyik osztozó Testvér más Atyafitol vagy régi eleitől el Idegenitett Jokot váltott és szerzett magának ollyakot tudniillik mellyek más oldalos Atyafiak által idegenitettek el ezen Jok az acquirens mostani birtokosnál hagyatnak [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 4a]. *1824:* ezen Summabol tizen öt ezer magyar forintokat az emlitett nehai Kedves Férjem oldalos Fiu Atyafiainak el engedtem, tizen öt ezer magyar forintok holtom után fognak azon oldalos Atyafiak által az irt egyezés szerént kifizettetni, melly tizen öt ezer magyar forintokat hagyok a Testvereim gyermekeinek [Torockósztgyörgy TA; BLt 12] ✱ *~ fiúatyafi* → *~ atyafi.*

6. *~ ágbeli* oldalági; pe linie colaterală; lateral. *1843:* még az 1748 előtt el ágazott oldalas ágok beli Petki Fiu és Leány maradékok [Mv; Ks 94 Vegyes ir.].

7. *~ szomszéd* tőszomszéd; vecin nemijlocit; der nächste Nachbar. *1797:* Szánto Föld ... A' Kis Kutnál: égyik oldalos szomszédja Kertész Márton ... szánto földje: másik Tekintetes Sinka András Uram szánto Földje [Pujon SzD; WassLt Conscr. 502].

II. *fn* 1. sertésoldalas; costiţă de porc; Rippenfleisch. *1730:* ket kupa borért, oldalosért Den. 34 [Kv; Szám. 56/XIX. 12]. *1744:* Verbualo Füjernak Jancso Mihaljni kenyeret, oldalost, egetbort de. 36 [Kvh; HSzjP]. *1746:* 5ta February Hoztanak szent Demeterröl Három Szalonnát, orját 2, Labastol oldalastol aprolekjával edgyutt [Szászerked K; LLt]. *1747:* Oldalas keresztcsontyával edgyütt Nro 5 [Spring AF; JHb XXV/88. 3]. *1748:* Kölcség tanáltatott e Szerént ... oldalos nrö 2[a] [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13. — [a]Folyt. a fels.] | Sodor odalossal egjütt [Szászsztjakab SzD; Told. 11/95]. *1754:* Medgyesre az Urak számára Vittek orját nro 2, Oldalost nro 4. Itten Consumálodott orja nro 3, Sertés láb nro 14 ... Oldalos nro 2 [Mezőgerebenes TA; BLt 7]. *1791:* küldöttem ... 6 oldalost, 6 Sodort ... s egyéb apro-

ságokot [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.]. *1823:* Négy oldalos kereszt csontjaval együt [Koronka MT; TGsz]. *1844:* van oldalas ha kel utra 's ordináré sodor de sonkához egyhez se nyuljanak [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. *1848:* Ön küldött is intetö aszszonynak egy sonkát egy oldalast ajándékba [Kv; Végr.].

Szk: *kopasz ~. 1793:* A 61 Dézma Malatzok Aprolekjainak Specificatioja 10 Szalonna Ezeknek apro Hajait öszve varva lett 9 ... Ezeknek orjai 61 Hus Petsenyéje 51 Bőrös oldalai 102 Kopatz oldalos 20 [Hadad Sz; JF 36 LevK 152–3 Benkő Elek számt kezével].

2. lejtős hegy/domboldal; abfälliger Berg/Hügelhang. **Hn.** *1754:* Az óldalasban (sz) [Sárpatak MT; EHA]. *1767:* küs oldalas (sz) [Csejd MT; EHA].

3. *~a* vmely terület lejtős/dombos része; partea înclinată/povîrnită a unui teren; abfallender/hügeliger Teil irgendeines Gebietes. *1727:* Nagy Orotas neou fold oldalossat ket egyenlö reszre hasitván [Bibarcfva U; EHA]. *1766:* (A föld) nagyobb része az oldalossa máig is puszta, mivel hogy nem egyébnek tsak szölönek valo igen jo helly [Szásznyíres SzD; Ks 33. II. 16].

oldalosság meredekség; faptul de a fi înclinat/povîrnit; Steilheit. *1833:* Telkemnek ... oldalas és felsö roszszabb része a' mellynek ugyis eddig is majd semmi Hasznát nem vehettem az nagy oldalosság miatt [M.nagyzsombor K; SL].

oldaloszlop kapufélfa; bulumac, stîlpul porţii; Torpfosten. *1681:* Másik Csűrös kert Uczarol valo, két fele nyilo, Rámás, fenyo deszkás kapuja Nro 1 ... kapu rámájának az két oldal oszlopan Sark vas Par 4 [Vh; VhU 571].

oldaloz mellébeszél, köntörfalaz; a cîrni; vorbeireden. *1704:* Sok discursus lévén felette a mü seregünkből felhívatá a hadnagyokat Vass György uram ott lévén, hallgattam a discursust, de amint látszik, akik ennek elötte szabad jóakaratjok szerént magokat odaíratták volt is, azok is most csak oldaloznak, sőt sokféle akadályokat keresnek [Kv; KvE 283 SzF].

oldalpadlás oldaldeszkázat/padolás; scîndurile laterale; Seitenbeschlag/dielung. *1732:* (A malom) Viz szerszámi, a Silipje a zapor tarto orráig padlott, mely(ne)k mind oldal mind fenék padlása kötéseivel, gerendáival edgyütt igen el sorvadtak [Nagyiklód/Szászsztjakab SzD; TSb 51].

oldalpaszomántos két oldalt paszománttal díszített; împodobit cu găitane pe ambele părţi; an beiden Seiten betreßt. *1723:* Bartsai Jankónak Egy paszamántos kék angliai dolmányt. Egy óldal paszamántos kék ángliai rókás mentét Egj pár veress kord(ovány) tsizmát [TKl Huszti András kezével].

oldalpecsenye[1] (az orja kivágása után) az oldalasról levágott hosszúpecsenye; muşchi; Rippenfleisch. *1590:* Elseoben weot Weoreos Pal 2 Soldort d. 32 2 oldal pechyenyet ... d. 14 [Kv; Szám. 4/XXI. 49 Kis István sp kezével]. *1638:* oldal peczeniet süt volt az Huga s el dugta, s eö bizoni jol megh Czapdosta [Mv; MvLt 291. 134b]. *1675:* Egj oldal pecsenyit ... vöttem f — d 24 [Kv; Szám. 35/I. 7]. *1678:* oldal petsenje kereszt Csontostul [Alvinc AF; UtI]. *1687:* Oldol pecsenye van no 13 [A.komána F; UtI]. *1690:* edgy kereszt czontot odal peczenyéstől ... asztis el vittek [Jobbágyfva MT; BálLt 50]. *1692:* Az Szalonnas hazban tanaltunk szalonnat es egyeb diszno aprolekot ez szerent oldal pecsenye nro 21 [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. *1723:* vittem ... egy oldal pecsenyet kereszt tetemestol [Tarcsafva U; Pf]. *1735:* Négy odal pecsenye ezek a specificalt apprólékok füstösök [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1746:* Kereszt tsont 7 Oldal Petsenye 3 [Borsa K; Told. 49]. *1748:* odal Petsenye 3 [Szászsztjakab SzD; Told. 11/95]. *1765:* oldal pecsenye 4 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 8].

Szk: *harmadévi ~. 1648:* Harmad evi es tavalyi oria, nyullya, oldal peczenye es kereszt czont vagyon librae no. 415 [Fog.; UF I, 915] ✱ *ó ~. 1684:* oh oldol pecsenye nö 16 oh Soldor nö. 7 [Radnót KK; UtI] ✱ *tavalyi ~. 1648:* ugyan itt 18 számu tavaly avas oldal peczyényék [Komána F; UF I, 929]. *1679:* Vagyo(n) ezen padlaso(n) Tavalyi oldal pecsenye nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 11] ✱ *új ~* idei oldalpecsenye. *1695:* Uy oldal pecsinye nro 5 [O.csesztve AF; LLt]. *1753:* Uj odal petsenye kereszt tsantaival edgyüt [Told. 19].

oldalpecsenye[2] egyfajta szőtt díszítés a mentén; un fel de ornament ţesut pe părţile laterale ale mantiei; Art gewebter Schmuck an der *mente* (Obermantel). *1717:* Mentére valo reghi óldal petsenje ige(n) szép gombostol 1 [TSb 5]. *1736:* Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjek hosszú volt Ezen mentéjeken volt szövés, ki egy újj széles, ki két újj, ki három, azt oldal-pecsenyének hítták; mindennek inkább proportionate vitéz kötés az végin, az ki arany, ki ezüst fonalból, ki elegyesen, ki tiszta selyemből való volt, azt varratták sűrün azon mentére [MetTr 350–1].

Szk: *~ módra. 1739:* Király szin hoszszu mente ponispántból (!) való arany kötés az melyin oldalpecsenye modra, az uitézkötes is az ránczán poncispánt [Szászerked K; LLt Fasc. 96].

oldalpecsenyés egyfajta szőtt díszítéses (mente); (mantie) cu un fel de ornament ţesut pe părţile laterale; mit einer Art gewebter Verzierung (an der *mente*). *1757:* Vagyon egy Hiuz Mállal bérlett szederjes ezüstös Sellyemmel elvegyes óldal petsenyés Nehai Édes Atyamtol maradott mentém [Torockósztgyörgy TA; Berz. 3. 1/4]. *1759:* szállittasson el ... Egy baratzk virág szin régi modi ánglia poszto mentét fél ujja nélkült, tizenkét pár oldal petsenyés Selyem arannyal elegyes gombok rajta [Sárd AF; TSb 51].

oldalpince oldalsó pincehelyiség; pivniţă laterală; Seitenkeller. *1754:* A Kis oldal Pinczében vagjon egj egész gyalog Sajto, és egj más nagy Sajtonak a Deszkái [Kincsi KK; JHbK XXVIII/10].

oldalpohárszék fali pohárszék; etajeră; Wandanrichte. *1763:* 1 Kis odal Pohár Szék 4.50 [Kv; TJk XVII/1. 15].

oldalráma kapufélfa oldalsó része; partea laterală a unui bulumac; Seitenteil des Torrahmens, Pfosten. *1681:* Vagyo(n) itt Groff vr(am) eo Nga[a] számára egi Udvar ház Kapuja egi fele nyilo; ramas, deszkas, oldal ramaja alul fellyül vas Csapos [Brettye H; VhU 588. — [a]Gr. Thököly Imre] | Vajda Hunyad vára ... Hinto szin Deszkas kapuja két felé nyilo, mind ket felől oldal rámája vas sarkos | Másik Csűrös kert ... Uczarol valo, két fele nyilo Rámás, fenyo deszkas kapuja Nro 1 ... egyik oldal ráman vas karika nro 2 [Vh; VhU 505, 571].

oldalról dintr-o parte; von seitwärts. *1662:* Az vadkert a folyóvíz mentében, a kastély és kert[a] ellenében, a túlsó felen vala ... oldalról gyönyörűséges zöldellő erdőkkel volna befoglaltatva | A váron felül[b] napkelet és oldalról dél felől való részeit majd egy kopjányi szélességű árokkal környülvették vala [SKr 265, 484. — [a]A morvaországi Lichtenstein hercegi kastély és díszkert. [b]A váradi vár]. *1705:* Glöckelsperg generál 14.000 haddal megindult volt, kire Károlyit commendérozván elöl és hátul lévő szerszámokról és oldalról szekerekből sáncot csinálván, mindenütt csapkodta Károlyi uram feles haddal [WIN I, 576].

oldalrúd szekérrúd; oiştea carului; Wagenstange. *1609:* Az Taligahoz chinaltattam ket simelt d 40 Egj fel Odal rudat chinaltattam d 10 [Kv; Szám. 12b/IV. 64]. *1731:* Csatannal jo provisio alatt Ispán Atyánkfia 100 szekér Tövisset nyarsnak és oldal rudnak adhibeálásával jol meg rakva praestáltasson [Dés; Jk 116b]. *1796:* (A cigányok) a' Béresekre támadtanak, óldal rúddal Gyakával verték óket [Mocs K; Eszt—Mk].

oldalsánc oldalsó várárok; şanţul lateral al cetăţii; seitlicher Burggraben. *1662:* A váradi várbéli új tisztek is a váras igazgatóival jó egyértelmet viselvén az egész váras kerítésit státiókra minden utcánként való hadnagyságokként ki micsoda részt, oldalsáncot oltalmazni s építeni tartoznék, jó módjával elrendeltetett vala [SKr 492].

oldal-singvas oldaltámasz; suport/reazem lateral; Seitenstütze. *1595:* Foldoztattam az Tanacz hazba(n) az also kemenczet Lakatos Benedek czinalt az rúdoknak, az melylyeken az kemenczeben az oldal sing vasok fügnek, az elsó kj fözzite rudoczkat, mert egyben dölt vala, és az 5 sing vassat haitotta meg [Kv; Szám. 6/XVIIa. 122 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

oldalsövény szán fonott sövényoldala; împletitură de nuiele care se aşează pe partea laterală a saniei; Seitengeflecht des Schlittens. *1801:* A Csűrbe vagyon egy Nagy Ujj Deszkás Szán Egy Szán Talp eplenyestől, két oldal Sovény [Héderfája KK; IB].

oldalsticni lőcs; leucă; Deichsel, Seitenstütze. *1864:* egy uj also Lajtorja fa meg vosolása egy uj dőrgőlő pléh az Fenék hevederen keresztül 2 srof 2 odal Stitzni [Kv; TGsz 37].

oldalszarufa oldalsó szarufa; căpriori laterali; Seitensparren. *1766:* A Szarvazatya a' fen le irt külsö nagyobb Háznak és Konyhának áll hat pár oldal, két pár szegelet és egy pár far szarufákból [Hosszútelke AF; Kath.].

oldalszántó ekevas meredek oldal szántásához való ekevas; trupiţele plugului reversibil; Pflugeisen zum Pflügen steiler Berghänge. *1797:* Egy odal Szánto eke vasert adatott 1 Rf [Déva; Ks 96].

oldalszoba cameră laterală; Seitenzimmer. *1828:* a holott a kitsiny oldal Szobába édgyütt discuralgattunk volna [Dés; DLt 87/1829]. *1830:* Ezen házbol nyilik égy a tóbbi ajtokhoz hasonlo szinü, épségü és készületü ajtó az oldal szobába [Kv; Somb. II]. *1836:* Az oldal szobába égy speisnak szolgalo pohárszék [Budatelke K; Born. F. Ih]. *1838:* a' mint láttam az orásnak kiis azan oldal szabába volt szálva, ajtaját bé rugta [Dés; DLt 8]. *1847:* az oldalszobába alol föld a' padlás [F.árpás F; TSb 46]. *1849:* Ezen szabábol nyilik égy más kis oldalszaba [Szentbenedek SzD; Ks 73/55]. *1858:* Az irt oldalszobábol mehetni egy más szobába [Mv; TSb 39].

oldalszobácska cameră mică laterală; Seitenzimmerchen. *1830:* Nyillik ezen szobábol égy ajto a hátulso oldal Szobátskába [Kv; Somb. II].

oldalszorító verőkos része; parte de berbec; Teil des Rammbocks. *1851:* Egy czövekverő uj bikfa kos, három fogantyus vas karikával két oldal szoritó hosszú vassal, csiga jártató talpjaival [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

oldalt 1. lateral, într-o parte; seitlich, nach der Seite. *1786:* A mint tsak most oculálok azon házát én vgy itélem: hogy oldalt magátol dölt el [BetLt 6 Fr. Nagy de Bere Keresztur[a] (58) vall. — [a]MT].

2. ~ *járnak egymástól* kerülik egymást; a merge/umbla separat de cineva; sich umgehen. *1672:* Szepesi uram velem van, de csak oldalt járunk egymástúl. Én nem tudom, merre megyen [TML VI, 156 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

oldaltanács 1. félrevezető sugallat; sugestie înşelătoare; irreführende Eingebung. *1665:* Hiszem Istent, csak tovább az oldaltanácsok, sibongasok ne tartson s mérgek is olthassák meg, elkövetvén az mi kegyelmes urunkkal együtt országostól azon dologban lehető mediumokat, nem mindenekben követhetik el az határ dolgából is ellenünk való szándékjokat [TML III, 384 Teleki Mihály Bánfi Zsigmondhoz].

2. kb. félrevezető tanácsot adó személy; persoană care dă sugestii înşelătoare; irreführenden Rat gebende Person. *1671:* Ez ilyenben ezután nem adom magam oldaltanácsul [TML V, 635 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. *1710:* Neki az tetszik, hogy a fejedelemhez küldjenek be s kéressék kézben Telekit s a több oldaltanácsokot, kik a fejedelmet minden tilalmas dolgokra ráveszik, és az ország békességit felháborítják [CsH 135].

oldalú 1. vmilyen falú épület/épületrész; construcţie cu un anumit fel de pereţi; Gebäude mit irgendwelchen Seiten. *1754:* Az Udvarház nehol nehol romladozott oldalu [Ádámos KK; JHb XIX/10]. *1761:* Vagjon tiz tsere ágasokra szarvazott sövény lészával padlott de meg hulladozott oldalu, cir. nyoltz Lora valo dib dáb Istállo [Spring AF; JHbK LVIII/1. 502]. *1781:* egy ki romlott óldalu Kamarátska [Mánya SzD; Hr]. *1820 k.:* vagyon romladozott oldalu, meg bomlott Fedelű Csűr [Dés; RLt].

Szk: *agyaggal tapasztott ~. 1732:* Mely kapura véggel nyulik az már meg hanyatlott ágasok köziben Sövényből valo agyagal tapasztott oldalu ház [N.iklód/Szászsztjakab SzD; TSb 51] ✱ *boronafa ~. 1839:* A Csűr Ez ágasokra épült boronafa oldalu, már meg otskult Sendely fedel alatt lévö epület [Kv; Ks 73/55] ✱ *deszkás ~. 1752:* az also Pallota végib(en) vagyon a meg repedezett Boltacska, fel járo deszkás oldalu gradicsával [Pókafva AF; JHb XXV/73]. *1801:* edgy bakanya árulo szin deszkás oldalu és fedelű [Gernyeszeg MT; TL] ✱ *felhőszín formára festett ~ → párkányozott ~* ✱ *megtapasztott ~. 1788:* jo moddal meg tapasztatott oldalu csűr [Kutyfva AF; MúzRadák] ✱ *németes ~. 1761:* Az alsó Contignatioban ... vagyon egj egj

németes oldalú egj contiquitásban lévö Stakaturás három kisded alkalmatosság mellyek Boltotskáknak neveztettnek [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 211] ✱ *párkányozott ~. 1761:* az oldalbol sok ásással Simmitott helyre eö Nga Frantzia szarvazatú cserép fedél alá extruáltatott párkányozott oldalu és szegeletü felhó szin formára festett oldalú szép Uri Udvarházat [uo.; i.h. 210] ✱ *rakófából való ~. 1732:* talál az ember egj kovács Mihelljet vagj vinnjét, melj jo Sendelj fedél alat, rész szerint mészszel téglából rakott, rész szerént rakófábol való óldalu [Kóród KK; Ks 12. I] ✱ *sövényből font ~. 1732:* (A) Kisházbol az magossan ki tettzö Sövényböl font oldalu tapasztott Kéményen szolgál ki a füst [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. *1754:* Az Vdvarház egymasb(a) eresztetett Tölgyfa Talpokon allo Sövenyböl font oldalu [Ádámos KK; JHb XIX/10] ✱ *sövényes ~. 1681:* Diszno ól vagyon itt az Molnar haza mellet sövényes oldalu, szalmával fedett ól [Vh; VhU 578] ✱ *tapasz nélkül való ~. 1732:* egy szin Csere karokra, veszszövel font, tapasz nélkül valo oldalu [Nagyida K; Told. 11/70] ✱ *tapaszos ~. 1736:* van egy kisded négy Csere ágosokon állo Tapaszos oldalu Szalmával supozott Lo Istalo [Mártonfva NK; CU XIII/1. 244]. *1761:* Ezen Csürös kertnek a' közepébe(n) az egyik szájával az Curialis felé tsere ágasokra tsinált tapaszos oldalu Mezöségi Csür [Spring AF; JHbK LXVIII/1. 504] | Ezen ház belöll alkalmas tapaszos oldalu [Pagocsa K; i.h. 13]. *1817:* A Kis Malom Agosak közé font, tapaszos oldalu [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz 9] ✱ *téglából rakott ~. 1813:* Vagyon egy jo Zsendely fedél alatt lévö és Téglábol rakott oldalu üveges virág ház [Koronka MT; Told. 18] ✱ *vesszövel font ~. 1817:* A Felsö Molnár Ház ágosakra épitetett veszszövel font oldalu, kivül belöl tapaszos [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. 8].

L. még a *borona-, deszka-, rakófa-, sövényoldalú* cimszókat.

2. vmilyen oldalrésszel készített; făcut cu un anumit fel de parte laterală; mit irgendeinem Seitenteil angefertigt. *1738:* találtatott Bikfa Deszkákbol valo romlott fedelü, de külömb(en) jo oldalu és feneků gabonának valo üres Szúszék [Szászvesszöd NK; Born. XX/12]. *1761:* egy jukos oldalu hitván[a] [Branyicska H; JHb XXXV/39. 21. — [a]Hordó]. *1817:* Egy jukos oldalu veres virágu Tsésze [Mv; DLev. XXVIIIA. 3].

Szk: *deszkás ~. 1681:* ökör Utan valo, minden Eszközivel Uy, fa ernyos, egyik deszkas oldalu Tár szekér Nro 2 [Vh; VhU 505] ✱ *~ hólyagos ~. 1679:* Hojjagos oldalu föld fazek nro 9 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 54] ✱ *lyukatos ~. 1832:* Egy jukatas oldalu vas serpenyö [LLt] ✱ *sövényből font ~. 1681:* hasznosabb volna, ha az malom alat sövényböl font oldalu deszkás feneků s fedelü nagi barkat tartananak, es onnan minden nap a' piaczra hordatni a' szép eleven halat [Hátszeg; VhU 605].

3. *fejér ~ almafa* fehér kérgü almafa; măr cu coajă albă; Apfelbaum mit weißer Rinde. *1647/1687 k.:* Az Atosfalvi határban Hatos oldaláb(an) vagyon égy fejér oldalu alma fa [Szentistván MT; MMatr. 181]. *1690 k.:* Balog Mihaly Köves él alatt adott egy fejér oldalo Almafat Templomhoz [Selye MT; i.h. 215].

oldalul 1. oldalt; lateral, într-o parte; seitlich. *1636:* Ez pincze mellet uiszont oldalul seöuenyel font tyuk oll hoszan ket szakaszban [Siménfva U; JHb Inv.]. *1653:* a császár egy kevés idö mulva elérkezék a szekérben mellette a császárnak a mufti ül vala jobb keze felöll, körüle nagy tágasságot viselnek vala, nem hagytak közel senkit sem elöll, sem oldalul, sem hátul járni [ETA I, 133 NSz]. *1656:* Ezen hazban beleol fütteö kemencze belöl az kemencze fejenel kereztül oldalulis egi darabban vas rosteli [UF II, 121]. *1657:* énelöttem az megegyezett derék erö, hátam megett az bévágatható szoros utak és Vesselényi lévén, oldalul mindenfelöl az nagy havasok [KemÖn. 240]. *1694:* vagjon egj Jegh-verem is Ennek sövenj keritese, az udvarház(na)k keritesevel egjgjütt, nagjobb reszent jó de óldalúl a' mezö felölll nehólt meg dólt gjakor heljt megljukadozott [Kisenyed AF; BfR]. *1771:* Estimaltuk ez szerent A Pintzét földben leven Gerendak leven rajta, leszával fejül és oldalul meg tapasztva szarvázattal, Tisztesegesen Csinálva ad flo. ung. 8 [Nagylak AF; DobLev. III/430. 1b].

2. oldalról, szélröl; dintr-o parte, lateral; von der Seite her/dem Rande her. *1643:* ada ... az Also mezeobe(n) Nagy mezeöbe(n) egj darab szely szanto féöldet, mely(ne)k egj feléól ualo déóléóin Borsai Peter mas feléól az Varas féölde, Oldalul pedigh egj feléól Vamos Istuan mas feléól Giéóngéósi Istuan szanto féöldéök szomszedj [Déva; JHb 53p]. *1681/1748:* oldalul a' Kükűllö felöl szomszédia égi Pag nevü Kurta föld [Balázsfva AF; EHA]. *1694:* Vagjon itt egy Nobilitar(ia) Curia ... szomszédi oldalul a' patak foljamja [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]. *1700:* vicinussi[a] ... alol oldalul Gyalakuta között le foljo patakocska árka [LLt 65/17. — [a]Egy belsö örökségnek]. *XVIII. sz. eleje:* az Falun alol oldalul mellette az Kalota vize [Zentelke K; KHn 138]. *1770/1771:* a' darab szántoföld vagyon felyül, a' Falunak adatott s hagyatott darab rétek felett oldalul [Fejér m.; DobLev. II/428. 16a]. *1792:* kegyelmetek Lak hellye, vagyis joszágai rugnak rá[a], más felöl pedig a' Feketeügy vize oldalull, az also betüjin pedig Ugron Jus feljül [Szörcse Hsz; HSzjP. — [a]A telekre].

3. oldalra (nyílik az ajtó); (uşa se deschide) lateral/într-o parte; nach der Seite (öffnet sich die Tür). *1636:* Ugyan ezen hazbol viszont oldalul nylik mas egy kisded hazra egy bellet ... ayto [Siménfva U; JHb Inv.].

4. oldalról; lateral; von der Seite. *1785:* a Ketskek mint egy palcza es egy fejsze nyel korani szep tserefa fiatalokot es tsere musdagokot kereken es oldalul meg hántogattak [Kőrispatak U; Pf].

5. *~ való atyafi* oldalági rokon; rudă colaterală; Seitenverwandte(r). *1639:* maradot volt egy kis fia teolle Geczi neueo, meliet az Vr Isten beolcsy jteleti csyak hamar az apia halala utan kj szolitot ez vilagbol ... az megh holt gjermeknek az edes-apiarol ualo oldalul ualo legh keozleb (!) ualo atyafia es az edes Anny (!) Gyulaj Ferenczne Azonyom keozeott Diuidalnok [Kv; RDL I. 116].

oldalutca mellékutca; stradă laterală; Seitenstraße. *1662:* Ez emlitett derék váradi hídon alól a városnak derekas része s abban levö gyönyörüséges iskolája s azon alól Péntekhely utcához tartozó oldalutcák [SKr 416–7].

oldalüreg emberi agy része; ventricul lateral; Teil des menschlichen Gehirns. *1833:* A' nagy agy belseje (: massa :) lágy, színe verhenyeges számos vér pontokkal gazdag oldal üregeiben kevés verhenyeges víz találtatott [Dés; DLt 200].

oldalvas lószerszám része; parte de harnaşament; Seitenteisen (Teil des Pferdegeschirrs). *1656:* Az harom gyermeklo pokroczatlanok, porosok, vagyon mindeniknek 3 keöteöfekek, 3 oldal vas lanczos nyügh [UF II, 142].

oldó 1. (vmi alól) feloldó személy; persoană care dezleagă pe cineva de ceva; Entbinder. *1597:* Gellien Jmrehne Kalachsewteo Kata azzony wallia ... en ki akarek ieöny az templombol hogi eok bezellienek egimassal, de Bwdaine monda, bizony nem megy edes leaniom, hald megh az leany zawat en azt felelem hogi erteny sem akarom sem odo sem vedeo nem akarok benne lenny, de vgian nem bochiata [Kv; TJk VI/1. 59–60].

2. oldással rontó boszorkány; vrăjitoare care are puterea de a dezlega; durch Entbindung behexende Hexe. *1670:* az captiva felől hallatik es mondatik rettenetes I(sten) es vilaghi emberek elle(n) valo gonosz czelekedeti, hogy tudnyllik odo, kőteo, varaslo bűjós bajos, hitegeteo, santito, vakito [Kv; TanJk II/1. 769].

oldoz 1. kioldoz; a dezlega, a desface o legătură; losbinden. *1591 k.:* ez Ember vagio(n) lanczo(n) s Kaloda(n) en megh tartom ... Im ez ket szemelj kezes lezen erette s azonba(n) az darabantok oldoznja kezdek [UszT].

2. kiold; a desface/dezlega; abbinden. *1600:* Borbely Istwanne Cathus azzony vallia ... lattam ez Zabo Marton gazdamat megh ez mostanj fogoly azzony(n)ak hogy melleje fekwek az zememmel latam hogy Nadragjat kezde odozny de az chelekedetet nem lattam [Kv; TJk VI/1. 489].

3. eloldoz, szabadon enged; a dezlega, a da drumul; losbinden, freilassen. *1635:* alá jóüe Begani Georgj az loüak kőze, az maramarosi mate biro loüat oldozza vala, ugj tamadanak reaja, az cheffej Laslo vram szolgaj ugjan ott meg lóüek s meg vagdalak [Kide K; RLt O. 5 Henches Ferenz (65) ns vall.].

4. (bánatot) enyhít; a alina/ușura (mîhnirea); (Kummer) lindern. *1819:* Én az Isten nevibe kérlek édes Fiam ! szánny meg engem mint édes Anyádat, oldozzad már tsak nem viselhetetlen bánatimat, Ne botsáss siralommal a' koporsoba [M.régen MT; Pf Palatkai Anna fiához].

oleander leandru, oleandru; Oleander. *1813:* Virág Házban: Czitrom termő fa Nr 45 ... Aliander Nro 8 Gránát fa Nr 4 [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.].

olicser l. holicsi

olló[1] 1. foarfece; Schere. *1591:* 1591 Esztendeben Masodik Ianüa(r)y hozattam popirasat az Tanachyhazhoz f. — d. 2 Eod(em) die hozattam keet kalendariümat ... f — d 16. Eod(em) die keett ollwt f. — d. 6 [Kv; Szám. 5/I. 5]. *1714:* Egj kisetske elephant csont nyelével ollo fl. Hung 1,50 [AH 12]. *1739:* ennek előtte circiter 10 esztendővel én hozzám béjöve Faluvégi Mihályné Berei Sára[a], hoza egy ollót s egy rostát; tőlem is kére egy ollót, az rostának az két oldalában szurá az két ollót ... ő fogá az két ollót s addig monda, hogy az két olló egyik kezéből által fordula az másikban, mit mondott, mit nem, én nem tudom [Bözöd U; Ethn. XXIV, 87 Gyergyai Boldizsárné Osváth Anna (32) pix vall. — [a]Boszorkánysággal gyanúsított asszony]. *1750 k.:* egj aranyos szomanczos tok, ollo, penna [Hr]. *1810:* 1 Penitzilus és Egy ollo [Kv; Hodor lev.]. *1817:* Egy Kisded rendű olló [Mv; MvLev.]. *1849:* Egy olló — tős párna [WassLt].

Szk: *anglus ~. 1808:* 1 Anglus ollo [Mv; Told. 22]. *1813:* 1 fain Anglus ollo [Mv; i.h. 74]. *1839:* 1 fein Ánglus ólló [Körtvélyfája MT; LLt] ✱ *öreg ~. 1653:* Egj öreg ollo Egj Hehel [Ilencfva MT; DLev. 1. IIB. 12] ✱ *papiros metsző/vágó ~. 1787:* Egy avatag papiros metzö ollo Dr 9 [Mv; MvLev. Tolvaj alias Varga Mihály hagy. 5]. *1824:* Egy pappiros vágo, más kissebb ollo [Dés; DLt az 1826. évi adatok közt] ✱ *papiros nyíró/nyírő ~. 1711:* 2 Pappyros nyiro Ollo 1//20 [ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1720:* Két öreg Papiros nyirő olló [Körőspatak Hsz; HSzjP]. *1768:* Pappíros nyirő ollo 1 [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1819:* egy papiros nyiro ollo [Kv; Pk 3].

2. szabóolló; foarfece de croitorie; Schneiderschere. *1787:* Szabó Mesterséghez valo Műszerek Egy nagy ollo Egy téglázó vas [Mv; MvLev. 8]. *1823–1830:* Az apámnak az udvarba egy külön szoba adattatván, abban őrizet alatt dolgozott, de maga is bezárkózott, mert sok látogatók jártak a nyakára, úgyhogy gyakran levetette singjét, ollóját s félbehagyta a szabást [FogE 61].

Vö. a *szabóolló* cimszóval.

3. hajvágó olló; foarfece de tuns/frizerie; Friseurschere. *1589:* Borbely zerzam ... Harom Cristal pohar. Egy Borotwa thok ziastol Eowesteol, vagyon Tizen egy borotwa, egy feosseo, egy ollo benne [Kv; KvLt Vegyes I/2. 71]. *1658:* Vagio(n) egy rez medencze mosdani valo Itte(m) az medenczehez egy onn korso, az ollo rayta [Kv; SzCLev.]. *1843:* Kis János monda nékem nézze tsak Pista Báty! millyen Tükrőt is kaptam megnéztem, volt Tojokája és Zárja, ki huzván a tojokáját, láttam benne egy Ollot lántsastol [Bágyon TA; KLev. Tőrők István (26) vall.].

4. juhnyíró olló, foarfece de tuns oile; Schafschere. *1590:* Chinaltatam ket ollot kyuel az Johot nyirik p(ro) f. — d. 14 [Kv; Szám. 4/XVII. 11].

Vö. a *juhnyíró-olló* cimszóval.

5. kertészolló; foarfece de grădină/grădinar; Gärtnerschere. *1720:* Egj nagj ollo Gyümölts fákat nyirnek vélle [HSzj *fa-nyirő olló* al.]. *1828:* Fát nyiregető kertészi ollo el tőrve [Szentdemeter U; Told. 39].

Vö. *kertészolló* cimszóval.

Szk: *spalírnyíró/nyírő ~. 1756:* Spallér nyirő régi nagy olló 2 [Déva; Ks 92. I. 32 Kurialeír.]. *1814:* Spalir nyirő olló 1 [Mv; Told. 18] | Spalir nyirő ollo 1 [Vessződ NK; i.h. gr. Toldalagi Kata lelt.]. *1817:* Két spallér Nyirő ollo 1 Rf [Varsolc Sz; Born. IV. 41]. *1849:* Egy Spallér nyiro ollo [Somkerék SzD; Ks 73/55].

olló[2] kecskegida; ied; Zicklein. *1585:* Jutott az waros szamara Feyeos Juh Baraniostul 33 Feyeos kechke olloiawal eozwe 4 [Kv; Szám. 3/XVI. 8]. *1659:* Kecske N. 6 Ollo N. 4 [Borberek AF; WassLt Perc. 41]. *1729:* hoztanak egj kecskét ollostol [Petek U; TKl Petki Nagy cs. szám. 32b].

Szk: *idei ~. 1698/1730:* Találtatot Fejős vagj ollozó számban levő ketskék nro 2, ezeknek két ideji Ollójok [HSzj *ollózó-kecske* al.]. *1759/1779:* Tavally Nőstény ketske. Idei ólló [H; CU] ✱ *szopó ~. 1773:* Fejős Kecske 2 Szopó olló 3 [Jobbágyfva MT; BálLt 71] ✱ *tavalyi ~. 1794:* Két nöstén ketske egy egy tavalji ollo [Gyalakuta MT; TSb 17].

olló-bőr kecskegida-bőr; piele de ied; Zickleinfell. *1672:* Szábattam két kis olló bőrbül egy pár Csizmát Incedine Asz(szonyom) kis Fiacskájának az Pénzen vöt bőrnek egjk darabjabol egy kis Csizmat [UtI]. *1681:* Kecske, ollo, Gido ... nyers bőr Nro 44 [Vh; VhU 446].

olló-bőröcske kecskegida-bőröcske; piele de ied; Zickleinfellchen. *1706:* Harom semmire kellö juh bör, kecske bör no 9 ollo bőrecske no 2 [Görgény MT; Born. G. VII. 4].

ollócska forfecuţă; kleine Schere. *1671:* Ket Aranyos oloczkakert egy forint [Gyf; UtI]. *1675:* adtam az varróládába, az mátkájának elküldte ... két aranyos tallért ... másfél forint ópénzt egy ezüst mellfűzőt, egy ollócskát, egyéb dibdábot is [Kv; KvE 195 LJ]. *1692/1737:* nékemis István Deák Vr(am) nevű Deákja ajándékozott papiros nyiró formáson ezüstböl kivert olocskát mely olotskát Tökölyi Imre Vram(na)k eö Nganak ajándekoztam [Szilágycseh/Nsz; EMLt Simeon Furenda Literati kezével]. *1775:* 2 rosz aczel s egy ollótska [Déva; Ks 76. IX. 18 1/4].

ollós kecskegidás (kecske); (capră) cu ied; (Ziege) mit Zicklein. *1629:* Öreg berbécs kosokkal együtt nro. 63 Bárányotlan juh ... nro 111 Mostani ollós kecske nyolcz [Szu; SzO VI, 102 Székelytámadt vár lelt.]. *1637:* Ollos keczyke nro 5 [UF I, 416]. *1648:* Baranyos fejös juh ... Ollos fejös capra | Ollos feiös keczke no 251 [Fog.; RákGIr 520, 524] | Ollos fejeös keczke vagion no. 64 [Komána F; UF I, 912]. *1680:* Ollos Fejös kecske vagyon nro 8 [Balázsfva AF; UtI]. *1684:* Fejös ollos Kecske no. 7 [Porumbák F; UtI]. *1754:* szokás szerént ... a' kinek öt fejös Juha, a' vagy annyi ollós kecskéje volt, tartozott az illyetén marhájábol egj baránytt, avagy kecske ollót Dézmában adni [Bukuresd H; Ks 92. X. 2].

ollós-forma ollószerű; în formă de foarfece; Art Schere. *1714:* Egy ollos forma nyárs Egy öreg kankos nyárs [Kv; Pk 6].

ollótartó ládácska cutiuţă pentru foarface; Scherenkästchen. *1792:* Gyüszü s' ollo tarto ládátska [TL Conscr.].

ollótlan gida nélküli (kecske); (capră) fără ied; (Ziege) ohne Zicklein. *1648:* Ollotlan fejös capra | Ollotlan feiös keczke no. 251 [Fog.; RákGIr 520, 524] | Ollotlan fejeös keczke vagion ... no. 25 [Komána F; UF I, 912].

ollótok toc pentru foarfece; Scherenhülse. *1717:* Egj ezüstböl Drotos munkával tsinált olló Tok [Nsz; WassLt].
Szk: *ezüst ~. 1713:* Egy ezüst ollo tok [WassLt id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

ollózik gidát ellik; (despre capre) a făta; Zicklein werfen/entlassen. *1763:* Kápra Vagjan 2tö az egjik Czápat ollozat az egjik Nöstént [Kóród KK; Ks CII. 19]. *1789:* Ezen Napokban olloznak a kecskék [Déva; Ks 95].
Szk: *ollózni való. 1637:* Eoregh keczyke ollozni ualo nro. 5 [UF I, 416].

ollózó ellés előtt álló (kecske); (capră) fătătoare; Zicklein entlassend. *1711:* számlálván eleiben Eoreg ollozo kaprátt no 1 [LLt Fasc. 33. C]. *1735:* Öreg szám ollozó kecske 14 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1759:* Óllozó Ketske [Vajdakamarás K; EMLt]. *1759/1779:* Ollozó Ketske [Marosnémeti H; CU] | Ollozo ketske [Pusztakamarás K; Mk].
Szk: *~ számban levő. 1698/1730:* Találtatot Fejös vagj ollozó számban levő ketskék nro 2 [HSzj *ollózó kecske* al.].

ólom plumb; Blei. *1637:* Egy font feyer olon, ablakrol romladozott olon libr. nr. 3 [Fog.; UF I, 402].

ólombánya mină de plumb; Bleibergwerk. *1638:* mikoron az el mult esztendö(ben) az Thoroczko varosi Torda varmegyebeli kőz nepek, vgya(n) az(on) Thoroczkaj hataro(n) Ezüst es Olom Banya(t) talaltak volna, es az mi Kegyel(me)s Urunk eö Nagy(sag)a elöt azo(n) Instaltak volna hogy eö Nagy(sag)a Annak colalasaert eöket az Jobbagysagrol fel Szabadittana [Thor. XVI/1].

ólomtál castron de plumb; Bleischüssel. *1648:* Az meli olo(m) Talatis mond, azis az elot ket esztendeövel vezet el Vigh keduu Pal halalakor [Kv; TJk VIII/4. 321].

olt[1] **1.** növényt oltásal nemesít; a altoi; pfropfen, durch Reis veredeln. *1582:* chegedj gyorgy szolot wltete bele es sok oltowant olta oda [Szükerék SzD; JHb XXXVIII/27]. *1724:* Az uj kertet annyira be kerittettem hogy mar csak tamaszozni kellene vad tökeket is felesen ültettem, oltattamis bennek most az ujsagon, de az Simeny Ur(am) Atya itt oltogatvan azt jovalla, hogy mig az tökek meg nem mezgesednek, addig nem igen jo oltani [Pálos NK; Ks 95 Hévizi István deák lev.]. *1735:* itt vadfát hordattunk az Ujjságon s oltottunkis [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. *1752:* Az én Juhaim(na)k én Csináltam vala elsöb(en) a Deutralt föld(ne)k felsö végéb(en) Sztrongát 's az én Fiam oltot volt oda égy néhány gyümölts fat [Jáz Sz; BK]. *1784:* oltvais küldök négy tseresznye fát [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1795:* Az Kertekb(en) imitt amott Csemeteket is rakattam és oltottunk is felesen Erdei Jánossal [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. *1796:* Sz(ent) Imrei Szabo Josefnek a Néhai édes Attya Szabo Mihálj olttott volt ennek elötte valo idöben a Sz. Imrei Also hátáron egy Mosoljgo Alma fát [KGy]. *XVIII. sz. v.:* Ha bizonyo údöben Fenyö bors fába oltad a Rosmarintot, a téli hideg Sem árt neki [Ks Kerti oeconomia]. *1835:* egy egy pár almát vagy körtövélyt oltott [Zsibó Sz; WLt]. *1875 k.:* egy nyári édes alma fa, két, több félét termö kőrtve fa oltovány, a' pap által oltva [Szucság K; RAk 107].
Szk: *~ani való* **a.** oltandó. *1685:* A vegsö haz vegiben vad(na)k az palankig ket sorjában ültetve vad oltani való fák [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 9]. *1814:* A Virág Haznál lévö kertben 3. Oltani valo Töke 180 [Vesszöd NK; Told. 18 gr. Toldalagi Kata lelt.]. — **b.** oltáshoz használt. *1656:* Pincze egy fel kez Füresz oltani valo [Doboka; Mk Inv. 6]. *1756:* uj egj oltani valo fűrész [Déva; Ks 92. I. 32 Kurialeír.].

2. (betegség ellen) beolt; a vaccina; impfen. *1801:* Itt Ecckstein vgy nevezett Bába Doctor egy másra oltya a' Tehén himlöt — nagy a' Cultura Kolosvárt [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez]. *1852:* Hümlöt oltott Boyta Jósef Sebész ur 73 gyermeket [Gyalu K; RAk 12].

olt[2] **1.** (tüzet) elolt; a stinge (un foc); löschen. *1573:* Zalay Mihal azt vallia hogy mikor eo latta Mind ket zeoweny egh volt, ha leot volna ky oltany es le vonny Meg ne(m) eget volna | Molnar Andras azt vallia, hogy az twznek Eredetit ne(m) latta honnat leot, Mert hogi oda erkezet Immar leh eget volt az Darochy chwry az kalmar lazlo fiay[a] es egh volt, valaztig oltotta hwl hozza fert | Fabian Zeoch Mate Zolgaia Azt vallia, hogi eo vicey Ianos Maior kertybe kapal volt, Azomba hogi Nagi fwzt kezd fely Menni az Darochi Maioraba, fely hag az kertre, Es eleh Megen rayta zinten ez Darochy Zeowenyere Hat otth egh az zeoweny Mas egy legenis Erkezyk ketten eoremest oltiak volt de

ne(m) birtak vele [Kv; TJk III/3. 187, 189. — [a]Értsd: fiáé]. *1625:* Biro Vram eő kglme hagjasabol Attam az Barnasiboknak, hogj az szena fwben az Twzett oltottak, es az varos szenajatis megh otalmaztak d. 36 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 243]. *1629:* Nagy Mihali nagyot kialta szinten akkor feketem wala le fiamat, kifutamodam hat Nagy Mihaly hazabannis bele kapot immar az tűz s ugy ment aztan mind alá mivel nem volt ember ky olchya [Kv; TJk VII/3. 104]. *1697:* Miért nem oltyátok azt az Tűzett ... kapjatok Csebret sajtárt s olcsátok | En csak az Tűzet oltottam, Mivel ha nem forgolodunk vala szinte az kertb(e) kap vala [Szamosfva K; Ks 90]. *1775:* ottan esett harap eges idejnis Oltszeme bűntetés alatt idezte az embereket oltani [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. *1779:* a' falu akkoris a' Polgár lármával tett jeladására ki ment oltani [Egerpatak Hsz; HSzjP Ambrus Ferenc (21) Csík Gyergyai születésű gy. kat. vall.].

Szk: *erdő ~ani. 1832:* Szántó István Uram a' falusiakkal ki jött erdő oltani és eleget is dolgoztak, de a' szélvész mián nem tudták a' harapnak elejit venni [Szacsva Hsz; HSzjP Miklos István (25) gy. kat. vall.] ✱ *harap (égés) ~ani. 1728:* Mikor a tavaly a' Sertéseket ezenn hellyen meg lődözték, mi akkor menyűnk vala itten Harap oltani [Hidvég Hsz; Mk I. Th. Székely és Joan. Jakab jb vall.]. *1832:* sok rendből volt harap égés oltani [Szacsva Hsz; HSzjP Miklos István (25) gy. kat. vall.] ✱ *tűz ~ani. 1697:* ha felesen nem gjűlűnk vala oda az Tűz oltani bizony az udvarházzal edgjűtt az faluis talám mind el ég vala [Szamosfva K; Ks 90].

2. *meszet ~* meszet péppé old; a stinge var; Kalk ablöschen. *1587:* 18 Septemb veottem ... ket szeker meszet f 4/10 ket leginniel asattatam vermet es oltottakis —/26 Itt(em) Carpitos peter hordot viszet rea az zamosrul —/37 [Kv; Szám. 3/XXX. 27 Seres István sp kezével]. *1666:* meszetis akkor kellet oltanunk [Kv; SzCLev.]. *1840:* Kásova[a] Marhássai Meszet hordottak az udvarba Gyalagassai Mezet oltottak [Born. G. XXIVb. — [a]MT].

3. fémet finomít/tisztít; a rafina metale; Metall verfeinern. *1558 k.:* Wenusnak feyersege ez zerent lezen. Wegy kalcionalth sooth, borkqueth es timsooth Egienlqkepen chalch(inal)va ezeketh, oluazd meg anny echetben keuerve ozton ebbe hetcher heuitve es hethcher oluazthua olchad az veres rezeth, lezen zep feier es lagy Minth on [Nsz; MKsz 1896. 287].

4. (lázat) csillapít; a face să scadă (febra); (Fieber) stillen. *1778:* Mindenek felett szükséges a' forró nyavallyában Levöknek az böv ital, melly felforrott ... véreket hivesitse Evégre a' szép tiszta forrás vagy follyó viz elég alkalmas és bátorságos. Akiktől kitelik lehet egy kevés eleven tzitrom Lével eztet kevéssé megis savanyitani és nádmézzel ismét meg édesiteni így a' szájnak kedvesebb a' forroságot is jobban oltya [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.].

5. *átv* csendesít, enyhít; a stinge; mildern. *1581:* Megh ertettek eo kegmek az Biro vram panazzat, Mellien eo kegmeknek egesz varassul zyweok fay, mind azo(n) az kyt Ertnek az egyenetlensegnek Indulattiaba Lattiak eo kegmek hogy ez oly Incendiu(m) es oly twz kit olayal ne(m) kel oltany hane(m) Menne hamareb lehet Ennek eleyt kellie(n) venny hogy erót ne vegie(n) es langot ne wesse(n) [Kv; TanJk V/3. 240b]. *1662:* (Kemény János) kijőve a Keresztes mezejére hogy Rákóczi fejedelmet obviálván, maga jó törekedése közbevetése által igyekezne minden istenes utakon-módokon csendesíteni, s a szegény megromlott haza lobogó tüzét oltani [SKr 498].

oltalmaz 1. (bántalmazástól) megvéd; a apăra/proteja; (vor Schlägen) beschützen. *1572:* Deseo Benedek latta az Kerekesne hazanal hogy egy gwbas legeny kardiat ky vonta volt, De Caspar nem vonta, aztis latta hogy Albert ky vonza volt az Ayton gaspart hogi Ne banchak es az teobytwl ketagw fawal oltalmazza volt [Kv; TJk III/3. 24]. *1591:* Tot Balas vallia ... egi tarsunkal Deoreczkeoleo Janossal haborgani kezde Kis Mihaly, kit mikor mi lattunk volna, otalmazni akaruk Deoreoczkeoleo Janost [Kv; TJk V/1. 149]. *1592:* Chizar Mihali vallia Makai Tamas Nyreo Istuanhoz chapa En nagi tusakodassal veom ki az zabliat kezebeol, seot ha Nyreo Jstuant ne(m) otalmazta(m) volna vgian ott rutul el vagdalta volna [Kv; i.h. 256] | ha mas kwlseo Ember, latta(m) vagy ertettem volna bantasodra vagy artasodra leot volna Inkab attolis oltalmaztalak volna [UszT]. *1607:* azert boczatta vtanna hogj otalmazza mert eskezik hogj vagj feiet vezi, vagj fel akaztia [i.h. 20/149 Gregorius Czender de Zent Thamas pp vall.]. *1631:* Böruejt Meszaros Giörgy oltalmazza vala s eleibe alla Kalmany Gergeljnek hogy ne üsse [Mv; MvLt 290. 49a]. *1637:* Balyka Istua(n) mind az altal rea mene Zata Giórgire es üstöket kezdenek vonni Hidegh Giórgi is ne(m) hagyhatya hane(m) otalmazza vala Zata Górgyot [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Benes Ferenczne Annos jb vall.]. *1728:* Kozma rám fenekedet, de Böjte Istok engem oltalmazott [Szemerja Hsz; HSzjP Franciscus Serester de Szemerja (38) pp vall.].

Szk: *életét ~ni kényszeríttetik. 1749:* hajamnál fogva a földre le vertek azért hogi az életemet utolso veszedelemtűl oltalmazni kenszerittettem Vétkes nem vagiok [Sztregonya H; Ks LXII/9.] ✱ *vérével ~. 1657:* íra nékem egy levelecskét, jelentvén, hogy néki némely jóakarói azt intimálták, bé ne jűne, mert az fejedelem meg akarná fogatni kire hittel felelé: hogy csak ne nyughatatlankodjék, nem hogy bántására igyekeznék, de másoktól is és vérével is oltalmazná [KemÖn. 159].

2. (vmely jogtalanság/sértés ellen) személyében megvédelmez vkit; a apăra pe cineva (împotriva nedreptăților); (gegen Unrecht) jm Schutz gewähren. *1573:* ha ky valamynemew Tyzteletlen es Bozwsagos zowal Bantana eo keget ... eo kegnek Byro vramnak legen gongia Rea hogy oltalmazza eo keget az vraimat varas kepeben [Kv; TanJk V/3. 71a]. *1579:* ertettek eo kegmek egez tanachyul az okait myert kellet be gywteny az warast tudny illik az plebanos mellet valo otalomert ... vgy otalmazzak hogy az orzagh wegezesse elle(n) az varosra semmy terhet ne hozzanak [Kv; i.h. 189b]. *1582:* Iuramentum Iudicis et Ciuium En ky vagiok N. Eskwssěm az Eleo Istenre ... hogi ... Az orzag feyedelmenek az vtan az varosnak Mint hazamnak hywsegek akarok lenny Az Benne valo keosseget Minden teorweny kywl valo Bantoktwl az en Ereom zerent oltalmazny akarom [Kv; i.h. 257b]. *1614:* minden varosokban es ereossegekben akj houa zeret menny, az Nemes Emberek feleseg⟨es⟩teol, giermekestól, marhastol be boczatassanak, es zalastis adgianak nekik, es azok az varosbeliek magokkal egiarant otalmazzak es semmifele ellensegnek ki se adgiak, es ha bekessegre menne az dologh, abbul azokat se rekezzek ki [Ks 87 ogy-i végzés]. *1626/1681:* Hadgyuk azert es serio parancsolyuk is hűsegteknek szabadosink taxajokat bé szolgáltatva(n) őket sem hazokba(n), sem egyebűt magok szemelyekben, marhajokban ne haborgassák minden nemű Causajokb(an) őket hűségtek az mi oltalmunk alat sublevalya es oltalmazza is [Vh; VhU fej.]. *1671:* Az Partiumbéli Atyánkfiai jelentik az Békés Vármegyei Nemessek és egyéb rend

nem akarna fizetni az töllünk Országul fel-vetett rend kivül valo adozásokban; végeztetett azért hogy ha ez illyen rend kivül reánk Országul fel-vetett summába nem contribualnának, akar melly szin és praetextus alatt-is, Nemességektöl kell meg-válniok, ha ki mellyet közzülök jobbágynak kér meg, Országul azért minket ne busitsanak, mert mi oltalmazni nem akarjuk, ez ellen öket semmi idöben [CC 91]. *1729:* az illyen dolgokban kellyen ki az vr mellettem, s oltalmazzon [Kiskapus K; Ks 99 Gyerőffi Kata lev.]. *1780:* ö Felsegenek Rescriptuma extal arrol hogy a mely Dominus Terrestrisek kegyetlenkednek ok nelkül magok Jobbagyok ellen a Tiszt Urak vagy Fiscus oltalmazzák [Bözödújfalu U; Pf].

Szk: *szóval ~. 1600:* en semmi gonoz wegre ne(m) mentem oda, nem rontottam hazokat, elegen woltak ahoz a kik azt chelekettek, Zonkal eöreömest oltalmaztuk wolna eö kegmeket, mi(n)t illie(n) bizot vrainkat [UszT 15/25] ✱ *törvény szerint ~. 1577:* Tartoznak Almadj andras melle allany Hachkan marto(n)nak es otalmaznj wtet töruynj zerjnt [M.légen K; JHbK XIII. 36].

3. gyámolít/anyagilag védelmez vkit; a sprijini materialiceşte pe cineva; jn unterstützen/materiell in Schutz nehmen. *1549/1752:* Továbbá hagjom az én Leányomot oltalmul föképpen az én fiaimnak minyajon és annak utánna az én Házas Leányim(na)k, hogy oltalmozzák és gondjat visellyek, mind tartásának és mind neveléssének, és egjenlö képpen egjenesüllyenek meg az verekkel hul légyen lakása [Szentanna MT; LLt]. *1557:* Alberth pap Borsarol Ezth walla mykor az yo azzonyomoth az Wr Isten halalra Bethegeythe, be hywatha hogy en ynnam megh az Testamentomoth ezen ygen kery wala Benedek wramoth azon hogy oltalmaznaya ewkewth, Ees ne haborgathna [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. *1592:* wgy mynt Jo twtorok szoktak ozwegot ottalmozni tartozot wolna ketelensegh allat, de ezt ne(m) chelekeodte [UszT]. *1600:* Eleottwnk Jllien vallast te⟨o⟩n busi miklos, hogi Jo vraim Kegteketh ez dologban megh birallom, es kgtek eleoth az en Attiam fiat Silvester ferenczy kovaczioth tutorull es oltalmul vallo(m) mindenek elle(n) es keremis azon hogi nę hadgio(n) hanem oltalmaza minden haborgatoktoll az en felesegemeth es giermekemeth hazamath marhamoth es minden eoreoksegeimeth latod Jo eoczem hogi ennekem az feiedelem hadaba kel menne(m) es zinten vgy oltalmazad minden eoreoksegeimeth minth a' themagadeth [Vaja MT; Törzs]. *1663/1695:* Mihalcz Mihaly Uram az Thuri Ferencz Uram felesegit tartozek tehetsegi szerint eleteig oltalmazni es gondgyat viselni [Hsz; Borb. I]. *1676:* Mivel pedigle(n) az Al-Gyogy Vidéki joszágok ige(n) egybe elegyedve vannak, mind addigis migle(n) nem distingválodnak, igerik az Atyafiakis köz akarattal faratsággal, az vélek Közös Keresetekb(en) tehetségek szerint Költségekkelis sublevální a' Dotalista Aszont és egyenlö költségekkel oltalmazni is ö Kglm(é)t [Sv; Törzs].

4. javainak birtoklásában mások ellen (szavatosként) megvéd vkit; a apăra pe cineva (ca garant) în posesiunea bunurilor; jn im Besitz seines/ihres Eigentums gegen andere (als Gewährsmann) beschützen. *1557:* az Coloswary hazath hatta Lepseny Myklosnak Lepseny Mathenak lepseny Annanak, ees Swky Benedeknek hattha Testamentomba hogy olthalmazza benne ewkewth, Ezeketh hythy zerenth walla Gywlay Gaspar [Szentmártonmacskás K; SLt ST. 5]. *1567:* myert hogy my Peter deaknak azt a falut nem chyak Ilteyg hanem eoreokbe mynd fiurul fyura attuk es az eo Aruaytol sem akaryuk el Zakaztani, paranchyollyuk neked hogy azt a falut[a] e' lewel latuan myngyart meg erezd az eo[b] meg hagyott felesegenek es arwaynak, byrnya had nekyk, es teorwen ellen valo haborgatok ellen oltalmazd eoket [EMLt fej. — [a]Vaját (MT). [b]Vary Péter]. *1570:* Az Thymar Bartos hazat eo K. Biro vram Adassa elj Es fellelyen annak ky Megh vezy Minden Bantokthwl, megh akaryak varoswl benne oltalmazny [Kv; TanJk V/3. 10b]. *1593:* ha ezen kgmes Istenem testembeól lelkemet el vinne, Az en megh maradotth árwa atiamfiatth felesegemetth megh ne haborgassak, az mit neki hagiok io lelki ismerettwel abban oltalmazzak [KP. Kemény László végr. fej. átírásban]. *1612/1687 u.:* Az evictorságot mindenik felöl fel vállalák, vgy hogy valaki abbol a' meg cserélt örökségböl a' megyét meg akarná háborgatni, avagy de facto meg háborittaná tehát tartozzék Orbá(n) Lőrincz mind a' megyét s mind a' Praedikátort benne oltalmazni. Viszontag ha Orbán Lőrinczetis a' néki adott föld felöl meg háborittaná valaki a' megyeis tartozzék meg oltalmazni [Jedd MT; MMatr. 307]. *1621:* Kalaczsuteo Jstua(n) Vramek mjndenek ellen Eujctiot ueue(n) magokra meg igyrek magok sajat keoltsegeken es faratsagokon Crajczar Andras Vramat felesegeuel es posteritassiual mjnden Impeditorok ellen, otalmaznj az eo kemenek Czereben adot hazokban [Kv; RDL I. 13]. *1711:* Az mely Szántó földeket, és jobbágyokot az Néhay Mihálcz Mihály Ur(am) acquisitumából az Fiak az Leányok(na)k per compositionem adnak, azokból evictiót igirének. Ha pediglen moveálodnék azokban, mellyekb(en) aequaliter participálódtak az Léányok az Fiakkal, azokot tartozzanak öltalmazni [Altorja Hsz; Borb. I]. *1806:* az Emptor Mlgs Urat es Aszszant magakat s minden Maradékjakat azonn Erdőnek Biradalmába(n) minden legitimus impetitorók ellen Maga Sipos Péter ökigyelme s mind két Ágon lévö maradékja is magak tulajdan költségeken mint evictorok tartazzanak minden idökoron meg-tartani, és oltalmazni [Vaja MT; SLt 12. V. 19 Vajai ifj. Sepsi Mihaly hites assz. kezével].

5. vkit jogaiban megtart/oltalmaz; a apăra drepturile unei persoane; jn in den Rechten bewahren. *1673/1681:* Haczogon lako Janos Modra valasza. Udvarbiro Ur(am) investigallya es igassagaba(n) segicze es oltalmazza [VhU 452 Thökölyi Imre vál.]. *1686:* enis kgtek keduetlensegeuelis Vaji Ur(ama)t Jussáb(an) mindenk(ént), valamint lehet oltalmazo(m) [Ks 101 Teleki Mihály lev.]. *1812:* Kedves Bátyám Vram végye az én felette nagy meg sértésemet 's gyaláztatásomat Kegyes könyörülö szivére és tsak az igazsagba engemet oltalmazni méltóztassék [Héderfája KK; IB gr. I. Bethlen Sámuel lev.].

6. (kártól/bajtól/betegségtöl) megöriz/öv; a proteja pe cineva (de pagube/necazuri/boli); (vor Schaden/Unglück/Krankheit) behüten. *1586:* vagj Capitanok altal vagy mikeppen ez Varossy tellies kosseget ereös bwntetes alat megh Intesse biro vra(m) hogy az holt testeket Ne tarchak sokara, hane(m) el siessek temetny seot mingyarast ladaba zegezzek, Mert az Egesseges test mikor az deogteol inficialtatik, Ottan az Myrigy az eo hathato voltawal rothaztia az testet Vegezetre chaladokatis eorizek otalmazzak effele[a] hazaktol [Kv; TanJk I/1. 31–2. — [a]Ti. pestises]. *1606:* Kwldöttek az vraim Marefaluara kerettek egy mast hogy otalmozzuk egymast kaartul azokis Joua hadtak [UszT 20/90 Marthon balas Remetej (60) jb vall.]. *1619:* az hatalmas császár igen gyermek, és igen szükség zűrzavartól óltalmazni az hatalmas császárt az ö birodalmába, azmég emberkorba nem jut [BTN[2] 265]. *1670:* azon leszek,

legkissebb búsulástúl is oltalmazzam ő nagyságát [TML V, 37 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1698:* (Az asszony) olly dagályos, hogy ha az Urára megh haragudt, két három hétigh sem szolott; Vélle nem ött nemis főzett, nem hogy hűtős Urat bőstelenségtől oltalmazta volna, inkáb híréb(en) nevéb(en) meg ölte [SzJk 310]. *XVIII. sz. köz.:* méltoztassék Excellentiád Commendansink éghtelen Vexájoktol oltalmazni [Mv; Ks 94]. *1806:* A' Pásztorok a' Kőzőnség csordáit a' régi mód szerént tartoznak a Vérhetéstől, Vérártól, Békától, 's Más Nyavallyától, Ároktol, Győkértől és hasonlo egyébb veszedelmes esetektől oltalmozni [F.rákos U; Falujk 11 Sebe János pap-not. kezével]. *1835:* a Könyörgöket az Zudor Elek minden némű üldözései boszszúja és velek valo rossz bánásától oltalmazni 's őket tőkelletes bátorságban heljheztetni igyekezzék [Kv; DobLev. V/1208 gub.].

Sz. *1773:* nem hogy másoktól ne háborgattatnám, de tulajdon magam gyermekitől, kit a fúvó széltől is oltalmazni kívántam. Ellenem támadott, a guberniumban feladott [RettE 292].

7. (jb-ként) földesúri védelem alá vesz; a proteja/ocroti ca moşier/stăpîn feudal (pe iobagi); (als Leibeigenen) unter gutsherrschaftlichen Schutz nehmen. *1552:* oltalmazza az zegyn Iobagjoka⟨t⟩ [Bő MT; KvAkKt 344]. *1598:* mikor Somlion volnank Bodo Balas nevű Zegeni futot ember ada magath az vitezleo Bibarcfalvi Nagi Gasparnak fiurol fiura mi eleötteönk ugi hogi Nagi Gaspar uramis hazai feoldet adgion neki s minden keppen oltalmazza [Berz. 17a. LXIX/7]. *1606:* ne(m) vette ezebe hogj ki fogta volna megh Jmreh Lúkaczot, de eő egyzer megh fogta volt osuat Janost otalom(n)ak okaert, hane(m) latta hogy mi(n)den eöremest otalmazta volna eőket [UszT 20/196 Elizabet Consors Joannis Nagy de Gagj Inquilina Joannis Osuat vall.]. *1614:* Teorok Ferencz az battja felesegenel keozoskedet hogj oltalmazza Bako Istvan(na)k keotte magat [Geges MT; BethU 64] | Malomfalvi Nagj Janos ket felesege volt vgj atta Kornis Ferencznek magat hogy oltalmazza [Havad MT; i.h. 72] | Biro Ferencz Hogj Brassohoz az hadba nem ment megh akartak dulnj az tiztek ugj atta magat Balassj Ferencz(ne)k hogj oltalmazza [Udvarfva MT; i.h. 62]. *1620:* azon Sellyereket ... mastulis oltalmazza [Kp I. Bethlen István don. I. 26]. *1626:* Czeffei Vramis erre keote magat hogi Somai Sarki Mihalinak mind addigh gongiat viseli s oltalmazza valamigh bizonios Vra nem tamad [Tötör SzD; Ks 42. C]. *1697:* hamisan irja hogy az en kglmes ur(am) jobbágya ellen volnek I(ste)n őrizen sőt ijel napal melletek futok fáradok oltalmazom az meljett mind magokal mind az egisz vármegyevel megh tudok mingyárt bizonyitani ha kivántatik [Szilágycseh; BK. Kűmives Gergely Bethlen Gergelyhez].

Szk: *hadtól ~. 1614:* Balogh Istua(n) Desffalvi Istvannak atta magat hogj az hadtol oltalmazza [Kebele MT; BethU 28] | Bereczki Andras hogj az hadtol oltalmazza azert atta magat Gaspar Janosnak [Vadasd MT; i.h. 67].

8. katonai erővel védelmez; a apăra cu forţe armate; mit militärischer Kraft verteidigen. *1614:* valamely fejedelem mentől épebben tartja s ótalmazza országát, attól nagyubb s gazdagb fejedelem lészen, de ha országát elpusztítja, honnat lészen fejedelem? [BTN[2] 74]. *1653:* Két ezer volt száma a kozáknak — úgy mondották; jó falka ideig a várat oltalmazák, nagy károkat is tettek a mi hadunkban sokszor [ETA I, 156 NSz]. *1657:* Ha kik oltalom(na)k es meg maradasnak okáért jouokkal edgywt be jeönek, my uelwnk edgywt eg araniu hwséggél szeretettel oltalmazzak az uarost [Kv; PolgK 127] | az vízparton nem vala bátorságos állani már akkor, és az általjáró passust úgy oltalmazni, mert túl muskétások valának [KemÖn. 235]. *1666/1681:* (Opra Proplan) feje fen allattaigh hűségét tőkéletesen megh mutatta, halalat is kész lévén Vérivel megh peczetelni Váramot Kemény Janos koborlo hadaitul ellenségimtűl masokkal edgyűt meg tartotta oltalmazta [Vh; VhU 331 Zólyomi Miklós ad. lev.]. *1666/1701:* mind az Fejedelmeket, mind az Hazát az szűkségnek mivólta tanittya meg, mellyik helyet és mint kell oltalmazni; azért eő kegk(ne)k is arra kell azt hadni, el hivén bizonyosan, hogy Colosvárat mint vég helyet, nem exhauriallyák soha úgy, hogy az helynek veszedelme következzék, sőt mint szemek fényét úgy igyekezik oltalmazni [Kv; KvLt I/188 fej.]. *1710:* Erdélyországa a császáré, nem a miénk, azt oltalmazni kell, nem rontani kinek-kinek hivatala szerint annyi fizetése jár, akiből a maga státusát eltarthatja mindenitek tartsa a maga határában magát [CsH 445]. *1763:* miolta az eleink Scithiabol együtt a Kgyltek eleivel és a tőbb Székekben lako minden igaz Székely Mágnások, felsőbb es alsobb renden lévő Nemesek eleinkel ki jőttek, és ezen földet ... magok erejekkel és vérekkel szerzették, ugy az utánnis fegyverekkel s directiojokkal edgyüttis oltalmazták [Hsz; UszLt 16].

9. Isten óv/véd vkit; Dumnezeu ocroteşte pe cineva; Gott bewahrt jn. *1597:* Chato Ambrúsne Sophia wallia kapa egi feizet Kis Imreh chiak Iste(n) otalmaza hogi agion ne(m) waga [Kv; TJk VI/1. 39–40]. *1603:* Tarcha megh es algia megh az Vr Isten Ked(e)t szerelmes gyermekeuel azzonnyommal es io akaro Attya fyayual io Egessegbe es oltalmazza kiuansaga serint [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési bíró G. Frank beszt-i esküdt polgárhoz]. *1606:* engemet chjak Isten otalmaz hogy altal nem loue aztis monda az al peres hogy sem vra sem eo maga nem Jámbor [UszT 20/101]. *1657:* Az Úristen vezérle, oltalmaza mind az veszedelemtől s mind gyalázattól; kiért buzgóságoson is könyörgöttem, az szerént adtam hálákat is őfelségének [KemÖn. 56]. *1690:* egy Demeter Istvan névű szolgamra tamadot hegyestőrrel megh is öklelte, mely ökleles mia Isten oltalmazta hogy meg ném holt [Zabola Hsz; HSzjP]. *1788:* ha Isten földűnket az ellenség be ütésitől oltalmazná, szűkséget nem várhatnánk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: *Isten ~zon vmitől* Isten mentsen/őrizzen meg vmitől. *1596:* Isten otalmazzon attul hogj en kegmed feleol ollian bolondul Zolanek [Radnótfája MT; BálLt 1]. *1603:* ha leanjom Radaj balintne Magtalan megh halna kjteol Isten oltalmaza es el tawosztasson igj az Jozagjs kjt kezebe(n) bochjatta(m), az en gjermekjmreh vizza zalljon vgj mj(n)t chjapon kochjardo(n) Salyba(n) oszdon zenaweresen hwl egj hwl ket haz iobagj [Csapó KK; JHb XXV/23]. *1632:* Rethi Istvan Deak vram azt mo(n)da, hogi Isten oltalmazzo(n) attol hogj megh nem boczatana az rezzek szerint az Joszagot [Zágon Hsz; Borb. I Balthasar Jako de Szagon (34) vall.]. *1699:* én idegennye vagiok Donath Mihaljnak de Soha lelkem rá nem vitt volna, hogi oly conditiokra szoritsam, oltalmazzonis Isten csak gondolattiatolis oljan dolognak [Tövis AF; BálLt 1].

10. anyagi javakat megőriz/véd, gondját viseli; a îngriji/a avea grijă de bunurile încredinţate; Güter behüten/pflegen. *1571:* Az ferdeos feleol ... azt Mongiak hogy fogadiak megh eo k. biro vram es az Thanach bely vraim Aggianak eo K. az varos Erdeyebeol ket forintara fat, penzt ha myt eo k. keol-

cen adnak neky myglen ely kezdy az ferdeot, azvtan Megh vegiek rayta, De hogy az ferdeo haznal Lakyek es oltalmazza puztitastwl az ferdeo hazat [Kv; TanJk V/3. 33b]. *1589:* Myerthogy a' hatar dolga Nem vtolso, seot, seot Nagy gondwisselessel kelletik otalmaznj, holot mostannis az Eley gondwisseletlensegh miath minde(n) feleol Walo hatarunk perbe Wezedelmezik [Kv; i.h. I/1. 105]. *1600:* Enge(m) penigh Dersi Mihalt Kys Peter hitt wala oda, hogy oltalmazza(m), oltalmaztamis a miwel lehetet az eö kegmek hazat marhaiat [UszT 15/26]. *1674:* az kerteket vra(m) s Reteket az meniben lehet valoban otalmazom ot sohun hiremelj sem lo sem egieb nem iar nemis iart az ulta az mi ulta Kgd el ment [Bethlen SzD; BLt 9 Fileki Mihály Béldi Pálhoz]. *1700:* En Darona (!) Mihálly Compromittalom magamat ezekre hogy ... tellyes tehetségem szerént az régi Schola házat pusztulástul oltalmazom [SzJk 108]. *1732:* Mostan edgjező akaratbol a Patronusok consensusa is accedalvan fogak fel Szent-egyhaz szamara azt az erdőt csere es nyir fak vadnak benne; tilalma szalatol fl 3. tartoznak ez utan Articulus szerint oltalmazni mint Sz. egyhaz erdeit [Oltszem Hsz; SVJk]. *1737:* Dioszegi Szabó Mihály atyánkfia a Nms Város Nagj Réttyére diligenter inspiciállyon, és mind idegen 's mind Dési Marháktól óltalmazza, és a kár tévő Marhákat bé-hajttsa [Dés; Jk 485a]. *1784:* eddig a Birák bizonyos szükségre tiltatt erdöinket kemény büntetés alatt oltalmazták [Torockó; TLev. 10/4]. *1790:* Gergelyfai Ispány Illyés István Az erdőkőt nagy tilalomban tartsa, es ne tsak zsitárokra bizza az erdőkőt, hanem magais éjjel nappal oltalmazza [Drassó AF; TSb 24].

Szk: *ház ~ni. 1600:* Dersi Mihalt Kis Peter hitta oda haz oltalmazny [UszT 15/26].

11. vmely közösség szabadságát/jogait védi/érvényben tartja; a apăra/ocroti libertatea/drepturile unei colectivităţi; Freiheit/Rechte einer Gemeinschaft beschützen/aufrechterhalten. *1575:* Azon keryk eo k. Byro vramat Mind az Thanachbely vraimal egetembe hogi legien zorgalmatos gongiok az varosnak Jowara, oltalmazak Mindenkepen az varosnak zabadsagat [Kv; TanJk V/3. 120a]. *1579:* mennyenek procatorok ... oda az faluba, es az varasnak zabadsagat otalmazzak menne iobban tuggyak ... vgy procedallion eo kegmek mindenbe, hogy az varosnak zabadsaga megh ne Romollyon, seot erosbwlie(n) Incab [Kv; i.h. 197]. *1584:* Towabba mindenkor wgiekeznek az waros zabadsagat es megh maradasat otalmazny feokeppen Abban hogy Nemes ember eoreokeoskeppen Az varosba ne zalhasson [Kv; i.h. 284].

12. (országok közötti) békességet/jó szomszédságot fenntart/megőriz; a menţine pacea/bună vecinătate; Frieden/gute Nachbarschaft bewahren. *1671:* mindenekkel a' jó Szomszédságot és szép békességet, minden tehetségével óltalmazza és meg-tartya, és senki ellen semminémű hadat offensive nem indít, ha mélto okot réjá nem adnak [CC 7]. *1677:* sem a' Romai Császár ö Felsége, sem egyéb keresztyén Fejedelmek és szomszéd Országok ellen, hadat ö Nagysága[a] offensivè, ha okot nem adnak reá, nem indit, hanem a' jo békességet minden tehetségével oltalmazza [AC 27. — [a]II. Rákóczi György].

13. vki becsületét/tisztességét megoltalmazza/védi; a apăra ocroti cinstea/onestitatea cuiva; js Ehre bewahren/hüten. *1573:* Zylassy Myhal Es Beke Gergely ... valliak ... Im Ez Kerestwry pet: Meg akarya hazwnkat kissebiteny ha Jambor Az anyatok oltalmazatok az vratok hazat kissebsegtwl [Kv; TJk III/3. 69]. *1587:* lathwan Az Varosban az bwnnek el Aradasath Valaztottanak ket feo vraimat tablara larwan, tudni illik Eotweos Andrast, Beuchel Andrast Hog ez ket feo vraim az Istennek tiztesseget melynek otalmara megh eskuttenek eo kgmek ... eorizek oltalmazak [Kv; TanJk I/1. 48]. *1671:* az Kegyelmed böcsületit úgy ügyekezem oltalmazni, mint az magamét [TML V, 561 Székely László Teleki Mihályhoz]. *1683:* az ö Ngok meltosagos Hirét Nevét Birodalmát az én tehetségem Szerént oltalmazom [UtI].

Sz. *1742:* minden Naponként szomoruan tapasztalván, melly kedvetlen s illetlen dolgok vannak sok Atyafiak között, mellyekkel Jó emlékezetü Elejek(ne)k áldott emlékezetét, mellyet mint szemek fényét oltalmazni tartoznának, magok motskollyák, Familiájokot rontják [JHb XXXV/35 Jósika Ágnes kérése].

14. saját becsületét/tisztességét (törvény útján) megoltalmazza/védi; a-şi apăra onoarea (în faţa instanţei); seine/ihre eigene Ehre (vor Gericht) verteidigen. *1590:* myert hogj Illyen zot zolt my hoszank, gialazatoss zokkal Illetett, Azt mondgiuk si Iuris hogj kylon kylon holt dionkon vagion, mert my aszok nem vagíunk asz minek eo szidott, valamyuel zokta Jambor tiztesseget otalmazni, asz teóruént mys vgj keriwk, keszek vagiunk megh otalmazni Az my tiztessegwnket | ezen Jelen valo 1590 eztendöben nagj Bodogh azzon nap tajban ... azt mondotta hogj en Ghalambfaluj Peter az feier aghar farka Alatt tartom hitemet tiztessegemeth az elóttis feiemhez vertek s el'szenuettem Azert valamiúel szokóth Jambornak tisztesseget otalmaszni Aszal otalmaszom enis Ellene Az mondasert holt dyomo(n) szollok hozza [UszT]. *1592:* en orr ne(m) vagiok valamyiél jambor zokta othalmazni tiztesseget enis kez vagiok otalmaznom, hogy ezt mo(n)dotta hozza(m) megh holt diomert fel ne(m) vette(m) volna [i.h.]. *1595:* En Orban Fere(n)cz azt mondo(m) hogj valamiuel az orzagban Jambor zokta tiztessegét otalmaznj vagy teöruenj keressel vagy pedigh vduari mod zerent Valamjuel az teöruenj mútattia kez vagiok otalmaznj hogy en az nem vagyok az kinek mondottal [i.h. 10/20]. *1605:* kóuetem az tw kegltek bóczwletes szemeliet ondok bestyenek zida, melliet holt Diomert nem akartam volna, mert en ugi uagyok mint Isten formalt, ualamiuel szokta jambor tizteszeget otalmaznj kez vagyok [i.h. 19/63].

15. vmilyen vallást védelmez; a apăra/ocroti o anumită religie; eine Religion schützen. *1619:* az német követek igen titkon írtak az hispániai királynak és római pápának, hogy ... most az ideje, ha az catholica religiót ótalmazzák s az mellett az magok országát [BTN[2] 358].

16. vitatott eljárást/peres ügyet véd; a apăra o procedură controversată; eine Rechtssache verteidigen. *1618:* Ismét menének az adóra, hogy: Miért nem adjátok meg az adót? Ezt ótalmazá csak azzal Kamuti uram, hogy megengedte volt Naszuf pasa tíz esztendeig ... szólának ... hogy hazudott Naszuf pasa, mert császár soha nem engedte, és azért ment el az feje [BTN[2] 93]. *1656:* Tudom azt hogy Ozdy Thamas ur(am) hwteos polgárság viselt ember leue(n) ... engemet eö kegyelme euocaltatot, oly leueleknek ki nem adasáért mellyet mága jo akarattyabol neke(m) adot hogy azokkal igassagómat oltalmazzam Czepregy Mihaly vr(am) ellen ualo peremben [Kv; CartTr II. 204 Steph. Razmany sen. alias Ada(m) (41) vall.]. *1772:* a' mint réá emlékezem, azon Commetaneusok relatiojokat pedig elég böven oltalmazta akkor az A. Novizáns eö Excellentiaja Procuratora, vgj Novuma természete ellen most egjéb ujsaggal nem támagattja,

hanem a mit akkor Deakul irt, most Magyarul adgja elé [Kük.; JHb LXVII/242]. *1816:* kételenittetett az ellene valo keresetet merö tagadással oltalmozni [Kövend TA; Borb.].

17. gyógyít; a tămădui/curarisi/vindeca; heilen. *1657:* az útban az fejedelmi kisasszony megbetegedett himlővel, egyéb testén sűrőven, de ábrázatján alig csak tíz szem himlő is ha költ, oltalmazván orvosságokkal is [KemÖn. 59].

18. vmi védelmet biztosít; a asigura protecţia; Schutz sichern. *1781:* tetszett a hütösknek, hogy amint 40 font széna ítéltetett a foglaláson lenni, melyet Ütö András erőszakosan elvitt, holott tiltva volt, azt refundálya Daragits Istvánnak, minthogy az ökegyelme gyepűje oltalmazta [Árkos Hsz; RSzF 136]. *1823–1830:* Ez ilyen fedeleket régen azért csinálták, hogy ha tűz támad, a magas kőfalak oltalmazzák a fedelet, ellent vetvén a tűznek [FogE 174]. *1844:* A Csűr kert körül a' szép nagy Egerfak a' nagy szelek ellen a' Csűr körül rakatott takarmánt oltalmazták levágattattak [Abafája MT; TSb 22].

19. *~za magát* **a.** (bántalmazás ellen) védekezik/óvja magát; a se apăra; sich beschützen. *1568:* Michael s(er)uitor St(ep)h(a)ni dobszay iur(atus) fassus est, Ezt lattam hogy Ez fenesy Gorgeoth az Vaczy Peter szolgaya az zablyaual chyapa, de en ne(m) hallottam hogy egyeth szolt volna Balint neky, Es meg Myes chyak alyg otalmaztuk magunkat [Kv; TJk III/1. 243]. *1583:* Cathalin Semlieswtheo Istwa(n) zolgaloia vallia Latam hogy ez olchardi Miklos az zegeny Artatlan embert meg Sebesite, maga valtigh oltalmazza vala zegeny magat, es senkinek Nem vetet vala [Kv; TJk IV/1. 100]. *1585:* haytani kezdenek hozzank mind Zekerchewel s mind keowel, ki Zeker ala bwt bennewnk ky az lowak keozibe vgy otalmaztwk magunkat [Kv; i.h. 486]. *1589:* latam hogy egy kest forgatt vala Janos deak aûal oltalmaza vala magatt [Szu; UszT]. *1600:* Bizonittchyak megh azt hogy mind vttjokban, s mind penigh ez Varoson eok magok mentsegekbe oltalmaztak magokat [Kv; TJk VI/1. 454]. *1768:* Drágus Márkullyt miolta ide származott ismérem mindenkor jámbor jo Erköltsü Embernek tapasztaltam Én magam is tsak oltalmaznám magamat ha meg támadnának az Ország Uttyán, mint ötöt [Mezőmadaras MT; BK. Fr. Markus (68) ns vall.]. *1771:* Szentpali Lászlo Ur(am) erőssen meg haragudván égybe Szitta rutul Gyenjeszkit, és Nád páltzájaval útni verni kezdet feléje, de emez Vass villát ragadván altalmazta magát [Girbó AF; JHb György Czitzu (50) zs vall.]. *1783:* ha életedet szereted oltalmazd magad [Udvarfva MT; Told. 44/54]. — **b.** katonai támadás ellen védekezik; a se apăra împotriva unui atac militar; sich gegen militärischen Angriff verteidigen. *1653:* Ilyen nagy vigyázással kellett a sok félelmes nép között oltalmaznunk magunkat a kicsiny parányi erősségecskében [ETA I, 77 NSz]. *1657:* midőn az Fejérhegyen által feles német praesidiumot indítottak volna, hogy Nagyszombat várását azzal muniálnák, azokra tanálván Horvát István, ellenkezéssel tartóztatta, de nem ruinálhatta egy templomhoz szorultanak, melynek kőkeritése vala, ott oltalmazták magokat [KemÖn. 39]. *1662:* Szatmár ... lőtetvén, a benn valók is, amint lehetne, keményen viselik s oltalmazzák vala magokat mind álgyúkkal, kézipuskákkal [SKr 208]. *1704:* azmely németi a kurucoknak voltanak, azok osztán halálig oltalmazták magokat [WIN I, 257]. — **c.** birtokában megoltalmazza magát; a-şi apăra dreptul de proprietate asupra unei posesiuni; sein/ihr Eigentum schützen. *1560:* az mely Jozagot eo Zolgalattiaual leolt ky wolt wolna Ennekeleotte Az meg holt wyzaknaj ferencze, kit Romaj Kiral Magwa zakattűl harinaj farkas wramnak adot wolna, Minden Jvssaûal atta Attiafianak, Petky Katalin Azzonnak, Jllien ok alat, hog otalmazza magat Benne [Ebesfva KK; Ks 101]. — **d.** (kártól/bajtól/betegségtől) óvja magát; a se feri (de pagube/necazuri/boli); (vor Schaden/Unglück/Krankheit) sich behüten. *1581:* Mikor penigh az Aratas el kezdetyk Byro vram eo kegme tanachyawal az elóbby mod zerent, kialtassa megh hogy ky ky mind vgy chyelekegyiek Mind dezmalasba mind egieb dologba hogy Bironak, varosnak gondot ne zerezze(n) es kartul magat oltalmazza [Kv; TanJk V/3. 241]. *1629:* teőn mi eleóttúnk Toroczkay Anna illyen uallast, szabad akarattja szerint, miuel hogj Kiralyfalui Janos uelle sok ûdeotöl fogva perben leuen, eletét akaruan el fogiatni, azert nekys magat oltalmazni keletet, és az teőruenjre sokat kelletet keölteni [Kv; RDL I. 145]. *1661:* pestises helyen nem jártam Kérlek az Istenért, te is ne járj, oltalmazzad magadat és vigyázz egészségedre [TML II, 217 Teleki Mihály Veér Judithoz]. *1710:* Csak az egy Komis Gáspár marada meg, kit Teleki Mihály le nem ejthete lábáról a Bánffy s Béldi Pál veszedelmivel kinyilatkozván Teleki Mihály practicája, tudja vala magát oltalmazni, ritkán jöve udvarhoz [CsH 152]. — **e.** peres ügyben vkivel szemben védekezik; a se apăra într-un proces civil; in einer Rechtssache sich verteidigen. *1656:* Tudom aztis hogy az mely fassiokot ellene(m) inquiraltatot volt Ozdy ur(am) ellenem ualo perebe(n) azokot a' relatoriakot Czepregy ur(am)ra fordította hogy azzal oltalmazna(m) magamat Czepregy ur(am) ellen, az melybeöl ittis még lattzik hogy teölle decipialtatta(m) [Kv; CartTr II. 904 Steph. Razmany sen. alias Ada(m) (41) vall.]. — **f.** óvakodik vmitől; a se feri/apăra de ceva; sich vor etw. hüten. *1571:* eo K. biro vram, Minden cehbelj mester vraimnak hagya megh hogy myglen eo K. megh Ieoue kyraltwl eo felsegetwl oltalmazzak magokat Myweknek ely adasaert valo panaztwl [Kv; TanJk V/3. 33a]. *1619:* Monda az pasa semmi vétket nem ismerek benne, de mégis írd meg ezt is az uradnak. Kérem, hogy ótalmazza magát ezféle panasztól [BTN[2] 235]. — **g.** megtartóztatja magát vmitől; a se abţine de la ceva; sich enthalten. *1668:* ezután magát huzonos italtol oltalmazza, mivel azzal Tolnai uram censurája szerint Kegyelmed maga életének hamarsággal való elközelittését sietteti [TML IV, 298 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1676:* Oh édes uram, hogy tunnám en magamat az búsúlástól oltalmazni, bizony sírtam annit az kilenc hónnaptul fogva, hogy megfereszthetnem kegyelmedet benne én akár hova lennék, bárcsak kigyelmedet szabadíthatnám[a] [SzO VI, 367. — [a]A levélíró férje a fogarasi várfogságban levő Béldi Pál]. — **h.** távol tartja magát vkitől; a se ţine la distanţă de cineva; sich von jn fernhalten. *1737:* Világos lévén Tokai Marianak sokszori nagy lopási az Törvényis életinek gratiáz, hogy pedig minden b(ecsü)ll(e)t(e)s ember ezutan Szurkos kezitöl oltalmazni tudhassa magát, az homloka gonosz lopasiért meg bélyegeztetik [Kv; TJk XV/13. 46]. *1766:* az Inek minthogy több lopagatásai nem constálnak, most egyczer haláltol menekedik, vgy mindazonáltal, hogy mindenektöl meg esmertessék, és tudja ki-ki magát tölle oltalmazni, homlokban bélyegeztessék meg [Torda; TJkT V. 339].

oltalmazás 1. (bántalmazás elleni) védelmezés; apărare (împotriva unui atac); Beschützung. *1677:* Az ot lakos Sóvágok a' Városbélieket az Aranyason lévő hidaknak csinálásában jég menéskor és a' vizen edgyüt valo oltalmazásban segillyék [AC 245]. *1740:* az Inctus mások kiáltasokra

testvér Báttya óltalmazására viszsza tért [Torda; TJkT I. 181]. *1767:* az embereket fegyveresen a marhak kesérésére s' oltolmozására ki kűdették s' hajtották [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 59]. *1847:* igen sok falusiak is voltak a Varga Katalin oltalmazására felállva | más helységekbe sem lehetett elfogni, mert a helységek lakosai a Varga Katalin oltalmazására feltámadtak [VKp 251, 257].

2. katonai védelem; apărare cu forţe armate; militärischer Schutz. *1620:* az melj Szamos Gialogok Az orzagh oltalmazasara az Taborba(n) Mentenek, Azoknak ho penzek keőlczieőneőzesbeől teőlt kj [Kv; TanJk II/1. 299]. *1662:* még karunkat s kardunkat felbírjuk, keresztyénség és nemzetünk oltalmazásában kívánjuk elfogyatni életünket [SKr 475]. *1704:* Besztercét a kurucoknak feladták ... A német ... nem satisfaciált oltalmazására [WIN I, 128]. *1710:* Hunyad vármegyére Thököly Imre is a maga hadaival együtt bejött vala a török császár parancsolatjából Erdély oltalmazására [CsH 186]. *1717:* A mi Felséges Urunk győzedelmes Fegjvere nyári operatioi után téli nyugodalmára osztatván, teczet Felséges Eugenius Herczegnek ā mi édés Hazánk Securitássára, és a dűhűs szomszéd ellenségnek ujabb invasiojától valo oltalmazására, az itt ben lévő Regimentek mellé még hat lovas Regimenteket be küldeni [KvLt I/220 gub.].

3. földesúri védelem; apărare/protecţie asigurată de un stăpîn feudal; gutsherrschaftlicher Schutz. *1665:* jövenek mi elönkb(e) egj reszröl ugia(n) maga Nemzetes Redaj Ferencz Uram eo kegyime, mas reszrol Egy kozak czigany iffiu legeny, ki maga szabad io akarattiabol, ada es köte magat Jobbagiul Eorökösen, fiurol fiura megh hihatatlanul Nemzetes Redaj Ferencz Uram(na)k, eo Kegjmeis igere jo akarattiat es oltalmazasat [Köröspatak U; BLt 11].

4. vkinek birtokában/jogaiban való védelme; apărarea dreptului de proprietate asupra unei posesiuni; js Schutz seines/ihres Besitzes/seiner/ihrer Rechte. *1583:* Adom az en leuelemet peczietem alat Petki Kata Aszonnak Touaba ualo oltalmazasara [UszT]. *1795:* melly illyetén kijelentett Csere a megirt modon közöttünk meg esvén, mind két részről magunkra és Maradékainkra fel vészszük a Törvényes oltalmazásnak terhét, hogy t.i. az illyetén modon el cserélt rész Joszágoknak birtokában egyik a másikat és maradékaikat minden Törvényes háborgatok ellen, tulajdon költségeiken megoltalmazzuk [Kv; JHb XIII/19]. *1796:* mivel ezen keresetben az Evictionak terhe Nagodat illeti, azért ... Ngadat az emlitett széken téjendő oltalmazásra szollittattya. Tessék Ngodnak meg jelenni és az oltalmat magára venni [T; JHb XXVIII/56].

5. vki életének/jogainak védelme; apărarea vieţii/drepturilor cuiva; Schütz des Lebens/der Rechte. *1631:* Affidalliük es assecűralliük megh neűezett Kemeni Janost Eő Hwségégtt, kgelmessen arrol; Hogi megh maradwán kötelességéigh azon Hwsegben; mind Eéletének Bóczwlletinek Otalmazásában kegielmessen mys protegalni akariúk totis Viribus nostris; Es Senkinek Vádlására es ingerlésére meltattlanüll haragra ellene nem indulunk [KCs IV/17 Brandenburgi Katalin oltalomlevele Kemény Jánosnak]. *1677:* A' Székely Darabantságot, vagy egyéb köz rendet, ha a' Fő rend nyomorgatná, és törvéntelen háborgatná, nem lévén elégsége maga oltalmazására, vagy az ot valo perlekedésre, requirallyák a' Fő Tiszteket, kik tartozzanak adsistalni, meg-oltalmazni [AC 149]. *1833 k.:* életem s Törvenyes jussom oltalmazásábol nem Hit szegesböl kelletet ferjemet égy Sötét ejtzakanak idején el hagyni, tehát nem ólessel s veréssel Hanem ha Törvenyes jusson el válik ellenemre nem lészen, Különb(en) protestalok nékem koltséget s Farattsagot ne okozzon [Usz; Borb. II].

6. (peres ügyben) prókátori védelem; apărare (într-o procedură judiciară); Verteidigung (in einer Rechtsangelegenheit). *1671:* Vármegyéken és Székelységen a' törvényes Székek celebraltassanak, a' Fő Tiszteknek egymással való correspondentiajokbol rend-szerént, hogy mindenikre el-érkezhessenek a' Procatorok-is az Causansok perinek oltalmazására [CC 59–60]. *1781:* Kötelesek légyenek Fiu Testvéreink a' Per kifoljtatására elegendő Költséget szolgáltatni, ugy magokat eléadhato minden egyéb Törvényeink foljtatására és oltalmazásárais [Told. 27].

7. Isten védelme; ocrotirea Dumnezeului; Gottes Schutz. *1631:* enis az en szerelmes keduem szerint valo feleseghemet Borsuai Ersebetet elseőben az Istennek kegielmes gonduiselese es oltalmazasa ala aianlom [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 20 Sükösd György végr.]. *1661:* Az én Istenemnek kegyelmes oltalmazasa legyen Kegyelmeden, édes szerelmes Uram [TML II, 211 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

8. (békesség/jog/szabadság) védelmezése/megőrzése; apărare (a păcii/drepturilor/libertăţii); (Frieden/Rechte/Freiheit) Schützen. *1603:* hiüa mi eleonkbe vgian Szekely Vasarhely Teoreok Istuan az eo igassaganak oltalmazasara az alat megh irth bizonsagot teoruenniel [UszT 17/72]. *1662:* Vádolván az országot[a] is, hogy az ő idejében, maga oltalmára vele együtt fegyvert fogni nem akart volna ... tárházának is az ország szabadsága oltalmazása mellett lött nem kicsiny hijasulását nagyon fájlalván, a vétket magáról elhárítani igyekezvén, mindeneket előforgat vala [SKr 476. — [a]II. Rákóczi György]. *1670:* tekintse ... régi nemesi szabadságunkat s annak oltalmazására való szoros kötelességét és méltóztassék kegyelmes urunknak ez végett tett alázatos instantiánkat recommendálni ... s ne ragaszkodjanak ahoz az articulushoz [TML V, 247 Újhely Pál Teleki Mihályhoz]. *1677:* a' Fiscalis Váraknak Possessori, és azokban lévő Fő és Vice Tisztek s' Praesidiumok, hittel légyenek kötelesek a' Fejedelmek hűségére, és az Ország szabadságának és végezésinek meg-tartására s' oltalmazására [AC 58]. *1678:* Ő nga méltóságának oltalmazására s haza békességének oltalmazására az unióba én megesküdtem, kit tudomásom szerént soha meg nem szegtem [TML VIII, 11 Nemes János Teleki Mihályhoz].

9. előírások betartása; respectarea dispoziţiilor/prescripţiilor; Einhaltung der Vorschriften. *1589/XVII. sz. eleje:* Az ualasztot Ceh Mesterek penigh az Tanacsbol ki kért két eskwt Polgarok eleot megh eskwdgienek az Ceh leuel Articulusinak megh tartasara, otalmazasara [Kv; KőmCArt. 13]. *1635:* az Czeheknek mind az Communitastol, mind penig az régi Zent Kiralyoktol es bodog emlekezetű fejedelmekteol privilegiumok vagyon, mellyeknek megh tartasara es otalmazasara az Birak es Tanaczi esztendeonkent ereos hittel keoteleztetnek [Kv; Céhir. I. 15].

10. egyház/vallás védelmezése; apărarea bisericii/religiei; Beschützung der Kirche/Religion. *1657:* igaz hitit gyümölcsöztette[a] ... az Isten dicsőségéhez és anyaszentegyházához, annak gyarapításához és oltalmazásához való nagy indulatira is nézve [KemÖn. 101. — [a]Bethlen Gábor]. *1662:* meggyőzettetvén az Isten tiszteletinek oltalmazására néző zélustól, tractát indíta [SKr 204].

11. egészség megóvása; ocrotirea sănătăţii; Behüten (seiner/ihrer Gesundheit). *1828:* a' Varos körül levö nyári Mezei Munka idején kivül ... az egész közönség a' Metalurgia follytatásába Esztendőt által a' Tarisnyábol él s nagyob-

bára Diszno hussal, és tsak egéssége oltalmazására elegyit ételibe szarvas Marha húst [Torockó; TLev. 13/3].

12. (birtok) gondozása/pusztulástól való megőrzése; îngrijire/întreţinere (a unei posesiuni); Behütung/Pflege (des Gutes). *1634:* Az Uduarbiro vagy Tisztarto az meddégh tisztiben lészen, semmi nemü határunkat elnehadgia idegeniteny, foglalny, kinek oltalmazásában Praefectusunktól erczen tetczését vegie oltalmazásaról | az Uduarbironak maga virtussa es diligentiaya az, hogy látvan értuén minden allapatokat, io alkalmatossagokat Prefectusunknak hirre tegyen és hagyássa szerint uiseluen magát, azt kövesse és czelekedgie mindenekben valamit jószágunknak iauára, óltalmazására legh iobbat feltalalhat [UF I, 337–8]. *1789:* A Pandároknak a Kájáni Szőllő oltalmazására 1/2 font Puska Porért 25 xr [Déva; Ks 95]. *1820:* ha Erdeje oltalmazásara ki mégyen, agyba föbe verjék [BSz; SLt évr.].

oltalmazásképpen védekezésül; ca apărare/protecţie; als Beschützung. *1798:* oltalmazásképpen én magomis fogtam a Nyergest hogy Deluciot meg ne tsufolhassa közüllünk kezeinkből a Nyerges keményen kapdosot Nevezetesen Deluciohoz kit jol megis jegyzet volt kőrmével [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

oltalmazhat 1. védhet, védelmezhet; a putea apăra; beschützen können. *1710 k.:* Mivel a kurucok ekkor kegyetlen halálok nemével ölték a levélvivőket a deáktól sem mertek levelet küldeni, hanem olyan apró darab papirosokon, valami biblia vagy más könyvből citált mondásokat, hogy ha a kuruc kezén érné is, oltalmazhassa azzal életét, hogy azt a tanulás közben professzorától elejtett, vetett darab papirosat csak úgy vette fel [BÖn. 969–70].

2. anyagi javaiban megvédelmezhet vkit; a putea apăra dreptul cuiva asupra unei posesiuni; jn im Besitzen seines/ihres Eigentums beschützen können. *1593:* valaki Eö kgiet: az En attiam fiay közwll auagy successori közzwll auagy Eö k. Giermekit töruiny Zerent haborgatna, tehatth tulajdon költseghem(m)el es faratsaghommal megh otalmazom ha pedegh ne(m) otalmazhatna(m) tartozza(m) hasonlot Erette adno(m) [Perecsen Sz; WLt]. *1667:* Borynak ha csak házhelyet is vennének, donatiot extrahálván, úgy mint residentias embereket oltalmazhatnók, nem mint transfugákat [TML IV, 204 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

3. betegségtől megóvhat; a putea feri de o boală; vor Krankheit behüten können. *1586:* Hogy penig égiebkeppenis eo kgmek varosul magokat es az eo Iffiayt chemeteyt otalmazhassak feokeppen az Cehekben valo Iffiu Mestereket, kiket kenszeritenek mind az Syrásasokra s mind az Dohos testeknek viselesere Wegeszték városul hogy egj Eleoben Niolcz keozeonseges emberek valaztassanak, kik ... Assanak Syrt, es eok hordozzak a' holt testeket az Varos fizetesen legienek [Kv; TanJk I/1. 33–4]. *1588:* Az Medicus feleol kit Bornemiza Janos Commendal a' varosnak vegeztenek eo kgmek, hogy melto wolna lenny ez varosba(n) egy feó tudos Doctornak, holot a' sok betegsegh felette ige(n) kezdet grassalnj, az Borbeliok penigh vgmint giakorlatlanok Nem hogy az emberek eletet oltalmazhatnak es a' betegseget keoniebithetnek, seot gyakortab artalmas gondviselesek munkaiok az latatlansag es tudatlansagh miat [Kv; i.h. 87].

4. katonailag védelmezhet; a putea apăra cu forţe armate; militärisch schützen können. *1619:* ez az mostani német követ is azt mondja, hogy semmi közök nincs nekik Erdélyhez ... csak ők ótalmazhassák Magyarország részét, azmely az magyari korona alatt vagyon [BTN[2] 199–200]. *1662:* nagy szorgalmatossággal kivánják vala, ha immár harcot sem állott, s őket különben sem oltalmazhatja, hadd küldjenek el a vezérhez [SKr 542]. *1710:* a német császár vagy nem akarja, vagy nem is oltalmazhatja az országot | az ország hittel lévén köteles a törökhöz, valamíg a török oltalmazhatja, addig a töröktől el ne pártoljanak [CsH 71, 190].

5. anyagi javakat megőrizhet/védhet, gondját viselheti; a putea ocroti bunurile; Güter behüten/pflegen können. *1552:* Barchay Gyerg' az feliwl meg mo(n)dath Thoth meg teoltesse, es zwgothys chynaltassan azan Thora, ky mostan teliessegel pwzta volna az okaerth hog' az Kelemen pap, taual voltaerth, Semmi kepen Nem Byrhatna, sem oltalmazhatna [Mezőszengyel TA; BfR]. *1589 k.:* az kertet czak azert czinalta hogy oltalmazhassa gabonaiat s fwett az uton Jaroktul [Szu; UszT]. *1604:* az al peresnek zolgal wilagosban az(on) bizonjsag hogi az marhanak gondwiseleset telliessegel fel ne(m) fogatta, chiak Igierte arra magat hogy Eöremest otalmazna ha oltalmazhatna de ne(m) tudgia ha az öuetis otalmazhattia wagi ne(m) [UszT 18/126]. *1625:* az Balassy Ferenczy Vram Diznaival az falu tilalmassaba(n) Jarnak vala, az faluis tilalmasba(n) tartia vala, annak utanna az falu vgy szabaditta megh, hogy ne(m) oltalmazhattia vala az Balassy Vram Diznaitol [UszT 143a]. *1665/1753:* Mivel az Erdö itt a' Dálnoki Határon szük s bütsüs is, azt fel nem osztottuk, hogy közönséges erővel inkabb oltalmazhassuk [Dálnok Hsz; Told. 30]. *1710:* Az széna félól irhatyuk hogy az Nyomaszban mind oltalmashattuk, à mi kévesz volt meg tákáritottuk nagy Gondal [Dánfva Cs; BCs]. *1721:* meltoztassék ézén vásárlást ugj moderálni, hogj miis szegény Nemes emberek magunk kevesünk(ne)k birodalmában meg maradhassunk, Jószágocskankatis a' tiszta igasság szerint oltalmazhassuk s manutenealhassuk [Gyalu K; Ks T. 24]. *1726:* Feleségem és Fiaim, mig Feleségem özvegjségben nevemet viseli meg ne különőzzenek, hanem edgyütt lakjanak és Jószágokat inkab oltalmazhassák és conservalhassák [JHb XXXV/21 br. Jósika Imre végr.].

6. szabadságot/kiváltságot megvédhet; a putea apăra libertatea/privilegiile; Freiheit/Privilegien beschützen können. *1575:* az fejedelem ely donalta volna Eottwes palnak hazat Egeb Eorekseget Marhaiat Andras deaknak es Siluassy Imrehnek Mwnkalodiek eo k. benne, Az mywel az varosnak Jowat Es Zabadsagat oltalmazhatiak, legienek eo k. Tyztek zerent zorgalmatoszok benne [Kv; TanJk V/3. 118b]. *1710:* ha a következendő királyok a nemesembert szabadságában háborgatni kezdenék, minden vétek és büntetés nélkül a király ellen fegyverrel is magok szabadságát oltalmazhassák [CsH 206].

7. vmilyen vallást védelmezhet; a putea apăra o anumită religie; eine Religion schützen können. *1710:* a két szász úrnak kevés gondja lőn a reformáta relígióra, mint azelőtt, csak ők a magok relígióját oltalmazhassák, a református urak is könnyen elmúlaták [CsH 418].

8. (peres) ügyet/véleményt intézhet/védhet; a putea apăra o cauză (civilă)/părere; eine Rechtssache/Meinung verteidigen können. *1618:* Ezt, Kegyelmes uram, noha valami egyéb ratióval is, úgy tetszik vala, ótalmazhattam volna, de nem merék annyira az felől véle disputatióra ereszkedni [BTN[2] 114]. *1710:* Ne gyalázza meg annyira az én Felséged házához mindenkor hív famíliámot, sőt nekem engedjen alazatt szabadulást, melyben az én ügyemet hazám törvényihez értő magyarok előtt oltalmazhassam[a] [CsH 88. — [a]Az 1671-ben halálra ítélt Zrínyi Péternek a császárhoz intézett

lev-ből]. *1729:* nallom semmi Levelek nincsenek, kikkel joszágom oltalmazhassam [Kiskapus K; Ks 99 Gyerőffi Kata lev.].

9. *~ja magát* **a.** (bántalmazás ellen) védekezhetik; a se putea apăra; sich schützen können. *1591:* Karpitos Peter vallia Huniadon hogi az sokadalomba arűlnek harom olah mezitelen zabliaual az kezemhez czapa hogi el vagia, az czapast fel veom egi kis faual, de nem oltalmazhatam magamat, hane(m) vgian seb esek az kezemen | Nogi Janos vallia Istuan ereossen kezde hozzam verni egi zekerczeuel, ammint otalmazhatam magamat valtig otalmazam magamat [Kv, TJk V/1. 136, 162]. *1765:* Akármelyik A. nem tartozott el várni hogy aztis meg vágja[a], hanem magát artatlanul oltalmazhatta űtéssel sőt ölesselis [Torda; TJkT V. 254. — [a]A vagdalkozó Murvai János]. — **b.** katonai támadás ellen védekezhetik; a se putea apăra împotriva unui atac militar; sich gegen den Feind verteidigen können. *1575:* az varmegye penzebűl, mellyet mi szamunkra fel szettel fog(adj) huszon ött drabantot magad oltalmara es hazadat epichy meg olly modon hogy hertelen valo kapdosoktu(l) magadat oltalmazhasd es mys segithsegedre erkezhessunk [BáthoryLev. I, 313–4 és hm. — A szatmári németek fenyegető készülődésével kapcsolatos fej-i intés]. *1662:* azon kezdének tanácskozni, ellene magokat mint oltalmazhatnák [SKr 498]. *1710:* az erdélyi embert mind avval biztatta Rákóczi, mikor innen kimentenek, hogy fegyverrel behozza Erdélyben, de fegyverrel sem tudja behozni, mert magát sem oltalmazhatja már Magyarországban [CsH 403]. — **c.** birtokában megoltalmazhatja magát; a (-şi) putea apăra dreptul de proprietate asupra unei posesiuni; seine/ihre Güter schützen können. *1585:* Daroczy Balint vallia, Minden Marhaia Daroczy Ianosnak Akik voltak Az egy fęl keohaz kiweól Daroczy Peter keze heóz Iűtanak Es Daroczy Peter holta vta(n) A' felesegenel Saranal maradanak amegh a' haladek lewellel otalmazhata Az Azony magat [Kv; TJk IV/1. 394]. — **d.** (kártól/betegségtől) óvhatja magát; a se putea feri (de pagube/boli); (vor Schaden/Krankheit) sich hüten können. *1651:* az en határomra hatta(m) volt hogy Gátat czinallja(na)k hogy inkab regi folyamjab(an) menven el az Víz, nagyób kártol magamot oltalmazhatnam annal, az melly rajta(m) esett [Uzon Hsz; BLt]. *1792:* Üveges Szekérb(en) útaz a' mi Gróffunk, hogy magát a Rheumatismus ellen inkább óltalmazhassa [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap Wessenyei Dániel kercsesorai tt-hoz]. — **e.** peres ügyben védekezhetik; a se putea apăra într-un proces civil; in einer Rechtsangelegenheit sich verteidigen können. *1598:* Sebesj Menihart teoruenkezik velem, valami hatalom dolgabol, vagion moggiok benne[a] miuel oltalmazhattiak magokat az Gazda Azzony leuelej keozt vagion leuele it az szekrenben [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr. — [a]A tutoroknak]. *1673/1681:* Mi ketten Egy őrőkséget birunk az Urbariumbanis Ngd bennünket fel iratta, hogy esztendőnként Ngd(na)k fizessűk az mivel tartozunk ... Hogy jövendőben egyeb szolgalattal Varbeli Tisztek bennünket ne terhelnének méltoztassék Ngd arrul valo exemptionalis petsetes levelet adni, maga keze irasa alat hogy jövendőben aval oltalmazhassuk magunkat [Vh; VhU 460]. *1716:* Ha jobbágjot repetal(na)k fel ne adgja mingjárt, hane(m) vesse jó kezesség alá és inquiraltassa(n) iranta ha a dologb(an) kétség van; melly Inquisitioval a Táblán magamot oltalmazhassam [Szászerked K; LLt Lázár Ferenc ut.].

oltalmazkodhatik őrizkedhetik; a se putea feri de ceva; sich hüten können. *1732:* Csak el hiszem hogj Radics Borbára Aszszonj(na)k a Toronjban léte alkalmatossággal (!) lehette(ne)k tetvei, mivel még magunk[a] is nehezen oltalmazkodhatunk tölle [Kv; MvRKLev. — [a]A tömlöctartó feleségének vall.].

oltalmazkodik 1. (harcban) védekezik; a se apăra (în luptă); (in einem Kampf) sich verteidigen. *1657:* az ellenség Istentől megrémíttetvén, azt hitetvén el vélek, hogy mi reggelre kelve megharcolnánk vélek; ha pedig szokások szerént muniálnák magokat sánccal és úgy akarnának oltalmazkodni, sőt ha csak halaszthatnók is harcot adni, megszorítván éhhel halnának meg azon éjjel visszaszállott [KemÖn. 74]. *1676:* ellenségétűl embernek könnyebb oltalmazkodni, mint vele mindennap együtt lakó, járó, egy országban levő irigy gonoszakaróitúl [TML VII, 245 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

2. őrizkedik; a se feri; sich hüten vor etw. *1657:* (Huszár Mátyással) valának moldvai hadbéliek is, kikkel szokása szerént igen alkalmatlanul bánván hallám oláhul való beszédeket és zúgolódásokat, hogy meglövöldöznék és mennének Lengyelországra; melytől hogy oltalmazkodnék, praemoneálám is Huszárt [KemÖn. 214]. *XVIII. sz. köz.:* hogy ki ne menyen Világ eleiben leg kisseb egymást megh sérthető, vagy meg is sértett, sőt kedvetlenitő szokás, attol igen oltalmazkodtak [Nsz; Told. 2].

3. óvakodik; a se păzi/feri; sich hüten. *1654:* Kerlek az I(sten)ért Edes Fiam szerenczetlenseghteöl oltalmazkodgyatok [Gyf; BesztLt Kemény Jánosné Kallai Susanna fiához, Kemény Simonhoz]. *1738:* itten körül Istennek hála az egy Cegén kivül aholis szünni mongyák semi olyas contágio nincsen, egyéb féle nyavalyákbanis ugy mind hagymázban és vérben a mind edig, most már jo darab üdötöl fogva nem halnak, mi külömben elége oltalmaszkodunk [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.].

oltalmazó I. *mn* **1.** (vkit bántalmazástól) védő/védelmező; care apără pe cineva (în caz de nevoie); beschützend. *1680:* Ki volt inditto oka annak az veszekedesnek. Killyeni Mihaly oltalmazo fel volte ott vagy tamado fel [Killyén Hsz; BLt 3]. *1751:* a Mestert az Szöllő hegjb(en) Vándor Juon rutul megh verte vérit ki ontotta és ha mások oltalmazo segéttsége által kezéből ki nem szaladhatott volna talam megis ölte volna [Balázstelke KK; IB. Petrus Deák (43) jb vall.].

2. katonai védelmet nyújtó, care asigură apărarea cu forte armate; militärischen Schutz bietend. *1662:* A fejedelem is az itt fenn való várakat jó helyben akarván hagyni, mindenűvé kapitányokat, tisztviselőket, oltalmazó népet rendelt vala [SKr 216]. *1670:* Igazán követi ... Nagyságod nemzetét, hazáját szívesen oltalmazó édes atyjának és szerelmes urának soha feledékenységben nem mehető példájokat [TML V, 314 Teleki Mihály gr. Eszterházy Máriához].

3. vmit védelmező; care apără ceva; etw. bewahrend. *1672:* Assecurálom is Nagyságodat keresztény hitemmel, hogy én míg élek, igaz, hű, méltóságát oltalmazó szolgája leszek, várván Nagyságod fejedelmi kegyelmességét én is fejemre és szerelmesimre [TML VI, Teleki Mihály a fej-hez].

◇ **Szn.** *1590:* Otalmazo Simone [Kv; Szám. 4/XXI. 43 Kis István sp lajstr.]. *1600:* oltalmazo Simon [Kv; TJk VI/1. 431].

II. *fn* 1. védelmező, gyámolító; apărător, ocrotitor; Beschützer. *1634:* latam hogy vgian megh pòké az betegh ember Zanto Marthont, mondvan pi vgy mond rut ember nem otalmazo(m) voltal te enneke(m) [Mv; MvLt 291. 6a]. *1646:* hogy ha penig ketek keozul valamellik hatreb marad hiheteo hogy bizony bantodasa busulasa elegh leszen, akkoris mi lehetunk es akarunkis mind segellöje, mind oltalmazoia lenni ketek(ne)k Isten után [Bádok K; JHb III/72]. *1662:* A szilágyságbéli szegénség megértvén, hogy Várad török kézben volna beholdolni készek volnának magok beizentek vala. Mellynek Ali pasa nagyon örülvén erős hitlevelet íratott minden meghajlottaknak oltalmazójok lenne, csak szállanának haza városokba, faluikba [SKr 635].

2. gyám; tutore; Vormund. *1640:* Hagiom minden haborgatok ellen Tutorul oltalmaszoiul hatra marat A(ru)aimnak Nemzetes Erczej To(l)dalagi Mihal Uramat [Msz; Törzs. Vajai Daczo István végr.].

3. vminek betartója/védelmezője; păstrător, apărător; Verteidiger. *1653:* A mi azert az kapitansag allapottyat illeti igyekezünk rovid nap kgtek eleiben ollyat allatni a' kit erdemesnek s eleghsegesnek, es az kgtek törvenyenek es szokasinak megh tartojanak s oltalmazojanak esmerhetünk lenni [UszLt IX. 75/12 fej.]. *1662:* Medgyes városában gyűlést hirdetett vala, melly gyűlés zúrzavarral fogna teljes lenni az haza közönséges megmaradásának szeretői és oltalmazói jól látnák [SKr 404]. *1727/XVIII. sz.:* Mi Közep Szolnok Varmegyeben Zilah Varossában Székely Vtszában lako Nemesi és varosi Személyek boldog emlekezetü Elejinknek bé vött Kalandosi Szép rend tartások szerint valo Kalandosi Atyák voltunk, és mostanis ezen szép rendtartásnak mindenekben meg tartói es oltalmazoi öreg személyek vagyunk [Zilah; Borb. II]. *1770 k.:* soha az Familia Constitutiojinak meg rontoja nem Voltam s nem is Lészek, Sött mindenkor oltalmazoja [Torockó; TLev. 9/15].

oltalmaztat 1. védelmeztet vkit; a dispune/ordona apărarea cuiva; jn beschützen lassen. *1657:* hosszú lajtorjákat, arra deszkákat és sövényeket hordatván és általbocsátván az jegelésen, előttem egy szolgámat bocsátám, Somi Mátyást, második mindjárt magam lévén, általmenék, melyet az hadak eszekben vévén nekirohanának kapitányokkal fegyverrel oltalmaztattam, tartóztattam őket [KemÖn. 196].

2. (területet) védelmeztet; a dispune apărarea/ocrotirea (unui teritoriu); (Gebiet) behüten lassen. *1640:* Az mint ennek elotte irt Urbarium continnentiaia declarallia constal hogy ezt a falut Istvan Kirali be iovetelekor Maylad Gabor Ideieb(en) ultettek es telepitettek volt megh elsőb(en) ez vegre hogy az Barczasagiak az hauasokon sok karakat teven, tőllők azakat oltalmaztatnak es Eoriztettnek vellek [Holbák F; UC 14/48. 45].

3. óvat/gondoztat vmit; a pune pe cineva să se îngrijească de ceva; hüten/pflegen lassen. *1592:* Zabo Ferencz vallia, En az Aztalos Mihalne Jnassa voltam, Azzoniom oltalmaztatta velem az kèo falt dezkakat zegeztetet velem az falra hogi az viz ne archion az falnak [Kv; TJk V/1. 277]. *1675:* az Vár fokat agyaggal meg veretuen, csatornakkal tartassa s' oltalmaztassa az faltis pedigh ha hol szükségesnek lattya foldoztassa s' uakoltassa [Fog.; UF II, 675 Bornemisza Anna ut.].

4. intet/óvat vkit vmitől; a face ca cineva să fie avertizat de ceva; vor etw. warnen lassen. *1657:* az lovas haddal semmit nem árthatánk vala nékik, hanem ha gyalog szállva igen nagy veszedelemmel ostromlottuk volna meg, melyet károsnak esmérvén az fejedelem, csak oltalmaztatá kimeneteltől őket addig, míglen az gyalogság és lövőszerszám elérkezék [KemÖn. 39].

5. *~ja magát* (jb-ként) vki védelme alá helyezi magát; a se pune (ca iobag) sub protecţia cuiva; (als Leibeigener) sich durch jn beschützen lassen. *1614:* Farkas Miklos[a] oltalmaztatta magat Giczi Istvannal az el mult tauaszal [Mezőbánd MT; BethU 14. — [a]Jobbágy].

oltalmaztathatik 1. birtokában megvédelmeztethetik; a putea fi apărat dreptul de proprietate asupra unei posesiuni; in seinen/ihren Güter beschützt werden können. *1631:* hogy kiczin nekik Testamentum szeren uallot Joszagoczkamban, es iouaimban inkab oltalmaztathassanak [Szentmargita SzD; Told. 26].

2. katonailag védelmeztethetik; a putea fi apărat cu forţe armate; militärisch verteidigt werden können. *1662:* a Veres- és Csonka-bástyák nehezen oltalmaztathatni állíttathatnának, mellynek héjjazatja még az ellenség érkezése előtt leveretett vala | Kolosvár ... kikelettül fogva megszorítva lévén akárhol rontatnék is meg a kőfal, de a belső sáncból a törés mindenütt mindjárt feles muskatérossal s sűrű lövésekkel oltalmaztathatnék [SKr 597, 674–5]. *1664:* látván a szegény magyar nemzet, hogy körös-környül oda az derék végházak mellőle, a melyekből oltalmaztathassék én azt hiszem, mindjárt magától is kész lenne oly istenes mediatorhoz folyamodni, a mely által dolgát az hatalmas nemzettel componálhatná, hogy egymagának pihenést találhatna [TML III, 190 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

3. (tűztől) megóvathatik; a putea fi ferit (de un incendiu); (vor Feuer) behütet werden können. *1662:* ha az városra tanálnának ütni és azt meggyújtani, a rettenetes zivatarban a vár is a tűztől soha meg nem oltalmaztathatnék [SKr 548].

oltalmaztatik 1. birtokában védelmeztetik; a fi apărat dreptul de proprietate asupra unei posesiuni; in seinen/ihren Güter beschützt werden. *1663:* Nemzetes Szamosfalvi Mikola Sigmond Ur(am) is Lengiel országba(n) az Tatarok sanyaru rabsagaba(n) eset volt ... ahonnet Isten az eő ingje(n) valo jo voltabol Sancz nelkül szabadulva(n) kezbe adása á vagy sancza megh fizetetese felől akarvan eo kglme Mikola ur(am), mind minket az országgal olya(n) busulástol es magatis megh fizethetlen sancz adastol oltalmazni, eo kglme ez hazabol ki menve(n), Assecuralliuk sem szemeljében sem joszagában, sem egieb semmi nemű jovaiba(n) megh nem haborittatik, károsittatik, seot inkab oltalmaztatik [JHbK XIX/21 fej.].

2. katonailag védelmeztetik; a fi apărat cu forţe armate; militärisch verteidigt werden. *1662:* derekas invásiótól a várost oltalmaznák s a kapuk is váltig oltalmaztatnának | ellenség tanálkozván rájok ütni, a kőfalakrul lövéssel oltalmaztatnának [SKr 570, 682].

3. betegségtől megóvatik; a fi ferit/ocrotit de boli; vor Krankheit behütet werden. *1586:* Vrunk eo Nga Int hogy Ne elegiedgywnk eozwe az deogeós helyreól Ieoweo emberekkel, Ne bochatanank be ollyan Infectusokat, hogy Isten vta(n) a' vaross otalmaztatnek [Kv; TanJk I/1. 33].

4. romlástól/pusztulástól megvédetik; a fi ferit/ocrotit de distrugere/degradare; vor Verderben beschützt werden. *1739:* Minthogj Nemes Városunk Conservatiojára tartozik az is, hogj a' tűznek támadhatásától óltalmaztassék Nms

Várasunk, tettzett, mostis a' kéményeknek perlustratioja 's oculálása [Dés; Jk 526a]. *1806:* a Kűkűlló Vize ő Nagysága Majorja fele tévén a szaggatást Gát kötéssel es Jaszoly kertekkel oltalmoztatván a' romlástol a' Kűkűllő partya felől [Erdősztgyörgy MT; WH].

oltalom 1. védelem, megvédés/védelmezés; ocrotire, apărare; Beschützung. *1507:* Az En Aruaymnak hagyom go⟨ng⟩yselesekre es otalmakra gergel deakot zent Egedyt [Kv Körny.· NyIrK VI, 187 Cseh István végr.]. *1566:* Jwe En hozzam ez fywzkwthy Bal. Az En vram es Battyam Jobagia Gywlaj Mihal vram Jobagia, Myerth hogy Mihalj vramis Ream hatta othalmath Jelente Ezt Mynekywnk [Szentmihálytelke K; BesztLt 12 Sebastianus Erdely a beszt-i bíróhoz]. *1582:* A Trombitasnak ertyk eo kegmek bwchyezassat, vegeztek eó kegmek hogy Byro vram minde(n) keppe(n) azon legie(n) hogj meg marazzak eó kegmek, mind io zowal mind adomannyal es otalommal, Mert az varas semmykeppe(n) ne(m) Akarya hogy el Mennyen Inneth [Kv; TanJk V/3. 252a]. *1592:* minden hazaia Zeretheó io gonduisseleó es a' keossegh igazgatasara otalmara be walaztatoth Attiakhozis illik Tizteletes Atthyaym: Annak az Varosnak priuilegiumit es minden Zabadsagit, melyben megh telepedtenek, melynek igazgatasara eok(is) megh eskwttenek tudny, olwasni, ertteny, Es velle mindenkor iol eelnj [Kv; DiósyInd. 9]. *1635:* Kegyelmes Vrunk Fejedelmwnk véwén az Nagod kegls missilisset, warasunkban lako Czismasiak dolgabol Nagod(na)k azert irhattyuk alazatoson ez keppen megh az dolgot Bathori Gabor fejedelem adott volt requisitiojokra egy mandatumot otalmokra, de mind az altal ugy atta, hogy cziak addeg ne bancziak eoket szemelyekben es marhajokban az vargak, megh len az akkori Birak es Tanaczi el nem rendeli dolgokat [Kv; Céhir. I. 15]. *1653:* Vigyétek viszsza élésteket, már mi is haza közelgetünk; avagy vigyék a Dunáig, de jancsárt küldök oda oltalmokra holnap [ETA I, 132 NSz]. *1661:* mi is mindazokat el fogjuk magunk és híveink oltalmában követni, valamiket Isten s az természetnek törvénye is megenged [KemIr. 349].

Szk: *oltalmába vesz. 1663:* könyörgök csak azon Nagyságodnak vegyen kegyelmes oltalmába és az én kegyelmes uram ő nagysága gratiáját is fejemen nevelni méltóztassék [TML I, 478 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1678:* Kérem, szegény anyámat, feleségemet, gyermekeimet vegye oltalmába [TML VIII, 109 ua. Kornis Gáspárhoz] ✱ *oltalmat vár. 1607/1608:* mostan illien Arvasagomban akar kgd busitani, holot en kgdteól oltalmat varnek inkab hogi sem mint haborgatast, seót ha mas haborgatnais kgdnek kellene oltalomna⟨k⟩ lenni [Kv; JHbK XII. 6]. *1659:* Kemény Ferencz uram ő nagysága fogta ellenem pártját az úr előtt. Én pedig ő nagyságátúl oltalmat, bőcsületet várnék [TML I, 443 Veér György Teleki Mihályhoz] ✱ *~mal van. 1596:* Biro vram kwldj Caspar deakot Bochkai vramhoz feierwarra hogi eo Naga lenne otalommal [Kv; Szám. 6/XXIX. 45 Bachi Tamás sp kezével]. *1623/1624:* Petki Ferencz Vramat, Paczolai Christoph, Elekessi Istvan es Szekel Janos Uramekat hagiom Tutoroknak keruen azon eo kgmeket hogy az en szegin arua Atyamfianak[a] legienek otalommal es segittseggel, kiert az Istenis eó kgket algia megh [Medvés AF/Gyf; KCs IV/103. — [a]A feleségének]. *1663/1695:* Thuri Ferencz Uram is tartozek az eő kgle feleseginek mind halalig, avógy Emaritatioiaigh hasonlo oltalommal es gondviselessel lenni | Mihalcz Mihaly Uram Thuri Ferencz Uram(na)k nem mostoha, hanem edes Atyahoz illendő joakarattal Szolgalatal, melette valo faratcsagal es oltalomal volt [Hsz; Borb. I] ✱ *~nak okáért. 1657:* Ha kik oltalom(na)k es meg maradasnak okáért jouokkal edgywt be jeőnek, my uelwnk edgywt eg araniu hwséggél oltalmazzak ez varost [Kv; PolgK 127] ✱ *az ~ terhét vállalja. 1847:* a Kriznik Todor házánál létemben a közönség részéről sokan oltalmaztak és figyelmeztek reám, nehogy alattomban elfogjanak, de én őket erre fel nem szólítottam, hanem az oltalom terhét ők magok önkényesen vállalták magokra [VKp 172] ✱ *minden ~mal van. 1555/1560:* kerem Mykola Ferenczet az En Jambor wyr szerint walo Attyamfyatis hog legien mynden Otalommaly es gond viselessely az eo .k. szegen Apro Arwaymmal egyete(m)be [Zsuk K; SLt A. 33]. *1571:* az ty.k.tek keozeot lakozo es Ide ky Jaro Embereknek az k.tek baratsagayert mynden otalomal es segetsegel akaronk lenny [Kővár Szt; BesztLt 3528 Clemens Jspan et Fraci(scus) Zalokj p(rae)fecti arcis Keowar a beszt-i bíróhoz és esküdt polgáraihoz]. *1612:* Hadgiuk es parancziolliukis Kegielmeteknek ... bocziasza kezeben es birhasza szabadon, mint annak eleotte az felliel megh irt Beldj Kelemen Imreh Peter neuü iobbagiat, kegeltekis minden otalommal legien neki ez dologban [BLt 3 fej.]. *1627:* Hagiuk annakokaiert es paranchiolliuk ez my leuelünk es paranchiolatunk latua(n), minde(n) rendbelj Tiztuiseleőink, es egieb rendbelj embereink is, kiknek segitsegeket kiuania, minden segitseggel es Otalommal legienek nékie[a] [Törzs. — [a]Az ojtozi harmincadosnak] ✱ *törvény szerint való oltalmat kér. 1575:* Eo K. Byro vra(m) mykor zembe leszen az feyedelemel Mind ezeket myt az varosson chelekeszik zamlalya Eleyben, Es keryen Teorwent es Teorweny zerent valo oltalmot eo Nagtwl [Kv; TanJk V/3. 111b] ✱ *vki oltalma alá folyamodik. 1619:* az mi ótalmunk alá azkik folyamodnak, azoknak ótalommal akarván lenni ... azt is erősen meg akarván tartani, ez mü bőcsületes vitéz kapucsi pasánkat most bocsátottuk hozzád ennek okáért [BTN[2] 352] ✱ *vki oltalmára feláll. 1847:* a falusiak Varga Katalin oltalmára felállottak, nevezetesen Ursz Todor azt kiáltotta, hogy Varga Katihoz nem merjen senki nyúlni, mert aki hozzája nyúl, annak vége lesz [VKp 246–7] ✱ *vki oltalmára feltámad. 1770:* igyekezém a Czigánynak az Udvarba valo bé vitelin, de hirtelen más két Czigányok az burjánbol ki szökdösvén, oltalmára fel támadánok [Mezőpagocsa TA; SzentkGy].

2. katonai védelem; apărare militară/cu forţe armate; militärischer Schutz. *1562:* 1552 esztendőben Ferdinandus király Baptistat nagy erővel bocsátá bé Erdélybe, de Erdélynek az inkább lőn romlására hogynem mint oltalmára [ETA I, 15 BS]. *1585:* Adta erteniek eo kegmeknek varosul Biro vram eo kgme, hogy Rodolphus chiazarral eo felsegewel, es Birodalma alat valo vrakal, Az mi kgmes vrunk feiedelmwnk Bathori Sigmond, mind az poghan ellen valo eggyet ertesben otalomban, es egieb hazankbely megh maradasunkat Nezeo dolgokban, bizonios transactiot, confederatiot teoth volna [Kv; TanJk I/1. 255]. *1618:* azhol Perzsiának metropolisa vagyon, hol minden perzsa fejedelmeknek temetőhelyek vagyon, szinte addig ment el az vezér, és annak ótalmára religiója tartása szerént elő kellett jőni az perzsiai királynak az perzsa minden hadát-erejét ugyan megmutatta ... az vezér lett victor az perzsa ellen [BTN[2] 150]. *1653:* Nagy áldása volt Istennek az a gondolat, hogy akkor a kastély[a] építtése lőtt, mert nagy darab földnek lőn megmaradására és oltalmára [ETA I, 93 NSz. — [a]A mv-i várkastély]. *1657:* Az ... Oszmán török császár az lengyelek

ellen akarván hadat indítani ezt Bethlen Gábor idején megértvén mind az lengyeleknek értésekre adta, mind pedig római császárnak az lengyeleket minden oltalomra való hasznos informatiókkal tartván, császárral pedig colludálván [KemÖn. 80].

Szk: *haza/ország oltalmára. 1602:* Az feöldek mjert ehez jarok voltak el szantotta en pedig arrúl zolgaltam az orzagh otalmara [UszT 16/71]. *1661:* mostani kglmes Fejedelmünk be jövetelekor az Magyar Országi hajduk miat, kik hatalmasul hazara menven mindenekben prédát hányv(an) Paripait el vittek volna, s nem volna melyen az Nemes orszagh oltalmara szolgálhatna [Dés; RLt O. 5]. *1677:* hogy afféle veszedelem ne szálljon Hazánkra, végeztük, hogy a' Gubernátor és Cancellarius subscriptioja alatt emanált parantsolatokra, az Haza óltalmára tartozzék közzülünk kiki fel-ülni [AC 36]. *1792 k.:* a Székelyek még a' régi M. Királlyok-(na)k idejébenis mind(en) Közönséges terü viselésektól üress és mentseges szabadsaggal birtanak és Hazának oltalmára tett Törvényes Hadi szolgálaton és némely barom béli adományokon kívül semmit egyebet nem adoztak [UszLt X. 80 Plánum a székely nemzet állapotáról]. *1809:* Már igy e mostani Particularis Haza oltalmára léendő Insurectio mi reánk mig ā Nemes Ország Rendei az adozás terhe alóll valo eximaltatásunkat a' Törvények szerént ki nem eszközlik, által nem láthatjuk miképpen terjedhessen [Asz; Borb. II] ✱ *maga oltalmában/oltalmára. 1571:* Myert penig az harom zek az ket olah orzag zelein vagion es gyakron teoreokek miat rablas esset, vadnak keozzeottek magok oltalmara epitett ereos Casteliok es Cynteremek kyket nagy keolchegekkel puskakal zakalosokal porral goliobizsal valamennyre meg ereositettek volt keonyergunk hogy azok adatattnanak vizza [SzO II, 331 a székelység panasza az ogy-hez]. *1657:* kénszeríttessék az király hadat küldeni reájok, sőt maga is ellenek kiszállani az respublicának is hadaival és maga idegen fizetett hadaival közelítvén a kozáksághoz, azok is mind a magok oltalmára táborban szálljanak hogy pogányság ellen hadakozzanak [KemÖn. 291]. *1662:* És hogy megbizonyosodék elsőben is a jeneiek által ollyan főispáhiának fiával együtt, ártatlanul való levágatása, és hogy a jeneieken esett veszedelem is Gyulához ollyan közel, többire magok határában, magok oltalmában és úgyis elég sok károkkal, számos jó vitéznek elhullásokkal esett volna [SKr 318] ✱ *vár/város oltalmára. 1575:* Meg tekintwen eo K. városswl az Mostany zwkseget vegeztek azt, hog' az Tyzedekbeol keszitessek Az varosnak oltalmara zaz gialog De Jo gondwiselessel [Kv; TanJk V/3. 123a]. *1662:* Szerencsnél az ármáda megnyugodtatott az várnak oltalmára s a király hűségében való megtartására vagy száz muskatérosokat s ötven lovas horvátokat hagyván | bemenvén a várba az hidat be kezdék szedetni minden hídlásfáival, gerendáival, igáival és még cövekeit is kivagdaltatni, kapuját berakatni, tölteni és csak a vár oltalmára magokat készíteni kényszeríttettek vala [SKr 227, 581].

3. hűbérúri pártfogás; clientela; protecţie asigurată de un senior feudal; Protektion des Lehensherrn. *1655:* sok boérokat feleségestől és gyermekestől levágnak nagy rettenetes furorral, és mindeneket felprédálják Némely boérok és a Secretarius Brassóba mindazáltal kiszaladnak és urunkhoz jónek, és urunk oltalmába és kegyelmibe veszi őket[a] [ETA I, 158 NSz. — [a]1655-beli havasalföldi eseményre von.]. *1662:* Ekképpen mind Stefán, Constandin és Minnye vajdák újobban ismét mind a fejedelem clientélája, oltalma, gondviselése alá mind a hárman visszaszorultak vala [SKr 526].

4. földesúri védelem; apărare asigurată de un moşier/stăpîn feudal; gutsherrschaftlicher Schutz. *1626/1681:* Hadgyuk azert es seriö parancsolyuk is hüsegteknek szabadosink taxajokat bé szolgaltatva(n) őket sem hazokb(an), sem egyebüt magok szemelyekben, marhajokban ne haborgassák minden nemü Causajokb(an) őket hüsegtek az mi oltalmunk alat sublevalya es oltalmazza is [Vh; VhU 227 fej.].

Szk: *~ért/~nak okáért (jobbágyul) adja/köti magát vkinek. 1614:* Sebestyen Balas otalomnak okaert Mattysnak keotte magat ereötle(n) ember [Szentkirály Cs; BethU 440] | Feye keöteött Gergely Antal had eleott valo otalomert atta magat akori tiztnek Byro Janosnak. Lofeo ember, de szegeny [Tekerőpatak Cs; i.h. 485] | Farkas Miklos oltalomert atta magat Giczi Istvannak [Mezőbánd MT; i.h. 32]. *1615:* Maros Szekben Vaiaban lako Haydu Ferencz ielentuen mi elöttwnk w aszt, hogj neki feöldes Vra nem volna, ada mi elöttwnk szabad akarattya szerent magat oltalomnak es segitsegnek okaert Jobbagiul elteigh Vari Miklosnak Vari Miklos ... mind oltalommal es szeretettel azon leszen hogy megh olt⟨almazz⟩a [Törzs] ✱ *~mal ígéri magát. 1673:* Keserü Gergely Ur(am) is minden oltalommal igire magat neki[a] [Uzon Hsz; BLt. — [a]Jobbágyának] ✱ *vki oltalma alá adja magát. 1614:* Feye keoteott Varga Andras Lofeo helybe szallott. az zolgalatott ne(m) byrhatta Kelemen Mihaly oltalma alá atta magat neky szolgal [Rákos Cs; BethU 473] | Nagj Marton szegenj volt oltalma ala atta magat neki migh megh ępul [Mezőbánd MT; i.h. 32] ✱ *vki oltalma alá hajtja fejét. 1587:* akarünk Nagodhoz foljamodny hog mjnket ha Nagod az mi regi zokot priuilegiumunkban es inmunitassunkban meg tart jgirjuk arra magunkat hog Nagod oltalma ala hajtiuk fejunket, az portusnak erosseget meg tartuan Nagod velünk egitemben [GyK A dési cellérek végezése Gyulafi Lászlóval az őrmezői portusról].

5. gyámi felügyelet/gondoskodás; supraveghere/ocrotire tutelară; Vormundschaftsaufsicht. *1603:* Akkor penig, Dobaj gergely otalma alat wala az Kis leanka ö kölcziegen Tartota, mert az firtos Istuanne bele wallotta wala dobaj gergelt az öröksegebe es ö zamara walo ö wisselte az kis leany giermeknekis gongiat [UszT 17/21 Timar Andras Benczier Gergelj hazaban lako gagj vall.]. *1606:* az peres föld oltalmom alat volt [i.h. 20/284 Michael Peterfy de Körispatak pp vall.]. *1616:* ha az ideo valaha azt hozna hogi Forro Frusinanak oda kellene iutnj tehat embersegesen bele bocsatana[a], tiszteseges rühazattal, eleseggel elteigh el tartana, es minde(n) Dajkalkodassal otalommal lenne nekj [Uzon Hsz; BLt. — [a]A házba].

6. vkinek birtokában/tulajdonában való megvédése/oltalmazása; apărarea dreptului de proprietate al cuiva asupra unei posesiuni; js Beschützung in seinem/ihrem Eigentum. *1577:* ezt ez leuelet Az mykor Almady Gasparnok es Almady Andrasnak zwksig lenne magok otalmara ... tartozzek kezbe adnj [Szükerék SzD; JHb VII. 16]. *1598:* az en iozago(m)ba haza(m)ba be fogatta(m) vala, maga(m) otalmaert engemet elessen es niugosso(n), tiztessegben tarczio(n) mint battiat de eö engemet tiztessegbe nem tarta [UszT 13/117]. *1617:* Meli dolognak nagiob bizonsagara es erössegere, ieouendöbeli magok otalmara keuanak az mi peczetünk alat valo leuelünköt [Abrudbánya; Törzs]. *1628:* Mely mi Eleottwnk veghez ment dolognak Nagiob bizonisagara, es Ereossigire, mi felliwl megh neuezet Diuisorok, adtuk ez quietentiat az Istenben el niugot Radnoti István deakne Aszszoniomnak ... Jeöuendeoben maga

oltalmaert, hogy senki eo kegimet, eletebe(n), se holta vtan successorit megh ne haborgathassa szokot peczietwnkkel es kezwnk irasaval megh Ereossituen [Kv; RDL I. 138].

Szk: *oltalmat fogad. 1620:* adá az felliel meg Jrt Joszagbeli reszet ... Aszu Judit Aszon ... Keóuer Jstua(n) vramnak, ez fellyel meg Jrt Allapat mod es vegezes szerent, ki feleol Aszu Judit aszonys Giermekinek fiainak es leanynak Terheket magara ueuen es feleluen azok feleól, minden Teóruen szerent valo Haborgatok ellen oltalmat es Teoruen szerent való menedekseget fogada [Kovászna Hsz; Borb. I] ✱ *oltalmat magára vesz. 1796:* mivel ezen keresetben az Evictionak terhe Nagodat illeti, azért ... Ngadat az emlitett széken téjendő oltalmazásra szollittattya. Tessék Ngodnak meg jelenni, és az oltalmat magára venni [T; JHb XXVIII. 56] ✱ *oltalmul hagy (vkinek vmely birtokot)* tulajdonában való megvédésért vkinek birtokot adományoz. *1606:* En Igy Hallotam az attyamtol wtws Janostol hogy az zwle apam wtws lazlo Hatta volt[a] sofalui Janos kezebe tutorsagul es otalmul, azert en Illyen vernek es gwkernek tudom magamot benne, az mint ez felyelis megh montam, Eről protestalok Ketek eleöt hogy ki fogok meg bizonitom, hogy Jngem Jllet verre gwkerre [UszT 20/7–8. — [a]Az örökséget].

7. peres ügyben prókátori védelem; apărare într-un proces juridic; fürsprecherische Verteidigung. *1586:* Jgiartho giergy az kinek perytt fel fogatta, sorgalmatoso(n) gongiatt uiselte ... azt monta Io pal vram egsers mind nem solgalhatok kett Vratt, merth mostan ennek üagiok keteles zolgaya es tartozo(m) otalo(m)mal, mikor peneg kegelmednek lejek (!) koteles solgaya vgian esen igassagal tartosom kegelmednekys akkoro(n) | Jgiarto Gieorgi hitire tiztessegere fogatta az en szegen megh holt vramnak vrbeogór Gergelinek hogi soha semmi nemw dolgaban ellene Nem prokatorkodik, sem felesegenek, sem Giermekenek, hanem inkab oltalommal akar lenny [Kv; TJk IV/1. 597a, 617].

8. isteni kegyelem/védelem; paza/grija/ocrotirea lui Dumnezeu; Gottes Gnade/Hilfe. *1592:* ezen Jelen valo 1592be vgyminth beöytbe Jeótt en ram az A(ctrix) jobbagia fiastol valamyre valo gondolataba, ott engemet mind fia(m)mal egyetembe ferenchél feoldre vert, vagdalt, veremet ontotta Isten felsege volt otalmunk [UszT]. *1636:* (Az Úristen) kegyelmeteket egész Ecclesiájul végye kegyelmes gondviselése, Atyai Oltalma alá, és azok ellen is (: ha lennének vagy válnának :) kik a kegyelmetek lelki ismeretin erővel akarnának uralkodni, védelmezze [ÖGr Aj. 4 I. Rákóczi György aláírásával]. *1664:* az ország gyűlésébűl úgy jövénk, a mint mentünk, azultátúl fogva csak teprenkedünk, mint legyen hazánk megmaradása; tovább nem vihetjük Istennek szent akaratjánál s oltalmánál [TML III, 100 Székely András Teleki Mihályhoz]. *1710 k.:* Én Istenem! tizenhárom esztendők alatt micsoda keserűség, félelem, rettegés és becstelenségnek kenyerével tarta engemet az én magistratusom, az én atyámfiai, egyedűl csak Felséged tudja, de mindazokban is a te oltalmad, vigasztalásod és szabadításod volt énvélem [BIm. 990].

Szk: rendsz levélzáró formulában: *Isten oltalma alá/oltalmába ajánl. 1642:* I(ste)nnek kgmes oltalma ala ayanlo(m) kgmeteket es igiekezem rajta hogy en miattam kgmetek semmi nemü igaz igieben megh ne fogiatkozzek [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gavay a beszt-i főbíróhoz]. *1687:* Ezel ajanlyuk Isten oltalmaban az Nagtak s kegdtek eletet [Fog.; Szád. Iffyú Szőts Janos szolgabíró lev.]. *1697:* Ezek(ne)k Utanna I(ste)n oltalma es gondgya viselese ala ajanlom Uram kgd(e)t Kgd alazatos szolgaja Radák István mp [Mikeszásza KK; BK]. *1718:* Ezek(ne)k utanna a' szent Isten oltalmab(a) ajanlam uram keglm(e)det es maradak Keglm(ed) álazat(os) szolgaja Fogarasi János [Mezőbodon MT; KJ]. *1733:* Sietö hibás irásomrol követem Atyafiságoson édes Anyjam Asz(sz)onj kgldet, és Ajanlom Isten kglmes oltalma és gondviselése alá kedves hugam Asz(szon)nyal edgyütt kgldet [Borosbocsárd AF; Borb. II Récsei Boér Samuel lev.].

9. vmely jog/szokás/ügy védelme; apărarea unui drept/obicei/unei cauze; Beschützung der Rechte/Bräuche/einer Angelegenheit. *1572:* hoza mw nekwnk az n. poronchyolattyat az vitezleo Borzasi peter beoyth feo czyeoteorteokeon kiwel hywa mwnkeoth Phwsz kwthra hogy mw oth az eo Jgassaganak otholmara Nemely szemelyeknek vallasokoth be vennenk [Fűzkút K; JHbK XVII/26]. *1588:* az vniversitas es biro egy Corp(us) az varos zabadsaganak megh maradasanak otalmaba [Kv; TanJk I/1. 73]. *1589:* Az Reghy Attiaink zokasa zerent eo kgmek varosul az Istennek tiztessege otalmat veottek elseobennis eleó, Az melyre eo kgmek meghis eskeottenek | Kerik varosul eő kgmet Biro vramat, hogy Noha semmi ketsegh Ninchen az eo kgme zorgalmatos hyw gondwísselesereol az Jsten tiztessege es az Varos zabadsaga otalmy mellet, De méghis eó kgme el Jarwan io Akaro Patronusinkat Wgiekezzek az zegheny hazanak Jowara [Kv; i.h. 94, 106]. *1593:* tekintwe(n) az my magunk io hyrewnkre Newwnkreis es ennek otalmara Az Zaz vraim Niultanak az vnio Articulussihoz [Kv; i.h. 211]. *1608:* Megh ertui(n) milto kiua(n)sagokat, Hadgiuk tw nektek, es vgia(n) serio paranczyolliukis, hogy affele idegen szaboknak megh bwntetisiben az w irot Articulusok zerint minden segitsiggel otalom(m)al legyen [Törzs. fej-i rend. Gyf városához]. *1662:* Az Szabolcs vármegyei hét hajdúvárosokbéliek idejénkorán megintettek vala: ellenségesen ne kezdenék magokat viselni, sőt a közönséges szabadság oltalmára ők is, amikor kívántatnék, felülni tartoznának [SKr 207]. *1676:* cselekedje azt Kegyelmetek az mű kegyelmes Urunk ő nagysága méltóságos személye előtt, melyet Isten és ez haza vehessen kedvesen, mint az köz igazságnak és az haza szabadságinak oltalmát [TML VII, 249 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. *1767:* akarmellyik Félnek kivántatnanak részíben jutott Joszága oltalmára, Levelek, toties quoties a' Conservator tartozzek ki adni [Mv; Ks 20/X]. *1813:* mihellyt az idö engedi leg ottan meg jelennek a Per oltalmara meg kivantato Levelekkel [Mv; Somb. II].

Szk: *oltalmat megígér. 1643:* My azert ertve(n) es tudva(n) az eö szabadsagokban valo megh bantodasokat megh ighirtük nekiek seghitseghünket es oltalmunkat [Törzs. fej.] ✱ *oltalmat nyújt. 1590:* Megh Ertettek varosul mind az peres tanach hozta lewelet s mind az Bor(nem)iza Gergely dilatioiat, Ertik mind ezek mellet az tanachbely vraim kewansagokatis hogy otalmot Niútnanak varosul ighiretek zerent [Kv; TanJk I/1. 144].

10. védekezés, önvédelem; (auto)apărare; (Selbst)Verteidigung. *1822:* egy hasábfát vőn a kezibe, még én azt kérdém tőlle hogy mire vette ... s ő azt felelé kell e' nékem oltalmamra [Uzon Hsz; HSzjP Fejér Mozes (25) prov. vall.].

Szk: *élete oltalmában. 1749:* Brezovan Joan (replikál) en is eletem oltalmara edgj rudat kezembe vévén Mihacz Andráshoz hozza ütöttem mellyré eő azon kivűl is reszeg lévén kőnnyen el esett valami irtott tővis közze a melly(ne)k is csutkája a Fejit meg sértette [Sztregonya H; Ks LXII/9] ✱ *maga oltalmában/oltalmáért/oltalmára* **a.** maga megvédelmezésére, önvédelemből. *1568:* Michael chaplar iur(a-

tus) fasus est, hogy o latta, hogy mikor a frathai Gergely zolgai ethket wyznek uuolt az vroknak, az bornemiza zolgayt latta hogy darabfakkal vzik uuolt a fratay Gergely zolgaiat ... Az legeny penig Maga oltalmaba vontha ky az zablyat [Kv; TJk III/1. 140]. *1573:* Nerges Mate azt vallia hogi Kapa Myhal kerdezy az legent Myhalt hogy Igazan Mondana Megh ha eo hagasabol chelekettek volna az vagdalast Mond az legeny hogy Magunk oltalmaba Myeltwk az myt Myweltwnk [Kv; TJk III/3. 67]. *1629:* mikor akart maga otalmaert egi kis faert le hailanj, az le hailasban ugy uteotte hogj mint egi fele marha le eset [Kv; TJk VII/3. 200]. *1699:* ha szintin cselekedte(m) volnais valamit, maga(m) oltalmabann szabad voltam cselekedni [Dés; Jk 292b]. *1765:* ha bátor esett is rajta ütés, nem lehetett vindictá(na)k mondani, mert mindenek maga oltalmára tselekedtek, már ezenn méreggel fel forrott, mindenre kész, halálokra igyekező embertöl magokat oltalmazván [Torda; TJkT V. 259]. — **b.** védekezésképpen. *1614:* Bethlen Gábor is suspicióba esék Báthori Gábornál, kiért nem mere megállani, hanem meg kelle futamodni az Portára maga ótalmáért [BTN[2] 61]. *1670:* ha akar mi utonnis eő kglmet defraudalni ügyekezne(m), és az eö kglme adosságát az meg mondot mod szerént megh ne(m) adnám; vagy az előt el szókne(m), és magam oltalmára, vagy seregben, vagy Fejedelmek, Urak udvariban és hatok méghe magamat el vonna(m), tehat mint hamis hütüt eo kglme minden helyeke(n) szabadoson prosequalhasson, megh foghasson, fogtathasson [Kv; TanJk II/1. 762]. *1768:* A' Molnár meg ijetkezvén maga oltalmára a bokrokon keresztül szökött a' Nyárádba ugjan meg tsubbant [Karácsonfva MT; Told. 3a].

11. megőrzés; păstrare; Aufbewahrung. *1568:* az ely mwlt Idökben ... Zewch Lenart Vram ydeiebe, valamy kez penzt Ezwst Marhat, Aranyat adot volna Zenney pal Zewch Lenartnak es az ew hazastarsanak hazaba oltalmwl, Mindeneket igaz Zam vethwen egy masthwl Megh erthwen megh alkwtanak [Beszt.; BesztLt 64]. *1570:* Kazas Albert palotthkay, hity zerent vallja, hogy Mykor Az Moldoway olahok ky Jeottek volt az orzagba, Az kor hozot volt Silvester Thakach hazahoz oltalomra Az falw kehleyt [Kv; TJk III/2. 163]. *1711:* Minthogy I(sten)n(e)k itiletiböl Városunkbol az el mult esztendőkb(en) ki kelletett bujdosnunk, házunkat s jovacskainkat itt kelletvén hadnunk; most ujjolog haza hozva(n) I(ste)n bennünket; itthon maradott betsülletes Atyánkfiai némellyek oltalom(na)k okaert holmit kezekbe(n) vőtte(ne)k; de senki mosta(n) meg ne(m) jelenti [Dés; Jk 355b].

12. fenntartás, (romlástól/pusztulástól való) megóvás; ocrotire, protejare; Erhaltung, Behütung (vor Verderben). *1592:* Veres Pal vallia az faltis Nagi Sala tartotta oltalomal kibeol Itilem hogi saiat eó maga fala volt az Nagi Salanak [Kv; TJk V/1. 274]. *1594:* Ezen maradik fakboll czinallttunk az ku Hid ottallmajrtt Jasoll gattott [Kv; Szám. 5/XXIV. 17]. *1782:* Városunk határán régtöl fogván Verőink, gáttyaink oltalmára és egyéb szükséges dolgokra nevelt nagy Eger fáinknak nagy(gy)át és szépit hatalmasul le vágatta [Torockó; Thor. XX/4]. *1794:* az idén nevezetesen elég avar gyujtagotás volt mindenfelé, s nekemis volt egy kalangyatska szénám, s ha ki nem mentem volna oltalmára ott égett volna [Nagykristolc SzD; JHb]. *1825 k.:* a Flaszter oltalmára állatott strása kövek vagy tzovekek ki hányattassanak és ezen tul a házok elött levő flastert az Ns Város conservállja és tartsa tisztába [Torda; TLt Közig. ir. 252].

13. gyógyítás; îngrijire, tratament; Heilung. *1710:* nem lévén borbély, ki a sebemet bekösse, majd mind elfolya a vérem, a fejem egybendagadoza, a szememmel nem láttam három hétig, úgy vünek be Segesvárra. Ott hat hétig gyógyíta a borbély s ötven forintot fizeték neki. Most is nagy forrás helye az orcámon, csontot is vettek ki belőle, rettenetes fájdalmokot szenvedék. Ilyen hasznom lőn az oltalomban [CsH 295].

14. oltalmazó/védelmet nyújtó személy; apărător; Beschützer. *1607/1608:* mostan illien Aruasagomban akar kgd busitani, holot en kgdteöl oltalmat varnek inkab hogi sem mint haborgatast, seót ha mas haborgatnais kgdnek kellene oltalomna⟨k⟩ lenni [Kv; JHbK XII. 6]. *1630:* azt latom hogi vagdalkoznak vala, ez az Kis Andras oltalom vala keözeöttük [Mv; MvLt 290. 126b]. *1839:* amidőn öszve akartak volna vészni, fenn írt Erős Márton — mint oltalom — közbevetése által nem történt semmi veszekedés [Jenőfva Cs; RSzF 276].

15. gyám, *ek* tutor; tutore; Vormund | gondozó (özvegyet/árvát/öreget gyámolító személy); ocrotitor, protector; Pfleger. *1560:* oltalmul hagya ... Ghermekinek es Azzoniomnak felessegenek Mester Vramat Vesseleny Myklost Kerwen ewtet arra Emlekeznek meg az keozeottek valo vegezesreol es Zeowethsegreol, tudnia Jllik hogy ha Neky Teortennek eleozer halala hat mester vram az ew germekinek felessegenek es Jozaganak oltalma lenne ha penig Mester vramnak lenne e vilagbol eleb valo ky mulassa hat Gergel vram lenne Azzoniomnak felessegenek germekenek es Jozaganak oltalma és gond visseleoie [Fog.; SLt S. 10]. *1575:* legien gazdamazzonnak es gyermekymnek kegielmes otalma es gondwiseleoie [Nyárádsztanna MT; LLt 99/8]. *1590 k.:* Fel peres szent kyraly Balas Marthon wgj mint Tutor a' megh halt Damakos Myhalj Aruáianak Ilonanak oltalma tuttora mellj Ilona mostan vagion az Ilkey Pal Demeternel [UszT]. *1591:* (Az) eöreökseget el ada az papot en ezbeöl meg talalúan, hogy en wolnek oltalma Annak az Albert Istuan onokaianak kire az meg Jrt eöreökseg nezne, Azt en nem hagjhatuan el Jdegenwlnj | az kezesek ... az feöldet ennekem kezemben adak hogj mikor az arua feöl neö, az eöreökseget vgy mint oltalomnal en nalam talallya meg [i.h.]. *1604:* Felperes Malomfalui Hannagj ferencz, ugjmint teoruenj zerent ualo otalma az Nehaj Istua(n) hadnagj Aruajnak, orsolianak es Mihalynak kik Eteden laknak vduarhel zekb(en). az aruaknak attyokrül Istuan Hannagitül marat feoldeit Zenafweit akarjak byrni az Alperesek [i.h. 18/39].

Szk: *oltalmul hagy. 1549/1752:* továbbá hagjom az én Leányomot oltalmul főképpen az én fiaimnak minyajon és annak utánna az én Házas Leányim(na)k, hogy oltalmazzák és gondjat visellyek mind tartásának és mind neveléssének, és egjenlő képpen egjenesüllyenek meg az verekkel hul légyen lakása [Szentanna MT; LLt]. *1570:* Farkas Balas Es Anna Thakach Janosne hytek zerent vallyak hogy thwgyak azt Mykor Sylvester Thakach megh holt Az gyermeket veotte volt hozzaya Thakach Janos Mert Az atthya neky hatta volt oltalmwl, Megis Rwhazta volt [Kv; TJk III/2. 163]. *1591:* Albert Istúan engemet Demeter gieorgjöt hagyot wolt oltalmul az eö Onokaianak Peternek azhoz penig az denotalt eöreökseghöz wer ez az meg neuezet Peter Kinek en otalma wagyok [UszT] ✱ *oltalmul odahív. 1573:* Az annyok my eleottünk Mind helyen hatta es wallasawal meg c(on)firmalta hogy vgy vagio(n) es Mostis azt kewannya hogy Vincze Ada(m) Byria (: mint hogy eo Maga

hytta oda Melleye otalmul :) Az kis Boltot es Az vdwarkat [Kv; TJk III/3. 198c] ✱ *oltalmul vall. 1598:* En ugy mo(n)d Regy ven el esett beteges ember vagiok, vallom es hagio(m) otalmúl minde(n) gond viselesemben az Veómet velem lako Keleme(n) Thamast vgy hogy minde(n) gondaimba ugy agalhasso(n) minth zemely zere(n)t en maga(m) peremben és minde(n) igyeimbe minth gond viseleo(m) es prokatoro(m) [UszT 13/55]. *1604:* Kwsmeodj nehay Bako Janos fia ki annor(um) 13. Peter es Bako Mihaly fia, ki annor(um) 12. Pal valliak otalomul azon Kwsmeodi Kelenfi Caspart, magoknak, zemelieknek, marhajoknak es iozagoknak vgi hogi minden igyeket periket forgathassa minth zinte eo maganak | Mogiorosi Karachion Janos Vallia otalmúl Beódeó Mihaly vramot es felesegét Hoggiay Anna Aszont es Hoggiay Petronia Aszont, kikkel az eo Annyais egy, Hogyiay Janos leany | Etedi Nehaj Istuan hannagi fia Mihalj es leanya orsolia valliak otalmul gonduiseleowl magoknak marhajoknak iozagoknak Hannagi Ferenczet [i.h. 16/53]. *1607:* cziekefalwi Dyenesy mihaly dienes Jstuan aruaia Jt az Zek zenen otalmul walla cziekefalwi wadaz lazlot es medeserj Lörincz Janost maganak hazanak örökségenek mindeneknek valamiben Jgassaga az attia wtan wolna akar mj neuel neueztesenek [i.h. 20/251] ✱ *~má választ/ vall. 1604:* Kobat falui Antalfi Palne Veronica Vallia otalom(m)a Kedei mihalt, Elteigh, maganak marhajanak es az Vratúl hagiot haznak jozagnak | Viúe el Isten egy Atiankifiath hadba maradasban keozzilleónk, Kachio Balast. Sofaluith, kinek maradanak aruay, mely aruajnak otalom(m)e mynket az en Atiamfiaúal Kachio Jakabbal eggith valaztanak teób atiamfiay [UszT 16/53, 18/49] ✱ *~nak hagy. 1572:* hazaba: Jozagaba germeky keozeot oltalmoknak gondviseleoknek hagya fyait Frathay Janost es Miklost Zorgalmatosson kerwen es Intwen Frathay Janost zemel zerint my eleottunk hogy egy maas zeretheok lennenek es ew hazanak Jozaganak dolgat d(i)rigalna [Fog.; SLt S. 10] ✱ *fő oltalmul hagy. 1572:* (Frathay Gergel) Leg Eleozer few oltalmul hagya Bekes Caspar Vrunkat ew Nagat Ghermekinek es Azzoniomnak felessegenek; keonieoregwen my altalunk ew Nagnak hogy ew Naga mutatna meg azokhozis Jo Akarattyat mint ew magahoz mindenkoron meg mutatot volna [Fog; SLt S. 10]. *1574:* zeginy Baraniay Miklos giermeki Ezeknek fw Tutorul es oltalmul hagiom az Hatalmas istent Annak vtanna hagiom wrunkat az Vaydath w Ngath [Gyf; JHbK XXI/12].

16. támasz, gyámol; sprijinitor, sprijin; Beschützer, Beistand. *1612:* miuelhogj mi fejedelmi tiztwnk es hiuatalúnk szerent kiúalt keppen az Arúak(na)k es Eozuegieknek minde(n) meltatlan haborgatok ellen kegielmes otalmi es protectorj akarunk lennj es az szokatlan dolgokat, Abususokat minden heliekreol birodalmúnkban akarna(n)k tollalni Hagiuk hogy ez exponensnek minde(n) el bechwlleott marhajat es penzet kezebe(n) adgya es bocziassa [Kv; PLPr 69].

17. peres ügyben védő prókátor; susținător al cuiva (întrun proces); Fürsprecher. *1603:* az haz a fel pereseknek attioke uolt marton kouaczie a törwin a fel pereseknek kezekbe Jtelte Az otalom peterfi mihalj apellala az Zek El bocziata a derek zekre [UszT 17/25].

18. *oltalmul* védelmül; ca protecție; zum Beschützen. *1769:* ezen hellyet ezen árokig, mellyet a' Mikolaianus Successorok ... rettyeknek az ország uttya felöl valo széliben oltalmul ásattak mindenkor az Mikola részre kaszáltatott [Apahida K; JHbK XLII/24].

oltalombástya *átv* védőbástya, védelmező; apărător; Beschützer. *1662:* levele által is nagy vigasztalásának tartja vala ... hogy a magyarokat magok közül való olly jóságokkal tündöklő királyt[a] választani értette volna, ki által a hazabéli villongások is megcsendesíttetvén, a török nemzet ellen is az országot, mint az egész keresztyénségnek oltalom bástyáját, maga és magok közül tudná oltalmazni [SKr 76. — [a]Szapolyai Jánost].

oltalomhad védősereg; armată de apărare; Schutzheer. *1614:* Medgyesen egy generalis gyűlést tétete Báthori Zsigmond, és először is az Várad megszállására való ótalomhadra való költséget megkéré az országtól [BTN[2] 46].

oltalomlevél menlevél; salvconduct; Schutzbrief. *1662:* Boldvai Márton a vezértől hívattatik, szemekre mit hány ? oltalomlevelet ád, de a nemességet felültetni kívánja | A vezérnek nehézsége Várad ellen nagy lévén, hogy a vicekapitány is az ott való egész vitézlő néppel néhány zászlóval az ő assecuratóriája, hit- és oltalomlevele adatása után is Rákóczi fejedelem mellé bementek, s török császár ellen fegyvert fogtak volna | a tatárság elérkezésekor azt kezdék a tanácsnak javallani: a szerdárhoz el kellene késedelem nélkül küldeniek levelekkel bizonyos embereket, kik által kéretnének a várasra oltalomlevelet és bizonyos őrző janicsárokat | az oltalomlevél olly condítióval íratott hogy valaki az erdélyi fejedelem lenne, Erdélyországával együtt attul hallgatni és függeni tartoznának [SKr 536–7, 562, 656, 658].

oltalomság 1. gyámság; tutelă; Vormundschaft. *1597:* Thiboldi Georgj ugyan Thiboldi vgj minth othalma leuen az Jlkej Benedek Baljnth Aruajnak, az otalomsagoth le akarúa(n) tenni, hitta teórúe(n)nyiel az Aruat [UszT]. *1598:* Jakab eolt volth egy embert megh, es azerth megh foghtak volth itt az Vrunk hazaba tartak volth minth halalra valo emberth a' zegeni Vram Akkor Enyeden volth ne(m) volth hon, mjert eó volth nagyúb s eo otalomsaga alatt volth megh ízenik oda neky, Az dolgoth meg ertwen ugy ieó megh es sok Jamboroknak teórekedesekre el vegezy diath az megh holt embernek [i.h. 13/48]. *1600:* Kowachj Mathene Korondj Annor(um) 50 meg eskwek es hiti zerent az felele Tudia azt hogy az peres eoreokseg verre az eotueos fiait Illetj sofaluj Janost otalmul hatta volt eotueos lazlo az eo Aruajnak es az otalomsag alat vette kezehez es mind ez Ideig ki nem Bochiatotta [i.h. 15/173]. *1602:* Tiltottúk kj Atianktúl maratt hazúnkhoz iaro feóldekbeól eóreksegink-beól Vgi uagio(n) hogi az zegenj megh holt Balint Deak otalmúl wette wolt kezehez, mostan im(m)ar az Alperesre maradott, myert eggyt laktak teólle kewanhattiak megh Ezek mellett az otalomsag alatt hordatott egi eóker istallot nagiot el, az my hazunkon walo eóreksegreól, kiben tiz eoker fert. Teob keresetem ezis uagion hogi az en eóreksegemre molnotis chinaltatott mjert ez otalomsagh alatt chélekette, ezt az molnot Si Juris magunknak keuannjuk az teórwenteól, ótalom leue(n) mjert ezt chelekette az Decretu(m) tartasa zerent walo terhen Vagio(n) erette, megh keuan(n)juk az otalomsagot teolle, mert effele otalmat ne(m) illet otalomsagh, nemis lehet eó otalom [i.h. 16/3]. *1604:* Azert Euocaltattam az Incamatot hogy In anno 1601 ... Viúe el Isten egy Atiankfiath hadba maradasban keozzilleónk, Kachio Balast. Sofaluith, kinek maradanak aruay, mely aruajnak otalom(m)e mynket ... valaztanak teob

atiankfiay az otalomsagh en ram szallott [i.h. 18/49]. *1606:* Ezert hittuk Törwinyhez az al perest ez hiuatalt töttwk 1606 Eztendöben Zent gal nap tauat wolt my nekwnk egj attiank fia Antalfj mihalj fia peter azt kertwk meg s nem atta meg mert my Egiek woltunk Antalfj myhalial, Teged az ne(m) Jllet az otalomság, meg kiwanom Töled az hazatis [i.h. 20/281].

Szk: *az ~ pőnáját követi* a gyámságtól való eltiltás büntetését követeli. *1589 k.:* Az miképen penig en raitam hazra menesenek terhet es oltalomsagnak penaiath keoueteök Azt mondom, hogy azok az hatalmaskodasokath nem czielekeőttem [Szu; UszT].

2. kezesség; chezăşie, garanţie; Bürgschaft. *1604:* De ő ne(m) tud aba semit hogi az otalomsagat Janossi gergelj fel fogatta wolna, sem hogi tölle meg kertek wolna s meg ne(m) atta wolna [i.h. 18/125 Kouachj görgj kws kedey zabad zekel vall.] | Actorix oswat miklosnę Borborazony comp(ro)bat, hogi mikor az lowat Janossj gergelj kezehez wötte akor azt mondotta hogi meg tartia mert ő neki ados wolt simo marton, s föl wötte az otalomsagat, kertekis s meg ne(m) atta [i.h. 18/128].

3. gondozás, kezelés; îngrijire, administrare; Behandlung, Verwaltung. *1606:* Alkuttak tudo(m) egj nehanzer de soha veghez nem vittek az Alkolmot Ahoz pedig az eöreksegheez az en felesegem volna ver, keözelb, mert Vas Peternenek az fia Demjen Peter és az en felesege(m)nek Attia Demje(n) Caspar eggyek valanak ... chak otolomsagra vette vala kezebe, s e(n) ne(m) ellengeztem [i.h. 20/124 Georgius Balogh de Zolokma lib. vall.]

oltalomtárs gyámtárs; cotutore; Mitvormund. *1596:* Hozzon testamentu(m) leuelet az J tessek ki abbúl ha otalom tars volt Antalfy Mihalj [UszT 11/38]. *1607:* En ige(n) breuiter illyen valazt tezek hogj Az en Akkori vra(m)nak Kacho Jakabnak otalom tarsa az Koborfalui Antalfj Mihal volt Deliberatum Hozzon testamentu(m) leuelet az J. tessek ki abbul ha otalom tars volt Antalfy Mihaly [i.h. 18/49].

oltár 1. altar; Altar. *1561:* ualaminemw articulosok istentelen Baluaniozasra ualok uolnanak az oltarhoz kit regenten ok az ituálo zent mihaly new eg'hazban tartottanak immar ewk az euangeliomnak igassaga ky az Christuse meg ielenese wtan le thottek es el hattanak uuolna [Kv; ÖCArt.]. *1605:* Az Kapolnaba(n) Alabastrum keóbeól czinalt harom Oltar vagion [Gyalu K; Sennyei 11/47 fej. inv.]. *1671:* Kérem minde(n) egyházi és szerzetes Atiaimat, a' mint énis nem voltam eo kegl(me)k felöl feledékeny, eo keglmekis lelki Kőtelességekis aszt hozván lelkemröl ne legjenek szent imátságokban es az Isten oltárán szent áldozattiokban feledékeniek [Ks 14/XLIIIb Csáki Istvánné Mindszenti Krisztina végr.]. *1729:* Vagyon ezen N(o)b(ilita)ris Curiahoz tartozando egy szép hegy tetejin pasintos hellye(n) epittetett kő templomocska, festett, de már hulladozni kezdett menyezettel, Tiszteseges festetlen óltar és predicallo szek [Buza SzD; JHb V/2]. *1731:* A Kastélyban lévő Capellában megh hagyván az Oltárt ... cum suis ornamentis ugy mint: Arany Lánczokkal Drága kövekkel, Drága kővess keresztekkel és Numismákkal edgyűtt intacte e' szerént edgy helyen meg pecsételtük [Szentbenedek SzD; Ks 15. LVII]. *1732:* az oltáron hat gyertja tartó, melljeketis tartnak hat Angjalt ábrázolo kicsinj Statuacskák | ezen oltáron vagjon két könyv alá valo kicsinj párnácska | az oltár gradicsán ... vagjon el fedve edgj kilimmel [Kóród KK; Ks 12. I]. *1803:* gyapot gyoltsból valo széles Totos tsipkével diszesitett jó kendő, mely(ne)k égyik végin ezen irás vagyon: Lászlo Borbára adta az Oltárra [Harangláb KK; Palotay 21].

Szk: *~hoz való. 1576:* Egy kys darab feyr kamoka oltarhoz walo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9] ✱ *~ra való. 1628:* Ket Abroz oltarra valo ... Egy kis kezkeneó oltarra valo [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6]. *1630:* Egy oltarra ualo giorttia tarto kepw nelkwl tt f. 1 [Kv; RDL I. 147]. *1672:* En azert mosta(n) nem kuldhetek tobbet hanem 7 keszkenot oltarra ualokat az edes Annya(m) ha eletb(en) uagio(n) oztogassa ell a' houa Templomokba(n) uala houa kedve tartya [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihály nyitrai pléb. lev. haza Csíksztgyörgyre]. *1733/1813:* Az veress bársony szoknyát hagyom ahoz valo vállal együtt, ezenkivűl pedig 26 rendből állo nagy szemű jo féle veress Klárist, es igy az szoknyábol kivánom hogy tsinállyanak oltárra valo antipendiumot, melynekis az kőzepit az meg irt Kalárissal rakják ki, az vállon lévő tsipkével tsinállyanak ornamentumot [Kv; SLt XLII. 6. 30]. *1751:* Oltárra Való mappa kettő feér kötéses, egy Selemmel varrot [Kóród KK; Ks 20. X]. *1790:* Két oltárra valo ruhátska [Déva; Ks 76. IX. 24] ✱ *éneklő ~. 1816:* egj Gradual ... tartatik a' Templombéli éneklő óltáronn [Szentgerice MT; UnVJk 22] ✱ *táblás ~* szárnyasoltár. *1634:* Az mi hazamnal leueő Tablas Oltarimat illeti, aztis ide az Paterek hazához hagiom, io leszen az oratoriumban vele elnj, a' migh eo kegymek itt lesznek [WassLt Wass János végr.] ✱ *úti ~* hordozható oltár. *1732:* talaltunk egj Romaj Missalet, egj kis magjar Evangeliumos konjvet, egj strigoniai Ritualet, két uti oltárt, egj selljem mindennapi antipendiumot [Kóród KK; Ks 12. I].

Vö. a *nagyoltár* címszóval.

2. templom; biserică; Kirche. *1552:* Eleozer Kelemen pap ada Barchay Gyerg'nek, az Monyaros alath valo Thonak feleth cherebe, ky volna az Zenth Ilana azzan oltarahaz tartozo Thordan [Mezőszengyel TA; BfR].

3. *Isten ~án szolgál* papként szolgál; a sluji ca preot; als Priester dienen. *1766:* En Nemes Kézdi Székben Albisi Pántzel István ki is mostan Kolos Vármegyeben Mera nevű Rf Ecclesiaban Fungens Pap vagyok kis Gyermekségemtől fogva az Isteni tudományok tanulásában foglalatoskoodtam, vgy ma is az Isten oltáran hűségesen szolgálni igyekezem [BLev.].

4. *~ról él* kb. (dolog nélkül) ingyen él; a trăi din munca altuia; (ohne Arbeit) als Taugenichts leben. *1722:* Más Molnárt tette(m) az Betthleni Malomb(a), mert ez a' régi így sokad magával élt az oltárról [Fog.; KJ Miss.].

oltárcsináló oltárkészítő; persoană care face altare; Altarverfertiger. *1775:* Alkudtam meg Kolosvári Oltár csinálo Hoffmajer Simon eő kegyelmével Szőkefalvára a' tett Delineatiója szerint csinálando egy oltárnak el keszitéséert (!) olly moddal: hogy annak fábol valo munkája és mindenféle Cziradaja olly csinosok, tiszteségesek légyenek valamellyek az Betsből hozott ott Lévő Kereszt Oltárnak munkája [Ks 92].

oltárfi ministráns; ministrant; Ministrant. *1870:* Két oltár fi számára szoknyára valo piros poszto a hozzá tartozó készletekkel fl. 5 xr 60 [Bács K; RKAk 247].

oltári 1. oltárhoz tartozó; care ţine de altar; zum Altar gehörig. *1634:* à Romaban chinalt Eoreg Oltarj Reliquiai-

mat, azokat chak ide az Monostori Templomhoz applicallyak az ott lako Jesuita Paterek, hogy imide amoda ne distrahaltassanak [WassLt Wass János végr.].

2. ~ *képecske* szentkép; icoană, chip de sfînt; Heiligenbild. *1805:* játzodtunk onbol öntött oltári képetskékkel gyértya tartokkal [Dés; KMN 113].

oltármester lelkész; preot; Priester. *1552:* az wytezleo Barchay Gyerg' es Kelemen Pap Thorday Oltarmester, Theonek ilyen vegezesth es zerseth (!), Eleozer Kelemen pap ada Barchay Gyerg'nek az Monyaros alath valo Thonak feleth cherebe, ky volna az Zent Ilana azzan oltarahaz tartozo Thordan Vyzonth kedyg Barchay g'ergis ada Kelemen papnak Harom haz Jobbagyoth es Neg'uen forintott az thonak feleerth Cherebe, ky volna Bogathy Andras Reze Banyabykibe Mely Thot, meeg az eleott valo oltarmesterekys Nem birhattanak Jo modan | Tovabba ezthys Hozza teuek hog' ha az Ideokezbe kelemen papnak halala esnek tahat az ew° (!) vtanna valo oltarmesterekys kyk lennenek kylemben az Tonak felehez Ne Nywlhassanak [Mezőszengyel TA; BfR]. *1560:* vagion wy haz ky en Idembe zallot III ky oltarmester haza vala [Szászrégen; Makkai, SzDPuszt. 53].

oltárocska altar mic; kleiner Altar. *1732:* Ezen kápolnában találunk, egj kicsinj arannjos oltárocskát, és erre fűggesztett aprolék pergament (!) üvegbe foglalt, aranyos rámás képeket tizennégyet, három üvegbe foglalt más képeket irottakot [Kv; Ks 40. XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond kv-i házának conscr.].

oltáros oltárra való; pentru altar; zum Altar gehörig. *1588:* Egy oltaros gyertia tarto, Rez [Kv; KvLt Vegyes 1/2 18].

oltáröltöző oltárterítő; acoperămîntul mesei din altar; Altartuch. *1576:* Egy hytwan Aranyas Atlacz olthar eltezeo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9].

oltár-relikvia oltárereklye; relicve aşezate pe altar; Altarreliquie. *1634:* Az mi penig az Rez Tablara valo kepeimet illethj, es Romabol hozott Oltar Reliquiaimat, ha az Pate' rek[a] be jeohetnek es itt az Orszagban Collegium lehet, azokbol mind az Collegium Sacellumiaban egy igen szep Oltart epiczenek, eo kgmek magoknak, mert kaar volna egymastol el szaggatni eoket [WassLt Wass János végr. — [a]A jezsuita páterek].

oltárszer ' ' **Hn.** *1666:* az Oltar szerb(en) az Kapolna felet (sz) [Szemerja Hsz; EHA]. *1685:* oltár szérb(en) (sz) [uo.; EHA]. *1689:* Oltár-zer nevü helyben (sz) [uo.; EHA].

oltárszőnyeg covorul din faţa altarului; Altarteppich. *1865:* a templom részére vásároltatott 12. röf óltárszönyeg [Bács K; RKAk 237].

oltártakaró oltárterítő; acoperămîntul mesei din altar; Altartuch. *1849:* A' Kápolnába ... Két oltár takaro — gyolts egy más — ismét oltár takaro kartonbol [Somkerék SzD; Ks 73/55].

oltás[1] **1.** növénynemesítő oltás; altoire, altoit; Pfropfen. *1662:* hirtelenében ... hogy valami kertbéli oltások körül való bizonyos jeleket mutogatván azokban való igazmondásával annyira való nagy hitelt szerze az öregember szívében, hogy valóságosan természet szerint való igaz fiának lenni el is hinné [SKr 518]. *1792:* ezen a már el mulö héten ... a szőllők homlitásán, Cseresznye oltásán az eddig oltott s meg fogont oltoványok(na)k alkalmatos hellyen valo ültettésén voltam egész erővel [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. védőoltás; vaccinare; Impfung. *1823–1830:* (Halt meg) Gróf Saint Martin himlőben mert még a vaccinatio vagy tehenhimlővel való oltás nem tudódott, csak az úgynevezett természetes, vagyis hólyagos himlőt oltották praeservativául az hólyagos himlő ellen. De ez nem volt bátorságos, mert némelyek megholtak a beoltás betegsége alatt [FogE 242–3]. *1845:* Sebész Lengyel Joseff Bözöd Ujfalvi bizonyos kisdedeknek oltas következtébenni el fekélyesedésekkel vádoltatott [Usz; UszLt XI. 85/4. 103].

oltás[2] **1.** tűzoltás; stingerea focului; Feuerlöschen. *1645:* Szent Janos napian az menykeo megh utue(n) Monostor uczaban egy hazat, annak oltasan leueo tumultusban az fiat Simon Jstuant egy cziakannyal megh üteotte feoben ugyhogy azon sebben megh holt [Kv; TJk VIII/4. 19]. *1662:* azon rettenetes tűztől a derék élés- és cajtház léces szarufázatja, és annak szomszédságabéli igen mesterséges szárazmalom héjjazata is meggyúladván, hogy azoknak oltásokat a mieinktől annyira meglepetni látnák, az cajtháznak romlását eszekbe abból vették vala [SKr 602–3]. *1789:* A Tüz oltására minden Tizesnek Horga Vagyon [Szu; UszLt XIII. 97]. *1811:* Czáp Alexa Zilajra járván ez Vette észre leg hamarább a' Tüzet, ez költötte fel a' Vajdát Ugy költötte fel az után a' Vajda az Haytokat és az keze alatt lévő Embereket hogy az Tüz oltására mennyenek [Cold K; JHb 5. 3/3 Stéfán Togyér (60) col. vall.]. *1842:* a' keze alatt volt vizi puskával emberekre lődősött a' hellyett hogy az oltáson dolgozott volna [Dés; DLt 762].

2. szomjúság csillapítása; potolirea setei; Durstlöschen. *1778:* Három fertály tiszta, vagy efféle árpával föttt vizzel egy fertály ketske, vagy tehén tejet egybe elegyitve, hasznos jó ital; de ez is erösen hideg ne légyen, és egyikböl is egyszer igen sokat meg innya nem jó; jobb a' szomjuság óltására gyakran innya [MvÁLt Mátyus,ConsSan. gub.].

3. mészoltás; stingerea varului; Kalklöschen. *1796:* (A meszet) egy kevessel oltsobban hoztak mint sem az elebbeni Leveleben méltoztatot volt Ngd írni hogy hét sustákon fogják hozni hat sustákon hozták amint ezen Levelböl meg tetzik ... tegnap tegnap előtt ennek oltásaban Meréseben Szorgalmatoskodvan nem mehettem Bölkénybe [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

4. *átv* csendesítés; calmare, liniştire; Milderung. *1662:* Nem is megháborítására az hazának, sőt inkább meg sem aludt tüzének oltására, és mindeneknek szép egyességre való hozására célozna, az egyesség lévén fő eszköze a megmaradásnak [SKr 640].

oltat[1] (növényt) nemesíttet; a pune pe cineva să altoiască pomii; (Pflanze) pfropfen lassen. *1643:* ez ket ... haz helynek felsó uegeben ... Vajda Istuan vramnak vala egy vetemenies kerte, az mely vetemenies kertben gjumolcz fakat oltatta [Tamásfva K/Páncélcseh SzD; RLt O.5 Tamasfaluj Jmreh (65) ns vall. Blasius lit. Kovach de Kide jud. com. Dob. kezével]. *1844:* Martius 31n Betski Gabor által F Fejér V(árme)gyéből Mihalyfalvárol hozot, hires ugy nevezet téli

Bartok almat 1844 ben az Uj szölö hegybe oltattam hét tökébe [M.köblös SzD; RLt].

oltat[2] meszet vízzel péppé oldattat; a pune pe cineva să stingă varul; Kalk löschen lassen. *1590:* Az foghaznak hytwa(n) epwletlen volta, Immar Nem chak eg'szer, hane(m) egy Nehanzor hozot Nyawalyat az Varosra es Birainkra Eonneon magok varosulis Niutottak sayattiokbol Nemi nemeó keoltseget, keowet hordottattak, Meszet oltattak [Kv; TanJk I/1. 140]. *1621:* Eö kgmek Tanachiul paranchiolua(n) hogi 3 szeker meszet vegiek veöttem het szekerrel, melliet oltattam keozep kapuba(n) leueó mesz veremben ... teze(n) f. 5 d 10 [Kv; Szám. 15b/XI. 288].

oltatik védőoltás adatik; a fi vaccinat; geimpft werden. *1826:* 826ba octobernek 22-kén 30kán és 31kén a' Tehén Himlö oltatott a' következendökbe [Körösfő K; RAk 137].

oltatlan[1] nem nemesített (növény); nealtoit; ungepfropft. *1784:* Nagyságod parantsolatjara mindenfelé jártattam Cseresznye Csemetékért és szerzettem 32 szálat ezek oltatlanok, oltvais küldök négy tseresznye fát nem külemben Cseresznye oltó ágokat bövön [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

oltatlan[2] meg nem oltott (mész); (var) nestins; (Kalk) ungelöscht. *1569 k.:* Ha akarod Az Cristalt vag Achelt lagytany, vegy az rothat fannak az hammat es oltatlan Mezet, Egik annie legien, Mint az Masik, es tölch vizet kwziben es had keet orayg forrany, es zwrd le az vizet egy fazekban ruha altal, Ted bele az Achelt az vizben, Az kit Meg akarz lagytany [Nsz; MKsz 1896. 337]. *1644:* en felfedem az leplet rola az szegeny aszonrol az Tomporan mint az eökleöm ollian vermet latek, s be vala oltatlan meszel vettue az szaranis nagi seb vala az Nogi laba vja elis szakadot vala s mind az harom helien oltatlan meszel vala be verue [Mv; MvLt 291. 421a]. *1647:* Az mez egető heljen vagjon egj kemencze oltatlan meszis [Marosillye H; VLt 55/5415]. *XIX. sz. eleje:* A mostani lak hazok follyamatyába(n) még két más szobák épittésére kivántatnak: Tégla 52 750 Mész 306 véka otatlan [Mv; Told. 18]. *1843:* a' Házhoz mint egy három vékányi oltatlan meszet meg oltva 2 Rft [Nagylak AF; DobLev. V/1243 Dobolyi Bálint lev.]. *1847:* 431 Véka oltatlan Bábai mész [Szúv; KLev.]. *1848:* Otatlan mész por öt véka 1 rft 52 xr [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIV. d].

oltatott 1. nemesített (növény); altoit; (Pflanze) gepfropft. *XIX. sz. eleje:* A Filegoriara és a kanapé felöl valo Spalerokban oltatott almafa Tsemetek [Keménytelke TA; IB].

2. *átv* Istentől az emberbe beleoltott; care a fost inoculat; eingepflanzt. *1636:* Ez vólt az Istennek minden üdövel végben vitetendö munkáinak öröktöl fogván el intéztetett, és tzélul fel tétetett végek, hogy az ö neve ditsöittessęk belölök ... Erre mint fö végekre irányoznak és igyekeznek az Istentöl beléjek óltatott természet és indulat szerént minden teremtett állatok [ÖGr Aj. 5]. *1710 k.:* az Istentöl a természet által az emberbe oltatott qualitas vagy indulat: hogy amit holta után egyáltalában nem érez, attól mégis életében annyira afficiáltassék, hogy a jóra indittassék és a gonosztól elrettentessék azáltal [BÖn. 427].

oltattat égetett meszet vízzel péppé oldattat; a pune pe cineva să stingă varul; Kalk löschen lassen. *1599:* Hogi az meszet oltattuk segitet 2 Ember vizet hordani attunk f — /17 [Kv; Szám. 6/XIII. 38].

oltbeli az Olt vizéből származó; (pescuit) din Olt; aus dem Alt stammend. *1740:* mostan küldötem G(róf) Ur(amna)k hat vad madarat egj fazek gombát egj fazekban olt beli Sos halat 12tőt [Kercsesora F; TL. Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

oltelvi az Olt folyón túli terület; care este dincolo de Olt; Gegend jenseits des Alt. **Hn.** *1638:* otelvi felső mezőben a Sár kőzben (sz) [Szentimre Cs]. *1643:* az olt elui hatarban az Szep mezon (sz) [Ilyefva Hsz]. *1667:* az oltelvj hatarban az Osztasban (sz) [uo.]. *1671:* Az olth Eluej felső határb(an) az falu előtt (sz) [Szentimre Cs]. *1680:* az also oltelvi hatarban az tanorok kapunal (sz) [uo.]. *1698:* Oltelvi nevü határban a Vizre jövö lábban (sz) [Aldoboly Hsz]. *1671:* otelvi hatarb(an) a' Két árok kőzöt. Otelvi fordulob(an) Kut egrire menöb(en) [Verebes Cs]. *1767:* az Oltelvi fel hago nevü lábban (sz) [Szentimre Cs]. *1791/1796 k.:* Az Otelvi Réten a' Kása nevezetü hellyen (k) [Aldoboly Hsz]. *1796:* Oltelvi Aszo mejjéke nevezetü lábban (sz). Otelvi határon Csőmő nevezetü helyen (sz) [Verebes Cs]. *1797:* Otelvi hetre (!) menöben (sz) [Szentimre Cs].

A forrásjelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók. — Vö. az *elve* címszóval.

olthala az Olt vizében élő halfajta; un soi de peşte care trăieşte în Olt; im Alt lebender Fisch. *1648:* Ezen haltartoczka veghiben alol vagjon mas egj nagjob haltarto, ebbenis Olthala, potya fejer hal | Innet ismet bal kezre terven az fwves kert veghiben vagjon egj deszkaval öt reszbe szakasztott haltartois Eotodik reszeben penigh Olt hala feyer hal [Porumbák F; UF I, 901].

olthat tüzet elfojthat; a putea stinge un foc; Feuer löschen können. *1573:* Balasy Ambrus Azt vallia hogi eois latta hogy Mind ketteonek[a] Az Zegelety egh volt, Es hogy keozel voltak egimashoz. Nem olthatok, Mert azt Jo lelky Ismeretel Mongia hogi ha az Henige ollian keozel Ne(m) leot volna az Kakassehoz ne(m) eget volna meg valamellik [Kv; TJk III/3. 187. — [a]A sövénynek].

Sz. *1676:* Mert ha, Uram, azt megvárjuk, hogy elsőben megöljék, az ki ellen igyekeznek és az utan kezdjük a dolgot orvoslani, bizony késő fog akkor lenni s az elharapózott tüzet nehezebben olthatjuk, mintsem még meddig csak füsti vagyon [TML VII, 283 Mikes Kelemen Bethlen Farkashoz és Teleki Mihályhoz].

olthatatlanul *átv* csillapíthatatlanul; nepotolit; unstillbar. *1678:* az mint sokszor írtam, én bizony olyan igen Kigyelmed ellen gerjedt tüzit egy hazafiának sem láttam olthatatlanul [TML VIII, 106 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz].

olti 1. az Olt vizéből származó; (care a fost pescuit) din Olt; aus dem Alt stammend. *1680:* czernáb a füget (!) aszu olti hal, es Pisztrang no 200. örögeb szerü asszu hal nö 3 [A.porumbák F; ÁLt Inv. 4].

2. az Olt mellett lakó/dolgozó; care locuieşte/lucrează lîngă Olt; neben dem Alt wohnend/arbeitend. *1752:* az olti Molnárt a Tolvajok meg fosztották a mijit tanálták mindenit el vitték [Hidvég Hsz; HSzjP Szebeni János (45) zs vall.].

Szn. *1607:* Olty Lazar [Dánfva Cs; Eszt-Mk].

oltó[1] **I.** *mn* **1.** (növényt) beoltó/nemesítő; care altoieşte; pfropfend. **Szn.** *1574:* Olto Tamas. olto Balas [Erked K; LLt Fasc. 29].

2. védőoltást végző; care vaccinează; impfend. *1866:* ha a papok a hümlő oltásra es megvizsgálásra meg nem hivatnak, az oltó orvosok miveletéröli bizonyitványt ne írják alá [M.gyerőmonostor K; RHAk 17 esp. kl].

II. *fn* sajtélesztő/oltó; cheag; Lab. *1811:* Szeretném tudni bár hijába óhajtya Lelkem, hogy milyen vólt az Ábrahám sajtya Nem irták meg, sem azt, sem annak oltóját, Sem a' Jákób tarka nyájjának Turóját [ÁrÉ 81].

oltó[2] mészoltó; pentru stins (varul); (Kalk) löschend. *1777–1778:* A harangláb alján a meszet oltó színnel együtt pedig káros, rossz és elviselődött lévén a zsendelyezés kelletvén renováltatni vásárlottanak egy szekér zsendelyt [Kv; ETF 107. 14].

oltóág (növénynemesítésre szolgáló) oltóvessző; altoi; Pfropfreis. *1625:* Nemtwrj Janost B. V. kvldwe(n) Fejerwarra valami Hispaniaj megj fanak olto Agajt vive(n) [Kv; Szám. 16/XXXIV. 188]. *1720:* En az Ngod parancsolattya szerént öremest Cseresnje csemeteket szereztem volna ugj olto agakot de nem lehet mostan ezen uttal [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. *1722:* az olto Agakat el küldette(m) [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1724:* mind itt az városson valahol tudtam kedves izü és szép gyümölcseket termő fákot, azokrol oltó ágakat szedettem, kik minemüek legjenek meg czeduláztam, és Ngod(na)k alázatossan el küldettem [Ne; Ks 95 Brulljai György lev.]. *1795:* En a veteményezést regen el vegeztem Olto agakat kaptunk de egyéb vetemény magot Semmit sem [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

oltódik *átv* beleplántálódik/nevelődik; a fi inoculat; eingepflanzt werden. *1751:* Én itt Balázstelkén lako Vándor nevezetü Familiát ismerem s tudom nyilván és bizonyoson el is mérem felöllek mondani, hogy életét holtig istentelen törvénjtelenségben gyakorlo Attyoknak gonosz elkölcse ugj beléjek oltodott, hogy N(eme)s Küküllö Vármegyében söt talám az egész országban is ezeknél istentelenebb igasságtalanabb, verekedöbb, vérengezöbb, erőszakosobb, káromkodobb emberek nincsenek [Balázstelke KK; IB. Michael Rempler (60) jb vall.].

oltófűrész növényoltáshoz használt fűrész; ferăstrău pentru altoit; Säge zum Pfropfen. *1697:* Innen mennek garadicson fel az házok hejjára Itt vagyon Olto fürész nro 1 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter inv. 9]. *1797:* Olto fürész három [M.igen AF; DobLev. IV/777. 7]. *1798:* olto fürész Nr. 4 [Kv; Pk Rázmány Sámuel hagy.]. *1849:* egy oto Fürész [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

oltogat (fát/növényt) nemesítget; a altoi rînd pe rînd; nach und nach pfropfen. *1673:* Szurdokon az maga kertibe igen szep giümölcsöst ültete es oltogata mel mostis ugia(n) azon haznak pusta telekjen aldogal [A.jára TA; Berz. 7. LXV/32]. *1724:* az Simeny Ur(am) Atya itt oltogatvan azt jovalla, hogy mig az tökek meg nem mezgesednek, addig nem igen jo oltani [Pálos NK; Ks 95 Hévizi István deák lev.]. *1740:* a Rab Tamás földin alol ollyan erdö volt hogy a Tatár elöttis oda bujhattunk volna, és Kováts György a maga két kezivelis irtott ott ... az holis irtatott magamis oltogattam neki oda Gyümölcs fákat [Szásznyires SzD; Ks 17/LXXXIV. 13]. *1752:* a Jázi határon a Tó felett valo verö fenyes Oldalon a melly Gazos földet fel fogtak 's irtogattak gyümolts fákkal oltogattak, azon földet birták é Borzáék békeségesen az olta mi olta fel fogták? [Kr; BethKt].

Szk: *~ni való. 1740:* Oltogatni valo Katzor 1 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 32].

oltókád (juhtej oltó) kád; ciubăr pentru închegat laptele; Bottich für Käsemachen. *1600:* bochatotta(m) wala zolgamot nemy nemy marhaimert hogy el hosza az felljel megh irt hazbúl, vgiminth egj erezteó kadat, egj kapoztas kadat, ket olto kadat [UszT 15/127–8]. *1660:* Egj erezteö kad. Hat olto kad. Ket kaposztas kad [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. *1744:* Vagjon ezen Gabonas házban Egy Esztenára valo olto kád [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12].

oltókés növényoltáshoz való kés; cuţit/briceag de altoit; Pfropfmesser. *1850:* két darab udvari ótó kés 's 2 darab ótó fürész 5 vft [Algyógy H; Born. F. Ii].

oltott[1] (oltással) nemesített; altoit; gepfropft. *1656:* az czejtház fala mellett vagyon 2 oltott körtöveli fa [UF II, 102]. *1727:* Oltott Cseresnye fa nro 4 [Csákigorbó SzD; JHbK XXVI. 13. 12]. *1756:* oltott czitromfa 11 [Ks 92. I. 32 Dévai kúria]. *1772:* A' Kertben tálváltottanak 1. Szép otat Alma-fa, item edgy oltat Körtövé fa [Mv; DLev. 5. XVII. 3]. *1786:* Az üveg Házban Idei oltott Rosmarint 23 Sarga viola oltot Tö 19 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36 | Varga Mihaljnak oltott Vatzkor faja [Berekeresztúr MT; BetLt 6]. *1795:* azon borozdának az also véginél egy otot mosollygo alma fa vala [Rigmány MT; LLt 84/8]. *1802 k.:* Husos szilvába oltott igen-fain Kajszin Baratzkok [Kv; IB. Létzfalvi Szatsvay Sándor lev.]. *1813:* Vagyon egy üveges virág ház Ezen Házban a' következendö virágok szép oltott Rosmarint két ládában és 6 Cserépbe [Koronka MT; Told. 18]. *1815:* Bis Alma fában oltott törpe körtvély fa 1 [Görgénysztimre MT; Born. G. II. 20]. *1851:* A' Szölö tetön van 13 darab oltott cseresznye fa két darab oltott körtve [Erdőszt-György MT; TSb 34].

oltott[2] vízzel elegyített (égetett mész); (var) stins; gelöschter (Kalk). *1647:* Oltott Méész Egy veremmel [Megykerék AF; BK 48/16]. *1656:* Az malom hazrol ki menven az udvarhaz kapuja elött vagjon egy veremben 3 hordo oltott mész [UF II, 169]. *1681:* Vagyon ezen pinczében oltot mész Cum vas nro. 4 [Vh; VhU 506]. *1761:* egy gödörben valami kevés oltott mész de aszt sem tudgyuk meg intézni menyi légyen [Spring AF; JHb XXIII/91. 44]. *1824:* egy földbe bé ásott budunyába ez udvar számára találtatott mintegy három véka öltott mész [Szengyel MT; TSb 43].

oltovány, oltvány 1. nemes fajtával beoltott csemete/fa; puiet altoit; veredelter Sprößling, Pfröpfling. *1582:* chegedj györgy szolót wltete bele es sok oltowant olta oda [Szükerék SzD; JHbK XXXVIII/27]. *1586:* Vrsula Zigyarto Balintne vallia, Vagyon husz esztendeie hogy keortweliem veszet volna el, az kertet megh loptak vala Az vta(n) Az karert harom oltowant Attanak vala de Nem tudom kj [Kv; TJk IV/1. 579]. *1598:* Valami oltuant meteltek vólt le az gyermekek az Solymosi János kertében [UszT 13/30 Catharina consors agilis Lucae Somogy pix vall.]. *1637:* Vagion egy io Eöregh gyümölczös kert, mellyet szegeny megh holt

Feyedelem Commissioiabul kerittetet es ültettetett uolt be sok szep Czemetekkel es oltouaniokkal [Brázа F; CU 14/42. 117]. *1647:* Vagion esmet az Udvarhaz fara mellet egy meggyes kert Esmet az mellett egy io seouenyw kert Apro otouaniok es wltetesek vadnak benne [Drassó AF; BK 48/16]. *1680:* az Patakocskán tuul tiz oltovanyok vad(na)k szepen meg fogantanak [A.porumbák F; ÁLt Inv. 10]. *1681:* Gyümölcsös kert Mint hogi ezen kertben ighen keves gyümölcz fa vagyo(n), valoba(n) kévantatnek ha az Tiszt szép oltovanyokkal meg szaporitaná [Hátszeg; VhU 503]. *1687 k.:* A' csorgo árokjánál a két hold föld végiben vagyo(n) két oltovány égyik piros kőrtővély, másik mosolygo alma [Bede MT; MMatr. 150]. *1732:* ezen gjumolcsös kertben vannak alma és szilva fák, feles apro oltóvánjokkal edgyütt [Kóród KK; Ks 12. I] | edgj nagy Gyümöltsös-Kert feles külömb külömb féle ótoványokkal tellyes [Szentjakab SzD; Told. 11/67]. *1756:* oltványbol nevekedett jó féle Narancsfa 18 [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialeír.]. *1764:* Kelletett az It prosequalnom, hogy szölö hegjböl oltoványokat ki ásván, titkon alattomb(an) el vitte [Torda; TJkT V. 208]. *1842:* A' Sibotól Solymos felé menö út mellékét több izbe bé ültettük válogatott oltványokkal és körül kerteltük de mind hasztalan ezt mindég ki pusztittyák [Zsibó; Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

2. oltoványos kert; pepinieră; Sprößlinggarten. **Hn.** *1620/1687 k.:* Az oltoványban (sz) [Ménes MT; MMatr. 407]. *1713:* Az Oltvanyban (sz) [Dellőapáti SzD; EHA]. *1724:* Az oltoványban fen az Barázdán (sz, k) [Csegez TA; EHA]. *1754:* Az oltoványban (sz) [Hodák MT; EHA]. *1768:* Az oltovány szegb(en)(k) [Sarmaság Sz; EHA]. *1775:* Az oltavanyba (sz) [M.köblös SzD; DHn 49]. *1793:* oltovány [Uzdisztpéter K; TSb 51]. *1815/1817:* Az Óltovánba (k) [Béta U; EHA].

oltoványág oltóág; altoi; Pfropfreis. *1782:* az Udvárház mellet valo veteményes kertben hordatott eö Excellentiaja tizenkét forint érö válagatott draga oltovány Ágakot meszszünnen [Dombó KK; JHb XIX/22. 19]. *1844:* ültettem ki Kajszin baratzkat négyet más oltovány ágaikbais két két ágat mintsak Bartok almát [M.köblös SzD; RLt].

oltovány-almafa măr altoit; Pfropfapfelbaum. *1804:* Oltavány és ültetett Almafa 3 Hf 60 dr [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 19a]. *1815:* Nagy oltovány Alma fa 1 [Görgénysztimre MT; Born. G. II. 20].

oltovány-csemete puiet altoit; Pfröpfling. *1788:* igaz hogy tsak 2. oltovány Csemete, 2. ágyatska vetemén p(rae)daltatot el A Ketesdi és K Füldi Birák betsülték a 2. oltovánt Ad Rfl 1 xr. 42. a 2 ágy Vetemént ad xr. 34 [K; Somb. II].

oltovány-cseresznyefa cireş altoit; Pfropfkirschbaum. *1814:* 4 oltvány Cseresnye fa [Benedekfva Sz; BetLt 3]. *1821:* Egy oltovány Cseresnye fa Dr. 30 [Dés; Ks 79. 29. 708].

oltványfa pom altoit; Pfropfbaum. *1627:* Az var alat egi nagi zeőleő az aliaban ... Oltovani fak is vadnak, zal karoval keritet [Váralmás K; KHn 311]. *1679:* Oltovanyos kert. Ez az Falu Erdeje között vagyo(n), ebben sok szép oltovány fa, mellyett in A(nno) 1670 kezdettek Colálnj [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 140].

oltovány-gyümölcsfa pom altoit; Pfropfobstbaum. *1756:* Ezen kertnek közepette ... veteményező táblák felesen láttatnak, egres és gyümölcsfákkal ki Spallérozva, mellyben Sok szép óltovány gyümölcs fák plántáltattak, vgymint pargament, császár körtvély, baraczk, mandula és almafák [Déva; Ks 92. I. 32 Kúrialeír.].

oltovány-gyümölcsös livadă cu pomi altoiţi; Pfropfobstgarten. *1784:* Ezen Erdönek közepe táján vagyon feles Alma és Körtvély Fákból állo Oltovány Gyümöltsös is e ez okon neveztetik Oltoványos Erdönek [Szásznyíres SzD; EHA].

oltványkörtefa păr altoit; Pfropfbirnbaum. *1794:* Lupucz egy oltovány körtve fánkat rutul meg mocskolta és nagy gödröt vagot belé le akarván vágni, de vastagsága miatt belé untt és igy nem vágta le [Nagykristolc SzD; JHb]. *1809:* Vagyan hat oltovány körtövély Fák [Vécke U; Told. 40a].

oltoványos I. *mn* nemesített fákkal beültetett; plantat cu pomi altoiţi; mit Pfropfbäumen bestanden. *1756:* Ezen Veteményes Virágos és oltoványos helynek a Szöllös hellyig Öszveséggel hoszsza 14 öll [Branyicska H; JHb LXX/2. 32].

Hn. *1784:* Oltoványos Erdö [Szásznyíres SzD; EHA]. *1789:* az Oltoványos Irtoványnál [F.tök SzD; THn 15].

Szk: ~ *tábla. 1817:* A kertész már a Táblakot fel asatta tsupán tsak a Sütö Ház mellet a régi borostyanyoknal és a to körül ... a hova a Káposztát szoktak ültottni és a Kártifiolát, az oltoványos táblák is oda értvén a' többiek mind fel vadnak ásva [Héderfája KK; IB. Ütö Bálint tt lev.].

II. *fn* livadă cu pomi altoiţi; Pfropfgarten. **Hn.** *1781:* Az Oltványosba (sz) [Petek U; EHA]. *1792:* az Oltványosba [Bözöd U; EHA]. *1794:* a Nagy hegyben az Oltványosban (szö) | az Oltványasban (szö) [Marossztkirály AF; EHA]. *1824:* Az Oltványosba (k) [Bádok K; BHn 30]. *1840:* Az oltványosba (sz) [Krasznahorvát Sz; EHA]. *1845:* Az Oltványosnál (sz) [Doboka; DHn 19].

oltványos kert livadă cu pomi altoiţi; Pfropfgarten. *1679:* Oltovanyos kert. Ez az Falu Erdeje között vagyo(n) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 140]. *1813:* az oltovanyos kertbe ketskéket jártatott az Arendator Ur s a mián igen Sok oltványok vesztek ki [Killyén Hsz; MvRKLev.]. *1850:* az oltványos kert egyedül ép — a' többin mindenen látzik a' forradalom [Branyicska H; JHb XXV/68].

Hn. *1746:* oltványos kert nevü hely [Nyárádsztlászló MT; EHA].

oltovány-spalír élősövény; spalier din pomi altoiţi; lebender Zaun. *XIX. sz. eleje:* a Génev körül Valo oltován Spalér [Keménytelke TA; IB].

oltyán Olténiából való ember; oltean; aus Oltenien stammende Person. *1742:* azon ház helljen elsöben ertem valamellj oltjanokat meg szallani, es valami hurubat csinalni raja mint valami Sellerek a Fiscus nevezeten szolgalni [Bányabükk TA; JHb III/16].

Szn. *1668:* Voltyan János jb [Nagysármás K; BfR 57/51]. *1691:* Oltyán Bukur [Bala MT; Ks 8. XXI. 18].

olvad 1.(fém) megolvad; a se topi; schmelzen, fließen. *1584:* Egry ferencz felesege vallia Az giermeket Rettenetesen kezde az betegsegh lelny vegre Annyeba Iuta az Zegeny gyermek hogy Im Niolcz eztendeós, de sem zol sem

wlhet se(m) Iarhat kerte(m) Zeold Ambrúsnet hogy meg giogicha ... sok keresemre el Ieowe Es feyer onat olwazta ez Zeoldne, Es olwadva egy Rosta Altal eoteotte egy talba, Mely tal Az giermek feyen Allot, de megh annal Nehezeb volt A giermek velle [Kv; TJk IV/1. 255–6].

2. (hó/jég) elolvad; a se topi/dezgheţa; tauen, schmelzen. *1751:* ha igy tort, hogy sem fogy, sem alvad bizony hidegelis meg vetetem magam itten [Abosfva KK; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. *1769:* délig mind fagyott, nem hogy olvadott volna [Tasnád Sz; WLt Pap Zsigmond Wesselényi Ferenchez]. *1807:* reggel ugyan jotska ho volt de délután olvadni kezdett [Dés; KMN 356]. *1811:* Oh te hihetetlen, kemény szivü ember! Jer a' Természetbe tekintsünk belé, jer! Mosolyog a' kies Tavasz, földnek fogyja Olvad, madarakat öröm el-ragadja [ÁrÉ 54].

3. beleömlik; a se vărsa; hineinströmen. *1864:* Tolvajos pataka a' maros folyojában olvad | Kőpataka Remete falvát át kelvén a' Maros folyojában olvad [Remete Cs; EHA].

olvadás 1. megolvadás; topire; Schmelzen. *1720:* hét ón Tángyérok el romlottak, kinek néméljiknek az feneke ki hajlottak az olvadás miá [Köröspatak Hsz; HSzjP].

2. hóolvadás; topirea zăpezii; Tauwetter, Schneeschmelze. *1770:* Vagyon egy haszan nem vehető helly ... melly földet ... a nagy hegyről le folyo patak, kivált nagy esők és havak olvadása alkalmatosságával kővel, porondal töltötte el és haszantalanná tette [Nagyrápolt K; JHb XXXI/17. 6]. *1827:* égy kis ho némelykor hiszem hulldagal, de azis a Lotsba mind el olvad, sár, fagy, olvadás, elegy belegy változnak, hideg nem akar lenni [Kv; Pk 7].

3. meglágyulás; înmuiere; Erweichen. *1662:* a fejedelem keze írása annyira követtetett vala, hogy majd semmi különbség benne nem látszanék, hanem hogy a pecsét viaszostul más levélről vonatott volna le, s viasza gyetyánál melegíttetvén meg, csak úgy ragasztatott volna a levélre, a viasznak nedvessége az olvadás miatt valamennyire általhatván a papiroson, mellyre a fejedelem öreg pecsétje rá vala sutólva, az okos ember abból vette vala eszében az álnokságot [SKr 168–9].

olvadékony *átv* könnyen alakítható, formálható; maleabil; bildsam, geschmeidig. *1662:* Az Isten kegyelmes velünk bánásira, dajkálkodásira, szentséges igéjében s az egyházi fenyítékben akár vigasztalások, akár kemény fenyegetések s megfenyétések által ne kő, hanem viasz, azaz olvadékony, könnyen hajló szívet viseljünk, mint Jósiás [SKr 718].

olvas 1. a citi; lesen. *1584:* Esmeg az Nogy eskolaban az gyermekek holot vlnek es az hon az eoreg deakoknak Leczket olwasnak othys Kemenczit meg Chinaltatúk es meg foldoztattúnk fazakas Boldisarnak fyzettunk f 4 [Kv; Szám. 3/XV. 18]. *1605:* en f(elre) allek es egj keöniuet vök kezemben azt oluasom vala [UszT 19/87 Nagy Peter fja Janos Zent mihalj vall.]. *1710 k.:* haszontalan beszéddel s melancholizálással ődőt nem töltöttem, olvastam, írtam, vagy valamit delineáltam | Kívánva kívántam tanulni, valamikor lehetett, olvastam, még vadászó napjaimnak estvéin is [BÖn. 521, 555]. *1768:* A' Cantoroknak injungáltatott hogy rendes és szüntelen folyo Iskolát tartsanak, melyben a' már olvasni tudo Leány-Gyermekeket Vallásra Eneklesre, Irásra és szám-vetésre szorgalmatoson tanitsák [Kv; SRE 225]. *1786:* a nationalis vagyis Falusi Oskolák tzélja az, hogy tanuljanak a gyermekek olvasni, írni, énekelni, a keresztény (!) vallás fundamentumos ágazatait érteni [Csetri, Körösi Csoma 40 A ref. konz. iskolaügyi rend.]. *1795:* mihent az nékie olvasni kezdett ordított azt állítván, hogy ő azt a Berbitélést nem álhattya [Mv; Told. 47]. *1811:* Latzi fijadis valami hivatalt tsak fog maga eleibe venni. ha katonaságra nintsenis kedves (!) leg alláb irni olvasni igyekezék meg tanolni és egy kevés áritmetíkát mert a nélkül nem ér Semitis a Gavalérság [Konkolyfva SzD; Ks gr. Kornis Anna Kornis Gáspárhoz]. *1877:* A' harmadik csoport: Végezvén a' Gönczi fali olvaso táblát, kezdettek olvasni könyvből kezdettek öszve adni és le vonni számakat [Bádok K; RAk 255].

Szk: *barát írást ~. 1819:* A' Levelek ki keresésébe (!) Kelemen Zsigmond Cancellistát leg jobban recomendalom, mint hogy ő leg jobban tudja a' régi Barát írásokat olvasni [Császári SzD; WassLt gr. Wass Miklós lev.] ✱ *oláh írást ~. 1647:* Popa Antonia ... Popa Nikolaval eggyek ... az olah irastis jol olvassak [UF I, 854] ✱ *rác írást ~. 1640:* Popa Opre Az Oczianast Credot Decalogust el monda olvasais quidem az Racz jrast de nem interpraetallia mert nem is tudgia [UF I, 800].

2. el/végigolvas; a citi pina la sfîrşit/capăt/în intregime/tot; durchlesen. *1676:* Az Kegyelmed boszorkány írása, kit rettenetes fötőrődéssel kell nekünk olvasnunk. Sok dolgokrúl írván Kegyelmed, egyiket míg kisillabizáljuk, a másikat elfelejtjük [TML VII, 141 Naláczi István és Székely László Teleki Mihályhoz]. *1733:* Nem kevés csudálkozással olvasom mind az Mél.G(róf) Ur levelit mind pedig az Toluaj Ur(am) haszontalan informatiojat [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. *1749:* Lazaretből írt kedves leveledet ... örömmel olvasám, egészségedre úgy látom, fordultál, minthogy bibis ujjaidnak szép czifra betüit szemlélém [Bodok Hsz; DanielAd. 274. Hidvégi Mikó Ferenc Vargyasi ifj. br. Daniel Istvánhoz]. *1764:* Hoszszat valo szoimrol követem Bátyám Uramot maga tudja Bátyám Ur(am) azt, hogy valaki bátron ir mindent másnak a' mit akar, kéntelenittetik azt olvasni, a' mit nem örömest akar [Középlak K; BfR]. *1793:* Hozzám ezen Holnapnak Iső Napján utasittani méltoztatott Levelét egész tisztelettel olvastam [Kv; Ks 94 Vegyes lev.]. *1817:* Közelebről nékem küldeni méltoztatott Levelét Nagyságodnak alázatos tisztelettel olvastom, mellyben parantsolta Nagyságod, hogy már ezután a' Gazdaságrol, és az Embereknek szolgálattjokrol tégyek tudosittást [Héderfája KK; IB]. *1847:* Csudálkozással olvasám hoszszadalmas levelét akkor midőn sem kötelezése szerinti tartozását, sem adott becsület szavát nem akarja tellyesitteni, bizony nem tudom mit gondolyak [Csapó KK; DobLev. V/1268 Wizy Lajos Dobolyi Bálinthoz].

3. (hivatalos iratot nyilvánosság előtt) felolvas; a citi cu voce/glas tare (un act oficial în public); (amtliches/offizielles Schriftstück öffentlich) vorlesen. *1570:* Az wttan az harmad napon hogy Az vicinwsok be gewlttenek wolna, geowe kett legyn esmeth oda Egyk Zek Janos wala Az Almady Andras Tyztartoya, Nemes Ember és monda hogy kewannam had olwasnak Az w felsege lewelytth had mondanak megy, hogy myrt gyottek [Erked K; JHbK XIII. 23]. *1572:* Engomethis vogjmond walkay Myklos wram parancholattal hjwa oda Azhol az hatarth feol wettnek Azert Mykor Az leweleth kezdek olwasnya Azonban len Az Zaydulas [Jákótelke K; KP. tolway orban jb vall.]. *1573:* hoza my Nekwnk az wytezleo feyerwary Ambrws az Nagod Communis Leuelet Zent pal fordulasa Masod Napyan Melyben paronchyola Nagod My nekwnk hogy my el Men-

nenk Sofalwara[a] Mykor Immar az lewel Magyarazasson Nem Alkhattnanak Mellyk Lewelett Magyaraznak Monda Almady Andras az eo deyakyanak olwasd eztt, feyerwary Ambrws aztt Monda way had olwassak Ezt ... es hogy megy Akad wala az Magyarazasson Monda Jsmett Almady Andras deyakyanak olwasd aztt ne faraggyon Nywgodgyek megy Eaytha [RLt O. 5. — [a]BN]. *1619:* Az perzsával való békesség teljességgel végbement. Az békességnek capitulatióit ultima die Augusti az divánba olvasták [BTN[2] 316]. *1767:* En nem bánom, nekem hejába olvassa Ketek, mert én fél Peres(ne)k Törvényt nem tészek. Én reá sem hallgattam, mit olvasott Ketek [Jedd MT; Told. 45/1]. *1784:* Mi Felséges Második Josef, Romái Tsászárnak, Magyar Ország Királyának, Austriai Ertz herczegnek, és Erdély Nagy Fejedelmének Királyi Guberniuma, ezen Levelünket látó, olvasó és olvasni halló, Eö Felsége hiveinek kivánván minden jokat, azon kegyelmes Fejedelmünk Császári és Királyi Kegyelmét ajánlyuk [Borb. II a gub. Nsz-ből]. *1842:* Ezen vallomasaimat a' nallamnál régibb emberektől tudom, és öreg levelekből olvasni hallottam [Páncélcseh SzD; RLt Kimpán Antonia (60) vall.].

Szk: *szentenciát ~. 1570:* Borbel ferencz hythy zerent vallia, Mykor Zabo Symon Magath Be akarta volna Jkthatny az hazba mellyet Vrběger Gergeltwl Mostan keres, Es hogi az wrbeger haza kapwian be Menetenek volna, Es Thalay Estwan az Sententiat olwazny kezte volna, Mond Zabo Simonnak ky volt neked az Atthiad, Arra azt Mongia Zabo Simon, Mytth kerdes arrol Jar ely dolgodba, azt Mongia esmet Talay estwan megh akarna(m) Thwodny, Mert ez Sentencia Borbely Benedek fiara zoly [Kv; TJk III/2. 3] ✱ *törvényt ~. 1823–1830:* Beállván pedig a kollégiumi újesztendő, a régi szerint szeptember 21-ik napján törvényt olvasnak, és akkor, akik dupét vágattak volt mindeniket megbüntetik négy-négy forintig [FogE 108].

4. hivatalos iratot (át)tanulmányoz; a studia temeinic un act oficial; Schriftstück durchstudieren. *1600:* Martinus Gywtho Coloswarien(sis) fassa (!) est ... Kadar Janos regestumatis olvasta(m) hogy mitt adot nekie es hogy mindent fel tudot chiak egy giortiatis [Kv; TJk VI/1. 461–2]. *1625:* egiczer Petki Janos Vram egi leuelet olvas uala maga hazanall, az ki az hatarnak hasitasat, Farkas Giepeot mongia uala hataranak [Agyagfva U; UszT 155b]. *1781/1785:* a Paczolaiano Somlyaianus descendenseknek Fundamentalis ok Leveleiket gyakor izben láttam és olvastam [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 189 Jos. Szabo de Pálfalva (36) ns vall.]. *1791:* a joszagrol valo leveleket it nálunk eleget olvasták, de még tsak egy betu levélis nam találtatik, amelj arrol szollana hogj a N. Anyosomot a Sz Ersébetthi jusbol itt Fiatfalvi jószággal fizették volna ki [Borb. II Juditha Menjhárt consors quondam Michaelis Kalmánj senioris ex Fiatfalva[a] (78) vall. — [a]U]. *1796:* Arany válto Musik Fridriknek özvegye ... azt mondgya, hogy azonn praetencioban forgo Privilegialis Levelet Magyarra fordittva magais látta 's olvasta [Mv; TLev. 5/16 Transm. 53 tábl.]. *1807:* ez elött mint egy két Esztendőkkel ... Albisb(an) Magos Pal Ur maga örökseginek rendbeszedése véget hozzam recipiala magat, s itten letib(en) az leveleit elevette olvasta [Albis Hsz; BLev.]. *1824 u.:* minden lehető maradékom vagy Atyámfija ki meg nevezett Jószágomba száll és az emlékezet Hagyomás Levelemet olvassa, ennek minden rendeit figyelemmel olvasván szentül es változatlanul tartsa meg, ezért hagyom Fejére, hogy ha nem teljesitti a Mennyei Vr látogassa meg őtet [Nagylak AF; DobLev. V/1094 id. Dobolyi Zsigmond kezével]. *1827:* az 1742 ben 7a Febr. költ osztáj levelet szeretném ha mind a' ketten olvasnok s értelmüket egyeztethetnők [Asszonynépe AF; i.h. V/1122. 2a Borbereki József Dobolyi Zsigmondhoz].

5. (iratot) vhogyan értelmez; a interpreta într-un anumit fel (un act); (Schriftstück) irgendwie interpretieren. *1673/1681:* Hunyadi Biro Ratz Peter valaszsza. Az régi Urbariomot roszul olvasta, mert az Vásár Vám az Várban szolgaltatott, egyebarant az Varbul valo fizetését micsoda igassaggal vették eddigh az Hunyagi Birák [VhU 449 Thökölyi Imre vál.].

6. olvasás révén megtud vmit/ismeretet szerez vmiről; a afla/a lua cunoştinţă despre ceva citind diferite scrieri; durch Lesen etw. erfahren/Kenntnis erhalten. *1619:* Ezeken mi csak az mi üdőnkben is általmentünk, de hát még azmit historiákban olvastunk [BTN[2] 223]. *1724:* Keservesen olvasam a' Leanyom Leveliből, hogy Vicarius Ur(am) vjabban, miben akarta gőbőlni [Altorja Hsz; ApLt 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. *1733:* Uj hirekről tudosittanom az Urat nem látom szükségesnek mert itt is azok circulalodnak, mellyeket az Vr is szokott a novellakbol olvasni [i.h. 1 gr. Haller János lev. Nsz-ből]. *1790:* A' Feleségem majd ki ugrött a' böriből örömébe, midön olvasta hogy Ngd szép furtsa, fürge fiat hozott a' Világra [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.]. *1793:* mondja vgyan a' 14-ik vallo, hogy Divisiobol olvasta, hogy a' Tamás attya volt Péter, de hol, kik által, és mikor, hiteles vagy nem hiteles költ Levélből olvasta nem mondja [Mv; A Zabolai Hadnagy família prod. pere tábl. (Mt)]. *1802:* a mit tud, látot, olvasat, vagj hallatt, vallja meg a' Tanu igaz Lelekkel [Aranyosrákos TA; Borb.]. *1820:* Sajnoson olvasám leveledből hogy ha kévánságod szerént kedvedet nem töltöm tehát a jószágom bajához s directiojához te se fejért se feketét nem szollasz [Kv; Pk 7]. *1842:* Becses levelit tisztelettel vettem, melyből meg illetődve olvasám azon akadályt, mely miatt Nagsagtok nem jőhetnek [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

7. meg/összeszámlál; a număra; zusammenzählen. *1595:* Az Zenafü és Zenaiarol penig ezt mondhatom Apahida felöl: Egy nehany rendbelj Sereg Nep lakot raitta: En magam oluastam 16 kaljbat az mellyet mint egy Taborj hellyen czjnaltak volt az Christoph Deak szolgaj és hada nepe: Melyek nagy tapotast es nyomast cselekettek vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 274 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1598:* Hogi egi ember az tegla chwrnel az teglakat olvasta es az zekerekre rakattatta attunk f — 15 [Kv; i.h. 7/XVI. 36]. *1679:* Ezen negi Ladakban vannak mostan elmult lakadalmi Solennitasra csinált Pastetomok, Külömb külomb fele állatok s aghak formajara veres, zöld, fejer viaszbol czifrázott mesterseges munkak, mellyeket percurralni es helyből helyb(en) rakni, olvasni, ighen káros lött volna [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 55–6]. *1705:* mondék, hogy szégyen volna commendans uramnak, ha idegen ember híre nélkül bejüne a kapukon, látom erősen vigyáznak, még magunkat is olvasva bocsátanak ki s bé [WIN I, 539]. *1895:* most az Úr után való 1895-ik esztendejének áprilisában 16 napot olvastak immár [PLev. 173 Petelei István Jakab Ödönhöz].

8. pénzt (meg)számol; a număra bani; Geld zählen. *1573:* Nehay Zilagy Mihalne vallia Latta hogi az Igarto Istwanne Satoraban penzt olwas volt az Baran peter zogaya [Kv; TJk III/3. 297]. *1586:* Durko Chizar Balintne vallia lattam hogy penzt olwasnak vala, vgmint 32 vagy 40 forint vala Ami(n)t hozza Aranzek ... es a' penzt amelyet olwas-

nak vala Elek Ianos a' Sachkoba teowe es el viwe [Kv; TJk IV/1. 550]. *1589 k.:* kerdem mychoda penz az kit oluasnak, monda Magiari Tamas ez eztendeobelj haznunk Imreh mesterrek kit myueltynk [Szu; UszT]. *1597:* be menenek, penzt oluasanak túdom, En az chyrbe cheplek uala [i.h. 12/59 Nicolaus Benes de Lengelfalva jb vall.]. *1606:* Antal vra(m)nak volt 125 penze az hazban, megh adok my abbúl az penzbúl, es matę megh veúę. Antal vram ne(m) volt hon, az fia megh olvasta ket penzel teóbbnek talalta, ketzeris olvassa megh s adgia. Az en felesegemet az Antal vram felesege oda hyuattia. Akkor oluassa volt az fia az penzt [i.h. 20/192 Stephanus Barla de Korond Inquilinus Antony Kouacz vall.]. *1619:* monda neke(m) az Biro Ihon Miklos. Ezt a pénzt Béczj Palne Azzonjom Adgia Vramnak az Jobbagiokert En uim kj Varadra az penzt Kiralj Georgjnek de en azt nem tudom mennye volt mert en nem olvastam ugj uagion az hogj Kiralj Georgj meg olvasa az pénzt de ne(m) monta nekem azt men(n)ye [Csatószeg Cs; BLt Andras Miklos chyato Zegy (70) lib. vall.]. *1637:* az eöczem szemevel latta azt az borna penzt, mikor olvastak [Mv; MvLt 291. 91a]. *1772:* rövideden tsak aszt feleltem: Nem olvastam senki pénzit [Drág K; TSb 21]. *1790:* Én az Angáriából a' minap el maradot restantiat el küldettem Nattságadnak melly is két Zatskotskába külön külön olvasva és kötve [Babuc K; Pk 2].

Szk: *négyfelé ~. 1755:* látám ekkor hogj négjen az Asztal mellet ülnek pénzt olvosnak négy felé [K; Told. 3a] ✱ *pénz ~ni. 1621:* Attam Giortiat Penz olvasni d 2 [Kv; Szám. 15b/IX. 13].

9. *bab* ráolvas; a descînta; beschwören/zaubern. *1582:* Borbara azzon az hona alol veon egy keonyweth eleo akor az Ideobe hallottam valahogy vadnak Eordeongeos keonywek es ha ember olwas benne tehat eleo Jeonek az Eordeogeok monda(m) Neky hogy Nem io Azzoni Allatnak effeleket nala hordozni [Kv; TJk IV/1. 106].

10. (természetet) megfigyel; a observa/studia (natura); (die Natur) beobachten/studieren. *1710 k.:* az Isten egyik nagy könyvét, a természet könyvét tartozunk olvasni igenis, de ez csak addig jó, amíg az Istennek dücsőséges, néked üdvösséges [BÖn. 456].

olvasás 1. citire; Lesen. *1637:* Ez be Irt keonyveket fel nem osztottuk, hanem a mi teczesünk es Jteletünk szerent együt hattuk, az Relictanak kezenel illyen moddal hogj az megh Isten az Iffiat Petert Idegen Orszagbol megh hozza, addegh az io remenseg alat valo vj gazda vgj mint az mustoha apiok, ha kedve tartya es azoknak oluasasaban geonyorkeodik, azokat ad vsum birhassa [Kv; RDL I. 24]. *1658:* ezelőtt is vélem együtt katonai állapotban inkább forgott, mintsem könyvek olvasásiban magokat gyakorlott ... magyar vitézlő rendek [KemIr. 329]. *1710 k.:* az olvasásra nagy inclinatióm volt; az egész bibliát ifjantan minden esztendőben egyszer általolvastam forgatása s olvasása felette kedves volt, rabságomban pedig egyetlen egy kenyere volt lelkemnek | Apáczai a tudományt és könyvek olvasását úgy megszerettette vélem, hogy azt senki és semmi ki nem üzhette az elméméből [BÖn. 505, 554–5]. *1751:* Beke György Uramat a' Szatmár-Németi Reform. Ecclesiából a' Vener Consistorium Cantori Hivatalába bé-is állitá ... Injungáltatik az-is ő Kglmének, hogy a' Leány-Oskolát fel-állítsa és a Leány-gyermekeket nagy szorgalmatossággal tanítsa olvasásra, a' Hitnek Ágazatire, a' jó Erkölcsökre és a rendesen való éneklésre [Kv; SRE 184]. *1758:* Olvasásra és irogatásra adtam magamat [RettE 63]. *1766 u.:* Nagy Enyedi Szánto Elek Ur M. Frátára által szálván egész Ifjuságátol fogva a Tudományokb(an) és Könyveknek olvasásáb(an) felettébb gyönyörködött [DobLev. III/639]. *1768:* Determináltatott, hogy a' szülöknek szabadságokban állyon, ha a Cántorokhoz-é ? vagy penig az illyen Aszszony Emberekhez akarják Gyermekeiket jártatni ? adig míg Gyermekeik az olvasást meg tanulják az illyen Aszszon-Embereknek ne is szabad légyen az olvasásnál fellyebb tanitani, söt tsak olvasó Iskolát-is a' Cantorok hirek és meg-egyezések nélkül kezdeni ne merészeljenek [Kv; SRE 224–5].

Szk: *bibliai ~. 1734:* a régi szokás szerint a Bibliai olvasást s annak magyarázását ugj a Soltarokbolis, hogy eo kglmek[a] vighez vigjek meg kivannyuk egj héten kétczer Tavasztol fogva Őszig [Dés; Jk 555b. — [a]A két dési ref. pap] ✱ *magyar ~. 1662:* az asszonyi és leányi rend kedvéért magyar írás, olvasás tanítására való oskolák is rendeltessenek [SKr 277] ✱ *oláh írásnak ~a. 1658:* az olah irásnak olvasasat nem artana hogy jobban tudna [UF II, 197] ✱ *rác ~. 1640:* Ztoika Popa Az olah nielven irt Testamentumat csak mediocriter tudgia olvasni sem edgieb tanitast az edgy racz olvassason kivül nem tud benne tobbet [Beszimbák F; UF I, 795].

2. elolvasás; citirea pînă la capăt/sfîrşit/în întregime; Durchlesen. *1672:* Végezetre, Uram, hogy Kegyelmed panaszának rajza, korábbi írásának olvasása előttem unalmas lett volna, távul legyen, sőt barátságason veszem [TML VI, 399 Béldi Pál Teleki Mihályhoz]. *1679:* sokkal bővebben irattathatot volna eze(n) Instructio, de ebbeli hivatalban nem novitius lévén Udvarbiro Vram; szükségtelennek itiltem feletebb valo sok irasnak olvasasaval eokglmet farasztani [Vh; VhU 679]. *1710 k.:* Jere, hallj és olvass szörnyű dolgokat, amelyek a Haller István Teleki Pál ellen Lónáért indított pere miatt én rajtam általmentek, melyről a deákban egy kis emlékezetet tettem ... bizony megérdemlik az én maradékimtól az olvasást [BÖn. 932–3]. *1772:* Én már talán csak a holtakról írok ezután Nem lészen azért ezen írásom unalmas az olvasásra, ha előttem a mindeneknek útjával ment embereknek halálokat, halálok előtt való dolgokat, familiájokat, statusukat s a többit feljegyzem s kit-kit aszerént describálom, amint volt s élt [RettE 268].

3. felolvasás; citirea cu voce/glas tare; Vorlesen. *1803:* Mikor Zalánba árestomba bevittek ötödmagammal, öt napi ottlétemben a nemes communitás követjei extraneus emberekkel 3-om rendbeli instructió olvasáskor kiszabadulásunk aránt, akkor azoknak diurnumot, interventiót Rft 14 15 krajcár [Bodos Hsz; RSzF 300]. *1827:* Szeptember Holdnapja 24-ik napján megjelentem, a' holott mind kettőjeket személlyesen meg találván az ... Instructiot olvasás végett által adtam [Fejér m.; DobLev. V/1126. 8].

4. tanulmányozás; studiere; Studieren. *1677:* A' Fiscalis Directorok mind Széken és Táblán-is ben ülhetnek, Fiscalis causakon kivül a' törvényben olvasásra bé-adatot levelek-is pedig, Directorok kezeiben ne adattassanak [AC 206].

5. számadás; socoteală; Rechnung. *1656:* Béldi Pál uramnak parancsoltunk ujjabban kegyelmed levele szerént Pelin Viszterie olvasásában jelen legyen, ki is holnap indul el innét, az több pénznek kiküldése, hogy emberink által legyen, azt is elkövetjük [Balázsfva; TMÁO III, 436 Rákóczi György a moldvai vajdához].

6. *juhok ~a* juhszámlálás; număratul/numărarea oilor; Zählen der Schafe. *1701:* Azt is tudom, hogy a Szécsben legelő juhoktól a juhok olvasásakor a Brassaiaknak adták a

sajtot [Hétfalu Br; BrÁLt Stenner III. 177 Tomas Bertzo (70) vall.].

7. kb. olvashatóság; caracterul citeţ/lizibil (al unui scris), lizibilitate; Lesbarkeit. *1705:* Lónyai Zsigmondnak lévén valami manuscriptuma, miképpen és micsoda úton akarta a Jakcsi leányág keresni Wesselényi Istvántól, a nagyapámtól, a hadadi jószágot mivel igen nehéz írás volt, egy szép íróval pariáltattam a jobban való olvasásra [WIN I, 549].

olvasásbeli olvasás általi; prin lectură/cititul; das Lesen betreffend. *1710 k.:* Annak felette sok bűntől oltalmaz meg az olvasásbéli gyönyörű magad foglalása [BÖn. 556–7].

olvasatlan számolatlan; fără să numere, fără a fi numărat; ungezählt. *1589 k.:* Az zaz forintol az mi megh marada oluasatlan el teue az Azzony [Szu; UszT]. *1597:* Keőmyes Andras wallia, Illien bezedeket hallotta(m) Chizar Peterneteol hogi Veres Pal az zolgaloianak Margitnak ne(m) vgi fizetet mint illet volna hane(m) oluasatlan teolteotte az eleo rúhaiaban az pénzt [Kv; TJk VI/1. 71].

olvasgat 1. néha-néha (egy keveset) olvas; a citi din cînd în cînd (cîte puţin); nach und nach etwas lesen. *1879:* Most kezdek ismét valamihez. Abból áll ez a valami, hogy olvasgatok. Thackeray-tól víg elbeszéléseket beszélyeket Gogoltól [PLev. 53 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. (rendre) el/átolvasgat; a citi rînd pe rînd; nach und nach (durch)lesen. *1664:* Kegyelmed, Uram, megbocsássa, tegnapi levelem expediálása után is olvasgatván a Kegyelmed levelét találkoztam oly dolgokra, melyekre megfelelhettem volna [TML III, 188 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1676:* Az Haller Janos uram levelei hadd legyenek Nagyságodnál Kornis levelét is oda küldtem Egyszer másszor olvasgassa Nagyságod őket [TML VII, 265 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. *1722:* Ide érkezvén olvasgatám aszt az epületre valo fák Consignatioját [KJ. Rétyi Péter lev. Porumbákról (F)]. *1817:* olvasgatván, tsak el hűltem, hogy az A Nemes Levele volt az Ujj Tordai Oláh Familiának | mások futva olvasgattak belőllek a mit lehetett [Torda; KvAkKt 363].

3. számolgat; a număra rînd pe rînd; nach und nach zählen. *1614:* az Asztalon egi io rakas Arany vagion az feyedele(m) w maga oluasgattya [JHb XX/2 Vittkay Kakony Istwan Gergenben lako vall.]. *1684:* a Labadol ki veot egj ruha saczkot s az Asztalon olvasgatta [Torockó; Pk 7].

olvasgatás többszöri olvasás; citire repetată; wiederholtes Lesen. *1671:* Sok elme s lélek bádgyasztó hír hallásim, irogatásim és olvasgatásim között akadék ez includált levélre talám mégis megolvassa Kegyelmed [TML V, 513 Szepesi Pál Teleki Mihályhoz].

olvashat 1. a putea citi; lesen können. *1637:* Ez be Irt keönyveket fel nem osztottuk, hanem együtt hattuk de el ne adhassa egyetis azokbol, hanem mind együtt megh tartassanak es Egyk az masiktól elne tarthassa, es penzen el ne adhassa az teobbj akaratya nelkül, hanem egj arant oluashassak es birhassak eokett[a] [Kv; RDL I. 24. — [a]A két árva és anyjuk új férje]. *1668:* úgy tudom, vagyon négy bibliád, az melynek egyikéből is eleget olvashatsz és tanulhatsz [TML IV, 256 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. *1710:* Látván Zrínyi Péter a fejére következendő veszedelmet levelet ír rabságában a császárnak ... melyet senki, kivált aki magyar, szánakodás nélkül nem olvashat [CsH 83]. *1844:* (A szerencsétlenségről) a' hirlapokban környületesenis fog olvashatni [Kv; Pk 7]. *1884:* költészetével megmelegít engem,[a] ha olvashatom kiérzem minden sorából a szívét [PLev. 110 Petelei István Jakab Ödönhöz. — [a]Mikszáth Kálmán].

2. képes/tud (ki)olvasni; ştie să citească ceva; (aus)lesen können. *1640:* Ez az pap az olah Irastis Csak Sillabikalia elegh olvashatta Iobbagy fiu [F; UC 14/48. 50]. *1647:* Popa Sztan ugyan ezen falu papja olah irast ha jobban olvashatna nem artana, papsaganak két esztendeje [Fog.; UF I, 890]. *1665:* Mivel Nagyságod az én írásomat nem igen olvashatja, Bánfi Dienes uramnak írtam holmi dolgokról [TML III, 351 Teleki Mihály a fej-hez]. *1668:* Vevén az Kegyelmed levelét, elég bajjal olvashatám [TML IV, 253 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. *1827:* M Szakálli Szirb Todor és Styop Jon széna vásárlás végett el mentek éppen a Tőlgyesi Grániczig, ottan tanálván egy Piatra városbol valo Boért látatlanull vásárt tettek mely edgyezésről Contractusra léptek hanem a Contractus Csokoj írással vagyon bajos olvasni nem minden ember olvashattya [Mezőszakál TA; TLt M.Szakálli Török Samuel not. kezével].

3. elolvashat; a putea citi (în întregime); durchlesen können. *1658:* (A zsoltárokat) az egyigyűvek ... mostan is vélem együtt sanyarú rabságot viselő magyar vitézlő rendek olvashassák [KemIr. 329]. *1662:* a fejedelem a palotára elfogott leveleket ad legendum in specie kiküldvén, minden ember olvashatja vala [SKr 651].

4. olvasás révén megtudhat; a putea afla/lua cunoştinţă despre ceva citind diferite scrieri; durch Lesen erfahren können. *1710:* Lengyel László magyar király idejétől fogván való dolgokat éppen II. Rudolfus német császár és magyar király ideig egy seculum elforgása alatt legderekasabban írásban hagyta Istvánffy Miklós vicepalatinus; mely históriában nevezetes dolgokat olvashat, aki akar [CsH 48–9]. *1801:* olvashatad az ide zárt Levélböl [Kv; BfN gr. Kemény Sámuel lev.].

5. megszámolhat; a putea număra; zählen können. *1657:* az várban tüzet bocsátának ki tüzes szerszámokból, és oly világosságot csinálának, hogy egyenként akár olvashatták volna is az bémenőket [KemÖn. 271].

olvasható 1. (vhol) írásban feltüntetett; care se poate citi undeva; irgendwo zu lesen sein. *1803:* Vagyon egy szép kis harangocska, mint egy 45 vagy 46 fontos, melynek külső oldalain kerekdeden ezek olvashatók [O.asszonynépe AF; EHA].

2. kibetűzhető, elolvasható; care se poate descifra; lesbar. *1798/1799:* maga az Al-Peres Úr ezen Levélnek még a nehéz olvasható voltáról-is szót tett, Báró Thorotzkai Gáspár Úr még a' Continentiáját is ki beszélte [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 420]. *1824:* Ezen tul irt Copiat az maga Originálisához tévén, az menyiben az Irást és betűknek formáját illeti igen hasonlit az originalishoz, de mint hogy az Csokoji irás nálunk szokatlan, mind azon által sok betűk hasonlitanak az oláh betűvel az is világosan olvashato hogy tronf pénzt vet 32 de forint vagy egyéb legyen nem olvashato [Torda; TVLt Babb György Thorda, GCat. Paroch. és Esperes nyil.].

olvasmány olvasás révén megtudott dolog; cunoştinţe acumulate prin citire/lectură; Kenntnis durch Lesen. *1798:* A Wolfenbütteli Bibliothecarol minap igen röviden tett

tudositásom méltan megérdemelte a dorgálodzást de tsak olvasmányt irtam; most pedig látományt fogok le vinni egy nehány árkusra irva Akkor kipotolom a mult hibáit [MNy XLVI, 155 Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából].

olvasó I. *mn* **1.** elolvasó; care citeşte, cititor; lesend. *1657:* Ne ítílj azért, ezt halló s olvasó jóakaró vitéz barátom s uram, balul ez állapotról, mert bizony feci, quod potui [KemIr. 321]. *1784:* Mi Felséges Második Josef, Romái Császárnak, Magyar Ország Királyának, Austriai Ertz herczegnek és Erdély Nagy Fejedelmének Királyi Guberniuma, ezen Levelünket látó, olvasó és olvasni halló, Eö Felsége híveinek kivánván minden jokat, azon kegyelmes Fejedelmünk Császári és Királyi Kegyelmét ajánlyuk [Borb. II a gub. Nsz-ből].

2. olvasni tudó; care ştie să citească; lesen könnend. *XVII. sz. v.:* Abecedarius gyermekektül Adgyanak d. 25. ez Szilagyb(an) akar melly hellyekb(en). Jo olvaso gyermekthöl d. 40 Delinista (!) es Grammatistaktol Flor Nro 1 [Zilah; SzVJk 29–30].

II. *fn* **1.** megszólításban is; şi în adresare; auch in Anrede: (irodalmi művet) elolvasó/tanulmányozó személy; cititor; Leser. *1657:* Az szent historicusok ... az mint az királyoknak dicsíretes, úgy vétkes cselekedeteket is megírták az igazat jó véggel ha illetem, talán nem vádoltathatom, csak az olvasók is olyan reverentiával olvassák, mint én írom mert az királyok s fejedelmek is csak emberek, és nem lehetnek üresek az emberi gyarlóság s erőtelenségtől [KemÖn. 20]. *1658:* Én pedig az olvasókat kérem, ezekben történhetett fogyatkozásokról bocsánatosok legyenek [KemIr. 329–30]. *1710 k.:* Ez a semmiről való discursusom pedig legyen in parenthesi, és az olvasó vétkül ne tulajdonítsa [BÖn. 438]. *1736:* ez az utolsó két-három historiácska nagy oktatásodra vagyon, kedves olvasóm, ha jól meggondolod [MetTr 420–1]. *1767:* Ezen könyvbe a kegyes olvasó ha mi kedvességre való dolgokat talál benne, vegye jó neven, ha mi kedvetlenséget lát benne, arról bocsásson meg | Amely dolgot kétszer találtam leirni, ne controvertálja a kegyes, istenfélő olvasó, mert feledékeny az embernek elméje [RettE 214]. *1811:* ne tsudáld, ha nem találsz minden ki-fejezést inyed szerént ne itélj-meg jó Olvasó ! hogy Énekeimet Városi köntösbe nem öltöztettem, mert én Falusi Ember vagyok tsak Falusi módon irtam [ÁrÉ IV]. *1823–1830:* Basa István ezeket válaszolja: lehet sajnálni, hogy az híres Planck a maga írásait nem akarja életében kiadni, hogy így a tudományának ne csak a hallgatói, hanem az olvasói is vennék hasznát [FogE 220]. *1884:* Oly meghatólag állítja Ön a tényeket az olvasó elé, hogy meg vagyok győződve, hogy sokan az ellenpárt közül is, szívökre téve kezöket, igazat adnak Önnek [PLev. 115 özv. Szász Károlyné Petelei Istvánhoz].

2. olvasni tudó tanuló; elev care ştie să citească; Schüler, der (schon) lesen kann. *1571:* Mint regtwl fogva volt az abece tanulo es sillabizalo germektwl Eztendeigh d 25, olwasotwl d 50 kj locusba wl fl 1, Ezenkywl plebanos wra(m) zabad aztalal Tartozik az mesternek, Melliet tyztessegesen megh zolgaltasso(n) [Kv; TanJk V/3. 52b].

3. olvasnivaló; (material de) lectură; Lesestoff. *1675:* A páterek levelinek némelyikét azért küldtem párba, rettenetes nehéz olvasó volt s közte német írás is, hogy elig-elig tudtuk elolvasni. Igy is considerate hallgatva olvassa Kegyelmed bár, mert nehéz megérteni [TML VII, 109 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

4. rózsafűzér; mătănii, rozariu; Rosenkranz. *1586:* Egy kys olwaso wagio(n) kyn egy ött penzes gomb wagio(n) [Kv; Szám. 6/IV. 47]. *1599:* Tetczyk azert az teorwennek az Praesumptiokhoz kepest kiket az tanük az eleobbely lopogatasy feleol inferalnak hogy az fogoly leaninak harmad magawal Jambor Tiztesseg bely zemelyekel menteny kel magat hogy azokat az el vezet marhakat eowet es oluasot sem eo el nem lopta, se massal el nem lopatta [Kv; TJk VI/1. 329]. *1629:* Kalmar Marha iutot ... Ket bokor veres olvaso [Kv; RDL I. 132]. *1657:* Betlenben lako Keczkes Gyeörgy ily dolgot proponal Janki Andrasne ugyan mostani Betleni predikatorne, Nemes Eörzebet ellen: Engemet az J hamis hütinek (!) mondot, hogy egy nehanyszor hamissan meg eskűttem Azt kerdem miert mondotta eszt: Csinaltasson az tallerokbol olvasot, s olvassa az pápistak közöt [SzJk 83–4]. *1672:* Tisz Balint Ur(am)nak ket kepet kuldottem es az Olvasokbol kettot a' melljek szebbek ha az Ur I(ste)n eltet, más ayandekkal lesek eő kglmenek [CsÁLt F. 27. I/38 Georgiffy Mihály nyitrai pléb. lev. haza Csíksztgyörgyre]. *1674:* egy drága kövekből csinált olvaso [Szászvárosi ref. lt Halics Mihály lelt.]. *1710:* Udvarhelyt laktomban a barátok engemet a cellájokba felvittenek, képekkel, olvasókkal, könyvecskékkel addig ajándékoztanak, mint gyermeket pápistának tőnek [CsH 139]. *1736:* (A halottnak) ha catholikus volt, az keszkenyein felyül állott az olvasója [MetTr 401].

Vö. a *klárisolvasó* címszóval.

Szk: *vhány ~t mond vkiért. 1731/1768:* Kolosvári Pater Franciscanus Uraiméknak Hagyok Négy Száz Magyar forintokatis ... tartozzanak az emlitett Páterek egy Énekes Misét a' több akkori Tiszt: Páterek pedig egy egy olvasott Misét de Requiem, 's a' Fráterek egy egy olvasót érettem mondani [Kv; Ks 14. XLIII Kornis Zsigmond végr.].

5. *kálvinista ~ tréf* pénz; bani; Geld. *1788:* az én egész igyekezetem 's tzélom e' tekintetb(en) az, hogy minél tőbb kálvínista olvasót gyüjtögethetnék Ngd Cassájáb(a) [TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez Nszből]. *1818:* Libutz ... a Nagy fejér kaputyába panaszolva várván várja bé Nsgdat nintsen Kálvinista olvasoja G. Redeit is várja [Kv; GyL. Székely István lev.].

olvasóközönség olvasópublikum; publicul cititor; Leserkreis. *1880:* Nem benned van a baj, hanem az olvasóközönségben, kinek hozzád kell hogy érjék [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz]. — L. még i.h. 88.

olvasólámpa éjjelilámpa; lampă (mică) de citit; Nachtlampe. *1850:* Egy organdisch ólvaso lámpa [Mv; DE 2].

olvasópublikum; olvasóközönség; publicul cititor; Leserkreis. *1879:* Rosszul ismered Tolnait ... Aztán el is vesztette abbeli jogát, hogy piszkolhasson téged, akkor, amikor szólt a Kabdebó Fricike fűzfakötegéről, melyet Szebenben kötegelt az olvasópublikum megvesszőzésére [PLev. 62 Petelei István Jakab Ödönhöz].

olvasópult olvasóállvány; pupitru; Lesepult. *1849:* Két szép Aranyos kőtő kosár és egy olvasó pult [Széplak KK; SLt 17].

olvasótábla ábécéstábla; tablă cu alfabet; Abc-Tafel. *1877:* A' harmadik csoport[a]: Végezvén a' Gönczi fali olvaso táblát, kezdettek olvasni könyvből [Bádok K; RAk 255. — [a]Ti. gyermekcsoport].

olvasott 1. elolvasott; citit; gelesen. *1884:* én már rég ismerém Önt: sokszor gyönyörrel olvasott dolgozatai után [PLev. 116 özv. Szász Károlyné Petelei Istvánhoz].

Szk: *szemmel ~. 1676:* Az mely dolgokrúl Kegyelmeddel az ország házában beszéltünk vala, szemmel olvasott dolgot beszélek Kegyelmednek, szemben lévén Kegyelmeddel [TML VII, 133 Béldi Pál Teleki Mihályhoz].

2. *~ mise* csendes mise; liturghie citită; stille Messe. *1731/1768:* Kolosvári Pater Franciscarius Uraiméknak Hagyok ... Négy Száz Magyar Forintokatis ... tartozzanak az emlitett Páterek egy Énekes Misét a' több akkori Tiszt: Páterek pedig egy egy olvasott Misét de Requiem érettem mondani [Kv; Ks 14. XLIII Kornis Zsigmond végr.].

3. *~ ember* nagy tudású/tájékozott ember; om citit/învățat/instruit; belesener Mensch. *1657:* Kamuti Farkas ... jó deák, olvasott és hatalmas memoriájú ember vala [KemÖn. 82].

olvasó-üveg lornyon; lornion; Stielbrille. *1782:* Két ólvasó üveg, egyik Csóntós rámájú, másik fa nyelű [Nalác H; CsS]. *1799:* Két olvaso üveg [Kv; CsS].

olvastat 1. el/felolvastat magának; a pune/ruga pe cineva să-i citească; sich vorlesen lassen. *1668:* az biblia felől írsz, hogy oda küldjem, mivel én olvasni nem tudom s nekem nem kivántatik. Úgy vagyon, olvasni nem tudom, de vannak emberséges emberek, az kikkel olvastatom s énnekem inkább kivántatik, mint magadnak [TML IV, 256 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

2. (hivatalos iratot nyilvánosság előtt) felolvastat; a pune pe cineva să citească (un act oficial în public); (amtliches/offizielles Schriftstück öffentlich) vorlesen lassen. *1639:* Fü Biro Vram osztan kenala hogj ihon vagion az mi Keglmes Urunk Feiedelmünk Mandatumja olvostosatok lassatok mivel jűttunk mi ide, de azt sem akarak el olvastatni es megh hallani [H; JHbK XLV/32].

3. számíttat; a face să fie socotit; berechnen/kalkulieren lassen. *1796:* a Rovásakat a kezemben vévén, mikor ujra visgalatra vétetödet igaz az hogj a Buza Rovás a Házalattal nem edgjezett, mert két Rovázat egjben szakadva találtatott Fodor Sigmond Uram egjnek olvastatta mégis fennmaradatt egy véka Dificultásban [Aranyosrákos TA; Borb.].

4. (pénzt) megszámoltat; a pune pe cineva să numere (banii); (Geld) zählen lassen. *1670:* azon pénzt tudja csak az Isten, ezt is most mint szerezhettük Ide én 4-tán érkeztem; 5-tán az pénzt olvastattam 6. az fővezérrel és deftendárral lettem szemben [TML V, 400–1 Rédei Ferenc Teleki Mihályhoz Drinápolyból].

olvastatik felolvastatik; a fi citit (cu voce tare); vorgelesen werden. *1662:* Mely gyűlésen újobban is, hogy a vármegye megesküdnék, fejedelemnek arról való parancsolatja is olvastatott vala [SKr 516]. *1791:* Olvastatik a' Felséges Fő Igazgató Tanátsnak Rendelése hogy Ő Felsége meg-engette, hogy a' Belgiumi Respublicaban lévo Productumok iránt a' Harmintzadbeli szabadság a' mint volt 1788-ban Viszon (!) megengedtetett [Kv; TanJk IV/8. 54]. *1843:* Olvastatik az ugyancsak fennebb tisztelt és a kamarai biztoshoz intézett rendelete a zalatnai királyi igazgatóság elnökségének [VKp 67]. *1845:* A közelebb mult ülésen folyt tárgyakról szerkesztett jegyzőkönyv olvastatik és megállíttatik | Olvastatik a' Nemes 2ik Székely gyalog Ezered Kormányának folyó év és hó 2ról 735. számjai alatt e ns Szék Tisztségéhez intézett hivatalos átirata [Usz; UszLt XI. 85/4. 110, 85/6. 220].

Szk: *olvastatni ért/hall vmit. 1762:* azt hitelesen hallottaé a Tanu vagy Tugyaé, Levelékből olvastatni értetteé [Petek U; Hr 2/36]. *1803:* Tudgyae a Tanu nyilván es bizonyoson értettee hallottae vagy levelekböl olvastaé vagy olvastatni hallottaé Hogy a fiak leányokkal valaha osztoztake [Szenterzsébet U; Borb. II vk]. *1812:* a' Tanu régi hiteles emberektöl hallota é ? Ok levelekből olvasta vagy olvastatni hallotta é ? [Mv; Somb. II tábl.].

olvaszt 1. (fémet) megolvaszt; a topi; schmelzen. *1558 k.:* Wenusnak feyersege ez zerenth lezen. Wegy kalcionalth sooth, borkqueth es timsooth oluazd meg anny echetben keuerve ozton ebbe hetcher heuitue es hethcher oluazthua olchad az veres rezeth lezen zep feier es lagy Minth on [Msz; MKsz 1896. 287]. *1573:* Valazto Eottwes gergel, Azt vallia hogi Offenbanian hallotta Az Smelcertwl az Biro eleot es teob Emberek eleot Monta hogi az Mely testelt Zenkelt volt Eottues Leorinchnek pechy Estwan Azbol Masfel vagi harmad fel gyra Ezwst leot volt, Mellyet eomaga Eottwes Leorinch vit volt oda az kohra olwaztany [Kv; TJk III/3. 221]. *1592:* Peterdi Georgi vallia oda Iuta Bekessi Gergelis, es monda Merai Tamas neki, tudod e, hogi az meli ezwsteot az Nimeti Istuan daikaia en hozzam hozott vala, megh mondo(m) hogi megh ne oluazd, mert felek raita hogi lopot marha. Mona erre Gergeli, vgi vagion, de en ne(m) oluaztottam, hanem plikbeol es czomorlasbol chinaltam nekj az eouet, erre tudomant teon Nimeti Istvan [Kv; TJk V/1. 245]. *1655:* Lupsán lako Pap Demeter másokkal eggyüt bé küldöttek Kolosvárrà termés aranyokat, mutogatván Rázmány Jstvánnak mikor az aranyat olvasztani kezdették volna, csak el ijettek hogy rosz aranyat vöttek [Kv; CartTr II Petrus Szavaj ötvös vall.]. *1719:* a' kik találnak ón, Ezüst, Arany vagy rézz matériáju kőveket, ne merészelyék, vagy verőkben, vagy kő lyukokban, imit-amot olvasztani vagy valahova Varosokra vinnj, mert ha ki tudodik minden kegyelem nélkül meg őletik [Torockó; TLev. 8/3]. *1789:* 25 darabbol allo nagyobb, kozépszeru és kissebb Crucibulumok, mellyek közüll egy középszerü valami Olvasztani valo Compositioval tele vagyon, egy nagyobb pedig a' Hijuba maradott [Mv; ConscrAp. 20].

Szk: *ón ~ani való vas kalán. 1676:* Sáfár házban lévő holmi bonumok On olvasztani valo egy eőregh vas kalán Nro 1 [Fog.; UF II, 712–3].

2. (zsiradékot) kiolvaszt; a topi (untură); (Fett/Butter) auslassen. *1584:* Philep Benedek vallia, Az en felesegem valamy keopewlleot vayat olvazt vala [Kv; TJk IV/1. 251]. *1595:* Waiat vöttem igyen eitelen 's fel eitelenkent es vertalyonkent fazekokban osztva ... mert most Czöbrekben oly herttelen nem talalnj: és ugyis hamar meg czalatkozhatnj: Vöttem 20 Eyttelt, kezen oluasztúa f 3 d 80 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 211–3 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1790:* Vévén a Nsgod uri parantsolatját tőstént abba foglalatoskodtam hogy elegedendő vajat vehessek a Nsgtok számára azért vettem pedig olvasztva s meg szűrve, mert ebbe a meleg időben meg nem lehet tartani romlás nélkül iroson [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1851:* a' zsirakat ha

olvaszt Rosi eléb egy edénybe hogy száljon meg, s ugy tóltse el abba a' tiszta Uj edénybe a' melybe marad [Kv; Pk 6].

3. (meg)lágyít/puhít; a înmuia/topi; erweichen. *1645:* Miuel azirt Uram az mi bizonysagok lehetne, es az kitül ertegettik hogj az Viaszszot hul oluaztotta volna az az Janos pap, es az hul masokat kinalt az Viaszal, az kegltek Jozagaba(n) vagi(on) [Kisbudak BN; BesztLt 20 Retteghy István lev.].

4. belevegyít/kever; a include/îngloba; hineinmengen/mischen. *1857:* Báro Apor Josef ő Nga magais számtalan Földeket szedett ki a kezeinkből 's azokot mind az udvari Földe kőzé olvasztotta, 's még azokot is mind mi adozzuk Cselédekül [Márkosfva Hsz; BetLt 4].

olvasztás megolvasztás; topire, topit; Schmelzen. *1558 k.:* Azerth iol wigiaz, hogy meg ne chalatkozzal Mind az strekkelesben es Mind az olwastasb(an) [Nsz; MKsz 1896. 297].

olvasztat kiolvasztat; a pune să topească; zerlassen lassen. *1587:* vaiat elseoben kis apro cziwprokban olwaztattam vala mind cziwprostwl volt f. 3/ [Kv; Szám. 3/XXX. 37 Seres István sp kezével].

olvasztatik kiolvasztatik; a fi topit; zerlassen werden. *1823:* 20a Aprilis Mikor a Méheket Meg tisztítottak vagyis Meg Metzették azoknak lépéébol olvasztatott viasz 5 font [Budatelke K; Born. F. Ia].

olvasztatlan kiolvasztatlan; netopit; unzerlassen. *1595:* Bosban Gúrzo Hermantol Olúasztatla(n) 1 Czöber Vaiat vöttem p(er) f 1 d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 204 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1679:* Tehen, s ökör olvasztatlan fadgya libr. 168. Juh fadgyu olvasztatlan libr. 56 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 63]. *1682:* Olvasztatt fadgyu Libr. 200. Olvasztatlanis van [Fog.; UtI]. *1688:* A Viasz szűretlen és olvasztatla(n) [A.porumbák F; UtI].

Szk: *~ fenyőszurok. 1632:* Oluaztatlan fenieö szurok cent. ... N. 1 [Fog.; UF I, 134] ✱ *~ (tehén)faggyú. 1625:* eo felge bizonyos szamu masa olvaztotlan fadgyu ala küldese feleol paranchyolua(n) küldeottünk Zam tarto Alvinczi Peter Deak menedeke szerent ala Lib: 125 [Kv; Szám. 16/XXVII. 5]. *1676:* Olvasztatlan Fadgyu Libr 100 [Porumbák F; UtI]. *1681:* Olvasztatlan Tehen fadgyu, Tizenegi darabban Libr. 172 [Vh; VhU 524]. *1768:* Nyoltz font, olvasztatlan Fagyu [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. *1785:* Cserei János 20 font olvasztatlan fadgyut ád [Varsolc Sz; Born. XXIXb. 20/383 Kornis Krisztina conscr.].

olvasztó 1. olvasztáshoz használt; folosit la/pentru topire; zum Schmelzen/Auslassen gebraucht. **Szk:** *~ fazék. 1847:* olvaszto fazék Brassai földböl [F.árpás-Üveghuta F; TSb 46] ✱ *~ serpenyő. 1748:* Olvasztó Sorpenyö 2 [Vargyas U; CsS] ✱ *faggyú ~ serpenyő. 1656:* 3 labon allo fadgyu olvaszto nieles karikas eoregh serpenjeö [Fog.; UF II, 106] ✱ *ón ~ kalán. 1720:* Töltséresnek valo On olvaszto kalánok nro 5 [HSzj *tölcséres* al.] ✱ *ón ~ serpenyő. 1756:* On olvaszto Serpenyo Nro 1 [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.].

2. lágyító; care moaie/topeşte; erweichend. *1710 k.:* Égtem inkább felebarátom aránt a mindenféle kívánságok tüzében, nem különben, mint ama kóból üvegtésztát olvasztó sebes tűz [BIm. 1011].

olvasztókemence ércolvasztó kemence, kohó; cuptor de topire; Schmelzofen. *1785:* midön a Bányáknak hertelen romlási történnek igen késö volna az hogy a Bányász elsöbe a Mlgs Uraság Tisztyeinek hirt tégyen mig hir tétel után jár addig az olvaszto kementzében a már növésében lévő vas meg hül, a Verőben hasonloképpen és így igen nagy kárunk forog benne [Torockó; TLev. 4/11. 1b]. *1823–1830:* Amely ércdarabokat kihúznak a bányából, azokat egy darabig a földen hagyják száradni, azután kemencékbe rakják így égetik meg tízszer különb-különb hasonló kemencében, míg tizenegyedszer viszik az olvasztókemencébe[a] [FogE 207. — [a]Az eislebeni ércbánya hámormunkájára von.].

olvasztott 1. megolvasztott; topit; geschmolzen. *1558 k.:* az arany olwaztot legien elozor es wgy west az Mixturat beleie es granald meg az Mint tudod [Nsz; MKsz 1896. 298]. *1655:* küldöt hozzám Csepreghi Mihály egyszer valami arany porbol ol(v)asztot aranyat, kit nem tuttak tisztitanni, engem kért rá tisztitcsam ki [Kv; CartTr. II Rázmány István (36) ötvös vall.].

Szk: *~ ezüst. 1671:* Tallerok, aranyak, kőrmeci penzek és plikkekb(en) levő olvasztott ezüstök [Kv; TJk XI/1. 49]. *1816:* Egy darab olvasztatt ezüst rudba 16 Lothok [Kv; Born. IV] ✱ *~ réz. 1665:* Ezen czeik haz pitvaraban Olvasztat lapos rez cent. no 1. libr. 56 [UF II, 314].

2. kiolvasztott; topit; ausgelassen. *1677:* Mikor az vas kő bányát colalják az két rendbeli bányászok, ha egész héten dolgoznak szoktak adni egygyik egygyik rendbeli bányásznak mécsnek egy hétre egy egy ejtel fadgyat, olvasztottat [CsVh 61].

Szk: *~ (disznó)háj/hájzsír. 1585:* vöttem Zalonnat es oluaztot hayat d. 2 [Kv; Szám. 3/XXII. 53]. *1679:* Olvasztot hájnak valo szoros száju korso nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 60]. *1688:* Fonyadek olvasztot haj 6 fazakakb(an) libr 100 [A.porumbák F; UtI]. *1730:* egj ejtel olvasztot háj Sir [Bibarcfva U; Berz. 16. XLIX/16]. *1734:* Vagjon az Tisztarto ház végeb(en) egj éles kamara melybennis találtatott Olvasztott háj ejtel no 3 [Datk NK; JHbB gr. Bethlen Farkas inv.]. *1789:* Egy meg romlott Cserép Fazékban olvasztott Diszno Háj 12 Kupa Rf 8 Xr. 24 [Mv; ConscrAp. 7] ✱ *~ (dög/kecske) faggyú. 1629:* Az élés ház Egy kályha olvasztott faggyú [Szu; SzO VI, 95 Székelytámadt vár lelt.] | hat uider oluaztot faggjuual tartozzek [Szentdemeter U; LLt]. *1632:* Oluaztatt faggiu Lib No 44 [Komána F; UC 14/38. 125.]. *1656:* Egy Czeberbe(n) olvasztot dőgh faggyu lehet masfel vider [Doboka; Mk Inv. 4]. *1685:* Szin avagy olvasztat fadgyu libr. 80 [A.porumbák F; UtI]. *1754:* minden holnapra fél, fél mása olvasztott ... ketske fadjut ... tartozzanak adni[a] | Timár Miklos es Timár Roska György Léváltanak ... két száz m. forintokat az jövő ezen Esztendőb(en) Szent Katalin napján esendő Alvinczi Sokadalom napjaig öt másа olvasztott ketske fadju interesre [Alvinc AF; Incz. XI. 4. — [a]A jb-ok]. *1756:* tartoznak a' Mészárosok ... az Uduarba bé adni 50.50 font olvasztot fagjat [Déva; Ks 101] ✱ *~ fenyőszurok. 1632:* Oluaztott feniw szurok uagion lib ... N. 58 [Fog.; UF I, 134] ✱ *~ (szín)vaj. 1595:* Ötues Ezechelnietől vöttem olúasztot vaiat 3 1/4 Eytteltt ... d 65 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 204 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1674:* az tej tarto kamarara nyilik más hasonlo ajto Vagjon benne olvasztott szin vaj nr 6 ~ hat veder [A.porumbák F; UF II, 609]. *1681:* adattak ... olvasztott vajat tizenkét ejtelt Irós vajat két tonnáb(an) 54 fontot [UtI].

oly I. *mut nm* **1.** olyan, olyanféle/szerű; asemenea, astfel de ...; solcher, solche, solches. *1542:* azt erthem hog ol

bezedek nem wolna egmas kewzewth az legenwel, kyth meg nem (!) masolhattna, de wgan chak arra walo thekenthethyth ewsmerem [Fog.; LevT I, 16 Petrus Orozy lev.]. *1574:* Katus Baly gergyne Azt vallia hogy Mondot eo neky Ne Mond azt Mert Nem oly Ember hogi azt Erdemlene [Kv; TJk III/3. 366]. *1575:* eo k. viselienek oly gondot Rea hogi az egyhaz penze legen Megh hogi az egyhaz fiay meg Neh fogiatkozanak [Kv; TanJk V/3. 119b]. *1589 k.:* Erdeometis olliat veottek el hogj megh ertt volna 20 f(orin)tot [Szu; UszT]. *1592:* Tegla veteo Antal vallia az giermekek penigh olliak voltanak, hogi kenieréket megh ne(m) zolgalhattak [Kv; TJk V/1. 219]. *1604:* az kosar penig oly wala hogi Egik rezebeol az masikba az ökrek el mehetnek [Kede U; UszT 77a]. *1625:* Vduarhely Zekj Zent Mihalibol ualo Zaz Janos neuü fellaitara Esset Suky Benedek vram ellen olj vitekben ki miat Halalt erdemleot volna [Melegföldvár SzD; SLt EF. 5]. *1630:* ki uetet vala az Aiton az az Deak, s azulta haragszom ra, de ha oly helien kaphatom bizony eletetis el fogiatom [Mv; MvLt 290. 194]. *1761:* ā Praefectus ... aszt foga rea, hogj ezen buza a Melgos Josika Antal kostelljából hazatat volna ada mondattamis Szekely Boldisar U(ramna)k hogj aly Titulussal ne intitulalna azon buzat [Branyicska H; JHb XXXV/45. 17]. *1768:* Szárhegy falvának oly tsere erdeje nintsen a' honnan fentőt ágast s egyebet faraghatnának [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. *1842:* oly fekvésü sovány hely, hogy nem érdemli meg a' fel szántást [Kakasd MT; DE 2].

Szk: ~ *formájú. 1747:* a' mely gyermek lovat lattam az Inai hatarban gondolkosztam hogy meg vegyem mint hogy itten kűrűllettűnk oly formáju gyermek Lovat nem lattam [Szilágycseh; Ks 27/XVII] ✱ ~ *módon. 1688:* Énnékem Oly modo(n) sem(m)i fele vert Monetam ninczen, mert Engemet az Sok Modnelkül Valo epitesz megh emesztet [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1710 k.:* magamra olly modon fótnyit sem költettem [CsV] ✱ ~ *reménység alatt/reménységgel. 1586:* az plebanos vram oly Remensegel Ne legyen, hogy ez beneficiumot zokassa vegye plebanos vram, es vsusba Mennien ennek vthannais [Kv; TanJk I/1. 25]. *1729:* Colonellus Baro Merbek Urunk(na)k eő Nganak pro bona Harmonia olly remenseg alatt hogj jo Commendot tart, és haszontala(n) dolgokkal a Ne(m)es Varost nem vexállya az egész Hat holnapokra[a] kivánunk meg eő Ngának discretizalnunk meg meg annyival amint elsoben igirtunk s Discretizaltunk [Dés; Jk 383a. — [a]Ti. az első félévre] ✱ ~ *szín alatt. 1594:* mind Erdeoth s mind zantho es Zina fewet Kendy Gabor fel zanthoth es el foglalt thewleök, Erdeyeket megh Irtatta, Aly zin alath hogy mast ad Nekyk Irtte, de vgjan Ne(m) adoth sohul semmith [Moró SzD; RLt O. 5 Thooth Gal jb vall.] ✱ ~ *színű* olyanszerű. *1773:* Pro anno 1772 zaláni bíró Bodor Pál perceptuma. Kit hány krajcárig és miért büntette meg? 6. Jakots Mihály, lovas katonát, búzára járván juhokkal 15[a] 7. Apor István uramot is oly színű dologért 15[b] [Zalán Hsz; RSzF 294–5. — [a-b]Krajcár] ✱ ~ *véggel. 1726:* fizettem meg az Rákosi lakósoknak 323 czövek(ne)k az árrát; mellyeket, olly véggel Vettem vólt, hogy az Tót kőrül czövekeltessem meg véle fl. hung: 17 d: 12 [Kv; Ks 15. LIII. 4] ✱ ~ *végre. 1765:* Tudgyuk hogy a Monostériában lako Popa Von az Örög Kótoj Todor házában lakik, mellyet oly végre epitett hogy örög állapottyában ottan meg nyughassék [Szászbanyica K; BfR A. XXI].

Sz. *1591:* Daroczi Boldisarne Margit azzoni ... vallia Az birak oda iutuan el veuek az legeniteol az czakant, noha valtig menti vala magat hogi eo zolgalo ember volna, es zabad volna neki fegiuert viselni. Mikor az zabliaiat el akarnak teolle venni, Monda az legeni, bizoni oly zegre keottek azt hogi keonnien le nem hagiom venni [Kv; TJk V/1. 89].

2. *szintén* ~ ugyanolyan; acelaşi; ebensolcher/solche/solches. *1739:* Szekhalmi György, Susanna és Anná(na)k szinten olly jussok s vérségek vagyon azon földőkhőz és szena fűhőz, mint az kinek az emlitet venditorok distrahálták [Torda; TJkT I. 163].

3. *becsm* affajta, afféle (rossz/alávaló); aşa/atît de (rău/abject); ein solcher/eine solche/ein solches (schlecht). *1591:* az Jstenert keretet hogy lennek kezes erette vegre menek oda oly fogsagban volt vgia(n) megh szederjeszult vala az keze az laba az kalodaba(n) [UszT]. *1597:* Tummes Wendler vallia zolitanak engemet az Lato Mester vraim hogy lassa(m) michoda húst arol Paztor Istwan vezem az húst, de oly wala hogy ne(m) embernek walo wolna [Kv; TJk VI/1. 6]. *1743:* mint oly czégéres Malefactor bizonyosan exemplariter megis büntettetett volna [Mv; Told. 37/22]. *1765:* olly motsokb(an) fekvő ember nem méltö hogy chaehotis tartsan, emberseges emberek közöttis tarsolkagyek [Torda; TJkT V. 265].

Szk: ~ *értékű. 1759:* olly értekü embernek tudgyuk az utrizált Csetre Marton és Fere(n)cz Uraimékat hogy nem hogy ök valamitt aquiráltak volna, de még az mijek az atyokrol maradott azt is mind el Vesztegették s idegenitették [Msz; MbK VIII. 22] ✱ ~ *természetű. 1724:* Ersok minden bizonyossan Pekri Uramtúl terhesedett meg ... mert ö kglme oly termèszetü ember, hogy akit bé kaphatott házáb(a), az nehezen menekedett meg tőle [M.királyfva KK; BK. Fodor Péterné (40) ns vall.]. *1749:* Jószíff ólly természetü vólt, hogy az Embernek minden hellyes ok nélkül leg elöbszöris a fejit ügyekezte ütni [Korolya H; Ks 101].

4. dicsérőleg; exprimînd preţuirea; lobend: olyan, afféle (kiváló/kitűnő); atît/aşa de (bun/remarcabil); solch (ausgezeichnet/hervorragend). *1593:* Balogh Mihaly vallia Tudom hogy ez egy Jo eokreotis az teobbj keozeot el Atta frataj Janos, oly eokeor vala penigh ez fekete tarcha eokeor, hogy egy sem vala Az frataj eokreben ollia(n) [Kv; TJk V/1. 427]. *1619:* az én uram oly ember és oly fejedelem, hogy ha vendégségbe jö nagyságod meg is tud vendégleni [BTN[2] 260]. *1629:* Chyomafai Janos aztis mondotta hogy nem volna Colosuarat oly keo haz mellyert velle keozeosülne [Kv; TJk VII/3. 146].

Sz. *1746:* Ollyak mint Galambak vig tekintetekben [Marossztkirály AF; MúzRadák].

5. hivatalos kijelentést/nyilatkozatot bevezető jelzőként; ca atribut, la introducerea unei afirmaţii/declaraţii oficiale; als amtliche Erklärung/Äußerung einleitendes Attribut: azon, olyan; astfel de ...; derartig. *1584:* Azert monta(m) hogy az Cotakban vagyon oly Emendalas Akit en Ne(m) chinalta(m) es Irta(m) [Kv; TJk IV/1. 293]. *1671:* némellyek Poor Balintne javainak divisioja(na)k ideje(n) mondottak oly szokat hogy tudnyllik Mit fogsz ugy mond ezek mellet az Calvinista ebek mellett [Kv; TJk XI/1. 43–4]. *1775:* Néhai ... N. Váradi Inczédi Gergély Ur ő Nsága lépett, és ment volt Kglmetekkel olly Compositiora[a] [Fejér m.; Incz. XI. 13a. — [a]Köv. az egyezség szöv.]. *1784:* méltoztassék bányászi vas mives helységünkre nézve a' fenn irt okokból Tit. Processualis szolga Birák Urainknak kegyes válaszszában olly rendelést tenni, hogy mindenütt publicalyak a' pénzen vett erdőink vágattathatása iránt való engedelmet [Torockó; TLev. 10/4]. *1825:* A Cancellistákat oly utositás-

sal inditottam el, hogy ők a Certificatiot csalhatatlanul meg tegyék [Mv; Pk 1].

Szk: *~ feltétel alatt. 1802:* lévén egy darab Kaszállo Réttyek adák Zálogban hat esztendőkig olly feltètel alatt: hogy azo(n) terminalt hat esztendők alatt az Emptorokat minden legitimus impetitorok ellen megoltalmazzák [Asz; Borb. I] ✱ *~ ígéret mellett. 1793:* minthogy a' Papoknak és Professoroknak a külsö közös Joszágokbol régtöl fogva járni szokott egy 's más aproság jövedelmecskéjek ... ez elött bizonyos Esztendőkkel olly igéret mellett el vonatott vala, hogy az más moddal ki fog potoltatni [Kv; SRE 292] ✱ *~ kikötéssel. 1865:* Kolosvári a' piacz soron lévő házamat hagyom kedves Unokámnak Gr. Teleki Josefnek, oly kikötéssel hogy ha kis korún meg találna halni ezen házba és széna fübe testvérei örökösedjenek [Kv; Végr.] ✱ *~ kondícióval. 1773:* M: Igenben[a] Commoralo Vrika Peter B: Incedi Pál vr Jobbágya kére és leválais Polik István Vr(am)tol Tiz Vonás Farintakot a jövö karátsonig egy ölfa interesre olly Conditioval hogy a praefigált terminusra ... meg fizeti minden tovább való hallagatás — nélkült [DobLev. II/451 Beregszászi István ns kezével. — [a]AF]. *1795:* Berár Juvont olly Conditiokkal fogadták volt meg itthon az Allperesek az Marhák mellé Pásztornak, hogy négy Tulkamat és 21 Darabokbol állo Juhaimat ki teleltetik [Msz; MbK 104] ✱ *~ kötelezéssel. 1848:* Kolos monostori lakosok az Uradalomnak Gátyi retyét felibe által vették oly kötelezéssel; tartozok leznek felibe le kaszálni, alkalmatos időben fel gyűjteni, az uradalom részét haza szállittani [Km; KmULev. 3] ✱ *~ meghatározással. 1828:* Dési Hoszszu István Urnak az Malaton lévő Házát kivettem Taxára oly meghatározással hogy az irt Pinzbéli Censust két versen ... tsalhatatlanul befizetni kötelezteten [Dés; Törzs. Dési taxalisták] ✱ *~ móddal/módjával. 1598:* oly moggyaual haggjad az Jozagokat ... mindeneket az mi lizen hogj el ne uezzen tvllók [BálLt 51 Kowachoczy János ut.]. *1791:* Az Hazassagi kötelbe levő Személlyek egyszeri botránkoztatásokért kövessenek Ecclat az Hellysegbe levő Consistorium előtt olly moddal hogy az előtt a' Pap a' Templomba ki jelentse és a' kik(ne)k tetszik a' Consistorium Házba jelen lenni azokat tudosittsa [M.bikal K; RAk 10].

6. olyan nagy, akkora; atît de mare; so groß. *1557:* Jstennek legyen hala megh nem wolt oly Zwksegem hogy megh Jozagomath kelleth wolna el adnom [Apanagyfalu SzD; BesztLt 70]. *1595:* Az aitot sem Akarta(m) volna illyen tél wdeón be vaghtak volna haro(m) forinterth, merth olly liúkat uaghtak vala az aiton hogy az Jobbagyom Goina Antal azon bútt ky [UszT 10/99]. *1642:* miuel az Haaznak olj tagassagatt latiuk lennj, hogi keet hazaz (!) Emberek is el lakhatnak benne, kiualj kepen az kik egiesek aestimaltuk az Haazatt f. 600 [Kv; RDL I. 128]. *1653:* Szent Mihály nap tájban oly hideg volt, hogy a kádban a víz megbírt, úgy megfagyott [ETA I, 149 NSz]. *1717:* en az en mostani sok dolgaimn(a)k miatta olly főfajasb(an) vagyok, hogy meg az földön is alig járhatok [Ks 96 Apor Péter lev.]. *1722:* ollj esők valá(na)k nemis szánthatni á Locs miatt és lágyság miatt [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1741:* miis látók nagy haragját Sipos Istvánnak olly haraggal 's furiaval vala pedig Sipos Istvan hogy ha mi ott nem lettünk volna 's Balog Laszlót a kezeböl ki nem szabaditottuk volna, ha szinte meg nem ölte volnais, de bizony meg mocskolta volna [Szilágycseh; IB III. 104/16 Georgius Balint (28) jb vall.].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; substantivartig gebraucht. **1.** olyan személy, olyasvalaki; astfel de persoană; eine solche Person. *1573:* vam leweletis olinak agion eo k.[a] kyknek Eoreksegek vagion, hogi az vam lewel ely teweliedwen Bwt gondot Ne hozzanak az varosnak [Kv; TanJk V/3. 75b. — [a]A bíró]. *1575:* Az Drabantok feleol penig eo K. varoswl azt kewannyak hogi eo K. Biro vra(m) es az tanacz ollyakat fogadianak kyk Iamborok es az varosba Eorekes Emberek legienek [Kv; i.h. 110a]. *1583:* eo kmek Varosul valaztananak olliat ky az valaztot Biro vramnak Volffard Isthwan vramnak Megh Ieoweteleigh viselne zorgalmatos gongiat az Magistratussagnak [Kv; i.h. 270a]. *1606:* az Actor falu protestal hogy vadnak teöb bizonisagokis kiket hittak es el nem erkeöztek azoknak wdöth keuannak vadnak olljakis kik betegek azoknak birot kernek [UszT 19/32]. *1617:* Feieruizi Mihali kobatfalui juratus est. Hallottam hogi elegge zitta ez az Antalfi Tamasne Antalfi Matiast de nem cziak ót sot meg az egez falutis; talan ugian nincz olj kitt meg nem zidot [Kobátfva U; Pf Fr. Bencser de Medeser ns és Th. Böleoni rector Scholae Tarcziafalviensis vall. jel.]. *1671:* Az melly Paraszt Ember Templomot nem akarna frequentálni ... az ollyakat a' Dominus terrestris ... verettesse kézi kalodában [CC 1]. *1681:* Vagy(na)k ollyak tarsaságunkba(n) a' kik könyböl (!) olvasva(n) el az predikatiot, ne(m) tanulnak, hanem tsak az könyvhöz tamaszkodnak [SzJk 152]. *1732:* Penz Perceptor Atyankfiai az kik iránt nem securusok az rajtok levő portio meg vehetese iránt, az ollyakat az Executor meg kötözvén vigjek ... B. Marton Kovács Pinczejeb(en) [Dés; Jk 426a].

2. olyasmi, olyan dolog; aşa ceva; so etwas. *1568:* Sophia Relicta Joannis Compactoris fassa est in hunc modu(m) Ezt hallottam hogy monda az Zabo Janos felesege, azt monda vram hogy ha az annyam fel nem hagya tenny az Tablat, bizony ollyath myuel hogy mynd my es mynd ő Meg bannya [Kv; TJk III/1. 14]. *1584:* Zekeres Mihalne Anna vallia, Ezten vosarnap vala ez hogy ezt hallam Isac peter zaiabol, ollyat chelekeszem vgmond hogy Minden meg chodallia [Kv; TJk IV/1. 208]. *1603:* Ezen Jarasba(n) lassak meg ö kk az Apro Sütő kemenzeketis, és ha ollyra talalnak, kyt felelmes hellyre kemeny nelkül, Vdúaron, aúagy sendelyes ereze haza hea ala rakattak volna azokatis el hannyak és el bonczak [Kv; TanJk I/1. 449]. *1606:* kere Dymyen Boldisar Adorjany balast hogi ha olyat uegeztenek Vas Peterrel, izennye meg neky [UszT 20/125 Symonfy Mihaly (55) vall.]. *1632:* olliat ittam megh ki miatt soha giermekem sem lezen tulle [SzJk 36]. *1633:* Hallottam magatolis azt Falabu Kathatol hogi azt mondotta, hordozok maga(m)mal olliat tudni illik egi Zeöld bekat, hogi valakit azzal megh jllethetek, de mind szeretnek azok engemet [Mv; MvLt 290. 137a]. *1722:* ha comprobalodik hogj olyat keres, a mi(ne)k biradalmab(an) vagyon, ha az adversa pars közt nem tart hozzá, Calumniat intentál méltánis, mert birja, mégis ötöt keresi erette [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.]. *1859:* miért igerjek olyat a' mit meg nem tehetek, mert akkor betsület szavam lenne compromittalva [Szu; Pf].

Szk: *ollyá tart. 1579:* Kwthy Janosne Orsolya wallya ... Nagy Jstwanne monda en eleotte(m) ne aly mert ennekem ellensegem vagy zinte ollya tartom mintha tennen kezeddel eolted volna megh az vramat [Kv; TJk V/1. 113]. *1610:* Kvn Peter en teolem Izene Vaida Istvannak, hogj oda ne Jarjon az eő zallassara, mert olia tarcza mintha ellense-

gere talalna [Dés; DLt 320]. *1637:* szaz Palne monda szekely Istuannenak, hogi miert jüsz te enelömben, vgjmond, ha ugi latlak mint ellensegemet, mert a te hazadnal konczoltak fel az en gjermekemet, ollia tartom mintha te lettel volna gilkossa gjermekemnek | szanto Marton zugoladot en eleöttem hogi ollie tartia mint ha Borbely Istua(n) vilagtalanitotta volt megh [Mv; MvLt 291. 90a, 105a]. *1645:* Aranj Gyürükot is lattam az tobbj között egj Meczetlen kek Sáfeljos (!) kóüü uala, az kit ugia(n) igen forgattam, mondottam asszonyomnak eö kegielmenek, hogj ha Verfeljesen uolna meczue az koue es ha enim volna olja tartana(m) mint ha ket szaz aranjam uolna az sebbe [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120] ✱ *~ lehet* olyasmi lehetséges. *1722:* Azt felele Sütö Myhally: olly lehet megcselekze(m), s' olly hogy sem [Csabaújfalu SzD; BK].

3. *~at rivall* olyan nagyot/akkorát rivall; a zbiera aşa/atît de tare; laut aufschreien. *1790:* a mint lött a' málé zörgésre olyat rivallott[a], hogy Tulipánt Joseff mingyárt ki jött rivallására [Dés; DLt. — [a]Ti. a disznó].

III. hsz-i jell-ű haszn-ban fok- és mértékhatározóként; cu valoare adverbială, ca adverb de mod; in adverbialartigem Gebrauch als Bestimmung des Grades und des Maßes: annyira; atît de ...; so sehr. **A.** *mn, mn-i in előtt. 1558 k.:* Immaron ved az istennek akarattiabol azth az fołdeth, Melyeth elǫzor Meg kalchinaltal, Mely oly feier, Minth az ho [Nsz; MKsz 1896. 286]. *1559:* byzony nem vagyok oly magam feledeth ember, hog keg-nek nem irnek [Gyf; LevT I, 305 Andreas Bathorj de Somlyo, Magister Curię sógorához, Ladislaus Ke[illegible]zeny de Kanyafeolde-hez]. *1592/1593:* azt az zygetet az Deesi Rethi Malomhoz birtak Aztis tudgia hogy oly maga biro Biresi Christoff Vramnak ra hajtottak eökreóket [Mikeháza SzD; Ks]. *1620:* Boer Peter vramnak Ona Bobes tartozzek refundalni hamit a molmon epit, a malomis hogi szinte el dölölegh uolt olj hituan uolt es vyolag epittette fel Boer Peter [Récse F; Szád. Reczey Radulj Boerezkul (29) lib. vall.]. *1631:* olj iambor aszony az hogj ninczen ez varason jamborjab annal [Mv; MvLt 290. 62a]. *1727:* nekünk ... oly irtoztato Szelünk jár, hogj ha még meg nem Szünik, Sok karokat vallunk miatta [Sszgy; ApLt 2 Daczo Ferenc Apor Péternéhez]. *1736:* Vadnak olly nyakas emberek a kik az tóbbit is Corrumpállyák [Récse F; JHbT]. *1768:* Mert az olly alatson szoross, viz fészek, hogy Tó áll rajta, és Salva venia, Békák regeló (!) hellye [Köpec Hsz; Köpeci lev.]. *1806:* A Pap Vaszalia Kanczaja olly koborlo vólt hogy mindég Czoveken kellett tartani [A.várca Sz; BfR 130/1 Pap Andréjka (74) ns vall.].

B. *hsz, hat-i in előtt. 1582:* Miert hog á Ghywlés eleotteunk wag'on, Tecczik eo knek Warosul, hog ez alat á Notarius dolga legien haladekba lassak myre valik dolga, kellę erette megis teorekedny Awag Nem, ha hol oly nehezen lezen dolga hog heliere Nem Alhat [Kv; TanJk V/3. 253a]. *1592:* Io uigh Peterne Ersebet, vallia Tudom hogi az Jnas oda jart eiel, es kesen jutot megh, kerdettem hol jart olí kesen [Kv; TJk V/1. 200]. *1595:* Zekel Andrast az Loas Legent Hawas elö földeben külttek volt: És olly sokkaig kellet ot laknia Az meg mind vęgig szemeúel mindent lata [Kv; Szám. 6/XVIIa. 231 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1644:* hogi oli meze uatok czak isten tügia minemw nehesegemre uagion [Szamosfva K; JHbK XLV/29]. *1692:* eö kgle ad dje(m) ... 24 Marty lenne olly keszen, hogy kinalnok meg azon Divisioval [Ne; DobLev. I/35]. *1747:* én szememel sem latok az sérvésemtöl az házbol sem mehetek ki olly el gyengejedve (!) vagyok [ApLt 5 Apor Péter fiához, Józsefhez]. *1749:* az Gátnak fel vetése miatt az Viz(ne)k dagosza es fel tojulása lészen az olta az Kükülló Vize Korod között is Lankásabban és nem olly Sebessen folj mint az Gát fel vettetése elött [Zágor KK; Ks 15. LXXVII. 4]. *1771:* azon mégis csudálkozam, hogy engedé meg az Udvar, hogy a' Szikurj nevü hellyet olly nagyon ki irtsák [Redulesty H; Ks 93. XIX. 6]. *1787:* azt hogy vesztette el Béldi Pál Joszágát s hogy conferaltatott másnak, nints miért olly gyakran reiterálni [Mv; BLt 6 tábl.]. *1835:* nemis ügyeltem akkor oly nagygyára, nem gondolván, hogy még valaha az aránt engemet meg kérdeznek [Zsibó Sz; WLt].

C. *htlan számn előtt. 1724:* több kárt tett nékem a hörcsök talam miolta gazdaságra jutottam oly kevés gabonám ném lett mint az idén [Darlac KK; ApLt 2 gr. Haller János anyósához]. *1731:* Székesi Néhai Baranyi (!) János Ur(am) meg sokallotta volt hogj az Rétröl olj sok Szénát hordott el Gilányi [Csejd MT; Told. 8]. *1764:* tsak egy hetetis lakván edgjütt, oly kevés üdö alatt haragot nem tarthattunk [Torda; TJkT V. 246]. *1807 k.:* Szekér Eke Borona marodat, nevezetesen Borana tsak hat vas Szegü maradat amellyek épségb(en) meg nem maradhattanak olly Sok üdötöl fogva [Sinfva TA; Borb. II]. *1829:* A' robottán fejül valo Fejer népi munka olly sok és terhes hogy nem győzhetik [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. *1836:* mikor itt a ho meg mozdul már élik az ingo marhák oly sok, jo fü terem [Nagybacon Hsz; HSzjP Nicolaus (Nyika) Veress (34) vall.].

D. *fn előtt. 1782:* Veress Samuel Uram az Édes Atyám-(na)k inassa lévén oly gyermek volt hogj bizonj egy rosz sertest sem tudott tísztességesen meg takaritani, ugy hogj el küldöttem mellöle [Torda, KW].

Szk: *~ igen* annyira nagyon. *1597:* az egy deakom vala, azis oly igen betegh azt sem tudo(m) mjnt leze(n) dolga [Ipp Sz; Ks]. *1614:* ebben az búdosásokban hadoknak felét is elveszték[a] az havasokon való éhség miatt, mely éhség oly igen nagy volt köztök, hogy még az fejedelmi emberek is csak valami rossz lóhúst kaphattak volna is enniek, kedvesen kapták volna [BTN[2] 59–60. — [a]Forgács Zsigmond és Ráduly vajda]. *1631:* oli igen lassan iöt eleö czak az laba hegjen, hogj megh az eb sem erzette megh [Mv; MvLt 290. 239b].

Sz: *~ kénytelen vmivel, mint a juh, mikor hajtják a halálra. 1662:* Olly kénytelen voltam én azzal, mint a juh mikor hajtják a halálra [SKr 463] ✱ *~ nyilván vagyon, mint a nap fénye. 1589:* Az Mezarosok zantalan sok zo fogadatlansagha Noha oly Nylwan wagion, Mint az Nap fenye Mostan el veghezetre ebbenis eö kgmek varosul megh Akariak probalni eoket, ha teokelletesek lesznekę az eo Ighyreteknek vagy ne(m) [Kv; TanJk I/1. 113] ✱ *amilyen nagyon felhág az uborkafára, ~ nagy gyalázattal leesik. 1774:* amillyen nagyon felhágtál a' parasztsággal az ugorka fára oly nagy gyalázattal le esel [Sajókeresztúr SzD; Becski. Becski Sigmond Becski Miklóshoz].

olyan I. *mut nm* **1.** afféle, a szóban forgó személyhez/állathoz/dologhoz hasonló, azzal azonos; asemănător, similar (care seamănă cu persoanele/animalele/lucrurile amintite); derartig (der genannten Person/dem genannten Tier/Ding ähnlich), ihm/ihr gleich. *1559:* Az Mesarosok valamely Barmoth ah wagy yth az Coloswary fewldewn viz wagy zokadalomba wezen azth Zabad legyen yde az Coloswary hatharra haythany Ees yth megh hyzlalny, de semmy okon az ollyan Barmoth el adny se Thewsernek sem egyeb Rendbely embernek [Kv; TanJk V/1. 58]. *1561:* Ha walamely legeny

es warasra iọne Miüelny es it az varason myet nem talalna kiert olly herre ky menny a' hun semmy ceh nynchen ollyan helyen ket hetnel toab ne leg'en zabad myelní [Kv; ÖCArt.]. *1585:* Minden Tyzedes az eo tizedeben walo hazakat es thwzeleo helieketh minden heten el Iarion, Ahonnath veszedelem keowetkezhetnek thwz miath az ollian helyert megh Inchek a' haznak gazdaiat [Kv; PolgK 15]. *1597:* Palfalúiak feleóll ieott szo be hogy az sora íaroknak az ky ereztett helyekreól marhaiokot be haitiak holott az eleott Regennis ki erezteó helyek voltak ollyan helyekreól sem kylseoknek sem pedigh az Korondiaknak marhaiokot ne haitogassak [UszT 12/97]. *1611:* Vagyon kez kj czieplet búza cub 50. A korbelj wdeöben az oljan búza iart az Piaczo(n) egj egj forinto(n) [Kv; RDL I. 88]. *1781:* Tiszta buzát pedig minél hamaráb küldgyen ked, de ne ojant mint hosztak volt, mert az igen el ért volt [Jobbágyfva MT; BálLt 1].

2. ugyanolyan; tot aşa, la fel; ebensolcher/solche/solches. *1570:* Zeoch Kelemen hithy Zerent valiya Belgerne azt Mongya volt Zeoch gẽrgnek The ollya(n) vagy Mint az Anyad, azys ely eskwek harom forinthomat [Kv; TJk III/2. 159]. *1576:* Egy darab nest wysselth, tezen mynth Egy harmad fel nestet. Jsmegh neegh mas olyan nest darab [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9]. *1589:* Az Aratas holot Immar Ielen vagion, Biro vra(m) keòttessen egy Io kęwęt, es ky tetesse keòz lato helyre, meg kialtassa hogy minde(n) ollya(n) kewet keósseón [Kv; TanJk I/5. 115]. *1602:* Az vtan masod vttalis mo(n)da Akkoris úgjan azt mo(n)da s enis ollyan valazt toók neki [UszT 16/72 Georgius Antal de felsó bodogh aszonfalúa judex juratus vall.]. *1677:* Három szél kender vászon lepedö fél viseléséb(en) való v(a)l(e)t f. — //50. Más egy ollya(n) három szél fél viseléséb(en) való kender vaszon lepedö — v(a)l(e)t f. —//50 [Kv; RDL I. 155b]. *1692:* Egy ég szin allyába szőt arany virágokkal valo szoknya, olyan materiabol valo elő ruhával [Bilak BN; JHbK L. 36]. *1730:* a' mint nekem az Aszszony á fülbe valo függön describalta, ollyan vólt az a meg talált kereszt éppen [Torda; MvRKLev.]. *1809:* Battus Lup gesztenye szin haju, a' bajuszsza, és barkója-is olyan szinü [DLt 740 nyomt. kl].

Szk: *csak ~. 1771:* Az öreg Anyossomtol Szöllösi Istvánnétol hallottam hogy Gázner György midőn szidta Báttyát azt hánta néki hogy Boszorkány nemzetségből vet magának Feleséget, az Anyossa is Boszorkány a Felesége is tsak olyan [Dés; DLt 321. 43a Ioannes Csengeri (30) ns vall.] ✱ *éppen ~. 1789:* el végeztetett, hogy 22 ezer Tserép adattassék által tseréb(en) a' Pallèrnak olly conditioval, hogy a' midőn a' Collegium épületére szükséges lészen azonnal restitúallya, még pedig éppen ollyan jo materiábol készült és jol meg égetett tserepet adjon [Kv; SRE 261] ✱ *szakasztott ~. 1777:* ezenn Vasziliának minden teste állása s szemillye és maga viselése szakasztott ollyan mint Néhai Filep Antal Uram volt [Szásznyíres SzD; Ks 30. 28] ✱ *szintén ~. 1713:* Tudom bizonyoson, hogy az Duma bajkuly alias Janos Mester elei szintén olyan Jobbagyi voltanak N: Gargocs Mihaly Uramnak mint az en eleim [H; Szer. Balás György (70) vall.].

3. olyanféle/szerű; asemănător (cu acela); derartig. *1568:* Vincencius literatus fassus est Jta dixisset, Johannes brassai hazuch vg mond soha ne(m) voltal te ollyan helyen, s nem is vagy ollyan Mint een [Kv; TJk III/1. 219]. *1586:* Biro vram tanachawal egyembe az ollia(n) vraimba(n) be hiuasson, kinek az Vristen beowebben Adoth kiteol amit kerhet, vegie(n) keolchyeon [Kv; TanJk I/1. 32] *1600:* en eroßsen mondottam hogy ne higye, mert eö chak ollian wygh kedwọ iffiu legeny, senki tanachat ne wegye ele [UszT 15/64 Bodo Janos Zènt Egy hazas Olahfalui Zabad Zekely vall.]. *1627:* az Vr Istennek iti letj ne(m) ollianok mjnt az Giarlo embereke [KJ]. *1691:* eddigis nem voltam ollyan Ember, hogj valakit büzben keverjek — s megint magam Tisztitsam ki [Kv; TJk XIII/1. 468]. *1703:* Tuczé fattyu fiu Gyermek is ha volna ollyan, a ki eo kglme birodalmán kivül volna ? [Gysz; LLt vk]. *1763:* a két Gyermek lavat én szivesen meg tanitattam volna De it ... ollyan Lo nem maradat a ki mellet lehetet volna jártatni [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1772:* Akar mellyik Joszágban vadnoké ollyon Jobbágyokis, kik eredet szerént nem oda valok ? [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]. *1785:* Hány és minémü Hold Szánto földgye és Rettye vagyon egy egész Ház hellyes Gazdának ... ? Ollyanaké Réttyei, hogy kettzeris lehessen kaszálni ? [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 14b]. *1841:* Ha pedig méltó mentsége léjendene akkori elmaradott szolgálatját más alkalmatossággal az alyan ifjú suplicálni tartozzék [Dés; DFaz. 38].

Szk: *~ móddal. 1732:* adott el erdöt penzen oljan moddal hogj a' hun szereti ott vágja az erdőtt [Türe K; Told. 21] ✱ *~ módon. 1574:* Zeoch Antal Ment volt az thoromba Keower Martonhoz feddete myert zolt volna teowissinenek ollian Modon, hogi ely Mechety orrat [Kv; TJk III/3. 366] ✱ *~nak deszkribál. 1618:* hintó ne legyen, hanem amaz régi erdélyi kolyának kit hínak, olyannak describálá az lovászmester hogy legyen [BTN[2] 111] ✱ *~nak ismer. 1795:* Fejér Antalt olyannak üsmértem hogy az életből magának kevánt örökké tsukoritani [Ozsdola Hsz; HSzjP Máté Ferentz (60) col. vall.] ✱ *~nak ítél. 1794:* Tudományára, ugy egyéb tekintetekre nézve is T. Szilágyi Ferentz Uramnál érdemesebbet[a] nem esmérvén, ö Kgylmét ollyannak itéli a' kiben a' Donest Consistorium maga meg nyugvását fel találhatná [Kv; SRE 299. — [a]Ti. a káplánságra] ✱ *~nak talál. 1800:* (A bort) Meg is kostoltuk kedves Feleségemmel együtt és ollyann(a)k talált(am) hogy ha az én Szegény Geniusom jelen-lett-volna ann(a)k ki-választásan, ennél Gustusommal egyezöbbet az sem találhatott volna [Mv; IB. Borosnyai Lukács Simeon ref. pap lev.] ✱ *~ná tart. 1644:* Latam azt az fagoli legent az ablakomrol es minketis rutul kezde szidni hogi esse lelek kuruah olianná tartom az Varasi Embert mint az kancza boriüt [Mv; MvLt 291. 407b] ✱ *~ színű* olyanszerű. *1696:* ha secundario ollyan szinü vetekb(en) tapasztalodnak közönseges hellyen masok peldajara megh veretessenek [Dés; Jk]. *1737:* Irtálé másuvá valami egyéb ollyan szinü dólgot [Borsa K; Told. 20a]. *1744:* ollyan Bál nevezeti alatt follyo solennis pompak mennek végb(en) az mellyek(ne)k az ollyan szinü Legenyek mint mü vagyunk, még eddig hirit sem hallottuk [ApLt 4 Árkosi Benkő Raphaël és Imreh József Apor Péterhez Nszből] ✱ *~ véggel. 1673:* ugy lattzik hogy eo Naga(na)k porontsolattyabol haytattak azok az marhak az A. eo klme kaszalo retire s, ugy lattzik hogy ollya(n) veggel, hogy maganak occupalhassa avagy approprialhassa aszt az Darab Retet [Záh TA; WassLt].

4. *becsm* affajta, afféle (alávaló/gyalázatos); aşa/atît de (rău/abject); so einer/e/es (niederträchtig, schmachvoll). *1582:* Dabo Leorincz vallia ... Monta Azt (is) Rengeo Anna hog Igiartho Georgnek Az Eb farka Alat volna tiztessege mint ollian tiztessege veztet bestie Kwrwafianak [Kv; TJk IV/1. 71]. *1593:* feyehez zolok, mynth ollan fertelmes yleteonek, es paraznanak [UszT]. *1612:* Colosuarat lako Czi-

zar Andras ada erteswnkre hogy Egy Buzas Janos new ... Ember, teob Complex tarsayúal edgiwtt Coloswar es Banyabikj tayan hatalmasul igaz uttyaban ra tamadot volna, es minden jowaytol meg foztotta, es bizontalan helyeken búdosnejek, mint ollyan gonosz teüeo zemely [Kv; PLPr 47 fej.]. *1625:* Tudom hogy ollian teorvenitelen Makwereo (!) ember volt Marty Thamas [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Drabant Peter szenttleleky jb vall.]. *1684:* Mikor Fel Vinczi Janos vr(am) fel kérette szolgáját ... mondá eö kglk miert busul ollyan akaszto fára valoert [Kál MT; Berz. 12. 92/103]. *1714:* az a' Hajas János csak ollyan sohunnai vandor koborló ember azt sem tudom hová való [Somosd MT; BálLt 86]. *1736:* Miért kellett énnékem az Inctát in Jus attrahalnom Citatoria Relatoriamból vilagoson Constal, hogy némellyeket meg-fenyegetetvén, babonás Mesterségével meg-kurusolt és vesztett ... ellene doceálni kész vagyok, doceálvan meg-kivánom a Jure mint ollyan nyilván való Bűvös-bájos Boszorkány meg-is ústassék [Dés; Jk 205b].

Szk: ~ *életű. 1635:* terden alua az en Istenem elöt megh mernek eskenni, hogj te soha ollian eletö Aszoni ne(m) voltall [Mv; MvLt 291. 61a].

5. dícsérőleg; exprimînd preţuirea; lobend: afféle (kiváló/kitűnő); atît/aşa de (bun/remarcabil); derlei, so ein/eine (ausgezeichnet). *1595 u.:* Az Peter Istuan(n)e molnaba valank, Kezdę mo(n)dani a' molnar Lazlo Peter feleóll bizoni azert az Jambor el talalth volt az vam búzaban meritteny En ugyan Irtozom teölle hogy ollyan iambor embert mégh zida [Hodgya U; UszT]. *1764:* Mi vitte légyen Bátyám Uramat Határ osztásra, maga tudhatya leg jobban de mint hogy régi mondás: jo atyafi a Kas Buza, Senki nem gondolhatya ollyan nagy Gazda Urrol, hogy egy illyen atyafiért ne sajnállat volna annyi költséget tétetni [Középlak K; BfR]. *1768:* olyan Kutya Kölykemet ütötte meg, hogy sokat ért vólna [Szentlélek Cs; BLt 7].

6. hivatalos kijelentést/nyilatkozatot bevezető jelzőként; ca atribut, la introducerea unei afirmaţii/declaraţii; als amtliche Erklärung/Äußerung einleitendes Attribut: oly, azon; astfel de ...; derlei, so ein/eine. *1592 k.:* ottogio(n) ollyan teöruenynk leön, hogy most nem tartozom tartani[a], hane(m) ha az en eöreksegemet be kertelem [UszT. — [a]Ti. kerítést]. *1598:* Az falunak ollyan vegezese uagyo(n) hogy senki ket nylat ne birhasso(n) [i.h. 12/103 Petrus Deak de Dallia jb vall.]. *1616:* ullyan uallast teot eleöttwnk hogj eó oda ualo Jobagj [Szentkatolna Hsz; BLt]. *1649:* Colosúar privilegiumos varos es ninczen mod benne hogi priuilegium(u)nk elle(n) valakit valakinek szinte(n) ollia(n) simplex vadyiara exequaltathassa(na)k [Kv; TJk VIII/4. 428]. *1725:* (A rétet) foglalták Csaki részre olljan p(rae)textussal hogj régenten zesztrében adatot volna Kecze Péter Csák részen volt Jobbágytol valo Annjánaké, vagj Nagj Annyának, nem tudom [Kettősmező SzD; Mk 9]. *1735:* lehetett közöttünk ollyan meg édgyezés hogy pro interim azon haznak dualitassat az Ik ö kglk(ne)k usque ad meum beneplacitum birjak [Torda; TJkT I. 79]. *1763:* itten ollyan parantsalatott adtanak ki, hogj minden ember fejszével készen légyen s mikor a' Harangot félre verik itt teremjen három Forint birság alatt [Szecsel Szb; JHb]. *1775/1781:* A Sertés dézma iránt ollyan egyezése van ezen Falunak eö Nagyságokkal, hogy minden esztendöben két sertést adjanak egyik egyik Méltóságos részre [Renget H; JHb XXI/3. 378].

Szk: ~ *formában. 1757:* azon helyett a Bokor erősen fel nőtte volt, mellyetis a Redei részen lévő Demian Juon nevű Jobbágy a Kurutz Világ után kezdé irtani, kitis az Atyám a Falus biroval, el tiltatott voltt ollyan formában hogy azon helységett ne tisztitsa, mivel a nem Redei részre valo [Galgó Sz; JHbK LIV/6. 15] ✱ ~ *kondícióval. 1781:* minden falusi lakosoknak egy-egy szekér vesszőt karóval együtt kihozni megengedtetett. Olyan conditióval, hogy ha valaki a Csere tetőn hátra menő úton innen találna vágni az erdő tilalma szerént 6, hat magyar forint bírságon maradjon [Árkos Hsz; RSzF 113].

7. olyan fokú (vérrokonság); (despre gradul de rudenie) asemănător, similar; solchen Grades (Blutsverwandtschaft). *1773:* Ezen jushoz mellyhez tartoznak ezen ket hold földek az Exponens(ne)kis Fodor jusson ollyan vérsege van mind az tőbb Fodor Agon levő Attyafiainak [Aranyosrákos TA; Borb.].

8. olyan nagy, akkora; atît de mare; so groß. *1598:* Zep Miklosne Magdolna azzonj vallja ... mikor ele Ieott volna Borgyasne es latta volna hogy az eo tejet fel fettek, kerde ki fette fel es mondak nekj hogy Gergely Antalne monda àh bestie fosos kúrwa bizonj soha ollian zegient nem vallottal eletedben minth enmiattam majdan vallaz [Kv; TJk V/1. 271]. *1631:* engem ugj megh ütenek feöben hogj en rajta(m) soha ollia(n) ütes nem eset [Mv; MvLt 290. 245a]. *1666:* igazán is írhatom, talám csak egy fejedelem is, vagy király, az én időmben olyan hajótőréseken nem forgott, mint én [AMN 92]. *1722:* ezen széna termő hellyet én is irtogattam Pristiny Péterrel edgyütt, mert ollyan gaz volt rajta, hogy lovas ember is alig látzott ki belölle [Algyógy H; JHb XXXII/41]. *1730:* az Falubol eligh tud ki menni az Emb⟨er⟩ oljan Sar s ho van [Abosfva KK; Ks 83 Bako Josef lev.] | Az Mult vosarnapra viradolag olyan der lőt hog az szőlőt megfogyolta hogy tovab valo irisit nem varhatni [Kisselyk NK; TKl Mihaly Deák kezével]. *1756:* ollyan iszop volt, hogy még a marha is alig járhatott volna arra [Mikeszásza KK; Told. 38]. *1765:* én azon az napon tsak addig voltam az Malomb(an) az mig az mi Udvarunk számára két vékányi köznek valo buzánkat fel öntettem, azt pedig mihellyen az Malomba érkeztem allyon szerentsém volt hogy mingyárást fel öntettem [Záh TA; Mk V. VII/19 Boka Nyisztor (46) jb vall.].

9. hasonlítás kif.; în comparaţii; zum Ausdruck des Vergleichs: ~ ... *mint* ahhoz hasonló ... mint; asemănător ..., asemenea ...; gleich wie *1638:* nevezgette Cziszar Mihaline ezt az Cziszar Istua(n)t, Feketenek, minek, mint egj Czigan hegedüs ollia(n) [Mv; MvLt 291. 130a]. *1697:* János méstér Petrityevith Horváth Miklos vr(am) ö kglme Csizmadia Inassát vgi mégh verte, hogy ollya(n) a' teste, mint ama Fekete Korom [Somosd KK; SLt AK. 32 Nagy Mihály (40) ns vall.]. *1700:* itt Ura(m) a' határ valoban szomorán mutatja magát a' ki kelesi ki költ, de tsak olljan mint a' czerna szál, a rettenetes szárazságnak miatta [Gyulatelke K; SLt AF. 27 Tövissi Rácz Illjes P. Horvát Miklóshoz]. *1725:* a hol most ezen Felsö Tonak a vize fekszik, ot mint az erdő ollyan nád volt [Mezőszakáll TA; JHb XI/15]. *1731:* Székelly Péter az ehezés es tetvesség mián ollyanná lett vala mint egy szenes tőke [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP Michael Kováts senior (70) pp vall.]. *1754:* ollyan volt a' teste mint a' fekete Czondra [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. *1771:* ugy jártam Nagy Josefnéval hogy az Palinka főző Üstömet Csebremet a két ujjával keresztül cirkálta s azután az én

pálinkám olyan lett mint a Savo [Dés; DLt 321. 42a. Catharina Fülöp cons. nob. Antonii Stikler vall.].

◇ Sz: *~ az emberek között, mint madarak között a bőrmadár. 1814:* Tompa Jánosné Pásztor Anis vallya hallotta, hogy Rákosi Huntzutnak rutnak Császár tsalonak szidta és ő tsak egy semmi, nemis ember forma, tsak olyan az emberek közöt, mint a' Madarak között az Bőr Madár [Martonfva Hsz; HSzjP] ✱ *~ kedve van, hogy madarat lehet vele fogatni. 1793:* bezzeg mikor Csernátoni Ur jelen volt ebéden vagy vatsorán, akkor nem veszekedett, hanem ollyan kedve vólt, hogy madarat lehetett volna ő Ngával fogatni [Koronka MT; Told.] ✱ *~ lével szokták feladni* úgy szokták tálalni a dolgot. *1668:* ha ki mit mond, mind igazat szól és kötelességinek kiván csak megfelelni, mivel az vádlást mindenkor olyan léhvel is szokták feladni [TML IV, 409 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez] ✱ *~ messze jár tőle, mint az ég a földtől. 1678:* az mely meszsze az ég a földtől, ollyan messze jár az ő kegyelmének elméje az Kgd békesség szerető és szerző jó indulatjától [TML VIII, 80 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] ✱ *~, mint amely borsót útfélen vetnek. 1584:* Én most Byzott wram Attiamffja wagjok zynte ollyan mintt az mely Borsot wt felen wethnek walakj reya erkezjk megh akad bele [Kv; MNy XXVI, 77 Haraklyani[a] Pál Kereki Jánoshoz. — [a]Sz] ✱ *~, mint a Noé bárkája. 1786:* a Kocsiban nagy contentumom vagyon, nem igaz hogy ollyan mint a' Noé bárkája, mint Pápai hirdette [M.régen MT; DobLev. II-I/615. 1b] ✱ *amilyen a kendő, ~ a mosdó. 1760:* A milyen a Kendő, olyan a' mosdó [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírásával] ✱ *kinek micsodás a kötése, ~ a törvénye. 1739:* juxta Jura Regni, kinek micsodás a kötése, ollyan a Törvénnye [Dés; Jk 294b] ✱ *micsodás a pakulár, a munka is ~. 1752:* Micsodás a Pakulár a' munkais ollyan volt [Backamadaras MT; Told. 37/44] ✱ *minemű a bírójuk, maguk is ~ok. 1621:* hallam hogy monda Pocz Jstua(n), Byrotok mj nemw magatokis olyanok vatok [Dés; DLt 345] ✱ *minemű a szolgálója, asszonya is ~. 1637:* monda aztis hogj haza jö az eöcze ki uereti az haztulis az szolgalot, mert szolgaloja minemü Aszonia megh ollia(n) [Mv; MvLt 291. 120a] ✱ *nincsen ~ hágó, hogy lejtője ne legyen. 1840:* a régi mondás szerént nintsen ollyan Hágo, hogy lejtője ne légyen; nintsen ollyan sok vagyon, hogy elne fogyon [Tarcsafva U; Pf].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch. **1.** olyan személy, olyasvalaki; astfel de persoană; eine solche Person. *1590:* Megh ertettek eó kgmek varosul a' be gywtesnek elseö ratioiat melj illet Byro valaztast, az Walaztot Byro helyet Effele Byro hagjas Byro vramath illety, eo kgme suo iure substitualhat reeghy zokas zerent olliant Az tanachbelj vraim keozzwl, Aky ideosb [Kv; TanJk I/1. 149]. *1603:* ha mellyk Affele debitorok keozzeol semmj keppen keez penzewl nem fizethet, tehat az ollianoknak borat, buzayat, mingyarast eo kgmek birak vraim Tanachywal egyetemben bwchywltessek el, es vegyenek satisfactiot teolleok [Kv; i.h. 437]. *1632:* az ki egez telkett bir, az ollian Eotuen penzt ad, az ki pedigh fel uduart bir, az ollian 25 penzt ad [Fog.; UC 14/38. 109]. *1677:* A' kik Fejedelmek Salvus Conductusának impetrálásával, és annak virtusával tartoznak járni, és a' Salvus Conductus denegaltatván nékik, még-is el-mennének, az ollyanokat a Director törvény szerint prosequalya [AC 88]. *1765:* Az Executiók alkolmatosságával, az Executiókra tett költségekkel néha néha bizony az ollyanokis agraváltattak, akik magok competentiájokat bé fizették volt, nem tsak a morosusok [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 299]. *1786:* az Thoroczkai Lakosak mind ez mai napig az Vasbol valo Dezmát ki adták és adgyák, de ha az rendes es ki szabat üdöre meg nem adhatták vagy adgyák az Szegénység mián, annak utánna erövelis fel tsikorják az ollyanakan [Torockó; TLev. 4/13. 27]. *1820:* Az ezen kérdésbe ki nevezett Személlyek pedig tsak nem mind ollyanak, kiknek Szavakan épitteni nem lehet [Aranyosrákos TA; JHb 48 Pálffi Moses székbíró kezével]. *1824:* A' Tziganyok közt uralkodot hojjagos himlö Mind olyonakon volt, a' kik be oltva nem voltanak Tehén Himlövel [Dés; DLt 893 Dr. Soos Márton physicus a városi tanácshoz].

2. olyan dolog, olyasmi; aşa ceva; so etwas. *1583:* Margit Mihaly Kowachne vallia Hallottam zaiabol Gergel Kowachnenak hogy Balas kowachnet Az Keó Malra az zeoleo heg're keritettek volna Maglas Tamasne Monda, Ne zoly olliant it, Mert be tapaztom az Zadot [Kv; TJk IV/1. 147]. *1603:* Ha kinek valamj panazolkodassa aúagy Nyaúallyaia vagyo(n) akkorj hadakozas miat, tehat az Jöúendö gyúlesre az ollyant súpplicatio forman adgya be ö kk eleiben varossúl, és magyarazza meg faidalmyt [Kv; TanJk I/1. 451]. *1629:* En el bozzonkodua(n), oda mondam enis nekj pironsagh keppen, hogy ollyanra ingerli az leánt, az olta oda sem jeot az hazhoz [Kv; TJk VII/3. 148]. *1647:* Ti nektek fellyeb megh nevezet Falubeli gondviseleök es Birak hadgyuk es serio poroncziollyuk hogy alattatok valokot, effele czelekedetekteöl Arceallyatok, s ennek utanna ollyant czelekedni megh ne engedgyetek [BesztLt 129 fej-i rend. Bogárd[a], Máté[b] és Újfalu[c] bíráihoz. — [a]BN. [b-c]SzD]. *1690:* Heja Mihályné Dorottya mint A. proclamalta Kovacz Peternét Relictat Katat mint Inctat, diffamalt hogj én töttém volna az fianak olljant, hogy â mia let volna nyavaljaja [Kovászna Hsz; HSzjP]. *1691:* aszt nem tagadgia hogj Gelentzen az Megye haznal ollyant nem mondott volna hogj törv(en)nyel el [Gelence Hsz; i.h.]. *1753:* halván hogy Vèsza Lázárné Gavrestieket tolvajozza, a száját bé fogtam vala ne beszélne ollyant [Abrudfva AF; Ks]. *1805:* valami olyan fekszik azon Transmissio titkalodásában, melynek meg visgálása, és látása maleversatiot fogna fel fedezni [Mv; DobLev. IV/893. 2a tábl.].

Szk: *~ná tart. 1659:* az szegény Szent-Andrási Györgyné asszonyom felöl is igíreted szerint ne feletkezzél el, mert én bizony olyanná tartanám, mintha egy testvératyámfiával cselekednél jót [TML I, 342 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz].

III. hsz-i jell-ű haszn-ban fok- és mértékhatározóként; cu valoare adverbială, ca adverb de mod; in adverbialartigem Gebrauch als Bestimmung des Grades und des Maßes: annyira; atît de ...; so sehr, dermaßen. **A.** *mn, mn-i in előtt. 1579:* Nem is akarwa(n) ollya(n) haladatlanok lenny az zolgalatba foglalatos Attiokfiayhoz vegeztek hogy Ez vta(n) eztendeo(n)ke(n)t Az valaztot Tanachynak Aggianak fl. Negiedfel zazat kinek el oztassat Az Byrora a Kiraly Byrora haggyak [Kv; TanJk V/3. 204a]. *1596:* ollyan zorgos dolgok idejen vette el teölle[a] [UszT 11/32. — [a]Az ökrőket]. *1598:* Veres Balint wallia Imre deak monda palastosnak vgi walliatok hogi bizony hiteos emberrel is reatok bizonytom az dolgot, monda Palastos, Am lassad zabad vagi welle de nem vagiok en hamis hitew de te mindenkor ollian haladatlan ember voltal [Kv; TJk V/1. 199]. *1603:* Erdely Balinth ... vallia ... ez Fajdossy Benedek leowe ele En hogy latam hogy ollyan rezegh mondam az zolgaimnak hogy keseryek be az zallasomra es fekessek le [Kv; TJk VI/1. 663]. *1629:* az Varga ... tudo(m) mindenkor hogy

ollyan Vezekedeö uolt en uelemis sokat haborgott [Kv; TJk VII/3. 95]. *1665:* az Gergely Janos kertinel az hidnal soha ollyan veszet ut nem volt mint most lőt az miat az malom arka miat [Jobbágyfva MT; BálLt 50]. *1684:* Tudom bizonyoson hogi olljan el eset szemely volt[a] hogi mind(en) gondgia alaia ment mostani betegsegebe(n) [Torockó; Pk 7. — [a]Desfalui Miklosne]. *1785:* néhai edes Atyám ... ollyan el erőtlenedett allapotban vólt hogy még tsak a mezőre ki se mehetett [Ilencfva MT; DLev. 2. XVIA. 2]. *1796:* ugyan hogy vihette réá a Lelkek kigyelmeteket, hogy olyan kegyetlen verést és Taglást tégyenek az Exponens Urnak Béressén [Dob.; RLt]. *1814:* Az Asztagokis ollyan régik voltak, hogy már rövid idő alatt az asztagban semmivé lettek volna [Banyica K; BfR 117/1 Kertész Ursz (60) hortulanus vall.]. *1846:* Gyülekezetünkbe vagynak allyan erőtelenek [Magyaros MT; MRLt].

B. *hsz, hat-i in előtt. 1609:* Veöttem eg kis zeker zenat d 75 oka ez mert az feiedelem zolgai mindeneöt ell etettek uala, meg az Magunketis, azert kelletet ollian dragan uennem [Kv; Szám. 12b/IV. 58]. *1652:* Az Falu alat Colosvar feleöl egy teolteöt molnos halas Tho melyben Czompo es Czuka terem, Itt⟨em⟩ ezen felywl egy Czikos Tho nem regen czinaltak valami kis teoltest neki, hogy az masik Thora ne mennyen ollyan sebessen zertelen az viz [Kajántó K; GyU 126]. *1731:* égy asztag buzat most csépeltetek és ketö még Csépletlen, a ki hatra maradot buza az is mind buza férges de nem olyan erősen mind akit ki attam [Pálos NK; Ks 83]. *1756:* (A szénafüvet) az idén olljan késén osztotta, hogy a' széna fünek fele kaszálatlan maradott az emberek tehetetlensége miatt [Galac BN; WLt Marikutza Máté (40) jb vall.]. *1799:* olyan meg jedve jött hozzám hogy a' szo is alig ért ki belőlle [Náznánfva MT; Berz. 4. 31. N. 27]. *1800:* Szégyen hogy ollyan rég olta tartyák magoknál [Dés; DLt]. *1801:* azt hallattam, hogy Rannára mengyen a feredőre Suk nínts olyon mesze, mind Ranna [Mv; SLt 17 P. Horváth Trézsia atyjához]. *1833:* ugy találtuk, hogy azon Oculált Hely éppen a Határszélben tőbb Birtokosoké lévén a Városnak nagy incomodumára lenne ha olyan távul szakasztatnék ki a Téglavetö hely [Dés; DLt 904/1831 mell.].

C. *htlan számn előtt. 1705:* Némelyek mégis kételkednek ezekben az hírekben, kivált hogy azt mondották ezek, hogy csak háromezer kuruc maradott volna a harchelyen, melyet képtelen dolognak tartanak, hogy annyi ezer ember harc⟨ol–v⟩án, mégis csak olyan kevesen vesztenek volna el a harcon [WIN I, 597]. *1817 k.:* Itten ma elkezdődett a' Partialis mondják az Emberek hogy tálám mind itt vagynak a' környékböl a Papok olyan sokan gyültenek őszve [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

D. *fn előtt. 1792:* Isten tudja mit mondjak: mert az Isten az idén bőv áldását mutatta mindenb(en), mégis ollyon pénz szűki vagyon, hogy még illyent nem értem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

E. *igeköttős igéhez kapcsolódva. 1592/1593:* Zent Benedeki feold feleol hanta Az viz az porondot oda, mert azzal telek ollian fel, mert az eleot kowachios vala [Décse SzD; Ks]. *1691:* nem rű hanem az Vajna Mihaly keze mia holt meg[a], meg is kerte akkoris, hogj az orvoslo fát ne dugja ollyan be az torkaban, mert meg öli [Kovászna Hsz; HSzjP. — [a]A ló]. *1763:* igen fenyen Valának azak a kiket Natsád Urá tet látván énis hogj ollyany fen hijaznak, enis meg mandám hogj a Rabokat vigjek szabadosan be [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.].

Sz. *1768:* ollyan övé azzon hat petak mint az inge [Martonos U; Pf].

olyanféle olyanszerű; asemănător ..., de acest fel; derlei/artig. *1758:* (A fiúk) nem oljan féle emberek voltanak hogj az Atjak keresmenjit vesztegettek volna [Asz; Borb. II]. *1778:* Szeretném magamnak olyan féle matériábol Anglus köntöst [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. *1816:* Hát a' melly Krumpli es Kőrtue nállad találtattak, azokat honnan szerezted? A Krumplit hazunnan hoztam volt Ne hazudj, mert ollyanféle krumpli hogy nállad teremjen, hinni nem lehet, midőn az még az uraságoknál is nintsen bőv mértékben [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

olyanforma olyanszerű; asemănător (cu acela); derartig. *1650:* Dauid Weymbergis panaszolkodek egy Legeniere Ebel Janosra ... nagy gianossaga vagyon rea hogy az Kreczet ki mosta, mivel ollyan forma esőlek Aranyat lattak volna nalla, es giúreoketis Eontógetett volna [Kv; ÖCJk]. *1651:* vagyon Ismet más ollyan forma kűs arany láncz [WassLt Vaas Judit kel.]. *1722:* Kolos váratt kell venni Két nyakra valonak valo fekete fatyolt hatt singet a mitsodást az Urak szoktak viselni olyan formát [ApLt 2 Apor Péterné lev.]. *1766:* ezen Szilágy Völgyiben találtatik egj ojjan forma és állásu helly egyik végével menyen az Hendistotsa nevezetű hellyre, a másik végével pedig az Péter mezö Utra szakad vagj jö ma is [Szásznyíres SzD; Ks 33 Szásznyíres II. 16]. *1776:* igaz hogy ollyan forma Levelet olvassa, mitsodás az Utrumban Specificáltatik [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.].

olyanformálag olyanképpen; în aşa fel ...; dermaßen. *1781/1785:* Jobbágy Judith Aszszony ismétlen azon Jobbágy fitzkokbeli részit Jobbágy Klára Aszszonynak ollyan formálag cedálá, hogy Mik Von nevű Jobbágy Legényét adná által érette [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 237]. *1798:* ezen kítelkedő szavai Jánosi Uramnak mitsoda valóságot fognak szűlni és mutatni, a' következes meg-fogja bizonyittani, mert még nékem egy embert is ki nem nevezett, hanem tsak ollyan formálag beszéllett, amint az aránt Nagyságodnak is irt missilis Levelébe [Torda; Borb. II Kolosvári N. István lev.]. *1829:* ezen határ kö a' mig a' régi állásában volt olyan formálag mutatott két felé mutatott béis, leís [Csokfva MT; TSb 24]. *1849:* Bojánné is éjszaka Idein vitt el csős Törőkbuzát a' Loger beli katonak segittsegekkel sokatskát, Bitzais olyan formálag hordot Törőkbuzát el [Héjasfva NK; CsZ. Vaszi Demeter (51) vall.].

olyanformán olyanképpen; în aşa fel ...; derart. *1619:* Kire ilyen választ tőn[a], hogy: Bizony önagyságának is az én censurám inkább tetszenék abban, hogy olyanformán el kellene küldeni az ajándékot [BTN[2] 314. — [a]Görcsi Mehmet pasa]. *1671:* sokszor mente(ne)k az it valo szegenysegh ollyan forma(n), mikor a Szűk űdőben sok adosságot raktanak fel [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 125]. *1682:* házamat hodtam az felesegemnek ... életéigh, ollyan formán, hogy az én Atyámfiai nem ellenkeznek benne [Kv; RDL I. 160]. *1725 k. /1770 k.:* ada egy őt vékás földet ... adá pedig Ollyan formán hogy ha valamellyik Atyafi akarja a Földet redimalni, a négy Magyar Forintokat tartozzék le-tenni az Ekl(esi)ának [Somkerék SzD; SzConscr.]. *1726:* az kutatis oda adta ollyan formán hogj ős szabadoson elhessen belőle [Gogánváralja KK; BálLt 86]. *1730:* (A) földet ada Eczken Andras

Ur(am) Moricz Istvan Uram(na)k harom ugar szerig ollyan forman hogy Moricz István Ur(am) a meg irt Földet meg Ganejozhassa [Albis Hsz; BLev.]. *1837:* Mint hogy mind a Jószágot el Zállagosíto mind pedig a' Zállogban vevő Urak, külön birtoknokká válnak Also Szőtsőn[a] ollyan formán edgyeznek ... meg az határon létező Erdők hasznában, hogy az Also Szőtsőn ... lévő egész Szepesianum Jószág után osztály szeresen jutando erdőbéli haszonnak egy aránti részesedése légyen [Dés; BetLt 5. — [a]SzD].

olyanképpen olyanformán, olyaténképpen; în aşa fel derartig. *1657:* hátunk megett az seregek csak megfutamodának már magunk is szaladunk nem is reménlvén, hogy egész derék táborunkig megtartóztassuk az futástól, mely igen ritka dolog is, hogy az olyanképpen megfutamodtakat az tisztviselő megtérithesse [KemÖn. 204–5]. *1771:* Amicsoda nagy híre indult volt a pestisnek s azt követő praeclusoria lineanak, szintén olyanképpen megcsendesedének, Istennek hála, minden pestis hírek [RettE 251].

olyankor, olyankort 1. olyan alkalommal; în momentul/cu ocazia aceea; bei solchen Gelegenheiten. **A.** *1582:* Orsolia Keower Lazlonę vallia ... egkor mikor az Zowa el Allot volna fekete Iacabnenak valtig kerdeztewk az beteg Azzont ha volna penze, De nem tudot zolhatny hane(m) olliankor az kamara fele tekintet [Kv; TJk IV/1. 103]. *1589/XVII. sz. e.:* Négy Ifiu Mesterek választassanak, kiknek az temetesekre gonduiselesek legien. Holot penig az Ceh idegent temet el, olliankor minden idegen temetesteől uegienek edgi forintot [Kv; KőmCArt. 24]. *1644:* ürünk ö naga úntalan kwld kemeni ianos úramhoz oliankor el kwldheted[a] [Szamosfva K; JHbK XLV/29. — [a]A levelet]. *1645:* Tudom azt hogy az mikor darakas posta ment be az Ojtozra az Bereczkiek az mw falunkban olliankor ott budostattak, hogy postaban el ne vihessek [Kanta Hsz; HSzjP Baxa Peter (25) ppix vall.]. *1723:* meg ütkőzvén ã N: Szamos a' Dési gátban, ugy nyomja fel ã Kis Szamost, ollyankor holt vizetis vét ã Malom alá [Désakna; Ks 25. IV. 5]. *1749:* félre teszik a leveleket és ollyankor vészik elő midőn Ngdnak embere nem lészen jelen [ApLt I László András lev. Nsz-ből]. *1786:* a' felsö forduló mikor tilalmasban vólt, ollyankor a' kőzt bé tsinálva tartatták [Karácsonfva MT; Told. 76]. *1796:* midön ideje vagyon az örlésnek, nincs rostok, és olyankor minden 24 orák alatt tiz köblőt könnyen kijár [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1].

B. *1597:* Borbely Mihaly vallya ... ölelgette és czokolgatta Janos az Daikat valtig ... hogy ölelgette es ot dőlenkezet az Daika elöben Janos itasis volt neha ollyankort ... oda jöt az Daika, es ot jatzodoszot dölönkezet [Kv; TJk V/1. 135].

Szk: ~ *mindenkor. 1708 k.:* ha mikor egy kis údőnk volnais az Nemet imida amoda hajt bennünket ... minde(n) heten hajtjak őkrőmet szekeremet ollyankor mindenkor magam(na)k kell el menne(m) mert kulőmbe(n) oda vesz hitvan marham [Harangláb KK; SLt AK. 36 Hoszszu Demeter P. Horváth Miklóshoz]. *1755:* ollyonkor mindenkor ujjabb ujjabb Lovat lattam lenni | az embert nem mindenkor bocsátotta bé a Házba, ollyankór mindenkór az eő Prietyennyei voltanak nálla [K; Told. 3a Franciscus Egyed vall.].

2. akkor; atunci; dann. *1586:* Catalin Zigyarto Matiasne Es Catalin Molnar leorincz Zolgaloia ... valliak ... hogy mikor az porozlo es a' felesege arrol zolitottak megh hogy megh tagaggya a' feleletet, es el zabadulna, hát olliankor ozta(n) tagadast teót à feleletben [Kv; TJk IV/1. 587]. *1756:* A miolta Tiszt Molduán Vonya ... mikor a' fü fel osztásának ideje van, imitt amott jár, és oljankor osztya mikor már az idő el telik [Galac BN; WLt Zegrán Nyikuláj (30) zs vall.].

3. olyan időpontban; în timpul respectiv/acela; zu solchem Zeitpunkt. *1572:* Henteler Marton, Azt vallia, hogi Eotet Danchyak hytta volt az keomies Georg hazahoz estwe kylencz orakor talaltak otth ket hostathbely Neotelen legent, otth hogi zolnanak nekyk hogy Nem Illenek nekyk otth lennyek ollian kor, Azonba be Jwt aztalos leorinczne Mond keomies gërgnenek, oh te Bestie hyres kwrwa Myert hoztad Ide a latrokat [Kv; TJk III/3. 3]. *1736:* Ha olyankor volt az lakodalom, mikor az bor édes csípős volt, új bort ittanak többire [MetTr 384]. *1899:* ha Geiger olyankor adatja a koncertet, hogy az összeesne az Erdélyi Irodalmi Társaság felolvasó napjával, volna hajlandóságom arra, hogy befutnék Kolozsvárra [PLev. 200–1 Petelei István Gyalui Farkashoz].

Szk: *éppen ~. 1823:* Csernátoni Sámuel uram éppen ollyankor tanált volt hozzám jonni, a mikor vetéttem bé a kementzèbe, nem hagyot békét csibdesni kezdet [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Szilágyi Istvánné Imre Anna (41) ns vall.].

4. *~ban* olyan időpontban; în timpul acela; zu solchem Zeitpunkt. *1578:* Illyen moddal az zölö felölys weghezenek hog' ha az zölöth kaczkan marthon meg karoztatna es kapaltathna es ollya(n) korba kellethnek Almady Gasparnak tahat tartozzek Almady Ghaspar az mywelesinek az arrat meg' fyzetny [Szava K; JHbK XV/25].

5. *~ra* olyan alkalomra; pentru perioada cînd ...; zu solcher Gelegenheit. *1653:* A város ... azt igéré, hogy a templomot megépitti és el nem bontja, scholát is illendőt rendelnek ott benn a várban, a ki olyankorra légyen mikor háboruság vagyon [ETA I, 89 NSz].

olyanos olyanféle; de acelea; derlei/artig. *1600:* Farkas Antalnak felesegenek az annia leany koraban lakot Lukach Janosnal, ott meg keöbelesult ... wgy zerze az zegeny we(n) embernek Gyeörgyffi Balintnak egy chep hire sem wolt abba(n) hogy keöbeles wolna mi(n)d addigh is, mygh hazahoz witte, hane(m) az vtan esmerte megh hogy ollianos [UszT 15/37 Janos Gergelyne, Zetelaki Marta azzony vall.] | Tudo(m) hogy ezt az Gyeörgyffi Balinth keseöbzeri felesigit Jlonat keöbelesen wittek Gyeörgyffi Balint hazahoz, Lukach Janos zolgayatol esett terehbe, kiben Gyeörgyffi Balintnak akkor semmi hyre nem wolt, hane(m) az utan esmerte megh hogy ollianos [i.h. 15/38].

olyanság olyankor; atunci cînd ...; zu solcher Zeit. *1810:* Ha most olyanság halok meg, mig réánk szállando Jószágaim kezemb(en) nem jőnek tehát koporsob(a) tévén ketzer 24 oráig fedetlen tartsanak [Héderfája KK; IB].

olyanszerű olyasféle; un astfel de ...; asemănător cu ...; so etwas. *1758:* Történik pedig egyszer, hogy szegény Rhédei József idejött, s kelletvén az öccsének, Rhédei Pálnak egy olyanszerű szolga mint én, magához hívatott s azirránt velem beszélett [RettE 64].

olyas I. *mut nm* **1.** olyanféle/szerű; asemenea; derartig. *1629:* Bodor Andras az harom forintot eczer megh engette ... mivel az marhais nem ollyas volt [Kv; TJk VII/3.

145]. *1739:* meltoztassek ha mi oljas felelmes hir leszen informalni [Petek U; Ks 99 Nagy Boldizsár lev.]. *1744:* nem láttam hogy vólt é ollyas tágas hellj, hogy az utból ki álhatott vólna a' szekér [Szentandrás H; Ks 101]. *1774:* Puskások ezen Joszágban nintsenek ollyasak kik eximálva volnának [Mocs K; KS Conscr. 24]. *1782:* Mi még eddig ollyos felettébb valo ujjittást nem tudunk [Torockó; Thor. XX/4]. *1787:* Alázatoson jelentem Nsgtok(na)k hogy még eddig elé sem(m)i olyos munkát nem folytathattunk az alkalmatlan idő járása mián [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. *1791/1792:* (Rosnyai Józsefnek) allyas Mobiliái Mellyek hamar pènzé tétethetnének Nem találtattanak [Msz; MbK XII. 81]. *1804:* De hogy én a Contractussal a' pénz lévatiójára Emberemet küldhessem sem olyas bizadalmas emberem, sem Cselédem nintsen, kire affélét bizhassak [Alfalu Cs; Ks 101 Turi Ferenc kapitány aláírásával]. *1806:* ezen az édgy Sertésen ollyas ütés nem esett melly miat meg dógölhetett volna [Dés; DLt 82/1810].

2. ugyanolyan; la fel ca ...; ebensolcher/solche/solches. *1736:* Tarka mettzet bársony mente ezüst készülettel, nuszt premmel, croisse bellessel, barsony lajbel ollyos mint a' mente és nadrag hozza [TL Conscr.].

3. *becsm* affajta; de acelea; solch einer/eine/eines. *1740:* ha valaki, valahol, akár Városon, akár mezőn találna akàrki; ollyas bódorgó szökevény embereket [Dés; Jk]. *1757:* (Moldován) Vonyát nem láttam Senkivel is hogj paráználkodatt volna hogj fajtalankodott volna valamely ollyas személylyel Soha sem láttam [Galac BN; WLt Rob Togyer fel. Dotyie (38) vall.]. *1763:* az I(nct)a sokaknak láttára minden tartalék nélkűlt külemb külemb féle helyeken ollyas esmeretes szemellyekhez járván feslett erkölczèt követte [Torda; TJkT V. 180]. *1771:* Detari Mariánál mikor itt vannak a katonák Bordély ház egészszen az a ház a kíben lakik, és még olyas idegen parászna Aszszonyokat is tart és szállásolt [Dés; DLt 321. 11 St. Kis (32) ns vall.].

4. dicsérőleg; exprimînd apreciere; lobend: olyan, afféle (kiváló/kitűnő); atît/aşa de (bun/remarcabil); derlei (ausgezeichnet). *1737:* Meg-kivánnya pedig a Tktes Nms Tanáts és Universitás, hogy Hentes Atyánkfiai előtt mélto respectusba(n) vétessenek a meritalis personak, és az Húsnak ne alávaloját obvendállyák az ollyas Emeritus Atyánkfiainak [Dés; Jk 255a]. *1779:* fel mentem a' Collegiumba, hogy ollyas Legényt találhassak, kiben a Méltoságos Vrnak Contentuma lehessen [Kv; SLt XXXIX Lázár István lev.]. *1788:* Az Őtse(m) Andris írja levelib(en) hogy udvari hivatalra akarja magát adni; de én azt jovasolnám hogy még egy vagy két esztendeig tanulgatna annak idejéb(en) valahová bészereznők valami olyas uraság mellé scribának v. egyéb(ne)k [DLev. II. 23].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch: 1. olyanféle személy, olyasvalaki; astfel de persoană; eine solche/derartige Person. *1762:* el kezdvén az Inquisitiot abba(n) Regiusi már olyasok voltak, kik in Offo lévén Váras dolgaiban foglalatoskadtak [Torda; TJkT V. 98]. *1772:* adjuraltattam most feles Molnarokat s Malom mestereket, ollyosokat pedig, a' kik az én Malmomban ez előtt valo időkben laktanak, avagy mások Malmaikban lakván Malmamnak állását experiálták [Kük.; JHb LXVII/223].

2. olyasmi, olyan dolog; aşa ceva; so etwas. *1879:* ismétlem: nem harag szól belőlem. Irántam nem volt módja olyast cselekedni, ami bánthatott volna [PLev. 39 Petelei István Jakab Ödönhöz].

III. hsz-i jell-ű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: annyira; atît/aşa de tare; so sehr, dermaßen. *1823–1830:* A feleségem Istennek hála, nem is volt nálam olyas beteges, még meghízott volt [FogE 304].

olyatén I. *mut nm* 1. olyan, olyanféle/szerű; asemenea, astfel de ...; solcher, solche, solches. *1679/1681:* mivel penig sokszor az áll korczomak miatt lassu keleti lehet az e(n) boromnak, szűkség hogi eő kglme az ollyaten áll korczoma tartokat az Articulus szerint megh Zabolazza [Vh; VhU 671–2]. *1751:* ide nem értetvén az ollyatén Joszágok, Földek, Rétek, Szőlők, mellyeket szerzett [Koronka MT; Told. 14/46]. *1767:* Vagynak e még actu is az Udvarfalui Határon olyatén osztatlan Kőz Földek, Erdők, felesen? [Udvarfva MT; Told. 44/45]. *1780/1804:* Ollyatén Bányák foglalásában, mellyek(ne)k torka hegyek vagy kőszíklák között lévén, állandó és romolhatatlan allapotban vagynak, nem is Futó Bányák Titulussa alatt vacalnak, illyen rend tartassék" [Torockó; TLev. 6. — "Köv. a részl.]. *1808:* az olyaten örökségektül a Szekely atyafiak nem adnak részt Léán testvereiknek [Asz; Borb. II]. *1809:* (A) Guberniális Határozásnak a' végin iratik az olyotén el adásbéli tilalmat ... közönségesen mindenek által részre hajlás nélkűl egyenlö mértékben kelletik meg tartani [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

Szk: ~ *módon. 1810:* az ollyatén modon nyilván vagy alattomoson készitett munkák [Kv; ACSzám. 16].

2. *becsm* affajta, afféle; de acelea; so ein/eine. *1759:* Lászlo Péter az ollyatin rosz Embereket à Károsok kezéből ki vévén, el botsátotta [Bulzest H; Ks 112 Vegyes ir.] | a Falu részire maradott volt egy darab Erdő De a telhetetlen Emberek el Pusztitották melly mian mais elég bajai vadnok az tavalyi Falus Bira(n)knak mivel meg büntette őket és Tisztről Tisztre hurtzaljak már az ollyatény Emberek a Birákokatt [Kóród KK; Ks 17/LXXX. 16]. *1769:* De ha Tzigány Jobbágyait, Tselèdgyeit Gyümöltsös Tanorokomban Másutt is a' Lopáson, in Facto Delicti találom impune el nem szenvedhetem A' Paraszt Népet és kivált az olyatén Ujj Parasztokat, nem árt ottan ottan fenyegetni, hogy Tilalmast ne rontsanak [Mv; Told. 19/45].

3. dicsérőleg; exprimînd apreciere; lobend: olyan, afféle (kiváló/kitűnő); atît/aşa de (bun/remarcabil); derlei (ausgezeichnet). *1679/1681:* Mivel minden bölcseségh es tudomany Istentöl eö sz: Felsegetöl vagyo(n); szükséges, az ki ez vilagh szerint is a maga hivatallyáb(an) tudos akar lenni, aszt egyedül eö Sz: Felsegetöl kérje Ugi lészen osztan, hogi könyörgéseben az I(ste)ntöl megh halgattatik, es à mit keván, az is az ollyaten buzgo embernek megh adatik [Vh; VhU 656 Instr.].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch. 1. olyanféle/szerű személy, olyasvalaki; astfel de persoană; derartige Person. *1676/1681:* ha ki ez parancsolatom ellen cselekednék, sem magát, sem tisztit megh nem böcsülne, sőt azok elle(n) vagi szoval, vagi fegiverrel támadna, az ollyatennak poenaja az, hogi megh hallyo(n) érette [Vh; VhU 661]. *1722:* Ha ugyan más nyelben üttetnék ä Dominium(na)k dolga, konnyü volna az olljatenokat Coercealni [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. *1786:* ollyaténokat látok ottan is a Társaságb(an), hogy azok, Sem érdemre Sem egyébb tehetségekb(en) nálladnál nem elébb valok [M.régen MT; DobLev. III/615. 1b Szántó Sándor lev.]. — L. még KemIr. 338; TML VI, 306.

2. olyanszerű dolog, olyasmi; aşa ceva; so etwas. *1783:* Torotzko igen meg lévén terhelve, a Creditoroktol a Just szüntelen szedik, hogy annál fogva contentumot tésznek, megis nem tselekszik noha a Tiszt Urak általis ottan ottan az ollyatenok(na)k végbe vitelére, compellaltatnak [Torda; TLev. 15/6].

olyaténképpen akként, olyanképpen; în felul acela/asemănător; auf so eine Art/Weise. *1747:* (A vádlottnak) ollyas tselekedetitis importallyák melyekkel az I(sten)t vilipendálni tsufolni, és tselekedetekb(en) magát I(sten)hez hasonlová tenni comperialtatik, ugy mint égi háboru dörgés és villámás alkalmatosságaval kőveket hányván fel a' sendelyre, masok(na)k ditsekedett hogj ŏis tud ollyatén keppen tselekedni [Torda; TJkT III. 180]. *1767:* Teleki Sámuel ... a sveciai residensnek maga romlását keservesen panaszolta volna Ott lévén Stahremberg is a miniszter, megszólította, miért beszél a királyné felől idegen potentator embere előtt olyaténképpen az ő hallotára, holott tudja, hogy őneki azokat kötelessége referálni őfelségének? [RettE 213].

olybá szk-ban; în construcţii; in Wortkonstruktion: *~ képzel* olyannak képzel; a-şi imagina ca o ...; als solche/n vorstellen. *1823–1830:* azon 12 000 lakosokból álló nemigen nagy várost[a] olybá lehet képzelni, mint egy nagy kollégyomot [FogE 236. — [a]Göttingát] ✱ *~ konsideráltatik* olyannak tartatik; a fi considerat asemenea unui ...; für solches gehalten werden. *1749:* tsak mint egy közönseges Nyilas Sessio oljbé consideraltassék [Árpástó SzD; CsV] ✱ *~ lát* úgy tekint; a privi pe cineva ca ...; so ansehen. *1734:* minden Atyámfiai meg tagattak, a többi közőtt Bagaméri nevű Atyámfia aztis el mondotta, hogj nem vagy bizony az én Atyámfia, ollyba látlak mint az Hóhért [Kv; KvRLt IV. 32/1] ✱ *~ tart* olyannak minősít; a califica ceva ca ...; für solches halten/qualifizieren. *1703:* akkor megjek vala arra felé, mikor Trifó Jő vala s hajtya vala a Libbez János Juhait s morgolódik vala mint reszeg ember ... a Libbez János Fiais Péter akkor Jő vala Szent Mártonbol ... monda hogy mit morgasz ... csak olyba tartom morgásodat mint a szart [O.solymos KK; SLt AQ. 24 Balonoz (?) Simon (26) jb vall.]. *1762:* az Sz: Háromságot olyba tartyák, mint az szemetet[a] [Torda; TJkT V. 110. — [a]Az unitáriusok] ✱ *~ vesz* úgy tekint; a privi ceva ca (şi cînd) ...; etw. so ansehen. *1815:* A Csiko árrát ha egy Kóki embertől Vásárhelyre küldhetné Édes Néném Asszony, olyba venném mintha hat annyit adna [Szamosújlak Sz; Végr. Vall. Rátz Dániel lev.]. *1821:* az Szegény ... Tsak egy Fejős Ketskét is ha Szerezhet, ollybá vészi mintha egy Tehene volna [M.zsombor K; Somb. II].

olyformálag olyanformán; în aşa fel ...; derartig. *1748:* (A) kaszálo közös oly formálag, hogy minden esztendőben alternative kaszállyák [Bala MT; Told. 79]. *1770:* oly formálag menék bé házokhoz kenyér Kölcsön kérni [Nagyercse MT; i.h. 3a].

olyformán olyanképpen, úgy; în aşa fel ...; derart, so. *1619:* megírattam Szölfikár agával és tihájával, hogy ellegyen az Erdélyben való practica nélkül hanem inkább talállon módot benne és azt az practicát szépítse meg Erdélyben olyformán, hogy az maga leveleit vigyék fel újólag Felségednek [BTN[2] 381]. *1755:* A nyujto padnak elkeszittése oly formán legyen amint maradékimnak teczése tartya [Ks 14. XLIIIb Haller János végr.]. *1761:* Ferentz Lörintz ... illyen tsalárdságot is tselekedett, hógy az őrményesi Ménes Pásztortol Bánts Petertől egy lopott kantza Lovat vett vólt, oly formán, hógy ha egy hét alatt a Ferentz Lörintz keze alol el veszne, vagy el lopnák a' kantzát, tehát Semmit Se tartozzék Bánts Péternek fizetni [Szászsztiván KK; BK. Andreas Gubás (40) jb és Joannes Galambasi (35) jb vall.] | Az J az minapibanis afféle tolvajságban elegyitette volt magát, s' akkoron ex commisera(ti)o(n)e az Mag(istra)tus meg engedet, oly formán, hogy többé városunkra ne jöne [Torda; TJkT V. 51]. *1778:* A Több rèszek ... oszollyanak három egyenlő részekre; olly formán: hogy mindenütt Nyil szerint ki tudodvan az: mellyik felöll esik a Trauzner Ersébeth Aszszony quartalitassa [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 3a]. *1787:* ez előtt olly formán adattatott volna az Hivatal ő Kgylmének, hogy az emlitett három rendbeli Fundusokat illető Perceptorsággal a' Jószág administratioja is egészszen egyben foglaltatnék [Kv; SRE 247].

olyképpen olyanformán, úgy; în aşa fel, astfel; so, derart. *1827:* Demeter Ferenc ígyíre a két hétre három esztergától 5 azaz öt Rforintokot, olyképpen, hogy a két hét bételésekor megfizeti a nemes communitásnak [Jenőfva Cs; RSzF 125–6].

olykor, olykort 1. olyankor; atunci; bei solchen Gelegenheiten. A. *1570:* Cathalin Tot Janos leanya hithy zerent vallya hogy Mykor ew Zabo Janos zolgaloia volt, Lattha hogy az azzonya Trombitast oda hywatta Aztis thwgya hogy Mykor az vra hon nem volt ketser Jeot esthwe oda Az Trombitas olykor Jmmar mykor eo leh fekwt volna [Kv; TJk III/2. 22]. *1582:* Dorotthea Rlcta Ioannis Ember vallia voltam halalakor fekete Jacobnenal, de olykor voltam hog Immar eggyet sem zolhatot [Kv; TJk IV/1. 101]. *1593:* Maria, Nemet molnar Geogine vallia ... Egikor talalek rea vizhordonera, es monda nekem, no megh tiltottatok hogi az malomba ne menniek, de olikor megiek oda, mikor ezetekbe sem vezitek [Kv; TJk V/1. 326]. *1671:* Minden sokadalmokban az haza fiainak leg első praerogativaja légyen az adásban és vévésben, és ha valaki az hazá fiai közzül, akar kit-is az emtorok vagy venditorok közzül abban meg-háboritana, olykor midőn külsőknek meg-engedtetett az adás és vévés, in poena Articulari convincaltassék [CC 83]. *1733:* tartazzanak kezekböl azan meg nevezett két hold földeket (: ollykor mikor Culturában nem lészen annál inkább vetések nem lévén benne :) ki bocsátani [Ne; DobLev. I/157]. *1764:* az I. fenyegette, hogj vagy ő nem lakik ott, vagy Hints Ersok, ezt pedig káromlo furiaval mondatta, olykar pedig, hogy más nap halálais történt Hints Ersoknak [Torda; TJkT V. 246]. *1806:* Sok Dolog ... tsak ollykor lesz hirivel az Városnak a midőn az Város a Nagy fizetesbe s kár szenvedesbe esik [Szu; UszLt ComGub. 1753u].

B. *1573:* ha az vristen olykort venne ky ez vilagbol mykor Immar az quarta az eo k. keolcegewel es gondwiselesewel Be Takartatwa lenne, ky adwan kynek (így!) mynd az eo Igassagat Beleole, Az my meg Marad azeh legien kynek eo k. plebanos vra(m) akaria hadny [Kv; TanJk V/3. 75].

2. néha; uneori, citeodată; manchmal. *1687:* az Iza és a Rhona töve midőn meg áradnak azokat kelletvén által járni Talyigával ollykor feléje sem mehetni [Sziget Mm; Törzs]. *1716:* Ha mely jobbágy olykor ura dolgáról, vakmerőségből ... elmarad ... másszor adogaltassék fenyítek által annak

pótlására [Kraszna Sz; BfN Krasznai cs.]. *1744:* Szàsz s két száz forintot is ollykor esztendőnként meg arultanak azon Thóbéli halakbol egy részre [Tóhát TA; JHb XI/17. 13]. *1757:* tsak két három Szekérre való helly vólt, a' többi mind erdő, senki hozzá Számot nem tartott, én kaszáltam meg ollykor a' teresit [Gyszm; DE 3]. *1764:* Nem mondom hogy helytelen fetsegesiért, ollykor kedvetlenül nem szollottam a rosz embernek [Középlak K; BfR]. *1790:* A' szötsi Tisztarto felette indulatos 's meg eshetik azis hogy ollykor az itallal is abutál [Sztrézakercsesora F; TL. Wesselényi Dániel gr. Teleki Józsefhez]. *1864:* Bojgo kut egy az földből felbuzgo forrás, és a' mely olykor idő szakonként zavaros bojgásba is jön [Zsobok K; KHn 324].

3. *egy ~* egy alkalommal; o dată; bei einer Gelegenheit. *1600:* ment wolt Zalasdi Danielhez akkori kapitanunkhoz tanach kerdeny ezen dologbol, ott azt mo(n)dotta ha teörweniel megh ne(m) wehetemis, egy oly kor rea megyek, be teze(m) az aitaiat, hazaban egetem [UszT 15/246]. *1638:* Az uta(n) hogy megh jöt Szabo Dauit oda hoza ismet egj olykor szeócz Daniel az szekeret | Egy olykor cziak nagy jajgatast hallek, aszomban ki Futamodam, s halla(m) hogy az Kupasne igen jajgat [Mv; MvLt 291. 137a, 151a]. *XVII. sz. köz.:* egj olykor aratunk vala Teouissi Istuannak az mezeőn az Teouissi Istua(n) ket zolgaloia eoszue vesze [Kük.; Kp III. 79 Demeter Ilona Nagj Balintne (79) jb vall.]. *1655:* Tudom azt hogy egy olykor, jövenek hozzám kétt Olàhok mutogàtvàn nèkem hosszukób(an) darab aranyat [Kv; CartTr Joannis Perecseni Relicta vall.]. *1665:* Tudom azt az kérdesben hogy egy olykor eoszsze veszenek egy massal rutul [Usz; Pf]. *1667:* Hallam egy olykor egh ala Gyermek vajlogat vala annak uttanna ugh hallok megh hogy az Roman Fia volt [Pálos NK; Ks N. 11].

4. *~ra* olyan időpontra; la data aceea; zu solcher Zeit. *1677:* Csak kegyelmed olykorra rendelje az terminust, hogy reá mehessek [TML VII, 338 Teleki Mihály Csáki Lászlóhoz].

olykor-olykor néha-néha; din cînd în cînd; dann und wann. *1753:* mikor sok Buzát mértem fel véle olykor olykor egy egy kis pohárocska pálinkát adott [Szentbenedek SzD; Ks]. *1771:* Titt. Márgai Ferentz Vram Mint tapasztaltatott jo Gazda, az Oeconomikumok(na)k, olykor olykor lègyen meg-szemlélöje, és az inkább gyömöltsözhetö Oeconomizálásra a' szüksègesebb modokat fel-találja, és az Inspector Curatoratussal communicálja, 's jobbitsa [Kv; SRE 228]. *1803:* Bornyuk olykor, olykor el bogarazván végig nyargalták a Tilalmas határt [Gyalu K; BfN Gyalui cs.]. *1806:* Nem szüküléset, hanem a szalonnának Némellykor olly böségit láttam itten Udvarhelljen, hogy amian a szalonnának Nagy része majd tsak hogy rajtunk külsökön nem Maradott, s ollykor ollykor Magunk Estvére kelvén Keddenként magunk kénáltuk meg Pataki István Uramot, hogy a szalonnánkot meg vegye [Szu; UszLt ComGub 1753u Farczádi Üdösbb Sándor Mihály (72) ns vall.]. *1812:* Meg történt hogy a' kotsárdiak Télben a Marosnak által fagyását hasznokra kívánván fordittani, ollykor ollykor, ha szerit tehették titkon egy egy kis fabeli szükségeket potolták ... de tsak lopásképpen esett [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 38b].

ómen (kedvező v. kedvezőtlen) előjel; augur, semn prevestitor; Omen. *1657:* Testamentumosoknak rendelé az öreg Bethlen István öccsét, gubernátort, Kovacsoczki István cancellariust és Mikó Ferencet főkomornikot Midőn dispositióit elvégezte volna Váraddá indult volna ki, az Kaján útján rettenetes szélvész tanálá, mely sok lovasokat, szekereket elforgata, rossz omennek magyaráztatván [KemÖn. 96]. *1662:* ugyanitt Mármarosban való gyülekezések, tanácskozások alatt nem kicsiny ómenje, gonosz elöljáró jelensége tetszék meg a jövendő és közelítő nagy gonoszoknak | Kemény János fejedelem okai Erdélyre készületinek, indulatjakori gonosz ómenek[a] [SKr 352, 666. — [a]Tartalomjelző fejezetcímből]. *1704:* die 21 Augusti nem tudom, mitől viseltetvén s micsoda omene lévén benne a commendánsnak, szabadon bocsátván ki mindenféle cselédet, ugyan fehér volt a Híd-kapu elei, úgy omlott ki a fehércseléd [Kv; KvE 293–4 SzF]. *1710:* Kemény János mikor a sergeket rendelné, hirtelen a lova úgy megbotlék, hogy a szájában levő erős zabola ketté törik, mely óment még akkor sokan rosszra magyarázának [CsH 53]. *1770:* sok egy s más discursus lévén közöttünk, bizonyoson beszélé[a], hogy Désnél sok heringeket fogtak, melyekből ő is ett. Nagy csuda, hogy kellett a tengerből ide származni. Valami rossz ómen [RettE 241. — [a]Szilvási János]. — L. még SKr 198, 206.

ominál előjelből jósol; a prezice viitorul; aus einem Omen wahrsagen. **Szk:** *rosszat ~* rosszat olvas ki az előjelekből. *1657:* midőn kimentünk Váradról, az ló én alattam lassú járásban elesék az jelzászlónak is töve felől egy darab eltörék, melyről is sok rosszat eminháltanak; de az Úristen jó kimenetelt ada azon utunknak is [KemÖn. 65].

omittál **1.** elhagy; a omite; weglassen. *1760:* minthogy az jó Leányomtol ekképpen az én tiszta Attyai Szivemb(en) vexáltattam én Sem omittálok Sem(m)it [Igenpataka AF; TL gr. Teleki Ádám aláírásával].

2. kihagy; a lăsa la o parte; auslassen. *1759:* Ismét 12 véka vám buzát meg őrelve lisztül Désre küldette, mindezeket Ratiojából ómittálta [Szentmargita SzD; Ks 18. CII].

3. elmulaszt; a neglija; versäumen. *1736:* Excipiál azon az Incta, hogy ezen Terminust omittáltuk [Dés; Jk 184b].

4. mellőz; a trece cu vederea; unterlassen. *1733:* Az Actor ő Kglme nem irattja meg Citatoriajaban a Litgosum (!) Bonumnak örök árrával kináltatać vagy böcsü szerint valo arrával, vagy Zalogos árrával minthogy azért omittalta az örök árt ambiguitas leven benne mitsoda árrával kinaltat nem pronuncialhat a biro batran, szükségesképpen azért ezen Causanak cassaltatni kell [Torda; TJkT I. 19].

omittálás elhagyás; omitere; Weglassen. *1664:* az ő nagysága méltóságos minapi levelébül láttam azon titulusnak omittalását [TML III, 118 Zólyomi Miklós Teleki Mihályhoz].

omladás omlás; surpătură; Sturz, Fall. *1864:* Kis irtás vizmosásos hely, mely két felöll nagy omladás közti árok [Pókakeresztúr MT; Pesty,MgHnt 49].

omladék rom; ruină; Ruine. *1880:* Tegnap jöttem haza egy jó nagyocska kószálásból ... Kóboroltam a havasok között. Szétmállott várak omladékain, rengeteg erdők árnyékában, vendégszerető székely falucskákban s ronda vityillókban [PLev. 77 Petelei István Jakab Ödönhöz].

omladékosság csuszamlékonyság; faptul de a fi surpăcios; Abrutschung. *1864:* Omláka félig bokros, félig szántó s ká-

szálokból áll — nevét hihetőleg azon omladékosságtól kapta — mely némely részében a viz által okoztatott [Bereck Hsz; PestyMgHnt 460a].

omladozik 1. (építmény) lassanként omlik; a se dărîma încetul cu încetul; (Bau) langsam einstürzen/verfallen. *1673:* Bástyái[a] alacsonok, kůrakási omladoznak [TML VI, 529 Teleki Mihály Bornemisza Annához. — [a]Husztnak]. *1681:* Vajda Hunyad vára az Vár fundamentuma ighen kezdett sok es nagi darab helyeken omladozni es le szakadozni [Vh; VhU 502, 508].

2. málladozik; a se desprinde şi a cădea; verwittern. *1850:* a Vakolás tőbb hellyeken kezdett omladazni [Gyéressztkirály TA; DE 5].

3. (part) leszakadozik; (despre porţiuni din maluri) a se surpa/prăbuşi; (Ufer) nach und nach einstürzen. *1772:* A kérdésben forgo Martnak ... olly nevezetes suhadását és omlását nem tapasztaltam a' Királyfalvi Malomnak fel állása előtt még tőbbet omladozott [Ádámos KK; JHb XX/27. 48].

omladozófélben leomlóban; dărăpănat, gata să se prăbuşească; dem Zusammensturz nahe, baufällig. *1811:* égy omladozo félben lévő paraszt kállyha kementze [M.bogáta SzD; BetLt 5]. *1820 k.:* a Muranyi Telek felöl valo kertye ezen Gyűmöltsös és veteményes kertnek hitvány, omladozo félben van [Dés; RLt 3]. *1850:* téglából készitett oszlop 15 ezek ugyan jelen mind fenn állanak — de meg bomlott omladazo félben vagynak a rombolások mián [Gyéressztkirály TA; DE 5]. *1882:* Vizsgálóbizottság a harangláb, mely omladozófélben van, kijavítását szigorúan megrendelte [Farnos K; ETF 107. 11].

omladozott 1. leomlott; desfăcut, dărîmat; eingestürzt. *1820 k.:* Tölgyfa Sasokon állo Bival pajtátska, melynek oldalai vesszöböl vagynak fonva szarvazattya Tölgyfa, omladozott szalma Fedéllel [Dés; RLt].

2. suvadásos; cu surpături, surpăcios; vermurt. *1845:* Csöbör mezeibe egy omladozot kaszálo [Kissolymos U; EHA].

omladvány omladék; dărîmătură, ruină; Schutt, Trümmer. *1849:* virágház mellynek tsak omladványa látzo [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

omlandófélben leomlóban; dărăpănat, gata să se prăbuşească; baufällig. *1790:* egy Csür omlando felben [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

omlás 1. beomlás; dărîmare, prăbuşire; Einsturz. *1756:* Téglából Bolthajtásoson rakot két Sütő kementze az edgjik mégh jo Státusban vagyon, de a másik meg omladozot, felő hogj a másik is ne kövesse omlását [Branyicska H; JHb LXX/2. 25].

Szk: *~ra indul. 1842:* a' Fürész malom viz felöli uj fala a' vizet Csurgo gyanánt botsáttya átal, a' Lajton alol pedig máris omlásra indultak az igen roszúl alkalmaztatott falbeli kövek [Kv; KmULev. 2 László János mérnök nyil.].

2. rés, falomlás; spărtură, crăpătură (într-un zid); Riß, Wandsturz. *1653:* Básta mikor bészállani akart Kolosvárra nem bocsáták bé a városba ... És mikor ott állana, a hadai a kapu elöttt várakozván, tehát egy darab kőfal magától leomlott, és Básta parancsolta a muskatérosoknak, hogy azon az omláson mennének bé [ETA I, 91 NSz].

3. (föld/part) szakadás/omlás; surpare; (Erde/Ufer) Abbruch/Einsturz. *1756:* Sombor János Uram Malmához bé járo utan alol lévő omlás vagy szakadazott föld [Zutor K; Somb. I]. *1772:* tudjae a Tanu hogy lá szupra Ritu lépi a Suhadásokig s az Omlásokig, mitsoda darab kőz hellyet fogott fel az Exponens Maga számára [Káptalan AF; DobLev. II/439. 3a vk] | a' kérdésben forgò Martnak olly nevezetes omlását nem tapasztaltuk hogy a' Kűköllő Feneke fel tőlt volna [Ádámos KK; JHb XX/27. 14]. *1781/XIX. sz. v.:* Kut völgye nevezetű hellyben ... vicinussa az Alsó bütüin a szolokmai határ széllyel, fellyül nagy omlás háta mege sorka, belöl az árok, kívül az erdölő bérczút [Küsmöd U; EHA]. *1825:* a' föld ottan porha és Ganejas, tehát ki sorvadván a' föld nagy üresség van és omlás [Dés; DLt 595].

Hn. *1577:* Az omlasban (k) [Jobbágyfva MT]. *1589:* Irtas feoldem vagio(n) az nagy oldal felben omlasban [Székelysztkirály U]. *XVI. sz. v.:* Az omlas alatt az Egerben [Jedd MT]. *1607:* az omlasban (sz) [Nyárádsztlászló MT]. *1615:* Csed omlás hat darab föld füestül [M.décse SzD]. *1627:* az Omlas alat (sz) [Galambod MT]. *1656:* Agyagfalui Omlasban [Csobotfva Cs; CsÁLt F. 28. I/1]. *1666:* az Omlasb(an) (sz) [Ilyefva Hsz]. *1682:* Kis omlasban (k) [Pálfva U]. *1687 k.:* Omlás tetején (sz) [Seprőd MT; MMatr. 238]. *1693:* omlás retiben (k) [A.rákos NK]. *1713:* Az onlasban (sz) [Fejérd K]. *1718/XVIII. sz.:* Az omlás kutnál (sz) [Monó Sz]. *1721:* az Nyilas földek végén, kiket ... Omlás(na)k is hinak (sz) [M.gyerőmonostor K]. *1732:* az Omlàs nevű heljb(en) (e) [Kövend TA]. *1740:* Kerék omlás mellett alol (sz) [Gyerővásárhely K]. *1754:* Az elsö omlásb(an) (sz) [Mezőmadaras MT]. *1757:* Az Omlás Karéjan Parlagban heverő egy Sovány Zább föld (sz) [Csomortán Cs]. *1761:* A Nagy Omlásban (sz) [Jedd MT]. *1766:* Omlás allat a Erdö felöl (k) [Szentkirály Cs]. *1767:* Az amlás alatt (sz) [Buza SzD]. *1768:* vulgo az Apro omlás közi nevezetü helységben (sz) [Ákosfva MT]. *1776:* Az Omláson (szö) [M.sáros KK]. *1826:* Az Omlásba (sz) [Kercsed TA]. *1860 k.:* omlás (l) [Hídvég Hsz]. *1867:* Omlás külsö része (e) [Szentdemeter U]. *1891:* Omlás [Magyarókereke K; KHn 95]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

omlásalji az Omlásalja (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Omlásalja/Măluţ; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Omlásalja. **1.** Omlásalján lakó/működő; din Omlásalja; in Omlásalja wohnend/tätig. *1760:* az Omlásallyi Molnár 6. forintal vett egy Farkas bőrt, mellyet is Sárpataki Uramnak ajándékozott azért, hogy a' Molnárságot el ne veszesse [Bethlen SzD; BK. Emeric. Ersek (35) jb vall.] | Groff Bethleni Bethlen Lajos Ur ő Nga ... Omlásallyi és Málami igen régi originarius Possessor [BSz; BK].

2. Omlásalján v. annak határán levő; care se găseşte în Omlásalja; in Omlásalja, in dessen Flur befindlich. *1760:* az Ómlásallyi határán [Árpástó SzD; BK] | a' Kudui Magyar Papnak az Omlásalyai Malombol 2. véka Törökbuzát 8. sustákon ada el [uo.; BK. Kimpián Petre (30) jb vall.].

omlásos szakadásos, suvadásos; cu surpături, surpăcios; vermurt. *1764:* Vagyon a' Menes déllőb(en) egy darab kaszállo, mely ez előtt egy idő(en) Sürű bokros tövises omlásos hely lévén senki semmi hasznát nem vette [Hidalmás K; RLt O. 2]. *1789:* Ezen egész Etédi Processusban az egyik Faluból a másikba menő utak és Hidak a' menyiben a helynek igen Hegyes, omlásos, síppedékes, vízes,

és egyszersmind köves volta engedi, alkalmatos és járhato állapotban vagynak [UszLt XIII. 97]. *1797:* Ezen gyep bokros, és olly helly az hová szöllöt plántálni igen bajos volna gödrös omlásos helly [Torda; CU IX/2. 102b]. *1798:* mindenütt a Marton, amaz omlásos, vagy Süllyedezett oldalig tapasztaltam Irtogatni [Kristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. *1845:* A Vírgoba égy küs omlásos hely [Kissolymos U; EHA].

omlik, omol 1. (rá)szakad; a se prăbuşi; (ein)stürzen. *1761:* Gr. Teleki Mihály úr Gyéresen midőn valami boltozatot vagyis oszlopot megmozgattatott volna veszi észre hogy omlani akar s azzal ki akarván szaladni, a sarkantyújában megakad s elesik. Azzal úgy odaüti a boltozás, hogy semmi csont épségben nem maradott szegénynek testében [RettE 125].

Szk: *nyakába ~.* *1655:* feltetteők, hogy az Nyakokba Omol az kemencze [Kv; SzCLev.]. *1742:* Génye házából mikor a Czigány ki ment majd az nyakába omlot[a] [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6. — [a]A ház].

2. ömlik (a víz); a curge şiroaie/din abundenţă; (Wasser) strömen. *1823–1830:* Itt[a] láttuk a sófőző házat Lovak által bizonyos masinán tekertetik fel a vizet magasan, s mint egy törökbúzakas, olyan móddal tövisfal lévén rakva, arra omlik a felhajtott sós víz [FogE 191. — [a]Halleban]. *1840:* pintzékbe omlott a' víz, teméntelen embert, 's kivált gyermeket elsepert [Kv; Pk]. *1851:* a' sok essö mostis omlik [Kv; Pk 7].

3. beleömlik/torkollik; a se vărsa în ...; münden. *1844:* a' Gorbo pataka régi árka hol a' Szamosba omlott [Szászfenes K; KmULev. 1 Gál Moisza (70) col. vall.]. *1864:* a Nagy patak a Gűdűcz nevű folyamba omlik, mely átvágja a Ditroi és Szárhegy községi határt, egesz a Maros follyoig a hová belé omlik [Szárhegy Cs; GyHn 53].

4. folyik, csorog (a vér); (despre sînge) a curge puternic; (Blut) rinnen. *1843:* bé mentem s láttam Collector Pekárikot a' földön vérébe fetrengve, 's orrán száján a' vér omolva [Dés; DLt 586. 6]. *1846:* Darvas ekkor kezébe lévő paltzajával ugy ütötte Virágat artzba, hogy pofája egyszerre meg hasadván a vér omlani kezdett belőlle [Dés; DLt 530/1847. 19].

omló leszakadó; care se desprinde şi cade; herabstürzend. *1811:* Hallottam fulladó barmoknak bögésit, Az omló fedelek' rettentő dörgésit[a] [ÁrÉ 17. — [a]A tűzvész alkalmával].

omlófélben 1. düledezőben; gata să se prăbuşească; baufällig. *1726:* A pitvarnak kö falai, omló, s romló félben vannak [Ne; DobLev. I/124]. *1761:* fustös fenyö deszka padlású régisége miat omló félb(en) állo Majorház extál egy Kamarájával | Vagyon egy omló félben lévö sas és rakó fáiban meg tágult, igen kevés ideig szolgálható Gabonás ház [Szászvesszöd NK; JHbK LXVIII/1. 208–9] | (Az udvarház) épületnek is Észak és Dél felöll valo végeinek közepeken két két contignátios meg hulladozott és majd omlo félben állo Torony formáju, gombos el hulladozott Sindely fedél alatt Filegoriás két Bástyák vadnak [Siménfva U; i.h. 40]. *1794:* Ezen Nemes Curia körül Palánk és Lészás kert egyebütt jo, hanem az ut felöl egészen omlo félben vagyon [Backamadaras MT; CsS]. *1812:* A' régiség miá az egész épület omlo félben vagyon [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 19]. *1825:* Udvar Haz ... Elsö vagy külsö hazba melly régenn Palota lévénn nagy Széles ablakokkal és csinosan el készitet párkanyokkal meg Czifrázott Stakaturával volt fel keszitve de most omlo félbenn vagyon [Szárazpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 328]. *1844:* van egy zöld kalyha kemenczeis füttövel mely viseltes omlo félben áll [Abafája MT; TSb 35].

2. szétesőben/hullóban; gata să se desfacă/strice; dem Verfall nahe. *1679:* Vagyon itt csinalni valo edény, omló félben [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 90]. *1765:* Egy omlo félbe valo hitván Hordo [Ilencfva MT; DLev. 2. IXB. 13]. *1816:* Két omlo félben lévő Dása [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.]. *1841:* Három omlo félbe lévö hordo [Egeres K; Ks 89].

omlólag 1. düledezőben; dărăpănat, gata să se prăbuşească; baufällig. *1688/1789:* A Görgény vára alatt valo csűres kertnek belső kapuja négy tölgyfa kapubálványra építve, fiókkapuja közepin Ezen kapuk deszkái avultak, zsendelyezése megavult, galambogossa (!) omlólag áll [Görgénysztimre MT; ETF 108. 15 a fej-i várkastély és a hozzátartozó uradalom összeírása]. *1749:* Tudok egy Nobilitaris Curiat, melly is a' Vágó Hidra jövö Uttzában ruináb(an) szinte omlolag vagyon [Ne; DobLev. I/335].

2. szétesőben; gata să se desfacă; dem Auseinanderfallen nahe. *1765:* Tizen három Hordo. NB. Némellyik omlolag van [Szászsztjakab SzD; Told. 8].

3. szülésre készülő állapotban; (a fi) gata să nască; der Geburt nahe. *1777:* nagyon viselös sőt omlolag lévén az Iffju Aszszony azon romlása elöttt harmad nappaltol fogva ottan töltottem volna az üdöt [Bözödújfalu U; Pf].

ómódi ódivatú; de modă veche; altmodisch. *1751:* Én belsö Szolgája voltam az Néhai Báró iffiu Korda Sigmond Urnak vólt annál az Uri háznál egy ujj, és ó módi Szerviz minden készületivel edgyűtt [Zágon Hsz; Szentk. Moses Szabo vall.].

omol l. omlik

ompolysági Ompoly melléki; din valea Ampoiului; von der Gegend von Ompoly stammend. *1765:* Hallottam magok panaszlo szájókból az Ompollyságiaknak hogy Tót Faludban, Gaurényban, Pollyanán és Metesden tanáltatván Celátiók, meg kellet a Celatiot fizetniek [Gyf; Eszt-Mk Vall. 332–3].

omsos Hn. *1686:* Omsosban Szeredö oldalában (k) [Bikfva Hsz, EHA].

A címszó magyarázatát l. MNy VIII, 364 al.

ón 1. ónfém; staniu, cositor; Zinn. *1558 k.:* Az also gradustol[a] fogiwan wenny kel az Mixturahoz 8 rez onnot es 2 rez rezet [Nsz; MKsz 1896. 297. — [a]A 12 karáton aluli arany esetében]. *1585:* Attunk a Teolcheresnek az Ablakhoz onnat 42 fontot, fonttia p(er) d. 5 tezzen az arra f. 2 d. 10 [Kv; Szám. 3/XIV. 33]. *1593:* vittenek vrûnk Zamara 2 Zekeren onatt globisnok valot, Hûnyodra [Kv; i.h. 5/XXIII. 168 Caspar Schemel sp kezével]. *1599:* Czinaltattam 3 on talat melyben uagio(n) 12 font, ki tuduan marad 10 font az talakban eó maga onnja [Kv; i.h. 8/XIII. 3 Szabó András sp kezével]. *1621:* (A kapu sarka) kiczin es gienge leue(n), veotte(m) hozzaia Egy sing vasat p(ro) f — d 8 Brassay Mihallial az Liukat uyobba(n) es melliebbe(n) megh vessuęn, es onnal az vtha(n) be Eöttuęn [Kv; i.h. 15b/XI. 286]. *1638:* a Thoroczkayaknak ugy mint Thorocko varosa-

nak heresinek es földes Urainak megengedte volna azoknak az Banyaknak colalasat, melyre erős hitte⟨l⟩ obligaltak volna magokat az mi kegyels Urunk(na)k, hogy mentől szorgalmatosba(n) colalhatnak bizonyos conditiok szerent abbol valo ezűstőt, es onnot szolgaltatnak az eo Nagy(sag)a Tarhazaba [Thor.]. *1769:* eo Felsege meg tiltotta hogy nem tsak onot, de még selétet Gollyobist és más egyebeket onbol valo miveketis bé hozni nem szabad [UszLt XII. 97]. *1783:* Az üvegeket az ablakakra, az hány karika lészen onastol együtt annyi garas lészen ára [Drassó AF; TSb 24]. *1796:* Vétetett ezen ablakoknak ki onozásokra 20 font Ón fontya 14 xr [Déva; Ks 95]. *1803:* Aradi Bokáj On gombos fedele ... de már a' fedele és feneke körül valo onnyán kivül haszonvehetetlen [Dicsősztmárton; UnVJk 111]. *1809:* a' puska por arulo arra szorossan kötelezetvén hogy mind a puska pornak, mind a golyobis selét, vagy Ónnak mennyiségéről pontos jegyző könyvet vigyen a' mellé az adott facultatoriákat hozzá ragaszsza [UszLt ComGub. 1697 gub.].

Szk: *~ba foglalt. 1679:* Onban foglalt, kivül vas keresztes paraszt üveges ablakocskaja nro. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 26]. *1681:* Onban foglalt Kristály üveges Lámpas Nro 1 [Vh; VhU 522]. *1744 e./1770 k.:* Kigyós György conferalt az Ekla(na)k egy ónba foglalt fedeles kék Bokályt [Feketelak SzD; SzConscr. 109]. *1752:* Két Ablakjai lévén a Háznak, Onba fóglalt, ött Tángyér Karika meg romlott [Szászvessződ NK; JHb XXIII/27] ✱ *~ba foglaltatott. 1774:* ablakak ... Onban foglaltatatt jo és ép üvegkarikákbol ki rakattattak [T; CU]. *1803:* égy küsded Onban foglaltatott karikás üveg Ablakotska [Dicsősztmárton; UnVJk 139] ✱ *~ba húzott. 1821:* mindenik szobának külön külön onba huzot ablakai [Görgény MT; Ks 79. 118] ✱ *~ba rakott. 1736:* Az onba rakott üveg ablakok fiokjai vas Sorkotskákon forognak [Várhegy MT; CU]. *1758:* Ezen szobának vadnak üveg Onba rakott táblákból fejér onas Sorkos pántos fordittós jó álopotb(an) Levő ablakai [Déva; Ks 76. IX. 8]. *1849:* A Szobának két — onba és fába rakott ablakai — mellyekből három üveg táblák hibáznak [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *~ matériájú kő. 1719:* a' kik találnak, ón, Ezüst, Arany, vagy rézz materiáju kőveket, ne mérészelyék ... titkon olvasztani [Torockó; TLev. 8/3] ✱ *~nal beönt. 1582:* Lakatos Jstwannak hogy az felseo was Aytonak keet Sarkot chynalt, es wyobban be Eonteotte onnal fizettem d. 75 [Kv; Szám. 3/V. 25] ✱ *~nal beöntött. 1656:* az ajto foragott kő melljekben onnal be önteött ket retezfeö egi ütkeözö egi vas be vonoja [UF II, 135] ✱ *~nal megfuttatott. 1775:* vagyon az nagy Udvarház két ablakokkal vilagoskodo Pitvarában, Kancellusos kö gráditson fel menvén vagyon bé menetel hat vas sorkokon onnal meg futtatot forgo boritott hasonlo onas Frantzia Zárral zárolhato két felé nyilo festékes ajton [Nagyiklód SzD; CU] ✱ *~ olvasztani való. 1676:* On olvasztani valo egy eöregh vas kalán [Fog.; UF II, 712–3] ✱ *~ olvasztó kalán. 1720:* Tötséresnek valo On olvaszto kalánok nro 5 [HSzj *tölcséres* al.] ✱ *~ olvasztó serpenyő. 1756:* On olvaszto Serpenyö Nro 1 [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Jmre lelt.] ✱ *angliai ~. 1715:* Az ón tálak divizioja Vass Mária Asz(szonynak) 3 ontal edgy sima Csészével edgyüt, 6 virágos Angliai onbol gyümölcshöz valo Csésze [WassLt] ✱ *dirib-darab ~. 1656:* dirib darab onak voltak egy Taraszk globis [Kv; CartTr II. 933 Hunyady Janos (35) vall.] ✱ *egész darab ~. 1665:* Örög egesz darab on no. 3 [UF II, 313] ✱ *öntött ~. 1604:* Vagion wuegh tanier mely az ablaktol megh maradot az el múlt nyarban nyolch szazigh. Marattanak az wuegh tanierokhoz valo chikkelek egy berbenczeben. Marattak ehez az wuegh tanierokhoz darab eóntheot ohnok [Kv; RDL I. 77] ✱ *vhány pogácsa ~. 1672:* Die 16. Kerduén meg egy Pogacsa onat adtam az ket nemeth Puskás(na)k libr. 4 [UtI]. *1684:* Szamos uyvárra Nagj Bányárol hozott hat pogácsa onért és piskloczert att(am) f. 58 [UtI]. *1753:* Fél pogatsa ón [Marossztkirály AF; Told. 18].

2. ón-(nyers)anyag; staniu, cositor; Zinn (Rohstoff). *1595:* O[c] kmek egez Tanaczúl czinaltattak ohnbol egy eyttelt és fel eyttelt [Kv; Szám. 6/XVIIa. 120 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1667:* Sárkány György instantiájára vétetett Asszonyunk önga egy ónból csinált gáliczkő főző vstöt [AUt 3]. *1681:* Paraszt Tál tokb(an), Közönseges ónbol valo vj ón Tál Nro 50 [Vh; VhU 539]. *1732:* (A templomban) egj pár onbol való ampolna [Kóród KK; Ks 12. I]. *1736:* A szásznék az mellyeken mind olyan medály formát hordoztanak, akit kesentyűnek híttak az közönséges, kivált falusi szásznéknak kinek ezüstből, kinek ónból, kinek pléhből, de mindeniknek volt [MetTr 344]. *1762:* Korsot is láttam kettőtt, melly is igen szép volt, ă fedele és feneke on volt ă Ládája fenékin duggatta [Oltszem Hsz; Mk IX. 109]. *1769:* onbol valo miveketis bé hozni nem szabad [UszLt XIII. 97]. *1798:* Nékünk ... vagyon egy kitsiny Poharatskánk, a' mellyből a' Pap a' Bort szokta a' Sakramentomok(na)k administratiojakor ki osztani, de tellyesseggel nem tudhatyuk, oné ? ezüst é ? vagy pedig Compositio [M.bikal K; RAk 30]. *1807:* Tsésze holypodozott on [Körtvélyfája MT; LLt].

E cimszót vö. a *fejérón* és *feketeón* cimszóval.

ón-abárló ón abálóedény; vas de cositor pentru opărit; Zinn-Abrühgeschirr. *1710:* Vagyon ... Tizen egy On Tál egy on Abarlóval [Küküllővár KK; DobLev. I/67].

ónatlan ónozás nélküli; necositorit; ohne Verzinnung. *1811:* vittenek el Egy fél ejteles szijas Brassai onotlan Palatzkot [DLt 629 nyomt. kl].

ónbánya mină de cositor/staniu; Zinngrube. *1637:* Alázatosan uetük az Nagod tegnapi resolutioiat, hogi Nagod maga akarna Colaltatnj az Thoroczkay eszüst es on baniat [Torockósztgyörgy TA; TLev. 8/2 Thoroczkaj László, István és Zsigmond a fej-hez]. *1702:* (A torockóiak) ha hol on, ezüst, Arany, vagy Ertz-bányákat tudnak, ki mutassák [Thor. XIX/9]. *1719:* Senki is életének el vesztése alatt, titkon és hir nélkül, maga hasznára ... alattomban ón, Ezüst Bányát ne kezdgyen [Torockó; TLev. 8/3]. *1773:* Hollo (: ezüst és onbánya :) [Ditró Cs; GyHn 33].

ónbetű ónból öntött betű; literă de staniu; Zinnbuchstabe. *1737:* Az Unitaria Ecclesianak lévén egy néhány Mása öntött ón Betűje ... azokat a' Tiszt. és Ns Consistorium végye-meg parato aere az Ecclának és Collegium(na)k jövendőbéli hasznára | (Az) Unitaria Ecclának öntött Ón Betüit az Reform. Ecclesia számára meg-vészi [Kv; SRE 164, 166].

ónbogláros ónboglárral ellátott; cu cataramă de staniu; mit Zinnspange/agraffe versehen. *1723:* Két tsont puska palatzk szijastól, edjik ón bogláros [Koronka MT; Told. 29/2].

óncsat ónból való csat; cataramă de staniu; Zinnspange. *1788:* Harmad fél pár Czipökre valo on csatt [Mv; TSb 47].

óncsésze ónból való csésze; ceaşcă de staniu; Zinntasse. *1681:* Két fülü, romladozott ón csesze Nro 1 [Vh; VhU 541]. *1743:* On szegeletes Csésze Nrö 3 [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. *1761:* Simma on tsésze Nro 2 [Szászvessződ NK; JHb XXIII/31. 25]. *1797:* Licitáltattak Egy Ón Csésze Dr 42 [DobLev. IV/775. 3]. *1833:* Egy sotzos on csésze [Dés; DLt 750].
Szk: *lábas ~. 1681:* Lábas ón Csesze Nro 1 [Vh; VhU 541].

óndarab bucată de staniu; Zinnstück. *1835:* kisdék lapos on darabok [Mv; MvLev.].

ondó ? fűrészpor; rumeguş; Sägemehl. *1632:* Egj rakas ondo Cub. 30 [Fog.; UF I, 189].

óndrót sîrmă de staniu; Zinndraht. *1656:* vagyon 2 csomo reghi üvegh tanjer on drotth [UF II, 114].

ónedény vas de staniu; Zinngeschirr. *1681:* Ón edenyhez valo ón fedel Nro 2 [Vh; VhU 541]. *1761:* On Edények. Öreg Leveses Tál[a] [Szászvessződ NK; JHb XXIII/31. 25. — [a]Folyt. a fels.]. *1771:* a' fenn annotalt On edényekből adott az idvezült G. Teleki Ádám Ur Groff Vass Miklosne Aszszonyom(na)k égy tuttzet on tálat [Kendilóna SzD; TL. Cseh Benjámin de Miske vall.]. *1775:* az eo Kglme el maradott aprosag fel kelhető jovacskai holmi kevés égyetmássai, Abroszszai, on edénnyei [Kv; Pk 3]. *1782:* voltanak réz, on, vas, és Fa edénnyei a minemüek egj Házhoz meg kivántattak [Mv; DLev. 4. XXXVI]. *1789:* On Edények 2. Csésze, és 2. Kávés Ibrik [Mv; ConscrAp. 4].
Szk: *füles ~. 1768:* Két kitsin files on edény Levesnek valo [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116] ✱ *tintamerítő ~. 1789:* Egy Tenta merittö On Edény Rf — xr 6 [Mv; ConscrAp. 22] ✱ *vizelő ~. 1788:* Vizellö on edény [Mv; TSb 47].

ónémet régi német; vechi german; altdeutsch. *1638/1663:* Két óh Nimet Kupáczkám vagion [Bethlen SzD; BLt].

onerál *átv* megterhel; a încărca; belasten. *1591 k.:* Az bellica expeditioban az gyalognak allatasabul ad Numeru(m) 25 hatta vala s Annak felette Subsidiomotis ket ket forintot hora, hogy eo Naga mostannis ha kywantatik Azon kegyelmessigel chelekeduin Ne onerallion [Dés; DLt 233]. *1681:* (A nyilas földekért) a város anuatim tartozott a Dnus Terrestris számára administralni; flr. 100/— De mint hogi ab ann(o) 1673 töllök el vétetett es à Majorsagh földekhez Applicaltatot, már ezen Proventus annihil(a)ltatott, azert ennek utanna effélevel nemis kell Urbariumot oneralni [Vh; VhU 42]. *1780:* Cserei Uram az Apossát kinek igen kevés tehettsége volt és passivum debitumokkal is oneralva lévén nagyon segitette egyel mással [Bethlen SzD; BK. St. Batzi (35) tt vall.]. *1825:* Rosz gazda — minden joszágait el idegenitette és azokat a honnan csak kap reájok valamit szünetlenül onerálya | több joszágat már nem idegenithet el mert nints, nemis onerálya azokat mert senki nem adhat tőbbet reájjok mint a mennyiben el vagynak temetve [Bala MT; Told. 21].

oneráló *átv* megterhelő; care încarcă; belastend. *1826:* az Alp(ere)s hibául tészi ki szoszollojának hogy a testamentumát miért nem adta bé — tám valami különös Nevelláris Árticulust képzel existálni, a' melly azt tartaná, hogy a' Joszágot s Haereseket oneráloknak is szabad volna testálgatni [Ne; DobLev. V/1114. 7b].

oneráltatik *átv* megterheltetik; a fi încărcat; belastet werden. *1669/1681:* alazatos kőnyőrgesekbűl ertjük, hogy oly rend kivűl valo dolgokkal oneraltatnak naponként, az mely oda telepedteknek adatot annuentialis Zolyomi Miklos levelevel ellenkezik [VhU 353 fej.]. *1677:* A' Marus Székiek a cirkálásnak idején, a' magok eddig valo ususokban hagyattattak, fellyeb valo tereh viseléssel ne oneráltassanak [AC 240]. *1683 u.:* Felettebb az ministeris ne oneraltatnek az Fizetes kivül valo Terhes praedikallassal [Kraszna Sz; SzVJk 39]. *1740:* Considerálvan az blts N. Czeh az ifjak(na)k engedelmes jo magok viseléseket büntetéssel nem oneraltattanak Semmivel [Kv; ÖCJk].

ónérc minereu de staniu; Zinnerz. *1762:* Mindenek(ne)k az Ezüst és on Erczeknek ki keresésére szabad leszen ujj Bányát kezdeni | senkiis, valakinek a' Supremum Montanisticum officiumtol, Patense lészen, az Ezüst és on Ercz(ne)k keresésétöl nem tiltatik | Meg engedtetik a' n. Enyedi Bányászok(na)k, hogy a' mely Bányákat a' Torotzkoi Lakosok fel hagytanak, és abban dolgozni nem akarnak s nemis dolgoznak, az Ezüst es on Ertzeket kereshessék, és hajthassák | A' melly Bányákat Toroczkai Jobbágyaink dolgoznak, avagy Hajtanak azokbannis a' mi Ezüst és on Ertz fog találtotni, az fel-váltásra tartozzanak elé vinni, az holottis a' mennyi érő fog lenni, ki fognak fizettetni [Torockósztgyörgy TA; TLev. 8/7].

ónércbánya mină de staniu; Zinnerzgrube. *1780:* Ezüst, és ón ércz bányákat Idegeneknek ugy Thoroczkai lakós Jobbágyoknak és 'Selléreknek a' Toroczkai határban inditni vagy colálni miként engedtetik [Torockó; TLev. 3b].

ón-eszköz ónból készült eszköz; unealtă de staniu; Zinngerät. *1662:* Ali passa Váradot megújítatja,. honnan nagy sok ón, réz és vas eszközöket elvitet [SKr 633]. *1752:* ami Vas réz onn és egyébb dragabb eszközököt futva bé vihetett Szebenbe be vit, a' mi kün maradott prédára költ [Beszt.; Told. 37/44].

ón-evőkalán lingură de staniu; zinne(r)ner Eßlöffel. *1823:* Négy on évő és egy leveses kalán Rf 5 [Nsz; DobLev. V/1080 Demény György hagy. 2a].

ónfedél ónból való fedél; capac de staniu; Zinndeckel. *1681:* Ón edenyhez valo ón fedel Nro 2 [Vh; VhU 541]. *1761:* Az Aszszony Házában Fajin Onos Bokajok On Fedelekkel edgjüt Nrö 6 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16]. *1849:* Egy Cseléd kanta on fedellel [Somkerék SzD; Ks 73/55].

ónfedeles cu capac de staniu; mit Zinndeckel. *XVIII. sz. eleje:* Vagyon két egy arányu on fedeles bokály [LLt Fasc. 71]. *1735:* Lipsiai szépmunkáju ón fedeles bokájok 10 [Ks 38. V Clenodia fam.]. *1747:* a Tisztarto uram mostani lako Házában találtunk Szegedi Kantsot Nrö 3 Ezek(ne)k kettejének a szája el romlott. az harmadik rosz ónn fedeles [Spring AF; JHb XXV/88. 3]. *1753:* On Fedeles Kanna Ürmes bornak valo 3 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. *1754:* Szegedi kantso nro 10 egyik ón fedeles [Borsa K; Told. 51]. *1763:* egy szép on fedeles bokállyt a czondrája alatt a

koltsár az Udvarbol haza felé vive [Betlensztmiklós KK; BKG]. *1787:* három on fedeles Szegedi Kantso 90 Dr [Mv; MvLev.]. *1790:* Két Aradi on fedeles Bokályok [Mv; i.h.]. *1792:* Bokally kantsok mellyek kőzül egy on fedeles [Bögöz U; CU].

ónfedelű cu capac de staniu; mit Zinndeckel. *1681:* Tarkán Zomanczozot, ón fedelű, Uy Keresztyen bokalyos Kanna [Vh; VhU 340]. *1733:* Nagjobb, és kissebb on fedelű czapas bokály 2 [Marossztkirály AF; Told. 2]. *1735:* on fedelű Kristály bokáj 5 [Ks 38 V Clenodia fam.]. *1761:* On Fedelű fél ejteles szegedi kancso 1 [Kéménd H; JHb XXXV/ 39. 28]. *1778:* Ón fedelű, Barátszinre mázólt fél ejteles Kancsó [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]. *1810:* Egy pár on fedelű aradi Kantso Rf 5 xr 1 [Mv; MvLev. 1 Illyés Anna hagy.]. *1816:* Egy krispán Szín tserépből való, ón fedelű és talpu kupásnyi Kantso [Kisadorján MT; UnVJk 134]. *1819:* egy onfedelű kupás bokáj kantso [Kv; Pk 3].

ónfenék ónból való kannaalj/talp; fund de staniu; Kannenuntersatz aus Zinne. *1816:* Egy ónos Bokájkanna, mellynek fűles tserépből való dereka ón fenekén ezen betűk vagynak* [Szentgerice MT; UnVJk 19. — *Kőv. a vésett szöveg].

ónfigura óndíszítés; ornamentaţie de staniu; zinne(r)ne Verzierung. *1714:* Egj fejér ón figurakkal ékesitett ovit Asztalj, két tamasztoval fl. Hung. 2 [AH 55].

ónfont ón-mérlegsúly; greutate de staniu; zinne(r)nes Waagegewicht. *1597:* B. wram w kegelme hagiasabwl fiszedtem az kanahgiartonak Janosnak az On fontoknak Az Megh chinalasatwl es megh Jgaszitasatwl meg fiszedtem twllok f 1 85 [Kv; Szám. 7/XIV. 7 Masass Tamás sp kezével].

ónfútató ónfújtatásra szolgáló műhely; atelier de cositorit; Zinnblaswerkstatt. *1719:* Ha kik Ezüst, ón, vagy rézz kőveket ha találnak, mint hogy talalnak is, hozzák az ón Futatokban, Ló terrivel meg fizetnek betsülettel [Torockósztgyörgy TA; TLev. 8/3].

óngolyóbis ónból készült ágyú- v. puskagolyó; ghiulea/ glonţ de staniu/cositor; Kanonen- od. Gewehrkugel aus Zinn. *1637:* On Gioliobisok Jelen n 1012 [Ebesfva; UtI]. *1659:* Vagion az Toronyb(an) Onn goliobis nro 9 száz eottven kilencz aproval egywt [Kv; SzCLev.]. *1666:* Nagyságod méltóságos levelét ... vevén, értettem ón golyóbisokkal való fenyegetőzését [TML III, 601 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1679:* Muskotélyhoz valo ón goljóbis nro 37 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43].

óngomb ónból készült gomb; nasture de staniu/cositor; Zinnknopf. *1736:* Az on Gombokat öntő Ember ki nem mehet ha Ngod onat kűd font szam szérint 18 pinzert akar mentekre akar dolmanyokra valo hat pikelyésén meg önti [TKl Mihály Deák lev.].

óngombos cu ţimburuc de staniu/cositor; mit Zinnknöpfen. *1803:* Egy fél ejteles, előlről egészen eltört ajaku, arannyas virágozással volt Aradi Bokáj, mellynek feneke széllye onba foglaltatott, fülihez p(e)d(i)g On gombos fedele fen állo on soroknál fogva foglaltatott [Dicsósztmárton KK; UnVJk 111].

óngyártó ónműves; meseriaş care execută obiecte din cositor; Zinngießer. *1778:* A Medjesi ón-gyártó tsak kóboról, ha haza jő-is, egy fél nap mulat, s menten megint el lábog más felè, a korhel ember, nem hiszem, hogy Excellenciad, szép szerint valamire mehessen véle [Szederjes U; TL gr. Székely László lev.].

ón-gyertyatartó sfeşnic de staniu/cositor; Zinnleuchter. *1596:* Egy ohn gyortya tarto eggyes [Kv; RDL I. 65]. *XVII. sz. eleje:* Egy ön Gyertya Tartö hamvavérőstűl [MNy XXXVIII, 133]. *1681:* Ón gyertya tarto, ketto kalapos Nro 3 [Vh; VhU 540]. *1717:* Más fekete Ládában vadnak ezek On gyertya tarto nro 2 [TSb 5].

ón-gyertyatartócska sfeşnic mic de staniu/cositor; Zinnleuchterchen. *1732:* Két ón magos Gyertya tartocska koppantoval vassal [Kv; Ks 31 Kornis Zsigmond lelt.].

ón-húszas (hamis) ón pénzérme; monedă (falsă) de cositor/staniu; (falsche) Zinnmünze. *1840:* Mond meg igazán ... hogy a nállad lelt őt darabb on huszasokat kitől kaptad? ... hol a masina? | Ne hazugyd (!), szolj igazat, mert ... miolta itten tartozkodol többeket tsaltál meg efféle hamis on huszasokkal [KLev. usz-i vk] | Hát a' harmadik on huszas honnan, és kitöl került hozzád, mert mind a' három égy datum alatti? [Homoródsztmárton U; i.h. Szász István (30) szabad székely vall.].

ónibrik ón kannafajta; ibric de staniu/cositor; Art Zinnkanne. *1768:* Herbatejes on Ibrik [Mezősztgyörgy K; Ks 28. XXIIb].

ón-instrumentum ón-eszköz; instrument de cositor/staniu; Zinnwerkzeug. *1789:* Egy kristéllyezni valo on Instrumentum fa Tokjával edgyűtt Rf 4 xr 30 [Mv; ConscrAp. 38].

ónixkő onix; Onyx. *1837:* Égy antic Culier fülbe valoval, és braslettel édgyűt, mellyek állanak 12 metzett onix kőből aprobb brilliántokkal égybe foglalva [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 18].

ónixköves cu onix; mit Onyx. *1846:* (Hagyok) Kedves néhai Testvérem Groff Mikes Miklos Léányának Groff Mikes Benedekné Groff Mikes Eszter Ötsémnek emlékezetül egy onixa köves arany lántzot [Kv; Végr.].

ónkalán, ónkanál ónból készült kanál; lingură de staniu/cositor; Zinnlöffel. *1781:* Gazdálkodo Nagy Ónkalány 36 xr [HSzj *ón-kanál* al.]. *1787:* Egy On Kalán, s 2. pléh kalán [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 3]. *1789:* 3 on Kalán per 4. 4 xr facit rf — xr 12 [Mv; ConscrAp. 3]. *1804:* On gazdálkodó Kalány nro 1. Aprobb on Kalányok nro 9 [Treszti H; Ks 108]. *1833:* Egy gazdálkodo Leveses on kanál [Dés; DLt 750]. *1849:* onkalányok tselédnek valo 3 [WassLt].

Szk: *leveses ~. 1797:* Leveses on kalán egy [M.igen AF; DobLev. IV/777. 6].

Sz. *1736 u.:* A jó bor ón kalánból is jó, nem csak aranyas pohárból [MetTrCs 451].

ónkanna ónból készült kanna; cană de cositor/staniu; Zinnkanne. *1551:* Az réz medenczeben ki rez Jllette volna azert attunk Eg on kannat es eg on talnyert [Mezőszengyel TA; BfR 304/108 Gerendi Ferenczné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev. — L. MNy LVIII, 492]. *1573:* Kerekes Andras fodor gĕrgy Lucas Hoz, Azt valliak hogi Eok Ielen voltak az Arwba mykor kerekes ferench az Bestercey geontes Georgytwl egy darab zeolet veot hassongartba fl 3 es egy on kannan [Kv; TJk III/3. 265]. *1585:* Vagyon eg' Eoregh on kanna, vagion keth on kannak, Eytelessek [Kv; Szám. 3/XIX. 5 A Szt. Mihály templom eszközeinek inv.]. *1596:* Egy Vas Nyas, egy vas serpenyeo, ket kehel, egy vas rostely, Tiz fa talnyer, ket on kanna, eggyik eyteles, masik fel eyteles [Mihályfva NK; JHb XXIII/3]. *1604:* Vagion egy eoregh ohn kanna [Kv; RDL I. 77]. *1643/1687 k.:* a Nyárádtői Ecclab(an) vagyon edgy ón kanna az Ur asztalára [MMatr. 8]. *1658:* Panuczanakis hagyok ... egy Ontalat es egy On kannat keözep rendőeket [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1719:* Egy rosz on kanna kűsded nincs fedele [TSb 26]. *1748:* egyszer hozott volna Kolosvárrol ... ezüst pohárt ón Kannákot, Tálakot, Tányérokot [Torda; Borb.].

Szk: *apró ~. 1563:* az én ezüst marhámrol való Registrum ... Apro onkanna, három [ETA I, 36 BS] ✱ *dreptályos ~. 1608:* Egy Dreptalios Oon-kanna Nro 1 [Kv; RDL I. 83] ✱ *egy ejteles ~. 1705:* Boricza leányomnak adtam ezeket ... egy ejteles on kannát, es két on tányért [PatN 56]. *1710:* Egj ejteles ón kanna [Küküllővár KK; DobLev. I/67]. *1740:* Tiszts és Tks Ballo Judit Aszszony adott egy ejteles ón Kannát ezen kisded Ekkle(si)anak [HbEk]. *1749:* Leven az Ecclesianak égj romladozot Circ(iter) egy ejteles on kannaja [Lisznyó Hsz; SVJk] ✱ *fagylaltkészítő ~. 1849:* Egy fagylalt készittő on kanna [Somkerék SzD; Ks 73/55] ✱ *félejteles ~. 1608:* Egy fel Eyteles Oon kanna Nro 1 [Kv; RDL I. 83]. *1629:* uala egj kis on talaczkaja, s egi felejteles on kannaja [Mv; MvLt 290. 163a]. *1667/1687 k.:* Vagyon égy Velenczei rezes ón pohár, fél ejteles ón kanna keresztelni valo [Nagyernye MT; MMatr. 278] ✱ *háromejteles ~. 1612:* Egy haro(m) ejteles ohn kanna [Kv; PLPr 1612–15. I/3] ✱ *keresztelő ~. 1643/1687 k.:* Vagyon az Udvarfalvi Ecclab(an) edgy keresztelő ón kanna [Udvarfva MT; MMatr. 425]. *1704 e./1770 k.:* Szász-Sombori Nagy Miklós Ur(am) vőtt egy Keresztelő ón fél ejteles Kannát [Szászzsombor SzD; SzConscr.]. *1716 e.:* Vagyon ... Egy kis keresztelő on kanna [Fintaháza MT; MMatr. 67] ✱ *kétejteles ~. 1630:* Két Eyteles Abronczios gombos on kanna [Kv; RDL I. 147].

ónkannácska ónból készült kannácska; cană mică de staniu/cositor; Zinnkännchen. *1574:* Kalara az nehay Hegedws Mathene vallia kyt[a] eo ely adot es egy on kannachkat veot az arrawal [Kv; TJk III/3. 347. — [a]Egy kristálypoharat]. *1747 e.:* Tiszteletes Bölöni Sigmond Ur(am) adot a Bői[a] Templom számára egj on kannácskát mint egj fertalyos [MMatr. 264. — [a]MT]. *1797:* Van egy Onn Kannacska [Nyárádsztlászló MT; MMatr. 106].

Szk: *fedeles ~. 1693:* Mihoknak Egy fedeles ón kannácska [Ne; DobLev. I/38. 10]. *1736/1770 k.:* Egy kis fedeles ón Kannátska Keresztelésre való [Hesdát SzD; SzConscr. 184] ✱ *keresztelő ~. 1643:* égy keresztelő ón kannátska [Sóvárad MT; MMatr. 207]. *1643/1687 k.:* édgy keresztelő ón kannatska [Szentimre MT; i.h. 234]. *1722:* egj on tángjér egy keresztelő ón kannátska [Nagyercse MT; Told. 36]. *1728:* Edgj keresztelő on kannatska [Angyalos Hsz; SVJk]. *1749:* Egy keresztelő on kannátska [Kökös Hsz; i.h.].

ónkannagyártó ónból dolgozó kannagyártó; meseriaş care face căni din cositor; Zinnkannen verfertigend. *1554:* Solwi Joanni onkannaiarto [Kv; Szám. 1/IV. 70]. *1566:* Onkannagiarto [Kv; i.h. 1/X. 171]. *1568:* Onkanna gyarto lukachy [Kv; TJk III/1. 159]. *1599:* Az On kannagyarto Janos Czinalt varas Szamara is 6. on kannat [Kv; Szám. 8/XIII. 3 Szabó András sp kezével].

ónkatona játékkatona ónból; soldat de plumb; Zinnsoldat. *1805:* a Kis-Mamától ezen nap kapott on katonákkal jatzodtunk egy keveset [Dés; KMN 88].

ón-kávésibrik ón-kávéskanna; ibric de cafea din cositor; zinne(r)ne Kaffeekanne. *1823:* Egy ón kávés ibrik, és egy on sotarto Rf 2 [Nsz; DobLev. V/1080].

ónkehelyecske kis ónkehely; potir de staniu; Zinnkelchchen. *1728:* Egj on kehelyetske Brassai Kis Gjőgjne Collatuma [Gidófva Hsz; SVJk].

ón-keresztelőkanna cană de staniu folosită la botez; Taufkanne aus Zinn. *1643/1687 k.:* Vagyon ă Makfalvi Ecclab(an) égy fél ejteles on keresztelő kanna [Makfva MT; MMatr. 187]. *1842:* Egy on Keresztelő Kanna [Szucság K; RAk 65].

ónkondér ónüst; căldare de staniu; Zinnkessel. *1609:* Az On Konderok, es pincze Tokok ala Czibere gergelinek 8. Eokeorre f. 1 [Kv; Szám. 12b/IV. 260]. *1669:* Boer Sigmond Uram adott égy Eőrőg On Condért [Fog.; Szád.].

Szk: *hétejteles ~. 1699:* Het ejteles Srofos On konder Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ *srófos ~ → hétejteles ~.*

ónkoporsó sicriu de staniu/cositor; Zinnsarg. *1670:* Az asszony temetésének az gyűlésig egyáltaljában csak meg kell lenni testamentumában meg is hadta volt, hogy testét sokára ne tartsák, hanem csak eltakarítsák, sem ón koporsó, sem czimerek nem kivántatván ceremoniájára [TML V, 54 a fej. Teleki Mihályhoz]. *1804:* tulajdon szemeimmel is láttam ez előtt mint egy 50 esztendőkkel egyik ide temettetett Bátorinak ón koporsóját, mellyet pénz keresés végett ástak vólt ki [Perecsen Sz; EHA].

ónkorsó ónból készült korsó; urcior de cositor/staniu; Zinnkrug. *1630:* Egy vas fogontoiu viznek ualo On korso [Kv; RDL I. 147]. *1658:* Vagio(n) egy rez medencze mosdani egy onn korso [Kv; SzCLev.]. *1697/XVIII. sz. köz.:* praesentala ... Nzts Balog Sigmond Ur(am) egy on Korsot keresztelesshez [Nagyölyves MT; GörgJk 180]. *1810:* Egy on Korso Rf 22 xr 31 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 3].

Szk: *cifrás ~. 1637/1639:* Egy mosdohoz valo cziffras on korso [Kv; RDL I. 111] ✱ *csecses ~. 1637/1639:* Egj Jeges viznek ualo fogontos csecses on korso [Kv; i.h.] ✱ *fogantyús ~ → csecses ~.*

ónkő ónérc; minereu de staniu; Zinnerz. *1719:* Ha kik Ezüst, ón, vagy rézz kőveket ha találnak, mint hogy talalnak

is, hozzák az ón Futatokban, Ló terrivel meg fizetnek betsülettel [Torockósztgyörgy TA; TLev. 8/3].

ónkösöntyű ónból készült kösöntyű; colier de staniu; Halsschmuck aus Zinn. *1585:* Annos Zyw Andrasne vallia, Mikor megh holt volt Zent kiraly Andras, volt haz ezkeóz Marhaya es kewes On zerzama, es az Azzony io ideiglen león Eozwegy, beteges is león, es el Adagata Iowaiba(n) seot elis olwaztot az on zerzamba(n) es on keoseontiwt chinalt beleolle [Kv; TJk IV/1. 429].

ónköves ónérces; cu minereu de staniu; zinnerzhaltig. *1637:* az my kegls Urúnk ... alazatos keoniörgesűnket inkab megh tekęntven ... azon ezüsteös On keöves Banyanak mivelhetęsęt reank bizta es hadta keglsen [Thor. I/26].

ónmassza ónfém; (masă/cantitate de) staniu; Zinnmetall. *1749:* A' mentionalt I(ste)n itéletiben egybe fojt on és ezüst massa most is meg vagyon [Zalán Hsz; SVJk].

ón-mécselő ónból készült mécses; opaiţ de staniu; Öllicht aus Zinn. *1794:* Egy on métselő Tálastol [Koronka MT; Told. 12/104].

ónmedence ónból készült mosdótál; lighean de staniu/cositor; Waschschüssel aus Zinn. *1629:* Egy On medencze, Korsoiaual Egiwt [Kv; RDL I. 132]. *1681:* Romladozot, kis ón medencze Nro 1 [Vh; VhU 541].

ónmérték ón-mérősúly; greutate de staniu/cositor; zinne(r)nes Meßgewicht. *1789:* A Stellási oldalán fel aggatva vagy(na)k 5 darab on Mértékek, mellyek nyom(na)k mind edgyűtt 5 fontat faci(en)t(es) Rft 3. xr 30 [Mv; ConscrAp. 44].

ón-minera ónérc; minereu de staniu; Zinnerz. *1720:* az Familia nagy Zelussal kivannya coláltatni az Bányákat kikben ezűst on Minerákat talalhatni [Torockósztgyörgy TA; TLev. 8/4].

ónmonéta 1. ónpénz; monedă de staniu/cositor; Zinnmünze. *1792:* Huszon hat darabbol allo ... ezüst Monetak Harom darab Arany Moneta Egy darab ón moneta [Kv; SLt 17].

2. ónból való iskolai megszégyenítő érem; plăcuţă de staniu prinsă de haina elevului nesilitor cu scopul de a umili; Schulbeschämungsmünze aus Zinn. *1805:* Letzkét egy szot sem tanultam, azt hazudtam hogy nem kaptam az írást, pedig az asztalon volt a fordítás alatt, azért a Rector az on Monétat a hátamra varta [Dés; KMN 66].

ón-mosdómedence lavabou/chiuvetă de staniu/cositor; zinne(r)nes Waschbecken. *1746:* Egy bécsi ón mosdó medencze [Vargyas U; DanielAd. 258].

ónmű ónnemű; obiecte de staniu/cositor; Zinnzeug. *1551:* Dienessy Katha azzon rezere az on myben Jwtot ozlas zerent eg ewreg on tal, eg kozep tal, eg kjs thal, harom on talnyer, eg oreg on kanna eg on so tharto [Mezőszengyel TA; BfR 304/108 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozó lev. — L. MNy LVIII, 492]. *1569:* Az on mw megh oztassek, kj Jztrigy mihalye wolth [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. *1587:* On Miwek ... egi kis viragos tal [Kv, KvLt Vegyes I/2. 7]. *1599:* Kaspar Wosswander Hozot Bechy Marhatt Fel Masa On Miett 1/— [Kv; Szám. 8/XIV. 12 Hj]. *1632:* Beczybeöl az minemw marhakat Kantha Mihaly hozott 4 masa o on miuet [Kv; KvLt II/69 VectTr].

onnad, onnéd 1. onnan (a megnevezett helyről); de acolo, din acel loc; von dort. *1780:* magam Szemeimmel láttam Sokakot onnéd kártussal, kantsoval, és Fazékkal vinni Bort [Déva; Ks 113 Vegyes ir.] | az Lovakat immár onnéd el vitték volt [Fintoág H; i.h.].

2. azoktól (a megnevezett személyektől); de la ei, de la persoanele menţionate; von jenen (genannten Personen). *1665:* úgy hiszem, az mi követeink nem késnek és mihent érkeznek, öszve gyűlünk Bocskai uramnál; talám ha késő nem lenne, nem ártana megvárni azokat ű kegyelmének, onnad ki tanulnók az dolgokat [TML III, 457 Kende Gábor Teleki Mihályhoz].

onnag, onnég onnan (a megnevezett helyről); de acolo, din acel loc; von dort. **A.** *1588:* Haydo Janos wytte 4 loúon Gyulaffy Mesteret Somborra attam f. 1 d. 50 Onnag esmeg wyttek Somborol Lonara atta(m) f. 1 d. 50 | Pap János Gubernator Zolgayat Nagy Istwant wytte Lonara 3 lowal — onnag hozta haza f. 1 d. 50 | Somogy Boldisart Kyuldem Pataba onnag ment fellekre attam Nekye f. — d. 18 [Kv; Szám. 4/III. 55–6, 62, 79]. *1590:* Zerzottem meg. Az Chyganal Elozeor Lakot egy holnapig ot Az Malomnal Eo gondola hogy keues Az fyzetes el zeokek onnag [Kv; i.h. 4/XVII. 9].

B. *1584:* Nagy balint botta Ianos zolgaya ezt walla hogy en ream meg haragut wala dancy lörincz akara ream iöni de zabo gal nem bochyata vgy were az kannat az feyehoz es o maga elfúta oneg [Kv; TJk IV/1. 200d]. *1586:* 8 Martj Kepelies Janos viszj Bathorj Jstuan egi mas aproliekiat Negj louon egerbegig attam vala f 1/50. vgian onneg meg ket melj feodnire vitek toab ... arrais meg kellet fizetne(m) atta(m) f. 1 [Kv; Szám. 3/XXIV. 48]. *1591:* Zolga Andras Loayn wittek Chaky Istwan Zolgaytt 4 Loal Tordayk oneg zyntte feyrwarig vittek Myert hogy Sohůt Nem fyzetek neky adat B: V: f 3 d 50 [Kv; i.h. 5/I. 77]. *1609:* Imrefi Janosnet, Viue Kopaz Balint Olah Fenesre 4 Loan. Onneg Tordara uitte attam nekj posta penzt tt f. 2 [Kv; i.h. 12b/IV. 57]. *1672:* Lengyelország felől mostan semmi nem hallatik. Mindennap jün s megyen az ember onnég, de mostan semmi nem hallatik [TML VI, 5 Katona Mihály Teleki Mihályhoz Husztról].

Szk: ~ *alól. 1579:* onnegh Alól is Az vraim keozzwl Negyet valazzon az regy Rend tartas zerent [Kv; TanJk V/3. 204b] ✱ ~ *kívül. 1621:* Gaspar Janos Vramnak onnagh kiuul hozva(n) ket Thàr szekeret ismet negy Louat vezeteken hozua(n) attam nekiek etelt es italt [Kv; Szám. 15b/XI. 48].

onnan, onnén 1. a megnevezett/szóban forgó helyről (országból/helységből/házból); de acolo (din ţara/localitatea/casa menţionată); aus/von dem genannten Ort (Land/Ortschaft/Haus). **A.** *1551:* ez ennekem chyoda modon thecczyk, hog azt yrya wram, hog akkor yndollywnk Zebenbewlky, mykor az wraym Fewlsew Apoldon[a] leznek; mykor ewk oth leznek, onnan hatra hozny az en kochymath nag mwka leszen az lowaknak [Nsz; LevT I, 90. — [a]Valószínűleg Kisapold Szb]. *1571:* Vagion nagy bantossok az kyk

Moldowaba Jarnak mennek es onnan Jeonek kyket Bereczkben meg vamolnak [SzO II, 330 a székelység panasza az ogy-hez]. *1590:* latam ott az Dyos Andras fiath, hogj eó ezebe veön engemeth el futa onnan [UszT]. *1654:* Aztis monda Mihaly deak nem szannam hazara mennj, s onna(n) is ki uonnj, az fejet el wtnj [BLt 7 György Peter Jmperfaluj[a] (38) pp vall. — [a]Cs]. *1730:* a meg szántot földin fogta meg s onnan hozta be [F.volál Hsz; HSzjP]. *1757:* az Memorált időb(en) most az Tavaszon onnon a Lovát ... a szolga el szalasztotta [Pagocsa TA; Ks 8. XXI. 13]. *1771:* annan Le fele indulván a Kűkűllő vize mellett, tapasztaltuk, hogy a viz meg dugult [Kűk.; JHb LXVII. 27]. *1808:* Kiszo Iuont jol esmértem s esmerem is, a kinek is ... Solymoson Háza lévén ... de onnon el szökése előtt el költezett volt [Szászerked K; LLt Varga Mihály (64) dom. bíró vall.]. *1826:* el takaradott annan [Somosd MT; CsS].

B. *1661:* két versen voltam harmad-harmad napig otthon, én bizony tovább nem kelletvén elsőben az intoductióra mennem onnen hazamenvén, mindjárt érkezék az urunk ő nagysága parancsol⟨at⟩ja, melyben ő nagysága Barcsai uram mellé való jövetelemet parancsolja, azolta itt vagyok mellette [TML II, 44 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. *1736:* Tudode ... hogy ezen Kifor Iuon, Fiscalis örökös Jobbágy volt, az Kő Vári Dominiumhoz valo ... onnén szakadott vólt el Dragavilmárul ... ? [TL vk].

Szk: ~ *belül* az ajtón/kapun belülről. *1573:* Anna Barta Jstvan zolgalo leania ... valya hogy, az el mult héten Jw volt az varossbol zena vca Kiss aiton Latya hogy fenessy mihal az paztor hazanal ... az aitott Egy fawal Jgen fezegetty ... Az paztor penig onnan beleöl Azt mongia be ne Jwy mert ha be Jwz ide bizony meg öllek [Kv; TJk III/3. 295]. *1657:* Ez idők alatt az lovashadakkal az vár[a] alját megnyargaltatván s kapdostatván, mutatának hostilitast, de onnan belől is emberül excipiálák őket [KemÖn. 148. — [a]Munkács várát] ✱ ~ *felül* **a.** máshonnan, külföldről. *1589:* Colosi Jstuan vitte vrunknak eggiet massat egi ladaba feieruarra ket louon, kit onnan fellwl kwltek eo Naganak attam f. 1/75 [Kv; Szám. 4/X. 71]. *1598:* Bachy Janos ... vallya. Ez el múlt nyaron mikor marhammal onna(n) felliewl ieoweok wala egi pincze tokot attam ayandekon Thúri Janosnak [Kv; TJk V/1. 182]. *1621:* atta(m) Czjki Jstua(n) Deaknak, onnan felljul az hadbol betegesen jeoue(n) meg f. 1 [Kv; Szám. 15b/IX. 223]. — **b.** felettes szervektől. *1672:* Strasoklonak miket írtam, ő is nekem mi válaszokat tett, most is oda vannak emberim, kik úgy hiszem végső választ hoznak, úgy hiszem, az eb fia megbánta eb cselekedetit, mert reá is írtak onnan felyűl érette [TML VI, 45 Teleki Mihály Naláczi Istvánhoz]. — **c.** az égből. *1668:* Adaték értésemre, hogy némely szegény bányai embereknek marhájokat elvétetted. Jóllehet megcselekedheted, de fen az Isten, nézi onnan felyűl [TML IV, 274 Teleki Jánosné fiához, Teleki Mihályhoz] ✱ ~ *hazul. 1770:* a mi helljsegűnk beli Jobbagyok es Sellerek Szolgalattyok egy forma volt ugy hogy mikor a Jobbagy szolgalatba ment, a Selleris el ment, a Szölgalatott Pedig ugy practizálták, hogy Keden onnan hazul ha Sz.Csehben be mentenek azon héten Pénteken hazais botsátották [Babuca Sz; IB] ✱ ~ *kívül* külföldről. *1657:* Három hete múlék, hogy be jüttünk onnan kivül [TML I, 66 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. *1668:* urunk ő nagysága azt mondta vala nekem, onnen kűl izenték ő nagyságának, hogy az oda ki valók meghasonlottak [TML IV, 397 Naláczi István ua-hoz] ✱ *sem ~ sem másunnan. 1690 k.:* ha sem onna(n) az hodoltsagrul sem masunnan nem hoznak[a], Szamos Ujvarb(a), s más statiokb(a) meg útik a hatokat a Commissariusok(na)k [UtI. — [a]Élelmet].

2. a megnevezett helytől; de acolo, de la locul menţionat; von dem genannten Ort. *1787:* Midőn Bukur Jánost az Utrizált Tanorak széllyin a határ között meg támodták s verték ... magamis távulocska voltam onnon, de azon kivűlis kődős idő volt [Betlensztmiklós KK; BK].

3. a megnevezett helytől kezdve (vmilyen irányba/vmeddig); începînd de acolo/de la locul menţionat (intr-o anumită direcţie/pînă la un anumit loc); von dem genannten Ort beginnend (in irgendeine Richtung/bis zu irgendeiner Stelle). *1651/1653:* a Tatrangh vize ebbe az Veres erbe esett itt folt szellyel ala. Aztis tudo(m) hogy az Geőgeős nadgiara, es onnan az Szaszok hatararol az Veres Erre ... s ugy szakadot be az Fekete wgybe [Bikfva Hsz; EHA]. *1717:* az Csomorna tetön kezdődik az hatar ... onna(n) jő az Haldakáiára, onna(n) az Fintina Kokorira [Celna AF; EHA]. *1768:* az ut ... a mű határunkot Felső Bencze fejére bé viszi és onnan el hagyván a mű határunkot ugyan dél felé folytában más felől ki hág a bértzre [Szentlászló TA; JHb XXXVI/17]. *1782:* a Galgai határ a Gorbaival öszve ütközik, az onnan egyenesen lefelé mégyen mindenüt [Almásgalgó Sz; EHA]. *1794:* az hovas alol holmi fákat az Mojosi hegyig idegen Szekerekkel, onnan pedig Béres Szekerekkel vecturaztatott a' Groff Ur [Mezőmadaras MT; BKG Jac. Kosztin (3) col. vall.]. *1837:* a' Kertbe a' bé meneteltől szembe eső kert mellett végig félig málna, félig egres fákkal vagyon bé ültetve, ugy az onnan el fordulo kert mellett három borostyán fa Csemete [A.szőcs SzD; BetLt 5].

4. abból; din acela/aceea; daraus/von. *1747:* Az Naznanfalui[a] negy szekér szénara valo kaszalo hellyet, az közönséges egj Corpusban lévő Nagy Völgybéli széna fűvet akarván meg nem felegiteni, az Verőfényen anyit az melyen sine difficultate anyi széna meg teremhessen, onnan kiványom excontentalni [Berz. 14. XVI/28. — [a]MT]. *1778:* Falu szűkségire hagyott tilalmas Erdőt Ngod predáltatá-el onnan csináltatván, s gyepültetvén-bé Ngod Kaszállo-Rettyeit [Msz; Told. 3a]. *1779:* A Fiat illetőböl excindáltattak ugyan a Titt. Sombori László Ur(am) részéből ezek; mivel az mi a más fiu részibol excindálodnék, egészszen kezíben ment a Viduának, es onnan excindalhattya maga tettzése szerént, mind két természetű Joszágbol [M.köblös SzD; RLt]. *1849:* három évek alatt a' vásár öszszeget 300 ezüst forintba angárianként lefizetem, meg pedig onnan hogy én Krizsán Mária altal a' Vendler háznál bort árultatva a' Krizsán Mária azutáni illetőségéből rátánként levonandom [Kv; Végr. Vall. 104].

5. abból a körülményből; din aceea/faptul că ...; aus jenem Umstand. *1748:* Lakatos alias Szilágyi nevű ... Familiat mindenkor Ns emberek(ne)k ... tudom lenni ... Onnan tudom, hogy láttam mind Armálisokott, mind pedig manumissiojokott [Somlyó Sz; TKI]. *1776:* Hogy M. Groff Lázár Janos Urffi ő Nga, a M. Groff Kornis Annikó Kis Aszszony ő Nga keduiért járt ide leg tőbbet, azt onnan tudom, mert tapasztaltam, és láttam, hogy szeretik egyik a' masikát erőssen ő Ngok [Kóród KK; GyL. Anna Makó (18) ancilla vall.]. *1821:* hogy pedig anyi Szöllö tö lègyen ... onnan tudom és onnan vetek hoz(z)á bizonyosabban mivel számban vettem hogy egy dolgos gyomláláskor hány szöllö tőt gyomlálhatot meg [Celna AF; Ks 79. 13–4]. *1849:* Kelemen Béni onnan vévén észre főkép hogy a nő alattamoson Szobájába járdogált mivel égy Skatujába melybe égy fehér

kalap volt, az érdekelt Skatujaba helyette égy otska Szines kalapot talált [Kv; Végr. Vall. 50].

6. amiatt, azért; de/pentru aceea; darum, deshalb. *1753:* Albert ... Iffiu Legénységiben bujdosott el innen hogy penig Molnár lett volna vezeték nevek azt onnan nem tudom mondani; hogy én nem itt születtem [Szeredasztanna MT; IB. Elizabetha Pap (80) jb vall.]. *1815:* látom hogy Péter Mihallyne ottan kötve vagyon égy kerékhez Lántzal ... kérdem ez az aszszony miert ül itt kötve ... Fekete Stephania azt mondá, a szénánkban talaltatott tolvajkadni, onnan meg köttetvén, az okbol ül itt [Mezőbánd MT; DobLev. V/983. 1b Moldován Szija Pavel Todorné (24) zs vall.].

7. abból a dologból; din aceea; aus jener Sache. *1753:* Orbán Miklós ... Bécsből le jött, maga házánál gyakron Conventiculumokot tartván, onnan indult minden Zenebona [Barátos Hsz; Törzs. Joh. Kováts (52) ns vall.]. *1766:* a Szomszedtság jussa nem engedi azt, hogy edgyiknek Marhája, Tyukja, Ludgyai, Réczéi a' másnak incommodallyanak, eleg pelda vagyon a distingvalt Udvarokon veszekedő szomszédokrol, hát még a' kik promiscue elik egymás Vdvarát, mitsoda Bekességet lehet onnan reménleni [Torda; TJkT V. 310]. *1827:* Mikor Pap Vonyisziával nálla ittak más versen ki menvén a' Házbol, igaz hogy az uttzán edgyütt meg tépelődtek, de egyformán meg tépték egymást, mert mind a' ketten erőssen részegek voltak ... a tépelődés onnan származott [Nyérce K; KLev. Gyorgya Vrsz (50) vall.].

8. vmely csoportból; din grupul respectiv; aus irgendeiner Gruppe. *XVIII. sz. eleje:* Az melly Menesben ă Mén Lovat Szabadon Szoktak ereszteni, az Meddő Kanczakot mind ki kell onnan választani [JHb 17/10 lótartási ut.].

9. vmely birtok után; după/pentru o anumită posesiune; nach irgendeinem Besitz/Gut. *1590:* megh Izene az tizt tarto Beógózi Janosnak hogy Jobbagiath tartoztattiak megh erette ha megh ne(m) Adgia onna(n) az Adoth Demeter Janos [UszT]. *1676/1681:* Az havasokrol provenialo Proventust, ugi az ot Törvénj szerint valo birságokatis, egyéb onnan jaro Jövedelmekkel eggyüt, az azokhoz lato fő Gornyiktol kerje be [Vh; VhU 658].

10. vmely hivatalos fórumtól; de la un anumit for oficial; von irgendeinem amtlichen Forum. *1769:* a miképpen a Reformata, és Lutherana Valláson lévök Negyedik, harmadik és Második izen lévő Atyafiaknak eo Felsége a Jegybe Házasodást (így!) bizonyos taxát Le tévén dispensalni Méltoztatik, Ugy az Unitaria Religion Lévőknekis azon moddal kegyelmesen meg engedi, tsak hogy az Unitarius intendenstől authenticum Testimoniumot az ollyanok az Atyafiság Gradussárol vegyenek, és a Mlgs K. Guberniumnak bé adgyák és Dispensatiojokot onnan ugy várják [UszLt XIII. 97].

◇ **Szk:** ~ *veszi nevét* vmiről kapja nevét; a primi/căpăta numele de la ...; von etw. seinen/ihren Namen erhalten. *1864:* a határ szélet nevezik Virgonak ez onnan vette ezt a nevet, hogy itten van égy kis kaszáló rét azt Magyaros is, Selye is magának tartja egyik esztendőbe egyik másik esztendőbe a másik le kaszálta, barmokkal leetették de kicsiny lévén a hely még a mai napig törvényesen a hatara nincs megállítva [Magyaros MT; TM 72] ✱ *vkit* ~ *neveznek* vkit vmiről neveznek el; a fi denumit după ...; jd von etw. genannt werden. *1823–1830:* Minthogy itt fennebb família szüretjéről emlékeztem, azt jegyzem meg, hogy volt egy Teleki Mihály nevű úr, kit kétségkivül Paszmoson való lakásáról paszmosi Telekinek hívtak, ma is maradékát onnan nevezik [FogE 109].

onnand, onnend onnan (a megnevezett helyről); de acolo, din acel loc; von dort. **A.** *1670:* Ferenczczel holnap szemben lévén, ugyan onnand irok Kegyelmednek [TML V, 152–3 Keczer Menyhárt Teleki Mihályhoz]. *1775:* azon vaszont a boltban hagyta ... az utan se maga Sem embere onnand ki nem vettek [H; Ks 114 Vegyes ir.]. *1780:* míg az Falusiak oda mentenek volna az Lovakot immár onnand el vitték [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1799:* a Német Ats Mester-Embernek hollétiről ... tsak annyit tudok: hogy ă mig ă Máros-Portusi Hid épült ... onnand el nem távázott" [Désakna; Ks Vizy Josef lev. — "Javítgatott szó].

B. *1739:* Jo lehet ugy volt szándíkom hogy Szemilem Szerint üdvarolok méltoságos Groff uramnak abosfalván de onnind előtónk el szaladván méltoságos Groff uram, azon szerencsimtől meg foztatván kivántam Levelemel is udvarolnom [Csesztve AF; Ks 99 gr. Esterházi Kata aláírásával].

onnanfelől arról az oldalról; din direcţia aceea ...; von jener Seite (her). *1662:* És így a két lövőszerszámmal annyi hasznot tett vala, hogy a temérdeki népnek annyi ideig való takarodása alatt onnanfelől a várost égetéstől és minden kártól megoltalmazná | Volt még Erdélynek annyi ereje s olly titkos correspondentiáink is másokkal ... hogy ha őkegyelme akart volna a Barcára kimenni táborba, onnanfelől jövő veszedelmet eltérithették volna [SKr 448, 467–8].

onnant onnan (a megnevezett helyről); de acolo, din acel loc; von dort. *1736:* Onnant felkelvén, az mint fél térden állottanak, ismét az földig magokot meghajtván háttal kellett visszajöniek mind az szín közepiig, ugy hogy az császár képivel" szemben estenek [MetTr 395. — "Ti. Rabutinnal, a császár képviselőjével].

onnat, onnét 1. a megnevezett/szóban forgó helyről (országból/helységből/házból); de acolo (din ţara/localitatea/casa menţionată); aus/von dem genannten Ort (Land/Ortschaft/Haus). **A.** *1551:* my koro(n) az En Emberem ky akar Jwny Tw ke Erezze Mynde(n) Bikessiggel mynd marhastwl ky onnat [Marosludas TA; BesztLt 70 Gregorius de apanagfalwa Vincencius Zwcy beszt-i bíróhoz]. *1568:* Blasius Vayda ... fassus est, hogy eo ne(m) latta azt az olahot, de hallotta mas olahtol, hogy oth volt es az feleky olahok Jyeztettek el es vgy ment el onnat | Michael biro fass(us) est, hogy az Compoty Jlona az eo hazanal holt meg, es onnat temetek el [Kv; TJk III/1. 204, 221]. *1588:* el hordatot onnat az hazbol aztalokat pad zekeket az ajtokrol zarokot ajto sarkakot le vonatot es el vitete [Vécke U; BálLt 81]. *1599:* Az kis kaput tudom hogy Atthiay hatar, de onnat haitottake az diznokat en ne(m) tudom [UszT 15/194 Bartalis Leőrincz Palfalui Lofeő (70) vall.]. *1626:* az molnar ... hallam hogy morgolodik uala Boczkor Matthiassal, Bockor Janos fel kele onnat azhol ül vala, es oda mene es ugj kezde ütnj az molnart [Szentgyörgy Cs; BLt 3]. *1627:* mikor onnat magiar orszagbol megh iovenek meg hoza az feleseget es vele lakek [Nyárádszereda MT; DLt 358]. *1671:* egj Sztojka Janos nevű Ember tiltotta Moldovan Kelementis hogj ne epiczen ott házat, és oztán el akarta onnat vontatni az házat Moldovan Kelemen, egesszen de nem vonhatták el az hazat onnat noha 90 ökreőket fogtak be két rendben hogj el vontathassák onnat az házat [Cente SzD; Ks 16 Gavai lev.]. *1757:* Sipos János ... eő Ngának ... Gyekei ős Jobbágya volt ... s annat szokett el [A.bölkény MT; Ks 4. VII. 8]. *1774:* a

Gazdám egy Villa nyellel meg verte onnot ã Házba bé vitte [Marossztkirály MT; Berz. 15. XXVII/21].

B. *1557:* My fogot Birak[a] hiuattatunk vala kyralne azzony ew felsege leüeleüel felseó es also Borgora, neminemeó kazalo reteknek mege jgazgatassara onet mas jrotüanira Vwnek aztes vallak az beztercey rezre leni [Beszt.; BesztLt 49. — [a]Köv. a nevek fels.]. *1582:* Ioannes Zabo al(ia)s Albert fassus est ... Az Azzont onnęt esmegh el viwek [Kv; TJk IV/1. 7]. *1589 k.:* Az Kezep Erdeo tilalma feleol ezt tudom hogy az Jstvanfj Kelemenj eokreit onnet be hajta [Szu; UszT]. *1643:* En magamotis szekeresteöl ki akar vala igazittani onnet [Kvh; HSzjP Ladislaus Istok de Also Toria (35) pp vall.]. *1746:* az én tehenemet hogy 3rom kéve tőrők buza Zsupját meg vesztegette és valami kevesett meg ét bennek bé hajtotta házához az után Szolga Birohoz hajtotta, annét két Sustákkal váltattam ki [Szentegyed SzD; WassLt Labontz Urszuly (30) zs vall.]. *1760:* Költze Andrásné egyszér egj türedék vásznát ki vetett az Ur Ablakján, onnit el vitte a' maga házába [Oltszem Hsz; Mk IX. 109]. *1763:* szandikazam ides Natsás Uram az Hétnek fatta felé fel menni az Havas allá ha annét megjüvek az után mindgjárt a Rátiomot keszittetem [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. *1767:* Kis Vaszilia még elis mene annét, de csak hamar meg Terven ismét visza jóve Telegucza Juvonnal [Betlensztmiklós KK; BK. Udvar Máté (40) jb vall.]. *1768:* vont En rajtam Az utrizált Gornyik Négy sustákot azt fogadván hogy onnét ki szabadit [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. *1778:* Legitimo modo Admoniálám hogy a mely Jászoly Kertett, és az Nyárád Vizének árkot ásttak harmad nap alat onnit amovialyák [Msz; BetLt 7]. *1820:* Bása Győrgyőtt láttam egy szerre bé menni Tötöri Urhoz, annét pedig későbre a' Cancellista Urakhoz [Várfva TA; JHb 48 Biro Sigmond (49) hütes assz. vall.].

Szk: *~ belül* **a.** onnan belülről (a házból). *1573:* Kalmar Janos hity zerent vallia hogi mykor az gergel deakne zomsedsagaba Menegzeo volna, voltanak Mennegzeo Nepeyben az gergel deakne hazanalis kyk thancolnak volt, Eo is akar oda Be Menny de ... Mond onnat beleol Az zekeres Iacab fia Mennyetek ely ti Innet [Kv; TJk III/3. 153]. *1629:* oztan vartuk kj onnat beleol nem jeot kj, hane(m) ot virradot [Kv; TJk VII/3. 114]. *1633:* ez az fogoli Cassaj Ferencz az Czizmadia Marton fiat megh ûte az uczan, es az giermek be futa sirua, es onnet belöll meg szidok az legent [Mv; MvLt 290. 130b]. — **b.** az ország belsejéből. *1663:* Az én emberem is megérkezék onnat belyöl [TML II; 443 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz] ✱ *~ felül* **a.** onnan felülről. *1603:* latok hogj ahol az farkas meg marta wolt az ő menes Lowat, onnat felöl Egy Kutia Jó wala [Nagygalambfva U; UszT 17/40]. *1673/1682:* az Folka alatt valo tó gát, és onnét felöl az Gyermek erdö végere járó él tartya az Botházi határt [Keszü K; SLt Q. 12 Nagy Balás (55) jb vall.]. — **b.** külföldről. *1594:* Doctor Alphonsúst, Wrunk ö fge dolgaba(n) jaruan, jöt onnet fellyül vittek 3. loúal Segesúari Zabo Lörintz és Zaniszlo Janos 3. loa f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/III. 5]. *1620:* onnet felliwl megh irtak volna az mi kglmes Vrunknak nagiob meltosaghra valo menetelit [Kv; TanJk II/1. 289]. *1622:* Hozának sok bányász-, aranyászó legényeket, többet ötszáznál ... Körmöc és az több bányákból, onnét felül [Kv; KvE 152 SB]. *1658:* Mivel onnét felyül Bécsből ide Kapiban, Istennek hála, békével érkeztem, akarám Kegyelmedet mostan is tudósítani [TML I, 282 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz] ✱ *~ kívül* **a.** onnan (a házon) kívülről. *1572:* Magdolna Kyral Matene, Azt vallya hogy Zenth Myhal Nap vtan Egy Eyel 13 Jeottek volt az Keomyes Georg hazahoz es Be törtek az aytot Azonba Meg fordulnak az hazba esmet ky Mennek Mondanak Nincz It az kyh mynket Ide hyt vala, onnat kywl Ereossen kyaltottak haigaltak az hazra [Kv; TJk III/3. 7]. *1585:* onnet kyweol Eger leorincz be tolia ez petert [Kv; TJk IV/1. 520]. *1637:* latam hogi meljben haita az az Olah Istok ezt az Fazakas Istuant s megh monda hogj bezegh igen megh haitanak, azonba(n) masodszoris hozza haita onnet kiuül Olah Istok, s az az keö szinten az legeniek keöze mene [Mv; MvLt 291. 103b]. — **b.** külföldről. *1579:* Az 2 Marty fekete lazlo zolgayawal es az aykay peter o Nagnak azonünknak hoztanak onet kywóll eg orwos azont magyarorzagbol | Az 10 Jüly hoztanak onnet kywol waradrol ö Naganak azonünknak gereznat barsont kamükat atlaczot es zoknanak valo abronchos belest [Kv; Szám. 1/XVIII. 10, 23 Filstich Lőrinc sp kezével]. *1625:* Juta egy Lengiel onnet kuul Ladislaus Latoczki [Kv; i.h. 16/XXXV. 194]. *1664:* Semmi ártalmas híreink onnét kívül nem jöttek [TML III, 116 a fej. Teleki Mihályhoz].

Sz. *1818:* Az hol nints, onnat az Isten sem vészen [Farnos K; KLev.].

2. onnan (azon a helyen állva); de acolo, din acel loc; von dort (an jener Stelle stehend). *1573:* Gywlay Benedek, Az vallia hogi meg fodor Istwan Elteben zolgalta fodor Istwant Maioria volt Egykor fely hagot volt az zeowenre es az lessat Igazgatia volt, onnat latta tahat Nagy Arkot assat[a] az eo kerteben | Kata egi arua lean azt vallia hogi eo Latta onnat hogi Nagi szokaig fwsteoleg volt az zena az Darochy Maioraba [Kv; TJk III/3. 181, 190. — [a]Ti. Darochy Janos].

3. a megnevezett helytől kezdve (vmely irányban/vmeddig); de la locul respectiv/amintit (într-o anumită direcţie/pînă la ...); von dem genannten Ort beginnend (in irgendeine Richtung/bis irgendwohin). **A.** *1600:* az Kormos wize tęwere iutank ... onnat az chapaso(n) ala ieöwe(n) az Les mezęre annak az vtnak uagy chapasnak az bel felit Dobay hatarnak zakaztak [UszT 15/11 Joannes Boda Fwlei Lofeö ember (40) vall.]. *1614:* Az oroszcsíki út szinte itt egyezik meg a nikápolyi úttal, sőt az derék út innet Drénápoly felé Jambolira megyen, onnat jobb kézre hadja egy napi jaro földdel Drénápolyt és Bábára mégyen [BTN[2] 68]. *1690/1745:* a' hegj allják(an) vagjon egj forásos árok; Onnat alább menvén a' forrásos arok partjára az mint bé szakad azon Árok az három halom Patakába valami Csere bokornak a' tővire hányattattunk ... halmot [Hidegkút NK; Ks 67. 46. 21]. *1750:* onnat a' közönséges Gyepűket mindennek szabad légyen tsinálni [Koronka MT; EHA].

B. *1598:* (A határvonal) elé menvén az lengyelfalvi tilalmasra igyenest fel a tilalmas erdő szélén, onnét elé menvén az hon malomfalviak és lengyelfalviak az gyepött össze tolgyák [Derzs U; Barabás,SzO 341]. *1639:* el mentünk Sallfalvara ... hogy Salfalvi Possessiot Salfi Joszaggal együt el foglalnuk, es Mikola Sigmund Uramnak kezehez boczatanuk. Mikoro(n) azert immar közölgettünk volna Salfalva felé, Barcziai Sigmond Eö Naga Iambor szolgai ennyhany Lovasok az Falu Hataran alva(n) minket Inhibialtanak hogi onnet tovab ne mennyünk [H; JHbK XLV/32]. *1694:* az üdösbik Vas Győrgy Ur(am) közepsö láb földének also barazdajának hatar donbjatul a' Verofenyről fel borozdolva az hegy farra, és onnét le fordulva az Báldi szenafőrűl le járo patakra [Mezőméhes TA; WassLt]. *1715:* â határ, onnét ki mégjen igénesen, a Kalocsa felöl valo Csupra ...

Onnét az élen elő a hegjen elé mindenütt [Csákigorbó SzD; EHA]. *1722:* ezen kaszálocskajokon az marus vize folyt; osztan onnét el fordulván a viz bérek felé vette fel [Algyógy H; JHb XXXII/41]. *1760:* (A határ) fel mégyen az Báldi keresztutig; onnet egy tsupra ki hág az ide valo Kerek Erdő nevezetű Erdőnek az szélin [Novoly K; BLt].

4. abból; din aceea; daraus. **A.** *1585:* Miert hogy Gellien Imreh vra(m) Eot keobeol buzat keolteót Az kazaltatasra Azert a' mellik Malombol kj Akaria Meretny, onnat sat(is)faciallia magath [Kv; Szám. 3/XX. mell.]. *1632/1634:* az Bodvaj hataron Marus szekben leveö erdejebennis bele szabaditta, es megh engede Tholdalaghi Mihaly Ur(am) hogy Czakany Georgy haza szwksegere onnat elhessen faual [Koronka MT; EMKt VI. E. 2. 247b]. *1734:* az Inctus vásarlott vajda Sigmond vramtol két buglya szénát és nem azt vitte el hanem az enyimet onnatis nem két buglyát hanem hármat [Branyicska H; JHb XXXV/51. 24]. *1765:* az eget bor főző Venyitzéjit is mind onnat az epületre valo Cserefákbol tartya tűzzel [Náznánfva MT; Berz. 13. V/12]. *1826:* A Pintze hely birtokukba volt az Bartosoknak, abol tudom hogy az Istálót akor Epitették s Perejét anat Hoztuk, Poznát még a Sántzotis onat Réparaltuk [Albis Hsz; BLev.].

B. *1604:* Myert hogy az Zwret instal az zegenseghnek Arra vagion kiwaltkeppen gongya, onnet varhat keolchyegetis maganak [Kv; TanJk I/1. 484]. *1758:* ezen Szent Benedeki Falusiak mind onnét[a] hordotta(na)k aszszufát, nyers fával elegy s onnét tüzeltek [Szentbenedek SzD; Ks 25. III. 30. — [a]Az erdőből]. *1797:* A NKendi Com(m)une Terrenum-(na)k Conscriptiojara fel menetelem alkalmatosságával udvarlok Ngodnak, talán onnétis ki szülek valamit [Gogánvárálja KK; Ks 94 Vegyes lev.].

5. abból a körülményből; din aceea/faptul că ...; aus jenem Umstand. **A.** *1606:* Az hüll mostan virágh Peter lakik, ónnat tudo(m) hogy Bech Jmrenek zolgala [Szentmárton Cs; BLt 3 Jstua(n) Albertt vall.]. *1629:* onnat latom hogy Teokoly Janos koczisi szekeret czinalgatnak fariczkalnak vala [Kv; TJk VII/3. 10]. *1774:* 1767b(en) 60. Vedernél több nem termet volt ezen Motsi Majorság Szöllöben hogy az Hideg el Csipte, a mellyis onnat jön eszemb(en) inkább hogy abban az Esztendőben hosztak volt Sz Mártonrol ide Vintzellérnek [Mocs K; KS Conscr. Veres Mihály (60) vincellér vall.] | itten 'a Székes hellyen taxára nem mehet 'a szegény Jobbágy ha csak egy arany ajándékot nem ád számtartó és Praefectus Uramék(na)k onnat tudom, hogy enis régtől fogva kéredzem taxára, de hogy nem ajándékozhattam az Tiszteket, nemis nyerhettem el [Szentdemeter U; LLt Vall. 67].

B. *1830:* (A) szőllő az én értemre és az után is mindég quartas volt onnét tudom hogy ifju legény koromban több esztendőkben pásztoroskodván ... ezen szőllőt mint quartast ugy birták és használták [Ne; DobLev. V/1169. 4b Szijjárto id. Nemes Kováts János (77) vall.]. *1843:* a' mitis onnét tudak [Dés; DLt 65].

6. amiatt; de acolo; deswegen/halb. *1718:* én vagta(m) ki égy felől az haz odalát, s azon mente(m) be az hazb(a) s meg neszte(m) jol az kemencze alat de én ne(m) latta(m) többet 3 vagy negy üszögőcskenel nem gondolhatom hogy onnet gyult volna meg az haz [Branyicska H; JHb]. *1749:* hogy pedig az immediata elöbbi visitation emlekezet nintsen[a], onnet vagyon hogy akkoron nem volt kész a Ra(ti)o, hanem a sz. Szék azután maga Delegatussi által vött számot [Lisznyó Hsz; SVJk. — [a]A számadásról].

7. abból a dologból; din aceea/acel lucru; aus jener Sache. *1670:* még az innepekig Dávid diák uram is megérkezhetik; hanem ide ugyan reméllem, onnét is bizonyosabbat érthet Nagyságod is [TML V, 114 Teleki Mihály a fejhez]. *1677:* Gróf uram levelét pro informatione szakasztottam fel; onnét is kitanulhatja Kegyelmed az dolgot [TML VII, 457 ua. Baló Lászlóhoz].

8. vmely közösségből; din comunitatea respectivă; aus irgendeiner Gemeinschaft. *1630 k.:* feddettem rola hogy ha az Cehba(n) megh tudgjak bizonj onnetis ki esik [Mv; MvLt 290. 45a].

Sz. *1631:* Toldalogj Mihaly monda hogi mit hazucz te teökelletlen beste kurua fia, te hazugh Istua(n) Deak az felesegemetis eö gjouala el teölem az mi szekünkben igen keves böczüje vagjon onnet ki költ leuele [Mv; i.h. 48a].

9. vmely csoportból; din grupul respectiv; von/aus irgendeiner Gruppe. *1758:* Azon reggel ki vállogatta ki igen sietve onnét Juhait amig Sárosi György Ur(am) ki érkezett, hogj ott ne érje? [Msz; Sár. vk].

10. vmely birtokból/örökségből; din proprietatea/moştenirea respectivă; aus/von irgendeinem Besitz/Erbe. *1591:* Hallotta(m) Nemet Mihaljtul hogj mo(n)ta hogj az Seoczj Mihalj hazatul el nem hadgia Jdegenulnj, mert onnet keolt az à feold el [UszT]. *1629:* Bornemiza Tamas az ellen co(n)tendaluan hogj nem illetne onnet semi rez miuel nem igaz agybol uolt uolna [Kv; TJk VII/3. 98]. *1630:* azt monda Gal Mihaly hogj ki elegiteötte eö Ferenczett onnett [Mv; MvLt 290. 211a].

11. vmely birtok után; după o anumită proprietate; nach einem bestimmten Gut. **A.** *1575:* Hwl arrol panazolkodnak hogy Az kyk ely mentek hazokbol Nem vehetnek adot onnat, Arrol azt Mongiak eo K. hogi vagion Emberek benne korcomarlanak es meg vehetik raytok [Kv; TanJk V/3. 105b].

B. *1596:* Haggiuk ti nektek, hogj az ménni huzad es Kapw zamrol ualo gialoggal onnet tartoztok, azokat egieb haj[a] mod es zokas zerint, minden elesekkel, es tabori kezuletekkel, minden ok vetetlen, mingiart ide feieruarra kulgietek taborunkba [APol. I. 61 fej. — [a]Olv.: egyébhai]. *1677:* Sóldosit peniglen mindenik Vármegyebéli jószágárol egybe comportálván és transferalván, onnét állassa csak[a], külömb külömb Vár megyebéliek közzé ne kénszerittessék szaggatni jószágát [AC 6. — [a]A nemes ember].

12. felettes szervtől, hivatalos fórumtól; de la organele superioare; von einem vorgesetzten Organ/amtlichen Forum. **A.** *1561:* Ha az mesterek kozot a wag' Legenyek kozot vag' masok kozot valami haborwsag wezedelmes èz wezes (!) tamad zabadsagok leg'enek az mestereknek azt az Cehbe le tenni ha penig effele versenyesek meg' nem Bekelhetwen egy elozor biro eleiben iutnanak Onnat ismek (!) bekeseget kiuannanak ismet az ceh eleibe iohessenek meg Bekelny [Kv; ÖCArt.]. *1600:* ertwen az eo Kegyelmek kiwansagokat ez feleöl, hogy az hozzu processusok[a] az eo teorvinyek foliasaban megh reöwidittessenek, meg engettük Orzagul, hogy teöruiniek az Zazados hadnagy eleött kezdessek ell, onnat Capitan eleiben, es ha kinek ott nem teczik feyedelem zemelie eleyben transmittaltassek [SzO IV, 141. — [a]Az asz-i székelyeké]. *1746:* (Az állítás) hiteles onnat költ testimonialissal invalidáltatott [Torda; TJkT III. 43]. *1843:* ezelőtt két esztendővel én Csetyerás Nyikolájjal Nagyenyedre mentem volt, és ott .... egy instantiával Marosvásárhelyre küldöttek, hogy kérjük el onnat a faluk leveleit [VKp 100–1].

B. *1550 k.:* Az feo Zekre Wdwarhelyre kellet menny onnet Ismeglen az wayda wdwaraba kellet apellalnj [Aldoboly Hsz; HSzjP]. *1560:* Melly hazat es egyeb ewreksegeket mynd yt mind egyebwt sok apellaciok vtan minekwnk Jtylte az terueny kyt mycor im benedek vram latoth es ertet volna vy ytiletet vet uala benne az teruent elewzer Jth varos moggya es teruenye zerent lattatta megy, de mykor latta volna hogy az terueny Iszmet my nekwnk zolgal Zebenbe vitte vala ottis nekunk Jtyltek vala onnet vitte az zazsagra Onnet az ew felsege tablayara [Kv; SLt ST. 6]. *1739:* most a' Regiment Commendánsa eleibe menvén az dólóg, ha onnétis hasonló válasz lészen, Tehát kéntelenittetem ujjabban arról Excell(enti)ad(na)k incommodalni [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával]. *1760:* Ezen Falubán a' Törvénykedésben ílly mód observáltatot hogy tudniillik, elsőbb(en) inchoálodat a' Falus birák előtt, az holott pronunciált Deliberátum ha nem tettzét más faluban appelláltatot, és onnét az Udvárbann [Hesdát TA; BLt].

13. a szóban forgó tisztségből; din funcţia respectivă/amintită; aus dem genannten Amt. *1770:* Azután ismét procuratorságra adta magát[a], melyből becsületi és emolumentuma lett szemlátomást. Onnat lett volt tabulae regiae assessor [RettE 229. — [a]Némai Márton]. *1772:* Ezen nagy hírű-nevű gróf[a] tétetett tabulae assessornak, onnat Belső Szolnok vármegyei főispánnak, onnat tabulae regiae prasességre emeltetett [i.h. 286. — [a]Lázár János].

14. a szóban forgó személytől; de la persoana respectivă/amintită; von der genannten Person. *1568:* Ezt a német császár mikoron meghallotta volna, lőn ezen nagy bánatja és az ő követi által a királytól frigyet kivána; azonképpen az új császárt is megtaláltatá és onnat is frigyet kiván [ETA I, 25 BS]. *1570:* Lakatos peter Aztis wallya hogy az Klok vinche Annya és az Janos pap egyek voltak atthyawal Anyawal az haz kybe Mostan Zeoch peter lakyk az Janos pape volt aztwl Maradot az Klok vinche Annyara, onnath vinchenek apjara, es vegre vinchere Maradot [Kv; TJk III/2. 133].

◇ **Szk:** ~ *kapja nevét* vmiről kapja nevét; a primi/căpăta numele datorită faptului că ...; seinen Namen von etw. erhalten. *1864:* Fejér szék nevit onnét kapta, hogy mais fejér föld bugyog fel és ingoványos [Fiátfva U; Pesty,MgHnt LVII. 138a] ✱ ~ *veszi azt a nevezetet* vmiről elneveztetik; a fi denumit de la ...; von etw. genannt werden. *1777:* Ugy hallottuk hogj az régi revolutios időkben az Besséjek el hagjván házaikat szállottak a' Bűdős patak mellett Kalljbákban és onnet vette ezen helly La Kolíb nevezetet [Csűmény SzD; TL. Prov. Kifor Maffnye (50) és Gliga Kosztán (50) vall.].

onnéd l. onnad

onnég l. onnag

onnén l. onnan

onnét l. onnat

ónnyelű cu mîner de staniu; mit Zinnstiel. *1797:* On Nyelű kés egy pár [M.igen AF; DobLev. IV/777. 6].

ónodi az Ónod (Borsod m.) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Ónod; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Ónod; Ónodról való; din Ónod; von Ónod stammend. *1641:* Én az Ónadi Lakatos János szolgájától hallottam, hogy ők Nánási Istókkal mentek volt el együtt, de nem tudom hova nevezé [Mv; MvLt 291. 288–90 átírásban].

Szn. *1650:* Joh. Onadi al(ia)s Lakatos [Mv; MvLt 290. 6b]. *1700:* Andreas Onadi [Dés; Jk]. *1761:* Martinus Onadi [Ne; DobLev. II/328. 7a]. *1796/XIX. sz. eleje:* Onadi Mihály [M.lapád AF; MkG].

onoki az Onok (SzD) tn *-i* képzős szárm.; derivatul format cu sufixul *-i* al toponimului Onok/Bîrlea; mit dem Ableitungssuffix *-i* gebildete Form des ON Onok. **1.** Onok határán levő; care se află în hotarul localităţii Onok; auf der Flur von Onok befindlich. *1766:* A Versolcz nevű helyben az onaki erdöre fel járo ut szomszédságakban [Szamosjenő SzD; EHA].

2. Onokon lakó/működő; din Onok; in Onok vohnend/tätig. *1846:* Eszténjyi, Morai, Tőtőri, Onaki K. Jenői Falusi Birák [M.köblös SzD; RLt].

Szn. *1740:* Martinus Onaki alias Szabo [Dés; Jk]. *1771:* Eva Onaki Szabo [Dés; DLt 321. 12a].

ónos I. *mn* **1.** ónozott; cositorit; verzinnt | ónból való résszel készitett; care este făcut parţial din cositor; aus Zinn verfertigt. *1594:* Negi aitora ualo sarkak uannak onosok No. 8 [Somlyó Sz; UC 78. 7/23]. *1627:* Egj Onas veres rez fazek f — d. 50 [Kv; RDL I. 134]. *1629:* Hinto elejre ualo Cziffra harom darabba onnosak [Szentdemeter U; LLt]. *1632:* Ablak sarkok onosok N. 186 [Fog.; UF I, 144]. *1637/1639:* 1. Hoszú nielű Rez meriteo onnos f. — d. 25 [Kv; RDL I. 111]. *1656:* Harom Beles swteö Rez Tepsia, onosok [Doboka; Mk Inv. 3]. *1699:* Egy onos kerek erszeny hálo [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]. *1708:* Egj öreg sir fogo onnos [HSzj *zsírfogó* al.]. *1723:* négy Pórumbáki ónos Sutus Palatz [Koronka MT; Told. 29/2]. *1747:* Ablakok Onasok mind jok [Királyhalma NK; Ks 23/XXIIb].

Szk: ~ *ablak. 1717:* az Ur házá(na)k ... jo két nagy üveges, onos, vas Sarkas ès fordittos ablakai vadnak [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 4]. *1747:* Onas ablakak jok [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb]. *1781:* vas Sorkotskákon forgo, és vas Horgotskákkal záro, Onnos ablak [Mocs K; CU] ✱ ~ *aprószeg. 1681:* Veres bagarias Tabori szék, onas apro szeggel czifrazot Nro. 1 [Vh; VhU 545] ✱ ~ *(bécsi) zár. 1629:* az porkoláb-ház bolt Ez házon belől is egy kis bolt. Az ajtaja paraszt, jó ép ónos zár rajta [Szu; SzO VI, 92 Székelytámadt vár lelt.]. *1656:* Ezen palota az vagi audientias hazbol nilik az toroni alat valo Urunk eo Naga hazara egi ... ajto, melinek buritott plehes onos Beczi zaria [UF II, 135]. *1700:* Ajtora valo Becsi Onas Zár nő 4. cum appertinen(tibus) [Ebesfva; UtI] ✱ ~ *bezáró* ónozott zár. *1756:* Az Ur házában két nagy ablak, mellyek(ne)k ónos bézárói, Sarkai, pántyai ... minden hiba nélkűl [Déva; Ks 92. I. 32] ✱ ~ *bokály. 1713:* Nagy Öreg Veres Becsi Ládában 5. Lengyel Országi onos íratos Bokájok [WassLt id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.]. *XVIII. sz. köz.:* Maros Szent Györgyi[a] Templomhoz valo Bonumok ... Edgy fedeles onos bokálly [MMatr. 309. — [a]MT]. *1761:* Az Aszszony Házában Fajin Onos Bokajok On Fedelekkel edgjűt Nrő 6 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16] ✱ ~ *bokálykanna. 1816:* Egy ónos Bokáj kanna, mellynek Krispány Szinű fűles tserépből való dereka ón fenekén ezen betűk vagynak: „Sz. Gericzei Unitaria Ekklésia költségével 1783" [Szentgerice MT; UnVJk 19–20] ✱ ~ *csatos. 1595:* Zigyarto Lenard adot 2

kengyel ziat Dobra onos czatost ... d 10 [Kv; Szám. 6/XVIIa 137 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] ✱ ~ *fedeles. XVIII. sz. eleje:* Nzts Papai Peter vr eo Kglme Conferalt az Vr Asztalára edgy Lengyel Orszagi viragos onas fedeles bokally Kannat [Csávás MT; MMatr. 410]. *1736:* Sisakja vagyon tsak Circiter más fél vedres vas fogontyus belöl onos fedeles hoszszuko [CU]. *1791:* 1. Onas Fedeles, és 1. Fedeletlen kantso [Nagyercse MT; Told. 36] ✱ ~ *fedelű. 1753:* onos fedelű tzapás Bokaly N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *fejű. 1652:* Ezen hazbul nyilik bolt szegelet házban, az előttihez hasonló kétszeres, onas fejő szegekkel meg vert parkányos festet szurkos vas sarkon panton forgo zaros kilincses Ajto [Görgény MT; Törzs] ✱ ~ *fordító. 1632:* Ablakra ualo onos forditok N. 22 [Fog.; UF I, 144]. *1681:* Ezen Ur házabol ... az Also folyosora nyilo ajto ... szép czifrason festet, rakot partazatos; az Úr háza felöl czifra metélessel festekessen boritott; vas Sarkas hevederes, Onas plehes kolcsaval, onas forditojaval, bé vono vasaval Nro 1 [Vh; VhU 551] ✱ ~ *franciazár. 1775:* vagyon bé menetel hat vas sorkokon onnal meg futtatot forgo boritott hasonlo onas Frantzia zárral zárolhato két felé nyilo festékes ajton [Nagyiklód SzD; CU] ✱ ~ *kancsó. 1743:* Groff Kalnoki Borbára Aszszony ö Nsga koporso bé tételkor Márton Mihály ur(am) el vitt edénjeket konyhára valokot Egy Onos kantsot[a] [ApLt 3. — [a]Fels-ból kiemelve] ✱ ~ *kapocs. 1599:* Garay Andras. Hozot Crakay Marhatt 126 leuel Onos kaps —//6 [Kv; Szám. 8/XIV. 20 Hj] ✱ ~ *karika. 1632:* Ablakban ualo onas karikak N. 29 [Fog.; UF I, 144]. *1810:* 11 pár onos karíka Rf 3 xr 42 [Mv; MvLev. Trencseni Mihály hagy. 14] ✱ ~ *kásztró* ónozott lábos. *1753:* Onos Kásztro N 12 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *kengyelvas. 1750 k.:* Egy pár Onnos Magyar Kengyel Vas: 60 denár [HSzj *magyar-kengyelvas* al.] ✱ ~ *készület* ónos díszítés. *1787:* Egy uj Commod három ki huzojával onos készülettel [Mv; MvLev. Ajtai István hagy. 8] ✱ ~ *kondér* ónozott üst. *1681:* a Tábori alkalmatosságra e szerint adattak Konyhabeli eszközök. Egyben járo onas Konderok ujjak no 18 [UtI]. *1689:* Apro Onas Kandér nö. 4 [Fog.; UtI] ✱ ~ *korsó. 1710:* Vagyon ... Két réz mosdó ónas korsó nagyobb és kissebb edgyik fedelével való [Kőkűllővár KK; DobLev. I/67] ✱ ~ *láda. 1786:* jutott nyil szerént az onos Láda, benne lévő onnal edgyütt, és égy meredt Szemű orával [Kv; HG gr. Wass lev.] ✱ ~ *mosdómedence. 1627:* Egy Onos veres teöreok mosdo medencze aestim: f. 1 [Kv; RDL I. 133] ✱ ~ *pánt. 1632:* Ablakra ualo onos pantok N. 394 [Fog.; UF I, 144] ✱ ~ *pecsenye alá való. 1627:* Egj onas pechenie ala valo f — d 40 [Kv; RDL I. 134] ✱ ~ *rézfazék. 1589:* Egi onos rez fazek [Kv; KvLt Vegyes I/2. 49]. *1679:* Onas, füles, réz fazék ... (: Ez feligh bersennel :) [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 43] ✱ ~ *rézkondér* ónozott rézüst. *1685 e.:* Egybe jaro onas rez konder Nrö 4 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 5] ✱ ~ *rézmedence. 1652:* Egy Rez onas Medencze boritojaval [Görgény MT; Törzs] ✱ ~ *rézpalack. 1736:* Üst Gyárto Mesterseggel Csinált ónos réz palatzk 2 [Várhegy MT; CU XIII/1. 100] ✱ ~ *réztepsi. 1788:* Egy nagy onos Réz tepsi [Mv; TSb 47] ✱ ~ *rézüst. 1627:* Egy kęt vedres Onos rez wst tt f. 4 [Kv; RDL I. 132] ✱ ~ *sarkas. 1632:* hozzu palotak Vagion raita egj fejes szegekkel vert beczy zaros zomanczos onas sarkos pantos aito [UF I, 168]. *1679:* Onban foglalt, hat szegre meczett negi fele nyilo, onas sarkos, foglalos vas hevederes, vas veszzős öregh ablaka nro. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 18] ✱ ~ *sarok. 1629:* Ő Felsége ebédlő-háza ... Azon belöl az szegelet ház. Ennek az ebédlő-házból bényiló ajtaja, pártás festett zöld ajtó, szép terjesztett ágas-bugas ónas sarkakon | az háló-ház. Az szegelet-házból való ajtója, zöld festett pártás ajtó, hosszú ónas sarkakon [Szu; SzO VI, 97–8 Székelytámadt vár lelt.]. *1781:* Almáriumra valo Onos Nagy Sorkok ... Ajtora valo nagy sarok [Mv; Told. 9a] ✱ ~ *serpenyö. 1659:* egj onnos czierpenieo [HSzj *mozsár* al.] ✱ ~ *sutus. 1723:* négy Pórumbáki ónos Sutus Palatz [Koronka MT; Told. 29/2] ✱ ~ *szádú. 1801:* Két Romladozot Legel egy pedig jo onos Szádu [Vargyas U; CsS] ✱ ~ *szájú. 1755:* Láttam benne[a] edgy kis ónnos száju altalagot [Gernyeszeg MT; TGsz 35. — [a]A ládában]. *1761:* Fél ejteles mázas onos szaju Kantso Nro 2 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 27]. *1801:* egy virágos Onos Szájú[a] Borza Viznek [LLt 106/I. — [a]Ti. üveg] ✱ ~ *talpas. 1753:* Tarka onos Talpas fedelü üveg bokaly N 1 [Marossztkirály AF; Told. 18] ✱ ~ *tepsia. 1656:* Harom, Béles swteö oónos Tepsia [Doboka; Mk Inv. 15]. *1683:* Tiz ónas Tepszia nö 10 [UtI] ✱ ~ *üstöcske. 1596:* Egy ohnos ewsteöchke [Kv; RDL I. 65] ✱ ~ *üvegablak. 1741:* A két Ház(na)k ónas üveg Ablakjai [M.nádas K; RLt Csekelaki Varsányi Benedekné Beszprényi Orsollya lelt.]. *1743:* egj kis hosszuko onas üveg ablak [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI]. *1782/1795:* az edgyik ház ónos Üveg ablakkal [Sorostély AF; Ks 80] ✱ ~ *vas. 1784:* Ajtora valo Onas Vas [Mv; Told. 9a] ✱ ~ *vassarok. 1629:* mindenik ablaknak hat hat ki nittaia uagion, azokon onnos uas sarkok fordittokkal [Szentdemeter U; LLt] ✱ ~ *vasszeg. 1652:* Ez Tornáczbol nyilik be egj régi bellett festet onas vas szegekkel megvert vas sarkon panton forgo Ajto [Görgény MT; Törzs] ✱ ~ *végű. 1837:* Egy cseber czirkalom onos végü [HSzj *cseber-cirkalom* al.] ✱ ~ *vesszö. 1632:* Ablakra ualo onos vezzeök N 81 [Fog.; UF I, 144] ✱ ~ *zaboláju. 1595:* 1. Vyon Vy szep onos zabolaiú kanttar fekët vesztettek oda d 25 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 311 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. ~ *kő* ónérc; minereu de staniu; Zinnerz. *1637:* Vyob commissioiat hozua(n) ismet reank Ngd(na)k Kglmes Uru(n)k az Thorozkaj iobbagjink, ugj lattiuk hogj eök akarmichioda uetkekert uallo bwntetesekertis az onos keönek megh jelentesenek szine alat Ngd kglseget untattiak, es Ngdat busitiak [TLev. 8/1].

3. ónnal vegyített; amestecat cu staniu/cositor; mit Zinn vermischt/vermengt. *1779:* a' pénzt az Ötves meg-probalván maga Mestersége szerént, ónas réznek találta [Kv; SLt XL Lázár István Suki Jánoshoz].

4. ~ *háló* ónnehezékkel készített halászháló; năvod cu greutăţi de staniu/plumb; mit Zinngewichten verfertigtes Fischernetz. *1633:* Uagion egi onnos hálo ki likadozot [Komána F; UF I, 314]. *1647:* Az Udvarhaz keorwl felig sendelyes palank vagion ... Ezen palanko (!) vala ki teritue egy Oonos halo vln. No. 12 [M.királyfva KK; BK 48/16]. *1745:* Onas háló nro 1 [Marossztkirály AF; Told. 18].

5. '?' **Hn.** *1757:* Az Onyos Banyáb(an) (k) [Taploca Cs; EHA]. *1786:* Az Ónas Fönek verőfényes oldalában (e) [Korond Sz; EHA].

II. *fn* **1.** ónnemű; obiecte de staniu/cositor; Zinnzeug. *1824:* a kék porcellán edényeket, asztal és ágynemüimmel, Onosommal, és rèz edenyeimmel együtt hagyom kedves Eötsémnek B. Apor Lázárnak [Torockósztgyörgy TA; BLt 12]. *1849:* Kosztándinne elvitte az Onosokat a' Jegyzék szerént értek 9 pfr [Héjasfva NK; CsZ].

2. '?' **Hn.** *1773:* a kitsin onos n. erdők [Korond Sz; EHA].

ónosan ónozottan; cositorit; verzinnt. *1816:* az ajtok és ablak sarkakot onason, és jo Frantzi (!) Zárokkal, a' Salu katereket zölden festve [Mv; Told. 18].

ónos eső bură, burniță; Bleiregen. *1704:* Ma egyéb újságot nem látunk, hanem a szegénységnek szörnyű romlását a vecturázás miatt, kiket Graven uram szekerestül, ökröstül behajtott volt felesen és az éjszaka szörnyű ónos eső esvén, a marhákból némely faluból csak egyszeri hozásban tiz-tizenkét ökör kidűlt [WIN I, 309].

ónos pléh ónozott pléh; tablă cositorită; verzinntes Blech. *1586:* Biro vram hagiasabol, az Thanachi haz teteien valo kis harangos érkelt meg akariwk vala Czinaltatnj Cziak hogi az ónós ple hagiattata el velunk, hogj nem talalhatank [Kv; Szám. 3/XXIV. 40]. *1589:* Veottem ismeg 63 onas plehet f. 4 d. 41 [Kv; i.h. 4/VI. 28a Stenzely András sp kezével]. *1599:* Bakos Caspar vallja egy berbencze onos plehet Eppel Peterteol veottem vala [Kv; TJk VI/1. 359]. *1630:* Czianadj Antal vram Hozatot Beczibeöl 1 Mása Onos plehet tt f — d 50 [Kv; Szám. 18b/IV. 42–3]. *1632:* Beczybeöl az minemw marhakat ... Czieprégi Mihaly hozott 2 masa onos Plehet[a] [Kv; KvLt II/69 VectTr. — [a]Folyt. a fels.].

ónos szeg (díszes) ónfejű szeg; cui cu cap de staniu; (Schmuck)Nagel mit Zinnkopf. *1591:* Prima Augusti Az mely Onnos zeget feyedele(m) zamara vittek feyervara veottem Corpatt hozzaya f — d 4 | 1700 Onnos zegett chynaltattam az Ciganokkal feyedelem zamara zazatt p(ro) f 1. d 50 f. 25. d 50 [Kv; Szám. 5/X. 26, 48]. *1592:* Az Cigan waydaûal Chynaltato(m) onos zegett, Melyett az felső Tanachy haz Ayttoyaba verettem f — d 23 [Kv; i.h. 5/XIV. 232]. *1627:* Onos szegh apro iutot Nro 65 [Kv; RDL I. 132]. *1632:* zeöld giantaros két szeres aito, onos szegekkel vert [Fog.; UF I, 142]. *1647:* Az Konjha Ajtaja bellet; Onos szegekkel, retez fő, vas sarkok, hevederestűl rajta [Marosillye H; VLt 55/5415]. *1659:* Atkozot valaki az en koporsom(ba) barsont temettet, hanem csiak Fekete bakacsintt onas szegekkel ualot, miuel eletemb(en) nem uiseltem az barsontt [Törcsvár F; Ks 90 Bornemisza Pál végr.]. *1736:* A magyar hintónak az hátulsó bakjára nagy öreg, fekete bőrrel borított ónos szegekkel czifrán megvert ládát tettenek [MetTr 368].

Szk: *bécsi ~.* *1654:* Vöttem no. száz bécsi ónos szeget, öreget; facit fl. 1 [Kv; EM XLVII, 136 temetési jegyzék].

ónoz ónnal bevon; a cositori, a spoi cu cositor; mit Zinn überziehen, verzinnen. *1736:* Az hintó vaspléhekkel czifrán ónozva, meg volt pléhezve, az bakja pedig elől hátul tágas volt [MetTr 366]. *1831:* Két Kásztrol onazva [Mv; MvLev.].

ónozás ónnal való bevonás; cositorire, spoire cu cositor; Verzinnung | ón-bevonat; spoială de cositor; Zinnüberzug. *1582:* Az waras wstit ketteit Onoztattam meg attam Onozasatol d. 35 [Kv; Szám. 3/V. 20 Lederer Mihály sp kezével]. *1621:* Ket keolczeon kert vasfazeknak az Onozasatol attam az Vstgiartonak f. 1 [Kv; i.h. 15b/IX. 191]. *1678:* Ráskai kezében adot Luczai László Fejér onat csattok onazásárá libr. 5 [UF II, 371]. *1750:* A Rézből valo Edényeknek fontya rezivel onozással együtt 80 den. [HSzj *réz-műves* al.]. *1816:* Első Házban van négy üveg ablak ... mindégyiknek a' Sarkai, és onozásai jok [Kv; Born. IV. 14]. *1852:* két ablak öt táblái két hellyeken el hasadva, és hat hellyt vannak onozással egybe foglalva [Km; KmULev. 2 Pávai János keze írása].

ónozatlan ónozás nélküli; necositorit; unverzinnt. *1625:* eo felsege paranchjolattyabol administraltunk harom szaz eotue(n) onazatlan kopia vasakat [Kv; Szám 16/XXVII. 4]. *1689:* Apro Onas Kandér nö. 4. Onazatlan kandér nö. 1 [Fog.; UtI].

ónozó ónozáshoz használt; folosit la cositorire; zur Verzinnung benützt. *1629:* Az mwheliben lakatos Gergelinek volt egi eőregh wleő kętt kwsw vagion egy pók reszelő, az öreghbik onózo egy forgo kólcs [Gyf; EMKt VI. E. 2. 228b].

ónozó kemence (üveggyártásnál használt) ón/ólomolvasztó; cuptor de topit staniu; (bei der Glasherstellung gebrauchte) Zinnschmelze. *1648:* az wvegh polcz mellet egj kis onnozo kemencze, ket reszben allo [Porumbák F; UF I, 903].

ónozott 1. ónnal bevont; cositorit, spoit cu cositor; mit Zinn überzogen, verzinnt. *1590:* Veottem egy Eoreg vas fazokat onozot f. 5 [Kv; Szám. 4/XXI. 30 Kis István sp kezével]. *1681:* Egy lánczos onazott medenczét no 1 [UtI]. *1729:* Egj igen Szep etek boritot kět tálával együtt onnazottak legjenek igen szepen [Kvh; ApLt 5 Apor Péterné inv.]. *1761:* Tortátának valo ... onozott réz Tepsi Nro 1 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 26]. *1784:* Ablakra valo Onazot vasak 110 [Mv; Told. 9a]. *1807:* édgy Sütő Ház égy két felé nyilo onozott karikás Üveg Ablakkal [Szentmargita SzD; Ks 76/56 Conscr. 6]. *1830:* Festetlen fenyőfa ajto nyilik a Konyhába ... két ablakjainak Fájjai vasazásai épek ugyan, de üveg táblái majd mind el tőredezettek, és onozottak [Kv; Somb. II]. *1831:* Egy onozatt nagy réz Tepsi [Mv; MvLev.]. *1837:* gyöngy szinre festett vésett ajto onozott vas bé huzoval és forditoval [A.szőcs SzD; BetLt 5]. *1849:* Ezen Szobának egy ablaka vas sarkaival onazott Üveg Tábláival igazitást kiván [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Ha. *1824:* onazatt [Fugad AF; HG Mara lev.].

2. ón-aljjal készített; care are fundul făcut din plumb/staniu; mit Zinnunterteil verfertigt. *1847:* Édes Anyám lóg ide tova mint az ónozott feneků buba bajoskodik Rozával [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

ónozó vas ónozásnál használt lakatos szerszám; unealtă folosită la cositorit; bei der Verzinnung gebrauchtes Schlosserwerkzeug. *1741:* Egy onazó vas [Kv; TL 90 lak.].

ónöntés ónolvasztással való babonáskodás; turnare de plumb (din superstiție); Hexerei mit Zinnschmelzung. *1584:* Myert hogy az Bizonsagok világosok es feokeppen Baka Georgnek vallasabol hogy Labanak semmy Niaualiaia Ne(m) lewen delkor ez Zeold Ambrusne hozza ment, es labanak terdet megh fogta es thikmony swltigh raita tartotta valaminemeo lelektul indultatwa(n) ky miat fęl ora Mulwan az laba meg veszet es megh horgadot Towabba Jarulnak az on eottesbeól valo bew Baiossagha Azert vgy teczik a' teorwennek hogy ez illie(n) dolgaiert, vesztesiert es Bew Baios voltayert twz legien raita [Kv; TJk IV/1. 259].

ónpalack butelie de staniu; Zinnkaraffe. *1573:* Somogy Leolinch Azt vallia hogy ... az kanna Iarto Janos hazatwl wyt on palazkokat fodor Istwan hazahoz [Kv; TJk III/3. 152]. *1582:* Catalin Zekel peterne vallia, Lattam hog Eppel Ianos pap eo maga, Zekel Balasnenak az Annia mikor halwa fekwnnek teolle eg on palazkot vyn el [Kv; TJk IV/1. 87]. *1594:* Az Varbeli hazakban valo Inuentarium Az Thoronban ualo felseő hazban ... Egi pinczetokban wagion on Palaczk No. 4 [Somlyó Sz; UC 78/7. 84–5]. *1605:* Volt ezen kwyl (!) harom on kanna, egy on Palazk, egy Eoreg on tal [UszT 19/56]. *1615/1628:* Egy czisma formara czinalt On Palazk [Kv; RDL I. 96c]. *1625:* ket on tal, 1 on palazk, 1 kis on kanna [UszT 8a]. *1651:* Az Barla Miklos házánál látta(m) hogi Barla Miklos egi Sakbol sok egietmást tőlte ki, egi on palaczkis vala keőszte [Aranyosrákos TA; Borb. I Sebestien Jlonaaszszoni (96) ns vall.]. *1662:* Vagyon nyolcz on palaszk nagyon viseltesek [Jobbágyfva MT; Berz. 1. 22/6]. *1682:* Attam kett on Palaczkokat fel fel eytelesseket [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. *1693:* Edgy on palaczk flo: 1//.56 [Ne; DobLev. I/37. 4]. *1719:* Két öreg on Palaczk [TSb 26].

Szk: *egy ejteles ~. 1631:* Egy Eiteles ui ohn palaszk [Kv; RDL I. 105] ✱ *félejteles ~. 1669:* Boer Sigmond Uram adott ... egy fél ejteles on palaczkot [Fog.; Szád.] ✱ *gerezdes ~. 1685 e.:* nyilik az nagy házra Záros bellet ajto. Melyben vadnak: Gerezdes on palaczk Nrõ 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 12] ✱ *nagyszájú ~ → négyszegű ~* ✱ *négyszegű ~. 1637/1639:* Harom egj aranyu specialenak valo nagj szaiu negj szegũ on palazkok [Kv; RDL I. 111] ✱ *srófos ~. 1728:* Egj sorofos on palaczk nyolcz szegũ Egj sorofos on palaczk ismet, negj szegũ [Nagyborosnyó Hsz; SVJk].

ónpalackocska butelie mică de staniu; Zinnkaraffchen. *1634:* Egy ohn palaszkoczka [Kv; RDL I. 105].

ónpénz ón-aprópénz; monedă de staniu; Zinn-Kleinmünze/Geld. *1823–1830:* Másnap templomba menvén, a prédikáció után folyt az úrvacsorája osztása A communicáló bement a rostélynak egyik végén vagy ajtóján, s a másikon kijött. Hanem a bemenetelben állott egy egyházfi, az a tenyerét kitartván, a szombaton estve adatott ónpénzt minden annak tenyerébe tette, s úgy bocsáttatott be [FogE 195].

ónpikszis ónszelence; cutiuţă de staniu; Zinnbüchse. *1789:* Ezen on Pixisek mellyek(ne)k edgyik oldala festett és Super-Inscriptiok vagy(na)k rajta, fedelestöl nyomnak Libr. 23 1/2 Rf 20 [Mv; ConscrAp. 33].

ónpitykézett ónpitykével díszített; împodobit cu nasturi de staniu; mit Zinnknöpfen verziert. *1843:* Szokott öltözék még itt a 'puszli' ('lajbi' — egy sem magyar) vagyis mellény ónpitykézett kék és vörös posztóból, ez utóbbi az oláhfecsórok kedvencz ruhája [Életképek I, 465].

ónpogácsa kerek (nyers) óndarab; bucată rotundă de staniu; Zinnplansche. *1620:* Az Also Varban ... a' Czayth hazba eőreg Algiu Golyobis ... Egesz On Pogachya Eöregh No 4 [Kővár Szt; Borb. II]. *1637:* On pogaczia uagion Jelen n 5 [Ebesfva; UtI]. *1667:* Vagyon Egy kis onn pogácsa, melyben egy mása [UF II, 337]. *1756:* Öt On Pogátsa, mellyeknek kettejét Serètnek, ès Golyobis(na)k fel olvasztottuk [Burjánosóbuda K; TSb 21] | hánytanak Bányárol hozott három On Pogátsát, mellyekben külön külön volt Cir. 100 font [Gernyeszeg MT; TSb 21].

Vö. az *ezüstpogácsa* cimszóval.

ónpohár pahar de cositor; Zinnglas. *1667/1687 k.:* Vagyon égy Velenczei rezes ón pohár [Nagyernye MT; MMatr. 278]. *1711/1770 k.:* Egy igen régi meg romlott kisded on Pohár az Ajaka kivülröl virágos öntésekkel, alább veres abrontsal [SzConscr.].

Szk: *keresztelő ~. 1643:* Vagyon egy keresztelő on pohár [Gyalakuta MT; MMatr. 135]. *1648/1687 k.:* Vagyon az Ur Vatsorájához égy keresztelő on pohár [Kövesd MT; i.h. 394].

ónpoharacska pahar mic de cositor; Zinngläschen. *1690:* adott a kozmási templomba két kis ón poharoczkát bornak és viznek misére [SzO VI, 425].

Szk: *keresztelő ~. 1732:* Vagjon egi keresztelö on poharocska [Szotyor Hsz; SVJk].

ónpondus ón-órasúly; greutate de staniu care atîrnă la pendul; Uhrgewicht aus Zinn. *1753:* Orához valo edgy on Pondus [Mezőzáh TA; Told. 18].

ónportéka ónnemű; obiecte de staniu/cositor; Zinnzeug. *1771:* minden on partékákat az idvezült Teleki Adám Ur eő Nga regestaltatvan e szerént vagyon[a] [Kendilóna SzD; TL. Teleki Ádám hagy. Cseh Benjámin de Miske vall. — [a]Köv. a fels.]. *1780:* az ón, és réz Portékákbol G Teleki Domokosné Léányomnak is adjak ki maga részet [Mv; Told. 27]. *1789:* (Magyarosi Beniaminnak) tavaszal meg gyulván sajtoja arrol minden èpületei elégtenek, on és ezüst portékait az Földböl hammubol ásták ki [Asszonynépe AF; DobLev. III/657. 3a J. Kováts (58) ns vall.].

ónsajtó ? óncsavar; şurub de staniu; Zinnschraube. *1714:* Pinczetok melljb(en) 8. Palaczk Ón Sajtókkal fl. Hung. 5 [AH 45].

ónsarok ónfedél sarka; colţarul capacului de staniu; Ecke des Zinndeckels. *1803:* Egy fél ejteles, elölröl egészen eltört ajaku, arannyas virágzással volt Aradi Bokáj, mellynek feneke széllye onba foglaltatott, fülihez p(e)d(ig) On gombos fedele fenn állo on saroknál fogva foglaltatott, de már a fedele és feneke körül valo onnyán kivül haszonvehetetlen [Dicsősztmárton; UnVJk 111].

ónserbli ón éjjeli edény; oală de noapte din staniu; Nachttopf aus Zinn. *1816:* On Serbli 2 Rft 5 xr [Kv; Born. IV. 41]. *1831:* 1 on serbli [Mv; MvLev.].

ón-sótartó solniţă de staniu; Salzfaß aus Zinn. *1551:* Dienessy Katha azzon rezere az on myben Jwtot ozlas zerent ... eg oreg on kanna eg on so tharto [Mezőszengyel TA; BfR 304/108 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev. — L. MNy LVIII, 492]. *1612:* Egy on so Tarto [Kv; PLPr 1612–15. I/3]. *1693:* Mihoknak ... Egy Tisztesseges ón só tarto [Ne; DobLev. I/38. 10]. *1787:* Egy hitvány On Sotarto Dr. 9 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 3]. *1823:* egy on sotarto Rf 2 [Nsz; DobLev. V/1080 Demény György hagy. 2a].

Szk: *lábas ~. 1681:* Lábas, ón Sotarto 2 [Vh; VhU 541].

ónsrófos óncsavarokkal ellátott; cu şuruburi de staniu; mit Zinnschrauben versehen. *1697:* Elés bólt ... Itt vad(na)k ... Egj abranczos, On srofos tamariscus fa általagacska [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 3]. *1732:* találtunk öt egj egj ejteles on srofos fekete éveg palazkot [Kóród KK; Ks 12. I]. *1735:* egj on Srofos Kalamáris porzóstól [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc].

ónstráf óncsík; dungă de staniu; Zinnstreifen. *1714:* Harom Kondér Ón Sráfokkal 15 1b. fl. Hung. 9 [AH 49].

ónsutus óntokos; cu toc de staniu; mit Behälter aus Zinn. *1720:* Borviz sirbol tsinált On sutus Palaczk [Köröspatak Hsz; HSzjP]. *1754:* Egy Üveg Ón sutus Palatzk [Nsz; Told. 19].

ónszerszám ónnemű; obiecte de staniu; Zinnzeug. *1562:* Agyanak On zerzamoth, harom ontalath, Negy on talnert [K; KP]. *1585:* Annos Zyw Andrasne vallia, Mikor megh holt volt Zent kiraly Andras, volt haz ezkeóz Marhaya es kewes On zerzama [Kv; TJk IV/1. 429]. *1595:* Attam 100 Jo letz szeget szegeztük be az zekrent vele mellyet az zönyegekkel, onn szer szammal Tasnadra vittek vala [Kv; Szám. 6/XVIIa. 132 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. *1597:* Borbely Imre szolgalo Leannya Anna vallya: Ohn zerza(m)mal és egyebkentis eleg szepe(n) vala fel öltezúe az haz [Kv; TJk V/1. 121]. *1610:* Ohn zerzambol iütot kannak, Talok es Tanyr egiut lib. 76 [Kv; RDL I. 6]. *1622:* Ez oh(n) zerzamokat megh merue(n) az Eötues fontal nio(mn)ak lib. 18 [Kv; i.h. 119]. *1635:* el czierelenek rez mosart, ust labat, egieb on szer szamat [Mv; MvLt 291. 52a]. *1655:* Talak tanjerok es kannak egyéb aprolék on szerszamok uiseltek vadnak Lb. 221. fontyat d. 40 [Kv; RDL I. 29]. *1675:* Az ... Oon szerszam az Németektöl nagyob része el p(rae)daltatot [Torockó; Pk 2]. *1764:* On Szerszám Tál Tángyer ött Tuttzit vólt [Kv; TJk XVII/2. 242].

Szk: *angliai ~. 1658:* Elegh belegh Angliay On szerza(m) lib. nr. 53 [Kv; KJ].

ónszín szürke; gri, cenuşiu; grau. *1735:* Egy on Szin Mente, Dolmányostol, Nadragostol [Sv; Hr].

onszolás l. unszolás

ont 1. *földre ~* földre dönt; a doborî; jn zur Erde werfen/umwerfen. *1592:* Verner Janos vallia: Lattam hogi az haborusag mikor esset vala Niari Marton es Cassaine keozeot huzzak vonzak es verik vala Niarit, az feoldre ontottak vala, es valtigh zidalmazzak vala egimast [Kv; TJk V/1. 300].

2. *vért ~/vérét ~ja* **a.** (verekedésben) megsebesít vkit; a bate pînă la sînge, a face să curgă sîngele cuiva; (in der Schlägerei) jn verletzen. *1592:* az Alperes az en Jobbagyom talalta az Paisgyarto Uid Vdúaraba, szo nelkil vgy wtette agyon, veret ontotta, feyet be teórte, mely wtese miatt az feoldre eszett | ezen Jelen valo 1592be vgymint beöytbe Jeótt en ram az A(ctrix) jobbagia ... ott engemet feoldre vert, vagdalt, veremet ontotta [UszT]. *1671:* Fel teszi az A. actiojába(n) hogy fegyveres kezzel invidaltam volna, véret ontva(n), s ez mellet reâ tolvayt kialtottam [Kv; TJk XI/1. 133]. *1750:* hogj valamellyik a másikonn vért ontott volna nem láttam [Ohába AF; Told. 25]. *1761:* Nagy Anna, Tot István, Debreczeni Kata, a kik mind nallom, mind pedig az Anal fatealtotván hasonlo disparitassal fatealnak ott astrualvan, hogy az J. vért ontat volna, én nállom pedig arrol mentiot nem tévén [Torda; TJkT V. 70]. — **b.** kivégeztet vkit; a dispune/ordona executarea cuiva; jn hinrichten lassen. *1710:* Vala akkor Magyarországban esztergomi érsek Szécsényi György, aki ... minden audentia nélkül bemegyen a császárhoz és nagy haraggal azt mondja: „Miért kell Felségednek ártatlan vért ontani ?" [CsH 89]. — **c.** (háborúban) vérét áldozza; a-şi da viaţa; (im Krieg) sein Blut opfern. *1794:* Csíkjenőfalvi Kozma Jánosné praetendálya ugyan jenőfalvi Kozma Istvántól, hogy őtet, apró árvácskáit ezután is tartaná gondviselése alatt, valamint eddig tartotta, mert az ő néhai ura úgy ontotta vérit Kozma Istvánért, valamint magáért [Jenőfva Cs; RSzF 239].

óntál castron de staniu; Zinnschüssel. *1562:* Agyanak On zerzamoth harom ontalath, Negy on talnerth, Es Egy on kannath [KP]. *1568:* Joannes Kadas fassus est, Az en hazamtol lopoth vala ez azony el Egy ontalat es egy Resz mosart [Kv; TJk III/1. 231]. *1594:* Az Thoroni alat ualo Thar hazban Harom on taall No. 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 30–1]. *1609:* Balas benedek Zent martoni nobilis (32) hiti uta(n) azt feleli(n) tudom hogj mattias Janosnit uagjo(n) ontal tanger [Cssz; BLt 3]. *1625:* ket on tal 1 kis on kanna [UszT 8a]. *1629:* szegjinjnek ketszeris beöczüllek el egiet massat, on talat kannajat s egyebettis [Mv; MvLt 290. 167a]. *1658:* Panuczanakis hagyok egy Ontalat es egy On Kannat keözep rendöeket [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. *1693:* Andrisnak Ket Rez tál ket ón tal [Ne; DobLev. I/38. 10]. *1710:* Vagyon Tizen egy On Tál [Küllővár KK; i.h. I/67]. *1794:* Két más ón tálak, lapos és fótosok [Kosesd H; Ks 78. XVII. 6]. *1833:* egy Ontál csorba [Katona K; Ks 73/55]. — L. még WIN I, 643.

Szk: *angliai ~. 1625:* bizonyos szamu eo felsege Angliai onnat fellyül hozot ohn talajhoz czinaltattunk harom tal tokot [Kv; Szám. 16/XXVII. 5] ✱ *apró ~. 1563:* az én ezüst marhámról való Registrum ... Apró ontál, három [ETA I, 36 BS]. *1652:* Aprob on talak nr. 3 annal is aprob nr. 4 [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.] ✱ *aprószerű ~. 1628:* Tizenket apro szerw on tal [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 7] ✱ *bécsi ~. 1699:* Bécsi kozepszerű On talak Nrö 20 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ *csipkés ~. 1794:* Két nagy Csipkes ón Tál [Koronka MT; Told. 12/104]. *1823:* Egy Leveses és két csipkés Lapos on tál [Majos MT; Told. 35] ✱ *erdélyi ~. 1699:* Erdelyi Ontalak hitvan tokkal Nro 20 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.] ✱ *füles ~. 1790:* Viseltes hoszuko Fűles on tál Nro 5 [Sv; Ks]. *1810:* Egy kisded füles on Tál Rf 7 xr 43 [Mv; MvLev. Trencseni Mihály hagy. 20] ✱ *kanótos szélű ~* '?' *1634:* Egy eoreg kanotos szelű ohn tal [Kv; RDL I. 105] ✱ *kis ~. 1638:* en leveök egj kis ontalat az fogasrol [Mv; MvLt 291. 165a]. *1693:* Egy öreg es kisseb jo ontalak [Ne; DobLev. I/38. 9] ✱ *közép ~. 1563:* az én ezüst marhámrol valo Registrum Közép ontál, kettö [ETA I, 36 BS]. *1652:* Tiz egyb(e) járo közep on tálak [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.]. *1683:* mostan ki adott Közep ón tál no 17 [UtI] ✱ *középszer ~ 1683:* ötven Közép szer ón tál [UtI] ✱ *középszerű ~ → bécsi ~* ✱ *lapos ~ → csipkés ~ leveses ~. 1797:* Leveses on Tál négy [M.igen AF; DobLev. IV/777. 6] ✱ *mostani módi ~. 1757:* Öt mostani modi ontálok [Jobbágyfva MT; BálLt 71] ✱ *nagy ~. 1627:* Egy nagy Eöregh On tal [Kv; RDL I. 132]. *1746:* egy tutczett nagy ón tálak [Vargyas U; DanielAd. 259] ✱ *öreg ~. 1551:* az on myben Jwtot ozlas zerent eg ewreg on tal, eg kozep tal, eg kjs thal [Me-

zőszengyel TA; BfR 304/108 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozólev. — L. MNy LVIII, 492]. *1611:* Egi eoreog on tal [Kv; RDL I. 90]. *1673:* Két örög on tál [Fog.; UtI]. *1711:* Két öreg on tall [ApLt 5 Apor Péter inv.] ✱ *öregszerű ~. 1585:* Eoregh Zerew on talak vadnak Nro 15 vjseltek ... beochwltek f 10/33 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 3]. *1587:* Eoregh Zerew on talak vadnak Nro 15 vyseltek teot (!) fontot Nro 62 [Kv; KvLt Inv. I/2. 3] ✱ *recés szélű ~. 1761:* On Edények ... Nagyobb rendü retzes szelü On tál Nro 7 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25] ✱ *régimódi ~. 1757:* harom kissebb régi modi on tálok [Jobbágyfva MT; BálLt 71] ✱ *széles szélű ~. 1679:* Becsi egyben járo szelyes szelü onn Tál nro 4 [Szentmargita SzD; KGy] ✱ *újszabású ~. 1588:* Negy egy Araniü Eoregh vy zabasu on talak [Kv; KvLt Inv. I/2. 24] ✱ *vert ~. 1627:* Egy horpadozot eoregh vert on tal [Kv; RDL I. 131].

L. még a *dupla-óntál* cimszót.

óntálacska castronaş de staniu; Zinnschüsselchen. *1627:* Egi kís ón Talachka egí fontt szukon f. — d. 25 [Kv; RDL I. 131] | uala egj kis on talaczkaja [Mv; MvLt 290. 103a]. *1636:* Nagy Mihaly egy kis on tálaczykatis adot válá [Mv; MvLt 291. 65b]. *1673:* Hét apró on talacska [Fog.; UtI]. *1737:* Egjb(en) járó ón tálacska [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]. *1743:* Apro ugorká(na)k valo on Talacska 3 [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. *1744:* Edgy lyukas ón tálatska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

óntál-fenék óntál-alj; fundul castronului de staniu; Zinnschüssel-Unterteil. *1687:* Egy On tál feneket [Déva; Szer.].

óntál-kerület óntál-szél; marginea castronului de staniu; Zinnschüsselrand. *1687:* Két on tál körületet [Déva; Szer.].

óntalpú óntalppal készített; cu fund de staniu; mit Zinnfuß verfertigt. *1788:* Egy on talpu üveg Mételő [Mv; TSb 47]. *1816:* Egy krispán Szín tserépböl való, ón fedelü és talpu kupásnyi Kantso [Kisadorján MT; UnVJk 134].

óntányér farfurie de staniu; Zinnteller. *1551:* Dienessy Katha azzon rezere, — Az rez medenczeben kj rez Jllette volna azert attunk Eg on kannat es eg on talnyert [Mezőszengyel TA; BfR 304/108 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztozó lev. — L. MNy LVIII, 492]. *1562:* Agyanak ... On zerzamoth harom ontalath, Negy on talnerth, es Egy on kannath [KP]. *1588:* On Zerzam tizen Negy on talnier [Kv; KvLt Inv. I/2. 18]. *1591:* On tanyr iok es hitwanok VIII [KV; AggmLt A. 53]. *1594:* Az Thoroni alat ualo Thar hazban ... On talnier uagjon No. 9 [Somlyó Sz; UC 78/7. 30–1]. *1602:* harom on talnyr [Marosjára MT; Berz. LXV/9]. *1656:* Tizenhét ón tangyer; tizenedgye norimbergai [Doboka; Mk Inv. 16]. *1681:* Jó ón Tányér Nro 24 [Vh; VhU 541]. *1736:* Az ón tángyér igen ritka volt, mind inkább fa tángyérról ettenek. Emlékezem reá, hogy mikor az ón tángyér ugyancsak jó formában bejöve, amaz nagy szent ember és nagy úr Haller János kicsin fa tángyérokat csináltatott, s az ón tángyérnak az közepiben tette, s úgy fa tángyérról ett [MetTr 323]. *1746:* egy tutczett nagy ón tálak. Két tutczett ahoz való ón tángyér [Vargyas U; DanielAd. 259]. *1780:* Volt hat on tangyér maradt öt [Ne; DobLev. III/546. 2a]. *1789:* 31. on Tángyer 29 1/2 font, facit Rf 20. xr 39 [Mv; ConscrAp. 3]. *1798:* 2 on Tányérak egyike Jobbatska [Dés; DLt]. *1803:* égy Nagyobbatska sima On Tángyér [Harangláb KK; UnVJk].

Szk: *angliai ~. 1611:* Haro(m) Angliaj ohn tanyr [Kv; RDL I. 88] ✱ *csipkés ~. 1804:* Tizenkét ón Csipkés Tángyer két Lapos Sima tal [M.köblös SzD; RLt Mohai Farkas hozomány-lelt.]. *1810:* Egy csípkés On Tángyér Rf 6 xr 1 Egy pár Síma on Tángyér Rf 8 xr 8 [Mv; MvLev. Illyés Anna hagy. 1]. *1823:* Kilentz On csipkés Tángyér [Majos MT; Told. 35] ✱ *csipkés szélű ~. 1812:* Tizenhárom Csipkés szélő on Tángyér Rf 13 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 13] ✱ *duplírozott ~. 1820:* egy pár duplirozott on tángyér [Told. 19] ✱ *rajzolásos ~. 1734/1770 k.:* egy nagyobb s egy kis rajzolásos ón tányérok [Vajdakamarás K; SzConscr. 146] ✱ *recés szélű ~. 1761:* retzés szejü on tángyerök Nro 32 [Vessződ NK; JHb XXIII/31. 25].

óntányérocska farfurioară de staniu; Zinntellerchen. *1738/1770 k.:* adtak az Ur Asztalához egy szép ezüst Pohárt és egy ón Tányérotskát [Buza SzD; SzConscr. 96]. *1745:* egy kopott on tányérotska [Sárd KK; UnVJk 115].

ontol-fontol fontolgat; a chibzui; erwägen, überlegen. *1619:* Még Mehmet pasa uram eddig itt volt, valóban ontol-fontol felette, hogy Tömösvárra nem kellene menni, irtózik az Jenő dolgától [BTN[2] 243].

ontora csín, bevágás a dongán (amelybe a feneket illesztik); gardină; Kimme, Falz in der Daube (in den der Faßboden eingefügt wird) | a dongának a fenéken túl érő pereme; gardină; der über den Faßboden hinausragende Rand der Dauben. *1813:* öt fenyö puttonok, háromnak az ontorája meg van romolva [Koronka MT; Told. 18]. *1816:* Egy hordo Mind két felöl roszsz az ontorája | Cserefa feneků derék Hordó ... Egyik vegin az Ontorája ki van pattanva [uo.; i.h. 47]. *1826:* A' Nagy Kád annyira el szárádot el pattogzattak ontorai; hogy más ontorát kell vágatni [Dés; DLt 251]. *1884:* Péter Istvánné Szolgája két nagy rosz hordobol kisebet tsinált mind a ketőnek egyik felöl uj ontorát vágot ujra Fenekelte három nap dolgozot vélek [Etéd U; NkF].

ontorájú vmilyen ontorás; cu un anumit fel de gardină; mit irgendeinem Falz im Faßboden. *1813:* Hibás ontoráju fenyő feneků Káposztás Kád [Koronka MT; Told. 18]. *1816:* Cserefa feneků hibás Ontoráju nyomo kád [uo.· i.h. 47].

ontora-metsző csínmetszö gyalu; gărdinar; Kimmhobel. *1749:* Az Korodi kádárnál Merk Iuonnál lévő Kádár miv Szerszámok Ontora mettzö nu: 1 [Kóród KK; Ks 18. XCII. 20]. *1765:* Ontora Metzö Nro 1 [uo.; Ks 19. I. 6hoz].

ontoráz dongát bevág; a tăia/executa gardinile; einkimmen, Gargel reißen. *1816:* Cserefa feneků[a], hanem egyik vegin el kel vágni s ujjolag kel ontorázni [Koronka MT; Told. 47. — [a]Ti. hordó].

ontorázat ontora; gardină; Kimme, (Faß) Falz. *1821:* Egy kisded Cserefa Kád az ontorázatyában hibás | Avatag hosszu szász hordo két végin az ontorázatyán vagyon hat pattanás [Koronka MT; Told.].

ontorázó ontoravágó, csínmetsző gyalu; gărdinar; Kimmhobel. *1679:* Kádár Szin Vagyo(n) Cirkalo(m) nro 2. Ontrazo nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 91]. *1804:* Egy ontorázo [Mv; MvLev.]. *1809:* Egy Ontorázo Dr 12 [Mv; MvLev. Nagy Lőrincz kádár hagy. 4].

ónus 1. teher, megterheltetés; povară; Last. *1615:* megh tekintuen azokot az pereket es onusokot [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 67]. *1679/1681:* Hadi expeditiokor, bizonjos szamu Soldosokkal tartoznanak à vártol, de à mi kgls Vrunk[a] gratiaja altal attul immunitaltatván azo(n) onus defalcaltatott [Vh; VhU 674. — [a]A fej.]. *1700/1716:* Lökös Pál ha vénsége miatt annyira meg erötelenednék, hogy az malom körül valo onust nem supportalhatná, még életében terhét fel vállalván, az eő részéhez hozza nyulhasson, es az malomban neki succedalhasson [Kibéd MT; MMatr. 192]. *1712:* Az kik itt kőzöttünk Haz hellyeket s Hazakat birnak, magok itt nem laknak, Sem szállot sem vecturát velünk együtt nem adnak, és Semmi onust nem supportálnak, tartozzanaké azoknak földét, s kaszalot adni, szintén annyit é [Torda; JHb XV/6]. *1719:* Eczken Istvan joszagat vettem meg Órókósón, meljik(ne)k onussa Contractusombol ki fog tedczeni [Imecsfva Hsz; Borb. I]. *1735:* Atyai irgalmassagat meg mutatni ne tartsa idegensegnek, hogy ezenn Summason Administralando Penzel az rajtunk fekvő onus es Adosság ex totó desummaltassek [Ne; DobLev. I/159 Szántó Mihály kezével]. *1788:* meltoztassek rajtam könyörülni és bár tsak a fen irt 15 Rforintoknak meg fizetése alol ki menteni, had jusson Benedek Ferentz Uramnak is valami az onusban [Ne; i.h. III/641 Árva Szánto Drusiánna foly.]. *1797:* ha Nagyságtok hiteles Documentummal meg bizonyítyák, hogy valami Onus vagyon a Joszágon hitelesen documentálván, Ki fizetni Készek [Kv; Incz. XI. 27a].

Szk: *kalákázásbeli ~. 1676/1681:* megh tekéntvén VHunyad Városomban lako Fényes alias Piczigor Peternek eddigh hozzam megh mutatot engedelmes es hűséges mestersege szerint valo jambor szolgalattyat, igérvén továbis elteigh Szűts mesterségével szolgálni egyeb paraszti szolgalatra ne erőltessék, hanem esztendőnként fizessenek Taxat négy négy forintot, az egyeb klakazas beli Taxasok onussatis praestalva(n) [Vh; VhU 329–30 Thököly Imre ad. lev.] ✱ *közönséges ~* közteher. *1681:* minden Taxás tartozik ... a' Falu közönséges onusat supportalni [Szentkirály H; VhU 89].

2. teherviselés; participare (egală) la sarcinile publice; Lastentragung. *1714:* Ezen supplicans falu[a] Tusnáddal határos lévén, ugy látom az onusban is ugyanazonnal egyiránt participál [SzO VII, 200. — [a]Kozmás Cs]. *1809:* azon Haza és Atyafiui szeretetből s szánakozásbol tett Segedelmekből idővel terhes Adozás következet, melynek sullya alatt mű Hajdani Predecessoraink ős tősgyökeres Székely Successori nyőgünk, nem tsak, sőtt egyéb és tsak Parasztokat illető onusakra Praestatiokra szorittatunk [Asz; Borb. II].

3. bírság; amendă; Geldbuße, Strafgeld. *1625:* az onusokat retorquealtatni keuanniuk [UszT 75b]. *1640:* ha az penzt fel ne(m) uenne ez leuele(m) erejuel egy azon Varmegyebe(n) leuo tizt jelen leue(n) az kalomnianak onussat ugy mint ket szaz Magiar forintot meg vehesse es Vetethesse [Kudu SzD; RLt O. 5 Chereny Janos ns nyil.]. *1641:* Keziben lako Szekely Istuan Deakne Koz(ta) Clara Azzony, mivel hogi az sz. szek szinen, az nemes var meg(ie)nek egik hiteős vice zolga Birajat loponak mondotta es in instante nem docealhatta, el maradot raita, ugi mint eleven Dijan harmincz harom forinto(n). Az mely onust mivel hogi mindgiarast nem deponalhatot, Legenben lako Mohaj Andras nemes szemely leöt kezes erette [SzJk 57]. *1647:* minthogy ennjszer negligalta az comparitiot[a] es az hamis cedola czinalast patraltatta tartozik az ketszeri nemozasnak onussatis deponalni, es megh mondani kiuel iratta, es fabricaltatta az hamis cedolakot [Kv; TJk VIII/4. 224. — [a]A megjelenést az alperes]. *1695:* Mátkaság dolgában Demjen Marton es Székely Borbala kőzött ... Tettzet minekünk hogy az léány az férfiat mátkaságnak ligaja alol absolvallya, es onussat is az Mátkaságnak deponállya [SzJk 288]. *1746:* meg kivánom, hogy ã neveletlen árvának minthogy őtet illeti à Ház, engemetis addig mig a Tutorság alóll ki kèl, viszsza itiltessék ... meg kivánom à potentiariusságnak onussát [Torda; TJkT III. 34]. *1761:* a' Gonos Familiaba lévő Atyafiak Tot Jeremiás Urammal holmi Tutorság iránt inditott perib(en) elegyitettek volt magokat mind harmak(na)k az Onussát deponálni kelletet maga dolgaik(na)k hibás hozzá kezdésekért [Ne; DobLev. II/328. 5a]. *1765:* Ifiu Uljhelyi Gábor Uram az Remek nem csinálas(na)k onussában fizetet bé a B. Czéhünkben 12 magiar forintokat [Kv; ÖCJk].

4. (szabott) díj; taxă (fixată); (feste) Gebühr. *1719:* Szegödtetett bé a' Becsűletes Céh előtt Bágyoni Csokási Istok Bágyoni János Uramhoz négy aprod esztendőre mellynek onussat leis tőtte a' Magyar Nation f 2//16 [Kv; ACJk 112]. *1764:* Madarasi János őkglme a nemes céh céhmestersége elviselésével és azon hivatalnak szokott és szabott onussa befizetésével ennek előtte bizonyos időkkel nemes céhét contentálta [Dés; DFaz. 22]. *1781:* a lopásért csengettetni szoktak a káros emberek, és a harang az unitárius ecclesiájé, és az ecclesia könyviben constitutio vagyon róla, hogy a csengetésnek onussa flor. Hung. 1, egy magyar forint amely constitutiót a communitás most is helyben hágy, sőt approbál [Árkos Hsz; RSzF 104].

ón-üst căldare de staniu; Zinnkessel. *1732:* Ezen kápolnában egj szentelt viz tarto on üst [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

ón-választék ónráma; despărţitură/ramă de staniu; Zinnrahmen. *1844:* három ablak — ezek közül kettő üveg — mellybe három tábla elvan hasadva — égy törve — öt darab fa, és két on választékkal [Mv; TSb 37].

ón vizelőedény ón éjjeliedény; oală de noapte de staniu; Nachttopf aus Zinn. *1801:* Egy on vizellö Edeny [Vargyas U; CsS].

opál opal; Opal. *1814:* Egy kereszt melyb(en) vagynak kék (így!) és opál Compositio egy hozzá valo szivvel [Kv; Born. IV. 14]. *1818/1826:* Régi Páczlik hat darabokba Foglalatlan kék Opál [KvAkKt Mss hung. 27].

opció választási jog; (dreptul de) opţiune; Wahlrecht. *1696:* De mint hogy Szőcs Davidne Aszszonyom az választasban föveb, optio engedtetik eő kglminek; hogy akar az Janos Deakne szomszedcságában levő örökseget, akár a kiben mostan Csongradi Miklos lakik, válaszsza maga reszere [Mv; MbK 80]. *1718:* (Az inasnak) optioja volt az Blts Chetöl hogj Gazdát valaszszon, es valasztottais Kővendi György Ur(am)at, de eo kglme ne(m) acceptalta [Kv; ACJk 106]. *1761:* Minden Mobiliakat két felé osztvan, min-

denekben eö Nga Expressussanak engettem optiot a' valosztásb(an) [H; JHb XXXV/45. 7 vk].

ó-pénz 1. régi pénzérme; monedă veche; alte Geldmünze | (a középkor végén) a magyar forint századrésze; (la sfîrşitul evului mediu) monedă egală cu a suta parte dintr-un forint unguresc; (am Ende des Mittelalters) Hundertstel des ung. Forint. *1560:* egy halastot zaz forinton valtot megy nakyk az my anyank ... kyert mynd Regi o penzt adot volt es egy penzhenel (!) kwl Ereztette kezekbe [Kv; SLt ST. 6]. *1568:* Agnes Bartholomei Nagy Rta fassa e(st), Ezt tudom hogy ez Kalara en nalla(m) lakik vala, es harom sing vazon veze el hazamnal, fertal hean, es 18 ozpora, es io oh penz [Kv; TJk III/1. 199]. *1576:* wagion eotwen Negy pynz mynd o pjnzel ezwe es eoth ozpora [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3]. *1589:* O penz vagion f. 3 Fillerek vadnak Nro. 747 [Kv; KvLt Inv. II/2. 61]. *1591:* Istuan Deakne vallia valami o pinztiz lattam hogi eleo ada, es megh valla az leani hogi az beolczeo felebeol veotte ki az daika penze keozwl [Kv; TJk V/1. 179]. *1600:* Hoztam ky kolosuarrol az en ura(m) ezőst miueben Parta ó 1 Ezőst lanczh ó 2 ó pénzt f 100 [Gyalu K; Sennyei 11/47]. *1605:* penzeis ket fori(n)tia, kilencz ó penze, het batka vala [UszT 20/134 Haelena Consors Agilis Ioannis Pap In Vdúarhely vall.]. *1625:* Wagion regi oh penz Matyakiraly (!) penze f. —/17 [Kv; RDL I. 126] | tudom hogj Benczeö Peternek tizen öteódfél forint arra oh penzt es hatt dupla aranniat adot az szegeni batiam [UszT 131b]. *1674:* Vagyon egy kis Csont ládácska melyben vagyon oh pénz és egy Nihány tallér [Beszt.; WassLt]. *1675:* adtam az ládába két aranyos tallért másfél forint ópénzt [Kv; KvE 195 LJ]. *1676:* vásárlott egy átalag faolajat, melyben volt harminczkilencz oka, vévén okáját 30 ó pénzen [AUt 244]. *1678:* egy oh pénz tészen más fél penzt [UtI]. *1697:* Egy kis Scatulácska apro oh Pénz [KGy]. *1758:* jutat Cir(citer) két száz forint holmi oh penzekkel edjütt [Asz; Borb. II Andreas Biro (79) nob. de Rákos vall.] — L. még WIN I, 308.

Vö. az *ó-dutka, ó-fillér* és *ó-poltura* címszóval.

Szk: *barna ~* régi bronzpénz. *1655:* 1150 O Dutka. Ittem jo barna o penz — — f 63 [Kv; RDL I. 29].

2. *vhány ~en* vhány ó-pénzzel (vesz vmit); (a cumpăra ceva) pe monedă veche în sumă totală de ...; mit etlichem Altgeld (etw. kaufen). *1678:* attunk volt Sandor Deaknak vásárlásra Havasalföldi uttyára száz forintot Mellyen való vásárlást hozott meg Két kantár Riskását 15 ö penzen okáját, tészen öszveseggel, kilencz tallert s ötven három penzt Tall: 9//53[a] [UtI. — [a]Fels-ból kiemelve].

opera dalmű; operă; Oper. **Szk:** *olasz ~. 1823–1830:* estve a Nemzeti Teátrumba mentem[a] s néztem, egy olasz operát, neve Spiegel von Arkadien [FogE 176. — [a]Prágában, 1796-ban].

operáció 1. művelet, tényked&es; operaţie, activitate; Operation, Tätigkeit. *1775:* Az eddig valo hibás operatiojoknak ... solemniter Contradicalunk [Fejér m.; DobLev. II/464. 1b]. *1777:* Ezen meg irt mod szerént nyilakra vettetvén a' megnevezett Táblákra fel szaggatott Erdök, midön továbbrais maga Operatioját Continuálná a' Co(mmi)ssio, ment a' Falu felett valo Erdöre [Asz; Ks 89]. *1789:* Continuálván operationkat, a' mik a' fel irtakon kivüll a' Stellasik(na)k felsö Poltzán lévö Edényekben találtattak, következnek e' szerint [Mv; ConscrAp. 63]. *1800:* az Insineur Ur a' nagyobb, és aprobb Faju Erdők ki Tablázására, és fel mérésére ebbeli Operatiojatis hova hamarébb végezné bé [Mv; TSb 24]. *1803:* az Ebenianumban lehető részesülésbéli Jussának quantitássát meghatározni, a' Bizottság maga Operatioja Tárgyának lenni nem esmerheti [Torda; JHb XIII/68].

2. hadművelet; operaţie militară; Kampf/Kriegsoperation. *1677:* Az Erdélyben fogadott hadaknak is, kérdettem, megfizet-e Radnóton tett igérete szerint ? Arra azt izente, ő külömben nem fizet, hanem ha az magyarországi haddal conjugálják magokat és operatióhoz fognak; de benn az erdélyi határban nem fizet [TML VII, 422 Teleki Mihály a fej-hez]. *1705:* most a generál securitast nem ígírhet nekik, és kísírőket sem adhat, nem szerencséltethetvén a hadat addig, míg az ellenségnek operatióját észre nem veszi és ki nem tanulja, mit akar [WIN I, 424]. *1710:* Melyre a fejedelemnek az alkalmatosságok is éppen a kezin volnának, holott túl a francia, kinél hatalmasabb király Európában nincsen, a császár ellen aperte hadat denunciált, és már derekason az operátióhoz hozzá is kezdett [CsH 105. — 1674-re von. feljegyzés].

Szk: *~t tesz. 1706:* Ezalatt a Dunántúl a kuruc hadak szép operatiókat tesznek [Kv; KvE 247 VBGy] ✱ *hadi ~. 1710:* És mivel a hadi operátióban pénzre vala szüksége, a császári tárház penig üres vala, tudván, hogy a jesuiták keze alatt a Domus Professában számtalan kincs hever, rájok külde s ötmillió pénzt csakhamar kiránta tőlök | oly nagy dög hó esik, hogy a német ármáda Oloszországban, a francia ármáda penig minden hadi operátió nélkül Galliában visszament [CsH 359, 472] ✱ *nyári ~. 1717:* A mi Felséges Urunk győzedelmes Fegjvere nyári operatioi után téli nyugodalmára osztatván, teczet Felséges Eugenius Herczegnek ... az itt ben lévő Regimentek mellé még hat lovas Regimenteket be küldeni [KvLt I/220 gub.].

3. műtét; operaţie; Operation. *1825:* also Szőtsi Pável Dumitru Nyaka hátulso részén égy Holt-teteme lévén az operatio által ki-vágatott Chyr. Brassai János által [Dés; DLt 541].

Szk: *orvosi ~. 1816:* Krotskevits Károly Ur az Orvosi tudománynak Doctora ... a' közönséges szem körül valo orvosi operatiokan kivül gyakorlatt a' mesterséges szem fény nyitás formálásában-is [DLt 103 nyomt.].

operál 1. cselekszik; a acţiona/proceda (într-un anumit fel); handeln. *1670:* Nem kétlem, Kegyelmed az több dolgokban is úgy operál, hogy az jó szomszédság örökösön megmaradhasson [TML V, 323 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz].

2. véghezvisz; a executa; durchführen. *1782:* méltoztassék a Tkts Tábla ... az már panaszban tett Praefectus urat innen amovealni, és az Mlgs Groff urnakis intimalni, hogy helyiben ollyan Tisztett állittani méltoztassék, kiis az Udvar(na)k elő mentit nem a Jobbágyok, és Communitásnak pusztulásával, hanem ígassággal és kegyességgel, bőltsességgel, és szelidséggel, és nem irigységgel operallya [Torockó; Thor. XX/4].

3. megműt; a opera; operieren. *1894:* Itt ma estig ülök, a kis húgomat kerestem fel, ki beteg, s operálták [PLev. 165 Petelei István Jakab Ödönhöz].

operálhat hathat; a putea avea efect; wirken können. *1568:* ez secretum ezben az tudomanban, hogy erre visely gondot, hogy az teglak közöt az garasokat vgy rakiad, hogy

suspiriomot vehessen közzwllök, Mert mind az also boltban es Mind az felsö boltban Nem öperalhat (!) a twz, vgy annera hogy Meegchak 1 gradusra sem vyheted fel, ha harmadnapeg egetnedis [Nsz; MKsz 1896. 354–5].

operálódik ténykedik; a activa; tätig sein. *1677:* Ezen órában érkezék az mi kegyelmes urunk ő nagysága parancsolatja, kiben parancsolja írjam meg, Kegyelmed az conjunctio dolgában ne fáradjon, ne operálódjék [TML VII, 519–20 Teleki Mihály Thököly Imréhez]. *1759:* Szökefalván[a] Az Inquisitioban másod magammal operalodván, erogalt Titt. Udvar Biro Miklos István Vram két veder bort [Ks 72. 54. — [a]KK]. *1768/1771:* Ezt se kérdem senkitöl, hogy kivel fertelmeskedet, mert néhai Sztáncs Urszul Varvara nevő özvegy Feleségével Lunk Bányi nevő helyben az actuson találtam az utrizalt Dominalis Bírót ... egyedül réá ossantottam, s mikor éppen operalodott, akkor a kalapot az utrizalt Bironak fejéből ki kaptam s el futottam [Bukuresd H; Ks 114. 61. 41].

operátum munkálat; lucrare; Arbeit. *1826:* hogy az ezen Protestatoria Declaratiomat a' Tekintetes Commissio a' maga Operatumaba vagy is relatiojaba per extensum inseralni és az egész Operatumabol határozásábol 's Relatiojabol az én részemre is futura pro cautela párt adni méltoztassék, ezennel telyes bízodalommal kikérem és de jure kivánom [Msz; GyL].

opificium mesterség; meserie; Gewerbe, Handwerk. *1781:* Az Mlgs Familiatol rendelendö vas Váltó Administrator ollyan legyen, a' ki a' helységnek és az opificiumnak természetit jól értse [Torockó; TLev. 9/20]. *1786:* ha a Thoroczkai Lakosok magak szokot Opifaciumaktol (!) az Vas mivelésröl el rekesztettnének, mind az Felséges vivum aerariumnak, mind az Hazának, mind az Uraságnak nagy kárara lenne | Torotzkón lakó Verös Kovátsi vas tsinálás opificiumat folytato Communitas ada kezemben edgy iratt Instructiot, hogy azt a' Torotzkai actu fungens Bíró és Birák előtt in praesentia Communitatis praefata felolvasnám, azzal szokott jussom megadása mellett modö legitimö procedalnék s a' feleletröl testificalnék [uo.; i.h. 4/3. 10, 9/22].

opincs bocskor; opincă; Bundschuh. *1801:* Nika Ursz lábain ugy nevezett opintsat visel [DLt nyomt. kl].

opiniál vélekedik; a opina; meinen. *1705:* ha Szebent debelálják is, azzal a jus csak azzal el nem vész, hanem fennmarad azután is, ha most az ország egészben odalesz is úgy opiniálok felöle, hogy ha a segítség el nem találna jüni, amíg vesződhetnek ezek, vesződnek, azután feladnak rajta [WIN I, 579].

opinió vélemény, vélekedés; opinie, părere; Meinung. *1619:* Most újobban penig az fövezérség felöl való opiniónk is csak ezen két-három nap alatt igen megváltoztanak [BTN[2] 193]. *1677:* Az Uj Keresztyéneknek, kik az Országban bé-jöttenek, és Alvinczen laknak, s' ez után-is melléjek jövendök lennének, mesterségek szerint valo minden miveknek exercealása megengedtetik Vallások dolgábol valo opiniojoknak szabados exercitiuma, ö magok közt Alvinczen, meg-engedtetet [AC 138–9]. *1704:* ez irant valo opiniojat egj hét alatt declarállya [UszLt IX. 77. 78 gub.]. *1718:* klmd nalamnal job juristakotis consulaljon, azokrais had lassuk opiniojokot [Ks 96 Apor Péter lev.]. *1776:* egész Communitasunk a' Biróság házhoz gyülvén, és a' difficultasokat fontoson ruminalvan, edgy elsöben ugyan néhány de igen kevés tagjai Communitasunknak külömb külömbféle opiniokra hajlattak [Torockó; TLev. 7/5]. *1780:* Ök azt mondják, hogy minden pap választáskor az Eklesiának is gyülése volt, és a' Tzéh mesterek osztán opiniojokat adták a' Tzéhbelieknek [Ne; Borb. II Kováts Josef prof. rektor lev.].

Szk: *~ját adja. 1699:* Kgyld ennekem felelljen megh, es adgja Opiniojat [MvRKLev. 6 Bethlen Miklós lev.] ✱ *~ját megteszi. 1785:* a hütösség a maga opinióját megtészi [Árkos Hsz; RSzF 161] ✱ *csekély ~. 1722:* a me(n)yib(en) Ngöd tsekely opiniomot erteni kivánnya, Kemedi vr(amna)k szoval böveb declaratiot tettem [Székelykocsárd TA; Ks Sándor Gergely lev.]. *1741:* Az Forspontazó Szekerek(ne)k fel álitások(na)k Com(m)odumi és módgya körül lévö csekély opiniom ez [H; Ks 101] ✱ *huncut ~. 1819:* Szoboszlai más nap bé nyargalt Kolosvárra ... siessen kedves Eotsém Uram bé menni Kolosvárra, hogy a' Szoboszlai huntzfut Opinioját annál inkább meg elözzük [Császári SzD; WassLt gr. Wass Miklós lev.] ✱ *írásban adott ~. 1704:* Hogyha az 3500 giráról írásban adott opinióm alkalmatosságával a tanácsból ki nem tiltattam volna, én az én Sallati András nevü szolgámat Bécsbe nem kételeníttettem volna küldeni [WIN I, 176] ✱ *levélben letett ~. 1669:* az akkori Tanácz vrak leuelekben le tőt opinioyokat szememmel lattam [KJ] ✱ *vékony ~. 1663:* Kegyelmed az mely punctumokról vékony opiniomot kevánja, én azokról már beszéltem Cob urammal [TML V, 609 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz].

opinió-adás véleménynyilvánítás; exprimarea opiniei; Meinungsäußerung. *1731:* az mikor a juris Correctio iránt valo opinio adásb(an) munkálodnek a Ne(m)es V(a)r(me)gje Varosunk érdemes Hadnagjgjai Perceptori és Erogatori Mgos Fő Ispán Urunk(na)k és az Nemes V(á)r(me)gyenek tartozzanak nem csak a Quantumrol hanem etiam de extraordinarys Ratiotinálni [Dés; Jk 409b]. *1800:* El küldöttük Filep Mihályt, Vásár Helyre az Procuratorokhoz, az opinio adás miben légyen, annak meg tudására [Torockó; TLev. 5].

opiniócska szerény vélemény; părere umilă; bescheidene Meinung. *1656:* Az mely kérdésekre penig nagyságod az én opiniocskámat kivánja, látja Isten szívemet úgy kivánom nagyságodnak minden dolgaiba való boldog elömenetelit mint az idvességemet [RákDiplÖ 452 Rédei Ferenc II. Rákóczi Györgyhöz Husztról].

opobalzsamum balzsamolaj; ulei de balsam; Balsamöl. *1710 k.:* minden országok felett az egész világon kiváltképpen adta volt az Isten Zsidóországnak az opobalsamumot, balzsamolajat nagy bőséggel [BÖn. 408]. *1723:* en meg mostis se nem ehetem, sem nem alhatom, rettenetes fő szedülés vagyon rajtam, az Leanyom eleget kenet opo balsamummal terjekkel gyogyit, de bizony keves haszna van [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez].

ó-poltúra régi kis értékü pénzérme; poltură veche; alte minderwertige Geldmünze. *1646/1648 k.:* talaltam ... Egy Saczkoba(n) harom Penzes garast ket szaz harom forintot idest fl. 203 Oh Polturat fl 70 [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen felj.].

oppidum város; oraş; Stadt | mezőváros; tîrg; Marktflecken. *1695:* Várasok és oppidumok. Fejérvár várossa. Colosvár várossa. M.Vásárhely várossa [Borb. I hiv.]. *1765:* (A főbíró) az maga embereit nem engedi hogy város szeriben strásállyanak, sem hogy Forspontra mennyenek sem hogy az oppidum költségeibe concurrállyanak [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 192] | én Csiszér Andras itten Sárdon az Oppidum Hadnagya voltam [Sárd AF; i.h. 22].

oppignorál elzálogosít; a zălogi/amaneta; verpfänden. *1714:* Nemzetes Légeni Szilvási Janos Vram ... kételenittetet kölcsen pénzt, ugj mint nyolcz száz Magyar forintakot léválni, Nemes Vitézlo Kolosvári Miskolcz István Uramtol, jo ezüst pénzül; oppignorálván erette ... Also Detrehemi portiojat [Mezőőr K; Born. IX. 2]. *1720:* nehai Tiszteletes Dálnoki Bálint ur(na)k oppignorált volt az eö Herczegsegek pocsfalván lako nehai Szasz Győrgy nevű őrökös Jobbágyok egy darab szőlőt [Kük.; Ks T. 10]. *1736:* Jaxi Pál Vr(am) eő Keglme Felesegestöl edgjütt jelenték mind ketten, hogy ... Anno 1726 oppignoralták volt magok edgy Ház Jobbagjakot [O.lapád AF; DobLev. I/165]. *1741:* kezemhez jött volt néhai Eczken Moyses sógor ura(mna)k egy hold Szánto Földe, mellyet oppignoralt volt ugyan néhai idvezült Vér Attyafia Eczken Andras ur(am) [Albis Hsz; BLev.]. *1755:* Néhaj idösb Csáki László Ur(am) az szurdoki Joszágott ègy Néhány Falukkal Zálogba adta volt is Néhaj Kemény Jánosné Fejedelem Aszszonynak ezen Tott szallàst akkoron is nem oppignoralta, hanem magok kezeknél hadván az Csáki Urakat szolgálták Buzáb(an) [Tótszállás SzD; JHbK XX-X/7]. *1777:* Néhai Bonis János Uram meg kinált engemet azon földel, azt mondván hogy váltanám ki azon Földet, mivel azt a' Dálnokiak oppignorálták Volt az ő Kigyelmek Elejének, de én késvén a' ki váltással az alatt Salánki Uram ki váltotta 40 Forintokkal [Dés; Ks 79. 23. 270].

oppignorált elzálogosított; zălogit, amanetat; verpfändet. *1743:* Természeti szokása lévén ezen sedriának, hogy az ollyan gabonának valo oppignorált vagy quoquo modo elocalt szánto földeket régi usussa és praxissa szerint, akkoron szokta az legitimus Praetendensek(nek) adjudicálni, midőn az gabona belőllők fel takarodik, nem pedig medio tempore, az mikor az Zálagosito Fél ki adott pénze iránt periclitálodik és Economiájábanis meg fogyatkozik [Kv; TJk XVI/3. 90].

oppignoráltatik elzálogosíttatik; a fi zălogit/amanetat; verpfändet werden. *1638:* ha mikor az Száz Tallerokat Berzeuiczi Judith Aszszony uagy maradeki, es successorj deponalnak az megh irt falut azzal az igassággal szabadsaggal, es ieöudélemmel, az mint neki oppignoraltatott üolt uisza uehesse uetethesse, es foglaltathassa [Törzs. fej.].

oppignoráltatott elzálogosíttatott; care a fost zălogit/amanetat; verpfändet. *1718/1720:* kelletett az It eö klmét Törvényel p(ro)seqúalnom, holott midőn is A(nn)o 1632 die 25 May p(raede)cessorim altal oppignoraltatott Sz. Gothardon lévö Nehai Osvát Orbán paraszt ház hellye iránt l(e)g(i)timo modo megkinaltattam volna, hogj engemet illetö paraszt haz hellyett remittallya; nem remittálta [Szentegyed SzD; WassLt].

oppignorátum elzálogosítás; zălogire, amanetare; Verpfändung. *1736/1783:* Mely mi előttünk tött spontanea Fassiojának, és relatiojának, a' praementionalt Fatens Aszszony ö kgylme, jövendöbéli bizonysága és erösségére, keze bé adásával, a' praemittált levatumokot, és oppignoratumokot ratihabeala ès ratificálta [Kisváros KK; DobLev. III/574].

oppinálódik vélekedik; a opina; meinen. *1705:* Igen akarja öexcellentiája, hogy a dolog nem úgy vagyon, és nem úgy volt, amint és azminemű oppinióval öexcellentiája volt iránta, aminthogy mostani veszedelmes idöben úgy kellett neki gondolkodni felőle, aminthogy úgy is oppinálódott [WIN I, 491].

opponál 1. ellene vet, szembehelyez; a opune; sich widersetzen. *1665:* Vékony itéletem szerint addálhatnók osztán az Baló László uram Nagyságodnak tett intimatióit, opponálván azon török commissáriusnak is azokat, az miket ő kegyelme ír [TML III, 376 Teleki Mihály a fej-hez]. *1705:* Eleget opponálták az Bethlen urak, hogy gyermek volt[a], és nem volt hites sem császárhoz, sem a hazához, sem senkihez, de csak hiába volt [WIN I, 560–1. — [a]Bethlen Elek].

2. megakadályoz; a împiedica; verhindern. *1820:* az exequenda Summa mind öszve 90 Rfra és 3 xra menvén, ezen Summáig Tekintetes Bartok Ádám ur ellen a' Titt exeturor ur az executiot tentálá, melyre Tisztartoja Barabás István ö kegyelme említett principalissának a' Béressével vas villáson elö álván mágát ezen Szokkal az executio ellen veté: az Uram parantsolattyából repellálok 's ha erre meg nem állanak opponálom is [Ne; DobLev. V/1037].

3. (tudományos kérdésben) ellenkező véleményt fejt ki; a exprima o părere opusă (într-o problemă ştiinţifică); opponieren. *1710 k.:* Thesis, amely ellen opponáltam, ez vala az egyik: „Az ignis infernalis post resurrectionem corporum sit materialis vel formalis?" | Bongardus ellen de deitate Christi opponáltam, ő is mint gyermeket szokás és illik, megdícsért | Apáczai ... egy celebris disputatiót írt vala De peccato originali Unitárius professzorok, papok, pápista páterek is invitáltattak és opponáltak [BÖn. 540, 554].

4. *~ja magát* **a.** (ellenséggel) szembefordul; a se opune (inamicului); sich (dem Feind) entgegenkehren/wenden. *1657:* zsinatjokban az forog, hogy reggel az fejedelemnek megizenjék: ha békélhetik az törökkel, jó, s ha nem, az fejedelem viseljen gondot magára, az ország pedig töröknek magát nem opponálja [KemÖn. 177]. *1662:* Jeneiek nem készülnek, nem is opponálják magokat, s vezér környülvéteti őket[a] | Az várban levők látván, hogy ha magokat opponálni kezdenék is, úgyis a nagy sokaság rajtok könyörülni annál inkább nem kezdenének [SKr 423, 443. — [a]Tartalomjelző fejezetcímből]. *1710:* fegyverrel nem akarja vala a bécsi udvar Zrínyi Pétert ijeszteni, gondolván, hogy az ő keziben is sok fegyver lévén, opponálná magát [CsH 81]. — **b.** szembeszegül/ellenáll vkinek/vminek; a se opune cuiva/la ceva; sich jm entgegenstellen/widersetzen. *1659:* Ha azért Kegyelmetek oly contumax embereket talál, kik ennek előtte ez hazának annak veszedelmével magokat opponálták és még most is kétfelé sántikálnak, ha az olyak akarnák is homagiumokot praestalni, Kegyelmetek fel ne vegye [EOE XII, 232–3 fej.]. *1671:* Vegeztetett hogy az Colosvári dolgokrol, s' állapotokrol, ugy mint Hadnagyoknak és Assessoroknak választásárol, s' az ott valo Praesidium lovainak tartásárol valo hellyeknek modalitassárol emanaltatott Articulusok mostan-is in vigore hagyassanak söt ha ez után azon Colosváriak még-is opponalnák magokat, mélto

poena decernaltassék ellenek [CC 81]. *1673:* Belenyesi Szabo Istva(n) Vr(am) ... ha méghis contumaliter opponállya magát, resistalni akarva(n) az divisionak, authoritassok szerént auxilium adattatva(n) eő kglmek mélle Hadnagy Vr(am) altal, meg fogattassék, és az toronyba(n) be vitessék [Kv; PolgK 143]. *1680:* Ha pediglen ö kglmek ebbeli deliberatumunk ellen magokat opponalnak a Cano(n)-b(an) deponalt poenáb(an) incurrallyanak [SzJk 143]. *1745:* A mi a penz fel hajtasat nezi Körispatakon a Kalnoki Groffoknal, az ö Ngok Tisztartoi opponaltak magokat Semmit nem akarnak adni [Árkos Hsz; ApLt 4 Benkő Raphael Apor Péterhez]. *1796:* Jussok volt a' Földes Vraknak őket[a] mindenkor ugy tractalni, mind Jobbágyokot nem volt hatalmok magokat Földes Uraiknak Opponalni, es azok ellen Rebellálni [Mv; TLev. 5/16 Transm. 96 tábl. — [a]A torockóiaknak].

Szk: *az ordinációnak ~ja magát. 1767:* Martonosi Imre Moses és Fotosi Imre Josef a megye hütosseitől azzal vádoltatnak hogy mind ketten magokat az ordinationak opponálták [Fotos-Martonos Hsz; HSzjP] ✱ *parancsolatnak ~ja magát. 1746:* Az Ö Thordai határon feles Juhokkal az széna füveken járnak, kiknek is már Porontsolat ment, hogy ki mennyenek az Széna fűről, mely Porontsolatnak vakmerőképpen magokat nemellyek opponálták [Torda; TJkT III. 25] ✱ *szolgálatnak ~ja magát. 1786:* En magamis udvari Tisztecske vagyak de nem tudam s nemis hallattam hogy csak edgy is Violenter magát az Mlgös Uraság Szolgalattyanak opponalta volna [Torockó; TLev. 4/13. 62] ✱ *végezésnek ~ja magát. 1621:* Vagion sok panaszolkodas az Kadar mester Vraimra, hogj vakmereőkeppen opponalnak Magokat az eő kglmek vegezesenek [Kv; TanJk II/1. 332].

opponálhat 1. ellenállhat; a se putea opune; widerstehen können. *1662:* Bornemisza Ferenc gróf Homonnai János több benn levő szolgáival nem opponálhatván, nem állhatván az benn levő vitézlő nép ellen, megadák magokat a várral[a] együtt [SKr 214. — [a]Tokaj várával].

2. *~ja magát* szembefordulhat; a se putea împotrivi; sich jm entgegenwenden können. *1621:* foroghvan eő kglmek eleőt az Beczj Aros Emberek fel Circalasa feleől valo dologh az eő felge valasztetele elle(n) magokat Nem opponalhattiak, Nemis opponalliak [Kv; TanJk II/1. 330]. *1662:* Ezszerint a hitlevél mind magyaról, törökől behozatván, noha elég hibát látnának benne, de abban módjokat nem látván, hogy utolsó veszedelmek nélkül tovább magokat opponálhassák, ellenségesen viselhessék, engedniek kellett vala [SKr 616].

opponens I. *mn* (tudományos kérdésben) ellenvéleményt kifejtő; care exprimă o părere opusă (într-o problemă ştiinţifică); opponierend. *1710 k.:* Egyszer maga a fejedelem, Rákóczi György, urak, püspök, prédikátorok mind eljöttek a fejérvári kollégiumba, alig fértek az opponens deákokon kívül bé az auditoriumba a deákok a sok idegen auditor és spectator miatt [BÖn. 540].

II. *fn* (tudományos kérdésben) ellenvéleményt kifejtő személy; referent ştiinţific; Opponent. *1710 k.:* Én az opponensek között legelöl ültem a fejedelemmel általellenben [BÖn. 540]. *1823–1830:* (Basa István) Három esztendeig délelőtt mindennap egy-egy órát, mind csak a dogmatikát tanította, melyből minden szerdán délelőtt disputatiója volt; egy absolutus deák defendens, két leckét hallgató deákok opponensek voltak | egy Glauch nevű teológus diák ... egy szombaton estve elvitt egy Wolf nevű professzor disputációjára, ő lévén a respondens. Ez a disputáció deákul folyt, de sem a respondens, sem az opponensek nem tudván deákul, csak nyünnyegtek [FogE 140, 189].

oppozíció szembeszegülés; opoziţie; Opposition. *1676:* Ha azért, Uram, Kegyelmetek jót akar követni, ezen rettenetes vice tisztnek contumaciáját s nyilván való oppositióját, intimálja urunknak ... Ez, Uram, minden palást nélkült való oppositió [TML VII, 284 Mikes Kelemen Bethlen Farkashoz és Teleki Mihályhoz]. *1812:* Lévén adossa Nagy Elek Ur Kolosvári betsületes Polgár és Szöts Mester Ember Balás István eő Klmének, — Mely adosságnak megvételére certificáltatván az Executiot oppositioval meg akadályoztatta volna [Palatka K; RLt O. 2].

oppresszió elnyomás; opresiune, asuprire; Unter/Erdrückung. *1655:* Kézi-Vásárhelyen lakó Barabás Péter adja alázatosan értenünk, hogy ugyan Kézdi Vásárhelyen lévén egy nemes háza ... annak uraságában és birodalmában azon kézdivásárhelyiektől törvénytelenül sokképpen háborgattatnék nem akarván megengedni senkinek is birodalmunkban az törvény kül való hatalmaskodást és igazságtalanúl mások oppressioját: kegyelmeteknek kegyelmesen és igen serio parancsoljuk törvénytelenül ne engedje az kézdivásárhelyieknek háborgatni [SzO VI, 199–200 a fej. a hsz-i tisztekhez]. *1657:* vala is nagy oppressiója és persequutiója az evangelica religiónak [KemÖn. 189]. *1677:* En T. és T. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiu, Szent Lélek, tellyes Szent Háromság egy igaz Isten, hogy a' négy recepta Religioknak ez Hazában valo meg-tartására igyekezem tellyes tehetségemmel, és soha annak oppressiojával a' magam Religioját promoveálni nem akarom [AC 65]. *1705:* Mikoron pedig vele[a] discursusba eredtünk volna és a kurucok dolga előhozódott volna, kérdé tőlem, hogy micsoda ok indította a kurucokat rea, és miben bíztanak, hogy a császár ellen rebelláltanak. Kire én azt felelém, hogy az ő okok nem egyéb lehetett hanem a sokféle opressiójok a magyaroknak [WIN I, 631–2. — [a]Gesdorf generál főstrázsamesterrel]. — L. még CsH 69.

opprimál 1. elnyom; a oprima/asupri; unterdrücken. *1663:* Egyiknek magával született keresztényi indulatja nem engedi, hogy Erdélyt Magyarországnak mindjárt következhető veszedelmével teljességgel a másiknak opprimálni hagyja [TML II, 488–9 Teleki Mihály Lónyai Annához]. *1710:* a jesuiták olyan gyűlöléget öntöttek vala belé a reformátusok ellen, hogy jó szemmel soha azokot nem nézhette, s minden úton-módon opprimálni igyekezte [CsH 304]. *1718:* Mindenek felett arra vigjázzo(n) hogj a szegénység minden rendek kőzött a három falub(an) igasságot és edjességet kővesse(n), a Tehetősebje a szegényit és jövevényit ne zaklassa ne opprimallya [Szászerked K; LLt Lázár Ferenc ut.]. *1768/1771:* Udvari Gornyikok, Tisztartók, Dsugyak, Kenizek kik(ne)k mi kárt tésznek, kiket mivel aggravalnak, opprimalnak ...? [H; Ks 112 Vegyes ir. vk].

2. gátat vet vminek; a împiedica ceva; etw. verhindern, einer Sache Einhalt gebieten. *1655:* És arról kezd tractálni és tanácskozni[a]: hogy mi lészen ebből a rosz dologból, és mint kell opprimálni? [ETA I, 158 NSz. — [a]A fejedelem].

3. gyanúval megterhel; a învinui; mit Verdacht belasten. *1771:* bánom hogj Tyiu Gjörgjet aggraváltam, mert ő azon szokat nem mondotta a mellyekkel őtett obprimáltam, ha-

nem tsak haragbol találtam réá fogni [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

opprimálhat elnyomhat; a putea oprima/asupri; unterdrücken können. *1710:* (A francia király) sok városokot megostromoltata s megveve, a híres Landavium varossal együtt, és hogy az austriai házat inkább opprimálhassa, mind a coloniai érseket s electort ... mind penig magát a bavariai electort, a császár vejit, sok ígíretekkel a császártól elhajtá [CsH 317].

opprimáltatik elnyomatik; a fi oprimat/asuprit; unterdrückt werden. *1664:* opprimáltatunk ... nem csak ez a szegény haza, hanem az szép darab Magyarország is [TML III, 170 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. *1710:* Mások arra magyarázzák[a]: szántszándékkal akarták a ministerek, hogy egész Magyarország involválódjék a rebellióban, s annak alkalmatosságával végképpen opprimáltassék az austriai háztól [CsH 333. — [a]II. Rákóczi Ferenc mozgalmát].

opprimáltatott elnyomatott; care este oprimat/asuprit; unterdrückt. *1710:* Meghala Bethlen Gábor, az erdélyi fejedelemség is vele együtt hanyatolni kezde míglen az I. Rákóczi György erdélyi fejedelem Magyarországra feles hadakkal kimene és sok expedítiókot tévén, nemcsak a magyarok szabadságát in politicis, hanem az opprimáltatott reformáta relígiót is in ecclesiasticis dícsíretesen helyre állítá [CsH 69].

oppugnál 1. támad; a ataca; angreifen. *1673:* Mint hogy az Nemes Országh, ez Nemes Várast elebbi Statussa(na)k, az Nemessi statusba(n) és karban állíttatásá(na)k idején intacte ab antiquo observaltatott Successiojabeli teőrvenyében, és rendtartásába(n) confirmative megh hadta, marasztotta, meljb(en) valo processus ellen senki ez hazaba(n) nemis prevaricalt ... mostan penigh Belenyesi Szabo Istva(n) Vr(am) contumaliter opponalvá(n) magát, keötelességhe ellenis oppugnállya hazánk(na)k ez iránt valo szep rendit, nem akarva(n) megh holt Feleséghe superstes Attyafiainak rata portiojokat Successionk(na)k rendi szerént kiadni [Kv; PolgK 143].

2. megcáfol; a dezminţi; widerlegen. *1618:* Ezt is valóba oppugnálák, hogy: Ország soha nem kérte azt a summát, ha valaki ide futott és pénzt adtatok neki, kérjétek meg tőle [BTN[2] 94].

3. ellenez; a se opune; gegen etw. sein. *1670:* Naláczi uramat nem ártana Kegyelmednek tudósítani, ő kegyelme igen óvást viselné az én dolgomban magát; avagy csak ő kegyelme ne vesztené már el hitelét, se jovallaná, se oppugnálná eziránt való cselekedeteket ő nagyságoknak [TML V, 406 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. *1770:* A synodus igen szép renddel ment véghez. Az exercitiumokban a thesisek voltak a Szentírásról és annak perfectiójáról, hasonlóképpen ⟨hogy⟩ az ecclesiában Szentírásnak lenni szükséges-e vagy nem ... Sokan oppugnálták, igen sok opponens lévén [RettE 239].

4. ellenvetést tesz; a face obiecţii; Einwendung machen. *1705:* Én erösen defendáltam, avagy oppugnáltam, hogy a segítség jő, a generál pedig mind negative beszéllett | Amaz viszont azt oppugnálta, hogy az anyjánál vagyon még annyija Teleki Mihálynak, hogy az ő 6000 forint praetentióját meg is haladja [WIN I, 443, 515]. *1761:* Már utollyára à fiu ág oppugnállya hogy ã relicta p(rae)cise maga(na)k ezen lakó házat nem p(rae)tendalhattya ... két fiu lévén kikis még maig indivisusok [Oroszfalu Hsz; BLev.].

optikus üveg sticlă optică; optisches Glas. *1714:* Harom szegletes vasas futralyb(an) egy opticus Üveg [AH 36].

opusz munka; lucrare; Arbeit. *1718:* ha két holnaptol fogva igy dolgoztak volna az egész opus Consummalodot volna [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].